Afbeeldinge ende beschryvinghe van alle de veldslagen, belegeringen ende and're notabele geschiedenissen ghevallen in de Nederlanden

Geduerende d'oorloghe teghens den coningh van Spaengien: onder het beleydt van den Prince van Oraengien, ende Prince Maurits de Nassau

Willem Baudartius

bron

Willem Baudartius, *Afbeeldinge ende beschryvinghe van alle de veldslagen, belegeringen ende and're notabele geschiedenissen ghevallen in de Nederlanden. Geduerende d'oorloghe teghens den coningh van Spaengien: onder het beleydt van den Prince van Oraengien, ende Prince Maurits de Nassau*. Michiel Colijn, Amsterdam 1616

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/baud002afbe01_01/colofon.php

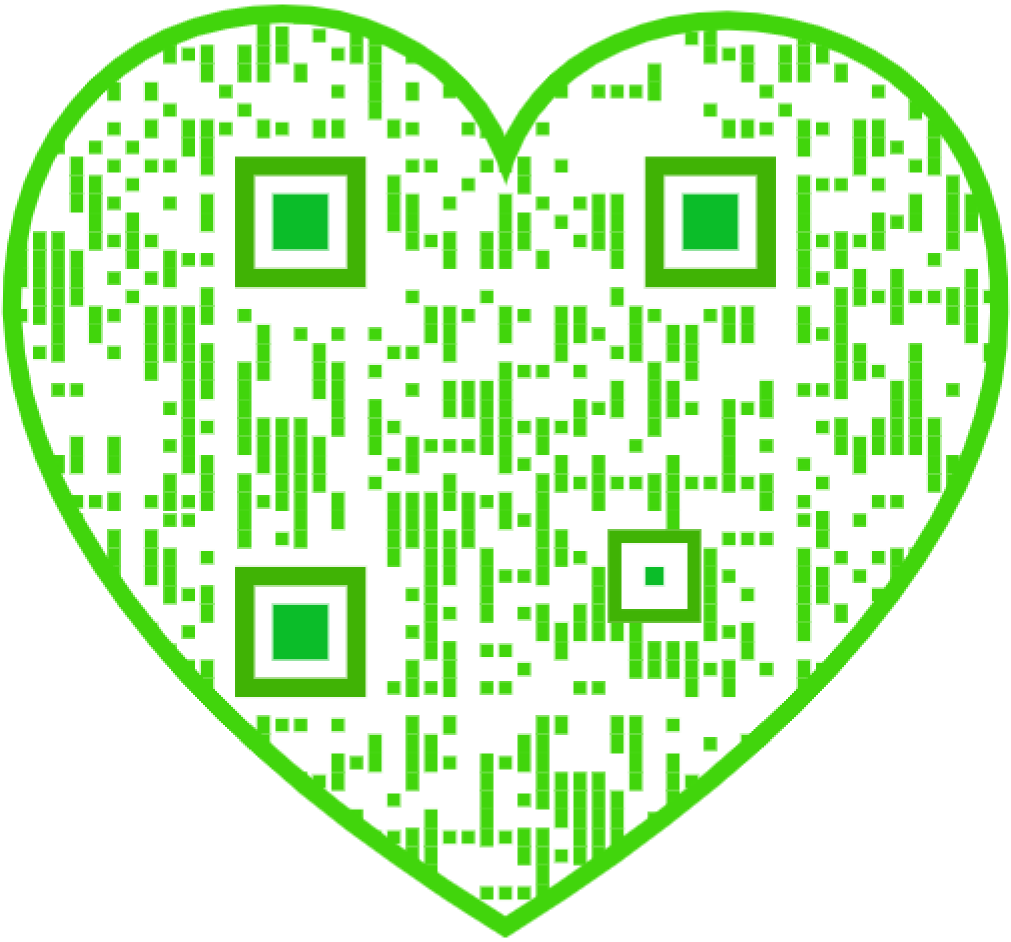

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

II

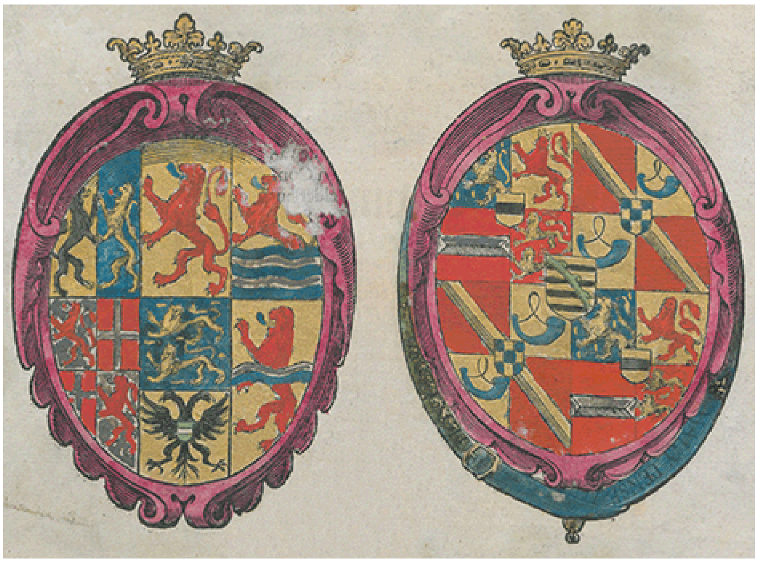

D*En E E. Hoogh-moghenden Heeren, Mijn Heeren de Staten Generael der Vrye Vereenichde Nederlanden:*

Midtsgaders
DEn Doorluchtigen Hooch-gheboren Vorst ende Heere, Myn Heere *Mauritz*, gheboren Prince van Oraengien, Grave van Nassou, Catzenelleboghen, Dietz, Vyanden, Meurs, &c. Marquis van der Vere ende Vlissinghen, Heere van Sint Vyt, Daesborgh, der Stadt Grave ende den Lande [van] Cuyck, Leck, Polanen, &c. Ridder van der Ordre des Groot-machtichsten [Coni]ncx v[a]n Groot Brittannien, Gouverneur ende Capiteyn Generael van G[elderland]t, H[o]llandt, Zeelant, Vtrecht, ende Over-Yssel, &c. ende Admirael vander Zee Synen Ghebiedenden Heeren,
Wenscht Michiel Colyn, *Boeck-vercooper tot* Amsterdam, *nae voorgaende oodtmoedige presentatie synes gantsch bereyt-willigen dienstes*, *gheluck ende salicheyt.*

DE. Hooch-mogende Heeren. Doorluchtighe ende Hoochgeboren Vorst.

HOe grootelijcx dat alle goede Inghesetenen deser Vrye Vereenichde Nederlanden, ghehouden ende verplicht zijn aen uvve *EE. Hooch. Moog.* ende *Princel. Excel.* midtsgaders vvylent mijn Heere den *Prince* van Oraenjen, uvver *Princelijcker Excellentie* Heer Vader, hoochlofflijcker ende onsterfflijcker ghedachtenisse, als de vvelcke door de vvijse, vaderlijcke, ende van God almachtich hoochlijck ghezeghende regeringhe van uvve EE. *Hooch. Mo*: ende door het niet min voorsichtich als voorspoedich beleydt ende de Heroïque daden van uvve *Princel. Excellen.* ende haren Hoochghedachten Heer-Vader, na eenen soo langh-duerighen arbeydt ende onverdrotene lijdtsaemheyt, eyntelijck eenmael gheraeckt zijn tot de langh-ghevvenschte, dier-

ghecochte, ende tegen geene schatten vvaerdeerlijcke Vryheyt, die sy tegenvvoordelijck, danck sy den goeden ende mensch-lievenden Godt, beyde naer Lichaem ende Ziele, zijn genietende: dat selve en hoort men haer niet alleenlijc met eendrachtiger stemme in haer Vaderlandt dagelijcx luyde uytroepen, maer het vvort door hare vvijt-streckē de ende geē quartierē onversocht latende Schip-vaerden oock tot aen de uyterste palen des Aerdtrijcx uytghecondicht ende verbreyt.

De Oost ende VVest-Indianen, dat is der Sonnen op ende onder-gangh vvetender van te spreken, ende vvenschen ontvvijfelijc dicmaels in hare herten door soo dappere ende oyt onvervvonnene Helden haer selven te mogen verlost sien uyt de handen ende banden van even de selve goet ende bloet-dorstighe Natie, die so veel jaren na-gaens getracht ende ghejacht heeft ons ende onse na-comelinghen ten eeuvvighen dage onder het onverdrachelijck juck van hare meer dan Barbarische Lijf ende Ziel-eyghenschap te doen suchten ende duchten.

In het ysighe Noorden, daer van vveghen de onlydelijcke koude gheen menschen en connen vvoonen, daer draghen de Voor-geberchten, de Engten der Zee, ende de Eylanden uvver *EE. Hoo. Mo. Princel. Excellentie*, ende hares Hoochgedachten Heer-Vaders namen. De vvelcke in't Zuyden al mede bekent zijn, soo verre als 't Zuyden selve den onsen oft eenighen anderen Europaeischen volckeren tot noch toe bekent is, ende metter tijdt (dē Hemel vervulle mijnen vvensch) noch verder aldaer bekendt sullen vvorden. Dese ende meer andere schuldighe teeckenen van vvelverdiende danckbaerheyt, toonē ende bevvijsen alle oprechte *Vrije Vereenighde Nederlanders* elck na hun vermoghen aen de selve uvve *EE. Hoo. Mo*: ende *Princelijcke Excellentien*, ende doender oock vvel aen, dat sy sich soo lofflijck daer in trachten te quyten. Maer nochtans vvat soude dit altemael mogē helpen om yemants name, (hy vvare dan ooc so grootdadighen ende manlijcken *Heldt* als hy immermeer conde, naer behooren eeuvvichduerich te maken, ten vvare dan dat daer by quamen de onsterfflijcke ende des al verslindenden tijts ende nijts scherpe tanden, geen-

beginne onser langhduerigher bloedigher Oorloghe tot den eynde toe onder de vvelghedachte Regieringe van uvve EE. Ho. Mo. ende beleyt van uvve Princelijcke Excellentie, ende haren hooch-ghedachten Heer Vader in de seventhien Nederlanden voor-ghevallen, ende dat so vvarachtichlijck ende getrouvvelijck als my voor desen tijdt moghelijck is ghevveest om doen, met voor-nemen ende belofte, soo ick naemaels door yemandt naerder ende claerder bescheydt van eenighe hier verhaelde saken can becomen, dat ic niet en sal na-laten het selve inden tvveedē druck deses vvercx tot syner plaetse voor den dach te brenghen, sonder my sulcker veranderinge (soo daer eenige soude moghen voor-vallen) te schamē, vvant het niemant verbodē, maer een yeghelick daerentegen gheboden is syne dolinghen (die vvy doch alle ondervvorpen zijn) te belyden, ende soo veel in hem is te beteren. Dit Boeck nu hebb' ick my verstout om redenen hier onnoodich verhaelt, als die alreede ghenoech by den vvege ende als met den vingher zijn aengevvesen, oock by yegeghelijck een, selfs ten eersten aensiene, licht bevroedt connen vvorden, uvve *EE. Ho. Moog.* ende *Princ. Excellentie* dienst-schuldeliick op te offeren, de selve gantsch onderdanichlyc biddende dat genadeliick aen te nemen, ende teghen alle de vyerige pylen der nyders, die het sullen vvillen bestormen, met den schilt van uvver EE. *Hooch Moog:* ende *Princelijcker Excellentie* macht ende authoriteyt te beschermen. VVaer door ick my dan te meer bevveecht ende verplicht sal vinden, beneffens alle andere oprechte Lief-hebbers der Vaderlantsche Vryheydt Godt almachtich te bidden, dat hy uvve EE. *Hooch. Moog.* ende *Princelijcke Excellentie* hoe langer hoe meer vville zegenen ende gebenedyen, tot lof ende eere synes heyligen ende hoochvvaerdigen naems, opbouvvinge syner Kercke, ende vvelvaert deser *Vrye Vereenichde Nederlanden*, ende der goede Inghesetenen van dien.

t'Amsterdam den 12. September, 1615.

Tot den Leser.

GVnstighe ende discrete Leser: In het maken ende by een brenghen deser beschryvinghen hebbe ick, passende op het ordentelycke vervolgh der tyden, ende op de Koper-stucken (die met groote moeyte ende oncosten versamelt ende nieu ghemaeckt zyn,) ghelesen ende ghevolght de beste ende geloofvvaerdigste Autheuren, die of in 't geheel, of ten deele onse Nederlandtsche meer dan veertig-jarighe kryghen beschreven hebben. Als daer is voor eerst *la grande Histoire de Iean François le petit*, ende de seven jaren van Duc d'Alvens regheringhe, beschreven van den vvysen, vlytighen, ende nau-sienden *Pieter Bor Christiaensoon.* Daerna het groote vverck van den arbeytsamen ende neerstighen *Emanuel van Meteren.* VVelcken laetsten nochtans ick also ghevolght hebbe, dat daer hy merckelycke misslaghen hadde (gelyck het geen vvonder is dat hy somtydts heeft, devvyle hy geduyrende den tyt van de beschryvinghe syner Historien meest in Engelandt gevvoont heeft, daer hy alle de geleghentheyt der ghepasseerde saecken niet altyt sekerlyck en heeft connen vveten) of daer hy te lang, te kort, of te duyster viel, &c. dat ick daer (seg ick) of myn eygen memorien ende aenteeckeninghen, oft andere Autheuren ghebruyckt hebbe: ende insonderheyt

Commentaires memorables de Don Bernardin de Mendoze des guerres de Flandres & Pays bas, *depuis l' an* 1567. *iusques a l' an* 1577.
Histoire de la guerre civile des pays de Flandres, *depuis l' an* 1559. *iusques ala fin de l' an* 1582 *A Lyon par Iean Stratius* 1583.
Chronicon Michaelis ab Isselt in Hoochduytsch.
Polemo-graphia Belgica, oder Niederlandische kriegsbeschreibung, durch H. VVilhelm May.
Richardi Dinothi de bello Civili Belgico libri VI. ab anno 1555. *usque ad annum* 1586.
Alphonso de Vlloa, eenes Spaenschen Colonnels beschrijvinge van het Iaer 1568.
Mauritiados libri sex, *Casparis Ens.*
Mercurius Gallo-belgicus.
Suite de l'Histoire de la paix N. Richer.
Niederlendischer erster kriegen *sub Albano*,

bey Samuel Apiario, aus *Adami Henric-Petri* historien, Basel *anno* 1575.

Ende noch meer dan hondert particuliere Tractaetjens, die van den aenbeginne deser oorlogen nu en dan, soo hier, soo daer ghedruckt syn, behalven eenighe die noch noyt in druck en syn uytgegaen, sprekende van deser ende gener Steden en Fortressen belegeringen in het particulier.

Item van foulen en inlegeringen &c. Als oock veel Placaten, Edicten, Remonstrantien &c. die allen den genen, die de gheschiedenissen der voorleden jaren verhalen, seer dienstelyck zyn.

Ick hebbe oock meer maels oude Capiteynen ende ervarene Bevel-hebbers ghevraecht, hoe die ende die saken, daer sy by ghevveest hadden, beleydt ende afgheloopen vvaren, daer van sy my dickvvils veel beter bericht gedaen hebben, dan in deser oft gener Historyschryvers boecken te vinden is.

Ten moet niemandt vreemt gheven dat vvy dit aldus verhalen, ende noemen de gene daer mede ick my hebbe beholpen, vvant een Historyschryver (soo *Iacobus Marchant* in zyn beschryvinge van Vlaenderen seer vvel seyt) en is anders niet dan een Ordineer-meester van verscheyden stoffe uyt allen hoecken by een versamelt.

VVy vertrouvven vastelyck, datter al eenighe sullen zyn, die dit vverck sal behagen: Oock duchten vvy datter veele sullen zyn, die het mis-haghen sal. VVant daer en kan soo goedt geen boeck ghemaeckt noch aen den dagh gegeven vvorden of ten mis haeght altyt yemandt. Ende hebben sich dit moeten getroosten alle die oyt eenighe Historien, oft andere boecken gheschreven hebben. Ia selfs de Grootmachtige ende Hoochvvijse *Coninck van Groot Britannien* claeght ergens, dat hy van velen berispt is ghevvorden om 't beschryvē van den *Slach van Lepanthen.* Ende t'is by den gheleerden een oudt Spreeckvvoort. *Ne Iovem quidem omnibus unquam placuisse*, dat *Iupiter* selve noyt allen menschen en heeft behaeght. Derhalven het oock geen vvonder is, dat ick ende mijns gelijcke van de berisp-gierige vvorden geoordeelt, ende het alle man niet te passe en konnen maken.

Ick en hebbe (dat versekere ick u) niemant

getracht te quetsen, oft syn eere te verminderen, selfs niet der gener die aen de Spaensche syde gedient hebben, ofte noch dienen. Is het nochtans ergens geschiedt, so is't onvvetende geschiedt, ofte om dat sy het soo leelijck ende grof ghemaeckt hebben, datmen hare namen ende daden niet en conde voorby gaen, sonder het rechte bescheydt der Historie te versvvyghen, oft onvolcomentlyck te stellen.

Hebbe ick oock yemandt, die of inde regeringe, of in den krijch zyn devoir vvel ghedaen heeft, syne behoorlycke eere ende lof niet genoeghsaem gegeven, ofte des eenen persoons name voor des anderen geschreven (gelijck eenighe der boven-ghenoemde Autheuren, qualyck bericht zynde, somtyts gedaen hebben) dat is my leet, ende daer van vermaent synde, sal het inden tvveeden druc als oock in de oversettinghen deses vverckx in andere talen, naer behoorte verbeteren. Ende dit is het gene vvy u tot eenen ingang deses boecks te segghen hadden. Blijft daermede den goeden Godt bevolen, ende neemt den toegheneyghden vville, die vvy hebben om u te dienen, in dancke.

In *Amsterdam* den 12. *September.* 1615.

Een corte beschrijvinghe der Neder-landtsche Provincien.

N*Eder-landt,* ofte Neder-duytsch-lant/ begrijpende de *XVII.* Provincien / die de veertich-jarighe Oorloge zijn onderworpen gheweest / wordt aldus ghenoemt om sijn leechte / ten aensien van *Hooch-duytsch-landt.* Van weghen de leechte deses Landts / comender veel schoone Rivieren uyt Hooch-duytsch-landt ende Vranckerijck / die hier in de Zee Ocean[e] storten en vallen / als zijn / nevens andere / den Rhijn / de Mase / de Schelde / de Wael / de Leye / de Lieve / ende veel andere cleyne Rivierkens ende Beken. Neder-landt is gheleghen aende Oceaensche Noord-Zee / ende bepaelt ofte omcinghelt met de Graefschap Emden en Riviere Ems/ met de Graefschap Benthem ende Sticht van Munster / de Landen van Cleve en Gulick / de Bisdoemen van Ludick / Ceulen en Trier / het Landt van Lothrijnghen ende Vranckerijck / doch den naem en faem van Neder-landt is onbepaelt / gaende door de gantsche wijde Weerelt. Neder-landt wordt verdeelt in *XVII.* Landen ofte Provincien / zijnde Hertoghdoemen/ Graefschappen en Heerlijckheden. De Hertoghdoemen zijn dese / Brabant / Limborgh/ Lutzenborgh / ende Gelder-landt. De Graefschappen zijn/Vlaenderen/Artois/Henegouwe/ Hollandt/ Zeelandt/ Naemen / Zutphen / ende het Marck-Graefschap des Heylighen Rijcx. De Heerlijckheden zijn dese/Frieslandt/Mechelen/Vtrecht/ Over-yssel/ ende Groeninghen. Dit is de ghemeyne tellinghe der *XVII.* Provincien / al hoe wel eenighe het Marck-Graefschap des Heyl. Rijcx onder de Provincien niet en stellen: Het Hertoghdom van Limborgh met Valckenborgh ende Dalem / resorteren onder Brabant. Doornijck ende Tornesis/als oock Rijssel/Douway/ ende Orchies / worden ghemeenlijck mede onder de Provincien gherekent / om dat de selfde elck appart als een Provincie contribueren: desgelijckx oock Valencijn / ende de Drenthe. Nae de Vnie te Gent besloten / *Anno 1577.* hebben de Neder-landtsche Provincien in dese ordre gheseten ende ghestemt. *1. Brabant. 2. Gelder-landt, met Zutphen. 3. Vlaenderen. 4. Arthois. 5. Henegouwe. 6. Valencijn. 7. Rijssel, Douway, Orchies. 8. Hollandt. 9. Zeelandt. 10. Doornijck. 11. Tournesis. 12. Vtrecht. 13. Mechelen. 14. Frieslandt. 15. Groeninghen ende Ommelanden. 16. Over-yssel.* Lutzenborgh en hebben des maels gheen sessije ghenomen in de vergaderinghe der Generale Staten. Dese Lantschappen hebben in voortijden/ elck haren besonderen Heer ende Souvereyn-Prince gehadt/die sy altijt op sekere Conditien eñ Voorwaerden hebben aenghenomen/de welcke sy hare Ondersaten *strictè* te onderhouden sweeren ende beloven mosten. Maer sy zijn nae der handt / soo nu / soo dan / door houwelijcken / afstervinghen / vercoopinghen / ende andersins / onder een Hooft ghecomen / d'welck was de machtighe Keyser *Carolus Quintus,* die de selfde sijnen Sone *Philippo* heeft aen gheerft. Onder ende in dese *XVII.* Provincien / sorteren vele Princen-doemen / Graefschappen / Marck-Graefschappen/ Baronien/ ende Heerlijckheden. Men rekent Neder-landt groot te wesen in 'tronde/drie hondert en veer-

tich Vlaemsche mijlen / dat zijn duysent Italiaensche oft Enghelsche mijlen / ende het heeft binnen sijne palen twee hondert ende acht Steden/met mueren ende vesten besloten/eñ over de ses duysent en drie hondert Dorpen / die Parochije-kercken hebben / sonder veel andere cleyne Dorpen/ Ghehuchten/ oft Buerschappen / behalven noch wel hondert vijftich opene onbemuerde Vlecken / die Stadts recht ende privilegien hebben / ende ten aensiene haerer Huysen ende Inwoonders / welby treffelijcke Steden moghen vergheleken worden. De Casteelen / Sloten / Heeren ende Edel-lieden Huysen zijn ontelbaer / die gheduerende dese In-landtsche Oorloghe al vry ghemindert ende gheruineert zijn/ maer werden nu dagelijcx vast over al wederom her-timmert ende op haeren ouden voet ghebracht/jae sommighe treffelijcker opghetrocken / als sy te vooren oyt gheweest zijn. De gheweldighe Oorloghen / die dese Neder-landen / al hoe wel onder sich verdeylt ende ghescheurt / van den jare *1566.* tot den jare *1609.* ghevoert hebben / teghen den aldermachtichsten Coninck van Christen-rijc/ (welcker sevene hy nu eyndelijck / met verwonderinghe van alle de Weerelt / heeft moeten kennen voor vrye Landen/op de welcke hy niet te pretenderen en heeft) betuyghen ghenoechsaem der In-woonderen vermoghen / rijckdom / ende cloeckheyt. Is dit niet eenen wonderbaerlijck seghen Godes over dese Gheunieerde Neder-landen/dat den meesten deel der selfder / gheduerende de In-landtsche krijghen ende beroerten / grootelijcx hebben toegenomen in rijckdom/ ende dat den meesten deel der Steden / seere zijn verbetert ende vergroot gheworden. Tegenwoordelijck zijn de Neder-landen van malcanderen aldus verdeylt: de Arch-Hertoghen van Oosten-rijck *Albertus* ende *Isabella* besitten *Brabant, Limborgh, Lutzenborgh, Vlaenderen, Arthois, Henegouwe, Namen, Mechelen, het Marck-Graefschap des Heyl. Rijcks, met het Over-quartier van Gelder-landt, de heerlijckheyt van Linghen, Oldenzeel in Over-yssel, ende Grol in de Graefschap Zutphen,* daer toe noch *Valckenborgh, Dalem, Rode le Duc,* (welcke met Limborgh / de vier leeden van Over-Mase zijn) *Rijssel, Douway, Orchies, Doornijck en Tornesis, Valencijn, Camerijck, &c.* De Staten van de Vrye 'tsamen Vereenichde Neder-landen / besitten *drie quartieren van Gelder-landt,* te weten / *'tRijck van Niemeghen met de Betau, de Graefschap Zutphen, ende de Veelau, gheheel Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, Over-yssel, Vtrecht, Drenthe, Groeninghen ende Omme-landen,* met noch eenighe Steden ende leeden van Brabant/ als zijn *Berghen op Zoom, Breda, Steenbergen, VVillem-Stadt, ende de Grave.* In Vlaenderen hebben de Staten der Gheunieerde Landen/ *Sluys, Axele, Ter-neuse, 'tgeheele Eylandt Cadsandt, Bier-vliet, Ardenborgh, met noch eenige Schansen ende Sterckten.*

Bellè fortia agere & pati, verè Belgicum est.

(1)
XVII PROVINCIARVM INFERIORIS GERMANIAE TABVLA.

Margareta van Oostenrijck, Hertoginne van *Parma,* Gouvernante van Neder-landt. *Anno 1559.*

[**1559.**] **N**Ae dat *Philippus II.* Coninck van Hispanien *Anno 1559.* vrede gemaeckt hadde met den Coninck van Vranckerijck/ende gheresolveert was uyt Neder-landt nae Hispanien te verreysen: Soo heeft hy in *Augusto* te Gent ontboden de Staten der Neder-landen / om haer sijnen wille ende voornemen aen te dienen / ende sijnen afscheyt van haer te nemen hebbende corts te vooren uyt Italien by hem ontboden/sijn Bastaert suster de Hertoginne van *Parma,* ghenoemt *Margareta van Oosten-rijck,* des Keysers *Caroli V.* Bastaert-dochter/ Huys-vrouwe van *Octavio Farnese* Hertoge van *Parma* ende *Plaisance.* Dese Princesse heeft de Coninck *Philippus* ghestelt tot Regente over de *XVII.* Neder-landen/ in de plaetse van den Hertoge van Savoyen/ (die nu door de Vrede-handelinghe tusschen Vranckerijck ende Spanien / in sijne Landen van Savoyen ende Piemont / her-stelt ende weder aen ghenomen was.) Voor by gaende niet alleen de Hertoghinne van Lottheringhe (die een Dochter des Conincx van Danemarcke was / gheblooren van des Keysers *Caroli V.* Suster / des Coninckx *Philippi* Nae-nichte:) maer oock de Arch-Hertoghen van Oosten-rijck/des Keysers *Ferdinandi* Sonen / als oock den Prince van Orangien / den Grave van Egmondt / ende andere treffelijcke / wijse / cloeck-moedighe Neder-landtsche Heeren. Dit heeft de Coninck ghedaen door den raedt ende het aendrijven van den Cardinael *Granvelle,* die wel wist / dat dese Princesse hier in Neder-landt vreemt ende onbekent zijnde / daghelijcx sijnen raedt ende advijs soude moeten gebruycken ende volghen / ende dat hy dan alles nae zijn believen soude connen doen ende bestellen/soo wel in Wereltsche ofte Politijcke als in Ecclesiasticq; oft Kerckelijcke saken.

Oock heeft de Coninck *Philippus,* voor sijn vertreck uyt Neder-landt / nevens de Regente / elcke Provincie eenen Gouverneur ghestelt/ zijnde de treffelijckste [**1559.**] Heeren van Neder-landt / alle gaer Ridders van de ordre des Gulden-Vlies. Haer wierdt ghegheven elck in sijn Gouvernement / macht over het Crijchsvolck/ ende over de Iustitie. Oock stelde de Coninck onder het ghebiet van dese Heeren / de Benden van Ordonnantien/wesende veerthien Benden Peerden/ t'samen ontrent drie duysent sterck / wel gemonteert / jae men hieltse voor het beste ende fraeyste Peerdevolck in Christenrijck / ende sy wierden altijt ghegagiert / soo wel in Vrede als in Oorloghe.

De Coninck heeft ooc eer hy uyt Neder-landt vertroc/in ordre gebracht ende gestelt de drie hooge Raeden/als *den Raet van Staten, den Secreten Raet, ende den Raet van Finantien.* Dese drie Raden hadden elck haere verscheydene Commissien/ende besondere Camers/so dat sich d'een met des anderen saken niet te bemoeyen en hadde: Sy hadden ooc elck hare Secretarisen/*&c.*

Als de Coninck dit alles wel versorcht hadde / soo heeft hy sijnen oorlof van de Staten binnen Gent genomen / haer boven al recommanderende het onderhouden der Catholijcke Religie / ende het straffen der Ketteren. Hy is van Gent nae Zeelandt ghereyst/ alwaer een schoone vlote Schepen ghereet lach om hem nae Hispanien te voeren / seer wel versien van alles. Onder anderen was daer voor-raedt / alleen van Capuynen ende Hoenderen / boven de vijftich duysent / waer by de andere provisie af te meten is.

De Coninc is den *XXV. Augusti Anno 1559.* van Vlissinghe t'seyle ghegaen/ met twintich Spaensche ende Biscaysche Schepen/ dertich Hulcken / ende veertich andere Schepen/eñ hy is met goeden windt den *VIII.* September tot *Lacedo* in Biscayen aenghecomen.

Proverb. *21.30.*
Daer helpet gheen wijsheyt, gheen verstant, geenen raedt teghen den Heere.

(2)
MARGARETA AVSTRIACA, DVCISSA PARMAE ET PLACEN. GENERALIS BELGARVM DITIONVM, PHILIPPI HISPAN. REGIS NOMINE GVBERNATRIX

Svplicatie by de Heeren ende Edelen des Landts aen *Madame de Parma* ghepresenteert.

[**1559.**] **E**Er de Coninck uyt Neder-landt scheyde/ende nae Hispanien verreysde / soo waerender al groote beghinselen van onlust ende beroerten/ over al in het Landt / overmidts de wreede Placcaten / ende uytvoeringhe van dien/ teghens alle de gheene die de Paepsche Religie niet gheheelijck aen en hingen / Item van weghen de moet willicheyt eñ grooten overlast der vreemder Natien / insonderheyt der Spaenjaerden: Als mede om dat de Landen met soo groote ende ondraghelijcke schattinghen beswaert ende belast waeren. Oock waeren selfs de Gheestelijcke qualijck te vreden / om het invoeren der nieuwe Bisschoppen in de beste Steden deser Provincien / tot welcker onderhoudt de Abten / Paters/ Prioren / Nonnen ende Baghijnen / jaerlijckx een groots van hare renten mosten missen. Vlaenderen/ Brabant/ oock andere Provincien ende Steden/hebben seer ghesucht onder dit swaere jock / ende hebben meermaels door onderdanighe Requesten / als oock door Ambassadeurs / oock door tusschen-spreken van de Keyser/ ende andere Vorsten/ allen vlijt ende neersticheyt aenghewendt/ soo by den Coninck selfs/ als by de Gouvernante/biddende ende smekende om ontlastinge/ of immers ten minsten om verlichtinge van dese sware/ jae ondragelijcke beeden ende lasten. Om dit te remonstrerē/is de Grave van Egmondt van de Regente in Hispanien tot den Coninc gesonden: Maer het is al te vergeefs gheweest; Men heeft wel somtijdts de goede Ondersaten schijnen een troostelijcke antwoorde te geven / maer de daedt bewees het contrarie/want de Inquisiteurs ende andere wreede Officiers des Conincx door-liepen het gantsche Landt/ als briefschende Leeuwen ende bloedt-dorstige Wolven / over albrieven ende bevel van den Coninck vertoonende aen de Magistraten / dat sy haer souden [**1559.**] helpen eñ assisteren in het vangen/ ende vervolgen der ghener die de Placcaten des Conincx onghehoorsaem waren. Behalven datmen om de Religie vele Menschen heeft in leelijcke ghevanckenisse gheworpen / ende laten sterven van hongher / dorst / stanck / ende vuylicheyt: Soo zijnder oock veel honderden/ jae ettelijcke duysenden van Menschen levendich verbrant/ oock tot der doodt toe ghepijnicht ende ghereckt van de Beulen / heymelijck in groote vaten ende kuypen versmoort ende verdroncken/ ooc in de Rivieren ende Water-putten geworpen/vele zijnder met den sweerde gherichtet / vele ghehanghen ende gheworght/velen hare goederen afghenomen/ende de Kinderen tot Bedelaers ghemaeckt / de Weduwen tot wellust der Spaenjaerden ende andere vreemde boeven overghegheven ende misbruyckt.

Doe de Zee der vervolginghe dus hol ginck / ende [**1566.**] d'een bare der elende d'andere cort was volghende/ soo zijn de Edele des Landts ghenootsaeckt gheweest allen moghelijcken vlijt aen te wenden om het onweder te helpen stillen / ende voor te comen / soo veel in haer was / de schip-breucke ende den ghemeynen onderganck ofte verderf deser schoone ende treffelijcke Landen. Tot desen eynde zijn vergadert ende by een ghecomen binnen Brussel op den *1. 2. 3.* ende *4.* dach *Aprilis* in het hof van den Grave van Culenborgh/ een groot ghetal van de treffelijckste Princen / Graven/ Baroens / ende Edelen deser Landen/ alle gaer onghewapent: Ende hebben op den *4.* dach *Aprilis Anno 1566.* met groote eerbiedinghe/ende in aller onderdanicheyt / audiencie versocht by de Gouvernante / welcke haer ghegunt is. Op den *5. Aprilis* zijn die Heeren / ontrent vier hondert in ghetale / in goe-

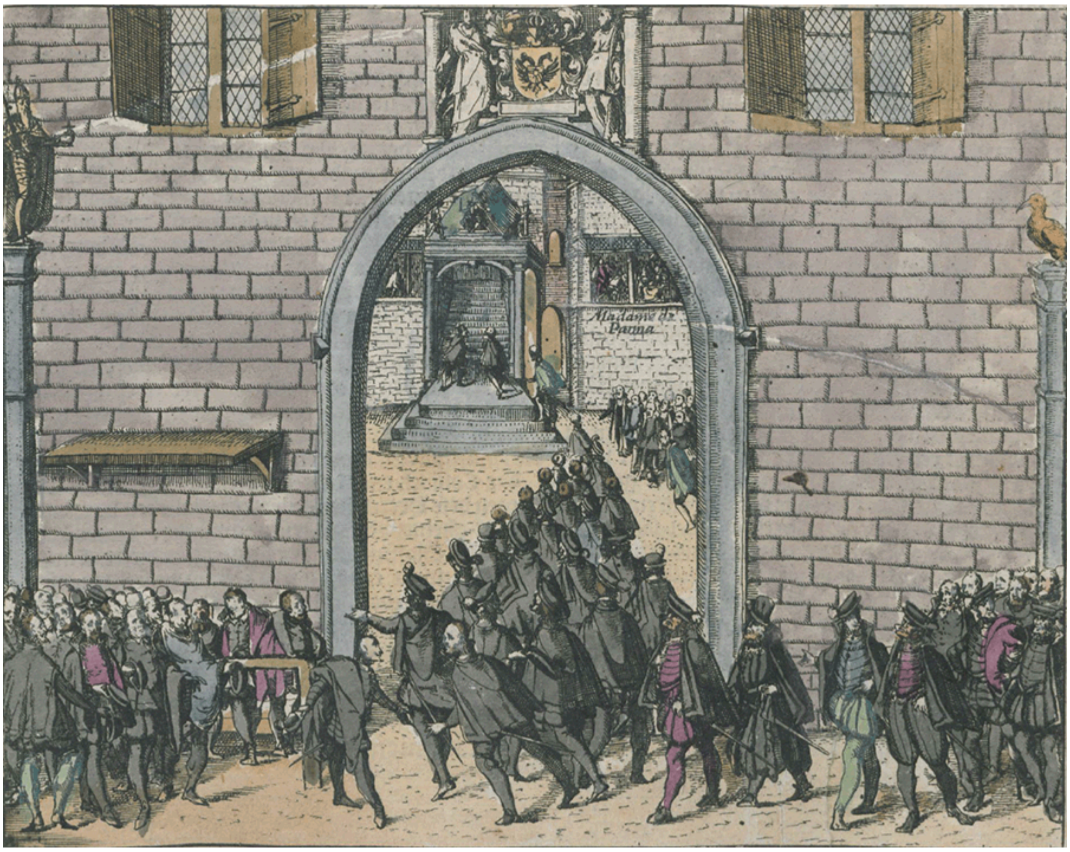

(3)

Magaris Austriacâ celebri de stirpe, Batavûm
Nobilium recipit mites malefida libellos
Excipit hos vili Barlaimont scommate cunctos
Hinc illae lachrymae, et tanti primordia bellj

de [**1566.**] ordre/ comende uyt des Graven van Culenborghs huys / nae het Hof ghegaen / vijvenevens malcanderen/Graef Lodowijck van Nassou/ ende den Vryheere Hendrick van Brederode waren de laetste in de rijghe. Daer waren op het Hof by een vergadert de Gouvernante / den Raedt van Staten / de Ridders van der Ordre / als oock de Gouverneurs der Provincien ende Steden. Als de Gouvernante dus vele treffelijcke Heeren ende Edelen in so goede ordre sach tot haer aencomen/ so was sy daer van een weynichsken ontstelt / d'welck Barlaymont merckende/ heeft (om de Gouvernante moet ende couragie te gheven) ghesproken: *Madame, ce ne sont qu'un tas de Gueux,* dat is/ *Mee Vrouwe, ten zijn maer eenen hoop Bedelaers.* Welcke woorden de Heeren ende Edelen vernemende / soo hebben sy gheseyt / datse waeren ghetrouwe Ondersaten des Conincx / tot sijner Majesteyt ende der Landen dienst soo gheneycht / dat sy om het welvaren der selfder wouden waghen lijf en goet/ ende tot een teken ende verder bewijs hier van/ hebben sy Medalien ende Penninghen van gout en silver laten maken/op eene sijde met de beeltenisse des Conincx/ op d'ander sijde een male of bedel-sack/oock eenen bedel-nap of schotel/ende twee handen malcanderen vattende / met dese om-schrift / *Fideles a Dieu & au Roy jusques a la besace,* dat is / *Godt ende den Coninck ghetrouwe tot den bedel-sack.* Sy begonnen oock stracx daer nae aen hare bonetten ende hoeden te draghen cleyne fraye Bedel-schotelkens ende Ampellekens: Oock cleeden dese Heeren ende andere / haer selven ende haere Dienaers meest in graeu-minnebroerslaken. [**1566.**]

De Heere van Brederode heeft in aller naeme de Requeste ghepresenteert ende overgelevert in handen van de Gouvernante / met seer groote eerbiedinghe ende nedericheyt / in de welcke sy/soo in haeren / als in den naeme der goeder In-woonderen deser Landen / versochten moderatie der bloedigher Placcaten/als oock gevrijet te mogen zijn van de Spaensche Inquisitie / streckende tot bederffenisse des Landts: Ende van de invoeringhe der nieuwer Bisschoppen: Ten minsten tot de naeste vergaderinghe der Staten Generael / met een protestatie achter aen / dat sy ghetrouwelijck haer ghequeten hadden in den dienst/ welcke sy sijne Majesteyt schuldich waren/voor Godt ende alle redelijcke Menschen: Indien by foute van by tijdts goeden raedt ende middel te ghebruycken/ eenighe desordren / seditien / oproer en bloedt stortinghe / of andere swaricheden ontstonden / dat sy daer van ontschuldich wouden zijn ende blijven.

De Coninck ende de Gouvernante hadden wel behooren dese Heeren hoogelijck te bedancken voor haere wel-ghemeynde waerschouwinghe: Maer door de quade Glossen ende uytlegginghen die de Cardinael Granvelle ende andere hier op maeckten / soo heeftmen dit geduydet te zijn een Rebellie/jae nae der handt zijn alle de goede Heeren / die dese Requeste gemaeckt ende ghepresenteert hebben/ verclaert begaen te hebben *Crimen laesae Majestatis divinae & humanae.*

Suppliceren ende broot bidden is nochtans niemandt verboden.

Predicatien der Ghereformeerde / ende der Martinisten buyten *Antvverpen. Anno 1566.*

[**1566.**] **B**Vyten Antwerpen hebben in *Iunio* de *Ghereformeerde,* als oock de *Confessionisten* begonnen te prediken in Vlaems ende Francoys/ een vierendeel mijls van de Stadt / op een velt ghenoemt 't Laer / gheleghen by Burgher-hout/ daer toe bequaem zijnde: Eerst ginghen de Burgers derwaerts sonder wapenen / vertrouwende dat niemandt soude soecken oft begheeren haer te hinderen/ maer ghedreyght zijnde van den Drossaert van Brabant / ende andere Officieren / soo hebben sy de toeganghen van den velde met waghenen ende wachten beset/ tot haerder versekerheyt / vele der toehoorderen houdende in d'eene handt het gheweer / in d'ander het Boeck. Doch sy en droeghen de wapenen niet langer/dan tot dat sy wederom in de Stadt quamen/ doe leyden syse stracx wederom af / betoonende ende doende blijcken/dat sy daer mede niet anders voor en hadden/dan haer selven ter noodt te verweeren. Sy versochten ende baden de Overicheyt / datse haer wouden nemen in hare *sauveguarde* ofte bescherminghe / soo wouden sy de wapenen nederlegghen / ende gheen mistrouwen hebben.

Den Magistraet van Antwerpen/met advyse van den Breeden Raedt/ heeft daer veel teghens gedaen/ doch al te vergheefs / *Non est sapientia, non est consilium contra Deum.* Het volck is uyt Antwerpen ende andere Steden met sulcke hoopen ende groote menichte ter Predicatie ghegaen / als eertijdts ten tijde *Iohannis des Doopers* gheschiet is: Even ghelijck men siet gheschieden / dat ter plaetse daer eenen grooten langh-wijligen dieren tijdt gheweest is/ alsser cooren ende eetbare ware aencomt / soo loopt elck om seerst; even aldus zijn oock onse Landts-lieden / verhongert zijnde aen der ziele / uytghegaen/ om door de suyvere predicatie des Goddelijcken woordts verquickt ende [**1566.**] ghelaeft te moghen worden. De Magistraet van Antwerpen/siende ende bevindende / dat hare Burghers Godt meer gehoorsaemden dan de Menschen/ soo hebben sy versocht/dat de Regente met haer Hofghesin daer woude comen ligghen/om die Stadt voor alle periculen te bevrijden / doch sonder Soldaten. Op het welcke de Regente ter antwoorde gaf / datse haer daer op soude beraden / vermanende den Magistraet ende Breeden Raedt /datse alle middelen souden aenwenden om de predicatien te verhinderen / waer toe sy hun een straf Placcaet oft Verbodt sant/ uyt des Conincx name/ van date den *26. Iunij*: Maer ten heeft niet veel ghewrocht om de Gereformeerde in haeren ijver te doen verflaeuwen / den ijver / de desperatie / ende de menichte des volcx was veel te groot. Den derden *Iulij* hebben de Ghereformeerde Wijck-meesters een Requeste gheaddresseert aen den Magistraet / in den naem van de Burgheren / die de Ghereformeerde Religie toeghedaen waren / daer in sy redenen vertoonden / waerom sy hare secrete predicatien begeerden in het openbaer te doen / versoeckende / dat haer daer toe een bequame plaetse in de Stadt mocht ghewesen worden. De Magistraten dese Requeste te Hove sendende / hebben ten anderen male versocht / dat het hare hoocheyt woude ghelieven t'Antwerpen hare residentie te nemen / d'welck sy weygherde te doen/ ten waere met behoorlijcke garnisoen / daer de Magistraet ende Burgherije niet van hooren en wilden.

De Gouvernante sont over al Placcaten uyt / bevelende dat men de Predicanten ende haere aenhanghers over al soude vanghen ende hanghen. Dese Placcaten hebben wel op eenighe plaetsen het volck

[**1566.**] wat verschrickt / maer op meer plaetsen verbittert ende geterght: Soo dat sy doe eerst te deghen de wapenen in de handt namen / tot haerder ende der Predicanten bescherminghe.

De Regente niet durvende haer met haer Hof-gesin binnen Antwerpen betrouwen sonder garnisoen/ heeft de Prince van Orangien derwaerts ghesonden/ wel wetende dat hy de Gemeente aenghenaem was/ als wesende Borgh-Grave deser Stadt/ oock van weghen sijne wijsheyt / beleeftheyt / ende voorsichticheyt.

De Prince van Orangien is den *13. Iulij* binnen Antwerpen ghecomen/de Heere van Brederode/met veel andere van Adel / ende een groot ghetal Burgeren / zijn hem te ghemoete ghereden: Doe hy in de [**1566.**] Stadt quam ende door de straten passeerde / heeft het volck over al geroepen *Vive le Geus,* d'welck de Prince mishaechde/voort segghende dat het haer soude berouwen / als oock gheschiet is / niet langhe hier nae: Want als de Coninck dit alles vernam / soo heeft hy de Regente geschreven ende belast/dat sy in Duytschlandt drie duysent Peerden in waer-gelt aennemen soude / met thien duysent Voet-knechten: Item dat sy de oude Duytsche Pencionarisen alle hare achterstedicheyt betalen soude: De Coninc selfs stelde oock alle ordre in Spaenien ende andere sijne Landen/ tot voeringhe des Crijchs / ende tot straffe sijner rebelle ende ketterscht ondersaten / soo hy die noemde.

Exivit sonitus eorum in omnem terram.

(4)

Vero novo ut semper ferventibus undique densa
Melliferarum apium erumpunt examina portis,
Agmina ita in faelix prodire Antverpia vidit
Ut sacro pascant se Nectare Christicolarum

Bestorminge, ende afwerpinghe der *Beelden* door gantsch Nederlandt. *Anno 1566.*

[**1566.**] **D**E saecken hier in Neder-lant ende in Spaenien alsoo staende / ghelijck stracx verhaelt is/ soo is het ghebeurt/ alder eerst in Vlaenderen ontrent Yperen / dat het volck / bevreest zijnde / ende des halven met wapenen ende geweer achter Lande ter predicatie gaende / eenige hun verstout hebben / uyt eenen (ick en weet niet hoedanighen) yver / op de weghen eenighe Beelden af te werpen / daer nae eenighe Capellen/ oock stracx daer nae Cloosters ende Kercken te ruineren; die buyten de Steden stonden eerst / maer sonder langhe toeven hebben sy oock de Kercken ende Cloosters in de Steden aenghetast / alwaer sy alle Crucifixen / Beelden/ Sacraments-huyskens / Ontaren / Taferelen / ende andere vercierselen om verdt wierpen / in stucken sloeghen ende braken / ende dat alles in ongheloovige haesticheyt/ daer by sich alderley volcxken vervoeght heeft. Dese Kerck-brekerije ende Beeldt-storminghe is alle de Neder-landen door voort-gheloopen gelijck eenen windt oft blixem. Alsoo dat alsmen van d'eene Stadt aen d'ander schreef ende ontboodt/ wat dat daer in die naest voorgaende daghen gheschiedt was / soo was het oock ter dier plaetse al gheschiedt/ eer de brieven met die nieu-mare daer quamen: Weynich Steden zijn vry gegaen / of sy hebben de Beeldtstormerije moeten lijden / ende ghedoogen / dat eenen hoop Canalie ofte de gheringhste onder het volck dit deden / of de Regierders / Gheestelijcke ofte Wereltlijcke Kerck-meesters moesten selfs/om grooter schade te vermijden / hare Kercken ende Cloosteren daer van ledighen. Ende dat meest te verwonderen is/ men conde noyt weten/wie den eersten Autheur daer van was: Oock en wasser niemandt onder van de Ghereformeerde Religie / die hem dies beroemde / ofte die dese maniere van doen ghepresen ofte goet [**1566.**] ghevonden heeft. Het waren meest Ionghers/Leckers / Hoeren en Boeven / die het eerst hebben bestaen.

Den twintichsten *Augusti,* teghens den avont/zijnder eenighe Ionghers ende Boefkens in de groote Kercke binnen Antwerpen vergadert / oock Mans-persoonen / daer wandelende teghen den Lof-tijdt. Daer warender eenighe die dapper schimpten op het Marien-beeldt / d'welck in sijnen Choor of Capelle ghebracht ende besloten wert / soo haest als de Processie ofte Omme-ganck ghedaen was/ (daer het andersins wel eenen dach ofte twee in de ruymte der Kercke pleecht staende te blijven/) roepende voor den Choor / of Mayken bevreest was / ende dat sy daerom dus vroech te Choore liep? Andere Buffels riepen/ *Maye Timmermans, dits uwen laetsten dach van eere:* Andere / *dits uwe laetste wandelinghe.* Tot de oude Vrouwe / die voor de Choor-deure Keerskens/ Vaentgens / Pater-nosterkens / ende dierghelijcke cramerije vercocht/spraken eenighe Quanten: Moeyer ghy moocht wel te huys gaen/ de Marct is haest uyt. Dit te hooren ende te sien/ heeft dese oude Vrouwe soo verdroten/ dat sy gram geworden zijnde/ seer ghekeven ende groot ghetier ghemaeckt heeft; Sy nam eenen pot met assche / Item stof en dreck / ende ander vuylnisse/ wat sy crijghen conde / ende wierpse de jonghers nae het aensicht ende de ooghen / waer uyt twist gherees / ende de gheheele Kercke (in de welcke veel volcx was) quam in roere. Als de Heeren des Magistraets dit alles vernomen hadden/soo zijn haerder eenighe met den Marck-grave / Heer Iohan van Immerselle/in de Kercke ghecomen/met Sargianten ende Hellebardiers / vermanende d'een

(5)

Gens effraena armis quid quaeso laedis inermes
Tasne sacrata Deo audaci spoliare rapinâ
Vana superstitio patrum simulachra ferebat,
Non furor haec tollat, duce sed ratione gerantur

[**1566.**] en d'andere uyt de Kercke te gaen / d'welck sommige deden / andere seyden sy wilden het Lof eerst hooren: Waer op de Marck-grave hen dede aenseggen: men souder gheen Lof doen: hier op antwoorden eenighe/ soo wilden sy dan selve het Lofsinghen / midts dien soo begonst d'een hier/ d'ander daer te singhen: Eenighe Ionghers speelden ende rolden in de Kercke met ballen / andere met knickers / onder-tusschen quam daer al meer ende meer volckx in de Kercke. De Marck-grave siende dat hy niet en vermocht 'tvolck uyt te doen gaen / noch ordre te stellen / sloot alle de Kerck-deuren toe / behalven eene / ende is alsoo met vreese van daer ghescheyden/waer door dat volcxken noch stouter gheworden is. Als het nu wel ses uyren in den avondt was / soo hebben sy malcanderen opgheroeyt/om het Marien-beeldt om verre te smijten/ stracx hebben sy den Choor opghebroken / roepende: *Vive le Geus.* Dit werck eens begonnen zijnde / is terstont met sulck een furie voort geloopen / ende met soo vele handen bevoordert / dat eer middernacht alle de Chooren opghebroken/ de Outaren om verre ghesmeten / alle de Beelden afgeworpen ende ghebroken zijn / oock alle de grendelen en sloten gheopent in de gantsche Kercke / in de welcke men meynt dat wel tseventich Outaren gheweest zijn / soo verciert met constighe wercken/ schilderijen / ende allerley costelijckheyt / als in eenighe Stadt mochte wesen. Als nu alle de Beelden in de groote Kercke binnen Antwerpen afgeworpen waren / isser een groote menichte van die Ionghers / met oock eenighe Mans-persoonen / te ghelijcke oock Hoeren en Boeven / alomme gheloopen om 'tselfde oock elders te doen / gelijck sy oock ghedaen hebben in alle de Cloosters / Kercken ende Capellen door de gantsche Stadt: Sy hadden het meest al om verre gheworpen in alle de voorschrevene plaetsen/ eer het smorghens te deghe dach was/ hebbende alle de keersen ende toortsen ontsteken / die sy in de Kercken vonden / daer mede sy alle hoecken [**1566.**] ende winckelen door liepen / alles door snuffelende. Dit is een groot ende wonderlijck werck gheweest/ alsmen aenmerckt alle omstendicheden: Men kende nerghens yemandt van de doenders; niemandt hoordemen hem namaels daer van beroemen: Daer en viel gheen ghevecht noch questie onder haer om den buyt: Daer en werdt oock niemant gequetst/ d'welck boven al seer te verwonderen is / als zijnde in der nacht / ende soo veel steenen / houten/ ysers / ende andere materialen brekende: Yseren deuren / metalen tralien / dicke posten en pilaers daer de Beelden aen hinghen / brakense in stucken of het kennep-stocken gheweest waren. Dewijle dat dit gheschiede/ stondt de Magistraet ende Borgherije binnen Antwerpen so verbaest ende bedwelmt den geheelen nacht in wapen / als ofse hadden betoovert gheweest / verscheydene ghedachten/ vreese/ ende achterdencken hebbende. De Rooms-Catholijcken dachten / dat het der Gereformeerden werck was / ende vreesden dat de selfde met dit heyloose ghesinneken vergheselschapt ende versterckt zijnde / haer op den Cop souden slaen. De Gereformeerde wel vermoedende ende vreesende dat dit bedrijf haer soude te laste gheleydt worden/ dochten dat het best was het spel aen te sien / sonder de handt daer aen te slaen. Terwijlen dat de eene partije de andere aldus vreesde/ hadden sy beyde een ghemeyne vreese / namelijck/ dat dit selfde volcxken/ als sy den smaeck van den roof souden gecregen hebben / daer om het haer meest te doene was / daer mede niet ophouden en souden/maer dat sy in der rijcker Coop-lieden ende Borgheren huysen vallen / ende de Afgoden in de kisten ende borsen soecken souden. De Magistraet ende Borgherije bleven perplex staende/ nochtans in goede ordre ende in hare wapenen / vermaenden malcanderen tot eendracht / ende toe te sien datter gheen bloedt-stortinghe en gheschiede / noch

[**1566.**] huysen open ghebroken en werden/ daer in sy alle wel eens waeren / neerstigher zijnde (nae het segghen der Spaenjaerden) om haer lijf ende goet voor te staen/ dan de Roomsche Heylicheyt ofte Gods-dienst / daer in handelende gelijck eertijdts de Borghers te *Orpha* ghedaen hebben / als *Gedeon* den Altaer *Baals* afghebroken/ende de haghen afghehouwen hadde/ sy spraken / *Baal richte voor hem selven, dat sijnen Altaer ghebroken is.* Iud. c. *6.*

Soo haest als smorgens de Poorten der Stadt opgingen/zijn een groot deel van dese Beeldt-stormers buyten gheloopen/eerst na S. Bernaerts/een schoon Clooster / anderhalf mijle van de Stadt gelegen/ende alsoo voorts op alle de Dorpen rontom her / alles afbrekende/met ongheloovelijcke stoutheyt/sonder dat yemandt ghesocht heeft haer sulcx te verbieden ofte verhinderen / met woorden ofte wercken: Iae eenighe Magistraten hebben wacht bestelt/ op dat andere haer niet souden poghen met gheweer of ghewalt in dit werck te verhinderen. Soo dat het scheen en bleeck / dat nu den tijdt ghecomen was / in welcken Godt de Heere bestemt hadde de Beelden / die so hooghe gheachtet ende gheeert waren gheweest/te stellen tot een spot van alle de Weerelt. Terwijle dat dit t'Antwerpen/ ende daer ontrent ghebeurde / is derghelijcke afwerpinghe der Beelden oock elders gheschiet [**1566.**]/s'Hertogenbos/Breda/ Bergen op Zoom *&c.* hebben al van ghelijcke destructie moeten lijden. Alsmen te Lier oock sulcx meynde te doen / soo hebben de Heeren van de Wet sekere persoonen bevolen alle Beelden *&c.* af te doen: d'welck gheschiet zijnde / soo is sulcks den ghedeputeerden der Beelde-stormers ghetoont/of syder mede te vreden waren. In Vlaenderen is dit werck soo dapperlijck aenghevanghen ende volvoert / als erghens anders / oock in Walslandt / Hollandt / Zeelandt / Vtrecht / Frieslandt/ Groeninghen / Over-yssel/ Gelder-landt / ende Zutphen. Te Delft en waeren sy met den Magistraet/ (die de Beelden hadde laten afnemen met ordre) niet te vreden / maer hebbent noch naerder willen doen/ ende hebben alle de Outaren afgheworpen ende gheslechtet/ niet tegenstaende de groote wacht der Burgheren/die in haer wapen stonden om sulcx te verhinderen. De Beeldt-stormers verlieten ende verstouten haer over al seer op die van de Religie / die nochtans haer meer verwonderden over dese daedt / als wesende een wonder werc Gods/dan dat sy het presen ofte toestonden: Iae de Gereformeerde Predicanten hebben dit onordentelijcke Beelde-stormen in hare predicatien bestraft ende ontraden.

Factum est à Domino, & est mirabile in oculis nostris.

Velt-slach tot *Ovsterweel,* den derthienden dach *Martij, Anno 1567.*

[**1566.**] **A**Ls de tijdinge van het Beelde-stormen / als oock van het prediken der Ghereformeerde binnen ende buyten Antwerpen / oock binnen ende buyten vele andere Steden deser Neder-landen / ende dat met oogh-luyckinghe / jae oock met toelatinghe der Magistraten / die het doch niet keeren noch weeren en conden / te Brussel aen de [**1566.**] Regente / ende de Raeden quam / soo heeft dit een groote verschrickinghe ghecauseert / alsoo dat de Regente woude Brussel verlaten/ ende met haer Hofghesin nae Berghen in Henegouwe trecken / vreesende perijckel voor haeren persoon: Sy versocht van de

[**1566.**] Gouverneurs der Provincien ende Ridderen van der Ordre/haer te willen geleyden: Maer de Heeren hebben haer sulckes te doen in aller manieren ontraden/ groote ende gewichtige redenen by-brengende/door de welcke sy eyndelijck te blijven is beweecht gheworden. Den *XXIII. Augusti Anno 1566.* heeft de Regente (siende de groote beroerten door gantsch Neder-landt / ende vreesende een ghenerale revolte ende bederf der Landen) met advijs van de Gouverneurs der Provincien/ der Ridderen van der Ordre/ als ooc der Raeden van Staten / ende van den Secreten Raedt/gheresolveert/aengaende de predicatien ooghluyckinghe te doen/ ende die te gedoogen in die plaetsen / daer sy voor dien dach gheweest hadden. Sy heeft den Heeren / die by haeren bevele met de Edele des Landts handelden / daer van schriftelijcke Acte ghegheven. Sy heeft oock geseyt ende by gheschrifte verclaert / dat de Coninck haer gheschreven hadde/ te vreden te zijn / dat d'Inquisitie soude ophouden. Tot breeder versekeringe ende gerusticheyt der Geconfedereerde Edelen/heeft de Regente op den *XXV. Augusti* by gheschrevene ende verseghelde Acte doen weten/ dat volghende het consentement ende wille van sijne Majesteyt/sy hebbe belooft/ende belove midts desen/ dat ter cause der voorseyder Requeste ende Verbont/ ende 'tghene datter tot nu toe naghevolcht is / haerlieden niet en sal gheweten ofte geimputeert worden by syne Majesteyt / noch van haer. Aen d'ander sijde hebben de Edele belooft/ dat sy haer souden dragen als goede ende getrouwe Vassalen ende Onderdanen van sijne Majesteyt / *&c.* Dit verdrach aldus ghemaeckt zijnde / heeft de Regente dat alomme met besloten Brieven ghesonden / aen de Gouverneurs der Provincien / ende Wet-houders der Steden. Hier uyt volchde groote vreucht / stilte / ende gherustheyt onder het volck/ maer ten duerde niet langhe. Want het quam onder den ghemeyne Man/dat de Regente by hare familiare ofte vertroude vrienden zijnde/ seyde: [**1566.**] dat sy het also niet en verstondt gelijck de Edelen meynden / maer dat sy teghen haren danck het prediken hadde gheconsenteert / d'welck sy wel haest verhinderen soude. Ontrent Vtrecht hielt sich Hertogh Erick van Brunswijck (een oudt Dienaer van den Coninck) ende nam al vast crijchs-volck aen / tot sijn eyghen versekeringhe ende bewaringhe/soo hy seyde/ maer dit begon over al achterdencken te maken. De Regente heeft oock/onder decksel van de Beeldt-stormers te castijden / alomme begonnen volck aen te nemen. Allenxkens heeft de Regente begonnen de predicatien hier ende daer te verstooren/ oorsake nemende/ om datse juyst op die plaetse niet en gheschieden daerse te vooren gheschiedt waeren: Sy heeft oock binnen Aelst eenen Godsalighen Predicant doen hanghen/om den anderen eenen schrick aen te jagen: Sy heeft oock gesproken / dat sy 'tghene sy geconsenteert hadde/dat selve was uyt vreese geschiedt. Ooc wilde sy andere glosen eñ interpretatien op de Brieven van versekeringe maken/ segghende: Alhoewel de predicatien waren toeghelaten / soo en was het haer meyninghe niet toe te laten het Doopen / Nachtmael/ Trouwen / Begraven / Consistorien houden / *&c.* De Bondtghenoote/Edelen ende Steden/nu opentlijck vernemende het voornemen des Conincx / ende der Regente / soo hebben eenighe / tot haerder versekeringhe crijchs-volck aenghenomen / als de Heere van *Brederode* ontrent Vianen/de Heere van *Toulouse* by Antwerpen / eenighe oock in Vlaenderen.

In de Maerte *Anno 1567.* hebben eenighe Edelen [**1567.**] met den Heere van Toulouse (een yverich gheleert Edel-man/van seer goeden verstande) een entreprinse op Vlissinghen ende het Eylandt van Walcheren ghehadt / door behulp van *Pieter Haeck* Bailiou van Middelborgh; Sy zijn met eenich volck van Antwerpen derwaerts gevaren / maer midts dat het marct-

(6)

Primus pro patriâ, qui sese cinxerat armis
Miles, blanda trahens securis otia Campis,
Caeditur ex improviso, peditumqȝ cohortes
Semianimes misere sabierè profundum

schip [**1566.**] van Antwerpē daer voor haer arriveerde/wierden die van Vlissingen gewaerschout/ende also is den aenslach belet. Van daer wederom comende/logierde hy sijn crijchs-volc by Antwerpen tot Ousterweele/alwaer dagelijcx meer eñ meer volcx tot hem quam/als oock twee schepen met Soldaten uyt Vlaenderen/ d'welck den Heere van Toulouse / ende sijn volck seer courageerde. Sy waren van meyninghe/ om haren aenhanck binnen Antwerpen tot eenen rugghe ende steunsel te dienen / een quartier van een mijle van der Stadt/ op den dijck by de Riviere/ haer te begraven/ d'welck sy lichtelijck hadden connen doen / waerder meer tijdts / middel / ende ordre gheweest. Eenighe meynen dat de Heere van Toulouse hope hadde met sijn volck te connen binnen de Stadt comen / met hulpe van die goet-gunders die hy daer binnen hadde/ ende den Prince van Oranien ende andere Heeren met dat voordeel te doen resolveren/hare bescherminghe aen te nemen. De Magistraet van Antwerpen seer beroert zijnde / vont goet de Schutterije ofte Ghilden met de Soldaten die in hare Stadt waren/ uyt te schicken / om dat volcxken te slaen: Maer de Prince van Oranien/eñ de Grave van Hooch-straten ontrieden het haer/seggende: Men soude sorge dragen voor 'tghene dat buyten is/ ende men soude wel in perijckel staen te verliesen dat binnen de Stadt is/want het wel te vermoeden was/ dat dit volck so stout niet zijn en soude daer te comen ligghen / ten waer sy haer verlieten op hare vrienden in de Stadt. Maer de Regente was haer te cloeck ende te ras: Sy ordonneerde *Philips van Lanoy* Heere van *Beauvoir* / met vier hondert Soldaten van haer guarde / uyt Brussel te trecken in aller haeste/ met den Capiteyn *La Motte,* [**1566.**] Item twee vaendelen van den Grave van Egmonts volck / die te Axele in Vlaenderen laghen / oock Hans de Greve Drossaert van Brabant / met vijfhondert Peerden / om desen hoop te verrasschen/ eer hy grooter wierdt / die gheen achterdencken en hadden / om datter gheen crijchs-volck daer ontrent en was. Der Regenten volc heeft sich den derthienden *Martij* smorghens by malcanderen ghevonden / ende hebben desen armen hoop Geuskens die hier en daer verstroyt laghen / onversiens bespronghen / gheslaghen / ende geheel verstroyt. Vele sprongen in de Riviere/maer wierden in het water doodt gheschoten. Daer zijn doodt ghebleven wel vijfthien hondert Geuse-soldaten / weynich ontquamender / de ghevanghene wierden ghehanghen / ofte gheharquebuseert. Hier bleef ooc de Heere van Toulouse selfs / in een huys ofte schuere verbrandt/ soomen meynt. Oock is hier omghecomen Boetselaer uyt Hollandt/ ende meer andere Edelen. Dese victorie heeft de Regente eñ Rooms-Catholijcke grooten moet ghegheven. Ter contrarie zijn hier door / voor dat mael / alle de aenslaghen der Geconfedereerde Edelen gheheel ghebroken: Des te meer / overmidts der Regenten volck by een van de ghevanghene ghevonden hadde / de aenteeckeninghe van eenige aenslaghen die op handen waren: So dat dien meesten deel / ende de voornaemste van de Religie resolveerden / den tijdt ende Godes voorsichtich oordeel plaetse te geven/ die het nimmermeer aen middelen en ontbreeckt / gelijck dit corts hier na ghenoechsaem ghebleken heeft.

Vbi cessat auxilium humanum, incipit divinum.

Beroerte tot Antwerpen op de *Meere-brugghe,* den *XIV.* ende *XV. Martij, Anno 1567.*

[**1567.**] **A**Ls de tijdinghe binnen Antwerpen ghecomen was / dat het crijchs-volck van de Regente nae Ousterweel marceerde / om den Heere van Toulouse te slaen: Soo isser binnen de Stadt een groote beroerte opghestaen / al het volck is in wapenen gecomen / met een groot misvertrouwen d'een op d'ander: De Gereformeerde wilden den Heere van Toulouse gaen helpen / d'welck haer d'andere wouden verhinderen. De Magistraet vreesende dat hare Burgers uytvallē souden met een furije ende onbedacht saemheyt/heeft laten afwerpen/ de Ousterweelsche poorte / als oock de brugge vande Roo-poorte/ende de poorten lieten sy ghesloten staen/ oock ordonneerden sy de drie Compagnien / welcke sy aenghenomen hadden tot bewaringhe der Stadt/ langhst de ramparde van dat Quartier; de wacht versterckende met de Ghilden/ende andere Burgers/ ende al den nacht waren de Fackelen/Toortsen/Vierpannen/ende Lanternen brandende in alle straten der Stadt. De Prince van Oranien / de Grave van Hooch-straten / ende de Burghemeester Stralen/die by de Gemeynte lief-ghetal was/hebben de Burgherije den uyt-val gantschelijck ontraden/haer aenwijsende / dat het haer onmoghelijck soude wesen / het volck dat te Ousterweel lach / te ontsetten/ maer dat sy voor seker gheslaghen souden wesen / soo haest als sy buyten de poorte comen souden/als niet mans ghenoech wesende / om te cunnen staende blijven alleen voor de Ruyterije van den Drossaert van Brabant. De voor-verhaelde Heeren baden de Burghers schier met ghevoudene handen / dat sy doch in de Stadt wouden blijven: Maer dit volck verhitticht zijnde/ ende half rasende/en heeft gheen ghehoor ghegheven/ sy hebben de Roo-poorte in stucken gheslaghen / ende dreychden den Prince ende Grave dit eñ dat te doen/ [**1567.**] indien sy haer niet en lieten uyttrecken / jae eenighe onverlaten/scholden die Heeren voor verraders/ende dat noch meer is / eenen Laken-bereyder heeft den Prince sijn roer op de borst gheset/ ende ghedreycht te door-schieten: Soo dat de Heeren in desen oploop des volcx / in groot perijckel hares levens stonden; doch sy hebben al dit schelden en dreyghen onghemerckt laten voorby gaen / ende hebben het volck soo lange opghehouden / tot dat desen heeten allarm wat begon te stillen: ende eyndelijck hebben sy verwillicht / dat haerder vijfhondert souden moghen uytvallen / met protestatie / dat sy hier toe verstonden als ghedwonghen wesende: Dese lieden hoorende / dat men haer niet stercker en woude laten uyt de Stadt gaen / soo en wouden sy niet uyt trecken/ maer bleven even wel den heelen voor-middach in gheweer en wapen / innemende tot haer voordeel de Meere-brugghe: Sy besetten oock de poorten der Stadt/ ende haelden het gheschut uyt het Bus-huys of Arcenael / ghenoemt Eeck-hof/om alsoo haer selven te versekeren/tegens alle de ghene die haer souden willen beschadighen. De Prince van Oranien/vreesende dat hier uyt een schrickelijck bloedt-badt rijsen ende ontstaen soude/en heeft niet opghehouden / tot dat hy door veel bidden/dreyghen / vermanen / eyndelijck de saecke daer toe ghebracht heeft / dat een yeder voor dat mael / nae huys ghegaenis / ende hy heeft ordre ghestelt/dat het gheschut wederom in het Munitie-huys ghesleept is. Maer des anderen daechs/namelijck op den *XV. Martij,* quamen die van de Confessie ofte Martinisten/ door toedoen van de Magistraet / in wapenen: Desghelijcks de Spaensche / Portugeesche / ende Italiaensche Coop-lieden/met hare Cassiers eñ Knechts.

[**1567.**] Der Engelscher Natie Coop-lieden waren bescheyden haer in huys te houden / om haer te laten ghebruycken daer het de noodt ende ghelegentheyt voorderen soude. De Catholijcke quamen oock in de wapen met haere Papen / ende namen den Oever inne/ ende het pleyn van S. Michiel: De Confessionisten ofte Martinisten / hebben haer ghevoecht by de Papisten / door dien men haer wijs maeckte / dat sy wel souden te dulden zijn/gelijck de Keyser *Carolus V.* haer int Rijcke gheleden/ ende oeffeninge van hare Religie gegunt hadde / sy en souden doch hare goede sake niet quaet maken/d'welck geschieden soude/indien sy haer by de Calvinisten voechden. De drie aenghenomene Compagnien soldaten / hielden de Marckt ende het Stadt-huys inne/dreyghende alles te vernielen: De Gereformeerde hielden de Meere-brugge in: De Papisten wilden schuyten vol buf-cruyt onder de Brugge brengen/ende also de Brugge met de Gereformeerde in de lucht doen springen. Diergelijcke dreygementen geschieden oock van d'ander sijde / na dat yeders toornich gemoedt hem riedt. Een van de Burgemeesters der Stadt / heeft doen publiceren / dat desen oproer niet en was gheresen/ van wegen eenich verschil in de Religie; maer datter eenighe Boeven onder de Ghereformeerde / door desen oploop niet anders en sochten/dan dat sy mochten gheraecken aen het pilieren van de goederen der Catholijcken / Lutheranen ofte Martinisten / ende der vreemder Natien: Hier door zijn wederom op een nieu de herten tegens malcanderen met veel grooten tooren ontsteken gheworden/als oyt te vooren/ so dat het geschapen was/ dat sy met de wapenen aen malcanderen souden gecomen zijn / daer uyt een groote ende jammerlijcke bloedtstortinge soude geresen zijn/ende dan souden de Overwinners der verslagene huysen gheplundert hebben: Daer is eenen grooten schric door de gantsche Stadt geweest / Vrouwen en Kinderen huylden en schreyden [**1567.**]/ elck vreesende voor sijn/ende sijner leven en goet. De sake in desen ellendighen stant staende / soo zijn sy nochtans eyndelijck / door de groote wijsheyt / ende 'tcloeck beleydt des Princen van Oranien / des Graven van Hooch-strate/ des Magistraets/van de Gedeputeerde der Gereformeerde/ ende andere verstandighe verre-siende Burgheren / oock door dien elcke partije d'eene d'andere ontsach/ tot een verdrach ghecomen/ besluytende gelijcker handt vijfthien Articulen/streckende tot ruste der Stadt/versekeringhe der Burgeren/Inwoonderen/ ende Coop-lieden/als ooc deser ende gener Religions-verwanten; Ende also is een yegelijck tot sijn hanteringhe nae huys ghegaen/ elck een het harnas ende wapenen aflegghende. Des anderen daechs/ zijnde Sondach/ so hebben dese verscheydene partijen / God den Heere gedanckt / elck in hare Kercken eñ Predicatien / dat hy haer hadde bewaert/ende te rugge ghehouden/ dat sy malcanderen niet vermoort/ ende van het leven seer jammerlijc berooft en hadden/den eenen Burger den anderen/ den eenen Nae-buyr den anderen/ja de Vader den Sone/ den eenen Broeder ende Bloet-verwant den anderen. Den *XVII.* der selfder maent / heeft de Magistraet de voornaemste Coop-lieden der Stadt/als oock de Natien bedanckt voor haer goet devoir; Oock heeft de Magistraet stracx Gedeputeerde ghesonden aen de Regente/om haer te informeeren van alles datter gepasseert was: Haer biddende ten goeden te verstaen het verdrach/d'welck tusschen haer ende de Burgers was opghericht/segghende: dat sy dit noodt wendelijck hadden moeten doen / tot behoudenisse van hare Stadt ende Inwoonders der selfder / so Gestelijcke/ als Wereltlijcke. Maer hoe sy het gheduydet/of hoe sy het ghekeert oft ghewendt hebben / sy en hebben de Regente gheen contentement connen gheven.

Daer de liefde cleyn is, daer is het begrijp groot.

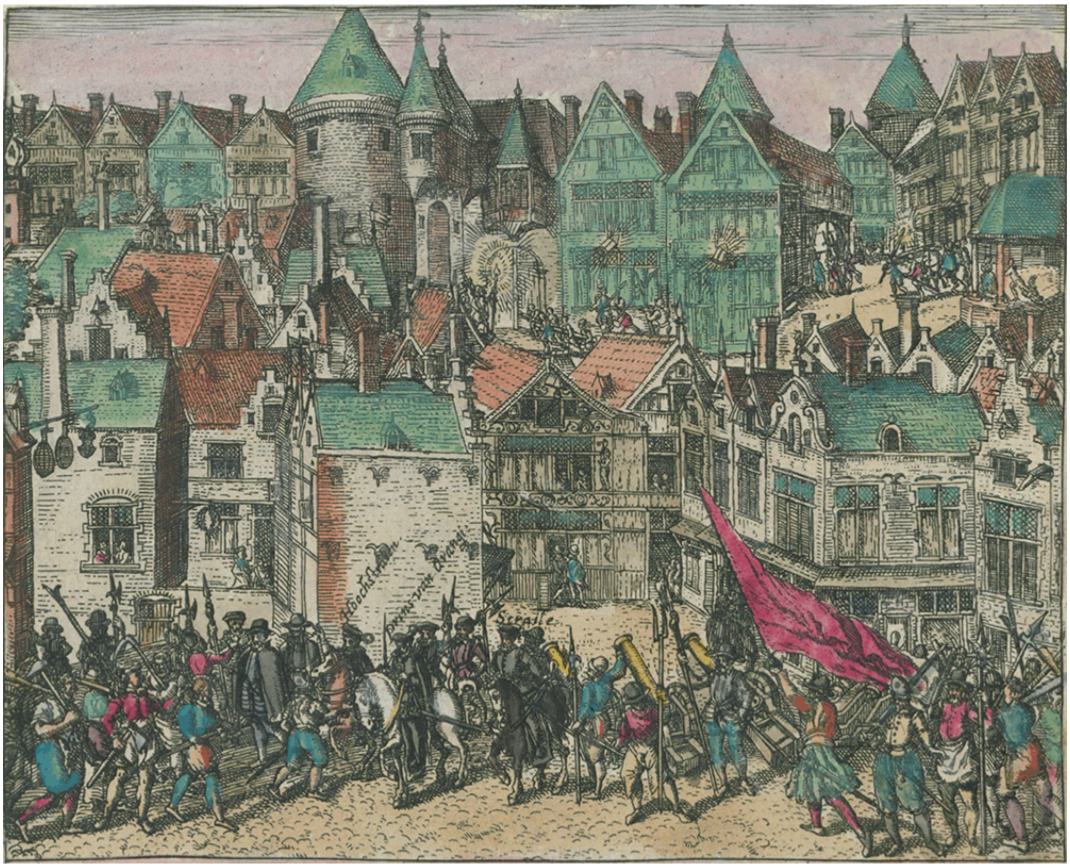

(7)

Hinc inter Cives animis ardentibus orta est
Seditio, pariterqʒ in vulnera saeva ruebant,
Consilio AURAICE ô PRINCEPS, verbis, ratione,
Eripis instanti Cives, Urbenqʒ ruinae,

Belegheringhe / ende in-neminghe der Stadt *Valenciin,* in Henegouwe gheleghen / *Anno 1566.* ende *1567.*

[**1566.**] **D**E Regente eenige Regimenten crijsch-volck aenghenomen hebbende/heeft ghedacht dat sy nu de predicatien der Gereformeerde wel soude cunnen verbieden / ende doen ophouden / ende dat niemandt hare bevelen ende gheboden na te comen ende te ghehoorsamen / en soude durven weygheren. Sy heeft geschreven aen die Stadt van Valencijn in Henegouwe / dat sy garnisoen souden innemen/te weten vijf Vaendelen voet-knechten/ende vier Compagnien Peerden / onder het ghebiedt van den Heere van *Norcarmes* / die Stadt-houder was in de plaetse van den Marquis van Berghen/ Gouverneur van Henegouwe/die in Spaenien van de Regente gesonden was. De oorsaecke waerom de Regente dese Stadt met garnisoen besetten woude/ meer ende eer dan in andere Steden / was/ om dat dese Stadt boven andere seere tot de Religie gheneycht was / alsoo dat aldaer eenighe / diemen om de belijdenisse der Gereformeerde Religie meynde te verbranden / met ghewelt uyt het vier verlost waren / diemen noemde *les mal bruslez.* Oock is dese Stadt soo na Vranckerijck gheleghen / datmen vreesde / dat eenighe Francoysen van de selfde Religie / haer mochten hier in dringhen / als zijnde een Stadt voor haer wel gheleghen/ op de Schelde / seer schoon/ groot / ende sterck van muyren / ende breede vesten / vol volcx ende neeringhe. Dit garnisoen in te nemen / hebben die van Valencijn gheweyghert / allegeerende veel redenen ende privilegien / die haer hier van bevrijden / oock presenterende sijne Majesteyt te geven een goede somme penninghen / indien men haer sonder garnisoen woude blijven laten. Waer op haer den *XX. October 1566.* te Quesnoy van *Norcarmes* aengheboden wert/ dat sy souden buyten de Stadt prediken / soo ensoudemen haer met gheenen garnisoen beswaren: Het [**1566.**] welcke de Stadt / met advijs der Predicanten ende der Consistorie/aennam. *Norcarmes* beloofde/dat hy te Valencijn comen soude / om dit te ratificeren / ende om de plaetse tot de predicatie der Gereformeerde te ordonneren. Maer alsoo het hem stracx berouwen/ of van de Regente verboden was / soo is hy vergheselschapt met veel volcx / den *20. October* in een van de Stadt-poorten ghecomen / vraghende nae de Heeren/ ende die van de Consistorie: Ende alsoo die niet stracx by der handt en waren / nam hy oorsaeck daer uyt / stracx te vertrecken/ met een toornich ghemoet haer dreyghende. Hier op sant de Regente stracx andere brieven aen de Stadt / den *XXI. November,* haer ghebiedende crijchs-volck in te nemen / met veel beschuldinghen ende dreyginghen. Die van Valencijn niet willende dit crijchs-volc innemen/zijn den *XXIIII. December 1566.* Rebellen van den Coninck verclaert ende uytgheroepen: Ende de Heere van *Norcarmes,* heeft stracx een Legher daer voor ghebracht / nochtans soo nauwe niet beleghert noch besloten / of de Burghers en zijn elcke reyse uytghevallen / het cooren alomme inhalende/ende afbrandende rontom her die huysen en ghehuchten die haer hinderlijck waren: Sy deden haren vyandt daghelijcx groote afbreucke/ onaenghesien dat sy gheen crijchs-volck en hadden/ hoopende dat sy een tijdt-lanck hare Stadt houdende / ontset crijghen souden: ghelijck wel eenighe der Edelen en Bondt-ghenooten te doene geneycht waren / maer het ontbrack haer aen gelt / volck / en ordre. Die van West-Vlaenderen vergaderden een deel crijchs-volck / om de belegerde te hulpe te comen/ daer die van Doornijck ooc hare macht byvoechden: Maer also dit meest al onervaren volck was / sonder

(8)

Prima reformatae qui relligionis amore
Ducti castra Valenchenis viderê, fidemq$_{3}$
Norcarmis teneratam, et lamentabila fatum
Herlini, arceret dum saevum maenibus hostem

[**1566.**] cloecke ervaerene Hoofden ende Capiteyns / oock op den wech alle insolentien / met breken der Kercken/ ende quellinghe der Papen bedrijvende / weynich of gheen crijchs-ordre houdende in het marcheren / soo hebben sy luttel of niet uytghericht / sy zijn van den Heere van Rassegem/ Gouverneur van Rijssel/Douway / ende Orchiers / aen d'een sijde / ende van *Norcarmes* aen d'andere sijde / bespronghen / verslaghen/ ende verstroyt; daer blevender ettelijcke honderden doodt tusschen Waterloo ende Lanoy. Capiteyn *Ian Soreau* quam noch daer van / maer seer verwondet/ die best loopen conden/warender bestaen. De vlucht was meest na Doornijck / daer eenighe haer salveerden. Maer stracx daer aen/brocht *Norcarmes* negen Companien crijchs-volck in Doornijck/ door het Casteel / waer by die van de Religie / uyt Doornijck gantsch verjaecht ende verdreven werden/vele wierdender ghevanghen/welcke meesten-deels corts daer nae ter doodt ghebracht wierden. Eenighe schrijven/ datter te Doornijck op eenen dach hondert ende ses rijcke Coop-lieden / met noch veel andere Burghers/ van hare goederen zijn berooft gheworden / van weghen dese beroerten. De Francoysen hebben die van Valencijn ontset aengheboden / van thien duysent Mannen: Maer om te betoonen dat sy haer niet en sochten af te scheuren van haeren wettelijcken Coninck / onaenghesien dat hy haer dus hart was persende/ sonder behoorlijcke redenen/ maer dat het haer alleen te doen was / om de vryheyt harer conscientie/ soo hebben sy de Francoysen bedanckt / voor haere goetwillighe presentatie/also nochtans dat sy de gheheele sake stelden in handen van de gheconfedereerde Edelen/als hare subalterne Over-heeren. Den vijfthienden [**1567.**] *Ianuarij Anno 1567.* hebben die van Valencijn een Requeste ghesonden aen de Ridderen van der Ordre / biddende dat het haer woude ghelieven / van harent wegen de Regente aen te dienen/indien sy het immers soo heel noodich achte / crijchs-volck in haere [**1567.**] Stadt te legghen / dat het dan mochte gheschieden onder het bevel van de Heeren van der Ordre / ende dat die Heeren den Burgheren wouden beloven/ dat het garnisoen haer gheenen overlast nochte ghewelt doen en soude / in het stuck van de Religie. Dese Requeste ende aenbiedinghe is van cleynen effecte gheweest/overmidts de geconfedereerde Heeren ende Edelen (willende alles met bidden en suppliceeren versoecken) de wapenen niet en wouden in handen nemen/om hare sake te verdedigen. Als in *Martio* het geschut voor de Stadt gheplant was/soo is de Hertogh van Aerschot/ ende de Grave van Egmondt ghesonden / haer aen te dienen/ indien sy haer wouden overgeven in de handen van de Regente/so souden de Predicanten ende andere/vry gheleyde hebben om te vertrecken / ende vergiffenisse van alle datter gepasseert ende misdaen was. De belegerde meynende datmen noch om middelen van ontset doende was / soo hebben sy dese presentatie afgheslaghen/waer op de Heere van *Norcarmes* de Stadt met *XXII.* stucken gheschuts dede beschieten / bressche makende tusschen de poorte van Berghen / ende de poorte Cardon. De belegerde tijdingen ende advysen gecregen hebbende/ van 'tgene 'tOusterweel ende t'Antwerpē gepasseert was/ ende sy wel verstonden dat het verbont der Edelen daghelijcx meer ende meer verliep/ soo saghen sy wel/tot haerder grooter bedroeffenisse / datter gheen ontset te verwachten en was/derhalven so hebben sy haer den *XXIIII. Martij Anno 1567.* opgegeven in handen van den Heere van *Norcarmes,* op de genade des Conincx. *Norcarmes* heeft haer vele schoone mondelinghe beloften ghedaen/die hy niet ghehouden heeft. Want soo haest als hy in de Stadt quam / so heeft hy de poorten beset / ende ettelijcke daghen aen een toe ghehouden / ende de principaelste ende rijckste der Stadt heeft hy gevanckelijc genomen; onder andere

[**1567.**] der Stadt Oversten *Michiel Herlin* / den Vader ende Soon/ die hy corts daer nae dede onthalsen/ met vele andere. De twee Predicanten / Meester *Guido de Bres,* ende *Pelegrin de la Grange,* beyde treffelijcke/ godsalighe/gheleerde Mannen/ dede hy hanghen/als oock meer andere vrome/ godsalighe persoonen/meer dan twee hondert inghesetene der Stadt Valencijn/ hare goederen confisquerende. Alsmen den beyden *Herlins* de sententie des doots voor las/ waer van het [**1567.**] besluyt ofte laetste woorden waeren / *met confiscatie harer goederen, ten behoeve des gheenen diese met rechte vervallen zijn,* soo sprack d'oude Herlin: *Voila la sausse.* Hare meuble van gout /silver / bagghen / juweelen / ende schoonen Huys-raet/ nam *Noircarmes* stracx wech tot sijnen behoef.

Rapiatis quando potestis.

Wt-tocht des Princen van Oranien uyt Antwerpen/ ende intocht van *Madame de Parma, Anno 1567. in April.*

[**1567.**] **D**E saken aldus teghen windt teghen stroom loopende / met die van de Religie / ende de Regente daghelijcx haer versterckende van crijchs-volck; Ooc dagelijcx meer ende meer toeval crijghende van de Edelen/die het verbondt afgaende / wederom sochten te comen in de gratie van de Regente ende den Coninck / diemen meynde dat haest in dese Landen soude comen / om door sijne teghenwoordicheyt ende authoriteyt de opgheresene troublen te stillen/ soo zijn oock de groote Heeren seer verscheyden van ghevoelen geworden / niet wetende wat sy doen ofte laten souden / eenighe en gheloofden niet dat de Coninc so straf sich betoonen soude / gelijck eenighe meynden: Andere / die haer niet en wouden verlaten op sijne aengeboorene goedertierenheyt/ resolveerden uyt het Landt te trecken/ alles verlatende om haer leven te behouden. De Grave van Egmont/ verliet sich grootelijcx op des Conincks goedertierenheyt / daer by oock wel segghende: dat de ghene / die des Conincx toorn vreesden / die mochten te Lande uyttrecken / hy en conde het niet doen / gheenen middel hebbende / om met alle sijne Kinderen / in een ander Landt / nae sijnen staet te leven. De Prince van [**1567.**] Oranien / hadde gheern den Grave van Egmondt doen resolveren / uyt het Landt te trecken / hem voor ooghen houdende de perijckelen / die hem / ende allen den gheconfedereerden / boven het hooft waren hanghende; Maer het was al te vergeefs / hy seyde: dat hy sekerlijck hoopte / soomen conde de Predicatien doen ophouden/ de Beelde-stormers ende Sectarisen straffen / dat de Coninck hem soude laten gheseggen/ sonder voorder straffe over de Landen te brenghen. Waer op de Prince hem antwoorde: dat sijn hoope onseker was / ende dat het hem soude berouwen / dat hy de Brugge soude wesen/over de welcke de Spaenjaerden in het Landt comen souden. Dit laetste ghespreck des Princen van Oranien / des Graven van Egmont / ende andere groote Heeren / ghebeurde op den eersten van April / *1567.*

Als het ruchtbaer gheworden was / dat dese beyde Heeren / die de treffelijckste ende voornaemste waren onder de gheconfedereerde / van verscheyden ghevoelen ende voornemen waren / soo verdeylden oock de gheconfedereerde Edele / alsoo dat nauwe het eene

[**1567.**] derdendeel bestendich by het verbondt ghebleven en is. Maer die de Ghereformeerde Religie toeghedaen waeren / sochten alle middelen / om het verbondt staende te houden / ende om eenighe van de grootste Heeren te doen resolveren met haer aen te houden / om de Landen in haere vryheyt te bewaren / ende alle vreemde daer uyt te weeren / meest d'ooghe hebbende op den Prince van Oranien / soo om sijn wijsheydt ende ervarentheydt / als om sijn macht / vrienden / ende alliancien in Duytsch-landt. Maer de Prince met sijn discreet verstant / overmerckende de grootheyt ende macht des Conincks/ dien hy kende / soo wel uyt sijn eyghen naturel / als by opruyen sijnes Spaenschen Raedts / die de Landen haetich was / soo om de Religie / als om haere privilegien ende vryheyt / welcke hy haer misgunde: Daer by oock overlegghende / dat den yver van den ghemeynen Man / die de Ghereformeerde Religie toe-ghedaen was / voor 't eerste wel groot/maer niet gheduyrich en was / om groot fundament daer op te maecken: Oock siende / dat hy binnen den Lande selfs soude teghen hebben den voorschreven Grave van Egmont / met het principael ende meeste oudt Crijchs-volck/Edeldom/ende gheterghde Geestelijckheyt / soo heeft hy hem niet willen beweghen laten / om in het Landt te blijven / maer resolveerde daer uyt te vertrecken.

Als de Coninck vernomen hadde / dat de Prince van Oranien gantschelijck ghesinnet was te vertrecken / wel wetende / dat vele gheconfedereerde Heeren ende Edelen / als oock ghemeyne luyden/ de Ghereformeerde Religie toe-ghedaen / hem volghen ofte vergheselschappen souden / welcke de Coninck wenschte te moghen in sijn stricken ende netten crijghen / om haer te straffen nae sijne alreets ghenomene resolutie / soo schreef sijne Majesteyt aen de Regente / dat sy die Heeren ende Edelen/ insonderheyt den Prince van Oranien/ alle faveur/ [**1567.**] gunste / ende beleeftheyt soude betoonen/ haer wijs maeckende / dat den Coninck den welvaert ende behoudenisse sijner Landen haer toe-schreef: Op datse immers gheen misvertrouwen scheppen en souden / daer uyt oorsaecke nemende/ om uyt het Landt te vertrecken. De Coninck schreef selfs met sijn eyghen handt aen den Prince van Oranien / gheheel vriendelijck / hem grootelijckx bedanckende / voor sijnen ghetrouwen dienst in de Landen / gheduerende dese troublen / insonderheyt in de Stadt van Antwerpen / beloovende hem dit op het hoochste te verghelden: Segghende in het besluyt van sijnen brief/ Op dat ghy my in alles wel toe-vertrouwen meucht/ soo begheere ick / dat ghy uwen Broeder Graef Lodewijck van u doet voor eenen tijdt / dit segghe ick / op dat ghy mijn minnelijckheydt tot u vermercken sult. Sijne Majesteyt heeft oock den Prince (doe hy verlof versocht om in Duytsch-landt tot sijnen Broeder ende Verwanten te reysen) gheschreven / dat hy het niet geern en hadde / dat hy uyt het Landt soude reysen / maer veel meer wenschte / dat hy hier woude blijven / nu hy sijnes dienstes ende wijsen raedts tot stillinghe der opgheresene beroerten soo grootelijckx behoefde / begheerende dat hy sijne private saecken een weynichsken woude opschorten / ende in Neder-landt blijvende / de ghemeyne ruste te helpen bevoorderen: Eyndelijck begheerde hy / soo immers de Prince in Duytsch-landt reysen moste/ dat hy doch sijn reyse cort maken woude / ende haest wederom keeren / om dat hy hem in groote wichtighe saecken ghebruycken mocht.

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

De Prince van Oranien allen desen gheen gheloove ghevende / maer de Spaensche/ ende Italiaensche

(9)

Nobilium saevis solvuntur pacta trophaeis,
Maenibus excepit Parmensem Anversa ducem, quae
Subdola NASSOVIO nectebat retia cauto,
Rex etiam simulat vocis modulamine fraudes

[**1567.**] Hoofsche streken wel kennende / is uyt Antwerpen vertrocken nae Breda / den elfsten *Aprilis.* Met hem/ voor/ ende nae hem / zijn vertrocken ettelijcke duysent Menschen / van alle staten / die het aenstaende onweder voor saghen. Van Breda is de Prince (nae dat hy ordre ghestelt hadde / in sijn huyselijcke saecken) ghereyst nae Duytsch-landt / tot sijn Broeder Graef Iohan van Nassou/te Dillenborgh/ mede nemende van Breda al wat hy conde. Hy heeft op sijn vertreck staende / ghesproken tot lieden van qualiteyt/Men doet my groot onghelijck/alsmen my nae gheeft/dat ick nieuwicheden ghesocht hebbe/mijnes profijts halven / ende tot mijn ooghe-merck niet connende comen/ dat ick te Lande uyttrecke/ om dat ick mijn schulden niet betalen en can: Ick hebbe/God lof / noch tsestich duysent guldens s'jaers van incomens / daer van ick in stillicheyt wel leven can: Hy seyde oock / ick en sal nemmermeer yets teghen den Coninck doen / ten sy dat hy my quetse aen eere ofte goet: Van de Religie en hadde de Prince des maels noch soo heel groote kennisse niet.

Nu schijnen wy verlaten
Van Prins en Republijck,
Maer Godt sal ons te bate
Comen uyt 'tHemel-rijck.

De Prince uyt Neder-landt vertreckende / heeft oock al sijn goede vrienden ende bekende / daer toe vermaent / haer waerschouwende van 'tgheene datter [**1567.**] ghevolcht is: Nochtans liet hy sijnen oudtsten Sone / Graef Philips van Nassouwen / in de Vniversiteyt van Leuven / meynende dat de Privilegien van Brabant / ende der Vniversiteyt van Leuven/ by den Paus selfs bevesticht/ hem ghenoech soude bevrijden / maer het is veel anders afgheloopen / gelijck hier na breeder verhaelt sal worden.

Den *XXVI. April,* heeft de Regente na Antwerpen ghesonden / den jonghen Graef Carel van Mansfelt/ die daer smorghens vroech / met sesthien Vaendelen Waelen in quam / bycans vyandtlijcker wijse / met haer Roers ghevelt / ende den mondt vol Koeghels/ al of sy grooten wederstoot te verwachten ghehadt hadden. Twee daghen daer nae/is de Regente/ persoonelijck binnen Antwerpen gecomen/ met vijfhondert Peerden. Sy heeft de Rooms-Catholijcke Religie/ met raedt ende met daedt herstelt/de Processien heeft sy met hare/ende der Heeren van der Ordre presentie vereert. Sy heeft vele Menschen laten vangen/ ende ophanghen/van weghen de opgheresene beroerten: Sy heeft de oude ghestrenghe Placcaten vernieut / teghen de Ghereformeerde Religie: De Kinderen heeft sy doen her-doopen: De nieu-ghetimmerde Kercken der Ghereformeerde/heeft sy laten afbreken: Der Burgheren wapenen ende gheweer/heeft sy oock laten inventarieren. Ende de Paepsche Kercken/ heeft sy met nieuwe Outaren ende Beelden costelijck verciert.

Veel spreken met verwijt, T'is immers nu ter tijt,
Ten eynd' met haer ghecomen:
Haer ziel en heeft nu meer, Geen hulp aen Godt den Heer,
Dien troost is haer benomen.

Den Predicanten wordt t' Antwerpen / ende vast over al / het Prediken verboden / *Anno 1567.*

[**1567.**] **N**A dat de Regente victorie bevochten hadde te Ousterweel / oock de stercke Stadt Valencijn / met belegheringhe ghedwonghen hadde / als mede Sint Amand/ Cambresis/ Doornijck/ja oock Antwerpen/ende Hertoghenbos/ ende andere Steden tot haren wille/ ende onder haer bedwanck gecregen hadde/ ende sy nu over al daghelijcx met meer crijchs-volck versterckt werdt / oock verstaende / dat het des Conincks wille was / dat sy rigoreuselijck de Heeren ende Edelen/ als oock alle de ghene / die vryheyt der Religie / afdoeninghe der Inquisitie/ *&c.* versochten / straffen soude; Soo heeft sy eerst begonnen stout te spreken / ende vele dinghen te doen teghen haer belofte / als oock teghen de seghelen en brieven den Religions-verwanten ghegheven: Of immers die veel anders duydende ende uytlegghende / als de woorden waren luydende: Sy heeft de Heeren van der Ordre / ende de Gouverneurs van de Provincien / doen sweeren / dat sy de Rooms-Catholijcke Religie / ende gheen andere/ souden hanthaven / ende beschermen met lijf / goet en bloedt/ tegenstaende ende bevechtende / alle de ghene / die van contrarie opinie waren. Om de Heeren ende Magistraten des te ghewilligher ende ghereeder te maken / soo heeft sy seer cierlijck / ende met een besondere gratie/ daer by verhaelt / dat des Conincx toorn gheheelijck sincken soude / ende dat sijn heyr-cracht / die hy ghereedt maeckte / om in Neder-landt te senden/ te rugghe blijven soude / als hy soude hooren / dat alle beroerten ende mishandelinghen/ nu geslist ende afghedaen waren. Iae al waere des Conincks Legher alreets op des Landt frontieren/seyde sy/ soo soude hy/ op mijn woordt ende schrijven / stracx te rugghe ontboden worden: Ick en sal nimmermeer lijden/indien de Landen haer nae des Conincks wille ende bevel [**1567.**] beloven te schicken / ende sulckes met der daedt doen blijcken/dat yemandt anders hier in Neder-landt sal comen / om te ghenieten de vruchten van mijnen suyren / periculeusen / ende langh-duyrighen arbeydt: Daer is noch middel ende raet/ om alle vreemde Natien buyten de Landen te houden/*&c.* Door dese ende meer andere persuasien der Regente/ ende andere gespaniolizeerde Heeren / zijn den meesten deel der Heeren / Edelen / ende Steden / daer toe ghebracht / dat sy schier alomme de predicatien der Ghereformeerde / ende der Lutheranen / hebben doen ophouden door geheel Neder-landt. Der Rooms-Catholijcken Kercken zijn over al gherepareert / met Beelden / Outaren / Tafereelen / ende costelijcke Schilderijen / al so schoone / jae op sommighe plaetsen schoonder opgheciert ende ghepronckt / als sy oyt te vooren gheweest waren: Ter contrarie/ der Ghereformeerde nieuwgheboude Kercken ende Bede-huysen / zijn over al te gronde afgebroken / ende van de materialen zijn galghen ghemaeckt / daer aen vele Menschen zijn ghehanghen gheworden / die volstandich bleven by de ware Religie/ als oock Beelde-stormers / ende die de wapenen ghedraghen hadden. Het waeren cleyne Steden / daerder niet vijftich / hondert / jae twee hondert / oock drie hondert / meer of min / in een jaer tijdts zijn gheexecuteert gheworden / by forme van Iustitie / om de boven-verhaelde oorsaecken: Behalven het groot ghetal der Menschen / die de Rooderoede / ende Drossaerts / met hare Onder-officieren/ lieten ombrenghen/ want dese vinghen / ende hinghen op / alle die welcke haer in het minste suspect waren/ sonder eenighe gherechtelijcke procedure / of forme van Iustitie.

[**1567.**] Die van Antwerpen siende hoe yverlijc ende ernstlijck dat de Regente procedeerde teghen die van de Religie/soo wel teghen die/ welcke men Martinisten noemt / als teghen die/ welcke ghemeynelijck Calvinisten ghenoemt worden/ ende sy gheenen wech noch middel en saghen om der selfder predicatien langher in hare Stadt te moghen tolereren/sonder te vervallen in de hoochste onghenade des Conincks/ ende der Regente: Soo schickten sy hare Ghedeputeerde nae Brussel / om een goet verdrach ende versoeninghe/ d'welc-sy vercregē hebben/den *VII. Aprilis,* inhoudende / Dat alle predicatien der Ghereformeerde binnen Antwerpen ophouden souden/de Predicantē vertrecken/eñ de Catholijcken weder in haer gheheel souden gestelt worden: Dit alles geschiedende/soo en souden sy niet ghemolesteert worden in hare persoonen ende goederen/ ten ware dat de Coninc/met advijs van de Staten/daer anders in mochte ordineren/doch sy beloofde in haer faveur aen den Coninck te schrijven/op dat sy alle genade van hem mochte verwerven. Dese antwoorde t'Antwerpen ghecomen zijnde/soo zijn de [**1567.**] Predicanten / soo wel van de Ghereformeerde Religie/ als van de Ausburgsche Confessie/op het Stadthuys ontboden / ende ghecomen / om haeren oorlof ende afscheyt te nemen. Hier hebben de Predicanten treffelijcke vermaninghen der Overheyt ghedaen/ haer voor ooghen houdende de straffen der ondancbaerheyt / die haer over het hooft hinghen / om dat sy de Predicanten ende Dienaren Godes verdreven. Sy zijn den thienden *Aprilis* uyt de Stadt ghetrocken / met de Ouderlinghen ende Diaconen/ ende vele Borghers / die de Religie toeghedaen waren. Van weghen eenighe protesterende Vorsten in Duytsch-landt / was aen de Regente versocht / dat die van de Aughsburgsche Confessie/binnen Antwerpen souden moghen blijven/ende behouden de exercitie harer Religie; Waer op de Regente gheantwoordt heeft / dat sulcx niet by haer / maer by den Coninck moeste versocht worden.

Matth. *10.14.* spreeckt *Christus* tot sijne Discipulen.

Soo wie u niet ontfanghen en sal, noch uwe woorden niet hooren en sal, uyt gaende uyt dien Huyse ofte Stadt, schuddet het stof van uwe voeten: Voorvvaer ick segghe u, het sal den lande van Zodoma ende Gomorra verdraghelijcker vvesen in den daghe des Oordeels, dan dier Stadt.

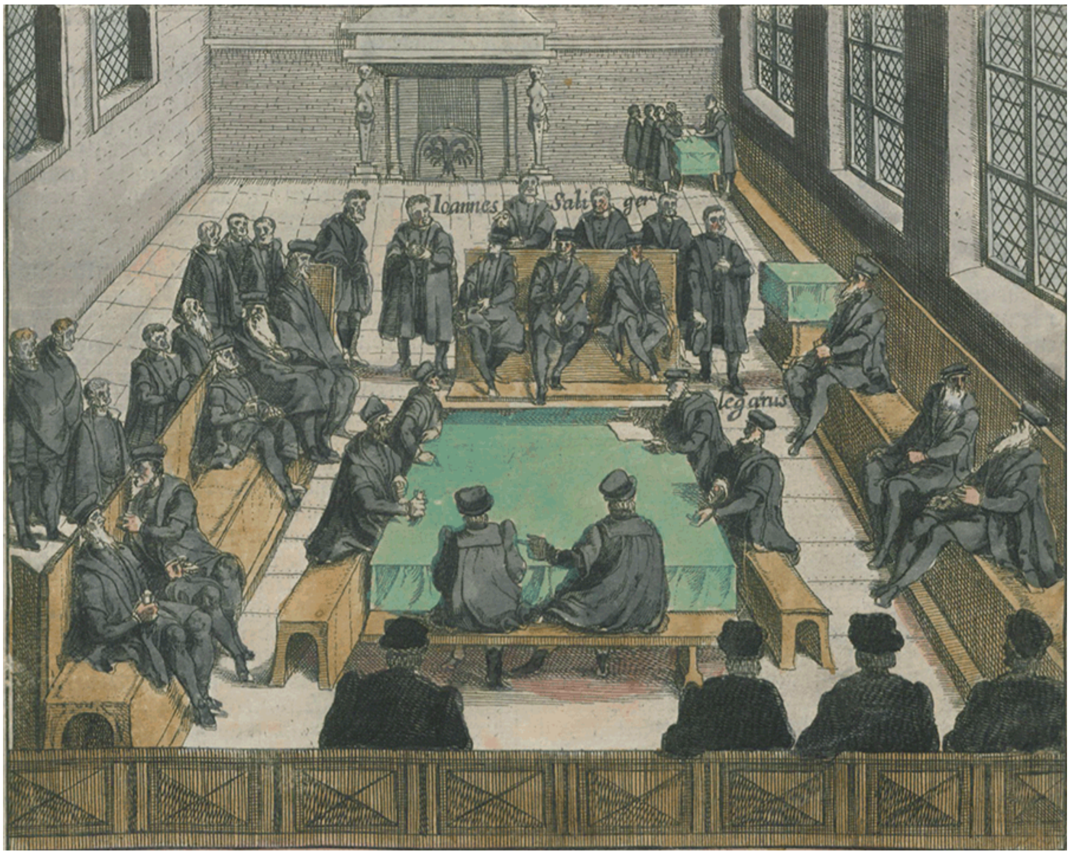

(10)

Protinus afflatos devini Numinis aurâ,
Faemina quae Belgis Princeps erat, urbe, Cathedrâ
Eijcit innumeris mactabat caedibus, illos
Dogmata Calvinj qui Martiniqʒ probabant

Afbeeldinghe / ende Natuere / van *Duc d'Alue,* als oock deputatie tot het Gouvernement van de Nederlanden / *Anno 1567.*

[**1567.**] **A**L dit voor-verhaelde / eñ noch veel meer als ick schrijven ean / en was noch niet genoech/ om den Coninck ende sijne Raedts-lieden contentement te gheven / maer men maeckte noch veel scherper roeden veerdich / om Neder-landt te castijden. Doch de Coninck soude noch al eenigher mate te beweghen ende te bemorwen gheweest zijn / ten waere dat hy te veel bloedt-dorstighe ende wreede Raedts-lieden gehadt hadde / die hem in d'oore bliesen / dat hy nu goede occasie hadde / om te gheraecken tot het absolute ghebiedt over Neder-landt/ ende dat selve onder eene wet ende ordre te brenghen/ nae sijn eyghen believen: Hier door/ende door andere der ghelijcke aenstokers/is de Coninck soo verbittert gheworden / dat hy ghesworen heeft / dat hy de cleynicheyt / die hem in Neder-landt was aenghedaen/in eyghender persoon woude gaen wreken / derwaerts reysende met sijnen Sone *Don Carolo,* ende sijn Huysvrouwe / d'welck hy oock aen de Regente schreef/ die veel schoone schepen van oorloghe / in Zeelandt heeft laten toe-rusten/met de welcke de Heere van Wackene / corts daer nae uytghevaren is / tot op de Westcusten van Engelandt/om den Coninc te ontmoeten. Als de Coninck hem veerdich maeckte / om nae Neder-landt te reysen / soo hebben het hem eenighe van sijne Spaensche Raeden ontraden/segghende: dat hy te goet van natuere was / om de Neder-landers na hare verdiensten te straffen / oock / dat strafficheyt/ den Coninghen persoonelijck niet en betaemde: Immers/de Coninck heeft sijn voornemen verandert/eñ heeft besloten in Spanien te blijven/ende eenen Gouverneur nae Neder-landt te senden / ende *Madame de Parma* te huys t'ontbieden. Daer is ghedisputeert by den Spaenschen Raedt / (sonder daer toe te roepen/ ofte te hooren / de Neder-landtsche Raedts-heeren/ [**1567.**] die des maels in Spanien waren / als *Tisnack, Hopperus, Corteuille, &c.*) Ofmen de Neder-landtsche beroerten met sachtmoedicheyt / ofte met strafficheyt behoorde te slichten. Van een tamelijcke sachtmoedicheyt te ghebruycken / waren van opinie *Ringomes Fresneda,* des Conincx Biecht-vader / ende den Hertoghe van *Feria.* Maer de Cardinael *Spinosa,* met den Cardinael *Granvelle,* dreven noodelijck te wesen/ soomen de Catholijcke Roomsche Religie / ende d'authoriteyt van den Coninck wilde bewaren/ ende vercrijghen volcomene gehoorsaemheyt / datmen de Neder-landers op het alder-gestrenghste straffen moste/ alle de Weerelt ende nacomelinghen tot een exempel. Dese creghen ten lesten den Hertoghe van *Feria* aen haer syde / ende hy nomineerde ofte vercoos daer toe *Duc d'Alba,* hier in verwillichde *Ringomes* des te liever / om dat hy hem geern uyt Spanien hadde / ende wenschte / dat hy in periculoose aenslaghen mocht ghebruyckt / ende d'een tijdt of d'ander tijdt/ also om den hals comen. Dese harde resolutie gheviel den Prince van Spanien *Don Carolo* seer qualijck/ midts hy verhoopte selfs in Neder-landt ghesonden te worden / ofte met sijnen Vader te gaen / daer toe hy van joncx aen groote begeerte ghehadt hadde / draghende groot mede-lijden over de elende der Neder-landen: Maer de Coninck selfs/heeft die wreede resolutie geapprobeert / ende hy heeft oock goet ghevonden/ datmen in Neder-landt gewapender handt schicken soude / *Don Ferdinand Alvares de Toledo, Duc d'Alba, Marquis van Coria ende Salvaterra,* Ridder van de Ordre des Gulden-vlies/ gheboren Spaenjaert/ geswooren vyandt van de Neder-landtsche Heeren/die den Keyser ende Coninck ghedient hadde in haere principale

(11)
FERDINANDVS ALVARES A TOLEDO DVX LAVAE, MARCHIO CORIAE, GVBERNATOR GENERALIS REGION. BELGICAR

[**1567.**] oorloghen van Italien / Vranckerijck / Hongarien/ ende Duytsch-landt. Hy was een lanck magher Man / strengh ende stuyr van ghesichte: Hy hieldt soo veel van sijn eyghen wijsheyt / dat hy ongaerne yemandts anders voorsichticheydt hoorde prijsen: Daer beneffens was hy seer wreedt / ende onbarmhertich / oock gierich boven maten / ghelijck dit wel ghebleken heeft / gheduerende den tijt sijner regieringhe hier in Neder-landt. *Cedrenus* een oudt Schribent verhaelt / dat eenen Godsalighen Man / in sijn ghebedt / Godt den Heere claghende / den elendigen stant des Keyser-rijcx / onder de heerschappije van den godloosen Keyser *Phocas,* onder andere woorden ooc dese gebruyct heeft/ *Heere, waerom hebt ghy doch den Christenen, sulck eenen boosen ende godloosen Keyser ghegheven?* Hy heeft een stemme ghehoort / segghende: *Men heeft gheen quaderen booswicht weten te vinden, dit hebben der Menschen sonden verdient.* So moghen dan wy Neder-landers/ het onser Vaderen [**1567.**] ende onse eyghene sonden toe-schrijven/dat *Duc d'Alba,* hier in't Landt als Gouverneur ghesondenis. Wel met rechte hadde hy hem selven mogen noemen/ ghelijck eertijdts *Attila* de Coninck der Hunnen/ *Een vreese ende schrick des werelts,* ende *Een Roede Godes,* ghelijck dit met my bekennen sullen / niet alleen alle de gheene / die van de Ghereformeerde Religie zijn/ (tegen de welcke hy principaelijc sijn wreedt gemoet heeft doen blijcken/) maer oock alle verstandige ende discrete Rooms-Catholijcke/want sijne wercken hebben het genoechsaem betuycht/gelijck uyt het verhael der volgender Historien overvloedelijck blijcken sal.

Duc d'Alvens Velt-marckschalck was *Chiapin Vitelli,* een Italiens Heer / Marquis van Cetone: Overste van't Gheschut / was *Gabriel Cervellione*: Voor *Ingenieur* om sterckten ende fortressen te ordonneren / was Capiteyn *Paciotto.*

Den Wolf zijn de Schapen bevolen.

Duc d'Alvens aencomste in Neder-landt / ende binnen Brussel / *Anno 1567.*

[**1567.**] **S**Oo haest als de Coninck gheresolveert was *Duc d'Alba* nae Neder-landt te schicken / soo heeft hy gheschreven aen de Gouverneurs van Napels / Sicilien / Sardinien / ende Melaenen / dat sy al de oude garnisoenen souden senden nae Lombardien / op dat teghens den tijdt/als den Hertoghe van *Alva* in Italien comen soude/hy alles ghereet mochte vinden / om nae Neder-landt te marcheren. Soo haest als *Duc d'Alba* sijn commissie ontfanghen hadde/ soo is hy met eenighe Galeyen afghevaren van *Barcelone,* in het eerste van Mey / ende hy is den *17.* der selver Maent/te *Genua* in Italien aengecomen / met sijn beyde Sonen / *Don Frederico,* ende [**1567.**] *Don Ferdinando de Toledo,* ende met veel Spaenschen Adel/ ende andere Spaensche Soldaten/sterck zijnde acht duysent / ses hondert / tseventich acht Man te voete / ende twaelf hondert te Peerde / ghemonstert te *S. Ambroise* den tweeden *Iunij 1567.* behalven de Avonturiers ofte vrywillighe/die den Crijch op haer eyghen costen volgen/ ende *Muccachos* ofte Iongers/ die vele waren. Dit crijchs-volck heeft begonnen te marcheren den derden *Iunij,* in drie hoopen / op dat sy des te gemackelijcker mochten gevictalieert worden / waer de *Avant-guarde* des morghens uyttrock/

(12)

Bruxelle ante alias Brabantum nobilis Urbes,
Prima Ducem Albanum excepit, quo non fuit unquam
Quis mage se oblectans civili caede Tijranus,
Virga Dei, terror mundi, Totilas Belgarum,

[**1567.**] daer quam des avondts de *Bataillie* logieren / ende als die wech was/quam daer de *Arriere-guarde.* Daer volchden dit Legher veel Wijven/Hoeren/ende Ionghers/ zijnde verdeylt in seer goede ordre / de Hoeren der Edel-lieden ende der Capiteyns/hadden hare besondere Vaendelen / Rotten / ende Corporaelschappen. Der rijcker Soldaten Hoeren / ende de arme Hoeren ofte Wijven der ghemeyner Soldaten / trocken elck in hare ordre / met bequame discipline / daer van desen Hertoge grooten lof toe-geschreven wiert: Hy is ghetrocken na Savoyen/ daer hem noch seven duysent Savoyaerts te voet / ende meer dan duysent Italiaensche Ruyteren by-ghevoecht zijn. Daer bleef hy tot in't beginsel van *Iulio,* ende dat op de brieven van de Regente / die het berouwen was / dat sy soo veel gheclaecht hadde over den Edeldom ende andere Inwoonders deser Landen: Sy schreef nu oock aen den Coninck/ dat het nu alles ghestilt was/ door dien de misdadighe meest ghestraft waren / oock vele noch ghevanghen saten / diemen haest straffen soude/ veel waren verjaecht / ende de meeste Steden waren met garnisoen beset: De Regente voechde daer noch by in hare brieven aen den Coninck / dat het te besorghen was / dat de comste der Spaenjaerden in Neder-landt / wederom nieuwe beroerten causeren soude / want op haer toe-segghen ende belofte / dat de Spaenjaerden achter blijven souden / hadden de Landtsaten/ soo Edele / als andere Catholijcke/haer vercloeckt ende seer wel ghequeten. Dese ende dierghelijcke redenen ghebruyckte de Regente / om den Hertoghe te doen weder-roepen. Maer dit was al te vergheefs / de Coninck bleef by sijn voorighe resolutie/ ende den Hertoghe creech anderwerfbevel van voorts te trecken / daer mede confirmeerde d'opinie van velen / die gheloofden / datmen de ghegheven occasie woude waer-nemen/om de Neder-landen als voor nieu-gheconquesteerde Landen te moghen innemen / houden / ende regeeren nae s' Conincx wille [**1567.**] ende goet-duncken. Soo is dan den Hertoghe voorts ghetrocken / ende ghepasseert maer seven mijlen van Geneven / die seer vreesden van hem bespronghen te worden: Maer alsoo sy seer wel voorsien waren met crijchs-volck / ende de Switsers hare vrienden ende hulpers waren/doch insonderheyt de Heere Zebaoth voor haer waeckt en strijdt/so en zijn sy niet bespronghen gheworden van desen wreeden Tyran. De Coninck van Vranckerijck / ende de Switsers / waren oock op hare hoede/dewijle dit ghewaldighe Spaensche Legher ontrent haere grensen ofte palen marcheerde. Van Savoyen trock Duc *d'Alba* na Bourgonien / daer hem noch *400.* Peerden by-ghecomen zijn: Van daer is hy ghereyst nae Lotteringhen/ende van daer nae Luxenborgher-landt / alwaer by hem ghecomen zijn / Graef Albert van Lodron / met drie duysent Hooch-duytsche Voet-knechten / ende drie hondert Ruyteren / welcke hy ghehouden heeft in dienst van den Coninck: Noch quamen hier by Duc d'Alve / de Graven van Schouwenburgh / ende van Oversteyn/ met hare Regimenten Duytsche Knechten/ ende eenighe Peerden: Oock werden hem daer aenghepresenteert twaelf duysent Duytsche Ruyteren/ die langhe in Wart-gelt hadden gheleghen/ ende noch laghen/ van de welcke Duc d'Alve eenighe aennam. Tot Lutzenborgh sont aen hem de Regente/ den Heere van Barlaimont ende Noircarmes/om sijnen last ende bevel te siene / welcke hy eensdeels haer toonde / hart en dorsten sy hem niet bemoeyen. Met al dit crijchs-volck is Duc d'Alve in Brabant ghecomen / sonder slach of stoot. Die van Brussel hebben hem met groote triumphe ende eerbiedinghe inghehaelt den *XXVIII. Augusti, Anno 1567.* weynich denckende / dat sy het Troyaensche Peerdt inhaelden/ d'welck swangher ginck met de ruine van Nederlandt. Te Brussel is Duc *d'Alba* van de Regente oock

[**1567.**] met een goede minne ende Hoofs-ghelaet ontfanghen gheweest/ende sy heeft hem van alles gheinformeert/ oock middelen voor-gheslaghen / hoe de Landen in stilte te houden waren. Maer den Hertoghe / achtende dat de beroerten door de mildicheyt ende slapheyt der Regente meest ghecomen waren/dochte het veel anders te maken als sy ghedaen hadde: Hy heeft de Regente ende de Staten sijn Commissie vertoont ende laten lesen/doch niet tseffens/ sy was veel grooter ende breeder dan die van de Regente / want hem worde macht ghegheven / alle Gouverneurs van de Provincien ende Steden / als oock alle andere Officiers / op ende af te stellen: Hy was Capiteyn Generael van alle Fortressen / Sterckten/ ende Crijchs-volck / met alles wat daer aen was hanghende / als de Steden te stercken / ofte ontvesten / Casteelen ende Fortressen te maken: Crijchs-volck aen te nemen/ende af te dancken. Hy hadde volcomene macht ende ghebiedt over de Raden van Staten/ ende over de Raden van de Finantien: Hy liet sijn Commissie in openen druck uytgaen / op datse elck een die woude / lesen mochte. Hy hadde noch een secrete ende particuliere instructie / daer in hem ghegheven wiert absolute Commissie / om te oordelen over alle *Crimen* ende Rebellien / die te straffen / te vergeven / goede diensten te recompenseren / *&c.*

Als nu Duc d'Alve in het Gouvernement ghetreden [**1567.**] was / soo dede hy al sijn Crijchs-volck rontom hem in de naeste Steden logieren/ ende alsoo verdeylen / dat hy de selve in twee ofte drie daghen by den anderen conde-brenghen / Tot Brussel het *Tertio* of Regiment van Lombardijen / binnen Gent het *Tertio* van Napels/ al Spaenjaerden: Tot Antwerpen het Regiment van den Grave van Lodron / afdanckende veel Waelen / die hy mistroude. Hy benam de Magistraten de sleutelen harer Stadt-poorten/ende gafse de Spaenjaerden te bewaren / waer van / als die van Gent haer beclach deden aen den Grave van Egmont / als Gouverneur van Vlaenderen / begeerende dat hy van heurent weghen versoecken soude/ dat hen de selfde wederom ghelevert mochten werden / ende datse haer oude ghebruyck ende vryheyt mochten houden: Soo heeft de Grave by Requeste dit van den Hertoghe versocht / ende heeft hem daerom aenghesproken: D'welck de Hertoghe qualijck nemende / seyde: hy woude doen wat hem tot dienst des Conincx best gheraden docht / ende niet anders/ hy en woude van niemandt ghemeestert nochte berispet wesen.

Alsoo wel als eertijdts *Caligula* ende andere wreede Tyrannen/ mocht Duc *d'Alba* segghen: *Oderint, dum metuant.*

Dat is/

Dat yeder Man my haet, dat en is my gheen pijn.
T'is my ghenoech, gevreest, van yeder Man te zijn.

De Graven van *Egmont* ende *Hoorn* worden ghevanghen binnen Brussel / den *X. December,* uyt last van Duc Alve / *Anno 1567.*

[**1567.**] **N**Evens andere Heeren/die tot in Lutsenburgher-landt Duc d'Alve teghen gereden zijn/ om hem te wille-comen / is oock gheweest *Lamoral Grave van Egmont,* den welcken als Duc d'Alve tot hem sach aencomen/soo sprack hy overluydt / *Siet daer comt den grooten Ketter,* waer van de Grave verschrickte / nochtans naeder by comende/so omhalsden sy ende willecomden malcanderen met groote eerbiedinghe / op de Hoofsche maniere / ende sy zijn alsoo voorts met malcanderen nae Brussel ghereden. De Grave van Egmont schonck Duc d'Alve twee schoone Peerdē/van grooter weerde / daer hy gheen groot werck van en maeckte. Als hy by Egmont ende d'andere Heeren te Brussel was/ of sprack / dat gheschach met weynich courtesie ofte beleeftheyt / jae hy hieldt meer dan Conincklijcke graviteyt. Dit hadde d'ander Heeren / doch insonderheyt Egmont / wel behooren achter-dencken te gheven / ende te doen nae een versekerde plaetse vertrecken/ende dat op het spoedichste: Maer het schijnt dat sijnen Sant-looper voort uytloopen moste / hy was verblindt / ende en sach niet dat sijnen onderganck soo nae by was / het sy dat Godt op hem vertoornt was/ om sijnen hoochmoet ende groote dominatie/ met allerley Hoofsche lichtveerdicheden/ die hy als een Weerelts Man langhe gepleecht hadde / als mede / om dat hy vermoedelijc / Godt sijne eere na behooren niet ghegheven en heeft / voor die twee heerlijcke victorien / die hy bevochten hadde / d'eene voor S. Quintijn / d'andere voor Grevelinghe / sint de welcke men merckelijck heeft connen sien en speuren/ dat hem den moet dapper ghewassen was / meermaels de Fransche Heeren braverende / sonder te dencken / dat het Godt is / die de victorien gheeft/ ende dat de menschen maer instrumenten en sijn/door [**1567.**] de welcke Godt de Heere sijnen wille is uytrichtende. *Deus superbis resistit.* Daer en is oock niet aen te twijfelen / of Godt de Heere en hebbe hem oock dese elende laten overcomen / om dat hy soo onbedachtsaemlijck in den windt gheslaghen ende veracht heeft het schoone licht des *Euangelij,* d'welck hem / nevens veel duysenden van Menschen hadde aengescheenen. Doe de Gereformeerde in Vlaenderen eerst begonnen te prediken / soo heeft hy haer alle faveur ende gunste bewesen: Maer als hy sach dat de Coninck ende Inquisitie in Spanien dit qualijck namen / soo heeft hy sich mannelijck ende met grooten ernst daer teghen ghestelt / niet alleen met verbieden der predicatien/ maer hy heeft ooc de Gereformeerde/te sweerde ende te viere helpen vervolghen / ende hier en daer de Gereformeerde Predicanten laten ophanghen: *Het bloet der rechtveerdighe roept wrake voor Godt.*

Als het Duc d'Alve docht tijdt te wesen / om sijn bloedich voornemen in het werck te stellen / soo heeft hy op den neghenden *Septembris,* in sijn logijs (wesende 't Hof van den Grave van Culenborgh/) te rade doen ontbieden / de voornaemste Heeren des Landts / die doe binnen Brussel waren / ende onder andere mede de Graven van Egmont ende Hoorn. De Grave van Hoorn en wouder niet geern gegaen hebben / maer Egmont seyde hem/hy soude vrymoedelijck comen/hem versekerende / *dat hem niet anders wedervaren ofte overcomen en soude, als sijnen evghenen persoon,* als oock gheschiedt is. Hier door is dan Hoorn beweecht gheworden te verschijnen. Daer proponeerde Duc' Alve *pro forma* van het maken van sekere Casteelen ende Vestinghen binnens Landts/ ende hy heeft ghetoont een bewerp van het Casteel/

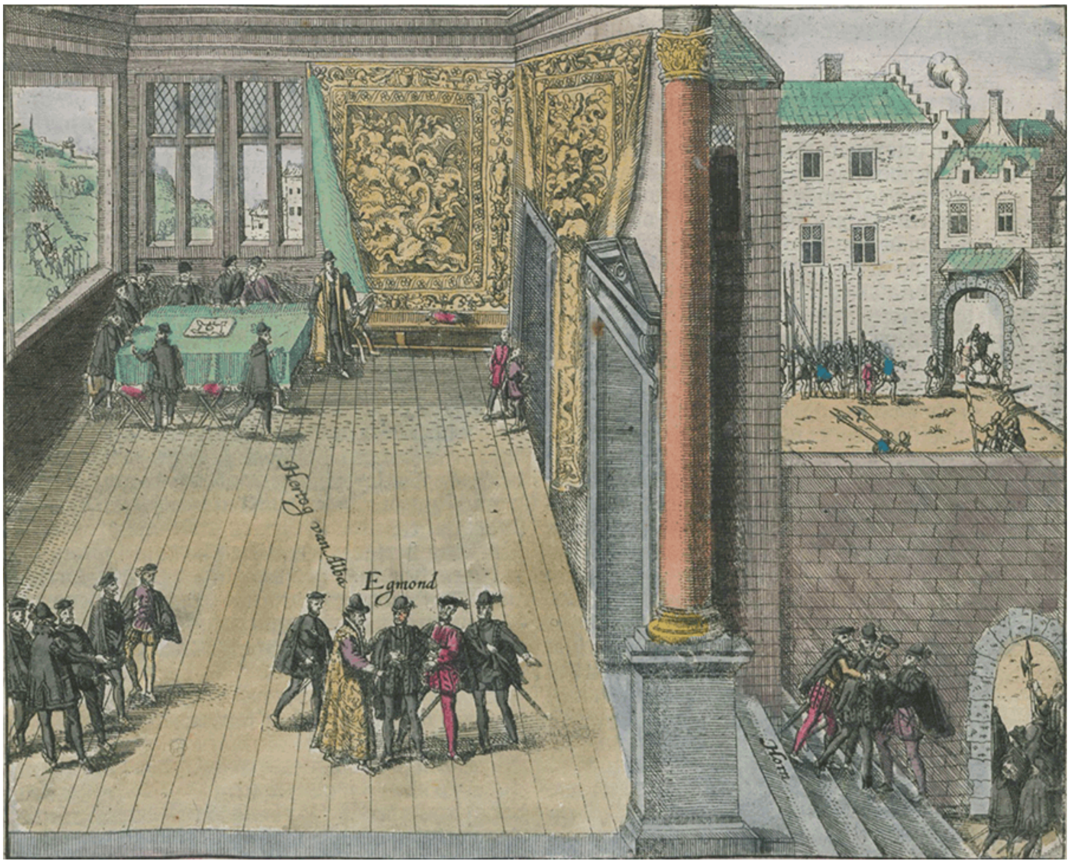

(13)

Conveniunt Proceres Belgarum, pectore fido,
Egmondaeqꝫ Hornaeqꝫ duces, quae fronte serenâ
Texerat Albanus, jam prodit, jussit utrumque
Extemplo vinctum tenebroso carcere claudj

[**1567.**] d'welck hy van meyninghe was te doen maken binnen Antwerpen. Den dach hier mede ende met andere saken toeghebracht hebbende / soo is den Hertoghe ontrent vijf ofte ses uyren des avondts in sijn Camer vertrocken. De Grave van Egmont wiert gewacht van vele sijner Edel-lieden ende Dienaers/ om hem te geleyden nae sijn Logement: Maer gaende uyt de Camer/ is hem bevolen aen d'eene sijde des Hofs te vertrecken in een andere sale/ als ofmen hem yet secreets wilde segghen ofte met hem handelen. Hy nerghens op vermoedende / heeft alsoo ghedaen ghelijck hem belast was: Maer comende in de sale/ soo heeft hy aldaer ghevonden *Don Frederico de Toledo,* Sone van den Hertoghe van Alba / ende hy is aldaer terstont omcingelt van eenen Capiteyn / ende seker ghetal Spaensche Soldaten / hem is bevolen/ dat hy sijn gheweer aflegghen ende hem ghevanghen gheven soude/ segghende: dat het des Conincks wille ende last was. Niet teghen-staende dat hy protesteerde van ghewalt/ ende onrecht datmen hem dede/ jeghens die privilegien van de Ordre des Gulden-Vlies / ende Wetten des Landts / ende dat hy hem presenteerde te rechte te stellen; *&c.* Soo is hy even wel ghevanghen ghenomen / ende terstont in een Camer van dien huyse besloten / ende nauwe met Soldaten bewaert / sonder dat yemandt by hem mochte comen. Desghelijcx werdt *de Grave van Hoorn,* hier van niet wetende / onversiens in een ander deel des huyses/by eenen anderen Spaenschen Capiteyn ende [**1567.**] Soldaten omcinghelt ende aenghetast / niet teghenstaende al sijne protestatien / ende beroepinghe op de privilegien van de Ordre / ende presentatie van hem te rechte te stellen / *&c.* Dese beyde Graven sijn met drie duysent Man nae Gent ghevoert / op het Casteel. Van ghelijcken werden oock ghevanghen ghenomen door Spelle / ende te Brussel op de Couwenburghsche Poorte gheset / M. Iohan Casenbroot/ Heere van Backerseele / eerste Raedtsheere van den Grave van Egmont / desgelijcx de Secretarisen ende andere principale Officieren ende Dienaren van de voorschrevene Graven / diemen conde achterhalen ende becomen: Oock werden ghenomen alle haere Brieven ende Pampieren / diemen conde vinden/ daer uyt men meynde dese Heeren eenichsins te connen achterhalen / ende met eenich *Crimen* beswaren. Als de voornoemde Heeren ghevanckelijck genomen waren/ so sont den Hertoghe de Graven van Mansvelt ende Barlaymont aen de Regente/om haer sulcx aen te segghen ende te excuseren/toonende sulcx sijnen last te zijn/ende dat om beters wille/dit hare Hoochheyt was versweghen. De Cardinael Granvelle/ verstaen hebbende het vanghen van dese Heeren/ vraechde stracx / of sy den Swijgher niet ghevangen en hadden? daer mede meynende den Prince van Oranien. Als hem daer op gheantwoorde werde: Neen / antwoorde hy:

Beter vvare den Svvijgher ghevanghen, dan al de reste t'samen.

Duc d'Alve convoyeerde *Madame de Parma* uyt Brussel/ als sy vertrock nae Italien / *Anno 1567.* den *30. December.*

[**1567.**] **A**Ls de Gouvernante sach ende merckte/ dat den Hertoghe alle authoriteyt op hem nam/ (alhoewel sy den naem ende Titel van Gouvernante noch behouden hadde / alsoo de Commissie van den Hertoghe alleen was om Capiteyn Generael te zijn/) ende dat hy toonde eenen anderen wech te willen ingaen / als sy ghedaen hadde: Dat hy haer wel liet het Hof inhouden ende besitten/ maer sonder ghevolch / ende dat hy in het huys van Culenborgh logeerende / alleen den toeloop hadde/ docht sy datse daer niet langher te doen en hadde: Waerom sy aen den Coninck sont een van hare Secretarisen / met brieven ende last / om oorlof te versoecken / om te moghen nae huys trecken in Italien/ by haeren Man den Prince van Parma / dewijle sy sijne Majesteyt hier te Lande gheenen dienst meer doen en conde. Als nu de Hertoginne by den Coninck haren afscheyt becomen hadde / met eerlijcke Merceden ofte gheschencken van dertich duysent Croonen ghereet gelts / ende daer toe een seker jaerlijcksche rente / van twintich / sommighe schrijven van veertich duysent guldens jaerlijcx / haer leven lanck / met groote dancksegginghe voor hare regieringhe: Soo heeft sy haer gheheelijck tot de reyse gheschickt: Sy heeft aen alle de Staten van den Lande/ende Regierders van de principale Steden der Provincien/schriftelijck oorlof ghenomen / ghedateert den *IX. Decembris Anno 1567.* Verhalende / hoe dat sy in het Gouvernement deser Landen was inghestelt / in de tegenwoordicheyt van de vergaderinghe van de Generale Staten binnen Gent/ *Anno 1559.* Waeromme sy wel hadde ghewenscht / het Gouvernement wederom in sulck een vergaderinge der Staten te moghen nederlegghen/ gelijck andere Gouverneurs ende Gouvernanten voor haer ghedaen hadden: Maer dewijle de [**1567.**] Coninck expresselijck de vergaderinghe der Staten verboden hadde/ geduerende dese beroerten/ ten ware in sijn teghenwoordicheyt: Soo en heeft haer dat nae haren mensch niet moghen ghebeuren / was derhalven ghenootsaeckt / het selfde schriftelijck te doen/ begheerende datmen haere moeyte ende sorchvuldicheyt / haer ten besten wilde afnemen / beclaghende de beroerten / die in de twee laetste jaren opgeresen waren /hebbende nochtans door Godes gratie / met de hulpe van de menichte der goeder Subjecten / alle de Provincien ende Steden / wederom ghebracht tot volcomene ende behoorlijcke ghehoorsaemheyt van den Coninck/ voor het eynde van April: Soo datter niet en resteerde / dan de quade te straffen; Verhoopende dat sijne Majesteyt voortaen alles alsoo soude ordonneren / dat de Landen tot haere voorighe ghelucksalicheyt op een corts wederom gebracht souden worden / die sy de selvighe van herten was toe-wenschende: Voorts een yeder ernstelijck vermanende/ tot onderhoudinghe van de Rooms-Catholijcke Religie / ende tot ghehoorsaemheyt des Conincx / heeft sy besloten / anderwerf biddende haer alles ten besten af te nemen. Eenighe daghen hier nae / namelijck den *XIX. Decembris,* heeft sy andermael oorlof ghenomen aen de voorschrevene Staten / oock by brieven/ schrijvende: dat sy nu wederomme brieven van den Coninck hadde ontfangen/ by de welcke hy verclaerde / dat hy tot den Gouvernemente ende Regieringe der Neder-landen / by provisie ghecommitteert ende ghestelt hadde den Hertoghe van Alba/dien hy te voren in dese Landen ghesonden hadde als Capiteyn Generael: De Regente voechde daer by in hare brieven / dat sy wel blijde was / voor haer vertreck ver-

staen [**1567.**] te hebben haeren Successenr / niet twijfelende / of sijn Majesteyt en soude van hem wel ghedient werden / ende dat de Landen alle deucht ende voorderinghe by hem onfanghen souden/ na de liefde ende goede affectie / die hy tot de selfde was dragende: De Landen vermanende / dat sy den Hertoghe sulck respect ende ghehoorsaemheyt souden toedraghen / ghelijck sy hem schuldich waren/ nae heysch van den wille sijner Majesteyt: Daer noch by voeghende / dat sy niet en conde verswijghen / dat de Coninck by andere twee brieven haer versekert / van sijne comste herrewaerts over teghens de aenstaende Lente/met gantscher intentie te willen gebruycken alle ghenade ende goedertierenheyt / ghelijck hy tot verscheyden tijden hadde belooft: Voorts heeft sy die brieven van den Coninck overghesonden / in de welcke hy verclaert / den voorschrevenen Hertoghe van Alva ghecommittert te hebben tot Gouverneur Generael.

Den dertichsten Decembris daer nae / is de Gouvernante uyt Brussel vertoghen nae Namen/en van daer voorts op Italien nae Parma / den thienden *Aprilis 1568.* alwaer sy van den Hertoghe *Octavio* haren Man wel ontfanghen is: Sy heeft gheregiert in dese Landen van den jare duysent vijfhondert neghen en vijftich / tot aen het jare van *1568.* Doe sy uyt Neder-lant trock/is sy tot in Italien toe vergeselschapt [**1567.**] ende geleydt geweest van veel Neder-landtschen Adel: De Hertoghe van Alve heeft haer oock een stuck weechs gheselschap ghedaen / maer hy is cort weerom ghekeert. In het *adieu* segghen / hadde de Hertoghe tot de Princesse van Parma wel moghen spreken: *Mijnen cleynen vingher sal dicker wesen dan uwe gheheele lendenen: Ghy hebt een swaer jock op desen volcke gheladen, doch ick wils noch meer maken: Ghy hebt haer met Roeden ghecastijdt, maer ick salse met Schorpioenen castijden,* Dit heeft immers Duc d'Alve in der waerheyt gedaen / doch daer over is het oock den Coninck van Hispanien ghegaen even als eertijdts *Rehabeam,* nae dat hy dese trotse tyrannighe woorden ghesproken hadde/ alle de Stammen zijn hem afghevallen / uytghesondert alleen die van *Iuda:* Alsoo zijn oock alle Stammen ofte Provintien den Coninck van Hispanien afghevallen/ uytghesondert alleen de Walsche Provincien.

De Hertoginne van Parma is in haer Landt en Stadt deser Weerelt overleden *Anno M.D.LXXXVI.* Achterlatende een Sone / ghenoemt *Alexander,* Hertoghe van Parma ende Plaisance / den welcken sy binnen haer leven / heeft ghesien Gouverneur ende Capiteyn Generael in de Neder-landen/ van wegen den Coninck van Hispanien.

Prov. *31.30.*
Lieffelijck ende schoon zijn is niet, een Vrouwe die den Heere vreeset, salmen loven.

(14)

Faemina Parmensis quae semina prima malorum
His peperit Belgis, Albano succedente
In patriam properat, repetens blanda otia terris.
Vae populjs caepit quibus imperitare Tijrannus

Slach te *Winschoten* ontrent *Heyligherlee,* daer *Graef Adolph van Nassou,* ende de Grave van *Arenberch* ghebleven zijn / den *XXIII. Maij, Anno 1568.*

[**1568.**] **O**Naenghesien dat des Princen saken in den beginne dus qualijck voorwaerts ginghen/ soo en liet daerom de onversaechde helt Graef Lodewijck van Nassouwe niet nae/ sijnen aenslach ende voornemen te bevoorderen / niet twijfelende / of Godt de Heere en soude noch eyndelijck een goede uytcomste haere eerlijcke ende rechtveerdighe saecke gheven. In het beginsel van Mey begonst hy / als oock sijnen Broeder Graef Adolph/ Graef Ioos van Schouwenburgh / ende andere/ volck te vergaderen/ ende trocken nae Frieslandt int Landt van Groeninghen / de ooghe hebbende op de Stadt Groeninghen: Sy hadden dese woorden in hare Vaendelen gheschreven / *RECVPERARI AVT MORI,* Dat is / *VVedercrijghen ofte sterven.* Graef Lodewijck heeft met ontrent vijftich Mannen inghenomen het huys te Wedden / toecomende den Grave van Arenberghe/ geleghen in West-Woldinger-landt/recht op den pas welcke uyt het Sticht van Munster ende Oost-Frieslandt/Item van Linghen / Osenbrugghe / Oldenburgh / Bremen / *&c.* is loopende over de Bourtangh nae Groeninghen. Hier heeft Graef Lodewijck sijn loop-plaetse gheordincert / ende hem zijn binnen twee ofte drie daghen/ welfes of seven hondert Man byghevallen / ende hy wierdt van daghe te daghe stercker. Ettelijcke daghen lanck te Wedden / Winschoten / ende daer ontrent gheleghen hebbende / is hy met alle sijn macht voortsgheruckt nae Apinghedam/ gemeenelijck ghenoemt den Dam / wesende nu een open onghevest Stedeken / in de Ommelanden gheleghen / alwaer by hem gecomen is Graef Adolph van Nassou sijnen Broeder/ met ontrent hondert Ruyters. De Heere van Groesbeke Gouverneur van Groeninghen / in absentie van den Grave van Arenberghe / is met den [**1568.**] Oversten Luytenant van het Duytsche Garnisoen/ d'welck binnen Groeninghen lach / eenen dach of drie nae de aencomste van Graef Lodewijck in Apinghedam/ uyt de Stadt ghevallen/met ontrent vier hondert Soldaten / ende is ghetrocken nae het Clooster Witte-Weerum/ een mijle weechs van den Dam geleghen / meynende sijn Ghenade met sijn volck / dewijle sy noch meest ongemonstert / ende oock ten deele qualijck ghewapent waren/uyt vreese te doen vertrecken ende verloopen / in welcke haere meyninghe sy seere sijn bedroghen gheweest / wesende van des Graven volck stracx des selvighen daechs / met een dappere schermutselinghe besocht ende bespronghen/ so dat sy selfs met vreese bevanghen zijnde/des anderen daechs weder in der haest nae Groeninghen ghekeert sijn. Middeler tijdt heeft Graef Lodewijck eenighe middelen van gelde uyt de Omme-landen gecreghen/daer mede hy sijn volck in den Eedt ende ordre te beter ghecreghen heeft. Die van Groeningen hebben te Poste Boden afgheveerdicht aen den Hertoghe / om hem de ghestaltenisse harer saken te verstendighen / die terstont den Grave van Arenbergh (die nieus uyt Vranckerijck ghecomen was / overmidts den Pays tusschen den Coninck ende den Admirael gemaect/) afgesonden heeft/met het Regimen van Sardignien / onder den Oversten *Braccamont* sterck wesende ontrent duysent Spaenjaerts/eñ met ontrent *CCCC.* Duytsche Knechten / van de welcke eenen *Hans Coenraet* Capiteyn was / met oock de Bende Ruyteren van *Curtio Martinengo,* de welck ghevolcht is de Grave van Meghen / met vier hondert Spaensche ende Albaensche Ruyters/ ende met ontrent *xv C.* hondert te voet / soo Hooch-duytsche/

(15)

Quae duce Arenbergo manus est educta Groninghâ,
Belligeri armisonas acies ut sternat Adolphi,
Sic perijt, fusis copijs, Ducibusq₃ cruentis
Nassovius tulit ipse cadens cum laude triumphos,

[**1568.**] als Spaenjaerts. De Grave van Arenbergh heeft sijnen pas ghenomen door Hollandt op West-Frieslandt / ende aldaer by hem ontbiedende uyt de garnisoenen/sijne vijf Vaendelen Neder-duytsche/daer Iacob Huysinghe Overste Luytenant van was / elck Vaendel sterc wesende ontrent drie hondert koppen/ is stracx na Groeninghen ghetrocken/ ende van daer stracx voort nae Witte-Weeren / met hem nemende ses metalen Velt-stucxkens / van des Stadts Artillerie / gheheeten *Vt, Re, Mi, Fa, Sol, La,* ende daer by Cruyt/Loot/Lonten/eñ alle andere nootdruft. De Grave van Arenbergh met sijn volck by het Clooster Witte-Weeren gearriveert zijnde / is stracx bespronghen van ontrent duysent Schutten / die Graef Lodewijck tusschen den Dam ende Witte Weerum hadde doen legghen / wacht ende op des Graven van Arenberghs acucomste. Daer is een dapper schermutsel ghevallen / ende heeft soo langh gheduyrt/ tot dat de beyde partijen door den ghenakenden nacht/ wederom elck in haer Quartier moesten vertrecken. Graef Lodewijck is des selfden nachts opghebroken van den Dam / ende is ghetrocken den Wolt-wech langhs nae Slochteren/ ende soo voorts nae Wedde. De Spaenjaerts met het aenbreken des daechs sulcx vernemende / ende gantschelijck meynende dat de Geusen de vlucht genomen hadden / ende dat sy haer ontcomen souden / waren niet te stuyren noch te houden/ sy wouden haren vyandt nae-jaghen/ insonderheyt als sy maer twee Vaendelen en saghen vlieghen/ daer doch het Voet-volck wel drie duysent stere was. Als de Grave van Arenberghe niet stracx en woude gelijck sy wilden/maer om dat hy beter kennisse hebbende van de gheleghentheyt des Landts / als sy/ sulcx afriet / ende seker achte de comste van den Grave van Meghen met sijn by-hebbende volck te verwachten/ die ten selven tijde niet meer dan een dachreyse van daer en waren/ so scholden hem de Spaenjaerden voor eenen Luteriaen/ ende *Traditore del Re,* [**1568.**] ofte Verrader/ende onghetrouwen Dienaer des Conincks: Door dese importuniteyt ende furieusheyt der Spaenjaerden / is de Grave van Arenberghe ghedwonghen gheweest / sonder vertoeven Graef Lodewijck te vervolghen. De Spaenjaerden te Winschoten gecomen zijnde/d'welck het naeste Dorp aen Wedde is / hebben stracx wel vernomen ende bevonden / dat de Geusen gheenen wille en hadden te vluchten / want sy van verre ghesien hebben / dat sy by het Clooster Heyligherlee in slach-orden stonden/ ghereet ende geresolveert om te vechten/daer op dan oock de Spaenjaerts lustich zijn aengetrocken. Graef Lodewijck vernemende / dat daer niet meer dan een Bende Ruyteren van *Martinengo* by en was / soo is hy met ontrent hondert Duytsche Ruyteren / op den Grave van Arenbergh aenghevallen; Midler wijlen begost oock het Voet-volck aen beyde sijden malcanderen dapper te treffen: Maer alsoo ontrent drie ofte vier hondert Waelen / die Graef Lodewijck ter sijden in sekere drooghe dwars-sloten hadde gheleydt/ opresen / ende van ter sijden op de Spaenjaerts dapper vuyr gaven / soo hebben de Spaensche Voetknechten den wijck ghegeven/gelijck oock de Spaensche Ruyteren ghedaen hebben / ende zijn alsoo stracx allegaer op de vlucht ghebracht/den meestendeel verslaghen/ende in de moerighe slooten/ende morasschen om den hals ghecomen. De Grave van Arenbergh siende/dat sijn Spaenjaerden aen alle canten geslagen wierden/ heeft hy allen vlijt ende neersticheyt aengewent/om alles te redresseren: Maer zijn Peert onder hem geschooten zijnde/is van eenē soldaet doorschooten. Daer op in dier tijdt dese Versen ghemaeckt zijn:

Non moror in bello cecidi quod victus ab hoste,
Pugnando fortes claudere fata decet.
Hoc queror, obscuro perij quod milite caesus,
Nec laudem de me strenuus hostis habet.

[**1568.**] Den Luytenant van Arenbergh is oock doodt ghebleven/ als mede de *Mastro del Campo* van de Spaenjaerden / met noch vele van de beste Capiteyns ende Bevel-hebberen der Spaenjaerden ende der Duytschen / met meest al datter was / wel tot sesthien hondert toe. De reste vluchte in het Clooster van Heyligherlee/ 'twelck terstont bestormt ende inghenomen werdt. Aen d'ander sijde is doodt ghebleven *Graef Adolph van Nassou,* met seer weynich Ruyteren: Hy was jongher dan Graef Lodewijck / een seer cloeck ende onversaecht Helt voor sijnen vyandt/seer beleeft ende vriendelijck / ende seer bemint van een yegelijck. De Prince van Oranien/ als oock al sijne Broederen ende Verwanten waren seer bedroeft / als sy vernamen dat hy doodt was / doch verblijdt dat hy soo Ridderlijck voor sijnen vyandt gebleven was. Graef Lodewijcx volck heeft hier dapperen buyt gecregen/ so van bagagie van den Grave van Arenbergh / *Don Alvaro Osono, Ioan Paz de Sotomaior, Pericho de Cabriera,* ende anderer verslagener ende verloopener Oversten ende Capiteyns / (daer onder veel silver gheschijr/ gouden ketenen eñ gelt gevonden is/ insonderheyt dat tot betalinge der Soldaten gecomen was/) als oock van de gemeyne Spaensche Ruyteren ende [**1568.**] Soldaten/die alle vol gelts staken/behalven de costelijcke cleederen daer mede sy uytghestreken waren. Insgelijcks creech Graef Lodewijc die Musijck-stucken van Groeninghen / die de Grave van Arenbergh uyt het Amonitie huys mede ghenomen hadde. Desen slach is gheschiedt op den *XXIII.* dach van Mey/ *Anno 1568.* De overgheblevene Spaenjaerden ende Duytsche vluchten nae Groeninghen / sommighe gants naeckt / sommighe ghewondt ende berooyt. Graef Adolph van Nassou werdt tot Wedde begraven / ende Graef Ian van Ligui / Grave van Arenbergh van den huyse van Barbaison / Gouverneur van Frieslandt / Overyssel / Groeninghen / Ommelanden/ende Linghen/ Ridder van den Gulden Vliese / Raedt van State / ende Capiteyn van een Bende van Ordonnantie / is begraven te Heyligherlee in de Kercke van het Clooster/hy is gheweest een cloeck Heere in Oorloochs-saken / beleeft ende vriendelijck/ seer devoot in de Rooms-Catholijcke Religie/een hert vyandt van de Gereformeerde / doch gheen lief-hebber van de Spaenjaerden.

> Psal. *33.2.*
> *Singht den Heere een nieuvve Liedt: maeckt het goet op Instrumenten met gheschalle.*

Onthalsinghe der Kinderen van *Batenburgh,* ende andere Edelen/den eersten ende tweeden *Iunij, Anno 1568.* binnen Brussel.

[**1568.**] **D**En Hertoghe van Alve vernomen hebbende Graef Lodewijcks victorie / soo heeft hy de Nederlanders willen betoonen / des halven int minste niet bevreest ofte vertsaecht te zijn / hy heeft stracx gheprocedeert teghens de inghedaechde Heeren ende Edelen / die selve verclarende begaen te hebben *Crimen laesae Majestatis,* hy heeft den acht en twintichstē dach *Maij,* by openbare publicatie sijner sententie/ haer gebannen uyt alle de Landen ende Heerlijckheden des Conincx / ende dat ten eeuwighen daghe / op den hals / confisquerende aller ende eenes yeghelijcken der selfder Heeren goederen/ roerende ende onroerende / Gherechten ende Actien/ Leen ende Erf-goederen/van wat natuere ofte qualiteyt die mochten wesen / ende waer die gheleghen ofte ghevonden sullen worden / ten profijte van sijne Majesteyt. De ghebannen Heeren waren dese / *De Prince van Oranien: Graef Lodewijck van Nassou sijn Broeder: Anthonis de la Laing, Grave van Hoochstraten: Floris van Pallant, Grave van Culenborgh: Hendrick Heere van Brederode: Ende VVillem Grave van den Berghe.*

Den neghen en twintichsten *Iunij* dede Duc d'Alve by publicatie indaghen / alle die uyt den Lande ghevlucht waren / haer belastende / datse wederom souden incomen / elck ter plaetse daerse ghewoont hadden/ ende haer vertoonen voor haren Magistraet/by pene van lijf ende goet te verbeuren / tot profijt van sijne Majesteyt / ofte eeuwichlijck verbannen te blijven. Hy heeft oock / seer verbolghen ende ghestoort zijnde / van weghen de nederlaghe des Graven van Arenbergh/ ende sijner Spaenjaerden in Frieslandt/ uyt wrake / ende om sijnen moet te coelen/ de proceduren teghen de ghevanghene / Gijsbert ende Diederich van Batenburgh ghebroeders / ende *XVIII.* [**1568.**] andere Edel-lieden/ ende persoonen van *qualite,* doen verhaesten/ ende hy heeft de selfde by sententie ter doodt ghecondemneert: Des te meer heeft hy sich hier mede ghehaest / om sijn Spaenjaerden (die ghestelt waren om dese ghevanghene te bewaren ende te bewaecken) elders te moghen ghebruycken. Dese harde proceduren ende doodelijcke vonnissen / vielen heel contrarie de meyninge van vele cloecke Politijcken ende Weerelts-verstandighe/die van opinie waren/ dat den Hertoghe niemandt van aensien dooden en soude / maer dat hy het selfde soude opschorten/tot de overcomste des Conincks in dese Landen. Maer neen / hy was al te seere nae deser vromer persoonen bloedt dorstende: Hy heeftse binnen Brussel in de Pincxter-weke / den eersten *Iunij,* op de Peerdemarckt ofte Savel/doen onthalsen / verachtende al het voorbidden ende schrijven des Keysers / ende andere Duytsche Vorsten/ als oock van geender weerde achtende al het bidden / moeyte / ende costen / van de Moeder der Batenburghsche Heeren. Den tweeden *Iunij* sijn op de selve plaetse met den sweerde ghedoodt / de Heere van *Villiers,* ende den Heere van Dhuy / die beyde in den slach by Dalem ghevanghen waren: *Monsieur de Dhuy* ontfinck twee slaghen van den Beul. Noch werdt ten selven daghe oock ghedoodet een vroom Godsalich Predicant / ghenoemt *Cornelis van Mehen,* ende *Quintijn Benoth,* Balliu van Engien. Als de voorhaelde persoonen sijn ter doodt ghebracht / soo stondender by het Schavot neghen Vaendelen Spaenjaerden in hare volle wapen/ ende in slach-orden. Sy zijn alle gaer met Trommelen ter doodt gheleydt / om datmense niet en soude hooren spreken/soose yet hadden willen bybrengen tot haer-

(16)

En Bateburgiacos tendentes colla sub Ense,
Corpora Nobilium laeto dare multa virorum,
Opprimere Heroas, proprijs proscribere terris
Fas fuit Albano, Rege hoc mandante Philippo,

der [**1568.**] defensie ofte onschult. Maer als eenighe beloofden in het Roomsche Catholijcke gheloove te willen sterven / ende niet vele te willen spreken / dan werter niet ghetrommelt. Die Paeps storven ende Biechtvaders hadden / waeren de twee Friesen / Treslon/ Brunselle / Peltier / Batson / ende Elpendam. De Heere van Villiers dit vernomen hebbende/ soo seyde hy sijnen Biecht-vader de Lobell aen / dat hy wilde Catholijck sterven / versoeckende des halven eenighe voordeelen voor sijn Suster / ende een eerlijcke begraeffenisse / ghelijck oock dede sijnen mit-gheselle de Heere van d'Huy / hierom en waren by haer gheen Trommelen. Als de Heere van Villiers ter doodt was gaende/zijnde een fraey ende beleeft Edel-man/ soo groette hy over wech al sijn vrienden ende bekende / ende wel ghemoedt zijnde / clam hy op 'tSchavot / alwaer hy over luydt sijn ghebedt sprack in het Latijn/ende oock int Francoys/bekennende by Gode / veel strengher doodt voor sijn sonden verdient te hebben: Daer nae quam hy op de oorsaken daerom hy den doot sterven moeste / segghende: Ick en ben gheen Verrader / maer ick sterve om dat ick des Conincx waren dienst / der Landen welvaren ende vryheyt voorghestaen hebbe: Hoewel vele Menschen dat nu niet en connen verstaen noch bevroeden/so sullen [**1568.**] sy ende hare nacomelingen dat hier naemaels also bevinden ende oordeelen. Als desen Heere alsoo sijn ghemoet vryelijck ende cloeckelijck uytriep / so sprack sijnen Biecht-vader/ Ghy hebt my belooft anders te sterven: Doch Villiers riep wederom / Ick sterve in de Ghereformeerde Religie / welcke hy prees ende roemde soo seer als hy conde. Ghenoech op die maniere sterf oock de Heere van d'Huy / die seer rijcke was / hebbende jaerlijcx boven de *VIII.* duysent guldens incomende: Sy waren beyde so fraeye Mannen als over voeten gaen mochten. Seven der voornoemder persoonen Lichamen bleven aen staken hanghen/ eñ hare Hoofden boven haer / op den wech buyten de Scharenbergher-poorte/tot datse vergaen ende verrot zijn / om datse sonder te willen Biechten ghestorven zijn. De beyde Heeren van Batenborgh / d'Andelot / ende Cock / sijn buyten de Scharenbergherpoorte begraven voor een Lazarus Capelle / op een onghewijede plaetse / om datse niet en hadden willen Biechten / twee ende twee in een graf / sonder kisten of doot vaten / na dat hare Lichamen buyten de selve Poorte aen staken hadden gehangen van thien uyren voor middach / tot drie uyren nae middach.

De Grave van *Egmont* te Brussel opentlijck onthalst / den vijfden *Iunij, Anno 1568.*

DEn derden *Iunij* heeft de Hertoghe van Alba de Graven van Egmont ende Hoorne/ van Gent op eenen waghen nae Brussel doen brenghen / ende doen gheleyden met thien Vaendelen Knechten/ ende een Vane Ruyters. Sy sijn te Brussel ghebracht / ende ghelogiert op de Merckt / teghen over het Raedt-huys / in een huys ghenoemt het Broodt-huys. De sententie des doodts werdt over haer ghestreken ende uytghesproken den vierden dach *Iunij,* elck besonder/doch eenes inhouts/ ende ter executie ghestelt op den vijfden dach der selver Maent. In deser beyder Graven sententie heeft duc d'Alve doen schrijven/ dat sy *Crimen laesae Majestatis & Rebellionis,* dat is / Misdaet van ghequetste Majesteyt ende wederspannicheyt / begaen hadden: Verclarende daerom/ dat de voorgenoemde Graven

(17)
AMVRATHES PRINCEPS GAVERVS, COMES EGMONTANVS, FLAND. ARTHES. PREF.
PHILIPPVS A MONTMORENCY, COMES HORN. etc. ARCHITALASS. MARIS GERM. INF.

[**1568.**] sullen worden geexecuteert met den sweerde/ende hare Hoofden gestelt om hooge op een openbare plaetse/ om van een yegelijcken ghesien te zijn/ ende aldaer te blijven tot dat anders by sijne Excellentie sal worden gheordonneert/ende dat tot een exemplare straffe van de misdaden der voorschrevener Graven: Ghebiedende dat niemandt wie hy sy/ hem en vervoordere de Hoofden van daer te nemen / op verbeurte van lijf ende goet: Verclarende voorder / alle haere goederen roerende ende onroerende / Actien / Privilegien/ ende Heerlijckheden/ ende alle hare andere goederen voor gheconfisqueert / ten profijte van sijne Majesteyt. Duc d'Alve hadde verschreven ende by hem ontboden *D. Martinum Rithovium* Bisschop van Yperen / die den vierden *Iunij* by den Hertoghe ghecomen is/ sonder te weten d'oorsake waerom hy ontboden was. Als desen Bisschop by den Hertoghe gecomen is / soo heeft hy hem in handen ghegheven de sententie des doodts / ghepronuncieert teghens den Grave van Egmont/hem bevelende dat hy den Grave soude aendienen / dat hy sich moeste bereyden om des anderē daechs te sterven. De Bisschop dit hoorende/ is terstont op sijn knien gevallen/biddende met groote ootmoedicheyt voor het leven van den voorschrevenen Grave. Waer op de Hertoghe antwoorde/ dat de Iustitie moeste geschieden / ende dat gheen genade aldaer plaetse hebben en mocht. Doe bat de Bisschop om te moghen hebben eenich uytstel. Daer op de Hertoghe wel straffelijck seyde: Dat hy hem niet ontboden en hadde om die sententie te veranderen / maer om dat hy den Grave soude bystaen met raedt / ende hem dienen soude voor Biecht-vader. Siende de Bisschop dat de sententie onveranderlijck was/soo is hy des avondts ontrent elf uyren tot den Grave ghegaen / hem te kennen ghevende die droevighe oorsaecke van sijn comste / ghevende hem midts dien de sententie te lesen. De Grave hier van seer verbaest ende verwondert zijnde / vraeghde / of daer [**1568.**] gheen ghenade en was? Ofte ten minsten uytstel van de executie deser sententie? Daer op de Bisschop hem verhaelde / wat hy by den Hertoghe ghedaen hadde in sijn faveur / ende de antwoorde daer op gevolght: D'welck de Grave verstaende/heeft voor eerst Godt ende den Hertoghe ghedanckt / van dat hy hem op't uyterste sijnes levens/van sulcken Biecht-vader ende Vertrooster versien hadde: Daer nae sprack hy met een cloeck herte: Dit is voorwaer een seer wreede sententie / Ick en gheloove niet dat ick mijn leefdage sijne Majesteyt alsoo vertoornt hebbe / daer door ick sulck eene straffe hebbe verdient. Want alles wat ick ghedaen hebbe/ dat hebbe ick uyt goeder meyninghe/ ende tot sijnen dienste ende besten ghedaen. Nae dat hem de Grave teghen den Bisschop ghebiecht hadde/ so heeft hy begeert dat de Bisschop soude Mis-doen/ ende hem het Sacrament gheven / d'welck de Bisschop ghedaen heeft. Dit gheschiedt zijnde / heeft de Grave twee brieven met sijn eyghen handt gheschreven / den eenen aen den Coninck / den anderen aen den Hertoghe van Alva / in alle beyde biddende voor sijn Wijf ende Kinderen / biddende den Bisschop de selve sekerlijck te willen bestellen / d'welck de Bisschop hem vastelijck toe-seyde ende beloofde te doen. Dese brieven gheeyndicht zijnde / heeft hy den Bisschop ghevraecht / wat hy opt Schavot segghen soude tot stichtinghe van de Ghemeente? De Bisschop was van advijs / dat hy tot het volck niet spreken en soude/eensdeels om datter weynich wesen souden/die hem verstaen souden / overmidts de menichte van de Spaenjaerden die naest rontom het Schavot staen souden/ eens deels oock om dat sijne woorden van eenighe verstaen zijnde / qualijck souden moghen gheduydt worden. Op den vijfden *Iunij* wesende Pinxter avont / zijn de Spaenjaerts ghecomen ontrent elf uyren om den Grave te halen / ende te brengen ter

[**1568.**] plaetse daer men hem onthalsen soude: Als sy hem wilden sijn handen binden / soo heeft hy (sijnen Tabbaert opdoende) ghetoont/dat hy hem al tot de doot bereyt hadde / (want hy hadde te vooren laten afsnijden de craghe van sijn wambays ende hemde) ende begeerde/datse hem alsoo vry/los/ende onghebonden tot de doodt wilden gaen laten / 'twelck alsoo gheschiede. Gaende na de Richt-plaetse / hebbende aen sijn sijde den voorghenoemden Bisschop / soo las hy den *L I.* Psalm / *Godt zijt my ghenadich nae uwer goetheyt, ende doet mijn overtredinghe te niete na uwe groote barmherticheyt.* Hem zijn gevolght *Iuliaen Romero Maestro del Campo,* eñ de Capiteyn *Salines,* met *XIX.* Vaendelen Spaenjaerden/die haer op de Marct in slach-ordre ghestelt hebben / om te verhoeden alle oproer/die daer soude moghen ontstaen. Een Vaendel ginck door de Stadt over ende weder / ende twee Vaendelen bleven in het Hof. Op de Marckt was een Schavot ghemaeckt met swart laken behangen/ ende daer op twee swarte Fluweelen cussens: Daer waren oock op het Schavot twee groote yseren pinnen. Onder het Schavot stont de Provoost van het Hof met eenen rooden stock; Ooc was de Beul boven op het Schavot verborghen. De Grave is met den Bisschop alleen op het Schavot gegaen/ ende als hy sommighe woorden met den Bisschop ghesproken [**1568.**] hadde / diemen overmidts de groote menichte der Spaenjaerden / die rontom het Schavot stonden/ niet en conde hooren noch verstaen / soo is hy op sijn knien neder gaen sitten met den Bisschop / ghelijckelijck lesende het *Vader onse*: Dit gheeyndicht zijnde/ heeft hy den Bisschop ghebeden het selve tot driemael te willen verhalen: Daer nae heeft hem de Bisschop de Benedictie ghegheven. De Grave opgheftaen zijnde / heeft het *Crucefix,* d'welck hem in de handt ghegheven was / dickwils ghekust / daer nae heeft hy gheknielt op een swart Fluweelen cussen / ende met ghevouden handen heeft hy seer luyde geroepen/ *Heere in uwen handen bevele ick mijnen gheest.* Daer nae den Bisschop wenckende / nam hy een cleyn Bonetgen / d'welck hy voor sijn ooghen dede/ ende werp den Tabbaert van sijn schouderen: Sijn handen wederom te samen voudende / ende Godt biddende/ verwachte hy den slach: De Scherp-richter (diemen seyde eertijdts sijn Laquay gheweest te zijn/) is voortghetreden / ende heeft hem het hooft afgheslaghen/ het lichaem/ hooft / ende de plaetse die met sijn bloedt besprenght was/ wert terstont met een swart laken bedeckt.

Qui perseveraverit usque ad finem salvus erit.

Onthalsinghe des Graven van *Hoorn,* den vijfden *Iunij, Anno 1568.*

[**1568.**] **S**Oo haest als de Grave van Egmont onthalst was / soo is stracx de Grave van Hoorn van het Broodt-huys ghebracht / ende nae de stellagie gheleydt: Hy ginck den gheheelen wech tusschen het volck met den blooten Hoofde / ongebonden / de ommestaenders minnelijck groetende / daer mede hy menich Mensche tot mede-lijden beweecht/ ende de tranen uyt d'ooghen gheperst heeft. Doe hy op het Schavot quam/heeft hy sijnen Mantel afgheleydt/ ende hadde eenswart Armesijden Wambaeys aen / daer de crage (als oock de eraghe van sijn hemde) afghesneden was / om den Hals te blooten / ende den slach des sweerdts onverhinderlijck te ontfanghen. Hy hadde een swarte Melaensche Bonet in de handt/die sette hy op sijn Hooft/ ende trockse voor sijn ooghen / nae dat hy sijn ghebedt ghesproken ende gheeyndicht hadde. Hy wenschte alle de omstanders gheluck ende salicheyt / ende hy begeerde vriendelijck van haer / dat sy Godt den Heere met hem bidden wilden/ dat hy hem sijne menichvuldige sonden woude vergheven / om *Iesu Christi* sijnes lieven Soons wille. *Hy en woude gheensins bekennen teghen den Coninck ghesondicht, ofte yets misdaen te hebben, daer mede hy de doodt soude verdient hebben.*

Nae dat hy de Mantel afgheworpen/ ende de Bonette voor de ooghen ghetrocken hadde / soo knielde hy op het cussen/ende sijn handen ghevouden hebbende/riep hy over luydt in het latijn/ *In manus tuus, Domine, commendo spiritum meum, Vader, in dijne handen bevele ick mijnen Geest,* mits desen quam de Beul te voorschijne / met het blootesweerdt in de handt/ ende hieu hem met eenen slach den Cop af. Hy was ontrent vijftich jaer oudt doe hy sterven moest / een lanck / schoon / wijs ende verstandich Heere. Sijn Huys-vrouwe was *Vrou VValborgh, Gravinne van* [**1568.**] *Nieuwenaer,* die daer nae getrout is met *Graef Adolph van Meurs, Alpen, &c.* Sy en heeft gheen kinderen gehadt / noch by den Grave van Hoorn / noch by den Grave van Meurs.

Der beyder onthals der Graven Lichamen sijn stracx ghekist / doch op het Schavot blijven staen/soo langhe tot dat hare hoofden twee uyren lanck op yseren pinnen ghestaen hadden. Des Graven van Egmonts woort ende belofte is volbracht gheweest / die tot Hoorn (als hy niet geern te Hove comen en woude) ghesproken heeft / *V en sal niet anders overcomen, als my.* Daer was groote bedroeffenisse in de Stadt/ niet alleen by de Burghers ende Landtsaten / maer oock by de Soldaten / selfs by eenighe Spaenjaerden/overmidts sy wisten dat dese Heeren waren seer cloecke/ moedighe/ervarene Crijchs-oversten/die den Coninck groote diensten ghedaen hadden.

Dese beyde Heeren zijn van het Schavot ghenomen / ende met groote processie gebracht in het Clooster van de Minnebroers / van daer tot de Predick-Heeren/van daer in S. Goedelen Kercke. Van daer wierdt Egmonts Lichaem solemnelijcke ghedragen door de Stadt tot de Clarissen/daer het is gebalsemt gheworden / ende met veel meer Paepsche Ceremonien vereert / als des Graven van Hoorns Lichaem/ overmidts hy soo Catholijckelijck niet ghestorven en was/als Egmont. Want als de Bisschop van Yperen hem vermaende tot Biechten / soo antwoorde hy / *Ick hebbe Godt den Heere myne sonden ghebiecht ende beleden, die canse ende salse my vergheven.* Doch door het importuyn aenhouden van desen Bisschop/ heeft Hoorn noch eyndelijck eenich bewijs van Biechten ghedaen.

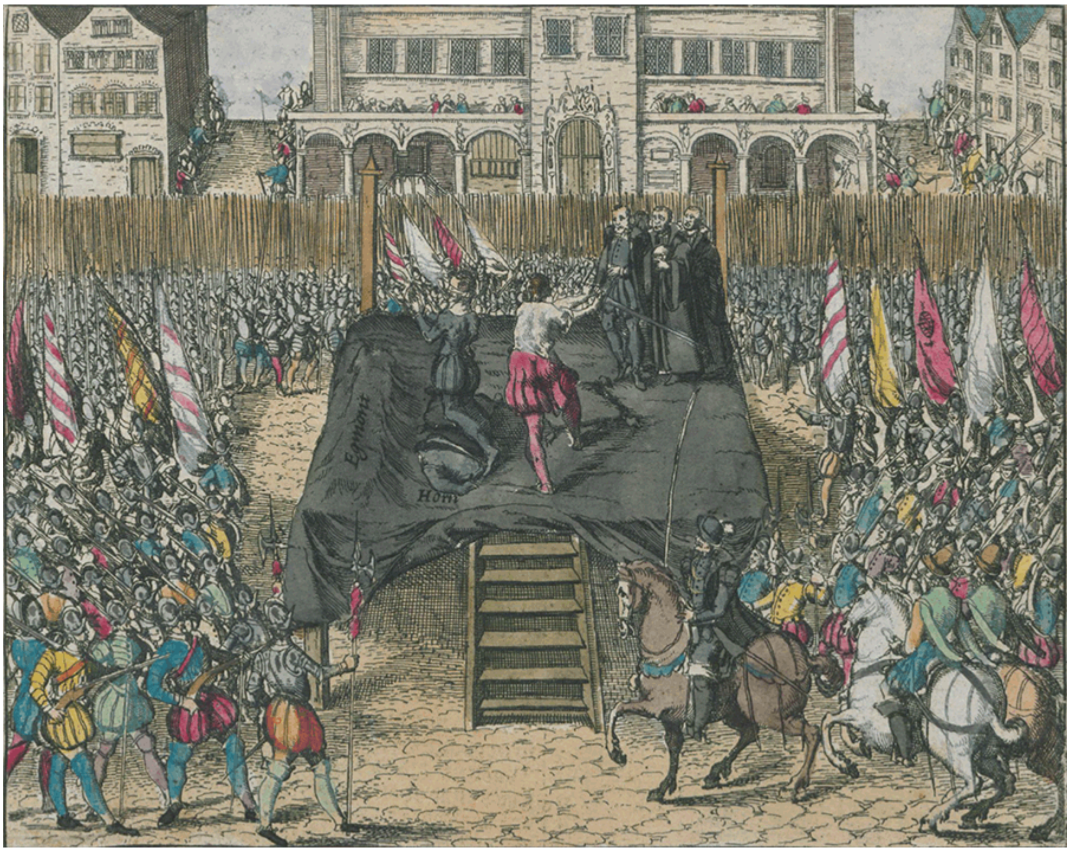

(18)

Sic geminj Proceres, Egmondae Hornaeqʒ sub Albâ
Tortorj jugulum praebebant, figit in hastis
Ipsa ducum capita, ut crudeli pascere visu
Ille oculos, possitqʒ novo satiare cruore

[**1568.**] Het Lichaem van den Grave van Egmont is nae de ghedane uyt-vaert uyt de Kercke van *S. Clara* gevoert nae sijn Heerlijckheyt van *Sottegem* in Vlaenderen/ ende aldaer begraven: Het Lichaem van den Grave van Hoorn is ghevoert nae *VVeert,* ende aldaer begraven.

Dit is gheweest den loon die de vrome Grave van Hoorn ontfanghen heeft voor de ghetrouwe diensten/ die hy den Keyser ende sijnen Sone den Coninck van Hispanien wel twee en twintich jaren lanck ghedaen heeft / soo wel ten tijde van Oorloghe / als van Peyse. Het is wel waer / dat de Coninck / na dat Hoorn hem ghevolght hadde in Duytsch-landt / Italien/ Spanien / ende Enghelandt / hem ghemaeckt heeft Gouverneur van Gelderlandt/ ende der Graefschap Zutphen / ende daer nae Ridder van de Oorden/ als [**1568.**] oock Admirael van de Zee/ maer de tractamenten zijn soo sober gheweest / dat desen goeden Grave in den dienst des Conincx soo arm gheworden is/ dat hy van Duc d'Alve te Hove ontboden zijnde / om aldaer eerlijck te moghen comen / soo heeft hy aen eenighe Huys-lieden verset een eenighe Hoeve / die hy noch by sijn Huys te Weert hadde ligghen / verhoopt hebbende / van jaer tot jaer eenighe vergheldinghe van den Coninck te sullen vercrijghen voor sijne lanckwijlighe ghetrouwe dienst / ghelijck Duc d'Alve in het eerste aencomen hem oock eenighe hoope ghegheven hadde. Welcke gheweest is / soo nu verhaelt is / beroovinghe van / lijf eere / goet en bloedt.

Slach ontrent *Iemmingen,* daer Duc d'Alve een groote victorie ghehadt heeft / den *XXI. Iulij, 1568.*

[**1568.**] **N**Ae dat Duc d'Alve sijnen bloedt-dorstighen aert hadde doen blijcken aen die treffelijcke Graven ende Heeren / van de welcke stracx ghesproken is/ soo maeckte hy terstont ghereetschap om in eyghener Persoon naer Frieslandt te reysen / om Graef Lodewijck te verdrijven: Hy hadde *Chiapin Vitelli* met veel volcx voor henen gheschickt / doch hem last gegeven geenen Velt-slach met Graef Lodewijck te doen / maer conde hy hem anders een voordeel afsien ende crencken/dat was hem gheoorlooft. Graef Lodewijck wel ghemoet zijnde/ boodt *Chiapin Vitelli* slach te leveren / om een eynde te maken / maer hy heeft het afgheslaghen / segghende: dat het hem alsnoch niet te passe en quam. Den veerthienden *Iulij* is Duc d'Alve selfs persoonelijck met eenen schoonen hoop out ende ervaren Spaens Crijchs-volck int Legher voor Groeninghen by *Chiapin Vitelli* ghecomen / by hem hebbende sommige stucken [**1568.**] Gheschuts/ met een goet ghetal Schip-bruggen/ die hem uyt Brabant / op Waghens naeghevoert zijn / bequaem zijnde om een Riviere in der haest over te Brugghen: Sijn by-hebbende Crijchs-volck is dwers door de Stadt ghetrocken; ende heeft sich by *Chiapin Vitelli* vervoecht buyten de Botteringhepoorte / latende binnen Groeninghen Hertogh Erick van Brunswijck met *XVI C.* Peerden. Graef Lodewijck dit vernomen hebbende / heeft raedtsaem ghevonden/sijn Legher-plaetse te veranderen/ ende hem in sijn voordeel te begheven: Hy heeft sijn Gheschut/ Bagagie/ ende den meesten hoop sijnes Volcx afgheschickt nae Slochteren / ende hy is selve met de reste des Volcx in de voorighe Legher-plaetse ghebleven/ den vyandt met schermutselinge noch eenen tijt lanck ophoudende: Teghen den avondt is hy oock vertoo-

(19)

His gestis parat arma ferox Albanus[et] ipse
Instructus copijs veterano milite cinctus
Nassovium insequitur Ludovicium, qui licet acer
Staret equo, socius se miles gurgite mergit

ghen [**1568.**] / latende door eenighe Ruyteren de Ruyscher Brugghe achter hem in brande steken / ten eynde de Spaenjaerts hem soo haest niet souden connen volghen: Niet te min zijn de Spaenjaerts soo furieuselijck aenghedronghen/datter noch een groot deel van Graef Lodewijcks hinder-tocht / ende van die ghene die haer vergheten ende verlancksaemt hadden / zijn gheslaghen gheworden.

Graef Lodewijck kennende den aert ende natuere van de Spaenjaerden in 't vervolgen harer vyanden/ heeft sich dapper ghespoet om sijn volck uyt het aenstaende perijckel in versekeringhe te brenghen / ende is derhalven van Slochteren ghetoghen door Winschoten na Iemminghen / ligghende aen den Eems/ onder het ghebiedt van den Grave van Oost-Frieslandt / een seer bequame plaetse / wel gheleghen om alle noodtdruft uyt Oost-Frieslandt over de Eems onbehindert te moghen becomen. Alhier heeft sijn Ghenade plaetse ghegrepen om sijnen vyandt te verwachten: Hy heeft dit Dorp op de passen ende aencomsten inder haeste wat ghevesticht / ende hy hadde in het voorvluchten alle Brugghen ende Dammen doen opsmijten / om den vyandt te verhinderen / dat hy hem soo haestelijck niet en soude connen naevolghen: Oock heeft sijn Ghenade door het opsetten der Sijlen ofte Sluysen / de reste van het Landt onder water gheset / d'welck Duc d'Alve in het naejaghen al vry wat opghehouden heeft: Doch den *XXI. Iulij* des morghens vroech / heeft de Hertoghe een deel Schutten te Peerde voor uyt gesonden onder het beleyt van *Sanchio d'Avila* ende *Martero,* om Graef Lodewijck tot schermutselen uyt te locken. Daer beneffens so verordineerde hy *Don Iuliaen Romero* met noch CCCCC. Muskettiers / ende CCC. Spietsen hem nac te volghen: Nae dese volchde *Don Sanchio Londogno* met duysent uytghelesene Schutters/ met de Ruyteren van *Cesar Gonsaga* ende *Curtio Martinengo.* De reste der Spaenjaerden beval hy *Don* [**1568.**] *Alonso de Vlloa,* ende *Don Gonsalvo de Bracamonte*: Nae dese volchden ses Vaendelen Duytsche / ende daer naer *XV.* Vaendelen Waelen / ende *VI C.* lichte Peerden onder Hierges / Robles / ende George van Lalain/ Broeder van den Grave van Hoochstraten/ die by Graef Lodewijck was. Niet teghenstaende de enghte van den wech/ende dat het Landt rontom onder water stondt/soo zijnse aen Graef Lodewijcks volck ghecomen / die beginnende te schermutseren / so weecken Graef Lodewijcks Soldaten stracx in haer voordeel / onder haer Gheschut. Graef Lodewijck vermaendese ernstelijck / dat sy haer nu souden quijten als Mannen/ de victorie stont in haer handen/soo sy maer haer beste deden / ende haren vyandt dapper aenvielen: Maer hoe hyse meer vermaende ende een herte in't lijf socht te spreken / hoe sy meer ende meer verflaeuden ende bevreest wierden / ende als het tijdt was te vechten om hare eere te betrachten/ende haer selven te beschermen / soo begonden sy om gelt te roepen / ende en wilden niet vechten/ niet teghenstaende de goede vermaninghen die haer ghedaen wierden/ dat het nu gheenen tijdt was gelt te eysschen of te tellen/ nu den vyandt ghereet stondt om haer te vernielen; Maer dat het veel meer nu tijdt was / dat een yeder sijn beste moeste doen om sijnen eet ende eere te betrachten: Ten holp al niet/maer sy hebben haer/ d'een voor / d'ander nae op de vlucht ghegheven nae de Schepen die op de Eems laghen / daer sy met hoopen inghevallen zijn / sommighe die wel swemmen conden haer salverende / sommighe door de groote disordre met de Schepen verdrinckende ende te gronde gaende. Graef Lodewijck ende eenighe andere/ willende de Soldaten moet gheven door haer exempel / is met een couragieus herte voor aen tot den vyandt ghetreden / ende heeft hem langhe tijdt als een dapper Helt seer vromelijck ghequeten: Maer

[**1568.**] siende dat hy van de sijne meest verlaten werdt / ende achter by nae bloot van volcke stondt / soo is hy oock ghenoodtsaeckt geweest hem selven te salveren / ende noch selfs het Gheschut voor de laetste reyse aenghesteken ende afgheschoten hebbende / is in een cleyn schuytken ghetreden/ ende nae Oost-Frieslandt ghevaren. De vreese ende onordeninghe van Graef Lodewijcks volck was soo groot / dat den meesten deel sonder eenighe teghenweere te bieden / in het water liepen ende haer selven verdroncken / veel liever dus schandelijck stervende / dan vromelijck vechtende/ prijs en eere te behalen: Soo dat de victorie bleef op des Hertoghen van Alba sijde / met weynich verlies van de sijne / want hy in alles geen tachtentich Man en verloos / ende onder de selve maer een van name/ te weten *Gabriel Manticus* een treffelijck Edel-man: Maer aen de sijde van Graef Lodewijck / schrijftmen / datter soo doodt gheslaghen / als verdroncken [**1568.**] zijn by de seven duysent persoonen / daer onder veel Neder-landers waren/ die uyt haer Landt gevlucht waren / om de tyrannije van Duc d'Alve.

Den buyt die de Spaenjaerden hier creghen / was seer groot / niet alleen aen gelt / maer oock aen silverwerck/d'welck de Graven van Hooch-straten/Graef Lodewijck / ende Graef van Schouwenburgh achterlieten. Den Spaenjaert creech oock meer dan *M.D.* Peerden/ende *XVI.* groote stucken Gheschuts/ *XX.* Vaendelen. De Dorperen in Reyder-landt / insonderheyt Iemminghen / werden heel ghespolieert ende gheplondert / ende daer werden ettelijcke duysent Hoorn-besten uyt het Landt gedreven. De insolentien ende moet willicheyt die de Spaenjaerden bedreven met de Huys-lieden / Vrouwen ende Ionghedochteren/ zijn bynae onmoghelijck te vertellen.

VVeynich Mannen vvorden ghedoodt in't vroom strijden:
Maer veel comender door vreese en vluchten in lijden.

Slach by *Dalem,* den *XXV. Aprilis, Anno 1568.*

[**1568.**] **D**Vc d'Ave en heeft niet langhe ghedreycht/ maer hy heeft strackx met der daedt doen blijcken sijn wreede ende bloedt-dorstige natuere / die van de Religie in aller manieren seer ghestrenghelijck vervolghende / ende teghen de selfde alle rigeur ghebruyckende / met branden / hanghen/coppen/pijnighen/ *&c.* Soo datter in heel corten tijdt achtien hondert door der Beulen handen zijn omghebracht / ende haere goederen zijn noch daer en boven gheconfisqueert / so dat de ghevluchte haer selven seer geluckich achten/ dat sy alles verlatende/het leven behouden hadden. De Prince van Oranien/ [**1568.**] Graef Lodewijck van Nassou sijnen Broeder / Anthonis de Lalain / Grave van Hoochstraten / Wilhelm Grave van den Berghe / Floris van Pallant/ Grave van Culenborgh / Hendrick Heere van Brederode/ende andere meer Heeren/ ende personen van qualiteyt / zijn den *XIX. Ianuarij,* ende corts daer nae/ by openbare publicatie ingheroepen ende ghedachvaert / om te verschijnen binnen driemael *XIIII.* daghen / voor den Hertoghe van Alba binnen de Stadt Brussel / of daer de Hertoghe wesen soude / om haer

[**1568.**] te ontschuldighen van alles daer mede sy by Iohan du Boys Procureur Generael beschuldicht wierden/ op pene van eeuwighen Ban ende Confiscatie van al hare goederen. Dese Heeren en hebben het gheensins geraden gevonden / haer te gheven in de handen ende tanden van den bloedt gierighen Wolf/ maer hebben schriftelijck gheantwoordt op die puncten daer mede men haer valschelijck was beschuldighende: D'welck alles te vergheefs ende van gheender weerde geacht wesende by Duc d'Alve / die sich daghelijcx sterckte met Crijchs-volck / (opnemende door Barlaymont *2000.* nieuwe Waelen/ oock in Vranckerijck alle de Italiaensche Ruyteren/die den Coninck van Vranckerijck tegen den Prince van Conde ende Protestanten ghedient hadden / die tot hem ghecomen zijn met den Grave van Arenbergh) om zijn rigoreusheyt noch meer te doen blijcken teghens die Heeren / Edele / ende alle de gheene die Professie deden van de Ghereformeerde Religie/ soo hebben sy ghedacht/dat het hooghe tijdt was teghen-weere te doen met wapenen ende Crijchs-volck / ende begonden derhalven aen verscheydene plaetsen haer te verstercken / meynende den Hertoge des te meerder afbreucke te doen/ om dat hy niet weten en soude waer hy hem voor haer soude te wachten hebben. Insonderheyt dede de Prince van Oranien grooten vlijt ende neersticheyt tot bevoorderinge der vromer Heeren ende Borgheren: Hy schreef aen alle de uytgewekene Edelen/over al schickte hy treffelijcke ende deghelijcke Mannen uyt aen de Ghereformeerde Ghemeenten/soo in Enghelandt / als in't Landt van Cleve / Emden / ende elders / om collecten ende versamelingen van penninghen te doen. Hy gaf oock sijnen Broeder Graef Lodewijck den *VI. Aprilis 1568.* Commissie om over al volck aen te nemen / als oock den Grave van den Berghe / ende anderen meer. Graef Lodewijck is ghecomen binnen Emden / alwaer hy versocht / dat hy soude moghen met sijn volck t' Schepe gaen / om [**1568.**] 'texploict d'welck hy voor handen hadde in het werck te stellen: Maer die van Emden waeren onwillich om dit te consenteren / meer uyt vreese van den Hertoghe van Alva / dan andersins / want sy secretelijck alle gunste toonden die sy mochten: Oock saghen sy veel dinghen deur de vingheren / die sy wel hadden connen beletten: Maer openbaerlijck veynsden sy haer / om den haet ende Oorloghe niet op den hals te halen / indien het misluckte met Graef Lodewijck/ wiens voornemen was het huys te Wedde in te nemen/ende aldaer sijn loop-plaetse te maken/ende van daer ettelijck volck in Groeningher-landt/ ende in West-Frieslandt te schicken: Hy hoopte oock met de Stadt Groeningen ende noch andere Steden wat goets uyt te richten; Ende als dan eenen hoop van sijn Crijchs-volck met de ghevluchte Hollandtsche Edel-lieden nae Water-landt ende nae Noort-Hollant te senden; Maer deur de voorschrevene weygheringhe dier van Emden / is dit voornemen belet gheworden; Doch dien cloeck-moedighen Helt Graef Lodewijck van Nassou/ en hiel daerom niet op te bedencken ende te overlegghen / wat hy voorderlijckst soude moghen by der handt nemen/om de ghevluchte te vergaderen / ende om te verstercken ende moet te gheven die noch binnen de Landen waren. Hy heeft Ioncker Diederich van Sonoy in aller yle gesonden nae Wesel / aen de Ghemeynte aldaer / biddende dat sy op haer gheloove wouden lichten soo veel Roers ende Calibers als moghelijck soude wesen / ghevende hem daer toe brieven van Credentie aen de Gemeynte aldaer. Te deser tijdt lach Graef Willem van den Berghe te Weert / ende vergaderde vast veel volcx/ d'welck hem van alle kanten toeliep.

In het Landt van Gulick was oock vergaderinghe van Crijchs-volck/onder Ian de Montigni Heere van Villiers / den Heere van Risoire / ende sijnen

(21)

Interea afflictis redit in praecordia Virtus,
Atque novas armat VILIERS *in praelia turmas*
Quas vidit lectas ex omni gente Dalemum,
Vidit et Albanj saevo de milite caesas.

[**1568.**] Broeder den Heere van Carloo / ende andere / daer de Grave van Hooch-straten Overste van soude wesen / om in Brabant ende Gelderlandt te vallen op het onversienste. Duc d'Alve vernemende dat desen hoop ontrent twee duysent sterck was/doch meest al ongewapent / wachtende daghelijcx meer volck ende wapenen / soo heeft hy raedtsaem ghevonden de selfde te slaen eer sy stercker werden / ende haer vervoechden by des Princen volck / hy heeft derwaerts ghesonden den Grave van Lodron met vijf Vaendelen Duytsche Soldaten / ende *Sanchio d'Avila* met vijfhondert Peerden / ende twee Vaendelen Spaenjaerden: Eer des Princen volck hier op verdacht waren / haer oock daer op verlatende / dat sy niet en waren op den bodem des Conincx van Hispanien/ ende derhalven meynden op vry-burgh te zijn / so zijn sy te Dalem by Herckelens overvallen / verslaghen/ [**1568.**] ende verjaecht / de Heere van Villiers haeren Hoopman wierdt ghevanghen / ende nae Brussel ghesonden/ als oock de Heere d'Huy. Dit gheschiede den *XXV. Aprilis.* Daer werdt in die tijden gheseydt ende gheschreven / datter meer dan *XII C.* van des Princen volck doodt bleven / ende niet boven veertich van Duc d'Alvens volck. Deur dese nederlaghe werden die Soldaten die de Grave van den Berghe ontrent de Weert vergaderde / soo verbaest ghemaeckt / dat sy vluchten ende verliepen.

Deur dese nederlaghe werden die van Wesel oock seer verbaest ghemaeckt / jae lieten den moet gheheel vallen/alsoo dat Sonoy niet en conde uytrichten/hoe wel sy te vooren belooft hadden vijfhondert Roers ende Calibers op haer credit te lichten.

Causa bona est, bonus est Dominus, bona crux, bona spes est:
Et cur non animo, nos juvet esse bono?

De Prince van Oranien neemt veel volcx aen / ende treckt te Velde / *Anno 1568.* in *Septembri.*

[**1568.**] **A**Ls Duc d'Alve in Neder-landt alle moetwille ende gewalt was drijvende/met branden / hanghen / coppen / versmooren / pijnighen / confisqueren / bannen / *&c.* Oock sonder eenighen schroom ofte vreese onder voet tredende alle beschrevene Rechten / alle Privilegien/ende oock alle Contracten by sijne Majesteyt beswooren: Soo hebben de arme bedroefde Neder-landers / soo de ghevluchte / als die noch binnen s' Landts schuylden ende suchten onder den wreeden Spaenschen Pharao / naest Godt hare ooghen gheslaghen op den treffelijcken Vorst Guiliame de Nassou / Prince van Oranien / die sich noch al stille hielt / (onaenghesien [**1568.**] dat Duc d'Alve hem dapper in eere ende goet was aentastende / hem aenclaghende voor sijnen Raedt van Troublen / begaen te hebben *Crimen laesae Majestatis,* ende daerom lijf ende goet verbeurt te hebben/ dadelijck confisquerende ende arresterende alle sijne goederen in Neder-landt / ende in Hooch-Burgundijen ghelegen) hy hoopte ende verwachte/dat Godt de Heere sich ontfermende over den elendighen ende bedroefden stant deser Landen/haest een onverwachte / ende voor der Menschen ooghen verborgene uytcomste ende verlossinghe gheven soude. Doch de ghe-

(21)

GVILELM. D.G. PR. AVRAICAE. COMES NASSAVIAE. &c. AET. AN. XLVIII. A°. CIƆ.LXXXI

vluchte [**1568.**] Heeren / Edele / ende andere persoonen / en hielden niet op / den Prince stedes te bidden dat hy haer ten Hoofde woude zijn / by der handt nemende alle moghelijcke middelen om haer wederom in haer Vader-landt te brenghen / daer toe versoeckende de behulpelijcke handt sijner treffclijcke eñ vermogende Bloedt-vrienden / ende andere Princen en Vorsten hulpe in Duytsch-landt / ende elders / om met hulpe der selfder een Legher te Velde te brengen/ ende daer mede den (van alle de Weerelt ghehateden) Tyran Duc d'Alve ernstelijck aen te tasten / presenterende niet alleen in eyghener persoon mede haer te laten gebruycken op desen tocht / maer oock daer toe te employeren al hare middelen ende uyterste vermoghen. De Prince vermaende ende badt dese goede Heeren/ dat sy doch noch wat ghedult ende patientie nemen wouden / het conde comen dat haest eenighe Provincie ofte Steden / (niet connende dese tyrannije langher verdraghen /) afvallen souden / of de Coninck mochte betere sinnen crijghen / ende Duc d'Alve uyt Neder-landt in Spanien doen comen / of daer conde door Godes beschickinghe den Coninck / of van den Turck / of van den Paus / of van yemandt anders / soo veel te doen gegeven worden / dat hy sijn Crijchsvolck teghen deselfde soude moeten ghebruycken / de Neder-landers ontlastende van dese ondraghelijcke burden / eñ haer herstellende in haren voorighen vrydom ende ruste. De Prince hieldt oock den Heeren ende Edelen/die hem tot desen tocht versochten/voor/ dat sijne / sijner vrienden / ende der armer ballinghen macht / niets te beduyden en hadde teghen het ghewelt ende vermoghen des Groot-machtighen Conincks van Hispanien: Oock hieldt sijn Princelijcke Excellentie desen goeden Heeren eñ Edelen voor/dat dit werck met eenen tocht te doen niet uyt te richten en soude wesen / ten ware datmen van jare tot jare eenen naedruck dede / ende soo langhe continueerde/ tot datmen de Spaenjaerden ende vreemde Natien [**1568.**] gheheelijck uyt het Landt soude verdreven hebben. Of wel dit alles in reden bestont/ende derhalven wel aenmerckens weerdich was / soo en heeft dit die arme verdrevene ballinghen gheen contentement connen geven/ sy wouden liever niet leven/dan langer in dusdanigen elende eñ miserie leven / baden derhalven al wederom sijne Princelijcke Excellentie te willen verdacht wesen op middelen tot haeren trooste/ ende wederbrenginge in haer Vader-landt/bequaem: Iae als de Prince soo haest hier in niet en conde verwillighen / overmidts de groote swaricheden / die hy als een voorsichtich ende wijs Heere/ hier in considereerde / soo hebben eenighe durven spreken: Ten was gheen wonder dat hy gheen haeste en hadde / dewijle hy by sijnen Heer Broeder Graef Iohan van Nassou / soo een goet verblijf hadde / dat hy wel anders soude ordeelen ende spreken / indien het hem ginge als haer/die gheen Herberghe / Renten/ Meubelen/noch middelen van leven en hadden/*&c.* Immers hebben die verdrevene Heeren ende Edele eyndelijc den Prince soo wijt ghebracht / dat hy haer belooft heeft/allen moghelijcken vlijt aen te wenden tot verlossinge der Landen / uyt de Tyrannighe handen van Duc d'Alve ende der Spaenjaerden: Hy heeft hier toe eenich gelt ghecreghen van sommighe Protesterende Vorsten in Duytsch-landt. *Marcus Peres* heeft uyt den name van de Neder-landtsche Gereformeerde Kercken / die noch hier en daer in Neder-landt heymelijck schuylden ende haer onthielden / als oock der gheener die buyten de selfde Landen ghevlucht waeren / sijn Princelijcke Excellentie belooft / op te brenghen drie hondert duysent Daelders in ghereden gelde / die sy hem sonden tellen / soo haest als hy sijn volck ghereet ende by den anderen soude hebben. Of wel dit vele was / ten aensien der gheener die het opbrochten/soo was het nochtans weynich om een groot Legher te

[**1568.**] Velde te brenghen / ende te onderhouden. De Prince heeft om een Legher te moghen maken / d'welck bestant soude wesen / al de penninghen die hy hadde ofte wiste te crijghen / daer toe seer mildelijck aengeleght / jae hy heeft vercocht al sijne costelijcke cleynodien/baggen/ketenen/golden/ende silveren gheschier/ oock sijne schoone tapisserien / die heerlijck ende in getale ghenoechsaem waeren / om eenes Keysers ofte Conincks Paleys daer mede te stofferen. Maer noch en conde dit al niet helpen om Crijch te voeren teghen Duc d'Alve: Graef Iohan van Nassou / des Princen oudtste Broeder / heeft principalijck den steen van het graf ghelicht / sijn Princelijcke Excellentie/ of om beter te seggen/den bedructen ende bedroefden Nederlanden / bysettende een merckelijcke somme van penninghen / onbeswaert zijnde tot desen eynde alle sijne heerlijckheden ende goederen grootelijcx te beswaren ende verpanden; Wes halven wy Neder-landers/ soo langhe als de Weerelt staen sal / den huyse van Nassou verobligeert sullen blijven. De Prince en ruste noch dach noch nacht / om te besorghen ende te bestellen alles wat hy achte van nooden te wesen / om sijn belofte ende voornemen te volvoeren / reysende in eyghener persoone van d'een plaetse tot de andere/ overwinnende alle swaricheden ende onghemacken/ die soo groot ende menigherley waeren / datse hem/ [**1568.**] ware hy niet een resolut ende constant Man geweest/ hadden connen doen veranderen van resolutie. Het *rende-vous* ofte Loop-plaetse des Crijchs-tocht/welcken de Prince beschreven ende aenghenomen heeft / is geweest te *Romorsdorf* in't Lant van Trier. Van daer is de Prince in den beginne van *September* over den Rhijn ghetrocken tot S. Vijt / een Dorp hem selven toebehoorende/nae dat hy een generale Monsteringe ghedaen hadde: Sijn gheheele macht was *XLIIII.* Vaendelen Hooch-duytsche Knechten / vier duysent Francoysen ende Waelen / ende seven duysent welghemonteerde Duytsche Ruyteren. De Prince voerde mede thien stucken grof Gheschuts/ses Valconetten ende vier Cartouwen: Sommighe van het voetvolck hadden in hare Vaendelen dese devise/*pro Lege, Grege, & Rege,* dat is / *voor de VVet, voor het Volck, ende voor den Coninc*: Andere voerden in hare Vaendels den Pellicaen / die uyt liefde welcke hy sijne jonghen toedraccht / de selfde met zijn bloedt is lavende: Eenighe hadden Roosen op haere storm-hoeden gheschildert / d'welck van ouden tijden her het teken der Engelsche Natie gheweest is/ als hadden sy willen te kennen gheven / dat de Coninginne van Enghelandt haer tot desen tocht hulpe ende bystant was doende.

Prov. *21.31.*
De Peerden vvorden vvel ten strijde bereydt, doch de overvvinninghe comt van den Heere.

Tocht des Princen van Oranien over de Mase/ *Anno 1568.* in *Octobri.*

[**1568.**] **A**Ls Duc d'Alve vernomen heeft / dat de Prince van Oranien met sijn Legher in het trecken was/ om na Neder-landt te comen/ soo is hy oock te Velde ghegaen met sijn Crijchs-volck / by hem hebbende vier Regimenten Duytsche Knechten / daer Overste van waeren de Grave van Lodron / ende Graef Philips van Oversteyn: Neghen duysent oude wel gheoeffende Spaensche Voet-knechten: Bynae neghen duysent so Waelen ende Francoysen/ als Neder-landers: Ses duysent Ruyters / behalven de Benden van Ordonnantien/ diemen schatte op twee duysent: Hy was oock wel voorsien van Gheschut/Amonitie/ Gelt/en Provande/als van allen anderen nootdruft/hy hadde ooc een groot ghetal Pioniers ende Gravers. Hy heeft sijnen Legher gheslaghen by Mastricht / alwaer hy hem seer sterck heeft beschanst ende begraven.

De Prince van Oranien over den Rhijn ghetrocken zijnde by S. Vijt / neemt het huys te Carpen by Ceulen inne: Met sijn Legher voorts marcherende deur Limborch ende het Landt van Gulich / neemt het Slot te Withem in / d'welck den Grave van Culenborgh toecomt / ende besette het met volc: Hy nam oock op de selve reyse in Arenbergh / Eppen / ende Hormsteyn / d'welck den Coninck toecomt / doodtslaende alle die teghenweere deden: De Prince aldus heen ende weer treckende / om den Hertoghe te abuseren/ soo is hy ten lesten by nachte den sevensten Octobris subijtelijc ende onversiens met behendicheydt by Stockum over de Mase ghepasseert met sijn gheheele Heyr-cracht / selfs het grof Geschut onder deur het water slepende / onaenghesien dat Duc d'Alve over aldaer de Mase ondiepst was / groote menichte van Mijnck-ysers hadde werpen laten / om datmen te qualijcker soude connen de Riviere passeren. De [**1568.**] Prince dede ettelijcke hondert Peerden in het water stille staen / van den eenen cant tot den anderen / seer dichte by malcanderen / daer mede den loop des waters eenigher maten is ghebroken ende opgehouden/ ende beneden ist wat legher gheworden. De Prince meynde den Hertoghe uyt te locken / ende hem slach te leveren / maer hy en conde hier toe niet comen/ want de Hertoghe sterck begraven ligghende op een seer wel gheleghene plaetse / hebbende de Stadt van Mastricht open / uyt de welcke hy van alles genoech ende overvloedich creech om sijn Legher te onderhouden / wilde liever niet slaen / dan sijn saecken in openbaer perijckel stellen: Want hy vreesde / dat sijn Duytsche Crijchs-volck / (die meestendeels ghelijcke professie van Religie deden ghelijck sijne vyanden) om de saecke des gheloofs / sijnen vyanden gunstich mochtē zijn / ende in het midden des strijdts van hem wijckende / ofte haer van den strijdt afsonderende / hem met alle de sijne in noodt brenghen mochten. Hy wist oock wel dat alle de Neder-landtsche Heeren van der Ordre des Gulden-Vlies / hem niet al te veel goets en gunden/ende datse meer uyt bedwanck/dan uyt goeden wille hem ghehoorsaem waren / daerom sorchde hy oock / indien sijn vyanden het Velt behielden ende victorie bevochten / dat als dan sijn Duytsche Ruyteren ende Knechten haer tot sijne vyanden keeren / ende haer ghelijckelijck teghens hem stellen souden: Soo heeft hy dan voor hem ghenomen / als eenen *Fabius Maximus* met stille ligghen / ende schermutseringhe den Prince op te houden / wel wetende dat hy niet langhe soo veel volckx en soude connen by den anderen houden/ of hem soude gelt / en victualie/ of ten minsten een van beyden ontbreken: Oock heeft

(22)

Auraicus Princeps magnis legionibus instat,
At paribus negat ALBANUS *concurrere signis,*
Vera fero Chumanis liceat si credere dictis
Vltimus ille dies ARBAE, *bellisq$_3$ fuisset*

+ hy 'tgheheele Landt deur doen wech nemen alle de Molen-ysers/op datmen ten platten Lande voor den Prince van Oranien niet en soude connen maten. Als de Prince sach dat den Hertoghe niet slaen en wilde/ soo gheliet ende veynsde hy hem te willen opbreken ende vertrecken/hy heeft sijnen wech met een deel des volcx nae Tongeren genomen/ verhoopende dit Stedeken in te crijghen. *Lupius Acuna* Overste van Duc d'Alvens Peerde-volck / haeste hem om dit te beletten / ende al schermutserende ende strijdende met des Princen volck / heeft hy die opghehouden / ende hy heeft een deel van de sijne binnen Tongeren gebracht. Daer is in dit schermutseeren veel volcks aen beyden sijden ghebleven: Des Princen Soldaten die't ontquamen zijn te S. Truyen ingheraeckt. Corts hier nae heeft de Prince by Tilremont een deel van sijn volck over de Riviere ghesonden: Maer de Hertoghe heeft terstont eer sy haer ghesterckt hadden / eenich volck derwaerts ghesonden / dat met sulck ghewelt ende furie is aenghevallen / dat des Princen volck de vlucht nemen moeste. De Prince latende Tillemont ter rechter hant/is lancx de Riviere Geer/die 't Lant van Luyck scheydet van Brabant / ghetoghen / ende heeft bestaen sijn volck daer over te senden / 'twelck den Hertoge door sijn verspieders vernomen hebbende / soo heeft hy stracx *Don Frederico de Toledo* sijnen Sone met vier duysent Haeck-schutten / ses stucken Gheschuts / ende eenen stercken hoop Ruyteren ghesonden / om sijn vyanden die in't over-passeeren van dit wat erken besich waren/ te overvallen/ ende hy is selfs terstont ghevolcht met de reste van sijn Legher. Don Frederick ghecomen zijnde by een Bosschagne/ heeft sijn Gheschut op des Princen volck ghewendt/ ende heeftse sterckelijck aenghevallen/ maer sy weerden haer soo mannelijck ende soo dapperlijck/ dat het sich liet aensien / als of de Spaenjaerden souden moeten vluchten hebben: Maer midts dien den Hertoghe met noch veel volcx sijnen Sone te hulpe quam / soo is [**1568.**] des Princen volck in de vlucht gheslaghen. Hier zijn van des Princen volck ghebleven/soo verslaghen/als verdroncken / ontrent twee duysent / Duc d'Alve heeft oock groot schade in sijn volck gheleden. De Prince sijn Legher opbrekende/ heeft sijnen wech nae Leuven ghenomen / verhoopende dat hy van sijne heymelijcke vrienden soude ontfangen worden / maer merckende dat hem niemandt en roerde noch toeval en dede/ soo heeft hy sich wederom na het Landt van Luyck ghewendt / dan hier / dan daer treckende/ noch al occasie soeckende om in vollen velde met sijn gheheele Legher teghen des Hertoghen Legher te moghen vechten / d'welck de Hertoghe niet willende hasarderen / ende de Prince bevindende dat hem met dit schermutseren daghelijcx veel volcx afgheslaghen werdt; Oock overmidts sijn volck begon te mutineren om betalinghe / heeft hy ghedacht best te sijn voor dien tijdt Neder-landt te verlaten / des te meer / dewijle de Winter ende het quade weder oock sterck op de handt quam / ende hem van allen sijden de victualie afgesneden ende ontrocken werdt. De Francoysen die by den Prince waren / rieden hem/dat hy met sijn volck nae Vranckerijck trecken soude / ende hem voeghen by den Prince van Conde / daer toe de Prince van Oranien wel geneycht was; Maer de Duytsche Ruyteren ende Knechten seer qualijck te vreeden zijnde van weghen de quade betalinghe / en wilden niet verder trecken/ maer wilden in haer Vader-lant keeren. De Prince is deur Henegouwe in Piccardien ghetoghen / Duc d'Alve volghde hem al nae tot in Vranckerijck/ende beet hem al vast in de versenen/ daer bleven in dese schermutseringen aen beyde sijden vele van de hittichste ende couragieuste Capiteynen ende Soldaten. De siecke/ crancke/ ende ghequetste die den Prince niet volghen en conden/dede den Hertoghe alomme opnemen ende vanghen: De Neder-

+1568

landers [**1568.**] dede hy stracx ophanghen / de vreemde sont hy naeckt en oncleet nae Mastricht / ende lietse alsoo loopen. Wt Piccardien trock de Prince voorts deur Campanien in Loreynen / van daer is hy tot nae by Straesborgh ghecomen met sijn volck/alwaer sy niet wel te vreeden zijnde / om datmen haer niet gheheelijck met contant gelt betalen en conde / ghescheyden zijn. De Prince van Oranien met sijne Broeders Graef Lodewijck ende Graef Hendrick / hebbende ontrent thien of twaelf hondert Peerden in haeren dienst behouden/hebben haer gevoecht by den Hertoge Wolf van Zweybruggen/ die ten behoeve van den Prince van Conde ende die van de Religie veel volcx aennam/ met den welcken sy in Vranckerijck trocken *Anno 1569.* Corts nae desen / namelijck den *XI. Decembris,* sterf *Anthonis Lalain,* Grave van Hoochstraten / Ridder van der Ordre des Gulden-Vlies / te Sissans/ hem selven een weynichsken ghequetst hebbende met sijn eyghen Roer / ende ghelijck sommighe seyden/ghedroncken hebbende van vergiftigen Wijn/ daer van noch verscheydene Neder-landtsche Heeren ende Edele/ subijtelijck ghestorven zijn/ als onder andere de Heere van Risoire/de Baron van Flesis/ende [**1568.**] andere meer. Hy is een seer cloeck ende vroom Heere gheweest / ende seer verstandich / de Prince was seer bedroeft om sijn doodt. De Hertoghe van Alva schreef aen de Raedt van State / ende boodtschapte haer dese sijne victorie / schrijvende/dat de Prince van Oranien op dese tocht / in verscheydene plaetsen/ wel acht duysent Mannen / soo Oorlochs lieden / als andere / verlooren hadde. Of dit waer sy en weet ick niet / maer soo veel isser aen / dat de Prince met verlies van veel volcx/weynich uytghericht heeft: Den tijdt onser verlossinghe en was noch niet ghecomen/ des volcx was te vele / het mocht ghesproken hebben *Mijne handt heeft my verlost.* Door cleyne Leghers heeft Godt de Heere daer nae den Prince groote victorien ghegheven / ghelijck in 't vervolgh deser Historien sal aenghewesen worden. Oock heeft Duc d'Alve dese sijne victorie gheboodtschapt te Poste den Coninck van Hispanien / ende andere Potentaten. Hy is den twintichsten *Decembris* te Brussel ghecomen met sijnen Sone / ende hy heeft sijn Crijchs-volck in garnisoenen ghesonden.

Victi quandoque resurgent.

Tournoy-spelen / Triumphen / ende Processien binnen Brussel gheschiedt / van weghens Duc d'Alvens victorien / *Anno 1569.*

[**1569.**] **N**Ae dat de Prince van Oranien aldus uyt Neder-landt vertrocken was / soo wasser groote verslaghentheyt ende bedroeffenisse by de Religions-verwanten / ende alle goede Vader-landt-lievende persoonen / hooghes ende leeghes standes / soo binnen / als buyten dese Landen: Ter contrarie soo wasser groote vreucht ende blijdtschap by den Paus / Coninck van Hispanien / *Duc d'Alba,* ende haren aenhanck/d'welck sy hebben blijcken laten door hare Processien / Spelen / Congratulatien / ende mutuele schenckagien ende vereeringen/ die des maels gheschiedt zijn. Insonderheyt hebben de Spaenjaerden binnen Brussel (doch oock in andere Steden) groote triumphe bedreven/loopende achter strate Mommen / ende allerley corts-wijlicheyt/ of om beter te segghen/sotternijen aenrichtende/naeu wetende wat sy van verboogtheyt doen wouden/nu sy dus vet eñ rijcke gheworden waren van den grooten buyt die sy den Prince van Oranien / ende sijnen Legher afgenomen hadden. Hier is volbracht 'tgeene dat *Christus* sijn Volc ende Kercke voorseyt heeft/*Ghy sult huylen ende weenen, maer de VVeerelt sal haer verblyden.* De Spaenjaerden hebben binnen Brussel op de Marckt een seer schoon ende magnifijck Tournoy ofte Steeck-spel ghehouden/ in het welcke de *Marquis van Havre* wel dapper in sijn been is ghequetst geworden/ontfangende voor blijdtschap smerte ende droeffenisse: Maer de Spaenjaerden pasten daer weynich op / die wel ghewilt hadden / dat alle de Nederlantsche Heeren / hoe ghetrouwelijck datse met goet en bloedt den Coninck dienden / om den hals waeren ghecomen.

Daer quam te deser tijdt eenen Legaet te Brussel/ ghesonden van den Paus *Pius Quintus,* genoemt *Carolus de Ebuli* Neapolitaen/die brieven van den Paus [**1569.**] aen Duc d'Alba bracht / daer in hy hem noemde sijnen *VVel-beminden Sone,* ende hy schonck hem een seer costelijck gouden sweerdt / ende eenen goudenen hoedt met veel dierbare ghesteenten beset / by sijn Heylicheyt gheconsacreert ofte ghewijet / daer mede sijn Heylicheyt Duc d'Alve / als eenen treffelijcken voorstander ende beschermer der Roomscher Catholijcker Religie/ende verdrucker der Ketters/beschonc ende vereerde.

De overleveringhe van dese gifte / wierdt met seer groote / ende costelijcke Ceremonien ghedaen den *VI. Maij,* nae dat de Misse / by den Bisschop van Mechelen selfs ghedaen / gheeyndicht was / in de groote Kercke binnen Brussel. Daer wiert een Pasquil ofte Spot-dicht ghestroyt / ende op sommighe plaetsen ghepleckt / daer in het senden van desen hoedt ende sweerdt aldus bespot wort:

De Paus sendt Duc d'Alf een gulden sweert,
Om de Geusen te maken verveert:
Iae om dat den bloedt-gierighen Tyran
Daer mede soude ombrengen Wijf en Man,
Die God vreesen en dienen van herten fijn,
En om de Religie suchtende in smerten zijn.
Dees benedictie is te Brussel ghecomen
Van den helschen Vader den Paus van Romen.

(23)

Splendida praclaros meruerunt gesta triumphos
Albani, spolijs, miles gaudebat opimis,
Publica Bruxellis edit spectacula belli
Non veri, verae pugnae simulacra futurae,

[**1569.**] *Des sendt den Beul tot den Beul fenijnich,*
Den Roover tot den Roover grijnich,
En den Dief tot den Dief sijn schoone gave,
Op dat hy de Aerde met bloedt sou' laven.

De Staten der Neder-landen hebben des maels Duc d'Alve gheschoncken hondert en twintich duysent Ducaten/voor den dienst die de Landen van hem [**1569.**] ontfanghen hadden / de welcke hy in het eerste wat weygherde (veel licht om dat de somme niet groot ghenoech en was) doch daer nae heeft hy sich anders bedacht / ende heeftse aenghenomen. Hy ende sijne favoriten meynden/dat sy nu heel vaste ginghen/ende dat hy in dese Landen nu sulck een forme van regieringhe soude invoeren/ als het den Coninck ende hem believen soude / sonder datter yemandt teghen soude durven kicken.

Triumphum canunt ante victoriam.

Ian Growels, alias Spel, Landt-drost ofte Roode-Roede werdt te Brussel ghehanghen / *Anno 1569.* den *XI. Februarij.*

[**1569.**] **W**El ende met der waerheyt seggen de Latinisten / *Similis simili gaudet, Ghelijck is geern by ghelijck:* Duc d'Alve selfs is eenen wreeden ende bloetdorstighen Mensche gheweest / sodanich zijn oock geweest schier alle de gheene die hem ghedient hebben. Doch onder een groot ghetal wreeden / is Ian Growels / *alias* Spel / Overste Provoost ende Executeur over de Criminele saken / ofte Landt-drost / die men ghemeenelijck noemt de Roode-Roede/een van de alder wreedtste gheweest / die als eenen grimmighen Leen heeft gheleeft / ende als eenen bloedt-dorstighen Wolf ghestorven is / duysenden van Menschen heeft hy helpen dooden ende ombrenghen / daer hy een seer lichte handt van hadde / insonderheyt alsser maer de minste suspitie was / datse de Ghereformeerde Religie toeghedaen waren. Hy heeft langhe ghestaen in de goede gratie van sijnen Meester Duc d'Alve/ende den Bloedt-Raedt. Door desen fijnen Gheselle heeft Duc d'Alve den Edelen Grave van Hoorn laten aentasten ende vanghen/ende oock menich vroom Man/ [**1569.**] Edel ende Onedel. Doch hy heeft het ten laetsten so grof ende bont ghemaeckt / dat hy sijn Commisse/die principalijck sprack van het vanghen/hanghen/branden/ ende doodt-slaen der Geusen/ verre ende langhe te buyten ghegaen heeft. Hy is overtuycht / dat hy veel Menschen sonder wettelijcke reden of oorsaecke heeft om den hals ghebracht / versierende ende haer oplegghende sodanich *Crimen* ofte foute als het hem goet docht: Oock dat hyder vele die den doodt wel verdient hadden / voor groote sommen penninghen heeft vry ghelaten: De onnoosele ende onschuldighe heeft hy dickwils doen verwijsen ende ter doot brenghen in de plaetse der groote misdaders / veranderende in de sententien ofte aenclachten de namen der goede in de namen der quade Boeven / die hy woude los laten. Item / dat hy meermaels gelt ghenomen heeft/belovende dese ende die los te laten/ ende heeftse daer nae even wel omghebracht / sonder de vrienden het gelt dat sy hem ghegheven hadden/te restitueren.

(24)

In scelera et frandes faecundus, more ferarum,
Caedibus ante alios Satrapes jmmanior, hasce
Persolvit scelerum paenas, laqueoq$_3$ peremptus
Bruxellam cruce sublimis spectabat ab altâ

[**1569.**] Duc d'Alve heeft desen Spel laten ophanghen binnen Brussel den *XI. Februarij, 1569.* met twee van sijne Dief-leyders ofte Clauditen / doch andere schrijven/ dat dese maer en zijn ghegeesselt gheweest onder de galghe. Spel heeft vele Menschen sonder reden / oock sonder forme van justitie ofte recht opghehanghen / maer hy is met goeden rechte ende reden opghehanghen gheworden. Sijn sententie was op een pampier gheschreven / ende op sijn borst ghestelt ofte ghespelt / als hy ghehanghen was / ende luyde aldus:

> *Dit is de Iustitie die sijn Excellentie vvil ende ghebiedt ghedaen te vverden over desen Mensche, om de naevolghende oorsaecken: Om dat hy gelt heeft ontfanghen ende gratie gegeven die Rebellen ende andere van grove saken schuldich bevonden vvesende: Om dat hy de onnosele ghequelt, ende executie ghedaen heeft over sijnen Knecht ende Dienaer, hebbende de lughen ofte Rechters ghegeven contrarie advijs, ende om dat hy onder dexel van justitie heeft bedreven onmatich gevvelt ende verdruckinghe.*

De sententie van den eenen Dief-leyder die met Spel ghehanghen wierdt / was dese:

> *Om dat hy ghevveest is Dienaer van den Provoost in de overlastinghe, gelt afneminge, ende tormenteringhe, ende dat hy heeft ondeckt het secreet van de justitie.*

D'oorsake waerom den anderen Claudijt ghedoot [**1569.**] wierdt / stondt mede op sijn borst gheschreven / aldus luydende:

> *Om dat hy ghevveest is een Dienaer ende instrument van den Provoost, in overlastinghe, gelt afneminghe, ende tormenteringhe, ende dat hy selfs oock ghenooten heeft eenich gelt.*

Dese boos-wichten is inghemeten met de selfde mate daer mede sy andere uytghemeten hadden. Dit is een van de beste stucken die Duc d'Alve in Neder-landt heeft ghedaen.

Desen Spel in sijnen fleur zijnde / ende verstaen hebbende / dat *Doctor Gemma Frifius* uyt de nativiteyt van den Grave van Hoorn gheprognosticeert hadde sijn ongheluckighe doodt / en hieldt niet op/soo dickwils als hy te Leuven quam / den *Doctor* te quellen / dat hy sijn nativiteyt ondersoecken/ ende 'tghene hem wedervaren soude by gheschrifte stellen wilde/ 'twelck hy hem weygherde/ willende niet met hem te doene hebben: Doch ten lesten heeft hy hem / om sijner ontslaghen te worden/ belooft te doen 'tgheene hy begeerde: Maer als den *Doctor* dit elcke reyse uytstelde / soo heeft Spel in toornighen moede tot den *Doctor* ghesproken / *VVel Doctor ghy houdt met my uwen spot, maer ick belove u, can ick u eens buyten de muyren crijghen, ghy en sult met niemandt meer spotten, want ick sal u terstont aen eenen boom doen hanghen.* Daer op *Doctor Gemma* gheantwoordt heeft/ *Neen Provoost, ghy en sult my niet doen ophanghen, maer den tijdt sal comen, dat ick des morghens vroech uyt dese Stadt reysen sal, ende sal u te Brussel nae de galghe sien leyden om ghehanghen te worden,* leverende

[**1569.**] hem daer mede het *prognosticon,* dat hy op sijne nativiteyt ghestelt hadde / daer by voeghende / *Maeckt u daer nu vrolijck mede.* Spel dese onverwachte antwoorde hoorende / is soo verbaest gheworden / dat hy sonder spreken stracx wech ghegaen is: Sijn [**1569.**] eyghen conscientie heeft hem beschuldicht ende overtuycht / dat hy wel verdient hadde een quade doodt te sterven.

> Prov. *22.8.*
> *Wie onrecht saeyt, die sal't maeyen, ende hy sal door de roede sijner boosheyt te niete worden.*

Duc d'Alve laet het *Pardoen* vercondighen binnen Antwerpen / den *XVI. Iulij, 1570.*

[**1570.**] **D**E Coninck van Hispanien heeft/om de Inwoonders deser Landen des te ghewilliger te maecken tot het gheven van den thienden penninck / binnen Antwerpen den *XVI. Iulij, Anno 1570.* met groote ceremonien doen publiceren een generael Pardoen / daer langhe te vooren hoope van ghegheven was. Hy heeft op de groote Marckt voor het Stadt-huys doen oprichten een magnifijck *Theatron* ofte stellagie / met ettelijcke trappen opgaende / al te samen met roodt laken becleedt: Op het hoochste was gheset eenen Conincklijcken stoel/ gheheel met gouden laken bedeckt / representerende den Coninck. De Hertoghe is op desen stoel gaen sitten / 'twelck noyt by eenighe Gouverneurs of Gouvernanten in sulcker voeghen en was ghedaen / hebbende aen yeder sijde wat legher sittende twee de schoonste Vrouwen van gheheel Antwerpen / om te betoonen / dat de strafficheyt nu was ghepasseert/ ende datmen quansuys voortaen soeticheyt ende genade by hem soude vinden. Hy hadde verscheydene Heeren by hem sittende ende staende: De trappen waren met sijn Hellebardiers / ende de Marckt met Soldaten beset. Den inhout ofte *somma* deses Pardoens was: Overmidts dat vele haer misgaen hadden [**1570.**] / door slechticheyt / curicusheyt / ende jonckheyt/ verleydt zijnde / bereydt wesende haer te beteren: De Coninck verstaen hebbende de groote ghenade die de Paus *Pius Quintus* ghebruyckte/openende den schoot van gratien van de Moeder de H. Roomsche Kercke: Oock beweecht door de ghenade ende gratie die hy dagelijcx van Gode onsen Heere ontfinck / diens goedertierenheyt alle Princen behoordente imiteren ofte nae te volghen / soo wilde hy nae sijne goede natuere ende gheneghentheyt oock sulckes doen: Mede acht nemende op de diensten / die de goede Subjecten ende hare voorsaten hem bewesen hadden: Soo heeft hy dan uyt grooter liefde / met advijs van den Hertoge van Alva / voorghenomen alles te vergheven / ende sijne Ondersaten eer met soeticheyt ende ghenade te regieren / dan met strafheyt / om haer geen oorsake te gheven uyt desperatie haer Vader-landt te verlaten / ende het selfde ledich van volcke te maken / *&c.* Doch dit alles met seker restrictien/ palen/ende limiten. Als namelijck / dat dit Pardoen is sprekende alleen van de gheene die eenichsins in dese Inlandtsche beroerten teghen de Placcaten ofte andersius

[**1570.**] mochten misdaen hebben / ende die berou hebbende sulcx deden blijcken / binnen twee maenden na de uytroepinghe van desen: Doende sulcke submissie / beloften / herroepinghen / ande afsweeringhen van alle Ketterijen ende dwalinghen / onde haer onderwerpende te ontsangen ende te voldoen sulcke salighe penitentie / als haer sal ghestelt worden / by die / die daer van de macht van des Paus weghe hebben sullen: Wt desen Pardoene sluytende de Predicanten ende Leeraers contrarie de Roomsche Catholijcke Religie. Item/ alle die de Predicanten inghevoert/ ende diese in hare huysen wetens ontfanghen ofte geherbercht hebben/of die last ende bevel ghegeven hebben die in het Landt ende Steden te brenghen: Oock alle Consistorianten ende Diaconen / midtsgaders alle de gheene die de selfde ontfanghen/gheherberght/ ofte in haere huysen laten frequenteren: Oock alle Brandt-stichters/Beelde-stormers/ ofte verbrekers van Cloosteren / Kercken / Beelden/ Outaren/of eenighe ghewijede plaetsen ende dinghen.

Oock uytghesloten alle die alreets verbannen zijn/ ende die Autheurs / Verleyders / ende Hoofden gheweest zijn / om yets te doen ofte aen te vanghen ende te beleyden teghen het heylighe Roomsche gheloove / hoocheyt ende authoriteyt van den Coninck / ende ruste van den Lande/ of hebbende onderteeckent het Compromis / de Requeste / *Anno 1566.* de Regente ghepresenteert/ofte eenighe dierghelijcke brieven ofte schriften.

Voorder blijven uytghesloten alle die de laetste reyse met de Rebellen de wapenen aenghenomen hebben/ of die/ de gheene die de wapenen teghen den Coninck ghedraghen hebben/ met victualie / gelt / contributien byghestaen hebben / ofte die met de selfde mondelinghe ofte schriftelijck teghens sijne Majesteyt ghehandelt hebben.

Oock blijven uytghesloten alle Wet-houders / Magistraten / Raden / Officieren / Gouverneurs / Pencionarisen [**1570.**] / Secretarisen / Advocaten / Procureurs/ Huyssiers / Sergeanten / ende alle andere Officieren/ die meerder straffe dan andere verdienen / wanneer sy yets misdoen / dewijle sy behoorden anderen een goet exempel te gheven.

Oock werden buyten dit Pardoen ghesloten / alle de gheene die eenichsins de Ketters hebben aenghehanghen / ten waere eenighe van de selfde (nu noch niet ghebannen zijnde) haer persoonelijck wilden ter purge stellen / ofte by Requeste Remis doen versoecken binnen ses maenden / waer op goede achtinghe sal ghenomen worden.

Aengaende de Staten/ Steden/ Gemeynten/Collegien / ende Broederschappen van de Landen / die misdaen hebben / reserveert den Coninck voor hem selven / om hier op ordre te stellen / ende te disponeren van haere ghepretendeerde Privilegien (onder pretext van de welcke sy haer misgaen hebben) nae sijn goet duncken: Maer soo eenighe haer wilden met rechte purgeren/ die laet den Coninck toe / dat te moghen doen voor sijnen Stadt-houder Generael / den Hertoghe van Alba.

Dit Pardoen was ghegheven by den Coninck te Madril den *XVI. Novembris, Anno 1569.* het is acht maenden lanck opgehouden/ soo om andere redenen/ als op dat het met groot verlangen verwacht zijnde/ des te aenghenamer soude zijn.

De publicatie deses Pardoens heeft weynich te beduyden ghehadt. Sommighe hebben de letter *N.* gestelt in de plaetse van *R.* ende hebbent niet *Pardonam,* maer *Pardoram,* een bereytsel tot alle elende genoemt: Iae velen zijn door de publicatie van dit Pardoen de ooghen gheopent / ende te verstaen ghegheven / hoe swart ende hoe leelijck dat sy in des Conincx ende der Inquisitie ooghen waeren. Daer en zijn gheen persoonen van grooten aensien ofte verstande gheweest/

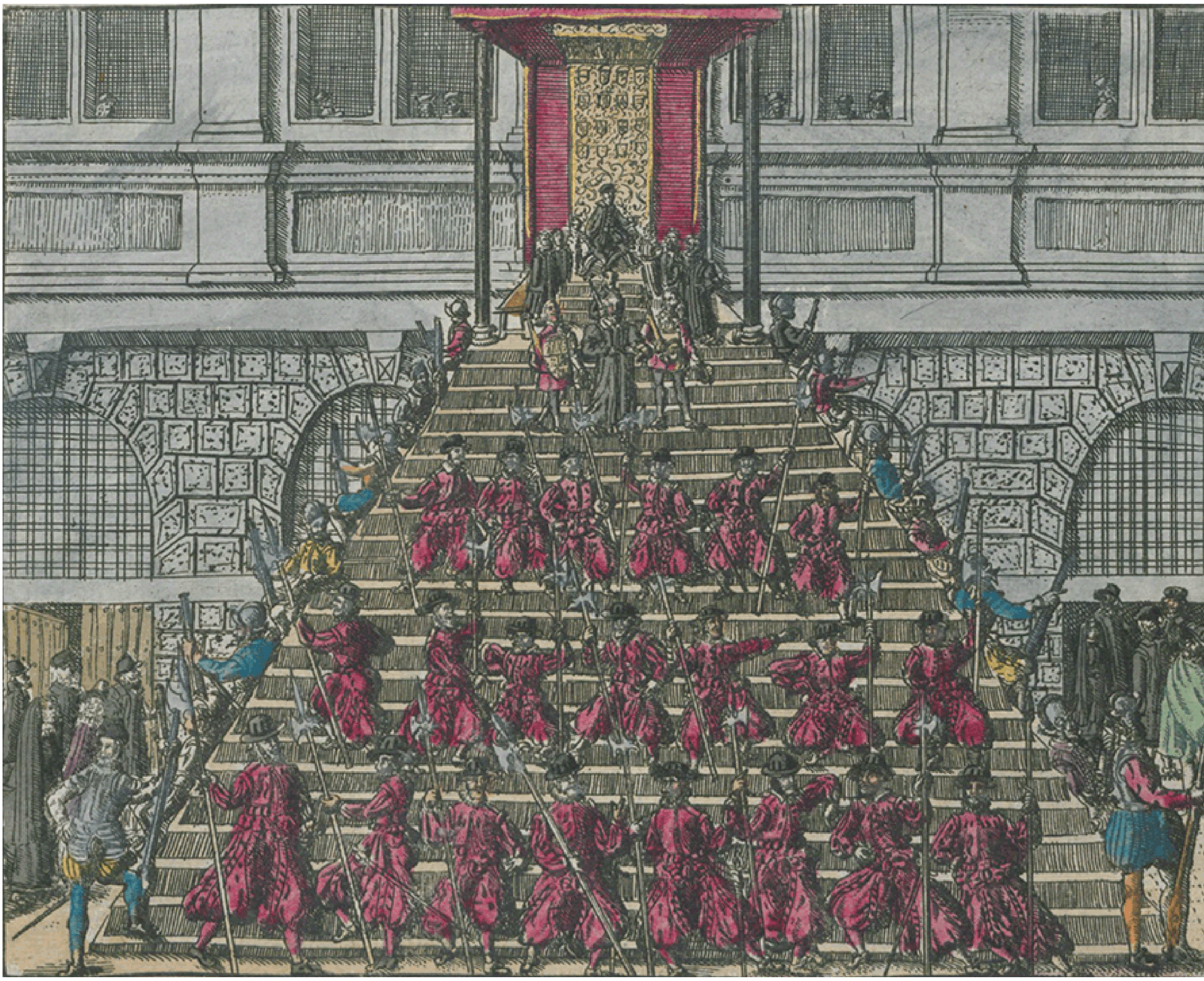

(25)

Exulibus veniam summâ proclamat ab arce,
Aureaq3 Albanus spondebat secula, ponit.
Arma ferox; fallat suavi modulamine
Ast ille jncassum cautis nova retia tendit

[**1570.**] die haer op dit Pardoen hebben durven vertrouwen/ ofte daer op durven in't Landt comen: Eenighe/ doch oock seer weynighe luyden / daer toe van cleynen aensien / vermoghen / ofte verstant / zijn wederom in het Landt ghecomen / den welcken het Pardoen onverbrekelijck ghehouden is / d'welck sommighe interpreteerden gheschiedt te zijn/ om dat het net van Pardoen niet en was uytgespreydet om so cleyne [**1570.**] vinxkens te vanghen: Duc d'Alve pleecht te segghen / *Dat eenes Salms hooft beter is, dan duysent Spierincks-hoofden:* Maer de welcke hy door den Salmen verstont / wouden liever met Psalmen buyten s'Lants God den Heere dancken ende loven dan haer van hem eñ de sijne laten opeten ende verteeren.

> *Beter in der voghelen sanck, dan in der yseren clanck.*
> Eccles. *12.10.*
> *Vertrout uvven vyandt nemmermeer: Want ghelijck als het yser altijdts vveder verroestet, alsoo en laet hy oock sijne treken niet.*

De Grave van *Lodron* brenght sijn volck op de vleysbanck by Antwerpen / *Anno 1570.* in *Septembri.*

[**1570.**] **H**Oe wel ende hoe wijsselijck dat die persoonen ghedaen hebben / die Duc d'Alvens Pardoen ende gratie niet vertrout en hebben / maer liever in der voghelen sanck zijn gebleven / dan sy haer in den yseren clanck hebben begheven: Blijckt mede uyt de Historie die ick nu verhalen sal.

Als de Grave van *Lodron* in garnisoen lach binnen de Stadt van Valencijn met sijn Regiment Landtsknechten/den meesten deel der selfder zijnde Grisons/ ende uyt de Graefschap van Tyrolle / soo hebben sy grooten commer ende ghebreck gheleden / overmidts sy in langhe tijt gheen gelt ghecregen en hadden/ende *Lodrons* credijt by de Burghers cleyne was / doch der armer Soldaten noch veel cleynder. Hy heeft haer langhe opghehouden met schoone woorden ende beloften / van daghe te daghe haer belovende dat hyse betalen soude: De Soldaten siende dat sy met ydele [**1570.**] le woorden ghepaeyt wierden / daer mede sy haeren hongherighen buyck niet versadighen en conden/ende merckende / ofte immers vermoedende/ dat haeren Oversten ghesinnet was te verreysen / ende haer te verlaten / soo hebben sy hem uyt de Stadt niet willen trecken laten / maer sy hebben hem ende sijn bagagie ghearresteert ofte binnen ghehouden / oock eenighe van hare Capiteyns in versekeringhe ghenomen. *Lodron* heeft met schoone woorden het Crijchsvolc wat gestillet/ ende haer beweecht hem vry en los te laten / haer eerst solemnelijck sweerende / ende het Sacrament daer op ontfanghende/ dat om deser oorsaecke wille haer gheen quaet / schade noch schande/ nu / noch nimmermeer en soude aenghedaen worden. Hy heeft middelen ghesocht ende oock ghevonden/om haer ten deele te betalen van 'tgheene hy haer schul-

(26)

Ingratis servire nefas, spondentibus ultro
Militibus validis spolia ampla, stipendia, saevus
Talis erat LADRON, socios jnglorius omnes
Dissipat inquent miserandae caedis acervo

dich [**1570.**] was: met eede/ oock met seghel ende brieven haer belovende dat de reste haer met den aldereersten soude ghegheven worden / d'welck gheschiedt zijnde/ so heeft hyse allegaer wederom van nieus in den eedt willen nemen. Eenighe Capiteyns ende Soldaten en wouden hier toe niet verstaen/ welwetende datmen de Spaenjaerden ende Jtalianen niet vertrouwen en mocht/sy wouden verlaten eñ ontslagen zijn van harendienst/ende op hare vrye voeten gestelt wesen/om na haer Lant te reysen. Die van deser meeninge waren en bleven/die sijn ten Lande uytgetrocken/ elc een na sijner heim. Doch verre den grootsten hoop deser Soldaten bleef vrijwillich in dienst/ meynende dewijle sy nu verseeckeringhe van hare betalinge gecregen hadden / dat sy met eeren niet en conden vertrecken/ ofte haren afscheydt heysschen; Oock schijnt het wel datter vele onder waren / die niet en wisten waer sy trecken / of wat sy by der handt nemen souden/ uyt desen Crijch ghescheyden zijnde. *Lodron* heeft dese aerme ghesellen/ uyt last van Duc d'Alve / uyt Valencijn ghelicht/ende te Burgherhout by Antwerpen ghebracht / onder decksel van aldaer ghemonstert te worden. Maer als sy in het bloote velt stonden / soo zijn sy van de Spaenschen Ruyterije ende ander Crijchs-volck subijtelijck omcingelt gheworden/ die een groot deel der selfder hebben doodt gheslaghen/ na datmen haer het geweer afghenomen hadde/ vele zijnder gevangen genomē /welcker eenige corts daer na zijn gehangen/ of met densweerde gericht geworden/so binnen/ als buyten Antwerpen/namelijck tot vier en veertich toe. De reste zijn sonder paspoort of gelt gecasseert/ ende haer is bevolen datelijck uyt des Conincx Landt te trecken/d'welck sy gedaen hebben: De *Grisons* te huys gecomen zijnde/ hebben haer leet gewroken op de Ondersatē des Graven van *Lodron,* diens Landt aen het hare paelt/ende hebben haer afterstedicheyt met Lonten recht inghemaent.

De Spaenjaerden ende Spaens-ghesinde hebben [**1570.**] dese daedt seer hoochlijck gheroemt ende ghepresen/ als gantsch nootwendich zijnde tot onderhoudinghe van Crijchs-discipline / om alle mutinatien/ welcke lichtelijck gantsche Leghers in verloop connen brenghen/ in toecomende tijden te verhinderen ofte voor te comen. Men hoefde niet verre te gaen om te weten wat onghemack dat hier uyt ontstaet/het hadde corts hier te vooren gebleken in het Leger van Graef Lodewijck van Nassou/ende oock in het Legher van den Prince van Oranien. De oude Romeynen plechten in groote mutenatien haer Crijchs-volck te straffen *per decimationem,* dat is/sy namen uyt den gantschen hoop den thienden Man/ ende lieten dien ombrenghen/waer door de vreese allen / de straffe weynighen aenghedaen werdt. Jck weet wel dat tot allen tijden de Crijchs-discipline seer nootwendich is gheweest: Jck weet oock wel dat het *Fits-recht* ende *Artijckels-brieven* ofte Crijchs-wetten/ zijn wetten *Draconis,* niet met inckt / maer met bloedt gheschreven: Doch ick weet oock wel/dat der Oversten discretie dit selfde grootelijcx can versoeten ende modereren/als sy willen indachtich zijn des ouden spreeckwoordts *Summum jus summa saepe injuria est.* Maer Duc d'Alve heeft in al sijne handelinghen steedts het hardtste ende wreedtste ghevolght/ ende in het ombrengen deser Duytscher Knechten heeft hy ghehandelt als eertijdts *Sylla,* die de doodt van ettelijcke duysent Soldaten heel weynich ofte niet gheacht en heeft/want als hy nae by de Stadt van Roomen seven duysent der gheener die sijnen vyandt *Marien* gedient hadden/ ende nu in sijnen dienst haer begheven hadden/van sijn ander Crijchs-volc lict massacreren/ nae datmen haer het gheweer hadde afghenomen/ ende het gheschrey tot in de Raedt-camer ghehoort werdende/ de Raedts-heeren verschrickt daer van zijnde /vraechden/wat dat voor een gheschrey was?

[**1570.**] soo antwoorde *Sylla, Hoc agamus, Patres conscripti, pauculi seditiosi meo jussu puriuntur,* dat is/ *Mijn Heeren, verschrickt niet, laet ons onse saken voorts afhandelen, daer en is gheen swaricheyt, daer worden een weynichsken moetwillighe boefkens door mijnen last ende bevel ghestraft.*

Vele hebben oock ghepresen Duc d'Alvens cloeckheyt ende finesse in het behendich ende cloeck beleydt deser sake: Maer dat hy teghen sijnen eedt ende belofte ghedaen heeft/ als oock *Lodron,* dat en achten sy niet. Jmmers het was een rechte Spaensche streke/gelijck eertijts de Paus *Alexander VI.* een Spaenjaert / gheordeelt heeft /dat sijnen Sone *Caesar Borgia* oock gedaen hadde/ die eenighe Heeren/aen de welcke hy met ghewelt hem niet wreken en conde/ onder schijn van vriendtschap in sijn ghewalt ghecreghen hebbende / heeft laten vermoorden / teghens sijnen eedt ende ghedaene beloftenisse: D'welck sijnen Vader *Alexander VI.* vernemende /soo sprack hy tot sijnen Sone/ *Daer hebt ghy een stuck ghedaen, dat eenen Spaenjaert betaemt.*

Doch de Duytsche hebben dese meyneedicheyt ende liftighe bedriegherije in Duc d'Alve ende *Lodron* seer mispresen/ dese verskens daer van schrijvende: [**1570.**]

Die Teutsche knecht zu Valencein
VVolten (vvie billich) bezalet sein,
Drum sie Lodron iren Haut-man
Bei sich gfencklijck behalten han.
Bezalt sie doch, und hy verspricht
Frid, gloub, und travv, die er zerbricht:
Vnd mit grosser verretterei
Auff die fleis-banck libert er sei.

Doch dit is oock veler onder dese Duytsche ende *Grisons* rechten loon ende rechtveerdighe straffe gheweest / ten dien aensien/ dat haerder vele / kennisse van de Religie hebbende / den Spaenjaert teghens de Religions-verwanten ghedienet hebben; Soo datmen haest soude moghen segghen / dat dese lieden *den Duyvel om gelt dienen,* die haer dan oock cyndelijck loont. Maer den Grave van *Lodron* heeft ghedaen nae de oude lesse /diemen in de boeve-schoole leert.

Iura, perjura, secretum prodere noli,

Inneminghe van het Casteel *Louvesteyn, Anno 1570.* in *Decembri.*

[**1570.**] **D**Oe schier alle Man Duc d'Alve vreesde/jae schier beefde alsmensijnen naem hoorde noemen/ soo ist ghebeurt dat eenen *Herman de Ruyter* gebooren van 's Hertoghen-Bossche/ een seer stout ende onversaecht Crijchs-man/ bestellinghe hebbende van Graef Wilhelm van den Berge/ uyt den name van den Prince van Oranien/ om den [**1570.**] Hertoge van Alva afbreucke te doen/eenen aenslach ghemaeckt heeft/om seker Casteel ghenaemt *Louvesteyn,* ghelegen in Bommeler-Weert/ op eenen hoeck daer de Maes ende Wael in den anderen comen/niet verre van Gorcum ende Worcum/ inne te nemen:

[**1570.**] Hy heeft dese sake soo wel ende soo voorsichtelijck beleydt/ dat hy den Casteleyn ofte bewaerder deses Huyses/die nerghens min op en docht/ ghevanckelijck creech/ alleenelijck drie ofte vier persoonen sterck zijnde/ ende stracx daer op heeft hy het Casteel inghenomen: Maer alsoo hy niet meer dan vier en twintich persoonen / of daer ontrent conde by malcanderen crijghen/ende dat des Graven van den Bergens volck / d'welck hy verwachtende was tot sijner hulpe/ niet en coste voortcomen/ eens deels door het hooghe water / ende ander-deels door den haestigen ende onverwachten Vorst ende Ys verhindert zijnde / soo heeft hy hem even wel ghesterckt soo veel als hy eenichsins conde / gheresolveert zijnde dit Casteel tot den uytersten toe te houden / hoopende dat hy noch eyndelijck soude ontset worden. Den Hertoghe van Alva dit verstaen hebbende / heeft den *XII. Decembris* derwaerts gesonden uyt den Bos eenen Spaenschen Capiteyn/genoemt *Lorenzo Perea,* met *CCC.* Spaenjaerts/daer de Drossaerden van Gorcum ende Worcum byvoechden ettelijcke aenghenomene Sackedraghers / ghevende de selfde yeder thien stuyvers 's daechs/ ende zijn alsoo met eenighe uyt den Magistraet/ ende met de Schutterijen nae Louvesteyn toe ghetrocken / d'welck sy stracx opgheheyscht hebben / meynende dat Herman de Ruyter met sijn byhebbende Soldaten stracx haer dat opgheven souden/ blijde zijnde indien sy het leven daer van brenghen mochten/maer sy hebben veel anders bevonden/ende vernomen dat de belegherde niet ghesinnet en waren te wijcken/ soo dat de Spaenjaerden zijn ghenoodtsaeckt geweest meer volcx te ontbieden/ende het grof Gheschut daer voor te brenghen om haer te beschieten. Die van binnen weerden haer ruyterlijck/ ende als haren Capiteyn haer moet ende couragie aengesproken hadde/soo hebben sy besloten liever haer doot te vechten/danlevendich in harer vyanden handen te vervallen/wel wetende datse gheen beter genade dan [**1570.**] de galghe vererijghen en souden: De Spaenjaerden hebben dit Casteel beschooten van den donder dach tot op den dings-dach. De belegerde verweerden haer als Mannen / soo datter wel drie schepen met dooden uyt het Legher ghevoert zijn / meest verbrandt zijnde/want die van binnen schudden de pluymen uyt de bedden / ende vuldense met busse-cruyt / ende die met behendicheyt in brandt stekende / ende over de muyren ofte borst-weeringhe werpende / lieten syse op de Spaenjaerden ende andere haere vyanden vallen: doende soo langhe teghen-weere als sy immermeer conden of mochten. Maer overmidts sy binnen heel swack van volcke waeren/ ende dach noch nacht rusten noch slapen en mochten/jae nauwe tijdt en hadden om eenen bete broodts te eten tot versterckinghe hares lichaems / ende de vyandt soo sterck was/dat d'eene Compagnie d'andere conde ontsetten ende verpoosen / soo zijn sy des dinghs-daechs op den noene vermeestert ende overweldicht. Doch sy weken in een Camer / daer sy haer in bebollewerckten soo sy best conden / ende de toeganghen deser Camer bestroyden sy met busse-pulver / 'twelck sy aenstaken doe de Spaenjaerden nae de Camer toegheloopen quamen/ daer deur de vyandt wel eenighe schade ontsinck/ maer viel even dapper op haer aen. Jn dese Camer was *Herman de Ruyter* alleen met drie van zijne Soldaten/hy hadde een scherp-snijdende slach-sweerdt in de vuyst / daer mede weerde hy hem seer dapperlijck tot der doodt toe/ende versloech vele van sijne vyanden / van ghelijcken deden oock de drie Soldaten die by hem in dese Camer waren/doch eyndelijck werdt desen vromen Heldt doodt geschooten ofte gheslaghen/ als oock meest al de Soldaten die met hem dit Casteel inghenomen hadden. De ghevanghene Soldaten tot *XVI.* toe wierden ghepijnicht/ daer na gehangen met de voeten oppewaerts.

(27)

Dux Ruijter Batavis erit alter Horatius arêm
Milite qui gemino jnvasit, saevoq₃ furorj
Militis obstitit ALBANI, tandem superatus
Heu cadit infaelix violentâ caede peremptus

[**1570.**] Het hooft van Capiteyn Ruyter werdt tot 's Hertoghen-Bos op de galghe ghestelt / hem ende sijnen vrienden ende maghente schande / soo sy meynden/ maer mijnes erachtens tot sijnen / ende sijner vrienden grooten lof ende eere / want hy met *Horatio Coclite, Mutio Scaevola, Curtio,* ende andere Romeynsche Helden/ die voor haer Vader-landt strijdende haer leven ghehasardeert hebben/wel mach vergeleken worden/ende is weerdich dat sijnen naem in onse Neder-lantsche Cronijcken aengetekent stae/ende in gedachtenisse blijve so lange als de Weerelt staen sal.

De Hooch-duytsche hebben ter ghedachtenisse van dit cloecke feyt dese Rijm-verskens ghemaeckt ende drucken laten/

Es seind ghevvest dri Man allein [**1570.**]
So inghenommen Louvenstein,
Die selbst auch mit gar vvenich Man
Des haus innen ghehalten hain:
Also das Alba all sein ghevvalt
Vor diese vestung hatt ghestalt.
Da Herman Reutter ein frommer Helt
Dem feint sich voor hat ghestelt:
Nit hat gheacht sein gut und leben,
Dem Vatterland hat ers gegeben.

Audaces fortuna juvat,
Aude aliquid.

Den *Briel* wordt van den *Grave van Lume* inghenomen/ den *1.* van *April, 1572.*

[**1572.**] **A**Lle de Provincien ende Steden van Neder-landt waren seer qualijck te vreden / om dat Duc d'Alve haer *par force* woude doen betalen den hondertsten/den twintichsten/ende den thienden penninck van al hare goederen. Al haer bidden ende suppliceren en vont noch by den Coninck/ noch by Duc d'Alve plaetse: Hy en woude niemant vry kennen / sy waren Geestelijck / of Weereltlijck/ op niemandts haet / toorn / of ongunste passende; Hy liet sich duncken/ dat hy den Nederlanders sulck een toom ende breydel in den mondt gheleyt / ende t'onder gebracht hadde deur de Casteelen ende so Garnisoenen / dat het haer onmoghelijck soude zijn haer teghen hem te stellen: Jae hy liet sich voorstaen/ datse het jock / dat hy haer wilde oplegghen / hoe swaer het sonde moghen zijn/ al stilswijghende souden moeten draghen.

Desen Tyran niet cunnende ghelijckelijck ende op [**1572.**] eenen tijdt in alle de Provincien ende Steden tot sijn voornemen gheraken/ heeft ghedacht/ dat hy met gheen Stadt beter noch bequamelijcker dit en soude moghen beginnen/dan met Brussel/daer hy selfs teghenwoordich was / ende veel Crijchs-volck binnen hadde / meynende hier den leest te maken voor d'ander Steden. Heeft derhalven door sijne Officiers den *x.* penninck aldaer doen inmanen. Maer de Brusselaers hebben al haere Winckels ghesloten/ niet willende yet coopen noch vercoopen/ om niet schuldich te zijn den thienden penninck te betalen: De Backers ende Brouwers en wilden noch backen noch brouwen: De Tappers niet tappen; Soo datter begonnen groote confusien alomme op te staen/ende 'tscheen

(28)

Intera ALBA novas meditatur ferreus artes,
Perpetuas cunctijs decimas jmponit avarus,
Lummaeus Comes hinc jnvadit classe Brielam,
Terga[das] Hispanus Princeps revocatur ad Urbes

[**1572.**] datter een desperatie onder 'tvolck quam. Jmmers die van Brussel hebben die eere / dat sy de eerste zijn gheweest die haer teghens Duc d'Alvens onlijdelijcken thienden penninck ende schattinghen stelden/met groot perijckel hares levens/ ende verlies harer goederen. Duc d'Alve willende met ghewelt sijn voornemen volvoeren/ resolveerde de principaelste Burgheren van Brussel/ die hem teghen waeren/ (welcker hy tseventich op een briefken hadde aengetekent) in haere deuren te doen hanghen/ daer toe de Beuls ende andere Officieren alreets last ende bevel ontfanghen hadden/ ende maeckten haer veerdich met leederen ende stroppen / om het selfde den aencomenden nacht te executeren /de Soldaten begonnen ooc haer in de wapenen te begheven/ om dese executie te stercken: Even ten selven daghe quam de tijdinghe / dat de Grave van der Marck den Briel ingenomen hadde/welcke tijdinghe hem dede sijn voornemen veranderen. Het innemen van den Briel is aldus toeghegaen: De Coninginne van Enghelandt heeft in *Martio Anno 1572.* op het veelvoudighe versoeck des Conincx van Hispanien ende des Hertoghens van Alve/ niet geern willende in oorloghe comen met den Coninck van Spanien/alle de Water-Geusen (soomense des maels noemde) gheboden uyt hare Rijcken ende Havenen te vertrecken /sy heeft oock hare Ondersaten verboden haer eenige victualie te vercoopen ende haer te herberghen/ midts conditie / dat haer Enghelsche Rebellen oock uyt des Conincx van Hispanien Landen souden ghedreven worden. Onder andere Water-Geusen die doe ter tijdt in Enghelandt laghen/was mede/jae als harer aller hooft/ Grave Willem van der Marck/Vry-heere tot Lumey/Heere tot Serrain/Borset ende Minderleyt/Erf-voocht tot Franchimont *&c.* oudtste Sone van Heer Johan van Lumey/Grave van der Marck; eñ van Margareta/jonghste Dochter van Heer Johan van Wassenaer. De voornoemde Grave Willem van der Marck [**1572.**] hieldt hem als Admirael/ ende Bartelt Entes van Menteda was als Vice-Admirael/by haer hebbende veel cloecke Zee-Capiteyns: Sy brochten by malcanderen ontrent veertich Schepen/ andere schrijven maer ses en twintich / meest Vlie-booten/sy voeren in de Meerte uyt Enghelandt/haer meyninghe was nae Noordt-Hollandt te varen/ ende eenighe Schepen voor Amsterdam ende Enchuysen aen te tasten: Maer alsoo de windt haer niet en diende/soo voeren sy nae het Eylandt Voorn/ in het welcke de Stadt van den Briel leydt; Haer voornemen was aldaer te nemen eenighe Schepen in de Mase ligghende/ gereet om nae Spanien te varen: Dese Schepen ontquamen haer/ ende voeren nae Rotterdam: De windt liep contrarie/ soo dat Lumey met sijn Schepen de Mase niet weder uyt en mocht/ hy bleef daer ligghen met groote vreese/ ende en wisten niet hoe of waer sy haer berghen souden om vry te zijn van slaghen. Willem de Blois/ gheseght Treslon/ wende voor/ datmen eenen aenslach op den Briel maecken soude/ d'welck velen ongherijmt / jae onmoghelijck docht te wesen/als het ooc was/ten ware dat God de Heere desen aenslach wonderbaerlijck geschickt ende beleydt hadde. Als die van den Briel ende Maselandt-sluys al dese Schepen soo dichte voor haer neuse saghen ligghen/ soo en conden sy haer niet bedencken wat dit voor volck en Schepen mochten wesen: Op Mase-landt-sluys was eenen ghenaemt Jan Pietersz. Coppenstock/ die met eenighe Coop-lieden soude in den Briel varen. Dese siende daer soo veel Schepen/seyde teghen de Coop-lieden dat het Geusen moesten zijn/ nae hy sien conde/ waeromme dese Coop-lieden niet voorts en wilden: Hy dan dese verlaten hebbende/roeyde daer nae toe/ende als hy nae by haer quam/voor seker bevindende/dat het so was/ als hy vermoedt hadde/ vraechde hy nae Capiteyn

[**1572.**] Treslon/ dien hy kende/ overmidts desen Treslons Vader/Joncker Jasper van Treslon/Balliou van den Briel ende het Eylant Voorn geweest was; Men brocht hem by Treslon eñ by den Grave/die hem bevonden eenen cloeckaert te zijn/ende tracteerden hem so wel/dat hy haer goeden dienst gedaen heeft/want hy is na de Stadt gevaren/eñ binnen gelaten zijnde/ heeft hy de macht des volcx dat in de Schepen was/ hooge gheexalteert/segghende datse wel vijf duysent sterck waeren/ daerse doch ten aller hoochsten naeu ses hondert Man sterck en waren/ ende hy heeft achtervolghende den last diese hem ghegheven hadden/ gheseyt/dat de Grave van Lumey/voor den Prince van Oranien/ als Stadt-houder van Hollandt van weghen den Coninck/ die met groot gheselschap in het Landt was comende/ om dat te verlossen van Duc d'Alvens tyrannije/ende den thienden penninck/ de Stadt woude opheysschen. De Borgherije ende Magistraet werdt seer verslaghen als sy dese tijdinghe hoorden/want sy hadden een swacke Stadt/ende gheen garnisoen / daer hadden twee Vaendelen Spaenjaerts in gheleghen/ maer sy waeren corts te vooren wech ghesonden nae Vtrecht/ om de rebelle Burghers aldaer te helpen castijden. Als die van der Stadt geheel rade-loos waren/niet wetende wat sy doen of laten souden/de cloecste eñ rijcste al haer beste vluchtende uyt de Zuydt-poorte /soo datter niet boven vijftich Burghers in der Stadt en bleven/so traden de Geusen al vast aen Landt / haer verdeylende in verscheydene hoopen: Treslon trock met eenen hoop nae de Zuydt-poorte/ ende Capiteyn Roobolle nae de Noordt-poorte/ ende staken stracx met Rijs-hout/Peck/ ende Stroo die Poorte in brandt/ ende liepen voorts met eenen Mast alle de Poorten open/ende creghen alsoo op Palm-sondach s'avonts tusschen acht ende negen uyren den eersten van April/ *Anno 1572.* de Stadt van den Briel in/sonder bloedtstorten/ tot ghedachtenisse waer van in die tijdt dese [**1572.**] verskens te Brussel ghemaeckt wierden.

Den eersten dach van April
Verloos Duc d'Alve sijnen Bril.

De Grave van Lumey ende andere meer/ siende ende bevindende dat de Stadt niet wel ghefortificeert en was/waren van meyninghe die te verlaten/ende niet haren buyt van daer te trecken: Maer den gheduerighen teghen-windt heeft haer ghearresteert/ ende daer binnen eenighe daghen lanck doen blijven: Daer nae hebben Treslon ende Jacques Cabelliau ernstlijck gheraden ende gedreven/datmen de Stadt inhouden soude/ om de goede gheleghentheyt van de Haven. Soo hebben dan Lumey/ ende alle de Capiteyns met rijpe deliberatie malcanderen belooft/ dat sy de Stadt tot den uytersten toe wouden inhouden/ ende sy schreven aen de Prince van Oranien om hulpe/ sy namen het Gheschut uyt haere Schepen/ ende sy sterckten de Stadt so scere als sy conden. Dese tijdinghe te Brussel ghecomen zijnde/ verblijde de Burgherije boven maten seer/ midts dat het aldaer op het poinct stondt/ dat sy den thienden penninck souden moeten betalen hebben/ of een deel van haere voornaemste Burghers moesten in haere deuren ghehanghen worden/d'welck deur dese tijdinghe te rugghe bleef.

Duc d'Ave belaste stracx de Grave van Bossu/die nu Gouverneur van Hollandt gemaeckt was in des Princē van Oraniens plaetse/dat hy met sijn volc terstont uyt Vtrecht soude trecken nae den Briel/om de Geusen van daer te drijven/ doch het was al te vergeefs/ de canse was verkeken. Dit was een seer blijde tijdinghe voor die van Vtrecht/ alwaer de Spaenjaerden (doe sy des woens-daechs 's avondts hare patenten creghen) voorhebbens waren des an-

deren [**1572.**] daechs/namelijck op den Witten-donder-dach/ een schreckelijck bloedt-badt onder de Burgerije aen te richten.

De Prince van Oranien was over het innemen van den Briel seer qualijck te vreden/ vreesende dat sijn ander aenslaghen / daer toe hy noch niet ghereet en was / daer mede souden ontdeckt worden / ende [**1572.**] dat den Hertoghe hier door al te vroech soude wacker ghemaeckt worden/ ende op sijn hoede zijn. Doch om de goede gheleghentheyt der plaetse / socht sijn Princelijcke Excellentie alle middelen/ om den Grave van Lume op aller manieren te assisteren.

L'Homme propose, Dieu dispose.

De Grave van Bossu **heeft de Spaenjaerden binnen** ***Rotterdam*** **ghebracht / den** ***IX.*** **dach van April/** ***Anno 1572.***

[**1572.**] **D**E Grave van Bossu uyt Vtrecht getrocken zijnde/so is hy met tien Vaendelen cloecke eñ ervaren Soldaten gecomen so op de Maeslantsche Sluyse/als te Schiedam/al waer sy voorts over voeren/ eenighe te Heenvliet/ eenighe te Swarte Wael / ende sy leyden hare Schepen op den hoec van Bernisse/ een water also genoemt/eñ sy sijn sonder eenighen wederstant op't Eylandt van Voorne (in het welcke de Stadt van den Briele gheleghen is) ghecomen/ want de Geusen en dorsten noch en conden haer het landen niet beletten /niet sterck ghenoech daer toe wesende. De Spaenjaerden nu te Lande zijnde / toghen nae de Stadt toe. Des Graven van der Mercks volck hielden de Boom-gaerden voor de Stadt inne/ uyt de welcke sy dapper schooten op de Spaenjaerden. Eenen ghenaemt Roches Meussen Stadts-timmerman binnen den Briel/spranck in het water / ende sette met groot behendicheyt ende cloeckheyt het Nieuwe-landtsche Sluysken open/ eenighe segghen dat hy het met een bijle in het water onstucken hackte: Hier door quam terstont soo veel waters in het Landt loopen / dat de Spaenjaerden de binnen-wegen niet en conden ghebruycken/ maer moesten haer op de Nieuwe-landtsche [**1572.**] Dijck begheven nae de Zuydt-poorte/treckende even dapper nae de Stadt toe / maer sy wierden soo ghegroet met grof Gheschut van die van binnen/dat haer den haestighen moet stracx vercoelde: Midler wijle soo was Treslon ende Roobolle met een deel volcx te water ghecomen/ ende staken eenighe Schepen in Bernisse/daer de Spaenjaerden mede overgecomen waren/ in brande/ eenighe boorden sy in den grondt/ de reste / overmits sy daer niet langhe vertoeven en dorsten/staken sy van Landt. De Spaenjaerden siende / ende merckende dat het water in't Landt hoogher werdt/ vreesden dat sy alle souden moeten versincken ende verdrincken / indien sy daer wat langher bleven: Derhalven namen sy alle gaer de vlucht sonder ordre/eenige ginghen/eenige swommen door Bernisse / eenighe gheraeckten hier en daer in schuytgens / andere hinghen daer aen/ eenighe liepen over nieu-Beyer-landt door slijck door slob/door dick door dun/ soo sy best costen: eenighe verdroncken/eenighe versmoorden in't slijck. Die van binnen souden de Spaenjaerden in dese disordre ende vlucht wel groote schade ende afbreucke hebben connen

(29)

Adiacet Urbs Rottae Mauro haec via sola patebat,
Jvruit in portas urbis collecta virûm vis
Obruitur, Civis via publica caede madescit,
Quis ferat Imperium civili sanguine tinctum,

[**1572.**] doen / maer de Grave van der Merck en dorst al het volck niet laten uyttrecken/ vreesende dat de Burgheren ende Huyslieden/ die in de Stadt ghevlucht waren /haer souden moghen hebben buyten sluyten.

Non minor est virtus quàm quaerere parta tueri.

De Spaenjaerden aldus met schande ghevlucht zijnde van den Briel / ende uyt het gheheele Eylandt van Doorne / quamen nat / beslijckt / moede / ende verhonghert ontrent Dordrecht / daermen haer den inganck met beleefde middelen weygherde ende afsloech.

De Grave van Bossu was seer perplex ende verslaghen / om dat het hem alsoo misluckt/ ende buyten sijn meyninge ghegaen was. Hy is met sijn gevluchte Spaenjaerden ghetrocken na Rotterdam/alwaer hem oock den inganck by de Burgheren gheweygert wierdt / die haer in wapenen stelden/ om de Spaenjaerden buyten haere Stadt te houden / d'welck de Spaenjaerden qualijck geviel/ als die tot nu toe ghewoon waren den Steden Wetten te geven/ende selve gheene te ontfangen. De Grave wel merckende dat hy met gewalt op dese Stadt niets soude connen uytrechten / heeft ghedacht hoe hy best met list sijn stuck beleyden soude: Hy dan met eenighe van sijn Edellieden in der Stadt ghelaten zijnde / heeft eerst aenghehouden by de Overicheyt / datmen sijn Soldaten in de Stadt soude nemen/segghende dat het een quaet exempel ende consequentie soude zijn / des Conincks Crijchs-volck uyt te sluyten / insonderheyt daer sy in sulcken noot ende elende waren vervallen: Doch dit niet connende erlanghen / heeft hy begeert / datmen hem dan door de Stadt alleenlijck soude passeren laten/ om in de naeste Dorperen te gaen logieren/ ende haer wat te refrescheren ofte rusten. Den Burgheren 'tselve verdacht zijnde/ meynden sy conden wel [**1572.**] aen d'een sijde buyten om trecken. Doch nae veel beradinghe ende overweginghe zijn sy veraccordeert/ dat de Spaenjaerden met een / of ten hoochsten met twee Corporaelschappen tseffens door de Stadt trecken souden / met ongheladen Roers / de welcke wederom aen het ander eynde uyt de Stadt ghetreden zijnde / soo soudender wederom andere deur trecken/ tot den laetsten Man toe: Onder welck decksel alle de Spaenjaerden ghereet buyten de Poorte in wapenen stonden / ende d'eerste Corporaelschap inghelaten wordende / so zijn al de andere met sulck een furie ende ghedruys *pesle mesle* in de Poorte ghedronghen/ dat de wacht der Burgheren in de Poorte ghestelt/de selve niet en conden toesluyten: Maer sy wierden stracx van de Spaenjaerden overweldicht. De Grave van Bossu heeft selfs met eenen ponjaert eenen van der Burgher-wacht / ghenaemt Swerte Jan een Smit van sijn handt-werck / die daer de vierichste scheen te wesen om de Spaenjaerden te keeren/ doodt ghesteken: Jnsghelijcks werdt oock als doe doodelijck ghewont eenen Backer ghenoemt Jan Dominicus / die als een vroom Burgher sijnen last betrachtede/ goede wacht hieldt/ ende den vyandt teghenstondt. Eenighe Edel-lieden ende andere die by den Grave waeren/zijn voorts met haer bloote gheweeren op de Wacht ghevallen/ welcker sommighe sy doodt sloeghen/sommighe stieten sy ter Stadt uyt. Jn deser voeghe de Poorte inghenomen wesende/sijn de Spaenjaerden voorts al t'samen met ghewelt in de Stadt ghedronghen/ ende hebben vele Burgheren die sy in wapenen vonden/ in het eerste incomen/doot gheslaghen/ wel tusschen drie ende vier hondert toe. Dit is gheschiet op den neghenden dach van April.

De Spaenjaerden hebben binnen Rotterdam ghepleecht alle die licentien ende ongheregheltheden diemen soude connen bedencken/ met Vrouwen ende

[**1572.**] Maechden schenden / met de Burgheren te dreygen/ te slaen / ende af te persen al wat sy hebben wilden/ soo dat vele Burgheren voor gheluckich hielden /die gheene / die in't incomen doodt ghebleven waeren/ door dien sy dese moetwillicheydt niet en behoefden te aenschouwen / nochte onderworpen te zijn de onverdraghelijcke slavernije daer toe sy vervallen [**1572.**] waren.

Jan Dominicus doodtlijck ghequetst zijnde/wert in een Baker-matte op de Marckt ghebracht / verwesen zijnde aldaer ghequartiert te worden / als eenen Verrader / met den voorschreven Smit.

Rvermonde by den Prince van Oranien met ghewelt inghenomen / den vierden *Augusti, Anno 1572.*

[**1572.**] **A**Ls de saken aldus begosten Duc d'Alve tegen te loopen / ende den Prince van Oranien alle daghe meer ende meer Steden aennamen / soo en heeft sijn Princelijcke Excellentie niet ghesloft noch gheslapen/maer hy heeft als een seer wijs Prince sijnen tijdt waer genomen/ende vast over al in Duytsch-landt volck aenghenomen / om te bewaren dat hy hadde / ende om *Plus oultre* te gaen/ ende meer Steden ende Provincien onder sijn ghebiedt te brenghen. Doe hy nu uyt Vranckerijck/Hollandt/ ende Zeelandt een goede somme gelts ghecreghen hadde / oock selfs eenighe van sijn Patrimoniale Landen verpandet hadde / tot opneminghe van penninghen/ hem tot desen tocht van nooden: Soo is hy den *VIII. Iulij, Anno 1572.* met ses/andere schrijven met seven duysent Duytsche Ruyteren / ende veerthien duysent Duytsche Knechten/ende drie duysent Waelen by Duysburgh den Rhijn ghepasseert. Sijn principale Overste waeren / sijnen Broeder Graef Hendrick van Nassou/ de Grave van Barby/ ende Ernst van Mandersloo. Op den name des Princen is des maels een Boecxken uytgegaen/daer in hy verclaerde/dat hem van hertenleet was te hooren de menichfuldighe / ende overwreede overlasten/ doodinghen/vanginghen/ banninghen/ roovinghen/ verjaginghen/ confiscatien/ ende ontallijcke andere onghehoorde ende onverdraghelijcke beswaringhen/ [**1572.**] afdreyginghen ende verdruckinghen / die de alghemeyne vyandt / met sijn Spaenjaerden / daghelijcx hoe lancx hoe meer / ja met ongehoorde nieuwicheyt/ onghenadelijck over de Jngesetene van Neder-lant/ hare Vrouwen ende Dochteren/sielen/lijf ende goet/ alreede soo veel jaren teghen des Landts Privilegien ende Vryheden (door opruyen van den Cardinael Granvelle / met de Spaensche Jnquisiteurs / om ter executie te stellen het Concilie van Trenten ende de Spaensche Jnquisitie) was in't werck stellende. Wt welcken allen hy met de hulp des Almachtighen haer voor lanck soude gereddet ende verlost hebben/indien de Jnghesetene der Landen niet versuymich en waeren gheweest hem tot harer eyghener welvaert ende verlossinghe behulpelijck te zijn; Verhoopende dat sy 'tselve nu beter verstaen / ende haer daerom nu voortaen beter quijten / ende meer daer toe helpen sullen: Bysonder / dewijle sy nu voor handen sagen de groote bequaemheden/haer daer toe aenlockende/ als dat hy alreede door sijne mit-hulpers/den vyandt merckelijcke afbreucke ghedaen hadde/ ende dat eenige bequame Havenē/Steden/Plaetsen/ ende Vlecken haer in sijne handen ghegheven hadden / welcke hy was inhoudende van weghen der Conincklijcker Majesteyt / waer mede allen anderen Steden ende

[**1572.**] Landen den wech ghewesen was / dien sy moesten ingaen / indien sy niet met haere naecomelinghen in eeuwighe slavernije der Spaenjaerden / jae in schade van siele / lijf / ende goet wouden blijven steecken / *&c.*

De Prince bleef eenighe daghen lanck stille ligghen in de Voochdije van Gelder/ tot Aldekirchen/ Essen/ ende daer ontrent; Maer als hem de victualie voor soo veel volcx begon te ontbreken/ soo is hy opgetrocken nae de Maes / ende heeft sijn Legher gheslaghen tot Hellenrade by Ruermonde/ ende hy heeft van den Magistraet dier Stadt begeert/ datse sijn Leger victualieren ofte spijsen souden: D'welck als sy niet doen en wilden / soo heeft hy de Stadt op den vierden *Augusti,* ghenoechsaem met ghewelt ende stormender handt inghenomen / alwaer des Princen Soldaten seer leelijck te wercke ginghen / ende eenighe Geestelijcke persoonen seer qualijck ghetracteert ende wreedelijck mishandelt hebben; Dat derghelijcke wreedtheyt teghen de Papen ende Monicken in meer andere plaetsen is ghepleecht gheworden / creech de Prince daghelijcx clachten: Ofnu wel de Soldaten hier toe ghetercht ende veroorsaeckt waeren / door dien dat de Spaenjaerden soo onmenschelijck ende tyrannisch gheleeft hadden ende daghelijcx leefden met de Ghereformeerde Predicanten / ende andere persoonen professie doende van de Ghereformeerde Religie/ jae met alle de goede Jnwoonders deser Landen/ selfs met de aldergrootste Papisten/ende dat het derhalven op sijn Crijchs-mans ginck / die quaet met quaet verghelden: Nochtans soo en heeft de goedertierne Prince van Oranien sulckes niet willen met oogh-luyckinghe laten passeren / maer hy heeft daer in *pro posse* ordre ghestelt / als te ghelijcke mede op andere foulen ende disordren/ een Placcaert tot dien eynde uytghevende / ghedateert den *XXIIII. Augusti, 1572.* in het Legher tot Hellenrade by Ruermonde: Jn het welcke sijn Princelijcke Excellentie allen ende [**1572.**] yeghelijcken sijner Oversten / Ritmeesteren / Capiteynen/ ende Bevel-hebberen / oock ghemeyne Soldaten te water ofte Lande / wel expresselijck is verbiedende yemandt van wat state ofte conditie hy sy/ Geestelijck ofte Weereltlijck te misdoen/ te beschadighen/ ofte vercorten/ in goede noch in bloede/ op pene van ghestraft te worden aen den lijve/ als wederspannighe ende perturbateurs van de ghemeene ruste ende welvaert. Daer by wel expresselijck verbiedende eenighe Kercken/ Cloosteren/ ofte andere Gheestelijcke plaetsen te berooven/ ofte plonderen: Ofte oock te invaderen yemandts huysen / ende nae hem te nemen die goederen daer in bevonden / onder decksel dat sy haer absenteren / ofte vyandelijck draghen teghen de Staten van den Lande / *&c.* Jae sijn Princelijcke Excellentie heeft oock in dit Placcaet bevolen/ ende gheordonneert allen den gheenen die eenighe goederen uyt yemandts huysen ghenomen ofte vervoert hadden / de selve / ofte rechte weerdije daer van te restitueren ende wederom te leveren in handen van de Magistraten der Steden/ daer sy die ghenomen hebben/ *&c.* Noch daer by ontbiedende / dat alle de gheene die om de teghenwoordighe beroerten uyt haere woon-plaetsen vertrocken waren / 'tsy Gheestelijck ofte Weereltlijck/ binnen den tijdt van *XIIII.* daghen nae de publicatie van desen Placcaerte wederom souden moghen keeren tot de vredige besittinge harer goederen/die sy ten tijde van haer vertreck hadden ende besaten / *&c.*

Maer of het schoon de hooch-loffelijcke Prince van Oranien wel goet ghemeynt heeft / oock ernstich ghenoech was om de foulen ende disordren te remedieren / soo was de ongheregheltheyt van den meestendeel des Crijchs-volcks / insonderheyt der gheener die t'schepe op Vrybuyt hadden ghevaren / soo groot/datse qualijck te temmen of te toomen waren/

(30)

AURIACO infaelix ROERMONDA alimenta negabat,
Miles cget Cerere et Baccho, furor iste, famesqʒ
Arma ministrabant, perrumpit moenia Miles,
Indomitus sceleri diro scelus addit jniquum

[**1572.**] want sonder onderscheyt van Geestelijck oft Weereltlijck/ van Burgher of Boer / roofden en plonderden sy waer sy quamen of passeerden. Soo dat selfs veel goede Patriotten / die des Princen sake seer wel toeghedaen waeren/ ende die liberaelijcken daer toe ghecontribueert hadden / siende dese groote ongheregeltheyt/ [**1572.**] wederom uyt het Landt vertrocken/om de sake van verre aen te sien/want haer docht dat de sake in dusdanige onordeninge niet lange en soude connen staende blijven.

Vivitur ex rapto, non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero, fratum quoque gratia rara.

Berghen in Henegouwe by Graef Lodewijck van Nassou inghenomen / den *XXIIII. Maij, Anno 1572.*

[**1572.**] **D**Oe de saken in Neder-landt alderelendichst stonden / soo en sliep noch en slommerde de behoeder Jsraels niet / noch oock die vroome Graven van het loffelijcke huys van Nassou. Daer is in Vranckerijck een verbondt te weghe gebracht door Graef Lodewijck van Nassou/ den Admirael van Vranckerijck/ ende andere Fransche Heeren van de Religie/ die den Coninck van Vranckerijck *Charles* den *IX.* ghepersuadeert hebben den Crijch uyt Vranckerijck in Neder-landt te wenden/ als den besten middel zijnde om sijn Landt in vreeden te houden/ende te suyveren van allerley quade Crijchs-humeuren/doende ghelijck de Doctoren in der Medecijne / die eenighe cranckheden met aftreckinghe van quaet bloedt voorcomen ofte ghenesen: Des Conincks eyghenen Raedt riedt hem oock dit selfde / midts dat het geschieden soude sonder des Conincks name opentlijck te gebruycken. Hier toe was de Coninck des te eer te beweghen/om dat hy suspecteerde/dat sijn Suster / des Conincx van Hispaniens Huys vrouwe / in Hispanien qualijck ghetracteert was gheweest: Oock was de Coninck van Vranckerijck verstoort/om dat hy gheen recht en conde crijghen [**1572.**] over de Spaenjaerden/ die sijn volck in *Terra Florida* vermoort hadden. Jmmers de Coninck heeft Graef Lodewijck seer secretelijck van Rochelle / by hem te Limoges ontboden / ende daer nae te *Fontaine Bleau,* ende belaste hem aen sijnen Broeder den Prince van Oranien te schrijven / dat hy de reconciliatie die hem de Keyser voorhiel met den Coninck van Hispanien aen te gaen / gheen ghehoor gheven en soude. De Coninc beloofde den Prince van Oranien tot volvoeringe van sijnen tocht een groote somme van penninghen by te setten. Wt cracht van dit verbondt heeft Graef Lodewijck met de Heeren van *La Noue* ende *Ienlis,* eenen aenslach op Berghen in Henegouwe voorghenomen/ zijnde de Hooft-stadt dier Provincie/ gheleghen vijf mijlen van Engien/ ende thiene van Brussel; het is een seer stercke Stadt/ want sy can rontom in't water gheset worden: Ende boven dese stercke gheleghentheyt van der Nature / isse beset met stercke Vesten ende Muyren van blauwen steen / met Thoorens / Bolwercken / ende Strijckweeringhen wel gheordonneert/met drie wijde diepe

(31)

Arte novâ Hanoniae LODOVICUS milite pauco
Invadit BERGAS, luxu dum languet inerti
Albanus, parat ipse acies, atqз obsidet Urbem,
Quam virtute Comes rarâ superarat opimam

[**1572.**] Grachten/ ende heeft binnen een seer oudt Casteel: Door de Stadt loopt een vlietende water/ghenoemt *Trulle,* d'welck sijnen oorspronck neemt uyt verfcheyden Fonteynen/ ende valt in de Riviere *Haine.*

Graef Lodewijck hadde eenich verstant met eenighe binnen der Stadt. Hy dede oock eenighe behendige Soldaten den *XXII. Maij* op verscheyden oorsaken in de Stadt gaen/waer van de thiene ofte twaelve ghecleet warē als Wijn-coopers. Dese fijne Coop-lieden hebben 's avondts te vooren haren Weert gevraecht/ wanneer de Poorte 's morgens op ginc/want sy waghenen met Wijnen gheladen verwachtende waren/ die sy geern voor den opganck der Sonne in de coelte in der Stadt hebben wouden. De Weert antwoorde haer/ dat de Poorte 's morghens te vier uyren op ginck/maer soo syse eer begheerden gheopent te hebben/ so souden sy den Poortier eenen drinck-penninck gheven/hy soudese haer wel openen soo vroech als sy wilden. Als nu dese Wijn-coopers 's morgens vroech de Poorte opghecreghen hadden/ soo overweldichden sy stracx de Poortier/ sloeghen hem doodt /ende namen hem de sleutelen af/ ende wierpen hem daer ergens in een gracht of duysteren hoec: Stracx quam Graef Lodewijck in de Stadt ghereden / ontrent veertich Mannen sterck zijnde met de gheene die te vooren daer in gheweest waeren als Wijn-coopers/ andere schrijven dat sy tusschen de vijftich eñ sestich te Peerde daer in gecomen zijn: Roepende stracx over al dat de Prince van Oranien tot harer hulpe ghecomen was/ om haer ende andere Steden te ontlasten van de Spaensche slavernije ende thienden penninck/ sy liepen de heele Stadt door met sulck een gheroep ende ghetier / als of sy duysent Man sterck gheweest waren/ ende sy besetten stracx de principaelste hoecken der Straten: Soo yemant deuren of vensteren open dede/ daer schooten sy nae. Als dit nu eenige uyren gheduyrt hadde/ ende dat de reste van het Crijchs-volck niet aen en quam/want sy waren in het Bosch [**1572.**] verdoolt/soo is Graef Lodewijck selfs uytgeloopen/ ende die met groote moeyte ghevonden hebbende/ heeft hyse in de Stadt ghebrocht/ tot sijn groot gheluck/ want de andere dewijle hy uyt was/ bycans uytghedreven waren. T'volck datter Graef Lodewijck in brocht/waren tusschen de vier ende vijfhondert Peerden/die meest elck eenen Voet-knecht achter op het Peerdt by haer hadden: Sy waeren soo moede/ doe sy in de Stadt quamen / datse op de Marckt/ in slach-ordre ghestelt zijnde/ alle ginghen nederligghen. Sy besetten terstont de Poorten/ ende het Stadt-huys/ ende maeckten haer alsoo meester van dese stercke Stadt/ den *XXIIII.* dach *Maij,* sonder bloedt-storten van yemant/behalven des armen Poortiers. Daghelijcx quam meer volcx uyt Vranckerijck ende elders haer by. Jn de Stadt hebben sy wapenen ende amunitie ghenoech ghevonden/ maer niet veel voorraet van victualie. Graef Lodewijck heeft stracx op alles goede ordre ghestelt/ de suspecte Burgheren de wapenen afghenomen/ de ghewillige ghewapent/ende alsoo haer tot defensie gherust.

Duc d'Alve en heeft het afvallen der Hollandtsche ende Zeeusche Steden soo groot niet gheacht/als het innemen der Stadt Berghen/ d'welck hy eerst niet ghelooven en conde /om dat hy versche tijdinghe uyt Parijs hadde/ dat Graef Lodewijck corts daer te vooren in het Caet-spel ghesien was. Duc d'Alve heeft om dese versche wonde te ghenesen/ stracx doen opnemen drie nieuwe Regimenten Waelen/ oock eenighe Ruyterije in Duytsch-landt/ onder Hertogh Erick van Brunswijck/Hertogh Frans van Saxen Louwenburgh/ den Hertoghe van Holsteyn/ ende Graef Otto van Schouwenburgh. Vele godsalighe persoonen binnen ende buyten dese Landen sijn hier aen seer gheargert gheweest/dat de bovenverhaelde Heeren/ die selfs de Pauselijcke Religie uyt haere

[**1572.**] Landen ende Heerlijckheden ghebannen hadden/den Tyran Duc d'Alve ter hulpe quamen/die des Paus ende der Pauselijcke Religie voor-vechter ende beschermer was. Oock verwonderden sich vele Heeren/ dat Heer Salentijn Ceur-Vorst ende Bisschop van Ceulen/sonder aen te sien sijnen Ceur-vorstelijcken ende Geestelijcken staet/ hem begheven heeft in dienst van Duc d'Alve. Al dit volck noch niet genoech wesende/soo heeft Duc d'Alve stracx de Benden van Ordonnantien haer doen monteren/ende by publicatie alle Leen-mannen ontboden/ dat sy stracx moesten op sitten tot dienst van den Coninck. Dewijle hy docht dat Berghen de deure was/door de welcke de Fransoysen (die hy nu begon te mistrouwen) in Neder-landt seer bequamelijck conden comen: Soo heeft hy om die te sluyten/ allen moghelijcken vlijt ende neersticheyt aenghewendt. Terwijle hy alles veerdich soude maecken tot vaste belegheringhe der Stadt Berghen/soo heeft hy sijnen Sone *Don Frederico,* [**1572.**] met ontrent vier duysent/ soo Spaenjaerden/ Waelen/als Duytschen/met vier hondert Peerden van de Benden van Ordonnantien/onder het beleyt van den Heere van *Noircarmes,* voor uyt nae Bergen ghesonden/met bevel om die van Berghen de victualie afte snijden/ ende het inbrenghen van meer volcx te beletten/ende anders niet aen te vanghen/ tot dat hy hem meer volcx soude toeschicken. Jn het laetste van *Iunio* heeft hem *Don Frederico* voor de Stadt Berghen nedergheslaghen/ ende een Fort ofte beschansinghe /een quartier mijls van de Stadt af/gemaeckt/daer een Clooster lach geheeten Bethlehem. Daer gheschagen daghelijcx veel schermutselinghen/ als die van binnen uyt vielen om Coorn/ Hoy/ende souragie te halen/ want het was in den Ooghst/ d'welck haer de Spaenjaerden sochten te verhinderen.

Fronte capillata, post est occasio cal[va]

Die vvaerschout met den slach
Maeckt schrick en grooten vaer,
T'vertreck van eenen dach
Rouvvt dickvvils menich laer.

Berghen in Henegouwe wordt over ghegheven in handen van Duc d'Alve / den *XIX. Septembris,* ende Graef Lodewijck wordt vry ghestelt op des Rijcx bodem / *Anno 1572.*

[**1572.**] **A**Ls Duc d'Alve al sijn Ruyteren ende Voetknechten hadde verschreven / is hy in eyghener persoon nae Berghen in Henegouwe gemarcheert/ met *XXIIII.* Canons/ ende *VIII.* Colubrynen / den Hertoghe van *Medina-caeli* is hem corts ghevolcht met noch eenich volck / soo dat hy in alles wel *XXVIII.* duysent Man sterck geworden is. D'Hertoghe van Aerschot wierdt met weynich garnisoen te Brussel ghelaten. Duc d'Alve voor Bergen gecomen zijnde/heeft hem seer sterck begraven/so wel teghen die van binnen/ als teghen die van buyten/soo sy hem souden willen bespringhen. Daer en tusschen de Prince van Oranien/ als vooren verhaelt is/ op sijnen aentocht zijnde/ende by Duijsburgh den Rhijn ghepasseert wesende/ende aldaer ghemonstert hebbende / heeft de Stadt van Ruermonde inghenomen / van daer is hy op Leuven ghecomen / welcke Stadt haer over gaf in sijne handen den eersten *Septembris,* desghelijcken dede oock Nivelle / ende meer andere plaetsen/als Mechelen/Dermonde / *&c.* De Prince van Oranien met sijn Legher door Brabant nae Berghen treckende/ heeft op den wech ghecreghen die droeve tijdinghe van de moordt binnen Parijs den *XXIIII. Augusti* gheschiedt/ op de Bruyloft van den Coninck van Navarre met de Suster des Conincx van Vranckerijck. De Prince bevont doe wel/ dat hy bedroghen was/ ende dat hy gheleent hadde op eenen riet-staf/die brekende/hem nu de lendenen quetste/ende hy als een cloeck verstandich Heere/ heeft wel voorsien/ dat dit het ghemoet van den sijnen seer verflauwen soude; Derhalven soo resolveerde hy stracx reghel recht nae sijnen vyandt toe te marcheren/ende hem slach te leveren/indien hy daer toe conde gheraken: Maer Duc d'Alve (die tot noch [**1572.**] toe ghevreest hadde / dat het ghewelt der Francoysen hem soude overvallen/afcomende/soo men meynde / Duc d'Alenson des Conincks Broeder met den Admirael) was boven maten seer verblijdt / als hy de tijdinghe van de Parijssche moorot vernam. Hy dan voor Berghen wel beschanst ligghende op sijn voordeel/dede alle de toeganghen sijnes Leghers wel besetten ende beschansen / ende resolveerde niet te vechten in batailie / wel wetende dat de Prince / de betaelinge uyt Vranckerijck hem manquerende/daer niet langhe soude ligghen blijven. De Prince dede sijnen Broeder Graef Hendrick van Nassou/met vier Benden Ruyteren des Hertoghs volck onversiens bestooten/ met sulcke fortse/ dat sy die in groote disordre brochten / ende dreven tot binnen hare beschansinghe / soo datmen seyde / hadden sy met het Voet-volck aengheloopen / sy souden den Spaenjaert uyt zijn Schansen gheslaghen hebben. Waer op de Prince sijnen gantschen Legher in't ghesichte van sijnen vyant in slach-orden stelde eñ behieldt/wel vier uyren lanck/ om den Hertoghe tot slach uyt te locken/schietende veel scheuten in sijnen Legher: Maer den Hertoghe en wilder niet aen / onaenghesien dat hy by na noch eens soo sterck van Ruyterije ende Knechten was. Doch antwoorde hem weder met sijn grof Gheschut/d'welck over beyde sijden cleyne schade dede. Midler tijdt en liet den Hertoghe niet af de muyren der Stadt Berghen dapper te beschieten/ segghende dat hy daer niet ghecomen en was om des Princen van Oranien wille te doen / maer om sijnen eyghenen sin te volghen / d'welck was de Stadt te winnen. Als de Prince merckte ende bevondt/dat de

(32)

Non solvit Bergas dura obsidione Tyrani
Nassovius, Cujus quoqȝ caeptis obstitit illa
Impia apud Gallos caedes commissa seroces
At fratrem extorsit Ludovicum Urbenqȝ reliquit

[**1572.**] Hertoge met hem niet slaen en wilde/eñ dat het volck d'welck by hem was begon te murmureren/ seer ontmoet zijnde door de tijdinge van de Parijssche moort/ eñ de Prince nu selfs wel wist dat hy noch gelt / noch hulpe *rebus sic stantibus,* uyt Vranckerije te verwachten en had/ resolveerde hy op te trecken nae *Nivelles,* eer daer voorder beroerte in sijnen Legher ontstont. Den Hertoge dit merckende ende vernemende/ en wilde den Prince also niet trecken laten/ maer des laestē nachts bestelde hy hem een *camisade* ofte laege van twaelfhondert Spaenjaerden te voet/ ende acht hondert Ruyters. Dese witte hemden over haere cleederen ghetrocken hebbende / om malcanderen te kennen / bespronghen in den duysteren nacht een Regiment Duytschen/al doodt-slaende sonder gherucht of schieten/ wat sy vonden / eer de Duytsche conden in wapen comen/ wel tot vier hondert toe/ sy weynich schade lijdende. De Spaensche braken soo dapper ende so diepe in/dat sy tot voor des Princen tente quamen/ by de welcke een cleyn hondeken op het bedde lach/d'welchem in het aengesichte crabde eñ wacker maeckte: Waer over hy haestelijck opspringhende ende van het bedde comende / ordre ghestelt heeft onder sijn volck/ die doe op de Spaenjaerts vielen/ ende vele doodt-sloegen / haer kennende by haer witte hemden. Des anderen daechs is de Prince opgetrocken/verlatende Berghen/sijnen Broeder binnen der Stadt van alles adviserende: Riedt hem / dewijle het hem onmoghelijck was de Stadt te ontsetten / nae dien hy noch eenen assault ofte twee soude wederstaen hebben / tot een goede ende eerlijcke compositie te treden. Dit gheschiede ontrent half *September:* De Prince hier en daer eenich volck in garnisoen ghebracht hebbende/ heeft de reste van sijn Legher afghedanckt / maer alsoo hy sijn volck niet betalen en conde / soo stondt hy in seer groot perijckel en vreese/ datse hem souden vangen ende leveren in handen van Duc d'Alve / voor hare betalinghe: doch sijn [**1572.**] Overste ende andere vrome Soldaten hebben hem gheredt. Graef Lodewijck lach te deser tijdt seer cranck te bedde van een heete coortse/verdobbelt door hert-seer / om dat de saken dus qualijck ginghen. De principaelste Capiteyns die binnen Berghen laghen/ verstaende dat sy geen ontset en hadden te verwachten / nu de Prince vertrocken was/daer al haer hoope op ghestaen hadde / ende dat Duc d'Alve op de Stadt alreedts gheschooten hadde / gheduyrende dese belegheringhe/ veerthien duysent/ vijfhondert/ ende vier en dertich scheuten met grof Geschut/waer door veel elende binnen der Stadt ontstaen was / de Burgherije seer claghende ende karmende/ de Soldaten/insonderheyt die Rooms-Catholijck waeren/ segghende opentlijck/ dat sy liever wouden over de muyren vallen / dan langher belegh te lijden: Soo hebben sy met malcanderen geraedtslaecht de Stadt over te gheven/soo verre sy eerlijcke conditien conden bedinghen: De Hertoghe begheerde sulcx niet weynigher als sy lieden / want hem docht dat hy eere genoech bevochten hadde / wanneer hy sulck een vaste Stadt/beset ende versien met sulcke dappere ende ervarene Crijchs-lieden/ in so corten tijdt/sonder merckelijck verlies ofte schade van sijn volck/tot het overgheven soude ghedwonghen hebben: Hy haeste hem soo seer als hy mocht / om tot het apoinctement te comen / des te meer om dat hy vernam dat hem daghelijcx meer ende meer Steden in Vlaenderen/Brabant / Zeelandt / Hollandt / Vrieslandt / ende vast over al / afvielen / dewijle hy daer met sijn Legher bleefligghen. Over sulcx is den *XIX. Septembris* tusschen den Heeren van *Noircarmes, Vaux, Liques, Gorignies,* van weghen den Hertoghe van Alva: Ende de Heeren van *Soyecourt, La Noue, d'Elcourt,* ende *Cormont,* van weghen Graef Lodewijck/ ende de Burgeren der Stadt in het Legher met malcanderen

[**1572.**] overcomen ende gheaccordeert op dese naevolghende conditien: Dat Graef Lodewijck van Nassou/ende alle de andere Overste / Edele / ende Soldaten / met hare Dienaers ende ghevolgh / soo te Voet als te Peerde / met hare Wapenen/Peerden / ende Bagagije/met brandende Lonten/sonder hinder of schade souden uyttrecken / uytghenomen de Neder-lantsche Soldaten / die onder des Conincx ghebiedt ghebooren waren / en mochten niet mede nemen / dan rappier en ponjaert. De Borghers die de wapenen hadden gedragen/mochten oock uyttrecken met hare bagagije / maer sonder wapenen/ ende belovende gheen wapenen te draghen teghen den Coninck van Spaenien. Desghelijcks de Burghers die van andere Religie waren / dan van de Rooms-Catholijcke / die en souden voortaen in de Stadt niet meer moghen woonen/ maer souden vry sonder molestatie mede uyt der Stadt moghen vertrecken. Graef Lodewijck van Nassou soude ongheschendt worden gheconvoyeert tot op des Rijcx bodem / ende de Francoysen tot op de frontieren van Vranckerijck: Sy en souden oock gheen wapenen moghen draghen tegen den Coninck van Spanien/ ende niet moghen dienen dan onder den Coninck van Vranckerijck: Doch hier onder niet verstaende Graef Lodewijck / noch andere Duytsche of Enghelsche. Dit contract was ondertekent van Duc d'Alba selfs/ als oock van *Don Ian de la Cerda,* van den Hertoge *de Medina-caeli, Don* [**1572.**] *Frederico,* ende *Barlaymont,* ende het is seer wel onderhouden gheweest. Graef Lodewijck is vry ende schadeloos ghebracht tot Meurs / van daer is sijn Ghenade voorts nae Duytsch-landt ghereyst tot sijnen Broeder Graef Johan van Nassou: Ende de Francoysen zijn gheconvoyeert tot *l'Arbre de Guyse* in Vranckerijck. De Hertoghe van Alba quam den *XXI. Septembris* binnen der Stadt/ seer wel te vreeden zijnde/dat hy die stercke Stadt wederom in sijn handen ghecreghen hadde: Door dese victorie wies hem den moet seer: Ter contrarie soo verflouden de herten der Ghereformeerde seer / deur 'tverlies der selfder. Als Duc d'Alve eenighe daghen binnen Bergen gheweest hadde/om ordre op alles te stellen/soo heeft hy sijn Legher doen opbreken/ende om de groote oncosten te schouwen / midts dat het nu op den Winter was / heeft hy veel volcx / insonderheyt Hoochduytsche Ruyteren / afghedanckt. Hy heeft met de Burgheren die hy binnen Berghen vondt / redelijcker wijse ghehandelt/ want hy wel wist / dat sy teghen haeren danck onder Graef Lodewijcks ghewelt gecomen waren/ ende datse altijdt den Coninck seer ghetrou waeren gheweest/ ende de Catholijcke Religie boven maten seer toeghedaen: Als oock dat die vande Gereformeerde Religie/met het garnisoen uytghetrocken waren.

Non minor est virtus quàm quaerere parta tueri.

Duc d'Alve laet de Stadt van *Mechelen* plunderen/ den tweeden dach *Octobris, Anno 1572.*

[**1572.**] **D**E Prince van Oranien met sijn Leger marcherende nae Berghen in Henegouwe / om sijnen Heer Broeder Graef Lodewijck van Nassou te ontsetten/ heeft op den wech by compositie verscheydene Steden in ghecreghen/ ende onder andere de schoone rijcke Stadt Mechelen/daer hy drie daghen lanck in bleef: Daer uyt treckende/ heeft hy tot Gouverneur daer in ghelaten Heer Bernart van Merode/Heere van Rumen/by hem latende twaelf hondert Voet-knechten/ ende vijfhondert Duytsche Ruyteren/behalven wel twee duysent vijfhondert wel ghewapende Burghers. Dit heeft Duc d'Alve seer verdroten/ als hy het hoorde / doch hy bedwanck sijnen toorn / tot dat hy Berghen met Graef Lodewijck bedwonghen hadde. Hy is des te ghewilligher ende bereyder gheweest om de belegherde binnen Berghen een goet apoinctement te gheven / op dat hy Mechelen ende andere Steden / die hem afgevallen waren stracx soude moghen dwinghen wederom onder sijn ghehoorsaemheyt te comen. Als hy met sijn Legher voor Mechelen quam / so hebben des Princen Soldaten/ aldaer in garnisoen ligghende/ eenighe stucken Gheschuts los gheschooten op Duc d'Alvens volck / waer over hy seer is verstoort gheworden/ende ontboodt stracx sijn Gheschut/in meyninghe 'tselvighe daer voor te planten/ende de Stadt te beschieten: Maer de Gouverneur ende Capiteynen daer binnenliggende / siende ende merckende den onwille ende verslaghentheyt/ soo der Burgheren/ als der Soldaten / door dien de Hertoghe die stercke Stadt van Berghen / daer soo veel cloecke Crijchs-overste ende Soldaten in gheleghen hadden/ in soo corten tijdt hadden verovert / ende de Prince van Oranien met sijn geweldich Legher haer niet en hadde connen ontsetten; Soo hebben sy goet ghevonden [**1572.**] de Stadt te verlaten / ende de wreedtheyt van haere victorieuse vyanden te ontwijcken: Sy zijn by nachte seer stillekens uyt de Stadt ghetrocken/ende hebben haer selven uyt het merckelijcke perijckel ghegheven. Den dach ghecomen zijnde / soo hebben haer de Geestelijcke met Cruycen ende Vaenen ghereet ghemaeckt/ om buyten de Stadt den Hertoghe te ghemoete te gaen/ ende te voete te vallen/ om voor de Burgeren ende Jnwoonders vergiffenisse te bidden/ ende de Magistraet brocht hem de sleutelen der Stadt te ghemoete: Maer het was al te vergheefs / want de Hertoghe te vooren in eenen verbolghenen moet ende hevighe ghestoortheyt de Stadt sijnen Legher tot eenen roof ende buyt ghegeven hadde: De Stadt is subijtelijck van allen canten van het Crijchs-volck overvallen/die uyt hoochmoet soo wel over de Muyren / als door de Poorten in de Stadt quamen / soeckende meer den roofder Stadt/dan hunnen Vyandt te vervolghen/ dien sy lichtelijck hadden connen achter halen ende slaen/ ware het haer daerom te doene gheweest. Sy hebben veel Menschen in desen inval ende furie seer deerlijck vermoordt/ vallende stracx in de huysen/ sonder eenich onderscheyt of het Gheestelijcke ofte Weereltlijcke persoonen waren / ende of sy in deser sake schult hadden dan niet; Sy hebben de Stadt soo jammerlijck gheplundert/datmen niet vele desgelijcken gesien noch ghehoort en heeft: Want sy niet alleen Gout/Silver/Gelt/Cleeren ende Juweelen buyt gemaeckt en hebben/ maer ooc Coetsen/Tafelen/Bancken/Stoelen/Schrijn-werck/ende Houtwerck: Jae sy namen / vervoerden ende vercochten Brandt-hout / Turf / ende Colen; Al wat niet ten uytersten geransoneert en wiert/brochten sy t'schepe/

(33)

Mechlinia Auriacum properantem solvere Bergas
Obsidione gravi excepit post Marte secundo
Albanus superas numeroso milite Bergas
Magnificam hanc saevus jussit popularier

[**1572.**] eñ voerdent nae Antwerpen/ eñ elders daer het haer best te passe quam. De Spaenjaerden en hebben nochtans dese buyt voor haer selven alleen niet gehouden/ maer sy betoonden hare liberaliteyt / ende gaven een goet deel daer van tot reparatie van het huys van Aken binnen Antwerpen / voor de Jesuyten/soo dat der Jesuyten huys aldaer ten deele van den roof van Mechelen ghebout is. Den moetwille ende rasernije der Spaenjaerden ende andere Natien was seer groot/ veel Jonghe-dochters ende oock ghehoude Vrouwen wierden gheschoffiert ende vercracht: Jae de sommighe in het bywesen ende in het aensien harer Mannen ende Ouderen; De Nonnen ende Bagijnen en wierden oock niet verschoont: 'Tgheroep/ tghecrijt/ende ghekarm was seer erbarmlijck te hooren / van Mannen / Vrouwen ende Kinderen / maer de Spaenjaerden en lieten daerom niet hare wreedtheyt / giericheyt/ ende vleeschelijcke oncuyscheyt te pleghen/ de uyterste moetwillicheydt van rooven/ [**1572.**] moorden/ Vrouwen vercrachten wierdt des maels aen die van Mechelen ghetoont: Jaesy hebben selfs gherooft het gelt ende goet van de Raedts-heeren des Conincks / ende der Bisschoppen van Mechelen/ ende van Namur / die van de Geusen ghespaert ende verschoont waeren gheweest: Sy hebben oock gherooft ende gheplundert het goet dier luyden / die van de Geusen ghevanckelijck waren wech ghevoert/om datse bittere ghespanioliseerde ghesellen waren / ende de sake des Princen heftighe partije. Den roof die uyt deser Stadt ghevoert is/ werdt gheacht ettelijcke Milioenen weert te zijn. Duc d'Alve heeft den Heere van Sweveghen ghestelt tot Gouverneur in dese arme uytgheplunderde Stadt. Tot eeuwighe ghedachtenisse deser elende/is dese Jncarnatie by eenighe in die tijden ghemaeckt gheweest/daer van de ghetal-letteren het jaer beduyden.

MeCheLen saL ten eeWIghen daghen
Den tWeeden daCh oCtobrIs beCLaghen.
Ende noch een ander int Latijn aldus luydende:
SICCIne VICta IaCes MaChLInIa VIrgo sVperba?

Het innemen der Stadt *Zvtphen,* ende den schrickelijcken moordt aldaer door de Spaenjaerden begaen/ *Anno 1572.* den *XVI. Novembris.*

[**1572.**] **I**N den beginne des Somers *Anno 1572.* Heeft Graef Willem van den Berghe een goet ghetal Crijchs-volcx aen de handt ghehadt/ daer mede hy (als den Prince van Oranien met sijn gewaldich Legher in Neder-landt ghecomen was) innecreech Zutphen / Doesburgh/Deutecom/Lochem/ [**1572.**] Grol / 'sHeeren-berghe; Jtem in de Veluwe Hattem/ Elborgh / ende Harderwijck / daer hy het leelijck maeckte/ om dat sy hem eens daer te vooren de Poorten voor den neuse ghesloten/ ende buyten ghe-

34)

Quam praedâ exultet, quam sanguine gaudet Iberus,
Zutphania' infaelix numeroso caedis acerro
Vidit et jngemuit civis, duce sub Frederico
Filius hic non dissmilis patri fuit unquam

[**1572.**] houden hadden. Hy creech oock Campen / Zwol/ ende Steenwijck/ Oldenseel / Hasselt / Goor / in Overyssel. Maer het is in dese Provincien ghegaen na het oude spreeck-woordt: *Quod cito fit, cito perit, Haest ghewonnen, haest verlooren.* Want soo haest als *Don Frederico* Duc d'Alvens Sone met een Legher uyt Brabant na Gelderlandt trock/soo brochten vele Steden van Overyssel/ Velou/ ende 't Sticht/hem de sleutelen haerer Steden te ghemoete/ ende baden om ghenade / die sy oock meest vercreghen / mits betalende sekere sommen van penninghen tot amende/ ende dat nae sijn discretie ende goetduncken. Maer die haer met des Princen saken in het minste gemoeyt hadden/die wisten wel dat het tijdt was wech te loopen of haer te versteken: Doch hare goederen wierden terstont gheconfisqueert / ende diemen erghens coste crijgen wierden stracx sonder eenige genade opgehangen. Daer was sulc een schrick onder de Menschen gecomen/ sints de moordt van Parijs/'tverlies van Bergen/eñ de plonderinge van Mechelen/dat die van s'Princen sijde waren/ noch herte noch sinnen en hadden / by haer en was noch raet noch daet. Graef Willem van den Berghe hoorende die voorverhaelde tijdinghen/heeft stracx alle de Steden verlaten die hy te vooren ingheereghen hadde/sonder eens den vyant te sien of te verwachten. Jae hy is uyt Campen met de Gravinne van Nassou sijn Huysvrouwe ende Kinderen / met al haer ghereet goet voorts te Lande uyt ghevlucht. De Prince van Oranien was insonderheyt voor de Stadt van Zutphen / aen den Ysselstroom ghelegen/becommert/hy leyde Joncker Willem van Ysselsteyn met eenich Crijchs-volck daer binnen / met bevel dat hy de Stadt in goede achtinghe nemen ende wel sorghe voor de selfde draghen soude.

Don Frederico heeft sich den *XVI. Novembris* voor de Stadt Zutphen met sijn Legher nedergheslaghen/ by sich hebbende derthien groote stucken Gheschuts/ daer mede hy aen de Nieu-stadts-poorte eenige scheuten [**1572.**] dede/ ende een cleyn Bresken maeckte/doch hadde niet te beduyden: De Stadt soude der Spaenjaerden ghewelt wel eenen tijdt lanck hebben connen teghenstaen/ maer alsoo sy gheen ontset vermoedende en waren/ ende het garnisoen met de Burgheren niet wel accorderen en conde/ soo begon Jsselsteyn stracx van overgeven ende parlamenteren te spreken: Sonder de tijdt van parlamenteren af te wachten/sijn den meesten deel der Soldaten / met eenighe Burgheren in der nacht stillekens ter Stadt uytghetrocken/ende hebben de Stadt verlaten: Eenighe der gheener die in der Stadt ghebleven waren / staken de hoeden op/ ende gaven teken/dat sy willich waren hare Stadtspoorten te openen/ ende haer over te gheven in handen van *Don Frederico*: Maer dewijle datmen begon te parlamenteren/de Burgers niet vermoedende datmen haer overvallen soude/hebben eenen/twee/ drie ofte viere van de Spaensche de handen ghelangt ende op de borst-weeringhe by de Nieu-stadts-poorte langhst de begonnen bresse opghetrocken/ ende in de Stadt laten comen ter goeder trouwe: Dese hebben wederom andere van hare Cameraden de handt gelanghet / sommige hebben haer verstout over het Ys loopende/de Wallen/Vesten/ ende Muyren aen verscheydene oorden te beclimmen / d'welck sy lichtelijck te doen hadden/want daer en was gantsch gheen ordre noch couragie/niemandt en dede oock den opclimmenden Spaenjaerden ofte Waelen teghenstant: Welcke nu stercker ende stercker / jae eyndelijck met het gheheele Legher in de Stadt vallende / hebben alles doodt-gheslaghen wat haer op de straten liet vinden: Sy staken de Stadt aen acht hoecken in brandt / roofden / plunderden/ sloeghen en stieten/ raesden en tierden / als woedende ende bloedt-dorstighe Wolven en rasende Menschen: Sy hingen veel Burghers op buyten de Stadt/ so dat (insonderheyt

[**1572.**] buyten de Nieu-stadts Poorte alle de boomen vol Burghers ende Soldaten hinghen: Jn de ooghen der wreeder Spaenjaerden en dragen gheen boomen schoone vruchten/dan die aldus becleet zijn. De Capiteynen ende Bevel-hebberen/ die sy crijghen conden/ jae oock eenighe ghemeyne Soldaten hinghen sy aen galghen met de voeten oppewaerts / segghende: dat sy teghen den eedt / die sy ghedaen hadden/ des Conincx vyanden nu dienden. Onder andere isser eenen van des Princen Capiteyns by het Wijnhuys aen een been ghehanghen / die vier dagen lanck in het leven bleef. Daer na hebben sy een groote menichte van Burgheren met bloote courtelassen en sweerden half naect ende gebonden/buyten de Maespoorte aen den Pol/ende buyten de Spittaels-poorte te Wichmondt in d'Yssele gejaecht ende verdroncken. Die niet stracx in d'Yssel spronghen ende haer selven verdrincken en wilden/ of op het Ys te berste vallen en wouden (want den stroomlach hart bevrosen) die hieuwen sy met courtelassen/ ende dan stieten syse van boven af/ende lietense drijven/sy waren dan Papist of Geus/ die vroome Burghers niet meer achtende/ als doode honden en catten / of andere vuyle stinckende aesen ende caroinien: Sy drevender vele Moeder-naeckt ter Stadt uyt/ welcker vele in het velt doodt vrosen / ende hier of daer soo stijf als palen teghen de boomen / ende aen de Landt-scheydinghen [**1572.**] of tuynen staende bleven: Eenighe quamen noch Moeder-naeckt binnen Deventer / of hier en daer by de Boeren/ welcker lichamen gheheel paers en blaeu vervrosen waren. Daer quamen des maels te Zutphen wel vijfhondert Burghers om den hals. Die in het leven overich bleven / wierden met alle manieren van wreedtheyt / ende aendoen van tormenten soodanige groote ondraghelijcke rantsoenen uytgheperst / datse de gheene die in de furije ende het eerste incomen doodt ghebleven waeren / veel gheluckigher hielden ende achten / als haer die 'tleven behouden hadden. Veel Vrouwen ende jonge Maechden wierden vercracht eñ van haer eere geweldelijck berooft. Om cort te maken / de wreedtheden binnen Zutphen ghepleecht/sijn soo grouwelijck gheweest/datse qualijck te beschrijven of te vertellen zijn. *Vasquez* dede haer rantsoneren haer coorn/het panneel-werck/sittens / leeghe cofferen en kasten / stoelen en bancken/ ende watter in de eerste furie was overich gebleven. Dit was des maels der Spaenjaerden Wet en regel/ waer sy Steden in creghen / de lichamen hoorden den Coninck toe: het gheschut / amonitie ende proviande den Velt-oversten: het gelt ende ghereede goet den Soldaten: alle holte-werck/ ende wat muyr-vast en naghel-vast is / den Gouverneur.

De Stadt *Naerden* wordt by de Spaenjaerden inghenomen/alle de Burghers vermoordt/ ende de gheheele Stadt gheraseert/ *Anno 1572.* in *Decembri.*

[**1572.**] **D**En twintichsten *Augusti Anno 1572.* is de Grave van Bossu/ Gouverneur van Hollandt / des morghens ontrent acht uyren ghereyst uyt Vtrecht met vier Vaendelen Soldaten / in meyninghe zijnde / om een van de selfde binnen Naerden (een Stedeken in Hollandt drie mijlen van Amsterdam / ende een van Muyden gheleghen) te brenghen / ende d'ander drie binnen Amsterdam: Maer een weynich tijdts eer de Grave van Bossu voor Naerden quam met dit volck/ waeren daer ghecomentsestich Soldaten / die versochten dat men haer van weghen den Prince van Oranien inlaten ende ontfanghen woude. De Burghers welcker vele den Prince toeghedaen waren/ hebbense inghelaten: De Grave van Bossu/ hier van niet wetende/ is stracx daer nae voor het Stedeken ghecomen/ d'welck vernomen hebbende de voorschreven Soldaten ende Burgheren/ soo sijnse op de Vesten gheloopen/ ende hebben met Bossuys volck gheschermutseert tot aen den avondt. Dit arme Stedeken is het eerste gheweest/ dat de Spaenjaerts dorst buyten de Poorten houden. Bossu siende dat hy voor dat mael niet uytrichten en conde / is stracx met sijn volck ghetrocken nae Muyden/seer toornich zijnde op de Burgheren van Naerden/ende de selfde seer dreyghende/ ende hy heeft soo veel te weghe ghebracht/ dat *Don Frederico* met sijn Legher/d'welck Zutphen vermeestert hadde/reghel recht nae Naerden ghetrocken is/ ende hy heeft den *xxij. Novembris* by eenen Trompetter het Stedeken laten opheysschen uyt den name van den Coninck/ ende den Grave van Bossu/stracx op staende voet willende antwoorde hebben/of sy des Graven van Bossu Knechten wouden innemen/ofte niet? Sy hebben ter antwoorde ghegheven/datse de [**1572.**] Stadt tot behoef van den Coninck tot noch toe bewaert hadden/ende met Godes hulpe voortaen noch hoopten te bewaeren tot sijner Majesteyts profijt. Sy hebben gheschreven aen Joncker Diederich Sonoy/ ligghende met eenighe Schepen op de Suyder-Zee/ desghelijcx oock aen Bartolt Entes/ Luytenant van den Grave van der Marck/ligghende in de Veenen/datmen haer twee Vaendelen Knechten tot assistentie senden/ ende voorts den Prince/ende den Grave van der Marck adverteren soude/ datmen haer by tijdts ontsetten moeste/alsoo sy gheen swaer belegh /van weghen de swackheyt harer Stadt/en souden connen teghenstaen. Sy sonden oock haere Ghedeputeerde aen Lazarus Muller/ ligghende op Schellinck-woude / versoeckende hulpe / ende dat met den aldereersten: Maer alsoo sy op alles niet en creghen/dan schoone woorden/ende groote beloften/ dat mense met den eersten ontsetten soude/doch gheen volck/ noch amunitie/ sy niet meer dan ontrent drie tonnen cruyts in voorraet hebbende: Ende sy nu vast van alle plaetsen advertentie creghen/dat het geheele Legher van *Don Frederico* met het Gheschut nae haerlieden toe quam: Soo zijn sy heel bevreest geworden/waerom sy van beraedt gheworden zijn aen *Don Frederico* te senden Meester Marten Laurensz. Burghemeester / ende Gerrit Pietersz. Schepen/om gratie voor de Borgheren te versoecken: De Soldaten die daer binnenlaghen waeren uytghetrocken. De voorghenoemde beyde Mannen /zijn tot Amersfoort ghecomen/ maer sy en mochten *Don Frederico* niet spreken/ haer is belast te Bussem (d'welck een half uyre gaens van Naerdenis) te comen/daer soudemen

(35)

NARDA doce quos non pallentes misit ad umbras
Filius ille patri similis, quae gessit Olijmpus
Audijt et vidit stillantes sanguine dextras,
Hec satur ille fuit civili caede Tijrannus

[**1572.**] haer bescheyt gheven. Meester Marten ghesien hebbende de ghereetschap dieder in het Spaensche Legher ghemaeckt wierdt / is onder weghe van de slede ghegaen/seyde tot sijnen mitgheselle *Adieu,* Jck en come voor dit pas niet wederom binnen Naerden: Gerrit Pietersz. hier van bedroeft zijnde / is voorts ghereyst/ende is *Don Frederico* tot Bussem gevolght/ doch gheen bescheyt connende crijghen/ soo is hy ten anderen male/den *I. Decembris,* met noch sesse van de notabelste der Stadt nae *Don Frederico* ghetrocken/ doch sy en conden hem niet ter sprake comen / maer zijn gewesen aen *Don Iuliano de Romero,* die last hadde met haer te handelen / ende zijn met malcanderen overcomen in deser voeghen: Datmen *Don Frederico* de Stadt soude overgheven/ openen/ ende inlaten/ onder expresse conditien / dat alle de Burghers souden behouden haer lijf ende goederen/ des souden sy den Coninck op nieus eet doet: Men soude ontrent hondert Spaenjaerden soo veel goets uyt de Stadt laten nemen/als sy souden connen draghen: Hier op heeft *Don Iuliano de Romero* tot driemael toe *Magistro Lamberto Hortensio Rectori Scholae* de handt ghegheven / ende is alsoo met hem ende de andere Ghedeputeerde der Stadt/ vergheselschapt met ontrent *xx.* Spaenjaerden / in de Stadt ghecomen. Daer wert terstont omgheslaghen / dat alle de Burgheren souden comen sonder gheweer in de Gast-huys Kercke/ d'welc het Stadt-huys was/alwaer men haer soude aenseggen daer na sy haer soudē moeten schicken: Als nu de Burghers de Poorten en Vesten verlaten hadden / ende in het Stede-huys vergaderden / om den Coninck nieuwen Eedt te doen / soo zijn de Spaenjaerden stracx in de Stadt ghevallen / passerende de Grachten over het Ys / met leeren clommen sy over de Muyren / want de Turf-poorte was toeghebollewerckt met mist/ ende door de Koe-poorte moestmen incomen over een plancke. De Burgheren nu meest al in het Stede-huys vergadert zijnde / (uytghesondert [**1572.**] eenighe die het spel niet wel aen en stondt / ende haer op het verwelfsel van de Kercke / ende andere secrete plaetsen ginghen verberghen) ende hare Huysvrouwen vast besich zijnde met coken ende smoken/ om des Conincx Soldaten nae haer vermoghen wel te tracteren: Soo gingh een Priester met eenighe Spaenjaerden eenen tijt langh voor het Stede-huys spacieren/ die eyndelijck hem tot de Burgherije keerende/ gheseyt heeft/dat sy haer moesten bereyden te sterven/het vonnisse des doodts was over haer uytghesproken: Mitsdien worden de groote Poorten gheopent / daer een groot deel Spaenjaerts haer Roers ghevelt hebbende / bereydt stonden om dit moordadich werck te verrichten: Sy hebben als wreede Moordenaers op de voorschreven Burgheren (die een afgrijselijck geschrey ende gecrijt maeckten) gheschoten/ ende stracx zijn sy op dit onghewapende volck ingevallen / doodtslaende ende vermoordende met onghenadighe wreedtheyt dat onnoosel volck / sonder eenich onderscheyt van persoonen / wel tot over de vijfhondert in ghetalc: Een Mensche met redene begaeft/moet verschricken als hy hier aen denckt. Stracx daer nae hebben sy het Stede-huys in brande gesteken / ende alsoo de gheene die niet gheheel doodt en waren/voorts verbrandt. Sy zijn als woedende Duyvels lancx de straten geloopen / doorstekende ende vermoordende alle die sy noch erghens vonden: Sy hebben het Stedeken tot vele ende verscheydene plaetsen in brande ghesteken/ op dat de gheene die haer versteken of verborghen hadden / te voorschijn comen souden/ghelijckt oock gheschiedt is/ want vele arme luyden door roock en smoock/ ofte 'tghewelt van den brandt / genootsaeckt waren haer op de straten te begheven/daer sp terstont vermoordt wierden. Alle de oude lieden die in het Proven-huys waren/(behalven twee die haer verstaken) sommige

[**1572.**] *LXXX.XC.C.* jaren oudt / werden seer tyrannelijck vermoordt. De Burghers die op het ghewelfsel der Kercke ende op den Kerck-toorn ghevlucht waeren/ en hebben dese moordenaers niet connen ontcomen/ maer zijn aldaer vervolght ende doodtgheslaghen. De Mannen nu vermoordt zijnde / soo hebben sy de arme bedruckte Vrouwen beginnen te tormenteren/ vele hebben syder op ghehanghen / vele soo ghepijnicht ende mishandelt / dat sy haer onder de handen doodt bleven: Eenighe in de huysen vast ghebonden/ ende dan het vuyr daer in ghesteken. Sy hebben een swanghere Vrouwe / nae dat sy haer schandelijcke wellusten daer mede bedreven hadden / jammerlijck vermoordt/ ende het kint uyt haer lichaem gescheurt: Sy leefden met vele andere Vrouwen soo afgrijselijck ende leelijck/ dat het met gheen pennen en soude connen beschreven werden: Jae sy hebben Maechdekens van thien of twaef jaren onteert/ende tot hare vleeschelijcke wellusten misbruyckt. De doode ende vermooede lichamen moesten naeckt lancx de straten blijven ligghen tot den *xxx. Decembris* toe. De Stadt is soo uytgeplundeert/dat de arme Vrouwen [**1572.**] ende Kinderen / welcker weynighe het leven behouden hadden / niet en behielden. Dit en was noch al niet ghenoech om Duc d'Alvens ende sijner bloedthonden wreedt gemoet te contenteren/maer een jaer daer nae/heeft hy by sententie ende vonnisse doen pronuncieren / dat die van Naerden verbeurt hadden ghepriveert te worden / ende dat hyse datelijck was priverende van alle hare Privilegien/Rechten/Vryheden / ende Costuymen / ende dat ten eeuwigen daghen: Verclaerde noch hier en boven gheconfisqueert te wesen alle de goederen/ soo der Stadt / als der Burgheren: Jae oock/ dat Wallen / Poorten/ ende Muyren deser Stede afghebroken ende gedemolieert souden werden / sonder dat sy de selfde souden mogen weder op timmeren / dan met expresse toelatinge van sijne Majesteyt. Dese Stadt te raseren is opgheleyt/ ende by den brant bevolen den in woonderen der Dorperen van Goylandt / die de voorschreven Stede soo gheraseert hebben / dat sy nauwelijcx den eenen steen op den anderen ghelaten en hebben.

Apoc. *6.* vers. *10.*
Hoe langhe, o heylighe ende vvaerachtighe Heere, en oordeelt noch en vvreeckt ghy onse bloedt niet?

Godt die den Hemel schiep
VVilt oock die Aerd' regieren.
Grondeert dan niet te diep,
Maer vvijs zijt by manieren.

Belegheringhe der Stadt *Haerlem, Anno 1572.* ende *1573.*

[**1572.**] **H**Aerlem is een seer schoone Stadt/van binnen wel bebout/ deur de Stadt loopt een schoon water Sparen ghenoemt / comende deur Sparendam uyt het Tije / ende eyndicht in het Haerlemer-Meer. Het is de Hooft-stadt van Kennemer-landt/ doch sy was voor het belech bynae de swackste Stadt van gheheel Hollandt/ met slechte grachten ende muyren / op de oude maniere.

Don Frederico Sone van Duc d'Alve / is met een gheweldich Legher (sterck zijnde vier en tseventich Vaendelen Soldaten/ ende acht hondert Peerden/ behalven die noch daghelijcx by desen grooten hoop quamen) voor Haerlem ghevallen den sesten *Decembris, Anno 1572.* medebrenghende veel grove stucken Geschuts / de welcke hy noemde *de sleutelen daer mede hy de Steden conde openen.* Hy heeft drie *Tertios* ofte Regimenten Spaenjaerden daer voor gebracht/ het eene noemde Duc d'Alve *Invincibiles,* het andere *Immortales,* het derde *Tales quales.* Heeft den negenden dach der selver maendt door *Iuliaen de Romero* de Sterckte van Sparen-dam/ghelegen op eenen dijck/ lancxs den welcken het Spaensche Leger moeste passeren / over het Ys doen beclimmen ende bestormen/ ende heeft seing hecreghen. Stracx daer nae heeft hy door *Carvaial* het Leprosen huys voor Haerlem ingenomen/ d'welck gheschiedt zijnde / soo heeft hy de Stadt opgheheyscht / haer belovende ghenade ende alle faveur. Waer die van Haerlem hebben sulcx afgheslaghen/de Burghers ende Soldaten resolverende de Stadt in te houden / soo lange als het haer moghelijck soude wesen. *Don Frederico* hier over seer ghestoort zijnde/is met sijn Legher de Stadt genaerdert/ ende heeft hem vast daer voor beschanst. Hy heester voor gheplant veerthien stucken grof Gheschut / schietende clooten van veertich ende ses en [**1572.**] veertich ponden swaer / met de welcke hy op den *XVIII.XIX.* ende *XX. Decembris* de Cruys-voor-poorte/ ende de vesten aen beyde sijden/seer gheweldelijck beschooten heeft / Bresse gheschoten zijnde/so hebben de Spaenjaerden op den *XX.* des naemiddaechs twee gheweldighe stormen op de Stadt ghedaen/ haer volck t'elckens ververschende: Maer die van binnen hebben soo cloecke teghenweere ghedaen / dat sy hare vyanden mannelijck afgheslaghen hebben / met seer groote schade der selfder / schietende uyt de strijckweeren met haer grof Gheschut ketenen / coeghelen/ en schraet / daer mede sy groote schade onder haere vyanden deden / ghelijck sy oock ghedaen hebben met het werpen van brandende pick-reepen ende ander brandt-werck. De Borgers hebben haer in het vechten also mannelijc gedragen als de Soldaten. Die van binnen en verlooren niet boven thien of twaelf Man in het afslaen deser stormen. Doe de Spaenjaerden die ghewoon waren stracx victorie te bevechten / hier soo dapper met het hooft teghen den muyr gheloopen hadden/soo laghen sy stille sonder schieten of stormen/ als verbaest zijnde / tot op den achtsten *Ianuarij 1573.* [**1573.**] Alleen datse groeven tot het Bolle-werck van de Cruys-poorte aen. Daer nae hebben sy begonnen seer dapperlijck met grof Gheschut op de Cruys-poorte/ S. Jans Poorte / ende op de Borst-weeringen ende Muyren op de beyde sijden van de Poorten te schieten / als mede op de Huysen / Cloosteren / ende Kercken: Werpende oock nu en dan vier-coeghelen in de Stadt.

Also die van Haerlem sterck garnisoen binnen hadden/ soo zijn sy dickwils uytghevallen / met haeren vyandt te schermutseren / den welcken sy nu en dan

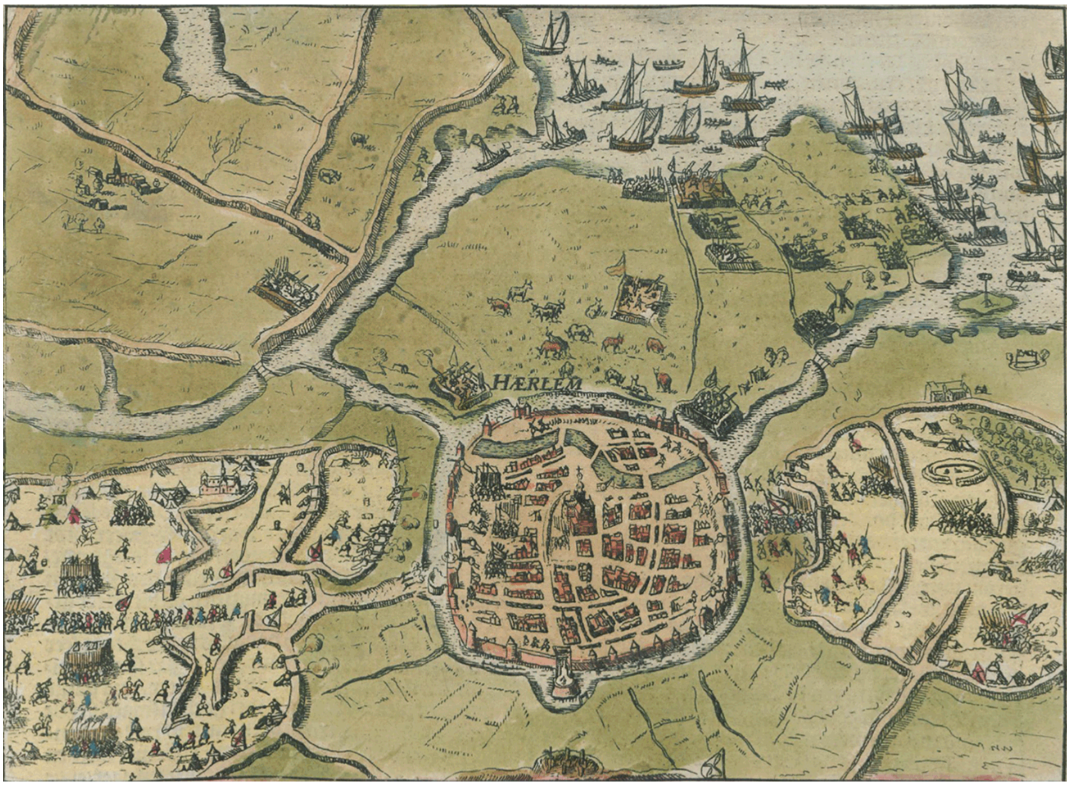

(36)

Sensisti HARLEMUM maculatam hanc sanguie dextram,
Vandaliciq3 jugum terris miserabile Regni
Prima tamen forti quae pectore caede furentom
Hesperium patrijs arcebas maenibus hostem,

[**1573.**] een Schansken afnamen/ d'welck sy corts daer nae wederom moesten verlaten. De ghevanghens van beyden sijden werden meest ghehanghen. Daer was te deser tijdt een cloecke Vrouwe binnen Haerlem/ ghenoemt *Kennau,* een Weduwe / ontrent *XLVI.* jaren oudt/die met veel andere cloecke gheherte Vrouwen vecl mannelijcke daden heeft uytghericht / met spietsen/ sweerden/ en bussen den vyandt afbreucke doende/in haer vrouwelijck habijt. De Spaenjaert heeft verscheydene Mijnen ghegraven/daer mede hy weynich uytgericht heeft /want die van binnen vondense meest/ ende sommighe deden sy selfs op het onverhoedtste springhen/dat de Spaenjaerden lustich in de lucht cabrioliseerden. Wat den vyant met schreten of minerente schande maeckte/dat wiert in der haefte van die van binnen wederom gherepareert ofte hermaeckt. Den laetsten *Ianuarij* is den vyant heel sterck des morghens voor den dagheraet/in aller stillicheyt (de Schilt-wacht in slape ghevallen zijnde) in de halfafgheschotene S. Jans Poorte / ende andere plaetsen daer ontrent ghecomen/alsoo het Ys geheel sterck lach. Jae sy hadden 'tvoordeel van de Poorten ende Wallen al inghenomen / eer de Wacht dat vernomen heeft: Maer doe den dach aenquam/ zijn sy het wijs gheworden/ende zijn soo geweldelijck op den vyandt aenghevallen / dat sy nae langhe vechten/ hem wederom uytgheslaghen hebben. De Spaenjaerts hadden oock het Bollewerck aen de Cruys-poorte inghenomen / ende stonden met vlieghende Vaendels in slacht-ordre om aen te vallen: Maer die vander Stadt hadden dit Bollewerck te vooren ondergraven/ende busse-cruyt in de Mijne ghebracht/d'welck fy / in desen noodt zijnde / aenghesteken hebben. Het heeft soo wel ghewerckt / dat alle die daer op stonden in de lucht vlogen/so dat den vyant daer groote schade gheleden heeft. Op den *XXV. Martij* vielen de Borgheren ende Soldaten met ses Vaendelen uyt de Stadt in des vyandts Leger / aen verscheydene oorden [**1573.**] en plaetsen ghelijckelijck/ ende versloeghen tusschen de seven ende acht hondert van haere vyanden/ namen de Schansen in / ende verbranden over de drie hondert Tenten en Hutten / ende namen den vyandt af seven Velt-stucken / ende neghen Vaendelen / ende grooten buyt van allerley cleynodien ende schoone Wapenen / oock wel vijftich beesten. Die van der Stadt en verlooren in dit ghevecht niet boven negen Mannen.

Don Frederico siende dat hy met al sijn ghewelt op Haerlem niet veel en voorderde: Heeft al sijn beste ghedaen om haer de victualie ende allen toevoer van noodruft te benemen/dien sy tot noch toe over tHaerlemer-Meer ghecreghen hadden/ gheduyrende den vorst met Sleden / ende als het open water was met Schuyten en Schepen. *Don Frederico* heeft op den *XXIX. Martij* den Dijck by 'thuys ter Hert doen deursteken/ ende hy is met *XXXIII.* Schepen/ ende *VII.* Galeyen/daer de *Grave van Bossu* Overste van was/ van Amsterdam daer deur ghevaren/ ende op het Haerlemsche Meer gecomen/daer hy te vooren oock eenighe Schepen ende Galeykens hadde. Met al dese Schepen ende Galeyen heeft sich *Don Frederico* meester ghemaeckt van het Haerlemer Meer/ tot groote bedroeffenisse ende naedeel van de belegherde. Daer zijn tusschen de Spaensche/ ende des Princen Schepen verscheydene schermutselen op dit Meer geweest/ maer noyt en conde de Prince Haerlem wederom victualieren: Soo dat alles in der Stadt seer diere ende schaers begon te worden. Jae sy zijn eenighe weken nae het sluyten van het Meer/ tot sulcke benautheyt ghecomen/datse met goeden smaeck/ende seer gierichlijck gheeten hebben/catten/ratten /honden / ende andere onreyne dieren/ ende met coecken van mout/ raep-saet/ lijn-saet ende hennep-saet/ende al dat ter kelen ingaen wilde/hare hongerighe buyc-

ken [**1573.**] moesten versadighen: Ende als dit op was/soo hebben sy pensen of fincken ghemaeckt van ghesoutene Ossen ende Koeyen-huyen.

Op den *VIII. Iulij* heeft de Prince gepoocht die van Haerlem te ontsetten / derwaerts sendende eenen schoonen hoop volcx/onder het beleyt van den Heere van Batenburgh /die van den vyandt ontmoet ende gheslaghen is / by het Bos voor Haerlem/ de Heere van Batenburgh doodt blijvende met ontrent seven hondert Man/ daer onder veel goetwillighe Burghers uyt de naest omligghende Steden waeren. Die van Haerlem dese tijdinghe crijghende/waeren heel bedroeft/ ende gaven den moet t'eenemael verlooren.

Den hongher wasser soo groot/datter alreets vele waren versmacht/ ende vele waeren amechtich ende gants crachteloos/sy wenschten dat den vyant haer hadde willen bestormen/ op dat sy vechtende met eeren hadden mogen sterven: Eenighe Capiteyns rieden de Borghers dat sy ghelijckelijck met de Soldaten de Stadt verlatende/ erghens door des vyandts Legher souden breken / ende also de elende ontcomen: Hier toe was den meestendeel wel ghesinner/ maer 'tis nochtans achter ghebleven/ overmits de Vrouwen vernomen hebbende / datmen haer met de Kinders in de Stadt verlaten woude / met sulck elendich ghecrijt ende ghekarm op de straten gheloopen zijn/ dat het den Mannen niet moghelijck en was haer [**1573.**] voornemen in het werck te stellen. Des anderen daechs/ namelijck op den *X. Iulij* hebben de Borgers ende Soldaten haer wederom ghereet gemaeckt om teghen den avondt met vlieghende Vaendelen uyt de Stadt te trecken/ met de Wijven ende Kinders die mede wilden en conden: Maer dit bleef wederom te rugghe/ overmidts daer gheseyt wierdt/ dat den vyandt dit vernomen hebbende/in slacht-ordre stondt om haer waer te nemen: Oock quam daer eenen brief van den Grave van Oversteyn/ Overste van het Duytsche Leger/belovende dat alle die in der Stadt waren / in ghenaden souden ghenomen worden/ indien sy de Stadt wilden overgheven/ dit dede de Hooch-duytsche resolveren tot overgeven der Stadt by compositie. Jmmers de Borghers ende Soldaten in dese over groote benautheyt zijnde/ ende gheen uytcomstesiende/ hebben op den twaelfsten *Iulij* des avondts / nae seven maenden belegheringhe/ verwillicht / datse de Stadt souden overgheven in handen van Duc d'Alve ende *Don Frederico* sijnen Sone / op ghenade ende onghenade. Daer is veraccordeert/ dat de plunderinghe der Stadt soude afghecocht worden met *240000.* gulden/die betaelt souden worden in drie termijnen / de *100000.* gulden moesten in twaelf daghen opghebracht worden / ende de reste binnen tweemael ses weken daer nae.

Hoe tyrannelijck dat *Don Frederico* de Burghers ende Soldaten binnen *Haerlem* ghetracteert heeft/ *Anno 1573.*

[**1573.**] **O**P den derthienden *Iulij* isser binnen Haerlem mette groote clocke afghelesen / ende bevolen/ dat alle de Burgheren ende Soldaten al haer gheweer aflegghen/ ende op het Stadt-huys brenghen souden/(eer dit gheschiedt was en dorsten de Spaensche in de Stadt niet comen) ende dat alle de Burghers in het Clooster te Sijl/de Vrouwen in de groote Kercke/ ende de Soldaten (die van *3000.* op *1800.* ghecomen waren) in de Baekenesser Kercke gaen souden. Den *XIIII.* zijnder veel Vaendelen Spaenjaerden in de Stadt ghecomen/die alle de Poorten en Vesten/ Marckt/ Stadt-huys/ en Straten wel sterck beset hebbende / soo is ten selven daghe/ *Don Frederico,* ende de Grave van *Bossu,* met haer Hof-ghesin / in de Stadt ghecomen. Wt bevel van *Don Frederico* zijn stracx alle de Capiteynen ende Officieren/die de Stadt soo cloeckelijck hadden helpen verdedighen/ghevanckelijck ghenomen. Dien wreeden Bloedt-hondt *Don Frederico, Mali corvi, malum ovum,* heeft op den *XV. Iulij* over de *300.* Soldaten/ seer wreedelijck / op de Marckt doen ombrenghen /soo met den sweerde /als met den strop: Ende daer zijnder wel drie hondert twee en twee aen malcanderen ghebonden/in het water gheworpen/ ende verdroncken. *Ioncker VVigbolt Ripperda,* die over het Crijchs-volck binnen der Stadt gecommandeert hadde/ hem draghende soo braef ende soo wel/ gheduyrende de gheheele belegheringhe/dat hy niet ghenoechsaem can ghepresen worden/ is op den *XVI. Iulij* onthalst / met hem is onthalst sijnen Luytenant *Hoornmaker van Gent* een cloeck Crijchs-man; ende *N. Steenbach sijnen Predicant is ghehanghen.* Den *XVIII.* is oock opghehanghen *Simon Simonsz. Predicant* der Ghemeynte binnen Haerlem/ ende met hem ontrent drie hondert Soldaten/ ende eenighe Burghers.
[**1573.**] Den *XX. Iulij* werden *Ioncker Lancelot van Brederode, Rosony* Commissaris/ ende den Rente-meester van den Briel/te Schoten onthalst/ stracx daer nae noch *XVIII.* Capiteyns ende Vaen-dragers/ende noch wel vijfhondert Walsche/ Schotsche/Enghelsche/ ende Fransche Soldaten. Eenighe die langhe in het Gast-huys sieck ende ghequetst hadden gheleghen/ zijn op den *XIX. Augusti* onthalst gheworden/ op de plaetse van het Gast-huys. Het garnisoen in de Schanse buyten de Stadt lietmen van hongher sterven/quansuys in het verdrach niet begrepen zijnde. Jn somma dit hanghen/ onthalsen/ verdrincken en moorden heeft soo langhe gheduyrt/ tot dat al de Enghelsche/ Schotsche/ Fransche/ Walsche/ ende Neder-landtsche Soldaten om den hals ghebracht waren/behalven weynige die haer verstaken/ ende met gheleghentheyt haer uyt de Stadt ontstaelen. De Schotsche Capiteyn *Balfour* werdt los ghelaten/ doende belofte/dat hy den Prince van Oranien om den hals brenghen soude: Maer by den Prince comende/heeft hy hem dit gheopenbaert/ achtende dat hy met goeder conscientie sulck een godloose belofte niet en conde volbrenghen/ *In malis promissis fidem rescinde.* Hy heeft nae der handt als Capiteyn ende als Colonel de Landen langhe tijdt seer vromelijck ende ghetrouwelijck ghedient. Haerlem was door dit belegh in sulcker armoede ghecomen/ dat de Burghers de *240000.* gulden/ die sy belooft hadden voor het afcoopen der plunderinghe/ niet opbrenghen en conden / wat tormenten dat haer de Spaenjaerts daerom aendeden/ maer ter naeuwer noodt conden sy de *100000.* gulden opbrenghen. De Magistraet deser Stadt heeft nae der

(37)

Dira fames postquam portas patefecerat ALBAE
Ehen quot caedum cumulos! quot funera toto
Vidisti disiecta foro! quot corpora saevae
Fix cruci! stuvio quot milli mersa profundo!

[**1573.**] hant/by goede rekeninge (van de Landtschap eenige recompense versoeckende voor haer verlies ende schade) bewesen/gheleden te hebben meer dan twaelf hondert duysent ende tachtentich duysent gulden schade.

Daer sijn, gheduyrende dese belegeringhe, op de Stadt gheschoten thien duysent, twee hondert, ende sesenvijftich scheuten met grof Geschut. Weynich Soldaten en Burghers sijnder doodt ghebleven in de Stadt/ ten aensien des gewelts ende der stormen die de vyant op dese Stadt ghedaen heeft/ *maer men acht datter Don Frederico wel twaelf duysent Man voor verlooren heeft,* soo die door de scherpte des sweerdts zijn omghecomen/ als die door sieckten/ coude/ ende onghemack in het Legher gestorven zijn. Soo dat *Haerlem* ten desen aensien niet onbequamelijc *Hael-meer* genoemt wiert. Nae dat de Spaensche ettelijcke daghen lanck haere moorderije ende moetwille binnen Haerlem gedreven hadden/ soo heeft Duc d'Alve een generael Pardoen/ van *dato* den *27. Iulij,* doen publiceren/ vergevende in [**1573.**] 'sConincx naem den Borgheren ende Jnwoonderen der Stadt al haer leelijcke overtredinge/uytgesondert seven en vijftich van de voornaemste Edele /Officieren/ende Borgeren dier Stadt/die ghevanghen ghenomen zijnde/ alle uyre de doodt verwacht hebben: Sy zijn ontrent Aller-Heylighen aen malcanderen gheketent/ende by nachte van Haerlem nae Amsterdam ghevoert/ alwaer sy alle gaer sonder eenighe ghenade souden ghedoodt zijn gheworden / ten ware dat de bloedt-verwanten van den Grave van *Bossu,* die doe te Hoorn ghevanghen sat / sulckes by Duc d'Alve hadden afghebeden/alsoo die Grave haer geschreven hadde/dat hem voor seker wedervaren soude/ 'tghene men dese ghevanghenen aendoen soude. Hier door zijn al dese goede lieden wederom na Haerlem ghesonden/beter als te vooren ghetracteert gheworden/ende eyndelijck zijn sy noch los ghecomen.

Door des eenen ongheluck
Comt den ander uyt den druck.

Het innemen ende doorsteken van den *Diemerdiick, 1573.* in Martio / ende in Junio.

[**1573.**] **G**Heduyrende het belegh voor Haerlem/heeft de Prince van Oranien allen moghelijcken vlijt aenghewendt om die vrome Burghers ende Crijchs-lieden te ontsetten/ ende den vyandt met schanden te doen opbreken/d'welck voor seker soude gheschiedt zijn/indien sy binnen met nootdrust van victualie waeren versien gheweest. Nevens andere middelen die de Prince van Oranien by der handt ghenomen heeft tot ontlastinghe of versichtinghe der belegherde / is oock desen gheweest/ dat hy *Ioncker Diederich Sonoy* bevolen heeft/ dat [**1573.**] hy met Crijchs-volck ende Pioniers den *Diemerdijck* innemen / doorgraven / ende wel besetten soude. Dit is eenen Dijck tusschen Amsterdam ende Muyden ghelegen/die de Suyder-Zee ende de Aemstel van het Haerlemsche Meer ende binnen-wateren scheydet / alsoo dat de Prince meester zijnde van desen Dijck / *Don Frederico* den toevoer van victualie hoopte te benemen. *Sonoy* heeft desen Dijck subijtelijcken bespronghen ende inghenomen/ ende hy heeft

(38)

Solvat ut Harlemios durâ obsidione Sonojus
Magnanimus, medio castra aggere saeva Dimensi
Disponit properatqȝ armis exscindere miles,
Amstelius, sed non victricia signa reportat

[**1573.**] de Sluyse die daerlach/ gheheelijck in stucken gheslaghen/ ende heeft een stuck weeghs van daer desen Dijck vry diepe ende wijdt doorghesteken/ ende hy heeft tusschen het doorghesteken gat ende de ghebrokene Sluyse wel acht hondert Soldaten opgheworpen/ met veel Pioniers ofte Delvers/ die haer in der haest aldaer begosten te beschansen. *Sonoy* is nae Edam ghevaren/om in der haeste meer schepen/ volck/ ende victualie hier te senden: Maer eer dit alles veerdich was / soo zijn die van Amsterdam op den *XIIII.* Martij met ontrent veertich Schepen/ wel versien met Soldaten ende Geschut/derwaerts getrocken/ende hebben de vijf Galeyen/drie Boots/ ende d'ander Schuyten en Schepen / die *Sonoy* daer gheleyt hadde / soo dapper aenghevallen/ dat des Princen volck/twee Galeyen/drie Boots/ende een Schuyte moesten verlaten / die de Amsterdammers creghen /d'andere weken onder den Dijck / ende salveerden haer onder 't Geschut der gheener die op den Diemer-dijck laghen / die selfs in groote benautheyt waren / want sy zijn te lande van de Amsterdamsche sijde met drie Vaendelen Knechten ende grof Gheschut / ende van de Muydersche sijde met een Vaendel aenghevochten / sy zijn oock te water van buyten Dijcks/ende van binnen Dijcks dapperlijck bevochten gheweest. *Sonoy* heeft ontrent veertich Schepen/ in der haest by een ghecreghen / daer in hy soo veel volcx als hy inder haest crijghen conde/ gheworpen heeft/ ende hy is daer mede t'seyle ghegaen / om de Soldaten op den Diemer-dijck te ontfetten: Hy heeft in't eerste de Amsterdamsche Schepente rugghe ghedreven/maer die van Amsterdam sonden wel te passe den haren eenighe groote Schepen ter hulpe/welcke de Noordt-Hollanders siende aencomen/ soo begaven sy haer op de vlucht/latende haren Gouverneur *Sonoy* midden onder sijner vyanden Schepen in duysent perijckelen/maer hy ontquam het noch/ende hy heeft stracx wederom door sijn neersticheyt soo veel [**1573.**] te weghe ghebracht/dat die van 't Noorder-quartier ontrent tachtentich Schepen/ soo groote als cleyne/ by een brachten om den Diemer-dijck te gaen ontsetten. Maer comende ontrent Edam / soo creghen sy tijdinge/dat des Princen volc den Diemer-dijck verlaten hadde des nachts tusschen den *XVIII.* ende *XIX. Martij,* met sekere Crab-schuyten ende andere ontcomende ende haer salverende soo sy best conden / meynende dat sy verlaten waren /ende datter gheen ontset meer voor haer te verwachten en was. Of wel de Noordt-Hollandtsche Armee te late quam om de belegherde op den Diemer-dijck te ontsetten/so trock sy even wel voorts/ ende heeft de Amsterdamsche Schepen bestreden ende binnen de palen van Amsterdam ghejaecht.

Nae dat de Prince van Oranien verscheydene middelen ende weghen versocht hadde om die van Haerlem te ontsetten / ende de selfde hem allegaer misluckten/ overmits de vyandt soo sterck in sijn voordeel beschanst lach /soo heeft hy raedtsaem ghevonden / dat *Sonoy* wederom den Diemer-dijck innemen soude/op hope dat hy door dit middel het Spaensche Legher de victualie soude connen afsnijden/ ende het selfde door honghers-noodt te doen opbreken. *Sonoy* heeft den Dijck op den tweeden *Iunij* des midder-nachts met verlies van weynich volcx wederom inghecreghen/ ende hy heeft daer stracx ses schansen doen opwerpen / drie aen de sijde van Amsterdam / ende drie aen de sijde nae Muyden. *Sonoy* heeft in deser sake hem soo wijsselijck ende soo cloeckelijck ghedraghen/ dat hy meester van desen Dijck ghebleven is/onaenghesien de vyandt ghepoocht heeft hem met ghewelt daer van te drijven/d'welck te vergeefs zijnde/so hebben die van Amsterdam vijf Galeyen derwaerts gesonden / met noch andere Schepen / de welcke *Sonoy* wel hadde connen vermeesteren/ ofte van daer drij-

ven [**1573.**]/ maer het Scheeps-volck wasser onwillich toe. Hier door is het ghecomen/ dat den vyandt meester blijvende van het Meer / het Legher voor Haerlem ghenoechsaem heeft connen spijsigen/ weynich schade lijdende van den Diemer-dijck. Doch even wel heeft *Sonoy* dese plaetse so langhe inghehouden / tot [**1573.**] dat Haerlem inghenomen was. Hy is eerst den *XVII. Iunij* van daer vertrocken/ door last van den Prince van Oranien / want hy en conde daer gheen vrucht noch voordeel meer doen.

Dapper ghevecht ter Zee tusschen de Spaenjaerden ende die van Vlissighen/ *Anno 1573.*

[**1573.**] **I**C hebbe nu veel bladen beschrevē met verhalinge der geschiedenissen die te Lande gepasseert zijn in verscheydene Provincien en Steden: Nu moet ic ooc hier een weynichsken verhalē watter op Zee gepasseertis indē jare onses Heeren *1573.* De Vlissinghers te water verscheydene treffelijcke victorien bevochten hebbbende/zijn so stout geworden/datse den *XIIII. Ianuarij* na Antwerpen geseylt zijn/ende hebben by nachte eenige Schepen gehaelt/die daer aen de kaye voor de Stadt vaste lagen/die sy te Vlissinge ghebracht hebben: Ja eenige waeg-halsen dorsten binnen Antwerpen gaen/ eñ by nachte eenige lieden van den bedde halen/die sy dwongen by schoonen lichten dage sonder spreken met haer uyt de Stadt te gaen /die sy dan ransoneerdē. Sy hebben het Soontgen van *Bouwen Ewoutsz. Admirael,* tAntwerpē uyt den huyse van den Schout genomē/daer het als gevangen bewaert wiert/eñ sy brochten dit kint by schoonen dage uyt de Stadt na hare Schepē. Jmmers de Vlissingers hebbent so gemaect/dat eē yeder van haer wiste te sprekē.

Den Hertoghe van *Alba* de Vlissinghers ontsiende door hare coenicheyt eñ cloecke daden die sy dagelijcx op Zee bedreven/schreef ende sont alomme na Vranckerijc/Danemarc/eñ Oost-lant/om scheeps-volc/om die van Middelburg te ontsetten/ende de Vlissingers wat te doē binnen blijvē/ doch hy creech alleenelijc eenige Bremersche Boots-gesellē: Hy liet alle de schepen die hy conde becomen/eenichsins bequaem zijnde/toerusten/so t'Antwerpen/Bergen op Zoom/als elders: Hy deder ooc veel nieuwe timmeren: Het Geschut dat [**1573.**] daer toe noodich was/dede hy de Steden besorghen: Sijnen Admirael was *Sanchio d'Avila,* Gouverneur van het Casteel van Antwerpē. Jn den Winter deses jaers isser een Vlote van groote Rade-seylen/Smac-seylen/met Proviant-schepen/ tsamen *LVI.* Schepen/ onder het beleyt van *Sanchio d'Avila* van Antwerpen afgevaren/den *XX. Febr.* om Middelburg ende andere plaetsen in Walcheren / die noch Spacus waren / te provianderen: Maer comende ontrent Ter-Neuse/so hebben hun daer des Princen van Oranien Schepen bejegent/alwaer voor 'teerste het Oorloch-schip/daer den Admirael Worst op was/van eenige Smac-seylen van achterē seer doorschoten eñ gerampaneert wert: Eyndelijck zijn dese twee Vloten met malcanderen al schietende eñ schermutselende gecomē tot voor tLant vā Borsele/alwaer sy malcanderē seer dapperlijc treftē/so dat de *Vice-Admirael Ian de Moor* van Vlissinge/ den Vice-Admirael van Antwerpē aen boort clampte/eñ also vechtende ontrent een half uyre/geraectē sy wederom vry van malcanderē. Ten laetsten so quam des Princē Vlote op ancker te liggen voor Borsele/eñ des Conincx Vlote weeck wederom te rugge tot voor Ter-Neuse/ achterlatende den meestendeel van haer cleyne schepen/die de Vlissingers in den gront geschoten/verbrant/of genomen hadden. S'daechs daer na/ als de wint Westelijc was gewordē/so heeft des Princen Vlote seyl gemaect/om des Conincx Vlote te gaen bespringen: Maer die heeft seyl gemaeckt/eñ heeft de

[**1573.**] vlucht nae Antwerpen ghenomen: Des Princen vlote volchde achter aen al schietende / soo dat des Conincx volch en groote Schepen al vry groote schade leden. Hier bleef doodt den *Colonel Arietta,* by de sijne groot gheacht. Van weghen dese victorie was den Prince van Oranien seer verblijdt/ende schreef de selfde over aen den Raedt van Hollandt/met last om dese tijdinghe voorts aen alle Steden en plaetsen van Hollandt over te schrijven/ ten eynde het volck vermaent soude werden Godt den Heere hertelijck daer voor te dancken/ ende voorts te bidden/ dat Godt haere sake tot eenen goeden eynde wilde brenghen.

Den Admirael des Conincx *Sanchio d'Avila* bevindende hem te onsterck om teghen de Vlissinghers op Zee te vechten / heeft t'Antwerpen meer groote Schepen toegerust/onder andere een Engels Schip/ dat daer van de Laken-vloote aenghehouden was: Hier mede is hy den laetsten *Februarij* van Antwerpen afghevaren / met eenen Noordt-Oosten windt. Tusschen Borsele ende het aerden Bolle-werck van Walcheren /begosten des Conincx/ ende des Princen Schepen dapper op malcanderen te schieten. Des Conincx Schepen waeren op de sijden al met roode Borgoensche Cruycen ghetekent/ op dat sy des te beter malcanderen soude kennen gheduyrende het gevecht. Dese beyde Vloten moesten/ overmidts den Noordt-Oosten windt / nevens malcanderen ten ancker comen met halve ebbe; Vele van des Conincx Schepen waeren wat ten winde-waerts van des Princen Schepen/met apparentie dat sy souden connen door-varen. Als het stille water werdt/soo zijn dese beyde Vloten onder 'tseyl ghecomen. Des Conincks Vlote poeghde met laveren op de Reede voor het Casteel van Rammekens te comen; Des Princen Schepen sochten haer dat te beletten. Eyndelijck een van 's Conincks Schepen/ d'welck seer groot was/ ghenoemt den Eliphant/ daer den Heere van *Blicqui* op commandeerde/ werdt aengheclampt van [**1573.**] Capiteyn Groeneven/ ende van Capiteyn Everkitte/ ende van noch een ander Oorlochs-schip: Jn het vechten zijn beyde dese cloecke Capiteyns/ met veel van haer volck/doodt ghebleven/als oock mede Capiteyn Cloot/die sich voor Zierickzee mannelijck gehouden/ ende dat hadde helpen winnen: Doch het Schip den *Eliphant* ghenoemt/ werdt noch ten lesten vechtender handt van de Vlissinghers inghenomen/ die doodt sloeghen al datter op was/ onder andere bleef oock den Heere van *Blicqui* met al sijn volck: Hy was een treffelijck Edel-man uyt Henegouwe/ hy wierdt met een keten uyt een grof Gheschut/ghetroffen/ende midden deur ghesneden. Een ander Schip/ ghenoemt *het Landt van Beloften,* gejaecht zijnde van de Zeeuwen / seylde teghens het aerden Bollewerck aen Landt/in welck Bollewerck laghen des Conincx Soldaten/ doch even wel heeft Capiteyn Joos de Moor het selfde aengheclampt met een groote couragie/ ende alsoo eenich volck uyt Vlissinghen nae dit Bollewerck over Landt marcheerde/ soo heeft des Conincx volck het Bollewerck verlaten/ ende Capiteyn Moor creech het Schip. Noch vier andere van des Conincks Schepen gheraeckten op een platte ofte sant/ ghenoemt Nat-gat/ aen grondt/ welcker een was dat groote Enghels Schip /noch een ander schoon Schip/ ghenoemt de Heudebarcke van Rosendal. Des Princen volck creghen alle viere de voorschreven Schepen: Een groot deel van het volck dat op dese vier Schepen was/ vluchtede met de Roeyboots nae het Landt/maer sy wierden van des Princen Smack-seylen in de grondt gheseylt ende verdroncken: Soo datter in alles ses Meers-schepen ofte groote Schepen ghenomen/ ende nae Vlissinghen ghebracht wierden/wel versien met veel Gheschuts/ ende gheladen met proviande om die van Middelburgh te victualieren: De andere wierden ghebercht

(39)

Quid Neptunicolas memorem acri Marte Zelandos!
Agmina sanguinolentorum quot mersa sub Vndis!
Et naves turbis fatas hostilibus Omnes
Sic tandem jndomitos sequitur vindicta Tyrannos.

[**1573.**] onder het Casteel van Rammekens / behalven een dat aen den grondt seylde tusschen het derde Bollewerck ende het voorschreven Casteel/ d'welck daer van de Spaensche selfs in brandt ghesteken werdt/ op dat het de Vlissinghers niet tot profijte comen en soude. Het volck werdt meest ghebercht. Dit Schip was met coorn geladen /d'welck niet heel tot den boden afghebrandt zijnde/ soo ginghen derwaerts veel arme ghesellen uyt Vlissinghe / om tot haer behoef noch wat daer van te crijghen.

Dit gevecht ter Zee was seer furieus ende wreet/ want daer en wierdt gheen genade gebruyckt/maer watmen levendich crijghen conde aen beyde sijden/ dat werdt al vermoordt of verdroncken: Daer bleven veel Edel-lieden ende Officiers / behalven den Heere van *Blicqui.* Jn het Schip den Eliphant ghenoemt/vergaerdemen nae den strijdt de stucken van de Menschen in manden/als armen/beenen/hoofden/ *&c.* Also dat het meer een Slacht-huys ofte Vleeschhuys scheen te wesen /dan een Schip: Alsoo was het oock met de andere gestelt/daer het Gheschut dapper doorghevloghen hadde. Dies niet te min so heeft *Sanchio* [**1573.**] *d'Avila* sijnen last volbracht / ende hy heeft voor die reyse/de Stadt Middelburgh/Arnemuyden/ende het Casteel van Rammekens gheproviandeert/ hoe wel met groote schade: Want hy hadde op dese Schepen fleur van volck / het beste Scheeps-volck uyt Duynkercke / ende veel Bremers Boots-volck/ die meest al doodt bleven in dit ghevecht/in alles wel neghen hondert van des Conincx volck/ soo verdroncken/als doodt gheschoten of gheslaghen: Heel weynich ghevanghenen warender / onder andere wierdt ghevanckelijck binnen Vlissinghe ghebracht *Charles Grenet,* des Heeren van Werps Broeder/ die binnen Middelburgh was. De Mateloosen souden hem op het hooft te Vlissinge doodt gheslaghen hebben / hadden hem de Vrouwens niet ghebercht ende versteken. Want sy waeren soo verbittert op de Spaenjaerden ende Spaens-ghesinde / dat syse vast al over boort smeten ofte doodt sloeghen die sy creghen/sonder aen te sien van wat staet ende qualiteyt dat sy waeren/ ende hoe groot rantsoen datse presenteerden.

Des Heeren stercken arm stont ons seer mercklijck by,
En keerd' in enckel spot des vyandts hoovaerdy.

Des Princen Soldaten nemen *Rammekens* in/ den vijfden *Augusti, 1573.*

[**1573.**] **O**F wel Duc d'Alve nae vele neder-laghen ende verlies ter Zee /sach ende bevont /dar hy heel Zeelandt haest soude moeten verlaten/soo heeft hy nochtans allen mogelijcken vlijt aengewent/om Middelburgh/Rammeken/ende andere Schansen te houden/so lange als het hem eenichsins soude moghelijck wesen/ *Tijdt winnen in den crijch is veel ghewonnen.* Tot desen eynde heeft hy [**1573.**] door *Sanchio d'Avila* sijnen Admirael / laten toeruste soo veel Schepen als hy conde bemannen. Maer dewijle men t'Antwerpen hier mede doende was /ende dat het garnisoen te Middelburgh niet seer sterck en was/so heeft *Charles Baysot* een Edelman van Brussel gheboren/ (die nu Gouverneur van Vlissinghen

(40)

Arx jacet antiquum quae servat ab Arietc nomen,
Oceano vicina, viris plena atq3 alimentis,
Firma loco, obsessam positis in culmine mali,
Tormentis capit Auriacus, dolet Alba cadentem.

[**1573.**] gheworden was/ ende *Loys Boysot* sijnen Broeder Admirael:) Ende de Heere Jan de Jonghe/oft *Doctor Iunius,* van Antwerpen gebooren (die te Campveer in Rolles plaetse Gouverneur gheworden was) dese occasie waer genomen/ ende hebben in het beginsel van *Augusto* te water ende te lande belegheert het Casteel van Zeeborg/anders Rammekens genoemt/ gheleghen tusschen Vlissinghen ende Armuyden/ghemaeckt by Keyser Carel de vijfde/ om den inganck van de Riviere op die sijde te bevrijden. Nae dat de voorverhaelde Gouverneurs met haer by-hebbende Crijchs-volck wel beschanst waren/ soo hebben sy in sulck eenen corten tijdt/dat het schier ongheloovelijck is/een Mijne gegraven (Gouverneurs/ Capiteyns/ al datter was de schuppe in de handt nemende ende arbeydende) lancx door den Zee-dijck/aen 't Noordt-eynde van 't Casteel/ om het selfde door de cracht van veel busse-cruyts/d'welck sy daer onder brachten/te doen springhen. Die van Middelborgh en conden/ by ghebreck van volck/ gheen ontset doen: Ende op het Casteel en waren niet boven tseventich Mannen ghelaten: Want die beyde Gouverneurs hadden samblant gemaeckt / als of sy Armuyden meynden te gaen bespringen/waerom den Gouverneur van Rammekens met sijnen Chirurgijn ende eenige Soldaten in der haeste derwaerts getrocken waren/meynende die plaetse tegē de Vlissingers te helpen bewaren. De Gouverneurs voorschreven ordonneerden Capiteyn Joos de Moor/ ende Evert Hendricksz. toe te reyden ende op het spoedichste veerdich te maecken elck een Schip / die sy noemen Drommelaers / zijnde Smack-seylen/ die groot zijn/ ende nochtans niet diepe en gaen: Sy hebben op elck een van dese Schepen [**1573.**] gestelt een groote Meerse op den Mast/rontom scheut-vry voor een Musquet/meynende/als de Mijne soud egesprongen zijn/ende men het Casteel van de Landt-sijde soude aenvallen/dat sy dese Meers-schepen by het Casteel brengen souden/ om daer mede/by de Musquettiers in de Meersen liggende/de verweerders des Casteels van de Wallen te keeren. Maer als die van 'tCasteel dit alles saghen / ende bevonden dat sy te swack van volck waren om te contra-mineren ende teghen-weere te doen/ soo te water/als te lande belegheert ende bespronghen zijnde/ ende mede overmits dat haren Luytenant in sijnen arm geschoten was/ende dat hy ende de andere gequetste vreesden/ by ghebreck van haeren Chirurgijn / datse aen hare wonden sterven souden/ soo hebben sy / als des Princen volck ghereet stondt om den storm te water ende te lande aen te brengen/een Vrede-vaendel uytgesteken/teecken gevende dat sy wilden apoincteren/ d'welck geschiedt is/ ende is alsoo dit stercke Casteel/ den vijfden *Augusti* des Princen van Oraniens volck overgelevert/d'welck voor den Coninc een groot verlies was/want hier door verlooren de Spaensche de passagie ende inganc tot de belegerde Stadt Middelburg. De Soldaten die uyt Rammekens trocken/sijn met hare bagagie geconvoyeert/ende sonder schade tot voor Middelburgh gebracht. Men heeft in Rammekens ghevonden ende ghecreghen achtien stucken Gheschuts/ende veel amonitije/oock veel victualije/ als vleys/coorn/wijn/soo vele dat de Soldaten die daer in beleghert waeren geweest/wel drie maenden lanck daer van hadden connen leven.

Belegheringhe der Stadt *Alckmaer, Anno 1573.*

[**1573.**] **E**Enen Jesuyter/ghenoemt *Cornelius Claudius Chrysopolitanus,* heeft den Coninck van Hispanien desen raedt ghegheven/ om haest een eynde te maecken van den Neder-landtschen crijch: Hy raedt sijne Majesteyt/dat hy een seer groot ende gheweldich Legher soude beschrijven ende te velde brenghen/ende dat hy daer mede soude belegheren ende innemen eenighe van de voornaemste Steden des Landts/ende voeghter by hoe hy/Meester gheworden zijnde/daer mede leven soude.

Sijn eyghene woorden zijn dese / *Oppugnata vel expugnata Civitate una vel altera ex praecipuis, vel tertia, quae pacem oblatam respuerint, tanta animadversione, tanta austeritate, ne dicam immani & plus quàm barbara & fera crudelitate, ibidem res agat in omnes usque ad minimum, insontes pariter & insontes (dictu durum) ut nemini parcat, nullius aetatem vereatur, conditionem vel sexum respiciat, aut impubis & tenellae aetatis misereatur, ut omnium aures haec audientes timiant, corpora horrore concutiantur, artus contremiscant, in verticem crines erigantur, vultus concidant, facies pallore immutentur, quo ceteris oppidis Belgij, timor incutiatur.* Dat is te seggen/ *Alsser een, twee, of drie van de voornaemste Steden, die den aenghebodenen vrede ende ghenade verworpen hebben, sullen bestormt ende inghenomen zijn, so sal de Coninck aldaer sulcke straffe, sulcke ghestrengicheyt (om* [**1573.**] *niet te ghebruycken de woorden van onmenschelijcke ende meer dan Barbarissche ende beestelijcke wreetheyt) oeffenen ende bedrijven moeten teghen alle ende eenen yeghelijcken, van den cleynsten tot den grootsten, sy zijn schuldich ofte onschuldich (al hoe wel dat dese woorden hart luyen) dat hy niemandt verschoonen en sal, sonder aensien van jaren, van staet of qualiteyt, hy sy Man of Vrouwe, hy sy Kindt of jonck van jaren, hy en moet met niemanden barmherticheyt hebben, maer soo handelen, dat eenen yederen die het hoort vertellen de ooren tuyten, haere lichamen schudden en beven van schrick en vreese, dat hare ledematen citteren, ende haer de hayren te berghe staen, haer ghelaet sich onstelle, haer aensichte bleeck en doodt-verwich worde: Op dat den anderen Steden van Neder-landt eenen schreck ende vreese aenghejaecht worde.* Het blijckt ghenoechsaem aen de moorderijen ende wreedtheden die *Duc d'Alba* binnen Mechelen/Zutphen/Naerden/Haerlem/ende elders ghepleecht heeft/ dat hy de wreede lesse des Jesuyters *Chrysopolitani* seer wel gheincorporeert heeft ghehadt. Maer even wel en is hy tot sijn voornemen met d'andere Steden niet ghecomen. Want nae den wreeden moordt binnen Haerlem begaen/ heeft *Duc d'Alba* brieven gheschreven aen alle de Steden van Hollandt/ ende oock aen andere/ haer ghenade aenbiedende/ ende soo sy die niet dadelijck aen en namen/ haer dreyghende met alle rigeur ende wreedtheyt te overvallen: Maer niemandt en gaf hem gehoor: Jae die van Rotterdam ontboden hem/ dat sy wel den Coninck van Hispanien voor haeren Heere erkenden/ maer dat sy niemandt anders voor des Conincx Stadt-houder in Hollandt en bekenden/ dan den Prince van Oranien. Wat oock *Duc d'Alba*

[**1573.**] met sijn wreedtheyt ende tyrannije heeft te wege gebracht / heeft stracx ghebleken aen die van Alckmaer/ daer van ick hier een cort verhael doen sal.

Vier daghen nae dat de Spaenjaerden Haerlem hadden vermeystert/namelijck op den sesthienden *Iulij,* soo hebben sy derde half duysent Voet-knechten/ ende vier Vaenen Ruyteren nae Alckmaer ghesonden / meynende dat de Burghers daer binnen/ soo verschrickt ende bevreest souden wesen/ om t'ghene dat soo heel corts binnen Haerlem gheschiet was/dat sy datelijck haere Stadt in handen van Duc d'Alve souden overgheven/maer of wel eenighe vreesachtich waren/ alsoo dat sy in aller ijl ghevlucht ende verloopen zijn/ andere oock rieden datmen het Spaensche garnisoen in de Stadt nemen soude: Soo bleef nochtans den meestendeel ghehert ende wel ghemoet / om den wreeden bloedt-dorstighen Spaenjaert teghenstant te doen. Daer laghen doe recht wel te passe eenighe van des Princen Soldaten te Heyloo/ ende ontrent Egmont op de Hoeve/ die door het voorsichtich beleyt van den Oversten/ Joncker *Iaques Cabelliau* (die gheduyrende de belegheringhe Gouverneur in de Stadt gheweest is) ende Capiteyn *Ruychaver* in der Stadt gheraeckten/ die stracx met haer schieten en schermutselen de Spaenjaert boodtschapten/ dat sy noch van ghener meyninghe en waeren hem in de Stadt te laten comen. De Spaenjaert aldus ghegroet ende ontfanghen zijnde/ is voor datmael/ van daer vertrocken nae Haerlem/ mede nemende eenen grooten hoop beesten/ende Egmont binnen aen brandt stekende.

De Spaenjaerden vertrocken zijnde/ soo hebben die van Alckmaer begost haer te verstercken/ haere Wallen te verbeteren/ ende provisie van coorn/mout/ ende bus-cruyt te doen /ende goede ordre te stellen om des vyants gewalt te verwachten ende af te keeren.

Het quam die van Alckmaer/ Leyden/ Edam/ Munnickerdam/ Purmereynde / ende het gantsche [**1573.**] Noorder-quartier seer wel te passe/dat even te deser tijdt de Spaenjaerden binnen ende buyten Haerlem mutineerden/ ende wilden niet optrecken/ of sy wilden eerst betaelt wesen/ zijnde ten achteren wel acht en twintich maenden/ want uyt Spaenien nu langhe tijdt gheen gelt ghecomen en was/ ende Duc d'Alve vreef de indien hy de Landen ende Steden/noch staende onder de ghehoorsaemheyt van den Coninck / in deser tijdt meer gelts wilde afschatten/ datse lichtelijck van hem afvallen/ende den Prince van Oranien toevallen souden.

Doch Duc d'Alve heeft *Chiapijn Vitelli Marquis van Cetona* nae Haerlem ghesonden/die eyndelijck na veel onderhandelinghe op den *XIIII.* ende *XV. Augusti* haer bevredicht heeft/soo met gelt/ (elcken Spaenjaert dertich Croonen ghevende) als met schoone beloften / ende hope van plonderinghe ende rantsoeninghen van Alckmaer ende andere Steden; Maer hy vercocht haer de Beeren huyt / eer den Beer gevanghen was / als nae der handt ghebleken heeft.

Duc d'Alve sijnen volc nu wederom tot sijnen wilghecreghen hebbende / so heeft hy voorghenomen sich meester te maken van geheel Noodt-Hollandt/Water-Landt/ ende de Suyder-Zee. Den *Grave van Bossu* gaf hy den last te water/ende sijnen Sone *Don Frederico* gaf hy commissie om te lande den Crijch te voeren.

Datelijck heeft *Don Frederico* gesocht sijnes Heer-Vaders last ende wille in het werck te stellen/ beginnende aen Alcmaer/op den een en twintichsten *Augusti,* derwaerts sendende ettelijcke Vaenen Ruyters/ ende eenighe Vaendelen Voet-volcks/ om de Stadt te berennen/ ende aen alle sijden te besluyten/ ende alsoo den toevoer van victualie af te snijden. De Burghers ende Soldaten vielen mannelijck uyt / ende hielden schutgheveert teghen haeren vyandt/ maer

(41)

Cinxerat ALCMARIAM durâ obsidione Tyrannj
Filius Albanj vastare hanc caedibus optat
Obsistunt pariter generoso pectore cives,
Hinc sua Castra levi trepidus formidine vertit

[**1573.**] also de selfde stracx sterck ontset creghen/soo moesten sy wederom in de Stadt wijcken / latende de Vaert in het gewelt der Spaenjaerden. Als corts hier na al des vyandts gewelt gecomen was/sterck zijnde wel sestien duysent Man/soo zijn alle passagien ende toegangen der Stadt so beset geworden aen allen sijden/ datter niemant/dan met seer groot perijckel/uyt ofte in comen en conde. Daer vielen daghelijcx veel schermutselinghen tusschen die van der Stadt/ ende de Spaenjaerden/met schade van beyde partijen.

Den tweedē *Septembris* is Marten Pitersz. Stadtstimmerman/een seer cloeck ende verstandich goet patriot uytgesonden met brieven aen Joncker Diederijc Sonoy/Gouverneur van het Noorder-quartier ende voorder aen den Prince van Oranien/om den noot der belegerde aen te dienen/voorslaende/datmen om Alcmaer te ontsetten behoorde het water in te laten/ende over het landt te laten loopen. Maer dit hebben eenige/die haer landt ende koeyen daer hadden/ lange tegengehouden/meer achtende haer particulier profijt/ dan des Landts voordeel.

Die van Alckmaer op den *XV. Septembris* uytgevallen zijnde/hebben een Loop-schanse becropen/alwaer sy eenen Spaenjaert/ genoemt *Ian Pronymo* gevanckelijck creghen/den welcken sy in de Stadt brachten. Desen Spaenjaert gedreycht zijnde/datmē hem hangen soude/heeft belooft alle secreten ende gelegentheyt van het Legher te openbaren/soomen hem het leven wilde schencken. Doch hy is even wel/na dat hy veel dingen geopenbaert hadde/opgehanghen. Als hy ter doodt werde geleyt/so heeft hy seer jammerlijck sijns lijfs ghenade ghebeden/ ghebruyckende onder andere woorden oock dese/ *Indien ghylieden my wilt het leven houden laten, so wil ick in den Duyvel geloven, ende dien aenbidden, gelijck als ghylieden doet.* Dewijle men den gemeynen hoop der Spaenjaerden inbeeldet eñ wijs maeckt/dat wy hier te lande den Duyvel aenbidden (gelijc noch voor vijf jaren de Jesuyten van Munster in openen druck een Boecxken hebben uytgaen laten/ [**1573.**] daer in sy schrijven/*dat den Calvinisten Godt de Duyvel is)* so en ist trouwens geē wonder/dat sy ons dus bitterlijc te vyere eñ te sweerde vervolgē/meynēde God den Heere een ghename offerhande te doen/als sy die van de Gereformeerde Religie dooden eñ vermoordē.

Don Frederico heeft tot het maken sijner beschansingen/batterijen/ende andere wercken niet alleen ghebruyct gehuyrde Pioniers/ ende 'tgespuys van geforceerde boeven/banditien/ende Galleye-boeven/maer de vrome Burghers van Haerlem moesten mede pionieren/elck sijn beurte ofte so alst het lof gaf/uyt alle de Hoopmanschappen/niemant uytghesondert/tot drie hondert toe/welck getal stedes vol blijven moest/soo haest alsser eenē doot geschotē wiert/of verliep/stracx moesten eenen anderen Burgher van Haerlem in sijn stede comen. Als de Burgers seyden/dat haer genade belooft was/na dat sy haer leven ende haer goet met tweemael hondert duysent ende veertichduysent guldens/geransoneert eñ vry gecocht haddē; So gaf men haer voor antwoorde/dat mense aldus gebruyckte/en was niet om haer te straffen ofte te doen stervē/maer op dat sy haren Coninck souden dienst doen/voor den welcken sy schuldich warē haer lijf eñ goet te wagen.

Den *XVIII. Septembris* in den morgenstont hebbē de Spaenjaerden seer vreeselijc begonnē de Stadt te beschieten/ met twintich groote stuckē/schietende ysers van veertich ponden swaer: Sy schoten op eenē dach wel over de twee duysent scheuten/ ende maecten een groote bresse aen den Rooden toorn/ eñ aen de Friessche Poorte/alwaer sy des namiddaechs ontrent drie uyren eenen dapperen storm aenbrachten: Maer die van binnen deden sulcke mannelijcke teghenweer met haere roers/verre-jaghers/ gavelijnen/rappieren en steenen/ oock met brandende peck-reepen/ die sy de Spaenjaerden over 'thooft om den hals wierpen/als oock

met heet calck-water/ende dierghelijcke: Dat sy desen storm lustich afsloeghen met groot verlies der

[**1573.**] Spaenjaerden/endecleyne schade der belegerde/die so vromelijck malcanderen bystonden/dat niemant van sijn plaetse en weeck/ten ware dat hy dapperlijck gewondet was: Jae de Vrouwen/Jongers/ eñ Meyskens deden mede tegen-weer/ghestadelijck aenbrengende geteerde eñgesmeerde hoeppen/die sy aen brant staken/eñ na den vyant wierpen. Als des vyants eersten storm afgeslagen was/so quamender terstont andere Regimenten versch aenvallen/veel meer eñ stercker aenvallende/als d'eerste gedaen hadden/maer sy moesten mede op een corts met schande eñ groot verlies te rugghe trecken/onaengesien dat sy met een furieuse couragie aenvielen /roepende *Victoria, victoria.*

Terwijle dat desen storm geschiede aen de Friesche Poorte/so isser oock by den Rooden Toorn eenen seer bloedigen ende geweldigen aenval gedaen/alwaer de Spaenjaerden een storm-brugghe aenbrachten/daer mede sy de Stadts-wallen met groote menichte van volcke beclommen hebben; Doch God de Heere heeft de belegerde so veel herte eñ moet gegeven/datse daer oock cloeckelijc den vyant hebben afgeslagen/die terstont wederom met versch volc aenquam/d'welck ooc afgeslagen wiert: De Spaenjaerden zijn ten derden male met noch meer versch volck aenghevallen als te vooren/doch sy hebben alsoo groote schade eñ schande behaelt als de voorighe. Desen storm duyrde tot 's avonts te seven uyren/tot dat den donckerē nacht aen quam. Men achte dat *Don Frederico* in dese stormen verloren heeft over de duysent Mannen/waer onder veel Hooft-officieren ende Bevel-hebbers waren/als *Don Francisco de Bobadilla, Diego Felice, Blasco Nuvies de Carvayal,* ende andere. Die van binnen verlooren maer *XXIIII.* Soldaten/ende *XIII.* Burghers/doch daer warender vele gequetst. Die van binnen cregen by nachte der Spaenjaerden storm-brugghe die op [**1573.**] wijn-pijpen ghemaeckt was.

Op den *XX. Septembris* heeft *Don Frederico* wederom seven of acht hondert scheuten op de Stadt gedaen/eñ alles tot den storm bereyt ghemaeckt/gelijck die van binnen ooc haer tot tegenweere bereyt hebben/d'welc de Spaenjaerden merckende/soo en zijn sy so dol niet aengevallen/als sy voor desen gedaen hadden/sy zijn na een corte schermutselinge eñ proeve weder te rugge geweken/ ende wat neersticheyt dat *Don Frederico* dede/sy en wouden niet wederom aenvallen.

Den Oversten *Sonoy* heeft de Sluysen doen openen/ ende hy heeft hier en daer de Dijcken deur-gesteken/ waer deur het water so overvloedelijc in't Lant geloopen is/dat mē tusschen de Schansen van Crabbendam eñ van Schooreldam niet anders dan den top of thoochste van den Reecker-dijc gebruycken en conde.

Don Frederico siende/dat al sijn moeyte te vergeefs was/ende sijn volck onwillich was om wederom dese Stadt te bestormen / oock seer benaut zijnde door den inval des waters / eñ dagelijcx noch erger vreesende/ want hy in perijckel stont/so het water noch meer opgeloopen hadde/dat hy sijn Geschut niet en soude connen vervoeren/jae dat hy selfs ende sijn geheel Leger daer souden verdrinckē: So en heeft hy't niet geraden gevonden daer langer te blijven liggē/maer heeft geresolveert met sijn Leger op te brekē/gelijc geschiet is. Hy is den *VIII. Octobris* na Amsterdam tot sijnē Vader gereyst/latende voorts de sorghe van het afvoren des Leghers *Francisco Baldeo.* Aldus heeft dese belegeringhe/nae dat sy seven weken gheduyrt hadde een goet eynde genomen voor die van Alckmaer ende het gantsche Landt/des sy met vreuchde spraken/gelijck in den *124.* Psalm gheschreven staet.

Ghelooft zy de Heere, dat hy ons niet en geeft ten roove in onser vyanden handen.
Onse siele is ontcomen als eenen vogel den strick des Vogel-vangers,
het strick is verscheurt, ende wy zijn vry.

Geertrvyden-bergh van des Princen volck beclommen ende inghenomen / den acht en twintichsten dach *Augusti, Anno 1573.*

[**1573.**] **D**Ewijle den Crijch op de Zuyder-Zee / tusschen de Noort-Hollanders/ ende den Grave van Bossu/ als oock tusschen den Heere van Beauvoys/ ende de Zeelanders/op het heetste ende heftichste was / ende Amsterdam/ Middelburgh/Haerlem dapperlijck streden ende bestreden wierden: So heeft sijn Princelijcke Excellentie/stedes wakende over de welstant deser Landen / verscheydene aenslaghen ghehat op dese ende gheene Steden/ noch staende onder de gehoorsaemheyt van Duc d'Alve/hy heeft gepoocht die te vryen van het Spaensche jock/ ende door hare vryinghe/de belegherde ende benaeude Steden des te beter te verlichten ende te ontsetten. Hier toe heeft sijn Princelijcke Excellentie seer wel gedient ende te passe gecomen sijnes Luytenants des Heeren van Poyets cloeckheyt ende ervarentheyt/die heeft eenich verstant gecregen binnen Geertruyden-berghe/ door welcker hulpe/ of sy schoon weynich in ghetale waeren / hy verhoopt heeft / sich meester te maken van dese Stadt. Hy heeft sich vervoecht by sijn Princelijcke Excellentie als die te Dordrecht was/ om ordre te stellen op het verbeteren ende verstercken dier Stadt / die desen aenslach op Geertruyden-bergh wel aen stont/ ende heeft goet ghevonden / dat den Heere van Poyet by de Bredasche Poorte dese Stadt in der nacht in stillicheyt soude beclimmen. Daer en lach in der Stadt des maels maer een Vaendel Waelen onder eenen Spaenschen Capiteyn. De voorschreven Poyet heeft desen aenflach met soo goede ordre/ ende stillicheyt weten te beleyden/ dat hyde Stadt op den acht en twintichsten *Augusti* heel vroech in den morghen-stont / alsmen ter Misse luyde / heeft beclommen ende inghenomen/met sulcke stillicheyt ende behendicheyt/dat aleer de Waelen die daer in garnisoen laghen/wisten datter eenige [**1573.**] vyanden ontrent waren/so was de Heere van Poyet met sijn volck al binnen de Stadt / ende eer de Waelen haer conden ter weere stellen/so zijnse meest doodt gheslaghen/de reste ontloopende/ende sich verstekende/elck so hy best conde of mochte. Capiteyn Draeck spronck achter uyt de venster sijnes Loghements/ d'welck aen de Stadts-grachten streckte /latende op de tafel ligghen de leeninghe/die hy 's daechs te voren hadde ontfanghen/in meyninge zijnde die uyt te deylen des selven daechs als sy besprongen wierden/welc gelt des Princen Soldaten onghetelt ende sonder te weghen aennamen. Den Borghers ende Jnwoonders en werdt niet misdaen / elck een mocht by den sijnen vry en franck blijven / sonder om de Religie/ of om eenighe andere oorsaken ghequelt of verdreven te worden; sijn Princelijcke Excellentie heeft willen betoonen / ende doen blijcken met der daedt/dat hy den Crijch niet en voerde tot ruine ofte naedeel der Borgheren ende Jnwoonderen der Landen/ gelijck Duc d'Alve met sijnen Spaenjaerden dede / maer om de Landen te verlossen uyt de handen ende tanden der wreede bloedt-honden / ende verderwers van Landen en Steden. Daer wierdt binnen Geertruydenberghe tot Gouverneur gestelt *Ieconimus van Seraets,* die corts hier nae van zijn eygen volck aldaer is deursteken in eenen tumult ofte oploop. Die het deden/ zijn aen het leven gestraft geworden/ ende het Vaendel van Capiteyn *Trillo* is daerom ghecasseert gheworden.

Den achsten *Novembris* deses selfden jaers hadde Joncker Arent van den Dorpe / Gouverneur van Zierickzee / eenen aenslach op de Stadt van Ter-Tolen / doch die en gheluckte soo wel niet/ als den

(42)

Interea Auriacus Geertrudae milite Bergas
Magnanimo jnvadit tectè sine caedibus ullis,
Effugiunt Mauri, Redeunt in faedera Cives,
Concordes animis et amica pace ligantur.

[**1573.**] voorverhaelden. Als hy met sijn volck by nachte t'Schepe aen dese Stadt ghecomen was/ soo heeft hy met een balck ofte raem / daer veertich Mannen aen stonden/soo dapper aen een van de Poorten gheclopt ende ghestooten / dat syse opcreghen ende gheraeckten daer binnen: Sy versloeghen wel by de hondert Mannen / die op de wacht waeren / maer alsoo de Spaenjaerden daer in garnisoen ligghende/ door desen alarm uyt den slaep geweckt zijnde/stracx op de beenen quamen /soo is Joncker Arent van den [**1573.**] Dorpe met sijn volck so dapper ontmoet /dat sy daer met ghewelt zijn uytgeslagen ende gedreven/ de achterste hebben de voorste niet ghesecondeert nochte gevolgt met sulcke dapperheyt ende couragie als sy wel hadden behooren te doen/het schijnt datter subitelijck eenen schreck onder haer gecomen is. Doch Joncker Arent van den Dorpe heeft als een cloec ende ervaren Crijchs-man sijn devoir wel ende ghenoech ghedaen.

Alle aenslaghen en lucken niet.

Het ghevecht tusschen die van Noordt-Hollandt / ende den Grave van Bossu op de Zuyder-Zee / daer den voorschreven Grave ghevanghen wert / den *XI. Octobris, 1573.*

DE Grave van Bossu is den twaelfden *Septembris* van Amsterdam ghevaren/met een schoone Armade Schepen/ van Crijchs-volc ende alles wat ter oorloge van doene was/ seer wel voorsien/ ende hy heeft de Schanse te Schellinckwoude/ ende vast alle de sterckt en op de Waterlandtsche Dijcken ligghende / vermeystert / ende eenich volck in Water-landt ghebracht: Maer hierom en hebben die cloecke Noordt-Hollanders den moet niet verlooren gegeven / maer sy hebben terstont ende met ongeloovige haesticheyt vier en twintich oorlochschepen cleyn en groot toegherust/ maer en conden de selfde met so veel Gheschuts niet versien / als wel van nooden was/door dien sy veel Geschuts in de Schansen ende Stercken op de Dijcken ligghende/ ende nu van Bossu ingenomen/verlooren hadden: Sy namen in hare Schepen de helft van Capiteyn Jan van den Cornputs/eñ Capiteyn Niclaes Ruychavers crijchsvolck/ die verdeylende in hare Schepen. Jn den Admiraeltrat Ruychaver / eñ Cornput bleef aen Lant/ om te sien wat den noot vereysschen soude. De Grave van Bossu heeft na dese victorie nieuwen moet gecregen/eñ na Amsterdam tot Duc d'Alve varende/heeft hy hem voorts gearmeert ende versterckt/meynende de oorlochs-schepē van het Noorder-quartier te overvallen/ eñ sich meester te maken van de Zuyder-Zee. Den derden *Octobris* trat Bossu t'Amsterdam in sijn Admirael-schip/de Jnquisitie genoemt/in alles sterck zijnde dertich schoone Schepen/van alles wel versien/ by sich hebbende veel Edelen ende Heeren/ behalven het puyck van Soldaten/ uyt alle Regimenten ende Natien. Het Schip d'Jnquisitie ghenaemt/ hadden die van Amsterdam op hare costen laten maken/ende 'twas het grootste / dat noch oyt in de Zuyer-Zee was ghesien gheweest. Den vijfden ginck hy 'tseyle ontrent elf uyren voor middach / ende viel met groot gewelt ende getier op de Noort-Hollandtsche Schepen/die haer dapperlijc geweert hebben/ende zijn van drie uyren des nae-middaechs tot aen den duysteren avont met schieten dapper aen den anderen geweest:

(43)

Bossuvius gessit certamina classica belli,
Auspicio non felici, fit Maxima caedes,
Mergit Jber, multaeq3 natant in sanguine puppes,
Cum Duce max totae veniunt invincula classes.

[**1573.**] Des anderen daechs begosten sy smorghens vroech wederom dapper op malcanderen te schieten / dit duyrde den gheheelen dach/ ende liepen dwers deur malcandern henen: De Noordt-Hollanders seer wel ghemoet zijnde/ sochten te enteren ende den vyandt aen boort te clampen: Maer de Bossusche beter als de Noordt-Hollanders met Gheschut versien wesende/ende oock beter beseylt zijnde/ weygherden ende ontweken sulcx/ niet anders soeckende dan de Hollanders met haer Gheschut te quellen ende te verduyvelen. Niet te min/ een Noordt-Hollandts Capiteyn / ghenoemt *Iacob Til,* heeft een van Bossuys Schepen/ daer Schuylenburgh/ swagher van den Admirael Boschuysen/ Capiteyn op was/ tot drie mael a en boort gheleyt/soo dat hy 'tselve ten laetsten overweldicht heeft/ ende heeft Schuylenburgh met noch se vene van sijne ghesellen ghevanckelijck binnen Hoornghesonden /ende de reste/ tot ontrent vijftich toe/soo doorsteken/als over boort ghesmeten/doch het Schip werdt hem van de Bossusche wederom afghenomen.

Den elf den *Octobris* zijn de Noort-Hollanders des nae-mid daechs t'seyle gegaen/ende zijn op des Graven van Bossuys Schepen met een groot couragie aenghevallen/ ende hebben dese beyde Armaden soo dapper op malcanderen vyer ghegheven met haer grof Gheschut/ als oock met hare Musquetten ende Roers/ dat het schrickelijck was om aen te sien. Jnt eerste scheen het als of de Grave van Bossu de victorie soude ghecreghen hebben; Maer de Noordt-Hollanders weerden sich als onversaechde Leeuwen/ ende sochten al den vyandt aen boort te clampen/ gelijck sy wel fomtijts deden/maer den vyandt maeckte hem elcke reyse wederom los; Doch eyndelijck heeft *Cornelis Dircksz. Admirael van het Noorder-quartier* geclampt aen den Admiraels Schip van den vyandt/ daer de Grave van Bossu in was/ daer in werpende uyt de Meersen potten met onghelesten [**1573.**] Calck/ Grenaden/ Busse-poeder/ ende andere der ghelijcke dinghen/ om sijnen vyandt te beschadighen ende in disordre te brenghen/ende hy heeft met groote furie den Admirael bevochten/ die niet los van hem comen en conde/ maer bleven vast aen malcanderen tot 's anderen daechs toe/vechtende/schietende/slaende malcanderen seer dapperlijck. Daer zijn noch twee Schepen den Noordt-Hollandtschen Admirael ter hulpe ghecomen. De Grave van Bossu siende dat het hem niet moghelijck en was langher teghen weere te doen/ende datter niemant van de sijne en quam om hem te ontsetten/ooc dat sijn Schip aen den gront ghecomen was: Soo heeft hy sich ten laetsten/nae dat hy van den thienden dach *Octobris* te elf uyren/ tot den elfden te twaelf uyren/als oock den geheelen voorgaenden nacht/ dapperlijck sonder rusten ghevochten ende sich gheweert hadde/ ten laetsten moeten overgheven in de handen van *Cornelis Dircksz.* Admirael van Noordt-Hollandt/met dese conditien: Dat den voorschreven Admirael/ Hoopman Ruychaver / ende den Gheweldighen Provoost Jochim Nievindt/ den voorschreven Grave van Bossu met sijn familie/desghelijcx oock sijne Crijchs-lieden/haer ghevanghen souden gheven/ behoudens lijf en leven: Dat den voorschreven Grave soude getracteert ende ghehouden worden/ als eenen ghevanghenen Grave toebehoort. Aengaende die andere Soldaten/Duytsche/Waelen/ ende Spaenjaerden/datmen daer mede soude handelen nae oudt Crijchs-ghebruyck/ den eenen gevangenen tegen den anderen los latende/ofte betalende voor haer rantsoen yeder een maent solts. De andere Schepen siende dat haren Admirael overweldicht was/ ende dat noch eenighe van haere beste Schepen in den grondt gheschoten ende versoncken waeren met al datter op ende in was. Soo namen sy de vlucht nae Amsterdam/oysettende soo veel seyls

[**1573.**] als sy eenichsins voeren conden. De giericheyt des scheeps-volcx / d'welck-stracx aen den buyt viel/ gaf dese Spaensche Schepen tijdt om te ontcomen/ die voor de ondiepte te Pampis comende/ haer Geschut in water-schepen lichtten/ende wierpen haren ballast over boort/ende gheraeckten alsoo over Pampis/eer de Noordt-Hollanders by haer quamen: Men hadde t'Amsterdam ghestroyt/ dat de Enchuysers meest houten geschilderde Gheschut op hare Schepen hadden / maer de Spaensche Schepen ende Soldaten hebben soo dapper het contrarij bevonden/ dat syse niet meer en dorsten verwachten. Daer zijn op des Admirael Bossuys Schip geweest/ meer dan dertich schoone metalen stucken Gheschuts/ soo halve Cartouwen / als Slanghen/halve Slanghen/dubbelde ende enkele Falcenetten/met veel amunitie van oorloghe/ ende schoonen buyt van allerley costelijck goet/ d'welck men daer in ghevonden heeft/ als het met Bossu binnen Hoorn ghebracht wierdt/daer het nu noch leyt. De ghevanghens diemen van Bossuys Schip/ als van andere in ghenaden ghenomen heeft/ waren in alles ontrent drie hondert/ te Hoorn werdender ontrent twee hondert ghebracht/ ende tot Enchuysen ontrent hondert: Onder welcken allen de voor-naemste waren/de Grave van Bossu/de Heere van Cruninghen/Weldam/ Gerrit Pijnsen/ Joos van de Werwe/Gerbrant van Warwijck/Romery Quesnoy / Blijenborgh/ Herdenbroeck/ Numan/ Ferdinando Lopez / ende Corquera / die Capiteyn was van de twee hondert Spaenjaerden die op des Admiraels Schip waren. Als de Grave van Bossu binnen Hoorn ghebracht wierdt/ soo is hem groote spijticheyt ende onbeleeftheyt aen-ghedaen van het graeuwe ende andere onder het ghemeene volck hem nae-roepende ende verwijtende / dat hy een oorsake was van het vermoorden der Borgeren binnen Rotterdam ende Naerden/ ende dat hy ghecomen zijnde [**1573.**] om haer ooc te vermoorden/sijnen loon crijgen soude. Dese luyden en wistē doe noch niet op wat conditien dat sich dese Grave hadde ghevanghen ghegeven/anders souden sy veel licht hem beleef der toe-gheweest zijn. De Grave van Bossu bleef te Hoorn in gevanckenisse/tot dat de Pacificatie van Gent ghemaeckt ende ghepubliceert is gheworden/ *Anno 1577.* Door middel ende tusschen-spreken van desen ghevanghen Grave/vercregen de gevangene Borgers van Haerlem versekeringhe van haer leven by Duc d'Alve/die alreets ghecondemneert waren te sterven. De Gouverneur Sonoy heeft in alle de Noordt-Hollandtsche Steden ende Dorpen eenen vast ende bede-dach verordineert/om Godt Almachtich te dancken voor dese treffelijcke victorie. Die van Hoorn hebben de Vlagge van het Admirael-schip/genoemt de Jnquisitie (tegen de welcke den Landen den Crijch voerden) op-ghehanghen in hare groote Kercke/ ende sy hebben tot eeuwighe ghedachtenisse van dese victorie/ in hare Kercke doen stellen dese Jncarnatie:

DeVr LoVter geWeLt Van MenICh heLt
Der VrIle WestfrlesChe natle,
Wert bossV gheVeLt: dIt hIer ghesteLt
tot Lof-teecken Van godts gratle.

Als dese tijdinghe t'Amsterdam quam/ soo wasser een groote beroerte in de Stadt/Duc d'Alve wouder sterck garnisoen binnen leggen/maer conde tot sijnen wille niet comen/ vreesende eenen op-loop der Ghemeynte /des te meer om dat hy aldaer veele schuldich was. Hy liet 's ander-daech met Trompetten uytroepen/ elck soude den naesten dachs om sijn gelt comen/maer hy vertroc 's morgens vroech/sonder betalen/scheydende met eenen stanc/gelijc de duyvel doet.

Dvc d'Alba stelt eenen nieuwen Raedt/over Geestelijck ende Weereltlijck / ghenoemt *den Bloet-Raedt. Anno 1567.*

[**1567.**] **A**Ls *DVC d'ALBA* in het Gouvernement der Neder-landen ghetreden was/ ende hy sijn Spaenjaerden in de beste Steden van Brabant ende Vlaenderen gelogiert hadde/ den Magistraeten de sleutelen harer Stadt-poorten af-nemende: Soo heeft hy eenen hooghen Raedt opghericht/ bestaende uyt twaelf persoonen/ meest vreemdelingē /daer van hy het Hooft ende President woude zijn; Ende hy wilde hebben/dat de opinien der Raets-Heeren niet anders en souden wesen dan *consultive,* dat is/ als raedt-gevende / maer niet *decisive,* dat is/te besluyten ende ordeelen: Hy wilde dat het alles aen sijnen wille ende goet-dunckenhangen soude. Corts nae het op-richten deses Raedts/is de Licentiaet *Iohan de Vergas,* eenen gheborenen wreeden Spaenjaert / die om sijne boose daden uyt Spanien gebannen was/President geworden/die glorierende in sijne hoocheyt ende tyrannie pleech te segghen/*Vergas habet virgas, Vergas heeft Roeden:* hy is gheweest een scherpe Roede/welcke Godt ghebruyckt heeft tot een straffe deser Landen. Hy hadde tot by-sitters *Doctor Loys del Rio, Ian de la Porta, Snouck, Iaquelet, Roda, Hessels, Biese,* ende andere der ghelijcke meer/al Spaenjaerden/ ofte immers ghespanioliseerde persoonen / welcker eenige nochtans niet willende sulcke godtloose saken by-vallen ofte toe-stemmen/ als daer daghelijcx verhandelt wierden / haer meesten tijdts absenteerden / ende sochten van dit ampt ontslaghen te worden: Soo dat ten laetsten *Vergas* met *Doctor Loys del Rio,* ende den Secretaris *de la Torre,* het bewint schier alleen ghehadt ende gehouden hebben/ten over-staen van *Duc d'Alba.* Desen nieuwen Raedt wierdt ghenoemt *Le Conseil de Troubles, Den Raedt van de Beroerten,* maer overmidts by sententien ende vonnissen deses Raedts veeler Menschen bloedt vergoten [**1567.**] wierdt/so is desen Raedt ghenoemt geworden *Den Bloedt-Raedt.* Deses Raedts commissie ende last/ achter-volghende de resolutie daer van in Spanien ghenomen / was eerst dese: Te procederen teghen de Gheconfedereerde Edele/ als oock teghen de Predicanten der Ghereformeerde Religie/tegen de Consistorianten / dat is /die mede te Nachtmale ghegaen hadden / teghen de Beelde-stormers / ende teghen de gheene die de wapenen teghen den Coninck ghedraghen hadden onder op-ghérichtte Vaendelen. Doch *Duc d'Alba* heeft met sijne Bloedt-Raden seer straffe Articulen op het pampier gebracht ende besloten/dat alle de gheene die teghen de selfde/ofte een der self der misdaen hadde / die soude gheordeelt worden begaen te hebben *Crimen laesae Majestatis,* ende verbeurt te hebben lijf ende goet. De voornaemste deser Articulen (soo als de selfde nae der handt t'Antwerpen in de camer van *Vergas* ghevonden/ende in druck uyt-ghegheven zijn) waren dese:

Dat alle de Requesten by de Staten ende Steden der Landen overgegeven tegen de nieuwe Bisschoppen/ Jnquisitie/ ende oock om te hebben moderatie van Placcaten/ waren conjuratien tegen Godt ende den Coninck.

Jn het selfde *Crimen* waren oock vervallen alle de gheene die de selfde Supplicatien ghelaudeert ende ghepresen hadden.

Jtem alle de Heeren / Edele / Officieren / Provincialen/ ende Subalterne / ofte Substituten / die de nieuwe predicatien/ onder decksel van necessiteyt des tijdts / toe-ghelaten/ ofte daer toe oogh-luyckinghe ghedaen hadden.

Jtem alle de Heeren/Edele/Rechters/Officieren/

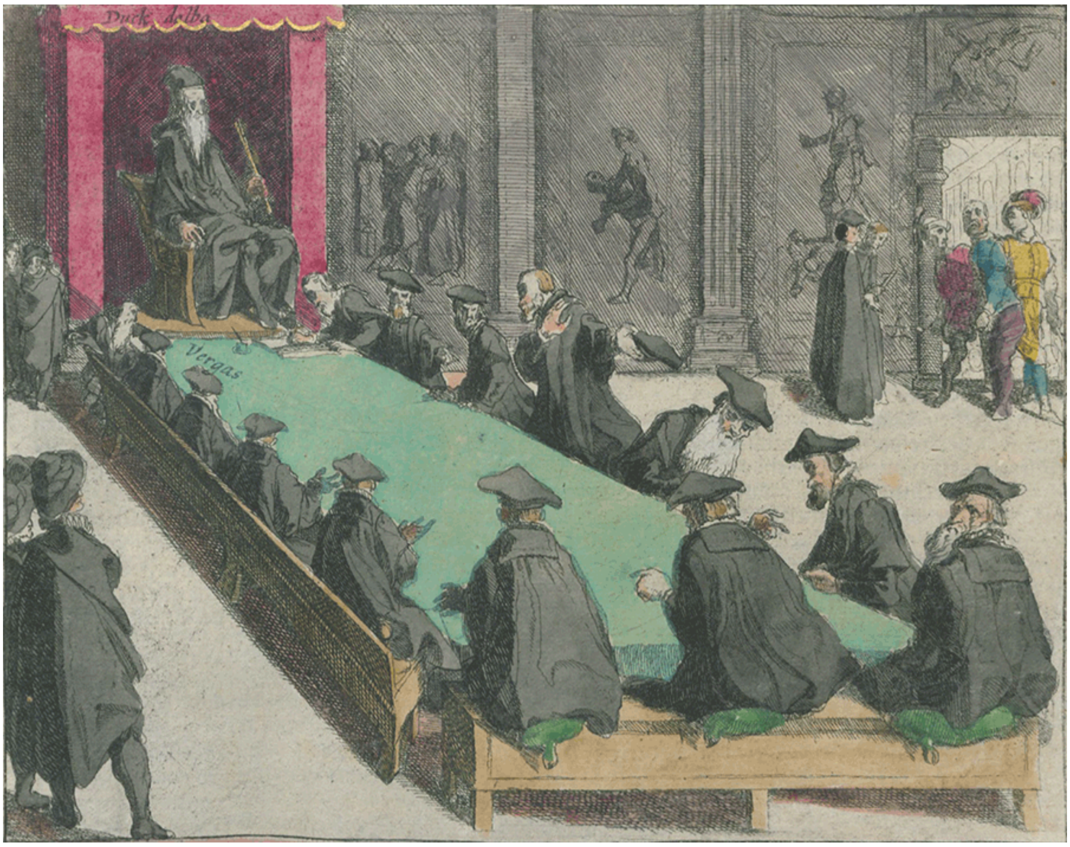

(44)

ALBA paraus bellum, crudeli percitus irâ,
Convocat Hesperia furias regionis alumnas,
Vt leges statuant BELGIS, accendit ERINNYS
Illi animum, placuit cunctas saevire per urbes.

[**1567.**] andere van wat qualiteyt sy zijn / die de eerste supplicatie der Edelen / Predicatien/Bleedt-stormen/ *&c.* niet weder-staen en hebben/maer die aen-ghesien met oogh-luyckinghe ende verbaestheyt.

Jtem alle de gene die de proceduren deses Raedts voor tyrannije hielden/ segghende dat sy gheen souvereyne ende competente Richters en waren in alle criminele ende civile saken / onghehouden te observeren de oude ende ghewoonlijcke Rechten / Privilegien/ ende Costuymen van de Landen / die niet anders en waren (verstaet dit na het ordeel der Spaenjaerden) dan corruptelen ende abuysen/ waer uyt alle quaet ghesproten is.

Jn somma /dese Articulen waren alsoo inghestelt/ datter weynich persoonen in Neder-landt waren/ of sy en hadden / nae luyt der selfder / verbeurt lijf ende goet.

Desen wreeden Bloedt-Raedt heeft den Provincialen Raden der respectiver Provincien/ alle macht ende autoriteyt benomen / vreesende dat sy niet rigoreuselijck ghenoech met hare Landts-lieden procederen en souden / hebben derhalven haer verboden eenighe kennisse te nemen van de laetste beroerten /maer trocken het alles voor hare vierschare / jae dat meer is / de Provinciale Raden ende Magistraten/hooges ende leeghes stants / Gheestelijck ende Weereltlijck/ Edel ende Onedel/selfs de Staten van de particuliere Provincien / moesten alle voor desen Bloedt-Raedt[+] te rechte staen / selfs buyten hare Provincien: Ende daer en viel noch Appel/noch Reformatie/ noch Revisie over de sententien by desen Raedt gegeven [+]1567 ende uyt-ghesproken. Desen Bloedt-Raedt heeft oock vernieticht de autoriteyt van den Raedt van Staten/ den welcken naeu een camer in het Hof ghelaten en wierdt om te vergaderen: Maer alst den Hertoghe beliefde / soo ontboot hy den Raedt van State in sijn camer/ ende communiceerde haer wat hem beliefde/ ende dede wat hem goet docht/ als eenen absoluten *Dictator* ende opper-Heere/tot den welcken niemant en dorst segghen / *Domine, quare facis sic.*

Den Hoochmoet van *Duc d'Alba, Vergas,* ende andere van den Bloedt-Raedt is soo hooghe gheclommen/dat sy haer hebben verstoutt/te bevelen/datmen voor haer soude brengen ende in hare handen leveren alle de Costuymen/ oude hercomen / ende Privilegien der Landen/ om die te reformeren na haren appetijt/ als oock de Charteren van sijne Majesteyt ende Landts-Heere van elcke Provincie.

Soo dat door desen Bloedt-Raedt in Neder-landt het onderste boven is gheworpen/ ende alle saken sijn in groote verwerringhe/de Menschen in groote vreese/anghst/ ende bangicheyt ghebracht gheweest. Doe claechden en songhen de bedroefde Christenen met *David* Psalm *6.*

O Heere hooch ghepresen,
Hoe langhe sal't noch wesen,
Dat ick moet blijven soo?

Dvc d'Alba bout het Casteel van Antwerpen/ende maeckt hem selven een magnificque *STATVE. Anno 1567.*

[**1567.**] **D**Vc d'Alba heeft (om de Neder-landers des te beter te temmen ende te toomen/ende om den Prince van Oranien met de andere ghevluchtte Heeren ende Edele alle hope te benemen van yets te mogen uyt-richten) besloten ende voor-ghenomen op verscheydene plaetsen/ insonderheyt aen de treffelijckste Steden /te bouwen gheweldige Casteelen/ ende die met Spaenjaerden ende andere vreemde Soldaten sterck te besetten. 'tHeeft hem belieft aen te vanghen met Antwerpen/ d'welck een machtighe Stadt is/ ende daer hy meest voor bevreest was/ overmidts aldaer jaer uyt jaer in veele vreemde Coop-lieden waren handelende ende wandelende. De Magistraet ende Overste der Stadt van Antwerpen wel wetende hoe schadelijc ende naedeelich dat dit hare Stadt wesen soude / welckers welvaert meest is bestaende by den Coop-handel/die niet wel en groyt noch en bloyt daer Casteelen ende stercke garnisoenen zijn/elc een vreesende van het Crijchsvolck onversiens om dese ofte gene actie over-vallen/ gheplundert/vermoordt/ende vernielt te worden/gelijck daer van verscheydene exemplen zijn: Soo hebben sy onderdanichlijck ghesuppliceert ende versocht dat het timmeren des Casteels mochte nae-ghelaten worden: Maer te vergeefs/ wat Duc d'Alba voornam dat moeste ghescchieden/hy was onbeweghelijck ende niet te verbidden noch te bemorwen/al soude het onderste boven gekeert worden. Hy heeft tot bouwinghe deses Casteels (d'welck den *27. Octobris 1567.* op 'tKiel begonnen is) gebruyckt eenen seer cloecken Jngenieur ghenoemt *Pachiotto* of *Pachieco,* eenen Savoyert / die het gheordineert ende gheleyt heeft in vijf bollewercken / oft uytstekende dwinghers / also datmen d'een van d'ander bequamelijc conde beschieten: Alle gaer omcinghelt met een seer wijde ende diepe [**1567.**] gracht/ alsoo ghemaeckt / dat die van binnen altijdt versch water uyt de Riviere crijghen conden / door goten onder d'aerde gheleyt: De vier uytstekende wercken gaf Duc d'Alve namen van sijn eyghenen persoon /het eene noemende *Duc,* het andere *Ferdinando,* het derde *Toledo,* het vierde *Alba,* het vijfde noemde hy *Pachieco,* nae den Jngenieur ofte Boumeester deses Casteels. Aen dit Casteel heeft Duc d'Alba te wercke ghestelt twee duysent Mannen/soo Metselaers met hare Opper-knechts/ als Gravers/ Steen-houwers/Timmer-lieden/ Smeden/ende andere der ghelijcke handt-wercks-lieden/ ende dat soo langhe tot dat dit Casteel met sijn Contre-scherpen/ Parapetten/ ende andere wercken / nae het besteck des Jngenieurs volmaeckt was. Het heeft ghecostt over de veerthien hondert duysent guldens/ daer toe de Stadt moeste betalen vier mael hondert duysent guldens. Als dit Casteel veerdich was/so heeft Duc d'Alba al het schoone Gheschut ende amonitie uyt de Stadt ghenomen ende op het Casteel ghebracht/ende boven de groote sommen van penningen die de Burghers hadden opghebracht tot timmeringhe van dit Casteel / heeft hy haer oock ghedwongen so veel bedden ende allerley behoeflijckheyt van Huysraet daer op te brenghen/ als het groote getal sijner Soldaten behoefde. D'eerste Gouverneur op dit Casteel is geweest eenen Spaenjaert genoemt *Gabriel Carbel ione,* den welcken op een corts ghesuccedeert is *Sancio d'Avila,* eenen Spaenjaert/die den Coninck ghedient hadde voor slecht Soldaet ende voor Trommel-slagher. Onder deses Spaenjaerts ghebiedt moesten buygen en bocken vele Edele/ende treffelijcke Nederlandtsche Heeren / Edele / Coop-lieden/en Burgers.

[**1567.**] De Burghers hoopten dat sy van de vreemde garnisoenen souden ontlastt ende ontslagen zijn gheworden als het Casteel soude op-ghemaeckt zijn: Maer neen/ Duc d'Alba heeft den *Grave Lodron* met sijn Regiment Hooch-Duytsche Soldaten even wel in de Stadt laten blijven / tot grooten over-last der Burgheren ende inwoonderen van Antwerpen.

Als dit magnifijcque Casteel (wiens ghelijcke naeu in Europa en is) nu volmaeckt ende van alles versien was/ soo heeft Duc d'Alba als eenen tweeden *Nabugodonosor,* laten van coper maken ende midden in dit Casteel setten een seer costelijck ende constelijc beeldt/ d'welck hem seer ghelijck was/ende even so lanck als hy was/ gheheel gheharnascht / uytghesondert het hooft/ d'welck bloot was: oock was den rechteren arm onghewapent/wijsende daer mede op de Stadt van Antwerpen /haer quansuys vrede toe-seggende/ in de slincker arm hieldt hy sijnen Regiment-staf/ die hy scheen te verberghen ofte van sich te stooten / als niet willende noch behoevende den selfden langher te ghebruycken. Onder sijn voeten lach een lichaem met vier armen ende vier handen: D'eene handt hieldt een brandende toortse/d'andere een bijle/de derde een hamer met eenen ghebrokenen steel/de vierde een Requeste: Ende onder dit beeldt lach een knodse vol pinnen: De dhien boven de knien waren gheknickt ofte ghebroken / als gheene macht meer hebbende. Dit twee-hoofdighe beeldt hadde een male aen den hals hanghende / daer aderen ende slanghen uyt-cropen. Onder ofte ter sijden van Duc d'Alvens slinckeren voet lach een mom-aensicht; beduydende valscheyt ende bedroch: Aen de ooren van het twee-hoofdighe lichaem hingen Geusen nappen of schotelkens. Onder Duc d'Alvens voeten stonden in het lange dese woorden gheschreven / *IVNGELINGI OPVS EX AERE CAPTIVO:* dat is / *Dit stuck wercks heeft Iungelingius ghemaeckt van het ghebuytte coper.* Dit geheele coperen stuck stondt op eenen voet van blaeuwen [**1567.**] steen/vier trappen hooge. Jn het Pedestael stonden met groote capitale Romeynsche letteren dese woorden ghehouwen:

> *Ferdinando Alvarez à Toledo Albae Duci, Philippi II. Hispaniarum apud Belgas praefecto. Quod extincta seditione, Rebellibus pulsis, Religione procurata, Iustitia culta, Provinciae pacem firmarit, Regis optimi ministro fidelissimo positum.*

Dat is te segghen:

> *Dit beeldt is op-gherichtt ter eere van den alder ghetrousten dienaer des alder-besten Conincx Philippi II. van Hispanien, Ferdinando Alvares van Toledo, Hertoge van Alba, Gouverneur in Neder-landt, om dat hy de beroerten gheblust, de Rebelle verdreven, de Religie versien ende versorcht, de Iustitie in eeren ghehouden, ende de vrede der Provincien bevesticht heeft.*

Aen de rechter sijde van den voet deses wercks stondt eenen Herder gemaelt/die een cudde Schapen in de weyde bracht / voor de welcke de Wolven ende andere wilde dieren de vlucht namen / ende daer onder stonden dese Griecksche woorden met capitale letteren gheschreven/ *Α Λ ΕΧΙΚΑΚΟΣ ΗΩΣ:* dat is / *Den dagheraet die 'tquaet verdrijft,* waer mede Duc d'Alve hem selven verstont/ als of hy de clare morghen-sonne ware gheweest/ die alle duystere nevelen en wolcken verdreven hadde. Aen de sliucker sijde des hoovaerdighen *Trophaei* was eenen Altaer

Ecce ALBA exsultat, vanâqʒ ab imagine sperat
AEternas populi laudes quas fama negaret,
En pede monstra premit, domitor modò sculptus in aere,
Gloria ficta fuit, tenuesqʒ erasit in auras.

[**1567.**] ghemaeckt/daer dese woorden op stonden met groote letteren gheschreven / *DEO PATRVM NOSTRORVM,* dat is / *Den Godt onser Vaderen:* ende noch leegher stondt *PIETAS, Godtsvruchticheyt.* Daer nevens stonden verscheyden wapen ghetuych/ ende teeckenen van victorien.

Op de beelden die Duc d'Alve onder sijne voeten hadde ligghende / zijn in die tijden verscheydene uytlegginghen gemaeckt/de welcke alle gaer hier te verhalen veel te lanck soude vallen. De Hooch-geleerde *Arias Montanus* Spaenjaert/heefter dese bediedenisse over ghemaeckt / namelijck: dat dit dobbele lichaem betekende de twee staten des Landts/den Adel/ende de Gemeynten ofte Steden/ ende met het gheene dat sy in de handen hadden / beteeckende Duc d'Alve alles wat sy aengerichtt hadden/daer mede sy den Coninck vergramt ende tot voeringe des Crijchs/mitsgaders tot verdruckinghe harer Privilegien veroorsaeckt hadden: Daer over hy nu triumpheerde/hebbende haer met al hare macht ende vermoghen onder voet ghebracht. Eenighe schrijven ende vertellen/dat de Hertoghe van Aerschot / die seer boerdich / oock vrymoedich in het spreken was/ ende die dit gheluck hadde dat hem een yeder wel af-nam dat hy sprack/ eens op eenen sekeren tijdt met Duc d'Alve op het Casteel wandelende/ ende dit superbe beeldt aensiende / soude gheseyt hebben: die nu met voeten ghetreden worden /die grijnen so leelijck ende bijten op hare tanden/ dreyghende dat sy desen trots/ indien sy t'eenigher tijdt wederom macht crijghen / dapperlijck wreken sullen. Dit wierdt des maels in't scherts gesproken ende ghenomen / maer dentijdt heeft geleert/ dat het eene ware prophetie gheweest is. *Ridendo dicere* [**1567.**] *verum Quid vetat.*

Tot bespottinghe van Duc d'Alba ende dit beeldt/ zijn in die tijden dese latijnsche versen ghemaeckt:

Cur statuam vivo tibi Dux Albane dedisti?
An quia defuncto nemo daturus erat?
Non male conjectas, neq₃ enim crudelia laudem
Facta tua, infamem sed meruere crucem.

Dat is:

Duc d'Alba/ secht my doch/waerom dat ghy dit beeldt
Hebt op-gherichtt terwijl' ghy noch in't leven waert?
Jck denck' ghy hebt gedacht/dewijl't elck een verveelt/
Dat ick in't leven blijf/niemandt achtt my sulcx waert.
Ghy hebt het recht ghetreft /want uwe boose daden.
Verdienen gantsch gheen eer / maer d'Hel om in te braden.

Duc d'Alve heeft met het oprichten deses sijnes beeldts (daer hy veel meer sijnes Conincx statue hadde behooren op te richten) sulcken haet veroorsaeckt/ selfs by de Spaenjaerden/dat *Don Loys* Groot-Commandeur van Castilien / die Duc d'Alve in het Gouvernement der Neder-landen ghevolcht is / het selfde heeft doen afnemen/ ende heeft het vercocht aen eenen clock-gieter/met expresse conditie/dat hy het datelijck soude smelten/ om wat anders daer van te maken. Dit is gheschiedt met seer groot contentement van alle Man/die Duc d'Alve haetten/want

De vvreedtheyt ende hooch-moet der groote Heeren
Doet haet ende ongunst teghen haer vermeeren.

[**1567.**] Ten was Duc d'Albas meeninge niet de sake te laten berusten by het bouwen van het Casteel van Antwerpen/maer sijn voornemen was/noch verscheydene Casteelē te doen maken in alle de voornaemste Steden/insonderheyt in de Zee-stedē/ Frontier-steden/eñ Hooft-steden der Provincien/daer dese nesten der tyrannen noch niet en waren; meynende als dit geschiet ware/dat hy alsdan de Steden ende Landē in sulcken schrick ende vreese houden soude / datse hem in alles/ sonder eenich tegenspreken/souden moeten gehoorsamen. Aldus handelē alle Tyrannen/die liever gevreest dan bemint willen zijn. Dit heeft over al (selfs in die Steden/daer noch garnisoen/noch Casteel voor-deel conde doen/eñ daer wel Duc d'Alba naeu ghedroomt en heeft Casteelen temaken) een groote ongerustheyt veelen Menschen aen-ghejaecht / veele voor-hebbens zijnde / liever hare gheboort-plaetse ende Vaderlijcke Stadt te verlaten/ dan te leven in de vreese daer in sy wisten dat die Burghers alle gaer in leefden/welcker Steden Casteelen hadden met garnisoen / by namen met Spaens garnisoen besett zijnde/dewijle een yeder wel wist wat moet-willicheyt sy in verscheydene plaetsen uyt de selfde bedreven hadden. Als by exempel: 'Tis ghebeurt binnen *Doornijck,* datter een twist geresen is tusschen het garnisoen van het Casteel ende het garnisoen der Stadt/ also dat sy met de wapenen aen malcanderen quamen/eñ daer wierdender eenige gequetst/twee blevender doot. Dese boos-wicht en hier mede van malcanderen gescheyden zijnde / soo hebben eenige van haer geroepen *Spania, Spania,* d'welck hare loose was als sy malcanderen tot hulpe riepen/ om de Burgers eenich gewelt te doen: Stracx zijnder op dit geroep eenen grooten hoop Spaenjaerden op de Burghers (die haer stille hielden in hare huysen) gevallen/ ende hebbender vijfthiene doodt gheslaghen/behalven allen anderen moet-wille dien sy bedreven.

Duc d'Alba en heeft niet alleen met oogh-luyckinge [**1567.**] meermaels aengesien den moet wille die sijne Spaenjaerden uyt de Casteelen bedreven / maer het schijnt dat hyse willens ende wetens daer toe oorsake ende aenleydinghe ghegheven heeft/door dien dat hy haer somtijdts een heel jaer/ somtijdts twee jaren gagije/ jae noch meer/ schuldich bleef/ alsoo datse scheenen actie ghenoech te hebben/ om van de Casteelen in de Steden te vallen/ende de Burghers (liever de rijcke/ dan de arme) met de doodt te dreyghen/ te slaen/ te pijnighen / te berooven / de Vrouwen ende Maechden te vercrachten / de huysen in brande te steken/ende hier ende daer eenighe te vermoorden. Als de godloose Soldaten aldus haren moet-wille ende tyrannije aen de Burghers bedreven hadden/ soo creghen sy lichtelijck pardoen van *Duc d'Alba;* wouden de arme Burghers van haer ontslaghen wesen/so moesten sy *Duc d'Alba,* ofte sijnen Sone lange nae-loopen/ ende met groote gheschencken daer toe coopen / ende soo haest en waren sy d'eene Bende Roovers niet quijt / of sy en creghen stracx andere in de plaetse/ die dickwils slimmer waren als de voorighe. Dese ende der ghelijcke swaricheden meer by verscheydene Magistraten aenghemerckt zijnde / hebben allen mogelijcken vlijt aengewendt/om te verhinderen het maken der Casteelen in of aen hare Steden. Die van *Amsterdam* hebben om sulcx af te coopen/ *Duc d'Alba* belooft op te brenghen ende te betalen in handen van sijne Thresoriers/ de somme van twee-mael hondert duysent guldens / op corte termijnen.

Wat zijn wy Neder-landers gheluckich / die wy van dese tyrannen ende hare nesten ghevrijet zijn. Godt geve/dat wy/onse kinderen ende nae-comelingen hier van in der eeuwicheyt mogen bevrijt blijven.

Och dat wy wisten te desen onse daghe wat tot onsen vrede van nooden is!

Don Loys De Reqvesens comt in Neder-landt als Gouverneur Generael/ *Anno 1573.*

[**1573.**] **I**N de plaetse van *Duc d'Alba,* is als Gouverneur der Neder-landen ghesonden *Don Loys de Requesens,* afcomstich van den huyse der Hertogen van *Sessa,* Groot Commandeur van Castilien/Ridder van den Guldenen Vliese/geweest zijnde Gouverneur van Milaenen/een ghebooren Spaenjaert/ende over sulcx den Staten/ nochte den Jn-woonderen deser Landen niet aenghenaem: Hy was befaemt van de Mooren in Granaden *Anno 1571.* meer met oneerlijcke schalckheyt/dan met rustige ende mannelijcke vromicheyt ende cloeckheyt bedwonghen te hebben. Als *Don Ian d'Austria* ghemaeckt was Generael over de Scheeps-Armade teghen de Turcken (daer hy een groote ende treffelijcke victorie bevocht den vijfden *Octobris Anno 1571.*) Soo was desen Commandeur de principaelste bewint-hebber ende beleyder deses Crijchs/ alsoo dat hem gheen cleyn deel van de eere deser victorie toegheschreven wordt.

Hy is den *XVII. Novembris Anno 1573.* met groote eerbiedinghe te Brussel ingehaelt ende ontfanghen/al waer dat oock des maels *Duc d'Alba,* ende sijnen Sone *Don Frederico de Toledo* haer lieten vinden. *Duc d'Alba* heeft den nieuwen Gouverneur het gheheele Gouvernement in handen ghestelt ende opgedragen/ hem gevende instructie belangende des Lants saken/ ende sijnen handel justificerende ende soo schoon makende / als hy eenichsins conde of mocht. Den roep ginck/dat desen nieuwen Gouverneur last hadde van den Coninck/de Landen met meerder soeticheyt/discretie/ ende beleeftheyt te regieren/als *Duc d'Alba* gedaen hadde: Jmmers heeft hy stracx in den aenvanck sijnes Gouvernements sich laten verluyden/ dat hy niet doen en soude/dan met advijs ende goetduncken [**1573.**] der Staten: Maer het contrarie heeft op een corts gebleken/gelijck hier na breeder sal verhaelt worden. Hy heeft stracx in den beginne sijner regheringhe een goet deel Waelen ende Hooch-duytsche aengenomen: Oock heeft hy veel Scheeps-volck uyt Engelant ghelockt ende gecregen: Hy heeft oock veel Piloten aenghenomen/die hy gereet hieldt/om een groote Vlote Schepen/ die uyt Spanien comen soude/ in Neder-landt te brenghen ende te gebruycken. Hy heeft stracx by de Staten der Landen versocht een groote somme van penningen/de welcke sy niet opbrenghen en conden/van *Duc d'Alba* tot op den gront uytgheput ende uytghesoghen zijnde: Wt Spanien ende uyt Jtalien creech hy eenich gelt/ maer ten hadde niet veel te beduyden: Het Crijchs-volck was by de regieringhe van *Duc d'Alba* veel maenden ten achteren/ ende overmits sy gheen gelt en creghen/ soo waren sy onwillich hem dienst te doen/ maer op vele plaetsen hebben sy ghemuytineert/ende grooten oproer ghemaeckt. Hy heeft de Duytsche Colonellen *Polwyler, Fronsbergh, Focker, Oversteyn,* ende *G. Hannibal van Altheyms* belooft te betalen met de gheconfisqueerde goederen der gevluchte ende gebannene Heeren/ Edele/ ende Burgheren: Andere heeft hy ghewesen op de Domeynen des Conincks/haer tot onderpant gevende vele goede Steden/ als 's Hertoghen-Bos/ Dendermonde/ Niemeghen/Ruermonde/Deventer/Campen/ende andere meer/die van dit volck groot overlast hebben gheleden/ jae eyndelijck moestmense op vele plaetsen uytcoopen/ d'welck noch op desen dach vele Steden smert ende wee doet.

(46)
DON LOUIS DE REQUEZENES COMENDADOR MAYOR DE CASTILLA.

Duc d'Alve vertreckt uyt Brussel den tweeden *Decembris, Anno 1573.* Ende voorts uyt Neder-landt.

[**1573.**] **D**E Hertoge van Alba siende ende bevindende / dat het hem hier in Neder-landt alles begon teghen te loopen / ende dat hy sich Godt ende alle redelijcke Menschen hadde tot vyanden ghemaeckt / door sijn groote tyrannije/ onverdragelijcke schattingen/invoeringe der Spaenscher Jnquisitie/ ende der nieuwer Bisschoppen/verbrekinge ende verscheuringe der privilegien ende vryheden deser Landen: Vreesende dat hy alle daghe grooter ende grooter schande ende oneere in dese Landen behaelen soude; Soo heeft hy by den Coninck aenghehouden ende versocht te moghen ontslagen wesen van het Gouvernement van Neder-landt/ hem excuserende met sijnen ouderdom ende ongesontheyt / alsoo dat hy diesware lasten niet langher draghen en conde. Hy heeft seer haest *fiat quod petitur* tot een Apostille op sijn Request ghecregen/des te eer ende te meer/overmits de Staten van de Neder-landen int ghemeyn/ende eenighe Provincien in het particulier/ meermaels over sijne rigoreuse regieringhe den Coninck gheclaecht hadden: Die van Vtrecht/ Gheestelijck ende Weereltlijck/ hadden aen den Coninck gheschreven/dat den Hertoghe/ dewijle hy sijn Crijchs-volck ghebruyckte om haer teghen alle recht/ reden/ ende billicheyt te quellen / den Briel ende andere Steden van garnisoen hadde ontbloot / waer deur die Steden vervallen waren in de handen harer vyanden / d'welck sus anders wel hadde voor te comen gheweest. Jmmers Duc d'Alve is by den Coninck ontslaghen van het Gouvernement van Neder-landt/ ende Don Loys de Requesens is in sijn plaetse vercoren ende verordineert. Duc d'Alve heeft voor uyt nae Spanien ghesonden veel kisten en koffers/met het gelt en goet der Neder-landers rijckelijc ghestoffeert ende vol ghepackt / latende het Crijchsvolck [**1573.**] vast over al onbetaelt/onaenghesien dat hy soo merckelijcke sommen van penninghen uyt Spanien gecregen hadde / ende hy den Neder-landers de buydelen wel ledich ghemaeckt hadde / met de onverdraghelijcke schattinghen die hy haer opgheleyt ende afgenomen hadde. Hy is den tweeden *Decembris Anno 1573.* met sijnen Sone *Don Frederico* uyt Brussel gescheyden / ende door Jtalien nae Spanien ghereyst/ welck jaer in dit vers met ghetal letteren uytghedruckt wordt:

MaranVs nostras InVItVs DeserIt oras
aLbanVs.

Op haer wierden des maels te passe ghebrocht dese versen.

Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis
Tuq́ue puerq́ue tuus, & memorabile nomen.

Dat is/

De Vader / noch oock sijnen Soon / en hebben hier in Neder-landt
Gheen groot eere/maer buyt ghehaelt /sy stelden 'tLandt in bloedt en brandt.

Hy heeft de Landen in eenen goeden welstant ghevonden/ maer hy heeftse door sijne onmenschelijcke bloedt ende geltgiericheyt in grooten crijch/armoede/ ende elende gelaten. Met hem zijn nae Hispanien getrocken *Ian de Vergas,* sijnen liefsten ende ghetrousten Raets-man / President van den Bloedt-raedt / ende sijnen Secretaris *Armenteros,* met noch andere der-

(47)

Albanus patrias Civili sanguine in oras
Non satiatus abit, monstrum crudele, malignum
Triste fremens saevoqʒ haustum vomit ore cruorem,
Hydra nocens, Stijgij patris se jactat alumnum.

[**1573.**] ghelijcke wreede Menschen. Op de reyse zijnde heeft hem ontmoet Graef Lodewijck van Konigh-steyn/ des Princen van Oranien Moeders Broeder / met den welcken hy al voor ettelijcke jaren kennisse ghehadt hadde / doe sy t'samen waeren aen des Keysers *Caroli V.* Hof: Teghens desen Grave sprack ende roemde Duc d'Alve / dat hy in Neder-landt door der Beulen handen hadde laten dooden ende ombrengen / wel achtien duysent ende ses hondert Menschen / die hy op sijne wijse van spreken/ketters ende rebellen noemde / behalven die Menschen/ die het sweert des Crijchs verslonden hadde / ende die van de Spaenjaerden ende andere Natien in het overvallen ende innemen der Steden omghebracht ende vermoordt waeren/ welcke trouwens niet weynich en waeren/ want hy en achte de Burghers ende Jnwoonders der Steden ende Landen/ als oock der Staten ende des Princen van Oranien Soldaten niet voor redelijcke Menschen of Crijchs-lieden/ maer voor eenen hoop rebelle / fielten/landt-roovers/*&c.* die niet weerdich en waren datmense nae Burgherlijcke rechten/ of Crijchs-ghebruyck soude tracteren: Hy en liet niemant rantsoneren/maer alle die in sijne/ of sijner handen vielen/die liet hy stracx/ja ooc wel in coelen bloede/doot-slaen/hangen/den cop afhouwen (d'welck groote gratie was) oft met verscheydene [**1573.**] pijnen ende martelisatien van het leven berooven.

Duc d'Alve in Spanien ghecomen zijnde/so is hem aldaer/teghen veler polijtijcken meyninghe ende vermoeden/ groote eere aenghedaen/ waer uyt de Neder-landers ende andere besloten / dat hy niet gedaen en hadde buyten sijnen last ofte commissie /hy is oock by den Coninck in seer groot aensien ghebleven/ soo langhe/ tot dat hy sijnen Sone *Don Frederico* gehouwelijckt heeft aen eene van sijne nichten / verlatende een andere *Donna* die hy leelijck bedrogen hadde/haer wijs makende/ dat hyse nam tot sijne ondertroude Huysvrouwe: Duc d'Alve maeckte het hier mede so leelijck /dat hy hier over by den Coninck/ die de selfde *Donna* gunstich was/in onghenade quam / jae hy isser om in de ghevanckenisse ghestelt/daer in hy ghebleven is/ tot dat hy Overste ghemaeckt werdt van des Conincks Heyr/d'welck in Portugael ghesonden wierdt / *Anno 1580.* om het rijcke in te nemen/ ende *Don Antonio* te verdrijven / soo dat hy gheweest is een geesel van Duytsch-landt/ onder Keyser Carel/ ende daer nae van Neder-landt / ende eyndelijck van de Portugesen. Hy is binnen *Lis bona* gestorven van een langh-durighe Coortse/ den twaelfden *Decembris, Anno 1582.* oudt zijnde vier en tseventich Jaer.

Vitaq̨ue cum gemitu fugit indignate sub umbras.
Sijn sterf-jaer is in dese ghetal veersen begrepen.
anno hoC aLbensIs CoeLI ConVeXa VIDere
DesIt bataVI pestIs a Cerba soLI.

Scheeps-Gevecht, ende Slach voor *Bergen op Zoom,* tusschen de Spaenjaerden ende de Zeelanders/ den *XXIX. Ianuarij, 1574.*

[**1574.**] **N**Evens vele ghedenck-weerdighe belegeringen van stercten ende Steden in dese Nederlanden/ is de belegeringe van Middelburgh wel een van de ghedenck-weerdichste/so ten aensien vande lancheyt des tijts (want dese Stadt is twee jaren lanc belegert geweest) als ten aensien van alle die schermutselinghen ende slachtingen/insonderheyt ter Zee/die tot ontsettinghe ende reddinghe der selver gheschiedt zijn/welcker eenige alreets verhaelt zijn/ende nu sal ick gaen op het cortste hier beschrijven den laetsten Schip-strijdt /die by occasie van het ontsetten deser Stadt gheschiedt is voor Berghen op Zoom/den *XXIX. Ianuarij, Anno 1574.* Als Don Loys in sijn Gouvernement ghetreden was / (Duc d'Alve die van Middelburgh in sijnen afscheyt seer vaste beleghert latende/) soo heeft hy geresolveert al de macht van Volck ende Schepen/ die hy conde te wege brenghen/ te ghebruycken tot victualieren ende ontsetten van die van Middelburgh/ ende alsoo dit zijn eerste exploict in Neder-landt wesen soude/ soo en spaerde hy / om in credijt hier door te comen/ gheen oncosten of middelen/ *coultqu'il coulte* hy woude hier eere behalen. Hy meynde/midts het behulp van den Winter ende donckere nachten / van twee sijden na Middelburgh aen sijnen cours te nemen / met sijn groote Schepen meynde hy de Honte af te varen / ende met de cleynste meynde hy van Berghen de Schelde af te passeren/ achtende dat de Zeelanders niet en souden connen sijne beyde Vloten teffens wederstaen/of d'eene/ of d'andere soude immers/sijnes erachtens/deurcomen/ende Middelburgh provianderen. De Prince van Oranien/wetende dat hy de Stadt soude moeten verlaten/indien de vyandt de selfde dit mael noch conde victualieren / soo is hy in Zeelandt ghecomen/ [**1574.**] ende heeft al ghedaen wat hem eenichsins mogelijck was / om des vyandts voornemen te verhinderen.

Beauvoyr hadde als Admirael / t'Antwerpen/ ende elders / grooten vlijt ende neersticheyt aenghewent/ om de groote Scheeps-vlote teghen de Zeelanders toe te rusten/ die sterck gheweest is dertich goede groote Schepen / al Rade-seylen ofte Cruys-seylen/ seer wel toegherust ende van alles versien / behalven noch veertich Proviandt-schepen/ die mede wel versien waren met Crijchs-volck ende Gheschut/ het bevel over dese Vlote is ghegheven *Sanchio d'Avila* als Admirael/ dewijle d'Heer *Beauvoyr* cranck te bedde lach; Met *d'Avila* scheepte de Spaenschen Colonel *Alonso Lopes Gallo,* met ettelijcke Compagnien van sijn Regiment / als oock met eenighe Vaendelen van *Iuliaen de Romeros* Colonelschap/ ende meer andere. Dese Armade is den *XXIIII. Ianuarij* van Antwerpen afgevaren/ende zijn den *XXVIII.* comen liggen in den mondt van 'tgat van Berghen/waer by de Zeeusche Wacht-schepen vermerckten/ dat sy wilden uytcomen/d'welck sy haren Admirael Boysot adverteerden /die met sijn Capiteynen gheresolveert heeft / in Godes name/de Spaensche Vlote aen te vallen ende te bespringen met het wassende water/den windt bequaem Noordt-oost zijnde/sterck zijnde ontrent veertich Schepen/met cloeck volck daer op: Sy hebben/ nae aenroepinghe des heylighen naems Godes / de anckers gelicht ende seyl ghemaeckt/ ende met trommelen/trompetten/ende geschrey/de een den anderen moet ende couragie gegeven/ malcanderē vermanende te strijden voor de vryheyt ende welvaert des Vader-landts/sy zijn/alhoewel het noch int getije was/

[**1574.**] met eenen stercken voor-windt ghevaren tot voor Versicken-dam / teghen over S. Martens dijck/ daer sy de Spaensche Armade vonden/ liggende voor Rommerswale / die doe oock seyl ghemaeckt hadde/ ende nae des Prince Vlote toe-quamen. Dese twee Vloten bejegenden malcanderen binnen Jooris hoec/ ende de quartieren van het Lodewijckxsche gat. Den *Commandoor Don Loys* stont op den Dijck van Schakerloo / met sijn Hof-ghesin/ om 'tspel te aenschouwen /soo nae by / datter somtijdts eenen vervloghenen coeghel tusschen haer viel: Terstont gheschiede het aborderen ende aenclampen der beyde Admiraels/ ende oock van noch neghen andere / soo vele als de plaetse ende enghde der Riviere dat wilde toelaten/ alle de Schepen en conden niet te ghelijcke aen malcanderen comen. Dit gevecht was twee uyren lanck fel ende dapper van beyden sijden / de Zee was vol vier/vlamme/ ende roock/het scheen dat Hemel ende Aerde scheurden ende van malcanderen borsten: Daer bleef menich dapper Helt / vele wierdender jammerlijck ghequetst. Eer den Spaenschen Admirael half overwonnen was / midden in het ghevecht / doen de coegels uyt het grof Geschut ende Musquetten dapper over en weer vloghen/so wasser een Jongh-man Jasper Leynsen ghenoemt/ gheboren tot Soetelande by Vlissinghe/ (alsooder te vooren op de Zeeusche Schepen afghecondicht was/ dat hy met een nieu cleedt soude beschoncken worden/ die in het vechten des vyandts Vlagge soude afhalen) die uyt den Vlieboot van Capiteyn Adriaen Cornelisz. clam boven aen des Spaenschen Admiraels stenghe / ofte opperste vlagge-stock/ ende haelde daer de vliegende Vane af / wontse om sijn lijf ende brachtser van. *Iuliaen de Romero* siende ende bevindende de over-groote couragie der Zeelanders/ooc siende de Riviere vol Schepen / die hem sochten te aborderen/ ende datter vele van de Spaensche Schepen de vlucht namen/so dede hy sijn Schip dwers over Rommerswale / aen het [**1574.**] Ter-Toolsche Landt aen den grondt seylen / daer hy door een gat-venster van 'tGheschut over boort spronck/ met al het volck nae 'tLandt swemmende/ ende liepen meest na de Stadt Tolen. Maer *Iuliaen de Romero* swom regel recht nae Don Loys aen: Seer moede ende vermoeyt zijnde/sprac hy/*Vwe Excellentie wiste wel dat ic geen Schipper ofte Zee-man en ben, maer een Landt-crijchs-man, ick hebbe ghestreden om dat het u Excellentie ons bevolen heeft, onaengesien wy wel wisten dat wy schade ende schande behalen souden: Indien u Excellentie ons hondert Vloten bevaele ende toe vertroude, wy soudense allegaer verliesen.* Waer op den *Commandadoor* hem vriendelijck antwoorde/*Daer en ware gheen foute in hem, noch in d'andere Crijchslieden, sy hadden haer alle wel gequeten tegen haren vyant.* Doch midler wijle was hy soo ontstelt ende soo onverduldich / dat hy gheen coutenantie houden en conde. Jn dit Scheeps-ghevecht bleven veel Spaensche Heeren/ oock veel ghemeyne Soldaten ende Bootsghesellen/ wat de Zeeuwen levendich creghen/ dat moest de courante over boort dansen/ende dat in sulck een furie / dat sy den tijdt niet en namen/ noch so veel patientie niet en hadden/ om de Spaensche Heeren de gouden ketenen van den halse/of de costelijcke cleederen van het lichaem te nemen / het wierdt al met haer in der Zee gheworpen. Aldus creghen de Zeelanders door eenen bloedighen strijdt de victorie/ende ontnamen haeren vyandt thien Schepen / maer het Admirael-schip van Antwerpen verbrande/ als oock noch andere meer / die aen grondt gheraeckt waren/ viere van des vyandts Schepen zijnder te Vlissinghe ghebracht/vijve te Camp-Veer/onder de welcke waren het Admirael-schip van Berghen/ende den Vice-Admirael van Antwerpen/daer waren op dese Schepen dertich schoone metalen stucken/ ende veel yseren. Waer over de Prince van Oranien ende alle

(48)

MAGNUS opem obsessis conatur fere, Zelandi,
obsistunt, classem superabant navibus, atqȝ
In mare praecipites laethali vulnere Mauros
Mergunt, sanguineis vomerent animas ut in undis

[**1574.**] God-lievende persoonen seer verblijdt waren / Godt den Heere daer voor danckende ende lovende. Alle de Bevel-hebbers die op den Zeeuschen Admirael geweest zijn /waeren ghequetst; Den Admirael *Boisot* was met een groot Caliber gheschoten ende geraeckt eenen vingher breedt onder d'ooghe/die hy daer door verloos.

Des vyants Armade van cleynder Schepen/daer *Sanchio d'Avila* op commandeerde / quam des selfden daechs voor Vlissinge / ende schermutseerde een weynichsken [**1574.**] met de Zeeusche Schepen/daer na te rugge treckende / als het ghetije hem ontginck / heeft sijnen ancker uytgheworpen/ ende bleef daer ligghen. Nae de Bataillie met *Romero* voerender thien Zeeusche Schepen (met de andere die voor Vlissinghe laghen) recht nae d'Avilaens Schepen toe/ om de selfde te bevechten / d'welck *d'Avila* siende / soo heeft hy sijnen ancker ghelicht/eñ hy is nae Antwerpen toegevluht.

Belegheringhe der Stadt *Middelbvrgh,* in *Annis 1572. 1573.* ende *1574.*

[**1572.**] **I**N den jare onses Heeren duysent vijfhondert twee en tseventich / zijn alle de Steden van Hollandt ende Zeelandt/(niet connende noch willende Duc d'Alvens tyrannije niet langher dulden noch lijden) afghevallen/ ende hebben haer/ Godt ten voorsten/begheven onder de bescherminghe des Princen van Oranien. Dit is als een loopende vier met sulck eenen heeten haestighen yver toeghegaen/ dat de Prince sommigen aenschreef ende vermaende/ dat sy wat sachter gaen souden/doende eerst goeden voorraet van gelt/ pulver/ ende andere noodtdruft/want hy niet Soldaten genoech en hadde om haer alle gaer met garnisoen te besetten: Maer het ginck even wel voort / niemandt en woude het verwijt hebben/ dat hy de laetste was. Amsterdam ende Middelburgh bleven alleen teghen-houdende / daer doch de Prince lange tijdt met allerley behendige middelen gepoocht ende gearbeyt hadde/om dese geweldige Steden aen sijner handt te crijghen/niet twijfelende of de andere en souden dan wel volghen. Maer 'tgheene dat hy versocht en creech hy niet/ ende 'tgheene dat hy niet en socht / dat quam hem van selfs bygheloopen: So dat een yeder heeft connen mercken ende speuren/dat het Godes werck / handt / ende beleyt is gheweest. [**1572.**]

Als nu alle Zeeusche Steden Duc d'Alve afgevallen waren/behalven Middelburgh/so heeft de Prince van Oranien / schier alleen met hulpe der Burgers ende des garnisoens van Vlissinghe / *Anno 1572.* een proeve ghedaen op Middelburgh / die belegherende met weynich volcx/sich verlatende op de goede Burgheren die daer vele binnen waren / ende hoopende/ dat sy hem / of een Poorte openen/ of haer mede-burghers tot overgheven beraden ende bewillighen souden. De Vlissingers met haren aenhanck voor Middelburgh eenighe daghen gheleghen hebbende/ richteden haer Gheschut/ ende beschoten dapperlijck de Dam-poorte aen de sijde van Armuyen/ende sy vermeysterden het Casteel ter Hooghen/ maer meer en conden sy voor dat mael niet uytrichten. Eenighe Burghers daer binnen en dorsten haer niet reppen/ uyt vreese van het Spaensche garnisoen / andere schijnt wel en wouden hare Stadt ende naecomelinghen die cleynheyt niet laten weder-varen/ datmen haer verwijten soude/ dat de Vlissinghers haer ghedwonghen ende overwonnen hadden: *Anno 1573.* hadden de Heeren *Boisot* Gouverneur van Vlissinge/

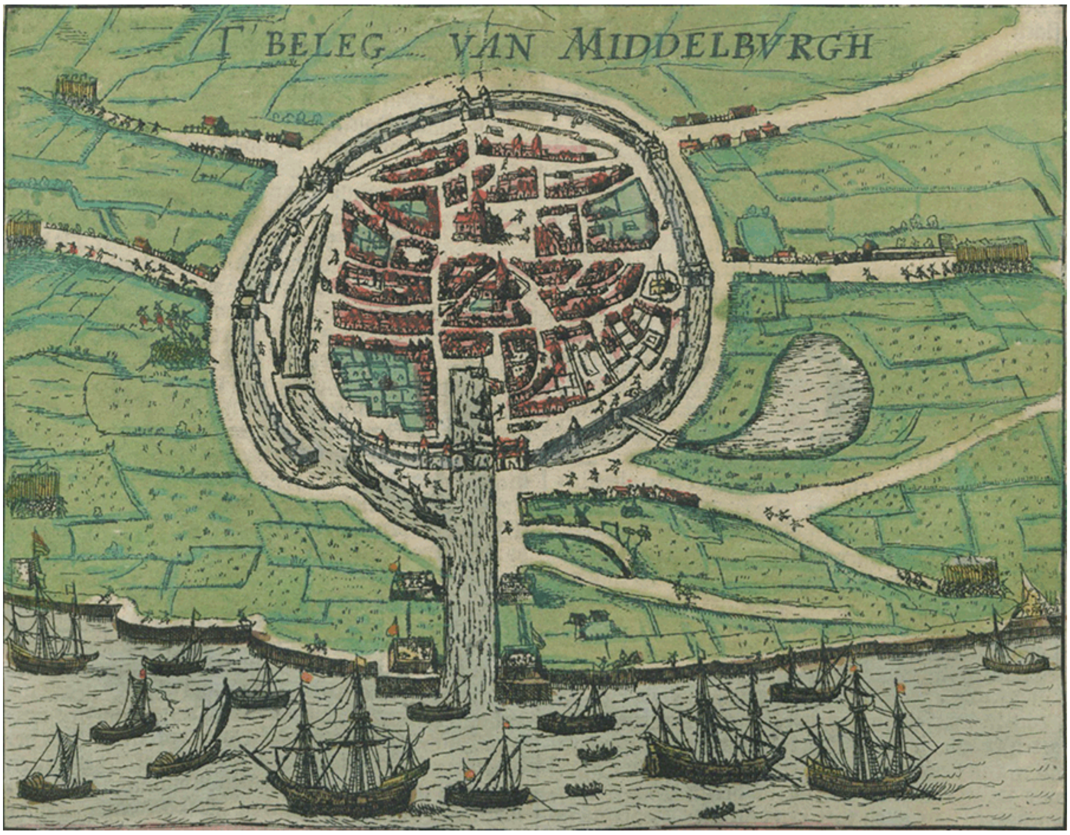

(49)

Nassovius Medioburgum obsidione premebat,
Armabat puppes MAGNUS qui Classe paratâ,
Acceterabat opem, sed WORSTIUS obstitit ausis,
Ille rates, Maurosqʒ simul deturbat in undas

[**1573.**] ende *Doctor Iunius* Gouverneur van Ter-Vere/eenen aenslach op Middelburgh/die van langher handt seer heymelijck beleydt was: Daer was een Canonier binnen/die eenighe Burghers (hy seyde wel tusschen de drie ende vier hondert) aen sijn handt hadde/met welcker hulpe/hy des Princen volc meynde de Dampoorte te openen ende binnen te helpen. Maer den aenslach wierdt ontdeckt / eer hy in het werck conde ghestelt worden. Even wel hebben die van Vlissinghe / Ter-Vere/ ende andere Steden/ met hulpe van dan Prince/haer beste gedaen om Middelburgh te water ende te lande te besluyten/ te benauwen/ ende allen toevoer af te snijden/ alsoo dat sy met der tijdt het heele Eylandt van Walcheren (in welckes midden Middelburgh leyt/daer van het oock den name heeft) rontsom met wel hondert ende vijftich Schepen omcinghelt hebben. *Christoforo Montdragon,* een oudt ervaren Spaens Capiteyn lach daer binnen met vijfthien Vaendelen Walen/ daer mede hy de Burgers vermeysterde. Doe nu dit belegh wat langhe gheduyrt hadde/ende de belegherde van alles begosten ghebreck te hebben: Soo heeft Duc d'Alve/ ende daer nae den grooten Commandeur veel neersticheyt gedaen om haer te ontsetten/maer meestendeels heeft het haer misluckt/de Vlissinghers warender te mannelijck teghen. Eens heeft hy twintich *Assabres* van Sluys afghesonden/met eenige victualie ende amonitie geladen/die eenen goeden ende stercken voor-windt waernemende/tot onder het Casteel van Rammekens ghecomen zijn. *Ewout Pietersz. VVorst, Admirael van Zeelandt,* heeftse cloeckelijck ende cortelijck ghevolcht /onder Rammekens aenghetast/ (onaenghesien het geweldich schieten uyt het Casteel ende Schepen) ende nae veel vechtens vermeystert/ soo datter van allen niet een van dese Scheepkens ontcomen en is: Den vijfden *Augusti* is de Heere van *Beauvois* van Antwerpen afghevaren nae Zeelandt/ wel met tachtentich Schepen/soo groote als cleyne: [**1573.**] Maer ten selven dage heeft des Princen volck Rammekens inghecreghen. D'welck *Beauvois* vernemende/ soo moeste hy zijn voornemen veranderen/ ende hy seylde by Vlissinghe ter Zee-waert in/rontom het Eylandt van Walcheren den Roompot in/ daersich de Zeeuwen weynich voor hoedden/ ende lande sijn volc op onser Vrouwen Polder/ met de cleyne Schepen aen landt varende /de groote bleven te Biesselinghe ligghen. Van hier brochten sy de victualie op den *XIX. Augusti* binnen Middelburgh/ doch niet alle die sy mede ghebracht hadden/want de Zeelanders haer groote verhindernisse deden: Soo dat Middelburgh maer ten deele ghespijsight en wierdt. Den *XVI. Novembris* heeft Duc d'Alve wederom een Vlote groote Schepen van Antwerpen afghesonden. Waer van het eene in brande ghecomen is van sijn eyghen bussepoeder; Jn een ander borst een stuck Gheschuts/dat wel dertich Mannen doodt sloech ende quetste: Het derde quam aen den grondt/ viel omme/ ende verstickte in het sant. De reste van de groote Schepen bleven te Saftinghen/ ende sonden ontrent vijftich cleyne Schepen door de Boomcreke/meynende alsoo binnen Armuyen te gheraecken: Maer de Zeelanders ligghende te Rommerswale met acht en dertich Schepen/hebbense op den *XXII. Novembris* soo dapper aengheclampt/dat sy vluchten moesten nae Berghen op Zoom/achterlatende twee ter oorloghe toegherust/ ende neghene met victualie gheladen. Gheduyrende dit belech van Middelburgh/is Duc d'Alve te lande uytgetrocken/ende heeft den Grooten Commandeur met de belegherde in grooten last ende benautheyt ghelaten. *Montdragon* schreef dickwils aen Duc d'Alve/ daer nae aen den Commandeur/ versoeckende ontset/ende dat op het spoedichste; Maer meest al de brieven vielen in handen van des Princen volc/die vele secreten daer uyt vernamen. De brieven

[**1573.**] waren meest met eijfferen seer duyster gheschreven/ maer *Charles Beaulieu* heeftse weten te ontcijfferen ende uyt te legghen. *Montdragon* siende ende bevindende dat sijnen vyandt al sijn secreten vernam/ende niet gissende datmen sijn brieven/ schoon in handen comende/soude connen lesen ofte verstaen/heeft *Monsieur de Beauvois* suspect ende verdacht gehouden/als of hy de secreten openbaerde/d'welc hem so seere verdroot/dat hy uyt Middelburgh vertrock/ende hy is corts daer nae van hert-seer ende droefheyt ghestorven. [**1574.**] Op den *XXIX. Ianuarij 1574.* heeft Don Loys een seer groote toerustinghe van Schepen ghemaeckt om Middelburgh te ontsetten/ghelijck ick hier te voren in een besonder Capittel verhaelt hebbe/maer tot sijnen grooten schade ende schande sijn de belegherde in grooten noodt ende elende gheweest/ de belegheraers en ginghen niet vry / maer dit belech heeft menich Man in Zeelandt lijf en goet gheeost. Alsser gheen gelt meer en was/ om de Oorloch-schepen te onderhouden/het Scheeps-volck te betalen/ofte met victualie te provanderen / soo hebben alle de gheene [**1574.**] die noch eenich gelt of credijt hadden / dat verstreckt voor het ghemeyne beste: Als dit oock op was/ soo waren de Zeelanders ghedwonghen in Zee te varen op *Cabo de Grijp,* aensnoerende wat sy vatten of vanghen conden/ meynende dat het haer *Iure belli* wel geoorlooft was de Toon-brooden te nemen ende te eten die haer voor d'ooghen quamen: Doch dese redelijckheyt hebben de Edele Heeren Staten ende Magistraten van Zeelandt na der handt gebruyckt/ dat sy velen/ staende noch den inlandtschen Crijch/ wederom ghegheven ende ten vollen betaelt hebben 'tgheene dat in die tijden haer met rouwer handt afghenomen was. Daer is in die tijden sulck een yver gheweest om de ghemeyne Landt-sake te dienen/dat de Admiraelen/ Capiteynen/ ende Boots-volck op hare Schepen dickwils niet anders t'eten en hadden als Pekel-harinck/ ende sy droncken water/ of heel dunne bierken/ ende waeren even moedich ende volherdich in den dienst der Landen.

Qui perseveraverit salvus erit.

Het overgheven der Stadt *Middelbvrgh* in handen van den Prince van Oranien/ *Anno 1574.*

[**1574.**] **A**Ls nu Middelburgh nae langhe belegheringhe in sulcken hongers noot vervallen was/ datmender langhe tijdt onnatuyrlijcken cost geten hadde/*Montdragon* sach dat al den vlijt en neersticheyt / goet en bloedt dat hier om gewaecht wierdt / te vergheefs was / soo is hy ghenootsaeckt gheweest de Stadt van Middelburgh met Armuyen te leveren in handen van den Prince van Oranien/met alle amunitie ende gheschut. Hy ende al het Crijchsvolck mochte uytrecken in haer volle wapenen / met bagge ende baggagie/ als oock alle Geestelijcke persoonen / Soetelaers / Canoniers/ Schippers/ Commissarisen/ Commisen / ende alle die wilden: haer wierden Schepen ende conwoy ghegheven tot in Vlaenderen: Alle coopmanschappen daer binnen ghevonden / waren verbeurt. De Colonel *Montdragon* moeste beloven weder te keeren in ghevanckenisse/soo hy niet te wege en bracht/ dat *Philips van Marnix Heere van S. Aldegonde, Citadella* eenen Jtaliaenschen Jngenieur / ende drie Capiteyns vry ghelaten wierden. Dit is gheaccordeert op den *XIX. Februarij,* ende is in allen deelen volbracht. Op den *XXII. Februarij* is de Colonel *Montdragon,* met sijn onder-hebbende Crijchs-volck uyt Middelburgh getrocken/ ende getrocken/ende geconvoyeert tot Ter-Neuse. Nae het innemen der Stadt ismen eerst te deghe ende voor seker wijs gheworden / wat grooten noodt datter langhe tijdt in de Stadt gheweest was / sy hebben opgeten al hare Peerden / Honden / Catten / jae oock alle de Muysen en Ratten die sy crijghen of vanghen conden: Sy aten wafelen ende broodt van lijn-saet ende rapen-saet/ende coecken daer d'olije uytgeperst was/ maer op het laetste en hadden sy dit niet: *Soo datter de laetste twee maenden tijdts binnen Middelburgh van honger en commer gestorven zijn wel 1566. Menschen,* [**1574.**] sonder die te voren gestorven ende doot gebleven waren. Door dese victorie is sijn Princelijcke Excellentie meester geworden van het geheele Eylant van Walcheren/ ende van de Zee / om welckes te verhinderen de Spaenjaerden gheenderhande middelen ghespaert en hebben. Men heeft in de tijden gheacht ende gheschat /dat de Coninck om Middelburgh te ontsetten/ binnen den tijdt van twee jaren / wel seventich mael hondert duysent gulden verquist heeft/ daer onder niet ghetelt zijnde de gagijen der Soldaten die daer zijn ghebruyckt gheweest/ maer wel de gagijen van het Scheeps-volck: Oock daer onder niet begrepen de Schepen noch het Gheschut / maer wel het toerusten ende uytreeden der selfder/ als oock de amunitie ende toebehoorten des Gheschuts / ende 'tgheene de victualien *&c.* ghecost hebben. Het Menschen bloedt en wierdt niet gheacht noch gheweerdeert. Sijn Princelijcke Excellentie heeft binnen Middelburgh soo veel waren ende Coop-mans goederen van Antwerpen ghevonden / datmenser vercocht heeft voor vijfhondert duysent gulden/ daer mede het Boots-volck ende de Soldaten te vollen zijn betaelt gheworden.

Corts na dat Middelburg van het jock der Spaenjaerden verlost was / soo heeft het begonnen seer te floreren/dagelijcx toenemende in aen-was van Burgheren ende Jn-woonders/ in neeringe ende in rijckdom: Doch insonderheyt heeft dese Stadt ghewassen ende toeghenomen sint dat Brabant en Vlaenderen van *Parma* zijn verheert geworden/ alsoo dat dese Stadt langhe jaren aen een/ gheweest is een van de treffelijckste Coop-steden van Christenrijck / ende is/ gheduyrende dese in-landtsche oorloghe / veel grooter

(50)

Interea Auriacum reficit victoria belli;
Atque Urbem longâ fessam obsidione premebat
Iura sub Auriaci tandem cadit, attulit ipsi
Relligionis opes, et libertatis honorem,

[**1574.**] ghemaeckt als sy te voren was / betimmert met veel schoone / groote / bequame Huysen als Pallaysen/ van binnen met costelijcken huys-raet seer rijckelijck ghestoffeert. Eenighe jaren nae hare verlossinge uyt handen der Spaenjaerden / hebben die van Middelburgh op de Nieuwe-kerck-thooren een cappe gestelt [**1574.**] met een verguldenen Weer-haen / zijnde een baken in Zee / die/ met een groote nieuwe Clocke ende schoon uyr-werck / hondert en ses en vijftich duysent gulden ghecost heeft.

Den seghen des Heeren maeckt rijck.

Pardoen by Don Loys te Brussel/ ende t'Antwerpen afghelesen /den *VI. Iunij, 1574.*

[**1574.**] **D**E Coninck van Hispanien heeft / (om den nieuwen Gouverneur den Landen des te aenghenamer te maken / ende om des te beter het volck tot gheven te beweghen) wederom een generael Pardoen overghesonden/ ghedateert binnen Madril den *VIII. Martij, 1574.* De publicatie hier van was opgheschoven overmits de mutinatie der Spaenjaerden / doch het is den *VI. Iunij* binnen Brussel/ ende oock t'Antwerpen gepubliceert/ op een groote stellagie / tot desen eynde voor het Stadt-huys ghemaeckt: Met veel Ceremonien/ende groote magnificatie: Jn ende met dit Placcaet vergaf de Coninck den Landen/ Steden/ Ghilden/ Collegien/ ende allen privaten persoonen / al hare afvallinghen / rebellien/kerck-rooverien/ ghewelt /soo teghen Godt / sijne Kercke / ofte Majesteyt begaen waren /sints den jare *1566.* tot op dien dach: Eenen yeghelijcken stellende in sijn goede name ende fame/ sonder dat sy souden behoeven andere brieven van remis te Hove te versoecken ofte te halen: Eenighe nochtans uytghenomen / die ter ghelegener tijdt souden ghendemt worden. Alle die van de Rooms-Catholijcke Religie afgheweken waren/souden moeten met warachtich berou ende oprecht herte/hare dwalinghen uytstorten ende neder-legghen in den schoot ende onderdanicheyt van de Moeder de H. Roomsche [**1574.**] Kercke / verwervende vergiffenisse van hare sonden ende excommunicatien / daer sy in vervallen waeren/ van de Dienaren ende Commissarisen/die van de H. Kercke den last daer van souden hebben / onderhoudende voortaen de Rooms-Catholijcke Religie. Dit Pardoen en souden niet alleen ghenieten die nu onder des Conincx obedientie stonden /maer ooc die welcke sich by den vyandt waeren onthoudende / indien sy binnen twee maenden nae de publicatie des selfden/ haer quamen onderwerpen de genade des Conincks/ maer nae dien tijdt souden sy alle uyterlijcke strengicheyt te verwachten hebben / jae de straffe soude de misdaet te boven gaen. Daer werdt noch voorder in dit Pardoen belooft / dat een yeghelijck uyt cracht des selfden soude bevrijdt wesen / al waere hy schoon by de Rechten ende ordinarise Rechters verwonnen ende verwesen; Alsoo nochtans / dat de gheconfisqueerde goederen / alreede tot des Conincx behoef aengheleyt / souden verbeurt blijven / ten ware eenighe met wettelijcke ghetuygen conden doen blijcken/ dat sy haer selven Catholijckelijck over al/ ende altijt ghedraghen hadden.

Den Staten der Landen / den Ghilden/Broederschappen/ Collegien/ende dierghelijcke/werden oock

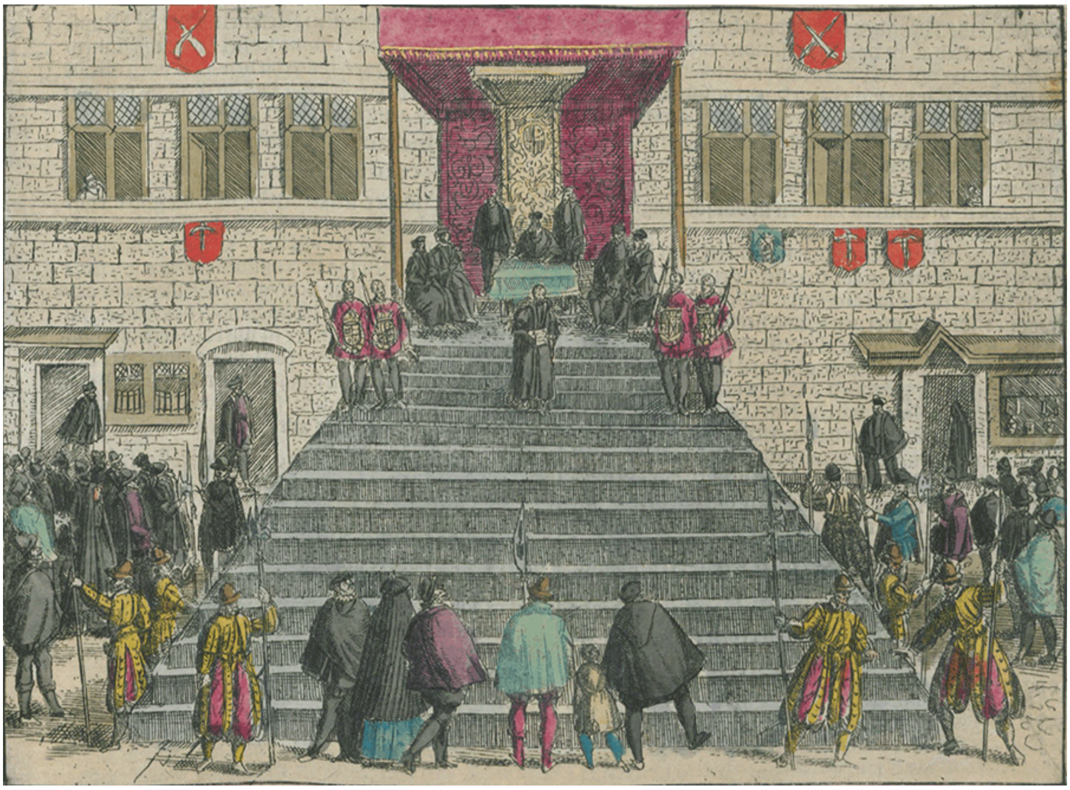

(51)

Omnia ubi jncassum molitur MAGNUS ab alta
Arce ferox veniam proclamat, fervidus irâ
Occultos tacito versat sub pectore motus,
Hoc norant Batavi, promissis non stare Mauros.

[**1574.**] alle misdaden vergheven / ende in haer gheheel ghestelt; Mits dat sy voortaen souden moeten wetten ontfanghen / om haer daer nae te reguleren/van die/ die van des Conincx weghen daer toe souden ghestelt worden/ ende bevel hebben: Welcke Wetten ende Ordonnantien soo in reden bestaen souden / dat een yeder soude moeten betuyghen ende bekennen/dat sy ghesproten waeren uyt sijnes Majesteyts liefde tot de Landen/ of immers dat den noodt sodanighe voor desen tijdt was voorderende.

Alsoo de verstandighe wel merckten/dat dit Pardoen nergens anders toe streckende en was/dan om de uytghewekene in te locken/ ende haer dan het net over het hooft te werpen: Soo heeft Don Loys hier mede niet meer uytgericht nochte te weghe gebracht/ als Duc d'Alve te vooren ghedaen hadde met de publicatie van sijn Pardoen. Het is hier mede gegaen/ gelijck den *Apologus* van de Katte ende Muysen verhaelt / segghende / nae dat de Katte langhe ghegaen hadde op den roofder Muysen/ soo zijn den meesten deel der selfder ghevlucht / ofte sy hebben haer in hare holen versteken ende verborghen ghehouden: De Katte siende dat haeren roof ophieldt/ door dien nu de Muysen tot haren verderve ghenoechsaem gesien ende beproeft hadden / dat de Katte haeren vyandt was/ ende haer alle gaer socht te verscheuren: Soo heeft de Katte desen wech bedacht/ sy veranderde hare ghewoonlijcke stemme / sy trock een Religieus cleedt aen/sy liet haer een cruyne scheeren/ende aldus opgepronckt zijnde/ginck sy wandelen ontrent eñ na by de holen der Muysen: Merckende dat de Muyskens/ [**1574.**] die somtijts met der haeste het hooft uytstaken/ noch even wel in hare holen bleven/ als noch altijdt het quaetste vresende/so heeft de Katte aldus een van de Muyskens aenghesproken:

Quod fueram non sum, frater, caput aspice tonsum.

Dat is/O Broeder/ick en ben die niet/die ghy meynt dat ick ben/ick en ben nu langer gheen Muyse-katte/ stet mijn habijt ende cruyne aen/ ick doe penitentie/ het is my leet dat ick soo veel onnosel bloedts ghestort hebbe. Eenighe van de licht-gheloovichste ende onbedachtsaemste Muysen dit hoorende ende siende/zijn uyt de holen ghetreden/maer sy wierden terstont van de Katte opghesnapt. Daerom als de Katte nae der handt in desen schoonen schijn wederom quam/ om de Muyskens uyt te locken/soo en wouden sy niet te voorschijne comen: maer antwoorden/

Cor tibi restat idem, non tibi praesto fidem.

Dat is/Praet wat ghy wilt/wy en gelooven u niet/ ghy hebt noch al eens Katten herte in't lijf: Vwen handel ende wandel en is niet waken ende bidden/ maer waken om te bijten. Even dusdanich is oock/ ende blijft het ghemoet der Spaenjaerden teghen de Neder-landers/ offer eenen Duc d'Alve comt eenen Weereltschen Vorst/ of Don Loys/ eenen Pape of Gheestelijcken Prelaet/ des eenen ghemoet is ende blijft als des anderen.

Slach op *Movcker-Heyde,* daer Graef Lodewijck van Nassou / met sijnen Heer Broeder Graef Hendrick / ende Hertoch Christoffel / des Pals-Graven Sone / doodt bleven / den *XIIII. Aprili, Anno 1574.*

[**1574.**] **G**Raef Lodewijck van Nassou hadde *Anno 1574.* in den April eenen goeden hoop Ruyteren ende Knechten aenghenomen ende by een ghebracht /tot assistentie ende ontset der belegherde Stadt van Leyden/die hy gebracht heeft tot Wulpen/tusschen Aken ende Mastricht; by hem waren/ nevens veel andere persoonen van *qualitè,* Hertogh Christoffel/des Kuer-Dorstes *Frederici III.* Sone/ende sijnen jonghsten Broeder Graef Hendrick van Nassou; Sy hadden eenē aenflach op Mastricht/ maer hy is misluckt. Het garnisoen binnen Mastricht seer versterckt zijnde/so hebben de Spaensche het Leger der Duytschen elcke reyse besocht/ende de Duytsche haer wederom/ soo dat sy meer-maels met malcanderen hebben ghescharmutseert/tot winninge ende verlies aen beyde sijden. Overmits Graef Lodewijck hier al vry wat langhe ligghen bleef/ soo heeft Don Loys tijt gehadt om sijn Crijchs-volck by een te brengen/ende nae Mastricht aen te senden/belastende *Baldeo* sijn belech voor Leyden te lichten/ ende met sijn volc nae Graef Lodewijcks Leger te marcheren. *Baldeus* brack op van voor Leyden den *XXI. Martij,* ende heeft sijn volck in den Hage by een gebracht/ ende bevonden sterc te zijn ontrent vijf duysent te voet/ ende drie Cornetten Peerden. Door dese occasie hebben de Spaensche den Haghe verlaten/ ende de Burghers/ die vast over al verstroyt waren/ quamen wederom te huys ende by den haren.

Tot het volck van *Baldeo* voechden haer vele van Don Loys Ruyteren en Knechten uyt Hollandt/ Frieslandt/ende Gelderlandt/over de welcke als Overste commandeerden *Sanchio d'Avila,* ende *Iuliaen Romero, Montdragon,* ende de Heere van *Hierges,* des Graven van Barlaymonts Broeder / alle cloecke [**1574.**] uytgelesene Overste ende Colonels. Sy zijn ghetrocken nae Mastricht/ al hoe wel hare Soldaten onwillich waren/ende mutineerden om hare betalinge/doch haer wert betalinghe belooft/so haest als sy maer desen tocht souden gedaen hebben.

Graef Lodewijc siende eñ bevindende/dat de proviande hem tusschen aken ende Mastricht niet langer volgen en conde/ so heeft hy besloten na Gelderlandt te trecken/ende sich te voegen by sijnen Heer Broeder den Prince van Oranien/niet wiens hulpe hy ergens de Mase hoopte te passeren/ ende in Brabant te trecken. Hy meynde in het passeren Remmonde by surprinse in te nemen ende te verrasschen/ met verstant van eenige die daer binnen waren/maer het misluckte hem. De Prince van Oranien is met veel Schepen ende volck de Mase opgetrocken/tot boven de Bommelsche Weert/ ende heeft het schoone Casteel van Wardenburgh ingenomen ende verbrandt /daer drie hondert Spaenjaerden op laghen. Graef Lodewijck is den *XI. Aprilis* met sijn Legher opgetrocken/ zijnde Paes-dach/stere wesende ontrent twee duysent Peerden /ende ses/of so andere meynen / acht duysent te voet. Hy nam sijnen wech voorby Niemeghen/ende trock na Monck aen de Mase gheleghen/ alwaer hy vernachtende/onaenghesien dat eenige die des Lants gelegentheyt seer wel bekent was/hem rieden niet te Monck/ maer anderhalf mijle nederwaerts in het gebroken Landt tusschen Maes eñ Wael zijn Leger te slaen eñ te rusten. Maer Graef Lodewijck en heeft desen goeden raedt niet ghevolcht/ eens-deels om dat sijn Crijchs-volck heel moede was / ander-deels heeft hy gemeynt/dat sijne macht soo groot was/dat den

[**1574.**] vyant geen canse op hem en hadde. Maer de Spaenjaerden haestelijck te Grave over-schepende/of so andere schrijven / een Scheeps-brugge slaende ende daer over treckende (daer Graef Lodewijck gheen goede kundtschap van en hadde) zijn hem des anderen daechs by-gecomen. Den *XIII. Aprilis* isser een schermutselinghe geschiedt/in de welcke de Spaensche veel volcx verlooren: Den Oversten deser was *Lasso,* eenen neve van Don Loys / dien creech Graef Lodewijck ghevanghen / ende liet hem des nachts nae Dillenburgh brenghen. Des anderen daechs / hebben haer de Nassousche verstout/wat verder ende breeder haer te verspreyden/dan het wel behoort hadde/den moet gewassen zijnde door de victorie die sy 's daechs te voren ghehadt hadden. Graef Lodewijck/ Hertogh Christoffel/ ende Graef Hendrick/in't minste niet vermoedende dat den vyandt haer dien dach bespringen soude / zijn selve met een groot deel van de Francoysche Archebusiers / ende andere van hare beste Soldaten den vyandt gaen besoecken/die gereet stont met al zijn macht/om Graef Lodewijcks Legher te gaen besoecken: Dese beyde aen malcanderen comende/ hebben dapper ende mannelijck met malcanderen gevochten / ende de victorie is eenen tijdt lanck twijfelachtich ghestaen / veel volcx aen beyde sijden vallende sonder weder op te staen/ doch het Nassousche voetvolck is eyndelijck geweken/ eer het peerde-volck getreft hadde. Graef Lodewijck ende d'ander Overste zijn haer nae gereden/ ende hebben de Soldaten gebeden ende vermaent / dat sy doch wilden te rugghe comen / ende de Ruyteren ende d'ander volck bystaen: Maer het was al te vergeefs / *Non audit currus habenas.* Jae vele in de plaetse van de spietse te vellen/ende op haren vyandt los te branden/begonnen *Gelt, Gelt,* te roepen/ niet insiende het perijckel daer sy in stonden / dat het haer halsen en coppen was gheldende. Graef Lodewijc is even wel met eenen hoop van ontrent ses hondert Peerdē tot sijnen vyant aengegaen/ [**1574.**] de goede eñ willige Soldaten hem seer dichte volgende / ende is met sulck een couragie ende so dapperlijck den vyandt aenghevallen / dat hy scheen te wijcken: Maer *Ian Baptista del Monte,* ende *Don Bernardin de Mendoza,* met de Lansiers/deden sulck een treffen op de Nassousche Ruyteren/ dat sy haer in twee hopen ghescheurt ende gedeylt hebben /die noch een grooten hoop Spaenschen Peerden reedesiende/ om haer aen te vallen verschrict wierden/eñ quamen op de vlucht/ abandonerende eenen hoop cloeck voet-volcx/d'welck stercke tegenweere dede / maer het werdt haest op de vlucht gheslaghen. Den Spaenjaert heeft elcke uyre vers volck ghecregen/ ende zijn het principael Leger van Graef Lodewijck met dapperheyt geweldelijck aenghevallen /d'welck niet wel beschanst en was/alwaer de disordre groot/ende de resistentie cleyn was/ so dat sy al dit volc hebben in de vlucht geslagen/ ende vele in het gras doen bijten: Daer en werdt niemant verschoont/noch Soetelaer/noch Soldaet. Graef Lodewijck met sijnen Broeder Graef Hendrick/ ende Hertogh Christoffel zijn cloeckelijc vechtende van hare Peerden gestot en ende doot gebleven/ ofso eenighe meynen erghens in een Moras versmoort / andere meynen dat dese Heeren ergens in een Boeren huys vechtende/met het huys verbrandt zijn/immers hare lichamen en zijn nergens onder de dooden gevonden. *Don Bernardin de Mendoza,* die mede in dit ghevecht was/schrijft/datter over de twee duysent van Graef Lodewijcks Soldaten doot bleven/ende ontrent vijfhondert Ruyteren. Den vyant heeft de eere van dese victorie principalijck den Heere van *Hierges,* Gouverneur van Niemeghen / ghegheven / ende *Sanchio d'Avila,* die het opperste bevel hier ghehadt heeft. Dit zijn alreets drie Nassousche Graven die haer leven verlooren hebben in de bescherminghe van Neder-landt / daer sullender corts al meer volghen.

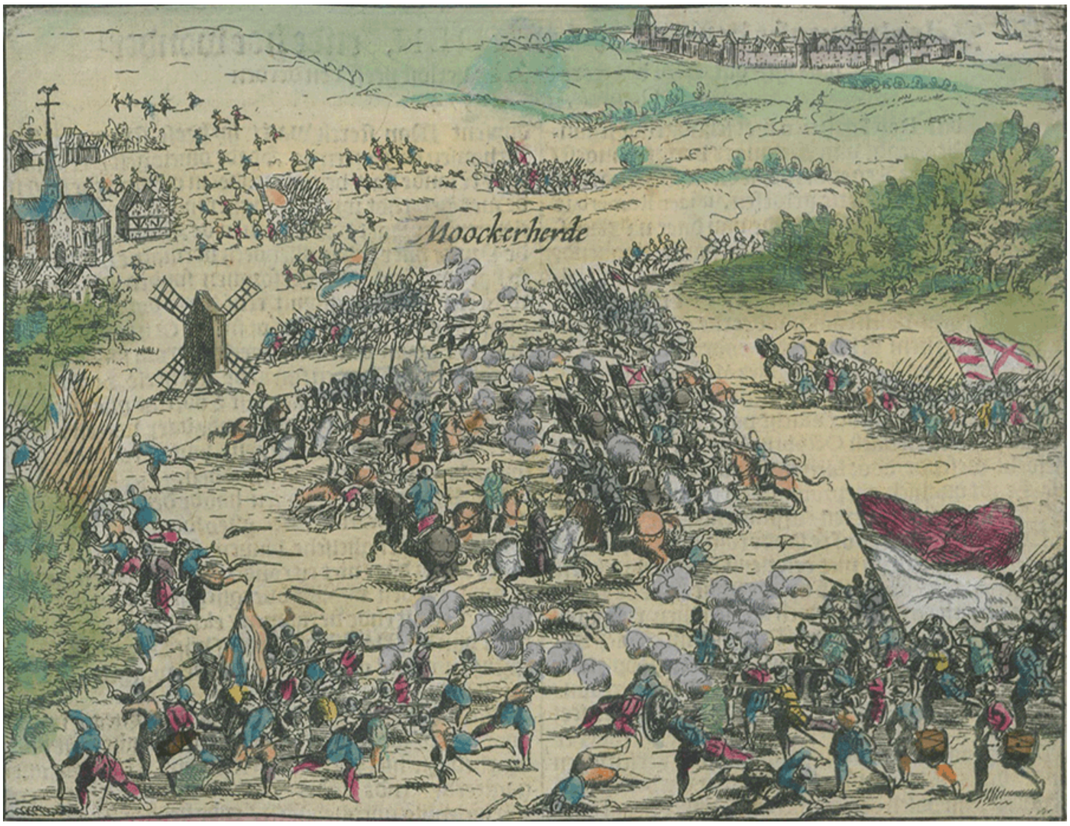

(52)

Hostili gladio magni tria fulmina belli,
Nassovij generis stermūtur, fortis ADOLPHUS
Et simul Henricus, paribus virtutibus ambo,
Atqʒ pares Animis: sic sic juvat ire per umbras.

Belegheringhe der Stadt *Leyden,* ende hoe wonderbaerlijck dat Godt de Heere de selfde verlost heeft den derden *Octobris, Anno 1574.*

[**1574.**] **N**A dat *Don Frederico* met schade ende schande de Stadt van Alckmaer verlaten moest/ so is het Leger verdeylt eñ elc sijn Quartier of Leger-plaetse gewesen. *Iuliaen Romero* is nae den Haghe ghetrocken / ende van daer na Maeslandt-Sluys / daer hy de groote Schanse/ligghende recht teghen over den Briel/ heeft inghenomen / alwaer hy den Heere van Aldegonde / die over des Princen Crijchs-volck commandeerde / ghevanghen creech / als hy hem in het water ende riet meynde te verberghen. *Don Francisco Baldez Mastro del Campo,* is met sijn Regiment nae Leyden ghetrocken/ daer hy onversiens ende onverwacht voorghecomen is op den naest-laetsten dach *Octobris Anno 1573.* daer toe ghelockt wesende/door dien hy verwitticht was/dat dese Stadt qualijck gheproviandeert was/hy hoopte de selfde uyt te hongheren / afsluytende alle weghen/ van waer/sy te water of te lande conden ghespijsight worden; D'welck hy met een cleyn Legherken heeft durven bestaen / overmits hy wel wist / dat de Prince gheen volck en hadde/ noch opbrenghen en conde/ om hem uyt het velt te slaen. Maer als nu Graef Lodewijck van Nassou / met eenen grooten hoop volcx gecomen was in het over-quartier van Gelder-lant/ ende *Don Loys de Requense* sijn volc over al verschreef ende ontboodt / om Graef Lodewijck in't ghemoet te trecken: Soo heeft *Francisco Baldez* mede verschreven zijnde/den *XXI. Martij* moeten verlaten zijn belech van Leyden / sijn volck den gheheelen Winter groote armoede daer voor gheleden hebbende. Maer nae de victorie op Moeckerheyde / is hy op den *XXVI. Maij* daer wederom voorghecomen/ veel stercker als hy te vooren gheweest was/ want hy nu wel by de acht duysent Man sterck was/ hy heeft stracx met veel [**1574.**] Schansen en Forten de Stadt omcingelt/ te water ende te lande haer benouwende/in meyninghe de selfde met der tijdt uyt te hongheren. Daer was heel cleynen voorraet van Coorn in de Stadt / al hoe wel de Prince haer tijdts ghenoech vermaent hadde / dat sy haer versien ende versorghen souden; Maer het was eens-deels versuymt/eens-deels door de Spaensgunstighe ontraeden / als of sy niet en hadden hoeven besorght te zijn datmen haer wederom soude comen belegheren. Daer en sijn in de gheheele Stadt Leyden maer hondert en thien last Coorens gheweest als de vyandt daer voor quam / ende daer waren binnen veerthien duysent Menschen/ boven 'tonnutte ghespuys dat sy uytghesonden hadden.

De Prince van Oranien hadde den Enghelschen Colonel *Sir Edwart Chester* gheordonneert met thien Vaendelen Enghelsche binnen Leyden te trecken/ maer als sy daer niet en conden binnen comen /so zijn sy meest tot den vyandt overghegaen / eenighe oock zijn verstroyt ende verloopen / elck sijns weechs. So heeft dan de Magistraet vier of vijf Vaendelen Burghers in gagie ghenomen / om de wachten te versorghen.

Om dat *Baldei* voornemen was de Stadt uyt te hongheren/ soo en heeft hy gheen groot ghewelt daer op ghedaen met vechten en stormen: Maer de ghegagieerde/ ende andere cloeckmoedighe Burghers zijn dickwils uytghevallen / ende hebben oock meermaels de Spaenjaerden uyt haere Schansen gheslaghen ende ghedreven: Jae sy hebben de naeste Weyden onder de Stadt so verdedicht / datter lange tijdt alle daghen boven de hondert Koe-beesten uyt de

(53)

Obsidiene gravi cingebat moenia LEIDAE
BALDAEUS, merita est bello quae Graja Sagunthos,
Peste, fame, obsessis Cerealia munera deerant,
Non tamen ipse Deus magnis his absuit ausis.

[**1574.**] Stadt in de Weyden ghedreven wierden/noyt meer daer van verliesende/dan een Koe/ende drie Calvers. *Baldeus* ende de uytghewekene Burghers sondender elcke reyse schoon-fluytende brieven binnen/ met beloften van Pardoen en gratien: Datmense by hare Privilegien soude laten/ ende met gheen garnisoen beswaren/ *&c.* Doch de belegherde wel kennende der Spaenjaerden woordt en trouwe / en antwoorden niet anders dan met dit versken:

Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

Dat is/

Als de Vogelaer het vogelkē siet vliegen
Soo fluyt hy seer soet om 'tvoghelken te bedrieghen.

Doch als de Spaensche niet op en hielden de belegherde met schrijven en weder-schrijven te quellen/ ende tot overghevinge der Stadt te raden/haer voor ooghen houdende den grooten honghers-noodt daer in fy geladen waren / ende doch best gevoelden: Soo hebben sy op den *XXII. Septembris* aldus geantwoort: *Ghy fondeert al uwe redenen op onsen hongers-noot, ende seght, dat het onmogelijck is ons t'ontsetten: Ghy noemt ons Honden eñ Kattē-eters, &c. Maer ons en ontbreeckt noch geenen cost, so lange als ghy noch Honden en Koeyen in onse Stadt hoort. Doch indien ons noch eyndelijck spijse quaeme te ontbreken, so hebben wy noch elc eenen slinckeren arm, die vvy sullen op-eten, ende den rechteren sullen vvy behouden, om den Tyran, ende sijnen bloedt-dorstighen hoop van onse muyren te keeren: Ende indien ons Godt de Heere van* [**1574.**] *vvegen onse sonden eñ vvel-verdiende straffen in u-lieder handē laet vallen, vviens goetheyt vvy sulcx niet toe en vertrouvven, so en vvillen vvy daerom van sijn vvoordt niet afvvijcken, noch ophouden onse Vader-landtsche vrijheyt te verdedighen, ja liever vvillen vvy selfs onse Stadt in brande steken, dan dat sy u soude te nutte comen: het is veel beter dat vvy vechtende sterven, dan uvve vvreedtheyt ende bloedt-dorsticheyt aen onse lichamen ende conscientien te lijden, ofte uvve Slaven te vvorden.* Tot dese ende dergelijcke cloecmoedicheyt hebben selfs eenige Vrouwen haer Mannen vermaent ende verweckt/segghende/ *dat sy liever in hare huysen van hongher sterven wouden, dan dat sy wouden vervallen in de handē harer vyanden.* De exempelen van Naerden/Zutphen/Mechelen/ ende Haerlem hadden sy noch in versche memorie. Eenige dagen hier nae/als den honger ende grooten noot dagelijcx was wassende/so quamen eenighe verhongherde Borgeren tot eenen Borgemeester/ hem soeckende te bewegen tot accoort met den Spaenjaert. Maer hy antwoorde haer aldus/ *Ick hebbe eenen eedt ghedaen, dien sal ick (met Godes hulpe) nae-comen, sijt ghy met mijn doodt en vleys geholpen, het is my gelijcke veel, of ghy my doodet, of onse vyanden: Ic moet doch eens sterven, wy hebben een goede sake, voor de welcke ick geern sterven wil, hout mijn lichaem vry in stucken, eñ verdeylt het onder malcanderen, so ghy daer mede gheholpen fijt.* De Borgers de cloecke resolutie ende moedige stantvasticheyt deses hares Borgemeysters hoorende/zijn met verwonderinghe wech ghegaen.

Het ontset van *Leyden,* op den derden *Octobris, Anno 1574.*

[**1574.**] **D**E Staten van Hollant/ ende de Prince van Oranien wel wetende ende behertighende/ in wat noodt dat de goede Burghers binnen Leyden waren / hebben ghedacht *beter bedorven, dan verlooren Landt,* ende gheenen anderen middel om haer te ontsetten wetende / hebben gheresolveert/ datmen de Water-sluysen soude openen/ ende datmen der Mase ende Ysel-dijcken soude deursteken/ om het gheheele Landt rontom her in 'twater te setten/ ende een Zee van Ebbe ende Vloet over het drooge vaste Landt te maken / om alsoo Leyden met Schepen over het verdroncken Lant t'ontsetten/haer getroostēde dat het Lant daer door meer als ses mael hondert duysent gulden schade lijden soude; Sy achten dit verlies heel cleyn/ als sy maer mochten behouden de Predicatie des Godlijcken woordts / ende hare Privilegien. Sijn Princelijcke Excellentie hadde te Rotterdam ende elders bestelt te maken twee hondert plat-bodem Scheepkens / als Galeykens / diemen roeyen conde: De grootste voerden ses bassen aen de sijden/ ende vooren een of twee metalen stucken Geschuts / daer mede haer die van Zeelandt genoechsaem-versorghden / haer toe-schickende meer dan hondert gegotene metaelen ende yseren stucken/ met acht hondert Boots-ghesellen / onder het beleyt van *Ioncker Loys Boisot Admirael van Zeelandt.* Dese Boots-gesellen waren seltsame hanen/ ghekerft ende door-hackt van wondē/sommige en hadden maer een been/sommige maer eenen arm/ den anderen hadden sy tegen haren vyandt strijdende verlooren/even wel wisten sy haer beter te verweeren eñ te behelpen/ als mensch Man die twee armen ofte voeten heeft. Sy hadden twee oogh-mercken / de vryheyt hares Yader-lants te verdedigen/eñ den Paus met de Jnquisitie tegen te staē. Vele onder dit rouwe volcxkē droegen [**1574.**] halve Manen van silver op hare hoeden/met dese schrift daer op / *Liever Turcks, dan Papist.* Als nu de Cooren-schuyten geladen/eñ alles gereet was/so zijn vele Crijchs-Overste eñ Capiteyns van Delft afgevaren/op den *XI. Septemb.* by haer hebbende/behalven het Boots-volck/wel twaelf hondert Musquettiers: Maer comende over het verdroncken Landt tot aen de Soetermeersche Brugghe / daer sy deur moesten/ soo wierden sy ghestut / want daer laghen wel veertich Vaendelen Spaenjaerden vaste beschanst / die haer den voort-ganck verhinderden/met louter gheweldt teghen-stant doende. Het water en was niet diepe ghenoech om over het platte Landt te varen/ want de Galeyen ginghen vijfthien/sommighe achtthien voeten diepe / ende daer en was maer neghen voet waters. Met een Duyve heeft de Prince den beleghergen eenen brief ghesonden/ ende laten weten dat het ontset ghereet ende voor handen was/ waer over sy haer seer verheucht ende verblijdet hebben: Doch insonderheyt hebben sy haer verblijdt/ als den windt met den Sprinck-vloet begonst Noordt-west te wayen ende te stormen / het water met gheweldt in't Landt drijvende en dringhende / principalijck als hy stracx daer nae Zuydt-west was wayende / drijvende het water / d'welck midts den Noordt-westen wint in't Landt ghecomen was / recht op Leyden aen. De Spaenjaerden siende dit water sus aencomen/ hebben haer beste ghedaen om het selfde hier en daer te stoppen ende af te dammen / maer te vergheefs. Mijn Heer de Prince ende de Admiralen met het Boots-volck siende / dat het water dus miraculeuselijck seer subijtelijck ghewassen was van neghen duymen diepte op acht en twintich/soo zijn sy op den

[**1574.**] tweeden *Octobris* met vijftich Galeyen recht op Leyden aenghevaren/ ende sy zijn ontrent middernacht gecomen aen den Kerck-wech/ende hebben met schermutselen den vyandt van daer ghedreven/ligghende daer op twee sijden beschanst/ ende maeckten hen so banghe / dat hy vluchtende minck-ysers ende voetangels lancx den wech stroyde/ vresende datmen hem vervolghen sonde. Als nu des Princen volck den Kerck-wech in hadde/soo hebben sy de selfde op twee ofte drie plaetsen door-ghesteken / ende sy zijnder met ontrent hondert victualie Schepen door-ghevaren/ ende sy zijn alsoo na de Meer-brugghe gheroeyt: onder weghe vonden sy eenighe ondiepten / soo dat het Boots-volck moesten in het water springhen/ ende de Galeyen met de schouderen daer over beuren. *Baldeus* siende dat het water so hooge opgeloopen was/ ende dat des Princen volck soo dapper aenquam/gaf den moet verlooren/ ende hy heeft sijn Schansen in sulcker haeste ende disordre verlaten/ dat hy eenich Gheschut in de selfde liet staen. *Alonso Lopes Gallo* met sijn Regiment vluchtende nae Voorschoten aen/ zijn van de Zeeusche Schips-ghesellen/die met een furic onversaechdelijck in het water sprongen om haer te besetten aengheclampt / ende wel twee hondert om den hals ghebracht. Capiteyn *Borgia,* ligghende op de Schanse Lamme is oock verloopen/ sijn Cartonwen in het water werpende uyt haeste ende vreese/ want Godt hadde eenen grooten schrick onder haer ghesonden/alsoo dat sy tusschen dach en nacht al hare Schansen / zijnde twee en sestich in ghetale / verloopen ende verlaten hebben/ met verlies van ontrent duysent Mannen/daer de Prince in dit ontsetten niet boven veertich Mannen verlooren en heeft. Baldesens Spaens Legher was over de elf duysent Man sterck/ ende de Ontsetters niet boven derde half duysent. Des te eer ende meer heeft *Borgia* sich ghespoet de Schanse Lamme te verlaten / door dien dat des nachts tusschen den tweeden ende derden *Octobris,* [**1574.**] een groot stuck muyrs van de Stadt van Leyden met de borst-weeringhe van selfs ghestort ende inghevallen is / tusschen de Koe-poorte ende den thoorn van Borgoignen/ makende een bresse ende openinghe wel ses en twintich roeden lanck. Dit scheen grootelijcx te strecken tot nae-deel der Burgheren / maer Godt de Heere heeft dit middel ghebruyckt om de Spaenjaerden eenen schriek aen te jaghen / want hoorende in den duysteren nacht het ghedruys van den val des muyrs in het water/soo meynden sy dat de Burgers uytvielen ende haer quamen bespringhen: Dus can Godt de Heere uyt de duysternisse licht scheppen. Alsoo scheen het oock in den begin deses belechs/dat het afwesen van de beste Patriotten / ghebreck van garnisoen / ende de groote sterfte / grootelijcx tot verlies ende onder-ganck der Stadt soude streeken / maer door Godes wonderbaerlijcke versieninghe / veroorsaeckten alle dese dinghen grootelijcx de behoudenisse der Stadt / want de lief-hebbers des Vader-landts deden by den Prince ende Staten des Landts in het beneerstighen van het ontset meer voordeels / dan of sy in de belegherde Stadt waren besloten gheweest: Jndien daer sterck garnisoen ware binnen gheweest/ so soude de mont-cost des te eer sijn opgeten geweest. De Peste ende groote sterfte verminderde oock de menichte des volcx/want gheduyrende dit belech zijnder wel ses duysent Menschen aen de peste gestorven/ nam veel onnutte eters wech/als Kinderen en Vrouwen /waer door de proviande des te verder streckte. Maer nu moet ick wederom keeren tot de hongherighe ende uytgheteerde Burghers van Leyden. Als op den derden *Octobris* de proviant-schepen des morghens ontrent acht uyren te Leyden aenquamen/soo isser ongelovelijcke vreucht ende blijdtschap aen beyde sijden gheweest/ met danck-segginghe tot Godt den Heere. Alsmen den verhongherden Burghers

(54)

Aggeribus scissis, et sublato obijce Ponti,
Auriacus Batavis immittit flumina campis,
Oceani moriens undam magni haurit Iberus,
Solvit et obsidione gravipia moenia LEIDAE

[**1574.**] uyt de Schepen broodt ende harinck langhde/ so hebben sy de haringhen sonder schoon-maken ingeslockt/ etende soo haestelijck ende soo vele/ als of sy nemmermeer en souden connen versadicht worden / d'welck haer nae-maels qualijck bequam / want het gierich eten dede veler dermen bersten. Des Princen volck in de Stadt gecomen zijnde/ende de Burghers geten hebbende / soo zijn sy eenpaerlijck in de Kercke ghegaen / Godt den Heere danckende ende lovende voor hare verlossinghe / ende dat hy haer een Zee over het platte landt ghemaeckt hadde. Daer zijn oock stracx over al vreuchde-tekenen gedaen met vieren/cloeken luyden/ ende afschietinghe des Gheschuts. Het is oock als een wonder-werck Godes te roemen/ dat des daechs nae dit miraculeuse ontset/ op den vierden [**1574.**] *Octobris* den windt Zuydt-Oost gewaeyt heeft/ende daer nae uyt den Noordt-Oosten met eenen stercken storm/ drijvende al het water wederom te lande uyt/ nae dat het sijn officie ende het bevel sijnes Scheppers uytghericht hadde. Als nu de Burghers ende Soldaten buyten de Stadt quamen/ so hebben sy bevonden dat *Baldez* met sulcker haeste ende disordre ghevlucht was /dat hy al sijn Hutten / en Tenten / veel Gheschuts/ende baggagie hadde after gelaten. Men heeft in deses baldesighen *Baldez* Quartier gevonden een Tafereel ende ontwerp van alle de Schansen ende de gheheele belegeringhe deser Stadt/ onder de welcke dese woorden gheschreven stonden.

Vale Civitas, valete Castelli parvi, qui relicti estis propter aquam, & non propter vim inimicorum.
Dat is/
Adieu Stadt, adieu ghy cleyne Casteelkens, die verlaten zijt om het water, ende niet door de macht der vyanden.
T'is wonder dat desen Godtloosen Mensche met *Iuliano* den Godslasteraer niet ghesproken en heeft/
Vicisti tandem Galilaee.
Tu Batavos Hispane fuge, & ne respice terras
Pro quibus Oceanus pugnat, & ipse Deus.

Beschrijvinghe van den schrickelijcken moordt binnen *Ovdevvater* gheschiedt / den *VIII.* dach *Augusti, Anno 1575.*

[**1575.**] **N**Ae dat de Heere van Hierges Bueren ingenomen hadde/soo is hy met sijn Legher opghetrocken/ ende is den *XVIII. Iulij,* (sterck wesende ontrent thien duysent Man te voete / *400.* Peerden/ ende *XV.* Compagnien Pioniers) ghecomen voor Oudewater / een cleyn Stedeken in Hollandt/in het welcke zijn ontrent vijfhondert huysen/ gheleghen op eenen dijck/ lanck worpich ende viercant / de muyren zijn met thorens wel beset/ ende die zijn met aerde ghevult: De Grachten deser Stadt sijn diepe / wijdt / ende vol waters / ende rontomme is het Landt seer waterich. Daer laghen in dit Stedeken vier Vaendelen Soldaten / Duytsche / Francoysen / ende Schotten / in alles niet boven drie hondert Man sterck zijnde: Daer waren oock veel Burghers uytgheweken/ als sy het onweder saghen aencomen. Daer lach een Schanse by de Sluyse op den Dijck/ daermen gaet nae Montfort ende Vtrecht/ een scheute weechs van de Stadt/ welcke de Schotten/ die daer in besettinghe laghen / stracx verlaten hebben / als den vyandt aenquam /sonder de selfde in brandt te steken/ of de amonitie mede te nemen ende in de Stadt te brenghen: Hadden haer die Schotten nae behooren aldaer ghedraghen / sy hadden dit Fort wel eenighe daghen connen teghen-houden/tot groot voordeel der Stadt. Eenighe ghespaniolizeerde Burghers liepen stracx ter Stadt uyt nae des vyandts Legher / ende openbaerden alle gheleghentheyt der Stadt. *Morcant* Capiteyn van een Vaendel Waelen ende Francoysen / is uytghevallen met eenighe Soldaten/ ende heeft eenighe huysen op den Dijck/ dicht onder de Stadt staende/in brande gesteken/hier uyt is een schermutsel ontstaen tusschen de Spaensche eñ *Morcant,* die daer gequetst wiert/als ooc veel Soldaten aen beyde sijden/ooc blevender eenige doot: Wt [**1575.**] dese occasie is besloten gheen uyt vallen meer te doen/ want die van binnen haddē te weynich volc. Ten selfden dage heeft oock Capiteyn Willeken van Angeren verlaten de Schanse daer hy in lach/ een halve mijle van de stadt/ tot groot misnoegen der gener die in de Stadt lagen; Want dese Schanse lach aen de Sluyse ofte Verlaet/ op den Dijck / gaende nae der Gouwe/ diemen hadde connen doorsnijden/ eñ also d'Yssel in het Lant wijt en breet loopen laten; so datmen met schuyten over het verdroncken Landt de belegherde soude connen victualie eñ hulpe ghesonden hebben/gelijck te Leyden geschiedt was. *Hierges* dede het water dat van der Goude comt / toe-dammen / daer mede hy den belegerden allen toevoer afsneet / ende maecte dat sy niet boven eenen voet waters in hare Stadtsgrachten hielden. Den eersten dach is (door het verlaten der Schansen) de Stadt soo besloten gheworden / datmender gheen volck noch amonitie in brenghen en conde / jae de Boden die sy uytsonden en conden niet wederom binnen comen / om bescheyt te brenghen: Sy lieten oock Duyven met brieven vlieghen / maer die en keerden oock niet weder. Even wel so hebben de Burgers ende Soldaten haer cloeckelijck ende mannelijck ghehouden/ malcanderen belovende tot den laetsten toe de Stadt te houden: Mannen en Vrouwen / jonck en oudt hebben ghearbeyt aen de fortificatie der Stadt / nacht noch dach rustende / tot dat sy gedaen hadden al wat sy conden: Sy stopten eñ vulden drie van hare Stadts-poorten met aerde ende mist / aen de Goutsche Poorte lieten sy alleen het Clincket of cleyne Poortgen open. Sy hebben oock ordre ghestelt op het maghen-aes ofte mondt-cost / als onder anderen / datmen gheen dicke

[**1575.**] bier brouwen en souden/geduyrende de belegheringe: Den wijn spaerden sy voor de crancke ende ghewonde. Den derden *Augusti* begon den Spaenjaert met een stuck Gheschuts den Kerck-thoorn / die aen de veste ende Stadts-muyren stondt / te beschieten/ den eersten coeghel viel in de Kerck / ende woech *XLIII.* pondt. Hier is des nachts daer aen noch een stuck Gheschuts gheplant / om den thoorn te beschieten. Die van binnen merckende/dat haren vyandt meynde soo langhe desen thoorn te beschieten/ tot dat hy sonde na buyten toe storten ende vallen in des Stadts Grachten/die dempende / ende haer eenen wech makende om de Stadt aldaer te bestormen / soo hebben sy de Kercke ondergraven / ende onderstut met groote balcken / alsoo dat de selfde stortende moeste vallen nae de Stadt aen/ ende niet in de Stadts-grachten. Den *VII. Augusti* als het Gheschut gheplant was/ ende veerdich stondt om de Stadt te beschieten: So heeft den Heere van *Hierges* de Stadt doen opheysschen/ haer beloovende een goet apoinctement / te ghelijcke haer voor-houdende / dat hy der Spaenjaerden wreeden moet niet en soude connen toomen/ indien sy het uyterste wouden verwachten. De Capiteyns antwoorden / dat sy gheen last en hadden de Stadt op te gheven / maer die in te houden / maer so het hem beliefde haer toe te laten/sy wouden een Bode schicken aen de Prince ende de Staten / om haer advijs te vraghen. De Heere van *Hierges* dese antwoorde van haer ontfanghen hebbende / heeft stracx de Stadtlaten beschieten met *XXVIII.* grove stucken/ (welcke *XXIII.* stonden op den Sluys-dijck by de galghe/ende vijf op den Dijck van Montfoort) met sulck een furie ende ghewelt/ als oyt te voren erghens gheschiedt was / hy heeft dien dach ghescho ten duysent vier hondert / ende vijftich scheuten. Wat den vyandt des daechs in stucken gheschoten hadde/dat vermaeckten die van binnen des nachts/ gheenen arbeyt noch costen daer toesparende / selfs linnen en [**1575.**] wollen toedraghende om de bresse te stoppen. Des anderen daechs is de Stadt wederom dapperlijc beschotenge worden; Daer op volchde stracx eenen valschen alarm ende storm op de Stadt /waer mededen vyant die van binnen moede maeckte: Hier op volchde datelijck eenen generalen storm ende beclimminge van alle de Natien ghelijckelijck. Nae dat die van binnen haer dapperlijc wel ander-half uyre lanck geweert hadden/met schieten/met allerley vuyr-wercken/met ketels vol heet siedende water/ongheleschten calck/heete olije/ghesmolten loot/voet-anghels/ plancken vol scherpe naghels/ hekelen/ brandende stroo-wisschen opspiesen of langhe stocken/ met steenen/ die sy uyt de straten ghegraven en op de vesten ghebracht hadden/ met brandt-reepen / ende diergelijcke dingen die sy al veerdich en gereet hadden / elck een wie sy waren/ Burghers/Soldaten/Vrouwen/ Maechden / Kinders / elck om cloeckst wederstant doende: So heeft evenwel eyntlijck den vyandt haer overweldicht/op den *VIII. Augusti,* alles doodt-slaende ende ombrenghende wat sy cregen of vonden/ sonder te verschoonen jonghe Macchden/ of swanghere Vrouwen/ jae sy hebben een swanghere Vrouwe opgehangen/ ende het Kindt levendich uyt haer lichaem ghesneden ofte ghescheurt. Daer en bleven gheen twintich Soldaten in het leven: Capiteyn *Morcant* werdt ghevanghen / ende nae der handt los ghelaten teghen eenen Spaenschen Vaen-dragher/ ende Sergeant /sus anders en soude hy niet los ghecomen zijn / want de Spaenjaerden waeren seer op hem verbittert. De Stadt is gheheel verbrandt / uytgesondert alleen de Kercke/het Convent/ ende weynich Huysen. *Hierges* hadde den brandt geern doen lesschen/maer daer en was gheen ordre noch middel om sulcx te doen/ de Burghers meest omgecomen zijnde/ ende sijne Soldaten te vlijtich nae den buyt loopende.

(55)

Quis veteres non cantet aquae hoc carmine dignas,
Excidium passas, servantes faedera Belgis!
Quid memorem caedes e cunctis civibus eheu
Vix super unus erat, sed vivit fama superstes

+ Daer bleven in den storm doodt ontrent hondert Spaenjaerden/waer onder veel Bevel-hebberen waren/ oock wierdender wel hondert ghequetst in het beclimmen der Stadt. De Prince van Oranien was schoon ter Goude gecomen / in meyninghe den Dijck door te steken / ende alsoo door het oploopen des waters den vyandt te doen opbreken / maer hy quam te late. +1575

Daer is binnen ghevanckelijck gecreghen den Predicant der Gemeynte aldaer/den welcken de Spaenjaerden (onaenghesien hy gheransoneert was voor vijfhondert guldens) hebben ghehanghen aen de galghe buyten de Stadt staende / nae dat sy sijnen Sone voor sijn ooghen ghedoodt hadden. *Meester Christiaen* [**1575.**] *de la quellerie,* Predicant van de Walsche Compagnien/ en wiert niet ghekent; nae dat hy vijf weken lanck hadde ghevangen gheseten/ is hy geransoneert voor drie hondert guldens/ ende leeft noch op dese uyre/een seer vroom ende godsalich Man. De Kercke te Oudewater is na der handt/ als sy van de Spaensche ghewyet ende verlaten waren/gerepareert/ende met seer schoone glasen verciert / by den Steden van Hollant geschoncken. De wallen zijn ooc op 's Lants costen opghericht ende her-bout/ende de Staten hebben dese Stadt schoone Privilegien gegeven / op dat sy met der tijdt hare schade weder verwinnen mocht.

Hoe de Spaenjaerden het beschanste Dorp *Bommene* beleghert / bestormt / ende inghecreghen hebben / den *XXVIII. Septembris, 1575.* alles vermoordende.

[**1575.**] **B**Ommene is een Dorp in Zeelandt/gheleghen op den punct van drie Dijcken/die d'eene d'andere flanckeren/het is/ geduyrende den Zeeuschen Crijch / seer sterck ghemaeckt / met een Ravelijn op elcken Dijck/ die de fortificatie van het Dorp / ende de Haven besloten/houdende de Grachten vol waters door een Sluys / behalven aen den Zee-dijck. De Commandeur heeft *Montdragon, Sanchio d'Avila,* ende *Iohan Osorio de Vlloa* belast Bommene te bespringhen ende te overweldighen. Capiteyn *Francisco de Aguillar Alverado* is met drie Vaendelen Spaenjaerden voor uyt getrocken / om die van Bommene te berennen ende te besluyten/ het gros van het Spaensche Legher is hem stracx ghevolcht/ mede-brenghende twaelf groote muyr-brekers. Doe dit Legher nae Bommene toe marcheerde/so wasser luttel Crijchs-volck binnen / maer alsoo de Zeelandtsche Schepen niet verre van daer en laghen/soo gheraecten daer noch binnen drie Walsche Compagnien/ [**1575.**] twee Hooch-duytsche/ een Fransche. Den Gouverueur was een Francoys / ghenoemt *Meester de Nieville,* een oudt ervaren Crijchs-man. Den Spaenjaert sijn Baterien geplant hebbende/heeft de Wallen van Bommene drie dagen beschoten/ eñ maecte een bresse die lichtelijck te beclimmen was. Als die van binnen dat sagen/soo sochten sy te parlamenteren/ende daer wierden tot dien eynde Gyselaers van beyden sijden ghesonden. Maer alsoo hem een Spaens Soldaet in de begravinghe liet verluyden/dat indien haer de Rebellen/ (die hy een hoop hinnen noemde/dat is/bloode Menschen/gheen couragie hebbende) wilden overgeven/soo mochten sy haer selven van boven de muyren sonder wapenen neder-werpen / want men haer op gheen ander conditie in genaden aennemen en soude: Ende dierghelijcke woorden meer: Soo verhinderde dit alle voorder handelinghe van overghevinghe.

(56)

BOMMENE quid gessit nullus cantabit IBERUS
Mitto alias pugnas, belli certamina mitto,
Haec sola obsidio docuit nos malle perire,
Hoste simul pereunte Iugum quam f[er]re Tijrannj.

[**1575.**] *Montdragon, Sancio d'Avila,* ende *Iohan Osorio* siende dat het innemen deser plaetse met ghewelt noch halsen costen soude / soo sonden sy den Capiteyn *Francisco de Aguilar,* om met den Gouverneur te spreken/midts dat hy kennisse met hem hadde. Desen Spaenschen Capiteyn in de begravinghen of Trencheen met den Gouverneur sprekende / boodt hem aen seer redelijcke conditien: Maer de Gouverneur antwoorde/datmen haere woorden niet en mocht ghelooven/ daer by verhalende hoe leelijck dat dien Spaenjaert van haer ghesproken hadde / sonder daerom ghestraft te zijn. De Spaensche Capiteyn excuseerde dit / segghende / datmen niet achten en moeste 'tgheene de Soldaten uyt lichtveerdicheyt spraken. Terwijlen dese beyde noch met malcanderen spraken / soo ghebeurdet / dat eenen *Mendoza,* die Vaen-dragher van *Hydro Pacieco* was/ bespiedt hadde een plaetse / daer hy met sijn volck lichtelijck meynde in te gheraken/ dies hy met sijn Compagnie die plaetse op het onversienste besprongh: Maer die van binnen willecomden ende groetten hem soo met haere Musquetten ende Roers / dat hy daer doodt bleef / ende met hem over de dertich van zijn Soldaten. Dit gheschiedt zijnde/ soo seyde de Gouverneur tot *Aguillar,* dat onder de sijne noch veel Edele ende vrome Soldaten waren/ diemen voor Hinnen scholt/maer sy souden doen blijcken / dat sy vrome Hanen waren: Daerom wilden sy / naest Godt/ haer verlaten op hare cloecke handen ende goet gheweer: Hier mede scheyden dese beyde van malcanderen. De drie voorgenoemde Spaensche Overste besloten / datse die plaetse des anderen dacchs / wesende den *XXIII. Octobris,* met het leeghe water bestormen souden/ met ontrent acht hondert Mannen / soo Spaenjaerden/ als Hooch-duytsche. Dese op haer Spaensche maniere eenen *Pater-noster,* ende *Ave-Maria* ghesproken hebbende/hebben de bresse ende pallisade bespronghen / met groote cloeckheyt/ ende die van binnen hebbense mannelijck afgeslagen/ [**1575.**] schietende met grof ende cleyn Gheschut seer vreefelijck. De bestormers/nae dat sy wel twee uyrenlanck ghestormt hadden/zijn afgheweken/met verlies wel van twee hondert Man / behalven wel drie hondert ghequetste/ende vele verdroncken/overmits het water in het wassen was / doe sy aftrocken. De drie voorschreven Overste hebben gheresolveert eenen generalen storm te doen met al haer volck/ ende ordineerden (by ghebreck van volck) dat alle de Jongers ende Soetelaers haer op de Dijcken souden comen verthoonen in wapenen/ als of sy daer nieu volck ghereet staende hadden/ om stracx noch een storm aen te brengen. Ghelijck desen storm op den voorschreven dach is aenghebracht met grooten moet ende manheyt/ alsoo is hy oock cloeckelijck afgheslaghen/ soo dat de bresse vol dooden lach. Desen aenloop heeft gheduyrt van 's morghens te seven uyren/ tot op den middach. De voorschreven Jonghers ende Soetelaers zijn oock comen aentrecken / ende vele van haer zijn mede aenghevallen / soo dat die van binnen seer moede gheworden zijn/ mits dat sy nu twee of drie daghen / jae nachten en daghen / in waken / arbeyt/ ende alarm gheduyrichlijck gheweest waren / ende ghenen tijdt en hadden om te eten ofte drincken/ ende hare wonden te verbinden / selfs den Gouverneur ghequetst zijnde in sijn been / daer hy aen doodt bleef/ doch al vechtende; Oock dewijle het Gheschut door het langh-duyrighe gebruyck verhittet zijnde / crachteloos was: Soo is het dat de Spaenjaerden wederom aenvallende / nae ses uyren ghevechts/ op den Wal gheraeckt zijn/ daer sy bleven/ sonder te durven voorder neder/ of in het Fort treden. Als *Sancio d'Avila* dit sach / soo liep hy toe / eysschende een Rondasse / roepende / dat hy hem verwonderde ende schaemde/datter onder soo veel vrome Soldaten niet eenen en was / die dorste invallen: 'Twelck een

[**1575.**] Spaens Musquetier/ ghenoemt *Toledo,* hoorende/so verliet hy sijn Musquet/ende creech een Rondas/daer mede hy den Walafspronck / midden onder sijn vyanden/hem volchden stracx veel andere: Ende voorts teffens invallende/ wierden sy meester van de plaetse / alles doodende/ die niet ontliepen of haer en verstaken/ welcker weynich waren / men acht gheen twintich / jae andere schrijven datter niet boven vier Mannen het leven van gebracht en hebben/die wonderbaerlijck de doodt ontnomen ende ontcomen zijn. [**1575.**] Doch de Spaensche en hadden haer deser victorie niet seer te beroemen. Dit belech duyrde ontrent twintich daghen/ende het wordt gheacht het furieuste te zijn daermen oyt van ghehoort heeft / daer bleef voor Bommene meer volcx doodt in die *xx. dagen,* dan in het belech van Haerlem in den tijt van *thien maenden.* Daer zijn op Bommene in dien corten tijt wel ses duysent scheuten gheschooten met grof Gheschut.

Krimpen by de Spaensche / ende corts daer nae by den Prince van Oranien inghenomen/ *Anno 1575.*

[**1575.**] **A**Ls de Heere van *Hierges* de Stadt Schoonhoven ghewonnen hadde / soo is hy met sijn Legher ghetrocken om Woerden te belegheren. Jn het voorby trecken heeft hy Krimpen (een Dorp by Dordrecht gheleghen / daer de Leck in de Merwe valt) met noch twee Schansen/daer nevens ligghende/ inghenomen/ ende stracx seer ghesterckt. Hier mede en heeft *Hierges* niet alleen de Riviere Lecke ende Merwe ghestopt/ maer hy meynde van daer in Swijndrecht / Voorn/ ende andere daer by ligghende Eylanden drooghs voets te gheraecken / ende alsoo met der tijdt sich meester te maken van Dordrecht/ ende den Briel: Oock lach Krimpen seer wel om in den Winter over het Ys aenslagen op Geertruyden-Bergh/ Gorcum/Bommel/ ende andere plaetsen te maken / ende de Mase ende den Rhijn te vermeysteren. De Hollanders hier voor vreesende/soo hebben sy den Dijck over d'ander sijde afghesteken / beschanst / ende met Gheschut wel beset/ om *Hierges* voornemen te beletten soo seer als sy conden.

Den tweeden *Septembris Anno 1575.* heeft *Hierges* een Schanse in Papendrecht / gheleghen recht over Krimpen/beleghert/ende wel dapperlijck beschoten: Een Hollandts Schip van Oorloghe / d'welck daer op den stroom lach om den selfden te vrijen/ heeft hy in den grondt gheschooten / ende corts vaer nae heeft hy die Schanse in Papendrecht gheleghen/ verheert [**1575.**] ende inghenomen: Daer mede hy soo veel ghewonnen heeft/ datmen uyt de Lecke in de oude Mase niet comen en conde.

De Prince van Oranien dit siende/ dede drie hondert Peerden/ ende acht Vaendelen Voet-volck in den Swijndrechtschen Weert comen/ ende boude een Schanse recht teghen over Krimpen / om de Riviere daer mede te bevrijden. Dese nieuwe Schanse heeft Krimpen alsoo beset ende benaut / dat het garnisoen d'welck daer in lach de selfde heeft moeten overgheven in handen van des Princen volck/ op den *xxi. Februarij, 1576.* De Soldaten trocken daer uyt met hare wapenen/ achterlatende 'tgheschut ende munitie. Dit is gheschiedt ter wijlen *Don Loys* doende was met het belech voor Zierickzee / soo dat hy niet en conde comen om Krimpen te ontsetten. Ende *Hierges* was besich met de belegheringhe van Woerden/ het was hem oock ongheleghen op te breken om dese Schanse te gaen ontsetten. Sy meynden die ende andere Schansen ende Stercten haest weder te crijgen/ als sy maer meester van de Steden souden geworden zijn/maer *Don Loys* is ghestorven eer hy meester van Zierickzee conde worden: Ende *Hierges* heeft nae seven en veertich weken belegheringhe Woerden moeten verlaten/ ende Crimpen is aen des Princen sijde ghebleven.

Fronte capillata, post est occasio calva.

(57)

Nil mirium adspirante Deo, Duce Principe belli,
Hispanos Crimpis fulgentia ponere signa,
Non semper fortuna eadem est quandoqȝ Noverca est,
Et quandoqȝ bona est captāda occasio semper,

Belegheringhe ende inneminghe van *Zierickzee, Anno 1575.* ende *1576.*

[**1575.**] **Z**Jerickzee is de oudtste / ende eertijdts de rijckste Stadt van Zeelandt / gheleghen in het Eylandt van Schouwen /d'welck is het voornaemste Eylandt van Beooster-schelt. Dese Stadt is gheleghen vijf mijlen en een halve van Armuyen / ende ses van Middelburgh. Sy is *Anno VIIIC.* ende *XLIX.* ghesticht van eenen Heere/genoemt Zierick/daer sy den name van voert. *Anno 1572.* in *Iunio,* is dese Stadt / nae eenighe belegheringhe door *Rollee* Balliou ende Gouverneur der Stadt Campveer/ overghegheven in handen van den Prince van Oranien/ ende met die van Vlissinghen ende Campveer vereenicht/ende heeft haer in de inlandtsche oorloghe cloeckelijck ende wel ghedraghen. Ter wijlen de Heere van *Hierges* in Hollandt den Crijch voerde/ *Anno 1575.* Soo is den *Commandador* met eenich volck ghecomen in Sint Anne-landt/ende is van daer ghevaren tot Philips-landt/ ende van daer heeft hy sijn Soldaten door het water/(d'welck haer somtijts tot de knien / somtijts hoogher quam) tot in het Eylandt van Schouwen (met verwonderinghe van yeder een) gebracht/ende heeft inghenomen de Schanse van Vianen / ende andere daer ontrent gheleghen/ niet teghenstaende de groote teghen-weere van de Zeeusche oorloch-schepen/ die met het leeghe water niet nae ghenoech comen en conden. Soo dat dese Stadt rontom is beset gheworden/ ende alle passagien zijn haer afghesneden. Die van Zierickzee staken Boerendam door/ maer de Spaensche hebben het gat wederom toeghestopt/ d'welck die vander Stadt soeckende te verhinderen/ soo is daer uyt een dapper gevecht ontstaen/met verlies van vele Spaensche/ oock eenighe vander Stadt. De Spaensche hebben haer oock meester van het Hosft gemaeckt/ d'welck haer wel tusschen de vier ende vijfhondert [**1575.**] Man coste. Den *Commandadoor* is met *Chiapin Vitelli* selfs in het Legher ghecomen/ om op alles ordre te geven: Doch van daer nae Brabant vertreckende/ heeft hy *Montdragon* alle authoriteyt ende macht gegeven over de Zeeusche saken/die sijn devoir seer wel ghedaen heeft/ ghenoechsaem betoonende sijne ghetrouwicheyt in den dienst van sijnen Coninck/gelijck hy voor desen meermaels ghedaen hadde. De Stadt was tamelijck versien met volck/ victualie / ende anderen nootdruft/ zijnde verrijckt van Jnwoonders/ door het afbranden van Rommerswale. Daer was binnen voor Gouverneur *Ioncker Arent van den Dorpe,* een cloeck verstandich Edel-man/ ende seer ghetrouwe Patriot / die tot bescherminghe deser Stadt gedaen heeft / al wat een cloeck Crijchs-man behoorde te doen. Hy heeft met allen moghelijcken vlijt ende haeste buyten de Stadt / aen de Zuydt-sijde van de Haven/de hoochte van assche (de welcke door lanckheyt van tijde uyt de Sout-keten ter voorschreven plaetse ghebracht / tot een hoochte gheworden/ ende begroeyt was) seer sterck doen maken; Ende aen de Noordt-sijde heeft hy mede een stuck landts/van ontrent hondert ghemeten/rontomme doen beschansen/ de reste van het landt meest onder water zijnde / door het doorsteken van de Dijcken: Soo dat het Spaensche Legher schier nerghens anders logieren en conde dan op de Dijcken. Den Gouverneur heeft (om tijt te gewinnen/ ende hoopende dat den vyant haest de victualie ontbreken soude) stracx in den beginne van de belegheringe / treves ofte stille-stant van wapenen ghemaeckt den tijdt van veerthien daghen/ den welcken sy daer nae wederom verlenghden/ den vyandt eenighe hoope van te willen accorderen/

(58)

Hostilis miles Circeja moenia cingit,
Excidiumqʒ parat, magnis conatibus obstant,
Magnanimi Cives qui Libertatis amore,
Armati pereunt, subeant nec vincla Tijranni

[**1575.**] ghevende: Welcken tijdt gheduyrende / de Borghers / die in't eerste seer verslaghen waeren/ moet grepen om teghenstant te doen; in welck voornemen sy zijn versterckt gheworden/alsmen haer seyde / dat den vyandt haer seer harde conditien voorhieldt: Dit ghespreck van accorderen duyrende/hebben de belegherde hare Stadt ghefortificeert soo seer alst haer moghelijck was.

Don Loys ende sijne Colonels merckende/dat dese Stadt niet wel met ghewelt te winnen en was/ (want sy hadden behalven een cloecke Burgherije/ twaelf Vaendelen Soldaten binnen/ ende waren redelijck van victualie ende van amonitie versien) maer door hongher / ende lanck wijlicheyt van tijde: Soo heeft hy ghearbeydt / om haer allen toe-voer af te snijden: Hy heeft groote balcken in den grondt van het water/dat tusschen 'tLandt van Schouwen ende Duyvelandt loopt / gheheyt / ende die balcken met ketenen aen malcanderen ghegordt ende vast gemaeckt. Daer het te diepe was/ werden Schepen aen anckers gheleyt/in de welcke veel volcx ende gheschuts lach: Dese Schepen laghen dichte by malcanderen/soo datmen over plancken van het eene Schip tot het andere gaen conde. De Spaensche brochten oock voor den mondt van de Havene veel Pleyten ende Galeyen/ daer mede sy de selfde meer ende meer besloten / op datter niemandt uyt of in soude connen comen. Binnen de Dijcken/ende verdroncken Landt/ hebben sy oock met Schuyten vol Crijchs-volck scherpe wacht ghehouden / ende op al de Dijcken ontrent de Haven planten sy veel grof Gheschut/ om alle toevoer te behinderen. Sy en hebben de Stadt niet veel beschoten/ dan alleen den Asch-bergh aen de Havene/ doch te vergeefs. Die van binnen voeren dickwils uyt met hare Galeykens/over het verdroncken/ ofte met de Zee beloopen Landt/hare vyandt soo veel afbrencks doende als sy conden. Den *XXV. Martij* sloegen sy den vyandt op de vlucht / haer eenighe Schuyten [**1576.**] afnemende / ende sinckende.

De Prince van Oranien becommert zijnde over het ontset deser goeder Stadt/heeft bedacht wat middelen hy hier toe best ghebruycken soude: ende en heeft gheenen beteren raedt connen bedencken / dan dat hy sijnes vyandts Leger den toevoer van victualie ende allen nootdruft verhinderen soude/ belegherende de belegheraers: Hier toe hebben den Grave van Hohenlo/ ende den Admirael Loys Boysot haer beste ghedaen/maer sy en conden de Spaensche so niet besetten/of sy creghen noch / soo by lande als te water/ redelijcker wijse haeren nootdruft: Doch de Stadt creech alle daghe meer ende meer ghebreck van alles/ want daer en conde niet in-comen. Den *XII. Iunij Anno 1576.* Heeft den Admirael Loys Boysot toegerust een Hulcke van ses hondert lasten/of twaelf hondert vaten groot / met Gheschut wel voorsien / oock selfs de Meersen / van waer hy meynde sijne vyanden so dapper te beschieten/dat hyse uyt hare Schansen drijven soude. Op dit Schip waeren wel ses of seven hondert Mannen/ ende den Admirael Boysot selfs. Dit Schip meynde hy aen den Dijck van Borndam te brengen/ende daer mede/ als met een Schanse / den vyandt af te weeren (alsoo hy oock eens-deels dede) zijn Gheschut weer-loos makende/ ende alsoo de Stadt spijsighende: Maer alsoo dit Schip aen den Dijck ten leegen watere op den grondt was sittende/ soo ist door 'tgroot ghewichte van 'tGheschut/volck/ ende last/als oock door menighen scheut die daer door gheschoten werdt/ghesoncken/daer wel drie hondert Mannen mede verdroncken/de reste salveerden haer. Den *Admirael Loys Boysot* swom langhe tijdt op een bert/ maer door de donckerheyt des nachts is hy *verdroncken,* den *XV. Iulij, 1576.* Den *XXVIII. Septembris 1575.* is sijnen Broeder *Ioncker Charles Boisot,* Gouverneur van Walcheren/ *doorschoten* in het Landt

[**1576.**] van Schouwen/ onwetens van achteren/in de duysterheyt / van sijn eyghen volck/ als hy poochde te verhinderen den inval der Spaenjaerden in S. Anne-landt / Philippe-landt / ende Duyve-landt.

Die van Zierickzee siende dat al de aenslaghen harer vrienden misluckten / ende sy alle nootdruft ghebreck hadden/soo zijn sy veraccordeert den *xxx. Iunij, Anno 1576.* haer over te geven in handen van Montdragon/ nae dat sy volle neghen maenden waren beleghert gheweest / ende sy den vyandt soo veel te doene [**1576.**] hadden ghegheven / dat hy elders niet en hadde connen attenteren. De Borghers moesten opbrenghen in seeckere pajementen *100000.* guldens. De Soldaten trockender uyt met hare wapenen/goederen/ ende meubelen/ ende met haer de beyde Predicanten. De overghevinghe deser Stadt/ ofte uyttocht der Soldaten gheschagh op den tweeden *Iulij,* als Don Loys al overleden was.

De Spaenjaerden overvallen ende plunderen de Stadt van *Aelst,* in Vlaenderen/den *XXVIII. Iulij, Anno 1576.*

[**1576.**] **H**Et verlies der treffelijcke Stadt van Zierickzee/heeft in Hollandt / Zeelandt / ende vast over al by de goede Patriotten seer groote verslaghentheyt ghebracht; Want corts te vooren was Zuydt ende Noordt-Hollandt van malcanderen ghesepareert door het verlies van Haerlem: Nu wierden Hollandt ende Zeelandt van malcanderen gescheyden door Zierickzee/want door dese Stadt maeckte sich de vyandt meester van de Zeeusche Eylanden/ ende creech eenen voet in de Zee rontom her. Soo dat de voornaemste in Hollandt ende Zeelandt oordeelden / dat het haer onmogelijck was den Crijch langher te voeren. Als nu dese Provincien buyten raedt waren/ niet wetende wat sy beginnen ofte doen souden: Soo heeft ghebleken warachtich te zijn de spreucke des Wijsen *Philonis, Vbi cessat auxilium humanum, ibi incipit divinum, Daer der Menschen raet ende wijsheyt eyndicht, daer begint Godes raedt ende hulpe:* Hy wil de eere hebben/sy comt hem oock toe/het is billick dat wijse hem geven. Siet/ Godt de Heere / die aller Menschen herten en leven in sijn handt heeft / die heeft/ soo alreets verhaelt is/ den draet des levens van Don Loys subijtelijck ende onversiens afghesneden: De Spaenjaerden/Duytsche [**1576.**] / Waelen/*&c.* mutineerden over al/ sy wouden 'tgelt hebben/datmen haer schuldich was/ende sochten hier en daer de beste Steden in Vlaenderen ende Brabant te overvallen ende te plunderen / ghelijck sy oock eenighe ghedaen hebben/ als Aelst / Mastricht/ Antwerpen/ ghelijck nu stracx sal verhaelt worden.

Don Loys nu doodt zijnde / ende den Raedt van State by provisie in't Gouvernement gestelt wesende /soo heeftmen alle middelen ghesocht / om het ghemutineerde Crijchs-volck te vreden te stellen / haer aenbiedende op rekeninghe de hondert duysent guldens die Zierickzee moeste opbrenghen/waer mede sy geensins te contenteren en waren. Het Crijchs-volck van *Montdragon,* Waelen zijnde / heeft behendelijck alle de Spaenjaerden uyt Zierickzee ghedreven / eenighe / die niet stracx uyttrecken en wouden/ doodt slaende. De Spaenjaerden mutineerden over al opentlijck/ende dreven van haer hare Capiteyns ende Officieren; sy verlieten hare sterckten ende wachten/ ende beroofden vele Dorperen ende rijcker lieden Huysen. Sy swoeren t'samen onder een Misse / die sy lieten doen/ malcanderen ghetrouwe in haer voor-

nemen [**1576.**] te wesen. Sy raepten by den wech op al wat sy aen haer stringhe crijghen conden/als die van Lillo/ die dese sterckte verlieten/ ende quamen by de ghemutineerde te Herentals/ alwaer sy eenen *Electo* vercooren. Den Raedt van Staten heeft aldaer tot haer ghesonden den Grave van Mansvelt/haer door den selfden aenbiedende Pardoen van alle hare fouten ende misdaden/ oock haer aen-part van de hondert duysent guldens van Zierickzee / ende noch drie payen van den eersten gelde / dat uyt Spanien ofte van elders comen soude. Maer hier mede en waren sy niet te vreden: Sy wouden hebben haer volle betalinghe van drie en twintich maenden: Vermeerderinghe van haer gagien / ende een goede Stadt in haer ghewelt/ tot datmen met haer soude afgherekent hebben. Op dat dese ghemutineerde met des te meerder behendicheyt Brussel souden moghen verrasschen/ daer sy principalijck haer ooghe op gheslaghen hadden / soo hebben sy belooft stille te wesen/tot dat sy op haeren eysch antwoorde souden hebben/ schrijvende daer en tusschen aen die van Mechelen/eñ begeerende passagie door de Stadt/ende eenen nacht logements: Maer die van Mechelen weygherden haer dat/ ende hieldense buyten hare Stadt/met hulpe van haer garnisoen. Sy trocken tot Grimbergen/ twee mijlen van Brussel/ende na Assche/ende andere plaetsen rontom Brussel/alwaer de Borgeren in wapen comende/de drie Vaendelen Spaenjaerden/die sy in der Stadt hadden/uyt-dreven/waer over eenighe Spaenjaerden/die niet wijcken en wilden /doodt geslagen wierden: De Brusselaers toonden hare Vaendelen op haere Stadts-muyren/ te kennen ghevende dat sy op haere hoede waren. Sy monsterden hare Burghers / ende stelden ordre op de Burgher Vaendels / al wat bequaem was wapenen te draghen moeste sich onder sijn Vaendel vervoegen/daer wierden ghevonden over de twintich duysent weerachtighe Burgers in der Stadt Brussel. *Montesdoca, Mendoza,* [**1576.**] ende *Iuliaen Romero* wierden ghesonden om de Spaenjaerden te appaiseren/ maer om datse gheen gelt en brochten/so dreven syse met schieten van haer. Om den Raedt van Staten des te beter te bedriegen/ soo schreven sy/ datse des anderen daechs by haer wilden comen / ende dat sy haer hooren wouden/ groote versekerheyt ghevende van met de selfde te willen comen in conferentie ende verdrach: Maer 'ten was gheensins haer meyninghe/ want sy trocken ten selven daghe/ wesende den vijf en twintichsten dach der maent *Iulij,* nae Aelst/ een treffelijcke Stadt in Vlaenderen/ gheleghen op den water-vloet Denre / twee mijlen van Denremonde / vijve van Gent / viere van Brussel/ ende sesse van Mechelen. Op dese reyse moesten de Spaenjaerden van 's morghens tot 's avondts tegen de Boeren/die een Brugghe op de Denre bewaerden/ schermutseren. Eyndelijck gheraeckten sy in de Stadt Aelst / langhs een achter-deure van een Hof-huysken/ aen het water staende/ streckende aen eenen Thoorn ende Poorte/ daer door men in de Beemden gaet / ghenoemt den verlooren cost/welcken wech den Spaenjaerden van eenen Boer ghewesen werdt. Dese achter-denre niet sterck zijnde/hebben de Spaenjaerden opghebroken/ ende voorts malcanderen opheffende ende helpende/ zijn sy in de Stadt gheraeckt/want het water aldaer heel ondiepe was. De Burghers en vermoeden niet/ datmen haer aen dese sijde bespringhen soude/ daerom en hadden sy aldaer gheen wacht noch teghenweer gheset. De Burghers siende dat de Spaenjaerden in de Stadt waren/ soo hebben sy haer ter weere ghestelt/maer het was te late / de Spaenjaerden overweldichden de Stadt. Daer bleven in dese schermutselinghe doodt ontrent dertich Spaenjaerden / ende twintich Burghers. De Spaenjaerden die dese Stadt innamen waren meer dan twee duy-

(59)

Quis nescit frandes! conatus nescit Iberos!
Proditione, dolo captum tibi testis ALOSTUM
Atq$_3$ urbis portae noctu luxataq$_3$ claustra,
Ad caedes Cives extremaq$_3$ funera poscunt

+ sent sterck/behalven Hoeren/Jonghers/Soetelaers/ ende ander ghevolgh. Sy namen de principale Burghers ghevanghen / ende hinghen een van des Conincks Officieren op by sijnen besten hals; Sy hebben wel den Magistraet belooft/dat sy den Burgheren gheenen overlast doen en souden / maer sy hebben veel anders bevonden / want sy hebben de Stadt geplundert / ende de Burghers niet veel beter ghetracteert/ als of sy de Stadt stormender handt inghenomen hadden. Onder Aelst gehooren hondert ende seventich [**1576.**] Dorpen/ dese hebben de Spaenjaerden alle gaer onder contributie genomen/ die dwinghende te betalen ende op te brenghen al wat haer beliefde. +1576

De Stadt van Aelst is schier de eenige Stadt gheweest die het Beelde-stormen wederstaen hadde/ende die eenen Ghereformeerden Predicant ghehanghen hadde/ dat wordt haer nu dus van den Spaenjaert gheloont.

> *Sy en soecken niet soo seere den ghecruysten Christum, als den ghecruysten penninck.*

De Raden van Staten zijn te Brussel ghevanckelijck ghenomen/ den *XIIII. Septembris, Anno 1576.*

[**1576.**] **A**Ls Don Loys de Requesens Groot *Commandador* van Castilien / Gouverneur der Neder-landen/gestorven was/soo hebben de Heeren van den Rade van Staten de regieringe der Landen aengenomen/d'wele terstont by den Coninck door brieven uyt Spanien/ van date den *XXIIII. Martij, Anno 1576.* aen de Prelaten/ Edelen/ ende Steden der Landen is goet ghekent ende bevesticht. De principaelste Heeren den welcken als Raden van State het generael regiment nu bevolen was/waren den Hertoghe van *Aerschot,* de Graven van *Mansvelt, Barlaymont,* de Marquis van *Havre,* de Heere van *Rassinghen,* de president *Viglius, d'Assonville, Sasbout,* met meer andere Raedts-Heeren/ende twee Secretarisen *Barti* ende *Scharenberg.* Dese worden gheauctoriseert by provisie / tot dat den Coninck eenen nieuwen Gouverneur in Don Loys plaetse senden soude. Eenen Spaenjaert *Hieronymus de Rodo,* drongh hem selven mede in desen Raedt van Staten / met noch andere Spaenjaerden van den hoogen [**1576.**] Crijchs-raedt/ als den Colonel *Iuliaen Romero,* ende *Don Alonso de Vergas.* Den Raedt heeft veel moeyte aenghewendt/ om de mutinatien ende insolentien/ welcke de Spaenjaerden over al bedreven/ te stillen/ ende haer te bevredighen/ maer het was al te vergeefs/sy wouden gelt ende hare volle betalinghe hebben/ ende dat stracx/ of dreychden noch alle daghe meer moetwille te sullen bedrijven/ ghelijck sy oock ghedaen hebben: Soo dat den Raedt van Staten/ door groote instantie van die van Brabant/ dese rebellighe Spaenjaerden voor vyanden van den Coninck / ende van de Landen heeft uytgheroepen: Belastende de inwoonders deser Landen in wapen te comen/ ende te vergaderen met Clock-slach/ Trommel-slach/ ende anders / om de Spaenjaerden te bespringen ende doodt te slaen waer sy conden /d'welck gheschiede/ soo uyt verdienden haet / als uyt vreese van de selfde geheel overvallen te worden. De Staten

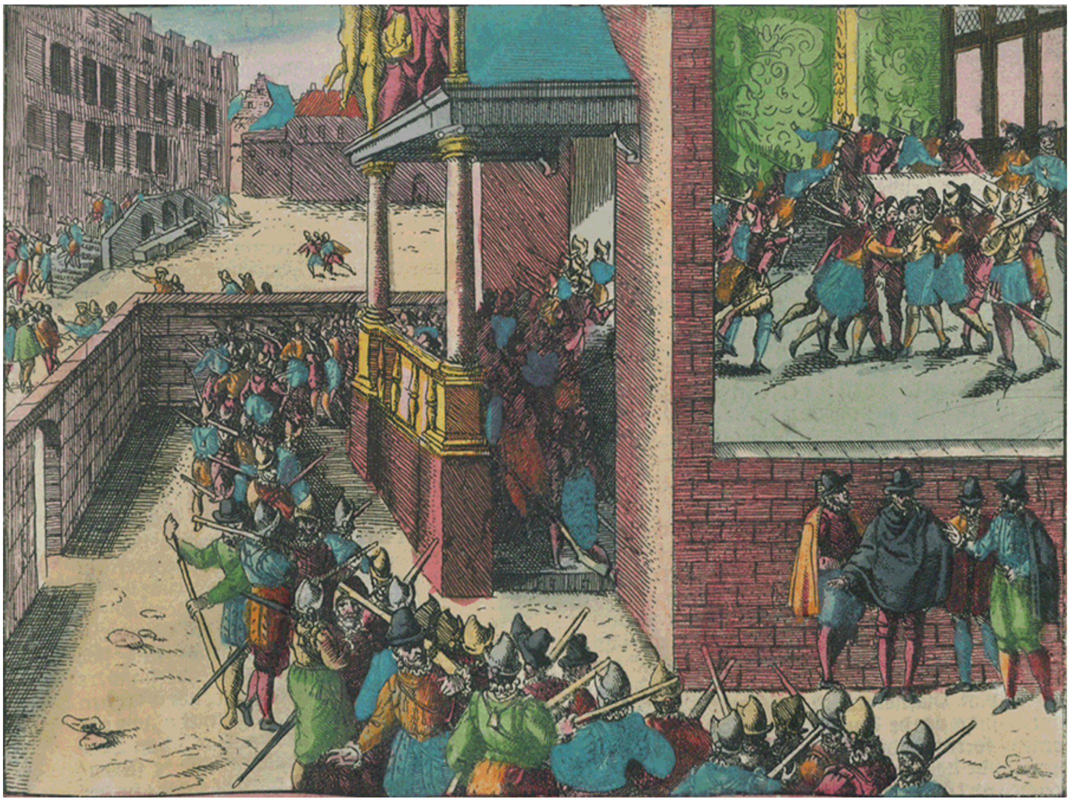

(60)

Ordinibus Miles Bruxellis vincula Nectit.
Hispanus, poscens sua lauta stipendia, fúlvo
Auro inhiaus, tantis se opponere viribus impar,
Belgica, paulatim populis spoliata fatiscit,

[**1576.**] van Brabant hebben met Octroy ende bevel der Raden van State / Ruyteren ende Knechten aenghenomen/makende Generael over het voet-volc den Heere van Hese; ende den Heere van Glimes / groot-Baillu van Walsch-Brabandt / sijnen Luytenant/ ende den Heere van Bevere Overste van het Peerdevolck. Die van Vlaenderen lichten een Regiment Voet-knechten / daer de Heere van Noyelles Colonel van was/ ende ses Compagnien Peerden/ alle staende onder den Grave van Reux/als Gouverneur van Vlaenderen/om den overlast ende foulen der gemutineerde te keeren ende te weeren / soo veel haer moghelijck soude wesen. De Geestelijcke / die seer den Coninck toeghedaen waren/ ende insonderheyt de nieuwe Bisschoppen/maeckten groote swaricheyt van alle de Spaenjaerden vyant te verclaren: Maer wilden allen die van Aelst daer voor uytgheroepen hebben. Doch de erectie der Geestelijcke goederen in Commanderien/ den overlast die de Spaenjaerden den Moniken van Affligem ghedaen hadden / die by de mannelijckheyt ophanghende / ende deerlijck pijnighende / om haer te doen wijsen den schat van de Abdije: Jtem considererende het ondragelijcke brantschatten der Dorpen tot Gent toe: Oock vreesende overstemt te worden in de vergaderinghe / ende dan den haet van de Gemeynte vreesende/ soo hebben sy mede geconsenteert met de andere leden des Lants/ d'welck haer ende de vier biddende Ordenen/ ende de Jesuyten nae der handt seer beroude. Die van Rijssele / Doway/ Orchies/met die van Artoys/Doornijck / ende Tornesis / oock die van Namen/ volghden die van Vlaenderen. Den Raedt van Staten sont alomme aen de Duytsche ende Walsche garnisoenen / soeckende die aen haere sijde te crijghen/ tot dien eynde haer belovende goede betalinghe: Sy creghen met sulcke middelen uyt Denremonde de drie stercke Vaendelen Duytsche van Polwijlers Regiment / door het goet ende wijs beleyt van Francoys [**1576.**] van der Cethulle / Heere van Rihove / daer die van Vlaenderen seer blijde om waren / ende den Heere van Rihove grootelijcx bedanckten voor sijn goet devoir / ende maeckten hem Baillu van Dendermonde.

Ofschoon den Raedt van Staten sich aldus/ ghelijck voorseyt is/ ghedraghen heeft in de regieringhe des Landts / soo zijn sy / of immers den meesten deel der selfder/ even wel by den gemeynen Man/oock by eenighe van de groote in verdachtsaemheyt ghecomen/ als of sy secrete correspondentie hielden met de Ghemutineerde Spaenjaerts: insonderheyt hier uyt ontstaende/ om datter gheen groot devoir ghedaen en wierdt/om het Placcaet teghen de Spaenjaerden ghepubliceert/ cachte te doen hebben: Het scheen meer *pro forma* ghemaeckt ende ghepubliceert te wesen/om de Staten van Brabant eenich contentement te gheven / dan dat het haer ernst was. Dese suspitie is seer versterckt gheworden/ als *Hieronymo de Roda* eenen Spaensche Pape/ende *Iuliaen de Romero,* eenen Spaenschen Colonel/ uyt den name van den Raedt van Staten ghesonden wesende / om de Spaenjaerden te stillen/sulcx niet alleen niet ghedaen en hebben/ maer bleven by de Ghemutineerde Spaenjaerden/ haer helpende ende stijvende met raedt ende daedt. Eenighe Heeren / als Glimes / Heese/ Gouverneur van Brussel Berselles/de Abten van S. Geertruyden ende van Pergh / dit hoorende / ende siende hoe qualijck dat die van Brussel/ als oock veel andere Edelen/ ende Steden dit namen/ ende hoe sy teghen haer murmureerden / soo hebben sy / met advijs der Staten van Brabant/besloten den Raedt van State in versekeringhe ofte ghevanckenisse te stellen/ d'welck *Glimes* in het werck ghestelt heeft / by der hant ende tot zijn assistentie niet meer dan een Vaendel Soldaten hebbende / welcke de deuren der Raet-

camer [**1576.**] / daer de Heeren vergadert waren / met ghewelt opbraken/ yeder eensich over dese stouticheyt verwonderende. De Duytsche Oversten of Colonellen / als Polwijler/ Fronsbergher / ende Fucker/ die den Raedt van Staten respecteerden ende ghehoorsaemden/als wesende hare ghebiedende Heeren/ wouden weten waerom datmen dese Heeren hadde ghevanckelijck ghenomen/jae wouden de selve los ghelaten hebben / ofte sy souden daer anders in versien. De Staten van Brabant hebben desen Colonellen gheschreven ende gheantwoordt / dat dit niet met haren last/ maer buyten haer kennisse geschiedt was: Wel wetende / dat het gheensins gheraden en was dese Colonellen/ ende andere Crijchs-overste te vertoornen / want sy wisten dat vele goede Steden ende stercke Casteelen met hare stercke garnisoen beset waren/ ende dat den Coninck noch ontrent veertich duysent Crijchs-lieden in het Landt hadde / daer de Staten des maels niet meer dan thien of twaelf Vaendelen Soldaten en hadden / die in der haest opghenomen/ende noch niet te deghe in ordre en waren. De Staten van Vlaenderen ende Arthois namen het oock seer qualijck / datmen den Raedt van Staten ghevanckelijck hadde ghenomen/ende en wouden op gheene by-een-comsten verschijnen/ voor ende aleer den selfden soude los ghelaten wesen; ghelijck dan oock noch seghel/ noch Secretaris/ noch eenich Collegie en was/ d'welck d'authoriteyt hadde om op eenighe vergaderinghe der Staten te verschijnen/ dit alles staende by de Raden van State. Doe begonnen eerst de voorverhaelde Heeren te sien ende te verstaen / dat sy onwijsselijck ghehandelt hadden/ [**1576.**] vreesende datmen haer daer over soude vangen ende straffen. Den Abt van Pergh was soo banghe /dat hy van anghst en vreese subijtelijck ghestorven is / de andere vluchten ende verstaken haer. Doch dese Heeren nae der handt wederom moet grijpende / hebben opentlijck gheseyt/dat sy ghenoechsame ende wichtighe oorsaecken hadden om sulckes te doen / maer dat sy de selfde niet en conden openbaren/dan in een volle vergaderinghe van de Generale Staten. Hier mede lieten sich de Duytsche Colonels te vreden stellen/ haer selven inbeeldende / datter wat vreemts moeste schuylen: Eenighe der ghevanghene Heeren Raden zijn oock los ghelaten / alleen noch eenighe tijdt lanck in versekeringhe blijvende/Mansvelt/Barlaymont/ Viglius/ende d Assonville. Sasbout/met de andere / vry zijnde / soo heeftmen het Collegie der Raden van State versterckt / ende daer zijn tot de voorighe ghevoecht / de Marquis van Haure (die met desen titel corts uyt Spanien gecomen was) met de Raetsheeren Fronck/ende Jndevelde. Sy hebben aen alle Provincien gheschreven/ ende versocht een by-een-comste der Staten/in meyninghe zijnde haer stuck te verdedighen/ghelijck oock Glimes/Heese/Verselles te doen ghesinnet waren. Maer de Ghemutineerde Spaenjaerden bedreven over al soo groote tyrannije ende moet willicheyt/ datter over alsoo veel te doene was/ ende elck een voor hem selven ende desijne soo becommert was/dat de aentastinghe van den Raedt midler wijle in vergetenheyt quam/ende datter noyt meer ghewach van ghemaeckt en is.

Een schermutsinghe tusschen de Spaenjaerden ende der Staten volck / tusschen Leuven ende Tienen/te *Visnack,* den *XV. Septembris, Anno 1576.*

[**1576.**] **D**E Hoofden der Spaenjaerden/als *Ieronimo Roda, Iuliaen Romero, Don Alonse de Vargas,* ende andere meer/ scheenen de Placcaten der Raden van Staten teghen de gherebelleerde Spaenjaerden in den beginne mede toe te staen: Maer *Don Sanchio d'Avila* Castileyn van Antwerpen/ wesende ontboden ende versocht te Brussel by de Raden van State te comen/ om mede sijn advijs te gheven op de vereeninghe van de gherebelleerde/ weygerde te comen/ ende heeft stracx daer nae opentlijck ghenoech betoont dat hy het hieldt met die ghemutineerde binnen Aelst/ de welcke hy amunitie ende victualie ghesonden heeft. Oock heeft *Roda* (als mede de andere boven-ghemelde Spaensche Colonels) sich vervoecht by de rebelle endemutinerende Spaenjaerden/die daghelijcx meer ende meer gewelt ende moetwille bedreven hebben / sonder dat yemandt van al hare Overste ofte Colonellen haer daerom ghestraft hebben. Waer sy quamen te ligghen ofte logieren/ daer wouden sy hebben Kieckenen/ Patrijsen/ Capuynen/ Foysanten/ Haesen/ Conijnen / Hamels ende Calfs-vleys/ ende daer by Cappers/ Olijven/ Cytroenen / Orangie-appelen/ ende allerley specerien/ ende yeder maeltijdt tweederley wijn: Jae men moeste selfs hare honden/ welcker vele in ghetale waren / met witte-broodt voeden/ eenighe deden oock harer Peerden voeten in wijn wasschen/welcke oncosten hoogher beliepen als hare t'achterheyt ende gagien. Jmmers is dit spel eyndelijck heel hooghe gheloopen/sonder datmen eenige verbeteringhe ghesien ofte verwacht heeft/soo dat de Raden van Staten met advijs van de Gouverneurs der Provincien/ ende den secreten Raedt/ die van Brabant anderwerf toeghelaten/hebben volck aen te nemen/onder [**1576.**] den Heere van Liedekercke ende andere; Ende men heeft sich beraedtslaeght om op het voeghelijckste de Provincien t'samen te allieren/om gelijckelijck desen Roovers ende Lant-verdervers tegenstant te doen. Die van Brabant hebben haer voor eerst verbonden met die van Henegouwe/ door hulpe ende toedoen van de Graven van Lalain/ ende Rhenebergh / den Baron van Fresin/ den Heere van Goignies / ende andere Edele: Daer nae met die van Arthois/door de neersticheyt van den Borg-grave van Gent: Oock met die van Rijssel/Douway / Orchies/Doornick/ ende Tournesis. Ten lesten oock met die van Vlaenderen/ende alle de andere Provincien (uytghesondert Luxemborg ende Namen/daer Mansvelt ende Barlaymont Gouverneurs over waren) die nu wederom ghelijckelijck de Spaenjaerden voor rebellen verclaert hebben. Hier mede is den wech ghebaent gheworden om met den Prince van Oranien/ ende de Staten van Hollandt ende Zeelandt / beter correspondentie ende vriendtschap te houden / als tot noch toe gheschiedt was / insonderheyt dewijle de selfde tot Breda ghenoechsaem verclaert hadden / dat sy om gheen ander oorsaecke den Crijch en voerden/dan om haer / haere Vrouwen / ende Kinderen te bevrijden voor de tyrannije ende 'tghewelt der Spaenjaerden/tot behoudenisse haerder Privilegien / ende vryheyt der conscientie. Een yeder liet sich voorstaen/ soomen maer de Spaenjaerden conde quijt worden/ dat de inwoonders der Landen haest tot goede ruste ende vrede gheraken souden.

De Spaenjaerden hoorende ende vernemende de resolutie der Landen / soo hebben sy haer gheheelijck

(61)

Ordo sacer junctis VISNACSI viribus, ingens
Agmen agit, properatq3 armis mactare rebelles
Hispanos, poscitq3 ultrices patria dextras,
At pereunt multi, paucis sola fuga saluti.

[**1576.**] teghen de Landtsaten gewapent/ om de selfde opentlijck den Crijch aen te doen: Sy hebben van alle hoecken en canten haere Natije by een gheroepen: *Don Fernando de Toledo,* in Hollandt alles verlatende / is in Brabant by den mutineerenden hoop ghecomen/ als ooc *Don Alonzo de Vergas,* Generael van de Ruyteren; Sy hebben oock de Duytsche (soo met schoone beloften/als met de autoriteyt ende naem des Conincx/oock aenwijsende datter over al schoonen buyt voor handen was) aen haere sijde ghecreghen/ als waren/ Carel Focker / George Fronsbergher/Polwijler / ende Cornelis van Enden/(eenen gheconterfeyten Hooch-duytsch) met haere Regimenten die sterck van volcke waren. Tusschen Leuven ende Tilmont lagen vijf muytinerende Compagnien/Spaenjaerden/Jtalianen/Bourguignons onder malcanderen in een Dorp genaemt *Visnac.* De Staten hebben/ om die te lichten/ derwaerts ghesonden den Heere van Glimes / met het garnisoen van Brussel ende Leuven / met eenighe van de Benden van Ordinantie / t'samen sterck zijnde ontrent drie duysent Man. De Spaenjaerden/die over al hare verspieders hadden/ dit vernomen hebbende/ soo hebben sy haer tot teghen-weere bereydt. *Don Alonzo de Vargas, Don Bernardin de Mendoza, Ian Baptista de Monte,* ende andere / zijn met de Ruyterije stracx by de Spaenjaerden ghecomen/ ende hebben haer verborghen ghehouden in een cleyn Bosschagije dichte by het Dorp gheleghen/ eenighe Voet-knechten/ oock eenighe Ruyters te voet uytsendende/ om der Staten volck te ontmoeten/als sy aenquamen: Dese beyde troupen [**1576.**] hebben een weynichsken met malcanderen gheschermutseert / in welcken schermutsel der Staten volck hen seer wel ende cloeckelijck ghedraghen heeft: De Spaenjaerden weken te rugghe / doch met goede ordre / ende al schermutserende / tot dat sy dichte by het Bos gecomen waren/doe vielen de Spaensche Ruyters te Peerde uyt met groot gheraes ende in een furije / ende overvielen der Staten Voet-volck/(want de Ruyters van de Benden van Ordonnantie waren een groot stuck weechs achter) die stracx in disordre ghebracht wierden / waer over sy soo dapper gheslaghen zijn / dat haerder weynighe ontcomen zijn. Dit is gheschiedt den *XV. Septembris.* Hier zijn oock veel Studenten/ghevangen/ghequetst/ ende doodt gebleven/die om het Crijchs-volck te sien/ uyt Leuven gegaen waren:

Quicquid agit mundus Clerc-Ian vult esse secundus.

Eenighe clommen op de boomen/ meynende dat sy daer vry souden wesen; maer de Spaenjaerden schootenser van/of het Crayen gheweest waren: Die best loopen conde wasser best aen. Daer waren oock veel Burghers uyt Brussel/ende uyt Leuven ghetrocken/ eenighe om dit ghevecht aen tesien/ andere om buyt te halen/ of van de Soldaten goeden coop te coopen; Jae den yver was onder sommighe Burghers soo groot/ dat het scheen/ dat die gheen goede Patriotten en waren/ die niet met uyt en liepen nae *Visnac,* om de Spaenjaerden te sien slaen.

Over-last / ghewelt / ende plunderinghe van [1576.] *Maestricht,* den *XX. Octobris, Anno 1576.*

[**1576.**] **A**Ls nu de Spaenjaerden haer opentlijck genoech betoonden te zijn vyanden der Nederlanden / ende der Jnwoonderen der selfder/ haer niet anders aenstellende / dan of sy het gheheele Landt met geweldigher handt en wapenen inghenomen ende vermeystert hadden/ ende derhalven een yeder voor haer schrickende ende vreesende/ middelen socht tot sijner behoedenisse ende bescherminghe: Soo hebben oock die van Mastricht ghesocht van het Spaensche garnisoen / dat binnen hare Stadt lach onder den Colonel *Montesdoca,* verlost ende ontslaghen te worden. Om hier toe te comen/so hebben sy ghesproken ende gehandelt met eenige Capiteyns ende Officieren van des Graven van Oversteyns Hooch-duytsche Regiment/ ende sy zijn met malcanderen overcomen/ dat sy ghelijcker handt de Spaenjaerden ter Stadt uyt drijven souden. Den tijdt ghecomen wesende / ende de Borghers haer in wapenen stellende/soo hebben de Burgers de Spaenjaerden met woorden ende wapenen ghedreycht aen te vallen / ende sy hebbense soo beanghsticht/ dat sy met onwille uyt de Stadt wijckende/ jae ghedreven zijnde/over de Brugghe nae Wijck moesten wijcken/ ghevanghen nemende ende houdende *Montesdoca,* om den welcken los te crijghen Capiteyn *Martin d'Ayala* veel forse ende moeyte dede / maer te vergeefs. Doch eenighe Spaenjaerts/die de stoutste ende moedichste waren/ namen eenighe van de Stadts-thoorns in/ ghelegen op de muyren/ontrent de Brusselsche Poorte/zijnde meesten-deels Musquettiers. De Ghemutineerde Spaenjaerden in Brabant dit hoorende/zijn stracx te hoope gherot/ ende hebben derwaerts ghesonden *Don Alonso de Vargas* met zijn Ruyterije/ende *Don Fernando de Toledo, Mastro del Campo,* met eenige Vaendelen Voet-volck/ die soo subijtelijck ende onversiens quamen aenghevloghen / dat de Burghers van Mastricht gheenen tijdt en hadden om ordre te stellen tot defensie ofte teghen-weere. Soo haest als de boven-genoemde Overste voor de Stadt gecomen waren / soo isser eenen Spaenschen Soldaet uyt de Stadt ghevallen/ ende heeft haer gaen adverteren de geheele geleghentheyt ende staet der Stadt/ende dat sy met hulpe der gheener die de thoorns in gehouden hadden/haerlichtelijc meysters van de Stadt souden maken connen: Daer toe sy te beter moet hadden/ verstaende dat de Hooch-duytsche Soldaten die daer binnen laghen/ niet allegaer vastelijck gheresolveert en waren hoe sy haer houden of draghen souden. *Don Alonso* ende *Don Fernando* dit vernemende / waren seer verblijdt / ende sy vermaenden haer onder-hebbende Crijchs-volck/dat sy met een goede Spaensche couragie de Stadt souden aentasten; Daer sy doch van selfs willich ende lustich toe waren/op hoope van den grooten buyt. *Don Alonso* heeft verordineert ende bevolen/ dat eenighe Soldaten met Schuytgens de Mase passerende / haer vervoeghen souden by de Spaenjaerden/die te Wijck aen de ander sijde van de Riviere waren / om met de selfde de Brugghe ende passagie over de Mase in te nemen ende te vrijen/ de Burgherije vast besich zijnde om dien wech te baricarderen ende af te stoppen. Midler wijle dat dit volck in 'tover-varen was / so heeft hy eenige Ruyteren met een Compagnie voet-volcx ghesonden nae de Brusselsche Poorte/ welckers thoorn de Spaenjaerden noch in hadden en hielden. De Ruyters siende / dat het Voet-volck niet sterck ghenoech en was om de Poorte te overweldighen/ (onaenghesien dat de Musquettiers uyt de thoorns den Burgheren

[**1576.**] groote schade deden / ende met schieten keerden ende te rugghe hielden soo veel als haer eenichsins moghelijck was) soo zijn sy van hare Peerden afghetreden/ ende begaven haer te voete / om de Poorte te helpen bestormen: Onder dese Ruyteren waeren de voornaemste *Iohan Baptista,* ende *Camillo del Monte,* met *Piedro de Tassis,* die daer nae vermaerde Colonels gheworden zijn. De Burghers siende dat al het perijckel daer sy in waren/haer was comende van de thoorns daer de Spaenjaerden op waren/soo hebben sy eenighe stucken Gheschuts op de Stadts muyren ghebracht/om de thoorns van ter sijden te beschieten/ jae af te schieten / soo sy ghecont hadden: Maer die Spaensche Musquettiers gaven soo dapper ende soo ghewisselijck vuyr op de Burghers / ende principalijck op de Canoniers/ datter niemandt by het Gheschut staen of blijven en conde. De Hooch-duytsche verlieten de Burghers in desen noodt / ende hielden haer stille / ende als neutrael/ staende nochtans gheharnascht ende in haer volle gheweer / als of sy wat hadden willen doen. De Spaenjaerden hebben de eerste Poorte in brandt ghesteken/ende daer nae oock de tweede/ ende sy hebben nae langhe schieten/ stormen/ en vechten/ eyndelijck alle de Brusselsche Poorten open ghecreghen. Gheduyrende het ghevecht ende gheschiet / soo hadden de Burghers onwetende ende onverhoets een gespannen ketene ontrent dese Poorte in stucken gheschooten: Soo dat de Spaenjaerden [**1576.**] de Poorte gheopent hebbende / onverhinderlijck met hare Peerden tot op de Marckt liepen. De Burgers die de Brugghe bewaerden/siende dat sy van achteren ende van vooren midden in haere vyanden stonden/ ende van de selfde omcinghelt waren/soo namen sy de vlucht / ende elck sach om een goet heen comen. Doch eer de Spaenjaerden gheheelijck meesters van de Stadt conden worden / soo heeft het velen het leven ghecost/ ende onder anderen *Don Antonio de Toledo.* Die loose Moffen siende dat de Spaenjaerden meesters van de Stadt geworden waren/soo hebben sy haer by de selfde vervoecht/ ende al dit volck is gelijckelijck met een furije ende een dolle rasernije op de Burghers ghevallen / doodt-slaende / brandende en blakende/roovende en plunderende/Vrouwen schendende/in de Mase werpende ende verdrinckende vele Burgers/ende alle vyandtlijck gewelt ende moetwille bedrijvende/nae hare ghewoonlijcke wijse ende wreeden tyrannisschen aert. Dit is gheschiedt op den *xx. Octobris.* Behalven het profijt dat dese Spaenjaerden elck in het particulier hier door ghecreghen hebben / daer behalende eenen grooten roof/soo was dit een groote victorie voor haer / alsoo hier de passagije over de Mase was / ende nu conden sy beletten/ datter gheen volck over de Mase tot hulpe der Staten comen en soude.

Heer, salt noch langhe duyren,
Dat Neder-landt sal truyren?
Staet op, ô Heere Godt,
En helpt ons uyt den spot.

(62)

Hispani furiunt, caedes furiasq₃ minanair,
Urbs est extremis leodinae finibus orae
Faeta viris, opibusq₃ potens, populatur Iberus
Hanc multa cum caede, Deus miserere bonorum

Beschrijvinghe der treffelijcke Stadt van *Antwerpen,* ende der elenden die haer van de Spaenjaerden zijn aenghedaen/ insonderheyt *Anno 1576.* den vierden *Novembris.*

[**1576.**] **E**Er ick verhale in wat jammer ende elende dat den Spaenjaert de Stadt van Antwerpen ghebracht heeft/so moet ick hier eerst beschrijven hoe de selve ghefloreert heeft / ende wat een peerle van een Stadt dat het voor vele jaren gheweest is: Daer soude van dese Stadt alleen meer te segghen ende te schrijven zijn/ dan van een gheheele Graefschap ofte Landtschap/ alsmen het alles nae behooren soude verhalen / maer ick sal hier alleen in het corte de gheleghentheyt der selfder beschrijven. Dese Stadt is gheleghen in een groot effen velt/ ter rechter sijde van de Schelde/ nae het Westen/ daer dese Riviere het Hertoghdom van Brabant afscheydt van het Graefschap van Vlaenderen / daer seer groote breede ende diepte van water is: Soo dat allerley groote gheladene Schepen uyt der Zee in de Havene/ jae tot voor de Kaye ende onder de Crane deser Stadt connen comen / d'welck voor den Coopman een seer groot gherief is. De breede der Riviere is voor Antwerpen meer dan vijfhondert Antwerpsche ellen groot / ende de diepte ontrent *XXII.* De Stadt is ontrent *XVII.* mijlen van de Zee gheleghen/ te water: maer te lande niet boven *XIII.* mijlen. Alst volle Zee is / soo wast het water t'Antwerpen ghemeynelijck *XII.* voeten. Vier mijlen van dese Stadt leyt Mechelen/bycants Zuydt-West-waerts: Leuven Zuydt-Oost-waerts/ontrent acht mijlen: Brussel Zuydt-waerts/ oock soo verre: Gent Zuydt-west-waerts/ of tusschen den Zuyden ende den Westen/ thien mijlen: Brugghe West-waerts/ vijfthien mijlen. Soo dat dese Stadt rontom haer heeft ligghende veel schoone ende treffelijcke Steden/in welcker midden sy als een schoone costelijcke peerel leyt. Daer gaet rontom dese Stadt eenen schoonen muyr/ [**1576.**] verciert met witte steen/ een seer schoon ende sterck werck/hooch ende dicke; Sy heeft thien groote ende treffelijcke Bolwercken/ende seven eerlijcke ende costelijcke Poorten / van seer schoone steenen aerdichlijc gemaeckt/welcke alle gaer buyten seer schoone brugghen hebben / van groote steenen ghemaeckt / met haer Val-brugghen ende Voor-poorten / daer sy mede besloten ende bewaert worden. De Stadts-muyren hebben rontom seer wijde ende diepe Grachten/ vol van water/ eensdeels comende uyt den grondt/ doorlevende aderen/ maer besonderlijc uyt den vloet: Men can in de Stadts-grachten soo veel water brenghen alsmen begeert/ met twee seer schoone ende bequame meulens. Antwerpen/ nae den muyr van buyten te meten / houdt in't ronde ontrent vijf vierdeelen van een Neder-landtsche mijle/ makende bynae vier Jtaliaensche mijlen/ ten naesten by van de groote als Luyck ofte Rowan. Op de Vesten van Antwerpen zijn gheplant vier ofte vijf rijen van Linde-boomen/ die den gront vasticheyt en sterckte/ende den Menschen wonderlijcke lusticheyt aenbrenghen. *Scribanus* schrijft *cap. VIII. Orig. Antw. VVy hebben in de Riviere voor Antwerpen tot verscheydene reysen ghesien twee duysent ende vijfhondert Schepen: Ende daer en was niet eenen dach, op den welcken datter niet ten minsten vijfhondert aen en quamen, of t'seyle ginghen, op de marckt daghen wel tusschen de acht ende negen hondert, met allerley waren gheladen: jae vvy hebben verstaen, datter dickvvils met een getyde vier hondert Schepen aen ghecomen zijn.* De selfde Auteur schrijft/ *Dat als dese Stadt in haren fleur vvas, datter niet eenen dach en passeerde, of daer en zijn vvel tvvee hondert vvagenen*

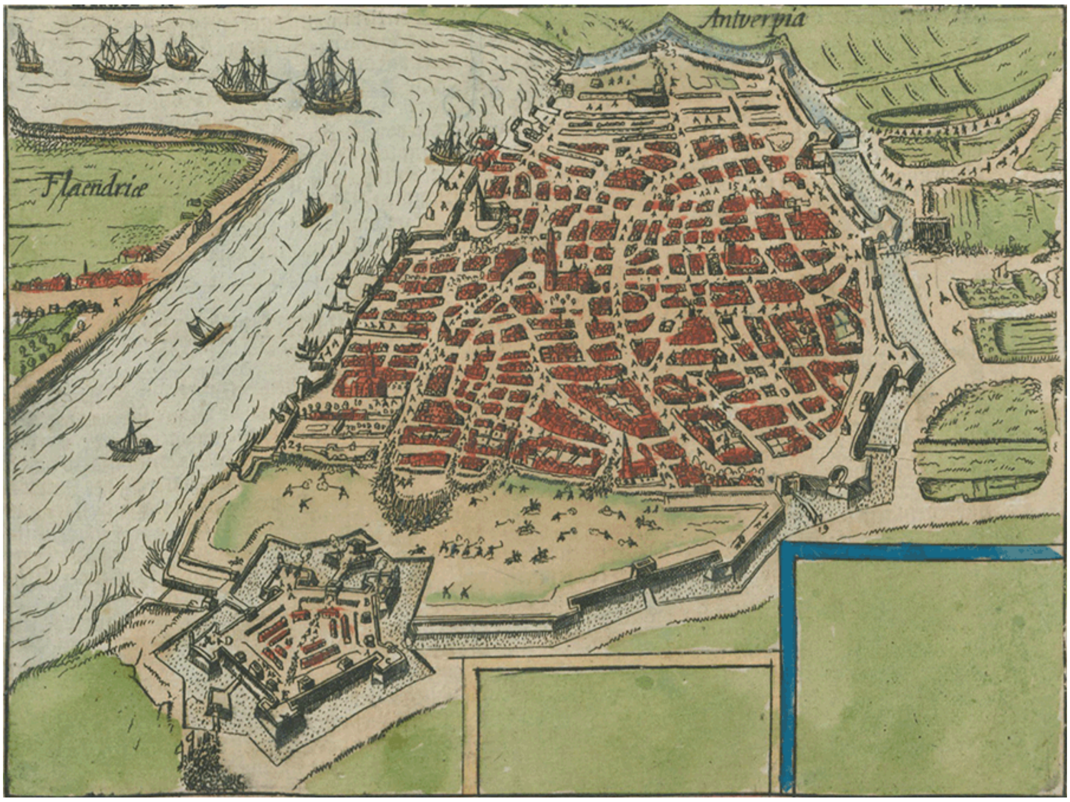

(63)

Nunc saevire animus, nunc arce Antverpia junctas
Hostiles recipit copias, quas Marte feroci
Vrbes vastarant, vacuas sine milite linquunt,
Ut repetant armis promissa stipendia Mauri

[**1576.**] *met volck gheladen, af en aen ghevaren: Behalven de Hooch-duytsche, Oostersche, Loreynsche, Fransche ende andere last-vvaghens, die alle vveken vvel duysent in getale vvaren, met packen gheladen: Behalven noch de Boere-vvaghens, allerley provande in de Stadt brengende, de welcke yeder weke over de thien duysent waren: Noch voerender daghelijcx wel vijfhondert Coets-waghens (tot recreatie, oock tot overdadicheyt ende pracht gheeyghent) dese Stadt uyt ende in.* Dese Stadt heeft acht principale Boesemen / Vlieten of Grachten / comende uyt de Schelde / door de welcke de Schepen/ groot en cleyne /met goet gheladen / in de Stadt gebracht [**1576.**] worden. De grootste van allen is lest ghemaeckt in de Nieu-stadt /met een wijde ende gherieffelijcke Haven aen 'tOosters huys: Welcke Vliet soo groot ende wijdt is / dat daer in meer dan hondert groote Schepen ghemackelijck connen Havenen ende liggen. Over de Grachten/Wateren/ of Vlieten door Antwerpen loopende / staen vier en seventich Brugghen / soo groote / als cleyne: Daer zijn in dese Stadt ongevaerlijck twee hondert ende twaef straten / groot en cleyn / meestendeels wijdt / en recht.

Hoe de Spaenjaerden haer bereyden om de Stadt van *Antwerpen* te overvallen.

[**1576.**] **G**Helijck ick hier boven verhaelt hebbe/*Iuliaen Romero, Don Alonso de Vargas,* ende andere Spaensche Colonellen / scheenen een mishagen te hebben aen de mutinatie ende moetwillicheyt der Spaenjaerden / maer het heeft corts veel anders ghebleken: Doch *Don Sancio d'Avila* Casteleyn van Antwerpen / ende Admirael/heeft stracx ghenoechsaem laten blijcken/dat hy het met de Ghemutineerde hielt; ende dat hy haer behulpelijck was/ om de Stadt van Antwerpen in verdriet te brengen. Hy liet alle de Oorloch-schepen / Galeyen / ende het Gheschut / uyt de Nieuwe-stadt onder het Casteel voeren: Ende hy socht de Duytsche Colonellen / die binnen Antwerpen laghen/ als Carel Focker/ George Fronsbergher / Graef Otto van Oversteyn / die neghen Vaendelen Duytsche Knechten van zijn Regiment hadde in de Nieuwe-stadt ligghende / met sijnen Luytenant Hans Moussenham / aen zijn sijde te crijghen. *Roda* is met veel andere Spaensche Bevel hebbers op het Casteel van Antwerpen by *Sancio d'Avila* ghecomen: Nae welcker aeneemste *Sancio d'Avila* opentlijck ghenoech met sijn Galeyen ende [**1576.**] Schepen /de Gemutineerde Spaenjaerden tot Aelst victualie ende amunitie toeghevoert heeft: Hy ontboodt oock by hem *Oliviera,* den Commissaris van de lichte Peerden/ om die in Brabant by der handt te hebben/sy zijn stracx ghecomen/verlatende hare garnisoenen/tegen 'tghebodt van den Raedt van State. De Compagnie van *Falconetto,* de welcke al roovende ende moordende door Vlaenderen passeerde/ wert vervolcht van de Boeren/soo dat sy vluchten moeste; Als sy ghecomen was tot teghen over Antwerpen/ so heeft *Sancio d'Avila* uyt het Casteel haer hulpe ende ontset ghesonden / die onder de Boeren soo dapper schooten / datter wel tachtentich doodt bleven. Om dat *Champaigni,* Gouverneur van Antwerpen hem Schuyten weygherde / om de Ruyterije over de Riviere te halen / daer hy doch selve Schuyten / Schepen/ ende Galeyen ghenoech in sijn ghebiedt hadde/ soo was hy op den selven seer toornich/ ende hy hielt daghelijcx secreten Raedt met *Roda,* die hem selven heeft gheintituleert *Gouverneur Generael van weghen*

(64)

Hesperijs praedam canibus SACER ORDO negabat,
Arma, virosqʒ parat, capit heu Anversa nefanda
Pectora, civili toties flagrantia bello,
Undiqʒ fata instant, et plurima mortis imago.

[**1576.**] *den Coninc,* hebbende by hem het seghel des Conincx/ d'welck hy hadde laten conterfaicten ende nae-maken: Hy heeft het gheheel Gouvernement der Landen op hem genomen/ tot groot achter-deel ende vercleyninghe van de Raden van State/ dien het Regiment van den Coninck bevolen was/hy scholt de selfde voor Lutherianen ende Rebellen. Doch het schijnt wel/ dat hy een secrete commissie van den Coninck gehadt heeft. *Sancio d'Avila* heeft met sijn Schepen eñ Galeyen/ de Riviere op ende neder ghevaren/ aentastende al de victualie die hy vont/jae roovende al wat hy crijghen conde / gheen acht nemende op eenigherhande paspoorten. Om Antwerpen des te beter in sijn subjectie te brenghen/ ende te houden/heeft hy met sijne Rade befloten / den *Mastro del Campo, Colonel Valdez,* te bevelen / teghen over Antwerpen op 'tVecr / op d'ander sijde van de Riviere/ aen den Vlaemschen cant / een Schanse ofte Fort te maken/ om de victualie uyt Vlaenderen t'Antwerpen comende/ te beletten: Jn somma hy heeft ghesocht hem selven ende de sijne daghelijcx te stercken/ ende de [**1576.**] Stadt teswacken. De Staten der Landen met de Raden van State/resolveerden de Stadt van Antwerpen te versekeren teghen het Casteel. De Heere van *Champigni,* ghetrouwe dienaer des Coninckx/ maer vyandt van de mutinerende Spaenjaerden/ was des maels *Gouverneur van de Stadt van Antwerpen,* hy heeft de Raden van State ghepresenteert/ alle de Hoofden der Spaenjaerden / ende de Duytsche Colonellen/ ghevanghen te nemen / indien sy hem sulckes wouden belasten/ 'twelck hy met den Luytenant van den Grave van Oversteyn/ Hans Mussenham/ een Man daer toe bequaem zijnde/dien hy aen sijn sijde hadde / doen ter tijdt seer wel te wege soude gebracht hebben / overmits de voorschrevene Hoofden ende Colonellenhaere vergaderinghe ende by-een-comsten dagelijcx in de Stadt waren houdende; Maer de Staten en vonden sulckes doe niet gheraden/daerom is het achter ghebleven/ d'welck haer corts daer nae/doe het te late was/beroude.

Als Godt de Landen en Steden straffen vvil, soo beneemt hy de Overicheyt de vvijsheyt.

Hoe de Staten hare saken beleyden / om de Stadt van *Antwerpen* te bewaren voor den in-val der Spaenjaerden.

[**1576.**] **D**E Staten fiende dat de Spaenjaerden alle toe-rustinghe maeckten om de Stadt van Antwerpen te overvallen/ so hebben sy haer nieu aenghenomen Crijchs-volck/ al hoewel het selfde noch niet wel ghewapent noch opgherust en was / onder het beleyt vanden Marquis van Havre nae Antwerpen ghesonden / sterck zijnde in alles *XXI.* Vaendelen te voet / als namelijck acht Vaendelen [**1576.**] van den Heere van Bercele / seven Vaendelen onder Philips Grave van Egmont/ Sone van *Amurates,* ende daer by sijn Bende van Ordonnantie: Drie van den Heere van Hese/eñ drie die van Namen gecomen waren/met noch vier Benden Peerden van Ordonnantien/de Bende van Aerschot/van Havre/van

(65)

Quis quaeso memoret caedes acceptaqʒ bello
Damna tibi Hesperiâ, de gente illata, superba
Anversa, Hispanus Cives quotqʒ hauserit ensis
Corpora caeruleo quot slumine mersa profundo

[**1576.**] Bossu/ ende Vi-conte de Gand/ die in alles sterck waren ontrent ses duysent Man / sy zijn t'samen getrocken nae Borgherhout: Hier hebben sich by-ghevoecht de Heere van Beveren / met ses Compagnien lichte Peerden / oock de Heere van Capres/ ende de Heere van Goingnies/die als Velt-marschalck was. Dese zijn den tweeden *Novembris* t'samen ghecomen tot voor de Poorten van Antwerpen / in meyninghe om in de Stadt garnisoen te gaen houden/ achtervolghende den last van de Heeren Staten haer ghegheven / *Frederick de Perrenot, Heere van Champigni, Gouverneur der Stadt,* en vont niet gheraden datmen dit volck in de Stadt brenghen soude / maer hy oordeelde dat het beter was/dat sy buyten de Stadt blijvende / de passagien ende toeganghen tot het Casteel souden besetten eñ verhinderen / haer legerende in de Marck-Graven-Leye/ ende in den Hof van Hengsthoven / die bycans gheheel beschanst was / om alsoo te verhinderen/dat de Gemutineerde van Aelst/noch het Peerde-volck van Mastricht/ noch oock gheen anderen / van achteren / of van buyten in het Casteel van Antwerpen souden comen connen / haer beloovende alle nootdruft uyt der Stadt te senden: Oock/ soo het noodt waere / souden sy van den Prince van Oranien connen gheassisteert worden / dewijle den vreede tot Gent soo goet als ghemaeckt was. Dit riedt *Campigni* des te meer / dewijle men vernomen hadde by gheintercipieerde brieven/dat die van 't Casteel alle d'ander Spaenjaerden ontboden hadden haer te comen helpen Antwerpen plonderen / eñ datmense van achteren soude laten op het Casteel comen. Voorder / soo vertoonde *Campigni,* dat negen Vaendele goede ende ghetrouwe Duytsche Soldaten/ onder den Grave van Oversteyn / met die viere van Cornelis van den Ende / sterck ghenoech waren/ om met de Borgherije de Stadt te bewaren; Jae datmen de vier Vaendelen van Cornelis van den Ende (om datmen die niet wel en vertroude) soude mogen [**1576.**] uyt doen gaen / soo het de Raden van State beliefde. Dat meer is / *Champigni* meynde/dat de Borgerije/ sonder garnisoen/ de Stadt teghen het Casteel soude connen bewaren/ indien belet werde / datter gheen Crijchs-volck meer in het Casteel en quame / ende den Borgheren bevolen werde de wapenen in handen te nemen / ende haer onder Capiteynen te verdeylen/ het welcke hy seyde tot noch toe niet ghedaen te hebben/om den Grave van Oversteyn met sijn volck geen achter-dencken te gheven / als ofmen haer niet en vertroude: Doch de ses gheswooren Ghilden hadden hare wapenen al veerdich ende ghereet. *Champigni* hadde oock orden ghemaeckt / hoemen de Stadt teghen het Casteel mochte beschansen in die straten die buyten de scheute van het grof Geschut des Casteels waren/ om alsoo in allen inval der Spaenjaerden soo te Voete / als te Peerde / te verhinderen/ waer toe alreede alle wachten bestelt waren.

Dit advijs van *Champigni* te Brussel den Staten aenghegeven zijnde/en werdt om sekere redenen ende consideratien niet aenghenomen/ maer hem werdt anderwerf gheboden het volck in de Stadt te nemen: De Staten vreesden/dat dit volck buyten blijvende/ mochte overvallen worden / hebbende noch Geschut/ noch Pioniers by haer / ghelijck corts daer te vooren gheschiedt was den Heere van Floyen/ die met vijf Vaendelen van zijn volck / onder het beleyt van *Iuliaen Romero,* gheslaghen/ende ghevanghen was. De Staten meynden door dese Ruyteren ende Soldaten / ende het Casteel van de Stadt af te snijden/ende alsoo de Stadt te preserveren/ indachtich wesende des ouden Crijchs-woordts/*Ville gaigne chasteau perdu, Als de Stadt ghewonnen is, soo is het Casteel verlooren.*

Door dit bevel der Staten werdt dit Crijchsvolck / d'welck des Vrij-daechs voor de Stadt ghe-

comen [**1576.**] was / des Sater-daechs voor den Noene inghelaten/tegen het advijs van *Champigni.* Hy wiert naemaels beschuldicht / om dat door zijn weygheren ende uytstel dit volck soo veel tijdts verlooren hadde/ om haer te moghen beschansen teghen het Casteel: [**1576.**] Maer werdt daer nae by sententie verclaert/dat sijn advijs ghestreckt hadde tot behoudenisse der Stadt/ ende tot welvaert des Landts.

Hispani sapiunt ante factum: Galli in facta; Germani post factum.

Hoe de Stadt van *Antwerpen* van de Spaenjaerden uyt het Casteel is overvallen ende ingenomen/den vierden *Novembris, Anno 1576.*

[**1576.**] **A**Ls der Staten volck des Sater-daechs den derden *Novembris* ontrent den noene/binnen Antwerpen gecomen was/wert het Peerde volck ghelogiert ontrent de Peerde-merckt/ ende het Voet-volck trock stracx nae het Casteel toe/ stracx beginnende sich te begraven ende een borstweeringhe op te werpen teghen het Casteel/d'welck de Spaenjaerden merckende/so hebben sy schrickelijc met haer grof Geschut ende allerley vuyr-werck uyt het Casteel in de Stadt/ende op dit volck gheschoten: Hier vlooch een hooft/daer eenen arm/daer een been. Sy deden oock eenen uyt-val uyt het Casteel/ onder het beleyt van Capiteyn *Ortis,* die eenighe Harquebusiers by sich hadde/om eens te besien ende te besichtighen wat de Burghers ende Soldaten voor een werck onder handen hadden / meynende ergens door te breken / ende de Stadt in brande te steken/d'welck verhindert werdt door den Heere van *Fontaine,* met eenighe Francoysen van Egmonts Regiment: *Ortis* hadde al stracx een *corps-de-guarde* overvallen / ende daer in alles doodt gheslaghen/ jae wel tot vijftich Man / ende hy verbrande eenen meulen/met eenighe huysen/ die de Spaenjaerden in den wech stonden: Ende indien hy volcx ghenoech by sich gehadt hadde/ hy soude in dien loop de Stadt overvallen hebben: [**1576.**] Doch hy keerde wederom te rugghe/ ende dede rapport van 'tgheene hy ghesien / ende ghedaen hadde. Nae eenighe beraedt slaginghe heeft de *Marquis van Havre* belast een schansinghe teghen het Casteel op te werpen: Waer toe *Champigni* in min dan een uyre tijdts opghebracht heeft thien of twaelf duysent arbeyders/ (onder de welcke veel cloeckmoedige Vrouwen waeren) met alle ghereetschap om te schansen/ als Wolle-sacken/ Hoppe-sacken/ Pastel / ende dierghelijcke: Maer de Capiteynen ende Officieren der Waelen liepen meer om de beste huysen ende logementen te soecken / dan sy hare wachten ende werck gade sloeghen / zijnde meest nieu-aengenomen volck. Hier uyt is groote disordre ontstaen / ende het werck ginck slappelijck voort / insonderheyt door dien yeder een verschrickt was van het eyselijck ende grouwelijck schieten uyt het Casteel / d'welck dien heelen dach / ende den gheheelen nacht duyrde. Des Sondaechs 'smorgens / wesende den vierden *Novembris,* quamen binnen het Casteel *Don Alonzo de Vargas,* van Mastricht / met het Spaensche / Jtaliaensche/ ende Borgoensche Peerde-volck/ wel duysent sterck zijnde / die mede brochten ses Vaendelen Duytsche

[**1576.**] Knechten van Fronsberghens/Fockers/ende Oversteyns Regimenten / die teghen hare eyghene Overste aenvoerende / op hoope van buyt. Oock quam hier by ten selven daghe *Iuliaen de Romero* met sijn volck van Liere: Daer quamen oock ten selven dage de Gemutineerde van Aelst/zijnde ontrent twee duysent sterck / ofte soo andere schrijven/ sestien hondert/ al onde Soldaten / wel ghewapent / al op hoope van buyt / niet teghenstaende / dat sy boven de veertich duysent Croonen van de Staten ontfangen hadden/ boden den buyt ende brandt-schattinghe / die sy te Aelst ende daer om heer ghemaeckt hadden.

Met dese Ghemutineerde / die *Roda* selfs voor Rebellen des Conincx hadde verclaert/hebben de Spaenjaerden / uyt het Casteel vallende/met een groote furije ende onversaechtheyt (nae dat sy *Mariam,* ende *S. Iacob* aengheroepen hadden) de Stadt van Antwerpen bespronghen/die den Coninck in alles ghetrouwe ende onderdanich was / doende sulcx als den Raedt van State (dien des Landts regieringhe by den Conincks was bevolen) haer belaste.

Jn het invallen der Stadt hielden de Spaenjaerden goede ordre / tot haren grooten voordeele / elck Regiment wetende wat straten ende quartieren het bespringhen soude / haere Hoeren ende Jonghers volchden haer cort achter aen / stroo draghende / om de huysen daer sy eerst aen quamen / stracx in brande te steken / om alsoo de Borgheren een schrick aen te jaghen / ende in disordre te brenghen. By Sint Jooris vonden sy den meesten teghen-standt/ alwaer het Gheschut haer langhe teghen hieldt.

Men bevondt de Waclen / die in der Stadt ghecomen waeren / heel onbequaem in de defensie deser Stadt/ als nieu ende rou wesende / de Stadt / straten / hoecken / noch wijcken niet kennende/ oock onachtsaem zijnde: Vele oordeelden dat de Borghers/ indien men haer by tijdts hadde ghemonstert / in ordre ghestelt / ende de wapenen in handen ghegheven [**1576.**] hadde / den vyandt beter alleen souden afghekeert hebben / als met dese vreemde onbedrevene Soldaten.

De Heere *Champigni* dede grooten vlijt ende neersticheyt om de Spaenjaerden te keeren ende uyt de Stadt te houden/ rijdende en loopende van den eenen hoeck tot den anderen/ dan de Walen / dan de Duytsche / die uyt vreese des Gheschuts haer niet en dorsten bloot gheven / maer de rugghe wenden ende ter Stadt in liepen / elcke reyse weder te rugghe brenghende / maer het was al te vergheefs/de Waelen en hielden gheenstant / maer Oversteyns Duytsche weerden haer tamelijck.

De Spaenjaerts vielen by de vijf straten uyt de pleyne over de trenche in de Stadt/ ende sy staken terstont eenighe huysen in brandt / ende sy wonnen d'eene strate voor/d'ander nae/ door dien dat de Soldaten malcanderen niet en vertrouden/ ende de Borghers de Soldaten mistrouden. Nochtans hebben de Spaenjaerden op verscheyden oorden en plaetsen mannelijcke teghen-weere ghevonden/ als onder anderen uyt het Stadt-huys / uyt het welcke de gheswoorene Ghilde-broeders dapper op haer schooten/ om het welcke te verhinderen/ soo hebben de Spaenjaerden dit seer schoone ghebousel in brande ghesteken / ghelijck sy oock aen veel andere orden de huysen aenstaken/ d'welck eenen grooten schrick den Borgheren aenbrachte. De Grave van Oversteyn/siende dat de Stadt verlooren was/meynde hem te salveren in een van de Schepen ofte Schuyten in den Vliet van het Oosters-huys liggende/maer springende van een Brugge/viel hy besijden/ende overmits hy swaer gewapent was/so verdronc hy. *Champigni,* de Marquis van Havre/de Marckgrave Goswijn Vaeck/eñ veel andere vielen van den muyr des Bollewercx/genaemt den Cattenberg/eñ geraeckten op des Princen

(66)

Armatae facibus FURIAE parstrata viarum
Funestis volitant, vulcani tolliturirâ,
Curia, quadrato quae marmore celsa superbit,
Perqʒ forum Civis mactatur multus apertum

[**1576.**] Schepen / die by Austerweel laghen / met de welcke sy nae Zeelandt voeren. Veel Ruyters spronghen van boven de muyren af / tot beneden in de Stadtsgrachten / met haere Peerden: Desghelijcx deden oock veel Soldaten ende Borghers/welcker vele alsoo [**1576.**] de bloedighe handen der Spaenjaerden ontquamen/ maer veel meer verdronckender/ alsser ontquamen.

Beschrijvinghe der Spaensche furije binnen *Antwerpen,* den vierden *Novembris, Anno 1576.*

[**1576.**] **E**Er de Spaenjaerden haer conden meester maken van de Stadt van Antwerpen / so zijn haerder ontrent twee hondert al vechtende doodt ghebleven/ daer onder waren eenighe Capiteyns/ als *Emanuel Cabechon de Vacca, Ian de Robles,* Cosijn van Casper de Robles Heere van Billi/ *Damiaen de Morables,* ende *Iohan de Novarese, Eletto* van de Ghemutineerde van Aelst/ ende andere. De Colonel *Focker* werdt oock ghequetst / waer van hy neder viel/ ende is voorts overloopen ende vertreden. De Hooch-duytsche Soldaten van Cornelis den Endens Regiment bedreven soo groote wreedtheyt als de Spaenjaerden: Jae siende dat de Spaenjaerden eenighe rijcke Borghers of Coop-lieden ghevanckelijck wech leyden/soo sochten syse haer te ontweldighen / als sy het niet doen en conden / soo doorstaken of doorschooten sy de selfde. De Heere van Bevre spronck in een Scheepken/meynde daer mede te ontcomen/ maer daer vielsoo veel volck in/dat het te gronde ginck/ ende hy verdronck / met den meesten deel die daer inne waeren. De Heere van *Pleci* werdt verslaghen / met noch meer andere Walsche ende Duytsche Bevel-hebberen. Daer bleven oock doodt / voor des Stadts behoudenisse cloeckelijck vechtende / *Heer Iohan der Meeren* Borgher-meester der Stadt: *Ian van VVerve, Lancelot van Vrsele, Francoys Depommecaulx* Raedts-persoonen/ ende noch meer andere van den Magistraet/ ende oock veel eerlijcke treffelijcke Borghers/ ende rijcke Coop-lieden. [**1575.**] Eenige van onse Neder landtsche Historij-schrijvers ghetuyghen/ dat in dese gantsche furije/ voor en nae/ soo doodt gheslaghen / als verdroncken zijn / so Borghers / als Soldaten meer als acht duysent persoonen / jae sommighe schrijven wel van thien duysent. Eenighe der Spaensche Soldaten hebben naer-der handt selfs bekent ende gheseyt / dat sy de drie eerste daghen deser furije/gheen Menschen en waren/maer *Diables encharnes,* dat is / Duyvels in Menschelijcke lichamen. Het was doncker avondt eer de Stadt alomme is vermeystert gheworden/ wat eenen bedroefden ende elendighen nacht dat dit gheweest sy voor die van Antwerpen / en waere niet moghelijck met pennen te beschrijven.

Graef Philips van Egmont was ghevlucht in S. Michiels Closter / meynende daer vry te zijn/ maer hy wierdt verspiedt/ ende hy is aldaer van den Colonel *Verdugo* aenghetast ende ghevanckelijck ghenomen/als oock mede de Heere van *Capres,* ende de Heere van *Goingnies.*

Als de Heere van *Capres* gevanckelijck op het Casteel ghebracht werdt/sat *Roda,* dien loosen en boosen Spaenschen Pape/ in eenen stoel onder de Galderije van 't Casteel/ ende alsoo hy hem gepresenteert wert/ wilde *Capres* met grooten ootmoet (als ghevanghenen pleghen) ende met seer leeghe eerbiedinghe hem groeten / maer *Roda* stiet hem met sijnen voet op de

(67)

Quamplurimasqꝫ domos vis sic Vulcania vincit,
Cernis ut hic rapiat Maurus, rabidusqꝫ furore
Saeviat in Cives! cernis truculenta bonorum.
Funera! et exhaustam non fandis caedibus Urbem!

[**1576.**] borst/ende al schendende riep hy / *Puto Tradidor, Ick wil van dy niet ghegroet wesen, Verrader.* Al die nae der Spaenjaerden pijpen niet dansen en wilden / zijn Verraders / al waren sy noch soo goede ende getrouwe dienaers des Conincx ende der Landen.

Als de Grave van Egmont voor *Rhoda* ghevanckelijck ghebracht wierdt/ sonder hem eens te eeren of te groeten/ sprack hy: *Heer Grave, u ongheluck is my leet,* daer mede liet hy hem wech leyden / ende in versekeringhe houden: Ende *Rhoda* bleef daer langhen tijdt in sijn magnificentie sittende / als eenen *Dictator* ende beleyder van al dese treffelijcke saken.

Benevens vele andere schoone gebouselen/is oock mede verbrandt het heerlijcke magnifijcke Raedthuys der Stadt Antwerpen /d'welck weynich jaren daer te vooren van timmeren gecost hadde meer dan tweemael hondert duysent Ducaten / het is binnen gheheel uytghebrandt/ alsoo datter niet dan de muyren staende en bleven / in het selfde verbranden vele Menschen/ eenighe half ghebrandt zijnde/spronghen uyt de vensters / meynende haer te salveren/maer sy vielen van het eene vuyr in het andere/de Spaenjaerden hebbense stracx doorsteken/ ende doodt-gheslaghen. Dit was een schrickelijcke Tragedie om aen te sien. Dien brandt nam vele van de naeste huysen mede / als de Sout-ruye / de Suycker-ruye / de Boter-ruye-strate / de Kees-strate / de Appel-strate / de Silver-smits-strate / de Braerije-strate / den Liefvrouwen-pandt/ ende den Silver-pandt/ met een deel van de Doornijck-strate / ende Hooch-strate: [**1576.**] Oock het oude Raedt-huys/ daer al nieuwe huysen op ghebouwt waeren/ al van witten ghehouwenen steen: Oock brande de Vlas marckt af. Dat gheweste/ dat dus jammerlijck verbrande / wierdt gheacht het rijckste te wesen/want het al huysen waren die open winckels hielden/ ende die vol goets waren/ van alderhande Coopmanschap. Daer zijn in alles verbrandt ontrent ses hondert schoone huysen: Soo dat de schade die den brandt aldaer dede/wierdt gheacht soo groot te wesen / als al de plonderinghe.

De Spaenjaerden in de Stadt zijnde / hebben elck nae de beste huysen ghesien/om die te besetten/ plonderen / ende rantsoenen. Als sy voor de huysen quamen/ soo clopten sy soo schrickelijck/ ende maeckten sulcke mine / dat niemandt haer en dorste weygheren de deuren / jae kisten en casten stracx te openen. Sy en hebben de eerste drie daghen geenderhande wreetheyt (in welcke professie sy Doctoren ende *super-magistri* zijn) naeghelaten/ om de Borgers haer het gelt te doen wijsen/ ende wat sy sus dierbaers erghens verborghen hadden. Rijcke liede wierden subitelijck arm gemaeckt/ ende veel Spaensche Bedelaers ende Vijghe-corf-vlechters wierden subitelijck rijck ende machtich van gelde. Wie sy vonden van het Walsche Crijchs-volck/ die haer hier en daer versteken ende verborghen hadden / die doorstaken sy alle selfs in coelen bloede / ettelijcke daghen nae het innemen der Stadt.

Noch breeder beschrijvinghe van der Spaenjaerden wreedtheyt binnen *Antwerpen,* den vierden *Novembris, 1576.*

[**1576.**] **D**Och de Borghers die den eersten dach ofte nacht niet doodt en bleven / die en hebben de Spaenjaerts naeder handt niet vermoordt/ als sy maer veel gelts ende groot rantsoen opbrachten/ ende mijn Heeren de Spaenjaerts dienden als arme slaven / soo lieten syse het leven houden: Maer die van eenighen aensien waren/ende niet veel gelts opbrenghen en conden/ die deden sy vele schrickelijcke eñ onmenschelijcke tormenten aen / so wel de Vrouwen/als de Mannen/die ophangende by armen en beenen/ooc by den hayre/ eñ die dan dapper geesselende/oock onder de voeten eñ onder de ockselen brandende/ende so voorts alle wreedtheyt bedrijvende/na dat het haer in harē dollen sin quam/selfs de kinderen niet verschoonende/maer die mede pijnighende / ende dat in tegenwoordicheyt der ouderen/ om die te meer hert-seer/pijne/ende verdriet aen te doen. Aensiet de coper-stucken eñ schilderijen/die spreken van veelderhande wreetheden ende tormenten/die ick verswijge.

De Coopmanschappen ende den huys-raet en hebben sy niet wel connen rantsoneren/midts dat sy geen middel en hadden om eenich goet van daer wech te voeren/de weghen buyten terstont al beset zijnde van der Staten Crijchs-volck. Nochtans werter gheacht van de ervarenste /die haer best op sulcx verstonden/dat het ghereet gelt dat de Spaenjaerden binnen Antwerpen ghecreghen hebben / boven de veertich tonnen gouts / of twintich hondert duysent Croonen beliep / sonder de Juweelen/ Silver-werck / ende costelijcke cleederen. De schade die den brandt ghedaen heeft/wiert oock wel op twintich hondert duysent Croonen gheschattet. D'welck wel eenighen die den rijckdom der Stadt van Antwerpen niet en weten/vreemt sal geven/ maer sy en sullen sich so seere hier over niet verwonderen/ dewijle de Spaenjaerden [**1576.**] in sommigher Weduwen huysen wel een tonne schats/ oft daer ontrent ghevonden hebben. Ende of schoon den buyt der Spaenjaerden groot was / so en creghen sy het noch nerghens nae al/want daer noch sommighe rijcke Coop-lieden waren / die meer dan driemael hondert duysent guldens in gelde behielden.

Het Vrouwen crachten en is den eersten nacht soo heel veele niet gheschiedt / midts dat sy soo heel vermoeyt ende verarbeydt waren / oock mede seer verhit in't bloedt/jae oock laf en flaeu van houger/want sy waren sonder eten of drincken van het Casteel getrocken / soo yverich waren sy om de Stadt te plunderen.

Een Spaens Capiteyn/ ghenoemt *Ortis,* nam het ghevanghen-huys / genaemt den Steen /voor sijnen buyt / daer de andere Capiteyns niet op gelet en hadden/hy sette allerley gevanghenen op rantsoen/so wel die den hals verbeurt hadden/ als die om andere misdaden of schulden ghevanghen saten: Selfs de Leeraers van vreemde ende nieuwe ketterijen / alsoo dispenserende met de Jnquisitie van Spanien. Hier heeft desen Spaenjaert eenen grooten buyt uyt ghesmeedt/ende is noch daer en boven van de los ghelatene ghevanghe hertelijck bedanckt gheweest/insonderheyt van die / die op den hals gevanghen saten.

Gheenderhande Natien van Coop-lieden / Jtalianen / Duytsche / Enghelsche / en zijn ghespaert gheweest. De Spaensche waren meest by tijdts op het Casteel vertrocken. De vreemde Wandelaers/ Huys-lieden/welcker een groot ghetal alle daghe uyt en in dese Stadt gingen ende quamen/en waren niet meer vry van doodt-slaen /berooven/ende rantsoneren/ als die in der Stadt woonden. *Non quaeritur*

[**1576.**] *unde, sed oportet habere.* Eenighe Spaenjaerden en zijn van desen roof niet langhe verbetert gheweest/ so ghewonnen soo gheronnen. Het gincker stracx aen een tuysschen / dobbelen/ en spelen / de Beurse was haer speel-bane. Eenighe onder de ghemeyne Soldaten hebben thien oftwaelf duysent Croonen op eenen dach verspeelt. Om dat sy niet wel raedt en wisten hoe sy met de schat souden wech comen (want de Stadt wierdt stracx van des Princen volck besloten) soo hebben sommighe de ghevesten van hare rapiers/ ponjaerts / ende ander gheweer / jae oock sommighe hare courseletten van fijn louter gout doen maken/ ende die swart doen vernissen / om alsoo onbekent wech te crijghen/daer de Gout-smeden somtijts half coper onder menghden/ ende alsoo hielden die haere schade wederom in: Eenen welbekenden Gout-smit ontvluchte met een heel gouden courselet/ende quam daer mede binnen Vlissinghen *Ce qu'est venu de pille pille, s' en reva de tire tire.*

Menigherhande vrome/ stoute/ selsame stucken hebben vele Borghers soo uyt noodt/nijdt/ende oock uyt liefde van haer Vader-landt bedreven/sy hebben menighen Spaenjaert in hare huysen van cante gheholpen [**1576.**] / gheplondert / ende het doode lichaem op de straten gheworpen by de andere dooden / insonderheyt is dit gheschiedt den eersten nacht / als de Spaenjaerden moede zijnde / hart in slape ghevallen waren.

Dit is in het corte de historie van het innemen ende plonderinghe der machtichste ende schoonste Coopstadt van *Europa,* die noodtwendighe teghen-weer doende / ten deele verbrandt/ ten deel gheplondert is gheworden van die ghemutineerde Spaenjaerden/ die by autoriteyt des Conincx voor Rebellen uytgheroepen waren/doch noyt en is yemandt van alle dese Landt-roovers uyt last ofte autoriteyt des Conincx anderen tot een exempel ghestraft gheworden.

Ware binnen der Stadt by tijdts soo wel goede ordre ende cloeck beleyt gheweest/ alsser by de Borgherije couragie ende manhafticheyt was/ten soude geenen noodt ghedaen hebben/ maer / soo eenighe schrijven/ *Ionghen raet, verborghenen haet, ende eygen baet,* die veel Republijcken verdorven hebben / regneerden oock binnen Antwerpen veel te vele.

Faelix quem faciunt aliena pericula cautum.

(68)

Faemineum ecce gregem pedibus suspendit ab alto,
Hispanus, tormenta modis crudelibus insert
Civibus, ut miseris abstrusum extorqueataurum
Auri quid scelerata fames, non Cogit adire!

Het Casteel van Ghent wordt by den Prince van Oranien beleghert/ ende inghenomen/ *Anno 1576.* den *XI. Novembris.*

[**1576.**] **D**Je van Gent / Hooft-Stadt van Vlaenderen/ siende ende bevindende / dat de Ghemutineerde Spaenjaerden ende haere Consorten daghelijcx over al grooten overlast ende moet wille bedreven / ende dat die op het Casteel laghen/ grooten communicatie hielden met de Ghemutineerde binnen Aelst / vijf mijlen van Gent gheleghen: Soo hebben sy ghesocht by tijdts hier in te voorsien / insonderheyt vreesende / dat dese boeven t'samen spannende/ ende van buyten eenighe duysenden inlatende / door het Casteel de Stadt op het onversienste mochten overvallen: Waeromme sy vooreerst een beschansinghe teghen het Casteel opgheworpen hebben / pooghende het garnisoen te dwinghen van 'tCasteel te vertrecken / daer doe ter tijdt commandeerde een Spaens Capiteyn / ghenoemt *Antonio d'Alinos Maldonado,* Luytenant van den Colonel Montdragon. Dit Casteel is eerst belegert gheworden met het Regiment van den Grave van Reux/ Gouverneur van Vlaenderen / ende het Regiment van den Heere van Noyelles: Maer Reux ende zijn volck was seer suspect/ om dat hy altijdt met die Spaenjaerden die op het Casteel lagen/den Coninck in de Neder-landtsche oorloghen ghedient haddde. Om dan des te seeckerder te gaen/ ende met des te meerder macht het Casteel te connen belegheren / soo hebben de vier leden des Lants van Vlaenderen raetsaem ghevonden/ haer met den Prince van Oranien te vereenighen/daer de goede Ghemeynte ende Magistraet van Gent seer toe drongen/ insonderheyt doe sy van den Heere van Auxi / Broeder van den Grave van Bossu (die met consent van den Raedt van State corts te vooren in Zeelandt by den Prince gheweest was/om te spreken van de los-latinghe des voorghenoemde Graves) ende van andere / die uyt Hollandt [**1576.**] en Zeelandt quamen/ hoorden ende verstonden de groote ende seer beleefde presentatien ofte aenbiedinghen/die de Prince haer ende allen anderen Steden/ die de Spaenjaert was over-lastende ende onderdruckende / dede: Oock vreesden die van Vlaenderen / ende dat niet sonder oorsake) indien sy haer met den Prince niet en verdroeghen / dat hy soude mogen eenighe plaetsen van importantie innemen/terwijlen sy met de Spaenjaerden oorloochden; Ende indien sy met sijn Princelijcke Excellentie accordeerden/ soo souden sy de Zee moghen vryelijck ghebruycken/ende haren Coop-handel drijven. Als nu het accoort ghetroffen was/ soo is de Heere *Olivier van den Tempel* met acht Vaendelen Soldaten die van Gent ter hulpe ghesonden/ mede brenghende eenighe Muyr brekers/ende andere ghereetschap tot den oorloghe ende belegheringhe noodtwendich: Ontrent dien selven tijdt arriveerden oock te Gent drie Vaenen Ruyteren / het overblijffel van die/die by Tienen gheslagen waren. De Colonel Montdragon/die daer Castileyn was / ende sijn Huysvrouwe daer binnen hadde / met het meeste ende beste deel van sijn goederen / heeft gesocht dit Casteel voor den Coninck te versekeren/ende in te honden: Hy is met eenighe Vaendelen Waelen van sijn Regiment derwaerts ghetrocken voorby Antwerpen/ maer hy en was niet sterck genoech om met ghewelt yets te attenteren. Hy versocht assistentie van de Spaenjaerden die t'Antwerpen laghen/ maer het was te vergheefs/ niet een van haer allen en wilde daer nae luysteren: Sy wouden liever Antwerpen ende andere plaetsen die sy in hadden/ wel bewaren/ dan met perijckel noch meer te gaen conquesteren:

(69)

Flandria Maurorum timuit suppressa furores,
Civibus oppressis tanto discrimine rerum
Haec virtus redit, ut. Castellum milite cingant,
Auriacumq₃ Ducem Gandavum excepit amore.

[**1576.**] *Qui binos lepores una venabitur hora,*
Vno quandoq;, quandoq; carebit utroq;.

De Grave van Reux stercker geworden zijnde van volck / ende allerley Crijchs-gheveerte / soo heeft hy den *VII. Novembris* begonnen het Casteel te beschieten op twee plaetsen/ eerst alleenelijck de borst-weeringhe beschietende / doch als de beste ende grootste yveraers dit merckten / ende saghen dat het gheen ernst en was/ soo heeftmen/ van schande weghen/ meerderen ernst moeten gebruycken/ende daer is een bresse geschooten geworden. Als men nu eenen storm aenbrenghen soude/soo was de storm-brugghe te cort ghemaeckt / al-willens / soo eenighe meynen. Maer als de Grave van *Lalain,* (Generael van het gheheel Legher / in het afwesen van den Hertoghe van Arschot) ende de Marquis van Havre binnen Ghent quamen / soo is dese belegheringhe stracx met sulcken ernst en yver / oock goede ordre ende beleyt/ by der handt ghenomen/ dat de Spaenjaerden siende dat alles gereet was om eenen storm aen te brengen/verfocht hebben te parlamenteren / zijnde maer hondert en vijftich Man sterck/ ende gebreck van pulver ende [**1576.**] victualie hebbende. De Heere *de la Garde,* Colonel van de Francoysen/die den Prince dienden/is op het Casteel gegaen/maer het accoort en is voor dat mael niet getroffen / overmits desen Colonel hebben woude / dat de Spaenjaerden sonder geweer afgaen souden / d'welck sy gheensins doen en wouden: Maer als stracx daer nae *Valentijn Depardieu, Heere van la-Motte,* Gouverneur van Grevelinghe / belofte ghedaen hadde/datmen haer hare wapenen betalen soude/so hebben sy haer overghegeven/ behoudens lijf en goct/ ende sy zijn den elfden dach *Novembris, Anno 1576.* daer uytghetrocken/ ende nae Vranckerijck ghereyst. Daer trocken in het Casteel van Gent/om garnisoen te houden/ een Vaendel van des Graven van Reux Regiment / ende een van des Princen van Oraniens Vaendels. Maer corts daer nae hebben de Borghers van Gent der Tyrannen-nest ofte Casteel aen de sijde van de Stadt afghebroken/het welcke met groote viericheyt ende yver gheschiede / jonck en oudt / mannen ende vrouwen met eenen lust daer aen vallende.

Beschrijvinghe der Stadt *Valenciin,* ende hoe de Spaenjaerden/ ende Hooch-duytsche daer uyt ghedreven zijn gheworden / *Anno 1576.* den *XII. Novembris.*

[**1576.**] **E**Erick come tot het verhael der dinghen die *Anno 1576.* den *XII. Novembris* te Valencijn gepasseert zijn: Soo en can ick niet nae-laten alhier te beschrijven de gheleghentheyt ende schoonheyt deser Stadt/ op dat niet alleen wy Neder-landers / maer oock alle die dese Historien lesen fullen/moghen verstaen ende weten / dat het niet sonder reden en grocte oorsake en is / dat wy ghenoodtsaeckt zijn geweest de wapenen in de handt te nemen/ ende ons te verweeren teghen de bloedt-dorstighe [**1576.**] ende Landt-verdervende Spaenjaerden/ ende haren godloosen aenhanck/ ten ware dat wy / als stocken en blocken/ sonder beweginghe wouden aensien de ruine ende onder-ganck van vele so schoone ende treffelijcke Steden/ als in Christen-rijck te sien ende te vinden zijn.

VALENCIIN is een oude / wel-betimmerde/ rijcke / schoone / groote / stercke/ ende volck-rijcke

(70)

Jntrepidiqȝ VALENCENAE Cives, metuentes
Maurorum furias, Arcebant maenibus hostem,
Atqȝ Arcem subeunt faelici Marte, sic ille
Fallere qui studuit simili sic falitur arte.

[**1576.**] Stadt / de tweede in de Provincie van Henegouwe/ gheleghen in een lustighe deelinghe/ op de Schelde/ die daer door loopt / als oock het Rivierken Rovelle/ makende verscheydene schoone ende stercke Eylandekens in dese Stadt / ende loopen bycants door alle straten onder de huysen / grootelijcx tot gherief der inwoonders / ende oock tot versterckinge der Stadt/ diemen aen d'eene sijde can in het water setten/maer aen d'ander sijde heeft sy hoochten als berghskens. De Grachten deser Stadt zijn wijdt en diepe/ende sy heeft stercke Vesten ende Bollewercken rontom her. Sy is eertijdts voor onwinbaer gheacht gheweest/ overmits sy van verscheydene hare vyanden te vergheefs is beleghert gheweest / maer den Crijch wort heden ten daghe met sulcke behendicheyt ende gewelt ghevoert/datter nu langer gheen Steden onwinbaer en zijn/al ware het dat sy boven met yser en stael toeghewelft waren. Daer zijn in dese Stadt twee schoone groote Kercken / ende eenighe cleyne / oock drie Cloosters. Jn der Minder-broeders Clooster/d'welc het schoonste is/ ligghen veel Graven van Henegou/ ende veel Heeren van Valencijn begraven / in costelijcke Graven ende Tomben / met seer schoone *Epitaphia* ofte opschriften. Jn der Predick-heeren Clooster leyt begraven Jan de Avennes/ Boudewijns des Keysers van Constantinopolen neve. Daer zijn oock in dese Stadt goede Gast-huysen ende Godshuysen / goede renten hebbende tot onderhoudt der armen. Jn dese Stadt zijn oock veel Paleysen/ende schoone groote huysen/dese ende gheene groote Heeren ende Prelaten toecomende: Maer boven al steeckt uyt het heerlijcke Stadt-huys/staende op de Marckt/ al van ghehouwenen steen constelijck gearbeydt / vol vensteren ende portalen/ met sulcken toon ende lustich uytsien / wijdt en breedt / dat het een seer schoon cieraet der Stadt is. Dese timmeragie begrijpt oock mede / al uyt eender handt ghemaeckt/ter eener sijde S. Peters Kercke/ aen d'ander sijde een seer schoon [**1576.**] ende constich uyr-werck / d'welck niet alleen den tijdt van den dach en slaet eñ aenwijst/maer het vertoont ooc den loop van de Mane/ende alle d'andere Planeten/oock de maenden ende tijden des jaers/ ende veel andere dinghen. Onder het uyr-werck binnens dacks is de Coorn-marckt seer wijdt en breedt; noch hooger wordt de Wolle vercocht: daer by is de Schermschole / ende Crijchs-bane / ende veel andere derghelijcke ghebouselen ende plaetsen / tot recreatie der Heeren / ende gherief der Borgheren ende Cooplieden.

Dese Stadt is van 'sConincks weghe beset gheweest met Hooch-duytsche / ende het Casteel met Spaenjaerden. Doe de Staten de wapenen hadden aenghenomen teghen de Ghemutineerde Spaenjaerden/ soo begonnen de Hooch-duytsche Knechten te Valencijn met de Spaenjaerden die op het Casteel laghen te conspireren / tot nae-deel deser treffelijcker Stadt/alwaer sy meynden huys te houden/ als hare *confratres* t'Antwerpen / ende elders. Om hier in by tijdts te voorsien/ soo hebben de Generale Staten derwaerts ghesonden *George de Lalain, Grave van Rennenbergh, Baron de Vile,* Broeder van den overledenen Grave van Hooch-straten/ Gouverneur van Henegouwe/in het afwesen des Graven van Lalain. Onaenghesien dat Rennenbergh maer acht Compagnien Waelen van sijn Regiment by sich en hadde/ soo heeft hy even wel sijn stuck soo wijsselijck ende soo wel beleydt/dat hy de Hooch-duytsche by appoinctement uyt de Stadt ghelicht heeft/ den twaelfden *Novembris,* elck maer eenen Daeler ghevende tot reysgelt. Ten selfden daghe heeft de voorschreven Grave / met hulpe der Borgheren/het Casteel/daer hondert ende veertich Spaenjaerden op laghen/ onder *Diego de Orescione,* beleghert/die hy oock ghedwonghen heest by appointement haer over te geven/ ende

[**1576.**] het Casteel te verlaten/waer uyt groote vreucht ende blijdtschap ontstaen is/ onder de Jnwoonders dier Stadt / oock in de omligghende Steden ende Quartieren: Want nu mochten die goede lieden gherust slapen / daer sy te vooren altijdt in anghst ende benautheyt geleeft hadden/gaende als een Osse voor de bijle.

> *Hy doet een goedt dach werck, die van den quaden* [**1576.**] *scheydt.*

Stracx hier nae wert de Heere van *Licques* te Camerijck/daer hy Gouverneur was / by den Heere *Ainsi,* van den huyse van Gavre gevangen genomen/ende is also dese treffelijcke en machtige Stadt/met het stercke Casteel/voor de Staten van het Landt versekert.

> *Daer en comt gheen ongheluck alleen, soo en comter oock gheen gheluck alleen.*

Revolte binnen *Groeninghen,* ende ghevanckenisse van *Casper de Robles,* Gouverneur van Frieslandt / *Anno 1576.*

[**1576.**] **O**P dat de Landen in des te beter vreede ende eenicheyt souden moghen gheregiert ende gehouden worden/so hebben de Staten allen vlijt ende neersticheyt aenghewendt om de Pacificatie van Ghent over al te doen aennemen. Tot desen eynde hebben sy nae Frieslandt ende nae Groeninghen ende d'Omme-landen ghesonden den Hecre van *Francois Martini Stella* / een cloeck ende ervaren Edel-man van Brussel/ met commissie om de voorghenoemde Provincien in eenicheyt met de andere te verbinden / ende de Pacificatie van Gent te doen besweeren. *Casper de Robles* Portugees Heere van *Billi, Malepert, &c.* Gouverneur van Frieslandt ende van Groeninghen / vernomen hebbende / dat de voorgenoemde *Stella* tot sulcken eynde binnen Groeninghen ghecomen was/soo heeft hy hem stracx door sijnen Provoost doen vanghen/binden / en boyen/jae hy heeft hem seer ghewondet / ende daer nae wreedelijck door sijne Beuls doen pijnighen / sich niet schamende noch schromende selfs de handt daer aen te slaen/ ende des Beuls werck mede te doen: Meynende alsoo het gheheele secreet ende voor-nemen der [**1576.**] Staten desen haren *Commissario* uyt te Persen/ ende dan haer voornemen te verhinderen/want de Spaenjaerden en socht gheen unie / maer scheuringhe onder de Provincien/Landen/ en Steden. Doch hoe seere ende hoe wreedelijck dan *Robles* der Staten afgesondenen *Commissarium* ghepijnicht heeft/ soo en heeft hy niet connen alle de gheleghentheyt der Landt-saken vernemen. *Robles* heeft tot sich ontboden ende doen comen de Capiteynen die te Groeningen in garnisoen laghen/ *Fernand Loppez, Campi, Monceaux, Losy, Villers,* ende andere / met hare Officieren / van haer versoeckende / dat sy souden beloven ende sweeren/ dat sy hem de naest-comende drie maenden souden gehoorsaem zijn in alles wat hy haer bevelen soude/ om midler wijlen aen den Coninck te schrijven ende te vernemen / of het sijner Majesteyt wille ende belijden was/ dat de Staten haer met malcanderen ende met den Prince van Oranien vereenicht hadden? Belovende / indien dit des Coninckx wille was/ dat hy sich soude schicken ende reguleren nae

[**1577.**] sijner Majesteyt believen ende bevel / d'welck sy oock alle gaer behoorden te ghehoorsamen *&c.* Hy socht tijdt te winnen/ om sich absoluyt meester van Frieslandt ende van Groeninghen te maken. Loppez ende andere meer hebben den eedt ghedaen/maer als *Robles* desen eedt Hoopman Losy voor-hieldt / soo heeft hy hem beroepen op sijne Officieren/ d'welck *Robles* heel qualijck nam/ hy heeft de Bevel-hebberen ontboden / ende datelijck daer doen comen/ niet meynende noch vermoedende / dat sy hem sulcx souden durven afflaen / nochtans antwoorden sy hem/sy hadden voor neghen jaren den Coninck eenen eedt ghedaen/ by den selfden wouden sy leven ende sterven/ waeren niet van meyninghe eenen anderen eedt te doen. De Colonel gaf een van Losys Sergeanten de penne in de handt / op dat hy den eedt onderteeckenen soude/maer de Sergeant wierp de penne in het vyer / segghende/*Plustost mourir, Ick wil liever sterven, dan desen nieuwen eedt doen.* Aldus spraken oock den anderen Sergeant / ende de Corporaels. *Robles* hier over seer ghestoort zijnde / sprack met een dreyghende mine/ *Gaet henen, ick sal sien wat my te doene staet.* Dese Crijchs-lieden wisten wel wat haer nakende was / ende hieldent voor seecker dat de Colonel niet slapen en soude / voor dat hy dese onghehoorsame weygheringhe soude ghewroken hebben: Daerom dachten sy dat het tijdt was / sijn bloedt-dorstich voornemen te onderbouwen / sy hebben haere Cameraden ondeckt wat haer weder-varen was/ die belooft hebben malcanderen te helpen ende by te staen/ elcken Corporael heeft sijn *Esquadre* by een gheroepen/ ende nae dat sy haer den handel ondeckt ende vertelt hadden / soo hebben sy ghelijckelijck gheroepen/ *Liever sterven als eenen anderen eedt doen.* Stracx ginghen dese nae de Officieren van Capiteyn *Villers,* die de wacht hadden/ die sy oock stracx op haere sijde creghen/ met malcanderen besluytende / dat sy den Colonel wouden [**1577.**] in versekeringhe nemen / eer hy haerer eenighe ghevanghen nemen/ ende aen het leven of met een *stroppe de corde* straffen conde.

Het was hooge tijdt dat dese Soldaten haer voorsaghen / oft anders souden haerer vele noch dien avondt van haer leven zijn berooft gheweest/ want *Robles* hadde het grof Gheschut met haghel doen vullen / ende hy hadde Capiteyn *Loppez,* die den eedt ghedaen hadde/belast/dat hy/soo haest als het grof Gheschut onder de *Mutijns* soude los gheschoten zijn/ met sijn Vaendel *Losys* Vaendel soude aenvallen ende vernielen/ als het voorby de wacht soude trecken. Doch een van *Villers* Sergeanten dit vernomen hebbende/ heeft het een van *Losys* Sergeanten te kennen ghegheven / die op de wacht treckende / een ander strate in-sloech / ende comende op de Marckt (haere Roers met scherp gheladen zijnde) soo en hebben sy voor des Colonels Logement den gewoonlijcken eere-scheut niet ghedaen. De Wacht-meester belaste haer / dat sy nae ghewoonte den Colonel een eeren-scheute doen sonden: Sy antwoorden dat sy het niet doen en wouden/ voor ende aleer datmen haer gelt gave om cruyt ende lonten te coopen. De *Major* dreyghende eenighe Soldaten te slaen/ so riepen sy stracx alle gaer met luyder stemme/*Alarm Alarm,* ende velden hare Roers om te schieten/d'welc de Wacht-meester siende / soo begaf hy hem op den loop. Capiteyn *Losy* dit siende / sloech op sijn borst/ ende riep / *Soldaten nu is het tijdt, laet ons volbrenghen 'tgheene wy begonnen hebben.* Het Vaendel van *Villers* van de wacht aftreckende / vervoechde sich by Losys Vaendel / ende beloofden by malcanderen te leven ende te sterven. *Lopez,* die van den Colonel bevel ontfanghen hadde by het Gheschut te blijven/hoorende desen alarm/so schreet hy te Peerde/ eñ trock met sijn Compagnije na den anderen aen/om

(71)

Sic Frisiae Proceres, pulso qui regna tenebat
Roblesio, ante alias Gronninghia nobilis Urbes,
Perfidiae sociosqʒ Ducesqʒ Arcemqʒ superbam
Sternit humum, Auriacum recipit, gentemqʒ potentem.

[**1576.**] haer te stillen/ of te slaen/ ghelijck sijnen last was. Maer nae by comende wierdt hy soo ghegroet met Musquetten en Roers / dat hy sijnen Peerdt knap om-werpende van daer vluchte/sijnen hoedt van den cop vallende en raepte hy niet eens op. Sijn Soldaten siende wat de meyninge ende het voornemen van hare *Compagnons* was / soo riepen sy / schiet niet/wy willen het met u-lieden houden: Verghetende den afghedronghen eedt/soo dat Capiteyn *Loppez* hem in eenes Backers huys falveren ende versteken moeste. De Soldaten haer nu t'samen verplicht ende verbonden hebbende/lieten de Trommelen alarm slaen/ende sy trocken met een ghecrijt ende ghedruys nae des Colonels huys aen/ die haer tot voor de Poorte te ghemoete quam met den hoedt in de handt/haer vraghende wat hare begeerte was/ende soo het haer om gelt te doene was/soo beloofde hy/dat hy haer in drie dagen tijdts contentement geven soude / haer voorts soeckende met soete smeeck-woorden te bevredighen/ ende elck nae sijn logement te doen vertrecken: De Soldaten riepen / sy wisten haer gelt wel te crijghen/ maer midler wijle moest hy sich in haer handen ghevanckelijck gheven/ ende te ghelijcke sloeghen sy de handen aen hem/ ende leyden hem nae het Stadthuys/daer sloeghen sy hem boyen aen zijn beyde beenen / ende bonden hem met een dicke sware keten/ ende bewaerden hem met een stercke wacht / die hem veel spot en trots dede / met woorden ende met wercken. Stracx hier na hebben de Soldaten ooc gevanckelijck ghenomen den Heere van Rijsbrocek/des Colonels Schoon-fone/ ende fijnen Oversten Luytenant. De Capiteyns *Campi, Villers, Monceau,* oock *Losy,* namen sy oock ghevanckelijck/doch eenige met haren wille / op dat sy desen alarm ende oploop niet en souden hebben te verantwoorden; Ende sy vercoren eenen *Eletto.* Sy liepen oock nae de Waghe/daer de *stroppe de corde* stondt / die sy in stucken braken/ ende verbranden/ op de Marckt/roepende / *Vive le* [**1576.**] *Prince d'Orange, Vivent les Estats.* Dus langhe waren de Borghers in groote vreese ende benautheyt/ verwachtende allen ooghen-blick / dat het op een plonderen uyt-comen soude / ghelijck corts binnen Mastricht ende Antwerpen gheschiedt was. Maer siende dat de Colonel ende Capiteyns ghevanghen waren / soo hoopten sy dat het gheenen noodt doen en soude.

De Soldaten hebben oock den Heere *Stella* datelijck uyt sijn boyen ende ghevanckenisse verlost / op de Marckt ghebrocht / ende sy hebben hem in den name van de Staten den eedt van ghetrouwicheyt gedaen/ d'welck gheschiedt zijnde / soo hebben sy hem met een goet convoy sekerlijck nae Brussel ghebracht/daer by voeghende eenighe van hare Ghecommitteerde/presenterende den Staten haren dienst/ende versoeckende eenen anderen Colonel/ ende betalinghe van hare t'achterheyt / ende om te weten/in wiens handen sy de Stadt leveren souden. Dit alles is gheschiedt op den *XXIII. Novembris, 1576.*

Des anderen daechs wierdender vijftich Soldaten ghesonden nae het logement van *Fiasco,* gemeynelijck *Vasques* ghenoemt/die Gouverneur binnen Zutphen gheweest was. Als sy hem in sijn huys niet en vonden/ so liepen sy nae 'tClooster van de Minne broers/ want haer wierdt gheseyt dat hy hem aldaer verborghen hadde: Sy sochten hem onder en boven door het gheheele Clooster/maer sy conden hem nerghens vinden/ want hy hadde hem laten scheeren als eenen Monick / ende hy hadde een cappe aenghetrocken/ ende een keerse in de handt houdende/ socht hy so vlijtich als yemant van haer allen/sonder bekent te worden/ soo langhe tot dat eenen Monick tot de Soldaten sprack / wijsende op *Vasquez, Desen Monick is wel van onsen Orden, maer hy en is van dit Convent niet,* als de Soldaten dit niet en verstonden / ofgheen

[**1576.**] achtinghe daer op en gaven/ soo sprack hy voorder/ *Ipse est, tenete eum, Dit is de Man, hout hem vast.* Stracx vatten hem de Soldaten aen/ende leyden hem nae de Marckt in sijn Monicks cleederen / alwaer hy van yeder Man is bespot ende belacchen gheweest. De Provoost wierdt is des Pastoors huys gevonden in den schorsteen. De Wacht-meester sochten sy in het hoeren huys / maer vonden hem op een ander plaetse in eenes Priesters habijt. Sy vonden en vonghen oock *Fernand Lopez,* dien sy over strate leydende riepen / *Voicy le bourreau de Groeninghe, Siet hier is den Beul van Groeninghen.* Daer wierden te deser tijdt noch andere soo Politijcke/als Crijchs-officieren des Conincks ghevanckelijck ghenomen/diemen vreesde dat arbeyden souden om de Landts-vrede te breken. De Colonel *Robles* met andere ghevanghens/wierdt op het Casteel te Leeuwaerden ghebracht/die nae der handt zijn los ghelaten/ als het *Eeuwich Edict* met *Don Iohan* ghemaeckt ende ghepublieeert wierdt. De [**1576.**] Staten Generael hebben den Grave van Rennenbergh *George de Lalain* als Gouverneur in Frieslant ghesonden/ die nae Monsteringhe ende afrekeninghe de Soldaten hare volle betalinghe ghegheven heeft/ beloopende ontrent seven tonnen gouts; Ende nae dat de Soldaten ende Borghers van Groeninghen den Generalen Staten/ ende hem als haren Stadthouder/ eedt van ghetrouwicheyt ghedaen hadden/ soo heeft hy de Pacificatie van Gent over al in sijn Gouvernement doen publiceren/ ende hy liet het Casteel afwerpen /daer alle de Borghers geern de hant aen en sloeghen/ ende de reysende ofte daer deur passerende lieden ghearresteert ende ghedwonghen mede hier toe te helpen/ op dat het spoedelijck gedaen soude worden. Hier mede is Frieslandt/Groeninghen/ende Omme-landen voor dat mael in vreeden ende onder de ghehoorsaemheyt der Staten ghebracht.

Luc. *1.52.*
Godt heeft de machtighe van den throon afghetrocken, ende de nederinghe heest hv verheven.

Een dapper schermutsinghe tusschen de Schotten ende de Spaenjaerden/ daer de Schotten d'over-handt behielden/ *Anno 1577. In Ianuario.*

[**1577.**] **D**Oor dien de Spaenjaerden hare aenslaghen soo wel gheluckt zijn te Aelst / te Visnack/te Mastricht / te Antwerpen / ende op andere plaetsen/ende dat alcorts nae malcanderen/ soo zijn sy hier door soo moedich ende courageus gheworden/ dat sy met eenen dommen sin ende dol ghemoet eenighe stucken aenginghen/ die haer qualijck geluckten / weynich gedenckende op de oude Crijchslesse / *Amat victoria curam: Voorspoet verheyscht sorghe.* Ende wel warachtich hebben de oude gheseyt/ *Qui de se praesumit ante quam pugnat victus est.* Dat is/ *Die stout en opgheblasen is van ghemoede, ende hem selven inbeeldt, dat hy groote dinghen can uytrichten door sijn eyghen cracht ende ghewelt, die wordt overwonnen eer hy te deghe aen het vechten comt.* Nevens andere onbedachtsame ende verboeghde aenslaghen die de Spaenjaerden hebben aenghericht *dulci fortuna ebrij,* doe sy in haere meeste dertenheyt ende moetwille waren rasende en dollende / is desen mede eenen gheweest / die *Anno 1577.* in den beginne des jaers gheschiedt is by Luyck/ in een Dorp of Vlecke ghenoemt *Iupile* of *Iupiliaen,* alwaer een goet deel Schotten laghen/de Staten dienende/onder het gebiet ende beleyt van den cloecken Colonel *Balfour,* die van de [**1577.**] Spaenjaerden bespronghen zijn/ meynende de selfde alle gaer te overvallen ende om te brenghen: Maer de Schotten hebben haer soo dapper te weere gestelt/ dat sy de Spaenjaerden een goet deel volcx afgheslaghen hebbende / de reste op de vlucht brochten. Hadden de Spaenjaerden de Stadt van Mastricht niet te vriende ghehadt / die haer de Poorten opende ende in liet / haerder en soude niet een ontcomen zijn. Hier is soo dapperlijck gevochten / dat het scheen datmender vocht om de eere van de Schotsche ende Spaensche Natije: De Schotten hebben daer doen blijcken dat sy Mannen van couragie zijn / ende dat der Spaenjaerden huyt soo weeek ende soo dunne is / als de hare / ende anderer. Dese victorie/ al hoe wel sy cleyne was / soo heeft sy nochtans nae der handt niet alleen de Schotten ghecourageert ende moet gegeven/ maer ooc alle der Staten Ruyteren en Knechten/ die nae desen beter stant ghegrepen hebben/als te vooren / nu voor seker houdende / dat de Spaenjaerden niet meer scheut-vry en zijn / als andere. De Hooch-duytsche verhalen ende beschrijven dit ghevecht seer aerdich / in hare Rijmen:

Nach dem etliche von den Staten
Den pas durch Luyck erhalten haten
Kummen de Spaenjarden als baldt
Ihnen ins gemut mit grosser gevvalt.
Dennen die Schotten ritterlich
Begegnen, und gar mannichlich,
Vnd geben ihnen guten lohn,
Dus sie abziehen mit spot und hon.
Dan die Signori gaer verzaecht
Nach Mastricht mital irer macht
In grosser eil sind hin-gelauffen,
Sunst musten sie die haut verkauffen.

(72)

Magnanimus miles Leodinae finibus orae
Castra tenet Scotus, invidit sed Maurus adarma
Provocat, ille memor veteris virtutis, in hostem
Irruit, huic superest dubiae fuga sola saluti.

Het Casteel van *Vtrecht,* ghenoemt *Vree-borcht,* wordt by de Staten beleghert/inghenomen/ende gheraseert/ *Anno 1577.*

[**1577.**] **A**Ls de tijdinghe in de Neder-landtsche Steden quam/dat N. ende N. haer hadden ontlast ende ghevrijet van het wreede jock der Spaenjaerden/dat heeft andere Steden/die noch onder haer suchten en duchten/moet ende couragie ghegheven/ om nae te volghen het exempel harer nae-buyren / ghelijck nevens andere ghedaen hebben die van Vtrecht/ die vele van die boose Natie gheleden hebben/onaengesien dat dese Stadt de Paepsche ofte Roomsche Religie soo seere toe-ghedaen was/ als eenige Stadt in gantsch Neder-landt. Jn of aen dese Stadt lach een Casteel/ghenoemt *Vree-borch,* of *Vreden-burg,* d'welc so veel te seggen is/als Vrede-bewaerder/na de meyninge der gener die het eerst dien name ghegeven hebben/maer ten aensiene der wreetheyt die in ende uyt het selfde / der Stadt/ ende menich redelijck Man aengedaen is/mocht het wel heeten *VVreede-burcht.* Het is ghetimmert by Keyser Carel den vijfden / doe de Bisschop van Vtrecht hem de Souvereyniteyt of over-heerlijckheyt der Stadt ende des Landts van Vtrecht gheresigneert ende opghedraghen hadde. Met dit Casteel heeft dien Keyser geslist diversche groote partijdicheden/die des maels daer in swanck ginghen/ ende sodanighe waren/dat de Bisschop de selfde niet connende wech nemen / de Stadt ende 'tLandt in handen des Keysers *Caroli V.* heeft over-ghegheven. Op dit Casteel lach *Anno 1577.* als Gouverneur *Francisco Ferdinando d'Avila,* met ontrent hondert Spaenjaerden / die de Magistraet ende Borghers seer geern souden quijt gheweest zijn / want sy maecktent aldaer op sijn Spaens/ ghelijck sy over al deden. Eer de Pacificatie van Gent noch ghepubliceert was/ soo hebben de Generale Staten het Casteel van Vtrecht latenl elegheren door den Heere van *Hierges:* Maer hy en heeft [**1577.**] het niet connen vermeysteren. Nae dat de Heere van *Hierges* in anderen saken sich heeft gebruycken laten/ soo hebben de Staten ende die van Vtrecht / om hare Crijchs-saken te beleyden/gheroepen den Grave van *Bossu,* die uyt sijn lanck-wijlighe ghevanckenisse van Hoorn los ghelaten was / uyt cracht der Pacificatie van Gent ende naerder verbontenisse der Generale Staten. Desen Grave en droech de Spaenjaerden nu gheen goet herte toe / overmits sy hem soo langhe in de ghevanckenisse hadden sitten laten / vergeten hebbende al de getrouwe diensten die hy den Coninck meermaels in perijckel van sijn lijf ende leven gedaen hadde. De Spaenjaerden op het Casteel van Vtrecht merckende / datmen begon eenighe preparaten ofte ghereetschap te maken/ om haer te belegheren / soo zijn sy den *XXI. Decembris,* op S. Thomas dach / uyt het Casteel in de Stadt ghevallen/ ende hebben een deel Borghers vermoordt / ende 'tvuyr in eenighe huysen/nae by het Casteel liggende/gesteken/d'welck sy 'snachts daer nae noch meer deden/ ende sy hebben alle daghe dapper in de Stadt gheschoten/ende groote schade ghedaen. De Borghers hebben haer / soo sy best conden / teghen het Casteel beschanst/ alomme haer Gheschut plantende / om het Casteel te beschieten / d'welck sy oock soo nauwe beset ende beleghert hebben / als sy immermeer conden. Of wel/ nae ettelijcke daghen belegheringhe / de Spaenjaerden in grooten noodt gheraeckt zijn/ende gheen ontset verwachtende en waren/soo hebben sy even wel het Casteel niet willen overgeven / voor ende aleer dat Don Johan/die weynich dagen daer te vooren in't Landt ghecomen was / haer tot verscheydene reysen gheschreven ende belast hadde / dat sy het souden over-

(73)

Omnes Vandalici imperium miserabile regni
Excutiunt, tentat notissima Tentone Rheno
Trajectum hostiles expellere ab Urbe Latrones,
Arce simul, valuit non tātum Civis in armis.

[**1577.**] gheven in handen van de Staten: Maer neen/noch en wouden sy het niet doen. Doch eyndelijck / als sy het immers niet langher houden en conden / soo hebben sy het overghelevert in handen van den *Grave van Bossu,* dien sy noch hielden voor eenen getrouwen dienaer des Conincks / maer de Staten des Landts hielden sy voor *Traditore del Re.* Het overgheven deses Casteels/ is gheschiedt den *XXIII. Februarij, Anno 1577.* ende het is corts daer nae gheheel afghebroken/ met consent van Don Jan/vreesende datter de Prince van Oranien in mocht comen te nestelen. Ten is oock sint der tijdt noyt wederom her-bout/ Godt geve/ dat het den vyandt der Kercke Godts ende onses lieven Vader-landts/sijnen eersten Sone coste/als hy den grondt daer van leyt/ ende wanneer hy de Poorten settet /dat coste hem sijnen jonghsten Sone/ ghelijck *Iosua* toeghewenscht heeft/den genen die *Iericho* [**1577.**] her-bouwen soude. Jos. *6.26.*

Capiteyn *Francisco Fernando d'Avila* Gouverneur van Vreen-burgh/ trock met sijn Soldaten/met vry gheleyde / nae Vianen/ by Capiteyn *Tordisillas,* die corts daer nae het Casteel van Vianen oock over gaf/ als oock *Alonso Lopes Gallo* het huys van Culenborgh dede. Dese drie Capiteynen trocken t'samen nae Antwerpen by d'andere Spaenjaerden. Aldus werdt Hollandt ghevryet ende ontslaghen van het wreede / tyrannighe Spaensche jock / ende sy en zijn oock sint dier tijdt daer noyt wederom inghecomen: Godt gheve / dat noch wy / noch onse nae-buyren dien dach niet beleven en moghen / dat syder nae haeres boosen herten lust / wederom in comen.

Pacificatie ofte Urede-handelinghe binnen *Gent* besloten/ wordt t'Antwerpen/ ende elders ghepubliceert/ *Anno 1577.*

[**1576.**] **A**Ls de Spaenjaerden grooten moet-wille over al in de Neder-landen dreven/ ende met groot ghewelt Leyden beleghert hadden / so hebben *Anno 1575.* de bedruckte ende schier bedorvene Neder-landers/ door ootmoedighe requesten/by den Coninck versocht / ende eyndelijck door tusschen-spreken van den vromen Keyser *Maximiliano* vereregen/dat binnen *Breda* een t'samen-comste soude ghehouden worden/daer in van vrede gesproken ende ghehandelt soude worden: Maer 'tis onvruchtbaerlijck afgheloopen / alsoomen heeft connen tasten en voelen/dat de Coninck niet anders ghesocht en heeft/ dan de Landen onder pretext van vrede/ in een eeuwige slavernije der Spaenjaerden ende vreemde Natien te brenghen. Die van Hollandt deden eenen penninck ter ghedachtenisse hier van slaen/met dese omschrift aen d'een sijde/*Securius bellum pace dubie:* Ende [**1576.**] aen d'ander sijde / *Libertas aurea, cujus moderatur habenas ratio.* Dese vrede-handelinghe is hervat binnen Gent/*Anno 1576.* ende aldaer op het Stadt-huys besloten den *VIII. Novembris, Anno 1576.* vervatet in *XXV.* Articulen/die genoemt worden *de Pacificatie van Gent,* voor goet aengenomen ende gheconfirmeert by den Coninck/na dat de Bisschoppen/Abten/ende andere Gheestelijcke persoonen/oock de Doctoren van Leuven gheattesteert hadden/dat nae ghelegentheyt van dien tijt/'tvoorschreven Tractaet niet in en hielt/ dat de Catholijcke Religie naedeelich was/maer dat het veel meer tot bevoorderinge der selfder was streckende; Als oock / nae dat de Raden van State verclaert hadden / dat dese Pacificatie niet en was verminderende de autoriteyt/hoocheyt/ende behoorlijcke

(74)

Belgica PAX toto nunc applaudente Senatu
Firmatur, Iano Austriaco comittitur omne
Jmperium nostris excedere finibus hostis
Iussus abit posito spondet Rex Marte quietem

[**1577.**] gehoorsaemheyt die de ondersaten den Coninck schuldich waren.
Dese Pacificatie ofte Vrede-handelinge is eerst binnen Gent / daer nae binnen Antwerpen/ ende in andere Provincien ende Steden ghepubliceert ende afghecondicht/ op dese naevolghende wijse:
Allen den genen die desen sullen sien ofte hooren lesen saluyt: Also de Landen van herwaerts over dese naeste negen of thien jaren vervallen zijn in groote elende ende verderf/deur de in-lantsche crijgen/hoovaerdige ende rigoreuse heerschappie ende regieringhe/gewelt/ rooverije / plunderinghen/ ende andere onordentlijcheden ende insolentien der Spaenjaerden ende harer aenhangheren: Ende dat om hier in te versien/ ende te doen ophouden alle voordere troublen / overlastinghen/ende elenden in dese Landen / door middel van eenen sekeren ende vasten vrede / in *Februario* laest-leden *Anno 1574.* te *Breda* zijn gesonden ende vergadert de Commissarisen van sijne Majesteyt / ende des Princen van Oranien/ als oock der Staten van Hollandt / Zeelandt / ende hare gheassocieerde: By de welcke verscheydene middelen ende presentatien voor gheslaghen zijn om de Landen tot vrede te moghen brenghen / Edoch de ghehoopte vruchten daer van niet ghevolcht en zijn: Maer dat ter contrarie gheduyrende die hope des troostes / goedertierenheyt/ ende genade sijner Majesteyt / die Spaenjaerden daghelijcx meer ende meer zijn voortghevaren met ghewelt doen/ ende ruineren/de arme ondersaten in gheduyrighe slavernije brenghende/sonder ophouden van mutineren in verscheydene plaetsen / dreyghende de Heeren ende Steden/ haer vyandelijcke wijse meesters makende van diversche plaetsen / roovende / moordende / ende brandt-stichtende nae haren boosen [**1577.**] aert ende believen: Ten welcken aensiene sy van de gheene die de regieringhe der Landen bevolen was/ zijn verclaert vyanden van sijne Majesteyt / van het ghemeyne beste / ende publique vrede: Soo zijn de Staten van herwaerts over / met consent ende believen der gheener die het Gouvernement bevolen was/ ghenoodtsaeckt geweest de wapenen in handen te nemen / om voor te comen/ voorderen/jae eeuwighen overlast ende slavernije / ende op dat de inwoonders deser Landen met malcanderen in vrede eñ een vaste verbontenisse vereenicht zijnde/gelijckelijc de Spaenjaerden ende haere aenhanghers/ verdervers deser Landen/ souden doen vertrecken / de Landen alsoo brenghende tot een nieuwe besittinghe ende genietinghe van hare oude Privilegien/ Rechten/ Costuymen ende Vryheden/daer op volgen soude handel en wandel/trafijcque ende welvaert in alle de Landen: So is het dan dat nae voorgaende vergaderinghe der voorseyder Heeren die het Gouvernement deser Landen bevolen was / ende nae hervattinghe der communicatien van vrede-handelinghe binnen *Breda* ghehouden. Dit teghenwoordighe Tractaet is ghemaeckt ende opghericht ter eeren Godes / ende tot dienst van sijne Majesteyt / tusschen de Prelaten/Edele/Steden ende Leden van Brabant/ Vlaenderen/ Arthois / Henegouwe / Valencijn / Rijssel / Douay/ ende Orchies / Doornick / Tournesis/ Vtrecht/ende Mechelen / representerende de Staten dier Landen/ ende tusschen den Heere Prince van Oranien/Staten ende Steden van Hollandt/Zeelandt / ende hare geassocieerde/ door Commissarisen van beyden sijden daer toe ghecommitteert.

Beati pacifici.

Wt-tocht der Spaenjaerden uyt Antwerpen / ende overleveringhe des Casteels in handen van den Hertoghe van Aerschot / den *XXVI. Martij, 1577.*

[**1577.**] **D***On Iohan d'Austria* heeft/ achtervolghende het eeuwich Edict / de Spaenjaerden doen vertrecken uyt het Casteel van Antwerpen/ den *XXVI. Martij, Anno 1577.* Hoe geern dat hy dit ghedaen heeft / can een yeder wel by hem selven dencken / maer hy moeste het doen/ want hy en conde niet eer voor Gouverneur der Landen aenghenomen nochte beeedicht worden eer dit gheschiedt was / achtervolghende het verdrach met hem opghericht: Het Casteel werdt van de Staten overghelevert den Hertoghe van Aerschot / die met een deel Walsch Crijchs-volck/ op de Brugghe des Casteels verschenen is/alwaer sich den Secretaris *Diego d'Escovedo* heeft vervoecht/om hem in 'sConincks name den eedt af te nemen/ d'welck aldus toeginck; *Sanchio d'Avila,* die tot noch toe Castileyn geweest was/ niet willende/ uyt Spaenschen hooch-moet / selve dit Casteel overleveren/(hoewel expresse brieven ende bevel daer van hem van den Coninck ghegeven werden) belaste sijnen Stadt-houder *Martino del Hoyo,* dat hy het in sijnen name doensoude / d'welck hy dede / brenghende ende daer overleverende de sleutelen des Casteels. Aerschot sijne handen legghende in de handen van *Escovedo,* heeft/in het by-wesen van den Ambassadeur des Keysers/gesworen als volcht/ *Ick Philips de Croys, Hertoghe van Aerschot, sweere by Godt, ende de Maghet Maria, ende op de vier Heylighe Euangelien, dat ick dit Casteel sal bewaren ende behouden ten dienste van de Conincklijcke Majesteyt Philips, onsen Heere, ende dat ick dat niemandt anders en sal leveren, dan sijnen eyghenen persoone,* [**1577.**] *ofte Naecomelinghen, sonder sijn uytdruckelijck ghebodt.* Waer op *Escovedo* antwoorde / *Soo ghy sulcx doet, als ghy seght, soo wille u Godt helpen: Soo niet, de Duyvel hale u, met lijf ende ziele.* De ommestanders seyden alle / *Amen.*

Dit ghedaen zijnde / leverde *Hoyo* de sleutelen in handen van den Hertoghe van Aerschot. Terwijle dat dit gheschiede / soo was de Brugghe opghetrocken / ende het Casteel ghesloten/ ende nae dat het ghedaen was / dede hy de Brugghe nedervallen/ ende opende de groote Poorten des Casteels/ belastende de Spaenjaerden daer uyt te trecken/d'welc datelijck gheschiedt is / ende de Hertoghe van Aerschot met sijn Waelen trock daer in / sijnen Sone / Prince van Chimay / tot sijnen Luytenant nemende.

De Spaenjaerden uyt het Casteel scheydende / namen mede haer ghevanghene / den Grave van Egmont / den Heere van Floyon/ den Heere van Glimes/ den Heere van Capres/ ende den Heere van Goignes/ ende ses stucken Gheschuts/ overmidts sy haere volle betalinghe noch niet ontfanghen en hadden. Sy trocken op Liere / d'welck sy oock verlieten: Van daer nae Mastricht/daer was haer *Rendez-vous.* Sy namen mede veel Neder-landtsche Vrouwen ende Hoeren: Oock eenen grooten schat van gheroofden ghelde / Juweelen / ende allerley costelijckheyt/ daer van sy in haere ghedruckte Boecken glorieren: Maer even wel hebben die

[**1577.**] van Antwerpen met groote blijdtschap het vertreck der Spaenjaerden aenschouwt / Godt lovende ende danckende/ ende jae soo verblijdt zijnde/als eertijdts de Egyptenaers waren/doe de Jsraeliten met hare afgheleende goederen te lande uyt trocken. Nae het vertreck der Spaenjaerden van het Casteel / en was de Stadt van Antwerpen noch niet seer gherust noch seker / want de Hooch-duytsche / die in des Conincks [**1577.**] soldije waeren / bleven noch in de Nieu-stadt liggen/tot dat sy haer volle betalinge souden ontfangen/onder de Colonelschappen van Fronsbergh ende Focker/d'welck de Borgers al vry verdrietelijc was te aensien ende te lijden / dewijle sy de Stadt hadden helpen plunderen/maer wat souden syder toe doen?

Quando id quod vis non potes, velis id quod potes.

(75)

Hispanus Mil-es praedâ satiatus opimâ
Anversae tristis rellinquit Moenia, et Arcem
Quis iam non pacem, quis iam non secula speret
Aurea, sed scelus occultum Dux corde tegebat

Wt-tocht der Spaenjaerden ende anderer vreemde Natien/ uyt *Maestricht,* ende voorts uyt gheheel Brabant/ *Anno 1577.*

[**1577.**] **D**E Staten hebbende het beloofde gelt/ (tot betalinghe der Spaenjaerden/ ende anderer Roeden/ daer mede de Landen eenen ruymen tijdt wel dapper ghecastijdt waren geweest) meestendeels opgebracht / ende des Conincks Crijchs-volck contentement ghegheven hebbende/soo zijn de Spaenjaerden/Jtalianen/ ende Borgonjons/ te voete ende peerde / den *XXI. Aprilis, Anno 1577.* uyt Mastricht vertrocken/al hare sterckten ende plaetsen verlatende: Oock zijn alsdoen los en vry ghelaten alle de ghevanghenen van beyde sijden / onder welcke de voornaemste waren *de Grave van Egmont, de Heere van Capres,* ende *de Heere van Goignies,* ende noch eenige particuliere of private persoonen/die by de Spaenjaerden hadden ghevanghen gheseten. De Staten hadden in gevanckenisse gehadt/ende lieten nu los en vry gaen/*Caspar de Robles,* Heere van Billi/Colonel/ ende Gouverneur van Frieslandt / *Valdez Colonel,* ende Gouverneur van Zutphen/de huysvrouwe van den Colonel *Montdragon,* Capiteyn *Ioseph de Talenare,* eñ noch vijf ofte ses andere van name ende qualiteyt. De Grave van Mansvelt / Gouverneur van Lutzenborgh heeft dit volck geleydt tot Lutzenborg/ ende van daer zijn sy voorts gereyst nae Jtalien aen/ eenighe met gelt en rijckdom wel gheladen / al veel meer uyt het Landt draghende als sy daer inne ghebracht hadden.

Don Bernardin de Mendoza, die ten tijde van Duc d'Alve/ende den grooten Commendador/Ritmeester geweest is/ende daer nae Ambassadeur in Engelandt ende in Vranckerijck geweest is/heeft de Neder-lantsche [**1577.**] Historien beschreven tot het jaer *1577.* Gedruckt binnen *Paris Anno 1591.* Daer in hy glorieert/dat om het onghelijck d'welck de Staten den Spaenjaerden aen deden / sy den selfden wel meer dan *XXX.* duysent Mannen afgheslagen ende ontdaen hadden/ ende dat binnen den tijdt van ses Maenden/te weten/van den lesten *Augusti, Anno 1576.* tot den *XVII. Februarij, Anno 1577.* als het Edict van vrede uytgheroepen of afgecondicht werdt: Noch roemt desen Spaenjaert/dat sijn Natie den Neder-landeren hadde afghenomen meer dan sestich Vaendelen ende Standaerden/soo in het Velt/als in het innemen der Steden/ ende dat syder wel twintich duysent verslaghen hadden / gehoorende onder die Vaendels ende Standaren; Ende dat sy in al dien tijt ende exploicten / niet boven sestich Spaenjaerden verloren en hadden: Besluytende/dat Godt hare sake rechtveerdichde/door dien hy haer so triumphant / soo rijckelijck / ende soo voorspoedelijck met buyt gheladen liet nae huys toe trecken. Dit is even het selfde argument d'welck den Tyran *Dionysius Corinthi* ghebruyckte / die te *Locris* den Tempel *Proserpinae* berooft hebbende / nae huys gheseylt is; Op de Zee zijnde/ ende eenen goeden voor-wint hebbende / ende schoon weder/soo sprack hy / *Siet wat eenen voorspoedighen windt dat Godt den Kerck-roovers, gheeft:* Willende besluyten/of datter gheenen: Godt en is/die siet en weet wat de Menschen hier beneden doen/of immers soo sy het sien/dat sy het niet en achten voor sonde. Maer

> *Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira, sed tardiratem gravitate supplicij pensat*

(76)

Vrbibus excedunt reliquis saeva agmina Iberûm,
Hesperiamqʒ petunt crudelia monstra, Latrones,
Hinc terris, pelagoqʒ quies, hinc pacia honores
Unanimes Belgae Domino adspirante celebrant

Conterfeytsel / Afcomste / ende Commissie van *Don Ian van Oosten-rijck,* Gouverneur van Neder-landt/ *Anno 1577.*

[**1577.**] **N**Ae de doodt van Don Loys de Requesens/ is de regieringhe der Neder-landen / gelijck te vooren verhaelt is / bevolen ende in handen gestelt/den Raden van Staten/d'welck ontrent een jaer lanck gheduyrt heeft. De Coninck heeft om de Neder-landen te regieren vercoren *Don Iohan d'Austria,* des Keysers *Caroli V.* Bastaert-sone. Sijn Moeder was een Duytsche Vrouwe. Om dat sy de beste fame niet en hadde/dede hy die uyt Neder-landt vertrecken / ende sondtse nae Spaenien/ daer hyse in een Clooster bestelde / in het welcke sy wel conde eerlijck leven. Tot haerder bewaringhe ende dienst bestelde hy sijn Voester by haer. Dit heeft de Moeder so seer verdroten/datse/ soo eenige schrijven/ Don Jan eenen anderen Vader gheven woude/segghende dat hy van den Keyser niet gheprocreert en was. Hoe het hier om sy / en wil ick my niet seer becommeren / maer dit weet ick wel / dat niet sonder groote reden de Oude gheseyt hebben / *het is een wijs Kindt dat sijnen Vader kent.*

Don Johan was ontrent dertich jaer oudt/doe hy in Neder-landt quam / hy was van middelbaere stature / een fraey / cloeck / ende geestich Man / Hoofs ende courtois / maer seer hooch-moedich ende vermetel/ hem selven inbeeldende / dat hy weerdich was *Monarcha* te wesen. Hy hadde eer hy in Neder-landt gesonden wert/betoont ende doen blijcken sijn cloeckheyt ende ervarentheyt in den Crijchs-handel/want als *Anno 1571.* (na dat den Turck de Venetiaen hadde afghenomen het Coninckrijcke van *Cyprus*) de Paus/Coninc van Hispanien/de Jtaliaensche Princen/ende Republique van Venetien een verbont t'samen gemaeckt hebben/ghenoemt *Sancta Liga,* ofte/het *Heylighe Verbont,* te hoope brengende hare macht van Schepen/Galeyen/ende Crijchs-volck/ om *Cyprus* [**1577.**] wederom te gaen winnen/so is Don Johan tot Generael ofte Overste van dese Scheeps-armade ende volck ghestelt. D'welck seker geen geringes en was/ want daer zijn by een ghecomen *CCVIII.* Galeyen/ *VI.* groote Galeassen/ elck ophebbende *LVI.* stucken Geschuts/ende *VIC.* Man: Noch *XXV.* groote Schepen/ ende *XL.* Fregatten of Jachten/ op welcke alle gaer waeren *XXVI.* duysent Soldaten / boven het Scheeps-volck ende Slaven. De Turcksche Armade lach met drie hondert Galeyen eñ Schepen in *Lepanto, Iacobus VI.* Coninck van Groot-Britanien schrijft van *CCLXX.* Oorloch-schepen / ende seyt / dat op de selfde gheweest zijn *14000.* Janitzeren/ behalven het over groot getal van andere Turcksche ende vreemde Soldaten. Dese twee Vloten zijn malcanderen ontmoet in een enghe Zee/die heden ghenoemt wort den schoot van Lepanten/ vloeyende aen de slincker sijde van den oever van oudt *Peloponesus,* dat nu *Morea* genoemt wort. Den sevenden *Octobris* zijn dese beyde Armaden aen malcanderen ghecomen/ ende hebben wel drie uyren lanck/tot den avont toe/dapperlijc met malcanderen ghevochten/eñ hebben eyndelijc de Christenen (door de hulpe Godes) de victorie behouden/ met verlies van *XVII.* Galeyen/ende wel *7650.* Mannen/waer onder eenighe treffelijcke Crijchs-overste waren. Maer aen der Turcken sijde blevender doodt wel *XXX.* duysent/daer vele van hare treffelijcste Hoofden onder waren/ende ontrent *VI.* duysent warender gevangen/ofsoo *Iacobus VI.* schrijft *25150.* doot/*3846.* gevangen. Daer hebben de Christenen ghecregen wel *CCCC.* metalen stucken Geschuts/ende verlosten wel *XII.* duysent ghevanghene Slaven/meest Christenen/ ende sy cregen over de *130.* Turcksche Schepen/ ende

(77)
IOANNES AVSTRIACVS PRINCEPS FRANCAEVILLAE, GVBERNATOR GENERALIS IN BELGIO.

[**1577.**] daer warender over de *80.* in den grondt gheschoten: Met de reste ontquam *Oluzaly,* den Vice-Admirael. Dese victorie heeft heel Christenrijck sonderlinghe deucht ghedaen/want hadde den Turck hier victorie bevochten / hy soude wat groots teghen den Christenen aenghevangen hebben. De Coninck van Groot-Britanien *Iacobus VI.* heeft dit Scheeps-ghevecht te Lepanten in Schotschen rijm seer aerdich beschreven.

Anno 1574. heeft den Turck / wel ende ghenoechsaem gheinformeert zijnde/met wat eenen hartneckighen yver ende wreedt voornemen den Spaenjaert den Crijch in Neder-landt voerde / gemeynt sijn profijt daer mede te doen: Want hy voor seker houdende/ dat sy in hare grimmighe obstinaetheyt teghen de Neder-landers souden volherden/soo heeft hy die occasie waerghenomen/ende heeft alle ghereetschap gemaeckt om het Coninckrijcke van *Tunis* in te nemen/ om van daer bequamelijck Spanien/ Jtalien / ende andere omligghende Landen te moghen beoorloghen met sijn Galeyen. Hy heeft toegherust hondert ende tsestich Galeyen/ met vijftich groote Schepen / versien met een groot getal Crijch ende Scheeps-volck. Jn het Coninckrijcke van *Tunis* was Gouverneur in des Coninck van Spaniens naem/eenen *Gabriel Serbellion,* die met Duc d'Alve hier in Neder-landt gheweest was/ ende het Casteel van Antwerpen verordineert hadde. Hy hadde tusschen de Stadt *Tunis* ende het Fort *Goletta* een seer groote Fortresse ghemaeckt/hopende den Turck daer soo lange op te houden tot dat hy ontset crijghen soude. *Don Iohan d'Austria* is van weghen den Coninck van Hispanien derwaerts ghesonden / met een goet deel Schepen ende volck/ hopende dat de Potentaten van Jtalien oock van ghelijcken doen souden/maer sy hebben het afgeslaghen / midts dat sy elck selfs den Turck op haren hals te verwachten hadden/daer toe sy haer gelt ende [**1577.**] volck moesten sparen: Soo dat Don Jan hem niet sterck genoech en kende / om hem ter Zee te begeven. *Orchially* den Turckschen Admirael is voorts ghevaren/ende heeft de Stadt *Tunis* ende het Casteel ingenomen/ ende stracx daer nae *la-Goletta* met sestich stucken gheduyrichlijck sonder ophouden beschoten/ ende gheweldichlijck inghenomen: Stracx daer nae heeft hy oock de nieuwe Sterckte bevochten ende inghecreghen / alles doodt slaende: *Serbellion* wert by den baerde daer levendich uytgesleept/ende nae Constantinopolen ghevoert. De Turcken zijn in *XXXVI.* daghen meesters gheworden van het gheheele Coninckrijcke van *Tunis,* d'welck de Keyser *Carolus V.* tot sijnen grooten lof/ghewonnen ende den Turcken afghenomen hadde *Anno 1535.* daer mede voor de Turcken bevrijdende Jtalien/ Spanien/ende de Eylanden. De Coninck van Hispanien heeft nae dese Nederlaghe moeten trefuis aen den Turck versoecken. Daer wert in die tijden dit Rijmken ghemaeckt op de drie voornaemste Hoofden ofte Beleyders deses Crijchs/

Del Duca di Sessa la gotta,
Del Don Iohan la paletta,
Del Cardinal la bragetta,
Hano perdito Tunis & Goletta,

Dat is:

Het flerecijn van den Hertoghe van Sessa/het palet-spel of onachtsaemheyt van Don Jan / de broeck ofte wellust des Cardinaels van Granvelle / hebben verloren Tunis ende Goletta.

Dit heeft Don Jan gedaen eer hy in Neder-landt quam/ nu sal ick gaen vertellen hoe hy sich in Neder-landt ghedraghen heeft.

Don Johans triumphante in-comste binnen Brussel/ den eersten *Maij, Anno 1577.*

[**1577.**] **D**E Staten ende Steden van Brabant / als oock de andere Provincien zijn willich gheweest / jae sy hebben verlanght om Don Johan met eerbiedinghe in haere Steden ende Landen te ontfanghen/ ende te wille-comen/ nae dat hy nu de Pacificatie van Gent / ende het eeuwich Edict beeedicht/ende de Spaenjaerden met vele van de andere vreemde Natien uyt Neder-landt hadde doen vertrecken. Hy is eerst te Leuven aenghecomen/ daer hy met groote triumphe / eere / ende blijdtschap onthaelt werdt. Hier is den meesten Adel van de Landen by hem ghecomen / om hem de handen te cussen/ ende om hem te begroeten/ den welcken hy alle courtesie ende beleeftheyt ghedaen eñ bewesen heeft/met haer groote bancquetten/ende vroylijcke maeltijden houdende. Hy is den eersten dach *Maij Anno 1577.* met eenen grooten staet ende geselschap van Heeren ende Edelen van Leuven nae Brussel ghereyst/ alwaer hy tusschen des Paus Legaet/ ende den Bisschop van Luyck is inghereden/ ende seer statelijck ende magnifijckelijck ontfanghen van de Heeren Staten der Provincien / van de Magistraten / ende van al het volck / die op menigherley wijse haere blijdtschap bewesen / met vuyrwerck/ Musijcke/ afschieten des Gheschuts/ ende andere triumphen / alles tot sijner eere aenghericht/ soo dat al ware de Coninck daer in eyghener persoone ghecomen/ soo en conden sy hem gheen meerder eere ghedaen nochte bewesen hebben. Den vierden dach van Mey is hy aldaer aenghenomen ende besworen als Gouverneur generael/ nae dat hy den Staten eerst den eedt ghedaen ende ghesworen hadde / belovende onverbrekelijck te onderhouden de [**1577.**] Pacificatie ende Edict / *&c.* Een yeder was verheucht ende verblijdt / ende hieldt voor seker dat nu de Coninck met sijn ondersaten gheheelijcken versoent ende bevredicht was / hopende voortaen onder het goedertierene Gouvernement van Don Johan in goede ruste ende vrede te sitten / ende met der tijdt wederom te comen tot haeren voorighen fleur ende welstant: Elck een hoopte dat de Spaenjaerden ende andere vreemde Natien/die de Landen ende Steden vele jaren lanck seer swarelijck ghetyranniseert hadden / te Lande uytghewesen ende alreets vertrocken zijnde/ de Ampten en Officien / midtsgaders de regieringhe der Landen ende Steden / souden gestelt worden in de handen der Neder-landers/ ende der gheener die den welstant / vrede/ ende eenicheyt / midtsgaders de Privilegien/Rechten/ende Statuten der Landen souden weten / verstaen / hanthaven/ende beschermen. Oock hoopten/jae hielden voor seker de Staten der Landen/ ende alle goede inwoonders der selfder / datter haest een vergaderinghe der Generale Staten soude beroepen ende gehouden worden /in de welcke voorder mochte gheslist ende wech-ghenomen worden alle disordre ende misvertrouwen tusschen den Coninc ende sijne ondersaten/als oock tusschen de Provincien onder malcanderen: Tot welcken allen Don Jan sich verclaerde gants willich ende gheneycht te zijn. *De President Viglius* leefde doe noch/ ende hy sach Don Jans incomste binnen Brussel/ ende seyde al spottende/ *Is dit den Prince die ons den vrede brenghen sal?* Ses daghen daer nae is hy ghestorven / oudt zijnde tse-

ventich [**1577.**] jaer / een gheleert / wijs / ende verresiende Man.

Don Johan heeft ghesocht op allerley manieren te ghewinnen de herten/ niet alleen der Hertoghen/ Graven/Baender-Heeren/ Edelen/ ende der Magistraten/ met Bancketten / Feesten / ende Gheschencken: Maer oock der Borgheren /ende aller inwoonderen der Landen ende der Steden/ door liberale ghemeynsaemheyt / ende ghespraecksaemheyt [**1577.**] met de Borgheren / met haer den Papegay schietende / als mede in de Doelen met de Handt-boghe/ Voet-boghe / ende Doel-roers nae het wit schietende / ende noch andere derghelijcke oeffeninghen van schutterije ende wapenen/oeffenende met groot ende cleyn: Soo dat hy in corter tijdt veler Menschen herten door sijne beleeftheyt ghestolen hadde.

Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

(78)

Felici auspicio Bruxellae moenia IANUS
Intrat, pace facem mutans, Saturnia quisquis
Secula, sedatis belli terroribus optat
Vivere, at occultae latuere in pectore fraudes.

Hoe Don Johan het Casteel van *Namen* inghenomen/ ende met sijn Crijchs-volck beset heeft/ *Anno 1577.* den *XXIIII. Iulij.*

[**1577.**] **W**El hebben d'oude gheseyt / *Nullum simulatum diuturnum,* dit heeft ghebleken aen Don Jan van Oostenrijck/ die in het Gouvernement der Nederlanden getreden zijnde/niet lange den geck in de mouwe en heeft connen houden / al dien soeten wijn is in bittere galle / al het lieflijck cussen is in bijten verandert: Hy heeft terstont gesocht te legghen het fondament van een nieuwe in-landtsche oorloghe / die veel selder en bloediger soude geweest zijn/dan de voorige/ ten ware dat Godt de Heere deses Achitophels raedt by tijdts ontdeckt ende te schande ghemaeckt hadde door de wijse voorsichticheyt sijner Princelijcker Excellentie van Oranien/ eñ anderer cloecke/ wijse/ ende verstandighe Mannen/Regierders der Landen ende Steden in Neder-landt.

Don Jan heeft om des te gevoegelijcker sijn secrete commissie/die veel anders luyde als die welcke hy de Staten vertoont hadde / in het werck te stellen / by sich behouden *Octavio Gonzaga,* den Spaenschen Secretaris *Escovedo, Baptista de Taxis,* die hy Hoof-meester maeckte / ende diergelijcke andere meer / soo vele als hy bequamelijck onder het decksel van sijn groot huysgesin conde behouden/ onder de welcke verscheydene den Landen ofte goede inwoonders der selfder/ seer onaengenaem waren/ overmits sy by Duc d'Alve so groot in't spel gheweest waren: Hy gebruyckte heel weynich Neder-landers in sijnen dienst / of aen sijn Hof/dan alleen sulcke/die hy wel wist/dat geheelijck gespaniolizeert waren: Dit geschiede alles tegen sijnen eedt /belofte/ ende Edict / Art. *10.* Die Nederlandtsche/Walsche/ Hooch-duytsche Heeren saghmen meest by hem te Hove/ ende best ontfangen te zijn/die met den handel ende regieringhe der Staten altijdt qualijckst te vreden waren gheweest. Dit heeft stracx [**1577.**] den Staten ende goede Patriotten een quaet bedencken ghegheven. Daer zijn stracx in den beginne sijner regieringhe / verscheydene brieven/die hy/ende *Escovedo* aen den Coninck/ende aen *Antonio Perez* Raets-Heere ende Secretaris des Conincx/geschreven hadde/in Gasconien afgeworpen/ ende van den Coninck van Navarre aen den Prince van Oranien gesonden/ in de welcke hy met sijn eygen hant geschreven hadde/ *dat het Neder-landtsche lichaem niet anders te ghenesen en was, dan met af te snijden het ghene dat daer in ghequetst was;* ende *Escovedo* schreef ront uyt/*dat de Landen door vuyr en sweert moesten ghedwonghen wesen. Vre, seca.* Het was al tot den Crijch dat sy den Coninck vermaenden. Oock stont in dese brieven/ datmen moest voeden de particuliere querellen onder de Edele ende Lantsaten/ende latense om de vryheyt der conscientie / ende om de Officien met malcanderen pluck-hayreu: Dus doende soudemen den eenen connen castijden door den anderen/ende men soudese dan beyde lichtelijck connen vermeysteren. Jn dese brieven stont oock / datter niet eenen en was onder de Edele ende inwoonders deser Landen/die recht ginck/ maer dat sy alle gaer een vervloeckte eñ valsche meyninge hadden/niet anders soeckende/dan te leven nae haren lust/sonder wet of reghel. Dit seyde hy/om dat de Staten ende ondersaten vyandt waeren van de Spaensche Jnquisitie/ ende vryheyt der conscientie versochten/ oock in vele plaetsen vrye oeffeninge der Gereformeerde Religie. Don Johan heeft oock Ambassadeurs gefondē aen den Keyser/ Coninginne van Engelant/ aen alle de Chur und Vorsten in Duytschlandt/om de selfde op te hitsen teghen den Prince van Oranien/ende sijne goet-gunders: Ende dit alles dede

(79)

Detegit ecce dol[i]os IANUS cum faedera solvit
Venatum simulaus, portas Arcemqȝ NAMURCI
Perfidiâ invadens, ea sunt quae lustra petebat,
Pacis opus valeat, valeant jam faedera IANI

[**1577.**] Don Jan sonder kennisse van de Staten/ofte sonder den Prince selve eerst te vermanen / maer ter contrarie schreef hy met sijn eygen hant seer courtoyse ende beleefde brieven aen den Prince. Dit alles dreef Don Jan heymelijck. Maer opentlijck geveyns de hy veel anders/want als de Staten hem aendienden/wat redelijcke conditien dat sy de Hooch-duytsche Colonellen aenboden/belangende hare t'achterheyt/sijne Hoochheyt biddende haer te willen hier in assisteren/ ende ten besten spreken/ soo antwoorde hy seer ernstelijck/ soo het scheen: By-al-dien de Duytsche Colonels niet en wouden te vreden zijn met die redelijcke conditien/ die de Staten haer aenboden / dat het haer vry gheoorlooft soude wesen/die met ghewelt te lande uyt te drijven/jae hy swoer/dat hy sich in eyghener persoon daer toe woude gebruycken laten. Maer midler wijle heeft hy de Duytsche Regimenten van Focker/Polwijler/Fronsbergh/ende Cornelis van Enden/waer mede veel groote Steden beset waren/heymelijck aen de handt gehouden/haer vermanende de Steden die sy in hadden tot des Conincks besten wel te bewaren/ haer belovende dat sy van hare gagien niet verliesen en souden/onaengesien dat de Staten haer daer van sochten te berooven /jae oock nae haer leven stonden.

Terwijle Don Jan aldus het fondament tot een nieuwe oorloghe leyde/so heeft hy vernomen/dat sijn brieven aen den Coninck geschreven/op de frontieren van Spanien afgheworpen waren/hy vreesde dat de Staten die souden in handen crijghen/ende datse hem ergens bespringen souden/ eer hy met sijn Crijchs-volc soude gereet wesen/hierom heeft hy gedacht/dat het hooge tijdt was/hem selven te versekeren van eenige stercke plaetsen/ ende dat met behendicheyt/want hy en conde des maels genen Leger opbrengen. Hier toe quam het hem seer wel te passe/dat *Margareta* de Coninginne van Navarre / Dochter ende Suster van Vranckerijck/door Henegouwe quam/nae het Lant van Luyck reysende/ om te besoecken de Fonteynen te Spaa. Don Johan ontboodt onder dit decksel by hem de Heeren ende Edele die hy vertroude/quansuys [**1577.**] om dese Princesse eerlijck te ontfangen ende te geleyden. Hy is uyt Mechelen getrocken nae Henegouwe de Princesse te gemoet/maer sijn ooghe-merck was/ hem te versekeren van Bergen in Henegouwe/d'welc door de vigilantie van eenighe/hem is belet: Doch op Charlemont/ Lutzenborgh/ ende andere plaetsen zijn hem sijne aenslagen gheluckt. Nae het geleyt der Coninginne is Don Johan nae Namen ghetrocken/ hy reet buyten de Stadt op der jacht/ ende ontboodt den Gouverneur/dat hy daer by hem comen soude/dwelc hy niet en dorst laten: Nae by het Casteel comende/so heeft hy het rontom wel besichticht/gelijck dat eenen sorghe-dragenden Landts-Gouverneur wel betaemde. Hy vont by de Poorten des Casteels / den Heere van Hierges/den Grave van Megen/Floyon/Haultepenne/ende andere/elc een van haer wel gewapent/ ende de Pistolen in de vuyst/Don Johan nam terstont ooc sijn Pistole in de hant/ ende een weynichsken met die Heeren ghesproken ende overleyt hebbende hoe sy haer voornemen in het werc stellen wouden/ so zijn sy met een gedruys gelijckelijck tot binnen in het Casteel geloopen/daer hy gheen resistentie en vont/want niemant sich hier voor en hoede. Hy heeft den Ridder *Iohan van Bourgoignē, Heere van Froymont* van sijn Gouverneurschap ontslagen/eenen anderen datelijc in sijn plaetse stellende/eñ de wachtē besettende met Crijchsvolc/d'welc hy in sijnen eedt nam. Don Jan dus meester van Namen geworden zijnde/seyde/*Dit is den eersten dach dat ic Gouverneur der Neder-landen geworden ben,* want tot noch toe docht hem/dat hy geleeft ende gheregiert hadde onder de tutele ende regieringhe der Staten/hy verfoeyde hem selven dat hy dit so langhe met patientie gheleden hadde. Aldus is subitelijck den Vos in eenen Leeu verandert. Hy seyde daer tot eenighe Raedts-Heeren/dat hy aldus moeste handelen/ om sijnen staet ende persoon te

versekeren/ want hy in ervaringe gcomen was/datmen hem woude vanghen/ende in Zeelandt voeren.

Occasionem quaerit, qui vult decedere ab amico.

Hoe/ende waerom de Waelen uyt het Casteel van Antwerpen zijn ghedreven/den eersten *Augusti, Anno 1577.*

[**1577.**] **D**On Johan de Staten binnen Brussel belooft hebbende/dat hy maken soude / dat de Landen van het Duytsche Crijchs-volck soude ontlast worden/daer by voegende dat hy sijnen Secretaris *Escovedo* woude in Spaenien senden / om een goede somme gelts van den Coninck te verwerven tot betalinghe der selfder / welcke pretendeerden ettelijcke Milioenen gouts ten achteren te zijn / die de Landen niet souden connen opbrengen: So is hy onder dat pretext den vijfdē *Iunij* van Brussel nae Mechelen gereyst / eñ hy heeft al de Duytsche Colonellen daer by hem ontboden/quansuys om haer te induceren tot alle redelijckheyt/belanghende de betalinghe harer t'achterheyt / maer hy dede recht contrarie / ende hy maeckte daer nieuwe conspiratien met haer teghen de Landen/ ghelijck hy oock ghedaen heeft met de Grave van Barlaymont / ende sijn Sonen/die Overste waren van vier Regimenten Waelen. Onder andere aenslaghen die Don Johan met die Duytsche Colonellen maeckte / waren dese/ dat hy sich met haere ende haerer Soldaten hulpe/ meynde meester te maken van de Steden ende plaetsen daer sy in laghen/ als waren Antwerpen / Berghen op Zoom/ Breda/ 'sHertoghen-Bos / Ter-Colen/ Deventer/ Campen/ Zwol/ Reurmonde/ ende meer andere Steden. Den aenslach die hy op Antwerpen ghemaeckt hadde / was om sich meester van het Casteel te maecken / d'welck hy aldus meynde in het werck te stellen: De vier Vaendelen Duytsche/die binnen Antwerpen laghen meynde hy te verstercken met vier Vaendelen van Cornelis van den Endens Regiment / by de welcke hy noch voeghen woude twee Walsche Regimenten. Dese souden t'samen goede correspondentie houden met den Luytenant van den Casteele / Capiteyn Loys de Bloys/ [**1577.**] die doe ter tijdt als Stadt-houder van den Hertoghe van Aerschot/ende sijnen Sone den Prince van Chimay / daer in lach / den welcken Don Johan met behendicheyt aen sijn sijde ghecreghen hadde; ende hadde belooft / hem het Casteel te leveren. De Heeren Staten van Brabant hier van den snuf in de neuse crijghende / deden de ooghen wat wijder open als sy tot noch toe ghedaen hadden / sy hebben in der haeste ordre ghegheven ende belast/ dat des Heeren van Champignis Crijchs-volck dat in Brabant lach Cornelis van den Ende (die uyt last van Don Jan nae Antwerpen trock) den wech souden onder-gaen: D'welck in aller diligentie ende ghetrouwicheyt gheschiedt is door *Monsieur de Vers,* Cousijn van Champigni/ die Cornelis van den Endens volck geslaghen ende verstroyt heeft. Oock hebben de Heeren Staten in aller ijl nae Antwerpen ghesonden den Baron van Liederkercke / om de Borgherije eenen moet aen te spreken / in ordre te brenghen/ ende te houden / die al vast begonnen te vluchten ende te verloopen/vreesende datter een nieuwe plunderinghe ende furie op handen was. De Heere van Liederkercke heeft met behulp van Guilliaem Rouck/Paulus Toucher / ende andere goede Patriotten de sake seer wijsselijck ende seer wel beleydt tot dienst der Landen. Sy hebben *Pontius de Noyelles, Heere van Bours,* die Capiteyn was van een Vaendel Soldaten/d'welck op het Casteel lach/aen der Staten sijde gecregen. *Loys de Bloys, alias Treslon,* hieldt de Soldaten op het Casteel eenen nieuwen eedt voor/ dien hy woude dat sy Don Johan doen souden. De Heere van Bours heeft geweygert desen eedt te doen/als oock veel eerlijcke Bevelhebbers eñ Soldaten/die by den eedt die sy den Lan-

den [**1577.**] ghedaen hadden/blijven wouden. De Heere van Bours wel wetende dat hy nu swart was in d'ooge van Treslon/ ende dat het nu soo verre ghecomen was/ghelijck de Enghelsche spreken/ *Kill him, are hy'l kill you,* soo heeft hy / met voor-wete van den Heere van Liederkercke / den eersten *Augusti* teghens den avont eenen alarm in 'tCasteel gemaect/uytstroyende/datter in de Stadt onghemack was/ende dat yeder een in't harnas ghecomen was: Stracx sijn alle vier de Vaendelen die op het Casteel laghen in de wapenen ghecomen/Trelons Vaendel was te vooren in 'tgheweer / want het hadde de wacht. De Heere van Bours met sijn Vaendel in de wapen zijnde / heeft met groote cloec-moedicheyt de andere Compagnien aenghedient watter gaende was/haer vermanende ghetrouwelijck haer te quijten in den dienst der Staten / die sy beeedicht waren. Stracx is hem een heel Vaendel bygevallen/ende het derde wanckelde/noch in twijfel staende wat het doen woude. Treslons Compagnie woude blijven aen de sijde van Don Jan/ende en was daer niet van afte brenghen/*Qualis rex, talis grex: Soo de Hoop-man was, so waren oock sijne Soldaten.* Mons de Bours siende dat het gheenen [**1577.**] tijdt van lanck beraet en was/is met sijn Vaendel ende met veel goede Soldaten uyt de andere Vaendels op Treslon ende sijn Compagnie gevallen: Treslon siende dat het vuyr soo heet was/dat hy het niet lesschen en conde / soo begaf hy sich nae sijn logement / maer hy is van Mons de Bours vervolcht ende ghevanckelijck genomen/ende de Soldaten van sijn Compagnie zijn uyt de Poorten des Casteels geslaghen ende ghedreven/ in welcken alarm ende uytstotinghe ontrent *xx.* van Treslons Soldaten doodt bleven/ ende vele wierdender ghequetst/die't ontquamen liepen tot de Duytsche die in de Stadt laghen. Dit gheschiede den eersten *Augusti 1577.* s'avondts te acht uyren. Door desen middel zijn de Staten meesters geworden van het Casteel van Antwerpen/tot groote vreucht en blijdtschap der goeder Borgheren. De Heeren Staten hebben den Heere van Bours/ met eerlijcke belooninghen van ghereeden gelde/ende jaerlijcx pensioen seer rijckelijck begifticht / als mede de andere Capiteynen / die om dit Casteel over te leveren goetwillich waren gheweest.

Respublica & poenis & premijs constat.

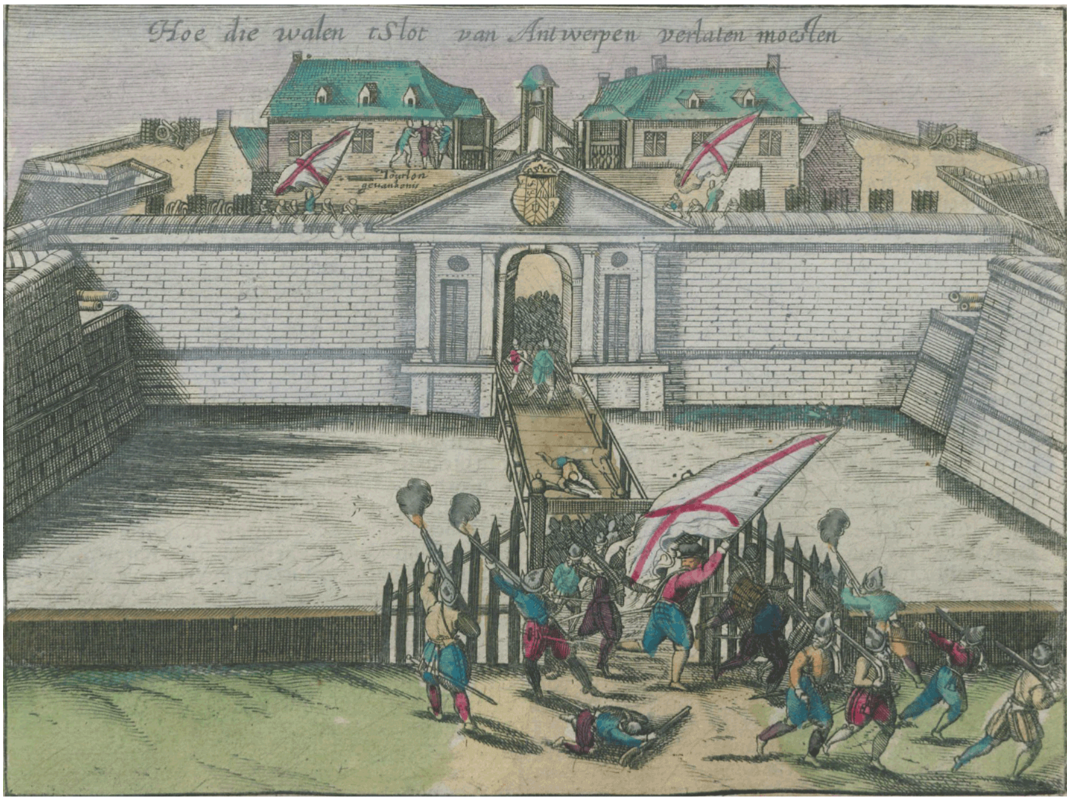

(80)

MARS jterum fervet violatâ pace cruentus,
Auraicus bello primus sese intulit, atque
Ense Brabantiadum depellit ab Arce Walones,
Sic pereant fictâ qui velant pace furores.

Hoe de Hooch-duytsche uyt Antwerpen gheloopen zijn/ *Anno 1577.* den tweeden dach der maent *Augusti.*

[**1577.**] **D**E Colonellen Fronsbergh ende Focker hoorende den alarm op het Casteel/ende siende dat de gheheele Stadt in roere was/ ende niet connende soo stracx vernemen op wat moere dat dit lach/ zijn den gheheelen nacht in grooten angst ende verbaestheyt gheweest; Als den dach ghecomen was/soo resolveerden sy met haer Crijchsvolck te trecken nae de Meer-brugghe / ende die te besetten. Als sy daer eenen tijdt lanck in slach-ordre ghestaen hadden/soo quamen haer selsame ghedachten voor / ende wierden soo banghe/dat sy die plaetse verlatende / met sack en pack ghetrocken zijn nae de Nieu-stadt / d'welck het sterckste deel der Stadt is/ overmits de wateren die daer op verscheydene plaetsen door-loopen. Sy hebben haer aldaer terstont beschanst met Packen/Baelen/en Sacken van Coopmanschappen/die sy uyt de Schepen ende Pack-huysen daer ontrent gheleghen/haelden/ doch meest uyt het Vracht huys of Hessens-huys/ d'welck by der handt is: Sy trocken oock alle de Brugghen nae haer op: Hier bleven sy in hare beschansinghe stille ligghen. De Heere van Liedekercke/met de Overicheyt der Stadt / sochten alle middelen om dit volck uyt de Stadt te crijghen: Sy boden haer aen / ghelijck sy oock langhe te vooren ghedaen hadden/drie maenden soudije / ghereet te betalen / beloopende ontrent tot veertich duysent guldens / ende een maent in Laken/ gherekent op thien duysent guldens/ende de reste van hare t'achterheyt in drie jaren te betalen: Maer sy en wilden daer mede gheensins te vreden wesen: Waer over de Borgers in grooten anghst ende benautheyt waren / vreesende dat dese Hooch-duytsche al haer volck dat te Bergen op Zoom/te Breda/ende 'sHertoghen-Bos lach/tot haer ontboden hadden / om de Stadt wederom te plunderen. Veel Borghers ende [**1577.**] Coop-lieden begonnen haer juweelen ende beste goederen by een te packen / in meyninghe zijnde met de selfde te vluchten/ ende die ongheluckighe Stadt te verlaten: Vele wierpender groote packen goets holderdy bolderdy in de Schepen/met sulcker haeste ende verbaestheyt / dat sy naen en wisten waer sy het brachten of lieten: Soo bevreest ende verschrickt waren de goede lieden voor die ghespanioliseerde Hoochduytsche/welcker onghereghelde giericheyt/en wreede bloedt-dorsticheyt/sy tot harer groote schade ende leet-wesen/ hadden leeren kennen. Het gheruchte liep door de Stadt / dat de Grave van Meghen/ende d'Heere van Floyon/met hare Regimenten oock nae Antwerpen quamen/tot assistentie van de Duytsche: Te ghelijcke werter oock ghestroyt ende verspreydt/ dat den Grave van Egmont / de Heere van Hese/ oock die van't Casteel/ende des Princen van Oranien Schepen/de Borghers ter hulpe quamen. Dit gheruchte heeft het Duytsche Crijchs-volck een groote vreese aenghejaecht. Jn dese beroerten passeerde de voor-middach: Des nae-middaechs namen de Heeren des Magistraets met den Heere van Liederkercke een mannelijcke resolutie / namelijck dat sy dese Hooch-duytsche die haer nerghens mede en wouden contenteren laten/ter Stadt uyt wouden slaen/daer toe sy achten hare goede Borghers/met eenige Soldaten van het Casteel/ mans ghenoech te wesen. Alsmen nu dese resolutie met grooten hasardt der Borgheren soude gaen in het werck stellen / ende dat de Borghers nae de Nieu-stadt toe trocken: Soo sachmen comen ontrent Oosterweele / de Riviere opseylende / viere van des Princen van Oranien Oorlochschepen / met den Admirael. De Borghers dese

(81)

Hinc justis iterum exardescit motibus omnis
Civis, quod sumptis se jungant Teutones armis,
Ire iterum in pugnas juvat, eicere urbe juvabat
Perfidiae autores, scelerato pectore gentem.

[**1577.**] Schepen siende/zijn seer verblijdt geworden/want sy hebben vastelijck gelooft/dat dese Schepen/door Godes voorsichticheyt/tot haerder hulpe quamen. Dese Oorlochs-schepen in't gesichte van de Stadt comende/ sonder te weten watter in de Stadt te doene was/ schooten etlijcke stucken grof Gheschut los/daer door de Duytsche (haer ghestelt hebbende om tegen-weer tegen de Borghers/die tot haer aenquamen/te doen) sulcken verschricken cregen/dat sy terstont met groote confusie ter Poorten uyt-liepen/met groot ghejau ende nae-gheroep der Borghers/die de Poorten toesloten/ soo haest als dese onweerde Gasten daer uyt gheloopen waren. Aldus verloste Godt de Heere de Stadt van Antwerpen wonderbaerlijck uyt de vreese van een ander plonderinghe / ende uyt de handen van hare beroovers ende verdervers/ende behielden haer gelt ende laken / want dese boeven waren blijde dat syder het leven van brochten/sy en hadden so veel tijdts niet dat sy haere bagagie uyt hare logementen souden ghehaelt ende mede ghenomen hebben. Fronsbergh vluchte nae Breda by zijn ander volck/ ende [**1577.**] Focker nae Berghen op Zoom/al de bagagie t'Antwerpen latende. Men heeft in hare Coffers gevonden brieven/ die Don Johan aen haer gheschreven hadde/ uyt de welcke de conspiratien die Don Jan met haer beraedtslaecht hadde/tot nae-deel der Landen/ seer claerlijck ontdeckt wierden. Dese brieven/ met de afgeworpene brieven van Don Jan/ ende *Escovedo,* daer ick te vooren mentie van gemaeckt hebbe / zijn nae der handt by laste der Staten in drucke uytgegaen/met een cort verhael van de redenen ende oorsaken / die haer dwonghen Don Johan teghen te staen / ende te becrijghen. Nae dat dit t'Antwerpen ghepasseert was/soo zijn de Heere van Froymont/ de Hertoge van Aerschot/ende sijnen Sone den Prince van Chimay/uyt Namen vertrocken/Don Johan verlatende/ ende sy hebben haer by de Staten ghevoecht/dit hebben oock ghedaen veel Edel-lieden ende andere eerlijcke Soldaten/die onder de Regimenten van de kinderen van Barlaymont ghedient hadden.

Godt nam haer hert, sterckt' ende moet,
Dat sy verlaten al haer goet,
Sy liepen of haer de Droes jaeghd',
Sy vvaren als Haesen vertsaeghd'.

Afwerpinghe van het Casteel van Antwerpen / den *XXVIII. Augusti,* ende andere/corts nae malcanderen/ *Anno 1577.*

[**1577.**] **D**E Staten meester gheworden zijnde van verscheydene Steden daer Casteelen aen waren/ ende bevonden hebbende tot groote schade ende nae-deel des Landts ende der goeder Borgeren/dat sy vast over al sijn roof-nesten/ ende muyl-banden der Borgers/soo hebben sy gheresolveert op verscheydene plaetsen de selfde te doen afbreken [**1577.**]/sy hebben begonnen met het Casteel van Antwerpen/d'welck of wel het grootste/sterckste/schoonste / ende heerlijckste van Neder-landt/jae schier van gheheel Christenrijck was / ende hadde een ontelbare somme van maecken ghecost/behalven soo menighen

(82)

Haec ubi gesta, jugum plebs durum ferre recusat,
Anversae, aequat humo portas, Arc-emqʒ Cruentam,
Olim quam miserae genti, patriaeqʒ struebat
Multa minans nostrae Corianus pessimus ALBA,

[**1577.**] druppel sweets der gener die daer aen gearbeyt hadden/ soo is het even wel goet /jae noodtwendich gheacht / datmen het selfde afbreken soude / op dat de Stadt voortaen geen schade noch vreese meer uyt het selfde overcomen en soude/ghelijck nu in den tijdt van drie jaren drie-mael gheschiedt was: Eerst doe de Stadt met de Ghemutineerde Spaenjaerden tot afcoopinghe van den brandt ende overlast daer mede sy de selfde dreychden/ loopende door de Stadt/ ende roepende/ *fuora veillaco, fuora veillaco,* moeste oplegghen ende gheven vier tonnen schats: Ten tweeden/ als de Spaenjaerden uyt het Casteel vallende / de Stadt inghenomen/ ghebrandt/ ende gheplundert hadden: Ten derden/doe de Borghers noch so corts in het selfde perijckel ende vreese gestaen hadden/ende voor seker soude gheschiedt zijn / ten ware dat Godt de Heere genadelijck ende wonderbaerlijck dese sware straffe van de Stadt afgekeert hadde/om der vromer wille / die daer binnen waren. Nae dat Mons de Bours dit Casteel/ick soude haest gheseyt hebben/ dese woon-plaetse der Spaenscher ende anderer Wolven/ Gieren/ Hienen/en Beeren/ overghelevert hadde in handen van den Heere van Liederkercke / uyt name der Staten daer toe gheautoriseert / soo zijn de Borghers terstont met grooten yver aenghevallen/ ende hebben desen nest der tyrannen ter neder gheworpen/de Grachten met de aerde der Bollewercken vullende/ende daer nae de muyren afbrekende nae de Stadt toe / doch sy hebben eenen van de vijf Bollewercken aen de Stadt ghevoecht/ende noch een half/ latende der selfder Muyr/ ende Catten gheheel blijven/de Stadt daer mede soo veel vergrootende. Aen het afbreken deses grooten ende gheweldighen Casteels arbeyden veel daghen met grooten yver ende ghewillicheyt veel groote Heeren/ Edele/Borghers/ Boeren/ jonck en oudt / Mannen en Vrouwen / jac daer en was noch Joffer van Adel/noch Coop-mans of Borghers Vrouwe of Dochter/noch Kinderen/of [**1577.**] sy en hebben hier mede de handt aengheslaghen: Men trocker nae dit werck toe met vlieghende Vaendels/ soo wel de Vrouwen als de Mans/den Joncker met den Knecht/de Joffer met de Maecht. Op de plaetse van 'tCasteel stonden veel Soetelaers/die van alles veyl hadden ende vercochten/soo dat het een Velt-legher scheen te zijn. Sy hebben het soo gheheelijck afghebroken/ datter de fondamenten alleen onverbroken bleven: Hadde het na sommiger sin mogen gaen/ sy wouden de selfde oock uytghegraven hebben.

Het geweldige Casteel van Gent begonstmen oock den eersten Septembris afte breken: Van ghelijcken is oock ter selver tijdt gheschiedt te Rijssel / te Valencijn/te Bethune/te Atrecht/ende elders. De Borgers van Doornijck wouden oock geern het heure afghebroken hebben / maer *Pierre de Melun, Seneschal van Henegouwe,* (die daer na Prince van Espinoy gewordē is) heeft sulckes tegen gehouden/de Borgers aendienende/indien men het Casteel afbrake/ende sy dan beleghert wierden/dat haren vyandt lichtelijck meester van hare Stadt soude connen worden / dewijle sy in een vlac velt leyt/ende dat sy dan gedwongen souden worden het Casteel wederom te her-bouwen ende te maken op hare costen. Het Casteel van Camerijc bleef in sijn geheel/om dat dit een Rijcx-Stadt is/ ende een Frontier-Stadt: Op het welcke den Heere van *Licques* Gouverneur was/ ende hieldt het met Don Johan / maer hy werdt van den Heere van Ainsy verrascht ende overvallen/ende alsoo tot dienst der Staten versekert. Het afbreken der Casteelen is in desen tijdt met een loopent vuyr aengegaen / gelijck elf jaer daer te voren het Beelde-stormen ende Kerck-breken: Eene ende gelijcke restauratie ende weder-optimmeringhe isser oock weynich jaren hier nae ghevolcht.

Don Johan heeft den tweeden *Octobris* uyt het Casteel van Namen aen de Staten gheschreven/dat-

men [**1577.**] nu met der daedt bevondt ende spueren conde/ dat sy nerghens anders nae en trachten/ dan om de Catholijcke Religie/ ende de ghehoorsaemheyt des Conincx t'eene-mael t'onderdrucken/ dewijle sy des Conincx Casteelen afbraken/eñ den Prince van Oranien/die eenen Ketter was/ binnen Antwerpen ontfangen hadden. Jae/seyde hy/het schijnt/datmen den Coninc niet dan den blooten name en tijtel wil behouden [**1577.**] laten in sijn Erf-landen. Hy beclaechde sich oock/ dat de State haer so vyantlijc tegens hem betoonden/ sonder aensien des ampts d'welc hy was bedienende. Don Johan is corts hier na uyt Namen (daer groot garnisoen in latende) vertrocken na Lutzenborg/daer hy sijn volc vergaderde/eñ hem tot den Crijch rustede.

Hoe de Staten noch eenighe Steden en Sterckten den Spaenjaerden ende Hooch-duytschen hebben afghenomen / ende hoe *Carel Focker,* ende *Fronsbergh* zijn ghevanghen ghenomen/ *Anno 1577.*

[**1577.**] **D**Ewijle vast yeder Man/so wel de Papisten/ als de Ghereformeerde seer verbittert waren op de Spaenjaerden / Waelen / Hoochduytsche/eñ andere hulpers der Spaenjaerden in het uytrichten van quade ende leelijcke feyten: Soo hebben de Edele Moghende Heeren Staten der Landen dien tijdt ende ghelegentheyt wel waer ghenomen/ ende haer niet laten ontslippen/ sonder uyt te rechten tot s'Landts voordeel al wat sy conden/

Fronte capillata, post est occasio calva.

De Heere van *Champigni* heeft uyt last der Staten/ dewijle andere besich waren met het raseren der Casteelen/met vijf Vaendelen Soldaten/ende een Vaene Ruyteren/ het stercke Casteel *VVouwe,* gheleghen by Bergen op Zoom/beset zijn de met eenighe Soldaten van Fockers Regiment/berent/eñ in weynich dagen inghecreghen/namelijck op den vierden dach *Augusti.* Van daer is hy met sijn by-hebbende Crijchs-volc getrocken nae Berghen op Zoom / een goede Stadt in Brabant/aen de Schelde gelegen/alwaer de Colonel Focker in lach / met twee Vaendelen van sijn Regiment/die daer langhe gelegen in hadden/ eñ het derde hadde hy mede daer in ghebracht/doe sy uyt Antwerpen verliepen. Sy en hebben niet lange teghen-weere gedaen/want de verslagentheyt was onder haer gecomen/ [**1577.**] eñ sy en respecteerden hare Overste niet seer: Focker wetende dat het quaet was met onwillighe honden hasen te vangen/ooc vreesende/dat sijne onbetaelde/ende des halven op hem verbitterde Soldaten/ wellichtelijc hem soudē/of doorschieten/ of hem overleveren in de handen sijner vyanden: So heeft hy ghesocht een verdrach met *Champigni* aen te gaen/so goet ende so eerlijc als hy na gelegentheyt dies tijts conde crijgen: Maer de Soldaten maectent met *Champigni* op hare wijse eñ goet-duncken. Den beyden Vaendelen die nu eenen geruymen tijt in deser Stadt gelegen hadden/wert belooft/datmen haer hare t'achterheden op termijnen betalen soude: Het derde Vaendel/dat met Focker t'Antwerpen in de plunderinge geweest was/eñ hem berijcket hadde met den roof en buyt den vromen Borgeren geweldelijc afgenomen/eñ derhalven wel verdient hadde / anderen tot een exempel gestraft te worden/is het leven geschoncken/op conditie dat sy de wapenen nederleggende/ haer selven souden devaliseren / eñ haren Colonel Focker souden gevangen nemen/eñ gevanckelijc over-leverē in handen van *Champigni,* tot een *paenitet* dat sy haer van den selfden hadden laten vervoeren / om die leelijcke plunderinge

[**1577.**] ende grouwelijcke moorderije binnen Antwerpen te helpen doen. Als Focker ghelevert was/ soo is hy stracx ghevanckelijck nae Brussel ghevoert/ende om de Hooch-duytsche Natie gheen schande of vercleyninghe aen te doen/so heeft *Champagni* het ontwaende Vaendel het gheweer wederom ghegeven / te vreden zijnde met een Quitantie in aller naem ghegeven ende onderteeckent / daer in sy bekenden voldaen te zijn van alles wat sy in de Neder-landen mochten verdient hebben.

Daer lach noch een van Fockers Vaendelen binnen Steenbergen/d'welck hoorende hoe het met hare mit-ghesellen te Berghen op Zoom afgeloopen was/ so heeft het stracx vry-willich de Stadt verlaten ende overgegeven in handen der Statē/op den *IX. Augusti.*

Van daer trock *Champagni* nae de Stadt ende het Eylandt van Ter-Tolen / daer een sterck Vaendel Duytsche Knechten lach / dat eertijdts onder eenen Spaenschen Colonel/ghenoemt *Montesdoca,* gehoort hadde. Des Princen volck/onder het beleyt van den Grave van *Hohenlo,* ende den Heere van *Champigni* hebben dese Spaens-Duytsche Knechten gedwongen haer over te gheven.

Van hier zijn *Hohenlo* ende *Champigni* ghetrocken nae 'sHertoghen-Bos/een van de vier Hooft-steden in Brabant *natura loci* een stercke Stadt / vol rijcke ende cloecke Borgherije/ alwaer eenighe Duytsche Vaendelen van des Graven van Oversteyns Regiment binnen laghen: Met dese is verdraghen/datmen haer soude betalen acht maenden Soldts/ daer van de Borgherije aen ghereden gelde twee maenden opbracht: De reste souden de Staten betalen/als sy uyt [**1577.**] Neder-landt souden ghetrocken zijn/twee derde-deelen aen laken/ ende een derden-deel aen gelt. Dese Duytsche Knechten zijn den *XXI. Septembris* met sack en pack / uyt 'sHertoghen-Bos ghetrocken.

Daer nae trock den Grave van *Hohenlo* ende de Heere van *Champigni* op Breda/ een seer schoone ende treffelijcke Stadt in Brabant / toecomende den Prince van Oranien/ alwaer de Baron van Fronsbergh binnen lach/ met ses Vaendelen/ waer van de drie uyt Antwerpen ghecomen waren. De Soldaten wel wetende dat sy gheen ontset te verwachten en hadden / oock wat haren loon soude wesen / indien sy haer langer op-leenden tegen de Staten des Landts/ soo en hebben sy gheen belegheringe willen verwachten / maer sy hebben om haren pays te coopen/haren Colonel Fronsbergh ghevanghen genomen/ende met hem den Heere van Kinsick / sy hebbense met ketenen aen een Born-put op de Marckt ghevetert/ ende eenen geheelen nacht daer aen staende gehouden: Daer warender vele/die Spits-recht daer over wouden gedaen hebben / overmits sy nae hare opinie/soo dobbel ende soo trouwelooselijck met haer ghehandelt hadden. Doch de Soldaten met de Staten/belanghende hare betalinghe/verdraghen zijnde/hebben de Stadt/ den Colonel/ende andere van qualite den Staten den vierden *Octobris* overghelevert / op dat sy haer tracteren souden na hare verdiensten. Aldus zijn die beyde verbastaerde ghespanioliseerde Hooch-duytsche Colonels op alle schade en schande ghecomen: Doch sy zijn nae der handt by sekere compositie los ghelaten.

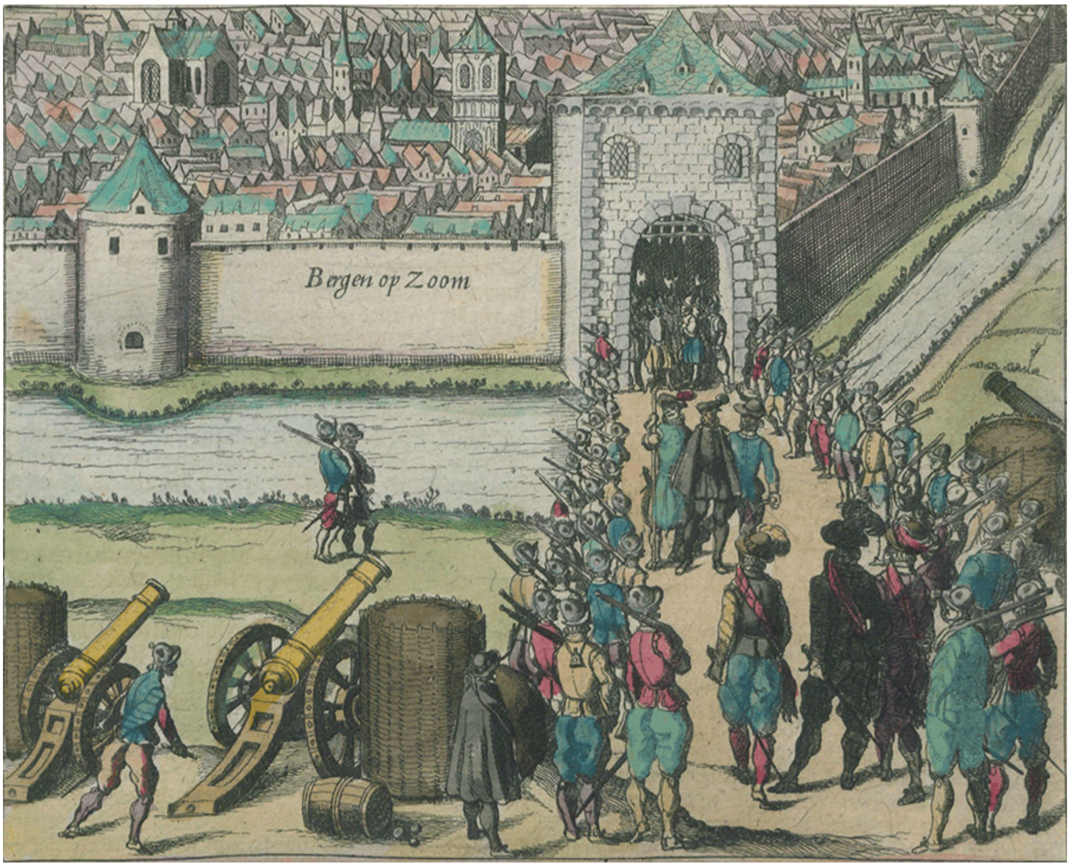

(83)

Moenia Bergarum Fronsbergius ampla tenebat,
Cum Duce Fockerio, constanti pectore Princeps
Occupat haec miles malefidus vincula nectit
Hic Ducibus, sequitur semper sua paena scelestos.

Des Princen van Oranien comste binnen *Antwerpen,* den *18. Septembris, Anno 1577.*

[**1577.**] **A**Ls de saken dus selsaem hier in Neder-landt liepen/ende de Staten bevonden/dat sy elcke reyse ten naesten by het net over het hooft hadden/ja den strick om den hals/eer sy haer daer voor waren hoedende/of sulcx vermoedende/als oock dat sy bevonden / dat die Heeren ende Edelen/ Colonellen ende Capiteyns die groote Staten bedienden / ende statelijcke tractamenten ghenooten/ niet vast in hare schoen en ginghen/ maer al te veel temporiseerden: Doch insonderheyt in ervaringhe comende/ dat op Don Johans verschrijven te Masieres aenghecomen waeren ettelijcke Vaendelen Spaenjaerden / ende voor seker wisten dat hy veel volcx liet werven ende aennemen: Soo en hebben sy geenen beteren raedt gheweten/ noch naederen wech connen ingaen/ dan met hare naebuyren de Staten van Hollandt ende Zeelandt goede correspondentie/ naebuyrschap/ ende onderlinghe vriendtschap te houden: Sy hebben oock goet ende noodtwendich geacht den doorluchtighen Vorst *Guilliame de Nassou, Prince van Oranien* te versoecken / dat het sijne Princelijcke Excellentie woude ghelieven by haer in Brabant te comen/ op dat hy haer in dese trouble ende periculeuse tijden / met sijnen wijsen raet ende cloeckheyt mochte hulpe / troost / ende bystant doen ende bewijsen / volghende de goede gheneghentheyt ende liefde / die sy wisten dat hy de Landen was toedraghende: Dit begeerden de Generale Staten soo hertelijck alst moghelijck was/beloovende hem sulcke eerbiedinghe te doen/ ende sulck respect van goeder herten toe te draghen/ als sijn vaderlijcke sorghe ende getrouwe diensten in het verlossen der bedroefder Landen uyt het ghewelt der vreemder Natien/wel meriteerden ende verdienden.

Om dit versoeck aen den Heer Prince te doen in [**1577.**] den name der Generale Staten/zijn in Hollandt ghesonden *Ian van Linden,* Abt van S. Geertruyt / *Frederick Perenot, Baron van Ronse, ende Heere van Champigni, Doctor Elbertus Leoninus,* nae der handt Cancelier van Gelderlandt / ende den Advocaet *Liesvelt,* met behoorlijcke commissie ende instructie. Sijn Princelijcke Excellentie dit versoeck der Generale Staten soo mondelinge/ als schriftelijck ontfangen hebbende/ soo heeft hy voor eerst Godt den Heere gedanckt ende gelooft/ daer nae de Staten gepresen/dat sy een vaste ende eenparighe resolutie ghenomen hadden/ te bevoorderen onder de Provincien alle onderlinghe versekeringhe / op datmen met ghesaemder handt / achtervolghende de Pacificatie van Gent/ eendrachtelijck mocht letten op aller beschermenisse; Hopende dat den selven Godt (die in hare herten sulcken eendracht gheinspireert hadde) ghebenedijen ende seghenen soude haer heylich ende loffelijck voornemen/ tot sijner eere / tot s'Landts welvaren/ ende eenes yederen profijt in het besonder. Voorder seyde sijn Princelijcke Excellentie dat hy de Staten niet ghenoechsaem en wist te bedancken voor de goede opinie ofte achtinghe die sy van hem hadden: Dat sy haer wel mochten verseeckeren / al hoe wel hy sulcke perfectien ende deuchden/ als sy hem toe-schreven/ in hem selven niet en bevonde/ nochtans al dat in hem ware/ ende alle de middelen/ jae lijf en goet/ wilde hy geern ghebruycken ende op-setten voor de welvaert des Vader-landts / ende den dienst der Heeren Staten / hopende met der daedt te voldoen het goet vertrouwen dat sy van hem hadden. Nopende van hem terstont te begheven nae de Stadt van Brussel / ghelijck sy van hem begheerden/

(84)

Auriacum incolumem Belgis, Maurisq$_3$ flagellum
Restituit Deus, ante alias Antverpia plausu
Excepit vementem, augustaq$_3$ Principis ora
Cernere gaudebat, collumq$_3$ amplexa tenebat

[**1577.**] hoe wel hem niet lievers en ware / dan sijn lieve Vader-landt met den eersten te sien / ende te ghenieten 'tgheselschap van sijne liefste vrienden ende Broeders/ soo badt hy haer / datse hem tijdt wouden gunnen en gheven/ om met de Staten van Hollandt ende Zeelandt / sonder welcker advijs hy gheen saken van importantie aen en ginck/ hier van eerst sich te bespreken: D'welck in weynich daghen hier nae bequamelijck gheschiedt ende geern verwillicht is / de Staten van Hollant des maels binnen de Stadt Goude vergadert zijnde.

Soo is dan sijn Princelijcke Excellentie voor eerst uyt Hollandt ghetrocken nae sijn Stadt Breda/ met sijn Huysvrouwe *Charlotte de Bourbon,* alwaer hy [**1577.**] van sijn ondersaten seer heerlijck / vriendelijck/ ende hertelijck is ghewillecomt ende ontfanghen geweest; Van Breda is sijn Princelijcke Excellentie den *XVIII. Septembris* gereyst nae Antwerpen/in welcke Stadt hy nu in thien jaren niet geweest en was/daer hem de Borgherije in haer wapenen met seer groote vreucht van jonck en oudt / Man en Vrouwe / inhaelden/ Godt den Heere van herten danckende / dat sy dien goedertiernen Prince in hare Stadt saghen/ die soo veel tot haren besten ende voordeele alreets ghedaen hadde/ ende soo sy hoopten voortaen te doene niet nalaten en soude.

Gheseghent zy hy die daer comt in den name des Heeren.

De triumphante incomste des Princen van Oranien binnen *Brussel,* den drie en twintichsten *Septembris, Anno 1577.*

[**1577.**] **S**O haest als sijn Princelijcke Excellentie t'Antwerpen aenghecomen was/so hebben de Heeren Generale Staten aen hem ghesonden de Prelaten van Vilers ende van Marolles / met den Baron van Fresin/ ende den Heere van Capres/ om hem met groote beleeftheyt ende toe-gheneychde affectie te wille-comen / ende onderdanichlijck te bidden/dat het sijne Princelijcke Excellentie woude ghelieven met den alder-eersten binnen Brussel by de Heeren Generale Staten te verschijnen: D'welck zijn Princelijcke Excellentie te doene haer geern ende met een blijde ghemoet toegheseyt ende belooft heeft.

En heeft niet David vvel ghesacht,
Dat Godt niet aensiet 's Menschen macht:
Maer dan laet blijcken sijn ghevvelt,
Alst met den Mensch soo is ghestelt, [**1577.**]
Dat hy sijnn' eyghen arm en been
Veracht, en vertrout Godt alleen:
Godt streckt seer vvonderbaer sijn handt
Over den Prins, ende Brabandt.
Hy brenght in't velt soo menich Man,
Daer met hy niet uyt-richten can:
Maer sonder menschelijcke handt
Crijcht hy de Ste'en, jae 'tgantsche Landt.

Sijn Princelijcke Excellentie is den *XXIII. Septembris* binnen Brussel gecomen / ende met groote triumphe ende eere ontfanghen. De ghewapende Burgers van Antwerpen gheleyden hem lancxt de heerlijcke

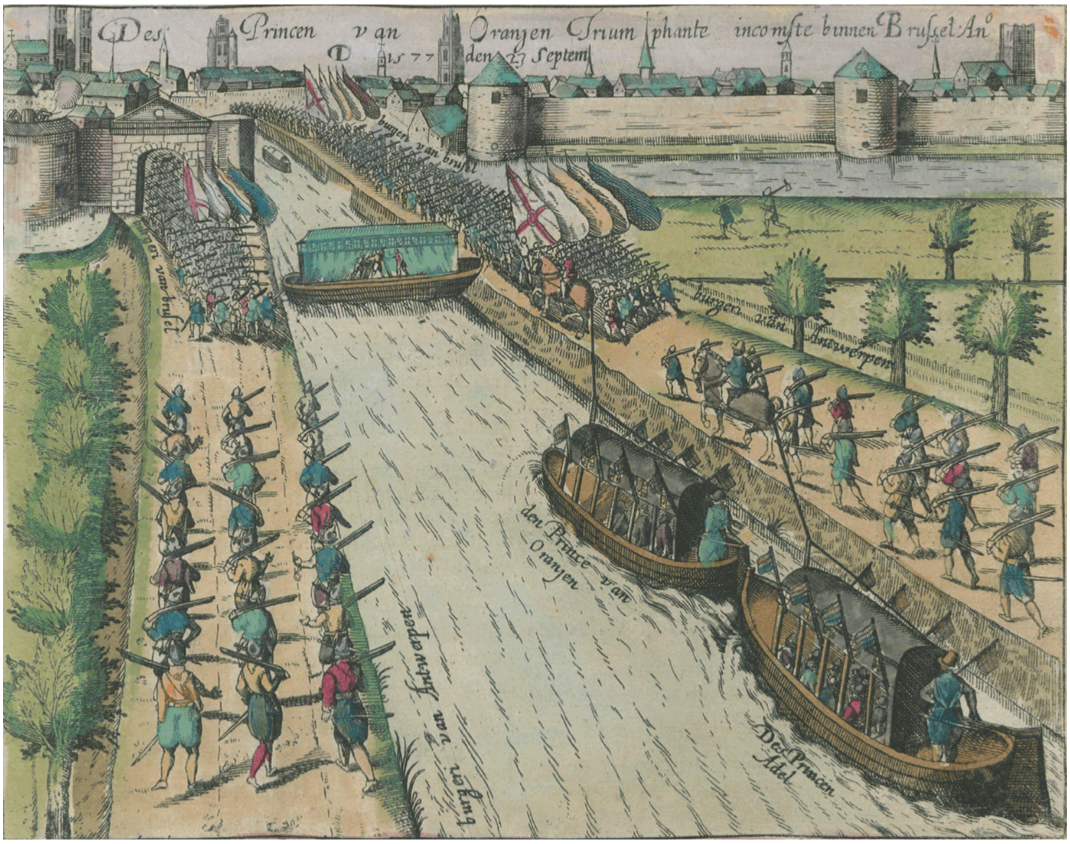

(85)

Auraicum excipiunt Bruxellis ecce Brabanti
Felices Belgae datus est quibus jmpiger ille
Dux belli, jactet validum jam Roma Camillum
Iactabunt Batavi virtutem Principis hujus.

[**1577.**] nieu-ghegraven Vaert / marcherende aen d'eene sijde van de Vaert; De Borghers van Brussel trocken hem met vlieghende Vaendels / Trommelen/ Trompetten / Pijpen en Fluyten te ghemoet/ seer magnifijck uyt gestoffeert in wapenen ende cleederen/ over de andere sijde van de Riviere treckende / ghelijck in dese afbeeldinghe duydelijck te sien is. Het sal beter zijn alheel stille te swijgen/dan het hondertste deel der vreucht / triumphe/ eere ende blijdtschap/die de Borghers van Antwerpen ende van Brussel sijn Princellijcke Excellentie bewesen hebben/ niet te connen verhalen: Het wasser al:

Looft Godt Basuyn; Prijst hem Trompet,
Ghy Cyter, en ghy Luyt:
Ghy Orghels u claer' keel' op-set,
V soete stemm' stort uyt.
Singht lof en prijs beyd' jonck en out,
Prijst hem doch al te saem,
Die ons van 'tSpaensche jock seer stout
Bevrijt, looft sijnen naem.
En ons in plaets van 'tvreemt ghespuys
Den Prince goedertier
Ghesonden heeft: Elck gae nae huys [**1577.**]
En make vry goet-chier.

Die van Brabant / siende datse de oorloghe teghen Don Johan meest op den hals hadden/ende gheenen Gouverneur en hadden / als alle andere Provincien/ mits dat het Gouvernement van Brabant gewoonlijck staende is onder den Gouverneur Generael/met den welcken sy nu den Crijch hadden: Hebben sy goet ghedacht/haer oock eenen particulieren Gouverneur te verkiesen: Nae rijpe deliberatie ende beraedtslaginghe en hebben sy niemandt weten te vinden/daer sy beter mede souden verwaert wesen/dan sijn Princelijcke Excellentie van Nassou / den welcken sy ghecoren hebbben voor haren Rouwaert / d'welck in out Brabants soo veel te segghen is/als Rust-bewaerder ofte Gouverneur, Dese declaratie gheschiede den *XXII. Octobris, Anno 1577.*

De Prince van Oranien te Brussel zijnde / is daghelijcx met de Generale Staten te Rade ghegaen/ ende daer werdt ordre ghestelt/op vele/so Politijcke/ als Crijchs-saken: Oock werdender vercoren sekere persoonen tot Raden van Staten / die nevens den Prince van Oranien het bewint hebben souden over de saken in't ghemeen/alle de Provincien betreffende.

Qui Remp. vult esse salvam, hunc sequatur.

De Hertoghe van Aerschot ende andere Heeren worden te Gent ghevanckelijck ghenomen/ *Anno 1577.* den *28. Octobris.*

[**1577.**] **O**Ntrent dien selven tijdt als de Brabanders den Prince van Oranien tot haren Rouwaert ofte Gouverneur vercoren hadden/ is den Hertoge van Aerschot oock vercoren Gouverneur van Vlaenderen maer dat is *taliter qualiter* toegegaen/meer door drift van eenige particuliere / als met een ghemeyn accoort ofte verwillinghe. Jmmers en hadden de vier leden des Landts gheen groote affectie tot den huyse van *Croys:* Hy hadde sijn commissie van de regierende Raden van State ontfanghen *in amplissima forma.* Hy is den *xx. Octobris* binnen Gent ghecomen/ met *xxiii.* Vaendelen Knechten / ende *CCC.* Peerden inghehaelt/ die hem wel een mijle weechs te ghemoete ginghen / vergeselschapt met veel Adels/ende hy is heerlijck ontfangen/ als eenen Gouverneur van Vlaenderen sulcx wel toebehoort. Te Gent gecomen zijnde/vertoonde hy hem der Gemeynte seer vriendelijck ende beleefdelijck/segghende ende hope ghevende/mede gebracht te hebben 'tgheene haer verblijden soude/ als restitutie van hare Privilegien/ende voorder afbrekinghe van 'tCasteel/ daer mede hy stracx by den ghemeynen Man groote gunste gecreghen heeft: Maer den ghenen die de Gereformeerde Religie toeghedaen waren/als voornamelijck den Heeren van *Ryhove, Hembyse,* ende *Croyvelde,* en was de comste des Hertoghen van Aerschot als Gouverneur van Vlaenderen niet lief noch aenghenaem / als die het noch soo heel corts met Don Johan gehouden hadde / oock vreesende dat hy in faveur van de Religie / of van haer / weynich ofte niet doen en soude: Jnsonderheyt gaf dat velen een quaet achter-dencken / als sy saghen dat hy soo groote ghemeynschap ende so veel sprake hielt met Swevegem/ Rassingem/ende andere/diemen voor seker wist/dat het met Don Johan hielden: Veel liever wouden sy [**1577.**] den Prince van Oranien tot het Gouvernement van Vlaenderen gebracht hebben. Die van de Religie vermaenden d'een den anderen tot stantvasticheyt ende handthavinghe der Religie / ende tot bevoorderinghe der ghemeyner Landt-saken/ende vonden goet/dat Ryhove soude reysen nae Antwerpen/om den Prince van alles te informeren/ende sijn advijs te hooren. Te Antwerpen ghecomen zijnde / heeft hy den Prince de gheheele sake verhaelt. De Prince dit alles in het langhe ghehoort hebbende / vraechde: Wat raedt? Ryhove die daer ghecomen was om raedt en troost te soecken/ was wat verfleghen/als hy den Prince dus hoorde spreken / ende seyde / Heer /ick en weet genen raedt/dan den Hertoghe van Aerschot / met al sijnen hoop Edelen/ Bisschoppen ende Prelaten / met den gheheelen nest by den halse te nemen / ende te verdrijven. De Prince sprack/salmen so handelen/als ofmen desperaet ware? Ryhove seyde daer op/hy en wist genen anderen middel/ ende hadde liever alsoo doende hulpe van Godt te verwachten/jae liever manlijck te sterven/dan in vreese ende slavernije te leven/daer by voeghende: Jck wil mijn leven voor 'tVader-landt wagen. De Prince vraechde wat hulpe dat hy meynde te vinden? Rijhove antwoorde/dat hy de Gemeynte woude verwecken/om hare Privilegien ende vryheden te heysschen ende te vindiceren. De Prince troc de schouderen/ende en woude Rijhove niet stercken in sijn voornemen/d'welc seer hasardeus ende periculeus was; Doch Rijhove siende dat de Prince hem nu niet seer hart tegen en sprack/nam dat voor half verwillighen/ ende trock nae Gent/om sijn voornemen in het werck te stellen. Ten selve dage gebeurdet/dat Hembyse den Hertoge van Aerschot/gaende na het Stadt-

huys/opentlijck [**1577.**] aensprack/biddende dat het sijne Excellentie woude ghelieven te publiceren de restitutie van hare Privilegien/ om het volck contentement te geven/ende te verblijden/gelijc hy in sijn eerste incomste haer belooft hadde. Den Hertoghe/van Hembyse deser sake halvē seer geimportuneert zijnde/antwoorde in toorn met dreygende woorden / seer heftich ende strenghe/ *Men sal de Previlegy-roepers wel vinden,* ende *Men sal sulcke Muyte-makers met haren aenhanck al ophangen, hoewel sy van den Prince van Oranien opgeruyt worden,* met diergelijcke woorden meer. De Gemeynte dit hoorende/soo isser eenen alarm door de gheheele Stadt geresen/een deel den Hertoge /de andere d'ander partije by-vallende / doch dese buye is haest overgegaen door tusschen-spreken des Magistraets ende andere notabele persoonen. Des selven daechs comt Rijhove ontrent vier uyren ter Poorten inghereden/ ende verstaen hebbende watter passeerde/soo wapent hy hem selven met vier van sijne dienaers / ende noch vier Musquetiers / ende so begeeft hy hem op de strate/ sijn vrienden ende ghebuyren aenroepende hem by te staen: Vermanende een yeder te strijden voor de vryheyt van 'tVader-landt / datmen de Spaensche Jnquisitie / met alle de nieuwe Bisschoppen moeste voor den Duyvel jagen/*&c.* Waer op Capiteyn Miegem stracx seyde/dat ware ghesproken als een Man/ so moestmen te wercke gaen/ende hy beloofde tot der doodt toe hem by te staen/desgelijcx deden oock Hembyse/ Croyvelde/Heyman/ende Houweel/die stracx niet hare aenhangers innamen het Princen Hof/ende sy maeckten haer oock meesters van 'sGraven Casteel/daer het Gheschut stont; Sy cregen stracx eenen tamelijcken by-val/doch so groot niet als sy wel verhoopt hadden: Even wel en woude Rijhove niet afstaen van sijn voornemen / ghenoechsaem verstaende [**1577.**] het perijckel daer hy in was / soo hem sijnen aenslach misluckte: Jmmers cort raedt goet raedt/hy treckt met eenich volc recht nae het Hof van S. Baefs/daer d'Hertoge van Aerschot logierde: Aerschots Jonckeren en Hof-gesin wouden haer ter weere stellen/maer Rijhove ende Miegem riepen/*Laet ons de Voghels in haren nest verbranden,* eñ bevalen van alle canten hout en stroo voor de Poorte des Hofs te brengen/in meyninghe stracx het vuyr daer in testeken: Den Hertoge dit siende/begon voor sijn leven te vreesen/wel wetende wat Heer *Omnis,* ofte een rasende Gemeynte doet/ hy heeft bevolen de Poorte te openen/daer stracx alle man met een gedruys in liep/eenighe dreyghende den Hertoge doodt te slaen/maer Rijhove heeft haer sulckes verhindert/den Hertoge gevangen nemende/drie dagen nae dat hy voor Gouverneur van Vlaenderen was aenghenomen. Stracx schickte Rijhove eenich volck/eñ liet oock vangen de Heeren van Rassingem/ van Champigni / van Sweveghen/van Eecke/van Mostgroen / Hooch-Bailliou van Gent / met sijnen Sone/den President van Vlaenderen/Jacob Hessels/ ende Jan de la Porta/Raetsheeren/ eñ Visch/Bailliou van Jnghelmunster / met de Bisschoppen van Brugghe/van Yperen/ende meer andere. Hier mede werden ontdeckt ende gebroken veel loose aenslagen. Sy werden alle gebracht ten huyse van Rijhove/ende gestelt in diversche camerē: Hier mede was den *alarm* gestilt/ende elck troc na huys. Aerschot is den *XIIII. Novemb.* los gelaten/door middel eñ tusschen-spreken der Staten/ende des Princes: Maer d'andere bleven noch sittē tot dat de Prince van Parma *Anno 1584.* de Stadt van Gent innam. Den meestendeel der Borgeren presen Rijhove eñ Hembyse/eñ hieldent met haer.

Vbi fortuna, ibi favor populi.
Vive qui vince.

(86)

Pro patriâ adversis sese objectare periclis
Ryhoven volüit, sed libertatis amore,
Arschottiqʒ ducem, sociosqʒ in vincula noctu
Detrudit, servant urbes sua jura, fidemqʒ

Hoe de doorluchtighe Hooch-gheboorene Uorst *Matthias,* Arch-Hertoghe van Oostenrijck/versocht is tot het Gouverneurschap der Neder-landen/ *Anno 1577.*

[**1577.**] **G**Helijck de schaduwe het lichaem volcht/also heeft oock groote Eere de Afgunste tot een steets by-blijvende Pagie/*Magna fortuna magna invidia.* Dit is de Prince van Oranien corts na sijne incomste binnen Antwerpen ende Brussel wel ghewaer gheworden: Want het heeft stracx tot sesthien of twintich van de Hertoghen / Graven/ Marquisen/ende Groote van Neder-landt (als waren de Hertoghe van Aerschot/ sijnen Broeder de Marquis van Havre/de Grave van Lalain/ met sijnen Broeder de Heere van Montigni/ de Seneschal van Henegouwe/ende sijnen Broeder de Burg-Grave van Gent/de Grave van Egmont/de Baender-Heeren van Vile/ende van Hese/de Heeren van Willerval/Champigni/ Rassingem/ Swevegem/ende andere) seer verdroten/ dat de Prince van Oranien met sulcke triumphe/ gunste/ ende applaudisement over al ontfanghen wierdt/daer doch sy ende andere moesten bekennen/datter in alle dese Landen niemant van sulcke authoriteyt ende aensien en was/als oock niemant van wiens ghtrouwicheyt ende goede gheneghentheyt tot den welvaert der Landen/ men soo groote proeve hadde/ behalven dat hy alle de andere in afcomste/ macht/ oock in langhe handelinghe der affairen van state/ verre te boven ginck. Oock hebben eenighe ghedacht ende geacht / dat de Roomsche Religie/indien de Prince van Oranien in authoriteyt ende aensien meer ende meer toe-name/ niet wel versekert en soude wesen: Oock zijnder vele particuliere passien tusschen gheloopen. Jmmers de Groote hebben onder haer goet ghevonden ende besloten eenen Gouverneur Generael te beroepen ende op te werpen: Ende dit hebben sy/ onaenghesten datse maer een deel (al hoe wel de treffelijckste) van den Adel en [**1577.**] waren/ bestaen te doen sonder wete van de Staten Generael/oock buyten kennisse van den Prince/ als ooc sonder advijs van de andere twee Staten/te weten de Geestelijcke / ende de Steden. *Francois de Valoys, Hertoghe van Anjou,* des doemaels regierenden Coninck van Vranckerijcx Broeder / hadde al eenen tijdt lanck gheleden sijnen dienst den Landen aengeboden / ghelijck oock nae de doodt van Don Loys *de Arch-Hertoghe Matthias,* Broeder des Keysers *Rudolphi II.* derden Sone des Keysers *Maximiliani II.* ende des Coninckx van Hispanien nae Neve/ ende Schoon-Broeder / hem selven den Staten der Landen vriendelijck aengheboden hadde. Nae eenige deliberatie hier over gehouden / hebben de Groote deser Landen besloten den Arch-Hertoge *Matthiam,* te roepen tot Gouverneur Generael deser Landen/als tot haren voornemen de bequaemste zijnde / oock op dat de Landen niet en souden in eenes vreemden Heeren handen vervallen. Dit aldus besloten zijnde / so hebben die Heeren in Duytsch-landt tot den Arch-Hertoghe *Matthiam* gesonden/den Heere van Malstede/ een Vlaems Edel-man/om sijne Hoocheyt te bidden ende versoecken/dat het hem ghelieven woude op het spoedichste in Neder-landt te comen/ ende het Gouvernement deser Landen tot dienste van den Coninc aen te nemen/ die sus anders in groot perijckel stonden. De Heere van Malstede verrichte sijnen last so wel/dat hy den Arch-Hertoge verwillichde met hem in aller haeste nae Neder-landt te reysen. Sy vertrocken te poste by nachte uyt Weenen in Oostenrijck/ den tweeden dach *Octobris, Anno 1577.* De Arch-Hertoge en nam niemant mede/dan alleenelijc

(87)
AMAT VICTORIA CVRAM
MATTHIAS DEI GRATIA ARCHIDVX AVSTRIAE, DVX BVRGVNDIAE, COMES TIROLIS. &c. ANNO MDXCV

[**1577.**] sijnen grooten Camerlinck den Heere van Sauwitz/ Ferdinand Zymeran/Christoffel van Calzerich/met een Coetse / ende weynich dienaers / sy deden seer groote dach-reysen tot dat sy in Neder-lant quamen. Dit is al geschiedt sonder kennisse ofte wete des Keysers/ soomen immers te kennen gaf/ ende dat overmits *Matthias* voor seker hieldt / dat de Keyser in dese sijne reyse niet en soude consenteren/ vreesende den Coninck van Hispanien daer mede te vertoornen. Ja [**1577.**] de Keyser vernomen hebbende/dat sijnen Heer-Broeder *Matthias* nae Neder-landt tot sulcken eynde verreyst was/so heeft hy hem nae-ghesonden/ende gheschreven dat hy weder-keeren soude: Oock heeft sijne Keyserlijcke Majesteyt aen Don Johan geschreven/ ende sijn onschult hier in gedaen. Desgelijcx heeft oock sijne Keysersijcke Majest. aen andere Heeren gedaen.

Heeren Boecken zijn duyster te lesen, noch qualijcker zijnse te verstaen.

Uoorder verhael van de aenneminghe van Hertoch *Matthias* tot het Gouverneurschap der Landen/ ende sijn incomste binnen *Antwerpen,* den *21.* dach *Novembris, Anno 1577.*

[**1577.**] **D**E Staten Generael ende de Prince van Oranien waren seer verwondert/dat eenighe der Heeren en Edele den Arch-Hertoge *Matthiam* buyten haere kennisse vercoren ende ontboden hadden om Gouverneur Generael in Neder-lant te zijn / also waren sy oock seer verwondert/ dat sijn Hoocheyt soo haest ende onversiens te Poste/ eer sy wisten dat hy van Weenen ghescheyden was/ was ghecomen tot aen de grensen van Neder-landt. Alsoo de Staten/ Landen ende Steden daghelijckx grooter achter-dencken ende mishaghen creghen aen den handel welcke eenighe groote hier in Neder-landt dreven / ende der authoriteyt die sy haer selven aenmatichden / insonderheyt dewijle sy merckten/ dat al dit misverstant was spruytende uyt der Grooten eergiericheyt / haet / ende afgunste over den Prince van Oranien/dien sy de eere niet en gunden/die hem Godt ende de Staten gunden en gaven: Soo zijnder selsame propoosten ende beraedt-slaginghe *publice & privatim* omghegaen/ alsoo dat (indien het hadde mogen [**1577.**] gaen nae het believen der geener die d'ooge op Vranckerijck gheslagen hadden) als oock der geener die het seer verdroot / dat eenighe van de Groote sulck een groot-wichtighe sake sonder voor-wete der Generale Staten/ ende insonderheyt mede sonder kennisse der groote Steden in Brabant ende in Vlanderen / ende sonder advijs des Princen van Oranien gedaen hadden: Men lichtelijc den Arch-Hertoge *Matthiam* soude hebben laten wederom te rugge trecken / sonder hem voor Gouverneur aen te nemen: Maer vele wijfe ende verre-siende Mannen / insonderheyt sijn Princelijcke Excellentie alle private affecten besijden stellende/ ende sijn reputatie in dit stuck achter den rugghe werpende / oock aensiende de hooge stamme ende treffelijcke afcomste deses Vorstes/ als mede sijn goet naturel ende beleeftheyt/soo hebben sy het alles/soo veel het moghelijck was/in de beste vouwe geslagen/ ende om gheen grooter scheuringhe in het Landt te

(88)

Ut regeret Belgas in pace Anversa MATHIAM
Aichiducem excepit, redeunt in faedera cives,
Hinc terrisq3 mariq3 qujes, pulsoq3 timore
Secula tranquilli vivebant aurea Belgae,

[**1577.**] maken/so hebben sy met groote moeyte eyndelijck de sake soo wijdt ghebracht/dat de Steden/ ende die te vooren onwillich waren/verwillicht hebben/datmen sijne Hoocheyt voor eerst te Antwerpen eerlijck ontfanghen soude/ tot dat sy haer naerder met malcanderen op sijn aenneminghe tot den Gouvernemente mochten resolveren/hem goede hoope daer toe gevende/gelijck hy oock corts daer na (gelijck noch sal verhaelt worden) met ghemeynen advijse voor Gouverneur Generael is aengenomen/doch met dese expresse conditie / dat de Prince van Oranien/ ende niemandt anders / Luytenant Generael soude wesen / d'welck wederom de Groote seer ghespeten ende verdroten heeft/welcker eenighe/ om haer hier over te wreken/ te weghe ghebracht hebben den afval der Walsche Provincien. Dit aldus / ghelijck verhaelt is / by de Generale Staten geresolveert zijnde/so is de Hoochgeboorene Doorluchtige Vorst *Matthias* na Antwerpen ghecomen/ alwaer hy van den Prince van Oranien/met al de Borgerije seer fraey in goede wapenen ende costelijcke cleederen / is inghehaelt ende ontfanghen / op den elfden dach *Novembris, Anno 1577.* Hy was een seer schoon jonck Prins/ seer wesentlijc ende seer goedertier/sijn Hof eñ Officiers zijn hem al meest van Jnlanders gestelt: Sijn naeste Raets-heeren zijn [**1577.**] geweest de Prince van Oranien/de Hertoge van Aerschot/mitsgaders veel andere Neder-landtsche Heeren. Sijn Hoocheyt heeft/met advijs der Staten/tot Velt-Overste gemaeckt Maximilianum/ Grave van Bossu/die by de regieringe van Duc d'Alve was geweest Gouverneur van Hollant ende Admirael van de Zuyder-Zee / maer hadde den Spaenjaert verlaten/om dat sy hem in de gevanckenisse binnen Hooren verlaten hadden.

Op den selfden dach heeft men hier in Neder-landt beginnen te sien een seer grouwelijck-ghestelde *Comeet,* den steert zijnde als een roede/ men heeftse den gheheelen winter gesien/in't eerste seer helder /lanck/ ende breedt glinserende / ende allenskens minderende. De oude Griecken hebben gheseyt / *Οὐδεiς χομήτης ὅστις ού χαχòν φερει:* Alle Sterren met steerten zijn voorboden van groot quaet / dat Landen en Steden sal over-comen. Jmmers is dese Comete gheweest een voor-bode van al het groot jammer ende onheyl d'welck dese Landen des maels noch boven het hooft was hanghende: Al hoe wel de *Astronomi* die in den loop des Hemels ervaren zijn/ segghen:

Astra inclinant, sed non necessitant.

Hoe de Colonel *Hellingh* in *Amsterdam* ghevallen is met eenich Crijchs-volck. *Anno 1577.* den *23. Novembris.*

[**1577.**] **W**El ende met der waerheyt heeft eertijdts een wijs ende godtsalich Kercken-Leeraer ghesproken ende gheschreven:

Alst de Menschen op het cloeckste grijpen aen,
Soo gaet doch Godt een ander baen,
Het staet al in sijnen handen.

Dit heeft gebleken aen de Steden van Amsterdam [**1577.**] ende van Middelburgh/ om de welcke te crijghen/de Prince van Oranien gheen moeyte/costen/vrienden/ noch andere middelen gespaert en heeft / hopende als hy dese treffelijcke Steden hadde / dat d'andere van selfs volghen souden. De Baender-Heere Hendrick van Brederode heeft hier toe seer gearbeydt/ als ooc

(89)

Nondum Nassovio se junxerat AMSTERODAMUM
Cogitat interea priscis non degener ausis
Auriacus miles invadere moenia, primo
Caeduntur vigiles, sed non victoria parta est

[**1577.**] veel andere goede Heeren: Amsterdam is oock van den Grave van Lume beleghert gheweest/maer al te vergheefs: Al de andere Steden van Hollandt begaven haer onder de protectie van sijn Princelijcke Excellentie/den meesten deel vrywillich/Amsterdam alleen hieldt teghen tot het eynde van den Jare *1577.* Don Johan heeft het tegen-houden der Stadt Amsterdam (nae dat alle de Hollantsche Steden den Coninck verlaten hadden) so wel behaecht/dat hy meermaels gesproken heeft/ *VVanneer ic noch in Hispanien ofte in Italien ware, ick woude in Neder-landt comen, alleenelijck om de Stadt van Amsterdam bystant te doen.* Dat de Stadt van Amsterdam dus hert ende so langhe teghen ghehouden heeft / is grootelijcx geschiedt/ door dien dat vele der treffelijckste Borghers ende Jnwoonders dier Stadt/ de Paepsche Religie heel seere toeghedaen waren / daer in onder-richtet wesende / insonderheyt van de Minder-Broeders ofte Franciscaner-Moniken/ die aldaer cloeck/ sterck/ ende van grooten aensiene waren. Oock heeft hier toe seer gheholpen / dat vele van de Geestelijcke / als oock bitterste Paeps-ghesinde/die uyt de andere Hollandtsche Steden/of verdreven/ofte gevlucht waren/ binnen Amsterdam haer onthielden.

Wt cracht van de Pacificatie van Gent hadden die van Amsterdam behooren/ hare Borghers / die ter cause van de in-landtsche troubelen gevlucht waren/ wederom te ontfanghen/hare gheconfisqueerde goederen wederom te gheven/ ende de selfde vrydom hares gheloofs te gheven: Maer sy hebben sulckes te doen gheweyghert / daghelijcx groote beloften ende toesegginghen van Don Johan ontfanghende.

De Prince van Oranien heeft met de macht der Staten ghesocht dese Stadt te dwinghen/so met het sluyten der passagien te water eñ te lande/ als andersins: Maer al te vergeefs/hare macht was te groot/ want Amsterdam is al voor dese in-landtsche oorloghen gheweest/ de machtichste / gelt-rijckste / ende [**1577.**] *natura loci* de sterckste / oock de volck-rijckste Stadt van Hollandt. Jn den beginne van den Jare *1577.* zijn haer redelijcke presentatien ghedaen van de Staten des Landts / ende van sijn Princelijcke Excellentie: Maer sy en woudense niet aennemen: De meeste swaricheyt bestont daer in / dat sy hare uytgewekene Borghers / de Ghereformeerde Religie profiterende / gheen openbare noch vrije oeffeninghe harer Religie gheven en wouden/ noch oock gheen begravinghe harer dooden toe-laten/ dan op de Paepsche wijse: Oock wilden sy haer oudt garnisoen van ses Vaendelen Knechten houden: Sy en wouden oock niet toelaten/ dat de uytghewekene Borghers / die nu wederom in de Stadt comen souden / eenighe Ampten ofte Officien bedienen souden: Sy en wouden oock niet lijden / dat de Schutterije tot bewaringhe ende bewakinghe der Stadt wederom soude opghericht ende in state ghebracht worden/ ghelijck sy certijdts gheweest was.

De saken dus verwerret binnen Amsterdam staende/ soo heeft sijn Princelijcke Excellentie met advijs van de Generale Staten/ als oock der Staten van Hollandt / allerley middelen/die haer bequame dochten/deser Stadt ende Borgherije voorgeslagen/maer sy hebbense alle gaer afgheslaghen.

Het is ghebeurt den *23. Novembris,* dat de Colonel *Herman Hellingh,* ende Capiteyn *Ruychaver,* binnen Amsterdam gheboortich/ ghemeynt ende ghepoocht hebben by surprinse ofte verrasschinghe dese Stadt in te nemen: Tot dien eynde zijn sy met een deel Soldaten / onder drie Vaendelen / seer behendelijck in Schepen verborghen zijnde / tot voor de Stadt van Amsterdam ghecomen / sy zijn aen landt ghetreden/ ende hebben eer haer de wacht gheware werdt / de Haerlemsche Poorte overweldicht / de wacht doodt gheslaghen/ende sy zijn alsoo voorts inghedronghen/

[**1577.**] jae tot op de Marckt toe zijn sy ghecomen / ende ijlden nae het Raedt-huys/ meynende het selfde in te nemen/ eer het garnisoen ende Borgherne op de beenen ende in't harnas souden comen: D'welck sy niet en souden derren bestaen hebben/ ten ware dat sy haer verlaten hadden op de goet-willighe Borghers/+ die daer vele binnen waeren/ meynende dat de selfde haer stracx souden zijn by-ghevallen/d'welck haer miste/derhalven is het haer ghegaen ghelijck ick stracx verhalen sal.

+1577

Hoe der Staten volck wederom uyt *Amsterdam* gheslaghen ende ghedreven werdt / *Anno 1577.* den *23. Novembris.*

[**1577.**] **D**E Colonel *Hellingh* ende *Nicolaes Ruychaver* een oudt Capiteyn / hebben haer seer cloeckelijck ende mannelijc gedragen op desen aenslach/so haest als sy tot op den Dam ghecomen waren / ende het innemen des Raedt huyses haer niet en gheluckte/ soo hebben sy begonnen haer op eenighe plaetsen met balcken en boomen te verstercken/daer en tusschen de Borgers die tot haer aenvielen/ vermanende ghemack te houden/ dat sy niet ghecomen en waren om de Stadt of Borgherije te beschadigen/maer om haer te verlossen uyt de handen ende tyrannije der Spaenjaerden ende anderer vreemde Natien; Eenighe uyt de Borgherije begonnen met *Hellingh* sprake te honden/ ende stont te vermoeden/dat sy wel haest souden de wapenen aen beyde sijden neder-gheleyt hebben / maer in dit ghespreck wierdt *Hellingh* gheschooten / dat hy stracx doodt ter aerden viel: D'welck de Borghers siende / soo hebben sy nieuwen moet ghegrepen / ende sy zijn met de ses Vaendelen Soldaten die sy binnen hadden/op des Princen volck ghevallen / ende hebbense/ al schietende ende met malcanderen vechtende / te rugghe ghedreven/in welck ghevecht Capiteyn *Ruychaver* ghevanghen werdt/gevanckelijck wech geleyt wordende/is hy van eenen die lange vyandtschap met hem gehadt hadde/van het leven berooft/ een cloeck Heit/die veel goede diensten ghedaen hadde/ ende was een van de oudtste Capiteyns die de Prince in sijnen dienst hadde: [**1577.**] By de Poorte gheraeckte een tonne busse-cruyts in den brandt/d'welck groote disordre ende verbaestheyt onder des Princen Soldaten brocht / alsoo dat sy gheheelijck ter Stadt uyt gheslaghen ende ghedreven zijn.

Al hoe wel desen aenslach qualijck gheluckte/soo en is hy nochtans niet sonder vrucht gheweest / hy heeft die van Amsterdam alderhande achter-dencken ghemaeckt: Siende ende overlegghende/dat sy nu langhe waren beleghert/ of immers dat alle passagien te water ende te lande ghesloten of seer becommert waren/ door de Noordt-Hollandtsche Schepen/ ende overmidts daer oock wracken voor de Stadt ghesoncken waren/ ende datter nu in langhen tijdt noch neeringhe / noch welvaert in der Stadt gheweest en was/ het welcke men daer onghewoon was / maer dat sy rontom in vyandts landt saten/ ende gheen ontset noch verlossinghe en waren verwachtende/ ouermits de saken met Don Johan soo selsaem afliepen/ so resolveerden sy tot verdrach te comen met sijn Princelijcke Excellentie ende de Staten des Landts/ d'welck met groote moeyte in 'sGraven-Haghe ghetroffen is/ op den achtsten dach *Februarij, Anno 1578.* De principale Articulen des verdrachs waren dese: Dat die van de Ghereformeerde Religie souden moghen buyten de Stadt gaen Prediken/ende binnen de

[**1577.**] Stadt een onghewijede plaetse hebben tot begravinghe harer dooden. Dat de ses Vaendelen die garnisoen aldaer ghehouden hadden/ souden ghecasseert worden: Maer datmen andere vier of ses hondert Mannen aennemen soude onder de Capiteynen van der Stadt / tot bewaringhe ende bewakinge der selfder. Jtem dat de oude Schutterijen der Stadt weder opghericht souden worden/ ende dat de plaetsen der afgestorvene souden vervullet worden/so wel van uytghewekene / als andere / sonder onderscheyt/*&c.*

Maer dit Contract en duyrde niet langhe / want alsoo die van de Religie de andere beschuldichden van niet ghehouden te hebben het Accoort/ oock niet voldaen te hebben den Artijckel sprekende van de Schutterijen/maer dat sy veel attenteerden ende practiseerden tot nae-deel van de Stadt en 'tgantsche Landt/ heymelijcke correspondentie houdende met Don Johan/ soo isser een vreese ghecomen onder het meeste deel der Borgheren / die al reets smakende de profijten ende goede neeringhe die sy daghelijcx meer ende meer creghen / de selfde vreesden te verliesen/ indien daer eenich misverstant of scheuringhe wederom op rees: Derhalven soo hebben sy haer in het stuck van de Religie (wes halven de meeste oneenicheden dagelijcx [**1577.**] onstonden) gheconformeert met de andere Steden van Hollandt/ die de Ghereformeerde Religie gheheelijck hadden aenghenomen: Sy hebben haren Paepschen Magistraet/ten overstaen van de Heeren Matenesse ende vander Mijle/ghecommitteerde der Edele Mogende Heeren Staten/ende des Hofs van Hollandt / afgheset/ ende met de Minder-Broeders (die insonderheyt de Borgherije in de Roomsche Religie sterckten ende stijfden) uyt de Stadt doen vertrecken/ met al de reste van Papen en Moniken/ welcker ghetal heel groot was/ want sy waren uyt alle de andere inghenomene Steden hier in gevlucht: De stomme Beelden zijn uyt de Kercke ghenomen met ordre/ende sy hebben in de plaetse der selfder daer in ghevoert wel-sprekende / gheleerde / godtsalighe Leeraers / die het volck den wech der waerheyt uyt Godes woordt hebben aenghewesen. Het veroveren deser treffelijcker ende machtigher Stadt was een groote afbreucke in de affairen van den Coninck ende Don Johan/ende een groot voordeel voor de Staten/ ende alle Ghereformeerde/die met blijdtschap songhen:

Siet hoe fijn end' lieflijck is t'allen stonden,
Dat Broeders in eendrachticheyt bevonden
T'samen vvoonen in vrede goet.

(90)

Innadunt Urbem, sed Cive obstante recedunt
Obstat WOLPHARDI virtus quae Carmine nostro
Digna cani, vitam Patriae neglexit amore
Et cadit HELLINGUS stultis qui praefuit ausis

Des Hooch-ghebooren/Doorluchtighen Uorstes *Matthiae,* Arch-Hertoghes van Oostenrijck incomste binnen Brussel/ den *XVIII. Ianuarij, Anno 1578.*

[**1578.**] **I**Ck hebbe hier boven verhaelt/dat *Matthias* Arch-Hertoghe van Oostenrijck den *21. Novembris 1577.* binnen Antwerpen seer eerlijck is ingehaelt ende ontfanghen/met goede hopeninghe/dat hy haest met ghemeynen advijse voor Gouverneur Generael der Neder-landen soude aengenomen worden. De Staten Generael corts daer nae binnen Brussel vergaderende/ hebben / nae rijpe deliberatie / gheresolveert den Arch-Hertoge *Matthiam* van Oostenrijck voor Gouverneur Generael der vereenichde Nederlanden aen te nemen / op sekere Articulen ende Voorwaerden/ die ick hier nae verhalen sal; Te ghelijcke is sijne Vorstelijcke Doorluchticheyt van de Generale Staten een eerlijck tractament ghemaeckt/nae de qualiteyt sijner stamme ende Keyserlijcke afcomste.

Den *XVII. Decembris Anno 1577.* so hebben de Heeten Generale Staten tot Antwerpen aen sijne Doorluchticheyt ghesonden de Prelaten van Sinte Geertruyt / ende van Marolles / den Hertoghe van Aerschot / den Baron van Fresin / om sijne Doorluchticheyt de resolutie der Heeren Staten aen te dienen/ ende sijne Vorstelijcke Doorluchticheyt te bidden/dat het de selfde woude ghelieven desen swaren last ter eere Godes/ tot dienst des Conincks/ ende tot welvaert / ruste/ ende vrede der Landen aen te nemen/ ende met haer nae Brussel te reysen / op dat aldaer mochte den eedt van ghetrouwicheyt *reciprocè* ghedaen ende ghenomen worden. Sijne Vorstelijcke Doorluchticheyt heeft voor eerst de Heeren Staten bedanckt voor de eere die sy hem waren doende / hem toevertrouwende het Gouvernement deser heerlijcker ende wijdt-vermaerder Provincien/in welcker regieringhe hy sich hoopte also te dragen/dat de Heeren Staten ende de goede Onder-saten een welghevallen [**1576.**] ende ghenoegen daer aen hebben souden. Was oock willich om met de afghesondene Heeren nae Brussel te reysen/om de Complementen te doen ende laten gheschieden die hier toe verheyscht werden.

De redenen die de Staten Generael beweechden den Arch-Hertoghe *Matthiam* voor Gouverneur der Landen aen te nemen/waren vele ende ghewichtich. Voor eerst/om dat die Groote die hem ontboden hadden / vast by hare resolutie bleven/ als niet connende verandert worden/dan met harer aller groote disreputatie. Men hielt het ooc daer voor/dat desen Vorst in Neder-lant niet gecomen en was/dan met kennisse van den Keyser/eñ dat hy aldaer so lange niet en bleef/ dan met ooch-luyckinge des Conincks/diemen hoopte / dat ten laetsten dese verkiesinghe ende beroepinge des Arch-Hertoghen / (hem soo nae in den bloede bestaende/ende soo goet Rooms-Catholijck zijnde) soude voor goet kennen. Men heeft oock vermoedt/dat Don Johan/ die sich al vast tot den oorloghe bereyde / in sijn voornemen niet en soude durven voort-varen/ sonder eerst expressen last van den Coninck daer toe te hebben: Daer by meynde men/dat de Coninck Don Johan nemmermeer belaften en soude yets te attenteren teghen / die welcke haer soo geern ende vrywillich hadden onder-worpen de regieringhe van sijner Majesteyt soo nae Neve/ ofte indien immers de Coninck/ of Don Johan haer even wel vyandelijck voortaen teghen de Landen droeghen: Dat sich de Keyser/met sijne Broeders/als oock andere Princen ende Vorsten sulckes haer aentrecken souden. Voorder oock soo hebben de Heeren Generale Staten desen Vorst voor yemandt anders tot het Gou-

(91)

Archiducem excepit gaudens Bruxella MATHIAM,
Franquilla imperitans concederet otia terris,
Hispanum ut patrijs arceret simbus hostem,
Mortales statuunt, Deus est qui cuncta gubernat.

[**1578.**] vernement der Landen vercoren / om daer mede den Coninck hare groote getrouwicheyt eñ bestendicheyt in sijner ghehoorsaemheyt te bewijsen / want sy daer mede genoechsaem betoonden ende deden blijcken/dat sy niet ghesinnet en waren te veranderen van Heere/ noch aen te nemen de presentatien haer van den Coninck van Vranckerijck / ende sijnen Broeder den Hertoghe van Anjou ghedaen. Oock gaven sy met de verkiesinghe *Matthiae,* de Coninginne van Enghelandt [**1578.**] goet contentement / de welcke alle handelinghe met Vranckerijck des maels verdachtich was. Ende boven al achteden de Staten die meesten-deels Paeps waeren/ dat door desen Gouverneur de Rooms-Catholijcke Religie wel versekert/ ende in state soude ghehouden ende ghehandthaeft worden.

L'homme prose, Dieu dispose.

Uoorder verhael van de incomste des Arch-Hertoghes *Matthiae* binnen Brussel / midts-gaders de Articulen die hy aldaer besworen heeft den *XX. Ianuarij, Anno 1578.*

[**1578.**] **D**E Hooch-gheboorene Doorluchtighe Vorst *Matthias* van Oostenrijck/is over Mechelen met den Prince van Oranien nae Brussel ghereyst / alwaer hy sijn blijde incomste seer heerlijck ende seer triumphantelijck gedaen heeft / op den achtienden dach *Ianuarij 1578.* De Staten/Magistraten/Jn-woonders/Edel/Onedel/jonck en out/ sijne Vorstel. Doorluchticheyt met groote eerbiedinge ontfanghende / ende haer in sijne comste verblijdende.

Den *XX. Ianuarij* is desen Vorst binnen Brussel opentlijck voor Gouverneur Generael / ende de doorluchtige Prince van Oranien voor sijnen Luytenant Generael / aenghenomen. Sijn Hoocheyt heeft/ voor het Stadt-huys staende / in de handen ende in het by-wesen van de Heere Generale Staten eenige Articulen besworen/waer van dit de somma is.

1. Dat hy de Landen sal Gouverneren met eenen Raedt van State/die genoemt ende vercoren sal worden/ by de Generale Staten binnen den Lande ghebooren / de bequaemste tot sulcken Ampt.
2. Alle saken die daer te verhandelen vallen/sullen besloten worden by de pluraliteyt der stemmen.
3. Soo eenighe Raedts-Heeren/ of andere Officieren [**1578.**] hen anders dan wel droeghen / soo sal hy daer in voorsien / ten versoecke van de Generale Staten.
4. Jn saken de gantsche Landen betreffende/sal hy niet handelē sonder kennisse van de Generale Statē.
5. Alle brieven die hy ontfanghen sal/des Landts staet eenichsins betreffende / sal hy ghehouden wesen den Raedt te communiceren.
6. Dat in den Raedt van State gheen saken van importantie en sullen verhandelt worden / ten sy dat den meesten deel der Raedts-Heeren daer tegenwoordich sy / ende dat hare resolutien/ acten/ eñ depesschen sullen opgheschreven ende onder-teeckent worden.
7. De Gouverneur sal her-stellen alle Privilegien ende oude her-comsten.
8. Dat de Generale Staten sullen moghen vergaderen so dickwils als het haer believen sal/ende by een blijven soo langhe als het haer goet dunckt.
9. Dat ten versoecke van een Provincie /de ander Provincien sullen moghen / jae moeten vergaderen/ sonder daer toe ghebodt of verlof van den Gouverneur te verwachten.

(92)

Nassovius, simul et Belgarum Rector in aulâ
Regali jurant Bruxellis faedera firma,
Gaudebant Cives augusta ea Principis ora
Caesareumq₃ decus, curas assumere regni,

10. [**1578.**] De Staten van de particuliere Provincien sullen moghen vergaderen/soo dickwils als het haer sal goet duncken.
11. Dat de Pacificatie van Gent in allen puncten sal onder-houden worden.
12. Alsser eenigē twist mochte rijsen op het uytleggen der woorden in de Pacificatie/so sal de interpretatie staen by de Generale Staten wettelijc vergadert.
13. De Gouverneur en sal geen ander Guarde of Lijf-wacht hebbē/dan de Statē hem ordineerē sullen.
14. Dat de Gouverneur met advijs van de Staten sal ordineren den Velt-Oversten/Admirael/Generael over 'tPeerde-volck/Velt-Marschalck/Colonellen/ende andere Bevel-hebbers van importantie.
15. Hy en sal gheen extraordinaris Crijchs-volck lichten / noch garnisoenen in de Steden legghen/ ten sy met wete ende consent der Staten.
16. Hy en sal genen Gouverneur over eenige Provincie stellen / dan met advijs ende consent van de Staten der selfder Provincie.
17. Jn tijden van oorloge sal hy alle saken van gewichte beleyden met advijs van den hoogen Crijchsraet/die hem van de Staten sal by-gevoecht worden.
18. Dat de Gouverneur/Colonellen/Capiteynen/ ende Officieren den Coninck/ende de Staten van den Lande sullen beeedicht wesen.
19. Die oock alle gaer sullen verplicht zijn alle de [**1578.**] voorverhaelde Articulen/als oock alle ende elcke Privilegie / Rechten / ende ghewoonten der Landen te helpen herstellen/oprechten/ende onder-houden.
20. Het oorloochs-volck sal so wel eedt doen aen de Staten/als aen den Coninck.
21. Dat de distributie van de penninghen tot den oorloghe sal gheschieden by de Staten.
22. Datmen sal met rechten rigeur voortvaren teghen die/die de wapenen teghen de Staten ende Vader-landt ghedraghen hebben / volghende de partije van Don Jan / in dese leste troublen.
23. Soo het gheviele dat de Gouverneur sijn beloften/belanghende de voor-verhaelde poincten/niet en hielde/het ware in het gheheele of ten deele: Soo en sullen de Staten niet ghehouden zijn hem langher te ghehoorsamen.
24. Dat de Casteelen noch niet geheel afgebroken/ volcomelijc sullen geslecht worden. Wat die aengaet/ die noch in haer geheel staen/daer van sal geordineert worden by advijse van de Generale Staten.

Don Johan heeft geschreven/dat dese aenneminge van Hertogh Matthias tegen der Staten eedt was/ tegen den vrede/eñ ooc tegē d'autoriteyt van den Coninck/also hy hier in niet verwillicht en hadde. Maer dit schrijvē wiert by de Statē weynich of niet geacht.

Vana est sine viribus ira.

De Prince van *Parma* comt by Don Johan/veel volcx mede brenghende / in *Ianuario, Anno 1578.*

[**1578.**] **H**Oe bedrieghelijck ende hoe listichlijck dat Don Johan met de Generale ende Particuliere Staten / als oock met sijne Princelijcke Excellentie van Oranien ghehandelt hebbe / heeft ghebleken uyt sijne afgheworpene brieven / ende het valsch onderteeckenen ende besweeren [**1578.**] der Pacificatie van Gent/ende

andere onder-handelinghen / als mede door dien hy het Casteel van Namen verrascht/inghenomen/ende met Crijchs-volck beset hebbende/even wel door dese ende gheene inter-

(93)

Archiduci sese jungebat Parma, furentem
Ultricem scelerum pestem juvat ardua regeri
Suscipere imperia, aut bello vastare Brabantos
Nomine quos primum, mox bello terret iniquo.

[**1578.**] pretatien ofte uytlegghingen de Staten heeft gesocht wijs te maken/dat swart wit/ende wit swart was: Maer nae dat de Hooch-gheboorene Doorluchtighe Vorst Matthias van Oostenrijck tot het Gouvernement der Neder-landen gecomen was/ so en heeft hy niet langer connen dissimuleren/maer is in toorn ende groote onverduldicheyt uytgheborsten/ ende heeft opentlijck vyandtschap den Staten ende Landen aenghesecht ende aengedaen / daer over oock de Staten zijn veroorsaeckt gheweest by openbaren Placcate/ (ghedateert den *VII. Decembris, Anno 1577.*) Don Johan te verclaren ende afte roepen voor openbaer vyandt van de Landen/ende Jnfracteur van de Pacificatie by hem soo solemnelijck besworen. Don Johan hadde algoet tijdt in den nae-somer verschreven ende te rugghe ontboden de Spaenjaerden ende Jtalianen / die hy uyt dese Landen te trecken bevolen hadde/ eer hy voor Gouverneur aenghenomen was/ maer sy en waren niet verder ghetrocken dan tot in Lombardien/ daer wachtende tot datmen haer wederom verschrijven soude / d'welck gheschiedt is doe Don Johan gheresolveert was met cracht ende ghewelt de Landen ende Steden van Neder-landt te becrijgen. Hy heeft al sijn Crijchs-volck vergadert in het Landt van Lutzenborgh/by *Marche in famine.* Hier is *Alexander Farnese, Prince van Parma,* met de oude Regimenten der Spaenjaerden ende Jtalianen *in Ianuario* by Don Johan ghecomen/die hem seer willecome was/ ende heeft hem met groote blijdtschap/caresse/ ende omhalsinghe ontfanghen/als Luytenant Generael over het gantsche Legher. Graef Carel van Mansvelt heeft oock Don Johan een groot deel Francoysen aenghebracht / over de welcke hy in Vranckerijc gecommandeert hadde. De Borgonjons ende Hooch-duytsche quamen oock al aen/soo dat het Leger van Don Johan is sterck gheworden/wel boven de sestien duysent te voet/ ende wel twee duysent [**1578.**] Spaensche eñ Jtaliaensche Ruyteren. Hy hadde ooc tot sijnen dienste verwillicht den Grave van Barlaymont/met al sijn Sonen/t'samen cloecke Colonellen: Als ooc den Grave Peter Ernst van Mansvelt/ende veel andere Heerē en Edele/insonderheyt uyt de Walsche quartieren. Benevens de boven-verhaelde waren Don Johans cloeckste ende ghetrouste Raedts-Heeren in Crijchs-saken/ *Octavio Gonzaga, Don Gabriel Nico, Doctor del Rio, Don Lopes, Don Piedro de Taxis, Caspar de Robles* Heere van Billi/ de Colonel *Montdragon,* met de Secretarisen *Escovedo* ende *Vasseur.* Als nu Don Johan sijnen Leger gheformeert hadde/so heeft hy te *Marche in Famine, Anno 1578.* den *XXV. Ianuarij* een declaratie in drucke uytghegheven/ waer inne hy verclaerde/ dat hy de oorloghe nu aennam/om te doen onderhouden de oude Roomsche Catholijcke Religie/ ende behoorlijcke onderdanicheyt aen den Coninck/veel groote beloften ende toeseggingen doende die Landen/Steden/Dorpen/eñ Crijchsvolcke /die sijne partije wouden by-vallen ende staende houden. Oock heeft de Paus *Gregorius XIII.* die Don Johan seer toe-ghedaen was / een *Bulle* ofte *Croisade* (gelijckmen eertijts pleech te publiceren/ als de Christenen te velde trocken om de Sarasijnen ofte Turcken te bevechten) laten drucken ende publiceren/ van dato dē *XVIII. Ianuarij, Anno 1578.* Om daer mede so wel de Overste/als de gemeyne Soldaten/die haer in desen heyligen Crijch begeven souden/de vreese des tijdelijcken doodts/ende der eeuwighe verdoemenisse wechte nemen/op dat sy haer des te onversaechder in de perijckelen des doots werpen souden / haer gevende volle indulgentie ende vergiffenisse van alle hare sonden/ door Apostolische macht ende authoriteyt. De Soldaten souden liever des Paus gelt/ dan sijne benedictie ende indulgentien ghehadt hebben.

Slach te *Gemblovrs* tusschen Don Johans/ ende der Staten volck/ den *XXXI. Ianuarij, Anno 1578.*

[**1578.**] **D**E Staten hoorende ende siende de groote toe-rustinghe die Don Johan maeckte /soo hebben sy sich oock wel eenigher mate daer teghen gherustt ende gewapent; Maer met sulck gheenen ernst noch yver als de noot ende gheleghentheyt waren heysschende. Vele meynden dat het ghenoech was defensive te gaen/niet offensive/de slaghen afkeerende / maer selfs niet lichtelijck te slaen. De Prince van Oranien riedt en dreef seere / datmen soude resolveren offensive oorloghe te voeren/seggende/ datmen beter ende lichtelijcker den vyandt uyt het lantslaen en keeren soude / dan hem daer uyt drijven als hyder diepe inghecomen soude zijn. Maer desen goeden raet des Princen en wiert niet na behooren in achtinghe ghenomen/om de jalousije ende groote afgunste die des maels vele onder de Groote gheschept hadden op den Prince / heel qualijck te vreden zijnde/ om dat hy Luytenant Generael vercoren was van Hertogh Matthia ende de Staten / d'welck hy doch langhe gheweyghert hadde aen te nemen. Doch soo vele isser nae veel vermanen en drijven der beste Patriotten / ghedaen ende te weghe ghebracht / datter aen der Staten sijde een velt-leegher is gheformeert. De Grave van *Lalain* wiert ghestelt als Velt-overste ende Generael van 'tvoet-volck/ ende de Burg-grave van Gent/*Marquis de Robay,* Overste van 'tPeerde-volck: De Heere van *Goingnies* Velt-marschalck: Ende *Valentijn Depardieu Heere van Lamotte* Overste van 'tGheschut. De jalousije op den Prince van Oranien is daghelijcx by de Groote ghewassen/d'een den anderen tot afval of cleyn respect van sijn persoon oprockende / alsoo dat/ als nu eenen tijdt lanck het Leegher by een vergadert was/ende in het landt van Namen gheleghen hadde / ende men daer mede wat meynde aen te vanghen tot dienst van de Landen/so [**1578.**] is vast elck een te soecken gheweest/ elck sijns weechs treckende. De Grave van der Marck/ Heere van Lumey (die den Prince een quaet herte toe-droech/ om dat hy hem eenen tijdt lanck hadde ghevanghen ghesett van weghen de wreedtheyt / die hy teghen de Papen ende Moniken bedreven hadde) was d'eerste die uyt het Leegher vertrock/ verlatende sijn Regiment. De Grave van Lalain/ (die ghehoopt hadde selfs Luytenant Generael te worden) volchde hem: Stracx nae dese vertrock oock de Burg-Grave van Gent/ om sijn Huys-vrouwe te gaen besoecken/die te Beuvrage by Valencijn was. Lamotte trock nae Brussel in sijn particuliere affayrnen. De Graven van Egmont ende Bossu / met noch andere/reysden nae Brussel op de Bruloft van den Heere van Berselle/die de Marquise van Berghen op Zoom/dochter van den Heere van Merode/troude. Soo datter van de Hoofden ofte Ghebieders in der Staten Leegher niemant en bleef/dan de Heere van Goingnies/ ende de Baron van Montigny/ des Graven van Lalains Broeder / des maels noch jonck ende onbedreven in Crijchs-handel: Ende de Heeren van Ballieul ende Hevre gebroeders / twee onde cloecke voorsichtighe Ridders/ die de sake wel meynden. Elck een van de voorverhaelde Overste/Ritmeesters/ende Capiteyns/insonderheyt die ter bruyloft trocken/namen eenen grooten sleep van Knechten en Peerden met haer/om statelijck aen de bane te comen. Daer mede dan het Leeger ooc seere geswact wert/d'welc doch oock al seer afghesleept werdt door de veel-voudighe veranderinge van Legher-plaetse: Eerst quam het te ligghen te Gemblours/ een Stadt drije mijlen weechs van Namen gelegen/ende vijve van Nivelle.

[**1578.**] Van daer ist ghetrocken nae Templours/ van daer te S. Martijn/ van daer wederom te Gemblours/ om het selfde van daer dieper in Brabant te brengen.

Doe der Staten Leger van S. Martijn na Gemblours marcheerde / soo heeft Don Johan het selfde van nae by sien trecken/staende op een bergsken/omcijnghelt van sijn Ruyteren en Soldaten/ van daer conde hy al het volck bescheydelijck sien trecken / niet eens in den sin hebbende slach te leveren/maer wel te schermutseren. Maer als hy sach hoe quade ordre datter in der Staten Leger was/alsoo dat de *auant-garde* ofte voor-tocht wel een mijle weechs voor de *arriere-garde* was/treckēde niet als of sy in 'svyants landt waren gheweest/ maer als of sy in veel mijlen weechs gheenen vyandt en hadden. Don Johan/de Prince van Parma/ Gonzaga/ ende andere Overste dit onordentelijck trecken siende/eñ wetende dat vast alle de principale hoofden uyt het Leger der Staten vertrocken waren / hebben t'samen geresolveert dese goede occasie waer te nemen/ende der Staten Leger aldaer stracx te bespringen: Stacx vielen Parma ende Billy met al hare macht van Peerde-volck op der Staten Peerden in de Arriere-garde/d'welck so dapper aenginck / dat sy der Staten Ruyteren aen het wijcken/jae geheelijc op de vlucht brochten/ wijckende lancx den hoogen wech / ende dwers door haer eygen voet-volck brekende/ die sy niet alleen uyt hare slach-ordre en brachten/ maer gheheelijck over-liepen ende vertraden/ om haer selven te salveren/ want de Spaensche Ruyteren haer dapperlijck vervolghden. Stracx is Don Johan met de reste van al sijn volck/ op dese over-loopene *Arriere-garde,* (die gheheel in disordre was) ende oock op de Bataillie ghevallen / van alle canten die bestrijdende/tot dat sijn Peerde-volck/ dat der Staten Peerden wat nae-gejaecht hadde/te [**1577.**] rugghe comende haer oock op het lijf viel/waer door der Staten volck in heel corten tijdt gescheurt/geslagen/ende op de vlucht gebracht is. Daer bleef menich redelijck ende cloeck Soldaet/edel ende onedel: Doch de meeste moordt gheschiede onder de Schotten/ende onder het volck d'welc de Staten van Hollandt ende Zeelandt daer gesonden hadden/die langhst teghenhielden. De *Auant-garde* der Staten was wat naerder Gemblours/als de *Batallie* ende *Arrie-garde.* De Heere van Montigny siende hoe heet dat het met de *Bataillie* af-liep/so socht hy hem met eenich volck van de *Auant-garde* te stercken in eenige Hoven eñ Boomgaerden dicht onder de Stadt van Gemblours gelegen: Maer siende dat het te vergeefs was/so nam hy de vlucht in de Stadt/met alle die hem conden volgen. Daer werden in dit gevecht der Staten volck afghenomen wel dertich Vaendelen/ ende vier Cornetten/ met al het Geschutt. Daer werden gevangen de Heere van *Goingnies,* die van dier tijdt af by de Spaenjaerden bleef: Jtem de Heere van *Heure,* ende *Ballieal* sijnen Broeder/met meer andere van qualite; Oock wel drie hondert gemeyne Soldaten/die by *XX.XXX.XL.L.* in de Mase geworpen wierden. De Heere van *La-motte,* ende de Colonel *Balfour,* haer vromelijck draghende/ ontquament al vechtende / doch *Balfour* was seer ghequetst. Dit ghevecht by Gemblours is geschiet den lesten *Ianuarij, 1578.* Don Johan sijn victorie vervolghende / nam 'sanderen daechs de Stadt van Gemblours in by compositie. Alle de Officieren ofte Bevel-hebberen/ ende Edel-lieden moesten haer ghevanghen gheven/ de reste ginghen uyt met witte stocxkens in de handt/ haer gheweer achterlatende.

Vellei. paterc. lib. poster. c. 127.
Etenim magna negotia magnis adjutoribus egent.

(94)

Quot cineres stragesq3 Ducum videre B*RABANTI*
Fama canit, Gemblours dicet, collecta virum vis
Plurima quae cecidit, generoso pectore quamvis
Obstiterint, pereunt tandem [certamine] longo.

Het innemen van *Sichem,* ende andere Steden in Brabant / stracx nae de victorie by Gemblours/ *Anno 1578.*

[**1578.**] **D**On Johan seer yverich zijnde om sijn victorije te vervolghen/ ter wijle datter over al groote verslaghentheyt ende disordre in't Landt was/ is selfs met het principale Legher ghetrocken nae Leuven / welcke Stadt groot en wijt zijnde / doch niet sterck / oock niet ghenoechsaem met garnisoen versien / ende de Borghers verbaest wesende/ soo is de Magistraet Don Johan te ghemoete ghegaen/ hem de Stadts-sleutelen presenterende / ende ghenade versoeckende / welcke sy oock vercreghen: De Soldaten liet hy oock passeren nae Brussel.

Stracx hier nae heeft oock Don Johan inghecregen *Tienen, Aerschot, Tillemont, Reulx, Soignies, Bings, Beaumont, VValcourt, Maubeauge, Chimay,* ende *Leeuwe,* alwaer hy weynich tegen-weere gevonden heeft.

Nae dat het Legher in de voorsc. Steden een weynichsken gherustt hadde/ soo is het onder het beleyt van den Prince van *Parma* ghevoert nae *Sichenen,* gemeynelijck *Sichem* ghenoemt / een Stedeken in Brabant/ gheleghen op den vloed Demere/ een groote mijle van Diest/toebehoorende den Prince van Oranien. Jn dit Stedeken hielden garnisoen eenighe van der Staten Crijchs-lieden/ de Gouverneur was een Edel-man van het gheslachte van Liere. Het garnisoen ende de Borghers hielden haer soo mannelijck/ dat het wonder was/dat so een cleyn hoopken volcx/ in sulck een onsterck Stedeken/so groot gewelt heeft durven teghen-staen/vrymoedelijck ende ront uyt afflaende alle presentatie van appoinctementen. De Prince van Parma / die het beleyt ende hoochste ghebiet in dit Legher hadde/heeft de Stadt dapper doen beschieten/ende bresse ghemaeckt hebbende/heeft hyse bestormt: Die van binnen hebben den eersten/ooc den tweeden storm cloeckelijck afgheslaghen/met verlies [**1578.**] van vele Spaensche; Doch met den derden storm is dit valiante Stedeken vechtender hant inghenomen/ op den *XXII. Februarij,* alwaer de Spaensche doot geslaghen hebben alle die sy conden becomen. De Overste weken met eenich volck op het Casteel/meynende by dien middel haer leven te behouden/ maer het was al te vergeefs: Want de Prince van Parma seer vergramt zijnde om het groot verlies van sijn volc / ende om dat sy hem dus veel tijdts deden verslijten / heeft het Geschut voor het Casteel doen planten/ende heeftse so dapper beschoten/dat hyse gedwongen heeft haer over te geven in sijne handen/op ghenade ende ongenade. Hier is het seer deerlijck ende jammerlijck afgeloopen / met doot slaen/ ende ophangen/sonder genade/ insonderheyt met verdrincken in de Demer/twee ende twee aen malcanderen gebonden/ ende also met bijlen en sweerden nae het water gedreven. *Mons de Liere* met meer andere Officieren/ ende den Magistraet/ wierden in de deuren ende vensters van het Casteel ghehanghen/eenighe aen boomen. Daer en is schier niemandt met het leven van gecomen: d'welck eenen grooten schrick door het gantsche Lant brocht.

Als de Stadt van Sichenen overweldicht ende met volck besett was/so is Don Johans Leger ghetrocken nae *Diest,* een Stadt in Brabant gheleghen/ toe-behoorende den Prince van Oranien/ghelegen op den water-vloed Demere/een mijle van Halen/ende drie van Tienen/het is een fraeye Stadt / ende groot van ghebiedt / sy is wel een halve uyre gaens groot in't ronde: Sy heeft aen d'een sijde drooge Grachten/ eñ aen d'ander sijde weynich waters/sy is ront/sonder flanckeringe/ eñ ontrent de selfde liggē verscheydene bergen eñ hoochten/op welcker een Don Johan

(95)

Max etiam invadit furiosâ mente SICHAENAS
MAGNUS Jaudaci partos virtute triumphos
Prosequitur, percunt demersi factibus omnes
Quos non abstulerant glandesqȝ Mauritius encis.

[**1578.**] sijn Gheschutt plantte / waer hy de Stadt lichtelijck groote schade hadde connen doen: d'welck die van binnen siende/hebben sy haer overghegheven by compositie/d'welck de belegheraers seer wel quam/want de victualije begost haer te ontbreken.

Noch heeft te deser tijdt Don Johan / Graef Carel van Mansvelt met een goet deel Ruyteren en Knechten gesonden nae *Bouwines,* een cleyn out Stededen/ gheleghen in de Provincie van Namen/ op de slijncke sijde van de Mase/ vier mijlen van Namen. Jn dit Stedeken was *d'Heere van Estourmel* [**1578.**] Gouverneur / die het Canon verwachtt hebbende/ ende gheen ontsett verwachtende / het Stedeken oock heel swack ende niet houbaer zijnde /so heeft hy het by appoinctement overgegeven. De Velt-overste nam twaelf Mannen gevanghen voor sijnen buyt/de treffelijckste die in de Stadt waren / de welcke hy op het Casteel van Namen liet voeren; De Soldaten die daer in lagen sont hy nae de Staten/met witte stocxkens in de handt/sonder gheweer of wapenen.

Polijb. lib. x.
Multo pluris invenias, qui victoriam sint adepti, quàm qui victoria recte sciverint uti.

Hoe ende waerom de Jesuyten/ende eenighe Minne-broers uyt Antwerpen gheleydt zijn / den *XVIII. Maij, Anno 1578.*

[**1578.**] **D**E Heeren Generale Staten hebben noodtwendich geacht / over alte doen publiceren/ dat sy/ tot ruste ende vrede in Landen en Steden/ ordineerden ende belastten/ datmen over al de Pacificatie van Gent van poinct tot poinct soude onderhouden/ als mede ende insonderheyt/dat niemandt met Don Johan/ ofte sijnen aenhanck / die vyandt van de Landen verclaert was/en soude correspondentije houden: Als oock/ dat sich niemandt / Gheestelijck of Weereltlijck/en soude verstouten te preken/noch te spreken schandaleuse woorden/ streckende tot seditie / ofte tot verminderinghe van het respect ende eere / die elck een den Arch-Hertoge/den Prince van Oranien/ende de Staten schuldich was: Oock was het der Heeren Generale Staten believen ende bevel / dat een yeder van wat staet ofte qualiteyt hy ware / de Pacificatie van Gent by solemnelen Edele besweeren soude/met de declaratie ende asseurantie daer nae ghevolght: Oock soude een yeder sweeren / den Coninck ende Arch-Hertoghe ghetrouwe te wesen / ende met lijf en goet te assisteren. Die desen eet soude weygheren / ofte uytstellen te doen / hielden de Staten voor vyanden/ ende teghens de sulcke wilden sy gheprocedeert hebben met bannissemente/ aentastinghe van goederen/of andersins/ ghelijck nae goeden rechte ende redene te behooren soude bevonden worden. Door desen middel meynden de Staten (die des maels noch meestendeels Paeps waren) de Roomsche Religie buyten Hollandt ende Zeelandt te versekeren. Dese declaratie der Heeren Staten was van dato den *XXII. Aprilis, Anno 1578.* Wt cracht der selfder is de Pacificatie van Gent / Vnie / ende naerder verbontenisse alomme gepubliceert / ende beeedicht geworden / selfs van vele aensienelijcke Gheestelijcke persoonen. Maer de Jesuyten [**1578.**] hebben alomme/ ende namentlijck tot Antwerpen / gheweyghert dien eet te doen/ segghende/ dat sy den Paus ghesworen hadden/ die Don Johans vrient was/ ende dede hem assistentie: Derhalven so en conden noch en mochten sy dien eedt niet doen. Als de Jesuyten hier inne persisteerden (niet teghenstaende groote ende verscheydene onder-richtingen van vele Prelaten ende andere treffelijcke persoonen) soo warender vele Borghers ende Jn-ghesetene soo op haer ghestoort/ dat sy wel lichtelijck de selfde met ghewelt souden aenghetast ende qualijck ghetracteert hebben: Maer dit is den volcke belett gheworden / door de goede ordre welcke de Colonellen der Borgherije ghestelt hebben. Doch alle de Jesuyten tot veertiene in ghetall / zijn/ uyt last ende bevel der Hoogher Overicheyt / op Pinxter-dach / den *XVIII. Maij,* ter Stadt uytgheleydt / op 'tBier-hooft zijn sy t'schepe ghegaen/ ende van Antwerpen nae Mechelen ghevaren/ ende van daer voorts nae Leuven / daer Don Johan te ghebieden hadde. Dese Menschen / die haer selven afscheyden van den naem der Christenen / zijn eerst ten tijde van den Hertoghe van Alba in verscheydene Steden van Neder-landt ingheslopen/ ende in corter tijdt seer diepe daer in gewortelt / *Mala herba cito crescit.* Sy hebben t'Antwerpen ghecocht een seer schoon / groot / ende treffelijck huys/ghenoemt *het huys van Aken,* toe-behoorende 'tgheslachte van de Schetsen / die van Aken t'Antwerpen ghecomen waren / ende hadden dit statelijcke huys daer ghebout. De Jesuyten hebben 'tselfde seer bequamelijck tot haren gherieve gheaccommodeert ende gheordoneert: Jnsonderheyt nae dat sy seere gherijckt waren door de plunderinge ende

[**1578.**] roof van Mechelen/ ende van Haerlem/ende dat aldus: Sy predicten binnen Antwerpen seer ernstachtich teghen der Spaenjaerden onredelijckheyt / goddeloosheyt/ ende onmenschelijckheyt/ die sy te Mechelen bedreven hadden: De Spaenjaerden in hare conscientien dus aengheroert ende overtuycht zijnde/ maeckten op haer doodt-bedde den Jesuyten rijcke Testamenten/ soo wel van hare achterstedighe Gagien / als van hare Buyten / tot eenen versoen-offer voor hare leelijcke sonden / ende tot gherust-stellinghe harer beswaerder conscientien.

Da tua dum tua sunt, post mortem tunc tua non sunt.

De Minder-Broeders binnen Antwerpen vonden haer ooc beswaert den voor-verhaelden eedt te doen/ ende begeerden dach van beraedt/ die haer oock ghegheven is: Op alles wel ghelett hebbende/ ende bevindende [**1578.**] / dat de andere Bedel-moniken/Prelaten/ Canonicen/ ende andere Gheestelijcke persoonen desen eedt ghedaen hadden: Soo hebben sy dien oock ghedaen. Doch haren Gardiaen/ende noch achtien of neghentien weygherlijck zijnde / wierden oock ter Stadt uyt gheleydt. Dese Moniken tot op den derden dach in beraedt zijnde/ wat sy doen wilden / soo warender eenighe onder den ghemeynen Man/ende onder de Soldaten/ die ghewapender handt in het Clooster wouden breken/ ende de Moniken ghewelt aen doen/d'welck de Borgher-meester Straelen verhindert heeft met perijckel sijnes levens / want twee onbedachtsame Soldaten setten hem het roer op de borst/met de brandende lonte in den hane. Doch dese Soldaten wierden stracx aenghetast/ende zijn verwesen onthalst te worden.

(96)

Ordo sacer MAGNUM proclamat sumere Ianum
Arma inimica, negat Iesuitarum ordo profanus,
Mox ergo patrijs excedere finibus illi
Iussi abeunt, turbant cives, et federa pacta.

Moniken te Brugghe ghevanghen / om dat sy de grouwelijcke sonde van Sodomije bedreven hebben. *Anno 1578.*

[**1578.**] **T**E Brugghe is in den Mey seer groote ende grouwelijcke sonde der Franciscanen ofte Minder-broeders uytghebroken ende gheopenbaert/door de beschuldinghe van eenighe Leecke onder haer/die sy al te rigoreuselijck gecastijdt ende ghecapittelt hadden. Dese Leecke beschuldichden veel Moniken deses Cloosters van Sodomijtsche vuylicheyt. Alle de Moniken werden ghevanghen / ende gheexamineert: Eenighe hebben bekent ende beleden / dat sy hier schult aen hadden / namelijck tot vijfthiene toe. Dese oncuyssche boeven en souden in dese sonde niet vervallen zijn / hadden sy den raedt des Apostels *Pauli* ghevolcht/daer hy seyt/

> *Het is beter te trouwen dan te branden.*

Jn het Minne-broers Clooster in het welcke desen grouwel bedreven is / was des maels een besaemden Monick / gheheeten *Broer Cornelis Adriaensz.* van Dordrecht gheboortich / die het gantsche Landt door wel bekent is gheweest/van wegen sijne ongeschickte ende lasterlijcke predicatien/ in de welcke hy daghelijcx met groote onghestuymicheyt uytvoer teghen den Prince van Oranien/ de Staten/ Magistraten/ ende andere persoonen van aensien/ ende dat met leelijcke/ vileyne/ ongheschickte woorden en manieren [**1578.**] van spreken: Bou /ba/fy/fy/ey/ey/quamer wel hondert mael in een predicatie/ ghelijck een yeder die de selfde leest om corts-wijle (want tot dien eynde zijnse uyt sijnen mondt geschreven / ende in druck uytghegaen) bevinden sal. Desen fielt werdt ghemeynlijck ghenoemt *Broer Cornelis de Geeselaer,* om dat hy een ordre van devotarise hadde inghestelt / bestaende alleen uyt schoone jonge Vrouwen ende jonge Dochters / de welcke hy niet als tot nedericheyt ende ghehoorsaemheyt en vermaende/die so wijdt haer streckte / dat sy haer selven (wanneer hy het haer gheboot) moesten naeckt ontcleeden/ ende van hem geeselen laten/ haer wijs makende / dat de onnoselheyt haer naeckt moeste vertoonen. Als deses boeves oncuyscheyt van sijn eyghen devotarise gheopenbaert werdt / soo hebben de Magistraten/ om te bewaren harer Vrouwen ende Dochteren eerbaerheyt / over hem aen't Geestelijcke Hof gheclaecht. Hy is eenen tijdt lanck uyt Brugghe nae Yperen gesonden. Doch het is te vermoeden dat hy het daer daer niet veel beter ghemaeckt en heeft/ als hy te Brugghe ghedaen hadde.

> *Si non castè, tamen cautè.*

(97)

Quid Monachi valeant olim videre BRUGARUM
Cives, infandum Sodomae scelus, atqʒ flagellum
CORNELI, *castè non vivunt hi Nebulones,*
Ast Domini tandem punit vindicta scelestos

Hoe eenighe Moniken binnen Gent ghestraft zijn / om de sonde der Sodomije / den *XXVIII. Iunij, Anno 1578.*

[**1578.**] **O**Ntrent den selfden tijdt zijn oock tot Gent eenighe Moniken ghevanghen/ om dat sy beschuldicht wierden die leelijcke sonde van *Sodoma* begaen te hebben. Teghens haer is nae 'sLandts ghebruyck en rechten geprocedeert/ soo by den Hooch-achtbaren/ seer Wijsen Raedt der Stadt/ als oock des Geestelijcken Hofs: Oock hadde de Arch-Hertoghe *Matthias* hier toe ghecommitteert Meester Gillis Wijts / ende Meester Joos Huysman/ Raedts-heeren in den Provincialen Raedt van Vlaenderen: By den welcken sententie ghegheven ende uytghesproken is/den *XXVIII. Iunij,* dat vier [**1578.**] Franciscanen / ende eenen Augustiner Monick / die dese leelijcke sonde begaen te hebben overwonnen waren/ opentlijck tot een schrick van alle Menschen souden verbrandt worden. Drie zijnder met geeselen vry ghecomen.

Dese leelijcke daet heeft de Moniken soo stinckende ghemaeckt/ dat alle de vier Biddende Ordenen (begrepen in het woordt *CAIM*) uyt de Stadt van Gent zijn ghebannen. Op yeder een deser Moniken past seer wel het oude versken.

Simplex apparet, simplicitate caret.

Moniken en Baghijnen,
Sijn niet soo heylich als sy schijnen.

Le Moine, la None, & la Beguine,
Sont fors pire que n'en ont la mine.

(98)

Verae Relligionis, honesti cultor et aequi
Caetibus his absit, qui rumpunt fraena pudoris,
Arceto his juvenes, petulaus innata libido
Quos vexat, talis sequitur mox paena nefandos.

Executie over eenighe Sodomijtsche Moniken binnen Brugghe / den *XXVI. Iulij, Anno 1578.*

[**1578.**] **D**E godtloosheyt die eenige Moniken binnen Gent bedreven hebben/is ooc binnen Brugghe gheschiet/alwaer den *XXVI. Iulij,* by sententie des Hofs ende des Magistraets/drie Franciscaner Moniken sijn verbrandt gheworden/ twee ghegeeselt ende ghebannen/ ende twee jonghe boeven/ met de welcke die oude desen grouwel bedreven hadden / zijn ter Stadt uyt gheleydt. Dese Moniken hebben beleden / gehoort te hebben/dat eertijts door eenighe Jtaliaensche Moniken sulcke afgrijselijckheyt in haer Clooster eerst ghebracht ende ghepleecht was. Wat hier van sy en weet ick niet: Maer dat weet ick wel / waren dese gesellen te Roome of in Jtalien in dese sonde bevonden gheweest / ten soude vermoedelijck met haer soo qualijck niet afgheloopen hebben/ als te Gent ende te Brugghe gheschiedt is/ alwaer / Godt lof/ de eerbaerheyt altijt wat meer plaetse gevonden heeft / als in Jtalien / insonderheyt binnen Roomen; Want wy lesen / dat eenighe Geestelijcke personen aldaer/boecken gheschreven hebben tot lof van de Sodomie / ende allerley ontuchticheyt/ ghelijck als onder andere *Anno 1549.* ghedaen heeft *Ioannes de la Casa,* Arch-Bisschop van Beneventen/ die in Jtaliaenschen rijm een boeck gheschreven heeft tot lof van de Sodomytissche sonde/noemende de selfde *Een Goddelijck werck,* ende segghende/dat hy daer in groot ghenoeghen hadde / ende dat hy anders geene by-slapinghe en ghebruyckte. Desen *Ioannes de la Casa,* is gheweest Deken der Apostolischer Camer/ ende Ambassadeur des Paus in't gantsche Veneetsche Landt. Het boeck daer in desen heylighen Man die grouwelijcke sonde prijst / is ghedruckt binnen Venegien / by den Drucker *Navus* ghenoemt. Jn het jaer *1558.* ten tijde des Paus *Pauli IIII.* is te Bolonijen eenen gheweest/die openbaerlijck in de Scholen [**1578.**] op den Vastel-avonts dach rede hadde teghen het Houwelijck / ende prees hooghelijck de Sodomije. *Petrus Ruerius,* ende eenen *Hieronymus,* beyde Roomsche Cardinalen / hebben versocht van den Paus *Sixto,* dat hy haer gunnen woude in de drie heete maenden/als in *Iunio, Iulio,* ende *Augusto,* hare onnaturele ontucht met den jonghen ghesellen te moghen bedrijven. De Paus heeft op hare Requeste gheschreven/ *Fiat quod petitur,* als getuygen *VVesselus Groningen. in tractatu de indulgent. Papal.* ende *Ioh. Balaeus.* Ten is gheen wonder / dat de *Paus Sixtus IIII.* dit den boven-ghenoemden Cardinalen heeft toe-ghelaten / dewijle hy selfs daer van is beruchticht gheweest /ghelijck dit *Epitaphium* aenwijst.

> *Paedico insignis, predo, fucosus, adulter,*
> *Exitiúmque Vrbis, perniciesque Dei.*

Onder den Paus *Alexandro VI.* heeft geleeft *Petrus Mendoza,* eenen Cardinael van *S. Valentia.* Desen heeft versocht van den Paus/om sijnen Bastaert-sone den Marquis van Zaneten tot sijnen wille in ontucht te moghen ghebruycken. *Ioh. Bal.*

Onder den Paus *Iulio II.* heeft *Anna* Coninginne van Vranckerijck twee Edele jonghe ghesellen gheschickt tot eenen Cardinael/ ghenoemt *Robertus Nantenensis,* om van hem in goede seden onderricht te werden / maer hy heeftse in ontucht misbruyckt. *Commentar. Magist. Paris. contra Luther.* Noch eenen anderen jonghen gheselle uyt Duytsch-landt geschiede sulcx mede van eenen anderen Cardinael/ waer van *Grebelius* aldus schrijft:

> *Venit in Italiam spectabilis indole rara*
> *Germanus: Redijt de puero mulier.*

Siet *Balaeum in vita Iulij.*

(99)

Sic paedicones Monachi, gens faeda, procellis
Ignitis paenas sceleris dedit exitialis,
Quid si Roma pari tollat ratione Gomorrhae
Foedos concubitus superaret laude Brugenses.

[**1578.**] *Petrus Aloysius,* des Paus *Pauli III.* Soon/ heeft vercracht ende in ontucht misbruyckt *Cosmam Chierium* den Bisschop van Fanen/ *Anno 1547. Zegerus in Chronol.* De Paus *Iulius III.* is oock van wegen dese sonde seer befaemt gheweest / ghelijck *Vergerius* getuycht / met dese woorden / *Cum Iulius III. valde male audiat in hoc genere (paederastia scilicet) quod nunc attigi, ita ut neque à Cardinalibus abstineat, tamen ego illi peperci usque huc, quod ad teterrimam illam libidinem attinet.* Van der Pausen ende andere Romanisten godloosheyt / Sodomitissche ende Gomorritissche sonde schrijft *Vulterius* aldus:

> *Roma amor est. Amor est? qualis? praeposterus. unde hoc?*
> *Roma mares. Noli dicere plura, scio.*

Wat dese heylighe vaten hier van ordeelen of niet en [**1578.**] ordeelen/ dat is weynich te achten/ het vatt geeft uyt sulcx als het in heeft: Maer d'Apostel *Paulus* ordeelter aldus van Rom. *1.27. De Mannen het natuerlijck ghebruyck der Vrouwen verlatende, zijn door hare boose lusten in malcanderen verhitticht, Mannen met Mannen schandelijckheyt bedrijvende, ende de behoorlijcke vergheldinghe harer dwaelinge in haer selven ontfanghende: Ende ghelijck sy niet bedacht en hebben om Godt te bekennen, also heeftse Godt overgegeven tot eenen onbedachtsamen sin, op dat sy deden dat haer niet en betaemt. vers. 32. VVelcke Godes recht wetende, als dat die sulcx doen, den doodt weerdich zijn, en doen niet alleenelijck sulcx, maer hebben oock een wel-behaghen in den gheenen die het doen.*

Uerhael van de gheleghentheyt des Leghers/d'welck de Staten in het velt ghebracht hebben / ende hoe Hertogh *Matthias* het selfde besichticht heeft / den *XIIII. Iulij, Anno 1578.*

[**1578.**] **N**Ae den slach by Gemblours/hebben de Generale Staten wat beter behierticht den goeden raedt / die de Prince van Oranien haer voor lanck ghegheven hadde/dan sy daer te vooren ghedaen hadden: Sy hebben gheresolveert een goede offensive oorloge te voeren/ om den vyandt alle afbreucke te doen / ende soo het haer moghelijck ware hem t'eenemale uyt het Landt te verdrijven. Tot desen eynde hebben sy inghewillicht op te brenghen de somme van ses-mael hondert duysent gulden ter maendt / sonder de assistentie die de Coninginne van Enghelandt soude doen. Oock hebben te deser tijdt de Heeren Staten den Gouverneur Generael Hertoch *Matthias* gemaeckt een heerlijck tractement/ namelijck seven duysent gulden ter maent/ ende den Prince van Oranien Luytenant Generael twee duysent acht hondert gulden ter maendt. Daer is ghesonden [**1578.**] in Duytsch-landt / ende bestellinghe ghedaen tot aenneminghe van veel Duytsche Ruyteren / ende Voet-volck/onder het beleyt van Hertogh Hans Casimir / Phals-Grave by den Rijn /des Keur-Vorstes *Frederici III.* Soon / tot den welcken de Coninginne wel gheneycht was. Jtem onder het beleyt van den Grave van Swartsenburgh / Marquis van Havre/ Wolmerinc-housen / den Baron van Scenck/ ende Lazarus Muyller. De Coninginne Elisabeth heeft des maels tot stuyr deses Crijchs belooft te tellen tachtentich duysent Angelotten/ tot onderhoudt van vijf duysent Man te Voet / ende duysent Peerden: Jn de Obligatie die de Staten hare Majesteyt ghegheven hebben / staen dese uytghedruckte woorden/ *Quod pro servitio Regis Catholici, & pro conservatione*

(100)

Milite conscripto belli Dux impiger armis,
Adversis fictas acies concurrere signis
Ecce parat, juvat et belli simulacra cientes
Cernere ductores, equitum, peditumqȝ cohortes.

[**1578.**] *Provinciarum in ejus obedientia Regina mutuo dederit, &c.* De Staten hebben alle neersticheyt aengewendt/ om haer Crijchs-volck in eenen Legher by een te brenghen: Soo haest als het Peerde-volck des Graven van Schwartsenborgh / ende van Edel Hendrick/ Bastaert van den Hertoghe van Brunswijck / in de Langhe-strate in Brabant aenghecomen waren/soo hebben de Staten haer Legher-plaetse ghenomen tusschen Liere ende Herentals in Brabant/ daer een goet deel Hollandtsche / Enghelsche / ende Schotsche Regimenten by een ghecomen zijn / ende is tot Veltoverste over de selfde ghestelt Maximiliaen de Hennijn/ Grave van Bossu. Want den Grave van Lalain hadden de Staten ghecasseert / om dat hy sonder hare kennisse het Legher by Gemblours verlaten hadde. Den *XIIII. Iulij* ginck de Arch-Hertoghe *Matthias* desen Legher der Staten besichtighen/ ende in ordre stellen/ ende vondt gheraden/ op het advijs des Princen van Oranien / ende anderer Heeren/dat sy haer begraven ende beschansen souden by Rymenant / in Brabant / een mijle weechs van Mechelen gheleghen/ ende aldaer te verwachten den Hertoghe Casimir met sijn Ruyteren/die op den tocht was. De Francoysen die onder het ghebiedt van Hertogh *Casimirus* gehoorden/waer van de Heere van *Argentlieu* Overste was / die waren door Vlaenderen ghetrocken/ende waren ghecomen tot voor Antwerpn. Sijn Hoocheyt ende de Heeren Staten wouden geern gehadt [**1578.**] hebben/ dat dit volck stracx nae het Legher ghetrocken hadde / maer men condese hier toe niet verwillighen / overmits sy expressen last ende bevel hadden van haren Oversten Hertoghe Casimir/ hem in Gelderlandt te ontmoeten. Dat dit volck dus vaste bleef by den last van haren Oversten/ dat quam de Staten ende Landen heel qualijck/ want hadden sy in het Legher te Rymenant soo veel Voet-volcx nae advenant ghehadt / als sy Ruyteren hadden / sy souden Don Johan seer groote schade ende af-breucke ghedaen hebben. Der Hoofden ende Gebieders waren te veel.

De Heeren Staten hebben oock/ op het aengheven des Princen van Oranien/ des Graven van Bossu/ ende des Borg-Graves van Gent / goet ghevonden te versoecken den Heere van *La-Noüe* tot Velt-Marschalck van haer Legher / zijnde gheachtt een van de Cloeckste / Wijste / ende Manhaftichste Crijchs-verstandighe van sijnen tijden/ ghelijck niet alleen sijn boecken/maer ooc sijn cloecke feyten in Vranckerijck/ ende in Neder-landt bedreven / hem getuygenisse zijn gevende; Hy heeft op het versoeck ende ernstich aenhouden der voorghenoemder Heeren/ dese commissie ende last aenghenomen / ende hy is in aller ijl tot dien eynde uyt Vranckerijck in Neder-landt ghecomen/ ende beleefdelijck ontfanghen.

Campen by de Staten den eersten *Iulii* beleghert/ ende haer overghegheven den *XX.* der selfder maendt / *Anno 1578.*

[**1578.**] **A**Ls vele Neder-landtsche Steden haer selven in vrydom stelden / de Hooch-duytsche Soldaten uyt hare Steden coopende / ofte stootende / soo bleven ghelijcke-wel binnen Deventer ende binnen Campen noch eenighe stercke Vaendelen Hooch-duytsche / die aldaer wel ses jaer gheleghen hadden / voor de Pacificatie van Gent: Binnen Campen lach het Vaendel van den Oversten Nicolaes Polwijler/ ende Hans Casper Fons Compagnie/t'samen ontrent vijfhondert Man sterck zijnde. Sy wierden des te beter gheleden/om dat sy met den cost te vreden waren/ ende gheen extraordinarise onghereghеltheyt en bedreven: Oock soo hielden sy haer langhe als neutrael. Maer nae dat Don Johan de victorie te Gemblours bevochten hadde / soo verclaerden sy opentlijck dat sy het met hem hielden. Eenige uyt de Ridderschap ende Steden van Overyssel/beter Staets / als Spaens zijnde / sochten alle middelen om van dese Hooch-duytsche ontslaghen te worden: Haer docht dat de *Grave van Rennenbergh, Baron van Ville,* die doe Stadt-houder van Frieslant eñ van Groeninger-lant was/haer hier toe seer dienstelijck soude wesen/daerom so hebben sy by de Generale Staten versocht / om hem tot haren Gouverneur te hebben/oock te ghelijcke om hulpe tot haerder verlossinghe biddende: De Staten hebben de Overysselsche geern haer versoeck ghegunt / Rennenbergh is het Gouvernement van Overyssel ende van Linghen ghegheven. Hy begon stracx te practiseren/hoe hy Deventer ende Campen soude verlossen van die Hooch-duytsche Spaens-ghesinde garnisoenen. Hem werdt alle hulpe van de omligghende ghebuyren toegheseyt/ als van Gelderlandt/ Hollandt/ Frieslandt/ jae daer werdt op eenen Landts-dach tot Zutphen/ den derden *Iulij,* door toe-doen van Graef Johan van [**1578.**] Nassou / Gouverneur van Gelderlandt/besloten ende verwillicht / dat de belegheringhen der Steden Campen ende Deventer / op ghemeyne costen souden uytghevoert worden.

Rennenbergh hadde op Campen eenen aenslach/ eer hy eenich groot volck by den anderen conde brenghen/om alsoo dese Stadt/ware het hem mogelijck gheweest te verrasschen. Tot desen eynde hadde hy eenighe van sijne Crijchs-lieden in de Stadt ghesonden / ghecleedt als Coop-lieden ende Handt-werckslieden / die voor-hebbens waren de Wachters aen de Vene-poorte beck af te spelen / ende de Poorte vermeystert hebbende / Rennenberghers volck/ d'welck daer op lach te loeren / in de Stadt te laten. Maer desen aenslach misluckte/door dien eenen die dit volck in het Dorp Heerde ghesien hadde/ dat den Hoochduytschen aen-seyde / die ghewaerschout zijnde / wel op hare wacht ende gheweere pasten. Desen aenslach ghefalieert zijnde / soo is Capiteyn *VVolter Hegeman,* in die tijden een vermaert ende cloeck Crijchsman / met sijn volck nae de Stadt van Campen ghetrocken / ende heeft den aenvanck der belegheringhe ghemaeckt den eersten *Iulij.* Dese Stadt hadde des maels eenen schoonen hooghen muyr / met veelderley fatsoen van schoone toorens daer in ende daer aen constelijck ende cierlijck gemaeckt/maer sonder Wallen ofte Bolle-wercken / want die daer nu zijn / die zijn nae der handt aldaer ghemaeckt / ghelijck nu teghenwoordelijck / dewijle ick dit schrijve / aen de Vene-poorte een treffelijcke fortificatie gemaeckt wort.

Tot belegheringhe deser Stadt heeft de Prince van Oranien Rennenbergh ter hulpe ghesonden Joncker *Diederich Sonoy,* Gouverneur van Noort-Hollandt/

[**1578.**] met eenighe Neder-landtsche Compagnien. Sonoy daer ghecomen zijnde/begost stracx met Bergh-knapen te mineren/by de Haven/de selfde des maels ligghende sonder Gracht aen den Dijck. Het gheheele Leger van Rennenbergh en was niet boven de duysent Man sterck. Die van binnen vielen elcke reyse lustich uyt / daghelijcx met haren vyandt schermutserende/met verlies van beyde sijden. De Magistraet/ om de Soldaten des te beter in ordre te houden/ liet Clippinghen munten van goet silver / vier-cantich/ met Stadts wapen/van de weerde van twee en veertich stuyvers/de halve ende quaerten naer advenant/ eñ daer op stonden dese woordē/*Extremum subsidium.*

Rennenbergh hadde ses Cartouwen van Vtrecht ghecreghen/de welcke hy aen de Landt-sijde plantte/ ende schoot daer mede tusschen de Kalverecke ende Haghe-poorte / een bresse van drie en dertich treden lanck. De Magistraet siende dat de Stadts-gracht/ door het instorten des muyrs/bedeckt was/heeft den seventhienden *Iulij* aen Rennenbergh geschreven/ende begeert te parlamenteren/ d'welck geern aenghenomen is/ende zijn verdraghen/dat de Hooch-duytsche/ behoudens lijf en goet/ uyt de Stadt trecken souden/ [**1578.**] midts belovende / dat sy in drie maenden teghen de Staten niet dienen en souden/ des soudemen haer in sekerheyt gheleyden tot op des Rijcx bodem: De ghevanghens ten beyden sijden werden los ghelaten sonder rantsoen. De Stadt heeft haer begheven in de Vnie ende onder de ghehoorsaemheyt van de Generale Staten. De Hooch-duytsche zijn den twintichsten *Iulij* met pack en sack/ met Vrouwen en Hoeren/ met honden en hanen ter Stadt uyt ghetrocken. Dese Stadt soude des Graven van Rennenberghs ghewelt noch wel teghen ghestaen hebben / want sy hadden noch van alles ghenoech / ende de bresse was wel te repareren / maer sy en verstonden des maels den handel soo wel niet / als sy nae der handt geleert hebben; Oock vreesdender vele *Casimiri* comste/ die alreets in het Landt was ghecomen / met een groote heyr-cracht tot hulpe der Staten: Oock waren de Borghers hare Hooch-duytsche cost-gangers/ cloeck in't eten/traech in't betalen/ heel moede. Sint dier tijdt is die Stadt aen der Staten sijde getrouwelijck ghebleven.

> *Campen, campt eenen goeden camp: Behoudt het gheloove, ende vvare Religie: So sal Godt voor u campen.*

(101)

Hinc terrisq$_3$ mari-q$_3$ quies, fortesq$_3$ Batavi,
Menapij, Atrebatés, Frisij, dulcesq$_3$ Brabanti,
Bello, animisq$_3$ pares, quaerebant otia soli
Restabant CAMPI, cedunt virtute subacti.

Schermutsinghe tusschen Don Johans / ende der Staten volck by *Rymenant,* den eersten *Augusti, Anno 1578.*

[**1578.**] **D**Er Staten Legher by Rymenant /tusschen Mechelen ende Leuven/beschanst liggende/ ende Don Johan wel wetende dat sy alle daghe meer Ruyteren ende Knechten verwachtende waren / soo heeft hy besloten die te gaen bespringhen / eer het verwachtte volck daer by soude ghecomen wesen: Hy hadde corts nieu volck uyt Jtalien ghecreghen/tot versterckinge sijnes Legers/ soo dat den roep ginck / dat hy *XXIIII.* duysent Man te Voete / ende ontrent ses duysent te Peerde sterck was/meest al oude ervarene Crijchs-lieden/ende uytghelesen volck/maer andere meynen/dat hy nergens nae soo sterck en was. De Prince van Parma was Don Johans Luytenant Generael: Octaviaen Gonzaga / Generael over 'tPeerde-volck: Peter Ernst/Grave van Mansvelt/was Velt-marschalck/ De Grave van Barlaymont/ Generael van 'tGheschutt. Don Johan hadde in sijn Vaendels een *Crucifix* met dit gheschrifte/*In dit teken hebbe ick de Turcken verwonnen, ende in't selve teken sal ick oock de Ketters verwinnen:* Maer hy riep Harinck eer hy gevanghen was. Als nu Don Johan alles in sijn Legher beschickt ende gheordineert hadde/soo is hy den lesten *Iulij* met al sijn macht ghenomen ontrent Aerschot/ met voor-nemen om der Staten Leger te overvallen/ ofte tot den slach uyt te locken. De Grave van Bossu den eerstē *Augusti* door de wacht van sijn Peerde-volc veradverteert zijnde / datter ontrent elf ofte twaelf Cornetten Peerden nae der Staten Leger aen-quamen/met een groot *Esquadron* ofte slach-ordene Voetvolcx / die ontrent neghentich ofte hondert dicke in't ghelit trocken/soo heeft de Grave van Bossu belastt/ dat der Staten wacht soude achterwaerts deynsen/ tot een feker plaetse/daer hy vijf ofte ses hondert Archebusiers bestelt hadde/die lustich vier op de Spaensche [**1578.**] gaven/ maer sy wierden eyndelijck door de menichte harer vyanden ghedwonghen te rugghelen ende te wijcken/d'welck sy met goede ordre deden/sonder merckelijcke schade; Don Johan door het wijcken van der Staten volck moet crijghende / dede eenen gheweldighen aen-val op der Staten Ruyteren/ die dappere teghen-weere deden/maer moesten evenwel oock wijcken: Maer ghesterckt zijnde/keerden sy stracx wederom/so cloeckelijck/dat sy haren vyant deden de Heyde verlaten/ende wijcken nae seker Haghen daer ontrent. Don Johan schickte volck op volck / tot versterckinghe der gheener die te rugghe gheweken waren/hopende dat sy met ghewelt doorbreken souden / maer het was te vergheefs/ Bossu hadde eenighe Enghelsche Voet-knechten van Norrits Regiment (die maer een uyre te vooren in het Legher ghecomen en waren) met eenighe Schotten/ gestelt by een Rivierken/ om de Spaensche te keeren/ d'welck sy seer mannelijck deden: Oock dede Bossuys Gheschutt / daer de Heere van Crecques Generael van was/ uyt de beschansinghe seer wel sijn devoir/ als de vyandt wat te nae quam/schietende wel *CXX.* scheuten ter wijle dat dese schermutselinghe duyrde/ d'welck was van 'smorghens te seven uyren/ tot 'savonts tusschen vijf ende ses uyren/zijnde eenen seer heeten dach / soo dat de Schotten / ende andere/hare cleederen van het lijf wierpen/ ende vochten in hare hemden / die tusschen de beenen toe-bindende/ende sy deden sulcken devoir ende weere/als mogelijck mochte wesen / ten aensien van sulck een groote menichte/ ende dat het al ervaren Crijchs-lieden waren daer sy mede te doen hadden. De Colonel Johan Norrits heeft sich boven maten wel ghequeten / hem zijn

102)

Mox iterum saevis ardescere motibus omnes
MAGNI belligerae peditumqʒ equitumqʒ cohortes;
At miles peregrinus opimâ vincere praedâ
Exultat, terris excedere jussit IBEROS

[**1578.**] ettelijcke Peerden onder het lijfdoodt gheschoten/hy viel even mannelijck op den vyant aen: Desgelijcx dede oock een Engels Capiteyn/Bingan genoemt: Als oock deden de Schotten onder Colonel Balfour/ende onder andere. De Fransche ende Neder-landtsche Soldaten droeghen haer oock cloeckelijck/ als Mannen toe-staet. Den grondt ende gheleghentheyt en was niet bequaem om de Ruyteren veel te ghebruycken. Don Johan ende de Prince van Parma/ zijn met haer gheheel Legher ontrent den avondt te rugghe ghetrocken/den selven wech dien sy gecomen waren/ achter-latende/ soomen gissede / acht of thien hondert Man/ ten is haer hier soo wel nae haren wensch ende vermoeden niet ghegaen/ als te Gemblours. [**1578.**] Eenighe blameerden den Grave van Bossu/ om dat hy sijn beschansinghe niet en verliet/ende met al sijn macht uyt en trock/ om sijnen vyandt te vervolghen / achtende dat hy lichtelijck Don Johan met sijn gantsche Legher soude t'eenemael verslaghen hebben/hy heeft het/soo eenighe schrijven / nae der handt beclaecht/ dat hy het niet ghedaen en hadde: Maer hy heeft het nae-ghelaten/om der Staten Legher/ daer des Landts welvaert grootelijck aen was hanghende / niet te hasarderen / ende om dat hy daer toe niet genoechsaem van alles/nae behoor/versien en was.

Regium est bene facere, & male audire.

Aencomste van *Hertoghe Hans Casimir* in Brabant/met veel Ruyteren ende Soldaten/ende hoe de Arch-Hertoghe hem wille-comt ende sijn volck besiet/den *XXVI. Augusti Anno 1578.*

[**1578.**] **G**Helijck ick te vooren gheseyt hebbe / nae den Slach te Gemblours hebben de Staten Generael groote bestellinghe ende aenneminghe van Ruyteren ende Knechten ghedaen/ soo Vranckerijck / Enghelandt/ als in Duytsch-landt/ ende elders. Van den Doorluchtighen / Hooch-gheborenen Vorst *Hertoghe Hans Casimir,* is versocht/dat het sijne Vorstelijcke Doorluchticheyt woude ghelieven tot dienst der Generale Staten aen te nemen drie duysent Ruyteren/ende drie duysent Voet-knechten. Doch corts hier nae heeft de Coninginne van Engelandt raedtsaem ghevonden/dat Hertogh Hans Casimir/twee duysent Peerden/ende drie duysent Voet-knechten meer aennemen soude / als de Staten hem eerst gheschreven hadden/ het welcke hem soude beweghen in eyghener persoon afte comen/ om die te [**1578.**] voeren/ want de eerste bestellinghe niet groot ghenoech en was nae eysch ofte reputatie sijnes Vorstelijcken persoons. Maer hy heeft/ uyt goeder meyninghe/aenghenomen ende mede gebracht seven duysent Peerden/ ende by de acht duysent te Voete/daer onder waren vier duysent Francoysen Harquebusiers. Jn het aennemen van so veel Ruyteren ende Knechten/ als oock in het trecken nae Neder-landt/ is veel tijdts versleten. Als *Casimirus* aen de Frontieren van Neder-landt ghecomen was/en wilde sijn volck niet voorder trecken sonder gelt voor het overgetal der Ruyteren en Knechtē. Hier toe en wisten de Staten niet wel raedt te vinden/want al het gelt dat uyt Enghelandt ghecomen was / hadden de Staten

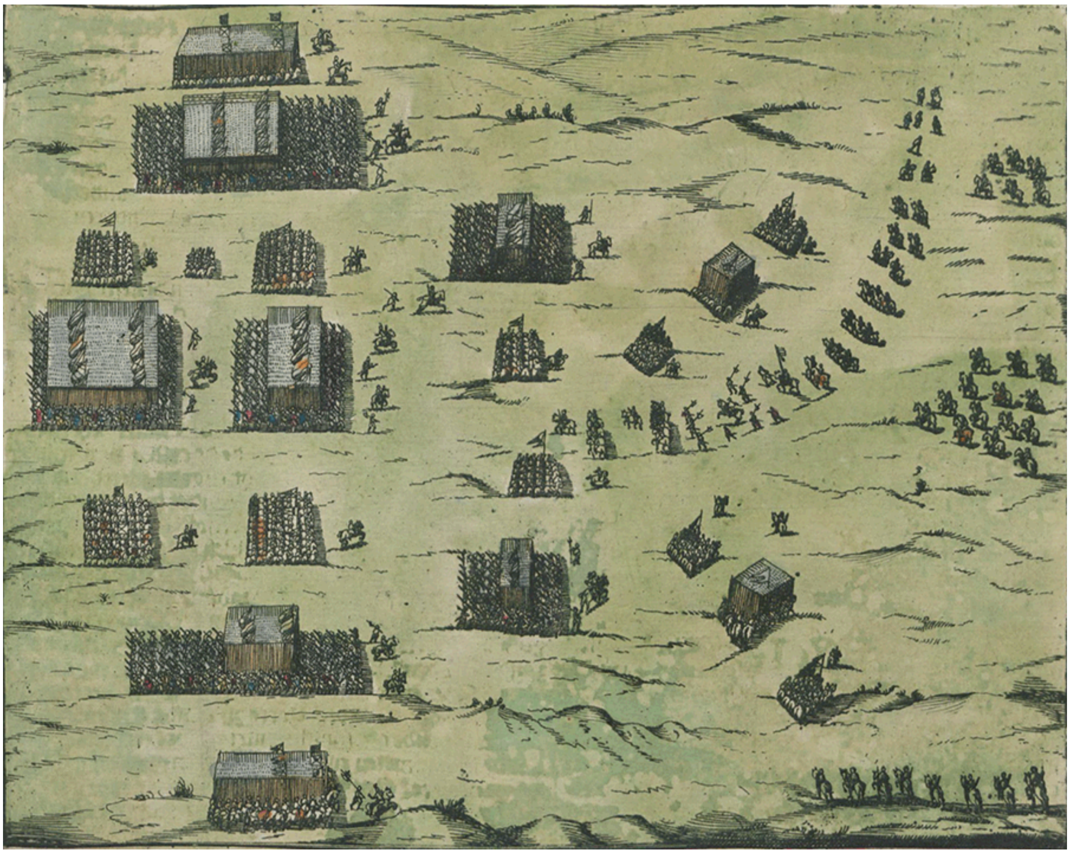

(103)

Dux Nemetum CASIMIRUS *in auxilium Belgarum,*
Congregat aeratas nullo terrore cohortes,
Et sumptis pariter se jungunt Teutones armis,
Incolumes servent oppressos fraude Tyranni,

[**1578.**] door hare Commissarisen in de Franckfortsche Misse van Half-Vasten/doen tellen in handen van Hertogh *Casimiri* Commissarisen. De Coninginne van Engelandt en was niet te beweghen voor dat-mael meer gelts te gheven. Dit gelt soude moeten comen hebben van de contributien der Provincien / die haer onder malcanderen niet en conden verghelijcken/ om de groote jalousije die onder haer gheresen was. Hier over bleven dese Ruyteren en Knechten wel ses weken lanck den schoonsten somer-tijdt stille ligghen in de Graefschap Zutphen/ tot grooten over-last ende verderf des Landts ende der Boeren daer om her. Desen grooten hoop volcx hier aldus ligghende / soo isser allerley voorgheslaghen/ eenighe van meyninghe zijnde/datmender soo vele betalen soude/als de Staten eerst belastt hadden aen te nemen/ende datmen de andere soude laten te rugghe keeren. Dit dreven die insonderheyt die de Roomsche Religie toe-ghedaen waren/vreesende dat *Casimirus,* zijnde de Ghereformeerde Religie toe-gedaen/ ende de Prince van Oranien oock/ als mede ende insonderheyt oock de Coninginne van Enghelandt / (die nu tot *Casimirus* wel gheneycht was) lichtelijck tot nae-deel der Paeps-gesinde wat aenrichten souden. *Casimirus* heeft in openen drucke gheremonstreert/dat hy ghemeynt hadde den Landen eenen sonderlinghen dienst te doen / met het aennemen ende aenbrenghen van sulck eenen statelijcken hoop Ruyteren ende Knechten: Daer by voegende/dat hy oock om sulcx te doen van verscheydene daer toe versocht was. De Ghecommitteerde Staten waren seer perplex/niet wetende wat sy best doen souden/de Landen waren boven vermogen belastt /want sy hadden des maels in soldije (Duc d'Alencons volck daer onder gerekent / die nu oock in het Landt ghecomen was) wel twintich duysent Peerden / ende wel veertich duysent te Voete/ van alles wel versien/uyt-ghesondert van gelde/dat wel gheordineert/maer qualijck opgebracht wierdt/want de [**1578.**] Provincien om de jalousije die sy hadden/d'eene over den Hertoghe van Alencon/d'andere over dese groote macht *Casimiri,* hielden elck hare contributien in/ tot hare eygene beschuttinge/die van Vlaenderen tegen de Malecontenten/die van Arthois ende Henegouwe elders toe. De Staten Generael sonden Gesanten / schreven/baden/protesteerden/insonderheyt qualijck te vreden zijnde met die van Vlaenderen/(die het derde deel van alle der Landen contributien opbrengen moesten) als oock seer clagende over die van Arthois ende Henegouwe/die elck een achtste part te betalen hadden: Maer overmits behalven het achter-dencken dat d'eene Provincie op d'andere hadde/ daer oock eenen ongheregelden yver / ende verborgenen haet onder speelde; Soo was al het schrijven ende protesteren te vergheefs/daer en quamen van alle willighe Provincien in ses maenden maer vier hondert duysent guldens eens/ ende de costen van 'tgheheele Legher waren nu bedraghende neghen hondert duysent guldens ter maendt/ sonder de gagien der Soldaten die in Vlaenderen/Arthois ende Henegouwe garnisoen hielden. Eyndelijck hebben de Staten moeten gelt op-nemen/om *Casimiri* volck op den aentocht te crijgen/d'welck in Brabant /niet wijdt van Liere by het ander volck gecomen is den *XXVIII. Augusti.* De Arch-Hertoghe *Matthias,* vergheselschapt zijnde met den Prince van Oranien/den Hertoge van Aerschot / ende andere groote Heeren/ heeft den Doorluchtighen Vorst Hertogh Hans Casimir ghewillecomt ende ontfanghen met groote eerbiedinghe/ alle de Trommelen ende Trompetten gheluyt gevende / al het grof Gheschutt / Musquetten / ende Roers los-schietende / ende andere Crijchs-triumphe in't velt bedrijvende. De quaet-willige Provincien/Malecontenten/eñ Spaens-gesinde waren seer verblijdt als sy hoorden ende vernamen dat der Staten saken alsoo

[**1578.**] ghestelt waren/ gelijck ick stracx verhaelt hebbe/ende daer zijn des maels van eenighe Spaens-gesinde dese verskens ghemaeckt ende aen den dach ghegeven.

Iam tandem venit nostras Casimirus in oras:
Belgae exspectarunt te Quasi-mira diu.
At reor (ut montes parerent quasi mira tumentes)
Quod paries murem vix, Casimire, tumens.

Jmmers het schoone eñ seer treffelijcke Legher der [**1578.**] Statē en heeft niets uytgericht/dan de platte Landen verdorven/ende daer en boven de selfde in seer groote schulden ende t'achterheyt ghebracht. Der groote Heeren en Hoofden (d'een treffelijcker van huyse en af-comste/als d'andere/) waren te vele/ende de jalousije te groot.

Multitudo Imperatorum perdidit Brabantiam cum Flandria.

Meenen **ingenomen by den Heere van** ***Montigny,*** **Hooft van de** ***Malecontenten,*** **den** ***24. Septembri, 1578.***

[**1578.**] **D**Oe de saken in Neder-landt soo schoon ende soo wel stonden/ dat de Staten lichtelijck *Don Iohan* met sijn Spaenjaerden/ Jtalianen/Albanoisen/ende andere vreemde Natien souden hebben connen vermeysteren/ ende t'eenemale te Lande uytstooten/ ende alsoo eene bestendige ende goede Jn-landtsche vrede onder malcanderen maken/soo is dit om-ghestooten ende te rugghe ghebleven door de inwendighe scheuringhen der Provincien van malcanderen/die/tot groot leet-wesen van vele vrome persoonen/ bevonden hebben warachtich te zijn het oude segghen/ *Discordia res maximae dilabuntur.*

De Walsche Provincien waren *male-content* ofte t'onvreden / om dat over al by de Generale Staten ende Hertoghe *Matthias,* Religions vrede gheconsenteert was: Sy protesteerden daer teghen/lijf/leven/ eere / goet en bloet te willen waghen; Ter contrarie en wouden die van Gent gheen ander Religie / soo wijdt als sy te ghebieden hadden/ lijden noch dulden/ als die nae Godes woordt ghereformeerde. Sy hebben de Cloosters ende Kercken der Paus-ghesinde ghebroken/ende de Geestelijcke persoonen uyt Gent/ ende oock uyt meer andere Steden in Vlaenderen gewesen/haer [**1578.**] alleen gevende eenich onder-houdt/voorwendende dat de noodt der oorloghe/als fortificatien van Steden/ende gagien der Soldaten/die vele waren/haer sulckes deden doen. Van de Clocken/Coper / ende Metael / d'welck sy uyt de Kercken ende Cloosters namen / hebben sy veel Gheschuts ghegoten/ de meubelen ende cieraet der Kercken ende Cloosteren hebben sy om een geringhes vercocht: De Bosschen ende Boomen der Cloosteren zijn by groote menichten afghehouwen ende vernielt. Desen yver sonder verstant of discretie/ en heeft niet alleen de Walsche Provincien bedroeft / maer oock de Staten der Landen / als oock den Hertoghe *Matthias,* ende den Prince van Oranien/ die alle moghelijcke middelen ghebruyckt hebben om dit heete vier te dempen/maer het was al te vergheefs. Eenighe Hoofden in Vlaenderen vermochten te vele by de Gemeynten/die lichtelijck tot op-roer/daer profijt mede gemenght was/ te brenghen waren. De gheveynsde Patriotten/ende ghespanioliseerde Neder-landers/ welcker heel vele waren/ hebben dese gheleghentheyt al te wel weten waer te nemen/om haere passien van eer-gierichеyt/

[**1578.**] eñ wraeck-giericheyt in het werck te stellen. Een van de eerste/ soo niet de alder-eerste/die dese ghelegentheyt heeft waer ghenomen/is gheweest *Valentijn de Pardieu Heere van La-Motte, Gouverneur van Grevelinghen,* een sterck Stedeken in Vlaenderen/ Frontier teghen Cales. Van hem zijn in die tijden dese Verskens ghemaeckt/

Monsieur La-Motte
Pour la bourse bon Patriotte:
Tandis que la bourse durera,
La-Motte bon Patriotta sera.

Desen *La-Motte,* nae dat der Staten Legher voor Gemblours gheslaghen was/daer hy Generael over 'tGheschutt gheweest was/ door Vlaenderen treckende/so is hem daer erghens eenighe onweerdicheyt ofte schamperheyt aengedaen / d'welck hem seer verdroten heeft. Te Grevelinghe ghecomen zijnde/heeft hy hem volcomen meester van die plaetse/ ende van 'tgarnisoen ghemaeckt: Hy heeft hem heymelijck versoent met den Coninck / met volcomene macht / om oock andere daer toe te beweghen/d'welck hy lichtelijck heeft connen doen in de Walsche Provincien/daer veel Adels ende groote Heeren waren / als *Montigni, Heze, Egmont, d'Alennes, Capres, Bours,* die als Overste / Colonellen / Ritmeesters / ende Hooge Bewinthebbers langhe de Landen in hare crijghen ghedient hebbende / vrees den ende vermoedden/dat het Leger der Staten nu voortaen principalijc uyt Hooch-duytsche/ Enghelsche/Hollandtsche/ende andere Natien/ de Religie toe-ghedaen wesende / bestaen soude/ ende dat sy weynich groote Officien souden erijghen/ oock cleyn credijt souden hebben: Jmmers de sake is in corter tijdt soo verbittert / dat de een teghen d'andere tot handt-dadicheyt ghecomen is. Jn *September* laghender eenighe Walsche Regimenten te Gavre (den Grave van Egmont toe-comende) ontrent drie mijlen [**1578.**] van Gent/die daer ende daer ontrent de Huys-lieden grooten over-last deden met Brandt-schatten/ Vrouwen-cracht/oock hier en daer de Boeren doodtslaende/ / de Gentsche Quartieren af-heysschende in gereede penninghen de somme van drie hondert duysent gulden/dreyghende datse die van Gent wel haest souden leeren ter Misse gaen/ ende dat sy de ghevanghene Heeren souden comen verlossen. Dese wierden van die van Gent *Pater-nosters Knechten,* maer in't ghemeen *male-contenten* ghenoemt/welcken naem sy oock selve (als die haer seer wel paste) aennamen.

Die van Gent zijn by den Hertoge ende Raedt van Staten over de foulen ende overlast der *male-contenten* seer clachtich ghevallen: Waer op sy geenen grooten troost en cregen/ maer haer werdt geantwoordt/ dat sy hare *Quote* van penningen souden op-brengen/ so soude daer in versien worden: Die van Gent wouden de *male-contenten* eerst gestraft eñ verjaecht sien/ eer en begeerden sy van gheen Contributie tescheyden. Dit aldus staende/ soo sijn eens by nachte uyt Gent ghetrocken eenighe Ruyteren ende Soldaten/ die met den dach de *malecontenten* te Gavere in't Legher ghevallen zijn/ eenighe doot-slaende / ende ontrent vijftich binnen Gent ghevanghen brenghende/ meest in't hemde ende schier naeckt/want sy haddense uyt het warme nest ghedreven. Daer zijn nu en dan noch meer reconters ende schermutselinghen tusschen de *male-contenten* ende het Gentsche Crijchsvolck gheschiedt / ende die van Gent hebben eens de *male-contenten* uyt de limiten van Vlaenderen gedreven/haer vervolhende tot by Rijssele/nemende de Vrouwe van Glayon gevangen. Als nu de *male-contenten* dus met ghewelt elcke reyse bespronghen ende gheslagen werden/soo hebben sy oock dien van Gent/ ende hare aenhanghers / den crijch opentlijck aengedaen/af-loopende ende brandt-schattende veel rijcke

(104)

Nec Mora, mox Miles malefidus non sine saevo
Agmen agente Duce, haec MENENARUM moenia vastat,
Et properat totam gladijs excindere gentem,
Picta tabella refert, insani effecta furoris.

[**1578.**] ende machtighe groote Dorpen/als Belle/ Poperinghe / ende andere. Den vier en twintichsten *Septembris* heeft *Emanuel de Lalain, Heere van Montigny,* met eenighe Walsche Colonels ende Capiteynen eenen aenval ghedaen op Meenen / gheleghen op de Leye/ tusschen Cortrijck/Rijssel/ ende Armentiers/d'welck des maels meest openlach / want men was daer in't werck om dat te fortificeren ende met Bolle-wercken te stercken. *Montigny* hadde secreet verstant met den Pastoor ende Baillu van Meenen/ende noch eenighe andere daer binnen/die de Wacht/alsmen ter vroech-Misse luydde/hieten gaen rusten; De Malecontenten stracx daer op aen-vallende / vonden weynich teghen-weere: De Burghers die den alarm hoorende met haer gheweere uyt hare huysen op de strate quamen / werden stracx doodt gheslaghen / of in de Leye [**1578.**] gheworpen ende verdroncken. De *Male-contenten* hebben het Stedeken gheplondert / daer sy grooten buyt cregen / want daer woonden veel rijcke Drapeniers/ ende wel tachtentich rijcke Brassers/ of Brouwers/ welcker Bier / ghenoemt *Meenensche Kuyte,* door de bequaemheyt van de Riviere / ghevoert / ende ghedroncken wierdt door gheheel Vlaenderen / Arthois/ ende andere Quartieren daer ontrent. *Montigny* noemde het Stedeken Meenen/sijn Conqueste / ende maeckte aldaer *Sedem Belli,* om daer uyt teghens die groote Stadt van Gent de oorloghe te voeren. Dit zijn wederom beginselen van groote elenden geweest/ jae de ruyne ende verderf van Vlaenderen ende aller om-ligghender Steden en Provincien.

Il n'y a si grand, ne si sage,
Qui du petit n'ait bien dommage.

Hoe de Staten in onder-handelinghe zijn ghetreden met *Dúc d'Alenson,* die *Bins* inghenomen heeft / den *11. Octobris, 1578.*

[**1578.**] **A**Ls de Groote van Neder-landt *Anno 1577.* onder malcanderen spraken van het verkiesen eenes Gouverneurs Generael over de Neder-landen / soo isser mede van verscheydene / die goet Frans waren / ghesproken van *Francoys de Valois,* des doe-maels regierenden Coninck van Vranckerijcr Broeder / die eenigen tijdt daer te vooren hem selven ende al sijn vermoghen den Landen vriendelijck aengheboden hadde. Eenen tijdt hier nae / als de tijdinghe van de nederlaghe der Staten by Gemblours in Vranckerijck ghecomen was/ soo heeft de Hertoghe van Alenson in Neder-landt aen de Staten ghesonden *Monsieur de la Fougere,* ende sijnen Secretaris/ om te betoonen sijn mede-lijden van [**1578.**] weghen haer verlies / ende om haer te ghelijcke aen te bieden sijnen persoon ende middelen tot harer hulpe ende bystande. Daer en is wel doe ter tijdt soo stracx op dese presentatie niet gheresolveert; Maer als alle saken in groote verwerringhe hier te Lande ghecomen waren/ ende men qualijc wist hoemen het Schip stuyren soude / om het selfde in een goede Haven te brenghen; Ende Duc d'Alenson *Anno 1578.* noch al continueerde in sijn voorighe beleeftheyt ende presentatie/so hecftmen op sijn persoon naerder gelett; Jnsonderheyt hebben de Walsche Provincien hier seere toe gheroept ende geraden/ende is nae verscheydene

(105)

Languenti patriae magno discrimine belli,
Auxilium nullus belli ut componeret aestus
Fert, at ALENCONII *subito collecta virum vis*
BINCHIA *vi pauco non milite moenia solvit.*

[**1578.**] deliberatien de sake soo verre ghecomen/ datter by de Generale Staten besloten is / datmen in handelinge met den voorschreven Hertoghe treden soude/diemen hoopte dat meer by-vals ende aenhanghs (overmits hy met veel volcx hem presenteerde) crijgen soude/als Hertoghe *Matthias,* die sonder volck of gelt ghecomen was. Dewijle de Staten ende Provincien noch waren delibererende over dese groot-wichtighe sake/soo is de Hertoghe van Alenson / om sijnen grooten yver tot de Landen te bewijsen / met cleynen state ghecomen binnen Berghen in Henegouwe / den *XII. Iulij,* alwaer hy eerlijck van den Grave van *Lalain,* Gouverneur in Henegouwe / sijnen *Compere,* is ontfanghen/ ende oock seer beleefdelijck van wegen de Staten is ghewille-comt. Van daer heeft hy nae Antwerpen aen de Generale Staten gesonden den Heer *Loys d'Amboyse, Marquis van Revel, Baron van Bussy,* ende den Heere van *Neuf-ville.* Midler wijle hebben eenighe Regimenten van sijn Crijchs-volck/tot dienst van de Staten/ het Casteel van *Havreh* beleghert/beschoten / ende inghenomen / den *26. Iulij.* Oock heeft sijn *Alteze* garnisoen gheleyt in de verlatene Steden *Soigny, Reulx,* ende andere daer ontrent. Duc d'Alensons Ambassadeurs eenighe dagen t'Antwerpen met de Staten ghesproken ende ghebesoigneert hebbende/ soo isser op den *XIII. Augusti* besloten / *Duc d'Alenson* aen te nemen / *als Beschermer van de vryheyt der Neder-landen, teghen de tyrannije der Spaenjaerden, ende hare adherenten.*

Duc d'Alenson voor Bescherm-Heer der Nederlandtsche vryheyt aenghenomen zijnde / soo heeft hy/ nae luydt des Contracts met hem op-gherichtt/ ghesocht den Spaenjaert eenighe afbreucke te doen/ hy heeft sijn volck ghemonstert/ ende bevonden dat hy sterck was ontrent seven duysent te voet / ende neghen hondert te peerde. Men heeft stracx wel connen mercken/ dat dit de lieden met en waren/die Neder-landt uyt sijn elende verlossen souden/want het was [**1578.**] eenen hoop ongebonden ende onghereghelt volck/het schuym van de Leghers die de Jn-landtsche oorlogen van Vranckerijck ghevoert hadden / oock warender vele onder / die de moort van Parijs hadden helpen doen / *Anno 1572.*

Met dit volc heeft *Duc d'Alenson* belegert de Stadt van *Bins,* of *Binche,* in Henegouwe / gheleghen op den arm van den water-vloed *Haine,* drie mijlen van Berghen. Het is een oude ende seer playsante Stadt/ eer-tijdes wel bewoont ende volck-rijck: Maer door de Fransche oorloghen alsoo gequelt ende verdruckt/ dat het meeste deel der Borgheren van daer nae Berghen met der woone getrocken is. Dese Stadt heeft *Duc d'Alenson* met sesthien stucken Gheschuts alsoo beschoten / dat sy haer nae veerthien daghen belegheringhe / namelijck op den *VII. Octobris,* heeft overghegheven in sijn handen/ alsoo daer gheen ontsett voor haer te verwachten en was / want *Don Iohan* even te dier tijdt ghestorven was. Overmits hy soo redelijck ende beleefdelijck met de Borgers ende Soldaten deser Stadt handelde/ soo heeft stracx daer nae *Maubeuge* haer over-ghegeven tot sijnen goeden wille/ d'welck is een Stedeken vier mijlen van Berghen gheleghen/ op de Riviere *Sambre,* die daer door loopt.

Duc d'Alenson bleef nae dese victorien op de Frontieren van Neder-landt tot aen het eynde van *December,* de Staten door sijnen Ambassadeur *Espruneaulx* ontbiedende / dat sijnen Broeder de Coninck hem versocht in Vranckerijck te comen/ d'welck hy des te eer ende te meer gesinnet was te doen / om dat hy wel ghemerckt ende vernomen hadde/ dat eenighe ordeelden / dat sijn verblijfin Neder-landt den vredehandel tusschen den Coninck van Hispanien ende de Staten seer hinderlijck soude wesen / daer hy doch den Landen van herten sulck eenen vrede ende welvaert was toe wenschende/dat sy sijnen hulpe voort-

aen [**1578.**] mochten ontbeeren/ daer hy verclaerde/ dat hy niet ghecomen en was / om sijn eyghen bate/ eere / of promotie te soecken/ als wel eenighe deden/ maer om de Landen uyt hare elende te helpen. De Staten wel wetende / dat *Duc d'Alenson* niet wel te vreden en was / datmen in gheen veerder onder-handelinghe met hem en was comende / soo hebben sy gesocht hem goet contentement voor sijn vertreck te gheven / hem belovende op het vlijtichste by de Provincien te sullen bearbeyden/ dat / indien hy met allen moghelijcken vlijt soude trachten te stillen ende te slechten de beroerten tusschen de *Male-contenten* ende Gentenaers/ tot dien eynde de Francoysen aftreckende van de *Maleconten;* Jtem/soo hy woude beloven in alle de Provincien ende Steden van Neder-landt de beyde Religien / soo veel het eenichsins moghelijck soude wesen/ te hantaven / ende dat den vrede met den Coninck voor den eersten dach *Martij Anno 1579.* ghetroffen wierde; Soo souden de Staten sijne *Altese,* die eere doen/dat sy by openbare publicatie souden verclaren/ dat de selfde het instrument ende veroorsaecker daer van was/ ende ter eeuwigher ghedachtenisse daer van / souden de Staten sijn beeltenisse van coper binnen Antwerpen ende Brussel / op de aensienelijckste plaetsen dier Steden/ doen oprichten / ende souden noch daex en boven alle jare met ses Gesanten/twee [**1578.**] Prelaten/ twee Edele/ende twee van wegen de Steden / in Vranckerijck senden / een gouden Croone / in de forme van Olijf-tacken ghemaeckt / met noch andere juweelen daer by / weerdich zijnde hondert duysent guldens / ende dat niet alleen sijn leven lanck geduyrende/maer oock beloofden sy sulckes te continueren op sijne wettelijcke mannelijcke lijfs-gheboorte. Maer by aldien de Coninck van Hispanien alle redelijcke conditien afslaende/ den vrede niet voort en ginghe / soo souden de Staten nae den verloopen tijdt/ den Coninck verclaren vervallen te wesen van het recht d'welck hy over dese Landen hadde / ende de Ondersaten hares eedts ontslaghen wesen: Ende dat sy alsdan terstont met malcanderen souden beramen sekere conditien / op de welcke sijn *Altese* voor Souvereyn ende Heere der Landen soude aenghenomen werden. *Duc d'Alenson* hier aen een goet ghenoeghen nemende/is op het eynde van *December* met sijn Crijchs-volck nae Vranckerijck gereyst/den Staten in handen stellende *Bins, Maubeuse, Beauvois,* ende tCasteel *Temnon,* hy heeft oock den Franschen Colonel *Combelles* bevolen / dat hy met alle de Francoysen die onder sijn ghebiedt stonden / de partije der *Malecontenten* stracx verlaten souden.

Beroerten binnen *Atrecht,* ende onthalsinghe van *Nicolaes Gosson,* den *XXVI. Octobris, Anno 1578.*

[**1578.**] **N**Evens andere Heeren ende Edele / die haer met den Coninck heymelijck versoent hebben / is oock gheweest de Heere van *Capres,* Gouverneur van Atrecht/Hooft-stadt van Arthois/ onaenghesien dat hem van de Spaenjaerden sulck een *d'espit* ende cleynicheyt is aenghedaen gheweest/doe hy ghevanckelijck werdt ghebracht op het Casteel van Antwerpen / ghelijck ick boven verhaelt hebbe. Hy heeft allen vlijt ende neersticheyt aenghewendt/ om dese Stadt (daer de gheheele Provintie van Arthois d'ooghe op hadde) te versekeren voor de *male-contenten.* Hertoghe *Matthias* hier van verwitticht zijnde/heeft des Heeren van *Capres* ende sijner aenhangheren voornemen ghepoocht te breken/ latende eenighe Prelaten/ Officieren/ ende persoonen van *qualitè,* die tot scheuringhe geneycht waren/ ghevanckelijck nemen door de goet-gesinde Borgers; Daer benevens ordonnerende ende bevelende den Heere van *Capres,* ende den Magistraet van Atrecht/ dat sy in hare Stadt souden oprichten een Collegie van vijfthien Notabele / diemen nemen soude uyt de vijfthien Vaendelen der Borgheren/ welcker ampt soude wesen sorghe te draghen voor den welstant/ruste/ ende vrede der Stadt / ende versekeringe der selfder in de Vnie met d'ander Provincien. Dit is den Heere van *Capres* ende andere seer teghen de borst gheweest / ende hielden teghen soo langhe als sy eenichsins conden / doch eyndelijck hebben sy daer in moeten verwillighen / dewijle den Hertoghe enckelijck hebben wilde dat het gheschieden soude. De persoonen die in dit Collegie ghesett werden/ waren dese / *Robert Bertoul Heere van Halenghes, Nicolaes Gosson,* een treffelijck Rechts-gheleerde/*Guliame Caulier Heere van Belacourt, Pierre Bertoul Heere van Bois-Bernard, Iaques Moullot,* beyder Rechten Licenciaet/ [**1578.**] *Ioan Caffart,* Ontfangher Generael van den Burg-Grave van Gent / *Robert Vassal, Nicolaes Denis, Loys Roche, Iean VVidebien,* Heere van Jumelle /*Ioan Pottier, Morand Camp, Sebastiaen Chocquet, Vincent Vlaemijnck,* ende *Robert Penin,* Procureur. Onaenghesien dat dese vijfthien Mannen haer gheensins en staken in het ampt des Gouverneurs / noch oock des Magistraets / so en hebben die even wel de selfde niet connen lijden / maer sochtense in den haet te brenghen by de Borgherije / om dat sy haer hinderlijck waren in het volbrenghen des quaden aen-slachs daer mede sy swangher ghinghen. Want dese vijfthien Mannen vermaenden en baden daghelijcx de Borgherije tot eendracht/ ende tot onderhoudinghe van de Vnie met de ander Provincien/ haer voor ooghen stellende wat elende eñ jammer dat haer boven het hooft was hangende / indien sy haer afscheurden van hare nae-buyren. Het is ghebeurt den *XVII. Octobris,* dat de Magistraet alle de Borghers aen het Stadt-huys te comen ontboden heeft / aldaer in wapen ende op de wacht ordonerende de ghesworene Schutterije: D'welck d'ander Borghers siende/soo hebben sy wel ghemerckt datter wat besonders omgaende was tot naedeel der Stadt. Haerder eenighe met eenen besonderen yver eñ vrymoedicheyt ontsteken zijnde/ maecten haer meester van het *Corps de guarde* der Schutterije (d'welck sy des te beter conden doen / overmits den roep ginck / datse *Ambroise le Duc,* Wacht-meester / ende de Ruyteren aen hare sijde hadden/) ende voorts ghinghen sy nae de Camer daer de Magistraet vergadert was/ dien ghevanghen nemende / sonder dat yemant haer sulcx verhinderde: Dese stout-moedighe Borghers en beschadichden niemandt. Den

(106)

Regnandiquos tum vexat furiosa libido
Atrebati, Cives paci patriaeq$_{3}$ studentes
Obruere, et jugulum morti praebere, furore
Nobilium GOSSON *perijt sub judice iniquo,*

[**1578.**] Provincialen Raedt van Arthois hier aen een groot mishagen hebbende/heeft soo veel te weghe gebracht/ dat den grootsten deel der Burgheren ghewapender handt / ende met vliegende Vaendelen (het garnisoen sich neutrael houdende / ende het spel aensiende) den Magistraet verlost ende in vrydom ghestelt hebben/ vier daghen nae haer ghevanckenisse. *Capres* quam stracx hier nae in de Stadt / wel blijde zijnde / dat het dus wel afgheloopen was / ende heeft hem beraden met den Magistraet / hoe sy haer best wreken souden over die Borghers die haer teghen waren: Sy hebben eenen voor-namen Borgher / die hare partije teghen was / stracx opghehanghen / ende sy hebben die vijfthien Gedeputeerde afghesett/doch eenen der selfder/ghenoemt *Pierre Barthoul,* eenen Man van seventich jaren/hebben sy den *XXIII. October* by nachte opghehangen / ende met hem den Advocaet *Allard Crugeot,* met veel toortsen en fackelen den nacht luchtende. *Nicolaes Gosson,*

> *Vir bonus, & sapiens, linguaque & pectore verus Iustitiae cultor, rigidi servator honesti.*

een wijs ende seer gheleert Edel-man/twee en seventich jaer oudt / die de Stadt / ende het Landt veel groote diensten ghedaen hadde/werdt op het Raedthuys ghevanckelijck ghesett / ende was boven alle d'andere van *Capres* ende de andere afvallende ghespanioliseerde seer ghehaett / om dat hy stant-vastelijck gesustineert hadde/dat het die van Arthois geensins voorderlijck en conde wesen haer te scheuren van die van Vlaenderen / ende de Vnie te breken die sy besworen hadden: Dat sy behoorden te ghedencken hoe groot profijt / ende wat weldaden / dat sy menichmael uyt Vlaenderen / ende uyt Brabant ghetrocken [**1578.**] hadden: Tot de welcke sy altijdt haren toevlucht in tijdts des noodts plechten te nemen; Dat het soo veel was / als of sy met de rechter hant haren slinckeren arm afhieuwen / indien sy haer van die Provincien scheurden/ *&c.* Sijn vyanden hebben hem den *XXV. October* des nachts uyt sijn bedde doen rijsen/ende hem voor hare Vier-schare stellende/hebben sy hem doen aenclaghen/ als eenen Moeyt-maker/ ende verstoorder der ghemeyne vrede/ende verwesen onthooft te worden/ d'welck dadelijck gheschiedt is des nachts tusschen een en twee uyren op eenen Sonnedach/het gheheele ghedingh ofte proces maer seven uyren gheduyrt hebbende/ teghen alle ordre/recht/ende ghebruyck der Stadt.

> *Vera loquens subijt constanti pectore mortem.*

Hier nae hebben die *Male-contenten* binnen Atrecht ghevanghen ghenomen *Morand Camp,* oock een van die vijfthiene / dien sy opghehanghen hebben/nae dat hy ses maenden lanck in een leelijcke ghevanckenisse gheleghen hadde. De andere van het Collegie der *XV.* hebben middelen ghesocht ende ghevonden / om haer met den Magistraet te versoenen: Doch *Iean Caffart* ende noch een van de *XV.* vluchtten by tijdts/sy zijn ghebannen/ ende hare goederen gheconfisgueert/ teghen de privilegien der Stadt / d'welck oock veel andere goede Borghers weder-varen is. Op dese maniere heeftmen gheprocedeert als Arthois / Henegouwe / Rijssel / Douay / ende Orchies haer ghescheurt hebben van d'ander Provincien: Gheen Steden in Walsch-landt aen der Staten sijde bestendich blijvende/dan Camerijc/ Doornijc/ ende Bouchain.

> *Occasionem quaerit, qui vult discedere ab amico.*

De belegheringhe der Stadt *Deventer,* welcke de Staten inghecreghen hebben / den *XIX. Novembris, Anno 1578.*

[**1578.**] **S**Oo haest als de Grave van Rennenbergh te Campen ordre ghestelt hadde/ soo trock hy den derden *Augusti* voor Deventer / de treffelijckste ende grootste Stadt van Overyssel / met ontrent thien Vaendelen Soldaten / sy begonsten haer stracx te beschansen aen den Galghen-bergh. Dese Stadt was van provande ende grof Gheschutt wel voor-sien/ maer daer was weynich busse-cruyt in voorraet. Daer laghen in de Stadt vier Compagnien van Polwijlers Regiment / in alles sterck ontrent neghen hondert Mannen / oude gheoeffende Soldaten / over de welcke commandeerde eenen Capiteyn *Hauringcourt.* De Borghers waren meest voor en nae vertrocken/ ende die daer noch binnen waren / dien was meest het gheweere afghenomen. Rennenbergh dede stracx / nae het oude ghebruyck/ de Stadt opheysschen soo haest als hy daer voor ghecomen was: Maer overmidts sy goede vertroostinghe van ontsett van Don Johan ghecreghen hadden / ende sy noch luttel ghewelts saghen / soo antwoordden sy/datse de Stadt voor den Coninck wouden houden. Daer lach soo schoon een Brugghe over d'Yssel / streckende tot aen den Velu-soom / dat der ghelijcke naeu in gheheel Neder-landt en is. Dese heeft Hoopman Hegeman afghebrandt / op den eersten *Septembris.* Den neghensten *Augusti* werdender seven en dertich scheuten met grof Gheschut op de Stadt gheschoten / om die van binnen het ghebruyck des Noordenberghschen Torens te benemen / zijnde een schoon ende groot ghebou/ hebbende eenen Muyr die wel achthien voeten dicke is/ seer groot ende hooghe / soo datmen van den selfden alle gheleghentheyt rontomme ontdecken ende beschieten [**1578.**] can / van den welcken de belegherde groote schade in't Legher deden. Rennenbergh liet onder d'aerde nae desen toorn aen mineren / d'welck die van binnen ghewaer wordende door het uyt-draghen der aerde / doch niet eyghentlijck connende vernemen wat streke dat de Gravers namen / soo hebben sy rontom den toorn henen ghegraven / om harer vyanden Mijne niet te missen. Den derden *Octobris* zijn die van buyten soo nae in't graven by die van binnen ghecomen / dat sy malcanderen onder d'aerde met spiessen afreycken / steken / ende dooden conden: Sy hebben malcanderen met giftighe rooken en dampen daer uyt ghesmoockt. Nae der handt zijn sy noch tot verscheydene reysen in de Mijne aen malcanderen gheweest met spiessen / ende met roers. Midts de groote schade die desen toorn in der Staten Legher dede / gheboodt de Overste Sonoy / den twee en twintichsten *Septembris* nae de cappe des toorns te schieten / d'welck soo langhe duyrde / tot dat d'een sijde van de pilaren afgheschoten was / d'welck gheschiedt zijnde / soo viel de Cappe 'sanderen daechs met groot ghedruys nae buyten toe.

Wat schade die van buyten deden met schieten/dat repareerden die van binnen wederom / dach ende nacht arbeydende: De Soldaten dwonghen de Burghers/ Man/ Wijf/ en Kindt tot den arbeyt/soo wel by nachte / als by daghe / die sonder eenighe discretie/ uyt hare huysen drijvende: Sy deden de Borgheren grooten overlast/ vallende by hopen in de wijn-kelkers/haer vol drinckende / ende dan noch wijn/ bier/

[**1578.**] victualie/ende wat sy draghen conden/mede nemende: Sy hieuwen oock alle die schoone Linde-boomen af/die voor der Borghers huysen stonden: Alser *alarm* was/soo moesten alle de Borghers van de Straten/ doch altijt van de Vesten blijven/behalven als sy daer aen moesten arbeyden/ by pene van door-steken te worden: Als de belegeringhe wat geduyrt hadde/soo wilden de Soldaten alle de arme lieden / ende andere die haer onnutt waren/ ter Stadt uyt-drijven/ vreesende dat haer de victualie met der tijt ontbreken soude: Sy hebben oock al het silver ende gout/ uyt de Kercken/ Cloosters ende Raedt-huys genomen/ende hebben daer gelt van ghemuntt: Oock namen sy al het coorn ende victualie uyt de Cloosters/den Geestelijcken persoonen/cleen/ja geen respect toe-dragende.

Hadden die van binnen veel dinghen van doen / die van buyten ontbrack noch meer / want overmits het belegh soo langhe duyrde/ soo wasser groot ghebreck van Gheschutt / Busse-cruyt / Pioniers / ende insonderheyt van gelt: Soo dat Rennenbergh ghenoech te rennen ende te loopen / te bidden ende te smeecken/ te sweeren ende te beloven hadde / om sijn volck contentement te gheven / ende by een te houden / daer in *Seino van Dort, Heere te Dort,* Lant-Drost der Graefschap Zutphen / de Drost van Sallant *Oeneko Ripperda,* de Drost van Vollenhove *Iohan Sloot,* Capiteyn *Cornput, Hottinga,* ende andere Capiteyns haer [**1578.**] devoor oock wel ende ghetrouwelijck deden. Doch alsmen in het Legher schier t'eynden rade was/ soo hebben de belegherde tijdinghe ghecreghen/dat Don Johan doodt was / ende dat haer ontsett te Lintdorp geslagen ende verstroyt was by Capiteyn Jan Stuper; Oock begonden sy de Borghers te vreesen/ overmidts sy soo grooten moet-wille over de selfde ghebruyckt hadden; Oock hadden sy weynich bussepoeder in voorraedt: Dewijle haer dan docht dat sy haer eere ghenoech ghequeten hadden/soo schreven sy den *XIIII. Novembris* aen den Grave van Rennenbergh / ende versochten stille-stant van wapenen om van verdrach te spreken / d'welck eerst den *XIX.* ghetroffen is: Het garnisoen is uytghetrocken met toegheslagen Vaendelen/ende brandende Lonten/swoeren in drie maenden teghen de Staten niet te dienen: D'welck geschiedt zijnde/so zijnse des anderen daechs uytghetrocken/ met vry gheleyde tot Boeckholt op 'sRijcx bodem. Daer trocken uyt wel ses hondert ghesonde wel ghewapende Mannen/tot groote blijtschap ende verhenginghe der Borgheren. Rennenbergh dese eere behaelt hebbende / trock nae Antwerpen/daer hy van *Matthia* ende den Prince met groote eere is ontfanghen / ende ghewillecomt / ende is ghemaeckt hooft van de Financien.

D'aventeur en gelt niet meer,
Deventer bewaer' de Heer.

(107)

Exserit ultrices dextras Deus, urbibus hostes
Eicit, et solvit belli terroribus urbes,
Turrigera ante alias pulsoqȝ DAVENTRIA gaudet
Teutone, Renbergo portas reserare potenti.

Afbeeldinghe / Gheslachte / Houwelijck / Leven / ende Gouvernement des *Princen van Parma ende Plaisance.*

[**1578.**] **N**Ae de doodt van Don Johan van Oostenrijck / is *Alexander Farnese Prince van Parma ende Plaisance* by den Coninck verordineert Gouverneur ende Capiteyn Generael over de Provincien ende Landen noch staende onder de gehoorsaemheyt van sijne Majesteyt. *Anno 1578.* den eersten *Octobris,* zijnde in *Ianuario* des selfden jaers te *Marche in Famine* in het Landt van Lutzenborgh by Don Johan aenghecomen met eenen grooten hoop Spaenjaerden ende Italianen. Deses *Alexandri* Vader was *Octavio Farnese,* Hertoghe van Parma ende Plaisance; Sijnen beste-Vader was *Pierre Loys Farnese,* des Paus *Pauli III.* Sone: *Alexandri* Moeder was *Margareta* van Oostenrijck/ Bastaert-dochter des Keysers *Caroli Quinti,* Regente der Neder-landen in den name des Conincx *Philippi II.* voor Duc d'Alve.

Jn den jare *1565.* heeft *Alexander Farnese* te Brussel getrout de oudtste Dochter van Don Eduwaert/ jonghste Sone van Coninck Jan van Portugael/genaemt *Maria.* Graef Peter Ernst van Mansvelt is met sijn Huys-vrouwe/ uyt last van Regente/in Portugael ghereyst/om de Bruyt te halen/de welcke hy in *Novembri 1565.* in Brabant gebracht heeft/daer sy met veel eer-biedinghe ende groote pompe ontfangen is. De Stadt van Antwerpen heeft den nieu-gehouden een seer costelije bancket gedaen/ daer het al van suycker gemaeckt ende gebacken was/met figueren/ hoe de Bruyt in Portugael was te schepe gegaen/de reyse over Zee/hare aencomste in Neder-landt/ende andere der ghelijcke Historien ende Poeterien.

Op de Bruyloft des Princen van Parma waren ghenoodicht/ende verschenen oock/ de grootste ende treffelijckste Heeren ende Edele van Neder-landt/onder de welcke veel propoosten ende discoursen ghevallen zijn/belanghende de op-rijsende troublen ende den [**1578.**] staet der Landen / insonderheyt van de nieuwe Bisschoppen/Inquisitie / Placcaten van den Religionsdwanck / ende het Concilie van Trenten. Elck een van haer heeft beclaecht / dat dese schoone Nederlanden / soo vol en rijcke van Menschen / gelt en goet / souden gheruineert ende ten uytersten verderve ghebracht worden/ ende dat soo veel ghetrouwe ondersaten des Coninckx malcanderen souden comen te vermoorden ende doodt te slaen/ om dat sijne Majesteyt sich niet en conde een weynichsken buyghen ende neyghen/ om haer toe te laten 'tgheene sy soo ootmoedelijck waeren biddende ende versoeckende. Den Grooten ende Edelen heeft ghedocht/dat sy ten aensien hares eedts/ ende harer stammen/ schuldich waren dese sake te behertighen/ ende allen moghelijcken vlijt aen te wenden om dit quaet met behoorlijcke middelen voor te comen / waer op nae der handt noch veel beraedt-slaginghen ghevallen zijn/te lanck hier te verhalen.

De Prince van Parma en is niet alleen gheweest een dapper Crijchs-helt met de vuyst / maer oock wijs/ voorsichtich/ ende abel in politijcke saecken ende in de Landts-regieringhe. Hy heeft om de Walsche Provincien contentement te gheven/ ende om het contract met haer opgherichtt te voldoen/ allenckskens de Spaenjaerden / Duytsche / ende Italianen uyt hare Steden ende Fortressen ghetrocken/ ende in de plaetse der selfder heeft hy van de ghetrouste Waelen gheleyt/ die hy wist dat van de weder-partije meest gheoffendeert waren. Doch het Italiaens Peerde-volck/ende de principale Hoofden der Spaenjaerden ende Hooch-duytsche hieldt hy by hem. Ende op een corts wist hy die Provincien in sule

(108)
ALEXANDER FARNESIVS PARMAE ET PLACEN TIAE DVX, GVBERNATOR ET CAPITANEVS GENERALIS REGIONVM BELGICAR

[**1578.**] eenen noodt te laten vervallen / dat sy consenteerden/ jae selfs versochten/datmen het vreemde Crijchs-volc wederom ontbieden ende in hare Provincien brengen soude: Ende midler wijle heeft hy hier door de herten der Heeren/Edele/ende Borgheren dier Provincien ghewonnen.

Anno 1580. quam sijn Moeder in Neder-landt van den Coninck derwaerts ghesonden/om haer met behendicheyt wederom in het Gouvernement te brenghen/ende de Sone te laten behouden alleen het ampt van Capiteyn Generael/eñ het beleyt van den Crijch: Dewijle vele achten dat de Moeder bequamer was om des Adels ende des volcx humeuren tot ghehoorsaemheyt des Conincx te brenghen / ende dat hy ghenoech te doen hadde met het voeren des Crijchs. Hy is sijn Moeder tot Namen te ghemoet ghetrocken/ alwaer sy met malcanderen wijtluftich van deser sake ghesproken hebben/maer de Sone en woude geensins [**1578.**] daer toe verstaen/dat hy sijn Moeder soude wijcken/ achtende hem selven wijs en cloeck ghenoech te zijn om de Landen te regieren/ende den Crijch te voeren. Met onwille den Prince van Parma hier toe te dwingen en vont den Coninck ende sijnen Raet geensins practicabel/ want hy hadder vele in de Landen ende onder het Crijchs-volck die hem seer toe-gedaen waren. Immers is de Hertoginne het naest-volghende jaer wederom nae Italien ghereyst/ende haren Sone is absolutelijck ende alleen Gouverneur gebleven *XIIII.* jaren lanck / ghebruyckende alle behendicheyt om alle mans gunste ende goeden wille te crijghen. Hy heeft den Coninck met sijn behendicheyt ende Hoofsche beleeftheyt meer dienst ghedaen/dan al de voorgaende Gouverneurs met hare Spaensche strengicheyt ende hoovaerdije.

Qui velit ingenio cedere rarus erit.

Hoe de Prince van Parma het Casteel *Kerpen* ende eenighe Stedekens heeft inghenomen.

[**1578.**] **D**E Prince van Parma in het Gouvernement der Neder-landen ghetreden zijnde/is in den beginne van *November Anno 1578.* met sijn Legher de Mase by Ruermonde gepasseert/ passende op des Hertogen *Casimiri* volck / d'welck op sijn vertreck uyt Neder-landt nae Duytsch-landt stondt. Hy heeft / om den tijdt niet gheheelijck sonder vrucht te verslijten/*Octavio Gonzaga* Overste der Ruyterije/ende den Colonel *Montdragon* met sijn Regiment Waelen / ende daer by een goet deel Spaenjaerden/ ghesonden nae het Casteel Kerpen/ op den Cuelschen bodem gheleghen/twee groote mijlen van den Rhijn/ daer is een groot Dorp/ als een Stedeken/aen of nevens het welcke dit sterck Casteel leydt. [**1578.**] De Spaenjaerden meynden het met eenen aen-loop in te crijghen / maer het miste haer / want *Capiteyn Biel,* eenes Borghers Sone van Vtrecht / een van Graef Lodewijcks Capiteyns/ die daer op garnisoen was houdende/ heeft den Spaenjaert cloecke teghen-weere ghedaen/niet tegen-staende datter een goet deel van sijn volck op een convoy ghetrocken was. De Spaensche niet willende onverrichter sake aftrecken/hebben het Gheschutt voor dit Casteel geplantt / ende hebben het met twaelf stucken eenen geheelen dach lanck / aen drie sijden dapperlijck beschoten; Bresse ghemaeckt hebbende/zijn de Spaensche

(109)

Illustris Dux Farnesio de sanguine PARMA,
Ingentis belli turbatas caepit habenas
Faelici auspicio primum fera bella gerebat,
Arcem KERPENI superans, et moenia vastans

[**1579.**] met een furije aenghevallen/ ende hebben dit Casteel op den achtsten *Ianuarij, 1579.* stormender handt inghenomen. De Spaenjaerden hebben ghevanckelijck ghecreghen den Capiteyn/ met vijf en veertich Soldaten: De ses en dertich zijn stracx aen boomen ghehanghen: Corts daer nae is de Capiteyn in de Poorte des Casteels opghehangen/ ende nevens ofte ontrent hem de reste sijner Soldaten.

Dit geschiet zijnde/is des Princen van Parma Leger [**1579.**] wederom over de Mase nae Ruermon de getrocken/ende heeft ingenomen Helmont/Weert/eñ Faulquemont/daer ooc al het garnisoen opgehangē wert. Het schijnt dat de Spaenjaerden gemeynt hebben/dat het dus altijdt met haer voor windt voor stroom afloopen soude/sonder dat haer voortaen eenich onghemack of teghenspoet soude connen beyeghenen.

T'zijn goe spillekens, die sachte drayen, en langhe loopen.

Des Princen van Parmas *tocht voor Antwerpen* op Vastel-avondt / den tweeden *Martij, Anno 1579.*

[**1579.**] **D**E Prince van Parma/nae het vertreck van Hertogh Casimirs Ruyteren/ meester van 'tvelt zijnde/ is den eersten *Martij* met Ruyteren en Knechten nae Antwerpen ghetrocken/ seyndende voor uyt *Ian Baptista de Monte,* met het Peerde-volck. Men meynt/ dat hy sich verlatende op eenighe intelligentie binnen de Stadt/ die haer niet gheopenbaert en heeft/desen tocht ghedaen heeft. Hy heeft eenigher Edel-lieden ende anderer huysen op den wech gheleghen/inghenomen/ende hy is den tweeden *Martij* ghecomen by Borgherhout/ 'twelck het naeste Dorp aen de Stadt is/ alwaer een goet deel van der Staten Crijchs-volc beschanset lach/ namelijck veertich Vaendelen/ van allerley Natien/ daer Generael over was de Heere van *La-Noue,* sorterende onder de Colonelschappē van *Norrits, Argentlieu, Mouy,* ende andere. De Spaensche hebben met der Staten volc wel twee uyren lanc dapper geschermutseert. Maer overmidts Parma veel stercker van volcke was als de Staten/ oock om dat der Staten [**1579.**] volck geen Ruyteren by haer en hadden/so moesten sy haer plaetse verlaten ende te rugghe wijcken/ onder het Gheschut der Stadt / d'welck sy met goede ordre al vechtende deden/nae dat sy Borgherhout in brande ghesteken hadden. De Borghers van Antwerpen waren wel ghemoedt / sy spanden de ketens/elck trock in sijn gheweer nae sijn *alarm* plaetse / ronde op ronde binnen de Stadt/ ende op de Stadts-vesten doende. Als de Spaensche binnen scheuts quamen/ soo heeftmen uyt de Stadt het grof Gheschut dapper daer onder laten spelen/ dat armen en beenen in de lucht vloghen/ evenwel duyrde dese schermutselinghe tot 'savondts toe/ als doen zijn de Spaensche te rugghe ghetrocken/ achter-latende wel vijfhondert Man/ ende van der Staten sijde blevender ontrent twee hondert.

Hertogh *Matthias* ende de Prince van Oranien stonden t'Antwerpen op de Stadts-muyren of Rampart/

(110)

Hinc petit Anversam furioso milite PARMA,
Implentur clamore viae, magnoqʒ tumultu
Quâ data porta ruunt Cives, vis Principis illum
Hinc cogit fugere, ast nonnullas perculit Urbes.

[**1579.**] ende saghen dit ghevecht aen / op alles goede ordre ghevende. Dese schermutselinghe gheeyndicht zijnde/ heeft de Magistraet van Antwerpen/ laten in der Stadt brenghen de ghequetste Capiteyns ende Officieren/ latende hare wonden verbinden/van ghelijcken is oock gheschiedt aen de ghemeyne Soldaten/so buyten als binnen de Stadt; Oock heeft de Magistraet eenighen die haer cloeckelijckst in dit ghevecht ghedraghen hadden/bedanckt ende vereert: De doode zijn eerlijck/nae Crijchs-ghebruyck/gheeerdet ende begraven.

Des anderen daechs is Parma met sijn Legher vertrocken by ghebreck van lijftocht/nae Leuven/afbrandende ontrent Antwerpen eenige Meulens ende Huysen: Hy heeft beleghert het Casteel van *Grobbendonck,* gheleghen aen de Nethe/ toe-behoorende *Heer Iasper Schets:* Dit Huys heeft Parma met vier stucken grof Gheschut beschoten: Soo dat die daer in laghen/ haer by compositie moesten overgheven in sijn handen: Het Casteel staken sy in brandt: Parma heeft alle de Neder-landers/die daer in waren/ laten om-brenghen: Maer de uyt-landers/insonderheyt de Francoysen/ quamen vry/ op de bede ende versoeck van eenen Franschen Capiteyn/*Serre* ghenoemt/ die by de Spaensche diende. Dese trocken nae Herentals/ daer de Heere van *La-Noue* in was/om gade te slaen waer den vyandt neder-slaen soude/ende om den selfden soo veel afbreuck te doen/als hy conde.

Corts hier nae isser eenighe beroerte binnen Antwerpen gheresen/door dien dat de Engelsche qualijck te vreden zijnde / begonnen te murmureren ende te [**1579.**] mutineren/om dat sy in langhe tijdt gheen betalinghe ghecreghen en hadden: Sy hebben die versocht by de Generale Staten/des maels binnen Antwerpen vergadert/die dit volck met beloften/ sonder gelt te gheven/ opghehouden hebben/ niet connende het Crijchsvolck betalen/ overmits de groote disordre in Vlaenderen gheresen/door dien de *male-contenten* het gheheele Landt in roere stelden/ roovende en brandende over al/ ende alsoo bedervende der Staten contributien. d'Enghelsche hare patientie verloren hebbende/soo hebben haerder ontrent veertich/als de Heeren Staten des middaechs uyt de vergaderinge quamen/ ghevatt ende ghevanghen ghenomen den Abt van S. Michiel/ een van de Staten / ende sy hebben hem tusschen haer/ midden door de Stadt gheleydt/ ende tot aen de Riviere ghebracht/daer sy hem in een schuyte setten/ daer sy haer volck in hadden/ sy staken van landt/ ende wouden hebben/dat hy haer beloven soude te betalen/ zijnde eenen seer rijcken Abt binnen Antwerpen/ of sy wouden hem over boort werpen/ ende verdrincken. Doch de Prince van Oranien/ende de Colonellen van Antwerpen sonden eenighe goede vrede-makers aen de Enghelsche/ die beloofden haer datse op eenen corts souden betaelt worden/ ende hebben alsoo den Abt uyt haere handen ghecreghen/ die wel blijde was/ dat hy uyt deses volcx handen ontcomen was/ haer niet houdende noch achtende voor Enghelsche/ maer voor Duyvelsche.

Laesa patientia fit furor.

Hoe de Prince van Parma de Stadt van *Maestricht* beleghert heeft/ *Anno 1579.*

[**1579.**] *ANno 1579.* den *XII.* van Meerte is de Prince van Parma met sijn Leger voor Maestricht gecomen/een seer treffelijcke Stadt in Brabant gheleghen. Daer waren binnen dese Stadt/alser de Prince van Parma voor quam/thien hondert Soldaten/ Francoysen/ Enghelsche / ende Schotten/ ende ontrent twaelf hondert weerachtige Borghers/ onder twaelf Vaendelen. Daer waren inghevluchtt met Wijf en Kinderen/ ontrent twee duysent Boeren/ die seer goeden dienst ghedaen hebben/gheduyrende de belegheringhe: Sommighe der selfder werden gebruyckt om te graven ende te schansen: Sommighe hadden dorsch-vleeghels met yseren pinnen beslaghen/daer mede sy den vyandt op het lijf dorschsten/ als hy de Stadts-muyren beclom. Daer was voor Overste binnen een Edel-man uyt dat quartier gheboortich/*N. Swartsenborgh van Herle* genoemt/met eenighe goede Jngenieurs ende Werckbasen/ waer van de principaelste ende vernuftichste was eenen Capiteyn *Sebastiaen Tafin,* een Francoys/ die hem seer wel ghequeten heeft. Parma maeckte terstont twee Bruggen over de Mase/d'eene boven/ d'andere beneden de Stadt: Daerleyt een Eylandeken in de Riviere voor de Stadt/d'welc Parma ingenomen heeft: Maer daer op zijnde/wert sijn volc van die vander Stadt also beschoten/dat sy het wederom moesten verlaten. Hy heeft rontom de Stadt terstont met *54.* stucken Gheschuts alle de Borst-weeringhen afgheschoten. Dit gheschiedt zijnde/ heeft hy op twee plaetsen sijn Batterije ghemaeckt/ eene aen de Brusselsche Poorte/ die naest Luyck leyt; ende eene aen d'ander sijde der Stadt by de Hooghe Poorte aen de Riviere/ alwaer oock *Montdragon* van over d'ander sijde van de Mase sijdelinghe in schoot. De Prince van Parma heeft met veel schietens den Stadts-muyr [**1579.**] om leeghe gheschoten/ maer stracx sach hy bescheedelijcken eenen nieuwen aerdenen wal van binnen daer teghen ghemaeckt/ met strijck-weeren ende Grachten wel versien. Den *IX. Aprilis* werter seer vreeselijck gheschoten/ soo wel op de oude Muyren/ als op de meuwe Wallen/van 'smorghens te vijf uyren tot na den noene. Nae dat Parma met veel schietens twee Bressen ghemaeckt hadde / soo heeft hy die beyde te ghelijcke doen bestormen ofte invallen / d'welck met een groote furie gheschiedde. Dewijle de Spaensche in't stormen ende vechten waren/ soo hebben die van binnen uyt eenen Toorn by de Bresse met Bassen ende Steen-stucken/ gheladen met naghelen ende ketenen/seer dapperlijck los gheschoten/ ende hebben de Spaenjaert groote schade ghedaen; Onder andere is aldaer doodt ghebleven *Fabiaen Farnese,* Broeder van den Bisschop van Parma/ met veel Adels/ die voor aen traden/ om hare couragie te betonen/ende om eere te bevechten. De Spaensche vielen soo dicke aen/ dat sy malcanderen hinderden/ ende maeckten dat de teghen-weere van binnen wel werckte. Soo haeft als het Regiment / of *Tertio de la ligua* aen de Bresse quam/ soo sachmen daer comen loopen eenen Man te peerde/eñ stracx daer nae noch twee andere/ roepende: *Victoria, victoria, victoria, Sant Iago, il Tertio de Lombardia è dentrò:* Victorie / victorie / S. Jacob/ het Regiment van Lombardien is al in de Stadt/d'welck niet waer en was/maer dit was een *Stratagema,* om haer volck moet te maken / ende die van binnen vreese aen te jaghen: Aen d'ander sijde aen de Bresse werdt gheroepen/ dat *het Regiment de Ligua* binnen was. Maer met dit roepen heeft den Spaenjaert weynich voordeeel ghedaen/ghemerckt

[**1579.**] datter aen beyde sijden oudt ervaren Crijchs-volck was / die sulck roepen niet lichtelijck gheloove en gaven. Als de Spaenschen de Bresse beclommen / isser uyt de strijck-weeren soo dapper gheschoten / dat het schier al ter neder ghevelt wierdt watter quam: Die ontquamen / die moesten al cruypende lancx de treencheen haer ontstelen / ende nae veel aenvallen zijn sy te rugge getrocken: Daer bleven doot in desen storm/ als andere schrijven *XV.* Spaensche Capiteyns / ende meer warender ghequetst/vijf Vaendraghers doodt/ ende viere ghequetst / *XIII.* Jtaliaensche Capiteyns ende veel Spaensche ende Jtaliaensche *Dons,* so doodt als ghequetst / behalven wel drie duysent ghemeyne Soldaten / vele ghequetste storven oock corts daer nae. Parma dese groote schade in sijn volck gheleden hebbende / heeft maken laten een Catte of platte forme by de Brusselsche Poorte / van de welcke hy gheschoten heeft langhst de Straten der Stadt / die van binnen grootelijcx daer mede hinderende ende beschadighende: Nochtans en toonden sy gheenderhande teecken van vreese. Sy conden wel tot goede compositie gheraeckt hebben / maer sy en wilden gheen ghehoor gheven / soo op hope van ontsett/ als dat de vrede-handelinghe/daer over beyder sijdts ghedeputeerde binnen Cuelen doende waren/ eenen goeden voortganck hebben soude / tot haren troost ende verlossinghe. Voor de Brusselsche Poorte was een sterck Ravelijn [**1579.**] / daer Parma allerley ghewelt op ghebruyckte met schieten/ stormen / onder-graven/ en vuyr-wercken / daer voor hy alle daghe veel volcx verloor. Nae dat Parma vijf weken lanck alle ghewelt op dit Ravelijn ghedaen hadde / soo is hy daer eyndelijck meester van gheworden / daer mede hy die van binnen meest al hare strijck-weeren benomen heeft; ende is corts daer nae op de Stadts-muyren gheraeckt/daer sy met de belegherde schier handt aen handen vechten conden. *De Heere van Hierges,* Overste van 'tGheschutt / is hier doodt gheschoten. Als nu Parma dit Ravelijn in hadde/ende ghelogiert was op de Poorte ende Muyr van de Stadt / soo heeft hy voorts weynich ghewelts ghetoont met stormen/maer met gheduyrighen *alarm* heeft hy die van binnen ghematteert / moedeloos / ende crachteloos ghemaeckt / want sy gheenen tijdt hadden om te slapen of te rusten: Hy heeft veel schade ghedaen met mineren. Die van Luyck hebben hem ghesonden vier duysent mineurs ofte gravers / diemen achtt de beste van Neder-landt te zijn. Parma heeft / gheduyrende dit belech/ doen springhen *XXII.* minen/ ende heeft door middel der selfder onder d'aerde ettelijcke hondert Soldaten in de Stadt ghebracht/die meest verslagen werden.

Homo homini lupus.

(111)

Urbem divisi populi coluere BRABANTI,
Non nec EBURONES, medius fluit inter utrumque
MOSA, Ducis premitur PARMAE obsidione, resistunt
Unanimes patriae pro libertate potenter.

Hoe *Maestricht* met ghewelt is inghenomen/ den *XXIX. Iunij, Anno 1579.*

[**1579.**] **G**Heduyrende de belegeringhe van Mastricht/ hebben de Staten Generael / Hertoghe *Matthias,* ende de Prince van Oranien/allen vlijt ende neersticheyt aenghewendt / om de belegherde te ontsetten / zijnde door verscheydene Boden (onder den welcke nevens andere gheweest is Capiteyn Ridder) dickmaels verwitticht van den staet ende ghelegentheyt der belegerde/ als oock met vuyren/ roocken / noodt-vaendels / ende andere tekenen uyt de toorns: Maer sy en hebben soo veel machts/noch middels niet connen te wege brenghen/ om een proeve van ontsett te doen / onaenghesien dat vele vermoghende Coop-lieden / ende andere lieden van *qualitè* binnen Antwerpen ende elders / seer mildelijck tot aenneminghe van volck ter asistentie van de belegerde ghecontribueert hadden. Het ontsett deser Stadt werdt verhindert / insonderheyt door den afval der Walscher Provincien/ daer door de Contributien in Vlaenderen / ende elders te rugghe bleven / ende de Staten moesten meest al haer Crijchs-volck teghen *La-Motte* ende de afghevallene Provincien ghebruycken: Oock misten de Staten door dien afval ende scheuringhe der Provincien / de Regimenten van Egmont / Bours / ende andere: Parma lach oock so vaste van achteren begraven/dat het qualijck aen sijn Legher te comen was; De Staten en hadden oock daer ontrent geen plaetsen bequaem of dienstelije tot het ontsett deser Stadt. De Staten hoopten/dat de Commissarissen des Keysers/als mede de Keur-Vorsten van Cuelen ende van Trier (te Cuelen vergadert zijnde met veel andere Heeren / daer sy daghelijcx het schieten op de vrome Stadt eñ Borgerije hooren conden) eenē *Treves* of stille-stant van wapenen soudente wege gebracht hebben/of ten minsten dat sy de Stadt van Mastricht in hare handen en bewaringhe souden [**1579.**] ghenomen ende als neutrael ghehouden hebben/ daer op de Ghedeputeerde der Staten te Ceulen seer aenhielden / ende verscheydene Ghecommitterde Heeren waren hier toe oock wel gheneycht: Maer den *Hertoghe van Terra-Nova,* die van des Conincks weghe aldaer was/antwoorde/dat hy wel last van den Coninck hadde/nopende den Vrede-handel/maer dat de Prince van Parma bevel over den Crijch hadde. Na lange uytstel werter van haer beyden geantwoordt/ dat sy tot geen Bestant verstaen en conden/overmits datter noch soo cleyne apparentie van Vrede was/eñ dat by gebreke dat de Statē den rechten wech niet en wilden/so sy seyden: Men was niet gewoon Bestant te maken/dan op hope van Vrede: Ooc was den Coninc aen de Stadt van Mastricht te vele gelegen/dan dat hy die (welcke sy achtten so goet gewonnē te zijn) wederom verlaten soude/ te vergheefs soo veel brave Crijchs-lieden/ ende soo veel gelts en tijdts verliesende. Op den *XXIII. Iunij* haddent de Keyserlijcke Commissarisen/ende de aenwesende Vorsten soo wijt ghebracht/dat Parma soude verwillicht hebben / dat de Stadt haer soude overgheven in sijne handen/behoudens lijf ende goet/ende dat sy ghenieten soude sulcke Articulen van Vrede / als die te Cuelen souden ghemaeckt worden. Maer dewijle der Staten Ghedeputeerde daer van gheenen last en hadden / ende dat (sonder bestant te maken) den tijdt te cort was om aen de Staten Generael te schrijven/want de Stadt was doe in den uytersten noodt/ soo en dorsten sy die conditien niet aennemen; noch al hopende ende vertrouwende/ dat de Keyserlijcke Commissarisen/ende de Vorsten eenighen naerderen wech of middel tot troost der vromer Borgheren van Mastricht vinden

(112)

Quanta fides populi pro Libertatia amore,
Iam constat cunctis, ex haustis civibus, illâ
Obsidione gravi, superantur milite PARMAE,
Et pereunt miserè ferroqʒ et fluminis undis.

[**1579.**] ende beramen souden. Maer ten is niet gheschiedt.

Hier en tusschen zijn die van Mastricht in den uytersten noot gecomen/door het menichvuldighe stormen/ sieckten/quetsuren/ ende ander onghemack: Daer en waren van de duysent Soldaten/gheen vier hondert die weere bieden conden: Haer ontbrack oock van alles/insonderheyt Busse-cruyt/ ende sy waren afghearbeydt; Sy merckten wel datter geen ontsett voor handen en was/ dan hoopten noch al dat te Cuelen wat goets voor haer soude ghedaen worden/ of dat de Prince van Parma haer een goet compositie soude gheven/die sy nu versochten/ende Parma gheliet sich daer toe gheneycht te wesen/daer door sy al vry wat tragher gheworden waren om tegen-weere te doen. Maer dese hope heeft haer bedroghen/ ende sy zijn eyndelijck vervallen in de handen harer vyanden/die ghelogiert ende begraven laghen op de Muyren ende Vesten harer Stadt/ daer die van binnen maer een Borst-weeringhe teghen en hadden/ soo dat sy dach en nacht scherpe wacht moesten houden/ daer sy luttel volcx toe hadden/sy en mochten van de Vesten ende Wachten niet gaen/maer aldaer moesten sy slapen ende eten. Het is ghebeurt den *xxix. Iunij,* dat 's morghens vroech eenighe Parmasaensche Soldaten van buyten over de bevestinghe ghemerckt hebben/dat de Wacht binnen van den slaep overvallen was: Parma dese occasie waer-nemende/dede sijn volck in alle stillicheyt aen allen sijden op-climmen/ende hy heeft also de Stadt ende Wacht verrascht / de selfde ongemoekelijck uyt den slaep weckende: Het wasser al *masse, masse, slaet doodt, slaet doodt,* daer en werdt niemant verschoont/noch Soldaet/noch Borger/noch Vrouwen/noch Kinderen/niemant en wasser vry/dan die ontvluchten/of haer verstakē. Daer zijn over de twee duysent ende vijfhondert. Menschen in dese furie doot [**1579.**] gebleven. De Borgers en Soldaten/ja selss de Vrouwen deden noch grooten wederstant op verscheydene oorden en plaetsen. Een groot deel vluchtten en liepen nae Wijck/ so datter op de Brugge sulc een gedrangh was/dat veel Mannen/Vrouwen/en Kinderen in't water ghedronghen werden: Jae vele niet wetende waer sy loopen/of haer bergen souden/spronghen in't water. Soo haest als Parma meester van de Stadt was/so heeft hy oock die van Wijck gedwongen haer over te geven/d'welck stracx geschiet is/overmits sy verbaest waren/ende geenes dincx provisie ofte voorraet en hadden. De Gouverneur is doot ghebleven: Capiteyn *Taffin Ingenieur* seer ghequetst zijnde/is gevangen genomen/ende Parma heeft hem om sijn wetenschap het leven gheschoncken. De elende die dese Stadt/(een van de stantvastichste ende strijdtbaerste van Neder-landen is over-comen/ en ware niet moghelijck te beschrijven. Daer en bleven in alles gheen drie hondert Borgers in't leven/ende die zijn noch nae der handt meest vertrocken/nae dat sy haer rantsoen betaelt hadden/d'een hier/d'ander daer/niet connende leven by de gheene die haer ende de hare gheruineert hadden: De Borgers uyt de Stadt treckende/hebben de Soldaten haer huysen afgebroken/ om brant-hout te hebben: Jn de plaetse der goeder Borgeren/zijn na der hant veel Luycker-Waelē comen woonen. Door dit belegh/d'welck vier maenden lanck geduyrt heeft/ is des Princen van Parmas volck seer geswackt ende gemindert/jae hy selfs is door de groote trauayllie ende vermoeytheyt in een groote sieckte vervallen corts nae dese victorie/so dat hy de selfde niet en heeft connen vervolgen/d'welck de Staten seer wel quam/ om ordre in hare saken te stellen.

Victus flet, & victor non gaudet.

Hoe de Grave van *Egmont* de Stadt van *Brvssel* verrascht ende inghenomen heeft / op den vierden *Iunij, Anno 1579.*

[**1579.**] **N**Ae dat die van Arthois ende Henegouwe van de Vnie waren afghevallen/so zijn oock in andere Provincien de gedachten van veler Heeren herten ontdeckt geworden/doende blijcken dat sy het niet met de Staten des Lants/ maer met de Spaenjaerden hielden. Een van de voornaemste/ soo niet de alder-voornaemste der selfder/is gheweest de Grave van *Egmont,* die sich veynsende goet Staets te zijn/ ghepoocht heeft de princelijcke Stadt van Brussel te brengen onder de gehoorsaemheyt des Conincx van Hispanien/om also de goede gratie des selfden te verwerven. Hy heeft ghemeynt op den vierden *Iunij Anno 1579.* sijn voornemen in het werck te stellen op dese wijse: Hy lach in de Stadt met een Vane Ruyteren/ ende hy was Overste van een Regiment Waelen/d'welck hy ontboden heeft ende bevolen in aller stillicheyt teghen den vierden *Iunij* in den Morghen-stondt voor Brussel te comen. Hy heeft het meeste deel sijner Ruyteren (onder decksel van te vernemen watter voor volck in't veldt was) haer te ghemoete ghesonden/met de reste bleef hy aen de Dobbrussel Poorte staen. Eenige van de Borghers die het goet meynden/ siende dit volck recht tot de Stadt aencomen/ wouden de Poorten sluyten/ maer Egmont heeft met schieten en slaen sulckes verhindert /ende hy heeft de Poorte/met het Bolle-werck daer aen ligghende/inghenomen/de selfde met sestich Man besett/ende dan in goede ordre nae de Marckt ghetrocken/ de welcke hy inghenomen heeft/de weghen en straten daer om her wel besettende/om niet overvallen te connen worden. Dit ghedaen zijnde/ heeft hy eenich volck ghesonden om het Hof in te nemen/d'welck sterck is/ende leyt aen d'een sijde van de Stadt. De Borgers op den Steen-wech nae het Hof gaende woonachtich/ wisten meest wat [**1579.**] datter gaende was: Daerom hebben sy elck hare Soldaten/die by haer ghelogiert waren/verhindert nae de alarm plaetse ende hare Vaendels te gaen/ sy hielden oock te rugghe/soo veel haer mogelijck was/ de Borghers die van de Gereformeerde Religie waren/ op dat Egmont des te onverhinderlijcker de Stadt soude connen vermeysteren. Maer des Gouverneurs Soldaten quamen hare Cameraden ende de goede Borgers op den Steen-wech so cloeckelijck te hulpe /dat sy de *malecontenten* te rugghe gedreven ende haer voornemen gestutt hebben. Daer zijn oock eenighe Borghers in der Stadt geweest die Egmont by-vielen. Maer de andere Borghers den alarm hoorende/quamen stracx uyt-geloopen met haer geweer/ sommighe maer half ghecleedt zijnde/ ende sy vocchden haer by het Crijchs-volck van *Mons de Tempel, Gouverneur der Stadt.* Sy hebben stracx alle de straten ende toe-ganghen tot de Marckt besloten met waghens/carren/stoelen/bancken/tafelen/ende allerley tuych dat sy eerst vinden en vatten conden/ ende stracx daer nae hebben sy de straten ende steghen nae de Marckt aen streckende/ opghegraven/ soo dat Egmont met sijn volck omcinghelt was/ende gheen uytcomste en sach. Als nu Egmont met sijn volc op de Marckt so besloten ende gebarriquardeert was/dat hy nerghens uyt-breken en conde: Soo is de Heer *Bomberghe* Colonel van de Borgherije met eenich volck nae de Poorte ghetrocken/die Egmonts volck in-hieldt/daer hy soo mannelijck op-ghevallen is met schieten en slaen/ dat hy meester van de Poorte gheworden is. Daer toe seer behendich ghebruyckende drie waghens met hoy gheladen/d'welck tot beneden op d'aerde hongh; Dese drie waghens waren vast

[**1579.**] ghemaeckt aen malcanderen/ende diese voort schuyfden schuylden achter het hoy/ soo datmen haer met schieten niet hinderen en conde. De Borghers ende 'tgarnisoen hebben twee daghen lanck Egmont met sijn volck op de Marckt besloten ghehouden/ ende indien *Mons de Tempel* ende andere Overicheden haer niet te rugghe gehouden en hadden/sy souden tot Egmont ingevallen zijn/daer uyt een groot bloedt-badt soude ontstaen hebben: De Borgers ende 'tgarnisoen saghen dat sy Egmont met de sijne als een muys in een valle besloten hadden/ ende dat hy haer niet en conde ontcomen: Maer de Gouverneur ende andere verstandige oordeelden dat dese honghere Malecontenten uyt desperatie haer liever doodt vechten/ dan in de handen van de Borghers overgheven souden. Andere waren van meyninge/datmen alle de huysen rontom de Marckt soude in brande steken/ om Egmont met alle de sijne te versmachten ende te verbrandden. Maer desen raedt dochte *Mons de Tempel* ende anderen Hoofden te heet te zijn / ende met al te groote schade vermenghelt/ daerom en wouden sy sulcx niet toe-laten. Egmont aldus op de Marckt besett zijnde / moest menighen schamperen scheut ende verwijt hooren/ hem toe-roepende/ *dat het op dien selfden dach elf jaren waren, dat sijnen Vader op die selfde marckt van de Spaenjaerden (die hy nu diende ende gunstich was) onthalst was gheweest:* Daer by roepende [**1579.**] / *Breeckt maer twee of drie steenen op, ghy sult uwes Vaders bloedt noch sien, d'welck de Spaenjaerden vergoten hebben.* Dese verwittinghen (vergheselschapt met den spijt dat sijnen aenslach niet voort en ginck) hebben hem de tranen uyt de ooghen gheperst. *De Heere van Liesvelt* Raedt van State/ende andere Gedeputeerde van Hertogh *Matthias,* ende van den Prince van Oranien/ hebben desen Crijch ter neder gheleght/ nae dreyghen en bidden over beyde sijden. Egmont perste den honger/ ende vreese die hy hadde van versch secours/ d'welck hy vernam dat uyt Mechelen quam tot hulpe van de Brusselaers. De Burgers lieten haer gheseggen om niet te staen in perijckel van bloedt-storten/ brandt/ plunderinghe/schofferinghe van Vrouwen en Dochters/ ende andere wreetheyt/ die den Crijch mede brenght. Jmmers isser eyndelijck veraccordeert/ dat Egmont met al sijn Crijchsvolck / ende de Borghers van sijn factie / sonder hinder of schade uyt de Stadt trecken soude/ d'welck gheschiedt is den tweeden dach nae dat hy daer binnen ghecomen was. Ende alsoo is dese alarm afgheloopen sonder bloedt-stortinghe / tot blijdtschap der goeder Borgheren/ ende tot groote schande van den Grave van Egmont ende sijne complicen.

Vis consilij expers mole ruit suae.

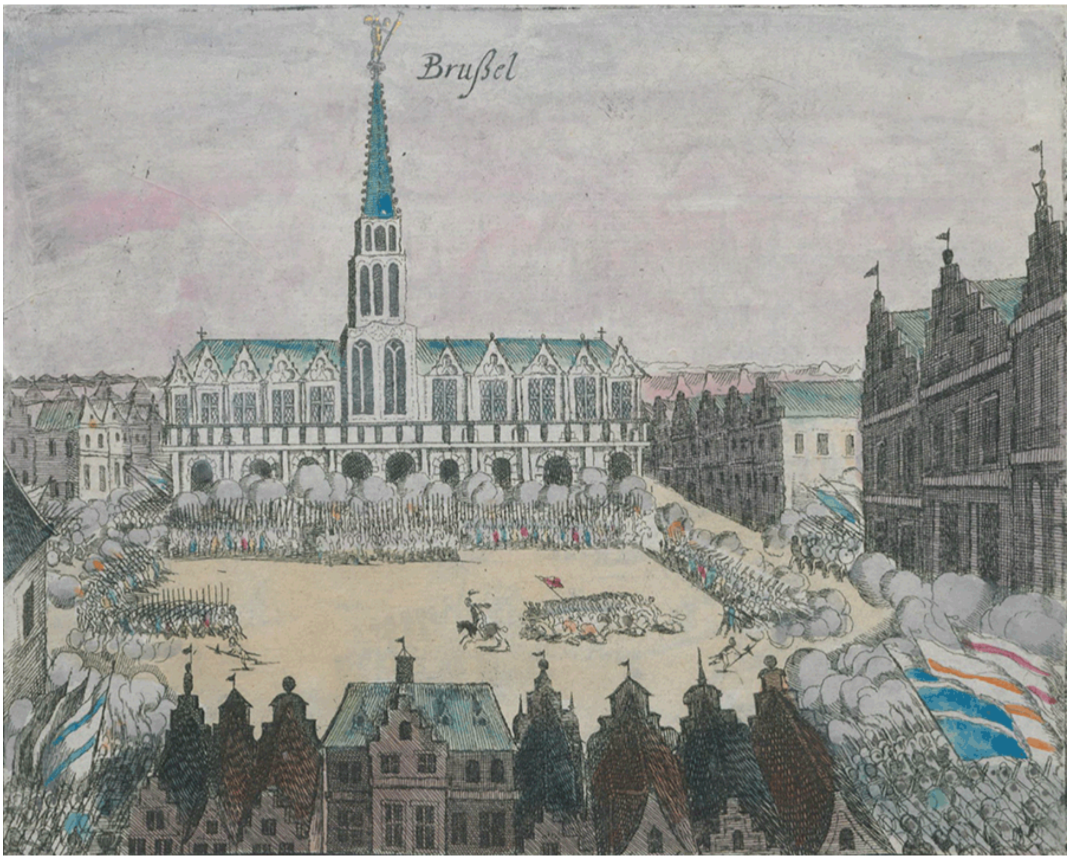

113)

DUX EGMONDE refers spolia ampla à Civibus Urbis
BRUXELLAE, comite Hispano, cui fortiter ante
Praebujt ipse PATER jugulum tuus, hacqùoqʒ sede,
Ah scelus est GNATUM patricidis posse favere.

Hoe de Schanse te *Willebroeck* over ende weder overghegeven / doch eyndelijck van de Staten inghehouden is. *Anno 1579.*

[**1579.**] **N**Evens andere gedenck-weerdige exploicten die dit jaer van *1579.* ghepasseert zijn/is het innemen / verlaten / vaste-maken / bevechten / ende in-houden der Schanse te *VVillebroeck,* d'welck een Dorp is in Brabant gheleghen/ alwaer vier Sassen ofte Sluysen van die schoone Vaert ligghen / die van Antwerpen op Brussel gaet/ welcke Vaert die van Brussel ghecost heeft wel achthien hondert duysent guldens / midts dat sy veel hoochten / heuvels / en berghen te door-graven hadden / eer sy de diepte conden crijghen. Dese Gracht ofte Vaert comt van de Stadt af tot in de Rupel/wel vijf mijlen weechs: Soo dat de Schepen van Brussel door dese Vaert comen in de Rupel/ van daer in de Schelde/ ende voorts in de Zee/ met groot gherief ende profijt van de inwoonders ende bywoonders deser Stadt. Door dese Gracht ofte Vaert loopen en vlieten verscheydene wateren / constelijck gheleydt zijnde / so datse van onderen in dese Gracht comende/ maken datse noch met modder / noch met slijck / noch met sant / niet vervult noch vervuylt en wordt. Te Willebroeck op het beginsel van de Brusselsche Vaert/ staet een Fort ofte Schanse / welcke die van Mechelen/ (nae dat sy / volghende den raedt van *Mons de Bours* haren Gouverneur / hadden verlaten de Vnie/ ende met Spaens garnisoen besett waren) hebben over-vallen / ende hebben in stucken gheslaghen alle de Sassen/daer mede men conde af-sluyten/af-laten/ in-nemen/ende op-houden het water der Brusselscher Vaert / zijnde costelijcke ende stercke structuren / als vier Poorten / die het water soo stouwen connen/dat het te Brussel in het beginsel van de Gracht/wel twee en veertich voeten hoogher is / dan aen 'teynde / *teste Guicciardino in descript. Bruxel.* Die van Mechelen hebben/ dese treffelijcke Sluysen in stucken slaende/ [**1579.**] aen die van Brussel ghewroken haren ouden wrock ende gramschap die gheresen was uyt het maken van dese Vaert. Overmits dese Schanse soo nae by Antwerpen ende Brussel lach/so en hebben de Spaensche of die van Mechelen/ de selfde niet wel connen provianderen/ also datter van alles in corter tijdt in ontbrack. Jn *September* hebben de Spaensche meynen victualie daer in te brenghen/ maer der Staten volck heeft haer sulckes te doen verhindert / d'welck veel cloecke Soldaten het leven ghecost heeft. De Hoochduytsche die in dese Schanse laghen/ dit vernomen hebbende / ende vreesende dach op dach van *La-Noue* beleghert/ofte veel eer dewijle hy haer so nae by lach/ overvallen ende verrascht te worden / hebben aen hare Overicheyt sulcx gheschreven / ende daer by ontboden / dat sy de Schanse die des maels niet sterck en was / niet langher en conden noch en wouden verdedighen teghen hare vyanden / ten waxe datmen haer stracx van alle nootdruft / in een belegherde plaetse behoefttich / versorghde: Gheenen troost noch ontsett crijghende / hebben sy de Schanse verlaten / vernagelende het Gheschutt/ ende sy hebben haer binnen Mechelen begheven. De Staten en hebben hier op niet gheswijmt noch gheslapen/ maer hebben stracx dit Fort wel besett met goet Crijths-volck / ende is alsoo hier door voor eerst de passagie tusschen Brussel ende Antwerpen ghevryet geworden. De Arch-Hertoghe *Matthias,* de Prince van Oranien/ende de Heere van *La-Noue* zijn stracx derwaerts ghecomen in eyghener persoon/ om dese Schanse ende alle ghelegentheyt daer ontrent te besichtighen: Sy hebben goet gevonden ende besloten/ datmen de Sluysen her-maken/ ende de Schanse verbeteren soude / tot verseke-

(114)

Jam ductas in bella acies, atqʒ agmina vidit
Hoc munimentum Nassovi milite faetum,
Hostis adest, et iam plenis occurere campis,
Sed frustra interreunt non pauci vulnere glandis.

[**1579.**] ringhe der Vaert / ordeelende dat sy soo wel ghelegen was *natura loci,* datmense schier onwinbaer maken conde. Hier door zijn die van Brussel seer versterckt/ ende die van Mechelen seer geswact eñ benout/so dat sy nu eerst begosten de ooghen te openen / ende te sien/ hoe qualijck dat sy gedaen hadden/ haer soo lichtveerdelijck overghevende in handen van Parma / verlatende de Staten des Landts / ende hare goede naebuyren.

De Prince van Parma dit alles hoorende ende vernemende/was seer qualijc te vreden dat sijn volck dese plaetse so leelijck verloopen ende verlaten hadde/ haer bevelende dat syse wederom souden gaen innemen/of dat hy haer straffen woude. Maer het was te [**1579.**] late / want het werck was al in defensie.

Eenige Spaensche Compagnien hier om her swevende eñ streupende/zijn vanden Ritmeester *Mornault* besprongen/ verslagen/ende verstroyt: Maer dewijle dit volc heel besich was in het plunderen van de doode/ende in het deylen des buyts / so zijn de verstroyde ende gevluchte Spaenjaerden vergadert/ ende sy zijn op Mornaults Ruyteren ghevallen / die sy so dapper bevochten hebben / dat sy de gheheele Compagnie te schande ghemaeckt hebben; daer bleven op de plaetse doot liggen veertich Ruyteren/de reste wert ghevangen/ *Mornault* ontquam. De oude hebben gheseyt:

Ludit in humanis divina potentia rebus.

Uan het innemen der Steden *Cortriick* ende *Meenen. Anno 1579.* ende *1580.*

[**1579.**] **C***Ortrijck* is een Stadt in Vlaenderen/ ghelegen op de Leye / die daer midden door loopt: Dese Stadt leyt Rijssel / Doornijck / Ypre/ ende Oudenaerde even nae/van elck vijf mijlen weechs. Dit is een van de oudtste Steden van Vlaenderen/ ende heeft oock een oudt Casteel/ende is al voor dese in-landtsche oorloghen tamelijck sterck gheweest. Dese Stadt heeft haer portie van onghemack wel gehadt/gheduyrende dese Neder-landtsche oorloghen.

Het is geschiedt *Anno 1579.* dat de *Heere van Alennes,* Colonel van een Regiment Walsche *Male-contenten,* in garnisoen ligghende binnen Meenen/ eenighe correspondentie ghehouden heeft met *den Heere van Pottels berge Bailliu van Cortrijck,* ende andere die hem belooft hebben dese Stadt te leverē op den twintichsten dach *Octobris.* Pottels berghe heeft heymelijck *den Schotschen Colonel Balfour* dit laten weten/ [**1579.**] die met sijn Regiment ontrent Brugghe lach. Desen heeft sich seer behendelijck nae Meenen begeven/ende hy heeft seer gheluckelijck de Stadt/daer nu weynich garnisoen in was / besprongen ende inghenomen/des selfden nachts als *Alennes* uytghetrocken was/ende nae Cortrijck marcheerde / niet twijfelende of hy en soude de selfde incrijghen. *Alennes* tot aen de Grachten der Stadt gecomen zijnde/ ende de diepte der selfder peylende / soo was Pottelsberge in't opperste van den Tooren des Casteels/ om te luysteren of hy den *alarm* op Meenen conde sien of hooren. Hy riep de Schilt-wacht die op 'tBollewerck stondt/ eñ vraechde/ of hy noch niet ghehoort en hadde? Niet wetende/ dat *Mons d'Alennes* met sijn volck soo dichte onder de Stadt was. De Schilt-wacht antwoorde over luyt Neen. Waer op de Bailliu seyde: Nochtans is den

(115)

Non semper fortuna bona est, quandoque Noverca est,
Exemplo Pottelsbergt, successibus audax
Fallitur, ut cautè paulo ante fefellit ALENNES,
Moenia CORTRACI *qui milite vastat Ibero.*

[**1579.**] tijdt nakende. *Alennes* dese woorden hoorende/ende gheen ghewach vernemende van openinge der Poorten/of eenich teken/ghelijck hem belooft was: Soo begon hy achter-dencken te crijghen: Hy beraedtslaechde sich met sijn volck/ wat sy best doen souden? Dus in twijfel staende/hoorde hy den *alarm* te Meenen/ d'welck maer twee uyren gaens van Cortrijck en leyt. Doe merckte hy wel/dat hy bedrogen was/ d'welck hy stracx daer nae noch beter wijs wert/ alsmen uyt de Stadt met grof Geschut ende Musquetten hem groette. Hy trock stracx in aller haeste nae Meenen/ om die te helpen/soose noch niet over-meestert en ware/ of indien den vyandt meester was geworden/ dien te overvallen/ dewijle hy besich soude zijn in't plunderen. Maer hy ende sijn Crijchs-volck wierden soo moede ende verbaest/ dat hy haest van meyninge veranderde/ende trock nae Werveke. So dat de Schotten tijdts genoech hadden/om den buyt te vergaderen ende te deylen/ den welcken de Malecontensche Waelen aldaer/ als wesende haer roofnest/ vergadert hadden. Daer wierdt des maels dit spreucxken ghemaeckt van dese enterprinse:

MEENEN meende Cortrijck in te nemen,
Maer meenen dede MEENEN weenen.

[**1580.**] Maer *Anno 1580.* den *XXVIII. Februarij* is den *Male-contenten* haeren aen-slach op Cortrijck beter gheluckt/d'welck aldus is toe-ghegaen. De Heere van Pottelsberge Bailliu ende Gouverneur deser Stadt/ acnmerckende/ dat hy nae aen den vyandt lach/ die daghelijcx met *troupen* door het Landt van Vlaenderen/insonderheyt ontrent Cortrijck swarmde/ende wel wetende in wat *predicament* dat hy by haer stondt; Woude geern meer garnisoen daer binnen ghehadt hebben / d'welck de Borghers gheensins [**1580.**] wouden consenteren. *Ian Francoys Petit,* treffelijck History-schrijver der Neder-lantsche geschiedenissen/ was weynich tijdts hier te vooren derwaerts gesonden met vier Compagnien/ om daer mede het garnisoen te verstercken/ maer de Borghers en woudense niet in-nemen/ segghende dat sy alreedts volcx ghenoech hadden. Maer de Gouverneur heeft evenwel by de vier leden des Landts om meer volck aenghehouden/schrijvende dat sy't hem op den *XXVII. Februarij* senden souden: Daer by voeghende in dien selfden brief/ dat hyse heymelijck langhst een Bleyck-velt in het Casteel soude in-laten: Den Bode ende brief hebben de *male-contenten* in handen ghecreghen/ende hebben hare profijt daer mede seer wel weten te doen: Want de *Heere van Alennes,* die dese naest voor-gaende vier of vijf maenden niet anders ghedaen en hadde / dan practiseren hoe hy wreken soude den spijt die hem van *Pottelsberghe* weder-varen was / heeft *Capiteyn Iaques Corbiticres* in Boeren cleederen daer binnen ghesonden om alles wel te besichtigen/ die den aen-slach licht makende/soo is *Alennes* met sijn volck op den *XXVII. Februarij* onder schijn van vrienden/ ter bestemder plaetse gecomen/ende in de Stadt gelaten. De Gouverneur en heeft niet gheweten noch vernomen dat het vyanden waren / voor en aleer sy alreets soo verre ghecomen waren/ dat het te late was haer wederstant te doen. Dit was een groote foute van een wijs Man begaen. Daer waren eenighe Malecontensche Soldaten heymelijck in de Stadt ghecomen/ ende gelogiert by lijden van haer humeuren/die staken het huys de Swane ghenoemt/in brande/even als den *alarm* aenginck/ om de Burghers ende Soldaten des te meer in verbaestheyt ende disordre te brenghen. De drie Vaendelen Schotten/die daer in garnisoen laghen/ den *alarm* ende verraderije vernemende/ begaven haer stracx in hare wapenen/ ende

[**1580.**] namen de Marckt in/ daer sich eenighe goede Borghers by voechden/ ende hebben tot neghen uyren toe / wel vier uyren lanck/ teghen-weere ghedaen: Doch eyndelijck zijn de Schotten overwonnen/ ende meest doodt gheslaghen/ met veel Borghers. Dit gheschiedt zijnde/ is de Stadt gheplundert/ ende daer en boven zijn de Burghers op groot rantsoen [**1580.**] ghesett. *Mons de Bours,* die nu Male-contents was gheworden / wordt Gouverneur aldaer ghestelt/ maer ten duyrde niet langhe / *Francoys Halewijn Heere van Sweuegem* wordt het Gouvernement bevolen.

Manten en Calle
Staende te Cortrijck op de Halle
Beschermen de Stadt niet met alle.

Ioh. Iovin. Pont.
Nec temeris semper faelix, nec prudentia ubique tuta.

Hoe de Casteelen in Frieslandt afgheworpen/ende de Moniken te *Leeuvvaerden* met Pijpen en Trommelen ter Stadt uyt gheleyt zijn/ *Anno 1580.*

[**1580.**] **A**Ls de Prince van Oranien met de Staten van Frieslandt merckten/ dat *George de Lalain Grave van Rennenbergh, Gouverneur van Frieslandt,* de partije des Conincx van Hispanien tegen de Geunieerde Provincien woude by-vallen/so hebben sy sulckes in Frieslant by tijts voor-gecomen / haer meesters makende voor eerst van het Casteel van Leeuwaerden/ daer nae van de Blockhuysen van Harlingen eñ Staveren. De Capiteynen *Fervou* eñ *Bouwinga* wierden belastt met hare Compagnien het Casteel van Leeuwaerden van achteren te besluyten: De Borgers vielen het Casteel van binnen de Stadt aen/ sy stelden voor aen de Vrouwen der Soldaten die op het Casteel laghen / soo vele als syder in de Stadt vonden/ ende sy begosten stracx teghen het Casteel Schansen op te werpen/ ende de Gracht te vullen/ oock Batterien te maken om te [**1580.**] schieten ende te stormen. Capiteyn *Ian van Schaghe* lach met sijn Compagnie op het Casteel/ die wel geern teghen-weere soude gheboden hebbe / maer siende dat sijn Soldaten haer devoir met schieten niet en deden (verschoonende haere Vrouwen die voor aen stonden/ ende als Pionieren moesten arbeyden om de Gracht te vullen) soo begost hem den moet te ontvallen/ insonderheyt doe hy sach/ dat de jonghers het Gheschut voorts trocken ende nae het Casteel aen sleepten / met sulcke couragie ende groote ylveerdicheyt/ dat vele Peerden daer voor gespannen zijnde/daer mede so subijtelijc niet en hadden connen voort-comen. Derhalvē so heeft hy geparlamenteert/ende het Casteel over-gegeven behoudens lijf en goet/eñ een jaerlijcsche pensie voor hem selvē *ad vitam.*

[**1580.**] Als de Borghers meester van het Casteel gheworden waren/soo hebben sy stracx de Muyren ende Wallen nae de Stadt aen streckende afghebroken/ende in de Grachten gheworpen: de buyten Muyren ende Wallen hebben sy aen de Stadts-wallen ghehecht/tot defensie der gheener die haer van buyten souden willen aen-vallen. Dit is gheschiedt op den eersten dach *Februarij 1580.* Des anderen daechs/ zijnde Lichtmis dach/ terwijlen de Borghers met het af-werpen des Casteels besich waren/quamen die Compagnien/die het Casteel van buyten belegert hadden/in de Stadt/ ende liepen in de Cloosters/ daer sy de Moniken uytjaechden/ ende sy hebben de Minder-Broeders tusschen hare ghelederen ghenomen/ ende met pijpen en trommelen ter Stadt uyt ghebracht/ ende elck een trecken laten daer het hem beliefde/ waer over haer eenighe bedroefden/ ende andere verblijdden.

Stracx nae het innemen des Casteels van Leeuwaerden zijnder vier Compagnien van der Staten volck nae *Harlinghen* (een Zee-stadt van Frieslandt) getrocken/haer in de Stadt (die des maels open lach) neder-slaende om het Casteel te beleghereu/ d'welck sy op-heysschten. De Grave van Rennenbergh vernomen hebbende/ dat het Casteel van Leeuwaerden beleghert was/ vreesde stracx dat hier wat meer op volghen soude: Daerom eer hy noch de tijdinge van het overgaen des Casteels van Leeuwaerden/ ofte van de belegeringe des Casteels van Harlingen ghecreghen hadde/ soo heeft hy sijnen Secretaris *Baylie* nae Leeuwaerden ghesonden/ met amplen last ende commissie/ om het op-rijsende onghemack te dempen op de bequaemste wijse als hem soude mogelijck wesen. Desen Secretaris is vrymoedelijck te Leeuwaerden [**1580.**] ghecomen/niet quaets vermoedende: Maer hy is stracx ghevanckelijck ghenomen/ende benevens sijn commissie ende instructie zijnder by hem ghevonden eenighe blancquetten ofte onbeschrevene pampieren / alleen met des Graven van Rennenberghs name onder-tekent/hem vry staende daer in te schrijven sulcx als hy nae verheysch der saken raedtsaem soude vinden. Desen Secretaris is ernstlijck uyt den name der Staten belastt ende bevolen/dat hy in een van dese pampieren aen den Luytenant van het Casteel te Harlingen (want Oyenbrugge Drossaert ende Capiteyn des Casteels was te Groeningē by Rennenberg) schrijven soude / als uyt den name des Graven van Rennenbergh/ dat hy dadelijck het Casteel van Harlingen soude leveren in handen der Staten. De Luytenant niet wetende wat bedroch hier onder schuylde/ heeft ghedaen sulcx als de letter des briefs mede brocht/ende hy heeft op den vijfden *Februarij* het Casteel op-ghegheven. De Borghers vielender stracx aen met alle ghewelt/ ende hebben het af-gheworpen aen desijde van de Stadt.

Te deser selfder tijt wiert *Ioncker Diederich Sonoy* met vier Vaendelen Soldaten nae *Staveren* gesonden/ om het Casteel aldaer te belegeren/ende af te breken. Daer lach op voor Drossaert *N. Pipenpoy,* met eenige Soldaten / die vernemende dese ghemeyne revolte teghen Rennenbergh/ ende wel merckende dat hy teghen de Staten des Landts niet vermoghen en soude/ soo heeft hy het Casteel overgheven met appoinctement/ bedinghende voor hem selven een jaerlijcx tractament.

Accidit in puncto, quod non speratur in anno.

(116)

Hispanis nimium addictus Renbergius, Arces
Deserit atqʒ Urbes jussus civilibus armis.
Quae fuerit fortuna Duci, quae concita pubes,
Gesserit in F*RISLÂ schulptor descripsit in aere.*

Het innemen van *Mechelen* by *Mons de Tempel,* ende Colonel *Norrits,* den *IX. Aprilis, Anno 1580.*

[**1580.**] **D**E schoone Stadt van Mechelen heeft in dese Neder-landtsche troublen alsoo veel gheleden ende uytghestaen als eenighe Stadt in gheheel Brabant. Wat sy van Duc d'Alve gheleden heeft/hebbe ick *in Anno 1572.* verhaelt. *Anno 1579. in Iunio* isser mis-verstant gheresen tusschen de Overicheyt en Burgherije met het garnisoen. De Arch-Hertoge *Matthias,* ende de Prince van Oranien/ niet sonder groote oorsaecke vreesende datter veel quaets uyt desen twist mocht rijsen/vonden geraden/ datmen de garnisoenen daer uyt trecken soude / op conditie dat sy ander Crijchs-volck / d'welck de Staten aenghenaem ware / nae haer wel-beval innemen soude / tot des Stadts versekeringhe. Dit beloofden sy te sullen nae-comen / tot verseeckeringhe daer van hebben sy de Staten Gyselaers ghegheven. Het garnisoen is uyt Mechelen getrocken nae Brussel/ seer wel te passe door Godes voorsichticheyt aldaer comende / om Egmont daer uyt te helpen keeren / doe hy dese Stadt verrascht ende overvallen hadde.

Daer was te dier tijdt binnen Mechelen eenen Monick/Provinciael der Carmeliten/ eenen grooten *Clamant,* ghenoemt *Broer Pieter de VVolf* (eenen ominosen naem voor eenen Herder of Pastoor) die correspondentie hielt met Parma / die met sijn Predicatien hem soo veel aenhanghers ghemaeckt heeft / dat hy bycans het gheheele Gouvernement der Stadt in sijne handt hadde: Hy stelde de Schout der Stadt/ *Alveringhe* ghenoemt / van sijn ampt af/ ende nam hem selfs ghevanghen.

Hertogh Matthias, ende de Prince van Oranien sonden nae Mechelen den Commissaris *Carpereau,* ende waerschouden den Magistraet / dat sy doch wel op hare hoede wesen wouden / op dat sy haer selven niet [**1580.**] in schade brachten: Jn de plaetse van dese getrouwe naebuyrlijcke waerschouwinge aen te nemen/hebben sy den Commissaris onbeleef delijck ghetracteert/ jae ghevanghen ghenomen.

De Magistraet ende Colonellen der Stadt van Antwerpen sonden oock haere Ghedeputeerde derwaerts / om het aenstaende quaet voor te comen: Maer sy setten die goede Mannen oock ghevanghen: Waer over die van Antwerpen alle de Mechelaers/ ende hare Gyselaers / oock al hare Schepen arresteren lieten. Noch hebben de Hertoghe / Prince / ende Staten ten over-vloede derwaerts gesonden *Doctor Sille, Secretaris van den Raedt van State,* met vol-macht alles te doen wat moghelijck was / jae schier al wat sy begeeren souden / om haer te bevredighen: Desen hebben sy oock ghevanghen ghestelt: Ende schreven ten laetsten uytdruckelijck / dat sy haer vereenicht hadden met den Coninck / ende den Prince van Parma/ die haer met opene armen aennamen/ ende eenen eeuwighen vrede beloofden. De ghevanghene Ghedeputeerde zijn teghen malcanderen los gelaten. Dit is gheschiedt den *20. Iulij.* Hier en tusschen regierde ende domineerde de voorschreven Monick *Broer Pieter* Catholijck / binnen Mechelen: Hy heeft de oude/ groote / silveren *Casse van S. Rombout* (een Juweel des Landts gheachtt) laten smelten / met noch andere Reliquien/ ende Kerckelijcke ornamenten: 'tgene noyt te vooren / noch Spaenjaerden / noch de Prince van Oranien / noch de Staten / in haeren uytersten noodt ghedaen en hadden. Dese Casse wert geschatt op sestich duysent guldens: Sy woech drie hondert marck silvers / elck marck silvers was verguldt met twee Ducaten gouts/ ende daer waren veel Peerlen

(117)

[*O furor, o validae caedis malesuada libido*
Moenia MECHLINIAE quoties vastavit, et ensis
Quae tulit hostilis, siquidem vidistis et ipsa
Infandum MAURI scelus, et narrare potestis.]

[**1580.**] ende edele Ghesteenten in ghewrocht. Als de saken te Mechelen aldus stonden/hebben de Staten gepractiseert/hoe syse wederom onder hare ghehoorsaemheyt brenghen souden. Sy hebben derwaerts gesonden de Engelsche die binnen Lier laghen/ met haren Colonel *Ian Norrits,* als oock *Heer Olivier den Tempel, Gouverneur van Brussel,* ende *Charles de Lieuin, Heere van Famars,* met eenich volc te voet ende te peerde. Dese zijn t'samen den *IX. Aprilis,* 'smorgens voor Mechelen gecomen: d'Engelsche hebben aen d'een sijde van der Stadt eenen *alarm* ghemaeckt / terwijle dat *Mons de Tempels* Crijchs-volck aen d'ander sijde de Brusselsche Poorte beclom/ende over de muyren geraeckte. Daer werdt dapper ghestreden eermen de Poorten conden open crijgen/om het Peerde-volck in te brengen: Binnen gheraeckt wesende/ hebben de Borghers met een deel Papen en Moniken op de Marckt groote weere gedaen/ doch vele der selfder werden verslagen/ ende onder andere *Broer Pieter de VVolf,* die wel gewapent was/ ende met een Hallebaerde hem dapper weerde/ maer hy en conde de slagen en scheuten op sijn tanden niet schutten. De Gouverneur *Rossignol,* met de Schoutet *Boefkercke,* ende meer andere gheraeckten ter Stadt uyt. Daer bleven doodt over de hondert Borgers/ende ontrent hondert Soldaten. De Overste hadden te vooren met de Soldaten gehandelt/ende de plonderinghe der Stadt/ so sy die in cregen/afghecocht voor ettelijcke maenden gagije / diemen haer geven soude. Maer 'twas al van niet/de Soldaten/ insonderheyt de Enghelsche / die acht hondert sterck waeren / en condemen van het plonderen niet houden: Jae als nu de plunderinghe al ettelijcke daghen lanck gheduyrt hadde/soo en wast niet moghelijck dit [**1580.**] volck te doen ophouden. Eerst beroofden sy de Kercken/ ende de Gheestelijcke persoonen/d'welck de Engelsche soo grof ende so leelijck maeckten/ dat felfs de andere Soldaten sulcx mishaechde/ende twistich met haer daer over wierden / als mede cregen Tempel en Famars met Norrits hier over heftighe woorden/ schier tot slaens toe. Het rooven ende rantsoneren der Enghelsche duyrde een maent lanck / sy waren verre de sterckste / sy namen de Stadts-sleutelen in haer bewaringe/ende en pasten op niemant. Sy namen de Clocken uyt de toorns; als oock het groote schoone uyr-werck; De Sarcken van de doot-graven / ende dat by honderden / die sy in Schepen brachten / ende voerdense nae Engelandt. Nae datmen Norrits veel geschreven ende lange gebeden hadde/dat hy met sijn Enghelsche Natie woude uyttrecken/den dienst des Landts sulckes verheysschende / soo heeft hy het eyndelijck geconsenteert/doch met conditie/dat ooc *Mons de Tempel* ende de sijne ghelijckelijck op eenen Clockslach souden uyttrecken/d'een d'eene Poorte/ d'ander een andere / nae datter eerst ettelijcke hondert Borgers van Antwerpen waren binnen ghecomen/die de Marckt ende Vesten besetten. Dit is geschiedt de *VI. Maij.* De Heere van Famars wert binnen Mechelen Gouverneur die alle middelen gesocht eñ by der hant genomen heeft/om de Stadt wederom in eere ende *in esse* te brengen/d'welc lancksaem by gecomen is. Dusdanighe plunderinghe als der Stadt van Mechelen twee-mael in corte jaren is overcomen / en is gheene Stadt in Neder-landt weder-varen/geduyrende den gheheelen tijdt der Neder-landtsche oorloghen.

Rara fides pietasq´ue viris qui castra sequuntur.

Hoe de Burg-Grave van Gent den Heere van *La-Nove* te Jnghel-Munster gheslaghen ende ghevanghen heeft/ den *X. Maij, Anno 1580.*

[**1580.**] **D**E Heere van *La-Noue* hebbende het opperste bevel over der Staten Crijchs-volck in Vlaenderen heeft steedts sijn uyterste *devoir* ghedaen om de *male-contenten,* die Vlaenderen jammerlijck plaechde/schade ende afbreucke te doen. Daer leyt een Casteel by Wackene aen het Rivierken Mandere / geheeten *Inghel-munster,* daer uyt de *male-contenten* den omligghenden Dorpen groote schade deden: Derhalven heeft de Heere van *La-Noue* eenen goeden hoop Ruyteren ende Voet-knechten in den beginne van Mey by een ghebracht / ende hy is ghegaen om Jnghel-Munster te belegheren. Het volck ghecampeert zijnde / is de Heere van *La-Noue* met het beste Peerde-volck ende Voet-volck van daer ghetrocken / hebbende eenen heymelijcken aenslach op Rijssel / die hy hoopte dat hem niet mislucken en soude: Den Heere van *Marquette* heeft hy met de reste van het volck voor *Inghel-munster* ghelaten / met last dat hy het Casteel datelijck beschieten soude. Den aenslach op Rijssel is ontdeckt / ende de Borg-Grave van Gent *(alias Marquis van Richeborgh)* ordre gestelt hebbende binnen Rijssel / is in aller haeste met vijftien Vaenen Albanoysen ende eenich Voet-volck ghetrocken nae het volck d'welck voor *Inghel-munster* lach/ hopende het selfde te slaen eer *Mons de La-Noue* daer soude connen by-comen. *La-Noue* cuntschap crijghende/ dat de Borg-Grave het hooft nae *Inghel-munster* hadde / ist stracx te rugge ghekeert / ende nae *Inghel-munster* toe ghereden. Maer alsoo hy eenen wijden wech om rijden moest/ende sijn volc seer moede was/ soo heeft hy het meeste deel sijnes volcx te Wackene/ twee mijlen van *Inghel-munster,* moeten laten/ ende hy is met de reste van Ruyteren ende Voet-knechten daer nae toe ghetrocken / daer hy noch den selfden [**1580.**] avondt/ aenghecomen zijnde / soo heeft hy stracx op alles goede ordre ghestelt / ende goet ghevonden/datmen de Brugghe die over de Mander lach/ soude afbreken/ om niet onversiens overvallen te worden/eer de reste van sijn volck by hem soude zijn: Maer andere Hoofden des Leghers ordeelende dat het beter was datmen de Brugghe liete blijven/ ende met goede Wacht besette / soo en is het bevel van *Mons de La-Noue* niet in het werck ghestelt. De Borg-Grave hadde eenen corteren wech ghenomen / als *La-Noue* hadde connen doen/passerende door Cortrijck (d'welc Malecontents was/) ende *Mons de La-Noue* moeste omtrecken tot beneden daer de Mandre in de Leye valt. De Borg-grave is corts nae den Heere van *La-Noue* voor *Inghel-munster* ghecomen/ende hy heeft noch dien selfden nacht / de Waeht aen de Brugghe bespronghen/ ende nae eenighe schermutselinghe verslaghen; D'welck verricht zijnde / soo is hy stracx op de reste van der Staten volck met een groote couragie aenghevallen. De Heere van *La-Noue* heeft stracx sijnen Sone *Mons de Tiligny,* ghesonden ende bevolen dat die van Wackene met aller haeste by hem comen souden: Midler wijle heeft hy sich met de Francoysen ende Schotten / die by hem waeren/ (sterck zijnde ten hoochsten acht hondert te voete / ende twee hondert te peerde) lustich ter weere ghestelt/hopende dat sy den vyandt afkeeren souden. Maer de vyandt viel soo dapperlijck aen / dat der Staten volck het velt ruymen moest. *Mons de La-Noue* hadde wel connen ontcomen / maer hy achtte dat het hem groote schande soude zijn te vluchten ende het Gheschutt in handen des vyandts te laten:

+ Derhalven soo heeft hy hem gheweert soo langhe als hy eenichsins conde. Doch eyndelijck is hy aen alle canten van den vyandt soo omcingelt gheworden/als +1580
oock *de Heere van Marquette,* dat sy haer beyde moesten gevanghen gheven. De Borg-Grave van Gent heeft hier ghecreghen al het Gheschut dat voor *Ingel-munster* was ghebracht / ende achthien van der Staten Vaendelen/daer van het volck ten deel verslagen/ doch meest verloopen was. De Heere van *La-Noue* wierdt eerst/ als in triumphe/ te Cortrijck gebracht/ ende van daer nae Berghen in Henegouwe geschickt/ ende den Coninck van Spanien geschoncken/d'welck men achtte dat de Borg-Grave ghedaen heeft/op dat dien Heere sijn *revenge* niet wederom op hem halen en soude/ want hy wist wel/ dat hy in handen des Conincx zijnde/ niet lichtelijck en soude vry gelaten worden/ noch voor rantsoen/noch by wisselinghe/ghelijck den tijdt sulckes gheleert heeft/ want hy sat ghevanghen [**1580.**] tot in het jaer *1584.* onaenghesien dat de Regimenten van Egmont / Hese / ende Capres mutineerden / willende datmen de Grave van Egmont (den welcken *La-Noue* te Nienoven hadde gevangen) voor *La-Noue* lossen soude. De Heere van *Marquette* bleef oock langhe ghevangen in Henegouwe/ doch hy heeft eyndelijck eenen middel ghevonden om uyt te breken/ sus anders soude hy swaerlijck te lossen zijn gheweest / dewijle de vyandt wel wist dat hy een dapper Crijchs-man was. Daer en bleef wel in dit ghevecht niet vele van der Staten volck/ maer even wel waren sy hier mede seer ontriefT/ eensdeels om het verlies ofte missen van *Mons de La-Noue,* wiens ghelijcke sy niet haest en wisten te crijghen: Ander deels stelde dit der Staten voornemen ende aenslagen veel te rugghe.

Qui binos lepores una venabitur hora,
Vno quandoque, quandoque carebit utroque.

(118)

Marte fuit nulli, nulli virtute secundus
Ille la-NOVE potens belli DUX cogitat hostem
Atqʒ hostem superare armis, set vincitur ipse
Haec belli fortuna, cadit qui caeder tentat.

Diest beclommen ende ghewonnen den achtsten *Iunij,* van de Staten/ *Anno 1580.*

[**1580.**] **D**Jest is een fraeye Stadt/ ende groot van gebiedt/sy leyt op den water-vloed Demer/ een mijle van Halen/ende drie van Thienen/ sy is een halve uyre gaens groot in't ronde: Sy heeft aen d'een sijde drooghe Grachten/ ende aen d'ander sijde weynich waters: Sy is ronde sonder flanckeringhe: Buyten nae by dese Stadt liggen verscheyden Berghen ende Hoochten. Het is een oude Baneye van Brabant / de Heere van dese Stadt is van oudts altijdt Burg-Grave van Antwerpen. Diest comt heden ten daghe den Prince van Oranien toe/sijne voor-ouders de Graven van Nassou hebben het ghecreghen van den Hertoghe van Cleve/by wisselinghe van Hensberghe.

Jn dese Neder-landtsche oorloghen heeft oock de Stadt Diest vele geleden/want dewijle sy niet sterck en is/ soo isse in seventhien jaren tijdts ses mael dan van d'eene/dan van d'andere partije inghenomen geweest/ meermaels gheplundert/ heeft oock van de Ghemuytineerde Spaensche Soldaten voor en nae veel gheleden. Op den achtsten dach *Iunij, Anno 1580.* des morgens heel vroech/werdt dese Stadt van wegen de Staten Generael/by de garnisoenen van Herentals/Brussel/ ende Mechelen beclommen ende inghenomen/door *den Francoyschen Colonel La-guarde,* ende *Capiteyn Alonzo, eenen Spaenjaert,* de Staten getrouwelijc dienende. Jn dese Stadt hielden garnisoen twee Vaendelen Waelen/ende drie stercke Vaendelen [**1580.**] Hooch-duytsche (welcker een des Graven van *Londrons* Colonel-Vaendel was.) De Staten volc overclimmende aen de leeghe ofte morassche Poorte/inlatende den Ritmeester *Alonzo* met sijn Ruyteren. De Waelen deden weynich tegenweere; Maer de Duytsche Vaendelen weerden haer seer mannelijck/ slaende hare vyanden ettelijcke maelen te rugghe. Doch ten lesten bleven sy meest alle doodt/ als Catilijusche Soldaten/ ter plaetse daer sy haer ter weere ghestelt hadden/ sonder datmen bevonden heeft/ dat sich eenighe omghekeert/ of den vyandt den rugghe gheboden hadden/sy hebben so mannelijck ghevochten/ende haer tot den uytersten toe soo dapperlijck gheweert/ als oyt hier in Neder-landt eenighe Soldaten ghedaen hebben. Het waren meest oude Soldaten/die in Neder-lant den Coninck wel veerthien jaren lanc gedient hadden. Daer bleven vele van der Staten Soldaten doot/ ooc eenige Capiteyns/door de vaillantise ende manhafticheyt deser Hooch-duytsche Knechten.

Corts hier nae hebben de Staten oock inghenomen Sichem/ ende Aerschot. Wt Halen verliepen de Spaensche / vreesende datse oock souden overvallen worden: Maer siende dat de Staten niet voort en voeren/ om hare victorie te vervolghen/ soo quamen de gevluchte wederom in het nest dat sy een weynich tijdts verlaten hadden.

Non minor est virtus quàm quaerere parta tueri.

(119)

Ire iterum inpugnas, Urbes superare superbo
Pressas hostili imperio, discrimine magno
Urget amor patriae, scanduntur celsa DIESTAE.
Moenia, sic lethalem animan bibit hostis Iberus.

Hoe de vier Keur-Uorsten der Staten Schepen van den Rijn-stroom verdreven hebben / in *Augusto 1580.*

[**1580.**] **D**E Heeren Staten siende ende bevindende dat de Prince van Parma meester in't velt was / ende dat hy groot ghewelt was bedrijvende/ende daghelijcx dieper ende dieper in't Landt socht te comen/soo hebben sy nevens andere middelen welcke sy by der handt namen om sijn voornemen ende loop wat te breken / oock gheraedtsaem ghevonden hem de passagien ende toevoer van victualie / amonitie / ende crijchs-volck over de Revieren te benemen ende te becommeren/daer toe de Staten veel beter gelegentheyt ende middelen van Schepen ende Scheeps-volck hadden / als haren vyandt. Sy hebben hare uytleggers op de Mase/ ende op den Rijn geleyt/ wel gemant/ende elck Schip versien met thien of twaelf goede metalen stucken Gheschuts/ welcke den Rhijn hooghe op seylden/tot voorby Ceulen/ jae tot Bon / ende somtijts noch hoogher. Eenighe der Boots-ghesellen ofte Soldaten somtijts op het Landt tredende / deden oock de passanten/ ende anderen die voor de handt woonden / schade ende onghemack aen: Meynende op hare wijse / dewijle de Spaensche in die contreyen/ende daer om her daghelijcx quamen / moet-wille bedreven / de lieden beroofden / ende quelden / sonder dat sonderlincx over haer gheclaecht wierdt: Der Staten Boots-volck ende Soldaten dit siende /meynden dat het haer oock wel vry stondt sulckes in neutrale Landen te doen/ niet eens denckende dat het niet even vele en is wie dit of dat doet / maer datmen het van den eenen beter wil ende can verstaen als van den anderen/

Idem factum aut dictum non ab eodem, non est idem:

Jmmers alsser meermaels over der Staten volck [**1580.**] clachte gecomen was aen de Keur-Vorsten van Ceulen/ Mens/ Trier/ en Phals / welcker Landen lancx den Rhijn grensen en palen / soo hebben sy / ofte immers den meesten deel der selfder / ghedacht ende geachtt/dat het haer betaemde hare stroomen/straten/ en steghen te vryen van het vreemde Crijchs-volck/op dat hare ondersaten vry en vranck mochten reysen en trecken / waer het haer gheleghen was: Sy hebben dan eenighe Schepen toegherust / als Galeyen/welcke sy met volck / gheschut / ende alle noodt-druft hebben versien ende versorcht / ende hebbense in *Augusto Anno 1580.* afghesonden / om der Staten oorlochschepen nederwaerts te drijven/d'welck sy lichtelijck/ jae schier sonder slach of stoot ghedaen hebben: Niet om dat der Staten Schepen haer teghen de Galeyen der Vorsten niet setten en dorsten / of vreesden van de selfde overwonnen ende geslaghen te worden: Maer om dat het haren last niet en was haer te stellen teghen de Schepen ofte Ondersaten ende Crijchs-volck der Keur en Vorsten van Duytsch-lant/met de welcke de Heeren Staten / ende sijn Princelijcke Excellentie alle goede naebuyrschap sochten te hebben ende te houden / ghelijck sy oock ghedaen hebben met alle andere hare benaebuyrde Princen/ Heeren / Republijcken ende Steden / die den Neder-landtschen Crijch niet aen en ginck / of sich daer niet in en staken/so dat dan der Staten Schepen meer vrywillich/ vredes halven/ van de Rivieren ghescheyden ende vertrocken zijn / dan dat sy sulcx uyt dwanck ofte gewelt der Hooch-duytscher Vorsten Schepen ende Galeyen te doene ghenoodtsaeckt zijn gheweest.

----- *Faciles imitandis*
Turpibus & pravis omnes sumus.

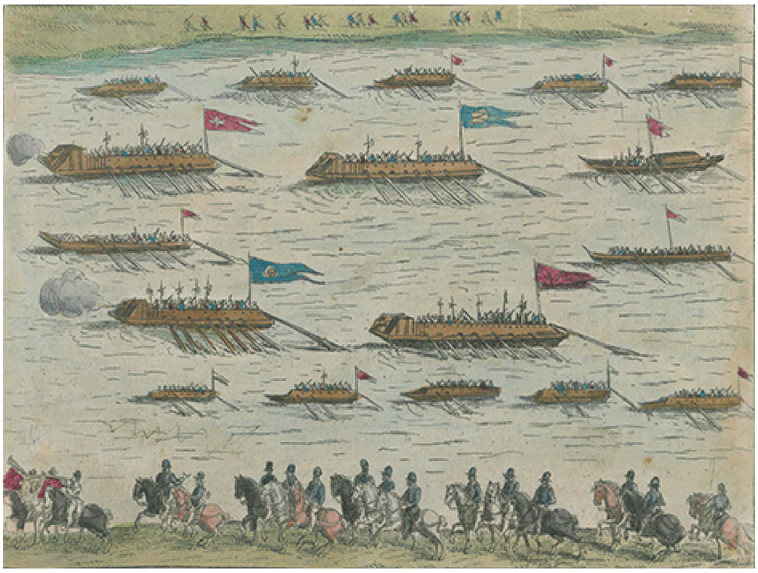

(120)

Illicitis miles Batavus grassatur in arvis,
Principibus^{sacnt} Imperij obsistentibus, ultro
Mox RHENUM linquit, qui nomine tangit Olijmpum
Nonfas vicinos praedâ vastarier agros.

Slach tot *Hardenbergh,* tusschen des Conincx ende der Staten volck/den *XVII. Iunij, 1580.*

[**1580.**] **D**Oe de Staten de Stadt van Groeninghen met eenich volck omcinghelt/ ofte beleghert hadden/soo heeft de Prince van Parma alle ghereetschap gemaeckt om de selfde te ontsetten door Rennenbergh/die nu met Parma versoent was: Hem zijn ter hulpe ghesonden *XIIII.* Vaendelen Voet-knechten/genoemt het Friesche Regiment/ ende daer by zijn noch andere ghecomen/ soo dat sy 'tsamen zijn sterck gheweest ontrent drie duysent te Voet/ ende ses hondert Peerden/ daer Overste van waren *Billy* ende *Schenck.* Desе bleven te Hardenberg wat rustende/d'welck is een Vlecke een mijle weechs van Coeworden gheleghen/ende viere van Zwol/op de Riviere ghenoemt de Vecht. De Grave van *Hohenlo* hoorende van de aencomste sijner vyanden/ heeft het grootste ende beste deel des volcx uyt het Legher voor Groeninghen ghelichtt/ (onaenghesien hy sekerlijck verwitticht was/soo door vertroude vrienden / als door afgheworpene brieven/ dat de belegerde sekere Articulen op het pampier gebracht hadden/ om met hem te accorderen) ende hy is den vyandt neghen groote mijlen weechs te ghemoete ghetrocken/ stellende sijne eere / de ghewisse veroveringhe van Groeninghen/ ende den welstant van Frieslandt/der Omme-landen/van Overyssel/ende van Gelderlant/ in de onsekerheyt van den uytganck eener onnodiger schermutselinghe. Daer waren veel cloecke Capiteynen in sijn Leger/die hem desen tocht ontrieden/meynende dat doch den vyandt haest by gebreck van victualie ende van gelt/soude moeten verloopen. Maer *Hohenlo* heeft sich even wel op den tocht ghegheven/ ende dat op eenen seer heeten dach/ over de dorre Heyde/ daer gheen water en was/so datter vele van hitte ende van dorste verstichten/ onder andere *Ioncker Iohan van Duyvenvoorde.* Daer enteghen hadde [**1580.**] Schencks volck wel drie uyren lanck in de schaduwe gherust/ ende wel ghegeten/ ende hadden veerthien tonnen biers ten besten ghehadt. Soo haest als *Hohenloh* nae by sijnen vyandt naeckte/ stelde hy sijn volck stracx in slach-orden/ sonder haer tijdt om rusten te gheven/ d'welck nochtans gantschelijck van nooden was/ nae het advijs van de Oversten *Yselsteyn, Sidleniski, VVijngaerden,* ende andere. Al Hohenlohs Voet-volck en was niet boven de achthien hondert Man/ ende ontrent veerthien hondert Ruyteren/doch weynich spiessen/ ende vijf stucken Gheschuts.

Als de slacht-ordenen aen beyden sijden gemaeckt waren/ was het middach/ soo dat Schenck/staende in't Suyd-westen/ de Sonne van achteren hadde: Ende *Hohenloh* hadde de Sonne in't aensicht/ende de wint was stille.

Nae dat der Staten volck haer ghebedt ghedaen/ de hoeden opgheworpen/ende 't Gheschut los geschoten hadden/ soo renden de drie Friessche Vaenen van *Hohenloh* voort teghen twee Vaenen Lanciers van Schencks Albanoysen / waer van d'eene eermen om sach gants verslaghen/ ende de andere/ met groot verlies van volck en peerden/ verstroyt werdt/ de welcke de Duytsche Ruyteren naejoegen: Schencks Voet-volck begon oock te wijcken/ alsoo dat een yeder begon te ordeelen/dat *Hohenloh* soude victorie bevochten hebben: Maer alsoo de Friessche Ruyteren haer ghereet maeckten/ om wederom te treffen/soo quam Schene aentrecken met een goede troupe Lanciers/ ende een tamelijck ghetal schutten/om op *Hohenloh* aen te vallen/ d'welck dese siende/ ende wel wetende dat sy gheen/ of weynich spiesen aen haerder

(121)

Metropolim longâ premit obsidione GRONINGHAM,
Dux belli Teuto, venienti occurrere campis
Hosti dum studet, ah, violento exercitus omnis
Hostili cadit ille manu, fuga sola saluti est,

[**1580.**] sijde hadden daer sy haer op verlaten of wijcken mochten/soo vluchten sy alle gaer op eenen camp met boomen beplantt: Schenck is stracx op dit verbaesde volck / d'welck heel in disordre was / aenghevallen: Eenige weerden haer mannelijck genoech / maer den meesten deel verstoof ende verliep als eenen blixem/ eenighe loopende of swemmende midden door de Vecht / andere over 'tmoer by Ommen / ende elck daer hy best conde / de vlucht nemende nae Coeworden. De Ruyteren waren wel soo vierich in't vluchten / als de Voet-knechten / des te meer overmits sy van haren vyandt dapper vervolcht werden. *Capiteyn VVijngaerden bleef vechtende doodt, als oock de Vaendrich Nievelt,* met veel andere Bevel-hebbers/ Edele / ende ghemeyne Soldaten. Schenck creech al het Gheschutt / doch weynich Bagagije / want die was meest te Coeworden ghebleven.

Nae dese ongheluckighe slachtinghe begaf hem de Grave van *Hohenloh* nae Oldenzeel / vreesende / dat den vyandt / sijn victorien vervolghende / die Stadt in dese verbaestheyt stracx overvallen soude. Daer quam het meeste deel van het verloopen volc by hem/ 'tsamen sterck zijnde ontrent seven hondert te voet/eñ vier hondert Ruyteren / nae dat een yeder sijn pacxken en bagagije uyt Coeworden ghehaelt hadde/ d'welc met grooter haeste ende verbaestheyt toeginc: Jae de verbaestheyt was soo groot / dat die allegaer Coeworden verlieten/die verordineert waren om aldaer garnisoen te houden/ aengesien het noch niet nae [**1580.**] behooren ghesterckt en was/ oock om dat sy gheen voordeel van de Rivierkens en hadden/ overmits de droochte des somers / want men alomme door mochte. Sy zijn ter midder-nacht opghetrocken / vluchtende nae Oldenzeel. Schenck en hadde het ruyme velt so stracx niet durven verlaten na dese slachtinge/ achtende dat het noch niet al ghewonnen en was/ maer dat sijnen vyant op de passagie ende te Coeworden een hinder-laghe soude gestelt hebben: Maer contrarie vernomen hebbende/ trock hy 'anderen daechs binnen Coeworden/ daer hy noch Jnwoonders noch Crijchs-volck in een vondt.

De Staten volck dat voor Groeninghen lach/ seker tijdinghe van dese neder-laghe crijghende / ende vernemende dat Schenck met sijn volck te Coeworden lach / soo isser sulck een vreese onder haer ghecomen / dat Graef Willem van Nassou / noch Sonoy/ (die van de Staten in't Legher voor Groeninghen gesonden was/om Graef Willem met raedt en daedt by te staen) haer niet bereden noch beweghen en conden/ om daer langher te blijven ligghen; Maer sy staken den brandt in haere Hutten ende Schansen/ ende vertrocken in garnisoen/ eenighe binnen Doecum / eenighe te Collum/sommighe nae Steenwijck/ andere nae den Opslach. Aldus is de Stadt Groeninghen aen des Coninckx sijde voor dat mael ghebleven.

Vir fugiens denuo pugnabit, mortuus non.

Hattvm wort overghelevert in handen van Rennenbergh/maer stracx wederom ghebracht onder de ghehoorsaemheyt der Staten/ den *XVIII. Decembris, Anno 1580.*

[**1580.**] **H**Et gaet in der Weerelt noch al nae den ouden stijl / daer voor ettelijcke hondert jaren de Poet van gheschreven heeft/

> *Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?*

Dat is:

> *Het geldt gelijcke veel, bedroch of manlijckheyt,*
> *Alsmen nae 'sherten wensch can comen te bescheyt.*

Gheduyrende de belegheringe van Steenwijck/so heeft Rennenbergh verscheydene aenslaghen hier en daer voor ghehadt/ meynende tot voordeel des Conincks eenighe Steden of Sterckten de Staten af te nemen. Nevens andere aenslaghen die hy in't hooft hadde/is mede gheweest het verraedt/d'welck hy ghepractiseert hadde op *Hattum,* een Stadt in de Veel-auwe gheleghen/ aen de slincke sijde van den Ysel-stroom/ doch wel een halve uyre gaens te landewaerts in: Een groote mijle van Campen / ende een cleyn mijlken van Zwolle. Rennenbergh hadde secretelijc correspondentie met *Lodewijck van Montfort, Drossaert te Hattum,* die hem belooft hadde het Casteel te leveren/ om sich soo voorts meester van de Stadt te maken. Rennenbergh heeft veertich Soldaten ghelichtt van het huys Blyenbeeck / daer Schenck des maels meester ende Gouverneur op was: Dese veertich Soldaten zijn met eenen Sergeant/genaemt *Fonseco,* nae Hattum ghecomen/ende sy zijn by nachte van den Drossaert in het Casteel/ ligghende aen d'een sijde der Stadt/ingelaten. Daer [**1580.**] laghen op dit Casteel niet meer als vijfthien van der Staten Soldaten/ de welcke de Drossaert droncken heeft ghemaeckt / haer eenige vaenen biers ten besten ghevende: Als dese Soldaten nu droncken en vol waren / soo heeft de Drossaert de selfde in een camer/die hy van buyten conde vast maken/ besloten / d'welck gheschiedt zijnde/ so is *Fonseco* met sijn Soldaten/ geleydt zijnde van des Drossaerts Sone / in het Casteel ghecomen. De Drossaert is den selfden nacht met eenighe deser Soldaten van het Casteel in de Stadt gegaen / ende hy heeft *Hoopman Hegheman,* als oock *Hoopmaen Haen,* ende noch twee Edel-lieden die by haer waren/ van hare bedden ghehaelt/ende gevanckelijck op het Casteel ghebracht/ wel grootelijcx tot haren onghelucke des avondts daer gecomen zijnde/ om 'sanderen-daechs voorder te reysen. Alsmen desen handelin der Stadt vernam / soo isser groote beroerte ende vreese onder de Borgers ghecomen; De weynighe Staetsche Soldaten die daer in garnisoen lagen/waren oock verschrickt ende verbaest/ elck een vreesende/dat den vyant stercker op het Casteel was/ als na der hant bevonden is. Die van Zwolle hebben stracx derwaerts gesondē Capiteyn Jacob van Mechelen/met sijn onderhebbende Soldatē: Stracx hebben oock die van Zutphen / Deventer/ Campen/ Elburg/eñ andere nae by gelegene Steden/ eenige goetwillige Borgers/ooc eenige Soldaten van haren garnisoene derwaerts ghesonden/ om de Stadt te versekeren/eñ het Casteel te benouwen: Sy hebben met ses Cartouwen dese Burgt/wiens muyren vier en twintich voeten dicke zijn/ beschoten / ende bresse daer in ghemaeckt. Die op het Casteel waren/ siende dat

[**1580.**] het gheheele Landt rontom her op de beenen was/ ende dat Rennenbergh haer niet en ontsette: Soo heeft den Drossaert door den ghevanghen Capiteyn Hegeman/ met sijne belegheraers/ gheappointeert/ op den *XVIII. Decembris;* ende zijn verdraghen/ dat het Casteel soude overghelevert worden in handen van de Staten; dat Schencks Soldaten / die de Drossaert daer op ghebrocht hadde/souden vry ende onbeschadicht vertrecken moghen: Maer de Drossaert [**1580.**] met sijnen Sone moesten haer ghevanghen gheven. Sy zijn nae Aernhem ghevoert / alwaer sy by sententie des Edelen Hoves zijn verwesen onthalst ende ghevierendeelt te worden/ om dat sy staende in den eedt der Staten ende der Landen/ het Casteel van Hattum hadden overgelevert in handen van den vyandt des Landts.

Sic pereant omnes iniquè agentes.

(122)

Quis nescit fraudes, insperatosq₃ nefandâ
Proditione dolos RENBERGI, militi pauco
HATTEMII invadens Arcem, Satrapâ duce, qui mox
Praemia cum GNATO recipit quoq₃ digna scelesto.

Steenwiick by Rennenbergh beleghert/ *Anno 1580.* By der Staten volck ontsett/ *Anno 1581.*

[**1580.**] **G***Eorge de Lalain* Grave van Rennenbergh Heere van Ville/ der Staten sijde verlaten/ ende sich in den dienst des Conincx begheven hebbende/is *Anno 1580.* den *XVIII. Octobris* voor Steenwijck/ des maels eenswacke Stadt/gecomen/sterck zijnde ses en vijftich Vaendelen te voet/ ende twaelf hondert Ruyteren/meest Lanciers. Binnen Steenwijck lach Hoopman *Olthof;* Capiteyn *Cornput* daer voor comende / wierdt van de Spaensghesinde Borgheren buyten ghekeert/ doch Olthofs Vaendel brocht hem met ghewelt daer binnen. Eer Cornput noch binnen Steenwijck quam/so beweechde hy met redenen sijn Soldaten/ hem by eede te beloven/ dat niemandt van haer een woordt van opgheven/ ofte met den vyandt te handelen spreken en soude/ eer hy selfs daer van spreken soude/ op pene van datelijck door-steken te worden van de naest-bystaende die sulcke woorden hooren souden. Noch zijn daer binnen geraeckt Capiteyn *Plaet,* ende Capiteyn *Stupers* Vaendels/ daer *Ian van Berenbroeck* Luytenant afwas. Dese vier Vaendelen waren wel ses hondert Man sterck/ ende de Borghers waren ontrent drie hondert sterck/ maer niet boven vijftich daermen sich op verlaten mocht. Daer en was gheenen Gouverneur binnen/ maer de Hoop-lieden met eenen Borghermeester regierden ghelijckelijck. Haer ontbrack grof Geschut/ ende hadden weynich Bussecruyts. Daer was tamelijcke provisie van coorn in de Stadt/ maer weynich Turfs/ daer nochtans ontrent de Stadt veel Turf-venen zijn.

Soo haest als hem Rennenbergh voor de Stadt gheschanst/ ende met vier Turf-schepen de *Aa* overburght hadde/soo wouden de belegherde stracx aen de Staten schrijven om ontsett/ daer Capiteyn Cornput hart en ernstich teghen was/ segghende datmen [**1580.**] sulcx niet en behoorde te doen/om de Staten geen quade opinie van hare couragie te gheven/ ende om de Borgers ende Soldaten gheen quaet achterdencken te geven van hare versekertheyt. Evenwel deden het de andere Capiteyns/ den *XXIII. Octobris* uytdruckelijck schrijvende/ dat het onmogelijc was de Stadt langher dan acht daghen teghen te houden. Cornput schreefheymelijck eenen anderen brief aen de Staten/ haer verwittighende / dat sy noch gheenen noodt en hadden/ maer dat sy van alles voor ses maenden genoech versien waren: Haer nochtans vermanende/ dat sy haer so haest als het haer mogelijck soude wesen/ ontsetten souden/ niet soo seere ten aensien van haren noodt/ als ten aensien van de onverduldicheyt der ongheoeffender Soldaten/ ende der quaet-willigher Borgheren.

De Borghers siende datmen haer met ernst aentastte/arbeyden cloeckelijck/makende de Wallen ende Borst-weeren dicker/ teghen het schieten van 'tgrof Gheschutt. De Hoop-lieden ordineerden/datmen om de Soldaten tot arbeyden willich te maken/haer by obligatie / (alsooder gheen gelt en was) beloven soude vijf stuyvers 'sdaechs/ te betalen nae het belegh/ maer de Magistraet woude daer in niet consenteren. De onverduldighe ende onwillighe schreven ontrent half *November* al wederom seer ernstich om spoedich ontsett. Cornput ende Berenbroeck schreven ter contrarie/ ende vermaenden de Staten dat sy haer niet verhaesten en souden/ maer dat sy haer stuck seker en vast nemen souden.

Ontrent uytgaende *October* zijnder twee dinghen gheschiedt verhalens weerdich. De belegeraers quamen by nachte met een tonne vol stroo/ pick/ enswe-

(123)

Milite scutato STEENVICUM cinxerat Urbem
RENBERGUS, vanis oppressam vincere caeptis
Tentat, vis belli, nec rerum tristis egestas
Cornputium flectunt, hoc verè est belligerari.

+ vel/ die sy aen de Hameye van de Gast-huys poorte brachten/ ende in brande staken/ dapper met Musquetten nae de Wacht schietende dewijle sy hier mede +1580 besich waren. Een van Cornputs Soldaten van den Wal afghelaten zijnde/sleepte in het over-swemmen eenen lederen emmer met sijnen mondt door het water/ ende hy ginck met gemack nae de brandende Hameye / ende ruckte de brandende tonne daer af/haelde veel emmeren waters uyt de Stadts-gracht / ende leschte den brandt gheheelijck uyt / niet achtende het schieten sijner vyanden / die duysent en duysent scheuten op hem deden / sonder hem te quetsen ofte geraecken / nochtans was het licht overmidts den brandt/ ende hy dede dit werck al met ghemack/ roepende/ *Schelmen, Dieven, Ick ben Arent van Groeninghen een Brouwers Sone.* Als hy dit vuyr gheheel uytghelescht hadde / soo swom hy weder over / ende quam sonder quetsure in de Stadt. Daer was eenen Hooch-duytschen Soldaet in des vyandts Leger/die den naesten nacht oock sijn coenheyt ende onversaecht ghemoet woude doen blijcken: Hy quam dichte aen de Hameye van de Wal-poorte / uytroepende veel smaet ende schelt-woorden over de Staten ende Hohenlo / ende daer by voeghende veel leelijcke godts-lasteringhen. Maer het is hem qualijck vergaen / want eenen Soldaet van binnen/in het doncker gissinge makende nae het gheroep ende stemme deses lasteraers / schoot los op hem/ende schoot hem inden mont/ende trefte even het lidt/daer mede hy Godt lasterde/ghelijck vele gesien hebben nae dat sijn doode lichaem in de Stadt ghehaelt was.

Den *XVIII. Novembris* begonst Rennenbergh de Gast-huys-poorte te beschieten/soo langhe tot dat hy alle de Hoochten ende Borst-weeringhen daer afgheschoten hadde. Als nu het ghesichte van de huysen ghenoechsaem ontdeckt was/soo schoten sy met ghegotene gloeyende yseren coeghelen het vuyr aenverscheydene oorden in de Stadt: De Soldaten stelden [**1580.**] haer alle gaer in haer gheweer op de Stadts-Vesten/ ende de Borghers deden allen moghelijcken vlijt om den brandt te lesschen/ende haer goet te bergen. Daer waeyde doe eenen stercken wint / ende 'twas meest al weeck dack daer de huysen mede ghedeckt waren/soo datter wel tseventich huysen afbrandden/ ende ettelijcke schuyren vol hoy / stroo / rogghe / ende gerste ligghende. Het vuyr was soo groot/ ende den Oosten windt soo sterck / dat de vlamme over de Stadts-vesten sloech/soo dat de Soldaten wel het derde deel der selfder verlaten moesten / ende dat even aen die sijde daer het Ys in de Grachten niet ghebroken en was: Even wel so en dorst den vyandt de Stadt niet aentasten/ daer hy nochtans gereet stondt tot den storm. Ware desen brandt by nachte ghecomen/ de halve Stadt /soo niet de gheheele/ soude afghebrandt hebben / ende de vyandt soude in sulcke disordre ende verslaghentheyt de Stadt lichtelijck ingecregen hebben.

Soo haest als den brandt gheslijst was / sont Rennenbergh twee Trompetters / ende liet de Stadt opheysschen/haer aenbiedende een goet appoinctement. Maer Capiteyn Cornput ende Capiteyn Plaet en wouden gheen ghehoor gheven/ segghende: *Dat een jonck-vrouwe die begint sprake te houden, wel half met kinde ghemaeckt is.* De andere Capiteyns waren met die afflachtighe antwoorde wel te vreden/ alle gaer gaven sy malcanderen de handt ende beloofden/ dat sy de Stadt niet overgheven en souden/ soo lange alsser wat te eten soude zijn. Op den *XX. Novembris* maeckten vele Borgers een muyterije op de Marckt/ daer haer veel Soldaten by vervoechden/ malcanderen tot op-gheven op-roeyende. Cornput dit siende quam gewapent met een goet deel Soldaten tot haer aen/ ende sprack tot de Borghers: Packt u nae huys ghy schelmen / wat staet ghy hier en kakelt / om met leughenen onse redelijcke Soldaten den moet te ver-

minderen [**1580.**] / sy verstaen haer stuck beter als ghy doet. Den meesten deel vertrocken/ maer eenen Vleyschhouwer bleef nevens andere staende/seggende: *VVat salt ten laetsten zijn, als wy niet meer t'eten en hebben?* Cornput antwoorde/ *Daer is noch langhe toe, ende als dien tijdt comt, soo willen wy dy, loose keerl, ende dijns gelijcke op freten.* Hier mede troc een yeder nae huys/ ende men dede eenen yederen de beste onderrichtinge die men conde/ om haer te stillen ende gerust te stellen.

Daer vielen tusschen den Prince ende de Staten veel disputen van het ontsetten van Steenwijck/doch eyndelijck wierter besloten/ datmen met alle Heyrcracht soude poghen dese Stadt/daer de omliggenden Landen seer veel aen ghelegen was/te ontsetten/ende daer toe werdt als Velt-overste gestelt *Sir Ian Norrits,* een seer cloeck en dapper Crijchs-man/die met *XXIII.* Vaendelen voet-knechten ende eenige Ruyteren derwaerts trock / ende den *XV. Decembris* quam hy aen de Swarte Sluys/daer hy Otto van Sandens nieu aenghenomene Compagnie sloech ende verstroyde/ ende nae dat hy Rennenbergh / comende sijn volck te Swarte Sluys bespringhen over het Ys/ met elf Vaendelen Knechten/ ende ses Vaenen Ruyteren/ met hulpe van den *Heere van Nienoort* (die sterck uyt Frieslandt ghecomen was om Steenwijck te ontsetten) eenen goeden hoop volcx hadde afgheslaghen/ ende wel voor vijf hondert Mannen gheweer ghecreghen hadde / soo sondt hy veertich Mannen binnen Steenwijck / die ontrent seven hondert vijftich pondt busse-cruyts / d'welck de belegherde grootelijcx van doene waren / daer binnen brochten. Corts hier na vonden de Staten middel om sesthien hondert guldens in goude daer binnen te schicken/ tot betalinghe der Soldaten.

Ghelijck den meesten deel der belegherde onwillich waren langher teghen te houden / schrijvende elcke reyse om haestich ontsett / ende haren noodt grooter makende als hy was: Alsoo waren oock de belegheraers [**1580.**] seer qualijck te vreden/ datmen haer soo langhe was houdende/in sulcken harden vreeselijcken coude/ ende weynich gelts crijghende: Soo dat Schencken Ruyteren eens op het vertreck waeren/ doch met weynich gelts / ende veel schoone woorden creechmense wederom in het Legher.

Den neghenden *Ianuarij 1581.* sont Rennenbergh [**1581.**] wederom eenen Trompetter met eenen brief/ ghebruyckende allerley redenen/om haer tot overgheven der Stadt te beweghen/ maer hy clopte noch al voor eenes dooven mans deure. Corts daer nae liet Rennenberg even wel de Stadt al wederom opheysschen/ schrijvende eenen seer trotsighen brief aen de belegerde / den welcken Cornput met Apostillekens op den cant beantwoordde / ende hy maeckte / dat hy hem ter handt quam / ende bestelde dit so behendelijck/dat hy opentlijc in presentie van veel Colonellen ende Capiteynen is ghelesen geworden / tot grooten spot van Rennenbergh.

Het is ghebeurt/ datter op den vierden *Februarij* op de Marckt binnen Steenwijck drie Velt-hoenderen quamen vlieghen/ die met der handt gevangen wierden. Doemen dit Cornput vertelde / soo sprack hy stracx: *Godt is drie-vuldich, hy heeft den wanckel-moedighen Israeliten oock der ghelijcke spijse ghesonden, hy sal oock voor seker dese Stadt spijsighen: Maer dese drie Velt-hoenderen gheven te kennen, dat het eerst over drie weken gheschieden sal.* Het heeft sich bevonden / dat Godt dit door Cornput prophiteerde ende voorseyde/ al en wist hy het moghelijck selfs niet: Want even drie weken nae dien dach wierdt Steenwijck volcomelijck ghespijsicht.

Den *XXI. Februarij* heeft *de Heere van Nienoort* ende de Ridder *Norrits* eenige Soldaten door eenen wech/ daer de vyandt niet en vermoedde datmen door conde comen / ghesonden/ die hondert en vijftich Kaesen/

[**1581.**] ende drie hondert en vijftich brooden in de Stadt brachten/ als oock eenich bussecruyt/ d'welck seer wellecom was/ende groote vreucht veroorsaeckte by den goetwillighen.

Daer zijn geduyrende dit belech veel uyt ende aenvallen/ oock veel schermutselinghen gheschiedt/ doch insonderheyt op den *XXII. Februarij,* doe Norrits met al sijn volck den vyandt aen alle canten aenghevallen is/het grof Gheschutt aen beyde sijden gheweldelijck donderende: Welcke schermutselinghe gheduyrende/ die van der Stadt oock sterck uytvielen/ ende het scheen datter eenen generalen Velt-slach uyt ontstaen soude. Doch nae den middach weken de Beleggers te rugge/insonderheyt het voet-volck/nae datter vele doodt ghebleven waren/roepende: *Gelt, Gelt, in duysent Duyvelen naem.* Als de Belegherde saghen/dat hare Ontsetters ontrent drie uyren nae den middach/ weder uyt hare Schanssen quamen/ soo liepen sy met horden ter Stadt uyt/die sy over de sloten leyden/om de Ontsetters den wech tot de Stadt aen te banen/ die met Ruyteren ende Knechten aenquamen/geleydende een groot ghetal Boere-waghens/ gheladen met coorn/ meel/ ende Busse-poeder / d'welck sy met eenen ren ende loop tot voor de Brugghe brachten/ het voet-volck brocht keesen ende brooden. Dit alles wierpen sy op stroo/ tot dien eynde voor de Poorte [**1581.**] gheleyt/ ende trocken stracx te rugghe/ om noch meer te halen/ d'welck de vyant/ tot sijn groot leet-wesen/ moeste aen sien/ende en conde het niet verhinderen.

Terwijle dat dese victualieringhe gheschach/ heeft Cornput de Schanse die haer meest in den wech lach/ met brandende stroo ende pick-reepen bestormt/meynende de selfde in brande te steken/ maer ten woude niet lucken/ alsoo de twee Vaendelen Soldaten die daer in laghen haer weerden als Leeuwen: als nae een dapper ghevecht Rennenberghs Ruyteren quamen aen rennen/ soo moeste Cornput afwijcken ende hem binnen de Stadt begheven.

Rennenberg siende dat de Stadt nu van alles versorcht was/ ende bevindende sijn Crijchs-volck seer onwillich om daer langer sonder gelt in de coude ende t'onghemack te houden/ soo resolveerde hy op te breken/ghelijck hy ghedaen heeft op den *XXIII. Februarij,* by nachte stillekens opbrekende/ende alle sijn Schansen verlatende/daer hy wijsselijck in dede/want hadden de belegherde ofte Norrits en Nienoort dat gheweten ofte vernomen/ sy souden hem in den steert ghevallen/ ende veel volcx te schande ghemaeckt hebben. Dit is gheschiedt even drie weken nae Cornputs prophetije.

Perfer & obdura.

Breda by Haultepenne inghenomen/den *XXVIII. Iunij, Anno 1581.*

[**1581.**] **B**Reda is een seer schoone Stadt/gheleghen op de Mercke/drie mijlen van Hooch-strate/ses mijlen van Antwerpen/ende sesse van 'sHertoghen-bos: Dese Stadt / met de Dorperen/ ende Heerlijckheden daer onder hoorende / heeft nu over de twee hondert jaren de Vorstelijcke Graven van Nassou toebehoort / noch heden ten daghe toecomende *Heer Philips van Nassou, Prince van Oranien.* Jn of aen de Stadt van Breda staet een costelijck cierlijck Paleys / seer schoon ende wel ghetimmert/ met dobbele water-grachten rontom/ ghetimmert van *Graef Hendrick van Nassou,* die oock *Anno 1534.* vijf groote Bolwercken gefondeert heeft aen het Casteel/ ende om de Stadt gaende / al op malcanderen flancquerende / ende ront om met breede diepe grachten: Gheduyrende dese Neder-landtsche oorloghen/ zijn daer noch neghen Ravelijns ofte Bol-wercken aenghemaeckt/ ende elcke Poorte buyten met een halve mane ghesterckt: Alsoo dat de Stadt Breda onder de Neder-landtsche Landt-steden/ teghenwoordelijck voor een van de sterckste wordt ghehouden.

Anno 1581. was *Roelof Stakenbroeck,* een cloeck Edel-man/ Drossaert van Breda/ by sich hebbende *in Iunio,* maer *XXXV.* Soldaten op het Casteel/ ende in de Stadt en lach maer de halve Compagnie van *Ioncker Floris van Brederode:* De andere waren ghelicht/ ende met den Colonel *La-Garde* op eenighe aenslagen. *Glaude van Barloymont, Heere van Haultepenne,* ende den Oversten *Marten Schenck* namen dese ghelegentheyt waer/ ende vergaderden in haeste eenen grooten hoop volcx ontrent Eynd-hoven / ende sy zijn met de selfde den *XXVI. Iunij* teghen den avondt opghetrocken nae Breda. Alsoo te dier tijdt het water afghelaten was/ om de Grachten te diepen / soo is den [**1581.**] vyandt neffens den Beyr of steenen-schutsel secretelijck op de Wallen ghecomen/ hebbende al langhe te vooren gewonnen eenen Soldaet op 'tCasteel in garnisoen ligghende / die op dese uyre aen dien hoeck de Schilt-wacht hadde / ende doe wel drie uren lanck ghehouden hadde / versendende de gheene die hem wilden aflossen/ segghende: Ghy sult op een ander+ tijdt wederom voor my staen/ andere schrijven dat de vyandt door *den Baron van Fresin,* die op het Casteel te Breda ghevanghen lach/ wel vijf of ses Soldaten des Casteels ghewonnen/ ofte aen sijn sijde ghecreghen hadde/ om desen aenslach te helpen in't werck stellen. Terwijle de vyandt de Wallen en Vesten beclom / isser eenen Capiteyn met een Jacht uyt Hollandt tot voor de Stadt aengecomen/ die dit volc siende opclimmen/stracx wel ghemerckt heeft/dat het t'ondege was; Hy heeft twee scheuten geschoten/ende daer mede heeft hy de Stadt in *alarm* ende in wapen ghebracht. De Borghers (door bevel ende ordre van *Heer Godevaert Montens, Borghermeester der Stadt, een vigilant ende voorsichtich Man*) begaven haer elck op hare loop-plaetse/ doch eenighe liepen nae de Gracht daer het water afghelaten was. Den vyandt door den *alarm* ontdect zijnde/heeft het Casteel aengedaen/ ende het *Corps de Guarde* overvallen/daer werdender elf verslagen/ de andere gaven haer ghevangen/twee vielen over de muyren in de Stadt. De Borghemeester *Montes,* met eenighe andere Heeren des Magistraets/ende *de VVacht-meester VVierijck, van Biestraten,* vernemende dat het Casteel inghenomen was/ hebben de Stadts-wallen rondt-om besett/ ende sy hebben stracx op de pleyne een *trenchee* ofte *baricade* ghemaeckt/ ende schutten in de naeste huysen ghe-

+*Nota bene.*

leyt/ [**1581.**] als mede eenighe dobbel haken op den Kercktoorn/op hope van haer te connen so lange verweeren ende hare vyanden uyt de Stadt te houden/tot dat de *Colonel La-Guarda* (tot welcken sy stracx boden en posten sonden) haer ter hulpe soude comen met sijn volck. Maer de vyandt het Casteel vermeestert hebbende/ is terstont in de Stadt ghevallen: Hy vondt groote teghenweer/soo dat hy tot vijf of ses malen te rugghe ghedreven werdt. De vyandt hier so groote teghenweere vindende/ is aen een ander sijde afghecomen/daer de Borgerije oock teghen ghetrencheert hadde/ende daer sy haer langhe wel weerden: Maer ten laetsten overweldicht zijnde/hebben sy de *trenchee* moeten verlaten: Doe is het Vaendel der jonge-gesellen dapperlijck op den vyandt aenghevallen / ende hebben met schermutselen den vyandt noch lange opghehouden: Doch ten laetsten moesten sy oock die plaetse verlaten/met verlies van veel volcx aen beyde sijden. Als nu de vyandt dieper in de Stadt quam/so hebben oock de Borghers haer dieper in de Stadt op verscheydene plaetsen beschanst / ende hebben over al groote teghen weere ghedaen/selfs de Vrouwen haer wel gebruyckende in het Schansen. De vyandt heeft eenighe huysen in brandt ghesteken/om de Borghers verbaest te maken/ ende al vechtende is hy meester gheworden van de Gast-huys-poorte / door de welcke hy sijn Ruyterije binnen ghelaten heeft. Als *Haultepenne* [**1581.**] alle de Poorten vermeestert/ ende met volck wel besett hadde/ soo trock hy nae de Marckt/ alwaer hy noch groote teghen-weere gevonden heeft/ want de Borgers uyt het Stadt-huys/uyt de groote Kercke / ende van den grooten toorn/schoten noch veel volcx doodt; Doch ten laetsten heeft oock de vyandt dese plaetse met appoinctement inghecregen/ ende is also absoluyt meester van dese schoone Stadt/ ende cloecke Borgherije gheworden/nae dat de Borghers ende Soldaten haer mannelijck gheweert hadden/ van 'smorghens te twee uyren/ tot neghen of thien uyren voor den noene.

De vyant heeft dese victorie wreedelijc gebruyckt/ grooten moordt daer in begaende / sparende noch Vrouwen / noch Kinderen; Noch Geestelijcke/noch Weereltlijcke: Noch op de straten/ noch in huysen/ alle ghewelt ende moet wille bedrijvende. Daer bleven doodt ontrent hondert persoonen van de Borgerije / ende van den vyant over de vier hondert en vijftich. *Haultepenne* bleef Gouverneur binnen Breda/ sijn volck toelatende alle wreedtheyt te ghebruycken in het rantsoneren der Borgherije/ ende dat ettelijcke daghen lanck. Jae nae dat veel Borghers haer ende al haer goet gherantsoneert hadden/heeft hy haer het coorn ende granen anderwerf doen rantsoneren.

Vae victis.

(124)

Urbs jacet, Et Geminis latè circumdatur undis
Arx quae NASSOVIJS paret, contermina MERKAE,
Hanc tacito subijt pede miles, Marte secundo,
Atqȝ Urbem superat, non pauco vulnere Civis

Hoe de Prince van Parma *Cameriick* gheblockiert ende beschanst heeft/ende hoe het *Duc d'Alenson* ontsett heeft/ *Anno 1581.* den *18. Augusti.*

[**1581.**] **I**Ck hebbe *in Anno 1578.* verhaelt/ hoe verre dat de Staten met *Duc d'Alenson* in onderhandelinge ghetreden zijn/waer mede hy/wel te vreden zijnde/op het eynde des jaers *1578.* nae Vranckerijck ghetrocken is/de Staten in handen stellende die Steden ende Casteelen/welcke hy met sijn Frans Leger inghenomen ende verovert hadde. *De Heere van Ainsi Gouverneur van Camerijck,* heeft oock des maels uyt noodt ende vreese der *Male-contenten,* ghehandelt met den Hertoge van Alenson/(met voorwete der Heeren Staten) dat hem ettelijc Francoys Crijchs-volc/so te voet/als te peert/onder het bewint van dē Heere van *Ballaigny,* Bastaert Sone van *Ian de Monluc Bisschop van Valence,* ghesonden werdt/met de welcke die van Camerijck gheheel Henegouwe ende Arthois doorliepen ende brandt-schatten. De Prince van Parma/ ende de Walsche Provincien / die het nestelen der Francoysen aldaer seer vreesden/hebben alle middelen ghesocht/om Camerijck te vermeesteren ende aen hare sijde te crijghen/ het ware met ghewelt/ gelt/ ofte behendicheyt/ tot dien eynde met eenighe daer binnen secretelijck handelende: Maer alsoo haer dit alles niet en gheluckte nae haren wensch/ soo hebben sy ghesocht deser Stadt alle victualie / uyt ende inganck te verhinderen/tot welcken eynde sy in de naeste Steden ende plaetsen stercke garnisoenen leyden/ met de welcke sy een gants jaer lanck die van Camerijck besloten hielden/ ende allen toevoer benamen: Doch de Francoysen hebben nu en dan met sterc convoy eenighe *vivres* ende noodt-druft daer binnen ghebracht: d'welck Parma siende/soo heeft hy die Stadt alsoo met sijnen Leger besett / datmen daer niets uyt of in brenghen en conde. Waer door die van binnen in grooten hongher en commer vervallen zijn/ soo datmender [**1581.**] Peerde-vleys/ Honden en Catten at: Een Koe/ nerghens nae de vetste/ golt daer binnen twee hondert guldens: Een Schaep vijftich guldens: Een pont Botter vier en twintich stuyvers: Een Ey twee stuyvers: Een once souts acht stuyvers/ ende op het laetste en wasser gheen sout voor gelt te crijghen. Die van binnen soden ende her-soden alle die dingen daermen eenighe souticheyt uyttrecken conde/soo langhe ende soo vele/dat sy daer pekel ofte eenighe souticheyt uyt cregen/daer mede sy dan hare andere spijse coockten en souten. De History-schrijvers verhalen / datter gheduyrende dese belegheringe een Bruyloft in de Stadt ghehouden wert van rijcke lieden/daer alleen dese gherechtenter tafel quamen/Lattou-salaet/met asijn sonder olije ofte sout / ghehackt Peerde-vleys/ ende huts-pot van Esels-vleys: Voorts twee ribben van Peerde-vleys/ende twee gebraden Catten/ende in't midden een Catte in pasteye. Tot Bancket brochtmen Radijs ende Ajun sonder sout. Het broodt wasser noch redelijck te becomen voor gelt.

Als Camerijck in desen noodt was/ heeft Duc d'Alenson alle middelen aenghewendt/ om haer te ontsetten. Hy heeft op het versoeck der Staten eenen schoonen hoop volcx/ soo te voete/ als te peerde vergadert ontrent *Chastean Tyrij,* meest Avonturiers/of ghewillighe/ sonder gagije sijne Hoocheyt desen tocht te ghevalle doende. Hier by hebben haer ghevoecht ende ghevonden eenighe Benden Peerden van der Ordonnantie des Conincx/ als oock eenighe treffelijcke Heeren ende Edel-lieden: Als waren de *Marquis d'Ellebeuf; De Graven van Laual, S. Agnan,* ende sijnen Sone/ *Fervaques, Rochepot, Montgommery,*

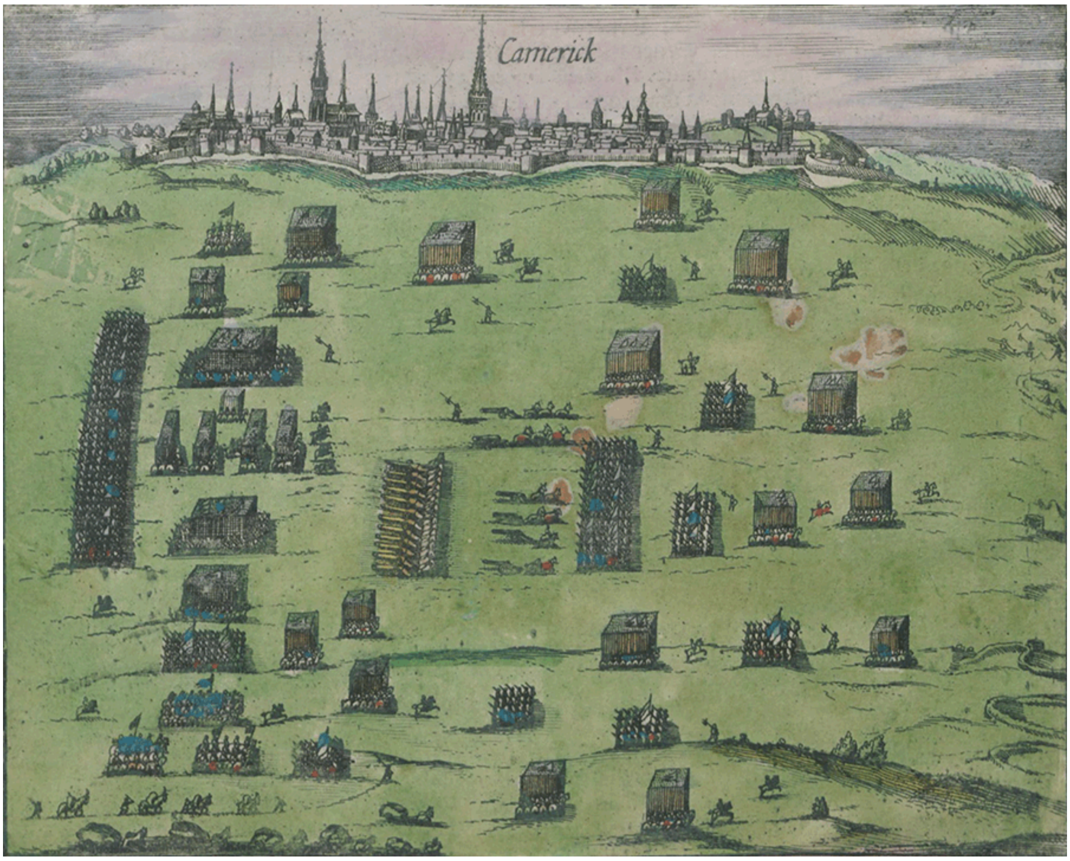

(125)

Milite cingebat CAMERACUM *PARMA superbo,*
Restabat miseris tandem spes nulla salutis,
DUX at ALENCONIUS *fert subsidium generosus,*
Sic gentem oppressam fovet, et sic discutit hostes.

[**1581.**] *Vandatour, Vidame van Meaulcx, Vi-conte de Touraine, Vi-conte de la Guerche, Mons de Chatres,* Generael van de lichte Peerden/ *Rochefort,* Generael van 'tvoet-volck / ende andere meer van *qualite.* Als Duc d'Alonson ontrent Camerijck quam/so was sijn Legher sterck ontrent vier duysent Peerden/ende thien duysent te voet/wel ghewapent. Sijn Legher was van Gheschutt ende munitie versien nae behooren. Met dit gheselschap vertoonde hem Duc d'Alenson den *XVI. Augusti* by Camerijck. Alsoo ten selven daghe eenighe jonge Fransche Heeren ende Edel-lieden meynden door des Princen van Parma Legher te breken/ ende in Camerijck te comen/soo werdt de *Vi-conte de Touraine,* ende *de Grave van Vantadour,* met noch vijf andere van *qualite,* benevens eenighe ghemeyne Ruyteren en Soldaten / ghevanghen / ende moesten groot rantsoen betalen eer sy conden los comen. De Prince van Parma al sijne macht ontrent Camerijck vergadert hebbende / vertoonde hem den *XVII. Augusti* in slach-orden voor de Stadt / wel ses uyren lanck: Het scheen dat hy den Hertoghe het hooft bieden wilde / d'welck *de Marquis de Roubay* Generael van de Ruyterije hem seer riedt; Maer [**1581.**] Parma siende dat den Hertoghe met sijn Legher in goede ordre hem naerder quam/van meyninghe zijnde hem slach te leveren/soo is hy van daer opghebroken/met sijn gheheel Leger/verlatende zijn Schansen/ ende mede nemende het volck d'welck hy in de naeste plaetsen in garnisoen gheleyt hadde/ende hy is met al sijn volck gaen ligghen ontrent Valencijn. De Stadt aldus van haer langh-duyrende beleghering ghevryet zijnde/heeft Duc d'Alenson alle noodtdruft/ victualie/ende amonitie daer binnen ghebracht/ ende hy is in eyghener persoon den *XVIII. Augusti* seer triumphant elijck daer binnen ghereden / alwaer hy ontfanghen ende ghehult werdt / als protecteur/ofte beschermer van de vryheyt der Stadt/des Casteels/ ende des Landts van Camerijck. Den *XX.* der selfder maent dede hy den eedt in de Lief-Vrouwe-Kercke / ende daer nae op het Stadt-huys / belovende de Stadt ende de Borgherije te houden ende te regieren nae hare oude Privilegien: Den eedt ghedaen zijnde/ heeft eenighe gouden ende silveren penninghen onder het volck ghestroyt/met

Fovet & discutit.

Het Casteel van *Cambresis* van *Duc d'Alenson* beleghert/ ende met ghewelt inghenomen/ *Anno 1581. in September.*

[**1581.**] **N**Ae dat Duc d'Alenson binnen Camerijck ordre ghestelt / ende sterck garnisoen ghelaten hadde / is hy op den *XXI.* dach *Augusti* van daer vertrocken nae *Arleux* ende *l'Escluse,* soeckende Parma uyt te locken/ende hem slach te leveren: Maer desen loosen Vos dede even als Duc d'Alve gedaen heeft/doe de Prince van Oranien hem socht slach te leveren by Bergen in Henegouwe/ende by Mastricht/hy bleef in sijn voordeel ligghende/ende [**1581.**] liet dese buye over gaen/ wachtende gheleghentheyt om sijnen vyandt/ met minder perijckel/ afbreucke ende schade te doen. Duc d'Alenson dan siende/ dat Parmaniet slaen en woude/soo is hy met sijn Leger ghecomen voor het Casteel van *Cambresis,* ses mijlen van de Stadt van Camerijck ghelegen/op het welcke in garnisoen laghen achte van des Princen van

(126)

Vindice A*LENCONIO toties cui palma triumphum*
Iam dederat, dedit et invictae C*AMBRESIS arcis*
Moenia dissolvi, tulit et virtutis honores,
Felici auspicio felix D*UX bella gerebat.*

[**1581.**] Parma Vaendelen voet-knechten. Duc d'Alenson meyndedat de verbaestheyt by dit volc so groot soude wesen/dat sy hem met sijnen geweldigen Legher niet en souden durven die plaetse lange onthouden: Maer hy heeft veel anders bevonden/ want sy hebben haer dapperlijc geweert/hopende dat de Prince van Parma/die met sijn Legher niet verre van daer en was/ haer soude comen ontsetten. Duc d'Alenson heeft sijn Gheschutt voor dit Casteel ghebracht/ende heeft daer mede geschoten op het Casteel twee hondert ende negen scheten/ een groote bresse makende/ door de welcke hy het Casteel meynde vechtender handt in te nemen. D'welc die van binnen siende/ende vreesende dat de Francoysen haer met een furie souden overweldigen/so hebben sy haer in des Hertogen handt overgegheven/ghenochsaem tot sijn eygen discretie: Hy liet het garnisoen uyt trecken met haer wapenen/ doch met doode lonten/ ende sonder trommel-slach/des sy wel blijde waren/want sy seere vreesden/ dat sy om haer opiniatreren/van haren vyandt qualijck souden getracteert worden. *Laedenti parcere virtus.* Gheduyrende de belegeringe/is uyt het Casteel door het hooft geschoten ende doodt gebleven *le Vi-conte de Touars.* Hier werdt oock de Heere van *Ballagny,* die naemaels Gouverneur van Camerijck gheworden is/door sijn been gheschoten.

Door dese victorien heeft de Hertoghe grooten lof ende eere ingeleyt/ende hy heeft veler herten daer mede gewonnen/ alsoo datter vele ordeelden/dat hy hier mede een goede proeve van sijn cloecmoedicheyt ende wijs beleyt in oorloochs-saken ghegeven hadde/ ende dat hy de Man soude zijn/die den Prince van Parma het hooft soude bieden durven. De Staten Generael ende de Prince van Oranien hebben eenige Gesanten [**1581.**] aen sijne Hoocheyt gesonden/biddende dat het de selfde woude ghelieven met sijn Legher dieper in Neder-landt te comen/daer toe sy haer volck onder het beleyt van den *Prince van Espinoy* in Vlaenderen veerdich hielden/om hem in't ghemoet te trecken/ende haer by sijn Leger te vervoegen: D'welck de Hertoge te doene wel gesinnet was/maer overmits de Winter voor de deure was/ ende sijn Legher meest bestaende was uyt vrywillige Heeren ende Edele/ die hem dese tocht te gevalle ghedaen hadden/de welcke hy niet langher conde by hem houden/alst haer selfs beliefde/ende sy niet ghesinnet en waren dieper in't landt te trecken: Oock dewijle daer eenich misverstant in sijn Legher geresen was tusschen de Edele / ende de Benden van Ordinantien/ van wegen de officien ende preferentie in de bedieninghe der hooge ampten: Soo en heeft hy met sijn gheheel Leger niet connen dieper in het landt comen/ende met een deel des selfden hem op den wech te begheven en was gheensins gheraden/ want de Prince van Parma / die in die Quartieren een sterck Leger by der handt hadde/soude hem stracx gevolcht ende geslagen hebben. Soo is den Hertoghe met sijn Leger nae Vranckerijck ghetrocken/ ende hy is met veel Fransche Heeren van daer overgescheept in Engelandt/voor de tweede reyse/alwaer hy den eersten *Novembris* aengecomen is/eerst bestelt hebbende/dat sijn eyghen Crijchs-volck onder het beleyt van den *Grave van Rochepot* door *Cales* lancx den Zee-strant in Vlaenderen tot der Staten Legher trecken soude/ niet durvende passeren door Arthois/om dat de Prince van Parma daer so sterck lach/ende alle passagien besett hadde.

Principium fervet.

Dappere slachtinghe te *Northorn* in Frieslandt gheschiedt/den *XVI. Septembris, Anno 1581.*

[**1581.**] **N**Ae de doodt van *George de Lalain Grave van Rennenbergh,* is *Iasper de Verdugo* eenen Spaenjaert/van een gemeyn Soldaet Colonel geworden zijnde/van *Parma* gemaeckt Gouverneur van Frieslandt/ die stracx in den aenvanck sijnes Gouvernements daer nae gestaen heeft om hem selven eenen goeden name ende renomee te maken. Hy heeft den *XVIII. Augusti Anno 1581.* de Schanse *Reyde,* gheleghen aen den Dollaert teghen over Emden/ inghecreghen/ ende hy maeckte ghereetschap om noch dieper in het Landt te comen. Den Landt-Raedt in den nae-somer deses jaers te Leeuwaerden ghecomen zijnde/heeft het Crijchs-volck eenighe maenden soldije betaelt/ende den *Generael Norrits* belastt/ dat hy allen mogelijcken vlijt soude aenwenden/ om soo veel Ruyteren ende Knechten op de beenen te brenghen/dat hy *Verdugo* soude mogen het hooft bieden/ende voorderen inval in Frieslandt verhinderen. *Norrits* heeft sich hier toe bevlijticht/ ende als *Grave VVillem Lodewijck van Nassou* met eenighe Ruyterije by hem ghecomen was / soo is hy te velde ghetrocken/by sich hebbende vijf stucken Gheschuts/ ende dertich Vaendelen te voete/ (doch niet boven drie duysent man uytmakende) ende ontrent vijfhondert Ruyteren/ onder de Ritmeesters *Hendrick van Eck, Goor, Elleborn,* ende een Enghelsche Vaene/daer *Cipiteyn VVillems* over commandeerde. *Verdugo* lach te Noorthorn op sijn voordeel/in een ghebroken landt volsloten en grachten / seer hinderlijck den gheenen die hem souden willen invallen. Der Staten volck was seer moedich/dewijle sy sagen dat *Verdugo* geen grof Gheschut by sich en hadde/ ende sy porden *Norrits* tot slaen/ daer hy niet heel geern aen en woude/ om dat *Verdugo* in sijn voordeel vast bleef liggen/hem stellende in een breede slacht-ordeninghe/'tvoet-volck [**1581.**] in drie hoopen/ ende de Ruyterije op beyde de vleughels. *Norrits* en conde/ van weghen de enghte des velts/sijn volck niet te dege in slach-ordre stellen noch houden/behalven de Ruyterije/die op eenen breeden Heer-wech quam te staen. *Grave VVillem van Nassou* is met de Ruyterije den vyandt seer cloeckelijck ingevallen/dat hy sijnen eenen vleugel op de vlucht brocht/ der Staten Ritmeesters ende Ruyteren onder het beleyt van Graef Willem haer devoir seer wel doende/ alsoo dat den Tros van *Verdugo* de baggagije begoste te vluchten. Tusschen beyder sijdts voet-volck waren vele sloten/alsoo dat sy aen malcanderen niet en costen comen/of een van beyde partijen moest door de sloten gaen. *Verdugo* was wel soo wijs / dat hy niet lijden en woude/ dat sijn volck hare slach-ordre verbreken souden/om door de sloten te waeden/ende den vyandt op het drooghe staende/nat ende beslijckt aen te tasten/ derhalven soo bleef hy stille staende in sijn slach-ordre. *Norrits* achtende/ dat *Verdugo* dit dede uyt cleyn-moedicheyt/ heeft sijn voet-volck belastt door de sloten te waeden ende den vyandt aen te tasten/ hopende dit voet-volck des te eer op de vlucht te brenghen/ de wijle hare Ruyteren voor der Staten Ruyteren tot achter Noorthorn ghedreven waren. *Verdugo* siende dat der Staten voet-knechten tot den gorde-riem nat en bestijckt waren/ ende sonder ordre uyt de sloten en grachten gecropen quamen met nat gheweer/soo heeft hy sijne Soldaten op haer laten aenvallen/ die de selfde in heel corten tijdt by menichten doodt sloeghen/doch eenighe gheraeckten wederom over de sloten/ ende soo ontquamen die: Der Staten Ruyteren wierden oock noch eyndelijck van Verdugoos Lanciers op de vlucht ghebracht/

[**1581.**] ende haerder vele verslaghen/ *Verdugo* haer vervolghende tot aen de Nieuwe-ziel/een Schanse daer eenighe Friessche Vaendelen in garnisoen ghebleven waren.

Jn dese slachtinghe bleef by nae de helft van der Staten voet-volck/ ende veel Ruyteren/ met verlies van al het Gheschut dat sy te velde gebrocht hadden/ ende de vyandt creech nevens anderen buyt vele van de Staten Vaendelen. Des te grooter verlies hebben de Staten hier gheleden/ om datter soo vele van hare beste Ritmeesters/ Capiteyns/ ende Bevel-hebberen doodt bleven; Als onder andere de *Ritmeester Hendrick van Eck,* een Gelders Edel-man/ ende *Bellewijn* Luytenant van *Elborn,* ende meer andere Officieren. Oock bleven hier doodt dese Capiteynen ende Luytenants te voet / als *Ioncker Carel van VVijngaerden, Ioris Roberts, Schul, VVijnaert van Ommeren, Rets, Gerrit Entens, Cornelis Loevesschen,* ende dese Enghelsche Capiteyns/*Cotton, Bisschop, Fitswilliams,* met noch andere brave Bevel-hebberen ende [**1581.**] Soldaten van verscheydene Natien. Capiteyn *Nisbeth* was seere in het hooft verwondet/ dat hy corts daer nae van de quetsure starf. *Graef VVillem van Nassou* wiert het cruyce van sijn rapier in stucken geschoten/ ende hy creech oock eenen moeden coeghel op het dicke van sijn been/ benevens noch andere scheuten/ die de deuchde van sijn rustinghe afkeerde. Hy heeft sich in dit verloop alsoo ghehouden/dat hy daer meer eere behaelt heeft/ als menich man die in een batalie vechtende doodt blijft. Eenighe van der Staten Soldaten uyt haere ghevanckenisse gheransoneert zijnde / seyden van verscheydene Crijchs-lieden in des vyandt Legher verstaen te hebben/ dat sy hadden moeten opbreken ende verloopen / indien det Staten volck noch eenighe daghen hadden blijven stille ligghen / overmidts de groote peste/ hongher/ ende armoede die haer druckten/ende het groote onweder d'welck corts nae dese slachtinghe volchde.

Wiste den eenen vyandt hoe het met den anderen ghestelt is, hy soude dickvvils laten 'tgheene dat hy doet, ende doen 'tgene dat hy laet.

(127)

NORTHORNI Frisicae copiae fera bella parabant,
Iamqʒ propinquabant hosti, pugnamqʒ ciebant
Cominus, at primum non par ea pugna videtur
Hostibus oc-isis, victis redit ast sua virtus.

Den afscheydt des Arch-Hertoghes *Matthiae* uyt de Neder-landen/den *XXIX. Octobris, Anno 1581.*

[**1581.**] **A**Ls de Arch-Hertoghe *Matthias* hem selven verlaten vondt van de Walsche Provintien/ (die de eerste ende principale waren die hem uyt Duyts-landt ontboden hadden/) nae dat sy haer met den Coninck versoent hadden: Oock siende/dat den Vrede-handel tot Ceulen gheenen voortganck ghenomen en hadde: Als mede bevindende/dat de Keyser / noch sijn ander Broeders/ noch yemant van alle de Duytsche Vorsten/hem geenderhande behulpsaemheyt en deden / niet teghen-staende dat hy sulckes meermaels by haer versocht hadde: Doch insonderheyt wetende / hoe verre dat de Staten in onder-handelinghe ghetreden waren met den *Hertoghe van Alenson, van Anjou, &c.* Soo heeft het sijne Vorstelijcke Doorluchtich goet ghedocht/eenen eerlijcken afscheydt van de Staten te nemen/ende sijn Gouvernement te resigneren. Hy heeft de Staten soo mondelinghe/ als schriftelijck door den *Prince van Espinoy* sijnen grooten Hoof-meester aenghedient/dat het hare Edele Moghende kennelijck ende indachtich was/ dat hy van eenige der principale Heeren ende Staten der Landen gheroepen was tot het Gouvernement van Neder-landt/ende daer nae met over-een-stemminghe aller Provincien daer voor ghekent ende aenghenomen was: Dat hy alle de Articulen die hy besworen hadde/voldaen ende vol-toghen hadde; ende dat hy sich in den dienst der Landen nae behooren gequeten ende ghedragen hadde / om met perijckel ende ghevaer sijnes levens: Dat het hem seer leet was/ dat hy door des tijdts ongheluckicheyt/ gheen meerder diensten en hadde doen connen / insonderheyt bedroeft zijnde / dat hy de Landen niet en hadde connen brenghen tot eenen ghewenschten Vrede/ eenicheyt ende ruste / waer toe in hem noyt neersticheyt ofte goeden wille ontbroken en hadde. Hy vermaende [**1581.**] oock de Staten/dat sy haer niet lichtveerdich en souden onderwerpen der vreemder heerschappije: Dat de veranderinghen seer periculeus waren/*&c.* Eyndelijck heeft sijne Hoocheyt hier by ghevoecht / Dat hy begeerde / dat de Heeren Staten wouden verclaren wat sy in den sin hadden / nopende sijn persoon ende sijn huys/ op dat hy sijn saken daer nae schicken ende richten mochte. Tot besluyt / soo heeft sijn Hoocheyt den Landen ende den Heeren Staten sijnen goeden wille ende dienst ghenadelijck aengheboden.

Op dit vertoogh hebben de Staten noodtsakelijck ghevonden/dat sijne Hoocheyt alle contentement met eenen eerlijcken afscheydt soude ghegheven worden/ ende oock volcomene betalinghe van sulcx als hem tot sijn onder-houdt belooft was. Jn de Articulen met den Hertoge van Anjou aen te gaen/hadden de Staten op den persoon van sijne Hoocheyt oock ghelett/ ende daer in ghementioneert / dat hy gheroepen ende aenghenomen zijnde tot het Gouvernement des Landts/hem daer in wel ghedraghen ende gequeten hadde/ende dat by de Landen ende den Hertoge soude gheadviseert worden/ op de alder-beste middelen diemen soude connen bedencken / om sijne Hoocheyt eerlijck ende redelijck contentement te gheven. Maer alsoo de resolutien by de Staten ende Landen in verscheydene saken langhsaem ghenomen wierden/ soo is de Arch-Hertoghe *Matthias* noch meer dan een jaer lanck/ als Gouverneur Generael/ in Neder-landt gebleven / want het boven-verhaelde vertoogh is geschiedt den *XXII. Iulij, Anno 1580.* ende hy is eerst den *XXIX. Octobris, Anno 1581.* t'Antwerpen t'schepe ghegaen/ende uyt Neder-landt vertrocken. Hy is eerlijck ghescheyden/ende eerlijck afghedanckt: nae-la-

(128)

Quem patriae patrem voluit, quem fortibus ausis
Esse Ducem, et saevos belli sedare tumultus
Belgicae, jam repetit patriam, scanditq3 triremes,
Semper honos manet hic, et tantae gloria palmae,

[**1581.**] tende eenen goeden naem van vreedsaemheyt ende sachtmoedicheyt / geern sich latende raeden/ daer in hy nae sijnen Heer Vader/ den vromen *Keyser Maximiliaen* aerdde. De Heeren Staten hebben sijn schulden betaelt/ende hem vry ghehouden op sijn reyse/tot dat hy uyt Neder-landt ghescheyden was. Hy heeft sijnen wech genomen door het Landt van Cleve/ende soo voort op Ceulen. Sijn onderhoudt was geweest hondert duysent/ende twintich duysent guldens jaerlijcx / die hem de Landen als Gouverneur Generael gaven. Doe hy sijnen afscheydt nam / ende van Antwerpen [**1581.**] vertrock/werdt hem belooft vijftich duysent guldens jaerlijcx/ tot een teken van danckbaerheyt voor al de moeyte ende sorghe die hy tot dienst der Landen gedaen ende uytgestaen hadde: Oock hebben de Staten sijne Hoocheyt in sijnen afscheydt van Antwerpen vereert ende beschoncken met een goede somme penninghen aen ghereet gelt/ ende met eenighe schoone ende costelijcke juweelen/ die hy in dancke heeft aenghenomen.

Munera, crede mihi, placant hominesq́ue Deosq́ue,
Placatur donis Iupiter ipse datis.

Hoe de Prince van Parma *Berghen op Zoom* met verrasschinghe heeft inghenomen/ doch wederom heeft moeten verlaten/ den vijf den *Decembris, Anno 1581.*

[**1581.**] **D**Ewijle Duc d'Alenso in Enghelandt was/ ende de Heeren Staten seer besich waren om ordre te stellen op verscheydene saken in de Politije ende in den Crijch: Soo ist ghebeurt op den vijfden *Decembris,* dat *de Heere van Haultepenne* Gouverneur van Breda/ettelijck volck te voet ende te peerde binnen Breda ende daer ontrent vergadert hebbende / sijnen voor-ghenomenen aenslach op Bergen op Zoom den *V. Decemb.* meynde in het werck te stellen: Hy hadde door hulpe van goede vrienden ende heymelijcke correspondentie/binnen de Stadt gecregen boven de twee hondert Soldaten/ ende dat seer avontuyrlijck/ want sy waren d'een voor en d'ander nae ghecropen door een gat d'welck in of nevens een water-sluyse was / onaenghesien datter een Schilt-wacht dichte by stondt/ t'allen ghelucke ofte onghelucke wat doofachtich/ Het was sulck eenen duysteren ende mistighen morghen-stondt [**1581.**] / datmen qualijck drie treden verre van+ hem sien conde: Soo dat dese doove Schilt-wacht gheenen *alarm* en maeckte / maer een van de Wacht by ghevalle / ofte om beter te segghen / door Godes beschickinghe / daer ontrent comende/ hoorde gheruchte ende maeckte *alarm,* waer door de reste verhindert werdt in de Stadt te comen. Die alreets binnen waren doe den *alarm* aenginck / die trocken met een onversaecht gemoet in slach-ordre door de Stadt tot op de Marckt / ende voorts nae de Wousche Poorte/ die sy meynden open te slaen ofte breken/ ende haer Peerde-volck / d'welck voor dese Poorte stondt te wachten/ daer in te laten: Hadden sy dat connen doen/soo ware de Stadt hare gheweest ende ghebleven. Maer de Wacht der Francoysen van het Regiment van *Mons de La-Guarde* heeft sich hier seer wel

+*Nota bene.*

(129)

Dum ridet fortuna cave, mutabilis illa est.
Experti Malecontenti, felicibus ausis
Qui portam subeunt BERGAE, civilibus armis
Ecce cadunt subito, victor sic victus obibat

[**1581.**] ghequeten: De Soldaten waren wel in't eerste als den *alarm* aenginck/ (siende hoe sterck den vyant binnen was/ende hoe weynich in ghetale dat sy waren) versaecht ende perplex/ maer soomen ghemeynlijck seyt: *Een goet voor-gangher maeckt een goet nae-volgher,* de Colonel *Mons d'Alleines,* met de Capiteynen *Meetkercke, Durant,* ende andere/ grepen cloeckelijck het sweert in de vuyst/ende als Leeuwen ghemoedt zijnde/leydden sy hare Soldaten aen den vyandt/die soo cloeckelijck ende mannelijck op de selfde ghevallen zijn/dat syse op de vlucht brochten/ ende op eenen hoop tot voor aen de Poorte dreven/ die haer beste deden om de Poorte op te slaen/ maer sy en condense niet op crijghen/mits dat het Schof ende Val-poorte neder-ghelaten was: Hart vervolcht ende bevochten zijnde van de Borghers ende Soldaten/ hebben [**1581.**] sy de Poorte verlaten/ ende zijn gheloopen nae de Vesten/ om over de selfde te vallen/ ende alsoo/ ten besten sy conden/het leven te salveren. Daer zijnder oock vele ontcomen/ onder de welcke vele ghequetste waren: maer daer blevender 'tseventich doodt ligghen binnen de Stadt/ende hondert wierdender ghevanghen/ onder de welcke was *Capiteyn Paulo Boboca.* Van het garnisoen der Stadt bleef doodt/ridderlijck vechtende /*Capiteyn Riviere.*

In sulcke Rivieren vanghtmen sulcke Visschen.

Maer de gantsche Ghemeynte der gheloovighen die daer binnen was/heeft met vreucht ghesproken/ jae ghesonghen uyt den *LXXXIX.* Psalm:

Soo vvy sterck zijn, daer van hebt ghy alleen de eer.
Vermoghen vvy oock yet, sulcx alles comt, ô Heer,
Van u goetheyt, die ons beschermingh is bevonden,
Ist dat vvy benout zijn, nu of t'eenighen stonden,
Ghy, ô heylighe Godt Israels hooch verheven,
Zijt ons' Coninck, tot vvien vvy ons gantslijck begeven.

Afbeeldinghe van *Francoys de Valoys, Hertoghe van Alenson,* ende hoe hy tot Souvereyn over de Geunieerde Provincien is aenghenomen/ *Anno 1582.*

[**1581.**] **I**N de voorgaende Descriptien hebbe ick cortelijck verhaelt/hoe verre dat de Edele Mogende Heerē Staten der vereenichde Neder-landen met *Francoys de Valoys, Hertoge van Alenson eñ van Anjou, eenighen Broeder Henrici III. Conincx in Vranckerijck,* in onderhandelinge ghetreden zijn: Als oock/ hoe dat hy *Camerijck* van de belegheringhe ontsett/ ende *Cambresis* inghenomen hebbende / ende onder het [**1581.**] beleyt van den Grave van *Rochepot* de Fransche Regimenten/ die hy gagierde/ lanckx *Calis* by der Staten volck in Vlaenderen ghesonden hebbende/ hy voor sijn persoon / verselschapt met veel treffelijcke Heeren ende Edele / over-ghescheept is in Enghelandt / alwaer hy den eersten *Novembris*

(130)
FRANCISCVS VALESIVS, DVX ANDEGAVENSIS ALENCONIVS BRABANTIAE ETC-COMES FLANDRIAE.

[**1581.**] *Anno 1581.* is aenghecomen/ende met seer groote eerbiedinghe ende triumphe onthaelt / ende hy is daer gebleven drie volle maenden/seer ernstlijck soliciterende ende ten houwelijcke verfoeckende *Elysabeth Coninginne van Enghelandt,* die haer soo vriendelijck ende beleefdelijck 'themwaerts neychde/ ende sulck een goet ghelaet toonde /jae selfs vryen toeganck in haer camer gunde / dat niemandt daer aen en twijfelde/ of het houwelijck en soude voor seker voltogen worden: Des te meer / overmits (gelijck de History-schrijvers verhalen/) op den *XXII. Novembris* desen Hertoghe der Coninginne / ende de Coninginne hem / eenen costelijcken Rinck/ tot een teken van onder-trouwe gegheven heeft/ in de teghenwoordicheyt van vele soo Fransche/als Enghelsche Heeren/doch op seker conditien by den Coninck van Vranckerijck / nae te comen/ of te voldoen. Daer wierdt des maels vertelt/ dat eenige Enghelsche Heeren verwondert zijnde/hoe de Coninginne haer sinnen conde stellen op Duc d'Alenson/die niet schoon noch aensienelijck van persoon en was/ (want hy was cleyn van persoon / ende de pocken hadden hem het aensicht leelijck mismaeckt/ ende hadde een leelijcke groote neuse) soo heeft hare Majesteyt geantwoordt: *Ghelijck hy sich niet en stoott aen mijnen ouderdom, alsoo en erghere ick my niet aen sijn uytwendich ghelaet.* Sy liet een treffelijck gheleerden Man de rechter-handt afhouwen/om dat hy een boecxken gheschreven; ende aen den dach ghegheven hadde / daer in hy soo uyt de H. Schrifture/ als met politijcque redenen bewees/dat de Coninginne/doende professie van de ware ende nae Godes woordt gereformeerde Religie/niet en behoorde te trouwen met eenen/die van de ware Religie vreemt was. *Philips van Marnix, Heere van S. Aldegonde,* die des maels met *Doctor Iunius Borghemeester van Antwerpen* in Engelandt van de Generale Staten gesonden was/schreef uyt Londen aensijne Meesters/ dat voor seker het houwelijck tusschen de Coninginne/ ende Duc d'Alenson [**1581.**] besloten was. Als dese tijdinghe over-quam/ soo zijnder over al in de Gheunieerde Neder-landen veel tekenen van blijdtschap ghetoont/met vreuchdevuyren/'tGeschut af te schieten/ende de groote Clocke te luyen / *&c.* Doch het houwelijck is achter ghebleven/ de Coninginne voorwendende/ dat sy het houwelijck niet en dorst aengaen / overmits sy dagelijcx meer ende meer bevondt/ dat vele van hare ghetrouste Heeren ende ondersaten hier teghen waren/ teghen welcker danck sy sulck een groot-wichtige sake niet geern aengaen en soude: Daer noch by-voeghende / dat die mutuele houwelijcks-belofte geschiet was op sekere conditien by den Coninck te vol-doen/ waer van hy versekeringhe te gheven/sich beswaert vondt. Doch het heeft ghebleken nae der handt/datter groote gheveysheyt aen beyde sijden ghebruyckt is. *De Grave van Licester* heeft in den Haghe eenighen vertrouden vrienden heymelijc/nochtans voor waerheyt vertelt / datmen nae der handt is wijs gheworden / dat de Hertoghe van Alenson onder decksel van desen vryeraedt/ eenen grooten verraedt op Enghelandt voor hadde / meynende in Engelandt te vallen/ ende dat te vermeesteren. *Sed Dues qui habitat in caelis deridebat eum.*

Nae de groote uytwendighe tekenen van vriendtschap [**1582.**] ende beleeftheyt / is Duc d'Alenson den eersten dach *Februarij Anno 1582.* van Londen ghescheyden/ ende heeft hem op de reyse nae Neder-landt begeven: De Coninginne heeft hem verselschapt ende gheleyt ghedaen tot binnen Cantelberghe / een Stadt drie duytsche mijlen van de Zee gheleghen/ alwaer dese beyde groote personagien met groote courtesie ofte Hoofsche beleeftheden van malcanderen ghescheyden zijn. Duc d'Alenson is den *VII. Februarij* met sijnen grooten magnifijcken treyn en Hof-ghesin t'schepe ghegaen in ettelijcke van der Coninginne schoone

[**1582.**] Schepen/daer toe veerdich ligghende. Nevens andere Fransche Heeren waren by hem *de Prince van d'Aulphin, des Hertoghes van Montensiers Sone, de Graven van Laual, van S. Agnan, Feruaques, le Cheualier Breton, Bacqueville, Tilligny, d'Espruncaulx,* ende meer andere. De Coninginne van Enghelandt heeft eenighe van de principaelste Heeren hares Rijcx met den Hertoghe ghesonden/die hem tot Antwerpen toe gheleyden/ende aen de Staten op het hoochste recommanderen souden/ met toe-segginghe / dat alles wat de Landen tot dienst ende eere van sijne Hoocheyt souden doen/dat sy dat achten en rekenen soude/als haren persoon ghedaen te wesen. De Enghelsche Heeren die desen Hertoghe gheleydden / waren *de Grave van Licester, de Heeren ofte Lords, Hauwart, opper-Admirael van Enghelandt, ende Hundson,* alle drie van hare Majesteyts secrete Raden/ ende Ridders van de hooghe Ordre der Jartiere ofte Cousebandt: Met noch meer andere Lords / als *VVillougby, VVinsore,* [**1582.**] *Cheffield, Philips Sidney, Charles Parrat, Russel, Drewery, Boucher,* ende voorts soo vele andere / dat de Enghelsche wel hondert Heeren en Edele/ ende wel drie hondert Knechten of Dienaers sterck waren/die met Duc d'Alenson rot Antwerpen toe ghereyst zijn / alle gaer seer magnifijck ende costelijck in cleederen ende juweelen.

Het is een *Nota bene,* ende wel aenmerckens weerdich/+ dat even te deser tijdt/ als de Gheunieerde Provincien veranderden van Landt-Heere / soo isser een aerdt-bevinghe gheweest in gheheel Nederlandt/ welcke of schoon soo ghevoelijck nochte soo crachtich niet gheweest en is / als wel somtijdts in Griecke-landt / in Jtalien / ende in andere heete hooghe Landen gheschieden / so is sy nochtans soodanich gheweest / datmense lichtelijck heeft connen sien ende ghevoelen.

+*Nota bene.*

Mirabilis est Deus in operibus suis.

De aencomste van *Duc d'Alenson* tot voor Antwerpen/alwaer hy Hertoghe van Brabant ghehuldt wort/den *XIX. Februarij, 1582.*

[**1582.**] **D***Vc d'Alenson* den achtsten *Februarij* in Engelandt t'schepe ghegaen zijnde/ is den thienden te Vlissinghe aenghecomen/ daer sulck gheclaeter en donderen van 'tGheschutt geweest is/ datmen het te *Cales* ghehoort heeft. Het scheen dat de gheheele Stadt Vlissinghe in brande stondt / soo van de triumph-vuyren/ als van 't Gheschntt datter los gheschoten werdt/ d'welck by nae den gheheelen nacht gheduyrt heeft. *De Princen van Oranien ende van Espinoy,* zijn tweemael een groot stuck weechs in Zee ghevaren/ om sijn Hoocheyt te ontmoeten/ maer gheen Schepen vernemende / zijn wederom binnen Vlissinghe ghecomen/ ende hebben [**1582.**] hem waer-ghenomen ende ontfanghen/ als hy aen't hooft uyt sijnen boot aen Landt treden soude/alwaer de Prince van Oranien sijn *Alteze* den knije tastende/ tot hem seyde/ dat hy seer blijde was dien gheluckighen ende langhe ghehoopten dach te sien/in den welcken hem ghebeuren mocht die eere van sijne Hoocheyt te groeten/ ende hem aen te bieden sijnen ootmoedighen dienst/ sijne middelen/ ende sijn eyghen leven/ gantschelijck verhopende/dat door sijne Hoocheyt de Landen nae veel lijdens souden verheucht worden. Alle de andere Heeren/ ende Staten van de Landen/

+ d'een voor d'ander nae / hebben oock met alle beleeftheyt ende eerbiedinghe sijne Hoocheyt ghewillecomt ende ontfanghen: Den welcken alle gaer de Hertoghe cortelijck ende bequamelijck antwoordde. De treffelijcke History-schrijver *Iean Petit,* die dese aencomste van Duc d'Alenson te Vlissinge ghesien heeft/ ghetuycht/dat hy ende andere meer met hem/in goede achtinghe ghenomen hebben/ dat de Hertoghe aen Landt tredende/met sijn rechter been struyckelde/alsoo dat hy in het water soude ghevallen hebben / ten ware datmen hem ghevatt ende weder-houden hadde/d'welck des maels verscheydene verre-siende persoonen voor een *presagium* ofte voor-spoocksel namen van de fauten ende leelijcken val die hy doen ende begaen soude. Hy bleef voorts dien dach ende nacht te Vlissinge / ghelogiert zijnde op het Stadt-huys. Des anderen daechs/midts dat het seer cout weder was/ is hy die mijle van Vlissinge tot Middelburgh te voete ghegaen/ daer hy oock seer heerlijck ontfanghen werdt. Voor de Stadts-poorte werdt hy ghegroett ende ontsanghen van de Staten der Graeflijckheyt van Zeelandt/verclarende hare blijdtschap over sijne comste. Van de Poorte tot sijn logement / waren schut-boomen ofte afschutselen vier schreden wijt van malcanderen ghesett/over beyde sijden stonden brandende toortsen: De Borghers stonden in hare wapenen / soo buyten / als binnen de Stadt / onder thien Vaendels. Langhs de straten ende op de toorens waren groote constighe vuyren; ende door de gantsche Stadt was groot gheschaeter ende geclanck van Trommelen / Tromperten/ ende Schalmeyen. Op het Stadt-huys werdt sijne Hoocheyt sulck een costelijck Bancquet gedaen/dat alle de Heeren die daer teghenwoordich waren/haer daer over verwonderden. Oock is hy aldaer van de Heeren des Magistraets met seer schoone ende costelijcke presenten vereert. Hy verwonderde sich seere/als oock alle de vreemde Heeren/ over de heerlijckheyt/schoonheyt/ [**1582.**] ende magnificentie der Stadt van Middelburgh/in soo cleyn een Eylandt gheleghen/ende daer toe so nae by noch drie andere goede Steden/ staende niet voorder dan een mijle van malcanderen/de welcke hy ooc heeft gaen besien. Den *XVII. Februarij* is Duc d'Alenson met al sijn Hof-ghesin t'schepe ghegaen: De Staten hadden vier en vijftich groote Schepen laten bereyden/ ende daer by waeren noch wel veertich cleyne / die hem de Schelde op tot voor Antwerpen brenghen souden: Den *XVIII.* is hy voor het vastbeschanste Dorp *Lillo* gecomen/ende heeft des nachts daer binnen gheslapen. Den *XIX.* is sijn *Altese* met al sijn oorloch-schepen / verciert met Vlagghen ende Wimpelen/seer triumphantelijck voor de Stadt van Antwerpen ghecomen/ neffens 'tCasteel/ daer alle de Cayen ofte Werven besett waeren met de Borghers/die ontrent twintich duysent in getale waren/ alle gaer soo fraey ende soo wel gherustt ende gewapent / dat drie de beste Steden van Christenrijck soo vele schoone wapenen/ de Borghers toe-behoorende / niet en souden connen toonen. Dese ontmoetten den Hertoghe buyten ende binnen de Stadt/ ende groetten hem met alderhande Gheschutt/ daer die van de Schepen op antwoorden. Op 'tKiel buyten de Stadt tradt sijn Hoocheyt aen Landt/ daer hem de Staten van Brabant/ ende de Magistraet van Antwerpen met hare Trompetten/Heraulten/ende andere Officieren te Peerde met groote eerbiedinghe ontfinghen. Neffens de buyten muyren des Casteels was een *Theatrum* ofte stellagie bereydt / daer eenen guldenen stoel op stondt/ daer de Hertoghe / met de principaelste Enghelsche ende Fransche Heeren/ opgheleydt werdt van de Staten/Edele/ende Ghedeputeerde der Steden van Brabant. Als Duc d'Alenson op dien costelijcken stoel gheseten was/ende de Staten van Brabant aen sijn beyde sijden / soo heeft

+1582

(131)

Cum nostris nonnulla daret DEUS *otia terris,*
Ecce tenax verae ferit aurea sijdera famae
Rumor, ALENCONIUM electum Comitem esse Brabantis,
Perfidiam qui non claudebat pectore fido,

[**1582.**] de Raedts-Heere *Doctor Hessels,* van wegen de Baender-Heeren/Edele/ende Ghedeputeerde der Steden van Brabant gesproken/dat sy Godt danckten voor de blijde aencomste van sijne *Altese;* dat sy hem vercoren hadden tot haren Landts-Heere/ende Beschermer teghen den Coninck van Hispanien/den welcken sy wettelijck waren afghegaen/verhalende in't corte de oorsaken van dien: Ende dat sy daer reede waren/ om hem manschap/ghehoorsaemheyt/ende ghetrouwicheyt te sweeren. Waer op den Hertoghe antwoorde/dat sy hem voor soo veel andere Princen ende Vorsten vercoren hadden/ om haer te verlossen van de tyrannije der Spaenjaerden/ ende om haer te regieren nae hare Wetten ende Privilegien: Haer versekerende / dat de rechtveerdicheyt harer sake/ mitsgaders de eere ende liefde die sy hem betoonden/hem hadden beweecht hare bescherminghe aen te nemen/ daer toe hy ghebruycken wilde alle de middelen/ die Godt hem in handen hadde ghegheven/ ende die de Coninck sijnen Heer Broeder/ ende de Coninginne van Enghelandt / door gunste soude believen hem te doen: Jae oock dat hy willich was/sijn eygen bloedt ende leven voor den welstant der Landen te verstrecken. Daer nae werden ghelesen de Articulen van de Blijde-Jncomste in Duyts/ daer een transtatie in't Francoys/met een nieuwe voor-reden by was / die hy beswoer in handen van *Heer Diederick van Liesvelt, Cancelier van Brabant,* op het Euangelie-boeck dat de Cancelier was houdende. Stracx daer aen dede hy op de selfde maniere eenen tweeden eedt/den [**1582.**] Baroenen/ Edelen/ Steden/ ende Vassalen/ van haer te sullen zijn een goet ende rechtveerdich Landt-Vorst/ ende haer niet te sullen tracteren nae sijnen wille / noch by weghe van daedt/ maer in gherechticheyt/justitie/ ende nae hare Privilegien. Als dit alles (d'welck wel twee uyren duyrde) ghedaen was/ werdt des Hertoghs van Brabant langen slependen Mantel ende Hoed of Mutse gebracht/die beyde van Carmoyside Fluweel waren/ ghevoert met bonte Ermynen/met breede omslaghen: Desen heeft hem de Prince van Oranien aenghedaen/ die den knoop voor toe-knoopende/seyde: *Dat dien moeste vaste ghesloten zijn, op dat niemant hem dien Mantel en ontruckte:* Daer nae hem den Hoed op 'thooft settende met behoorlijcke ceremonien/ wenschte hy hem alle gheluck / als nu zijnde Hertoghe van Brabant. Doe deden hem oock de Staten eedt van getrouwicheyt/ door den mondt van den Cancelier voornoemt/ die nae-ghesproken werdt van de Baender-Heeren / Edele / ende Ghedeputeerde met alle eerbiedinghe hem belovende manschap/ghetrouwicheyt/ende ghehoorsaemheyt. Met der ghelijcke ceremonien is oock Duc d'Alenson stracx aldaer ghehult Marck-Grave des H. Rijcx: *De Amptman Stralen* gafden Hertoghe eenen vergulden sleutel/ tot een teecken van onderdanicheyt / den welcken hy hem weder gaf / hem belastende den selfden van sijnent weghe ghetrouwelijck te bewaren.

Prov. *20.2.*
Om des Landts sonden vville gheschieden vele veranderinghen der Vorstendoemen.

De incomste van *Duc d'Alenson* binnen Antwerpen/ den *XXII. Februarij, Anno 1582.*

[**1582.**] **D**Jt alles/soo te vooren verhaelt/gheschiedt zijnde / is den nieuwen Hertoghe van Brabant op een schoon wit Napels Peerdt / costelijck behanghen / gaen sitten / ende hy is nae de Stadt ghereden / de Keysers Poorte in. Nae hem volchden de Hooch-duytsche ende Oostersche Coop-lieden/ meest te Peerde/ al in't wit ghecleedt/ doch eerst voor aen rijdende de Sergeanten Majors/ met de Stadts-boden ende Trompetten. Daer nae de Enghelsche / al op eenderley maniere gecleedt/met Casacken vans wart Fluweel. Nae dese volchden de Colonellen ende Capiteynen der Stadt / met veel Edel-lieden/ soo in-landtsche/ als Francoysen ende Enghelsche: Nae dese volchde het lichaem van der Stadt/te weten de Magistraten/ ende alle de voornaemste Officieren der Stadt/als d'Amptman/Pentionarisen/ Secretarisen/ Tresoriers/ Ontfanghers/ ende andere Officieren/ al met swarte Fluweelen Mantels omhanghen. Nae dese volchden de Trompetten der Staten / met de Heeren Staten / eerst de Ghedeputeerde der Steden / daer nae de Edele van Brabant. Nae haer volchde de Cancelier van Brabant/met Lamorael van Egmont/Baron van Gaesbeke/des Grave van Egmonts Broeder. Nae dese volchden de Switsers ende des Hertoghes Hellebardiers: Daer nae/de Francoysche /Engelsche/ende Neder-landtsche Heeren/ ende nae dese de Marck-Grave van Antwerpen/ bloots hoofts / draghende een Roede van Justitie in de handt. De Baender-Heere van Merode / Heere van Petersum/dien dach bedienende den Staet van Marschalc van Brabant/ droech een bloot sweert voor den Hertoghe / desen volchde de Hertoghe in sijn pontificael. Hy werdt gevolcht van sijn Fransche *Guarde,* ende was omringhelt met de Gulde-broeders van den Handt-boghe/ [**1582.**] Voet-boge/ende Cloveniers/alle gaer met de schoonste wapenen om-hanghen diemen hadde connen vinden. Aen de Poorte verwachtten hem ses Edel-lieden van der Stadt/ met eenen hemel van ghefriseert gouden laken / dien sy over sijn hooft alleen droeghen tot dat hy van het Peerdt af-tradt. Binnen de Poorte ontmoete hem den triumphanten Waghen/ ghenoemt den *VVaghen des Verbondts,* daer op satt een schoone jonghe Dochter / seer costelijck verciert / representerende de Maecht van Antwerpen. Jn der Stadt waren ghestelt op alle de hoecken der straten daer hy passeren moest/ *Pyramiden, Colossen, Arcus triumphales,* ofte stellagien met figueren/ oock stellagien met verscheydene vertooninghen/ elck hare bebuydinghe hebbende/ghepast op de teghenwoordighe ghelegentheyt /seer heerlijck / cierlijck/ oock seer costelijck ende constelijck. Oock werdt mede vertoont *den grooten Reuse,* die van over ondenckelijcke jaren in de Processien ofte Ommeganghen vertoont wort/ zijnde een seer groot stock-beeldt / als eenen Reuse/ den welcken volghen eenighe Mannen / der welcker eene handt schijnt afghesneden te zijn: D'welck hier van sijnen oorspronck ghenomen heeft/dat/soo eenige schrijven/ ten tijde van *Iulius Caesar,* op de kant van de Schelde een Borcht ofte Casteel ghestaen heeft/ daer in eenen grooten Reuse woonde/genoemt *Druon* (andereschrijven *Antigon*) die tyrannichlijck levende op dese passagie/ dede betalen de halve weerde van alle de Coop-manschap die daer passeerde: Ende als hy eenich bedrogh by den Coop-man vondt / soo confisqueerde hy al het goet/ende dede daer en boven/ nae den inhoudt sijner Wet / des Coop-mans handt af-houwen/ ende in den vloed werpen: Alsoo dat van

[**1582.**] handt ende werpeu de ghebuyren de Burght *Handtwerpen* ghenoemt hebben. Tot bevestinghe van dit boven-verhaelde dient aengemerckt/dat deser Stadt wapen noch op desen dach/is een Burght/ende daer by staende twee afghehouwene handen.

Schoone Musijck isser eenighe daghen lanck al de Stadt door geweest. Op de wijde plaetsen der Stadt stonden alomme de Borgheren in fraeye slach-ordre/ onder hare Vaendelen: *In somma* hy is Conincklijck ontfanghen ende ghewillecomt: Al de solemniteyten/ ceremonien/ende triumphen duyrden soo langhe/dat sijn Hoocheyt eerst des avondts spade / alst doncker was/in sijn Palleys ghecomen is: De geheele Stadt door stonden veel Tortsen en Fackelen/oock warender vuyren in alle de straten der Stadt/ ende op de Kerck-toorns; Soo dat de Stadt scheen in een vuyr te staen. De Herauten van Brabant/ Limborgh/ ende Lotrijck/*&c.* riepen elcke reyse *Vive le Duc de Brabant,* ende sy saeyden hier en daer goudene ende silveren penningen/met des nieuwen Hertoghs beeltenisse [**1582.**] aen d'een sijde / met een omschrift in den rinck daer drie *F.F.F.* in quamen/beduydende *Franciscus Filius Franciae,* doch andere maecktender van *Frustra funera facis.* Op d'ander sijde stondt sijn devise / namelijck *Een opgaende Sonne,* die alle duysterheyt ende onweder verdrijft / met *Fovet & discutit,* dat is / *Sy coestert ende verdrijft,* willende daer mede te kennen gheven / dat hy hoopte als een opgaende Sonne/ alle donckerheyt ende onweder te verdrijven/ ende alle vruchten ofgoede saken te coesteren ende te verquicken. Den Hertoghe doe hy sijn incomste binnen Antwerpen dede / volchden by de drie hondert misdaders ende ghebannene / bloots hoofts/ al aen een coorde haer vast houdende/begeerende ghenade ende landtwinninghe /die sy vercregen. Als hy in het Palleys ghecomen was/so werdender wel *xx.* of *xxx.* duysent Roers en Musquetten tseffens los geschoten/ende tot tweemael toe al het grof Geschut rontom de Stadt.

Vanitas vanitatum, & omnia vanitas,
Sic transit gloria mundi.

(132)

Urbs antiqua jacet pulchrae regionis ocellus,
Divitijsqꝫ armisqꝫ potens ANVERSA, recepit
Illa DUCEM, insigni pompâ properabat in Vrbem,
Vidit et Indomitum caput ad fera bella GIGANTIS.

Uoorder verhael van sulckes als binnen Antwerpen gheschiedt is/nae dat *Duc d'Alenson* daer binnen ghecomen was.

[**1582.**] **D**Es Donder-daechs/wesende den *XXII. Februarij,* is den Hertoghe ghecomen op het Stadt-huys/ voor het welcke een schoone groote stellagie ghemaeckt was/ fraey gheschildert ende verciert / alwaer hy der Stadt van Antwerpen in het besonder eedt ghedaen heeft / nae behoorlijcke aensprake/ uytlegginghe / ende solemniteyten/in handen van den Borgemeester *Heer Philips van Schoonhoven.* Daer nae werdt by den Pencionaris ghelesen den Eedt/ die de Magistraet ende het volck moeste doen/die oock terstont ghedaen werdt/ de Amptman sprack den selfden voor/ ende de Overicheyt / midtsgaders het volck/sprack dien nae/met opgherechte vingheren. Dit ghedaen zijnde/werter wederom gelt in den grabbel gheworpen / de Trompetten ende Schalmeyen lustich gheblasen. Dit alles gedaen zijnde/wert op het Stadt-huys sijne Hoochheyt/mitsgaders al den Franschen ende Enghelschen Adel/een seer heerlijck ende costelijck Bancquett ghedaen. Des anderen daechs zijn de Enghelsche Heeren vertrocken / heerlijck haren af-scheyt nemende/ ende de Landen van weghen de Coninginne alle gunste ende faveur aenbiedende.

By den Prince werden den nieuwen Hertoge ghepresenteert de Gedeputeerde van de Consistorien der Ghereformeerde Kercken/ die hem ende de Landen hebben gecongratuleert van sijn blijde incomste / hem biddende haer te willen nemen onder sijn bescherminghe / verhopende dat de Landen onder sijne regieringhe souden genieten het selfde gheluck/dat sy eertijts ghenooten hadden van den Hertoghe van Borgongien/gesproten uyt den huyse van Vranckerijck/verhalende des selfden deuchden / die sy hem baden te willen volghen: Hem oock voor ooghen houdende sijnen Groot-Vader den Coninck Francoys/ eenen [**1582.**] lief-hebber ende promoteur aller Gheleerder Mannen: Sy van hare sijde beloofden hem alle ghetrouwicheyt ende onderdanicheyt nae haer vermoghen: Sy wenschten hem alle gelucksalicheyt aen der siele/ ende aen den lichame/ Godt biddende/hem te maken soo vroom als *David,* soo wijs als *Salomon,* ende soo yverich voor de eere Godes / als *Ezechias* gheweest was / *&c.*

Waer op de Hertoghe antwoorde/dat hy seer blijde was / te sien soodanighe eendracht des volcx / dat hy soo hoopte te regieren/ dat sy in hare hope niet en souden bedroghen wesen/ dat hy de voet-stappen sijner treffelijcker voor-ouderen woude volghen: Haer voorder bedanckende voor hare goet-herticheyt/seyde /dat hy haer in sijne bescherminghe aennam/haer vermanende / jae biddende / dat sy in hare professie stantvastelijck volherden souden: Daer by belovende/dat hy de Gheleerde soude voorstaen ende in eeren houden.

De Rooms-Catholijcke hebben haer oock by den nieuwen Hertoghe vervoecht/ ende versocht opentlijcke exercitie harer Religie / want acht maenden te vooren de selfde binnen Antwerpen by authoriteyt der Overicheyt gheschorst was/haer alleenelijck toeghelaten zijnde het Doopen /Trouwen/ Siecken-besoecken/ende Dooden-begraven/sonder ceremonien. De Hertoge/die selfs professie van de Roomsche Religie dede / en conde haer dit niet wel weygheren / hy heeft/met verwillinge der Overicheyt/eñ aller Leden der Stadt/de voorschrevene schorsinge afgedaen/ende men heeft den Rooms-Catholijcken geconsenteert ter Misse te gaen/doch alleen in de Kercke van *S. Michiel,* daer sijne Hoocheyt daghelijcx Misse liet doen. Dese

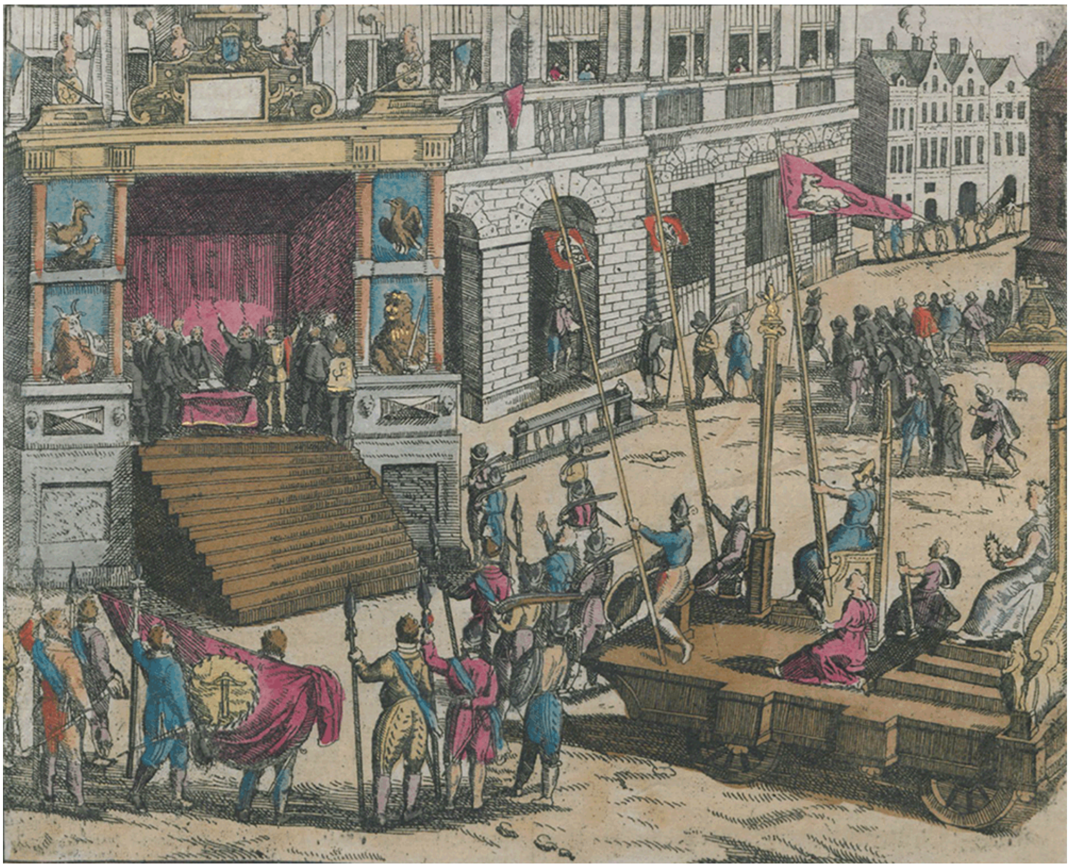

(133)

Jlluxit festiva dies quâ turba Brabantum
Spectat ALENCONIUM comitem periuria multa
Falsaqȝ jurantem quisquis Saturnia sperat
Secula, sed latuit dolus illo in pectore GALLI.

[**1582.**] toelatinghe is den *XV. Martij Anno 1582.* opentlijck/by last des Magistraets/afghecondicht / doch met dese conditie/dat alle de Borgheren ende inghesetene/die daer begeerden te gaen/souden gehouden wesen eerst den Coninck van Hispanien ende sijne aenhangers af te sweeren/ende eedt te doen aen sijne Hoocheyt/ende aen de Stadt/in handen van de Commissarisen daer toe te verordineren/ ende dat voor ende aleer sy in de selfde Kercke souden moghen gaen/ op sekere penen daer op verordineert. Daer worde by verclaert/dat dit dien alleen toegelaten wert/die de drie laetst-voorledene jaren binnen Antwerpen ghewoont hadden/ niet dien/ die nae deser tijdt souden moghen in deser Stadt comen woonen. Vele Catholijcke lieten liever nae de Misse te hooren/ dan dat sy desen eedt doen woudē/so datter schier niet dan Vrouwen en gingen. Doch by publicatie den *11. Aprilis* gheschiedt/ is even wel den Papisten bevolen den Hertoge te comen eedt doen voor Commissarisen/in S. Michiels Kercke/op de verbeurte van twee hondert Keysers guld. tot behoef van den armen. Maer bevonden zijnde/dat oock andere/behalven de Catholijcke/met die huldinghe ende aenneminghe van *Duc d'Alenson* niet wel te vreden en waren/so isser den *XIII. Iulij* by openbare publicatie/generalijck allen in-ghesetenen gheboden/elck onder sijnen Capiteyn/den voorgemelden eedt te doen binnen drie daghen/op den Ban.

Sonder twijfel onse naecomelingen sullen haer verwonderen/ dat dese schoone ende eerlijcke Landen/ Duc d'Alenson tot haren Souvereyn ende Over-heere hebben aenghenomen. Ten is nochtans niet lichtveerdichlijck toegegaen/maer met groote swaricheyt van beyder sijdts Religions-verwanten: Beyde wisten ende verstonden sy wel/wat perijckel datter is in het kiesen ende veranderen van Prins/ende in het invoeren van een vreemde Natije. De Rooms-Catholijcke wouden veel liever met den Coninc van Hispanien [**1582.**] haer wederom versoent hebben/ tot wiens afsweeringhe sy seer swaerlijck/ als stracx verhaelt is/ conden ghebracht worden: Aen d'ander sijde en was Duc d'Alenson die van de Gereformeerde Religie niet aenghenaem/om dat sijn Moeder ende Broeders die van de Religie in Vranckerijck so leelijck mishandelt/ ende so dickwils met list ende ontrouwe bedrogen ende beschadicht hadden. De Predicanten warender insonderheyt seer teghen/ leerende ende predikende/ dat het den gheenen die belijdenisse deden van de ware Religie/ niet en betaemde hulpe te soecken by de vyanden der selfder. Maer den staet der Geunieerde Neder-landtsche Provincien was des maels soo desperaet ende clendich/ datmen niet en wist waermen sich keeren of wenden soude/om een goede haven in te seylen. Alle die des Spaenjaerts aert ende bitter ghemoed kenden/ wisten ende verstonden wel/ dat van hem niet dan gestrengicheyt ende wrake te verwachten en was/die soo wel over de Papisten/als over de Gereformeerde sekerlijck gaen soude: Duc d'Alenson wiert van de Coninginne van Engelant/beste vriendinne der Religions-verwanten/den Landen hooghe aengepresen/jae men hieldt het des maels voor seker/ dat sy hcm trouwen soude. Jmmers hoopten de Landen dese redelijckheyt ende bescheydenheyt by hem te vinden/dat hy/aensiende de schoone Croone/die sy op sijn hooft setten/soude beweecht worden haer alle beleeftheyt ende goedertierenheyt/ trouwe ende bescherminghe/ te betoonen ende te bewijsen: Ende dat de Coninck van Vranckerijck/ ghelijck hy sich gheliet/ hem soude assisteren/tot dat hy den Spaenjaert uyt gheheel Neder-landt soude verdreven hebben. Maer hoe leelijck dat de Landen in hare hope bedrogen zijn/sal stracx hier nae beschreven ende aenghewesen worden.

Hoe de *Prince van Oranien* door het hooft gheschoten wort/ binnen Antwerpen/ *Anno 1582.* den *XVIII. Martij.*

[**1582.**] **D**En Coninck van Hispanien ghenoechsaem bekent zijnde / de wijsheyt / ende het cloeck beleyt des Princen van Oranien/ soo in Politijcke/als in Crijchs-handelinghe/ende wel wetende dat hy den principalen Man was die hem verhinderde te comen tot de absolute heerschappije over de Neder-landen/ soo heeft hy alle moghelijcke middelen aengewendt / om de Neder-landtsche schapen van desen haren seer ghetrouwen ende nemmermeer slapenden Wachter te berooven. Gheduyrende den Vrede-handel te Ceulen *Anno 1578.* heeft hy groote neersticheyt ghedaen / om den Prince door schoone beloften aen sijne sijde te creghen/of ten minsten om hem soo wijdt te brenghen/ dat hy beloven soude uyt Neder-landt te trecken/ ende hem stille te houden. D'welck indien hy doen woude/soo beloofde hy hem alle sijne goederen te restitueren: Sijnen ghevanghenen Sone den Grave van Buren vry en los te laten: Alle sijne schulden te betalen: Dat hy een woon-plaetse binnen/ ofte buyten Neder-landt soude mogen verkiesen/daer hy sijn Religie soude vry houden: Dat hy hem woude vergoeden al de schade die hy gheduyrende den Crijch gheleden hadde: Jae de Coninck heeft sijne Princelijcke Excellentie laten aensegghen/dat hy hem woude geven al wat hy van hem versoecken ofte begheeren soude. *Otto Hendrick Graef van Swartsenburgh, Keyserlijcke Ambassadeur op den Vrede-handel binnen Ceulen,* was de Man die in des Conincx naem de Prince dese boodtschap dede: Verclarende hooch en diere/versekert te zijn/dat sijne Majesteyt sijn woort en belofte onverbrekelijck houden ofte volbringhen soude/het soude hem leet zijn dat hy het alder-minste soude willen doen/spreken/of raden/ dat tot nae-deel des Princes/ sijnes soo lieven ende ghetrouwen vriendts/strecken soude. Daer en [**1582.**] is niet aen te twijfelen/of desen oprechten Duytschen Grave en hebbe sincerelijck ende by sijn beste wetenschap/ tot des Princen besten/ dit aldus ghedreven/ de Spaensche loosheyt ende bedriegherije niet ghenoechsaem kennende / van de welcke met der waerheyt wel mach ghesproken worden:

> *Nulla a fides est in pactis,*
> *Mel in ore, verba lactis,*
> *Fel in corde, fraus in factis.*

Wat sijn Princelijcke Excellentie aengaet / of hy schoon des Conincx woordt ende beloften vastelijck hadde moghen vertrouwen/soo en heeft hy noyt nae dusdanighe particuliere handelinghen willen luysteren/ hy heeft altoos meer 'tghemeyne beste ghesocht/ als sijn eyghen profijt ofte welvaren. Jn sijn Princelijc herte ende gemoet stonden dese woorden geprent/ *SALVS POPVLI SVPREMA LEX ESTO.*

Als de Coninck van Hispanien merckte ende bevondt/ dat hy desen treffelijcken Vorst door schoone beloften niet en conde bewegen de handt van het roer des Neder-landtschen Schips te trecken: Soo heeft hy ghesocht den selfden te laten vermoorden door den eenen of den anderen booswicht: Hy heeft *Anno 1580. in Iunio,* doen proclameren in tweederley spraken een proscriptie ofte Ban/waer in ende waer mede hy den Prince van Oranien uytroept voor eenen *Ketter, Rebel, Hippocrijt, Cain, Iudas, Meynedich, Hooft van de Neder-landtsche beroerten, Peste van Christenrijck, ende vyandt des menschelijcken gheslachtes:* Wes halven hy hem proscribeert / verbant ende vervloeckt/ tot buyt ghevende alle sijne goederen/lijf ende leven/allen den gheenen die de selfde wouden nemen: Ende op dat dit selfde des te eer mochte in't werck ghestelt

[**1582.**] worden / begheerende de deucht te loonen / ende het quaet te straffen / soo belooft hy op sijn Conincklijck woordt / als Dienaer Godes/indien yemant gevonden wordt van so genereusen ofte Edelen ghemoede/ ende soo yverich tot dienst des gemeynen welvaerts/ als te willen executeren ende in het werck stellen dit sijn voorverhaelde bevel/ den Prince van Oranien van het leven beroovende /dat hy alsulcken/ ofte sijne erfghenamen / soude doen gheven in gelde / ofte in gronden van Erven / 'tsijner beliefte / de somme van vijf en twintich duysent gouden Croonen (dit is even den prijs daer voor de Tyran *Marcus Antonius* eertijts het hooft des treffelijcke *Marci Tullij Ciceronis* ghecocht heeft.) Ende met eenen hem te vergheven allerhande misdaedt/ die hy te vooren mochte bedreven hebben: Ende so hy geen Edel-man en ware / so soude hy hem ten aensiene van dit vrome feyt/ende weerde daedt / Edel maken. Hier op heeft de Prince van Oranien een Apologie ofte beant woordinghe in openen druck uytghegheven / die wel weerdich is ghelesen te worden.

Langhe tijdt en isser so slimmen schelm noch moordadigen booswicht in Christenrijck niet te vinden geweest / die dorst dencken ofte bestaen sijn vervloeckte handen aen desen treffelijcken Prince te slaen/ dien Godt de Heere als eenen Mosen hadde verweckt om ons te voeren uyt het gebiet ende gewelt des Spaensen Pharaonis: Tot dat *Anno 1582.* een Spaensche adder-slanghe/ ghenoemt *Ian Iauregui,* eenen Rabaut ontrent *XXIII.* jaren oudt / van een Spaensche *Basilisco (Iasper de Anastro* ghenoemt) soo wijdt gebracht is met tranen / bidden / smeecken/ oock door beloften van eeuwighe salicheyt daer door te verdienen / ende boven dien noch groote beloonigen van gelde te ontfanghen / dat hy heeft aenghenomen ende belooft sijn Princelijcke Excellentie te doorschieten in sijn Hof [e]nde camer/soo haest als hy het eenichsins soude connen te passe brenghen / hy heeft hier toe gecoren den Sondach [**1582.**] / *XVIII. Martij,* zijnde den geboort-dach van *Duc d' Alenson,* om den welcken des avondts met een seer costelijck bancket ende magnificentie te celebreren/ groote gereetschap gemaeckt was. *Iauregui* heeft sijn boos voornemen geopenbaert eenen *Iacobiner Monic* binnen Antwerpen/genoemt *Antonis Timmerman,* die hem geern absolveerde / dewijle hy sulcx dede ter eere Godes / eñ uyt eenen yver om de Catholijcke Religie te bevoorderen/ jae dese Pape heeft den Moordenaer in sijn boos voornemen gesterct ende gestijft/ende gaf hem daer op het Sacrament. *Iauregui* is den *18. Martij,* nae dat hy een groote teughe Spaenschen wijn ghedroncken hadde / ontrent den noene nae het Casteel ghegaen / daer de Prince ghelogiert was. Hy heeft ghewacht tot dat de Prince van de maeltijt ende tafel opstondt / ende nae sijn camer toeginck/ daer heeft hem de Moorder by de deure waerghenomen / met een Pistolet geschoten ende ghetroffen onder sijn rechter oore/ dat den koeghel ter slijncker sijde door de kake / by de neuse uytvlooch / passerende door 'tghehemelte des mondts onder sijn boven-tanden: Alleen eenen tandt mede nemende/ sonder de tonghe te quetsen / maer gaende door de hals-ader. De Moordenaer sette de Pistole soo dichte aen des Princen hooft/ dat met den slach als de coeghel en vlamme uytsloech / des Princen baert ende lobben verbrandden. De Prince (ghelijck hy nae der handt vertelt heeft) en wist eerst niet watter te doene was / hy meynde datter een stuck des huys ghevallen hadde/ niet wetende dat hy gheschoten was. Hy wert stracx flaeu nae dat hy ghetroffen was/doch bleef noch over eynde staende / ghehouden ende ghestutt van eenighe der omstanders. De Heeren ende Edele dien siende die dese moordadighe scheute ghedaen hadde / gaven hem stracx drie ofte vier steken met haer rapiers/ende de Hellebardiers staken hem voorts doot. De Prince

(134)

HISPANUS ceptis Furijs suadentibus audax
ANVERSAM properat mediaeqʒ illabitur aulae
Principis, et fauces scelarata glande petebat,
Non perijt PRINCEPS, Scelus ast Primi ecce trucidant,

[**1582.**] midler wijle tot hem selven comende/ende merckende 'tgheene datter ghebeurt was / voelende ende siende den brandt in sijn hayr / ende 'trumoer rontom den Moordenaer/so riep hy: *doodet hem niet, Ick vergeve hem mijn doodt:* De Fransche Heeren aensiende/seyde [**1582.**] hy: *Sijne Hoocheyt verliest een ghetrou Dienaer aen my.* Hy wert voorts in sijn camer geleyt/niet connēde wel gaen / hoewel hy van den slach niet gevallen en was.

Watter ghevolcht ende gheschiedt zy nae dat de Prince van Oranien binnen Antwerpen door het hooft gheschoten was.

[**1582.**] **S**Oo haest als dese tijdinghe op de strate quam/ soo was de gheheele Stadt van Antwerpen in roere; ende overmits de Moordenaer op sijn Frans ghecleedt was/ soo vielder groot vermoeden op de nieu-aengenomene Francoysen/ onder de welcke verscheydene waren / die beruchtt ende bekent waren mede handt-dadich te zijn aen den moort van Parijs/thien jaren daer te vooren geschiet. Den ghemeynen man riep over luyt: Siet/ dit is de tweede Bruyloft van Parijs / laet ons de Moordenaers doodt slaen. *Iean Petit* schrijft / dat hy *Duc d'Alenson* nae der handt heeft hooren spreken / dat hy noyt soo devoot gheweest en is / als hy was gheduyrende desen tumult / oploop / gheroep / ende gheschrey binnen Antwerpen/ ende dat hy sich gheheelijck tot sterven ghestelt ende begheven hadde: Hy belaste al sijn Hofghesin de wapenen af te leggen/ende hy sondt aen den Prince/den welcken hy liet bidden/ dat hy hem in sijn bescherminghe woude nemen. Sekerlijck indien de Prince stracx ware doodt gebleven/ende so de Moordenaer niet stracx en ware bekent geworden/ de Hertoghe/ met al de nieu aengenomene Francoysen souden in seer groot perijckel hares levens geweest zijn/ want den op-roer/ ende de droeffenisse onder het volc was heel groot. Maer door de goede politije des Magistraets ende der Colonellen van Antwerpen/is terstont de gheheele Stadt in wapenen gecomen/elck onder sijnen Capiteyn/ ende op sijn *alarm* plaetse. Alle de ketenen op de hoecken der straten werden gespannen [**1582.**] / soo dat niemandt / herwaerts ofte derwaerts loopen en mocht. De vrome Prince liet stracx schrijven aen de Colonels der Borgherije/dat sy doch geen quaet bedencken op *Duc d'Alenson,* noch op yemandt van de sijne hebben en souden: Dat hy een seer goedertieren Heere was/ die niet anders en was soeckende dan haren heyl ende welstant. De Prince was seer becommert over den Hertoghe / beclaechde /dat hy noch soo veel moeyte hebben soude/ ende vermaende de omstanders (als meynende stracx te sterven) tot stillicheyt/ onderdanicheyt/ ende ghetrouwicheyt/ segghende/ nae den staet ende gheleghentheyt dies tijdts / geenen bequameren beschermer voor de Landen te weten. *De liefde en denckt niet quaets.*

De doode Moordenaer wert stracx van het bloedt ghewasschen / ende 'taenghesicht schoon ghereynicht/ maer alsoo hem in het Hof niemandt en kende / soo is hy op een sleep-schavot aen een pale recht over eynde gheset/ ende vast gemaeckt/ ende also nae de Marckt ghevoert / op dat hy mochte bekent worden/ d'welck haest geschiede/verscheydene riepen/dat hy de knecht was van den Spaenjaert *Iasper Anastro.* Veel Borgers liepen stracx nae het huys van *Anastro,* ende namen ghevanghen sijnen Kassier ofte Boeck-houder *Antonio de Venero,* de Dienst-maecht/ ende *Antonis Timmerman,* ende al diemen daer meer in't huys vont. Doch sy wierden stracx / nae eenighe examinatie/los

(135)

Proditor hic caesus, nec Civi noscitur ulli,
Impositus medio vehitur per strata Theatro.
Hispani famulus cunctis inno tuit jnde,
Qui semp.er rabido hoc sacrum caput ense petivit.

[**1582.**] ghelaten/ uytghesondert *Antonio de Venero,* ende de Mis-pape. *Anastro* hadde sich by tijdts versien/ ende en was binnen Antwerpen niet als de moordersche scheute gheschiedde. Maer was verreyst nae Calis/ om aldaer tijdinghe te verwachten/ hoe dit abominabel schelm-stuck afloopen soude: Van daer is hy ghereyst nae Spanien/om sijnen moorder-loon te versoecken /doch men heeft hem gewesen op de financien der *Male-conten* in Neder-landt / die voor hem niet veel ten besten en hadden; Hy vertrock van het eene Landt in het andere / waer hy quam /hy werdt verachtt/hy leefde noch eenen tijt lanck/ als eenen *Cain,* by alle Man ghehouden voor een Verrader ende Moorder/ ende der halven vreesende dat wie hem vondt hem dooden soude/onaenghesien dat de Prince van Parma hem een wacht ofte bewaerders gaf eenen tijdt lanck. De doode Moordenaer is opentlijck op een schavot ghevierendeelt / ende het hooft met de quartieren werden op de Poorten/ ende Bollewercken des Casteels gestelt/als oock des Biecht-vaders/ ende des Cantoir-knechts/ die aldaer gestaen hebben tot in *Anno 1586.* als Parma de Stadt van Antwerpen inghenomen heeft/ alsdan zijnse by de Jesuyten ende andere Geestelijcke afghedaen/ ende in goeder bewaringhe ghenomen. Men heeft by den dooden Moordenaer ghevonden/ eenen Jesuytschen *Catechismum,* met een Tafel-boecxken vol Spaensche ghebeden/*vota* ofte beloften: met noch andere schriften/ ende memorien/ hoe dat hy hem te reguleren soude hebben/om sijn leven te versekeren: Daer is oock by desen Moordenaer eenen brief gevonden/die *Anastro,* nae dat sy van malcander ghescheyden waren/ aen [**1582.**] hem gheschreven hadde / daer in hy hem belaste / dat hy niet vergheten soude twee rondekens te maken/ ende de mate van achter te nemen / d'welck te seggen was / dat hy twee coeghels op sijn Roer doen / ende den Prince van achteren door-schieten soude. Daer zijn oock by den dooden Moordenaer ghevonden gebedekens tot Godt/tot de Enghelen/ende Sancten. Onder andere ghebedekens wasser een aen den *Arch-Engel Gabriel,* dien hy badt/eenen middelaer te willen wesen by *Iesus Christus,* ende by sijnen dierbaren Sone (als of *Christus* eenen Sone hadde) oock Middelaer of Advocaet by de Maget *Maria,* dat sy hem wouden behulpelijck wesen om sijn voornemen te moghen volbrenghen. Hy beloofde Godt ende sijne Heylighen/ indien sy hem bewaerden / dat hy niet stracx omghebracht en werdt / maer dat hy ontquame / dat hy een heele weke te water ende te broode vasten soude: Hy hadde ooc op die voor-verhaelde conditien vele Croonen/ Rocken/ ende andere vercierselen belooft te gheven desen ende ghenen Crucifixen ende Marien-beelden/in Spanien ende elders: Wt welcken allen ghenocchsaem bleeck/ dat desen *Iauregui* eenen slechten bloedt was in de dingen de salicheyt aengaende/meynende den Hemel te verdienen / ende eenen eerlijcken naem by de Menschen te crijghen/ door sulck eenen daedt / daer mede hy de helle ende eeuwighe verdoemenisse verdiende / ende eenen stinckenden vervloeckten name heeft naeghelaten by alle redelijcke Menschen/selfs by de Heydenen ende Turcken / die sulcke daden sijn verfoeyende ende verdoemende.

Hic solet eventus facta cruenta sequi.

Wat groote blijdtschap daer gheweest zy in de Paepsche Landen en Steden / als de tijdinghe daer ghecomen is / dat de Prince van Oranien doorschoten was. *1582.*

[**1582.**] **S**Oo haest als sijn Princelijcke Excellentie door het hooft gheschoten was/heeft *Fama (qua non aliud velocius ullum)* haer vleughelen wijt open ghedaen/ ende heeft dese nieu-mare door verscheydene Coninck-rijcken ende Landen verspreydt/ jae/gelijck wel met der waerheyt de Poeet seyt/*Vires acquirit eundo,* den roep is grooter gheworden / dan de daedt was / want men heeft op vele plaetsen gheseyt ende voor seker ghehouden / de Prince van Oranien ware doodt. Hier over is groote triumphe/ vreucht en blijdtschap geweest over al in de Malecontensche Steden/ als mede te Roome/ in Spanien/ende by meest alle de Rooms-Catholijcke. De Prince van Parma / nevens hondert duysent andere / deser tijdinghe gheloove ghevende / heeft terstont brieven gheschreven aen die van Antwerpen/Brussel/Gent/ Brugge/Yperen/van date den *xxv. Martij* uyt Doornijck/in de welcke veel gesuyckerde woorden waren. Hy hieldt haer voor/ deliefde die hy de Landen toedroech / daer by voeghende / dewijle het Godt belieft hadde haer nu den wech om tot reconciliatie met den Coninck te comen/te openen door de doodt des Princen van Oranien/ wiens doortraptheyt / valscheyt/ ende bedriegherije haer ghenoechsaem bekent was/ daer mede hy haer nu lange tijdt in mistrouwen ende elende ghehouden hadde/ende dat om sijn eyghen eere ende profijts wille: Soo hadde hy niet connen naelaten desen aen haer te schrijven/ ende haer te versekeren/indiensy dese occasie ende ghelegentheyt wouden waer-nemen / dat sy geenen persoon ter Weerelt vinden en souden / om haer te helpen ghereeder noch beter gheneycht / dan hy was: Haer versckerende/ dat sy geen minder gunste noch gratie te verwachten en hadden / als sulcke vercreghen hadden/die haer op [**1582.**] sijner Majesteyts aengeborene sachtmoedicheyt verlatende/ in de armen van sijne goedertierenheyt gheworpen hadden: Hy wenschte dat hy/ dewijle de deure der ghenade noch open stondt/ sulck een antwoorde van haer mochte crijgen/dat sijne Majesteyt mochte oorsake hebben op te schorsen de gereetschap/ die hy maeckte om haer tot gehoorsaemheyt te brenghen/d'welck haer niet wel dienen en soude. Onder stont / *Alexander.*

Dese brieven en hebben de goede onder-saten ende inwoonders der Landen niet beweecht tot versoeninghe met den Spaenjaert/ maer sy zijn door dese leelijcke moordersche daet veel meer op den Spaenjaert verbittert gheworden / als sy oyt te vooren gheweest waren/daer toe seer gheholpen hebben de brieven/die de Hertoge van Brabant / met de Staten Generael/ ende de Prince van Oranien/ aen alle de voornaemste Steden schreven/ haer vermanende volstandich te blijven by den eedt ende trouwe/die sy haer gheswooren hadden. Daer werdt oock den Paeps-Catholijcken eenen nieuwen eedt voor-ghestelt ende bevolen te doen/ by soo verre sy wouden behouden die vryheyt ende exercitie harer Religie/ diesy doe hadden: Jn welcken eedt begrepen was de af-sweeringe des Conincx van Hispanien/ ende aenneminghe van Duc d'Alenson voor Hertoghe van Brabant/*&c.*

Vier daghen nae dat de Prince gheschoten was/celebreerden die van de Ghereformeerde Religie / soo wel de Fransche/ als de Neder-duytsche binnen Antwerpen/eenen Vast ende Bid-dach met soo veel tranen/suchten/en kermen/ oock met sulck eenen yver ende menichte des volcx (die meesten-deels den ghe-

heelen [**1582.**] dach in de Kercke bleven/ de predicatien hoorende / biddende ende Psalmen singhende) dat desgelijcke noyt binnen Antwerpen ghesien en was. Als nu de Prince op den tweeden *Maij* voor d'eerste reyse in de Kercke verscheen / om Godt den Heere in't midden sijner Gemeynte voor sijn ghesontheyt ende ghenesinghe te dancken/so isser sulcke vreucht ende blijdtschap by het volck geweest /dat die niet te beschrijven noch uyt te spreken en was (zijnde een openbare attestatie der liefde welcke sy hem toe-droeghen) daer toe alle goede Patriotten groote oorsake hadden / want de Vader hares Vader-landts/*nulli pietate secundus,* nu als op een nieu gheboren ende haer van Godt den Heere weder ghegheven was / ende dat miraculeuselijck / boven aller Doctoren ende Chirurgijns hopeninghe ofte vermoeden / ghemerckt dat de coegel ofte cloot door sulcke deelē des hoofts gepasseert was/dat gheen Medecijn-meester noch Chirurgijn soude connen ghelooven/ten ware dat hy't gesien hadde/dat de wonde geneselijc was: Alle die aen de wonde gemeestert hebbē (onder de welcke de voornaemste was *Doctor Iosephus Michaelis van Luca*) bekenden/dat merckelijck Godes handt met haer in dese cure gewrocht heeft. De Spaenjaert om in sijn stuck des te vafter te gaen/ heeft de Pistole den Prince so nae aen't hooft gesett / dat sijn hayr ende baert daer van versenghde. Dit / d'welck een seker oorsake des doodts scheen te wesen / is gheweest een oorsake der ghenesinge/want de aderen wierden door de vlamme ende het vuyr/ dat uyt de Pistole quam met den coeghel/ ghecautiseert ofte gheschremt / ende alsoo werdt miraculeuselijck het bloedt terstont ghestopt ende ghestelpt/so dat de wonden niet meer en bloeden voor dat de rove van 't verbrande vleesch verdroocht zijnde / van selfs afviel. Ware dit door Godes wonderbaerlijcke regieringhe niet gheschiedt/ daer en soude noch *Medicus,* [**1582.**] noch *Chirurgus* tijdts ghenoech connen comen hebben om het bloedt te stelpen/het soude met sulcker menichte uytgeloopen hebben (want eene van de aderen der kele was in stucken) dat de doodt eer daer soude gheweest zijn/eer het eerste verbandt hadde connen gheschieden.

Nae veerthien daghen viel de rove van 'tschrimpen der aderen van selfs af/ doe begon de wonde seer te bloeden/ alsoo dat den Prince wel *XII.* pondt bloedts afliep/ ende de *Medici* lieten hem op een ander plaetse noch wel twee pondt bloedts af/ om het bloeden van de wonden te diverteren. Als dit noch niet en holp/ so hebben de Meesters desen raedt ghebruyckt/ datter steedts dach en nacht yemandt den duym op de bloedende ader houden ende drucken soude/d'welck negen daghen lanck gheduyrt heeft / eer dat de natuere soo veel vleesicheyt ghegheven heeft / dat de ader gestopt werdt / ende op-hieldt van bloeden. Aldus wert het bloedt door Godes gehenckenisse / ende goeder Meesters neersticheyt ghestempt/ende de wonde wonderbaerlijck ghenesen / sonder dat de Prince daer van eenich letsel behieldt/tegen aller Menschen opinie/waer in *de Gravinne van Swartsenburg,* des Princen Suster/ een vrome/cloecke/ende gheschickte *Dame,* sonderlinge sorchvuldicheyt ende neersticheyt bewees. *De Princesse van Oranien, Charlotte de Bourbon, dochter van den Hertoge van Monpencier,* over de scheute ende quetsure hares Heeren grootelijcx verschrickt ende bedroeft geworden zijnde/is cranck geworden/doe de Prince genas/ende is overleden binnen Antwerpen den vijfden *Maij,* seer Christelijck: Sy wierdt seer solemnelijck den *IX. Maij* t'Antwerpen begraven/in de groote Kercke/ in de Besnijdenis-Capelle. Veel lieden zijn om haer af-sterven seer bedroeft gheweest: Maer

Salich zijnse die in den Heere sterven, sy rusten van haren arbeydt.

(136)

Hostiles mendax volitavit fama per Urbes,
NASSOVIUM occubuisse Hispania tota Papatus
Omnis gaudebat latronem tollit ad astra
Angelus ecce Dei, PRINCEPS detruditur orco.

Executie over *Antonis Timmerman* Mis-pape / ende over *Antoni Venero* ghedaen binnen Antwerpen.

[**1582.**] **A***Ntonius Timmerman* Jacobiner Monick/is/ ghelijck te vooren verhaelt is / gevonden ende ghevanckelijck genomen in het huys van den Moordt-stichter *Anastro,* alwaer hy gewoon was in het heymelijcke Misse te doen. Om dat hy kennisse ende wetenschap van dese moordt gehadt hebbende / die niet en heeft gheopenbaert / maer heeft den Moordenaer de biechte gehoort/ het Sacrament ghegheven / hem versekert dat hy een kindt des eeuwighen levens soude worden / als oock hem wijs gemaeckt / dat hy *invisibel* ofte onsichtbaer soude zijn/ tot welcken eynde hy hem eenige *characteren* op pampier ghegheven hadde/met eenighe steentgens/beentgens/welcke sy *Reliquien* noemen / den selfden gheleydende tot aen het Casteel des Princen logement/ onder weghe hem in sijn boos voornemen sterckende ende stijvende / ende hem tot aen de trappen van des Princen camer ghebracht hebbende / aldaer de benedictie ghegheven hadde: Soo is hy verwesen als eenen verrader / gheselle / ende mithulper eenes grouwelijcken Moordenaers / met den stroppe geworght te worden / daer nae ghevierendeelt / ende het hooft met de quartieren op de Stadts-poorten ghesett te worden / d'welck oock geschiet is / den *XXVIII. Martij,* onaenghesien dat de vrome Prince van Oranien voor [**1582.**] hem ende sijne complicen ernstlijck gheintercedeert ende ghenade by de Overicheyt versocht hadde. *Qui male pavit oves, nunc bene pascit aves.*

Ten selven daghe en stonde is oock met ghelijcke sententie ende vonnisse ter doodt verwesen/ *Antonio de Venero, Spaenjaert, Kassier ofte Boeck-houder van Anastro,* den welcken *Anastro,* sijn godloos voornemen eerst gheopenbaert ende ontdeckt hadde/versoeckende dat hy hem dese moordt te doen hem beloven woude; als daer mede connende Godt eenen aengenamen dienst doen/als oock den gantschen Lande ende Kercke/ ende mede hem in't particulier: Desen *Venero* heeft sijnen meester *Anastro* dit te doen afgheslaghen/ segghende / dat hy te bloode ende te cleynhertich was om dat te beginnen: Doch nae dat hy hem een weynichsken bedachtt hadde / soo seyde hy: *Daer en is gheen Man ter weerelt bequamer om dit te doen, als onsen Ioanille* (verstaende *Iean Iauregui*) die sal het wel aennemen / ende hy sal het oock wel uytvoeren / want hy is stout ende onversaecht. Jn dusdanighe moordt-stucken heeft den heeler soo groote schult/ als die het werck verrichtt ende doet.

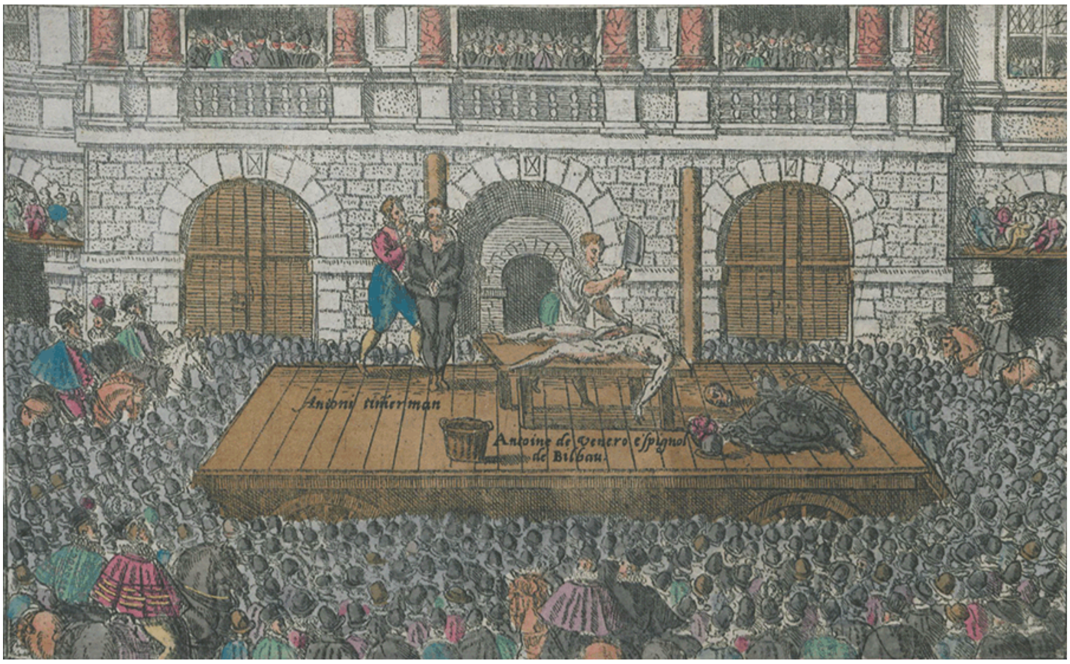

(137)

Quod non TISTPHONE tentat, quod Stygius horret
Ille PATER scelerum semper crudelis origo,
Hoc quidam effrais MONACHUS tentavit, ANASTRO
HISPANO monstrante, datus corvo esca voraci.

Hoe de Stadt *Lier* door *Sempel* is verraden ende overghelevert in handen van den Parmesaen/den tweeden *Augusti, 1582.*

[**1582.**] **I**N den Somer des jaers *1582.* zijnder van beyder sijdts volck vele aenslagen gemaeckt / bycans op alle Steden/ ende in alle de Provincien / doch weynighe zijnder gheluckt / onder de welcke is gheweest den verraderschen aenslach van *VVillem Sempel* Capiteyn van een Compagnie Schotten garnisoen houdende binnen Liere / een cleyne/ maer een stercke ende fraeye Stadt/ drie mijlen van Antwerpen/ tusschen Mechelen / Antwerpen/ ende Diest/ alwaer een Edel-man van Antwerpen Gouverneur binnen was/ghenoemt *Eetvelt.* Desen *Sempel* claechde van mis-betalinghe: Oock was hem eenighe cleynicheyt ofte onghelijck (nae sijn segghen) van de Staten wedervaren/welcke hy ghewroken heeft met het verraden ende overgeven der Stadt *Liere,* in handen van den Prince van Parma/ op den tweeden dach *Augusti, Anno 1582.* bedroevende soo menich eerlijck Man en Vrouwe / uyt pijcque ende wraeck-gierichheyt. Hy heeft sijnen aenslach ende voornemen aldus in het werck ghestelt: Den eersten *Augusti* was hy ten eten by den Gouverneur; Aen tafel zijnde / seyde hy / dat de vyandt een van sijn Soldaten ghevangen hadde / den welcken hy voor gheen rantsoen en conde los crijghen/waerom hy verlof van den Gouverneur badt ende versocht / om te moghen met eenighe Soldaten van sijn Compagnije uyttrecken/om den vyant erghens te betrappen/ende ghevanghens te erijghen/ om sijnen Soldaet alsoo by wisselinghe te lossen. De Gouverneur en heeft hem dit niet connen noch willen weygheren / maer was te vreden / dat hy soude uyttrecken met dertich sijner Schotten/ ende seven Soldaten van des Gouverneurs Compagnie/hem sijnen Trommel-slagher mede ghevende. Als nu *Sempel* de Lovensche Poorte uytghterocken was / twee mijlen buyten de Stadt zijnde / heeft hy sijn volck om te rusten [**1582.**] in een Kercke doen trecken/ alwaer hy van sijn Schotten/ des Gouverneurs Soldaten dede vangen eñ binden. Aldaer quam by hem het volc van den Heer *Haultepenne,* 'twelck in der haest uyt de naeste garnisoenen vergadert ende by een ghebracht was / gelijck sy versproken waren. Met dit volck trock *Sempel* nae de Stadt Liere; de Soldaten des Gouverneurs ghebonden zijnde/volchden desen hoop. De Schotten die in der Stadt ghebleven waren/ onder den Luytenant *Sempel,* Broeder van den Capiteyn / met den Vaen-drager ende Sergeant / lieten haer ter bestemder tijdt by malcanderen vinden boven de twee *Corps de Guarden* die sy ordinaerlijc besetteden/op een plaetse ghenoemt den Cluysen-pleyn / des morghens voor drie uyren. Als nu Capiteyn *Sempel* met des Parmesaens volck voor de Stadt quam/ roepende dat sy eenen grooten buyt ghecreghen hadden/ende versoeckende inghelaten te worden/ eer de vyandt/ die sy vreesden dat haer haest volghen mocht / haer dien quame afnemen: Soo is de Luytenant *Sempel* (die mede een verrader was) gegaen op het Stadt-huys/ biddende dat de Capiteyn van der Wacht met de Officieren ende eenighe Borghers souden willen tot den Gouverneur gaen om de sleutelen te halen / ende sijnen Broeder in te laten/met sijnen schoonen buyt. De Gouverneur heeft geconsenteert/ datmen het Wijncket soude openen/ maer de Poorten niet/voor dat het lichten dach soude zijn.

De Capiteyn van der Wacht met de goede Borghers / geen achter-dencken hebbende op dese Schotten/die langhe tijdt ghetrouwelijck ghedient hadden sonder opsprake / waren stracx willich de Poorte op te doen / insonderheyt *Cornelis Crieckaert,* dien nacht

(138)

Die ouerwininge der stat Lier hoese de malcontens ing[e] nomẽ en grouwelijcke tiranie daerin bedreuen hebben met moorden aen vrouwen en kinderen onooselyck veraden sijnde van Sempel Capiteijn vande schotten. La malleurense fortune de la ville de Lier prinse par le malcontens & masaccres cruellement a femmes & enfans les quels ont este vendu de leur Capitaine esquoschois
2. Augusti 1582.

[**1582.**] Capiteyn van der Wacht/ achtende gheen perijckel daer in gheleghen te wesen/midts dat hy wel verselschapt was/ende die Poorten oock bequaem waren/ om sulcx sonder perijckel te connen doen / want daer waren drie ofte vier Wijncketten achter malcanderen: Soo is hy alleen met den Poortier aen het uyterste Wijncket ghecomen / de andere van de Wacht soo lange binnen blijvende/ende d'ander Wijncketten met de grendels ghesloten houdende/ tot dat de Capiteyn van de Wacht soude besichticht hebben/of het al claer werck was. *Sempel* siende datmen de Wijncketten van binnen toeghegrendelt hieldt / heeft terstont den Poortier door-steken/ ende *Crieckaert* tot der doodt toe verwondet / also in handen crijgende des Stadts sleutelen. *Antonis Kray* een van des Gouverneurs Soldaten was midler wijle los ghecomen ende dese Schotten ontspronghen / die van buyten aen Fransmans Toorn de Borgheren toe-riep dat sy verraden waeren / ende maeckte *alarm.* Als dit de Luytenant *Sempel,* ende de Schotten die noch binnen waren/hoorden/overweldichden sy de Borghers in der Poorte / openden de binnen Wijncketten / creghen de sleutelen / ende openden de Poorten / de vyandt inleydende soo stillekens als sy conden: Doch soo haest als Haultepennens Peerde-volck / sterck zijnde ontrent ses hondert / in de Stadt was / soo hebben die hare Trompetten gheblasen/ ende terstont haer als vyanden bewesen / doodt slaende alle die haer ontmoetten/ ende besetten alomme de straten / de Borghers belettende op hare *alarm* plaetsen by malcanderen te comen. De Borghers siende dat de vyandt meester was van hare Stadt / soo heeft elck ghesien om een goet heen-comen / eenighe hebben haer versteken/ eenighe haer over de muyren werpende zijnt [**1582.**] met swemmen ontcomen / onder de welcke oock de Gouverneur was / die in't hemde ontcomen is/ met een schuytgen over de Stadts Grachten gherakende.

De vyandt is seer wreedt gheweest over de Vrouwen ende Kinderen / Nonnen ende Bagijnen/ vele der selfder vermoordende/ selfs oock niet verschoonende de arme oude Vrouwen in't Gast-huys: Men houdt het daer voor / datter boven de twee hondert Vrouwen ende Kinders vermoordt zijn /behalven de Mans die niet weynich en waren. De vyandt heeft de heele Stadt uytgeplondert/ende daer nae de overgheblevene Borghers op grooter rantsoen gesett/als sy betalen conden. Onder andere ghevanghens is geweest *Capiteyn Alonse,* een Spaenjaert/ die eenen geruymen tijdt de Staten getrouwelijck gedient heeft/ ende was corts hier te vooren seer swaerlijck voor Antwerpen ghequetst gheworden /daer van hy noch niet ghenesen en was. Desen hebben sy opghehangen by een been / tot dat hy doodt was / daer nae hebben sy hem ghevierendeelt / ende de quartieren buyten de Poorten aen galghen ghehange. Maer de Ruyters van Antwerpen haelden de quartieren/ ende hy wert op sijn Crijchs-mans eerlijck binnen Antwerpen in de groote kercke begraven.

Corts nae het innemen van Lier trock de Verrader *Sempel* nae Namen / daer hy den Prince van Parma / ende sijn Moeder begroette / die hem weynich careffe oft eere aen deden/ maer sonden hem nae Spanien/ om aldaer by den Coninck te versoecken loon voor desen dienst sijner Majesteyt gedaen; maer hy heeft weynich ghecreghen.

Proditionem amo, proditorem non amo.

Lochvm **beleghert zijnde van** ***Parma,*** **wordt ontset door Graef** ***VVillem van Nassou,*** **ende den** ***Grave van Hohenloh, Anno 1582.*** **den** ***24. Septembris.***

[**1582.**] **F***Rancisco Verdugo,* een cloeck/ervaren/ende beleeft Spaenjaert/die door sijn dapperheyt/van Musquetier/daer hy voor diende doe Haerlem beleghert was/ tot den Gouvernemente van Frieslandt geclommen was/ hadde met vier ofte vijf duysent Voet-knechten/ ende eenighe Peerden/ het Stedeken *Lochum,* ghelegen in der Graefschap Zutphen/ op de Berckel/twee mijlen van de Stadt Zutphen/ beleghert/ ende hadde dat tot den uytersten noodt van provande gebrocht. Maer *Graef VVilhelm Lodewijck van Nassou,* eenich Crijchs-volck vergadert hebbende / heeft een goet ghetal van Waghenen gheladen met victualie ende allerley behoeften / daer binnen gebracht/dat het den vyandt moeste aensien/ende en conde het niet verhinderen. *Graef VVilhelm* dit verrichtt hebbende/ende wederom vertrocken zijnde/ende *Verdugo* wel vermoedende/dat het revictuaillieren niet ghenoech en was/om langhen tijdt tegen te houden / soo is hy met sijn Legher blijven ligghen/ makende rontom de Stadt *XVI.* of *XVII.* stercke Schansen/ ende op den Bergh die voor *Lochum* leyt/maeckte hy drie Schanssen/eensdeels om allen toeganck tot de belegherde te beletten/ ander deels om daer in versekert te ligghen voor den aenloop sijner vyanden. *Graef VVillem Lodewijck van Nassou,* ende de *Grave van Hohenlo* dit vernemende / hebben vergadert ende by een ghebracht in Gelderlandt ende Overyssel / soo veel volcx als sy conden/ ende sy zijn wederom derwaerts ghetrocken/ met twee duysent te voet ende thien hondert Peerden/ met eenich Gheschutt. Jn d'eerste schermutselinghe vielen sy den vyandt so dapper aen te voet ende te peerde/ dat *Verdugo* met sijn volck in-sijn Schansen op den Berghtrock. Twee daghen hier nae bespronghen den Franschen Colonel [**1582.**] *d'Alleyn,* een seer cloeck Crijchs-man / een van des vyandts sterckste Schansen/ beneden den Bergh gelegen/ende die van der Stadt deden op de selfde uyre eenen uytval/daer mede sy de Schanse by de Molenpoorte wonnen / daer ontrent tachtentich van den vyandt doodt bleven: Daer wierdt aen beyde sijden soo langhe ende soo wel ghevochten/ dat daer en tusschen de Brugghe over de Berckel/ die afghebroken was / hermaeckt werdt/daer over dan de Waghens passeerden ende de Stadt overvloediger victualicerden / als te vooren geschiedt was: Den naesten nacht werdender noch twee Schansen des vyandts overweldicht. Daer nae zijn Duc d'Alencons Ruyteren onbedachtelijck op haren vyant (dien sy op den Berg ghenoechsaem besett ende beleghert hadden) aenghevallen met *disordre,* daer over sy van *Verdugo* in de vlucht gheslaghen werden/met verlies van twee ofte drie Capiteyns / ende eenige Ruyteren en Soldaten: Sommighe bleven doodt in't vechten/ maer sommige zijn van den Spaenjaert in coelen bloede doodt geslaghen. Daer nae vertrock Duc d'Alensons volck met den Colonel *d'Alleyn:* Maer *de drie jonghe Graven van Berghe, Herman, Frederick, ende Hendrick* weken in de Stadt.

Verdugo bleef noch even wel voor de Stadt liggen/ ende hy creech sijn verlooren Schansen lichtelijck wederom in/ ende hy benaude de Stadt veel meer als hy te vooren gedaen hadde/ wetende dat de Stadt meer beswaert was met de Heeren / ende het volck datter nieu inghebracht was/ als sy door de inghebrachte *vivres* versterckt was. *Verdugo* zijn te hulpe gecomen *Graef Carel van Mansvelt,* eñ *de Heere van Haultepenne,*

[**1582.**] mede brenghende ses hondert Peerden/ende vijfthien hondert Voet-knechten. De Stadt is in sulcken honghers-noot gecomen/datmender begon Peerde-vleys te eten / zijnde ontrent twintich daghen gheleden/dat de laetste provande daer binnen ghebracht was. *Verdugo* dede de Stadt voor de tweede reyse sommeren ofte opheysschen / maer te vergheefs / *de cloecke Borghers van Lochum,* ende de Soldaten wouden liever het uyterste verwachten/dan haer overgeven in handen van haren vyandt. De Grave van *Hohenlo* was seer neerstich om 'tontsett van *Lochum* voor de derde reyse te bevoorderen; Hy is in aller ijl ghereden nae Antwerpen/ ende heeft van den Hertoghe meer volcx als hy te vooren ghehadt hadde / vercreghen / te weten twee duysent / ende vijfhondert Voet-knechten/ ende vijfthien hondert Peerden / soo Fransche / als Duytsche / met noch drie Cornetten Engelsche onder *Norrits.* Hier mede trock de Grave van *Hohenloh* nae *Lochum:* Soo haest als hy aenquam verliet *Graef Carel van Mansvelt* sijn Legher-plaetse/ ende dat met groote *disordre,* treckende over 'twater/om naerder by *Verdugo* te wesen. *Hohenloh* is stracx in Mansvelts Leger-plaetse gaen ligghen. Dese beyde Legers zijn aen malcanderen ghecomen: Daer is aen beyde sijden dapperlijck ghevochten / ende daer bleef veel volcx doodt. Daer en tusschen liet de Grave van *Hohenloh* een Schanse opwerpen tusschen twee van des vyandts Schansen/door behulp van de welcke hy een Brugghe over de Berckelbracht / over de welcke hy in de Stadt conde comen/daer hy vers volc inbracht/ daer uyt nemende die ghequetste / ende die onnutt in de Stadt waren. Aen d'eynde deser Brugge dede *Hohenloh* noch een Schansken maken / tot bewaringhe ende beschuttinghe der selfder Brugghe: *Verdugo* [**1582.**] ende de andere dit siende ende merckende / ende achtende de Stadt nu ghenoechsaem gherevictualieert te zijn: Oock vreesende dat sy van achteren mochten omcinghelt worden/soo resolveerden sy op te breken/ d'welck sy gedaen hebben den *XXIII. Septembris,* verlatende alle haere Schansen / ende optreckende in slach-ordre. *Verdugo* trock nae Grolle/ ende *Mansvelt* met *Haultepenne* weder nae Brabant. Des anderen daechs werdt *Lochum* met ghemack volcomelijck gespijst / ende van allen noodtdruft versorcht / ende alle de Schansen die den Spaenjaert daer gemaeckt hadde / wierden stracx gheslichtt. Gheduyrende dit belech is met een coeghel uyt der Stadt ghetroffen *Gijsbert van Batenburgh, Heere van Anholt, Baender-heere des Vorstendoms Geldre ende der Graefschap Zutphen,* Colonel van een Regiment Duytsche Voet-knechten/die den Coninck van Hispanien diende/ende was de voornaemste die dese belegheringhe veroorsaeckt ende te weghe ghebracht hadde / overmits het garnisoen van *Lochum* hem seer quelde/ ende dagelijcx voor *Anholt* quam.

Sic patitur in telis vulnera facta suis.

Corts hier nae werdt den Spaenschen afgenomen het schoone huys te *Keppel,* in der Graefschap Zutphen ghelegen / nae dat eenighe scheuten daer op ghedaen waren. Als mede het huys te *Bronckhorst,* oock in der Graefschap Zutphen / toecomende den welgeborenen Heer *Grave Iobst, Grave te Limburgh, ende Bronckhorst, Heere te Styrumb, VVis, ende Borkeloh, Baender-heere des Vorstendoms Geldre ende der Graefschap Zutphen.*

(139)

VERDUGO belli fulmen, quoqȝ Martis alumnus,
LOCHEMIUM forti Cingebat milite portas,
Indoluit mox NASSOVII de stirpe GILELMUS,
Liberat obsidione viros, et pellit IBEROS,

Avdenaerde by Parma beleghert ende inghenomen/den vijfden *Iulij, 1582.*

[**1582.**] **N**Ae dat de Prince van Parma de stercke Stadt Doornijck overwonnen hadde / soo isser by de Staten alle neersticheyt ghedaen om Oudenaerde / een stercke oude Stadt in Vlaenderen / vijf mijlen van Gent / ende seven van Doornijck gheleghen / van alle noodruft/ ende insonderheyt met een goet sterck garnisoen te versekeren/ d'welck door eenighe die beter Spaens / dan Frans/ of Oraniens waren / is verhindert gheworden: Sy seyden dat sy met weynich garnisoen sterck ghenoech waren om haer Stadt te bewaren: Sy mis-trouden haren Gouverneur *Guilliame de Maulde, Heere van Mansaert,* sonder dat oyt ghebleken heeft / dat sy daer wettelijcke oorsake toe hadden. Hy siende dat hy met believen der Borgeren de Stadt met gheen genoechsaem garnisoen versorghen en mocht/ soo heeft hy gepoocht buyten kennisse van den Magistraet ende Borgherije/den eersten *Decembris 1581.* eenige Ruyteren van den Prince van Oranien hem ghesonden/ in de Stadt te brenghen; Alser twee Vaenen binnen waren/ soo heeft de Wacht-meester de yseren Poorte toe-ghesloten / ende de andere buyten ghehouden. De Borghers vernemende / dat *Mansaert* dit volck daer binnen ghebracht hadde / zijn stracx op de beenen ghecomen met haer gheweer en wapenen/ ende sy hebben de Ruyters ter Stadt uyt ghedreven/ ende den Gouverneur met sijn Crijchs-volck jaechden sy nae / ende souden hem voor seker doodt gheslaghen hebben/hadden sy hem gheereghen; maer hy ist ontcomen/ ende op het Casteel ghevluchtt. Stracx hebben de Borghers in dese haestighe furie haer beschanst teghen het Casteel / ende wouden den Gouverneur daer van hebben / schietende daer op met twee halve Cartouwen/eenen halven dach lanck: Sy brandden de Valbrugge af/ende deden al het gewelt dat sy conden/nae [**1582.**] den aert eenes toornighen volcx. *De Heere van Mansaert* dit gewelt ende rasernije siende/ende geen macht noch middelen hebbende om genoechsame tegen-weere te doen / is met eenighe Soldaten van sijn Compagnije des nachts van het Casteel ghetrocken / ende tot den Prince ghegaen om hem dit teclagen / ende te openbaren in wat perijckel die Stadt was. De Borghers en hebben niet gherust voor ende aleer sy meester van dit Casteel / ghenoemt het Nieu-Casteel/geleghen aen de Stadts-muyren/in't Suyd-oosten/geworden waren/ meester gheworden zijnde/ hebben sy het selfde/haer bloedt noch niet coele gheworden zijnde/ afghebroken ende gheheel gheraseert.

De Prince van Parma dit vernomen hebbende/ heeft stracx aen die van Oudenaerde geschreven/ende eenich Peerde-volck tot voor de Stadt gesonden / sijnen dienst ende vriendtschap haer aen-presenterende/ soo sy haer met haren Coninck wouden versoenen: Maer sy gaven hem voor dat mael een afslagighe antwoorde. Doch dese mutinatie heeft veroorsaeckt/ dat Parma het naeste saysoen met sijn Legher daer voor ghecomenis/ namelijck op den achtsten *Aprilis Anno 1582.* hem gelatende als of hy Meenen meende te belegheren: Doe hy met sijn Legher voor by Oudenaerde trock / soo vielender drie Compagnien uyt de Stadt in sijn *arriere-guarde,* maer sy wierden meest doodt-gheslaghen / ende stracx keerde het gheheele Legher om/ ende bleef voor Oudenaerde vast liggen. Hy nam het Casteel van Gavere in/een mijle van dese Stadt gheleghen / vreesende datmen uyt het selfde hem soude beletten den toe-voer van *vivres* in zijn Legher: Parma heeft oock met behendicheyt het Casteel van Castens/aen d'ander geweste van de Stadt

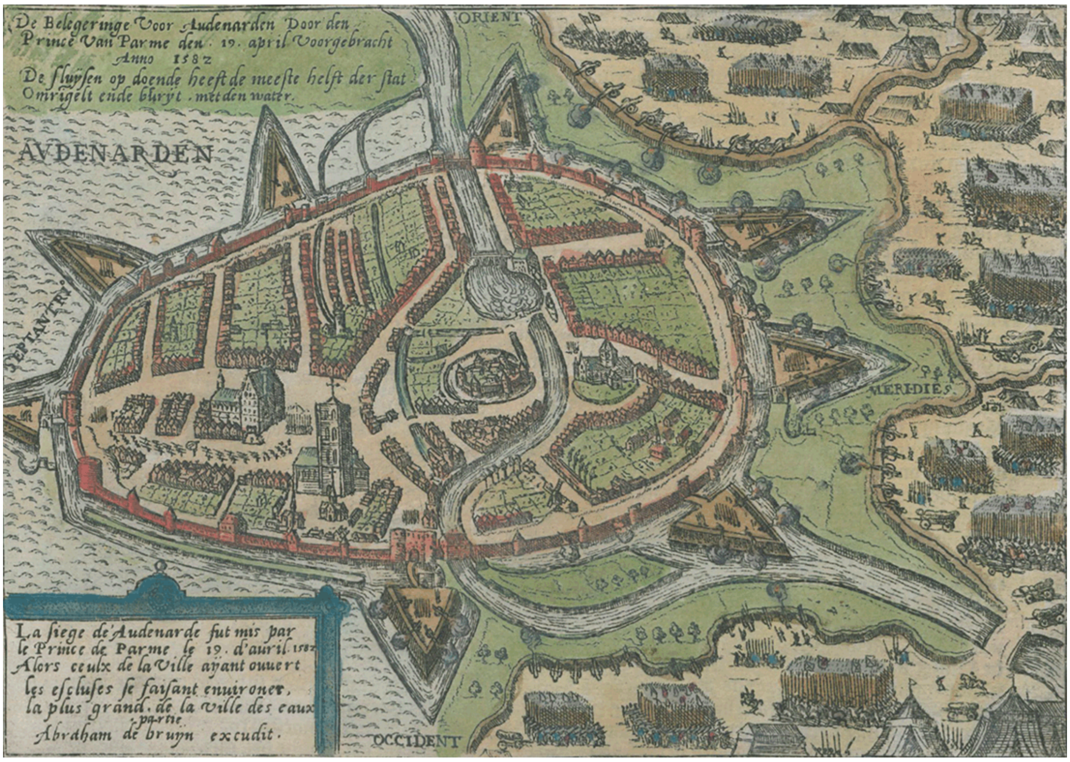

(140) De Belegeringe Voor Audenarden Door den
Prince Van Parme den .19. april Voorgebracht
Anno 1582
De sluysen op doende heeft de meeste helft der stat
Omrigelt ende beuryt met den water.
La siege de' Audenar de fut mis par le Prince de Parme le 19. d'auril. 1582 Alors ceulx de la ville aijant ouuert les escluses se faisant enuironer, la plus grand, de la ville des eaux partie Abraham de bruijn excudit.

[**1582.**] gheleghen/ inghenomen/ om alsoo sijn Legher aen alle canten des te beter te versekeren voor inval des vyandts. *Heer Frederick van der Borght* was te deser tijdt Gouverneur binnen de Stadt. Parma heeft terstont sijn Gheschutt geplant/ende met *xxv.* stucken twaelf uyren lanck sonder ophouden soo geschooten/ dat hy een *bresche* ghemaeckt heeft/ groot ghenoech om een storm aen te brenghen / d'welck hy oock soude ghedaen hebben/ ten ware dat het hooghe ende dagelijcx wassende water hem verhindert hadde: Hy liet eenige Vlot-bruggen maken om daer mede het volck aen de *bresche* te brenghen/maer 'twas te vergheefs. Die van binnen hebben haer seer wel gheweert/maer sy en haddender maer ontrent vier hondert Soldaten binnen / die niet veel uytrechten en conden met uytvallen/ ofte om den vyandt te verhinderen sijn Gheschut te planten: Sy setten een groot deel der Stadt in't water; maer waren sy binnen sterck ghenoech van volcke gheweest / sy souden by nae de gheheele Stadt in't water connen stellen hebben/ want de geleghentheyt ofte situatie deser Stadt leegh is/ ende bequaem om met water te laten beloopen / alsmen de Schelde/die door de Stadt loopt op-houdt. De Prince van Parma heeft meest al sijn macht gebruyckt op een van der Stadts-poorten / ende op een Ravelijn ofte buyten-werck daer nevens / welcke die van binnen langhe cloeckelijck defendeerden/aen beyde sijden veel volcx doodt blijvende/ ende onder andere eenen van der Staten Capiteyns / ghenoemt *Ioncker Bernoylie,* van Antwerpen gheboortich. Eyndelijck heeft de Prince van Parma dit buyten-werck stormender handt inghenomen: Maer de Soldaten ende Borghers hebbender den vyandt cloeckelijck starcx weder uytgeslagen/ met verlies wel van drie hondert Man/ die van binnen maer vier Mannen verliesende. Siet wat dat cloecke gheresolveerde Soldaten doen connen. *Parma* hier uyt ghedreven zijnde/heeft aen d'ander sijde der Stadt een bollewerck doen onder-graven [**1582.**] / daer hy meester van gheworden is: Maer die van binnen hebbender stracx een halve mane teghens op-gheworpen. *Duc d'Alenson* ende de Staten/insonderheyt die van Vlaenderen / deden groote neerstichheyt om dese Stadt te ontsetten. Maer de Francoysen / daer mede men de Stadt meynde te ontsetten/quamen lancksaem uyt Vranckerijck / als oock deden eenighe nieu-aenghenomene Duytsche Ruyteren: Soo dat de Staten / by ghebreck van volck/des Princen van Parmas Legher niet en dorsten bespringhen / die sterck en wel begraven lach aen den cant van de Riviere/langhst de welcke die van Doornijck sijn Legher spijsighden ende van alles rijckelijck versorchden. Die van Gent meyndender eens Ruyteren en Soldaten in te brengen/(victualie ende amunitie wasser genoech in/) maer *de Marquis van Roubay* heeftse ten deele gheslaghen / ten deele te rugghe ghejaecht / haer vervolghende tot voor de Poorten van Gent / daer bleven wel tachtentich Ruyters doodt/ behalven een goet deel Voet-knechten. Binnen de Stadt en waren de Borghers ende Soldaten niet wel eens; De Paeps-ghesinde Borghers welcker vele waren / spraken al stracx alser *Parma* eerst voor-gecomen was / van opgheven ofte appoincteren / ende verstaken de victualie voor de Soldaten/soo seere als sy eenichsins conden; Soo dat de Gouverneur desen onwille der Borgheren siende / ende wel merckende dat hy geen ontset te verwachten en hadde/de Stadt nae drie maenden belegheringe / heeft overghegeven/ in handen van *Parma,* op den vijfden dach *Iulij,* haer consenterende schier al wat sy begeerden. De Soldaten zijn met haer gheweer / ende bagagije uytgetrocken. De Borghers moesten tot afcoopinghe der pilagie / ende tot betalinghe der gheener die haer beleghert hadden/opbrenghen in ses weken tijdts dertich duysent guldens in baren gelde: Die uyt de Stadt

[**1582.**] vertrecken wouden/ werdt ghegheven een gheheel jare om hare goederen te vercoopen: Dien van de Ghereformeerde Religie werdt gheoorlooft in de Stadt te blijven/ sonder inquisitie/midts dat sy niemandt schandael gheven en souden / d'welck een breede uytlegginghe heeft / want uyt de Misse ende [**1582.**] Predicatie blijven/ niet Biechten/ niet te Sacrament gaen/ *&c.* is schandael gheven. *De Heere van Manuy* is van *Parma* Gouverneur deser Stadt ghemaeckt.

Tempora mutantur, & nos mutamur in illis.

Hoe *Salcedo,* ende andere verraders *Duc d'Alenson,* ende den Prince van Oranien binnen Brugghe meynden te vermoorden / ende hoe sy daer over zijn ghestraft gheworden / *Anno 1582.*

[**1582.**] **I**N den jare *1582.* doe *Duc d'Alenson* ende de Prince van Oranien te Brugghe in Vlaenderen waren/ isser aen den dach ghecomen een verraderije ofte moorderije/voorghenomen by eenen Spaenjaert/ghenoemt *Nicolaes Salcedo;* Eenen Jtaliaen/ ghenoemt *Francisco Baza,* gheboren in't Landt van Bressa / wesende eenen Ruyter onder de Compagnie van *Farnando Gonsaga,* ende eenen Wale/ ghenoemt *Nicolaes Hugot,* toeghenaemt *la Borde.* Dese drie fijne gesellen zijn door den Prince van Parma ofte sijne Dienaers daer toe ghebrocht ende ghecocht/ dat sy belooft en voorgenomen hebben/elc alleen/of t'samen/ *Duc d'Alenson,* ende den Prince van Oranien te vermoorden/so haest als sy daer toe occasie ofte gelegentheyt vinden souden/het ware dan door fenijn/of door eenighen anderen middel/ hoe sy best connen souden/ ghelijck sy selfs/ghevanghen zijnde / bekent ende beleden hebben. Desen *Salcedo* hadde eenen tijdt lanck hier bevoorens binnen *Rouan* op sijnen hals gevangen gheseten / aengheclaecht zijnde / dat hy sich gheneert hadde met valsche numte: Hy stondt in duysent perijckel sijnes levens / maer hy is van *Duc d'Alenson* verbeden ende uyt de ghevanckenisse verlost. Hy is nae Hispanien getrocken/alwaer hy eenen tijdt lanck gheweest zijnde/so is hy in Loreynen comen woonen. [**1582.**] Als *Duc d'Alenson* in Vranckerijck ende elders volck op nam / om nae Neder-landt te comen ende Camerijck t'ontsetten / soo heeft hy hem in sijnen dienst begheven / ende heeft hem gevolcht tot binnen Antwerpen / hopende eenich Officie in d'een of d'ander Compagnije te crijghen. *Lamorael van Egmont,* die nae der handt Grave van Egmont gheworden is / hieldt groote kennisse met desen *Salcedo,* d'welck de Prince van Oranien niet geern en sach / want hy hadde een quade ooghe op desen boeve / wel merckende dat hy met eenich schelm-stuck swangher ginck. Alsoo dan de Prince van Oranien den kinderen van Egmont een goet herte toedroech/ soo om hares vaders wille/ met den welcken de Prince seer goede kennisse ende vriendtschap gehadt ende ghehouden hadde / als mede om dat de Hertoginne van Beyeren/weduwe van Egmont / den Prince van Oranien al hare kinderen in haer doodt bedde seer hoogelijck ghecommandeert hadde: Des te liever en aenghenamer was desen jongen Heere sijn Princelijcke Excellentie om dat hy sich gheliet de Ghereformeerde Religie eenichsins toegedaen te wesen. De Prince arbeydde sijn beste / om *Lamorael* tot het Gouvernement van Vlaenderen te

[**1582.**] brengen/daer toe groote apparentie was. De Prince heeft desen jonghen Heere eens in sijn camer genomen ende ghevraecht / waerom dat hy soo groote conversatie met *Salcedo* hieldt? Hy antwoorde / nerghens om anders/dan om dat hy so goede kennisse ende wetenschap heeft in de Alkemisterije / daer ick oock mijn *plaisir* in neme/ende my oeffene. De Prince seyde hem/ dat hy wat erghers vreesde/ ende vermaende hem/ dat hy hem ontslaen soude van *Salcedos* gheselschap ende ommeganck/daer by voeghende/dat hy *Salcedo* niet openbaren en soude/ dat hy hem dit seyde. 'Twelck *Lamoral* nochtans niet verswegen en heeft/ maer heeft het hem weder over gedragen so haest als hy by hem quam/het zy door onbedachtsaemheyt /of dat het doch der menschen natuere is/ dat sy gemeynlijck geneycht zijnte doen of te spreken/ datmen haer verbiedt. Weynich daghen hier nae heeftmen soo veel ghehoort/ghesien/ende vernomen van *Salcedo,* dat hy is aengetast ende inder gevanckenisse gebracht op den *XXI. Iulij. Francisco Baza* ontrent het Hof wandelende/ ende verwachtende sijnen mit-gheselle *Salcedo,* ende den selfden niet connende vernemen/so heeft hy d'een en d'ander nae hem ghevraecht/niet wetende dat hy vast ghehouden was. *Baza* comende by eenen die wist dat *Salcedo* ghevanckelijck ghenomen was/ende waerom/hem vragende of hy *Salcedo* nerghens ghesien hadde? Soo is hy oock aenghetast ende ghevanghen gheworden/als bekent wesende voor eenen gheselle van *Salcedo.*

Noscitur ex socio, qui non cognoscitur [**1582.**] *ex se.*

Het derde Moordt-kindt/ ghenoemt *Hugot,* of *la Borde,* lonten rieckende/heeft hem stracx van daer gepackt/ende hy is ontcomen. *Salcedo* ende *Baza* gheexamineert ende onder-vraecht zijnde/hebben bekent dat sy voorghenomen hadden den Hertoghe ende den Prince te vermoorden/ het ware aen tafel/ of in het schip/of op de strate/daer haer d'eerste ghelegentheyt presenteren soude / ende op sulcker maniere als sy best souden connen. Dese hare belijdenisse hebben sy onder-teeckent ende onder-schreven. *Francisco Baza* wel wetende / dat hy verdient hadde met een harde ende schandelijcke doodt ghestraft te worden/ soo heeft hy hem selven den *XXX. Iulij* met een mes in de ghevanckenisse gedoodt: Waer over hy verwesen is als eenen die hem selven vermoordt hadde/ter Galghe gesleept te worden/ ende met den hoofde in een vorke ofte spriet ghehanghen te worden. Maer uyt cracht van een tweede vonnisse/is hy gevierendelt/ende de quartieren zijn aen halve galghen ghehangen gheworden/ om dat hy voorghenomen hadde den Hertoghe van Brabant ende den Prince van Oranien te vermoorden; Jn de sententie / die opentlijck aen de Galghe ghenaghelt werdt / stondt met uytghedruckte woorden by / *dat hy dit meynde ghedaen te hebben door expressen last ende bevell van den Prince van Parma.*

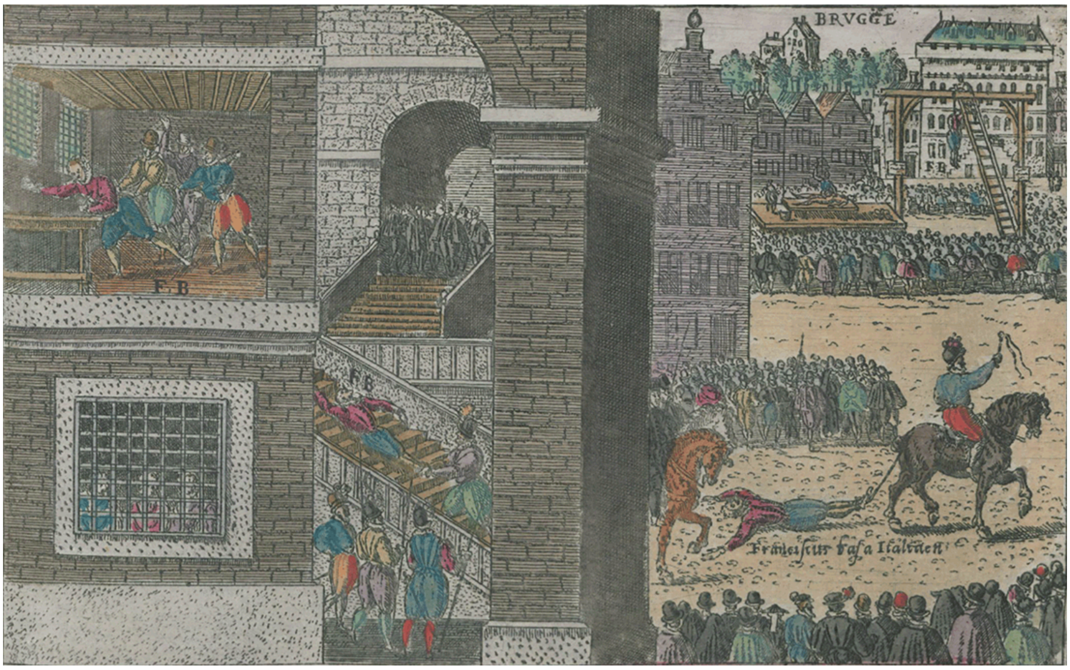

(141)
Veraderije gesticht om den Hertoge van Brabant en den Prince van Orangien te vermoorden door een spaignart Salcedo genaemt en franciscus basa die hem seluē heeft vermoort en is daer na gesleijpt gehangē en gequartiert Lexecution faict a franciscus basa traitre & complice de Salcedo aijant eu intelligence de tuer le Duck de Brabant & le Prince D'orange apres auoir tuee soij mesme en prison fut traines pendu et mis en quartier. le. 31me Iuliet 1582

Doodt-straffe van *Nioclaes Salcedo* binnen Parijs/den vijfentwintichsten *Octobris, Anno 1582.*

[**1582.**] **L***Amoral* van Egmont wierdt oock gevanckelijck ghenomen/om dat hy met *Salcedo* dagelijcx verkeert ende omme-ghegaen hadde; Als hy over dit feyt ghevraecht ende gheexamineert wierdt/so bekende hy wel/ dat hy *Salcedo* hadde overghedraghen/ al wat de Prince van Oranien hem gheseyt ende ghewaerschout hadde /belangende den daghelijckschen ommeganck met hem: Doch ontkende gantschelijck eenighe kennisse van dit moordadighe feyt te hebben. Hy bleef noch eenighe daghen lanck in goede versekeringhe ende bewaringe: Maer als de Hertoghe uyt Neder-landt vertrock/soo is hy los ghelaten/ende is met hem nae Vranckerijck ghereyst.

Salcedo werdt/ten versoecke van den Coninck van Vranckerijck/ ende sijn Moeder/ nae Parijs ghevoert / alwaer hy bekent hebbende/ dat hy tot volvoeringhe der voor-verhaelder moorden/ van den Coninck van Hispanien tot een *arra* of Judas penninck ontfanghen hadde de somme van vier duysent Ducaten: Oock noch verscheydene stucken openbaerde/ die den Coninck/ *Duc d'Alenson,* ende eenighe Groote in Vranckerijck te na souden gegaen hebben: Soo is hy by sententie van den Parlamente van Parijs verwesen met vier Peerden levendich van een ghescheurt te worden. Jn de sententie stondt uytghedruckt / dat dit gheschieden soude in de teghenwoordicheyt van den Coninck/ de Coninginne / des Conincx Moeder/Princen van den bloede / ende andere Princen en Heeren des Hoofs. Dit alles alsoo/ nae den in-houdt der sententie/ volbracht op den vijfentwintichsten *Octobris, Anno 1582.* De quartieren sijn [**1582.**] aen halve Galghen ghehanghen/ende het hooft is op eenen staeck ghesett/tot aes der voeghelen/ende spot der Menschen. Het is wel een seer sware ende schrickelijcke pijne / die desen Moordenaer is aenghedaen gheweest/maer daerom worden dese boose Menschen dus pijnelijck om-ghebracht/*Vt ad unum paena; Metus ad plures: Exemplum ad omnes perveniat.* Dat is: Op dat *eenen* booswicht aldus ghestraft wordende / *vele* vreesen/ ende *alle* Menschen een exempel of spieghel daer aen nemen souden.

De oude Leeraer *Bernardus* seyt seer wel: *Mala est peccatorum mors, in amissione mundi, quia non possunt sine dolore separari ab eo quem diligunt: Pejor in dissolutione carnis, à qua evelluntur eorum anima à Spiritibus malignis: pessima in tormentis Inferni, quando corpus & anima perpetuis simul addicuntur ignibus.* Dat is: Der boos-daders doodt is quaet/ten aensien dat sy de weerelt verlaten moeten/ van de welcke sy sonder groote hert-seer niet scheyden en connen/ dewijle sy de selfde soo seer bemminnen: Noch quader is haere doodt/ ten aensien dat hare sielen van de quade Gheesten uyt hare lichamen gheruckt worden: Maer alder quaetst is haere doodt/ ten aensien/ dat haere sielen ende lichamen in der helle eeuwichlijck sullen moeten branden en blaken.

In tali tales capiuntur flumine pisces.

(142)
Salzedo ouertuijcht eñ bekent den Hertoge van Brabant te hebbē willen vermoorden is met vier peerden verschuert in Paris in Conincks presentie. Nicolas Salzedo convaincu d'auoir voulu tuer Mon. Seigneur le Duc de Brabant & D'aniou est tire a quatre cheuauls en greue a Paris en presence du Roij.

Des Hertoghen van Brabants volck neemt *Aelst* in/ den *XXIII. Aprilis, Anno 1582.*

[**1582.**] **T**Erwijle de Prince van Parma met sijn Legher voor Oudenaerde lach/ soo heeft *Duc d'Alenson* verscheydene aenflaghen op de Steden in Brabant ende in Vlaenderen gehadt / meynende daer door/soo sy hem gheluckt waren / den Prince van Parma te doen opbreken/of immers met weynich costen ende cleyne spillinghe van volck/meer uyt te richten/als Parma doen soude met de belegeringe voor Oudenaerde. *Rochepot* hadde eenen aenslach op Cortrijc/die misluckte: Die van Antwerpē op Aerschot/te vergeefs: Maer *Mons de Tempel,* Gouverneur van Brussel / *de Colonel La-Garde,* ende *Mons de Thyant,* Gouverneur van Nienove/hadden eenē aenslach beraemt op de Stadt *Aelst,* zijnde de Hooft-stadt van *Flandria Imperialis,* of Rijcx-Vlaenderē/die haer gelucket is. Des nachts te twee uyren/ den *XXIII. Aprilis,* hebbē sy door het garnisoen van Liederkercke eenen *alarm* gemaeckt aen de swackste sijde der Stadt. Terwijle die van binnen al derwaers liepen/om den vyandt te keeren/so is der Staten volck aen de sterckste sijde der Stadt/ by de Brusselsche Poorte / neffens den Steen-wech aengevallen; haerder ettelijcke door de Stadts-grachten/die by na eens Mans lenghde diepe waren/passerende/met de slincker handt hielden sy hare bussen boven hare hoofden/ in de rechter handt hielden sy den blooten deghen/ de poeder-flesschen staken sy in hare hoeds-banden/in de plaetse van pluymagien; de brandende lonten hielden sy in den mont. Door het water geraeckt zijnde/hebben sy drie ledderen in de Stadts-gracht ghesett/ende eenighe plancken/teghen de muyren aen lenende/daer lancx eenighe Soldaten cloeckelijck op-clasterden en clommen / d'eerste was een seer braef Soldaet / Coninck ghenaemt/hy werdt stracx van die van binnen door-schoten: Doch de andere en verloren daerom [**1582.**] den moed niet/maer volchden malcandere cloeckelije/ ende staken terstont de Schilt-wacht doodt/met alle die haer ontmoetten: Sy deden haer Trommel stracx *alarm* slaen/ om die van binnen des te meerder vreese aen te jaghen / als of haerder vele binnen waren gheweest/daer het om een thien of twintich Man te doene was. Die van binnen schoten de grove stucken los op der Staten volck/maer sy deden weynich schade/ overmidts de duysterheyt des nachts. Alser nu ontrent twee hondert opgheclommen waren/trocken sy wat dieper in de Stadt; By malcanderen staende op een groot pleyn beneden de muyren/so zijn die van der Stadt haer stoutelijck aenghevallen/haer twee mael te rugghe drijvende/ soo dat die noch buyten ende op de ramparde waren / niet wel en dorsten voorts opclimmen / of in de Stadt vallen: Maer als de Capiteyns ende aen-leyders haren Soldaten goeden moet aenghesproken ende ernstlijck vermaent hadden haer devoir te doen / ende haren eedt te betrachten/so hebben sy eenen dapperen inval ghelijcker handt gedaen/ ende eenighe van haer sijn gheloopen nae de Brusselsche Poorte / daer sy de Wacht om-brachten/ ende braken de Poorte met ghewelt open/ met noch een buyten-brugghe / den Ruyteren die buyten ghereet stonden/alsoo den wech openende: Als die van binnen dit hoorden en saghen / soo namen sy de vlucht nae de Marckt ende nae het Stadt-huys/ alwaer sy noch wel een half uyre tijdts met schieten en schermutselen teghen-weere deden/ maer ten laetsten hebben sy genade versocht/ ende daer hebben haer ontrent hondert en thien Soldaten (behalven vele Borghers) gevanghen ghegheven: Sommighe ontliepen/ende verstaken haer daer sy best conden: Eenighe spronghen

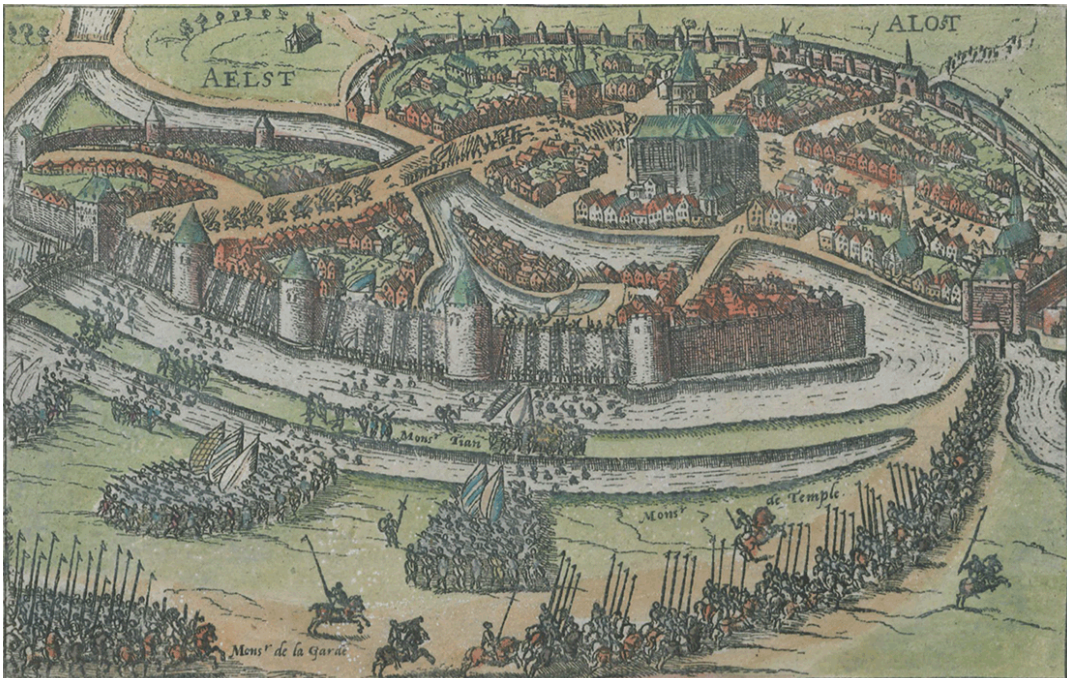

(143)
Dinterpriscende memen der stat Aelst gedaen bij Monsr Tian Collonel vande voetknechten ende Monsr de Temple Ouerste Vande Ruijters. anno 1582. den 23. april. La vaillante enterprinse suy la ville D'alost gaigneé par Monsr Tian Collonelle de linfanterie' & Monsr de Temple Cheff de la cheuallerie auec Monsr de la Garde.

[**1582.**] over de muyren/welcker vele buyten gevangen wierden van der Staten Crijchs-volck. Daer bleven in het ghevecht doodt ontrent twee hondert Mans/soo Borghers / als Soldaten / waer onder waren *XVII. Papen,* die haer/ nevens veel ander Moniken ende Papen/ (welcker wel tot vier hondert voor en nae/ om dat het buyten soo periculoos was/ in de Stadt gevlucht waren) mannelijck gheweert hadden. Van der Staten volck blevender ontrent *XXV.* doodt. *De Heere van Moucheron,* Gouverneur der Stadt / wert ghevanghen/ met vier Capiteyns: Als oock *Heer Pieter Aloys, Abt van Ninove,* sijn rantsoen/met twee van sijn Monicken werdt ghestelt op vier duysent guldens: Een Soldaet/ghenoemt *Paulus Carlier,* die de thienste op de muyren was/ creech desen Abt met de twee Monicken ghevanghen. *De Heere van Tyant* is Gouverneur van Aelst ghestelt / ende ghebleven/ tot dat hy inde Fransche furie doodt bleef. *Mons de* [**1582.**] *Temple,* ende *la Guarde,* trocken wederom elck nae haer garnisoen/daer latende genoechsame besettinge.

Corts hier nae hebben vijfthien van Parmas Soldaten/ seer behendelijck malcanderen jaghende/haer voor het Casteel van *Gaesbeke* (toccomende den Grave van Egmont/ twee mijlen van Brussel ghelegen) vertoont / het een deel sich veynsende met buyt gheladen te zijn/ ende van het garnisoen van Aelst te zijn/ versoeckende in het Casteel ghelaten te worden/ eer de vyant haer den buyt af-jaechde ende doodt sloech. Die van binnen/ hopende mede wat van den buyt te ghenieten/ openden de Poorten/ ende ontfinghen hare vyanden/ tot haren ende des Landts nae-deel: want de Parmesaensche hielden de Poorte in/ ende lieten al haer volck binnen comen/ der Staten volck doodt slaende ende uytjaghende.

> *Sich voor dich, trouvve is vveynich.*

Schermutselinghe tusschen Duc d'Alensons ende des Princen van Parmas volck/ by *S. VVijnocx-berghe,* den derden *Augusti, Anno 1582.*

[**1582.**] **W**Eynich dagen eer Oudenaerde overghegeven werdt/is *de Grave van Rochepot,* Colonel van het Fransche Voet-volck/met het Crijchs-volc dat onder Gent hadde beschanst ghelegen/getrocken nae Duynkercke/om aldaer te ontmoeten ende dieper int Landt te convoyeren *Graef Carel van Mansvelt,* (Neve van Graef Carel van Mansvelt die den Coninck van Hispanien diende) comende door Vranckerijck lancx den Zee-cant/met vijfthien hondert Duytsche Ruyteren/ende eenich Frans Voet-volck/onder het beleyt van den Heere *de la Pierre,* met de welcke men Oudenaerde meynde te ontsetten/ d'welck sy apparentlijck wel souden gedaen hebben/hadden sy vroech [**1582.**] ghenoech ghecomen/

> *Fronte capillata, post est occasio calva.*
> *Een weynichsken te laet is veel te laet.*

Dese Ruyteren ende Knechten t'samen in Vlaenderen tusschen Duynkercke ende *S. VVijnocx-berghe* (welcke Steden maer een mijle weechs van malcanderen en ligghen) gheleghert zijnde/is de Prince van *Parma* met een groot deel des Legers d'welck Oudenaerde ghedwonghen hadde/daer nae toe getrocken/ ende heeft hem den tweeden *Augusti* nae by der Francoysen Legher gheset: Stracx hebben dese beyde Leghers malcanderen met schut-gheveert gegroet/ende

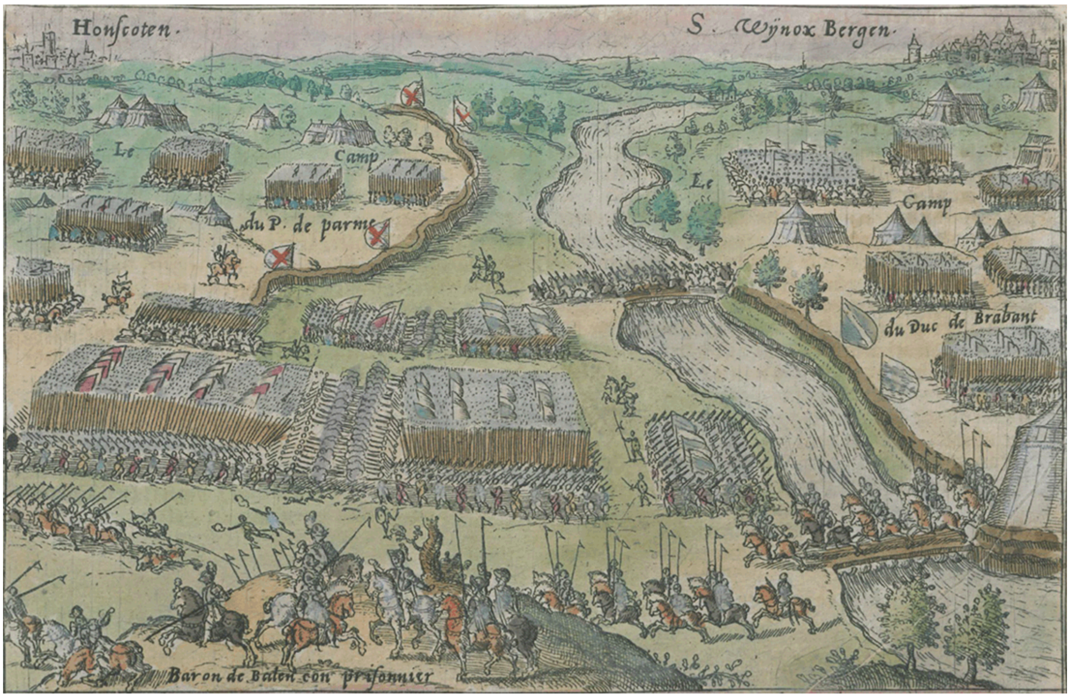

(144)
Schermutsing bij Wijnox Bergen vande Malcontens En dē leger vanden Hertoch van Brabant.
Escarmouche fait par le Malcontens et le camp du Duc de Brabant. 1582. le 3. Aůst.

[**1582.**] gheschermutseert tot dat den avondt haer scheydde/ soo dicht onder *S. VVijnocx-berghen,* datmen met grof Gheschut daer uyt geschoten heeft op de Spaensche. Des anderen daechs quam de Prince van *Parma* met sijn Legher de Francoysen noch naerder/alsoo datter maer een cleyn Rivierken tusschen dese beyde Legers en was. *De Grave van Rochepot* lach op dat mael cranck binnen *S. VVijnocx-berghen,* even wel heeft hy sijn devoir seer wel ghedaen/hy liet sich dragen op de Stadts-muyren/van waer hy alle ghelegentheytsien conde/ende hy heeft op alles ordre gegeven: Hy heeft bevolen/datmen uyt alle Vaendelen soude nemen eenighe goede Arkebusiers/tot twee duysent toe/ende daer by vijfhondert Peerden/ende dat de reste binnen de Legher-plaetse in slach-ordre souden staende blijven/tot naederen last. De Prince van *Parma,* behalven dat hy verre de sterckste van volcke was/so heeft hy de Francoysen dit voordeel afghesien/ dat hy terstondt alle de Weghen/Hagen/en Grachten inghenomen heeft/ d'welck hem seer voorderlijck ende den Francoysen seer schadelijck was. Doch de voor-verhaelde twee duysent Francoysen zijn den derden *Augusti* haren vyandt soo mannelijck aenghevallen/dat sy hem uyt sijn voordeel ghedreven hebben/ ende dat met sijn groote schade. De Prince van *Parma* willende sijn schade weder in-halen/ sont *den Baron van Balancon* [**1582.**] (die daer nae *Grave van Varax* gheworden is/ Broeder van den *Marquis van Varrabon* of Warenbon) met sijn Compagnie lichte Peerden/ende een ander Compagnie Archebusiers te Peerde / die op de Fransoysen eenen onversaechden aenval deden/maer sy wierden soo ontfangen op de Enghelsche Spiessen/ daer sy door dansen moesten/ dat haerder vele doodt bleven. De Baron werdt van Norrits Enghelsche Ruyters ghevanghen/ende nae Antwerpen gevoert/ sijn Vane of Cornette wert ghenomen/ende de Vaendrager werdt doodt gheslagen. De helft van de beyde Parmesaensche Vaenen bleefer wel doodt / ende daer toe noch tusschen de vier of vijfhondert Voet-knechten. De Francoysen ende Engelsche leden cleyne schade/maer creghen goeden buyt. Dit gheschiedt zijnde/zijn de beyde Leghers opghetrocken. Het innemen van Aelst / ende dit cleyn victoritgen heeft die van Vlaenderen/die des maels in grooten noodt ende benautheyt waren/ een weynichsken verquickt/gelijck een weynichsken wijns eenen crancken Mensche het herte verheucht/ ende het heeft den vromen bedruckten ghemoederen oorsake ghegheven met den Coninck *Assa* te bidden ende te spreken/ *2.* Par. *14.* vers. *11.*

> *Heere by u en isser gheen onderscheyt, te helpen door vele, of daer gheen cracht en is: Helpt ons Heere onse Godt, vvant vvy verlaten ons op u.*

Hoe *Parma* op het Legher van *Duc d'Alenson* ghevallen is voor *Gent,* den *XXVII. Augusti, Anno 1582.*

[**1582.**] **N**Ae dat *Duc d'Alenson* eenen tijdt lanck in West-Vlaenderen gheweest was/soo is hy den *XXVII. Augusti* met sijn Legher gecomen by Gent/ sterck zijnde ontrent vier duysent Man: De Prince van *Parma* is met eenen grooten hoop van sijn beste Soldaten (achterlatende alle baggagije) 'sanderen daechs des Hertoghen Legher comen besoecken/meynende het selfde onversiens te bespringen: Maer sijn *auant-garde* des morgens vroech by de Wacht der Francoysen ontdeckt zijnde/so heeft *de Heere de la Pierre, Mareschalck van 't Fransche Leger,* terstont sijn volck in slach-ordre ghebracht/haer goeden moet ende couragie ghevende / vermanende tot mannelijck vechten/indien haer de vyandt quame bespringhen. Siende nu den vyandt aencomen/soo belaste hy *den Heere van Seisseval,* dat hy met de Ruyterije soo langhe teghen *Parma* soude schermutseren/tot dat de baggagie uyt het Dorp nae de Stadt mochte ghebracht worden/ende dat hy alsdan sonder langer teghen-weere te doen in goede ordre reliereren soude/ overmits des Princen van *Parma* volck/ soo te voete als te peerde/ongelijck meer en stercker was/als sy/ want hy hadde corts te vooren veel nieuwe Spaenjaerden/Jtalianen/Hooch-Duytsche/Ruyteren en Knechten/ ende oock veel Boheemsche Pyoniers gecreghen. *Seisseval* heeft het bevel van *la Pierre* seer wel nae-ghecomen/ ende is alsoo al dit volck in goede ordre ghesacket nae de Stadt van Gent aen. Naest den vyandt was het Regiment Enghelsche/ gheassisteert met eenighe Vaenen van des jonghen Grave van Mansvelts Duytsche Ruyteren; Nae dese was het Fransche Regiment van den *Colonel du Borgh:* hem volchde de *Colonel Norrits* met sijn drie Compagnien Enghelsche Peerden/ ende daer by noch vier Compagnien lichte Fransche Peerden: Dese boven-verhaelde [**1582.**] maeckten de *auant-guarde.* Drie Cornetten Fransche Peerden / met het Fransche Regiment Voet-knechten van den *Colonel Fouquerolles,* ende de Vlaemsche met de Schotsche Vaendelen/ maeckten *de batailie.* Jn de *arriere-guarde* of hinder-tocht was een Regiment Enghelsche/meest Pijckeniers/met eenighe Compagnien soo te Peerde/ als te voete/ onder den *Colonel Seisseval.* Jn dese ordre marcheerden sy *pas a pas* nae de Stadt toe. Op den wech zijn sy van de Spaensche/die seer sterck van Ruyteren ende van Voet-volck waren/nu en dan bespronghen ende aengherent/die hier en daer stercke embuschaden ofte laghen gheleyt hadden. Doch overmits de goede ordre die *Duc d'Alensons* Crijchs-volck hieldt/so zijn sy met weynich schade/doende den vyandt groote af-breucke/ghecomen tot onder de Stadt van Gent. *De Heere van Rochepot* siende den vyandt dapper aencomen/ soo is hy/onaenghesien hy sieckelijck was/met eenighe Capiteyns ende volck uyt de Stadt den vyandt onder d'ooghen ghetrocken/ende hy heeft buyten S. Lievens Poorte eenighe meule-berghen ende hoochten ingenomen/ ende hy beval de vier Vaendelen die in de *auant-guarde* waren/met Norrits Peerde-volc/ ende eenighe Enghelsche Spiessen/ eenen aenval op den vyandt/die de Stadt al meer en meer naderde/te doen. D'welck de Enghelsche met sulcke couragie ende cloeckheyt deden/ dat de vyandt ghedwonghen werdt voor dat mael te retireren. *Duc d'Alenson,* ende de *Prince van Oranien* presenteerden haer in persoone op de Stadts-vesten / om op alles te helpen goede ordre gheven/ sy belastten haer volck te deynsen tot dicht onder de Stadt/ op datmen van de Strijckweeren ofte Bollewercken der Stadt/ den vyanden

[**1582.**] soude connen schade aen-doen / als hy binnen scheuts comen soude. De vyandt heeft eenen nieuwen aenval ghedaen op *Duc d'Alensons* volck / die haer soo cloeckelijck ter weere stelden / dat de Spaensche wederom met groote schade moesten wijcken. Doe wert het gheheele Legher dicht onder de Stadt in slach-orden gestelt: Daer op quam de Prince van *Parma* aentrecken met sijn gheheel Legher in goede ordre / ende begost dapperlijck op der Staten Leger aen te vallen: Maer overmits het Gheschutt uyt der Stadt grouwelijck op hem ende de sijne los gheschoten wierdt/ d'welck hem seer groote schade dede / soo en dorst hy niet naerder comen / maer hy bleefbuyten scheut wel twee uyren lanck in slach-ordre staen/sich bedenckende ende beraedt-slaende wat hy best doen soude.

Duc d'Alenson ende *de Prince van Oranien* achterdencken hebbende / of *Parma* mochte soecken erghens over de Riviere te comen / ende alsoo in't Landt van Waes / d'welck noch rijck en vett was/ te wallen: Deden sy / soo stillekens als sy eenichsins conden / al het Peerde-volc (behalven drie Cornetten/die sy buyten by het Voet-volck lieten) in de Stadt comen/om de selfde stracx nae den vyandt te schicken ende dien te schutten/ soo hy erghens hadde willen de Rivieren [**1582.**] passeren. Als de Prince van *Parma* dat sach / so dede hy eenen gheweldigen aenval op het Voet-volck/ontblootet zijnde van de hulpe der Ruyteren: Maer hy werdt soo ontfanghen van der Staten volck/ende so ghegroett met het grof Gheschutt uyt de Stadt/dat hy met schande en schade moeste te rugghe wijcken. Den avondt ghecomen zijnde/is *Parma* met sijn gheheel Legher vertrocken/ eerst begraven hebbende nae by de Stadt / ontrent twee hondert dooden/d'welck al ghemeyne Soldaten waren / want de doode Capiteyns/Bevel-hebbers/ ende persoonen van *qualite,* als oock de ghequetste / zijn op Waghens geleyt/ende wech-ghevoert. Daechs nae dese schermutsinghe is *Duc d'Alenson* met den *Prince van Oranien,* mede nemende al het Voet-volck ende Peerde-volck ghetrocken nae Dendermonde / daer hy als Grave van Vlaenderen sijn triumphante incomste dede / latende den *Prince van Espinoy* tot Gent/ om op alles goede ordre te stellen. Den tweeden *Septembris* is *Alenson* met den *Prince van Oranien,* vergheselschapt van het Crijchs-volck tot Antwerpen aenghecomen/ daer sy willecome waren.

> Prov. *21.31.*
> *De Peerden vvorden vvel ten strijde bereydet, doch de overvvinninghe comt van den Heere.*

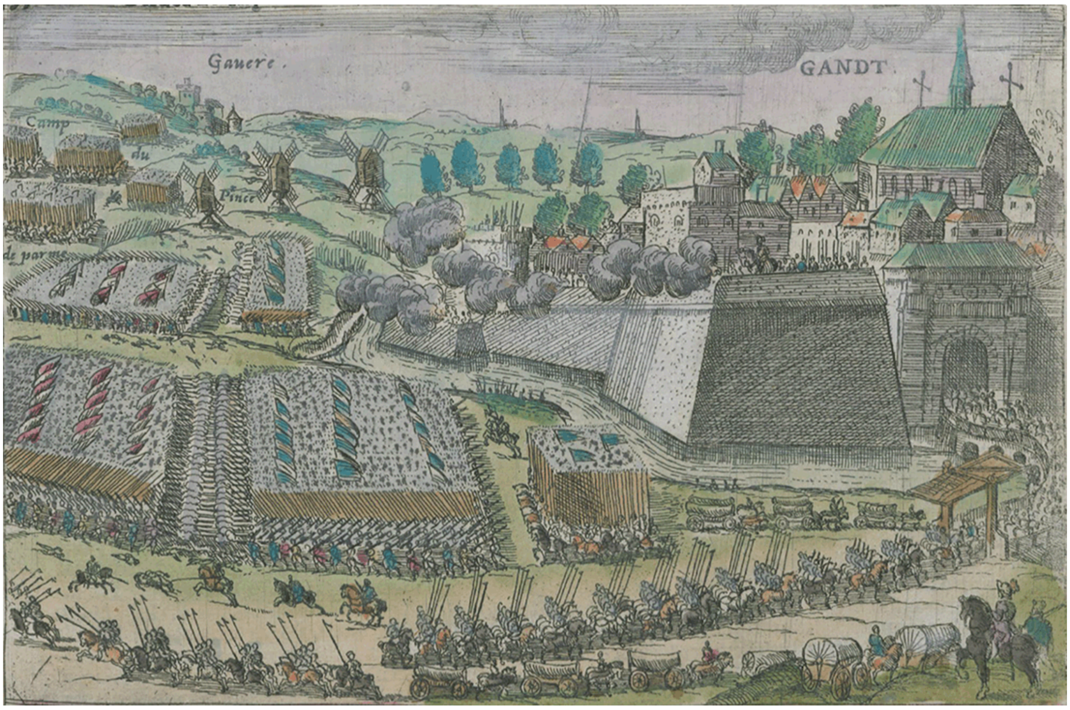

(145)
Schermusing bij Gent vande Malcontens en den leger vanden Hertoge van Brabant.
Escarmonche aupres de Gand fait par le Malcontens et le camp du Duc de Brabant. le 29. Augusti. 158[2]

Fransche furie, ofte/hoe *Duc d'Alenson* ghemeynt heeft hem meester van Antwerpen te te maken/ den *XVII. Ianuarij, Anno 1583.*

[**1583.**] **I**Ck hebbe hier boven verhaelt op wat conditien dat *Duc d'Alenson* te *Bordeaux* met de Ghesanten der Staten heeft ghehandelt/ om als Hertoghe van Brabant/ ende Grave van Vlaenderen *&c.* aenghenomen te worden. Dese Conditien ofte Articulen hebben de Heeren ende Edele/ die met hem in Neder-landt ghecomen waren/eerst vernomen als sy t'Antwerpen ghecomen zijn. Sy wierden seer ghestoort in haren ghemoet/ ende waren seer qualijck te vreden/als sy verstonden/ dat sy tot gheen hooghe Ampten noch Staten in dese Landen en souden connen gheraken: Maer dat de selfde alleen by de Jngheboorene des Landts souden bedient worden. Van dier tijdt aen hebben dese (diemen in de wandelinghe noemde *Le Conseil du cabinet*) den Hertoghe tot alle quaet gheraden ende aengestoockt/hem inbeeldende/ dat hy maer den blooten name van Hertoghe en hadde/ dat de Prince van Oranien veel meer gherespecteert was/als hy: Dat het niet Princelijck en was/ gheregiert te worden van Staten/ wesende meest maer Edel-lieden/ende Hoop-lieden/ofte Boghers/ ende die niet by hem vercoren ofte gheauthoriseert. Noch laghen hem sijne Raedts-Heeren ter ooren/ende maeckten hem wijs/dat den meesten deel van de Jnwoonders der Landen/ het herte nae Spanien was hangende/ende dat sy lichtelijck hem verlatende/met den Coninck van Hispanien haer wederom versoenen souden/dat hy sich op de toeseggingen ende uyterlijcken schijn des volcx (insonderheyt in soo veel verscheydene Religien ende factien verdeylt zijnde) geensins vertrouwen en mocht: Dat het derhalven van nooden was/dat sijne Hoocheyt by tijdts hier in versaghe/ sich meester makende van eenighe machtighe Steden/ om alsoo tot alsolute authoriteyt te comen: Hier toe rieden hem insonderheyt de Graven van *Rochepot,* [**1583.**] van *S. Agnan, Feruaques, Quinsay,* ende andere tot ontrent seventhiene in ghetale: Met welcker advijs hy gheresolveert heeft/op eenen dach sich meester te maken van alle de Steden daer de Francoysen in garnisoen laghen. Antwerpen nam hy op hem/alwaer des maels de Staten meest/ende vele Hoofden van de Provincien waren. Tot desen eynde heeft hy (benevens de Regimenten ende het volck d'welck eenen tijdt lanck daer gheleghen hadde) den *14.* ende *15. Ianuarij* over de Schelde tot voor Antwerpen onder des Stadts beschansinghe comen doen vier duysent Switsers/ende een groot ghetal Francoysen te voet ende te Peerde uytgevende dat hy een generale monsteringhe van al sijn volck doen woude: Hy dede onder den name van sijn Hof-ghesin over al in de Stadt veel volcx logieren/ende stelde ordre op alles. *Petrus Villers een Francoys Predicant,* die door ghewelt des vyandts uyt sijnen Kercken-dienst verdreven zijnde/ nu een van des Princen Raedts-Heeren gheworden was/ is d'eerste gheweest die den Magistraet heeft ghewaerschout/ ende ghebeden wel toe te sien/ dat haere Stadt niet overvallen en werde. De Magistraet en heeft dese waerschouwinghe niet licht in den wint gheslaghen/ want des selfden avondts sijn alle herberghen besocht/de ketenen ghespannen/de wachten verdobbelt/ende over al lanternen uytgehangen. *De Borghemeester D. Petrus Alostanus,* is tot den Hertoghe ghegaen/hem biddende dat hy het niet qualijck nemen en woude / dat sy dese sorchvuldicheyt ghebruyckten tot versekeringhe der Stadt ende Borgerije. Hy prees hare neersticheyt/doch eerst verclaert hebbende/datmen gheen reden en hadde eenich quaet bedencken op sijn volck te hebben. Des nachts be-

(146)

Caelat ALENCONIUS fraudem cum cogitat Vrbem
Diripere ANVERSAM, plus quam furialibus armis,
Quin etiam rupto violentus faedere miles,
Occulto Ducis jmperio tentat scelus istud.

[**1583.**] geerde hy de Croonen-burgher Poorte gheopent te hebben/voor-wendende eenighe seer noodighe saken: Dit werdt hem gheweyghert. Hier door is *Alenson* belett dien nacht sijn voornemen in't werck te stellen: So resolveerde hy dan des aencomenden daechs sulcx te doen/ende langher en dorst hy't niet uytstellen/om dat van ghelijcken dien dach in d'andere Steden gheschieden soude.

Op den *XVII.* isser oock een Frans Edel-man vermomt (doch nae der handt ghekent) in een Wachthuys der Borgheren ghecomen/ haer aensegghende ende vermanende/ dat sy doch goede wacht houden souden/want dien dach meynde de Hertoge de Stadt te overweldighen: 'Twelck ter ooren van den Hertoghe gecomen zijnde/so heeft hy hier over geclaecht/ ende gheseyt/ datmen sulcke aenbrenghers behoorde te straffen. Hy badt den Prince met hem nae het Legher te willen rijden/om sijne generale monsteringhe aen te sien/ d'welck de Prince met beleeftheyt weygherde / als noch niet sterck noch ghesont zijnde / jae de Prince riedt den Hertoghe/ dat hy oock selfs dien dach in't Legher niet gaen en soude/ op dat niemant eenich quaet vermoeden daer uyt nemen en soude: Hy beloofde den Prince/dat hy het doen soude: Maer so haest als hy sijn middach-mael ghehouden hadde/ d'welck hy vroeger dede als hy sus gewoone was te doen/ soo is hy op-gheseten ende nae buyten toe ghereden/ doende onder dat decksel alle de ketenen ende draey-boomen ontspannen ende openen/in de straten nae twee Poorten streckende/sijne Dienaers seggende/ dat sy niet en wisten uyt welcke Poorte dat sijn Hoocheyt rijden soude: Hy is ontrent een uyren/doe de Borgers noch meest saten en aten/ ende de Wacht in de Poorten swackst was/met ontrent twee hondert Peerden/oock met sijn Lijf-wacht/so Francoysen/als Switsers/ghereden nae de Kipdorp Poorte/ alwaer veel Edel-lieden ende eenighe Ruyteren hem teghen quamen/quansuys om hem nae het Legher te [**1583.**] gheleyden. Als hy nu de tweede Val-brugge passeerde/ soo gheveynsde hem *de Grave van Rochepot,* als of hy sijn been ghequetst ofte gebroken hadde/d'welck de loose was/ roepende *Ma jambe est rompue.* Een Colonel van de Borgherije/genoemt *Adriaen Vierendeel,* quam op desen roep uyt beleeftheyt aen het Peerdt/*Rochepot* vraghende: Of het hem gheliefde in het Wacht-huys te comen/tot datmen in der haeste eenen Barbier ginghe halen? Desen heeft *Rochepot* stracx door-steken/ende stracx zijn de Francoysen ghevallen op de Borgers/(die voor het Wacht-huys met de hoeden in de handt stonden/ om haren Prince te eeren) stekende ende doodt-slaende alle die sy crijghen conden. Hier op keerden die twee hondert Peerden te rugghe/ ende vielen met een ghedruys in de Stadt/ende men sach terstont den heelen Leger nae de Stadt aencomen; Daer gheraeckten binnen de Stadt sonder slach of stoot *XVII.* Vaendelen Francoysen die naest voor de Poorte lagen/ende vier Cornetten Peerden/roepende: *Ville gaignee, Vive la messe, Tue, Tue.* Ontrent de Poorte staken sy twee huysen in brande/tot een teken dat sy meester van de Stadt waren: Sy liepen stracx op de Vesten/ende maeckten haer meesters van 'tGheschutt/d'welck sy teghen de Stadt keerden: Eenighe trocken lancx de Kipdorper-strate/andere door de langhe Nieuwe-strate/tot voorby de Borse/ ende d'andere naeste straten/ roepende: *Slaet-doodt, Vive la messe, ville gaignee,* ende begosten te plunderen. *De Hertoghe van Monpensier* voor den welcken/ als oock voor *Laval,* ende andere Heeren van de Religie men desen aenslach hadde verborghen ghehouden/siende oock voor sijn oogen watter gaende was/badt den Hertoghe dat hy doch sijnen Swagher den Prince van Oranien gheen leet en woude laten weder-varen/d'welck hy hem beloofde. De Borghers ghewaer wordende/ datmen haer soo

[**1583.**] verraderlijck over-viel / quamen stracx met haer gheweer op de straten gheloopen/ met schermutselen de Francoysen op-houdende. Eenighe Vaendelen in ordre ghebracht zijnde/hebben sy over al de ketenen gespannen/ ende de Francoysen dapperen wederstant ghedaen. Godt almachtich (wien alleen de eere toecomt) heeft de Borgheren sulcke Leeuwen-herten ghegeven/dat nae der handt *Feruaques* bekent heeft/ dat hy noyt Soldaten soo cloeckelijck en heeft sien vechten/als de Borghers van Antwerpen ghevochten hebben: Doe de vyandt schier alle de straten inghenomen/ ende wel een uyre lanck meester van de Poorte geweest/ ende met vlieghende Vaendelen tot aen de groote Marckt ghecomen was: Soo hebben de Borghers de selfde te rugghe gheslaghen/ uyt de Stadt ghedreven/ jae doen loopen met groote disordre/ ende Man en Peerdt van boven neder van de [**1583.**] hooghe muyren en vesten doen springhen. Eenighe Borgers/door groote haeste niet ghenoechsaem versien zijnde van coeghelen/ namen het gelt uyt haere beursen/buyghden het met hare tanden/ende verschoten het in de plaetse van loot/als oock silveren knoopen van haere wambaysen. Eyndelijck hebben de Borgers de Vesten wederom inghecregen aen beyde de sijde der Poorte/met de Strijck-weeren ende Bolle-wercken. Nevens veel Fransche Heeren ende Soldaten/is oock *de Heere van Tyant,* Gouverneur van Aelst/over de borst-weeringhe in de Stadts-grachten ghespronghen/ meynende soo te ontcomen/maer als hy nu al tot aen d'ander sijde aen Landt gheswommen was/soo is hy uyt der Stadt van den Wal door het hooft gheschoten ende doodt ghebleven.

Breeder verhael van sulcx als in de *Fransche furie* ghepasseert is.

[**1583.**] **A**Ls nu de Borghers meester van de Stadtsvesten gheworden waren/soo wenden sy het grof Geschutt nae buyten/eñ schoten dapper onder de Switsers/eñ Fransoysen/die/door aendrijven van *Alenson,* al haer beste na de Stadt toe marcheerden: Haer alsoo boodtschappende/hoe hare gesellen in der Stadt voeren: D'welc sy siende eñ vernemende/so zijn sy te rugge ghetrocken. Als de Francoysen die binnen geraeckt waren begonsten te vluchten/so zijn sy cloeckelijc van de Borgers vervolcht gewordē/ende haerder zijn in de Kipdorp-poorte so vele doodt gheschoten ende gheslagen/dat sy by nae twee Mans lenghde hooge (ende dat diepe in de Poorte) op malcanderen liggende/den geenen die uyt of in comen wilden/den wech afstopten: Onder de welcke noch eenige leefden/ende jammerlijc *misericorde, misericorde* riepen/in plaetse van *Ville gaignee, tue, tue, Vive la* [**1583.**] *messe:* maer sy verstickten meest/ende bloedden doodt. Als de Hertoghe sach/dat de Poorte gewonnen/ende sijn volc daer binnen getrocke was/so meynde hy dat voorseker de Stadt sijne was/insonderheyt so meynde hy heel vaste te gaen/ als hy Menschen sach over de Stadts-muyren in de Gracht springen/niet anders denckende/dan dat het de Borghers waren/die haer aldus sochten te salveren: Maer siende ende vernemende dat het sijn eyghen volck was/ ende dat het Gheschutt uyt de Stadt op hem ende op sijn volck begoste te schieten/soo gaf hy den moet verlooren/ende weeck van de Stadt af. Daer en was doe gheen questie onder de Borghers van Catholijcke Religie/ Gereformeerde/of Luthersche/maer alle gaer deden sy wat vrome Borghers toe-stondt/het golt hare lijf

[**1583.**] en goet/ soo wel den eenen als den anderen.

Als nu de Francoysen het spel verloren gaven/ende gheen teghen-weere meer en deden/so hebben oock de Borghers op-ghehouden van haer te vervolghen: Maer trocken met goede ordre nae de Kipdorp-poorte/om die te sluyten ende wel te bewaren/die soo vol doode Menschen en Peerden lach/ datmender qualijck conde over comen/om de uyterste Val-poorte te sluyten: Men was langher besich met het wech-nemen der dooder lichamen/ende het ruymen der Poorte/dan den *alarm* ende ghevecht gheduyrt hadde. *Meteranus* schrijft / dat eenighe der gheener die over de voorschreven doode lichamen gheclommen waeren/ hem vertelt hebben/ hoe schrickelijck / dat het aen te siene was/ sulck eenen hoop doode als daer op malcanderen ghetast laghen/meest met den hoofden uytstekende/om aessem te scheppen/want daer warender verscheydene in desen hoop/die noch leefden/ de welcke niemant beschadicht en heeft/maer dese/ende oock alle andere ghequetste/ die nae de victorie in de Stadt gevonden zijn/heeftmen laten meesteren ende verbinden. De Borghers hebben by de twee duysent Francoysen/ meest Heeren ende Edele van *qualite,* ghevanghen ghenomen/welcker eenighe in de Stadt gebleven waren doe de Hertoge nae buyten toe reedt/ onder de welcke waren *Feruaques* die in de Stadt gebleven was/om ordre te gheven/ende de *Bisschop van Constance* / de Barons van *Beaulieu,* ende van *Chaumont.* Daer warender wel ses hondert ghebleven in S. Michiels Clooster/ d'welck des Hertoghen Hof was/ die eenen besonderen uytval meynden ghedaen te hebben: Maer dit is haer verhindert door dien de Magistraet stracx een Regiment Borghers schickte/ om het Clooster te besetten/als oock tot bewaringhe des Princen van Oranien/ die op het Casteel was/ d'welck dichte nae by S. Michiels Clooster leyt. De Borgers en hebben die Francoysen die in het Clooster waren gantsch gheen leet aengedaen: Maer des anderen [**1583.**] daechs heeft de Magistraet met Karen en Waghens daer uyt laten halen een groot ghetal Musquetten/Calibers/ende ander gheweer.

Het is ghedenckweerdich *datter in desen alarm zijn doodt ghebleven duysent vijfhondert Francoysen, ende drie en tachtich Borghers,* d'welck even is het jaer-getal in het welcke dit geschiedt is. Daer lagender twee hondert ende vijftich in sijde ende fluweelen cleederen. De Hertoghe bekende selfs nae der handt/datter menighen Velt-slach ghehouden was/daer soo veel treffelijcke Heeren ende Edele niet en bleven/als hy daer verloor. Doch daer zijn nae der handt noch eenighe/doch weynighe Borghers/maer veel meer Francoysen aen hare quetsuyren gestorven/oock vele buyten doodt geschoten uyt de Stadt/ende niet weynighe in de Stadts-grachten verdroncken. By nae alle de verwonde zijn ghestorven/want sy en hadden en hadden gheen Barbiers/oock en hadden sy in dat coude natte weder gheen huysen om haer te berghen. Meest al de doode Francoysen zijn de twee naest-volghende by de Borgers op de Vesten in eenen grooten diepen put begraven/ de groote by de cleyne / hier wast/*Mors sceptra ligonibus aequat.* Daer zijn nevens veel andere Heeren en Edele doodt ghebleven *de Grave van S. Agnan, ende sijnen Sone, de Grave van Chasteau-rousse, des Marschalc van Birons Sone, de Heere van Saisseval, de Sone van Mirambeau, Durce, Feullade, Dargy, Sancheval, Birale, Tourijs, al Meesters de Camp, ofte Overste van Regimenten,* behalven vele so Ritmeesters/ als Capiteyns / ende Officieren. Onder de doode Borgers waren dese de voornaemste/*de Colonel Hadriaen Vierendeel, Balthasar Tas, ende Iasper Hoymaker, beyde VVacht-meesters: Capiteyn Michault,* op het Francoys ghecleedt zijnde/ is van sijn eyghen Mitborghers doodt-gheschooten. Dese/ ende de andere Borgers zijn vromelijck vechtende voor haer Vader-

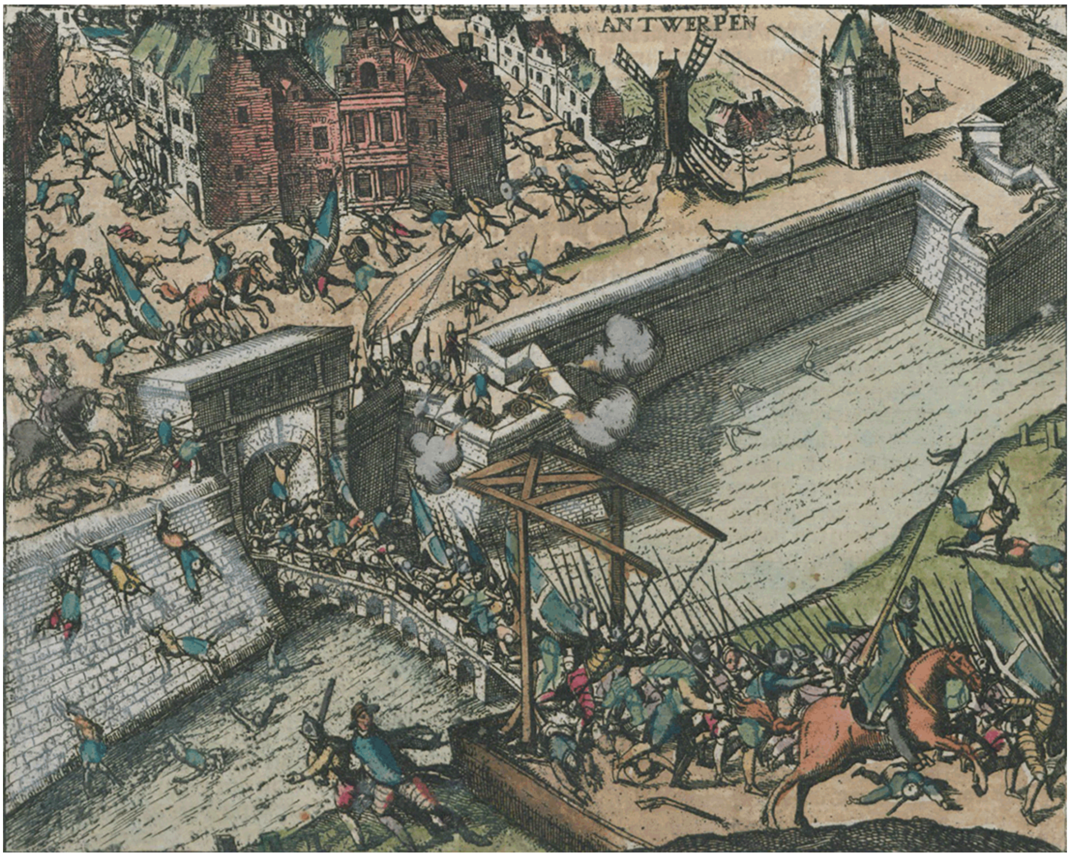

(147)

Fugit A*LENCONIUS*, *complevit funere portas,*
Corpora Nobilium passim quoqȝ mersa sub undis,
Magnanimi CIVES mandarunt caesaqȝ terrae,
Ah quam turpe DUCI, commissam prodere gentem.

[**1583.**] landt/Vrouwen ende Kinderen/doodt gebleven/sonder hulpe van Crijchs-volc den vyant oyt hare Stadt slaende. *Duc d'Alenson* heeft hier met schade ende met schande geleert/hoe swaerlijc dat een vrije Natije/die de wapenen in der hant heeft/te vermeysteren is: Als ooc dat eenē hont stout is op sijnen mist hoop staende.

Duc d'Alenson trock dien avont op'thuys van *Barchem* d'wele ledich stont/onversien van meubelen/ooc en wasser niet te eten noch te bijten/ ghelijck oock het gantsche Leger gebreck van alles hadde. Hy schickte noch dien selfden dach twee Borghers van Antwerpen/die hy buyten vond/met brieven ende instructie in der Stadt/eens deels beclagende sijne begangene foute/ander-deels die excuserende/als daer toe ghecomen zijnde/door dien men hem geen behoorlijc respect/eere/ authoriteyt/noch gehoorsaemheyt bewesen en hadde. Hy badt ende versocht datmen hem doch soude senden sijne eñ sijnes Hof-gefins meubelen/brieven ende pampieren. Des anderen daechs heeft hy *de Gordes* een van sijne Hof-meesters in de Stadt gesonden/biddende datmen hem doch eenighe proviande schicken soude/voor hem ende voor sijn volck. De Magistraet van Antwerpen heeft hier in groote swaricheyt ghemaect/besorgende/indien sy sulcx deden/eenen op-loop onder de Borgerije/die (also de wonde noch heel vers was) seer verbittert waren op dese Francoysen/ een Refereijn tot verfoyinge van den Hertoge uytgevende/waer van den stock-regel was/

Hertogh, Moorder, en Bedelaer, al in drie daghen.

Overmits het vier daghen aen liep eer op des Hertogen versoec eenparighe resolutie conde gegeven worden/so isser by hem ende de sijne so groot gebreck ende honghers noodt gheweest/*dat Duc d'Alenson selfs een maeltijt gehouden heeft met een tarwen brootgen, ende een weynichsken suyvels, jae men heeft hem sien eten raeuwe rapen,* die hem mogelijc so wel gesmaeckt hebben/als op andere tijden al sijn delicate gherichten en [**1583.**] bancquetten/ *Optimum condimentum fames.* De Hertoge van gebrecks halven niet connende by Antwerpen de resolutie der Staten verwachten/is nae Dendermonde ghereyst/welcke Stadt sijn volck vermeestert hadde. Comende te Rimenant/soo moest hy een water passeren/genoemt de Deil/d'welck doe ter tijdt van wegen den lang-duyrigen regen/heel diepe was/ soo dat het schier onmoghelijck was het selfde sonder schuyten of ponten te passeren. Maer den honger/ooc de vreese van vervolcht te worden/ dwongh hem een ander Leger-plaetse te soecken. Eenighe gingen door dit water te voet/andere te peerde. *De Hertoghe van Monpensier* is met sijn Peerdt in't water zijnde/ ghestruyckelt/ende was heel onder/datmen hem niet en sach; Doe hy weder op quam/heeft eenē Switser hem een spiesse toegereyckt/ende also aen landt getrocken. *Duc d'Alenson* dit perijckel siende/ is van zijn Peerdt getreden/ende hy is door het water/d'welck hem tot aen den hals ende kinne quam/gewadet/d'welck hem seer qualijck becomen heeft/ want nae dier tijdt en is hy noyt te dege gesont van lichame gheweest/ als ooc niet van geeste noch gemoede/hem selven vergrensende ende quellende van weghen de groote schande ende schade die hy hier in Neder-landt ghehaelt hadde. Van de ghemeyne Soldaten zijnder over de duysent in't passeren deses waters verdroncken. De reste hebben al hare rustinghen achter-ghelaten/jae oock meesten-deels haer gheweer/ bagagije/ ende tros-waghens. Corts hier nae is *Duc d'Alenson* nae Vranckerijck ghereyst/alwaer der Staten Ghesanten aen hem ghesonden zijn / om hem wederom aen te nemen voor Heere van de Landen / maer eer de onder-handelinghe voltrocken was/ is hy te *Chasteau Thiery* ghestorven/ den *XXXI. Maij, stilo veteri,* vergheven zijnde.

VVho swimes in vice, wil sinke in vanity.

Beeltenisse van *Gebhardus Trvchses Ceur-Vorst van Ceulen. Anno 1583.*

[**1583.**] **N**Ae dat de Wel-gheborene *Heer Salentinus, Grave van Isenburgh,* (soeckende in stillicheyt ende sonder moeyte de overighe daghen sijnes toe te brenghen) het Arch-Bisdom van Ceulen / met alde Hertochdoemen / Graefschappen/ ende Heerlijckheden daer aen hanghende / gheresigneert hadde / soo is met de meeste Ceur-stemmen /in sijn plaetse vercoren *de VVel-geborene Heer Gebhardt Truchses.* Desen in sijn Arch-Bisschoplijck ampt ghesett ende bevesticht zijnde/ ende bevindende hem soo gestelt/dat hy of een echte Vrouwe moeste trouwen/ ofte steedts branden in oncuyscheyt ende sich in hoerdom verloopen: Soo heeft hy ghedacht/dat het beter ende den bevele Godes ghelijckmatiger was/*dat een Bisschop soude zijn eener Vrouwen Man,* nae het uytghedruckte bevel des H. Apostels *Pauli,* Tit. *1.6.* Ende nae het exempel eenigher Apostelen/ ende veler godsaligher Bisschoppen die nae de tijden der Apostelen/Godes volck ende kercke gheleert ende geregiert hebben/ dan dat hy / achter-volghende het exempel veler Pausen/ ende Cardinalen/ Pauselijcker Bisschoppen/Abten/ ende Prelaten/ soude in ontucht ende vleeschelijcken wel-lust leven/ hoererende ende boelerende met alle daer sijn ontuchtighe ooghe opvallen/ ende daer sijn vleesch verlieven soude; Wel wetende ende behertighende/datter geschreven staet/ *dat de hoereerders ende overspeelders het rijcke der Hemelen niet besitten en sullen, 1.* Cor. *6.*

So heeft dan de Ceur-Vorst *Truchses* belooft/ende onder-trout de wel-gheborene *Agnes, Gravinne van Mansvelt;* Ende hy heeft te ghelijcke aenghevanghen de Aughsburchsche Confessie in te voeren in alle Steden ende Landen onder sijn ghebiedt ende gehoorsaemheyt ghehoorende/achtende dat het niet genoech en was/ dat hy voor sich selven wist ende verstont [**1583.**] welck de rechte Religie was/maer dat hy oock/ als eenen Bisschop/ Herder/ ende Opsiender schuldich was aller ende eenen yederen sijnen onder-saten/ soo veel in hem was/ te bevoorderen ende te brengen tot kennisse der salichmakende Religie/ achter-volgende het bevell dat *Christus* den Apostel *Petro,* ende in sijnen naem allen ghetrouwen Bisschoppen/Herderen/ ende Predicanten ghegheven heest/ segghende/ *Tu conversus, converte fratres tuos: Ghy bekeert zijnde bekeert oock uwe broederen.* Hier door quam stracx het gheheele landt in oproer; Paus/Keyser/en Coninck/ en conden dit noch dulden/noch lijden: Verscheydene van de Dom-Heeren vielen hem af/ende vercoren tot Ceur-Vost in sijn plaetse *Ernestum Hertoghe van Beyeren, Bisschop van Luyck, &c.* die veel Hoeren ende anderer Mans Vrouwen onder-hieldt. Wt desen handel isser in't Sticht van Ceulen een bloedighe oorloghe gheresen/ de Paus heeft *Truchses* in den Ban/ ende de Keyser heeft hem in de Acht ghedaen: Den Prince van *Parma* is de executie bevolen/ met wille ende believen van den Coninck van Hispanien/ die niet en conde lijden/soo hy seyde/ dat de Ketters soo nae by sijne Neder-landen nestelen souden. *Truchses* maeckte *Bon* ende andere Steden sterck/ ende besettese niet garnisoen. *Hertogh Frederijck van Saxen ende Louwenborgh Dom-Heer,* heeft stracx veel sterckten en Steden inghenomen ende ghevesticht teghen sijnen Heere den Ceur-Vorst *Truchses;* Daer zijn verscheydene schermutselen/ slachtinghen/ over-vallinghen ende inneminghen van Steden en Casteelen gheschiedt / ende 'tgantsche Sticht van Ceulen met de om-liggende eñ benaebuyrde Steden is leelijck bedorven. *De Doorluchtighe Vorst Hertogh Hans Casimir Phalsgrave by*

[**1583.**] *den Rijn,* quam met Ruyteren en Knechten *Truchses* te hulpe: Maer alsmen alles in ordre stelde om te velde te trecken/ soo creech sijn Doorluchticheyt tijdinghe/dat sijn Heer Broeder *de Ceur-Vorst Lodewijck, Phalsgrave by den Rijn,* te Heydelberge gestorvē was/ daer henen sijn Doorluchticheyt stracx te poste ghetrocken is/om de Administratie aen te nemen/eñ alle onheyl in der Ceur-Vorstelijcke Phals voor te comen/ dewijle Hertogh Frederich de derde/eenich Soon des afgestorvenen Ceur-Vorstes/noch onder-jarich was.

De Ceur-Vorst *Truchses* is op een corts van Lant en luyden gecomen: Sijn voor-nemen was wel goet/ maer ten is niet wijsselijck noch voorsichtichlijc aenghevanghen/noch beleyt gheweest. Hem wierdt van verscheydene treffelijcke persoonen hooghes ende leghes standts gheraden/ dat hy soo seere niet spoeden en soude de Religije over al in te voeren/maer dat hy eerst de hoochste ampten en officien soude sien te stellen in handen van soodanighe die de Religije toe-ghedaen waren: Dat hy door sijne gunste ende toe-latinghe de Religije in alle Steden soude doen wassen: Dat hy insonderheyt ende voor alde Frontier-steden en [**1583.**] Casteelen/ met goede vertroude Mannen soude versorghen/ende dat hy de quaet-ghesinde allenckskens soude af-setten: Dat hy sich voorsien soude van gelt/ amunitie ende proviand. Dat hy dese ende andere der gelijcke saken eerst bestelt hebbende/dan sijn meyninghe ende wille soude openbaren/ ende in't werck stellen. Maer *Truchses* en heeft desen ghetrouwen raedt niet ghevolcht/het zy door al te heeten yver tot invoeringhe van de Aughsburchsche Confessie/ ofte door onervarentheyt in Crijchs-saken/ *dulce bellum inexpertis:* Of door dien de Graven van Mansvelt hem soo lastich vielen /die platt uyt al dreygende seyden/ dat sy gheensins lijden en wouden/ dat hy hare Nichte de Gravinne van Mansvelt voor sijn concubijne houden soude/maer sy wouden hebben/dewijle hy haer belofte ghedaen hadde/ dat hyse opentlijck trouwen soude/ ende dat met den aldereersten/ of sy wouden hem daer toe constringeren. Het sy hoe het wil *Truchses* is uyt sijn Rijck in corter tijdt gestooten ende verdreven gheworden.

Et Episcopatum ipsius accepit alius.

(148)
GEBHARDUS D.G. ARCHIEPISC: COLONIEN: PRINC: ELECT: S.R.I.P ITA: CAN:.

Uan de belegheringhen ende inneminghen van *Eyndoven,* insonderheyt van de laetste/*Anno 1583.* den *XXIII. Aprilis.*

[**1583.**] **E**Yndoven is een fraey Stedeken in Branbant gheleghen / op de vloed Dommel/vier mijlen van 'sHertogen-Bos/het is d'eerste Stadt in Kempen/toebehoorende den Grave van Buyren. Dese Stadt heeft so vele gheleden geduyrende de Neder-landtsche oorloghen/door dien sy tot vier verscheydene reysen/dan van d'een/dan van d'ander/in min dan twee jaren tijdts/is beleghert ende ingenomen. Eerst *Anno 1581.* als den aenslach op den Bos ghefallieert was/ want alsdan hebben der Staten Crijchs-liedente rugge treckende gevangen gecregen eenen Soldaet uyt het garnisoen van Eyndoven/door wiens aen-leydinghe sy de Stadt (in de welcke drie Vaendelen Soldaten/ ende een Bende Jtaliaensche Ruyteren lagen) op het onversienste ingenomen hebben/den *IX. Augusti,* den meesten deelder Jtaliaensche Ruyteren tegen-weere doende/bleven doodt. Sy cregen binnen de Stadt gevanckelijck den Capiteyn van 'tCasteel/ den welcken sy dreychden te dooden/ ten ware dat hy haer holpe het Casteel vermeesterē; Hier door/ende met de fortse die sy toonden/hebben sy die van 'tCasteel gedwongen haer over te geven. Maer so haest als *Iohan Iunius Ridder, ende Borgemeester van Antwerpen,* die de Beleyder van desen aenval was/ met der Staten volck vertrocken was/so is de Heere *Haultepenne* met den Grave van *Mansvelt* voor Endoven ghecomen/ende sy hebben het met schieten/ ende ander Crijchs-gewelt/bedwonghen ende ingecregen/ in't beginsel van *Septembri,* zijnde niet ghenoech van alles versien. Den sevenden *Ianuarij Anno 1583.* soo heeft *Duc d'Alenson* door den Heere van *Bonnivet* dit Stedeken wederom ingecregen: Aldus/daer was eenen Soldaet/ghenoemt *Heyngen de Schermer,* die den aenslach gepractiseert ende aengegeven heeft: Dese is oock d'eerste gheweest die by nachte de muyren deser [**1583.**] Stadt heeft beclommen/ende zijnde van sijne mit-gesellen (*Bonnivet* op alles goede ordre gevende) wel gevolcht/soo zijn sy meester daer van gheworden. Daer lagen binnen ontrent vijftich Albanoysche Ruyteren/ die meest al doodt of geslagen werden/haer cloeckelijc weerende. De reste van 'tgarnisoen vluchten op het Casteel/ d'welck sy by apoinctement over-gaven in handen van *Meester de Bonnivet.* Door dit innemen van Eyndoven verschrickte Graef Carel van Mansvelt/ende andere Spaensche Overste so seer/datse de Meyerije van den Bos/ende 'tLandt van Kempen/ daer sy lange gelegen hadden/verlieten/ende na Lutzentborg ende Naementoe trocken. Jae die van den Bos/nulange neeringh-loos geseten hebbende / ende qualijck eenigen toe-voer connende crijghen/dan met groote convoyen/begosten te murmureren/ende souden wel lichtelijck haer aen der Staten sijde gegeven hebben. Maer soo haest als *Duc d'Alenson* t'Antwerpen ende elders die grove foute begaen hadde/ daer door al der Staten Landen en luyden in verbaestheyt ende groote *disordre* quamen: Soo heeft *Parma* Eyndoven doen belegeren door den jonghen Grave Carel van Mansvelt. Daer waeren binnen *de Heere van Bonnivet,* als Gouverneur/met acht hondert Soldaten/so Francoysen/als Schotten: Oock was binnen de Fransche Colonel *Focquerolles,* ende de Heere *d'Aleyn,* die haer alle gaer getrouwelijck ende vromelijck ghequeten hebben in het stercken ende bewaren deser Stadt/hopende vastelijck dat sy ontsett souden worden/gelijck oock de Prince met de Staten groote prepacaten daer toe maeckten/ende haer des te meer spoedden om haer met *Duc d'Alenson* wederom te vereenighen. Al het Crijchs-volck/soo Francoysen/

(149)
Beslegeringhe der Stadt Eijndhouen sose vande Malcontens belegert is geweest onder Graeff Carolus van Mansuelt binnen lach Mr Boniuet na dien hij met sijn volc so francoijsen en schotten meer dan drij maenden cloecke lijck tegen gehouden hebben peerden catten en honden gegeten hebben die stat ouer gegeuen op conditie wt te trecken met de volle wapen ende bagasie soot geschiet is den 23. april. 1583 stijlo nouo.

[**1583.**] Switsers/Engelsche/Schotten/als oock hooch ende neder Duytsche vergaderden ontrent Antwerpen/ onder het beleyt van den *Mareschalck de Biron,* ende trocken nae het Casteel te Versele/ by Liere in Brabant gheleghen/d'welck sy met het Canon beschieten moesten/eer sy het conden incrijgen/d'welc by accoort gheschiedde: Capiteyn Wensel/die daer op commandeerde gevanghen blijvende/met de Officiers/ende de Soldaten afgaende alleen met rapier en ponjaert.

Voor dit huys is doodt gebleven de Fransche Colonel de Heere de la Garde, Overste van 'tGheschutt, van een stuck d'welck borst. Desen Colonel wierdt seer beclaecht/hy hadde de Staten ende Landen veel goede diensten gedaen in Hollandt ende in Zeelandt/ten tijde van Duc d'Alve ende andere Gouverneurs/ ende hy is ghetrouwe ghebleven in den dienst der Landen tot sijne doodt toe. Hy is seer eerlijck ende statelijck op sijn Crijchs-mans begraven binnen Antwerpen in S. Joris Capelle. Hy is gheweest een van de cloeckste/wijste/voorsichtichste/ende matichste Capiteyns die in de Nederlandtsche crijghen sijn gebruyckt gheweest/ hy hadde wel ghestudeert/ ende verstont het stuck van de politie so wel/als hy den crijch dede. Hy was in soo menigen aenslach/schermutsinge/ende belegeringe [**1583.**] gheweest ende ontcomen/om voor dit huys doodt te blijven van ons eyghen Gheschut/ daer hy meester van was. Aldus vint de doodt elcken Mensche op sijn plaetse en tijdt.

Nae dat de Heere van *Bonnivet* drie maenden lanck was beleghert gheweest/so wasser in de Stadt groot ghebreck van alles/soo datmender Peerden/Honden en Catten gheten heeft/ oock en wasser gheen bussepulver meer. *Parma* meester van 'tvelt zijnde / heeft alle de weghen ende toeganghen tot de Stadt soo besett ende bewaert/dat het *Biron* onmogelijck was de belegherde te ontsetten: D'welck *Bonnivet* siende ende merckende / soo heeft hy heymelijck eenen Soldaet uytghesonden/ om te laten weten sijnen uytersten noodt / ende te boodtschappen/ indien men hem in acht daghen tijdts niet en ontsette/dat hy soude moeten de Stadt over gheven/ ghelijck hy oock ghedaen heeft/siende datter gheen ontsett en quam. Hy ende alle de Crijchs-lieden zijnder uytghetrocken met hare bagagie / gheweer / ende het Vaendel voor den windt vlieghende/ op den *XXIII. Aprilis, Anno 1583.*

Quod cito fit, cito perit.

Het stercke Casteel van *VVovwe* wordt van den Franschen *Mareschal de Biron* beleghert ende ghewonnen/den thienden dach *Maij, Anno 1583.*

[**1583.**] **N**Ae dat *Parma* de Stadt van Eyndoven vermeestert ende inghecreghen hadde/soo is de *Mareschal van Biron* met sijn Legherken getrocken nae het stercke Casteel van Woude/ een mijle weechs van Berghen op Zoom gheleghen/ toe-behoorende den *Marquis van Berghen,* die eenighe dagen van dit Casteel getrocken ende verhuyst was/ eer *Biron* daer vooren quam. Daer laghen in dit Casteel [**1583.**] hondert en twintich of dertich Jtalianen/ ende ontrent hondert vijftich Boeren/met geweer en wapenen tamelijck wel versien. *Biron* heeft sijn Geschutt voor dit Casteel gheplantt/ende heefter op geschoten vijfthien hondert scheuten met grof Gheschutt. Hier mede was weynich uytgherichtt/ de bresche dieder

(150)

ARX quadrata situ, medijs WOUDA innatat undis,
Magni flammigeros BIRRONIS senserat jgnes,
Nec perferre potis, patefecit perfida portas,
Displicuit Comiti Parmēsi, et punit jnertes,

[**1583.**] geschoten was/en was neghens nae soodanich/datmender hadde durven eenen storm op aenbrenghen. Maer de vreese van met stormender handt over-vallen ende inghenomen te worden/is even wel so groot gheweest by de belegherde/ dat sy gheparlamenteert hebben/ haer over-ghevende in handen van *Biron,* midts dat het Crijchs-volck uyttrecken soude/ alleen met rapier en ponjaert / d'welck gheschiet is op den thienden dach van Mey/ *Anno 1583.* Alle de Boeren die daer binnen waren/ zijn ghevanckelijck ghenomen/ende op groot rantsoen ghesett/uytghesondert die/welcke haer in dienst der Staten begeven hebben.

Den Jtaliaenschen Capiteyn die op dit Casteel [**1583.**] ghecommandeert hadde/ is van *Parma* voor eenen Verrader gescholden/ende hy heeft hem binnen Breda laten den cop af-houwen: Daerom heeft het *Parma* des te meer verdroten dat dit Casteel so haest was overghegheven/om dat hy alle ghereetschap maeckte om het selfde gewapender handt te ontsetten/hopende *Biron* daer een merckelijck af-breuck te doen/ende de Landen tot de uyterste desperatie te brenghen/als hy haer vast al het Crijchs-volck / d'welck sy te velde conden brenghen/soude afgheslaghen hebben. Maer dit en heeft Godt soo niet belieft.

Mansvelt beleghert ende wint *Westerlo,* den vijfden *Iunij, Anno 1513.*

[**1583.**] **T**Erwijle *Biron* voor Woude besich was/ heeft Graef Carel van Mansvelt de Staten wederom afghenomen Tuernhout / Hooch-straten/ Loenhout/ Versele/ende Diest/ ende terstont hier nae is hy met sijn Legher ghecomen ontrent Westerloo/een sterck Casteel in de Kemden in Brabant gheleghen/ op de Riviere Nethe. Sommighe Spaens-ghesinde Boeren/ of oock wel om des te eer van het Spaensche Legher ontlastt te worden/ wesen Mansvelt een valeye ofte leechte/ ontrent een halve mijle van het Casteel gheleghen/in de welcke hy het water van Westerloo conde afleyden. Desen raedt der Boeren heeft Mansvelt goet ghevonden ende ghevolcht latende een voore graven van de Grachten van Westerloo tot in de valeye/door de welcke het water uyt de Gracht soo afgheloopen is/datmen droochs voets rontom het Slot gaen conde. *Capiteyn Vliet* die op het Casteel commandeerde/ dit siende/ende bevoelende daer en boven hoe dapper dat hy van sijnen vyandt beschoten werdt/ soo heeft hy dese Veste overghegeven in handen van den Grave [**1583.**] van Mansvelt/ op den vijfden dach *Iunij.* Hy is binnen Antwerpen ghecomen/ daer hy niet seer ghewillecomt en is/maer werdt leelijck ghescholden van de Borgherije / ende hy werdt ghevanghen ghesett: Maer hy heeft sijn onschult so wel weten te doen/dat hy corts daer nae op sijn vrye voeten ghesett is.

De Prince van *Parma* ghenoechsaem bekent zijnde de cleyne macht der Staten in't velt/ ende dat noch schadelijcker was/ vernomen hebbende/ datter oneenicheyt ende misvertrouwen tusschen de Engelsche ende Francoysen was/soo heeft hy dese ghewenschte gheleghentheyt waer ghenomen/ ende heeft besloten der Staten volck den *xx. Iunij* te gaen bespringhen. *Biron* met de Francoysen ende Switsers/lach te *Roosendal;* De Enghelsche ende Schotten laghen wel een mijle weechs van daer/ weynich beschanst ofbegraven zijnde: *Parma* is met sulck een furije ende gewelt op dese aengevallen/dat hy vele de selfder heeft doodt gheslagen/de reste ontliepent tot onder Steen-

(151)

VLIETIUS obsessam MANSVELDO tradidit Arcem,
Subducente vias alimenti, et munera Bacchi,
Parma Rosendaliae florentes aere catervas
Scottorum fudit, cecinit quos PAPA triumphos.

[**1583.**] berge. Of wel *Biron* met sijn Francoysen ende Switsers binnen *Roosendael* soo versekert lach/ dat *Parma* hem niet overvallen nochte beschadighen en conde/so heeft hy even wel raedtsaem ghevonden *Roosendael* in brande te steken/ ende van daer te vertrecken tot voor Berghen op Zoom. *Parma* heeft *Biron* vervolcht tot voor Berghen/ende meynde hem aldaer te slaen/ maer ten gheluckte *Parma* hier soo wel niet/ als het hem met de Engelsche corts te vooren geluckt hadde/ siende ende bevindende dat hy met een oudt Crijchs-man te doene hadde/soo is hy te rugghe ghetrocken/ niet sonder schade/want *Birons* Switsers vervolchden Parmas volck/ ende namen haer eenen goeden buyt af. *Biron* werdt in de schermutselinghe voor Bergen in sijn been ghequetst/doch deschade en was niet groot.

Of wel de victorie die *Parma* by *Roosendal* ghecreghen heeft/niet veel te beduyden en hadde/soo is die even wel by den Paus seer hooghe gheacht ende gheroemt gheweest/want hy heeft de selfde/nevens andere/tot een eeuwighe ghedachtenisse in sijn Paleys [**1583.**] binnen Roome laten schilderen enschrijven/ met dese woorden:

Alexander Farnesius, Octavij F. Parmae & Placentiae Dux tertius, Provinciarum nactus Belgicam, Philippi Hispaniarum Regis imperia detrectantem, Mastricchum Vrbem munitissimam expugnavit: Bironium Gallum, diversarum partium Ducem collatis signis praelio vicit, &c. Dat is: Als *Alexander Farnesius, Octavij* Soon/de derde Prince van Parma ende Plaisance / Gouverneur van Neder-landt gheworden was/ soo heeft hy de stercke Stadt van Mastricht/ die haer onder de ghehoorsaemheyt des Conincx van Hispanien niet en woude buygen/met ghewelt overwonnen ende inghenomen: *Biron den Fransman,* Velt-Oversten der teghen-partije/heeft hy in een slachtinghe overwonnen/*&c.*

Ex musca Elephantem.

Hoe *Parma* de Stadt van *Gent* beleghert ende inghenomen heeft/ *Anno 1583. 1584.*

[**1583.**] **N**A dat de Prince van *Parma* den meesten deel der Steden van Vlaenderen/so met gewelt van wapenen/ als oock met listicheyt ende verraderije/ ghebracht hadde onder de ghehoorsaemheyt des Conincx van Hispanien/ soo heeft hy in den jare *1583.* sijn Crijchs-volck te voete ende te peerde ghebracht ende geleyt in de Steden ende Dorpen naest ontrent de Stadt van Gent/gheenen middel noch macht hebbende om de selfde met ghewelt van volcke te dwinghen/ soo heeft hy raedtsaem gheachtt de selfde van langher handt te besluyten/ ende [**1583.**] haer allen toe-voer van victualie ende noodruft te benemen. Den omme-loop der Muyren deser Stadt/ van binnen ghemeten/ is groot seven Jtaliaensche mijlen/ ende van buyten ghemeten/ wel thien Jtaliaensche mijlen/ makende over de drie Nederlandtsche mijlen. Sy is alsoo groot (indien niet grooter) als eenighe Stadt in gantsch *Europa:* Daer staen binnen de muyren over de vijf en dertich duysent huysen / ende derthien Marckt-velden. *Mejerus* schrijft/

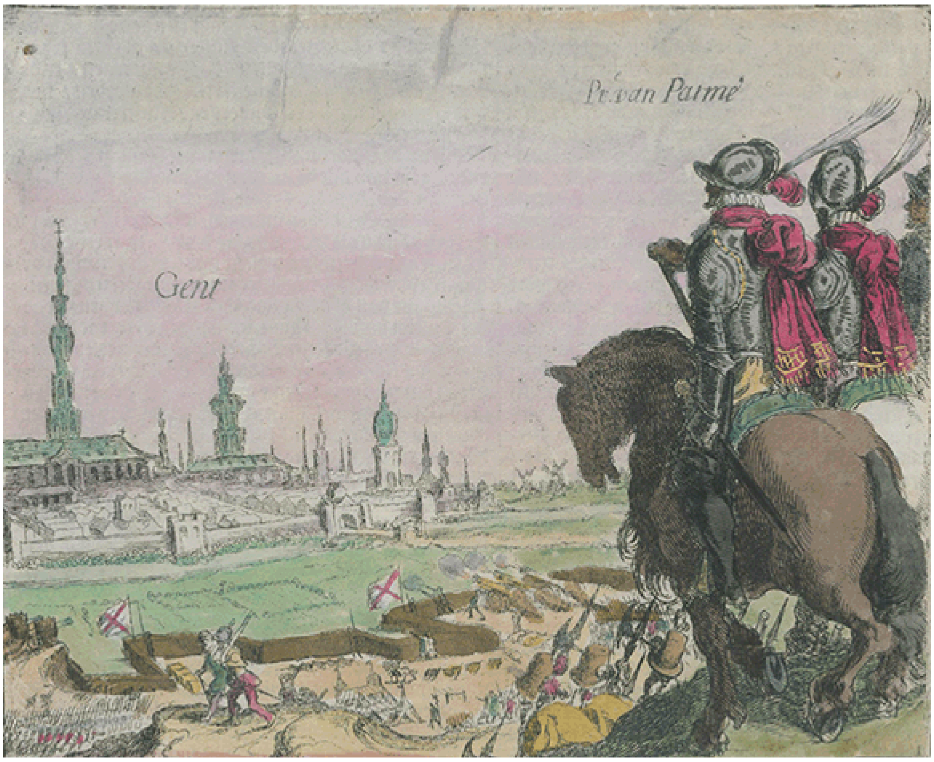

(152)

GANDAVUM jnvictis Parmae Dux cinxerat armis,
Nec spes ulla fugae, quum (proh dolor) impia Mauri
Perfidia AURIACUM dederat laeto, cadit illa
Urbs quae faeta viris, caderet cum spes BATAVORUM,

[**1583.**] datter *Anno 1380.* binnen Gent ghetelt zijn tachtentich duysent weerachtighe Mannen. Eenen nieuwen History-schrijver seyt/ datter ten tijde des Keysers *Caroli V.* in S. Michiels Kercke (een van de seven Prochie-kercken) geweest zijn *35000.* Communicanten. Dese Stadt is water-rijck/want door de selfde vlieten dese vier schoone Rivieren / de Schelde/ de Leye/ de Lieve/ de Moere/ die binnen de Stadts-muyren ses en twintich eylandekens maken / alle gaer betimmert ende bewoont. Daer zijn over dese wateren binnen de Stadt *XCVIII.* groote steenen Brugghen/ daer groote Schepen met goet geladen onder deur varen/behalven veel cleyne Brughskens/ die schier ontelbaer zijn. Hier zijn boven de hondert windt-meulens/ ende ses goede water-meulens. Daer zijn binnen dese Stadt soo Kercken/ als Cloosteren/ ende Godts-huysen tot vijf en vijftich in ghetale/ende vijf rijcke Abdijen. Benevens veel treffelijcke antiquiteyten ende schoone costelijcke wercken die in de selfde te siene zijn/is verwonderens weerdich die schoone *Orghel in S. Michiels Kercke, die drie duysent pijpen heeft.* De groote Clocke op het *Belfort* hanghende/ghenoemt Roelant/ weecht elf duysent pondt. Daer staet boven op desen thoren eenen cooper-verguldenen Draeck op eenen claeu/die de Vlaeminghen uyt Constantinopolen ghebracht hebben/als sy *Anno 1200.* haren Grave Boudewijn hebben helpen die Stadt innemen. Daer zijn binnen Gent veel constighe handt-werckers/verdeylt in drie en vijftich Ghilden/onder de welcke der Wevers het voornaemste is/d'welck aldaer soo machtich ende soo treffelijck is/dat het een van de drie Staten der Stadt is. Binnen dese vermaerde Stadt werdt gehouden den Provincialen Raedt van Vlaenderen/ bestaende uyt eenen President/ twaelf Raedts-Heeren/ ende andere Officieren/hare vergaderinghe houdende op *het Princen Hof,* daer de Keyser *Carolus V. Anno 1500.* gheboren is/ een seer schoon ghebousel/ *in het welcke drie* [**1583.**] *hondert cameren zijn.* Dese Stadt is nae de Pacificatie ende het af-breken des Casteels/ in twee jaren tijdts/ met aerdene Wallen/ Bolle-wercken/ ende Ravelijns rontom her ghesterckt gheworden/ niet meer costende als twee hondert ende tachtentich duysent guldens.

Als nu de Prince van Parma meester van het velt/ ende by na van alle de Steden in Vlaenderen was/so heeft hy door den *Marquis de Roubaix* ende *Montigni* het *Sas* van Gent doen innemen/d'welc op het uyterste van de nieuwe Vaert by die van Gent eertijts gegraven/leyt/deur het welcke hare Schepen die in de Honte ende Schelde willen comen/ passeren moeten. Met hulpe van den Baillou van Waes hebben sy ooc het Casteel van *Rypelmonde,* ende andere tot haren voordeele wel-ghelegene Steden ende plaetsen ingeereghen. *Dendermonde* hoopten sy oock te vermeesteren/maer *Ioncker Ian van Ketulle Heere van Ryhove* heeft dat cloeckelijck voor-ghecomen. Soo heeft dan *Montigni* te Wetteren / tusschen Gent ende Dendermonde /de Schelde toe-ghepaelt/ ende aen beyde sijden Schansen ghemaeckt/om alsoo die van Gent allen toevoer van *vivres* lancx die Riviere te verhinderen. Binnen de Stadt *DEINSE,* te Eeckeloo ende elders leyde *Parma* veel volcx/ die alle daghen in het velt waren/ makende alle weghen ende straten onveylich rontom Gent. De Stadt van Brugge heeft de *Prince van Chimay,* Gouverneur van Vlaenderen zijnde/ende staende in den eedt der vereenichde Staten/ in handen van Parma ghelevert/ ende die van Gent ernstlijck vermaent gheen langhe belegheringe uyt te staen/maer met den Coninck te reconcilieren/ haer versekerende goede conditien. *Iohan van Imbyse* Voor-schepen ofte eerste Borghermeester van Gent/ was het met Parma eens/ ende socht alle middelen om Gent in sijne handen te leveren/ ende hy hadde

[**1583.**] eenen grooten aen-hanck van veel malecontensche Borgheren. Doch als het uyt-brack/ende de goede partije d'over-handt behieldt/soo is hy ghevanghen/ verwesen/ende het hooft afghehouwen/op den vierden *Augusti, 1584. Roelant Yorck* een Enghels Capiteyn binnen Gent in garnisoen ligghende/was oock een verrader/die gevanghen wierdt/ende noch eyndelijck los quam/de executie over hem soo langhe opghehouden zijnde/ tot dat *Parma* gheheelijck meester was gheworden van Vlaenderen ende Brabant. Die van Gent zijn oock seer ghediscourageert gheweest/ als sy de tijdinghe creghen/ dat de Prince van Oranien binnen Delftvermoort was/d'welck des Princen van Parmas Soldaten den belegherden binnen Gent des anderen daechs toe-riepen ende vercondichden. *Parma* heeft oock/ gheduyrende de belegheringhe van Gent/ door den *Marquis de Roubaix* op den thienden *Iulij* het Fort van *Liefkens-hoeck* inghecreghen. Die van Brabant verlieten *Herentals,* het Crijchs-volck van doene zijnde om elders te gebruycken. Den *XVII. Augusti* is *Parma* meester gheworden van *Dendermonde,* nae dat hyse beschoten ende bresse ghemaeckt hadde/de Heere van Rijhove in Hollandt ghereyst zijnde om met den Prince ende Staten te spreken. Den *VII. Septembris* heeft Parma *Vilvorde (alias Ville-Forte)* inghecreghen. De Staten ghebruyckten des maels hare meeste macht om Zutphen te beschansen ende te benauwen/ ende die van Brabant hadden meer dan ghenoech te doen om haer selven te verdedighen. De Male-contenten ende Ghespanioliseerde Borghers binnen Gent wierden dagelijcx stouter door alle de victorien van Parma/ende de goede alle daghe flaeuwer. Den hongher wierter oock van daghe te daghe grooter onder de schamele ghemeynte/die gheenen grooten voor-raedt van victualie en hadden connen op-doen/ende der self der getal was groot/want vele Huys-lieden van het Landt verdreven zijnde/vluchten binnen Gent/welcker vele [**1583.**] van hongher en commer/in groote aermoede storven ende verdorven. Jck hebbe ghesien/dat arme lieden malcanderen sloeghen om de hoofden en vellen van paelinghen/die andere lieden wech-gheworpen hadden. De Magistraten schickten over al hare Ghesanten uyt / om te vernemen/ offer erghens eenighe apparentie van ontsett was/ gheresolveert zijnde het uyterste te verwachten: Maer nerghens gheene hulpe noch ontsett vernemende / soo zijn sy / nae dat de Stadt wel een jaer lanck was besloten geweest/ende gheenen toevoer van provande becomen en hadde/genoodtsaeckt gheweest met den Prince van Parma te appoincteren/d'welck geschiet is op den *XVII. Septembris,* het verdrach in-houdende / dat sy den Coninck van Hispanien souden kennen ende aennemen voor haren Souvereyn ende Heere/als Grave van Vlaenderen/des souden sy genieten al hare Privilegien ende Costuymen / ghelijck sy voor de beroerten ghedaen hadden. De Coninck soude wederom comen tot het gheniet van zijn domeynen: Daer en soude gheen ander Religie gheexerceert worden dan de Rooms-Catholijcke / de Prelaten/ Collegien/Cloosteren/ ende alle Gheestelijcke souden in hare goederen her-stelt worden. Doch alle die van de Religie waren/souden moghen noch twee jaren lanck in de Stadt blijven/ ende van hare goederen disponeren nae haer believen/ levende sonderschandael. Die van der Stadt souden betalen twee hondert duysent Croonen/tot erkentenisse van de genade die sy van sijne Majesteyt ontfinghen/ tot onderstant van de groote costen in de belegheringhe ghedaen. Alle de Predicanten der Ghereformeerde Religie / souden datelijck met het garnisoen moghen uyttrecken/met hare familien ende baggagie: Noch moesten die van Gent in handen van den Prince van Parma leveren ses Mannen die hy noemen ende uyt-kiesen soude/ belovende / nae vele

[**1583.**] beden ende intercessien/ dat hyse het leven schencken soude/ ende dat sy met rantsoen te betalen soude los ghelaten worden. De Heere van *Champagny,* die dus langhe binnen Gent hadde ghevanghen gheseten/ wierdt van *Parma* ghemaeckt Gouverneur der Stadt/ende stracx heeftmen begonnen het afghebrokene Casteel weder op te timmeren/ ende met sterck garnisoen te besetten: Meer dan de helft der Borgheren zijn binnen de twee jaren uyt der Stadt vertrocken/ [**1583.**] ende gaen woonen in Hollandt/Zeelandt/ ende elders.

Parma vondt in dese Stadt een groote menichte van schoon Gheschutt/ende alderhande munitie/ende wapen-tuych/d'welck hem seer dienstelijck was ende wel te passe quam/ om Antwerpen/ Brussel/ ende andere Steden te gaen belegheren.

VVat helpen Muyren, Grachten, Vesten,
Als niet en helpt, den Alder-besten.

Graef Adolph van Nieuvvenaer ende van Meurs wordt Gouverneur van Gelderlandt / *Anno 1583.*

[**1583.**] **I**N Grave Willems van den Berghes plaetse/ is tot Gouverneur van Gelderlandt beroepen ende aengenomen *Graef Adolph van Newenaer, Meurs, ende Limpurgh, Heere te Bedwer, Alpen, Althena, VVirt, Hackenbroich, Lennep, ende Helpensteyn, des Arch-stifts Ceulen Erf-Hof-meester ende Erf-vooght.* Hy was een seer wijs/cloec/courageus/geleert Heere/in verscheydene spraken wel ervaren/seer yverich in het bevoorderen van de Religie/ arbeytsaem/nuchteren ende eerbaer vanleven ende omme-ganck: Seer gespraecksaem/ende so ghereet om elck een te hooren/ dat hy maer al te ghemeynsaem was. Hy was soo open-hertich ende ongeveynst/dat hy andere ordeelende nae sijn eyghen herte eñ gemoet/somtijts al te licht geloofde/ende met schoone woorden van onbestendige luyden van sijn goet voornemen sich af-leyden liet/ende sijnen raedt veranderde. Hy en was nimmermeer swaermoedich/so seer tot jocken en boerdē geneycht/ dat hy het somtijts in ernstige saken niet laten en conde: [**1583.**] Hy was met der vuyst veerdigher/als met raedt/ seer neerstich in het geene dat hy te doene van ampts wege schuldich was. Hy vondt alles in Gelder-landt ende in der Graefschap Zutphen soo verwerret/ende d'een tegen d'ander so verbittert/dat hy naeu en wist waer hy eerst beginnen soude: Veel vrome Mannen verflaeuden/de Papisten eñ Spaens-gesinde ter contrarije staken d'ooren op/ ende wierden stout/de neutralisten voechden haer by de geluckichste partije/het het Crijchs-volck was ooc moet willich ende qualijc in discipline te houden/overmidts de betalinghe niet seer fix en was: Hier en daer waren het oock de Borgers en Soldaten niet wel eens. Soo dat de Landen des maels in eenen soberen ende bedroefden stant stonden/ daer uyt haer Godt de Heere noch eyndelijck door sijnen uytgereckten arm verlost heeft/als heden aen den dach voor de gantsche Weerelt is blijckende.

Cum duplicarentur lapides venit Moses.

(153)
ADOLPHUS COMES A NEUWENAHR / MOERS ET LIMPURG. DOM: IN BEDV..

Truchses comt te Delft/hulpe soeckende by de Heeren Generale Staten/ *Anno 1584.*

[**1584.**] **T***Ruchses* uyt sijn Ceur-Vorstendom verjaecht zijnde/heeft sijnen toevlucht genomen tot de Generale Staten der vereenichde Nederlandtsche Provincien / ende hy is den twintichsten *Aprilis, Anno 1584.* te Delft by den Prince van Oranien ghecomen / hulpe/ troost / en raedt by den selfden / ende by de E.M. Heeren Staten soeckende/wel wetende/dat de selfde seer goedertieren ende beleeft zijnde / wel gheneycht souden wesen/ hem haren naebuyr/vervolginghe lijdende om de Religie/gelijck als sy/ende bestreden wordende van den selfden Coninck/ die haer was bestrijdende ende bevechtende /te helpen ende bystant te doene. Ghelijck sy dan oock met sijne Ceur-Vorstelijcke Doorluchticheyt in confederatie ghetreden zijn: Maer of wel den wille goet was / soo ontbrack haer des maels de macht om desen Ceur-Vorst wederom in sijn Bisdom te stellen: Want alle saken stonden doe ter tijdt in groote verwerringe ende onsekerheyt: *Duc d'Alenson* hadde haer leelijck bedroghen: Vranckerijck en woude de bescherminghe der Landen niet aennemen: Enghelandt was oock scrupuleus om hem vyandt van Spanien te verclaren: Midler wijle soo voer de [**1584.**] Prince van *Parma* al vast voort/belegerende ende innemende de beste Steden van Vlanderen ende van Brabant. Ende corts is hier op ghevolcht de droeve/ ende voor de Landen seer schadelijcke doot des Princen van Oranien/dewijle *Truchses* in Hollandt was. Den aenslach op 'sHertogen-Bos failieerde/alwaer deses Ceur-Vorsten Heer Broeder doodt bleef: Sijne vrienden en magen en hadden de macht niet hem met ghewelt wederom in de besittinghe sijnes Ceur-Vorstendoms te her-stellen: De Duytsche Vorsten en wouden hem te gevalle haren eygenen staet/landt en luyden niet waghen/noch in perijckel stellen. De onder-saten in het Ceulsche Landt/ die hem eerst toeghedaen waren/vielen hem oock meest af/want het heet/

Cum fueris faelix multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

In somma, Truchses was uyt sijnen stoel ghestooten/ ende hy isser al sijn leven lanck uyt ghebleven/treckende nae Straesburgh/ daer hy Dom-Heere gheworden zijnde/over-ledenis.

Non minor est virtus quàm quaerere, parta tueri.
Casus inest illic, hic erit artis opus.

Ten is gheen minder deucht/soo de Poete seyde/
Het voor-ghewonnen goet *bewaren* met ghemack/
Dan het *vercrijghen* is: Jn velen dit ontbrack.
Dien Prins leeft in verdriet/die't niet en can van beyde.

(154)

Relligionis opus dum tentat TRUXIUS armis,
Exuitur regno, vicinas venit ad Urbes
Auxilium poscens, quas tum terrebat IBERUS,
Marte valens, exul moritur, caelumq$_3$ recepit.

Afbeeldinghe ende beschrijvinghe van de Schansen/ende Forten die de Staten hebben ghemaeckt/om *Zvtphen* te besetten ende benouwen.

[**1584.**] **A**Lso het garnisoen van Zutphen (*Anno 1582.* van Parma by surprinse inghenomen) den benaebuyrden Steden ende Quartieren veel schade ende onghemack was aenbrengende/ halende ghevanghens ende op contributie brengende vele wijt-gesetene persoonen ende landt-streken: So hebben de Staten/ al stracx nae het verliesen der selfder een groote gheweldighe Schanse doen maken recht teghen over de Stadt/ op de Veelau/ aen den Yssel-cant / eensdeels om het loopen en streupen des garnisoens van Zutphen te verhinderen/ander-deels om de Riviere te besluyten. Maer in den Winter is d'Yssel soo hooghe opgheloopen/ (ghelijck dat ghemeynelijck alle jare gheschiedt) dat dese Schanse seer verswackt ende schier geheelijck verloopen ende vervallen is. Soo haest als het water der Riviere ghevallen ende afgheloopen was/soo hebben de Spaensche dese verdorvene ende vervallene Schanse inghenomen/ met garnisoen besett/ wederom vernieuwt ende versterckt/ende daer uyt gheheel Gelder-landt/ Overyssel/ 'tSticht van Vtercht/ ende het Landt rontom her /tot in Hollandt toe /berooft/gebrandtschat / ende op contributie ghebracht. De Staten hebben (soo om het loopen ende buyt halen te beletten/ als oock op hope van dese groote Schanse ende de Stadt selfs te benauwen met af-snijdinghe van allerley noodruft) hare omligghende Steden ende Forteressen met stercke garnisoenen besett/ ende sy hebben de groote Schanse ende de Stadt met veel andere Schansen / Forten/ende begravinghen alsoo omcingelt ende besett/dat sy hoopten dat sy haer met lanckheyt van tijde souden uythongheren/ende dwinghen de Stadt te verlaten/ of in handen van de Staten over te gheven. Oock hebben de Staten de Grave van *Hohenlo* met een goet deel Crijchs-volck/d'welck [**1584.**] in den Ceulschen Crijch *Truchses* ghedient hadde / in de Veelau ghesonden/ om Zutphen meer en meer te belegheren ofte besluyten. Hy heeft sijnen vlijt ende neersticheyt aenghewendt om de groote Schanse te vermeesteren/ende alsoo Zutphen te moghen naeder comen/maer siende ende bevindende/dat hy met ghewelt niet uytrichten en conde / soo heeft hy de Stadt soo besett ende met Schansen en Crijchs-volck so omcinghelt/ d'eene Schanse met gordinen ende retranchementen aen d'ander soo hechtende van den eenen oever der Riviere boochs-wijse tot aen den anderen/ datter van den Veelanschen cant af niet in de Stadt en conde ghebracht worden/jae daer en conde niet een Mensche aen die sijde uyt of in de Stadt comen/of hy moeste sich met een schuytgen heymelijck by nachte boven ofte beneden die Schansen ende retranchementen deur stelen. Aen d'ander sijde op den bodem der Graefschap hadden de Staten oock eenighe plaetsen met garnisoen besett/als Lochum/ende het huys te Dort: Alsoo datter niets in de Stadt en conde ghebracht worden/ dan met groote ende stercke convoyen/daer de arme Borghers nae verlanghden om wat spijse te moghen crijgen/maer vreesden voor den eyselijcken inval eñ wrevelmoedicheyt der Ruyteren ende Knechten die de proviande binnen brachten/niet anders haer tierende elcke reyse/dan of sy eene vyandelijcke Stadt veroverden ende increghen. Dit victualieren met stercke convoyen heeft wel seven jaren lanck gheduyrt/dan den eenen/dan den anderen wat voordeels hebbende/ ende malcanderen wat slaende ende afnemende. Alsoo dat de Borghers/ dus gheperst ende ghequelt zijnde/ meesten-deels verliepen/ huys en hof verlatende. De Borghers uyt de Stadt

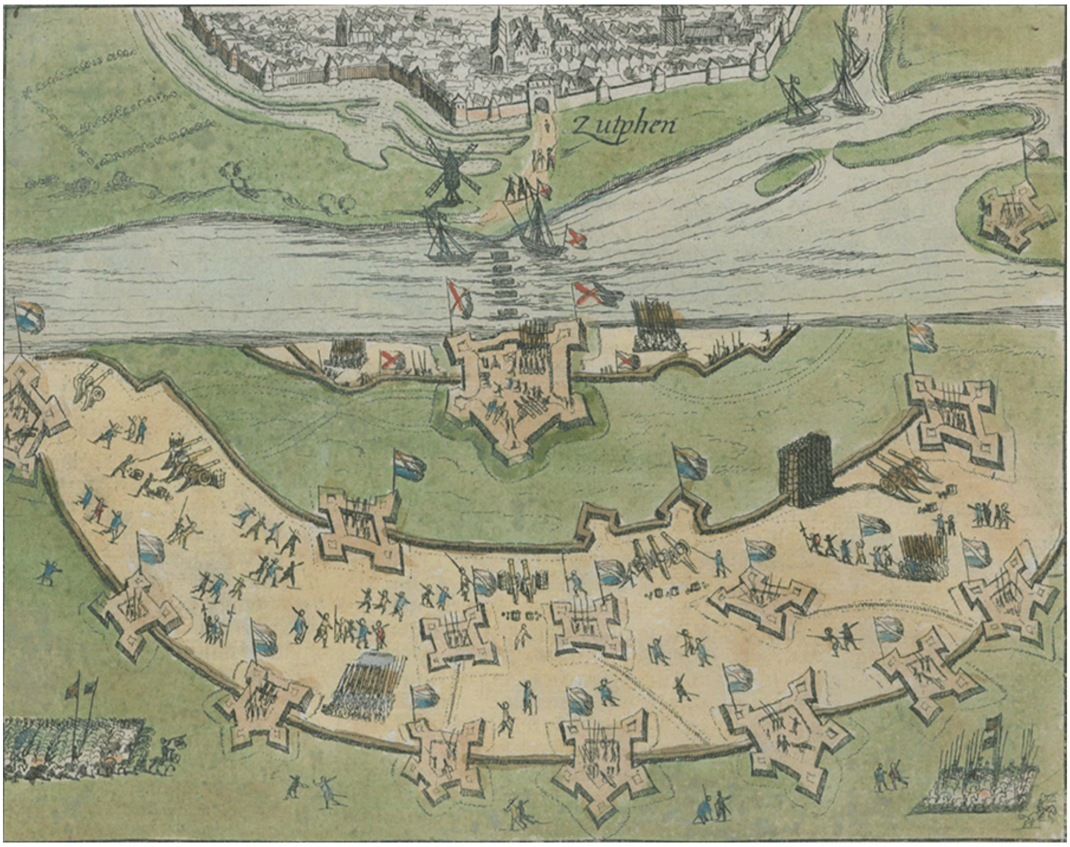

(154)

Moenia ZUTPHANIAE PARMAEDUX alta tenebat,
Infestans patriae fines, quod non SACER ORDO
Pertulit, obiciens haec propugnacula, miles
Ne ruat Hispanus vicina per arva cruentus.

[**1584.**] wijckende/soo wierden stracx hare huysen ghebroken ende vernielt. Alsmen *Taxis* den Gouverneur clachtich viel/ soo antwoordde hy/ *Als ick den Coninck de muyren en wallen der Stadt levere, soo doe ick ghenoech: Ick en ben niet ghestelt om uwe huysen te bewaren.* Dit was den troost dien de schamele Borghers by *Taxis* vonden. Dit beleghеren/beschansen/victualieren/ende schermutselen voor ende ontent Zutphen/ is van beyden partijen soo langhe ende soo ernstich ghedreven gheweest/ als of den gheheelen welvaert [**1584.**] ofte onder-ganck aller Steden ende Provincien aen dese Stadt ende Quartieren waren hanghende gheweest. Soo dat de Staten hier opiniatrerende/ende hare meeste macht/volck/ en gelt consumerende/midler wijle de beste Steden van Vlaenderen ende Brabant/ jae schier die gheheele treffelijcke Provincien/ in Parmas handen zijn vervallen/by ghebreck van ontsett/hulpe/ende ghenoechsaem bystant.

> *Als Godt Landen en luyden straffen vvil, soo beneemt hy d'Overicheden hare vvijs heyt.*

Hoe de Prince van Oranien binnen Delft vermoordt is/ den *X.* dach *Iulij, Anno 1584.*

[**1584.**] **E**Er ick come tot de beschrijvinge van den vervloeckten moordt aen den Doorluchtighen Prince van Oranien Guiliame de Nassou begaen: Soo sal ick met weynich woorden aenroeren sijn gheboorte/houwelijcken/ende Kinderen. *Hy is gheboren te Dillenborgh, Anno 1533. den XIIII. Aprilis,* maer van sijner jeughet af in Neder-landt op-ghevoedt. Hy was een wel gemaeckt Man/ wat langher dan middelbaer / bruyn van coleur ende van baerde/eer magher dan vett/vroylijcke ooghen/ seer minnelijck in't spreken/hy was oock ghenoechelijck ende boerdich daer het pas gaf/gantschelijck niet gheneycht tot den dronck. Al de vermakinghe die hy hadde was over maeltijdt. Hy en versleet gheenen tijdt met spelen/rijden/of jaghen/maer was altijdt besich met swaerwichtighe Landt-saken. Wat sijn cloecheyt/wijsheyt/ende verstant aengaet/die hebben sijne vrienden ende vyanden wel bevonden/ geene tot haerder blijdtschap/ dese tot haren leedt-wesen. Hy was de oudtste Sone van Graef Willem van [**1584.**] Nassou / ende hy hadde vier Broeders / ende seven Susters/ die alle aen treffelijcke Graven zijn ghehylijckt gheweest. Des Princen Moeder was Vrouwe *Iuliana,* een Gravinne van Stolbergh/een seer wijse/ cloecke/ende gheschickte Vrouwe. *Anno 1578.* als sy *LXXV.* jaren gheleeft hadde / heeft sy ghesien uyt haren lijve ghesproten/hondert drie en twintich kinderen / ende kindts kinderen.

Mijn Heer Prins van Oranien heeft eerst te houwelijck ghenomen de eenige Dochter ende erfghename van Maximiliaen van Egmont / Grave van Buyren/ Leerdam/ *&c.* by de welcke hy ghewan *Philips van Nassou, nu Prince van Oranien,* ende een dochter ghenoemt *Maria.* Sijn tweede Huys-vrouwe was *Anna,* eenighe Dochter van Hertogh Maurits Ceur-Vorst van Sassen/die hem gebaert heeft eenen Sone/ ghenoemt *Maurits, gheboren te Dillenburgh Anno 1567.* den XIII. *Decembris, teghenwoordelijck*

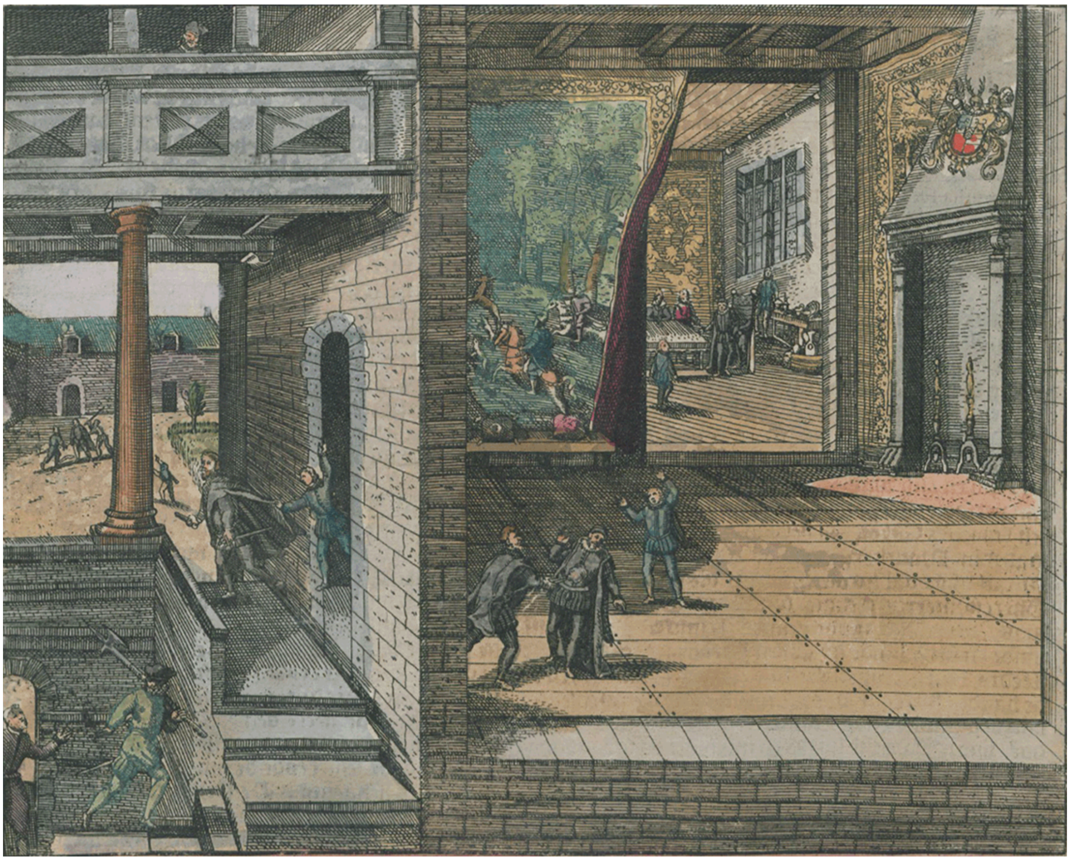

(156)

Traijcit incauto geminas per viscera Latro
NASSOVIO glandes, et costas vulnere laesit,
Concidit extemplo letali saucius jctu
AURIACUS, genibusqʒ labans animam expirabat.

[**1584.**] *Stadt-houder ende Velt-Overste der Gheunieerde Neder-landtsche Provincien,* dien Godt lange spare ende beware; ende twee Dochters/ *Anna,* ende *Aemilia.* Sijn derde Huys-vrouwe was *Charlotte de Barbon, Dochter van den Hertogh van Monpensier;* by de welcke hy ses Dochters geprocreert heeft *Loyse Iuliana, Elisabeth, Catarina Belgica, Flandrina, Charlotte Brabantina, ende Aemilia secunda.* Sijn vierde Huys-vrouwe was *Loyse van Colligny, dochter van Caspar de Colligny, Admirael van Vranckerijck,* by de welcke hy ghewan eenen Sone/*Hendrick Frederijck* ghenoemt / *geboren binnen Delft, Anno 1584.* Oock heeft de Prince naeghelaten eenen natuyrlijcken Sone/ ghenoemt *Iustinus van Nassou, tegenwoordelijck Gouvernuer van Breda. Anno 1584.* den *x. Iunij,* doe desen treffelijcken Prince oudt was eenen vijftich jaren / elf maenden/ ende sesthien daghen: soo is hy seer verraderlijck binnen Delft vermoordt van eenen Borguignon/ ghenoemt *Balthasar Geraerts,* oudt tusschen de *xxv.* ende *xxvi.* jaren/hy was leelijck van opsicht/cortachtich van persoon/slecht van ghedaente / ende hy noemde sich *Francoys Guyon van Besanson,* segghende dat sijnen Vader in Vranckerijck om de Religie gedoodt was: Hy gaf voor dat hy om den yver die hy hadde tot de Ghereformeerde Religie/uyt Borgognien ghevlucht was / vervolcht zijnde van de Jesuyten; Te Delft zijnde en versuymde hy gheen Predicatie/ende hadde steedts eenen Bybel/Testament / of Psalm-boeck in de handt; hy seyde dat hy niet hoogers enwenschte/ dan den Prince ende Landen eenigen dienst te mogen doē/voor de welcke hy geern sijn bloet wagē woude/

Tuta frequensque via est per amici fallere nomen.

Hy is/ nae dat hy eenen tijdt lanck in Hollandt gheweest was/ wederom nae Vranckerijck ghereyst/ corts daer nae weder in Hollandt ghecomen/brieven mede brenghende van den Heer *Caron,* soo aen den Prince/als aen de Staten/sprekende van de doot van *Duc d'Alenson.* De Prince noch op sijn bedde liggende [**1584.**] doe desen booswicht met de brieven te Hove ghecomen was/so liet hy hem voor sijn bedde comen/om hem particulierlijck te vraghen nae de doodt van *Duc d'Alenson.* Hy heeft naemaels bekent dat hy den Prince aldaer soude door-steken hebben/hadde hy sijnen ponjaert/ofte mes by hem ghehadt. De Prince heeft hem door sijnen Secretaris thien of twaelf Croonen ghegheven/daer mede hy twee pistolen gecocht heeft / om daer mede den Prince te door-schieten. Om hier toe des te bequamelijcker te connen comen/so heeft hy kennisse ghemaeckt met verscheydene Dienaers aen het Hof van den Prince/ ende is daghelijcx by d'een of d'ander te Hove gecomen. Op den thienden *Iulij* is hy te Hove ghecomen / doe de Prince des middaechs noch aen tafel was / ende eyschte een paspoort / met een bevende stemme ende verbaest ghemoet. Teghens dat de maeltijdt ghedaen soude wesen/ginc hy achter by de Stallen wandelen/maer als de Prince van der tafel op-stont/soo stondt desen schelm buyten de deure van de eet-camer nevens eenen pilaer / den mantel hanghende op sijn slincker schouder / onder den welcken hy de pistolen aen sijnen gordel hanghende verborghen hieldt: Jn de rechter handt hadde hy een pampier / als quansuys sijn paspoort zijnde / ende versoeckende dat het de Prince woude onder-tekenen. Met dat de Prince uyt de Salettetradt; heeft desen schelm een van sijn pistolen/ met drie coeghelen gheladen / los gheschoten / ende heeft den Prince aen d'een sijde des lichaems ingheschoten / dat het aen d'ander sijde uytvlooch/door-schiet ende de maghe / ende andere edele deelen des lichaems. De Prince ghevoelende dat hy ghetroffen was/ riep over luydt: *Heere Godt weest mijn siele ghenadich, Heere Godt ontfermt u over my, ende over dit arme volck.* De Prince dese woorden ghesproken hebbende/begost te suyselen/d'welck een

[**1584.**] van de Hof-jonckeren siende/soo heeft hy den Prince in sijn armen ghevatt / ende op de trappen neder ghesett. Nae dier tijdt en sprack hy niet meer/ alleenelijck doe de Gravinne van Swartsenborgh/sijn Suster/ hem vraechde/ of hy sijn siele niet en stelde in de handen *Iesu Christi?* Soo antwoorde hy Jae. Hy werdt op het bedde ghedraghen in het salett daer hy ghegheten hadde/alwaer hy stracx sijnen gheest gaf. Aldus is de wijste/voorsichtichste/ende treffelijckste Prince die des maels in Christenrijck leefde/van het tijdelijcke leven berooft door de handt des aldersnoodtsten booswichts / die op aerden leefde / daer toe uyt-ghesonden /ghelijck hy naeder handt selfs bekent heeft / van den Prince van *Parma,* met belofte van groote belooninghen / die de Coninck hem ende de sijne daer voor doen soude. De oude segghen/*Vitae tuae Dominus est quisquis suam contemnit.* De Princesse siende haren lieven Heer en Man den gheest gheven/ werdt seer bitterlijck schreyende/te gelijck Godt biddende/om [**1584.**] gedult en lijdtsaemheyt in dit sware cruys/ dewijle het sijne Goddelijcke Majesteyt belieft hadde haren Vader/haren eersten Man/ende nu oock desen/ door de handen van boose boeven te laten ombrengen.

Brenght dit der Pausen leere mede / datmen met moorden de Princen en Vorsten mach om-brenghen/ gelijck de Jesuyt *Mariana* dat drijft en schrijft/so is het trouwens een afgrijselijcke leere ende religie/ wijdt verscheyden van de leere der geener die voor ettelijcke hondert jaren voor treffelijcke Leeraers sijn ghehouden gheweest / ende noch by velen gehouden worden/ *Gregor.* seyt *lib. 7. epist. 1. Quia Deum timeo, in mortem cujuslibet hominis me miscere formido,* dat is / *Om dat ick Godt vreese, so en wil ick my niet vermenghelen met het dooden van yemandt.* De goede Ghemeynte is seer bedroeft gheweest over de doodt van desen haren goeden Vader/ nochtans heeft sy ghesproken/

> *Omnia, Domine Deus, tua sunt, & quae de manu accepimus tua, reddimus tibi.*

Executie binnen Delft ghedaen over den Moordenaer des Princen van Oranien/den *XIIII. Iulij, 1584.*

[**1584.**] **D**E Moordenaer den Princen dus verraderlijc door-schooten hebbende /meynde te ontcomen langhst de achter-plaetse/ ende hy was de stallinge voor by/streckende aen der Stadts vesten / meynende in de Stadts-grachten te springhen/ die vol waters waren: Jn het loopen heeft hy het andere Sijnckroer laten vallen: Hy hadde by hem twee blasen/ die wat opgheblasen waren/ met een pijpken om de selfde voorts op te blasen/ende alsoo daer mede over de Stadts-grachten te swemmen: Maer eer hy soo verre conde comen/werdt hy [**1584.**] achter-haelt/ ende van twee van des Princen Dienaers (daer stracx meer volcx by quam) aenghetast ende ghevanghen ghenomen. De Moordenaer was seer verschrickt doe hy aenghetast werdt/maer siende datmen hem niet stracx doodt en sloech/ soo maeckte hy den onversaechden/roepende dat hy niet ghedaen en hadde/ dan dat de Coninck sijnen meester hem te doene bevolen hadde. Hy werdt ghebracht in de camer van de Concergherije/ alwaer eenighe van den

[**1584.**] Magistraet quamen/om desen schelm te examineren. Hy heyschte pampier/ penn' en inckt / belovende dat hy de gheheele waerheyt soude openbaren/ d'welck hy nochtans niet en dede/maer hy menghde veel leugenen onder sommighe saken die warachtich waren/ ghelijck daer nae ghebleken ende bevonden is: Hy beleet/dat hy ses jaren lanck den wille ghehadt hadde den Prince te vermoorden / daer toe hy insonderheyt ghesterckt was gheworden door de proscriptie ofte Ban dien de Coninck van Hispanien hadde laten publiceren. Jn *Martio Anno 1584.* hadde hy binnen Trier eenen Jesuyt in biechte verclaert al sijn voornemen/die hem daer in ghesterckt ende gestijft heeft/ hem belovende /dat hy soude ghestelt worden in 'tgetal der Martelaren / soo hy in de daedt storve. Hy hadde noch drie anderen Jesuyten sijn voornemen geopenbaert/ als oock eenen Minder-broeder binnen Doornijck/die hem den seghen hadde ghegeven/ende belooft/ dat hy Godt voor hem bidden woude. Hy bekende oock/ dat hy den Prince van *Parma* sijnen aenslach ontdeckt hadde/die door eenen Raedts-Heer hem aen-seyde/dat hy de sake prees/ ende dat hy den Coninck eenen seer grooten dienst daer mede soude doen/ende dat hy het stuck volbracht hebbende/voor seker ontfanghen soude den loon in de proscriptie belooft/ namelijck vijf en twintich duysent Ducaten/ ende gheadelt te worden. Desen schelm was so wijdt van berou of leet-wesen/ dat hy seyde: *Indien ick nu noch twee duysent mylen weechs van hier ware, so woude ick stracx hier comen om den Prince te dooden.* Hy bekende wel dat hy somtijdts becommert ende twijfelachtich was gheweest / of hy dit/ ende hoe hy dit stuck soude in het werck stellen/ insonderheyt siende/ dat het hem niet moghelijck en was te ontcomen: Maer dien dach als hy het dede /was hy gheheel geresolveert gheen perijckel te ontsien/al ware oock de Prince omcingelt geweest van vijftich duysent Mannen. Jae noch des derden daechs/nae dat hy was [**1584.**] ghepijnicht gheweest/sprack desen schelm/ *dat het hem niet leet en was, maer so het noch te doene ware, dat hy't niet laten en soude te doen, al soude het hem costen duysent lijven.* Dus can de Duyvel door de Jesuyten sijne boose instrumenten/ der booser Menschen sinnen betooveren ende verblinden. De schriftelijcke bekentenissen /oock de ghewillighe ende pijnlijcke/gehoort ende ghesien zijnde/ so hebben de Heeren van de Hooghe ende Provinciale Raden/ beneffens de Ghecommitteerde van den Gherichte der Stadt Delft/ den *XIIII. Iulij,* vonnisse teghen den Moordenaer uytgesproken: Jnhoudende in effect/ dat hy binnen de Stadt Delft soude gheleyt worden op het schavot voor het Stadt-huys opghericht/ alwaer eerst sijn handt/daer hy het verradersche moordadige feyt mede bedreven hadde / met een gloeyende toe-sluytende yser gheschroeyt ende afgebrandt soude worden/ende daer nae met gloeyende tangen tot ses reysen/op verscheyden plaetsen/ soo aen armen/beenen/ als aen andere plaetsen daer het vleys dickst was/het vleys uytghebrandt ende afgheknepen soude worden: ende dat hy daer nae levendich aen vier quartieren soude ghehouwen worden/beginnende van onder; Ende dat ten lesten sijnen buyck op-ghesneden/ sijn herte uytghenomen/ende in sijn aensichte gheworpen/ende daer nae sijn hooft afgehouwen soude worden: Ende dat de vier quartieren op vier bolle-wercken ghehanghen/ende sijn hooft op den School-toorn/achter het Hof des Heeren Princes/ op eenen staeck soude ghestelt worden/ verclarende daer by al sijne goederen geconfisqueert. Des selfden daechs als dese sententie is gheprononcieert/ is sy oock gheexecuteert. Des daechs te vooren werdt hem de wete gedaen van sijn vonnisse/ om hem te bereyden 'sanderen-dacchs te sterven. Jn't eerste was hy verschrickt ende verbaest/ ende beclaeghde dat hy dit gedaen hadde op hope van

(157)

Interijt PRINCEPS, restabat paena GERARTO
Patrati sceleris, vivo cui membra scelesto
Delaniata foro Delfis, praecordia tortor,
Disrumpens, fronti obiecit cor persceleratum.

[**1584.**] rijcke te worden. Doch stracx daer nae nam hy een stout resoluyt ghemoed; hem selven wijs makende/ dat hy den Hemel hier mede verdient hadde; *Hy sprac plat uyt, dat hy met dit feyt niet misdaen en hadde,* ende dorst segghen/ *dat hy nae den Hemel trock, om voor de Menschen te bidden, ende haren Advocaet by Godt te zijn:* Elcke reyse weder-haelde hy/ende sprack/*so hy dit niet ghedaen en hadde, dat hy het noch doen soude, zijnde het ampt van een goet onder-saet, te doen dat zijn Overicheyt hem beveelt &c.* Ja doe hy uyt de pijn-camer quam/staende voor de Heeren/soo trock hy sijn wambays voor open/ ende toonende haer de striemen van de roeden op sijn borst/ sprack hy van hem selven/ghelijck eertijdts *Pilatus* van *Christo, Ecce homo.* Als de sententie aen hem is in't werck ghestelt/ soo heeft hy wonderlijcke patientie ghetoont / door noodt-dwinghende ghedult glorie soeckende/selfs doe stijn handt afghebrandt/ ende sijn vleys afghenepeu [**1584.**] wierdt/ en maeckte hy gheen groot ghetier noch misbaer / maer bedwanck hem selven/ tot groote verwonderinghe van alle de om-standers. Hy en wilde gheen Predicanten eenich ghehoor gheven / maer verachtte ende bespotte al hare ghetrouwe vermaninghen. Jn verscheydene Steden daer de Gheestelijckheyt vieren ende triumpheren wouden van weghen de doodt des Princen / en heeft het volck sulcx niet willen toe-laten: Binnen 'sHertoghen-bos de Geestelijckheyt niet durvende opentlijck vieren/vergaderde in de Dom-kercke / ende heeft aldaer met opene kelen ghesonghen *Te Deum laudamus.* Des avondts daer nae isser een schreckelijck onweder van donderen en blixemen opghestaen/daer door Thoren der Dom-kercke verbrandt is/sonder eenich huys in der Stadt te beschadighen.

Mirabilis est Deus in operibus suis.

Begravenisse des Princen van *Oranien,* den derden dach *Augusti, Anno 1584.*

+ **D**En derden dach *Augusti,* wesende eenen vrydach/werdt de hooch-loffelijcke/ nemmermeer ghenoech gheroemde Prince van Oranien binnen Delft in de nieuwe +1584
Kercke op het hooghe Choor seer eerlijck begraven. Voor aen ginghen de Borghers van Delft ghewapent/ maer rou-draghende wijse: Nae haer volchden de Trompetters: Daer nae werdender van seker Edel-lieden gheleyt acht Peerden/ met swart laken tot de aerde toe behanghen. Achter elck Peerdt werdt ghedraghen een Baniere ende wapenen/ representerende elc een besonder Heerlijcheyt des Princen: De Peerden waren oock met de selfde wapenen behanghen. De Baniere met de wapenen van Oranien droech [**1584.**] *de Heere van Maquette: De Heere van Mansaert* droech de Cornette: *De Heere van Rijhoven* het Guidon: Joncker *Ian van Naeltwijck* de Baniere: Hier nae werden gedragen vier schilden daer des Princen vier quartieren op stonden/*Nassou, Stolburgh, Hessen, Coninghsteyn:* Daer nae werdt ghedraghen het geheele wapen / met sijn *Timber* ende Coleuren: Daer nae het Helmet: Daer nae het Rijdt-sweerdt: Daer nae den Wapen-rock: Daer nae werdt gheleyt het Roupeerdt / met swert fluweel tot der aerde toe behanghen. Hier nae volchde den *Grave van Oversteyn,* draghende een bloot sweerdt in de handt/ ende de *Baron*

(158)

Quem non Hisponus potuit REX nec CORIAE DUX
Belgarum terror, nec Princeps Parma nec arma
Vincere, proditione cadit BATTAVIA tota
Aggemit, et fontes lachrijmarum in funere misit.

[**1584.**] *van Creange* een gouden Croone: Dese volchden de drie Hof-meesters met stocken in de handt: Daer nae volchde de Bare met het lichaem / ghedraghen van twaelf Edel-lieden / met wapenen behanghen/ nevens het welcke ginghen *Heer Iohan van Borgoignen, Heere van Froymont: VValrave, Heere van Brederode: De Heere van Merode, ende de Heere van Soeterwoude.* Naest het lijck volchde den Herault met eenen rock daer de wapenen op stonden: Desen volchde *Prince Maurits,* des Princen Sone/aen hebbende eenen mantel die lanck sleepte/ de slippe werdt ghedraghen van sijnen Gouverneur/den *Heere van Sonsvelt. (Prins Hendric van Nassou* en was doe noch maer acht maenden oudt.) Aen des Princen Maurits rechter sijde ginck *Truchses* Ceur-Vorst van Ceulen/aen sijn slincker sijde de *Grave van Hohenloh:* Hier nae volchden/ elck alleene/ *Graef VVillem Lodewijck van Nassou, Graef Philips van Nassou,* ende de *Grave van Solms,* die den rouwe sloot. Dese volchden de Heeren Staten Generael/de Raden van State/de Staten van Hollant/ de Presidenten ende Raden van de Hooghe ende Provinciale Raden van Hollandt/met haer Secretarisen: Daer nae den Schout/ende de gantsche Magistraet van Delft: Daer nae de Predicanten: Daer nae de Capiteyns van den Prince/ met andere Capiteyns ende Bevel-hebberen: Hier nae volchde ontallijcke veel volcx van alderley qualiteyt/elck nae dat het hem in de rijghe te passe quam. Daer was door 'tgantsche Landt/insonderheyt binnen de Stadt van Delft/ seer groote droeffenisse/men sach noch en hoorder niet anders / dan weenen/ suchten/ en kermen. Daer werdt in de Kercke een seer aendachtighe treffelijcke predicatie ghedaen van den Eer-weerdigen/Hoochgheleerden *Arnoldo Cornelij, Leeraer der Ghemeynte Iesu Christi binnen Delft,* over de woorden/*Salich zijn de dooden die in den Heere sterven, &c.* welcke predicatie daer nae in drucke is uyt ghegaen/ghelijck oock ghedruckt is ende in coper ghesneden den gheheelen [**1584.**] treyn en sleep der begraffenisse/ met den namen aller der voor-treffelijcster Heeren ende persoonen die met het lijck ter Kercken ghegaen zijn.

Dit is gheweest het eynde van den Doorluchtigen Hooch-gheborenen Prince van Oranien/wiens cloecke daden de nae-comelinghen veel hooger sullen achten ende roemen/als die de selfde ghesien ende beleeft hebben. Hy is in sijn leven ghehaet ende vervolcht gheweest van den grootsten Potentaet van Christenrijc/also ernstachtich ende onversoenelijc/ als eertijts *Saul* den vromen *David* vervolchde. De Ghemeynte voor de welcke hy goet en bloedt waechde/ en conde hy't oock niet altijdt te dancke maken. Oock sijn eenighe Coningen ende Vorsten die noch Spaens/noch Paeps en waren/ met sijnen handel niet welte vreden gheweest/ vreesende dat oock heen ofte morghen hare ondersaten tegens haer mochten op-staen/achter-volghende het exempel der Neder-landers. Daer sy hadden behooren in te siende wettelijcke / menichvuldighe/ ende groot-wichtighe oorsaken die de Neder-landers hebben om den Coninck van Hispanien af te sweeren. De Prince van Oranien is den Keyser *Carolo V.* seer lief ende aenghenaem geweest/ende hy liet hem in den Raedt altijdt aen sijn sijde staen: Soo dat hy van sijner jeughet aen is gheoffent gheweest in groot-wichtighe raedt-slaghen. Gheenderley teghenspoet en conde sijn herte doen beswijcken/ ende in arbeydt was hy onverdrootsaem: Hy was van so goede complexie/dat de Medecijns sijn lichaem balsemende/bevonden hebben/dat sijn herte/longhe/ lever / ende andere deelen soo fris ende ghesont waren/als of hy noch in sijne bloeyende jaren ware gheweest. Hy en was niet cierlijck in langhe propoosten/ maer wat hy sprac dat was bondich ende vast/yeder woort woech een pondt: Noyt Heere en hadde beter gratie om een gemeynte te leyden/dan met soeticheyt/

[**1584.**] dan met ernstachticheyt/de Ghemeynten vrymoedelijck hare ghebreken voor ooghen stellende / d'welck hem des te beter afghenomen wierdt/dewijle een yeder sach en spuerde / dat hy altijdt den welstant des Landts socht/besijden stellende sijn eyghen eere ende profijt. Wel ten rechten mach desen Godtsalighen/ ende cloeck-moedighen Helt by *Iudas Machabaeus* vergheleken worden/ want beyde hebben sy ghestreden ende haer leven ghewaecht tot bescherminge des waren Godts-dienstes. Beyde zijn sy gheweest beschermers eener aermer verdruckter Ghemeynte: Beyde hebben sy met cleyne middelen sware crijgen gevoert teghen groot-machtighe Coninghen: Beyde hebben sy/teghen het vermoeden van alle Menschen/groote dinghen uytgherichtt. Ghelijck de *Machabaei* vijf ghebroeders waren/ malcanderen seer ghetrouwelijck by-staende/die eyndelijck alle vijve door het ghewelt [**1584.**] of verraderije ende bedrieghelijcken handel haerer vyanden van het leven zijn berooft gheworden: Alsoo heeft de Prince van Oranien oock vier Broeders gehadt / die hem alle broederlijcke liefde ende ghetrouwicheyt bewesen hebben/ te weten *Graef Lodewijck, Graef Adolph,* ende *Graef Hendrijck,* die alle drie in den Crijch/ strijdende voor Godes volck en kercke/doodt ghebleven zijn/gelijck oock sijn Princelijcke Excellentie/Hooch-loffelijcker memorie/in den dienst der Landen sijn leven verloren heeft. Van dese vijf ghebroeders is alleen *Graef Iohan* vreedsamelijck op sijn bedde in den Heere gherustt / die oock met goet en bloedt de vryheyt der Religie/ ende des Landt Privilegien ettelijcke jaren lanck hier in Neder-landt heeft helpen voor-vechten ende beschermen.

Orba parente suo Patria maesta gemit.

Graef VVillem Lodewiick van *Nassou* wordt Gouverneur in Frieslandt / *Anno 1584.*

+ **D**E Prince van Oranien en was in sijnen leven niet alleen Gouverneur van Hollandt ende Zeelandt/ ende andere Neder-landtsche Provincien meer. Jn des +1584
Princes afwesen regierde in Frieslandt/ als Luytenant *Bernard van Merode, Heere van Rumes,* die met de cleyne macht die hy hadde/het Landt so wel ende wijselijck eenighe jaren lanck gheregiert heeft/ dat yeder een merckelijck heeft connen sien en speuren/ dat hy een cloeck/wijs/ende verstandich Heere was. Als hy nu bevant dat hy van weghen sijnen hooghen ouderdom den last des Crijchs niet wel draghen en conde / ende dat hy alle de swaricheden die daghelijck in de politie waren rijsende niet en soude connen remedieren/ insonderheyt bevindende/dat vele Edel-lieden hem soo [**1584.**] seere niet en respecteerden (achtende dat sy hem schier ghelijck waren) als dat wel betaemde: Soo heeft hy sijn ampt vry-willich gheresigneert/ ende den Prince van Oranien ende de Staten om sijnen af-scheyt aenghesocht/ die hem/ om de voor-verhaelde oorsaken/ ende andere meer/goedelijck ende met danck-segginghe verlaten hebben/ende de hooch-gheborene *Grave VVillem Lodewijck van Nassou,* (Sone van Graef Jo*han*) is met ghemeyne stemmen in *Martio Anni 1584.* Gouverneur van Frieslandt vercoren. Hy heeft stracx in den beginne sijner regieringhe groote swaricheyt ghevonden/van weghen d'oneenicheyt gheresen tusschen 'tCollegie der Ghedeputeerde van Fries-

landt [**1584.**] ende het Hof aldaer. De President ende Raden van 'tHof Provinciael wouden staende houden / dat de Stadt-houders in voorighe tijden haer altijdt niet het Hof hadden beraden in voor-vallende saken des Landts regieringhe betreffende / ende dat derhalven sulckes nu voortaen oock behoorde te gheschieden/het ampt der Ghedeputeerde zijnde / den Stadt-houder ende den Hove te remonstreren de abuysen ende misbruycken hier ofte daer vallende. De Ghedeputeerde seyden/dat sulckes wel alsoo was ghebruyckelijck gheweest/soo langhe als de Provincien den Coninck van Spanien tot Souvereyn ghehadt hadden: Maer dat sulckes nu niet langher plaetse en hadde/ de Coninck afghesworen zijnde/ ende de Souvereyniteyt aen de Staten vervallen wesende/ de welcke sy representeerden/want het Collegie der Heeren Gedeputeerde in Frieslant bestaet uyt negen persoonen/daer wordender twee gecoren uyt Ostergo/twee uyt Westergo/twee uyt de Seven-Wolden/ende drie uyt de Steden/eñ dese negene representeren de Staten van Frieslandt. Jmmers de Gedeputeerde sustineerden/ dat de President eñ Raden des Hofs haer met de regieringe der Landen niet en hadde te bemoyen/maer dat haer alleene toe-quam de bedieninghe van Civile ende Criminele justitie. De Steden hielden het met den President ende Raden. De Goon ofte platte landen hielden het meest met de Ghedeputeerde. Noch isser te deser tijdt groote oneenicheyt geresen tusschen de drie Goon/ende de Steden/van weghen de stemminge op Landts-daghen. Dese tweedrachten liepen soo hooghe/ ende sy wierden soo verbittert/ dat het te vreesen stondt/dat het een oorsake soude wesen/dat Frieslandt wederom in handen van den Coninc van Spanien vervallen soude. Elck een dede sijn beste om den nieu-vercorenen Stadt-houder aen sijn handt te crijghen: Maer sijn Ghenade heeft sijn ordeel opgeschort/ ende beyde partijen tot vrede ende verdrach vermaent/haer voor oogen houdende hoe periculoos [**1584.**] dat het was dese sake dus heftich te disputeren/ dat het veel meer de noodt verheyschte / datmen met eenparicheyt ende met 'tsamen-ghevoechde macht soude pogen den vyant buyten Landts te keeren / ende dese gheschillen soo langhe op te schorten. De Ed. Mog. Heeren Generale Staten hebben allen moghelijcken vlijt aenghewendt / om dit misverstant wech te nemen/ende sy hebben het gheaccommodeert so veel als sy voor dat mael conden/ elck een in Graef Willems des nieu-vercorenen Stadt-houders Commissie sijn parck stellenden: Als namelijck/ dat hy met advijs van de Ghedeputeerde Staten de Landts-regieringe beleyden soude: Met advijs van 'tHof de saken van justitie: De Crijchs-saken met advijs der Ghedeputeerde / ofte eenighe der selfder. Waer mede dit verschil voor dat mael wat gheslist ende gestilt wiert/ ende 'tis allenxkens meer ende meer ghemindert. Als Graef Willem van Nassou Gouverneur in Frieslant gheworden is/soo en warender tot bescherminge des Landts maer *XVII.* Vaendelen Soldaten in Frieslandt/eenighe van hondert en vijftich doch meest van twee hondert coppen/ende een Vaene Neder-landtsch Ruyteren van hondert Man / ende stracx in den beginne sijnes Gouvernements werter noch een Vaene aenghenomen. Hier teghen hadde *Verdugo* Gouverneur van Groninghen/Omlanden/Drente ende Twente van s'Conincx weghe/drie goede Regimenten voet-volcx/ ende vier Vaenen Ruyteren onder sijn gebiedt/die hy meest te velde conde ghebruycken. Want in Groeningen en hadde hy geen garnisoen/eñ in Steenwijck ende Oldenzeel behoefde hy weynich besettinghe: Daer ter contrarie alle Friefsche Steden met garnisoen moesten besett wesen/ soo wel uyt vreese van vele malecontensche ghespanioliseerde inwoonders/ als teghen den vyandt. *Verdugo* trock den brandtschat uyt de Seven-Wolden/ uyt gheheel

(159)
GUILIELMUS LUDOVIC: COMES A NASSAU / CATZENELNB: VIANDEN ET DIE:

[**1584.**] Oostergo/ ende uyt een groot deel van Westergo. Maer de Staten van Frieslandt en ghenooten niet uyt de Omme-landen/dan seer weynich uyt de Dorpen op de West-sijde van Nijebomster-zijl ligghende/ die meest verwoest waren door de menichvuldighe door-tochten ende in-legheringhen/oock brandt ende plunderinghe van beyder sijdts Crijchs-volck. *Graef VVillem* heeft stracx inden beginne sijner regieringhe nieuwe Schansen ende Wacht-huysen doen bouwen op verscheydene weghen ende vaerden / daer door de vyandt meest mocht verhindert worden in het Landt te comen / om het selfde op brandt-schattinghe te brenghen ende te houden. Hy schreef oock aen *Verdugo,* dat hy wel ghesinnet was goet quartier met hem ende sijne Soldaten te houden/latende de selfde rantsoneren nae Crijchs-ghebruyck/ wel verstaende als sy op eenighen tocht ofte in schermutselinghen en slachtinghen onder hare Vaendels ende Bevel-hebbers zijnde / souden ghevanghen worden / maer dat hy de Soldaten/die by nachte ende by ontijde sluyps wijse in Frieslandt souden comen/om erghens eenen Huys-man van 'tbedde te halen/ ofte om waghenen/ schepen / of reysende lieden afte setten ende te vangen/woude straffen als straet-schenders ende landt-roovers. [**1584.**] Dese mannelijcke resolutie heeft Graef Willem ghenomen/ende sy is hem wel gheluckt/also dat het rooven ende buyt halen stracx seer verminderde/ daer te vooren eenighe stoute buyt-haelders daghelijcx in het landt quamen/ ende alle wateren ende straten onveylich maeckten/ waghende een maendt solds op hope van eenen buyt ofte ghevanghenen te crijghen/die haer een duysent guldens meer ofte min soude opwerpen. Nae de doodt des Princen van Oranien/ heeft in *Decembri* deses jaers Graef Willem een nieuwe Commissie besworen/ als nu selfs absoluyt Gouverneur gheworden zijnde / daer hy te vooren ghestaen hadde onder den Prince van Oranien. Mijn meyninghe en is niet hier te gaen verhalen de loffelijcke ende Heroique feyten ende qualiteyten van Graef Willem/maer ick sal de selfde elck op hare plaetse ende tijdt verhalen. Hy troude *Anno 1587.* den tweeden *Novembris* des Princen van Oranien Dochter/Prins Maurits volle Suster/een seer deuchden-rijcke Princesse/die ontrent drie jaren daer na gestorvē is sonder Kinderen na te laten/eñ sijn Genade is tot noch toe *(Anno 1614.)* ongetrout gebleven.

Af-beeldinghe der *Coninginne Elysabet,* midtsgaders een cort verhael der hulpe ende troost die sy den Geunieerden Provincien bewesen heeft.

[**1584.**] **V**An den aenbeginne der Neder-landtsche beroerten / hebben de Religions-verwanten hare ooghe gheslaghen op de Christelijcke Coninginne van Enghelandt/hopende ende vertrouwende /dat sy middelen by der handt nemen soude tot harer verlossinghe: Veel duysenden zijn oock nae Enghelandt ghetrocken/ende hebben onder deser Coninginne vleughelen gheschuylt / als sy voor *Duc d'Alba* ende andere Spaensche Tyrannen moesten vluchten ende haer Vader-landt verlaten. Als [**1584.**] *Anno 1575.* de Prince van Oranien/ de Staten ende Steden van Hollandt ende Zeelandt met hare gheassocieerde saghen/ dat den aenghevanghenen Vrede-handel te *Breda,* niet ghevoordert en wierdt nae behooren/ ende dat sy van den selfden niet te verwachten en hadden eenighe vryheyt van conscientie/ versekeringhe van lijf en leven/noch bewaringe van Vrouwen ende Kinderen: Soo hebben sy (voor seker

(160)
ELISABETH DEI GRATIA ANGLIAE / FRANCIAE / HYBERNIAE ET VIRGI: REGI:.

[**1584.**] houdende/ dat de macht des Conincx van Hispanien haer met der tijt te lastich vallen soude) beraetslaecht/ wiens hulpe ende protectie dat sy best versoecken souden. Daer wierdt voor-gheslaghen den Keyser/ de Coninck van Vranckerijck / ende de Coninginne van Enghelandt / ende eyndelijck isser gheordeelt/dat de protectie van Enghelandt (al hoe wel de sprake haer seer ongherieflijck was) de beste / bequaemste/ ende versekerste soude wesen/ soo wel om de conformiteyt der Religie/bequamheyt der Traffijcke/ende der Coninginne macht te water ende te lande/ als oock om datter in Enghelandt een matighe regieringhe was. Daer zijn in Engelandt ghesonden eenighe wijse ende treffelijcke Mannen/met laste om een goede verbontenisse te maken/ ofte om dese Landen onder de protectie der Coninginne te begheven. Maer de Coninginne Elysabeth/ een vrede-lievende ende verre siende Princesse haer rijpelijck op dit stuck beraden hebbende / ende over-weghende de vyandtschap met den machtigen Coninck van Hispanien: het benijden van Vranckerijc: Ende de groote costen die sy tot vol-voeringe van de Neder-landtsche oorlogen behoeven soude/so en heeft sy der Gesanten versoeck niet in-gewillicht/maer sy heeft geraden/datmen eenen eerlijcken eñ vasten vrede met den Coninc van Spanien maken soude/tot welcken eynde sy bequame Artijckelen heeft voor-gheslaghen/met desen aen-hanck/dat by al dien de Coninc de Neder-lantsche saken niet en accommodeerde/dat hy het haer niet qualijc afnemen en soude/ indien sy om hare bedruycte na-gebuyrde te helpen/eñ om hare eyghene versekertheyt/de Landen van Hollandt ende Zeelandt hulpe dede/ eer hare erf-vyanden de Francoysen sulckes te doen aennemen souden. Het rat onses wagens over dese asse eenen tijdt lanck ghedraeyt hebbende/ ende de Coninginne ghenoechsaem bevindende dat de Landen te vergheefs hoopten tot reconciliatie ende eenen vasten vrede met den Coninck van Spanien te gheraken: Maer dat ter contrarie [**1584.**] de Spaenjaerden dese Landen sochten te brenghen in de uyterste slavernije/ende in de selfde te maken *Sedem belli,* om uyt de selfde niet alleen Enghelandt / maer oock alle de omligghende Coninck-rijcken ende Landen te becrijghen: Soo heeft sy *Anno 1577.* een naerder verbondt met de Gheunieerde Neder-landtsche Provincien op-ghericht/leverende (op belofte ende versekeringe die haer ghedaen was) den Generalen Staten Jnstrumenten van Obligatien ofte Credit-brieven/ om daer mede op haren naem te mogen lichten de somme van hondert duysent ponden sterlincx/ ofte de weerde van twee hondert duysent Anghelotten. Hier benevens heeft de Coninginne den Heeren Staten belooft tesenden vijf duysent Voet-knechten/ende thien hondert Peerden. Doch dit Contract is nae der handt verandert/ ende in plaetse van 'tvolck heeft de Coninginne in gelde belooft te gheven tachtentich duysent Anghelotten/tot bevoorderinghe van den tocht des Hertoghen *Hans Casimir Phalsgraven by den Rijn.* Sy heeft aen den Coninck van Hispanien gheschreven/dat sy den Neder-landen dese assistentie dede/ tot sijnen besten/ op dat de bedroefde Neder-landers te hart geparst zijnde / niet en souden ghenoodtsaeckt worden eenen anderen Heere te kiesen / daer toe vele der selfder seere gheneycht waren. Daer by voeghende / indien sijne Majesteyt tot gheene behoorlijcke vrede-handelinge met de Neder-landers verstaen en woude/maer door ghewelt/bedroch/ende valsche handelinghe voortaen de selfde soude soecken te overvallen/dat sy gheresolveert was al hare macht/ die sy soude connen te weghe brenghen/ te employeren tot bescherminghe van hare nae-buyren/ende tot behoudenisse van haren eyghenen staet. Maer indien den Coninck gheneycht ware der Staten redelijck versoeck te consenteren/ ende dat de Staten dies niet teghenstaende in onghe-

hoorsaemheyt [**1584.**] tegen den Coninc souden willen voortvaren: Soo beloofde sy hare fortsen teghen de Staten te keeren/ ende den Coninck behulpelijck te zijn/ om de selfde/ten besten sy soude connen/ tot redenen ende tot billicheyt te dwinghen. Desen goeden raedt ende waerschouwinge der Conninginne heeft de Coninck van Hispanien verachtt/ ende hy is met rigoreusheyt ende ghewelt van wapenen voort-ghevaren/sijnen moet gewassen zijnde door de victorie van *Don Iohan* te *Gembloers* onlancx daer te vooren bevochten.

Als de naest-volghende jaren den stant van Neder-landt alle daghe soberder ende elendigher was gheworden/ ende de Prince van *Parma* by nae gheheel Vlaenderen verheert hadde/ende de Stadt van Antwerpen vaste besloten hieldt: Soo heeft de Coninginne/door haren *Ambassadeur Davidson,* vriendelijcke ende troostelijcke brieven aen de bedroefde Nederlanders ghesonden/ beclaghende de doodt van haren Cosijn den Prince van Oranien/ 'tverlies van so veel goede Steden/ ende den bedroefden stant der Landen/daer by verclarende/dat haer dit seere ter herten ginck om de oude vriendtschap ende naebuyrschap die hare Rijcken hadden met de Neder-landen/ die haer dwonghen extraordinaire sorchvuldicheyt voor de selfde te draghen. Daer noch voorder by voeghende / dat sy desen haren Ambassadeur afveerdichde/om gheinformeert te wesen van den staet der Geunieerder Provincien/ ende wat resolutie sy dochten te nemen tot haerder bescherminghe/ *&c.* De Heeren Staten hebben hare Majesteyt hooghelijck bedanckt van weghen de sorge die sy voor de Landen was draghende / ende ontdeckten haren Ambassadeur/dat sy geresolveert waren haer te werpen in de armen van den Coninck van Vranckerijck/ ende hem aen te nemen voor haren Prince/midts blijvende by hare Privilegien. Corts hier nae zijn de Ghesanten der Staten in Vranckerijck ghereyst/ende sy hebben den Coninck [**1584.**] de heerschappije van Neder-landt ghepresenteert / bestaende des maels in meer dan 'tneghentich goede ende vaste Steden/wel versien met Gheschut/ munitie/ende proviande. De Coninck heeft dese presentatie moeten afslaen/om dat des maels de Spaenjaerden ende Guysianen hem so vele te doene maeckten in Vranckerijck/ dat hy naeu middel noch raedt en wist te vinden/ om sijnen eyghenen staet in Vranckerijck te verdedighen. Hy heeft haer gheraden by de Coninginne van Enghelandt / ende den Coninck van Navarre (die doch niet machtich ghenoech en was hem selven te verdedighen) hulpe ende troost te soecken. Den laetsten *Iunij Anno 1585.* hebben de [**1585.**] Staten eenpaerlijck besloten/de Souvereyniteyt der Landen absolutelijck de Coninginne Elysabeth aen te bieden/met wettelijcke ende behoorlijcke conditien; Ofte met hare Majesteyt te handelen dat sy de eeuwighe protectie der Landen soude aennemen: Ofte immers datse de selfde met goet secours soude te hulpe comen. Tot desen eynde zijnder treffelijcke Ambassadeurs aen de Coninginne ghensoden/die den *IX. Iulij* by de Coninginne te *Groenwiche* audientie ghehadt hebben. Of wel de aenbiedinghe van de Souvereyniteyt deser Landen de grootste eere was/ die hare Majesteyt conde aenghedaen worden: Nochtans en heeft sy de selfde voor haer ende hare naecomelinghen niet willen aennemen: Het tweede heeft sy oock afgheslagen/achtende dat het een dinck was/ de Souvereyniteyt aen te nemen/ofte de protectie der Landen. De oorsaken waerom de Coninginne dit heeft afgheslaghen/achten de verstandige dese te wesen: Om dat sy een afgaende persoon was/ gheen hope van kinderen hebbende: Als oock om dat sy geachtt heeft/dat sy niet machtich genoech en was Enghelandt en Neder-landt te ghelijcke wel te regieren: Behalven dat sy haer niet en conde in-beelden/dat de

[**1585.**] macht ende het incomen der Neder-landen soo groot waren/ als de Ghesanten haer voor-hielden/ daer nochtans/uyt goede redenen/ haer het uyterste niet gheseyt en was. De twee eerste petitien by hare Majesteyt afgheslaghen zijnde/soo heeft sy de Staten belooft hulpe ende bystant te doen nae gheleghentheyt ende vermoghen der saken ende der tijden. Waer van goede Contracten ghemaeckt ende besloten zijn te *None-such* den tienden *Augusti 1585.* die wy cortheyts halven hier niet en beschrijven. Sy heeft voor eerst bewillicht *4000.* Man te voet/ ende *400.* Ruyteren drie maenden langh te betalen tot ontsett van Antwerpen/ met conditie datmen haer Sluys ende Oostende tot onder-pandt van betalinghe gheven soude. Maer eer dit volck conde ghelichtt worden/ so quam daer tijdinghe/dat de Prince van *Parma* Antwerpen vermeestert hadde. Hare Majesteyt siende dat de Neder-landen nu meerder hulpe behoefden/heeft den vierden *Septembris* inghewillicht ende belooft / dat sy tot dienst der Landen gheduyrichlijck onder-houden soude vijf duysent Man te voet/ ende duysent Ruyteren/ met conditie dat de penninghen die de betalinghe ende onder-houdinghe deses volcx costen souden/ haer ten vollen souden wederom gegeven worden op sekere terminen/nae eyndighende des Crijchs/ ende dat sy midler wijle in onder-paudt soude behouden ende besetten *Vlissinghe,* den *Briel* ende *Rammekens.* [**1585.**] Eenighe in die tijden meynden dat hare Majesteyt/ indien men wat hart aenghehouden hadde/ haer soude hebben ghenoeghen laten met onder-pandinghe van *Sluys* ende *Oostende:* Maer de Heeren Staten eens-deels door noodt/ als oock om het goede vertrouwen dat sy tot hare Majesteyt ende de Enghelsche Natie hadden/ zijn onbeswaert gheweest/ haer dese drie treffelijcke Havenen in te ruymen. Dit voorverhaelde secours heeft hare Majesteyt den Heeren Staten toe-gheseyt / met desen bedinge/ dat het soude gheleyt ende ghegouverneert worden door eenen Gouverneur van harent weghe/die wesen soude een persoon van *qualite* ende aensien/ de ware Religie toe-ghedaen. De Coninginne heeft corts hier nae in drucke doen publiceren de redenen die haer beweecht hebben de Neder-landers te assisteren/ als voor-eerst / op dat de Neder-landen mochten herstelt worden in hare oude Vryheden/ ende Privilegien/ ende op dat sy eyndelijck souden moghen comen tot eenen goeden ende redelijcken vrede: Ten anderen/ op dat sy selfs te beter mocht versekert wesen teghen den inval harer quader nae-buyren: Ten derden/ op dat de traffijcke tusschen hare onderdanen ende de Neder-landers mochte versekert zijn ende blijven/ *&c.*

Robert Dvdley Grave van Licester comt uyt Enghelandt/ ende wordt Gouverneur Generael in de Gheunieerde Provincien ghestelt/ *Anno 1585.*

[**1585.**] **W**T cracht des voor-verhaelden Contracts/heeft hare Majesteyt verwillicht/ dat *Robert Dudley, Grave van Licester, Sone van Iohan Dudley vvylent Hertoghe van Northumberlandt,* een schoon ende presentabel/seer aensienelijck Heere/soude nae Neder-landt reysen/ ende daer bedienen den Staet van Generael over al het Engelsche Crijchs-volck. Hy is met veel nieu-aen-genomen Crijchs-volck/ende niet eenen schoonen / grooten / meer dan Vorstelijcken staet van *Lords,* Ridders/ende de treffelijckste Edel-lieden van Enghelandt te Vlissinge aengecomen op den *XIX. Decembris Anno 1585.* alwaer hy seer eerlijc ende magnifijck ontfanghen ende onthaelt is gheworden. Hy en bleef niet langhe in Zeelandt / maer hy reysde voorts nae Hollandt/alwaer hem alle de Steden ende plaetsen daer hy passeerde/groote eere ende triumphe aenghedaen ende bewesen hebben. Alle de goede Patriotten/die te vooren seer bedroeft waren gheweest door het bedroch van *d'Alenson,* die verquickten ende verblijden haer nu seere/ hopende dat alles wederom in goeden stant soude her-stellet worden. Jnsonderheyt waren die alle gaer seer verblijdt / die professie deden van de Ghereformeerde Religie / dewijle desen Heere van joncx aen in de selfde was op-ghetrocken/ ende om de belijdenisse der selfder ten tijde van den Coninginne *Maria* veel gheleden hadde. Het ghevoelen dat de Religions-verwanten van desen Prince hadden wierdt ghesterckt als sy saghen dat hy te Vlissinghe aenghecomen zijnde / stracx door eenen Enghelschen Predicant een sermoen/devote ghebeden/ende danckfegghen liet doen/ daer hy selfs met alle de Heeren ende sijn gantsch Hof-ghesin teghen-woordich was; [**1585.**] Jn Hollandt ghecomen zijnde dede hy van ghelijcken/ ende daer het eenichsins gheleghentheyt gaf/ daer ginck hy ten Nachtmale / met meer ceremonien van aendacht alsmen in de Neder-landtsche Kercken ghewoon is te sien. Hy heeft oock stracx in den beginne sijner regieringhe eenen *Nationalem Synodum* verschreven ende houden laten in 'sGraven-Haghe/ beginnende sijne regieringhe met sulckes als de eere Godes ende bevoorderinghe der Religie was aengaende. Hier mede heeft hy veler godtsaliger persoonen herten gewonnen/die gemeynt hebben dat Godt de Heere haer den *tweeden Prince van Oranien* ghegeven hadde. De Grave van *Licester* is in *Ianuario* in [**1586.**] den Haghe aengecomen/alwaer de Staten Generael van de Gheunieerde Landen vergadert waren/ die hem seer statelijck met groote eer-biedinghe ontfanghen hebben/ ende sy hebben sulck een goet contentement ende wel-ghevallen aen sijnen persoon/ wesen/ manieren/ ende beleefde continantie ghehadt/ dat sy hem den eersten *Februarij 1586.* op-ghedraghen hebben het Gouvernement Generael van de Gheunieerde Landen. De substantie ende in-houdt sijner Commissie was/ dat hy soude regieren ende beleyden de justitie/Landts ende Crijchs-saken: Jae de Staten hebben *Licester* so groote/jae grootere macht ende autoriteyt gegeven/als oyt eenige Gouverneurs by des Keysers Earels/ ofte sijnes Soons des Conincx *Philippi* tijden ghehadt hebben. Dese ample commissie is stracx in den beginne van Licesters regieringhe gheweest een oorsaecke van veel twist ende misverstandt tusschen hem ende de Staten.

[**1586.**] Want eenighe versmitste ghesellen (die niet anders en sochten dan hare eyghene eere ende profijt:) Andere (die goet Spaens zijnde het Schip nae Spanien sochten te stuyren) die wisten *Licester* (den welcken de persoonen ende hare ghesintheden niet te deghe bekent en waren/ also hy nieuwe in het Landt ende regieringe quam) soo schoone te praten/ ende hem soo vele wijs te maken/ dat sy door hem tot hooghe Officien ende staten/ sommighe selfs teghen der Landen Privilegien ende statuten/zijn verheven gheworden. Dese hebben met groote behendicheyt ghesocht den Raedt van State by hem gheheelijck suspect ende verdacht te maken/ ende den selfden alle authoriteyt te benemen/ op dat sy des te beter hare personagie souden spelen moghen: Sprekende daghelijcx onbleefdelijck ende qualijck van dese ende gheene persoonen die in de [**1586.**] regieringhe saten/jae van de gantsche Collegien ende forme van regieringhe / segghende / dat sy meesten deels Coop-lieden waren: Dat sy haer niet en verstonden op des Landts regieringhe: Dat de raedtslaghen niet en conden heymelijck blijven/ soo langhe alsmen moeste te rade gaen met soo vele hoofden *&c.* Jmmers sy poochden en trachtten daer nae / dat ooc den besten Patriotten/ende die in de regieringhe langhe waren ghebruyckt gheweest/ alle credijt mochte benomen werden/ende dat alleen haren raet mochte ghelden ende plaetse vinden. *Licester* gaf desen lieden veel te groot ghehoor / d'welck op een corts tot groot nae-deel der Landen/ ende tot sijn eygen verderf ghestreckt heeft.

Qui facile credit, facile decipitur.

(161)
ROBERTUS DUDLEUS LEYCESTRIAE COMES / DENBIGAE BARO / PR: BELG: GUB:.

Beschrijvinghe der Stadt van *Antvverpen,* ende hare treffelijckheyt/eer sy van *Parma* inghenomen werdt/ *Anno 1585.*

[**1585.**] **I**Ck hebbe in *Anno 1576.* verscheydene dinghen verhaelt/ uyt de welcke ghenoechsaem af te nemen is / wat een schoone/ rijcke/ stercke / ende machtighe Stadt / dat Antwerpen al voor vele jaren gheweest is/maer even wel eer ick come tot beschrijvinghe van de belegeringhe ende over-heeringhe der selfder door den Prince van *Parma,* en can ick niet nae-laten hier wederom/doch cortelijck/te verhalen eenighe der treffelijckheden deser Stadt/ eer *Parma* die vermeestert heeft/ op dat een yeder hier uyt moge verstaen/ dat de Coninck ende *Parma* groote oorsake ghehadt hebben/so veel costen en moeyte aen te wenden tot veroveringhe deser Stadt.

Antwerpen heeft al over drie hondert jaren begonnen een Coop-stadt te zijn / *natura loci* daer toeseer welende bequamelijck gheleghen zijnde/op de Schelde/d'welck een Riviere is/haren oorspronck nemende in Vranckerijc in het Landt van *Vermandoys,* niet verre van *Chastelett,* ende loopt van buyten in de lenghde ter rechter sijde aen dese Stadt/ende tusschen Sluys ende het Eylandt van Walcheren valt sy in de Zee/ ontfanghende ebbe en vloed uyt de Zee. *Anno 1314.* is dese Stadt vergroot/ ende zijn alsdan ghemaeckt de oude S. Jooris/ ende de Kipdorp-poorte. *Anno 1324.* quamen binnen Antwerpen vijf groote Galeassen uyt Jtalien/ seer rijckelijck gheladen met Specrijen ende Sijden: De Coop-lieden bevonden haer in dese reyse soo wel/dat sy dien handel met sulcke waeren in groote menichte drijvende bleven wel hondert jaren lanck / ende daer door is den vreemden Coop-man aenghelocket om aldaer te comen woonen; Brugghe in Vlaenderen allenskens afnemende. Dat Antwerpen al voor lanck een fraeye Stadt geweest zy/blijckt daer aen/dat *Anno 1338.* de Coninck van Enghelandt *Eduardus III.* met de Coninginne [**1585.**] *Philippa,* dochter van Henegouwe/ aldaer eenen tijdt lanck haer Hof ghehouden hebben/ ende de Coninginne baerde aldaer eenen Sone / ghenoemt *Lionel.* Dese Stadt heeft van dier tijdt af van jaer tot jaer soo seere ghewassen ende toe-ghenomen/ dat sy met der tijdt gheworden is de treffelijckste Coop-Stadt van *Europa.* Men vindt aengheteeckent op de Vischcoopers camer in hare memorialen/

> *darter op eenen dach binnen Antvverpen aenghecomen zijn ter Visch-marckt te vercoopen, vijf en seventich duysent versch-ghevanghene Schelvisschen, al levende, van verscheydene plaetsen met Water-schepen uyt der Zee daer ghebrocht, die vvel alle gaer in deser Stadt niet en zijn gheconsumeert, maer zijn aldaer den selven dach vercocht ende verhandelt: Behalven allerley andere Zee-visch, ende verschvvater-visch, in grooten over-vloedt.*

De Coop-lieden ende in-woonders deser Stadt plechten haren handel schier door de gantsche Weerelt te drijven / als in Polen/Moscovien / Turckien/ Asien / Africa: Jn Oostende West-Jndijen/ ende soo voort op alle Landen en Havenen. *Scribanus Orig. Antwerp. c. 8.* een calculatie ofte over-slach makende van de goederen die 't Antwerpen/ als die Stadt in haren fleur was/ zijn vercocht ende verhandelt gheworden / schrijfter aldus van:

> *Ick hadde in mijn Antvverpen gheseyt, datter vvel vijftich mi-*

(162)

1. Catten berch.
2. De Slijck Poorte.
3. tpest huijs.
4. De roij Poort
5. De kipdorp Poorte.
6. huyuetters toren.
7. blawen toren.
8. Akleij hof
9. S. Iorris Poort
10. De Bagyne Poort
11. Croonenborch Poort
12. S. michiels.
13. Ons lieue vrouwẽkerck
14. Die nieu borse.

*Waer een * staet hier bouen daer met is beteekent hoe verre die Franchoijsen in de stat waren*

[**1585.**] *lioenen gouts alle jaer in de coopinghe ende vercoopinghe van allerley vvaeren, in dese Stadt pleghen verhantiert te vvorden: Ick verbetere dat, vvant ick door naeuvver ondersoeck bevinde, datter yeder jaer vvel vijfhondert milioenen silvers, dat is, hondert drie en dertich milioenen gouts, ende daer over, in de coopinghe ende vercoopinghe van allerley goederen, zijn uyt-ghegheven gheweest: Ende dit alles buyten het Wissel-gelt, d'vvelck een onuytsprekelijcke somme gelts bedroech.*

Antwerpen is met het Casteel in't ronde wijdt vijf duysent / ses hondert/ vijf en dertich passen/ elcken pas van twee treden: d'welck groot is *4634.* passen. Soo dat Antwerpen niet veel cleynder enis in den omme-loop/ als Ceulen/die groot is in haren ommeloop/*5998.* passen/van twee treden: Maer sy en is [**1585.**] nergens nae so wel betimmert als Antwerpen/want daer wassen binnen de muyren der Stadt Ceulen alle jaer onghevaerlijck wel hondert toe-lasten ofte voeder wijns.

Het is voor-waer seer wonderlijck ende lustich geweest/ op eenen ooghen-blick tijdts te aenschouwen de groote wijdde der schooner Riviere/ die voor by dese Stadt is vlietende: Jtem te sien gaen ende comen de Schepen van alle Natien en Landen/met allerley coopmanschap rijckelijck gheladen: Daer is alle daghe wat nieus te hooren ende te sien gheweest: Ende om te besluyten / Antwerpen is een van de grootste Steden van Neder-landt/een van de sterckste van *Europa:* Sy is gheweest de rijckste/ende dorst ick het segghen/de hoovaerdichste Stadt van Nederlandt/ eer de Spaenjaerden met haren aen-hanck de selfde schier tot verderf ende neeringh-loosicheyt ghebracht hebben: Eñ daer is als-noch cleyne apparentie van beterschap / zijnde Casteelen/garnisoenen/ende dwanc in de Religie/vpanden van den Coop-handel.

FVIMVS TROES.

Die van *Antwerpen* setten hare Stadt rondtom in't water: Ende daer worden soo van *Parma,* als van die van Antwerpen veel Schansen hier en daer ghemaeckt/ *Anno 1584.*

[**1584.**] **D**E Prince van *Parma* meester zijnde schier van geheel Vlaenderen/ende van veele Steden in Brabant/ soo heeft hy voor-ghenomen de Stadt van Antwerpen te water/ ende te lande te belegheren; Maer alsoo hem ghenoechsaem bekent was/de groote macht deser Stadt/ het wijse beleyt der Heeren en Overicheden/ ende de cloeckmoedicheyt van veel duysenden Borgeren daer binnen; Als ooc wel vermoedende/dat de benaebuyrde Provincien de selfde groote assistentie ende bystandt doen soude: Op dat hy de eere ende reputatie die hy nu eenige jaren lanck behaelt hadde / hier niet quetsen of verliesen en sonde: Soo heeft hy sijn stuck seer wijsselijck ende voorsichtichlijck beleyt/van verre beginnende dese Stadt alle passagien ende toe-voer van victualie ende amonitie af te snijden ende te benemen/soo veel hem moghelijck was/ want dusdanich een machtighe ende volck-rijcke Stadt met ghewelt aen te tasten/wist hy wel dat niet gheschieden en conde / dan met verlies van veel duysenden van Menschen/ (die hy niet en hadde / hy en is voor Antwerpen niet boven acht duysent Man sterck gheweest) ende dan noch eyndelijck met perijckel van af te trecken onverrichter sake.

Door de ongetrouwicheyt van den Balliu van het Landt van Waes / is *Parma* ghelevert ende gheopent *Anno 1583.* den *XXIIII. Octobris* het Casteel van Rypelmonde/ boven Antwerpen op de Schelde gheleghen. Die van Antwerpen hebben het stracx wederderom belegert ende beschoten / maer bevindende dat het te vergheefs was/soo hebben sy/soo behendelijck ende profijtelijck als sy conden/ de dijcken door-ghesteken/ alsoo dat het ter Borght/ te Calloo/ ende daer ontrent al overvloeyde. Sy maeckten oock ter [**1584.**] Borght een Schanse / ende sy sterckten het Veer in Vlaenderen teghen over Antwerpen gheleghen. Tot betalinghe deser wercken / isser by den breeden Raedt gheconsenteert drie hondert duysent guldens te lichten/ by middel van den hondertsten penninck. Maer *Parma* heeft terstont een conter-schanse ter Borght by Antwerpen op de Riviere maken laten: Waeromme die van Antwerpen den dijck te Hoboken/recht teghen over ter Borght gheleghen / doorstaken/ende lieten het water in't landt comen / breesende dat *Parma* oock op den Brabantschen cant soude comen Schansen. Die van Brabant hebben oock in een wel gheleghene plaetse/ den Doel ghenoemt/ ende tot Saftinghe/ op de Schelde ghelegen/Schansen ghemaeckt. *Parma* heeft met ses hondert Pioniers een Gracht in corter tijdt ghegraven/van Steken tot Calloo/wel vier mijlen weechs/langhst de welcke hy met Schuyten/ van Gent af/ allerhande victualie ende ghereetschap van oorloghe in sijnen Legher conde crijghen: Hy selfs/ met een groot deel van sijn Legher / ginck te Beveren ligghen/ een schoon Dorp in Vlaenderen / twee mijlen van Antwerpen/ende te Melsen/ een Dorp daer by / ende hy dede uyt Gent/ ende uyt andere plaetsen veel grof Geschuts te Beveren brengen/ als oock seer grooten voor-raedt van victualie. *Parma* heeft noch een Legher ghehadt op de Brabantsche sijde te Staebroeck/ onder den Grave van Mansvelt/ van waer eenen dijck liep nae een huys ende dijck daer by gheleghen/ ghenoemt den Couwesteynschen dijck / loopende nae de Schelde/ ende wordt ghehecht aen den grooten Dijck van de Schelde / hier hadde *Montdragon* een stercke Schanse

[**1584.**] ghemaeckt; Noch maeckte de Prince van *Parma* op den Couwesteynschen dijck nae de Riviere aen/ vier gheweldighe Schansen/ ende tusschen dese Schansen liet hy den dijck lancx henen met pijlen/palen/staken/ ende loop-schansen wel vast en sterck maken/ wel een halve mijle in de lenghde: Want overmits het landt van Beerendrecht tot Staebroeck seer leeghe was/ ende dat / behalven de Prochien van Wilmerdonck ende Orderen/ al het Landt tot Antwerpen toe gheheel onder-water lach / soo vreesde *Parma,* dat die van Zeelandt van't Fort van Lillo af/over het verdronckenlandt / tot Antwerpen toe varen souden/ onder het faveur haerder Schansen / d'welck desen bepaelden dijck / van Couwesteyn / dwers over het verdroncken landt loopende / belette. Op de sijde van Vlaenderen hadden die van Zeelandt tot Saeftinghen oock eenen dijck door-ghesteken/behalven noch andere binnen-landtsche dijcken/soo dat het daer om her oock al onder 't wat er lach/van Hulst af tot Beveren ende ter Borght toe/behalven den Doel / ende [**1584.**] een weynich hooghe landt te Calloo / van waer oock eenen binnen-landtschen dijck was tot Beveren toe. Dit quam *Parma* seer wel te passe/want over het verdroncken landt / d'welck midts het door-steken der dijcken over-vloeyde/heeft hy *XXII.* Pleytē van Dendermonde/ door het gat van den dijck by der Borght/ binnen het landt ghebrocht/d'welck hem andersins te doene onmoghelijck ware gheweest: Doch *Parma* en heeft sijn Schepen niet door-ghebracht sonder slach of stoot/ maer hy werdt van die van Antwerpen bespronghen ende seer beschadicht: Doch die van Antwerpen moesten eyndelijck wijcken/ nae dat *Pieter de Backer een seer cloeck Capiteyn* van hare Galeye/ doodt ghebleven was. Om te beletten dat dit voortaen niet meer geschieden en soude/deden die van Antwerpen/door *den Heere van Tiligny* een Schanse legghen op het gat van der Borght/ nae sijnen naem *Tiligny* ghenoemt.

Als het calf verdroncken is, soo vultmen de putt.

(163)

Et jam jamq$_3$ magis dulces coepere BRABANTI

Deficere, agge^{r}ibus ruptiss immittere campis
Oceanum, Princeps quoque propugnacula PARMAE,
Fixit, ut assiduis premat obsidionibus Urbem.

Breeder verhael van de beschansinghe/ ende het door-steken der dijcken ende dammen by die van Antwerpen/als oock by *Parma.*

[**1584.**] **D**Je van Antwerpensiende ende bevindende dat het voor seker ende in goeden ernst op haer ghemuntt was/ hebben ghedaen alles wat haer docht tot behoudenisse haerer Stadt te behooren/ sy hebben door *Mons de Gryse* bestelt vijfthien hondert Enghelsche te lichten/ onder den *Colonel Morghen,* welcke op een corts over quamen. De Heere van *La Pre* sonden sy in Vranckerijck/ om vijfthien hondert Francoysen aen te nemen onder den Heere *d'Alleynes,* maer die en quamen niet. Daer wierden in de Stadt van Antwerpen groote schattinghen op-ghesett ende op-ghebracht / als honderste penninghen: Jtem vijfde penninghen van alle uytgaende ende incomende goederen: Boven dien noch twee/ ende een halve quotisatie/ elck beloopende ontrent drie hondert duysent guldens/ welcke penninghen/ ende noch veel meer sy van doene waren/ soo tot betalinghe des Crijchs-volcx (want de tachtentich Vaendelen Voet-knechten/ ende sesthien Cornetten Peerden/met de Schepen van oorloghe/ende d'amonitie daer toe behoorende/ staende op de reparatie van Brabant / moesten die van Antwerpen schier alleene betalen/) als tot makinghe van Schansen/Forten/ ende der ghelijcke wercken/ als waren onder andere de Schansen van S. Antonis Hoeck/de Tervent/ de Noort / de Schanse ter Borcht/ 't Melckhuys/het Veer/ Tolose Schanse/ alle in Vlaenderen gheleghen. Aen de Brabantsche sijde laghen/ de Boeren Schanse / 't Fort van Ousterweel/ met andere loop-schanskens hier en daer. Sy maeckten oock buyten de Vesten van Antwerpen een Ravelijn ofte nytstekende buyten werck/ tusschen het Casteel ende Keysers Poorte. *Parma* maeckte oock elcke reyse/op de dijcken/nae verheys des teghenwoordigen tijdts/ hier ende daer nieuwe Schansen eñ begravingen: also [**1584.**] so dat hy der op het laetste wel tot dertich toe gehadt heeft. *Philips van Marnix Heere van S. Aldegonde, Borghemeester der Stadt Antwerpen,* hadde te vooren / eer *Parma* de Schansen op de dijcken maeckte/seer ernstlijck ghedreven/ datmen een Schanse legghen soude op den cruys-dijck/ daer den Couwesteynschen dijck ghehecht is aen den grooten dijck van de Schelde/ ende datmen den Couwesteynschen dijck door-steken soude/ eer *Parma* selfs daer een Schanse quame legghen: Maer dit bleef te rugghe/ende werdt verhindert van de rijcke Vleysch-houwers ofte Osse-weyders/ ende andere die haer Landt daer hadden liggen /d'welck sy niet wouden lijden datment met water soude beloopen laten. Wel mach *Livius* segghen/ *Privatarum rerum studium, Reipublicae commodis semper obfuit & oberit.* Daer zijn meer-maels uytvallen ende schermutselinghen tusschen beyder sijdts Soldaten ende Crijchs-volck ghescheidt/ ende nu en dan hebben sy malcanderen een Schanse ofte twee afghenomen. Den *XIII. Augusti* nam *Parma* de Boeren Schanse in/corts daer nae quamen die van Antwerpen ende namense wederom in: Daer maeckte *Parma* stracx een ander Schanse teghen/ ghenoemt de Boerinne/ die uyt de Austerweelsche in brande ghebrocht wordt/ daer veel volcx aen beyde sijden doodt bleef.

Die van Antwerpen sonden aen de Staten van Hollandt ende Zeelandt om assistentie van volc ende andere noodtwendicheden/ om den vyandt sijn Forten en Schansen afte nemen/eer hy hem noch stercker beschanste. De resolutien der Staten vielen seer lancksaem/ende seer verdrietich voor die van Antwerpen/ alsomen in onderhandelinghe van secours was ghe-

(164)

ANVERSAE paulatimaditus clauduntur, IBER-US
Obsidium parat arte novâ, Cereriqȝ vehendae
Jntercludit iter, trepidi formidine CIVES,
Munimenta struuntvaria, ut sint moenia salva.

+ treden met Vranckerijck/ende met Enghelandt. *De Heere van Tiligny, Sone van La Noue,* is selve ontrent half *November* met een Roey-barghe nae Zeelandt +1584
ghevaren/om te versoecken/soose haer Crijchs-volck niet en wilden waghen / dat sy dan ten minsten haer vertoonen ende valsche alarmen met hare Schepen op 't Fort van Ordam maken souden / ter wijle sy/ met die van Lillo/het Fort van den Conwesteynschen dijck souden bespringhen; met meer andere instructien. Maer de Heere van *Tiligny* werdt onder wege ghevanghen/ doch eer hem den vyandt in handen creech/ soo wierp hy sijn brieven ende instructie in't water/ daer in eenighe secreten van de ghelegentheyt der Stadt stonden. Die hem vinghen vischten ende creghen dese brieven/ daer *Parma* sijn profijt wel mede ghedaen heeft. *Tiligny* werdt nae Gent ghevoert/ ende van daer nae Doornijck/ daer hy wel ses jaer lanck bleef sitten. Hier nae werdt in Zeelandt aen de Staten ten selfder oorsake als boven verhaelt is/ ghesonden *Capiteyn Prop,* ende andere: Maer alsoo dit by de Staten niet raedtsaem gevonden en werdt/ voor ende al eer datter meer volcx d'welckmen aen te nemen bestelt hadde / soude aenghecomen zijn/ soo heeft *Parma* tijdt gehadt om sijn Schanse te vol-bouwen ende te versien met Geschutt ende alle noodruft/ ende midler wijle passeerden vast de donckere nachten en maenen/ oock de groote winden en stormen/ tot dese aenslaghen bequaem. De Grave van *Hohenloh,* ende de Heere van *Villers* hadden ontrent Berghen op Zoom vergadert *XXVI.* Vaendelen Voetvolcx/ ende *VII.* Vaenen Ruyteren/ hebbende eenen aenslach op Steenberghen/welcke haer miste / indien hy haer gheluckt hadde/so meynden sy den Brabantschen cant tot aen de Riviere te connen bevrijden. Maer het was al *peine perdu,* de Prince van *Parma* lach te Staebroeck veel te sterck beschanst.

De Magistraet heeft goede ordre ghestelt op het [**1584.**] broot/bier eñ etelijcke waren/op dat de selfde op redelijcken prijs mochten vercocht worden/belastende ooc eenen yederen goede provisije by tijdts te doen: Maer den hoop was te groot/eñ de arme hadden gheen gelt om grooten voorraet te doen. *Men achtte datter des maels binnen Antwerpē waren ontrent twintich duysent weerachtige Mannē, doch wel 'tnegentich duysent Menschen, die hadden van noode drie hondert duysent veertelen coorens in't jaer, dat is, ontrent neghen duysent lasten,* want de seven en dertich of acht en dertich vierdeelen maken een last/elck veertel weghende ontrent hondert en thien pont. Jn een stuck heeft sich de Magistraet van Antwerpen/meynende hare Borghers voordeel te soecken/leelijc geabuseert/d'welc dit was: Eer de Schelde over-brught was/ ende het perijckel noch so heel groot niet en was/so isser een groote vlote van schepen uyt Hollandt ende Zeelant t'Antwerpen aenghecomen/met tarwe/rogghe/gerste/haver/sout/ botter/kaes/eñ andere magen-aes geladen/de Cooplieden daer toe aen-lockende de hooge marckt die doe binnen Antwerpen was. De Magistraet binnen Antwerpē heeft om de schamele Gemeynte te soulageren/ alle dese goederen geweerdeert/ ende op eenen sekeren prijs geset/verbiedende dat niemant duyrder en soude coopen noch vercoopen/ verbiedende te ghelijcke dese waren te solderen/maer woudē hebben datmense uyt de schepen soude vercoopen / om de *Monopolie* te vermijdē. Den prijs was so leech gesett/dat de Coopman sonder verlies sijn ware daer voor niet gevē en conde. De magistraet niet willende van resolutie veranderē/ so is dese treffelijcke vlote (die so veel in hadde dat Antwerpen jaer en dach genoech van alles daer aen soude gehadt hebben) 'tseyle gegaen/eñ de geladene schepen zijn in Hollant eñ Zeelant aengecomē. Daer na beroude het die van Antwerpen wel/maer alst te late was.

Fronte capillata, post est occasio calva.

Beschrijvinghe van Parmas Brugghe over de Schelde voor *Antvverpen.*

[**1584.**] **A**Ls de Prince van *Parma* sach/dat ongeachtt hy wel hondert stucken grof Gheschutt op den oever aen beyde sijden der Schelde nae het water-compas gheplant hadde/ (daer mede hy nu en dan een Schip in den gront schoot/ende andere beschadichde) nochtans elcke reyse dertich/ sestich / seventich/ meer en min/ eenen goeden voorwindt ende den vloed waernemende/midts de Riviere breedt is/op voeren nae Antwerpen toe: Soo heeft hy middel ghesocht ende ghevonden/ om de Schelde gheheelijck te over-brugghen ende te besluyten. Nae dat hy veel Schepen ende allerley ghereetschap van masten/boomen/ketens/cabels/en anckers by een vergadert hadde/so heeft hy ooc een groot getal van Schip-volck/Timmer-lieden/Smeden/ende andere arbeydts-lieden vergadert/ om de Brugghe over de Schelde te maken. Op elcke sijde van 'tlandt/daer de Brugghe begon ende daer sy eyndichde/ heeft hy stercke Schansen gemaeckt/d'eene in Vlaenderen/by Calloo/genaemt *S. Maria,* ende d'andere in Brabant/ by Ordam/*S. Philippe* ghenaemt. Van beyder sijdts oever af/dede hy veel groote pijlen en palen in de Riviere heyen en slaen/soo verre ende diepe/ dat sy ten lesten vijftich voeten diepe onder water quamen te staen. Hier mede heeft hy voor eerst de Riviere meer dan duysent voet geenght. Daer resteerden doe noch wel derthien hondert voeten te over-brugghen/daer het so diepe was/datmender met gheen palen of masten grondt crijghen en conde. Hy heeft ghenomen twee en dertich Pleyten/ ende heeft die nevens malcanderen gheleyt/ ontrent twintich voeten van malcanderen; Elck Schip lach vast aen twee anckers/ den eenen teghen het ebben/ den anderen teghen het vloeyen: Daer wierden masten en boomen/ die soo lanck waren/dat sy reyckten van 'teene Schip tot het [**1584.**] andere/vast ghemaeckt op en aen dese Schepen/ende daer werden dan plancken op-gheleyt: Soo dat het een Brugghe gheworden is daermen te voet/te peerde/ende met wagens over passeren conde van Caloo tot Ordam/dat is/van Vlaenderen in Brabant. Benevens de over-reyckende masten/die het eene Schip aen het andere vast hielden/ soo waren de Schepen elck met groote dicke Cabels/ende vier dicke ketens/ (zijnde de straet-ketens / die *Parma* uyt Gent / ende andere Steden ghenomen hadde) d'een aen d'ander vast ghemaeckt. Op elck Schip waren twee stucken grof Geschuts/d'een met de trompe nae Antwerpen/ ende d'ander nae Zeelandt toe ghewendt: Ende in elck een deser Schepen laghen dertich Soldaten. De lenghte der geheeler Brugghe reyckende van Vlaenderen tot in Brabant/was ontrent twee duysent ende vier hondert voeten. Jck was een jonghelinck van *XVIII.* jaren doe ickse sach/ ende hebbe ghetelt in het overgaen der selfder/datselanck was ontrent negen hondert van mijne passen of treden. Om dese Brugghe te bevrijden voor de Schepen/die van boven ofte beneden/ voor windt voor stroom/ souden moghen daer op aenvallen/ ende die soecken in stucken te seylen/soo liet Parma aen beyde sijden op de dijcken veel grof Gheschuts setten/ nae leeghde wel ende bequamelijck gheplant zijnde/ende veel Crijchs-volck daer by/soo dat de Schepen die nae de Brugghe aen seylen souden/ eerst wel *LXX.* of *LXXX.* scheuten van grof Geschut moesten verwachten/behalven al de muscetaden ende roers-scheuten. Noch liet *Parma* veelcleyne masten met scherpe yseren pinnen voor aen beslagen/ alsoo in de Schepen vast legghen/ dat het spits voor uyt stack / op dat sich een yeder soude ontsien teghen

+ dese prickels aen te comen. Oock maeckte *Parma* een vlot van thien of twaelf mast-boomen aen malcanderen gehecht/ende daer dicke lange yseren pinnen ingeslagen/ boven ende beneden lancx de Brugge gestrect/ met anckers wel vast/ontrent duysent voeten boven ende beneden de Brugghe/ op dat al wat teghen de Schepen van de Brugghe soude willen aencomen/teghen dit vlot soude ghestutt ende opghehouden worden/also datmen het dan met gemack uyt de Forten/ of Schepen/ of van de dijcken soude mogen beschieten ende beschadigen. Noch heeft *Parma* boven allen desen so veel oorlochs-schepen als hy conde crijghen of maken/toegerustt/ ende wel versien met volck/gheschut/ ende geweer / die beneden ende boven de Brugghe laghen/ als op de Schilt-wacht / om waer te nemen al watter passeren soude. Over het maken deser Brugge is *Parma* wel seven maenden lanck besich geweest/ so dat eerst in *Martio Anni 1585.* de selfde geheel is volmaeckt geweest. Als *Parma* begon de Brugge over de Schelde te maken/so ordeelden vele/dat het onmogelijck was/dat hy dit werck volvoeren soude/van wegen de hooghe vloeden ende stercke stroomen/ alle ses uyren op en afgaende: jae eenighe van de Staten in Hollandt ende in Zeelandt spotten hier mede/achtende dat *Parma* vergeefsche costen dede / des halven isser des te cleynder sorge ghedragen om de Stadt te spijsen/ende van noodt-druft te versorgen. De Heere van Aldegonde in sijn boecxken/daer mede hy het overgeven deser Stadt ontschuldicht/ schrijft onder anderen/dat geen mensche en soude gelooft hebben/dat het moghelijck soude gheweest zijn/ sulck eenen stroom te connen sluyten: Hy en conde oock niet ghelooven/dat Antwerpen by gebreck van lijf-tocht soude te dwingen zijn/ maer meynde datse eer by foute van coophandel [**1584.**] ende winste/soude verloren gaen: als de rijcke Coop-lieden ergens na vry-burg vluchtende/de schamele gemeynte sonder neeringhe of winste soude blijven. Hierom ist gebeurt/dat als nae den doot van den Prince/ende het innemen van Liefkens hoeck/(dwelc beyde op eenē dach gebeurde) veel rijcke Borgers uyt Antwerpen vertrocken waren/so zijnder tusschen de seventich eñ tachtentich weder inghedaecht/om haer Vaderlant eñ Stadt te comē helpen verdedigen tegen hare vyandē/op verbeurte van hare goederen. Maer hier mede wert weynich uytgericht/door dien dat die van Hollant ende Zeelant niet en wouden toe-laten/ datmen de gevluchte Borgers ende Coop-lieden van Antwerpen in hare Provincien / deser oorsaken halven/soude executeren. Nae dat *Parma* eenige Schepen nae Antwerpen darende /doe de Brugge noch *in fieri* was/geschendt/eenige in den gront geschoten/eenige genomen hadde/die hy daer nae ter oorloge toe-ruste/ ende onder sijn Schansen leyde: So hebben de Staten ordre gestelt/datter geen Schepen de Riviere opvaren en souden / voor dat sy vele in ghetale souden zijn / om malcanderen in noot te connen by-staen/ ende te helpen door-vechten. Hier door heeft menich Schip de goede gelegentheyt van voor-winden/ende duystere nachten verswijmt/eñ tenlesten alsmen so lange ghewacht hadde tot dat het getal van schepen groot genoech was/so en waeyder in langen tijdt geenen goeden windt/ voor dat *Parma* sijn Brugghe volmaeckt hadde. Soo dat Godt de Heere die van Antwerpen hier mede boodtschapte/dat hy haer woude vervallen laten in de handen van hare vyanden. *Als Godt strafsen wil, ten ontbreeckt hem aen gheene middelen.*

+1584

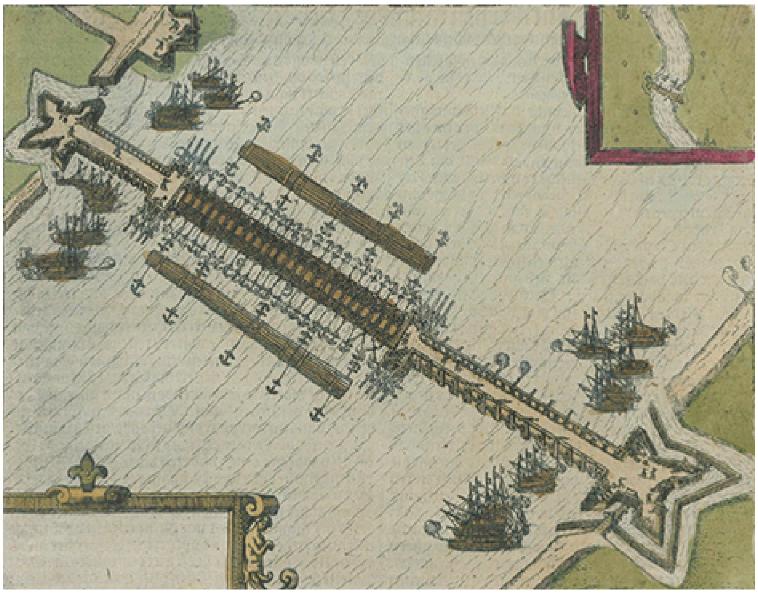

(165)

Jngeniosa manus pontem fabricavit IBERO,
ANVERSAM quoties voluit cum solvere PRINCEPS
Obsidio, jmpedijt toties baecsabrica missos
Auxilio, ut possint armis fulcire labantem.

Hoe die van Antwerpen met hare Uier-schepen de Brugghe over Schelde beschadicht hebben / den vierden *Aprilis, 1585.*

[**1585.**] **W**El heeft Antwerpen mogen spreken/

> *Omnia jam fiunt, fieri quae posse negabam.*

Yeder een meynde dat het onmoghelijck was de Schelde te over-brugghen/ doe men het sach/soo moestmen het ghelooven. Als dan heeft men alderhande middelen ghesocht ende bedocht om dese Brugge te breken eñ de Schelde te vryen: Eenen *Frederick Ienibelli, van Mantua ghebooren,* die lange binnen Antwerpen gewoont hadde/ende aldaer getrout was / ende naemaels Jngenieur van de Coninginne Elysabet in Enghelandt gheworden is/ sloech desen middel voor / hy begeerde datmen hem in handen stellen soude drie van de grootste Schepen/ in de welcke hy minen woude metselen: Noch wilde hy hebben 'tsestich Pleyten / d'welck zijn plat-bodem Schepen/ de welcke hy met ketens / cabels / en balcken vast aen malcanderen vederen en binden woude / ende latense alsoo/in forme van een halve mane/voor strooms afdrijven/boven 'twater thien voeten uytstekende/voor seker houdende / dat dit gheveerte soude mede slepen al waer het aen comen soude / ende dat het de Brugghe met gewelt soude doen afdrijven/ende verbreken. Al hoe wel datter verscheydene onder de Heeren waren die desen raedt goet vonden/nochtans om dat dit noyt ergens geproeft en was/ende dat het vele costen soude / soo zijn hem alleen verwillicht twee cleynder Schepen als hy versocht hadde/elc van *LXX.* of *LXXX.* vaten groot/met tien Pleyten daer by/om een proeve te doen. Welcke presentatie *Ienibelli,* dewijle hy gheen schepen meer vercrijgen en conde heeft aenghenomen. Hy liet op den bodem deser schepen op dicke plancken een kiste metselen van groote witte steenē/vijf voeten dicke: Dese kiste was binnen veertich voeten lanck/ breet eñ hooge drie voeten eñ eenen halven. Jn d'eene [**1585.**] dede hy ses duysent/eñ in d'andere seven duysent ende vijfhondert pont busse-cruyts/eñ hy deckte de kisten met groote stucken van sarc-steenen/ende meule-steenen. Jn dese Schepen werden veel brandende lonten boven het bussecruyt gehangen aen draden/ elc op hare plaetse eñ mate/het vuyr tot aen de draet gecomen zijnde/ende dien afghebrant hebbende/so viel de brandende lonte in het busse-cruyt/eñ brocht het in brande. *Ienibelli,* maeckte boven op de schepen een vuyr-werc/ d'welc een uyr lanc branden soude/ eer het busse-cruyt binnen soude aen brande comen / eñ dat alleen om den vyant te abuseren/ als of het niet anders en ware/ dan om de Schepender Brugghe in brande te steken. Benevens dese twee groote Schepen ordineerde hy noch *XXXII.* groote schuyten met vuyr werc/om achte der self der/aen een ghevetert/t'elcker halve uyre van de ebbe / ofte afloopende water / teffens al brandende te laten afdrijven/met noch eenige schuyten Duyckelaers geheeten /die oock veel busse-cruyts in hadden/ die aen de vlotten comende ende in brant gherakende/ de vlotten verbreken souden. Den vierden *Aprilis* hebben die van Antwerpē/ter halver ebbe/dese brantschepen afgesondē. Het eene groote schip/genoemt *de Fortuyne* (hadde het eenen anderen naem gehadt het ware christelijcker gheweest) quam te vroech in brande. Het was met een *Horologie* ofte rade-werc gemaect/ alsoo dat het sonder lonten soude afgaen / maer overmits het afginck eer het nae ghenoech aen de Brugge quam/so en heeft het niet uytgericht. Maer het andere/de *Hope* ghenoemt/ heeft meer uytghericht. Daer waren eenige Boots-gesellen ghehuyrt/die dit Schip tot nae by de Brugghe brachten/ sy spanden het roer/ spronghen in een schuyte/ende quamen aen landt. Het

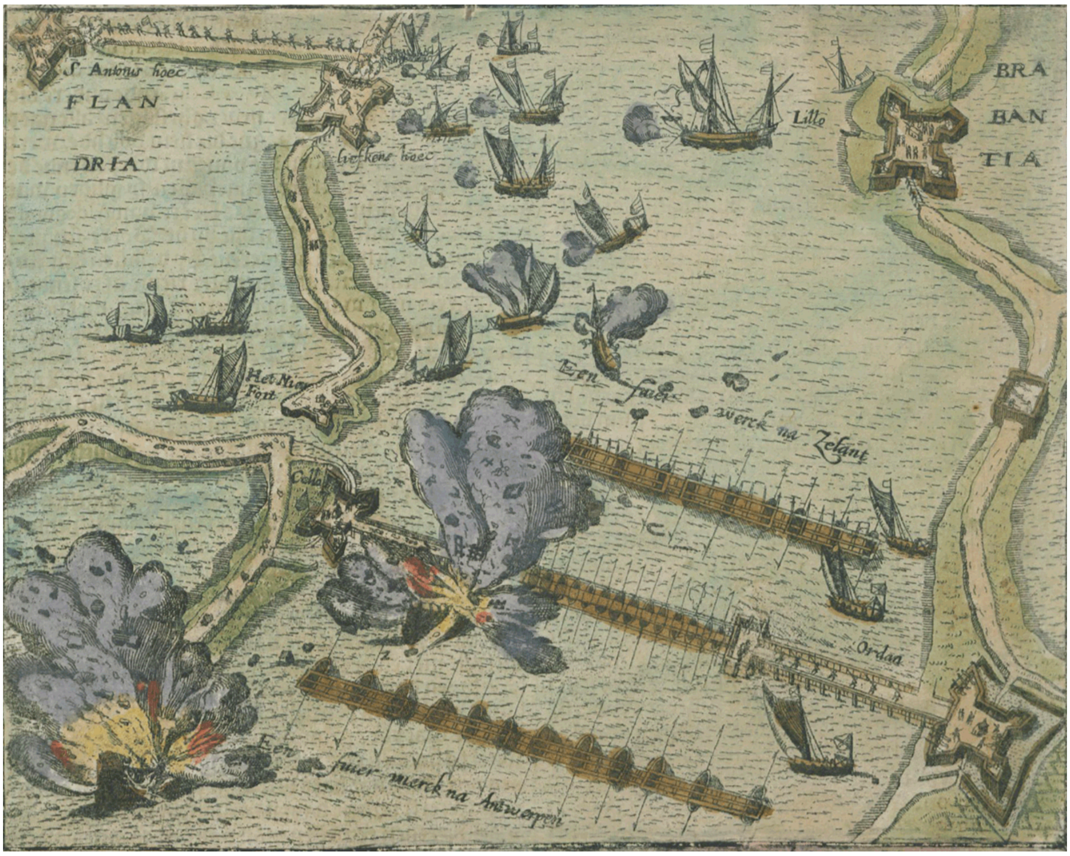

(166)

Jngeniosa manus J*ENIBELLI* *struxit* I*BERO*
Interitum, condens imis mala fata Carinis
Disijciens pōtem, vicinaqȝ castra superbi.
P*RINCIPIS*, *ab doleo, quod frustra haec omnia frustra*

[**1585.**] schip drijft de vlottē te sijdē voor by/eñ 'tcomt plat tegens de Brugge te liggē. Het brande boven/sonderint eerste eenige andere cracht te toonē/d'welc de Prince van *Parma* siende/heeft met alle neersticheyt gepoocht den brant te lesschē. Hier mede was onder andere besich *de Marquis van Rijsborg,* vast spottēde met die van Antwerpen/dat sy so slecht waren/datse door sulc een geringe instrument meynden haer Brugge te breken. Doch op het onversienste so is het vuyr van alle cantē aen het busse-cruyt gecomen/ ende het heeft sulc eenen vreeselijcken slach gegeven/dat Hemel en aerde scheen te vergaen/eñ het maecte sulc eenē slach in het water/ dat het over den dijc vlooch/ ende vulde het Fort van Calloo eñ het velt daer rontom/ so datmē daer tot de knien in het wat er stont/eñ al het vuyr eñ lonten uytbluschte: de Schanse was in stucken geslagen/eñ over hoop geworpen: 'tGeschut verloren onder d'aerde eñ water: de sware groote steenē vlogē uyt het schip verre in de locht wech / eñ vielen diepe putten in d'aerde: sommige steenen vlogē verre wech in't water/andere te lande waert in: Jc ben vijf dagē daer na van Gent gereyst na het Leger/alwaer my eñ anderen gewesen zijn steenen/so swaer als drie of vier Mannen conden op-heffen / die wel een half quartier-mijls van de Brugge aflagen/door de cracht des busse-cruyts soo verre ghedreven zijnde. Desen grouwelijcken slach scheurde de Brugghe met alle de cabels/balcken/ende masten/so licht en haest als of het stroo-bandē geweest waren/eñ nam ses schepen wech/de drie wierden geheel vermorselt /de andere werden gekeert 'tonderste boven. Den slach was soo groot dat binnen de halve mijle weechs veel Menschen ter neder geslagen werden. Men meynt datter wel acht hondert Menschen doot bleven/onder de welcke was *de Marquis van Rijsborgh,* Borgh-Grave van Gent / Generael van het Peerde-volc/die eertijts aen der Staten sijde geweest was. Ooc bleef hier *Casper de Robles,* Heere van Billy/eertijts Gouverneur van Frieslant/met noch veel Edele/Capiteyns/ende persoonen van grooter qualiteyt. [**1585.**] *Parma* ontrent een booch-scheute van den dijc afgegaen zijnde/so brack dit schip los; Hy selfs/ *de Marquis del Guasto, Graef Nicolo de Cesis,* ende andere die by hem waren/ werden ter neder gheslagen/ alle gaer seer verbaest zijnde: sijnē pagije die hem volchde/wert doot gheslagen. Hadden die van Antwerpen ende de Zeelanders hier op stracx aengevallen/sy souden wat groots uytgericht hebben. De Heere van *Aldegonde* ende *Ienibelli* waren op den dijc by de Boere-schans/ als de brandt-schepen afvoeren: Sy belasten den Admirael eenen lichten boot met vier riemē afte senden/ om te vernemen watter uytghericht was/met bevel/ dat sy eenige vuyr-pijlen in de locht schieten souden/so sy openinge vonden in de Brugge / ende dat sy voorts deur-varen souden tot aen der Staten vlote by Lillo/ om haer die tijdinge te brengen: Nae het teken van de vuyr-pijlen soude dAdmirael een scheut schietē/d'welc een loose soude wesen/dat alle de schepen ghelijckelijc op den vyant souden aenvallen/om de victorie te vervolgē. Maer die in desen boot waren/onaengesien dat haer twee hondert guldens tot eenen drinck-penninc belooft waren /hoorende den grouwelijcken slach/ en dorsten niet verre genoech voortvaren/ om te besichtighen watter geschiet was/ maer te rugghe keerende/ bootschapten sy/datter niet uytgericht en was. Hier over ist gecomen/dat die van Antwerpen dese schoone victorie niet en vervolchden: Te min/om dat sy noch 'sanderen daechs niet een schip van alle die voor Lillo lagen/en sagen seyl maken/daer sy/met den windt die het doe waeyde / gemackelijck door de Brugge oppewaerts hadden connen seylen/maer die van Antwerpen niet/mits dat haer den wint so wel niet en diende/ ende sy eerst na drie dagen vernamen watter geschiet was/by eenen expressen man van den Grave van *Hohenlo* afghesonden/ die by nachte naeckt onder des vyants Brugghe door-swom/ ende die van Antwerpen tijdinghe brocht/wat de *Hope* ghewrocht hadde.

Het innemen ende verliesen des *Couwesteynschen dijcks,* den *VII.* ende *XXVI. Maij, Anno 1585.*

[**1585.**] **A**Ls die van Antwerpen saghen/ dat sy met hare vuyr-schepen de Brugge so niet en hadden connen breken noch openen/ dat sy daer door conden ontset worden: Soo hebben sy eenen anderen wech en middel bedacht met hulpe van die van Zeelant in het werc te stellen/sy meynden een vaert te makē binnen over tlant/om met plat-bodemschepen uyt Zeelant over het verdroncken landt Antwerpen te spijsigen/latende *Parma* sijn Brugge bewaren. Daer wert beraetslaecht aen welcke sijde datmē dit best doen soude/ eñ waermen de minste verhinderinge van dijcken eñ ondiepten vinden soude. Aen de Vlaemsche sijde van Liefkens-hoec af wert het ongeraden gevondē/want of wel het lant daer heel onder water lach/so was daer den Clopper-dijc te passeren/ met den dijc van Calloo/behalvē andere swaricheden. Daer wert goet gevonden/datmen aen de Brabantsche sijde den Couwesteynschen dijc soude sien in te nemen/langs ende beneven den welcken al het leege lant van beneden Lillo tot Antwerpen toe/ onder 'twater lach/behalven desen dijc/ die den wech door het water was/eñ *Parma* en hadde geenē anderen wech/om van de Brugge tot sijnen Leger te Staebroeck te comen. Als het nu geresolveert was by die van Zeelant ende van Antwerpen den Couwesteynschen dijck door te steken / eñ also een vaert uyt Zeelant tot Antwerpen te maken: So heeft Godt betoont/eñ merckelijc doen blijcken/dat hy die van Antwerpen woude laten vervallen in de handen harer vyanden. Daer was besloten/datmen van de Zeeusche sijde desen dijck eerst bespringen soude/als die van Antwerpē uyt haren hoogen Thoorn 'snachts drie tekenen met vuyr doen souden. Het is gebeurt/dat de Heere van Aldegonde op de Schanse van Tolouse in Vlaenderē zijnde/om gereetschap tot desen aenval te maken/belast hadde eenighe [**1585.**] van de amonitie-camer 'tAntwerpē gestadige wacht te houden op den thoorn/ om die drie tekenē met vuyr te doen/als hy in de Schanse 'snachts een teken met vuyr doen soude: Die persoonen die desen last gegeven was/hebben onachtsaemlijc andere desen last gegevē/ de welcke eenes Soldaets vuyr op den dijck siende/eñ meynende dat het Aldegondens teken was/so hebben sy die drie tekenē met vuyr op den thoorn t'ontijde gedaen/niet wetende hoe veel daer aen gelegē was: Die van Zeelant dese tekenē siende/zijn den *VII. Maij* met hare platte schepen op den Couwesteynschen dijc aengevallen/alwaer de Grave van *Hohenlo* met de Colonel *Iselsteyn* haer so wel gequeten hebben / dat sy desen dijck hebben ingenomen/ ende eenen tijt lanc ingehouden: Maer alsoo die van Antwerpen niet uyt en quamen om haer by te staen (want sy en waren noch nergens nae gereet/) so zijn de Zeeuwen daer weder afgeslagen/met verlies van ontrent drie hondert mans: De reste spronghen in de schepen/ ende ontvluchten so sy best conden/de Schepen seer gherampaneert zijnde van het grof Gheschutt des vyandts/ die oock eenighe Schepen in den grondt schoten. *Parma* hier door ghewaerschout zijnde/ eer hem dit weder ghebuerde/ heeft in aller haest dien dijck wel een halve mijle lanck ghesterckt/ met ingheslaghen staken/ borstweeringhen/ ende Schansen. Dit aldus misluckt zijnde/ ende nae dat den dijck versterckt was/so werter even wel by de Staten in Zeelandt besloten/den selfden wederom van beyden sijden met gewelt aen te vallen/hoewel de Heere van Aldegonde (den dijck soo gesterct siende) den aenslach te swaer vont/ ende riedt met vele redenen/dat het beter soude zijn / datmen op de Brugge/ofte op het Fort van Calloo yets met ge-

welt [**1585.**] voornemen soude. Jmmers den *XXVI. Maij* isser des morghens eenen aenval op den dijck geschiedt/die van Zeelandt voeren by 't Fort van Lillo in / ende die van Antwerpen by Ousterweel met ontrent hondert en twintich plat-bodem-schepen/ ende sy hebben den vyandt met ghewelt van 'tgrof Gheschut daer van ghedreven/ den dijck inghenomen/ ende terstont begost haer aen beyden sijden teghen den vyandt te beschansen / tusschen twee van Parmas Forten/ tot dien eynde met ghebracht hebbende sacken vol aerde/ groote wol-sacken/veel horden en plancken. Stracx begosten sy desen dijck op twee of drie verscheydene plaetsen door te steken/d'welck seer swaer viel/overmidts de menichte der staken ende des houts/d'welck *Parma* daer in hadde laten slaen en legghen. *Op desen dijck quamen by malcanderen de Grave van Hohenloh, Hautain Gouverneur van VValcheren, Aldegonde, ende veel andere Bevel-hebberen.* De sijde des Dijcks nae de Schelde werdt den *Colonel Morghen* belast/ met *Capiteyn Fremijn, Balfour,* ende andere van Antwerpen ghecomen. De sijde nae 'tlandt werdt den Oversten *Ysselsteyn* belast/met het volck dat uyt Hollandt ende Zeelandt gecomen was. Dese Heeren en Overste bevindende/dat het door snijden des dijcks te veel tijdts verheyschte / soo sonden sy nae Antwerpen om menichte van sacken en schuyten/om ten naesten hooghe water het coorn uyt de Schepen te lossen/ over den dijck te draghen / ende 'tAntwerpen te brenghen. *Parma* is stracx aen deyde sijden met groot ghewelt van volck aenghecomen/om den dijck weder te winnen/ende hy heeft met sijn grof Geschut dapper onder die van Antwerpen ende der Staten volck geschoten/ nemende met yeder scheute veel volcx wech/so dat armen en beenen in de lucht vloghen/ ende d'een wierdt met des anders bloedt besprenght. *Parma* hadde op het huys van Couwesteyn seven stucken Gheschuis ligghende/daer mede hy/doe het waterleech was/de Zeelandtsche ende Hollandtsche Schepen/ die haer [**1585.**] niet roeren en conden/so door-schoten ende gerampaneert heeft/dat sy met het wassende water niet te gebruycken en waren/nochtans werter dapper uytgeschoten/eñ deden groote schade onder den vyandt/die bloot op den dijck stont/soo dat de Spaenjaerden niet wederom en dorsten aenvallen. De Prince van *Parma* hem beradende met den ouden Grave van *Mansvelt,* heeft goet gevonden datmen de Waelen ende Hoochduytsche onder het beleyt van sijnen Sone teghen den vyant aen voerē soude/tot den welcken hy sprac/ *Mijn Sone Carel, hier moet ghy winnen of doodt blijven,* hy heeft belooft dat het also geschieden soude/stracx is hy met drie stucken geschuts sijnen vyant seer furieuselijc aengevallen/twee mael is hy afgeslaghen/maer met den derden aenval/eñ na *VII.* of *VIII.* uyren vechtens is hy meester van de plaetse geworden/ al doot-slaende wat hy vont. Jn het afwijcken schoot ons volck dapper uyt de Schepen onder den vyant/daer sy soo seere op verhit waren/dat sy so lange bleven schietende/dat haer het water soo ontviel/datter wel dertich schepen op het drooge blevē sitten/welcke alle gaer de vyant creech. *Parma* spronc selfs tot den buyck toe in't water/met een spiesse in de handt/als hy sach dat sijn volc niet meer en woude aenvallē aen die sijde daer de Engelsche eñ Schotten waren/die haer seer wel queten. Daer zijn in dit gevecht doot gebleven ontrent de twee duysent Menschen/ende veel ghequetst/welcker vele aen de quetsure storven/onder andere *Ferante Spinola* ghequetst ende ghevanghen/is binnen Antwerpen ghestorven. De Heere *Haultain,* Gouverneur van Walcheren bleefhier doot/afwijckende spronc hy in't water/meynende erghens in een schuyte te geraken/ doch missende eenen riem daer hy na greep/viel hy neder in't water/ ende sijn swaer harnas ende casket hielden hem onder/ende verdronck. Hy is in sijnen leven gheweest een ghetrouwe dienaer der Landen.

(167)

Hic A*GGER medius quinos devisit et Urbem*
A*NVERSAM, Frisios,* fortes *Batavosqꝫ, Zelandos,*
Outinam in fatis illum servare fuisset
Non nunc ALBERTI jmperio subiecta jaceret

Uan het vlottende Casteel/ghenoemt *Fin de la guerre.*

[**1585.**] **B**Enevens andere instrumenten ende middelen welcke die van Antwerpen tot haerder ontsettinghe gebruyckt hebben / is mede geweest/ dat groote vlot/datmen *Fin de la guerre* noemde / doch andere noemden het *den Eliphant,* het was een drijvende of vlottende Casteel/so sterck van veele/ groote / dicke / gheweldighe boomen in een gewrocht ende ghebonden/ dat het scheut-vry was voor groot en cleyn Gheschutt; Daer waeren vier cleyne bolle-wercken aen/ daer vier en twintich grove stucken Gheschuts op laghen/behalven de cleyne/ende de middelbare. Op dit houten Casteel waren vijfhondert Musquettiers / ende het ginck so diep in het water/datter wel tachtentich Musquettiers uyt schieten conden lancx het water/die den vyandt niet sien noch quetsen en conde/jae de vyant en conde schier niemant van alle die in dit vlot waren/quetsen of geraken met sijn Gheschutt uyt de Schansen/ want het en ginck maer twee voet hooghe boven water. Het hadde drie groote masten/ ende drie roers/nochtans condemen het selfde qualijck stuyren ende regieren in stroom en windt. Dit houten Casteel heeft wel hondert duysent guldens ghecost aen materialen ende van timmeren. Met dit meynden die van Antwerpen te beschieten ende te overvallen alle de Schansen die de Spaenjaert op den stroom hadde / van Antwerpen tot Lillo toe. Of wel dit vlot seer swaer was/so en conde het nochtans niet dieper sincken dan op sijn mate / overmits de groote menichte des corcks ende der leeghen wijnpijpen/op de welcke het rustte/ de selfde met stercke yseren banden voor bersten of breken wel verwaert zijnde. De remparden ofte borst-weeringhen deses Casteels waren deur-gaens vijf voet dicke/maer die van de bolle-wercken waren thien voeten dicke. De hollicheyt ende glepen tusschen de boomen waren met [**1585.**] oude netten/ hoy en stroo ghestopt ende dichte ghemaeckt: Soo dat dit een dicht / vast/ sterck/ ende scheut-vry werck was. De marsen die op de drie masten stonden/ waren scheut-vry voor een Musquet/ ende die waren vol Musquettiers/om uyt de hoochte in de Schansen soo te schieten/ dat sich niemant daer in een soude connen berghen. Maer wat is hier mede uytgericht? Niet met allen/het hiet *Fin de la guerre, Eynde des crijchs,* maer men haddet beter mogen noemen *Cost-verloren.* 'Tis in't beginsel van den Mey van Antwerpen afghevaren lancx de Riviere/ ende 'tis ghecomen tot aen het Fort van Oordam/d'welck niet Spaenjaerden besett was/daer het/te naer aen den dijck comende/ghestrandet is. Met grooten arbeydt en moeyte heeft mender het Gheschut ende alle provisie uytghelichtt/ ende daer nae verlaten/ ende den vyandt ten besten ghegheven/ sonder datmender oyt eenich voordeel mede ghedaen heeft/ het is eenen goeden buyt voor den vyandt gheweest.

Die van Antwerpen hebben een gheweldich groot oorloch-schip toegerust/ende daer toe noch drie schoone galeyen/ daer mede sy afghevaren zijn/om te versoecken oft sy haer Vlot-Casteel den vyandt souden connen ontweldigen. De Prince van *Parma* hier van verwitticht zijnde (ghelijcker schier niet binnen Antwerpen en gheschach of het wierdt hem heymelijck condt ghedaen) heeft den Grave van *Arenbergh,* ende den jongen Grave van *Mansvelt* met eenighe wel gemonteerde oorloch-schepen gesonden tegen dit groote Antwerpsche Schip ende Galeyen/die haer devoir so wel ghedaen hebben in den dienst des Conincx / dat sy 'tgroote Schip met de Galeyen vermeystert / ende met het groote Vlot-Casteel tot voor de Brugghe te

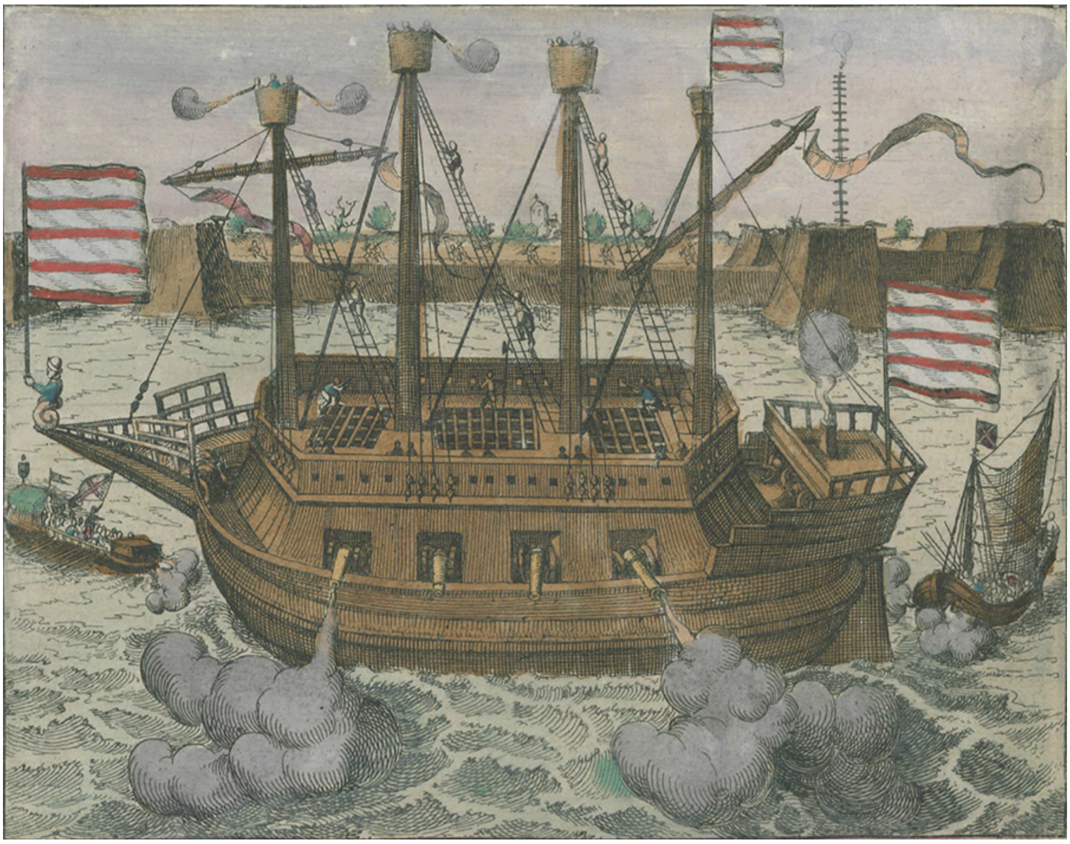

(168)

Hinc haec navalis fabricata est machina dextris,
ut totos belli jam tum componeret aestus,
Et vi collap-sam valeat reparare salutem,
Vera fero, totae veniunt in vincula classes.

[**1585.**] Calloo/ ghebracht hebben. Daer was te dier tijdt een vernuftich cloeck Man in Zeelandt/genoemt *Kersemaker,* die de Staten eenen bequamen middel aendiende / om de Brugghe t'eene-mael te breken. Hy presenteerde sulckes op sijn eygen costen te doen/sonder eenighe hulpe van het landt / midts conditie / dat hy ghenieten soude tot inhalinghe sijner costen / al het Gheschut ende Schepen / oock andere materialen/die hy van dese Brugghe soude connen crijghen. De Staten begeerden dat *Kersemaker* haer woude ontdecken hoe of door wat middel dat hy dit meynde te doen? Hy heeft hem hier in beswaert ghevonden/segghende/dat alle costen ende moeyte te vergheefs souden zijn/indien hy sijne conste openbaerde. Als dit aldus tusschen beyden meer dan een maendt in beraedt ghestaen hadde/soo hebben de Staten *Kersemaker* geseyt/dat sy begeerden hy soude sijn conste in het werck stellen/ hy souder van ghenieten 'tgheene hy begeert hadde. Hy antwoorde/dat sijn conste noch seker ende vaste ginck / maer dat den buyt nu onsekerder was/ overmits den vyant sint dier tijt verscheydene wercken aen dese Brugghe ghemaeckt / ende verandert hadde: Daerom badt hy de Staten dat het haer gelieven wilde de costen tot dit werck te doen/hy woude den Vader-lande de moeyte/sijnen arbeydt ende conste geern schincken. Hier in vonden de Staten haer beswaert / vreesende dat het al vergheefs costen sijn souden/ soo dat hier van niet ghecomen en is. *Kersemaker* heeft nae der hant eenigen sijner goeder vrienden gheopenbaert/hoe hy dit soude aen-ghegaen hebben: Hy woude stereke breede seylen nemen / ende die aen Schepen hanghen/breedt uyt ghespannen wesende / ende die woude hy met swaer ghewichte diep in't watersincken/ende alsoo woude hy voor strooms teghen de Brugghe aen-seylen/ de welcke al het ghewichte van 'twater / dat in dese uytghespande seylen [**1585.**] soude vergaderen/ ende op eenen hoop in de hoochte ende lenghde teghen de Brugge soude op-ghehouden worden/niet connende verdragen/buyten alle twijfel hadde moeten buyghen/wijcken en bersten.

De Hollanders ende Zeelanders hebben oock twee groote Schepen vol busse-cruyts en steenen afgesonden/om de Brugghe ende *Stocade* te breken. Het eerste aen de *Stocade* comende met volle seylen en voor strooms / heeft de selfde beschadicht/ende daer door ghebroken zijnde/ ist recht op de Brugghe aen gheseylt/maer den vyandt eenige Schepen aen de Brugghe wech-schuyvende/ende een open deure makende/ heeft het laten passeren nae Antwerpen toe/ doch niet verre boven de Brugghe zijnde ist los ghegaen ende gheborsten met een seer schrickelijck ghecraeck/sonder eenighe schade te doen. Het andere is aen brandt gecomen ende gheborsten eer het half wech de Brugghe ghecomen was.

Eenighe binnen Antwerpen verhalende / dat eertijdts Dansijck beleghert zijnde/sulcke een Brugghe als nu over de Schelde lach / van eenen Hollander/ die op het lijf ghevanghen satt/met een groot Schip/ tot dien eynde toe-gherustt / was in stucken gheseylt; Soo warender vele die hart daer op drongen/ datmen twee van de grootste Schepen soude voor met yser scherp en sterck beslaen/ ende daer eenich volck op-setten / om alsoo de Brugghe t'eene-mael te breken/ende in den grondt te seylen. Desen raedt besloten zijnde by vele die in de regieringhe waren/so en heeftmen niemandt ghevonden noch connen bewilligen/ die sijn leven op dese Schepen avontueren woude / ende die het leven verbeurt hadden en dorstmen dit niet toe vertrouwen. Hier over is desen aenslach oock achter ghebleven.

De Prince van *Parma* ontfanght het *Gulden-Vlies* te Calloo/den *XI. Augusti, Anno 1585.*

[**1585.**] **D**E Coninck van Hispanien siende/ende door mondelinge rapporten vernemende den onverdrotenen arbeydt die de Prince van *Parma* hier in Neder-landt in sijnen dienst was doende / soo heeft hy hem uyt Hispanien ghesonden/ ende te Calloo/met ghewoonelijcke Ceremonien/den *XI. Augusti* door den ouden Grave van *Mansvelt* laten vereeren *het Gulden-Vlies, met den Guldenen Halfbandt,* ende andere vercierselen/*Pretium non vile laborum,* tot eenen teecken van danckbaerheyt voor sijne ghetrouwe diensten. Tenselven daghe hebben oock dese Order ontfangen *de Grave van Egmont, de Grave van d'Overhinden,* ghelijck oock de *Marquis van Renti* het selfde soude ontfangen hebben/indien hy noch in't leven ware geweest. Daer stonden teghenwoordich/ als *Parma, Egmont,* en *d'Overhinden* het Gulden-Vlies ontfingen/de Hertoghe van *Aerschot,* ende den ouden Grave van *Mansvelt,* die te vooren dese Ordre des Gulden-Vlies ontfanghen hadden: Oock waren daer teghenwoordich/de oude Raedts-Heere *d'Assonleville,* Cancelier van de Ordre / de Threso: ier/ ende de Coninck van de Heraulten / die ghemeynelijck ghenoemt wordt *Toison d'or.* De Ceremonien gheschiedden opentlijck op een schavot seer costelijck met goude-laken en fluweel behanghen. Al het Gheschutt dat in het Legher ende in de Forten en Schansen was/ werdt afgheschoten/ d'welck sulck een gheclater/ roock en damp gaf/ datmender noch hooren/noch sien en conde.

De Ordre des Guldenen-Vlies is eerst inghestelt op den elfden dach *Ianuarij* des Jaers *1430.* van *Hertogh Philips van Borgongien,* als de Bruydt-lof-Feest van hem met *Isabella* Coninc Johans van Portagels Dochter te Brugghe in Vlaenderen gehouden wert. Jn dese Ordre heeft des maels desen Hertoghe vercoren [**1585.**] vier en twintich Ridders van de treffelijckste sijner Vassalen ende Onder-saten/de vijf en twintichste was de Hertoghe selfs: Hier benevens soo warender vier Officiers/te weten/eenen Cancelier/ eenen Thresorier/ eenen Herauld/ andersins Coninck der wapenen genoemt/ende eenen Secretaris ofte Greffier. De Hertoghe gaf eenen yederen der Ridderen deser Ordre eenen goudenen Hals-bandt ofte keten/ ghemaeckt met sijn teycken van het vuyr-slach/ met een Gulden-Vlies daer aen hangende op de borst. De Hertoghe dese Orden in-stellende/heeft ghewilt/dat yeder Ridder op de dach-vaerden ende solemnele vergaderinghen verschijnen soude/ becleedt zijnde met eenen wullenen purpuren tabbaert/den welcken sijnen Soon Hertogh Carel de stoute *Anno 1473.* te Valencijn dese Ordre vernieuwende / in eenen sijde-fluweelen tabbaert verandert heeft. De Keyser *Carolus V.* heeft *Anno 1516.* te Brussel ghewilleceurt / datter eenen vijftich Ridders in dit Collegie wesen souden. Men achtt/dat de Ordre des Gulden-Vlies ingestelt is nae het exempel van het Gulden-Vlies 'twelck de strijdtbare Helt *Iason,* soo de Poeten fabuleren/ in het Eylandt *Colchos* met sijn *Argonauten* becomen heeft. Doch andere meynē dat het ingestelt is ter gedachtenisse van het Vlies *Gedeonis,* Jud. c. *6. Maer het schijnt meer dat dit sijnen oorspronc genomen heeft van Iason, dan van Gedeon,* uyt dien dat de Hollantsche Chronijcke *Divis. 29. c. 25.* getuycht/dat in't Jaer onses Heeren *1455.* als de Hertoghe van Borgonien in den Haghe het Feest van 't Gulden-Vlies was houdende/ de groote Kercke met costelijck gulden laken/ ghebroduyrt ende door-wrocht met de Historie van *Iason,* behanghen was. Die hier van meer begeert te weten/

[**1585.**] die lese de beschrijvinghe van out-Batavien *pag. 559. 560. 561. 562. 563.* ende mijn *Apophtegmata,* ende *Guicciard.* in de beschrijvinghe van Neder-landt. Alwaer hy verhaelt/ wie d'eerste Heeren van den Gulden-Vliese waren / ende wie vervolghens daer nae gheweest zijn/van het begin af tot de tijden van Coninck Philips den tweeden/ die *Anno 1559.* corts voor sijn vertreck uyt Neder-lant nae Spanien/binnen Gent dese Ordre ghehouden heeft / in stede van de elf afgestorvene/nieuwe Ridders makende/ onder de welcke mede was *Franciscus II.* Coninck van Vranckerijck. Drie en twintich mael is het Capittel ende Raedt van dese Ordre ghehouden gheweest/ nu in d'eene/ dan in d'andere Stadt/ nae gheleghentheyt ende gherieflijckheyt des Hooft-mans. Dit is onderhouden gheweest in de vergaderinghen ofte by-een-comsten der Ridderen deses Ordens/dat sy eerst ende voor al drie daghen lanck uytvaerden ende siel-missen voor de overledene Ridders gedaen hebben/nae 'tgebruyck [**1585.**] der Roomscher Kercke. Het heeft altijdt het hooft der Ordre vry ghestaen/ghelijck het noch doet/ te verbeteren/ af of toe te doen eenighe wetten/insettinghen/ ende ceremonien/ nae dat het te passe comt/ ende den tijdt ofte persoonen sulckes verheysschen. Sint dat dese Ordre binnen Gent ghehouden is gheweest *Anno 1559.* soo en is de selfde noyt met sulcker magnificentie noch statelijckheyt ghehouden gheweest/ maer de Coninck heeft/nae sijn believen/ nu en dan het Gulden Vlies aen dese ende gheene Heeren ghesonden / d'welck niet altijdt op eenderley wijse ghegheven/ nochte ontfanghen en is gheweest

Heeft de Prince van *Parma,* benevens het Gulden-Vlies / de onsterffelijcke ende onverwelckelijcke croone ghecreghen/soo is hy seer gheluckich te achten ende te rekenen.

Cito transit gloria mundi.

(169)

Hic belli Dux Famesio de sanguine Parma,
Urbem dum premeret durâ obsidione BRANBANTI,
Velleris aurati regalem accepit honorem,
Felix si modo jam caelestem accepit honorem

Hoe *Antwerpen* overghegheven is in handen van *Parma,* den *XVII. Augusti, Anno 1585.*

[**1585.**] **D**Aer zijn/gheduyrende de belegheringhe van Antwerpen/ noch verscheydene exploicten/ schermutselinghen/ende feyten/soo aen d'eene/als aen d'andere sijde geschiedt/te lanck al hier te verhalen: Maer/ soomen ghemeynelijck seyt/*het langhe hanghen is de wisse doodt.* Nae de neder-laghe op den Couwesteynschen dijck/ soo heeft *Parma* verscheydene Schansen en Forten die van Antwerpen afghenomen/als 'tOnghsken/Willebroeck/ de Margriete; Oock creech hy in de Huysen van Berchem/ Stralen/Hoboken/ende quam het coorn af-snijden en vertreden tot voor de Stadt. De Boeren-schanse viel in/ zijnde de uyterste Schanse nae de Brugghe aen/ welcke die van Antwerpen hadden. Oock is *Parma,* geduyrende het belech voor Antwerpen/meester gheworden van Herentals / (d'welck de Staten verlieten om het volck t'Antwerpen te ghebruycken) item van Brussel ende van Mechelen. Hier door is dien van Antwerpen den moet seer besweken: Maer boven al door dien dat haer het coorn begon t'ontbreken/'twelck nochtans weynighen/te weten de Magistraten ende de Policie-camer bekent was/ die dit seer secreet hielden/ ende maecktent soo / dat het broodt/ hoe weynich coorn datter in de Stadt was/ altijdt op eenen prijs bleef/ soo langhe het belech duyrde/ maer het bier wierdt alle daghe dunner ghebrouwen. Doe de keerse begon in de pijpe te branden/soo werter voor-gheslaghen/ datmen de Vrouwen en kinderen/immers alle Ledich-gangers/Bedelaers/ ende vreemde ter Stadt uyt senden soude: Maer dit en conde niet in't werck ghestelt worden/ elck verschoonde/soo veel hy conde/sijnen vriendt/bekende / of client. Eenighe van het onnutste ghesameken werden uyt-ghesett/ maer door gunste van de Wacht quamen sy een ander Poorte wederom in. [**1585.**] Eenighe gaven voor/datmen de Rooms-Catholijcke behoorden uyt der Stadt te wijsen: Dit veroorsaeckte schier eenen op-loop. Jn't begin van't belech hadden de rijcke Borghers ende Coop-luyden haer seer mildelijck by leeninghe ghequeten/eenige leenden *XVI.* andere *XII.VIII.VI.* duysent guldens/min of meer/ boven alle schattinghe / maer op't laetste hieldt een yeder den buydel toe. Den ghemeynen Man begost oock verdrietich te worden ende te mutineren. De Colonel *Balthaser Moucheron* werdt gheordoneert om met eenighe Borghers ende Soldaten het coorn van 'tvelt te mayen ende in de Stadt te brenghen: Maer de Ghemeynte stondt teghen hem op/roepende/dat sy pays wouden hebben/ ende dat sy hem wilden in stucken cappen/ indien sy vernamen dat hy daer teghens was. Eenighe Bel-hamels ende autheurs van dese muyterije ghevanghen zijnde/ werden met ghewelt uyt de handen des Magistraets genomen/ ende die dat deden riepen over luydt/ datmen met *Parma* moest accorderen.

Hier door begonsten oock de stantaftighe den moet verloren te gheven/principalijck die in de regieringhe waren/ den welcken de scharsheyt des coorens bekent was/vreesende voor eenen op-loop indien de gemeyne man quame te vernemen hoe weynich voorraet van coorn datter was. Die van Antwerpen wisten oock wel/ dat alle de Zee-Capiteynen van Zeelandt gheoordelt hebben/ dat het onmoghelijck was Antwerpen te water'tontsetten: Ende tot het ontsett te lande was oock heel cleyne apparentie. So isser dan by de Overicheyt besloten/datmen met *Parma* soude treden in onderhandelinge van overgeven. Hier op is de Borghemeester *Aldegonde,* met eenighe

(170)

Illa armisqʒ virisqʒ potens ANVERSA, Brabanti
Metropolis, bello ex hausta, et circumdata castris,
Pandit ALEXANDRO PARMENSI languida portas,
Sic humiles tollit FORTUNA, premitqʒ superbas

[**1585.**] andere/den *VI. Iulij* aen den Prince van *Parma* gesonden/voor eerst om te vraghen ende vernemen/ of hy soude willen verstaen tot een generael accoort / verghevende ende verghetende alles watter teghen den Coninck misdaen was/ toe-latende vryheyt in de Religie /behoudinghe van Privilegien/ bevrijdinghe van Casteelen en garnisoenen. Hier op antwoorde *Parma,* dat hy wel lijden mocht/ dat sy haer beste deden om d'andere Landen met den Coninck te reconcilieren/maer also dat langhe soude aen-loopen/docht hem best / dat sy alleen voor haer selven handelden: Hier mede keerden de Gesanten wederom nae huys. Den *XXIII. Iulij* zijnder van weghen de Stadt van Antwerpen *XXII.* Ghedeputeerde aen *Parma* ghesonden/met last om te handelen op rapport ende aggreatie van hare principale/ al om tijdt te winnen/ ende te sien offer noch eenich ontsett hadde mogen comen. Den *XVII. Augusti* werdt het verdrach te Beveren van beyde sijden onder-teeckent/ ende t'Antwerpen ghepubliceert den *XX. Augusti,* ende is in druck uytgegaen. De principale puncten waren dese/dat al hare Privilegien souden onder-houden worden in sulcker voeghe als voor de troubelen. Die van de Religie werdt toe-ghelaten met haer goet te vertrecken/ende vier jaer lanck te moghen uyt en in trecken/ om hare schulden in te manen / ende te disponeren in hare goederen: Ende die daer blijven wouden/die souden dat moghen doen/sonder onder-socht te worden in't stuck van hare conscientie/midts *levende sonder schandael:* Die vertrecken wouden in neutrale plaetsen/ofte onder des Conincks ghebiedt geleghen/die souden mogen gaen en keeren/ende hare goederen volcomelijck ghenieten/ roerende ende onroerende/ ende daer in disponeren nae haer goet-duncken. De ghevanghenen aen beyde sijden souden los gelaten worden/mits betalende elck hare costen/ uytghesondert den Heere van *Tiligny.* De gheene die souden willen vertrecker in de Provincien noch niet ghereconcilieert/ om daer [**1585.**] ordre in hare saken te stellen/ souden moghen wederkeeren binnen ses maenden/ ende dan woonen onder den Coninck/ of in neutrale plaetsen. Jndien die van Hollandt ende Zeelandt haer vereenichden/en soude de Stadt niet beswaert worden/ noch met Casteel/ noch met garnisoen. Hoe wel sijne Hoocheyt ghenoechsaem ghefondeert was/om op de Stadt te verlen een deel van de costen des belechs/ soo was hy nochtans te vreden / dat sy alleen betalen souden de somme van vier hondert duysent guldens op redelijcke termijnen. Dese beleefde conditien heeft *Parma* die van Antwerpen ghegheven / hopende daer mede die van Hollandt ende Zeelandt aen te locken. Daerom heeft hy hier desen steert aenghehanghen/dat alle andere Steden ofte Provincien / die binnen 'sjaers met den Coninck versoenen wouden / de selfde conditien souden moghen ghenieten/die die van Antwerpen bedonghen hadden. *Die van de Ghereformeerde Religie deden op den XX. Augusti haere laetste predicatie,* met groote droeffenisse/van weghen de verwoestinge van sulck een treffelijcke Ghemeynte: Ten selven daghe zijn des Conincks garnisoenen/met de uytghewekene Papen ende Moniken binnen ghecomen/ possessie van kercken ende geestelijcke goederen nemende/ met groote blijdtschap. De Predicanten heeftmen met al het hare / sonder schade of schimp laten vertrecken: Daer vertrocken oock stracx veel Borghers ende Coop-lieden/ vreesende dat het Contract niet wel en soude ghehouden worden. Op den *XXVII. Augusti* is de Prince van *Parma* triumphantelijck in Antwerpen ghecomen/ ende hy is in de groote Kercke ghegaen/ alwaer *Te Deum laudamus* ghesonghen werdt / nae dat se van den Bisschop was ghewijet / ende de Predick-stoelen ghegeeselt waren. Daer zijn verscheydene vertooninghen in dese triumphe ghschiedt / van Nymphen/ Colomnen/Waghens/ Phenix-voghel/

[**1585.**] Statuen of Beeltenissen/Oliphant/Wal-bis/Obelissen/ *Arcus triumphales &c.* Al het Gheschutt werdt tot verscheydene reysen afgheschoten / ende alle de Clocken/gheluydt / drie daghen lanck: Aen de Poorte wierden hem de sleutels ghepresenteert by een schoone jonghe Dochter/ den eenen van yser/den anderen van fijn gout/ de welcke hy nevens het Gulden-Vlies aen sijnen hals hinck. Weynich daghen voor het over-gaen der Stadt/ is de Heere van *La Noue* teghen den Grave van Egmont los ghelaten. *La Noue* by *Parma* in't Legher voor Antwerpen ghecomen zijnde/sprack tot sijn *Altese, Mijn Heere de Stadt van Antwerpen sult ghy haest incrijgen, d'welck een seer* [**1585.**] *treffelijcke victorie sal zijn, ick rade u, dat ghy daer binnen treckende, u rapiere af-leght, ende den crijch verlaett, want ghy op het hoochste van u victorien gecomen zijt.* Waer op *Parma* antwoorde: *Ghy raedt my wel, Heere van La Noue, vele van mijn beste vrienden raden my dit oock: Maer hoe can ick dit doen, dewijle ick soo diepe met den Coninck in-gheseylt ben?* Trouwens de Prince van *Parma* en heeft sint dier tijdt geen sonderlinghe eere behaelt/ want hy en heeft nae der handt niet gedenc-weerdichs uytgerichtt/dan dat hy Nuys en Sluys ghewonnen/ ende Parijs ontsett hadde.

Des Graven van Hohenloh aenslach op *'sHertoghen-Bosch, den XXIX. Ianuarij, Anno 1585.*

[**1585.**] **T**Erwijle de Prince van *Parma* besich was met Antwerpen te besluyten ende te benauwen/soo heeft Graef Philips van Hohenloh ontrent vier duysent Mannen by een gheraept / ende eenen aenslach ghehadt op 'sHertoghen-Bos/een van de Hooft-Steden van Brabant/gheleghen op den cleyne water-vloed Deese / twee mijlen van de Mase / twaelf van Antwerpen. Het is een groote / schoone/ stercke/ ende volck-rijcke Stadt/ vol vermogende Borgers / zijnde meer dan een groote uyre wijdt in den omme-ganck. Sy heeft seer stercke muyren/ende seven bolle-wercken/oock diepe ende wijde grachten. Daer zijn binnen de Stadts-muyren wel *2000.* schoone groote huysen/uytghesondert veel cleyne huyskens.

De principale beleyder van den aenslach was *Capiteyn Cleerhaghen van Brussel.* Hy quam den *XVIII. Ianuarij* by nachte met vijftich cloecke Soldaten dichte onder de Ducht-poorte ligghen / ende hy clom met sijn by-hebbende Soldaten heymelijc en stille over de Homeye / alwaer sy haer dien geheelen nacht in twee [**1585.**] buyten-wacht-huyskens/daer 'snachts geen Wacht in en was / verberghden/ ende stille hielden / tot dat 'smorghens ontrent acht uyren de Poorte gheopent/ ende de Val-brugge neder gelaten was. Doe brac hy los/ende vermeysterde de Wacht/eñ terstont belastte hy sijnen Sergeant de bewaringe van de Poorte/met expres bevell/dat hy/noch niemant van al de Soldaten van daer gaen en souden/ ten ware met kennisse van den Overstē Ysselsteyn. Stracx liepen eenige van dese Soldaten nae boven toe/ om te beletten/ dat het schof van de Poorte niet en soude neder-gelaten werden/vindende den Poortier/die een oudt Man was/ daer mede besich/so sloegē sy hem doot/gelijc sy meynde/maer seer gequetst zijnde/is hy in eenen hoeck gecropen/daer hy stillekens bleef liggē bloedende. Daer zijn terstont met den Grave van Hohenlo by de twee duysent van der Staten volc/so Ruyteren als Voetgangers in in de Stadt gevallen/doch in groote disordre/die *victorie, victorie* roepende/aen het roovē vielen/

[**1585.**] ende haer verspreydden in de naeste straten/ cleene of geene tegen-weere vindende. 'sDaechs te voorē warender in de Stadt ghecomen ontrent veertich Lanciers/ende ontrent twintich Voet-knechten/convoyerende eenich goet tot binnen den Bos. Dese waren veerdich om wederom uyt de Stadt te treckē: Maer hoorende den *alarm,* so hebben sy haer tot vechten ghestelt/schietende op des Graven van Hohenloh Ruyteren. Hier by vervoechden haer stracx eenighe cloecke Borgers met haer gheweer. Der Staten volck dese Ruyteren so veerdich te Peerde siende/so meynden sy/ datse verraden waren/ want men hadde haer voor seker gheseyt/datter gheen garnisoen binnen en was: Ooc so meynden sy/dat die Ruyteren ende Soldaten veel stercker in getal waren/dan sy waren. Jmmers so haest als haerder eenige los schotē/ so deynsden der Staten Ruyteren stracx/met groote disordre/ende sy jaechden hare mit-ghesellen/die aen quamen trecken/ een groote verbaestheyt aen / so dat stracx al de Ruyteren en Soldaten/sonder reden of oorsake/verschrict zijnde/haer op de vlucht begaven. De Sergeant van Cleerhagen/die tot bewaringhe der Duchter-poorte gelaten was/siende datter sulc een menichte van volc binnen was ghetrocken/ meynde dat voor seker de Stadt vermeestert was/derhalvē verliet hy met sijn volck de Wacht aen de Poorte/ende viel mede aen het plonderen/ d'welck dien ouden ghequetsten Poortier merckende / ende siende dat der Stadts vyanden begosten te vluchten/soo is hy op handen op voeten soo wijdt gecropen/dat hy het schoflos maecte eñ vallen liet/waer van nochtans eenen balck open bleef/ende eenen anderen balc of schof-pijl viel op een Peert. De Borghers in't eerste niet anders wetende/dan dat de Stadt verloren was/die vluchteden al haer beste/ eñ vele sprongen aen d'ander sijde van de Stadt over den [**1585.**] wal en muyren; Maer die noch binnen waren/siende dat haren vyant op de vlucht was/so hebben sy moet gegrepen/ende sy zijn cloeckelijck op de selfde aenghevallen/also dat elck begon te sien om een goet heen comen/d'een wierp het geweer van sich/ende croop hier of daer in eenen hoeck/andere/de Poorte daer sy ingecomen waren/toe-vindende/ ende van de Borghers dapper aengeclampt zijnde/sprongen over de muyren en vesten/so wel de Ruyteren/als de Voet-knechten/ meynende door de Stadts-gracht te swemmen/maer sy verdroncken meesten-deels: Wel drie hondert werdender doot geslagen ende geschoten/vele werdender gevanghen. Cleerhaghen meynde eerst dat de Grave van Hohenloh selfs de Poorte hadde sluyten laten/om de disordre voor te comen/ maer haest vernemende watter te doene was/ ende siende datmen het volck niet en conde aen het staen crijgen/so heeft hy oock de vlucht genomen/hy sprongh van den Cruys-toorn int water/ende door hulpe van een Schots Soldaet is hy ontcomen: Gelijck oock *Iustinus van Nassau,* tegenwoordelijck Gouverneur van Breda/het leven daer van ghebracht heeft. Onder andere die aen der Staten sijde doodt bleven/ was mede *Ferdinand Truxis,* des Ceur-Vorstes van Ceulen Heer-broeder. Van de Borghers blevender ontrent vijftich doodt / maer daer waren veel ghequetste/ welcker eenighe nae der handt storven. De Sergeant van Cleerhagen/dien de Poorte bevolen was gheweest/ ontquamt noch/ jae hy brochter een Vaendel mede uyt/ dat hy den Borgeren vechtender handt ontnomen hadde: Maer hy werdt stracx van *Hohenloh* ghevanckelijck genomen/ ende hy werdt by ordeel van den Crijchs-raedt op-ghehanghen.

Men sal niet Heerinck roepen voor dat hy ghevanghen is.
Sectare praedam, destrues victoriam.

(171)

BOSCODUCI nonfausta COMES quae gessit HOHENLO,
Narrabunt CIVES superati, qui superarunt
Et Comitem - et Socios, praedam nullo ordine opimā
Captantes, verum qod amat Victoria Curam.

Nvys by den Grave van Meurs ende Cloet inghenomen / den *20.* Mey/ *Anno 1585.*

[**1585.**] **D**E Grave van Meurs / Luytenant ende Velt-Overste van den Ceur-Vorst *Truchses,* ende Gouverneur van Gelderlant/Zutphen /Vtrecht/ende Overyssel / heeft in het begin van Mey uyt Rijn-Berck/ ende andere Steden van Gelderlandt/ eenighe Ruyteren en Voetknechten ghelichtt/daer mede hy ontrent Wesel ghecomen is/ ende hy heeft met de selfde de Stadt van Nuys/ in het Bisdom van Ceulen gheleghen/ verrascht ende in-ghenomen / op den *20.* dach van Mey/ met behulp eenigher Soldaten/ die hy te vooren als Cramers en Boeren daer binnen gheschickt hadde. De Grave van Meurs/ ende Capiteyn Herman Frederick Cloet / (wel wetende datter slappe wacht ghehouden wierdt/) hebben by nachte haer volck met ladderen dese Stadt doen beclimmen/die so stillekens op den Stadts-wal gheraeckt zijn/ dat de Schiltwachten wijdt van malcanderen staende / haer niet ghehoort noch vernomen en hebben. Stracx ginghen sy nae Poorte toe / voor de welcke de Ruyterije veerdich stondt/ welcke sy opgheslaghen hebbende / de Ruyteren in lieten comen. Hier toe quam haer seer wel te passe/(d'welck sy te vooren al bespiedt hadden) datter na by dese Poorte een Smit woonde/in wiens wijnckel sy groote hameren vonden/ om de sloten ende grendelen der Poorte op te slaen ende te breken. Soo haest als de Ruyteren in de Stadt waren/so zijn sy met een groot ghedruys nae de Marckt toe geloopen/ welcke sy wel besetten. De Borghers aldus onsachte uyt den slaep gheweckt zijnde / quamen half ghecleet half ghewapent op de strate / eenighe tegenweere doende/ oock met Waghenen en Caren een Waghenburgh makende / ende haer retrancherende. Maer nae datter veerthien of vijf-thien Borghers doodt ghebleven waren/soo verliepen de andere/elck [**1585.**] soeckende hem te salveren soo hy best conde. Al de teghen-weere der Borgeren was te vergheefs/doe het soo verre gecomen was / dat de Ruyteren binnen geraeckt waren. Het hadde beter gheweest dat de Borghers in hare huysen blijvende stracx met den Grave van Meurs gheappoincteert ende verdraghen hadden/dan dat sy haer ter weere stelden/soo hadden sy mogen de plunderinge der Stadt door eenen penninc af-coopen. Maer dewijle sy haer ter weere stelden/ soo is de gheheele Stadt gheplundert/ ende de Borghers gheransoneert gheworden. Des Graven van Meurs Soldaten creghen hier eenen grooten buyt/ want veel Edel-lieden/die daer ontrent woonen/als oock de Abdijen/ Cloosters/ ende Boeren/ hadden hare juweelen ende beste goederen in dese Stadt / als in vry-burgh / ghevluchtt ende ghebracht. Jnsonderheyt creghen de Soldaten eenen seer grooten schat van goot/silver/ ende costelijcke juweelen in het Reguliers Clooster. De Grave van Meurs heeft aldaer Gouverneur gemaeckt *Herman Frederick Cloet,* een seer cloeck Capiteyn/ende ervaren Crijchs-man/ die uyt dese Stadt het gheheele Sticht van Ceulen seer groote schade heeft aenghedaen / met rooven en brandt-schatten/ uyt last van *Truchses,* verdrevenen Ceur-Vorst van Ceulen. De Buyt-halers van Nuys liepen rooven en stroopen tot voor de Poorte van Ceulen/van daer halende/Osfen/Koeyen/Peerden/ en al wat sy crijghen en draghen conden / vele arme ende bedroefde lieden makende.

Quicquid delirant Reges plectuntur Achivi.

De Vorst van Cleve dede over d'ander sijde des Rijns een Schanse maken / om de excursien ende brandt-schattinghen des garnisoens van Nuys te

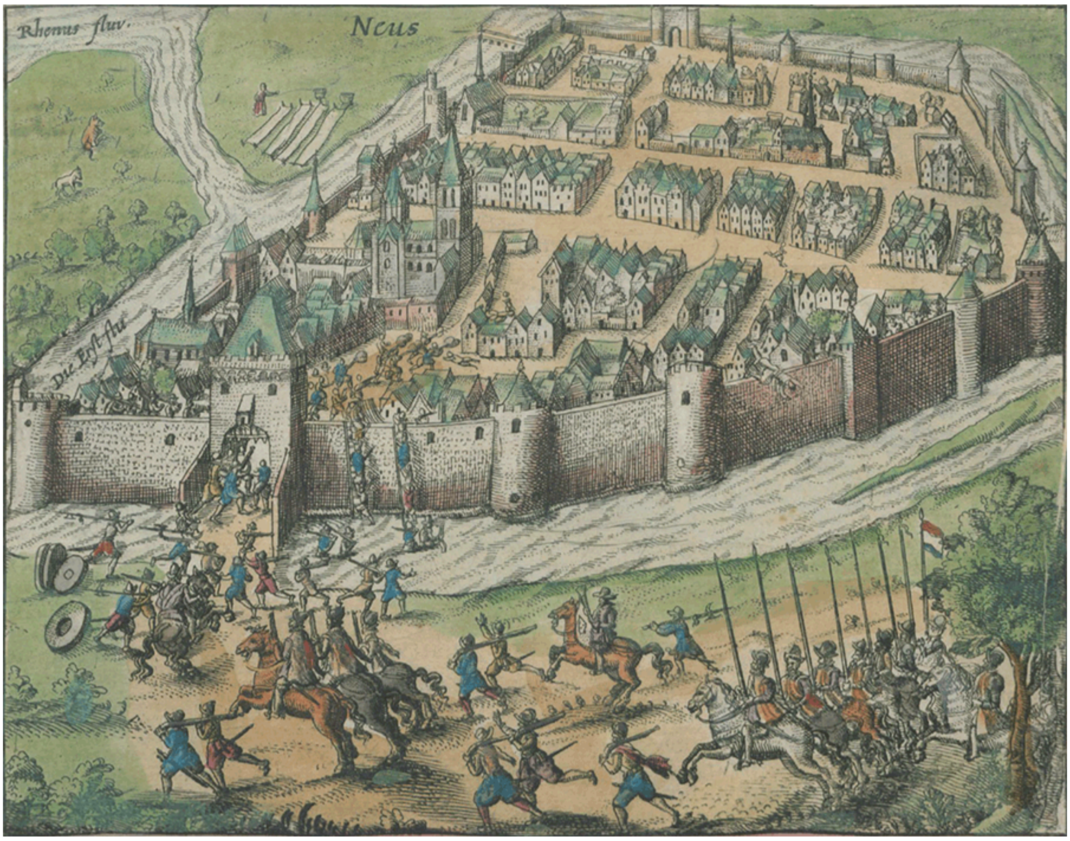

(172)

NOVESII pigroqʒ et inerti milite faetum
CLO^{E}TIUS, affixis scandebat moenia scalis
Ordin^{i}bus densis, vigiles superantur IBERI,
Vicinos circum populos victoria terret.

[**1585.**] beletten/ende sijn Landt te bevryen/soo veel hem moghelijck soude wesen: ghebiedende al sijne ondersaten in de Landen van Cleef/Gulick/Bergh/ ende Graefschap van der Marck/ dat sy haer teghen de Buythalers van Nuys souden ter weere stellen/ die vervolghen/ ende doodt slaen/ waer syse crijghen conden. Mae net heeft weynich gheholpen / daer lagender te vele binnen Nuys die alle weghen en stegen door 'tgantsche Landt rontom her wisten te vinden/ [**1585.**] soo wel by nachte/als by daghe/die het op de galghe waechden/ende stout ghenoech waren om eenen roof voor de helle te halen: Sijnde haerder sommige Lantsaten ende Huys-lieden Kinderen van daer/ende daer ontrent. Soo dat de neutrale Landen/die den Ceulschen Crijch niet aen en ginck/soo groote schade gheleden hebben/als de Ceulsche Landen selfs.

Vivitur ex rapto, non hospes ab hospite tutus.

Schermutselinghe by *Ameronghe,* daer *Villers* ghevanghen wordt/ *XXIII. Iunij, Anno 1585.*

[**1585.**] **A**Ls de saken in Gelderlandt aen der Staten sijde qualijck af-liepen / *Anno 1584. 1585. 1586.* Soo en zijn die van het Sticht van Vtrecht niet vry ghegaen / maer sy hebben de Spaensche wreedtheyt ende overlast al mede moeten smaken/

Vt aliquid boni propter vicinum bonum,
Sic aliquid mali propter vicinum malum,

De Colonel *Taxis* Gouverneur van Zutphen/heeft het groote ende schoone Dorp *Emmenesse,* in het Sticht van Vtrecht gheleghen/ hebbende een strate huysen wel een uyre gaens lanck/ overvallen met Ruyteren en Knechten/ende hy heeft het selfde/ als oock andere plaetsen in Goylandt gheplundert/ende seer grooten moet-wille / nae der Spaenscher aert/ aldaer bedreven / met Vrouwen-crachten / branden en blaecken / moorden en dooden / ende sy hebben soo veel buyts mede ghenomen / als sy slepen en draghen conden/als oock een groot ghetal ghevanghene menschen ende beesten / die sy op groot rantsoen ghesett hebben.

Anno 1585. den *XXIII. Iunij,* is wederom in het Sticht van Vtrecht eenen grooten *alarm* ende bloedtstortinghe [**1585.**] geschiedt / de welcke ick hier in't corte sal verhalen. Alsoo den vyandt in de Veelau ende ontrent het Sticht van Vtrecht seer domineerde/ soo vreesden de Generale Staten / dat sy alle daghe dieper in het Landt comen / ende aenslaghen op d'eene of d'ander Stadt practiseren souden. Daerom hebben sy drie stercke Duytsche Vaendelen Soldaten uyt Frieslandt in Gelderlandt te comen verschreven / tot hulpe ende versterckinghe van de garnisoenen / ende des Graven van Meurs/ die met dit volck gesterckt zijnde / heeft ghewenscht *Taxis* erghens in de Veelau te mogen vernemen/om eens lustich met hem te slaen/ daer toe Schenck de Grave van Meurs alle daghe aen-porde / sonder in achtinghe te nemen/ datmen met schermutseren of slaen niet veel goets tot voordeel der Landen uytrichten en conde/ want of schoon den vyant een duysent Man of twee asgeslagē wiert/ dat achte hy weynich/ ende *Meurs* was en bleef even wel te swack om de victorie t'achter-volghen / ende Zutphen of Doesburgh te belegheren: Ende de gheheele Veelau/met de omligghende quartieren/soude

(173)

Ecce Duces bellj paribus concurere signis
SCHENCKIUS et TAXIS exoptant, quod casus ipsis
Attulit, ast tantum strages fit magna virorum,
Quicquid delirant Reges plectuntur Achivi.

[**1585.**] doch even wel onder contributie ofte brandtschat blijven moeten/eñ stracx soude *Parma* wel nieu volck in de plaetse der verslagene senden: Soo datter geen voordeel by het slaē met *Taxis,* die doch wel gelandet was/ te vermoeden noch te verwachten en stont. Het was alleen eenen roem van manhafticheyt ende stoutmoedicheyt/die *Meurs* en *Schenck* hier behalen conden/met een weynich buyts van de cale Soldaten. De Colonel *Taxis* was also lustich ende begeerich om te vechten/ als *Meurs* of *Schenck,* hy hadde by sich *Graef Herman,* ende *Graef Frederijck van den Berghe.* Dese beyde partijen zijn op den *XXIII. Iunij* aen malcanderen onversiens gecomen by Amerongen/gelegē tusschen Vtrecht ende Rhenen/by de Vaert. *Taxis* hadde alleen Ruyteren by sich/ het Voet-volck was noch wel een uyre gaens te rugghe. De Grave van *Meurs* hadde al sijn volc by malcanderen/ eñ het Dorp *Amerongen* tot sijnen besten. Eenighe rieden hem/dat hy te *Ameronghe* soude liggen blijven/niet twijfelende of *Taxis* en soude/ om sijnen moet te coelen/ hem aldaer comen bespringen/daer *Meurs* met voor-deel/ende *Taxis* met na-deel soude vechten. Maer *Meurs* en *Schenck* waren soo begeerich om te slaen/dat sy desen raedt geen gehoor en gaven/maer sy ruyschten met vier Vaenen Ruyteren uyt *Amerongen,* eñ sy trocken den vyandt te gemoete op de Heyde. Beyde partijen waren so heftich/dat sy gelijckelijc met al haer volck malcanderen aen clampten/ ende sy braken stracx malcanderen orden eñ vielen elck sijnen man aen/so sy best conden: Sy jaechden en vervolchden malcanderen in de wijde ruyme Heyde / d'een onder d'ander *pesle mesle* vermenght zijnde/ so datmen naeu vriendt van vyandt kennen en conde: Daer en wierdt niet eens ghetracht noch van d'eene/ noch van d'andere partije/ om het volck wederom in ordre te brengen/so heet eñ gebeten was elck op sijnen [**1585.**] man. De victorie was heel twijfelachtich/ tot dat *Taxis* Voet-volck aen-quam met een versche Vaene Ruyteren/die in ordre zijnde/der Staten volc/d'welc door de Heyde verstroyt was/lichtelijck op de vlucht ende in noch grooter confusie brochten. Der Staten Voet-volck hielden haer in slacht-ordre dichte in malcanderen gesloten/eñ weerden haer mannelijck/want daer en was gheen hope van te connen ontvluchten: Maer der Staten Ruyteren niet connende het Voetvolck ontsetten/ eñ de Spaensche Ruyteren en Voetvolck dapper op haer vallende/so zijn sy eyndelijc van malcanderen gescheurt/ eñ van den vyant meest doot geslagen/of gevanghen. De Staten hebben dien dach verloren ontrent sesthien hondert Mannen. Joost de Soete Heere van *Villiers,* Gouverneur van Vtrecht/ wiert in dese schermutselinge gequetst eñ ghevangen/ ende de vyant heeft hem nae den hals ghedongen/om dat hy den Staten *Bouchain* in handen gestelt hadde; Maer hy is na der hant los gecomē voor groot rantsoen/ende andere ghevangens. De Grave van *Meurs* vluchte na *Amersfort: Schenck* na *Vtrecht,* doch stracx daer nae is hy met die weynige die ontloopen waren/ getrocken na de Vaert/gelegē recht over Vyanen/op de Lecke / die hy sterck begon te beschansen/ om des vyandts voorderen inval te beletten/sterck garnisoen daer in ligghende. *Taxis* keerde wederom na *Zutphen,* sonder yet meer uyt te richten / want hy de macht noch middel niet en hadde meer quaet te doet/soo dat de Staten niet eene Schanse door dese neder-laghe verloren en hebben / het is alleen geweest een *brauade* die dese Crijch-Overste malcanderen ghedaen hebben met het bloedt van veel goede Crijchs-lieden. De Hooch-Duytsche Rijm-Chronijcke seyt:

Gar vill volck auf der wal-stat bleibt,
Da von man iets vill redt, und schreibt,
Als solt het sein ein Moker-heidt,
Das vilen lieb, auch vilen leidt.

Afbeeldinghe van sijn Princelijcke Excellentie *Mavritivs van Nassov.*

[**1585.**] **G** *Viliaume de Nassou, Prince van Oranien, &c.* heeft *successive* gehadt vier ghetroude Huysvrouwen / ghelijck ick verhaelt hebbe in de beschrijvinghe des jaers *1584.* Sijn tweede Huys-vrouwe is geweest/*Hertoginne Anna van Saxen,* eenige Dochter van Hertogh Maurits Ceur-Vorst van Saxen/die hem ghebaert heeft eenen Sone/ghenoemt *Mauritius,* geboren te Dillenborg in der Graefschap Nassou *Anno 1567.* den *XIII. Decembris.*

Nae de doodt van den Prince/ Hooch-loffelijcker memorie / hebben de Ed. H.M. Heeren Staten van Hollandt / Zeelandt / West-Frieslandt / (indachtich zijnde hoe ghetrouwelijck dat den over-ledenen Prince / de Neder-landen met raden en daden/ goet en bloedt/by-ghestaen hadde; Dat hy sijn eyghen middelen tot voor-deel der Landen aen-gheleyt: Jae dat hy/ende sijne Broeders in de bescherminge ende voorvechtinge der Landen haer lijf en leven verloren hadden) sijnen Sone Graef Maurits / gheborenen Prince van Oranien / *&c.* tot een bewijs van danckbaerheyt / ghemaeckt Gouverneur der voor-verhaelde Provincien: ende daer en boven hebben sy hem ghegheven het Admiraelschap der Zee. Dit is gheschiet *Anno 1584.* doe sijn Princelijcke Excellentie ontrent de seventhien jaren oudt was. Den tijdt of jaer-ghetal der verkiesinge sijner Excellentie tot het Gouvernement der Landen / staet begrepen in dese woorden:

graVe MaVrItIVs saL zInes Vaders doot CLoeckeLICk VVreken.

Tot een spoore hier toe / heeft sijn Princelijcke Excellentie stracx nae sijnes Heer-Vaders doodt/ aenghenomen ende ghevoert dit *Symbolum* ofte *Devijse, TANDEM FIT SVRCVLVS ARBOR,* dat is/ *Met der tijdt wordt een cleyn spruytgen eenen* [**1585.**] *boom,* daer by settende eenen afghehouwenen boom/ daer uyt eenighe jonghe spruyten voort-comen. De Spaenjaert meynde/ als hy den wijsen ende cloecken Helt / den ouden Prince van Oranien/ van sijn leven berooft hadde /dat hy als dan stracx tot sijnen wensch de Landen ende Steden der Vereenichde Neder-landen onder sijn ghehoorsaemheyt ende heerschappije crijghen soude / als berooft zijnde van haren goeden/ ghetrouwen Beschermer/Voor-vechter/jae Vader. Maer Godt de Heere heeft bewesen ende doen blijcken/dat het hem aen gheen middelen of instrumenten en ontbreeckt / als hy sijn volck ende kercke wil helpen / redden/ ende verlossen. Sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits/heeft den Coninck van Hispanien sulcken merckelijcken af-breuck ghedaen/ dat al de Weerelt/ die de Neder-landtsche Historien leest ofte hoort vertellen/sal moeten bekennen/dat Godt de Heere/ ons ghevende sijn Princelijcke Excellentie tot eenen Gouverneur/ Velt-Overste/ ende Admirael der Zee/daer mede ooghen-schijnelijck heeft willen blijcken laten/ dat hy voor sijn kercke ende volck hier in de Gheunieerde Provincien/ gheen gheringer sorghe en is dragende/ als hy eertijdts over sijn volck van Jsrael heeft ghedragen/haer sendende *Iosua, Gedeon, Samson, David, de Machabeen,* ende andere cloecke ende gheherte / wijse/ voorsichtighe Helden/ tot haerder bescherminghe ende beschuttinghe.

Als *Robert Dudley, Grave van Licester,* in het laetste van den jare *1587.* nae Enghelandt vertrocken was/ latende de Landen vol van groote swaricheden/ moeyten/ ende oneenicheden: Soo hebben de Heeren Generale Staten/(siende ende bevindende met groot ghenoeghen ende ghenoechte/hoe bequaem ende aen-

ghenaem [**1585.**] dat de beginselen der regieringhe van sijne Princelijcke Excellentie waren) den selfden by provisie ghestelt ende ghemaeckt Gouverneur Generael/ gheduyrende het afwesen des Graven van Licester: Doch nae dat de Grave van Licester het Gouvernement der Neder-landen gheresigneert ofte afgheleyt hadde: Soo is sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits in de boven-verhaelde Gouvernementen eñ staten gheheelijck bevesticht ende aenghenomen gheworden/ met last ende instructie van de preeminentien/ Rechten/ Privilegien/ ende welstant der Landen/ Steden/ende Jnwoonderen der selfder: Desghelijcks de oeffeninghe van de Ghereformeerde Religie/voor te staen/te beschutten/te hantaven / ende te beschermen: Justitie te administreren by advijse van de Presidenten ende Raden: Als mede te mogen de Magistraten versetten/ Borgher-meesteren ende Schepenen te verkiesen/nae ouder ghewoonte: Ende voorts alles te doen wat eenen Gouverneur Generael/ nae ghebruyck der Landen/is toe-behoorende. Doch dewijle sijn Princelijcke Excellentie noch jonck was/hebben de Heeren Staten goet ghevonden *Philips, Grave van Hohenloh,* die alreets ettelijcke jaren lanck de Landen ghetrouwelijck ghedient hadde/ te stellen tot Luytenant Generael van sijn Excellentie in Crijchs-saken te Lande.

Die van Gelderlandt/ ende Graefschap Zutphen/ als mede Vtrecht ende Over-Yssel/hebben oock corts hier nae/sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits [**1585.**] voor haren Gouverneur ende Stadt-houder aenghenomen.

Op dat alles in de regieringhe der Landen/ ende voornamelijck des Crijchs/des te beter soude mogen toe-gaen/ *(Nam plus vident oculi, quam oculus:)* Soo hebben de Landen goet ende oorbaerlijck ghevonden/ dat sijn Excellentie in Crijchs-saken te Lande/ soude nemen ende ghebruycken 'tadvijs ende goeden Raedt van de Heeren Raden van State: Ende in saken den Crijch te Water betreffende/ der Heeren Raden der Admiraliteyt. Wt welcke Collegien eenighe cloecke Mannen ghecommitteert worden/als het Legher te velde treckt / ofte alsser yets te doene valt de limiten der Landen/ *&c.* aengaende.

Wy Neder-landers en connen Godt den Heere nimmermeer ghenoechsaem dancken/dat hy ons uyt den treffelijcken afghehouwenen boom/sulcke treffelijcke ende schoone spruyten / sijn Princelijcke Excellentie *Graef Maurits,* ende den jonghen Prince *Graef Hendrick Frederick,* tot dienst der Vereenichde Nederlanden/ heeft laten voort-comen/ende soo hooghe opwassen/ dat niet alleen wy Neder-landers/maer oock andere bedruckte/ ende van de Tyrannen over-laste Landen / onder hare tacken ende schaduwe schuylen. De selfde goede Godt/ wille haer / tot dienst sijner Kercke ende bescherminge der Landen in langh-duprighen welstant sparen ende bewaren.

QVIS SIT MAVRITIVS TACEO, QVIA FACTA LOQVVNTVR.

(174)
MAVRITIVS AVR. PRINC. COM. NASS. MVRS. etc. MARC. VERAE. ET. FLISS. CONF. BELG. PROV. GVB.

Der Staten volck neemt de Schanse van *Ysseloort* in/den *XV. Octobris, Anno 1585.*

[**1585.**] **N**Ae dat de Coninginne van Enghelandt de Gheunieerde Provincien in haere bescherminghe hadde aenghenomen/ soo heeft sy voor eerst onder het beleyt van den Colonel *Ian Norrits* (die langhe te vooren in Neder-landt de Staten ende den Prince van Oranien gedient hadde) een goet deel Ruyteren ende Voet-knechten over-gesonden. Als dit volck eenighe daghen lanck binnen Vtrecht gheleghen hadde / ende ghemonstert was/so heeft de Grave van *Meurs,* ende den Colonel *Norrits* den elfden *Octobris* de selfde gevoert voor de Schanse van *Iseloort,* vijfhondert passen van *Arnhem* gheleghen/ daer den Rijn ter sijden uyt-loopt nae Doesburgh/Zutphen/Deventer/en Campen/ ende wort d'Yssel ghenoemt / soo dat dese Schanse recht op den spriet ofte afdeylinghe des strooms leyt / aen de Veelausche sijde. Jn dese Schanse laghen twee hondert Soldaten / ende waren van alles tamelijck wel voorsien. De Grave van *Meurs* plantte sijn Gheschutt aen de Veelausche / ende oock aen de Beetausche sijde/ zijnde 'tsamen negen stucken/twee heele Cartouwen/ ende seven mindere. Men heeft met dese stucken op den *XIIII. Octobris* de Schanse dapperlijc beschoten van 'smorghens te acht uyren/ tot twee uyren nae den middach. Die van binnen weerden haer dapperlijck/ ende voerden aerde aen om te vervullen ende her-maken 'tgheene dat afgheschoten wierdt. Of wel des halven de bresse niet bequaem en was om te stormen/ ende of schoon de Gracht / die sesthien voet breedt / ende vijve diep was / gants niet ghevult en was: Soo hebben nochtans de Capiteyns / uyt last en bevel van hare Overste/de Soldaten tot den storm aengheleyt / haer verlatende op drie Schepen met marsen toe-bereydt / daer Soldaten op laghen/ die uyt der hoochte schietende / de Soldaten die in de [**1585.**] Schans waren/van den wal en borst-weeringhe afjaghen / ende af-houden souden. De Enghelsche zijn cloeckelijck aenghevallen/ ende sy hebben wel twee uyren lanck haer uyterste devoir ghedaen om de Schanse te over-weldighen / maer te vergheefs / sy moesten eyndelijck afwijcken / achter-latende *Capiteyn Hunting,* die sich seer wel ghedraghen heeft in desen aenval / behalven noch wel *XXXV.* Soldaten / ende daer waren wel hondert ghequetste. Twee van de Schepen quamen aen den grondt te sitten; d'welck de vyandt merckende/soo heeft hy een Velt-stuck met teerlinghen gheladen daer op ghepast / dat soo recht de marsen deser Schepen getroffen heeft / dat sy haer moesten overgheven in handen van haren vyandt: Maer als eenighe uyt dese Schepen aen landt ghespronghen waren / soo zijn de selfde/ desen last quijt zijnde / soo verlichtt/ dat sy vlot gheworden zijn/ende den windt in de seylen/die over eynde stonden/slaende / soo dreven sy nae het diepe van de Riviere / ende quamen buyten scheut van haren vyandt/ ende aldus zijn die Schepen met den meesten deel der Soldaten/ buyten hope ende verwachtinghe/haren vyandt ontcomen. Des anderen daechs woude den Grave van *Meurs* wederom beginnen te schieten op de Schanse/ maer al het busse-poeder was verschoten. Nochtans om niet met schande af te trecken / soo heeftmen meer moets ghetoont alsmen hadde: Al het volck is in slach-ordre gestelt/ als veerdich zijnde om eenen nieuwen ende generalen storm ende aenval te doen/d'welc de belegherde siende / ende vreesende / dat sy het ghewelt ende furie der Enghelsche niet en souden connen teghenstaen / soo hebben sy teecken van appoincteren ghegheven / ende zijn verdraghen / dat sy de Schanse

(175)

AEternâ digni bellorum laude Britanni,
Mitto alias pugnas, certamina plurima mitto,
Hosti-lesqȝ manus quotiesdomuere, furorehaec
Castra invaserunt, superātes fortiter hostem.

[**1585.**] souden leveren in handen van den Grave van *Meurs,* daer uyt treckende met hare bagagije/achter-latende hare Vaendels/Trommels/ende amunitie.

Of wel de Enghelsche wat schade gheleden hadden voor Ysseloort/nochtans soo zijn sy door het veroverender Schanse wederom verquickt ende ghecourageert: De Grave van *Meurs* ende de Ridder *Norrits* hebben het Crijchs-volck den *XVII. Octobris* ghevoert nae de Schanse aen't Berghsche hooft op den Rijn/ een mijle boven Arnhem gheleghen/ aen d'over-Betuwe / in de welcke een gheborenen Turck commandeerde. De Grave van *Meurs* ende de Ridder *Norrits* en hebben hier haer volck so stracx niet aen den vyant ghevoert/ maer om het selfde/ soo veel moghelijck/ te verschoonen / soo hebben sy vijf daghen lanck gheschanst [**1585.**] ende ghegraven/ tot dat sy soo nae aen hares vyandts wal ghecomen zijn / dat sy malcanderen met langhe spiessen af-reycken en quetsen conden. De Soldaten siende dat het onmoghelijck was de Schanse langher teghen te houden/ hebben haeren Capiteyn versocht dat hy parlamenteren soude; Den Turck niet willende daer toe verstaen/ soo hebben sy hem ghevanghen ghenomen / ende sy hebben hem met de Schanse (daer drie stucken grof Gheschutt in waren/ als oock de amunitie ende proviande) ghelevert in handen van den Grave van *Meurs,* die haer liet uyttrecken met haer volle gheweer/ ende al hare bagagije.

Hoe de Stadt van *Niemeghen* den Staten afghevallen/ ende daer nae van de Staten is om-cinghelt ende beleghert/ *Anno 1585.*

[**1585.**] **D**E saken voor de Staten niet wel gaende / is de schoone / stercke / ende machtighe Stadt van *Niemeghen,* eerste Stadt des Vorstendoms Geldre/ van de Vnie afgheweken/ ende met den Spaenjaert versoenet/ op den *16. Martij, 1585.* d'welck geschiedt is door de practijcken ende het beleyt der Paeps-ghesinde Borgheren/ die meermaels conventiculen houdende/ ende Mis-doende/ malcanderen hebben ghestijft ende gesterckt/ niet alleen in hare Religie/maer oock in oproericheyt teghen de Staten. De Grave van *Meurs,* Gouverneur van Gelder-landt/dit vernemende/heeft/om dit by tijts voor te comen/ ghesocht meer garnisoen daer binnen te brenghen/ alsoo daer niet meer dan twee of drie Vaendelen Soldaten binnen en laghen/die niet sterck ghenoech en waren om met de goet-ghesinde de *malecontenten* in den toom te houden. De Paepsche Borghers dit merckende/hebben ghesocht in aller manieren [**1585.**] dit te verhinderen/ ende hebben byval ghecregen van eenighe onbestendighe/ die met alle winden omkeeren; Soo dat de Grave vam *Meurs* daer binnen comende/ in groot perijckel sijnes levens ghestaen heeft/want twee Molenaers hebben op hem los gheschoten/ ende sy souden hem ghevelt hebben/ hadde hy niet een scheut-vry Harnas aen ghehadt: Stracx daer nae is hy van twee andere *male-contenten* aengherent/ den eenen meynde hem met een hallebarde te deur-steken / d'ander met een bijle het hooft te clieven/maer Godt de Heere heeft sijn Genade merckelijck beschutt ende bewaert. Desen op-loop wat ghestilt zijnde/soo heeft de Grave van *Meurs* eenighe van de voor-naemste oproer-makers ter Stadt uyt ghewesen: Maer hier mede en zijn haer mit-ghesellen niet bevredicht/ maer veel meer t'onvreden ghestelt/

(176)

Quid fugitis GELDRI fortes; fortesq3 ISALANI,
Martigenae, vos arma vocant disiecta, novate
Della manu, hanc arcemvobis, haec moenia stanti
Sponde, nulla fugae jam restant praemiae turpi.

[**1585.**] soo dat sy / nae dat de Grave van *Meurs* vertrocken was/ onder malcanderen besloten hebben/ met den Prince van *Parma* te verdraghen/ende hem de Stadt over te leveren/ d'welck sy volbracht hebben op den *16. Martij, 1585.* in deser maniere: Veel Papisten/die van dese conspiratie waren/ hadden de Wacht/ tot de welcke haer meer andere van hare gesintheyt vervoechden; Sy hebben de Soldaten in het Wachthuys ghesloten / haer meester van 'tGheschut ghemaeckt/ende de Marckt besett. Als de andere Borghers/die hier van niet en wisten / het rumoer op de straten hoorende uyt hare huysen quamen/ ende met haer gheweer nae de Marckt ginghen/soo seyden de Ghespanioliseerde tot haer / dat de Soldaten meer volcx wouden in-laten/ om t'samen de Stadt te pilieren. D'welck de andere gheloove ghevende / soo zijn sy ghelijcker handt op de Soldaten/ ende oock op de Borghers die het met de Soldaten hielden/gevallen/ ende sy hebbense gelijckelijck ter Stadt uyt gejaecht. Dit ghescheidt zijnde /soo hebben die malecontensche Borgers den Magistraet versett ende verandert nae haer believen ende goet-duncken. Corts hier nae hebben die van Niemeghen haer ghegheven onder de gehoorsaemheyt des Conincx van Hispanien.

Sint desen af-vall hebben de Grave van *Meurs* ende *Schenck* ghepractiseert/hoe sy Niemeghen wederom onder de ghehoorsaemheyt der Heeren Staten brenghen souden; Sy hadden eens secreet verstant met eenen Borgher ende sijnen Sone binnen der Stadt ghecreghen/ die aen de Stadts-muyren woonende/ heymelijck een gatt van langher handt breken/latende alleenelijck na buyten toe de dickte van een handtbreedt/alsoo datmen het met eenen voet conde instooten. Als den bestemden dach voor handen was/ soo lichtte *Schenck* eenighe Compagnien uyt Venlo/Geldre/Wachtendonck/Grave/ende Blienbeeck / met de welcke hy den *XXVIII. Septembris 1585.* nae Niemeghen aen marceerde/ende den aenslach soude gheluckt [**1585.**] hebben/ten ware dat dien Borgher onbedachtsaemlijck sich eenighe woorden hadde laten ontvlieghen/welcke den Magistraet wierden over-ghedraghen/ die den Borgher eerst buyten pijne/ daer nae pijnelijck hebben gheexamineert/ als oock sijnen Sone/die alles bekent hebbende/soo is de geheele Stadt in wapenen ghecomen. *Schenck* niet vernemende het teecken d'welck desen Borgher hem in der nacht gheven soude/heeft stracx wel ghemerckt dat het onclaer was/daerom hy stracx afgetrocken is/elck een sendende nae sijn garnisoen. Desen aenslach gefalieert zijnde/ soo heeft de Grave van *Meurs* een groot deel Ruyteren ende Soldaten in de Betau gebrocht/ ende in de Dorperen naest by Niemeghen ghelogiert/ ende hy heeft in *Novembri* een stercke Schanse ghemaeckt op den cant van de Wale/ recht tegen over de Stadt/ welcke nae der handt ghenoemt is gheworden *Knodsenborgh,* ende hy heeft eenighe Oorloch-schepen op den stroom gheleyt/ om de passagie te becommeren. Wt dit Fort heeft de Grave van *Meurs* met ettelijcke grove stucken dapper in de Stadt laten schieten/ de huysen leelijck schendende: Oock liet hy vuyr-ballen in de Stadt schieten/ meynende de Borghers door hare schade tot overgheven der Stadt te dwinghen/ maer die van binnen hebben alle neersticheyt ghedaen om stracx den brandt te lesschen / alsoo datter maer twee huysen afghebrandt en zijn. Overmits de Riviere voor de Stadt seer breedt is/so en conde de Moriter ofte het vuyr-stuck het vuyr niet diepe ghenoech in de Stadt werpen. De Heere van *Haultepenne* heeft met der haeste een deel schepen / schuyten/ en punten ghemaeckt ende by een ghebracht/ met de welcke hy ontrent ses duysent Man/ soo te voet als te peerde/ over de Riviere in de Betuwe ghebracht heeft/ der Staten schepen doende af-drijven. De Nieuwenaersche ende Enghelsche dit vernemende/ hebben stracx

[**1585.**] haren Legher ende logementen verlaten/ende sy hebben de Kercke te Lent in brande ghesteken/ als oock Oosterholt/daer sy een Schanse hadden veel stercker als Knodsenborgh/ in de welcke sy ses stucken Gheschuts lieten staen/met veel amunitie/eñ victualie. Ja den schrick eñ vreese was soo groot onder der Staten volck/dat sy Knodsenburgh ooc verlaten hebben. Die op het huys te Doornijck laghen/ eenen aenval verwacht hebbende/gaven het op; Den meesten deel der [**1585.**] Soldaten wierden om-ghebracht/de Capiteyn wert gevanckelijck genomen. *Haultepenne* sijn victorie vervolghende/ heeft oock ingenomen het Slot van Duckenborgh. 'tVolc dat in de Schanse van Berchs-hooft lach/is ooc verloopen: So groot was doe den schrick ende breese onder der Staten volck. Dit is gheschiedt den *14.* ende *15. Novembris, Anno 1585.*

Mane nobiscum, Domine, quoniam advesperascit.

VVat hebt ghy al te draghen
Vereenicht Neder-landt?
Maer vvilt doch niet versaghen,
Vertrout op Godes handt.
En vvilt soo seer niet gruvven,
I aet vry 'tcleyn scheepken gaen,
'tHeeft meer al sulcke buyen
Door Godts cracht vvederstaen.

Hoe de Grave van *Hohenloh* de Spaensche in *Bommeler-weert* besett ende benout heeft/daer sy nochtans van gheraeckt zijn/ doch niet sonder groote schade/den *22. Decembris, Anno 1585.*

[**1585.**] **G**Raef Carel van Mansvelt in het beginsel van *December Anno 1585.* met ontrent vier duysent Man/meest oude geoffende Spaenjaerden/ de beste Soldaten die de Coninck des maels in Neder-landt hadde/uyt het Landt van Ravesteyn ghetrocken over de Mase in Bommelerweert/zijnde een rijck Eylandt/gheleghen tussen de Wael ende Mase/daer langhe tijdt geen crijchs-volck noch verderf gheweest en was. Hy heeft hem eerst ghelegert te Herwerden/ maer overmits de op-loopende [**1585.**] wateren/soo moest hy op-breken ende gaen logieren te Empel ende daer ontrent/tusschen 'sHertoghen-Bos ende het Eylandt van Bommel. De Staten dese tijdinghe crijghende/ende vreefende voor eenen inval ofte overval in d'een of d'ander plaetse daer ontrent ghelegen/hebben op het spoedichste den Grave van Hohenloh derwaerts ghesonden met een goet ghetal Schepen/ Heuden/ Pleyten/ Galepkens/

[**1585.**] ende Schuyten/wel versien met volc ende allen nootdruft. Hy heeft stracx de dijcken op verscheyden plaetsen door-ghesteken/ ende het water in't Landt laten loopen/soo dat de Spaensche nerghens en conden logieren/dan alleenelijck op de dijcken/ op het hooghe landt/doch meest onder den blaeuwen Hemel/ in den windt en vorst/of in de Kercken/sijnde midden in *Decembri,* ende het was eenen couden winter. So dat de Spaensche/ aldus van het water ende de Hollantsche Schepen omcinghelt ende besett zijnde / in grooten honghers-noodt / coude / ende allerley ongemack gheraeckt zijn/ gheen uytcomste noch verlossinge wetende. Want of sy schoon wel ses mael soo sterck waren als Hohenloh met sijn volck / soo en costen sy noch slaen/ noch ontloopen/ende niemant en conde by haer comen om haer te ontsetten. Jn somma sy waren in den uytersten noodt ende benautheyt / apparent alle gaer van hongher ende van coude te sterven/ of haer te moeten gheven in handen van Hohenlo. Maer ten heeft den Heere niet belieft / dit volck aldus te laten om den hals comen / hy woude die roede noch langer tot straffe der Landen ghebruycken: Want nae dat de Spaensche vier daghen lanck in desen noodt ende benautheyt gheweest waren/ soo heeft het met eenen Noodt-westen windt soo hart gevrosen/ dat de Grave van Hohenloh met sijn Schepen daer niet langher en conde noch en dorst blijven ligghen/ vreesende als het ys soo sterck soude zijn dat het over draghen soude/ende dat dit hongherighe desperate volck/ het eene Schip voor/ het andere nae/ vast in het ys liggende [**1585.**] /soude aenvallen/ innemen/ alles ombrengen/ende met den buyt daer van trecken. Soo haest en waren de Hollandtsche Schepen niet vertrocken/ of ten begon te doyen: Stracx zijn die van den Bos met veel Schuyten / geladen met allerley victualie op den *XII. Decembris* dese halfdoode benaude Spaenjaerden ter hulpe ghecomen/ ende hebbense uyt het water verlost ende afgebracht/d'welck sy bequamelijck hebben connen doen/ overmits der Staten volck/ door quaet beleyt/een plaetse ghenoemt de Locht verlaten hadden. Veel van de Spaensche zijn corts hier nae gestorven/ eenigen zijn dese of gheene deelen des lichaems afghevallen / anderen heeftmense moeten afsnijden/ overmits het coude vuyr daer in ghecomen was. Dese tijdinghe van de benautheyt daer de Spaenjaerden in waren creech de Prince van *Parma* even als hy sijn nieuwe blijde incomste met groote triumphe binnen Brussel dede. Stracx is hy met veerthien of vijfthien Peerden te poste nae den Bos toe gereden om Mansvelt te gaen ontsetten: Maer te Herentals gecomen zijnde/heeft hy verstaē/dat sy ontcomen waren/daerom hy seer verblijdt was. Hy heeft den Magistraet ende Borgherije van den Bos hooghelijck bedanckt voor den goeden dienst dien sy den Coninck ghedaen hadden / ende tot een teken van danckbaerheyt/heeft hy de Stadt gheschoncken eenen schoonen verguldenen Cop/ ende de armen aldaer heeft hy ghegheven tachtentich Ossen.

Accedit in puncto quod non speatur in hora.

(177)

Aggeribus ruptis, et fluminis obice scisso,
Prata natant GELdris, stupidus non norat Iberus,
Qui temere ageribus sese Comisit inani
Ventre, gelu rigidum cum flumina stringeret alta.

Hoe *Taxis* der Staten volck te *Boxvm* gheslaghen heeft/ den *XXVII. Ianuarij, Anno 1586.*

[**1586.**] **H**Et beginsel des jaers een duysent vijfhondert ses en tachtentich en is niet gheluckich gheweest voor de Staten/ want stracx in den beginne des self den is Frieslandt groote schade ende elende over-comen. *Graef VVillem van Nassou* was op het eynde des jaers *1585.* op het versoeck van de Generale Staten / met sijn Excellentie Graef Maurits nae Zeelandt gereyst/ om den Grave van *Licester* te ontfanghen ende te willecomen/die in *Decembri* te Vlissinghen aen-quam. Graef Willem siende dat het in *Ianuario* dapperlijck begon te vriesen/ vreesde dat den vyandt eenen inval in Frieslandt/ daer hy Gouverneur over was/ doen soude / daerom heeft hy hem nae huys gehaest so seere als hy eenichsins conde/ sijnen yver ghenoechsaem betoonende/ midts dat hy van Enchuysen tot Staveren met een schuyte door het ys ghetrocken is/nu door het water drijvende/ dan over het ys schuyvende/met groot perijckel. *Graef Herman van den Berge* ende *Taxis,* Overste Luytenant van *Verdugo,* waren 'sdaechs te vooren te Coudum/ Hindeloopen/ Worcum ende ontrent Staveren geweest met *2500.* te Voet/ende *400.* Peerden/ ende waren/ nae dat sy dese plaetsen gheplundert hadden/ dieper in't Landt ghetoghen/ soo dat Graef Willem den wech op Leeuwaerden afghesneden was. *Stein Maltissen* een Deens Edel-man/Overste Luytenant van Graef Willem was met duysent Voet-knechten ende een Cornette Peerden in't velt. De vyandt hadde by-nae alle de leeghe Landen van de Wolden/ ende ontrent Sneeck alle de Dorperen gheplundert/ende het scheen dat hy nae het Bildt ende hooghe Landen trecken wilde: Soo dat Stein Maltessen/die te Oosterlittens lach / van daer / des morghens vroech/op den *27. Ianuarij,* op brack/ ende trock nae Boxum/ een vieren-deel mijls van Leeuwaerden [**1586.**] / meynende/ dat hy soo nae by de Stadt Leeuwaerden liggende / van den vyandt des te weynigher soude connen beschadicht worden. Eenighe Capiteyns rieden men soude te Hillaert blijven/ alwaer op eenes Edel-mans sate binnen de graft/al het volck seker conde ligghen/ ende soo langhe wachten/ tot datmen seker soude zijn waer de vyandt het hooft keeren soude: Maer desen raet en vondt Stein Maltessen niet goet. Soo haest als *Taxis* vernam/dat de Friesche Soldaten uyt haer voordeel vertrocken waren/ ende op het vlacke velt laghen/ soo heeft hy gheresolveert haer stracx te bespringhen/eer sy te deghe aen het ligghen souden connen comen/ ende hy heeft den achtertocht met sijn Ruyterije achter-haelt/ eer sy noch te Boxum conden comen. Veel Soldaten om te spoedigher te moghen marcheren / hebben haer gheweere wech-geworpen/ ende ontliepen den vyant in sulcker haest ende disordre/datmense in gheen ordre wederom brenghen en conde. Doch als den vyandt met al sijn ghewelt op de Friesen aen quam/ die in der haeste eenen Waghen-borgh ghemaeckt hadden/ soo hebben sich een goet ghetal Musquetiers ende Schutten mannelijck ende wel gequeten/ende de Canoniers hebben met haer vier Velt-stucken onder den vyandt schade ghedaen/maer *Taxis* dit weynich achtende/ is soo cloeckelijck aenghevallen/dat hy de Vriesen overvallen ende vermeestert heeft/ doodt slaende al diemen becomen conde. Stein Maltessen begaf hem op de Poorte van eenes Edel-mans huys /daer hy ghevanghen wierdt: Oock wierden ghevanghen de Capiteyns Willem Willemsz/ Groustins / ende Michiel Haghe/ Wacht-meyster van het Legher/ die onder weghe ontliep. Steins Broeder/ als oock Capiteyn

(178)

Quos cineres, stragesq3 Ducum quas milite fecit
Indomito TAXIS, Frisiae per compita pulchrae,
Narrabit BOXVM, quoquoq3 funera sparsa per agros,
Ingenti gemitu simul immedicabile Vulnus.

[**1586.**] Meckema/eñ Capiteyn Hidde Sibrants/bleven doot. *De Vendrich Clant wilde sich niet gevangen geven, maer starf in't Vandel ghewonden zijnde.* Daer bleven op de slacht-bane doot over de vijfhondert van der Staten Soldaten. Den vyant en verloos niet boven dertich of veertich mans/onder de welcke was *Graef Oswalt van den Berge,* die in sijn handt hebbende een genomen Fries Vaendel/van sijn eygen volc deur-steken wert/ meynende dat hy een Geusen-Vaendrich was. Desen neder-lage is geschiedt recht op den middach/ende ter selver uyre begon het te stof-regenē/d'welc *Taxis* siende/so heeft hy hem stracx so seere gespoet te Lande uyt te comen/als of hy met swepen daer uyt gejaecht ware geweest/latende al sijne doode liggen onbegraven/ ooc achter-latende de Velt-stucken die hy gewonnen hadde/sorgende indien hy tot 'sanderē daechs wachte/dat het ys de Ruyterije niet over-dragen en soude eñ datmen uyt alle Steden rontom her op hem vallen soude. Dit was een sonderlinge genade Godes/want hadde de vorst so haest niet op-gehouden/hy soude het hooge lant tusschen Doccum/Leeuwaerden/en Franeker/daer de rijcste Boeren woonen/uytgeplundert hebben. Den vyandt heeft het seer schendelijc ende leelijck in Frieslandt gemaeckt met jonghe Maechden/ Kinderen/ende Vrouwen: Sy namen gevanckelijck mede over drie hondert persoonen/ selfs de Craemvrouwen niet verschoonende/ welcker eenighe op den wech storven/ de Kinderen wierpen sy daer henen. Daer is sulck eenen schrick in Frieslandt gecomen na dese neder-lage/dat de vyant het geheele Lant onder brandt-schattinge ghecregen heeft: Jae selfs de Borgers in de Steden/op dat sy vry souden mogen reysen/ namen *salvegarde* van *Verdugo.* Jae eenighe onder de Magistraten in de Steden namen oock pampieren harnasschen: Ende weynich Schepen voeren uyt de Friesche Havenen/of sy haelden eerst paspoorten van *Verdugo,* d'welc meer als half met den vyant versoent [**1586.**] was: Want of sy hem wel met wapenen niet en dienden/so en mochten sy oock de selfde teghens hem niet gebruycken/ maer stille-staende moesten sy voor hare oogen hare nabuyren/mede-borgeren/ofte des Lants Soldaten/gebonden eñ gevanckelijck door hare Dorperen eñ voor by hare huysen sien leyden en slepen; ja als het pas gaf/den vyant met sijne gevangens herbergen ende in hare huysen vernachten laten: Eñ die op *salvegarde* saten/ maeckten de ander inwoonders des Lants flaeu-hertich/ende rieden al haer beste tot pays en verdrach met den Coninck. Frieslant mocht des maels wel geleken worden by een huys/dat van buyten hooch/schoon/ende sterck is aen te sien/maer ondergraven zijnde/bereyt is om storten eñ in te vallen. *Verdugo* om der luydē herten te winnen/beclaechde seer de tyrannissche wreetheyt die daer gheschiedt was/seggende dat hy sijn volc/door haer lange biddē eñ aen-houden/hadde verlof gegeven/dat sy des Conincx vyanden souden afbreucke doen/maer geensins de huyslieden te beschadigen/seggende daer by/dat hy sulcke foelen ende invallen voortaen niet meer en soude geschieden laten/getuygende dat het hem hertelijc leet was/dat sulck een groot getal van Menschen soo wreedelijc mishandelt waren. Maer midler wijle liet hy de ghevangene huyslieden/selfs met verbrekinghe van sijn eygen *salvegarde,* op het hoochste rantsonerē/ claghende dat het de Ruyters deden/by de welcke hy gheen ghehoor en hadde. Den Oversten Luytenant Stein Maltessen liet hy sonder rantsoē los/overmits hy eenige weken voor de neder-lage/van den Coninc van Danemarcke verschreven ende te huys ontboden was/ eñ hy hadde sijnen af-scheyt van Graef Willem ende de Staten genomen/ doch ten tijde als de vyant aenquam noch in't Landt zijnde/hadde hy de Staten desen laetsten dienst niet willen weygheren.

Speramus meliora.

Schenck ende Cloet nemen *Werle* in/ den *XXVII. Februarij, Anno 1586.*

+ **M**Arten Schenc Colonel/ende Herman Frederic Cloet/Gouverneur van Nuys/beyde cloecke Crijchs-helden/zijn op het eynde van *Februario* met eenighe Ruyteren eñ Voetknechten den Rijn gepasseert/om de Stadt Werle in Westphalen te bespringen. Als sy op den *27. Februarij* des morghens te vier uyren voor de Stadt gecomen waren/soo hebben sy met behendicheyt een huys nae by de Poorte gelegen/in brande ghesteken. De wijle de Borgers besich waren om desen brant te blusschen/ soo heeft Schenck aen d'ander sijde van de Stadt sijn volck de muyren doen beclimmen/ daer sy stracx sonder teghen-weere meesters van geworden zijnde/met sulcker haeste de Poorte opgheslaghen hebben/dat de Ruyters op de Marckt waren/ eer de Borghers wisten dat hare Stadt inghenomen was. Daer is een Casteel aen d'een sijde deser Stadt/ eertijdts van *Hermanno de VVeda Bisschop van Ceulen* aldaer ghemaeckt/tot het welcke de Borgers met sulcke hoopen ende onordentlijck gedruys haren toe-vlucht namen/ dat het garnisoen daer op ligghende/ haer de Poorte voor de neuse toe-sloot/vreesende dat Schencks Soldaten *pesle mesle* met de Borghers inloopende/ het Casteel vermeesteren souden. De Stadt aldus overrompelt zijnde / heeft Schenck het Casteel op-gheheyscht/ maer *Ioncker Ian van VVarmijnckhousen,* die daer Gouverneur op was/ heeft het teghen-ghehouden/ende hy heeft stracx eenen Post afgeveerdicht aen *Graef Everard van Solms, Marschalck van VVestphalen,* biddende dat hy hem op het spoedichste eenich volc woude sende/ alsoo hy niet sterck ghenoech en was om langhe teghen te houden met die weynighe die hy by sich hadde. Soo haest als de Grave van Solms dese tijdinghe creech/ soo heeft hy stracx nae Werle toe gesonden eenige Wagenen en Carren met victualie [**1586.**] ende amunitie gheladen / gheconvoyeert met twee hondert vijftich Man te voet/die sonder slach of stoot op het Casteel te Werle ghecomen zijn: Warmijnckhousen heeft hondert van dese Soldaten by hem ghehouden/de reste heeft hy laten te rugghe gaen. Midler wijle heeft de Marschalck by een ghebracht so veel volck als hy conde/ bevelende den Adel stracx op te sitten/ende by hem te comen/ d'welck datelijck gheschiedt is/soo dat hy een Legherken van ontrent vier duysent Man by een versamelt heeft by een Casteel *VVaterlap* ghenoemt / een halve mijle van Werle. Schenck ende Cloet zijn met een goet deel Ruyteren ende Knechten den tweeden *Martij* uyt Werle getrocken om dit volck te gaen besoecken/ sy deylden haer Ruyterije in drie hoopen/ ende zijn op de Westphaelsche Ruyteren ghevallen/ die maer sestich sterck en waren. Dese los gheschoten hebbende wendden haer/ om hare Pistolen te laden/ ende dan wederom op haren vyandt aen te vallen/de Boeren dit siende /ende meynende dat de Edel-lieden vluchtten/ende haer ten besten gaven/ zijn oock stracx van malcanderen ghescheurt ende gaen loopen. Schenck en Cloet dit siende/vielen stracx met hare Ruyteren onder dit volck/ ende versloeghender vele. Daer waren dertich Soldaten van het garnisoen van Arensbergh by dese Boeren/ die haer seer mannelijck ghequeten hebben/ want als de Boeren verliepen/ so namen sy een diepe enge strate in/daer Schencks Ruyteren by haer niet comen en conden/wie ontrent haer quam/dien schoten sy van de gule hin af. Schenck siende wat schade dat dit cleyn hoopken hem dede/ is tot haer aenghereden/ haer belovende goet quartier te doen/ indien y haer in sijne handen wouden gheven. Dewijle hy

+1586

[**1586.**] met haer aldus sprack/ soo wasser eenen die sijn Roer op hem aen leyde/ maer hy miste hem/ doch hy doorschoot eenen die nae by Schenck stont. Als Schenck hem keerde ende te rugghe trock/ soo schieter eenen anderen op hem los/ den coeghel vlieghende van achteren door den sadel-boom/ quetste hem in sijn been/ daer de coeghel in bleef steken. Schenck wel merckende dat hy daer niet uytrichten en soude/ ende sijn Ruyteren onwillich begosten te zijn/ vreesende hare Peerden te verliesen/ (want die Soldaten en deden geen verloren scheute) so is hy afgetrocken. Daer bleven doot in dese schermutsel wel drie hondert Boeren/ die wel acht dagen langh onbegraven op het velt bleven ligghen: Oock zijnder wel drie hondert Boeren vluchtende in de Roer verdroncken. Schenck is met sijn volck wederom binnen Werle ghecomen/ alwaer hy bevonden heeft/dat die van het Casteel niet en sliepen/ maer dapper uyt schoten/ende vele van sijn volc te schande maeckten: Oock schooten sy uyt het Casteel het vuyr in de nieuwe Poorte/daer Schenckens volck uyt en in passeren moeste/ die dit niet en conden verhinderen/ overmidts uyt het Casteel soo dapper met grof Gheschut gheschoten wierdt. Midler wijle [**1586.**] dat Schenck besich was om het Casteel te vermeesteren/soo quam *Mons de Haultepenne* met eenen goeden hoop van des Bisschops volck/ ende het Jtaliaens Peerde-volck recht nae Werle toe/ om Schenck te besetten eer hy meer volcx soude crijghen: Oock hadde *Parma* ordre ghegheven dat *Verdugo* met den alder eersten volghen soude: D'welck Schenck vernomen hebbende/ soo heeft hy raedtsaem gevonden de plaetse te verlaten: Hy heeft op den *VIII. Martij* den gheheelen dach de Poorten toe ghehouden/ ende al den buyt die sijn volck ghemaeckt hadde/ liet hy op Wagens en Karren laden/ eñ des avonts te neghen uyren liet hy eenen hoorn blasen/ ende trock ter Stadt uyt/ nae dat hyse thien daghen lanck in ghehadt hadde/ sijnen wech nemende nae den Ham/ ende van daer op Rijn-Berck/ daer hy onbeschadicht binnen quam/ met sich nemende ontrent dertich ghevanghens van de voornaemste Borghers dier Stadt/ welcke hy op groote rantfoenen gheset heeft. De Grave van *Licester* heeft Schenc voor dese daet vereert met een gouden keten van duysent Croonen.

Multa sunt quae non nisi peracta laudantur.

(179)

Herculeos olim jactabat vana labores
GRAECIA, non fuit huic MARTINUS SCHENCKIUS impar,
Jnoadendo Urbes, superando fortibus hostem
Ausis Hesperium, quae gloria vera manebit.

Belegheringhe der Stadt *Grave* by *Parma. Anno 1586.*

[**1586.**] *GRAVE* is een stercke Stadt ghelegen aen de Mase/vier mijlen boven 'sHertoghen-Bos/ toe-behoorende te deser tijdt sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits van Nassou. De Prince van *Parma* heeft *Anno 1586.* dese Stadt in den voor-winter met vier Bolle-wercken laten besetten door Graef Carel van Mansvelt/die oock een Brugge over de Mase gemaeckt heeft/ ende hy heeft de Riviere beneden ende boven de Stadt toe-gepaelt / om allen toe-voer te behinderen. Dese Schansen werden besett met ses duysent vijfhondert Soldaten / soo Spaenjaerden/ als van andere Natien. Het principale Legher lach een halve mijle van daer. Jn der Stadt was Gouverneur een treffelijck Gelders Edel-man/by sich hebbende vier Vaendelen Soldaten/ met de welcke hy daghelijcx cloecke uytvallen dede in 'svyandts Legher. De Grave van *Licester* heeft derwaerts gesonden den Grave van *Hohenloh* met eenighe Vaendelen Neder-landtsche Soldaten /hem byvoegende *Sir Iohan Norrits* Generael van 'tEngelsche Voet-volc/met twee duysent Engelsche Voet-knechten/ om de Stadt te victualieren. Dese deden so groote neersticheyt/ dat sy het huys Batenborgh/d'welck haer den pas nae den Grave verhinderde / wonnen op den *VIII.* dach *Aprilis,* als oock het huys van Empel/ende sy door-staken den dijck/ende lieten het Mase-water/ d'welck doe ter tijdt hooghe opgheloopen was/in het landt loopen/ hebbende twee dagen daer te vooren den vyandt /die met drie duysent Man gecomen was/om Batenborgh/ (d'welck Hohenloh beleghert hadde) te ontsetten/ ontrent acht hondert Man af-gheslaghen/ de onse niet boven hondert ende dertich of veertich Man verloren hebbende. Jn welcke schermutselinghe ende ghevecht *Norrits* scifs met een spietse in de borst ghequetst wierdt: Ende de [**1586.**] Ridder *Borris* wierdt eenen vingher af-gheschoten. De Spaensche verloren in dit ghevecht seven Capiteyns/ende andere persoonen van *qualitè:* Oock namen de Enghelsche den vyandt een stuck Gheschuts af/d'welck hy mede ghebracht hadde / om haer daer mede te beschieten. Jn dese schermutselinghe was mede *Graef Philips van Nassou,* een jonck aen-comende Heer / die sich met een langhe spietse mannelijck verweerde.

Den *IX. Aprilis* wert de Stadt met Schuyten over het verdroncken landt / met proviande ende allerley noodruft/oock met meer garnisoen versien/ de Grave van *Hohenloh* selfs tot twee verscheydene reysen de Stadt uyt ende in varende. Soo dat de Staten dese tijdinghe crijghende/ hoopten dat *Parma* hier sijn volck/gelt/ ende tijdt onnuttelijck versletten hebbende/ met schande en schade soude moeten op-breken. Maer hy bleef in sijne Schansen vast ligghen / wel wetende datmen hem met ghewelt daer niet uyt drijven en conde. Den eersten *Maij* wierdt een Schanse/ in de welcke den vyandt al sijn pulver hadde / door eenen Soldaet van der Staten volck uytghemaeckt/ aenghesteken ende ghesprenght. Deses alles onaenghesien/ soo heeft den vyandt de belegheringhe noch al ghecontinueert. De Prince van *Parma* is den *XII. Maij* selfs in sijn Legher voor den Grave ghecomen/ ende hy heeft vier en twintich stucken Gheschuts daer voor gheplantt / daer mede doende in twee daghen tijdts van over 'twater wel twee duysent scheuten/ daer mede hy die van binnen meest al haere flanckeringhen ofte strijck-weeren benam. *Parma* heeft met schieten een bresse ghemaeckt/ welcke of wel niet groot ghenoech en was om eenen storm

(180)

Urbem quam Cernis Parmensis cinxerat omnis
Miles, et ut grauior toti metus ingruat Urbi,
Disponi tormenta jubet, queis moenia pulsat,
Ictibus assiduis quae mox concussa cadebant.

[**1586.**] aen te brenghen/ soo maeckte nochtans den vyandt eenen *alarm* ofte aen-loop / om te beproeven de couragie der Borgeren ende Soldaten die in de Stadt waren/die haer wel mannelijck toonden/ende den vyant cloecke teghen-weere deden/maer even wel heeft het [**1586.**] ghenoech ghebleken/ dat nae desen *alarm* den moet haer seer ontvallen was/ ende den vyandt is den moet ghewassen.

Het overgheven der Stadt *Grave* in handen van *Parma,* den *VII. Iunij, Anno 1586.*

[**1586.**] **D**E Prince van Parma was geresolveert des anderen daechs eenen generalen *assault* ofte storm op de Stadt te doen/tot welcken eynde hy sijn gheheele Legher in slach-ordre gestelt heeft/ jae alles ghereet makende om den eenen storm op den anderen aen te brenghen. De Spaensghesinde die sterck waren in de Stadt/ rieden en riepen al om accoort/ daer veel andere seer nae luysterden/insonderheyt de Borghers/vreesende met Wijf en Kinderen vermoordt te worden/ indien *Parma* de Stadt stormender handt in creech. De Gouverneur siende den onwille der Borgheren/ oock eeniger Soldaten cleyne couragie ende verbaestheyt / heeft den sesten *Iunij,* met advijs eenigher Capiteynen/ eenen Trompetter aen *Parma* ghesonden/ om aen te dienen/ dat hy willich was te appoincteren/ ende de Stadt in sijne handen te leveren/ by-al-dien hy hem eerlijcke conditien gheven wilde/daer toe *Parma* stracx willich ende bereyt was: De Capiteyns met hare Soldaten/ als oock de Borghers die niet en begeerden te blijven /mochten met hare wapenen / goederen/ wijf en kinderen vry en vranc uyttrecken/ tot welcken eynde men haer Schepen leende tot Bommel toe. De Borghers die in de Stadt blijven wilden / creghen oock redelijcke conditien. *Licester* was alreets op den tocht om den Grave te gaen ontsetten/ met ontrent drie duysent Man te voet/ ende duysent Peerden/behalven het volck dat *Hohenloh* ende *Norrits* by haer hadden: Ende hy hadde alreets eenighe Schansen [**1586.**] in de Betau ingenomen/ als Berghs-hooft/Luytefort/ ende het huys te Bemmel/ met noch andere. Maer als hy meynde over de Wale te trecken/ om den Prince van *Parma* in dit belegghen der Stadt te becommeren/soo quam hem de tijdinge van het overgheven. *Licester* vreesende dat *Parma* hem stracx nae Bommel toe mochte begheven/soo trock hy selve nae den Bommeler-weert / sijn Crijchs-volck alomme in de naeste Steden ende Vlecken logierende. *Licester* heeft den Gouverneur met noch eenighe Capiteyns/ die vrymoedelijck binnen Vtrecht ghecomen waren/ (niet vermoedende datmen haersoude beschuldighen/ dat sy haer devoor niet wel ghedaen en hadden) laten ghevanghen nemen. De Gouverneur is voor den Crijchs-raedt ghebracht/daer *Hohenloh* presideerde/ ende al-hoe-wel hy gheen verstant met den vyandt ghehadt en hadde/ nochtans om dat hy buyten voorwete van den Gouverneur Generael/die daer by der handt was / de Stadt hadde opghegheven / soo is hy verwesen onthalft te worden. Doch de executie der sententie werdt ghestelt in de ghenade van *Licester,* die hem heeft laten onthalsen binnen Vtrecht/alwaer hy selfs was/op den *28. Iunij,* met noch twee Capiteyns/ *Du-Ban,* ende *Cobocum,* om dat sy verwillicht hadden in het overgheven der Stadt. *Capiteyn Denijs,* die die oock in de Stadt ghelegen hadde / wiert vry ghekent/om dat hy van den aenbeginne der belegeringhe

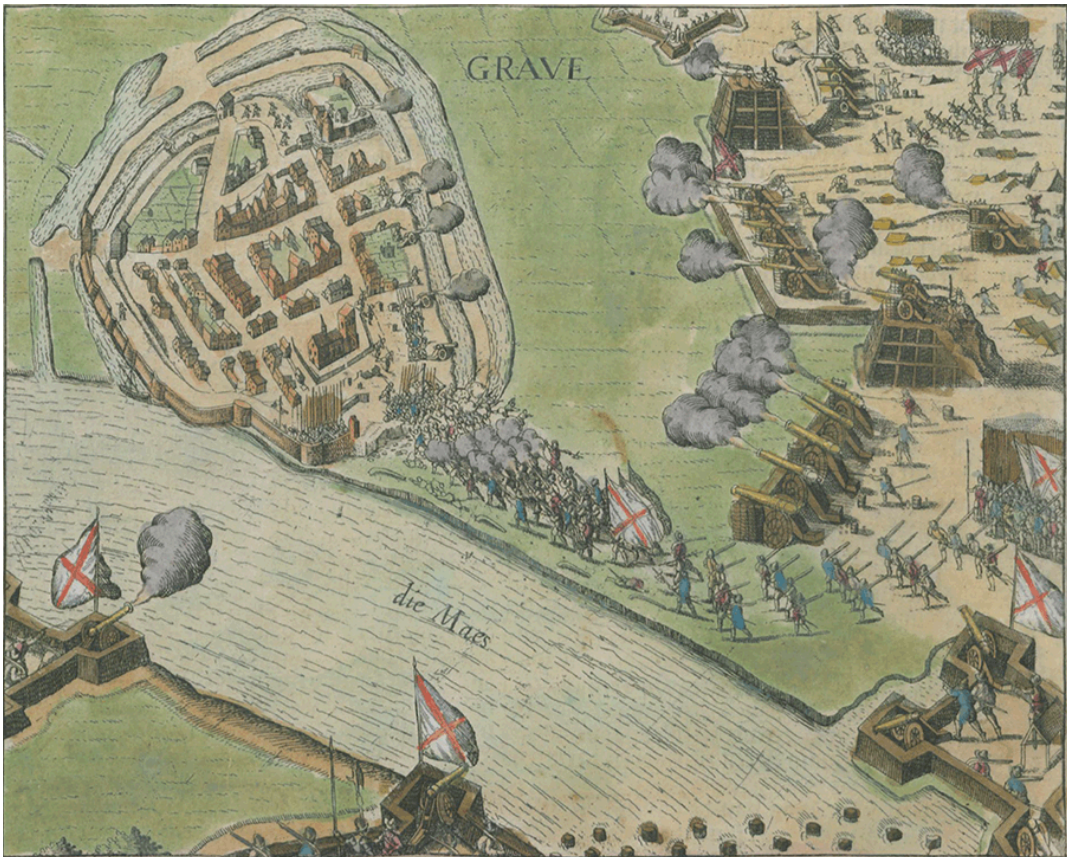

(181)

Fit via vi PARMAE, scandit jam moenia Miles,
Ne data sint praedae componit faedera DUCTOR,
Atqȝ Duces reliquj, queis sic mandante ROBERTO
DUDLAEO, faustum caput a cervice revulsum.

[**1586.**] in de Stadt niet gheweest en was/maer gheduyrende de belegheringhe met de versche proviande daer in ghecomen was: Oock bewees hy / dat hy den Gouverneur teghen-ghesproken hadde/niet willende consenteren in het overgheven der Stadt.

Dese justitie wiert van velen grootelijcx mispresen/ overmidts de Gouverneur een van de voornaemste Edelen van Gelderlandt was/ aenbiedende de Coninginne van Enghelandt sijn leven lanck te dienen waer het haer believen soude / ende dat op sijn eyghen costen / belovende met ridderlijcke daden sijne beganghene foute te verbeteren. Eenige die eerst den Grave van *Licester* hier in gepresen hadden hopende dat door [**1586.**] dese ghestrengicheyt de *discipline militaire* soude in eeren ghebracht worden/die verfoeyden corts daer nae den Grave van *Licester,* als sy saghen/dat eenen Engelschen Capiteyn/ die de Stadt Aelst in Vlaenderen hadde helpen overgeven ende vercoopen/niet gestraft en wiert/maer in dienst ende credijt bleef. Als ooc/dat den Over-looper ende Verrader *Roeland Iorck* Engels-man/in grooten aensien te Hove by *Licester* bleef. Daer doch niemant en was die den Gouverneur van den Grave conde beschuldighen/ dat hy eenighe correspondentie met den vyandt ghehouden hadde.

Belegheringhe ende inneminghe van *Venlo* by *Parma,* den *XXVIII. Iunij, Anno 1586.*

[**1586.**] **A**Ls die van Meghen (een cleyn Stedeken na by den Grave ghelegen / toe-behoorende den gheslachte van *Brimeu*) hoorden/ dat *Parma* meester van de Stadt Grave was/ soo zijn de Soldaten die daer binnen laghen stracx verloopen/ niet durvende den vyandt verwachten. Die van Batenborgh wat meer moets hebbende / meynden wat teghen te houden / maer sy zijn stracx soo omcinghelt ende beanghsticht gheworden/ dat sy haer op-gaven in handen van *Parma,* uyt treckende met een wit stocxken in de handt. Al stracx heeft *Parma* eenich volc de Mase af met Gheschutt ghesonden nae het Fort te Weel/ d'welck de Soldaten verlieten / ende begaven haer in de Vlecke/ die sy op een corts oock verlaten moesten.

Als *Parma* meester was van de boven-verhaelde plaetsen/ soo is hy stracx met sijn geheel Legher voor de Stadt *VENLO* ghevallen/een Stadt van middelbare grootte/oock van natuyre tamelijck sterck/hebbende rontom dobbele Grachten/ gheleghen op de rechte handt van de Mase / ander half mijle van [**1586.**] Stralen/ in het over-quartier van Gelderlandt. *Parma* legerde het meeste deel van sijn volck over de Mase in Gelderlandt /ende de reste in Brabant. Binnen *Venlo* waren Schenckens Huysvrouwe/ ende haer Suster / ende den meesten deel van sijn Huys-ghesin. *Schenck* met een Enghels Capiteyn *Rogier VVilliams* met ontrent drie hondert Peerden/ poochden haer daer binnen te begheven/ maer sy vonden alle de passagien soo naeuwe besett/dat sy nergens deur comen en conden. Sy maeckten eenen grooten *alarm* in Parmas Legher/ ende floeghender vele doodt/maer siende met het aenbreken van den dach/ dat het gheheele Legher op de beenen was/ so trocken sy af na Wachtendonck/met verlies van ontrent veertich Peerden/ soo verslaghen / als ghevanghen. Als *Parma* voor *Venlo* gheleghert was / soo heeft hy den Grave van *Mansvelt* ghesonden/ om het stercke Dorp ende huys *Arssen,* op de Mase gheleghen/in te nemen: D'welck wel versien was met volck ende alle noodruft. De

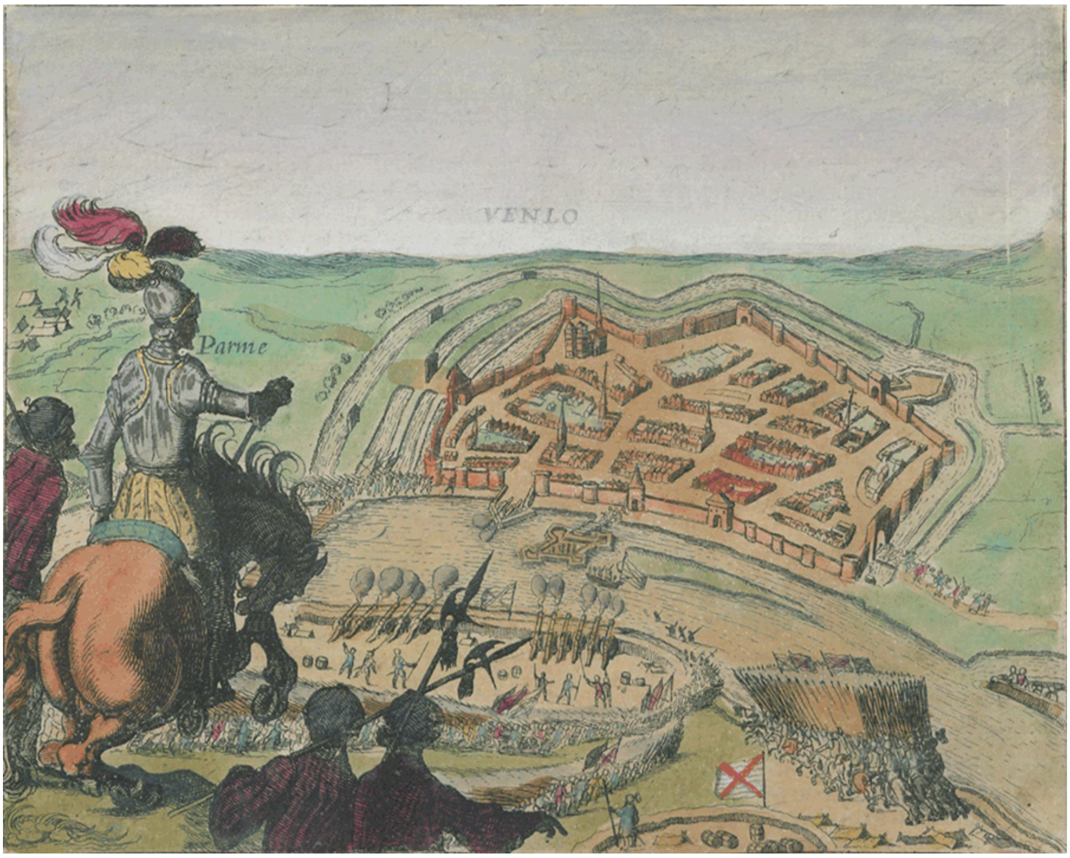

(182)

Quam notum PARMAE quod amet victoria curam,
Successus rerum felices esse sequendos,
Dum vincit, VENLO furioso milite cingit,
Et superat, victis dedit et sperare salutem.

[**1586.**] Soldaten die op het huys laghen/en wouden het niet overgheven: *Mansvelt* heeft het met ses stucken beschoten/bresse ghemaeckt/ bestormt/ ende inghenomen/al in eenen dach/ ophanghende al de Soldaten die hy daer levendich binnen ghevonden heeft.

Het Crijchs-volck dat in de Stadt lach/sterck zijnde ontrent seven hondert Man/ was seer yverich om de plaetse te behouden/ ende hadden een sijde van de Stadt besett/hebbende voor haer maer eenen blooten muyr/ sonder aerden wal: Doch het Crijchs-volck heeft/ met hulpe der Borgheren/ in seer corten tijdt/ den muyr van binnen met aerde becleedt/ ende sy hadden op weynich roeden nae dit werck vol-bracht: Maer eer sy het gheheelijck conden vol-voeren/ soo heeft *Parma* sijn Gheschutt daer op geplantt / ende hy heeft dapperlijck dien hoeck muyrs alleen beschoten: Daer aen de Soldaten lichtelijck conden mercken/ dat sy verspiedt ende verraden waren. Voor *Venlo* leyt een Eylandeken in de Mase/d'welck die van binnen sterck ghemaeckt/ende met goet garnisoen besett hadden. Om dit in te crijghen liet *Parma* een Fort als een Schanse maken op drie groote Ponten ofte Schepen aen malcanderen vast ghemaeckt/vlottende. Hier achter schuylden eenige cleyne Scheepkens vol Soldaten/ t'samen ontrent drie hondert sterck. Hier mede [**1586.**] quamen sy drijven tot voor het Eylandt: De Soldaten die in de Schanse waren dit siende/ verlieten haer plaetse/ende vluchten nae de Stadt. Hier door hebben de Borgers (die nochtans altijdt voor cloecke ende strijdtbare Mannen zijn gheachtt gheweest) den moet verloren ghegheven/ ende wouden stracx appoincteren/ daer toe de Crijchs-lieden niet verstaen en wouden. De Borghers zijn het Crijchs-volck af/jae teghen ghevallen/haer dwinghende de Stadt over te leveren in handen van *Parma,* d'welck geschiedt is den *28. Iunij, Anno 1586.* De Crijchs-lieden zijn uyt de Stadt ghetrocken alleen met haer sijd-gheweer / de Ruyteren moesten hare Peerden ende buyt daer laten/d'welck haer seer verdroot. De Borgheren wert belooft/datmense noch aen goet noch in bloet beschadighen en soude/ ende die van de Religie werden ses maenden ghegheven/ nae welcker eynde sy met hare Vrouwen / Kinderen/ ende goederen souden moghen trecken waer het haer believen soude. Des te grooter eere heeft de Prince van *Parma* hier gehaelt/overmits de Keyser *Carolus V.* voor ettelijcke jaren dese Stadt belegert hebbende/daer van trecken moeste/niet connende de selfde winnen noch vermeesteren.

Tempora mutantur; Quid non mutatur in illis?

Afbeeldinghe der Stadt *Nvys,* ende des Landts rontom her gheleghen/met de Schansen ende Fortressen.

[**1586.**] **E**Er ick come tot het verhael van de belegheringhe der Stadt van Nuys by den Hertoghe van *Parma* in den jare een duysent vijfhondert tachtentich sesse /so heeft het my goet gedacht den Leser hier eerst voor ooghen te stellen de caerte ende descriptie deser Stadt ende des Landes rontom her gheleghen/ met aen-teeckeninghe ende aen-wijsinghe [**1586.**] der oorden en plaetsen/ daer *Parma* sijn quartier gheslaghen/ende sijn Leghers/ onder het gebiet van verscheydene Overste/ gheplaetst ende gheplantt heeft/d'welck alles den Leser in dit Coper-stuck voor ooghen sien can. De Stadt van Nuys (in het Latijn

(183)

Est ubi se gemino decurrens flunune RHENUS
Paecipitem dat, at anfractu lambit sinuoso
Moenia NOVESII, CARLO quae bellipotenti
Non cessere, vides Urbem vicinaqʒ castra.

[**1586.**] *Novesium* of *Nussia* genoemt) is eē oude schoone Stadt nae by den Rijn ghelegen/in een schoone land-auwe/ die van veel rivierkens ende beecxkens bevochticht wordt. Daer leyt een Eylandt dichte voor de Stadt/ tusschen de Stadt ende den Rijn/ daer die van der Stadt een Schanse op ghemaeckt hebben. Dese Stadt is al voor langhe ende vele jaren vermaert geweest voor een stercke Stadt / ende de Borgers daer binnen voor cloecke strijdtbare Mannen / door dien dat *Hertogh Carel de Strijdtbare,* Hertoghe van Borgondien *&c.* de selfde jaer en dach te vergheefs beleghert heeft/ veel gelts en volcks daer voor spillende/ ende niet connende tot sijn voor-nemen comen. Alsoo dese Stadt in een goet en vruchtbaer aerdtrijck gheleghen is/soo ligghender oock veel Dorperen/Cloosteren/ ende Edel-lieden huysen rontom her/ waer van ick ghēen wijder verhael en doe/ om dat het eenen yederen hier voor ooghen ghebeeldet staet.

Wt dese Stadt is den om-ligghenden Landen en Dorperen groote schade aenghedaen; Jnsonderheyt heeft het garnisoen deser Stadt op den Ceulschen bodem dapper ghegrasseert ende gebrandtschatt/want sy op den name van den af-ghesetten Ceur-Vorst *Truchses,* dien van Ceulen den Crijch aen-deden/ te water ende te lande. Den vijfden *Iunij Anno 1586.* isser een oorloch-schip van Nuys ghevaren/welghemant ende van alles ghenoechsaem versien/ d'welck tusschen Ceulen en Duyts op ancker bleef ligghen. De Capiteyn van dit Schip hiet *Pier sonder vrienden,* die daer welden quaen-Pier ghemaeckt heeft/ niet willende eenighe Schepen den stroom op of afpasseren laten/voor ende aleer sy hem Tol betaelt hadden. De Magistraet van Ceulen heeft aen desen Capiteyn gheschickt/ ende begeert dat hy eens by haer comen soude: D'welck hy stoutelijck ghedaen heeft. Sy vraechden hem /uyt wiens last ende bevel dat hy den stroom becommerde/eñ de passanten Tol af heyschte? Hy antwoorde dat hy het dede uyt last van sijnen Oversten [**1586.**] Cloet/ Gouverneur van Nuys/ die hier toe gheauctoriseert ende belast was van *Truchses* Ceur-Vorst van Ceulen: Daer by verclarende/ dat hy prijs woude maken alle die haer teghens hem stelden. De Magistraet seyde/dat het teghens des Rijcx ordre/ ende der Landt-daghen recessen was/als oock teghen de Privilegien harer Stadt ende Borgherije/ datmen de Tollen soude verlegghen/jae die vergrooten ende verswaren/ daer by voeghende/dat sy sulckes gheensins lijden noch verdraghen en souden. De Capiteyn heeft begeert/dat de Magistraet van Ceulen hem hier van een schriftelijcke Acte geven woude/ om die aen sijnen Oversten Cloet te senden: D'welck sy gedaen hebben. Hier op heeft Cloet haer wederom gheantwoordt/dat hy hier toe last ende bevell hadde van den Ceur-Vorst *Truchses,* haren Prince. Hier by heeft Cloet die van Ceulen gheschreven/soo daer yemant so stout ware die Capiteyn *Pier sonder vrienden,* hinder of teghenstant doen soude/ dat hy ghewapender handt hem soude bystant doen. Dit selfde schreef Cloet oock aen de Borghers ende Coop-lieden binnen Ceulen. De Magistraet van Ceulen was seer perplex/niet wetende wat sy best doen souden/ want sy en conden niet wel lijden dat desen Wt-liggher haer voor de neuse soude blijven ligghen/ende sy en saghen niet wel middel om hem van daer te verdrijven. Eyndelijck hebben sy besloten eenen tijdt lanck met gedult ende ooch-luyckinghe desen over-last te lijden; midler wijle hebben sy gheschreven aen den Keyser/ aen de drie Gheestelijcke Ceur-Vorsten/ ende aen den Hertoghe van Cleef/ versoeckende by de selfde raedt en daedt. Oock hebben die van Ceulen aen Cloet (die selfs op het Oorloch-schip ghecomen was) ghesonden twee Doctoren in de Rechten/met eenen Secretaris ende eenen ghesworenen Stadts-bode / om te remonstreren ende bewijsen/ dat dese nieuwe afneminghe

[**1586.**] van Tol/ was strijdende teghens de Statuten des Rijcx/ ende teghen de Privilegien ende vryheden der loffelijcker vrye Rijcx-stadt Ceulen: Soo dat eenen Eerbaren/Hooch-achtbaren Raedt der Stadt Ceulen sulckes gheensins en conde/ noch en mochte lijden. Cloet begheerde/ dat sy hem dit alles by gheschrijfte stellen souden/ om sulckes den Ceur-Vorst [**1586.**] *Truchses* over te senden/ sonder wiens last en bevell hy niet en dorst van daer vertrecken. Hy heeft dese Ghesanten beleefdelijck ende wel getracteert/ ende sonder hinder ofschade wederom in der Stadt trecken laten.

Inter arma silent leges.

Hoe de Prince van *Parma* de Stadt *Nvys* beleghert heeft/den thienden dach *Iulij, Anno 1586.*

[**1586.**] **D**E Hertoghe van *Parma,* meester zijnde van *Venlo,* is op het ernstich versoeck ende aenhouden van *Ernesto Hertoghe van Beyeren,* nieu-gecorenen Arch-Bisschop van Ceulen/ op den thienden *Iulij* des jaers *1586.* voor de Stadt van *Nvys* ghecomen/ met eenen gheweldigen Leger van Spaenjaerden/Jtalianen/Hooch-Duytsche/ Neder-landers/Borguinons/Albanoysen ende Walen/ onder het beleyt van den *Marquis van Varrabon,* Graef Carel van *Mansvelt,* de Grave van *Arenbergh, Ian Mauricques de Lara, Bonninck, Licques, Camillo, Capazacca, Guaston Spinola,* ende andere Oversten ende Colonellen. De *Marquis del Guasto* was Overste van het Peerde-volck. *Parma* was oock selfs in't Legher/ende logierde in het Clooster te *Genadendal.* Dit Spaensche Legher creech alderhande noodruft uyt Ceulen. Jn de Stadt was Gouverneur *Herman Frederick Cloet,* by sich hebbende ontrent duysent Soldaten. *Parma* gheresolveert zijnde dese Stadt met ghewelt aen te tasten/ soo heeft hy voor eerst ses stucken Geschu[t]s geplant voor de Neer-poorte/viere voor de Rijn-poorte/noch viere aen de sijde van het Eylandt. Die van der Stadt hebben haer Schanse op het Eylant liggende verlaten/welcke een Spaens Capiteyn met sijn Compagnie in besettinghe ghenomen heeft. [**1586.**] Doch die van der Stadt zijn uytgevallen/eñ hebbense wederom ingenomen/meest al het volck verslagen/eñ den Hoopman gevanckelijc binnē de Stadt gebracht. Doch corts daer na heeft *Parma* het geheele Eylandt vermeestert/ende sijn meeste Geschut aldaer geplant. Hy heefter in alles voor ghehadt dertich stucken grof Gheschuts/daer mede hy de Stadt beschoten heeft/ meest ontrent de Neer-poorte eñ Rijn-poorte. De belegerde en versliepē noch en versloften haer niet/maer waren dach en nacht in wapen eñ weere/eñ besich om te hermaken 'tgeene den vyant in stucken schoot aen de Stadts-wallen. Doch als de Prince van *Parma* sijn Geschut gestelt/ eñ het water tusschen de Stadt ende het landt ghevult ofte bedeckt hadde (daer over hy veertien dagen lanc was doende geweest) ende hy nu alles veerdich gemaeckt hadde om eenen storm aen te brenghen/soo haest als hy soude bresse geschoten hebben: Soo heeft hy op den *XXIIII. Iulij* de Stadt doen op-heysschen/ belovende dat hy haer een goet appoinctement gheven woude/ indien sy de Stadt in sijne handen wouden over-leveren: Soo niet / dat sy dan souden te verwachten hebben 'tgheene dat een Stadt pleecht te over-comen die stormender handt

[**1586.**] inghenomen wordt. De Gouverneur Cloet liet den Prince van *Parma* aensegghen/ dat hy hem seerbedanckte voor sijn presentatie: Maer alsoo dit een seer gewichtige sake was /so begeerden sy ses uyren tijts/ om haer te bedencken/ende met malcanderen te beraden: welcke haer gegunt zijn. Geduyrende het over eñ weder gaen van beyden sijden/so begon het Geschutt uyt het Leger op de Stadt te spelen/ende die van binnen schoten wederom in het Leger/tegen Crijchs-gebruyc. De Prince van *Parma* na by de Stadt gecomen zijnde om te spreken met de geene die van weghen de Stadt gesonden wierden/heeft hem voor het schieten uyt de Stadt moetē verbergen in een drooge gracht/ alwaer hy ooc niet seer vry en was/want het schieten ginck van alle canten dapper aen. Jn sijn Leger gecomen zijnde heeft hy Graef Carel van *Mansvelt,* Overste van 't Gheschutt/hier over seer heftich berispt/die geantwoordt heeft/dat sulcx buyten sijn wete eñ kennisse geschiedt was. *Parma* heeft daer na den Colonell *Taxis* aen de belegerde gesonden/om haer af te vragen wat fy te doene gesinnet waren? Sy hebben op schrift begeert de conditien diemen haer soude willen geven. Men heeft se haer by eenē Trompetter gesonden/zijnde dese: Dat sy soudē uyt treckē met vliegende Vaendels/met al haer wapenen/bagghen en bagagie/oock met al haren buyt/eñ datmense sckerlijck convoyeren soude ter plaetse daer sy begheerden te wesen. Haer wiert een halve uyre tijts gegeven/om hier op te antwoorden. De Trompctter bleefden heelen nae-middach/ende den geheelen volgenden nacht in de Stadt. Doch des avondts ontrent tien uyren/ soo heeftmen *Taxis* eñ andere Capiteyns/ die voor de Poorte antwoorde verwachten/aengheseyt/dat de Trompetter was gaen slapen / eñ dat sy ooc wel mochten te bedde gaen/so het haer beliefde/men soude haer des anderen daechs antwoorde geven. Des morgens ontrent ses uyren quam de Trompetter wederom in het Legher/ ende brocht voor antwoorde / dat het de belegherde [**1586.**] vreemt dochte te zijn/dat de Prince van *Parma* Nuys quam beleghenren / toe-behoorende het Keyser-rijck/ daer de Coninck van Hispanien niet op te segghen en hadde: Sy begeerden ses weken tijdts om aen den Keyser/ ende aen den Ceur-Vorst *Truchses* te senden/ ende haer met de selfde te beraden. *Parma* hier over gestoort zijnde / ende dese antwoorde nemende als ofmen met hem ghespott hadde; Oock seer t'onvreden zijnde / datse hem wel dertich uyren tijdts onnuttelijc hadden doen verslijten/soo heeft hy stracx met dertich stucken de Stadt dapperlijck doen beschieten / van 'smorghens tot 'savonts toe/ sonder ophouden/zijnde S. Jacobs dach/ Patroon der Spaenjaerden/ schietende dien dach drie duysent seven hondert drie en 'tseventich scheuten / geheelijck af-schietende de Rijnpoorte / ende de Neder-poorte / met een groot stuck muyrs/ende aen d'ander sijde van de Stadt na tClooster te Marienborg/heeft hy ooc een groot stuc muyrs afgeschoten/ ende een bresse gemaeckt wel sestich voet groot/soo datmen tot midden in de Stadt sien conde. *Parma* heeft eenen afgheschotenen toorn tusschen de groote Kercke ende de Poorte/doen innemen/daer die van binnen den Spaenjaert meynden weder uyt te drijven/ maer 'twas te vergheefs/ den Spaenjaert heeft den toorn ingehouden/ ende in dit gevecht wiert de Gouverneur Cloet gequetst in de dije / ende na sijn logement gedragen/d'welck groote verslagentheyt in de Stadt brocht. De Spaenjaerden wouden enckelijc stormen ende aenvallen op S. Jacobs dach/vastelijck vertrouwende / dat hy haer helpen eñ victorie geven soude. Maer overmits den nacht voor handen was/ so heeft *Parma* goet gevonden den generalen storm op te schorten tot 'sanderen daechs. Hy heeft den geheelen nacht niet opgehouden van schieten/de belegherde gheenen tijdt ghevende / om de Bresse te stoppen / die hy 'sdaechs te vooren ghemaeckt hadde.

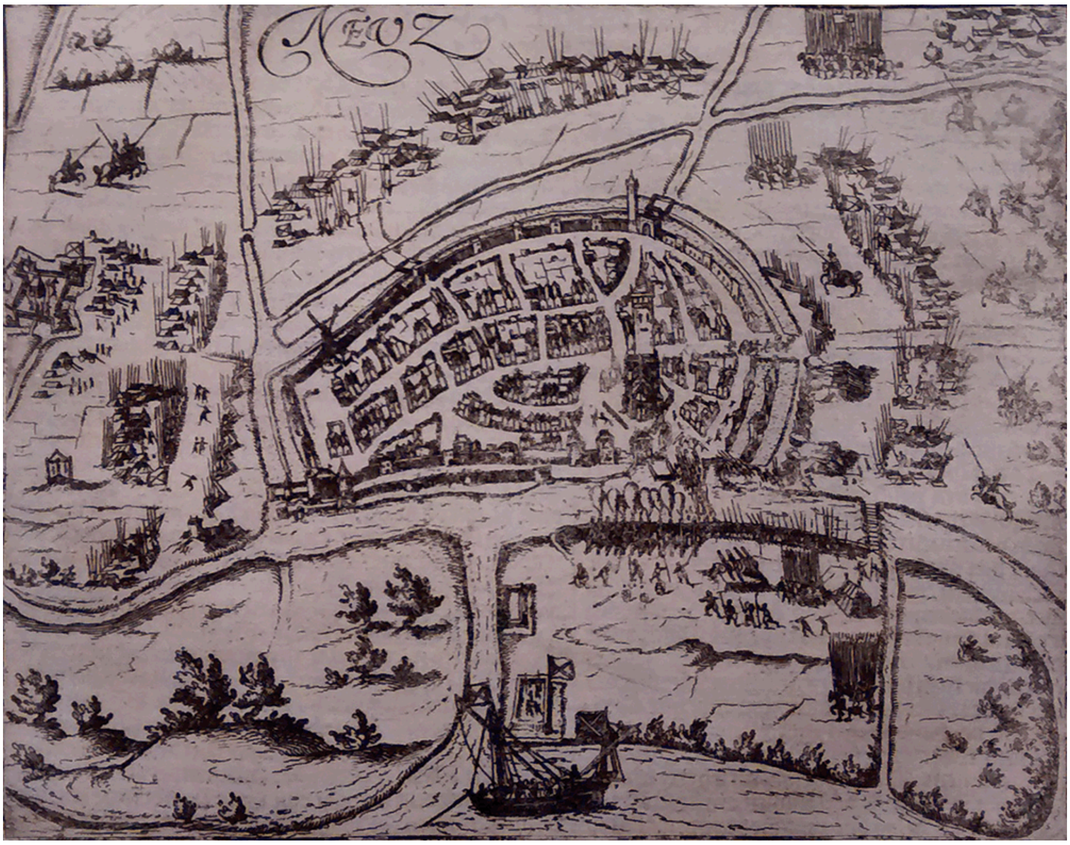

(185)

NOVESIUM DUX PARMENSIS, cingebat acerbo
Milite, mox aditus castris claudebat ad Urbem,
Tormentis quatit alta suis mox moenia, belli
CLOETIUS eximium Fulmen quoqꝫ vulnera sensit.

Het innemen der Stadt *NVYS, op den XXVI. Iulij, Anno 1586.*

[**1586.**]*A*Ls des anderen daechs 'smorghens het geheele Leger van *Parma* in slacht-ordre stont/ veerdich om de Stadt te bestormen/ soo quamen de Capiteynen des garnisoens aen des Gouverneurs logement/ om met hem te over-leggen wat sy doen souden. Die hem seer qualijck bevindende aen sijn quetsure/ ende wetende den periculosen staet der Stadt: Soo heeft hy gheraden tot accoort/ soo als sy best souden connen/ doch ten minsten behoudens lijf en goet. Capiteyn *Rittal* is met eene Vaendrich uytghesonden/ om met *Parma* te parlamenteren. Als sy buyten de Stadt ghecomen waren/ soo werdense ghebracht by een Jtaliaenschen Colonell/ die haer belastte daer te blijven/ tot dat hy den Prince van *Parma* soude gaen vraghen/ of het hem beliefde/ dat sy by hem comen souden. *Parma* belastte den Colonel, dat hy haer bevelen soude in de stadt te keeren, ende den aenstaenden storm af te wachten/ d'welck sy ghedaen hebben/ waer uyt de belegherde lichtelijck vernemen conden/ dat *Parma* gheresolveert was haer met ghewelt aen te tasten; d'welck sy daer aen oock speuren conden/ door dien sy des morghens met het aenbreken des daechs ghesien hadden een groot ghetal Ruyteren comende uyt het Bosch by de Stadt gheleghen/ elck aenbrenghende eenen *fagot* of bos rijsen/ die sy in de Stadts grachten wierpen/ om die daer mede te dempen. Daer zijn noch drie Capiteynen uyt de Stadt aen *Parma* ghesonden om appoinctement te versoecken/ maer hy heeftse ghevanckelijck ghenomen. Der Spaenjaerden herte brande haerin 't lijf van lust ende verlanghen om de Stadt te gaen bestormen: Alsoo dat eenighe schrijven/ dat sy soo langhe niet wachten en conden/ tot dat haer belastt wierdt de Stadt aen te tasten/ maer liepender op aen met een groote furije ende ghecrijt/ roepende [**1586.**] *Siera, Siera*. Jmmers zijn de Spaenjaerden aen d'een sijde/ ende de Jtalianen aen d'ander sijde ingevallen/ ende hebben de Stadt vermeestert. Die van binnen siende dat sy haerder vyanden furie ende gewelt niet teghenstaen en conden/ verlieten de remparden ende vesten/ ende vluchten nae de Marckt/ die sy meynden in te houden/ maer ten duyrde niet langhe/ of sy en moesten deselfde verlaten. De over-winners sloeghen doodt al die sy vonden/ sy waren ghewapent of niet. Als de Hooch-Duytsche/ Walen/ ende Luyckenaers aen de Hooch-poorte ligghende/ vernamen dat de Spaenjaerts ende Jtalianen binnen geraeckt waren/ soo zijn sy oock uyt haer quartier aenghevallen/ als oock deden de Borguignons; doch sy vonden groote teghen-weere/ want die van binnen doe noch niet en wisten wat hare gesellen aen d'ander sijde ghebeurde. Die op het Eylandt laghen/ quamen oock al haer beste nae de Stadt aen/ loopende door het water ende slijck/ op dat sy aen het rooven ende plunderen mochten comen. Daer waeren ontrent twee hondert Soldaten van het garnisoen/ die haer wapenen ende gheweere wech wierpen/ hoopende datmense in ghenade soude aennemen: Maer de Spaenjaerden siende dat sy soo wel gecleedt waren/ soo hebben syse naeckt ontcleedt/ op dat hare schoone cleederen met haer bloedt niet en soude besprenght worden/ ende alsmen meynde dat den heetsten *alarm* over was/ soo hebben syse alle gaer vermoordt in coelen bloede. Daer warender drie hondert ter Poorten uytgheloopen/ meynende met gewelt eenen wech te maken/ ofte al vechtende te sterven: Maer sy wierden van des vyants Ruyteren achter-haelt/ omcinghelt/ ende alle gaer doodt gheslagen sonder eenige

(185)

Moenia tormentis toties concussa fatiscunt,
Invadunt Vrbem, Vulcano jam dom[i]nante
Jn cineres abit, et flammis absorpta fatiscit,
Occumbunt omnes Civinec parcitur ulli.

[**1586.**] ghenade. Sy hebben den Gouverneur in sijn bedde ghevonden/swaerlijck ghewondt zijnde/ ende by hem sijn Huys-vrouwe / ende twee van sijn Susters. Sy riepen hem toe/ dat hy sich stracx ter doodt bereyden soude. Hy badt sijns lijf ghenade/ segghende / dat hy als een Crijchs-man toestaet/sijn beste gedaen hadde om sijnen Heere getrouwelijc te dienen: Daer op hem gheantwoordt wierdt / dat sijn meester ende hy van den Keyser in de Acht ghedaen waren / ende dat sy derhalven aen het leven moesten ghestraft worden. Als hy hem noch wyder verdedighen wilde / so wierpen sy hem eenen strop om den hals/ daer mede sy hem van het bedde af-sleepten/ ende hinghen hem in de venster van sijn logement / teghen het ghebruyck ende eere des rustighen Crijchs-handels. Oock hebben de Spaensche op-ghehanghen den Godtsalighen Predicant *Christopherum Fosserum van Oppenheim,* [**1586.**] ende noch twee Capiteyns van het garnisoen/ alwaer sy alle gaer bleven hanghen/ tot dat sy met het huys verbrandden/ want ten was den wreeden Spaenjaert niet ghenoech/ dat sy ghemoordt ende gheplundert hadden/ maer sy hebben de Stadt in brande ghesteken/ alsoo dat verre het grootste deel der Stadt verbrande. Doch eenighe wilden segghen / dat het vuyr onversiens ghecomen was in de rijsen ende het hout dat aen den wal te hoope ghebracht was / om de bresse te repareren / ende dat het met den grooten windt ghevlogen was in de stroyen daken/ ende soo voorts door de gheheele Stadt. Jmmers dus is die schoone Stadt Nuys gheruyneert ende onder voet ghebracht/ in min dan twee daghen tijdts.

Nussia Burgundis toto quae restitit anno,
Farnesijs ea nunc biduo vix restitit uno.

Axele met behendicheyt by Grave Maurits van Nassou inghenomen/den *XVI. Iulij, st. n. Anno 1586.*

[**1586.**] **A**Ls de Prince van *Parma* met een treffelijck Leger opwaerts getrocken was/ om Nuys in het Ceulsche Landt te gaen belegheren/so en heeft hy Vlaenderen niet gheheelijck van Crijchs-volck ontblootet / maer hy liet *Mons de La-Motte* met een Legher in Vlaenderen blijven/ die de Stadt van Oostende meynde te brenghen onder de ghehoorsaemheyt des Conincx van Hispanien/ het ware met ghewelt / of door heymelijck verstant/geen gelt sparende om tot sijnen voornemen te gheraken. Hy heeft een Sterckte nae by de Stadt ghemaeckt van S. Catarinen Kerck-hof. De Grave van *Licester,* op hope van *Parma* van Nuys/ende *La-Motte* van [**1586.**] Oostende te trecken/ heeft *Graef Maurits van Nassou,* ende *Sir Philips Sidney, Licesters* Susters Sone/Gouverneur van Vlissinghen/met ontrent drie duysent/so Enghelsche/ als andere/ ghesonden nae Ter-Neuse in Vlaenderen / alwaer sy voor-spoedelijck ghelandet zijnde / soo zijn sy op den *XVI. Iulij* des nachts secretelijck van daer ghetrocken nae Axele/ een cleyn Stedeken in Vlaenderen geleghen/vier mijlen van Gent.

Binnen Axele laghen vier Vaendelen Soldaten/ die over-vallen zijn gheworden eer sy wisten ofte vermoedden/ dat haren vyandt haer soo nae by was.

(186)

AXELLAM faetam turbis hostilibus Urbem,
MAURTTII miles nocturno sydere scandit,
Aggeribus fissis spes hosti tollitur omnis,
Prima, ast fausta fuit victoria Principis armis,

[**1586.**] Graef Maurits ende Sidney hadden verspiedt/ datter eenen muyr in de Stadts-gracht lach/ om het water te scheyden ofte op te houden/ over ende lancx den welcken eenighe Soldaten soo behendelijck gheclommen zijn/ dat sy de Wachten over-vallen ende doodtgheslaghen hebben/ sonder datmen het in der Stadt vernomen heeft. Stracx zijn der Staten Crijchs-lieden dieper in de Stadt ghevallen/doodt slaende eenighe die haer ter weere stelden/ sonder eenighe meerdere bloedt-stortinghe onder de Soldaten ofte Borghers te doen. Dese beyde valiante Crijchs-Overste dese victorie soo voor-spoedelijck/ door de hulpe Godes bevochten hebbende/so hebben sy oock de Schansen rontom her gheleghen bespronghen/beleghert/ende inghenomen. Ende om niet haestelijck van haren vyandt over-vallen te worden/soo staken sy stracx de dijcken door/ ende lieten het water rontom Axele vlicten en vloyen.

Montdragon Casteleyn op het Casteel van Antwerpen dese tijdinghe crijghende / ende vreesende dat Graef Maurits ende Sidney hare victorie vervolghen souden/ heeft stracx het garnisoen binnen Hulst versterct/ende also de selfde Stadt voor surprinse ofte haestelijcken over-val versekert/ want sy naest aen Axele gheleghen is / maer ander-halve mijle weechs tusschen beyden zijnde.

Die van Brabant ende Vlaenderen vreesende dat het de Grave van *Licester* ende de Staten by het innemen van Axele niet en souden blijven laten / hebben *par poste* aen den Prince van *Parma* sulckes verwitticht/ [**1586.**] die doe nae Nuys toe was treckende. Sy baden dat hy haer doch met zijn Legher op het spoedichste woude by-comen/ eer den vyandt haer dieper in het Landt viele: Sy hielden hem duydelijck genoech voor / dat het wel soo roemelijck soude wesen / dat hy haer ter hulpe soude comen/ als dat hy Nuys een Ceulsche Stadt/buyten de limiten der Neder-landen gheleghen/ soude gaen belegheren: Maer *Parma* en stiet sich hier niet aen / hy is in sijn begonnen werck voort-ghevaren / ende hy heeft *La-Motte* bevolen/dat hy met sijn by-hebbende Crijchs-volck Axele stracx besetten ende belegheren soude / maer het was onmoghelijck dese Stadt met surprinse ofte ghewelt soo stracx aen te tasten ofte t'over-vallen / aenghesien / sy nu rontom in het water stondt/ midts dien Graef Maurits ende Sidney stracx de dijcken hadden laten door-steken: Oock quamen de Hollandtsche ende Zeeusche Zee-ruyters op haere houtene Peerden stracx daer soo sterck om her ligghen / dat *La-Mote* met sijn volck op de dijcken niet lange en dorst liggen blijven.

Het is aenmerckens veerdich/ *dat sijner Excellentie Graef Maurits, eerste, oock sijn voor-naemste, als mede sijn laetste victorie in Vlaenderen gheweest is.* Jck spreke van die Crijghen / die sijn Excellentie binnen de palen der Neder-landen ghevoert heeft: Waer van in het verhael deser Historien te sijner tijdt breeder ghesproken sal worden.

Auxilium nostrum in nomine Domini, qui fecit coelum & terram.

De Paus vereert den Prince van *Parma* eenen Hoet ende Sweerdt te *Gnadendal,* den eersten *Augusti, 1586.*

[**1586.**] **D**Ewijle de Prince van *Parma,* nae het innemen van Nuys/ noch in't Legher was / soo is op den eersten dach *Augusti* in het beschanste Clooster te *Gnadendal,* dichte voor Nuys gheleghen/by hem ghecomen *Iohannes Franciscus Bisschop van Verceil,* des Paus *Sixti Quinti Nuntius,* ofte Ambassadeur / alwaer oock ghecomen waren de oude Grave van Mansvelt / de Grave van Arenbergh/ ende andere treffelijcke Heeren ende Gouverneurs. Desen *Nuncius* quam ghereden tusschen den Arch-Bisschop van Ceulen/ Prince van Luyck/aen de rechter handt/ ende den Hertoghe van Cleve aen de slincker handt/ mede brenghende een Sweerdt ende Hoet / gheseghent ende ghewyet van den Paus selfs/ met brieven / daer in ende daer mede de Paus den Prince van *Parma* congratuleerde ende veel ghelucks wenschte van weghen sijn victorien/ hem bedanckende voor de goede ende getrouwe diensten/ die hy de Roomsche Kercke ghedaen hadde/hem ghevende den tijtel van *Beschermer der Rooms-Catholijcke Religie.* Jn dese brieven stondt mede gheschreven/ dat alle de gheene die de Misse souden hooren ende sien/ welcke de *Nuntius* doen soude/ als hy den Prince van *Parma* dit gesegende Sweerdt ende Hoet soude over-leveren / ende die haer ghebiecht hebbende het Sacrament ontfanghen souden / die souden ghenieten volcomene verghevinghe aller harer sonden. Als de Misse gheeyndicht was/ soo heeft de *Nuntius* hem ghewendt tot de Heeren / Gouverneurs/ Colonellen / Capiteynen/ ende Crijchs-lieden daer teghenwoordich /haer vermanende/ dat sy haer cloeckelijck draghen souden in het voeren der Crijghen voor de Catholijcke Religie/ ende dat sy haer bloedt voor de selfde storten souden/ haer belovende alle Apostolische benedictie/ jae eyndelijck het eeuwighe leven. Dit [**1586.**] alles gedaen zijnde/ soo nam de *Nuntius* het Sweerdt ende Hoet van den Altaer op/ ende hy ginck tot den Prince van *Parma* aen/ ende sette hem den gebenedijden Hoet op het hooft/ende bondt hem het ghesegende Sweerdt aen de sijde: Dese beyde presenten waren seer costelijck ende cierlijck ghemaeckt. De Misse wierdt gedaen met veel schoone Musijcke/soo met de levendighe stemmen/ als met instrumenten / Orghel/ Basuynen/ Sincken en Violons. Daer nae ginck de grove Musijck aen/al de Ruyteren en Soldaten waren in haer wapenen/ de grove stucken ginghen alle los/ daer onder speelden de Musquetten en Roers/ met groot gheschrey der Trompetten / ende ghedommel der Trommelen. Soo datmen dese triumphe wijdts en sijdts heeft connen hooren. Daer nae heeft de Prince van *Parma* den *Nuntium* ende de aenwesende Heeren ter maeltijdt gheleyt/ ende seer statelijck ghetracteert/haer vereerende met een bancquet/ dat duysenden ghecostt heeft.

Den tweeden *Septembris* deses jaers van *1586.* is in Jtalien gestorven *Octavius Farnese, Vader van Alexander Prince van Parma,* zijnde te vooren in *Ianuario* oock ghestorven des *Octavij* Huysvrouwe *Margareta van Oostenrijck, Keyser Carolus Bastaert Dochter,* eertijdts Gouvernante in Neder-landt. Soo dat *Alexander Farnese,* die te vooren allen den tijtel hadde/door de doodt van sijnen Vader ende Moeder/gheworden is *Hertoghe van Parma ende Plaisance.* De Coninck van Hispanien heeft hem oock dese eere ende vriendtschap ghedaen/ voor al sijn ghetrouwe diensten/ dat hy het Spaensche garnisoen/ dat tot dier tijdt toe op het Casteel van *Plaisance* gheleghen hadde/ daer af ghenomen heeft/ het selfde volcomelijck leverende in

[**1586.**] handen van *Alexander Farnese,* die daer Neder-lants garnisoen op leyde / onder het ghebiedt van *Capiteyn Hallier van Brussel.* Als de Hertoghe van *Parma* te Brussel was aenghecomen/ soo zijn de Ghedeputeerde van *Parma* ende *Plaisance*- aldaer by hem gecomen/ om hem als haren Erf-Heere te erkennen. Hy heeft haer sijnen Sone *Raynutius* gherecommandeert/ die gebooren was van *Maria,* een Dochter van Edward/ eenen Sone des Conincx van Portugael/ den welcken/ nae de opinie van veel rechts-gheleerde/de Croone [**1586.**] van Portugael is toe-comende / ten sy dat de Croone aldaer/ ghelijck in Vranckerijck / op de Vrouwen niet erven en mach / soo eenighe drijven / segghende dat by ghebreck van rechte mannelijcke af-comste de Croone van Portugael by Keure ghegheven wordt. Dit late ick die disputeren/ die dit stuck beter verstaen/ als ick doe.

Quid tituli; quid opes? Quid prodest gloria mundi?
Mors summa miscet infimis.
Sola manet virtus homini post funera, solam
Dum vivis si hanc amas, sapis.

(187)

PARMA armis referens tantos ex hoste triumphos,
Atq3 urbes superaris accepit munera PAPAE
ROMANI, meritosq3 altae virtutis hon^{o}res,
Candida sed VIRTUS ex-sors est sola sepulchri.

Belegheringhe der Stadt *Berck* by *Parma, Anno 1586.*

[**1586.**] **S**Tracx nae dat *Parma* meester gheworden was van Nuys/ so heeft hy sijnen Legher verdeylt/ ende eenich volck ghesonden nae Meurs en Alpen/ toe-behoorende Graef Adolph van Nieuwenaer/ Gouverneur van Gelder-landt / *&c.* Andere heeft hy ghesonden om het stercke Slot van Cracou te belegheren/ welcke plaetsen hem/ sonder langhen teghenstant/ zijn overlevert/ alsoo sy gheen ontsett verwachtende en waren. De Soldaten met haer gheweer ende bagagie uyt dese plaetsen treckende/ sijn gheconvoyeert tot over den Rijn.

Parma onder sijn ghebiedt hebbende alle de Stedekens ende vaste Huysen ontrent Berck gheleghen/ soo is hy den *13. Augusti* met sijn gheheel Legher voor dese Stadt ghevallen/ alwaer de Overste *Schenck,* ende de Enghelsche Colonel *Morgam* binnen waren ghecomen/met wel duysent Enghelsche/ende tusschen de seven ende acht hondert Soldaten van andere Natien. Sy versorghden oock de Stadt van alles ghenoechsaem/ om den loop van Parmas victorien aldaer wat te stutten.

Parma heeft de Wt-legghers ofte Oorloch-schepen der Staten/die voor de Stadt laghen / afghedreven/ ende hy heeft den Weert ofte het Eylandt/ in den Rijn voor de Stadt ligghende / inghecreghen/ daer hy stracx thien stucken Geschuts op liet planten/daer mede hy de Stadt beschoten heeft. Doch die van binnen hebben de schade stracx gherepareert. *Parma* heeft veel Schansen en Forten ghemaeckt / om de Stadt te benouwen/ oock heeft hy alle der Staten Schansen tot Wesel toe vermeestert ende inghenomen/ende met sterck garnisoen besett. Teghen over Wesel leyt een Cleefs Stedeken/ Burick ghenoemt/ dit heeft *Parma* inghenomen/ als oock het Casteel daer aen ligghende/ ende hy heeft daer een Scheeps-brugghe [**1586.**] gheleyt/ eensdeels om den Rijn te passeren tot sijn believen/ als oock om der Staten Schepen van beneden comende/den pas nae Berck af te snijden. Om dese Brugghe te versekeren/heeft *Parma* aen wedersijden Schansen ghemaeckt / die hy met sterck garnisoen besette.

Gheduyrende het belech van Rijn-Berck /heeft de Grave van *Licester* soo veel Crijchs-volcks als hy eenichsins conde / by een vergadert. Oock was de Grave van Meurs met commissie van de Generale Staten ende *Licester,* nae Hooch-Duytsch-landt ghereyst / om twee duysent Peerden / een Regiment Hooch-Duytsche Voet-knechten/ ende een duysent Pioniers ofte Mineurs aen te nemen. De Staten meynden/ als dit volck soude aenghecomen zijn/ den Prince van *Parma* in sijn Legher te belegheren/ ende de victualie (die des maels seer diere was) hem af te snijden/ als oock hem den ooghst ende vruchten dies jaers hem te beletten ofte te benemen/ ende hem alsoo door hongher en commer uyt het velt te doen wijcken. De Staten hadden een groote extraordinarise somme van penninghen op-ghebracht/tot aenneminghe van dit nieuwe Crijchs-volck: Maer wat vlijt ende neersticheyt dat de Grave van Meurs dede/soo en heeft hy al dit volck niet connen by een crijghen/ ende die alreets op de loop-plaetse ghecomen waren/ en conde hy op den aen-tocht niet crijghen: Vele zijnder verloopen/eenighe wel-ghemonteerde Ruyteren/ die loop-gelt van Meurs ontfanghen hadden/ begaven haer in dienst van *Parma,*

Sic vos non vobis mellificatis apes.

De Ritmeester *Plottenburg* alleen is met sijn Compagnije by den Grave van Meurs ghebleven/ niet

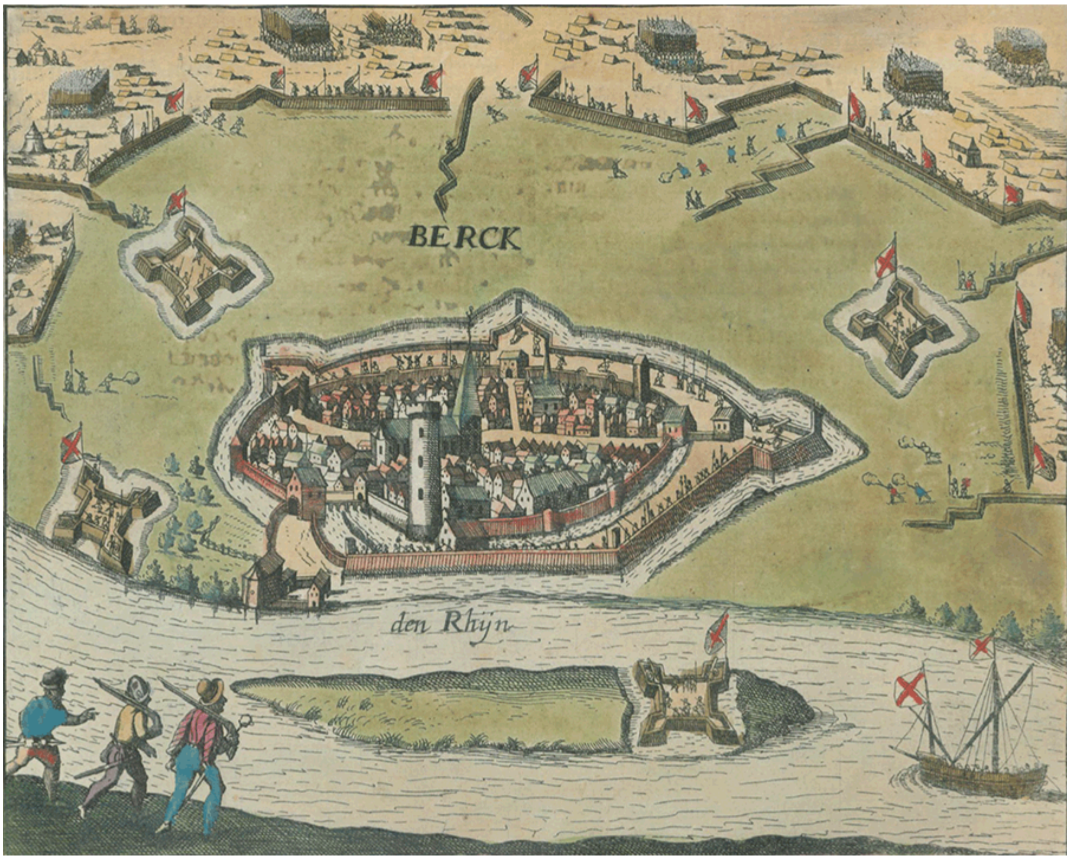

(188)

Addebant calcar Papalia munera PARMAE,
Continuo cingens animoso milite BERCAM,
Hinc fossas implere parat, consendere muros,
Obsessi contrasese defendere glande.

[**1586.**] de welcke hy niet durvende door 'svyandts Landt trecken/ van Bremen nae Neder-landt t'schepe ghegaen is. De vergeefsche wervinghe deser Ruyteren ende Voet-knechten/ heeft de Landen wel hondert duysent gulden ghecost: Ende dit is een oorsake gheweest/dat de Staten dit jaer gheen offensive/ maer alleen een defensive oorloghe hebben connen voeren. Daer sus anders/*Parma* sichtelijck uyt den velde ware te keeren gheweest/overmits de groote dierte/ ende carighen toe-voer van victualie nae sijn Legher. Men heeft voor seker ghehouden/ dat dit volck door secrete beleydinghe van *Licester* te rugghe ghebleven is/sorghende dat de Duytsche al te machtich hier in't Landt worden/ende aen de Graven van *Nassou* ende *Hohenloh* te seere hanghen souden. Dit heeft de Staten seer verdroten/dat van dier tijdt af tusschen haer ende *Licester* het vertrouwen soo groot niet gheweest [**1586.**] en is/als het te vooren was.

Doch *Parma* merckende/dat Rijn-Berck van alles noch wel versien was/ende vreesende dat *Licester,* die met sijn Legher te Elten lach/ hem een voordeel op Zutphen soude af-sien/ soo heeft hy den Weert voor Berck/ als oock de Schansen ende Fortressen rontom her van alles wel versien/ ende met sterck garnisoen besett/ende hy is den *24. Septembris* van daer getrocken/ sijnen wech nae Wesel nemende/ ende van daer is hy voorts op Borkeloh ghetrocken/een Stedeken in der Graefschap Zutphen gheleghen/toe-behoorende den wel-gheboorenen *Grave Iobst, Grave van Limborgh, Bronckhorst, &c.* Van daer heeft *Parma* met sterck convoy eenige victualie binen Zutphen gesonden/d'welck *Licester* hem niet heeft connen beletten.

Non si male nunc, & olim sicerit.

Hoe de Grave van Licester *Zvtphen* beleghert heeft/doch te vergheefs/ *Anno 1586. in Septembri.*

[**1586.**] **D**Oe de Prince van Parma de Stadt van Rijn-Berck belegherde/ghelijck hier boven verhaelt is/soo heeft de Grave van Licester soo veel volcx als hy crijghen conde te Elten ende daer ontrent vergadert/ welcke ghemonstert wesende zijn bevonden ontrent seven duysent te voet/ ende veerthien hondert Peerden. Hy was wel eerst van meyninghe den Prince van Parma voor Berck in het Legher te vallen/ maer als hem sijne verspieders seyden/dat Parma wel twaelfduysent Man te voete/ ende wel drie duysent vijfhondert Ruyteren sterck was / soo heeft hy raedtsamer gheacht Doesburgh te gaen belegheren/ om Parma van Berck af te locken/ welcke Stadt hy op den *XIII. Septembris* inghecreghen heeft. Van daer is Licester stracx ghetrocken nae Zutphen/een van de vier Hooft-Steden van Gelder-landt / Hooft-Stadt der Graefschap Zutphen / zijnde des maels een tamelijcke stercke Stadt/daer *Baptista Taxis* Gouverneur binnen was/ met een sterck garnisoen. Doch de Stadt qualijck versien van victualie ende allerley noodruft/alsoo dat sy niet boven voor drie weken voorraet en hadde. Licester heeft sijn Legher gheslagen op het hooghe landt aen den Bruns-bergh ende daer ontrent/ op den bodem der selfder Graefschap/ het heele Legher open latende sonder eenighe beschansinghe ofte begravinge d'welck seer periculoos was/overmits Parma over hardt vast landt/sonder Rivieren te passeren/ in het Enghelsche Legher vallen conde. Daer waren in het Legher vele Heeren den welcken de gheleghentheyt deser Stadt ende aller weghen rontom her wel bekent zijnde/ den Grave van Licester goede aenwijsinghe deden hoemen de Stadt soude connen sluyten/ datter niets en soude connen in-ghevoert worden: Maer eenen Enghelschen Capiteyn/ ghenoemt *Roeland* [**1586.**] *Iorck,* die eenen Over-looper ende Verrader was/ hadde meer ghehoor by Licester/ dan vele andere goede ghetrouwe Heeren/die de sake wel meynden. Dacr lach eenen Schanse buyten de Lare-poorte by het Melaten huys/ tusschen de Stadt ende de Kercke van Warnsvelt/ ontrent een quartier uyre gaens van de Stadt / op de principale strate daer den vyandt passeren moeste om de Stadt te victualieren: Dese Schanse heeft Licester/ (ick en weet niet waerom/ noch door wiens in-gheven) verlaten. Corts daer nae/namelijck den *XXII. Septembris,* heeft Parma (die met het grootste deel sijnes Leghers van Berck af herwaerts aen ghecomen was / met drie duysent Man/ door den selven wech en strate/ in eenen duysteren nacht/ vele Waghens met proviande in de Stadt ghebracht. Dit en conde soo stillekens niet toe-gaen of men heeft in het Enghelsche Legher het ghecraeck der Waghenen ende het ghedruys der Peerden ende der Menschen lichtelijc connen hooren: Maer daer wierdt niet raedtsaem ghevonden/ datmen den vyandt/ (diens sterckte men niet en wist/ ende die hinder-laghen mochte gheleyt hebben) in den duysteren nacht soude aenvallen: Maer *Philips Sidnei, Norrits, Pelgrijn VVilloughby,* ende andere Enghelsche Colonels ende Overste/ hebben haer veerdich ghemaeckt/ om de vyandt des morghens/ als hy wederom uyt de Stadt te rugghe comen soude/ waer te nemen/ ende mannelijck aen te vallen/ ghelijck oock gheschiedt is/ want daer is eenen heeten schermutsel ontstaen. De Spaensche weken te rugghe nae de Stadt aen/doch in goede ordre ende schermutserende/ meynende de Enghelsche te trecken tot daer haer hinder-laghe lach/sterck zijnde wel duysent

+ schutten / die des nachts te vooren uyt de Stadt ghetrocken waren/ eñ buyten de Stadt in drooge grachten / ende acker-scheydinghen verborghen laghen. Maer d'Enghelsche waren voorsichtigher als de Spaensche meynden/ sy en wouden soo dichte onder de Stadt niet comen/ maer sy keerden by tijdts te rugghe/ hebbende haren vyandt afgheslagen ontrent hondert en vijftich Man / ende aen der Enghelscher sijde blevender heel weynich / maer hare schade wiert grootelijcx verdobbelt door het verlies van den cloecken *Ridder Philips Sidnei,* Gouverneur van Vlissinge/ die in sijn dije gheschoten wierdt/ daer van hy nae *XXV.* daghen binnen Arnhem ghestorven is. Hy was een groot-moedich Man/ ontrent dertich jaer oudt/ in spraken ende gheleertheyt wel ervaren/ cloeck van verstande/ ghelijck sijn boeck ghenoemt *Arcadia* ghenoechsaem uyt-wijst; Hy was oock wel-sprekende/ ende seer liefelijck van manieren / geschapen tot hoocheyt verheven te worden/ indien hy langher gheleeft hadde/want hy was Licesters Susters Sone/ ende hy stondt in sonderlinghe ghenade by de Coninginne Elysabet: Sijn lichaem wierdt nae Enghelandt ghevoert [**1586.**] / ende binnen Londen seer heerlijck begraven. Den *XIIII. Octobris* heeft Parma de Stadt van Zutphen wederom volcomelijc gevictualieert/sonder dat Licester hem sulcx heeft connen beletten. Dit ghedaen zijnde / soo is Parma nae Brussel ghereyst/ latende den Marquis van Renti Overste van het Legher ontrent Zutphen. +1586

Den Winter ende reghenachtighe daghen op de handt comende / soo heeft Licester beraedtslaecht wat hy doen soude: De Stadt met ghewelt aen te tasten en wierdt niet raedtsaem ghevonden: Maer dewijle het Legher des vyandts op-ghebroken was/ soo heeft oock Licester sijn Crijchs-volck in garnisoen versonden/hoopende dewijle de Stadt Zutphen besloten lach tusschen Deventer/ Lochum/ Doesburgh/ Deutecon/ ende verscheydene Schansen/dat sy met der tijdt by ghebreck van victualie soude ghedwonghen worden haer in sijne handen over te gheven. Maer sy is aen des Spaenjaerts sijde ghebleven tot den jare *1591.*

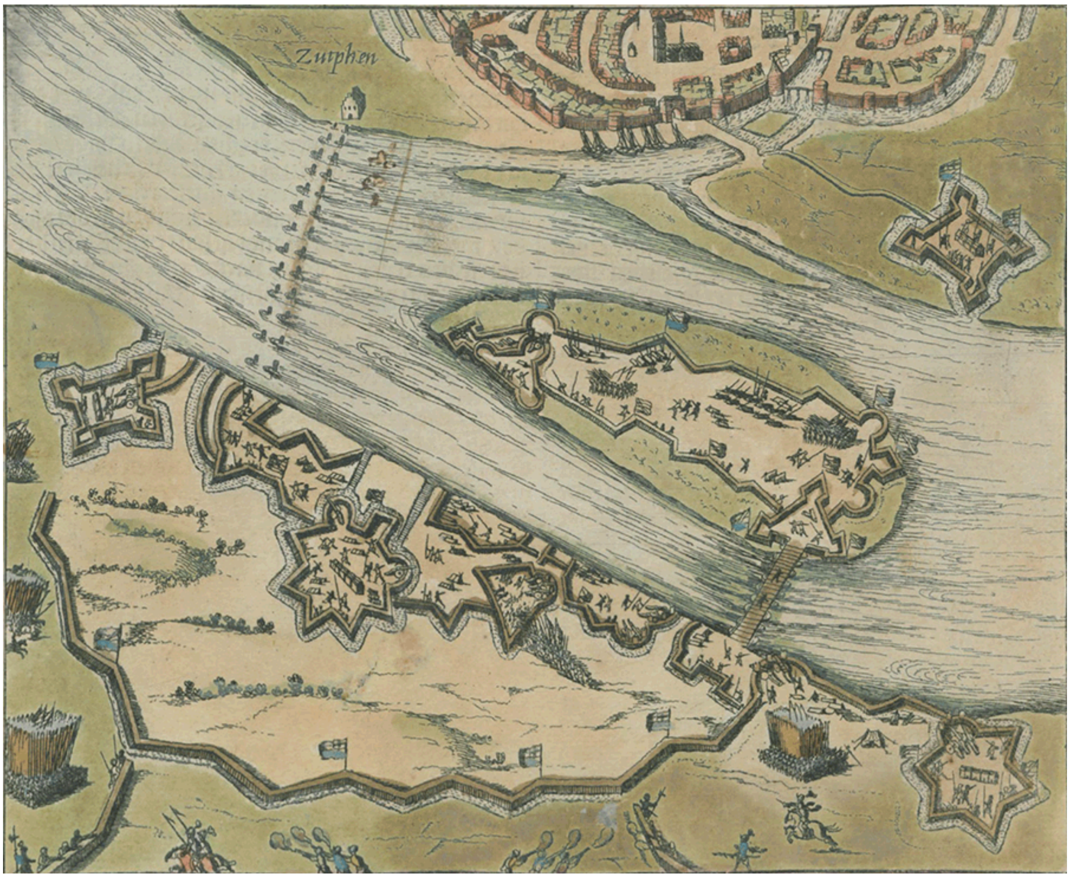

(189)

ZUTPHANIAM interea premit obsidione LICEster,
Cujus nec legio vallis munita tenetur,
Tam ville obsidium deridet is impiger hostis,
SIDNAEUM comitem letali vulnere laedens.

Hoe de Overste Marten Schenck *Roeroort* inghecreghen heeft/ *Anno 1587.*

[**1587.**] **I**N den jare onses Heeren *1587.* heeft *Marten Schenck* eenen aenslach ghehadt op Roeroort/een Stedeken op den Rijn gheleghen/daer de Roere/ uyt Westphalen comende / in den Rijn valt / niet verde van Duesbergh. Hy hadde van langer handt eenighe van sijn Soldaten daer binnen gheschickt/nu eenen/dan twee of drie te ghelijcke / elck onder eenen berscheydenen deck-mantel. Dese ghesellen haer sterck ghenoech vindende/ hebben ter bestemder tijdt en plaetse hem een Poorte gheopent/ ende met eenen [**1587.**] goeden hoop volcx daer binnen ghelaten. Schenck van dit Stedeken aldus meester gheworden zijnde/ heeft het selfde inghehouden/ met Crijchs-volck besett/ende terstont met Bolle-wercken ghesterckt: Daer uyt hy den Ceulschen ende anderen Landen groote schade/ met rooven ende brandt-schatten ghedaen heeft/ hem selven eenen grooten naem / ende den naebuyren eenen grooten schrick makende.

Aude aliquid, si vis esse aliquid.

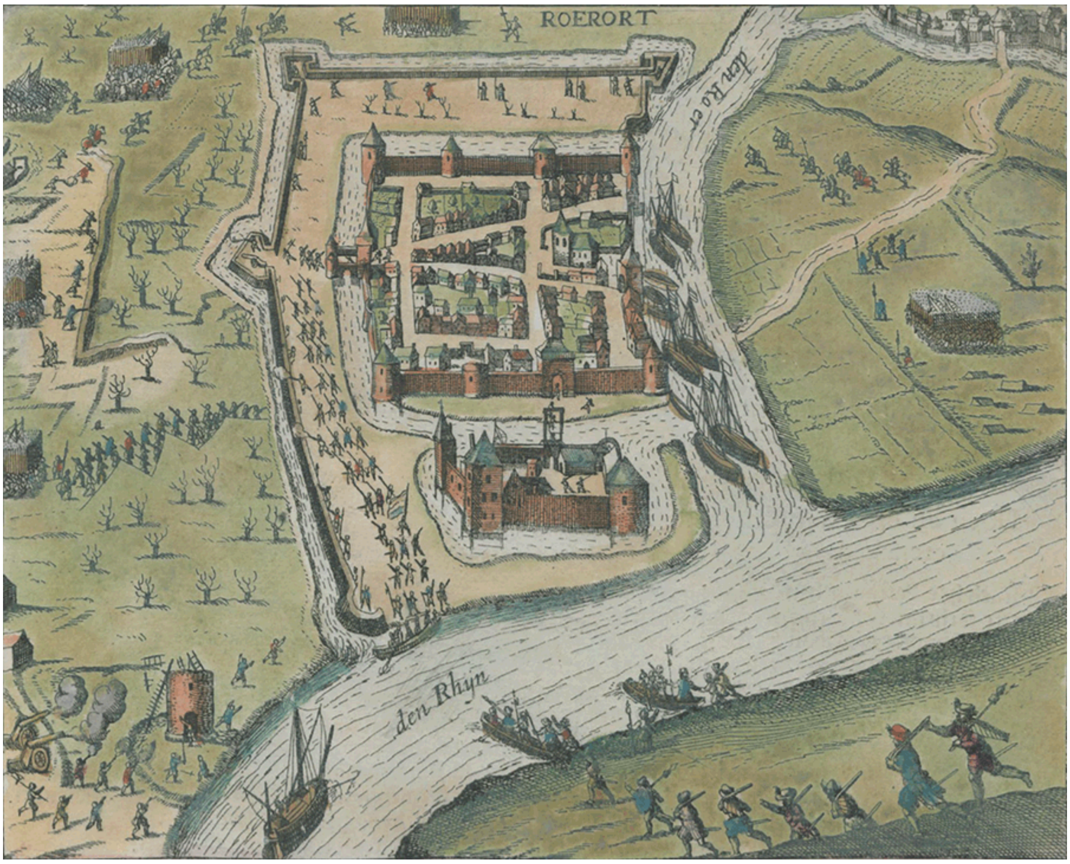

(190)

Cumbelli terror Batavas invaserat Urbes,
SCHENCKIUS exiguam prope tardi fluminis oram
Moenia perrumpit, magnâ comitante catervâ,
Illius adventu cessit metus omnis ad hostem,

Hoe de Stadt van *Geldre* by *Patton* is vercocht ende verraden in *Ianuario, Anno 1587.*

[**1587.**] **G**Elder is een goede Stadt/ gheleghen in het over-quartier des Vorstendoms Gelder/ twee mijlkens van Stralen/welck Vorstendom den name van dese Stadt ghenomen heeft. Eenen Schotsman / ghenoemt *Patton,* Colonel over een Regiment Schotten/ Gouverneur van Gelder in het af-wesen van den Oversten Schenck/ heeft dese Stadt leelijck verraden/ vercocht/ ende ghelevert in handen van *Haultepenne,* voor ses en dertich duysent guldens: Daer by bedinghende /dat hy de Stadt soude moghen plunderen / ende de principale Borghers rantsoneren. Tot eenen deck-mantel van dit schelm-stuck/heeft *Patton* dit ghenomen/dat de Grave van *Licester* op hem vertoornt zijnde/ ghedreycht hadde/ dat hy hem van daer nemen/ ende *Stuart* in sijn plaetse stellen wilde. De Fransman houdt veel van *faire & taire.* Ende wy segghen:

Doen en dencken, en can niemandt crencken.

Oock stack het *Patton* al vry diepe in den crop/ dat d'Overste Schenck hem eens in een droncken ghelach gheslaghen hadde/ ofschoon Schenck stracx wederom met hem versoende. Hy heeft om *Licester* voor te comen/ ende om sich te wreken aen Schenck/ met den Oversten *Haultepenne* ghehandelt/ ende hem belooft de Stadt over te leveren/ ghelijck hy oock ghedaen heeft. De Latinisten segghen:

Est vindicta bonum quae non jucundius ullum.

De Coninck van Vranckerijck *Loys de XII.* vraechde eens een van sijn cloeckste ende ghetrouste Colonels/ *Of hy wel door eenigen middel soude connen beweecht* [**1587.**] *worden hem af te vallen, ende onghetrouwe te worden.* Desen Overste antwoorde/ dat hy daer toe gheensins en soude te brenghen zijn / ten ware door eenighe onbeleeftheyt die sijnen Coninck hem soude moghen doen/*par un seul despit. Patton* heeft op dese wijse sijn voor-nemen in't werck ghestelt. Hy heeft den Magistraet ende Borgherije wijs ghemaeckt/ dat de Overste Schenck hem bevolen hadde/ dat hy het Crijchs-volck soude ghereet houden in hare wapenen ende gheweer/ om met den selfden op eenen aenslach te trecken/des aenstaenden nachts/ als *Schenck* met sijn Ruyterije in de Stadt soude ghecomen zijn. Hier op en hadde niemandt eenich quaet vermoeden/overmits *Schenck* tot verscheydene stonden in der haeste het Crijchs-volc uyt de naeste garnisoenen verschreef/ om erghens op eenen tocht / ofte aenslach te gebruycken; Oock hielt yeder een desen *Patton* voor een eerlijck Man / ende ghetrou dienaer der Landen. Als nu *Patton* de Poorten gheopent hadde / quansuys om *Schenck* in te laten/ soo heeft hy *Haultepenne* met sijn Ruyteren ende Voet-volck inghelaten. De Borgers ghewaer wordende / dat sy verraden waren/wilden haer ter weere stellen/ ende den vyandt wederom uyt drijven / maer het was te late; d'welck sy tot haren grooten leet-wesen bevindende/ soo zijn sy gheloopen ende ghevluchtt nae het Casteel/d'welck sy op een corts moesten over-gheven/ ende sy hebben alle gaer in handen van den Verrader groot rantsoen moeten betalen. De Overste *Schenck* heeft hier verloren veel schoone Peerden/ wapenen/ huys-raet/ gout/ silver/ ende costelijcke juweelen/ welcke alle gaer *Patton* ghecreghen heeft. Het is daer mede ghegaen nae het oude spreeck-woordt.

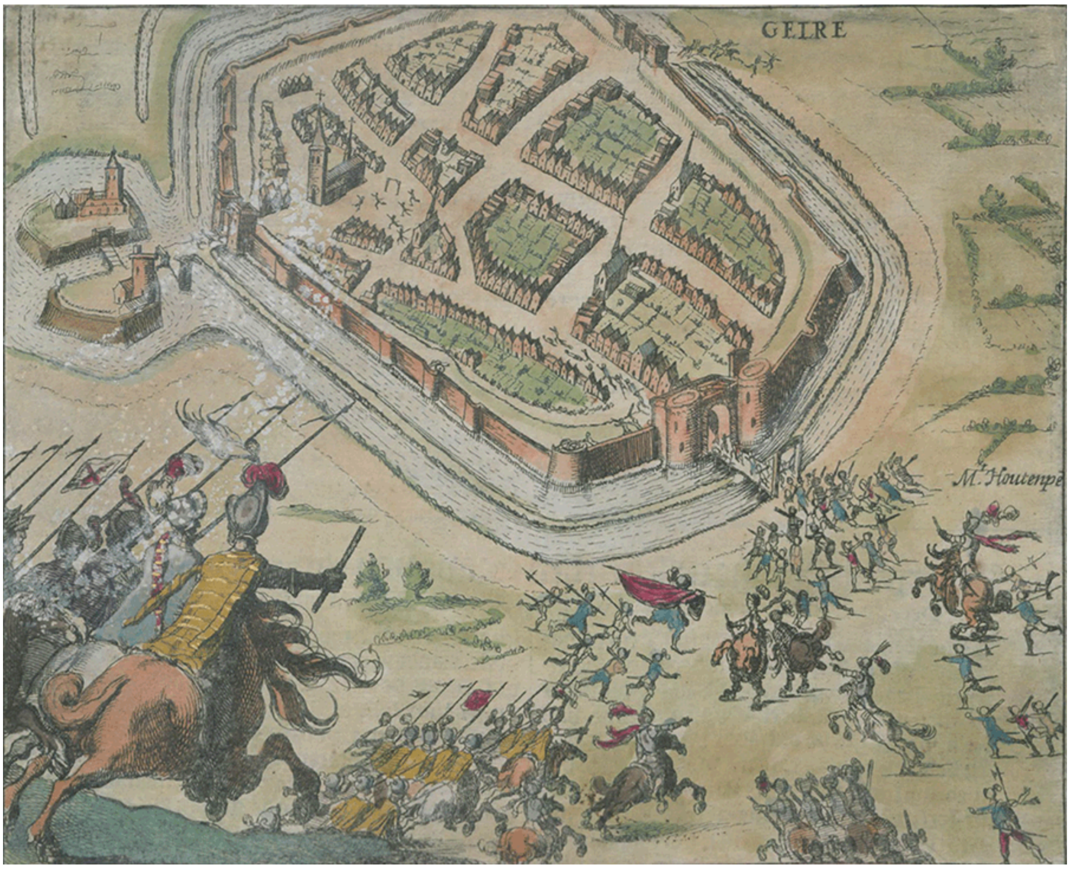

(191)

Perfidiae mihi testis erit pia GELRA nefandae
PATTONICAE cujus fidissima tradidit hosti
Moenia, vindictae cupidus DUX, fidere PRINCEPS
His Ducibus posthac nunquam poterit peregrinis

[**1587.**] *Vae tibi qui spolias, quia tu spoliaberis ipse.*
Ce que du diable vient, au diable va.
Soo ghevvonnen, soo gheronnen.

Al de schoone meublen ende juweelen die Schenck binnen Gelder hadde / waren gherooft goet.

De Verrader *Patton* dus rijcke gheworden zijnde/ heeft tot een Huysvrouwe ghecreghen de Weduwe van *Pontus Noyelles, Heere van Bours,* die voor ettelijcke jaren het Casteel van Antwerpen ghelevert ende over-ghegheven hadde in handen van de Staten: Sy [**1587.**] was van den huyse van *Bieure,* ende wiert seer ernstlijck gevrijt van den Heere van *Champaigny,* die noch desselfden avondts doe sy *Patton* trouwe beloofde/ niet anders en meynde / dan dat hyse crijghen soude: Maer het schijnt dat sy *Patton* met sijn verraders gelt liever hebben woude/ dan den Heere van *Champaigny* met sijn flerecijn ofte *podagra.* Jn somma het gaet noch al in de Weerelt toe / ghelijck het oude spreucxken seyt:

Sijt ghy Hoere, of sijt ghy Dief:
Hebt ghy ghelt, so sijt ghy lief.

Argent faict tout.
Amor vincit omnia,
Dat lieghstu seyt *Pecunia.*

Schermutselinghe tusschen den Grave van *Hohenloh,* ende den Heere van *Haultepenne,* by *Engelen,* den derthienden *Iulij, Anno 1587.*

[**1587.**] **A**Ls de Prince van *Parma* met sijn Leger voor Sluys ghevallen was/ soo heeft sijn Excellentie Graef Maurits van *Nassou,* die in het af-wesen van Robert Dudley Grave van *Licester,* het opperste ghebiedt hadde over der Staten volck / sich bedacht ende beraden/ wat middelen dat hy best ghebruycken soude om *Parma* van Sluys/ d'welck hy sterck beleghert hadde/af te trecken. Daer is by de Staten ende sijn Excellentie goet gevonden/ datmen den Grave van *Hohenloh* met een groot ghetal Ruyteren ende Voet-knechten soude schicken in Brabant/om daer met branden/blaken/ende brandt: schatten eenen grooten *alarm* te maken/ jae het gheheele [**1587.**] Landt in roere te stellen/ghelijck oock geschiedt is: Want de Grave van *Hohenloh* heeft in het beginsel van *Iulio* in Brabant gheplondert ende verbrandt twee en twintich Dorperen / ende twee Stedekens/ sich ghelatende als of hy 'sHertoghen-Bos woude gaen belegheren/ daer toe hem des maels de hooghe wateren/ ende de groote dierte van allerley maghen-aes in des vyandts Landen/ seer dienstich scheenen te zijn: Jnsonderheyt dewijle die van den Bos oock gheenen grooten voorraedt en hadden. De Prince van *Parma* dit vernemende/ die meer volcx in

(192)

Magnanimus belli nostri Praefectus HOHENLO,
Hoc munimentum MAURORUM destruit armis,
Obsistunt hostes, sed mox discrimine nullo,
Dux, milesq$_3$ cadit DEUS est par ultor in omnes.

[**1587.**] sijn Legher voor Sluys hadde / als hy behoefde / soo heeft hy den Heere van *Haultepenne,* Sone van den Grave van Barlaymont / met twee en veertich Vaendelen Voet-knechten / ende vijf en twintich Benden Ruyteren in Brabant ghesonden/ om der Staten ende sijner Excellentie voor-nemen te verhinderen. *Haultepenne* heeft hem met sijn volck ghelegert te *Boxtel,* een groot schoon Dorp nae by den Bos gheleghen / ende seer vermaert van weghen de groote af-goderije die aldaer bedreven wordt met *het heylighe Bloedt,* soo de Rooms-Catholijcke dat noemen.

Prins Maurits geadverteert zijnde van de over-comste des Graven van Licesters in Zeelandt / soo is hy met Schenck / Norrits / ende andere Colonellen/nae Zeelandt ghereyst/ met eenich Crijchs-volck/ om hem te wille-comen/ ende te beraedtslaghen/ watmen best doen soude om Sluys te ontsetten. De Grave van *Hohenloh* was ghelaten in de Meyerije van den Bos/met drie duysent /soo Man te voete/ als te Peerde/om den Tuyn ofte Frontieren van Hollandt te bewaren/ daer by men meynde dat op een corts meer volcx uyt Gelder-landt/ Frieslandt/ ende uyt het Sticht van Vtrecht comen soude/ 'twelck nochtans niet en gheschiedde. Even wel de Grave van *Hohenloh,* om den tijdt niet onnuttelijck te verslijten/ heeft de Schanse te Enghelen/ dichte by den Bus [**1587.**] gheleghen / met ghewelt aen-ghetast/ ende stormender handt inghenomen / ende af-gheworpen. *Haultepenne* quam met sijn Crijchs-volck in goede ordre aentrecken/ meynende *Hohenloh* te slaen/ dewijle hy voor Enghelen doende was/ maer *Hohenloh* heeft hem soo dapper tot teghen-weere ghestelt / dat *Haultepennens* Ruyteren/ ende daer nae het Voet-volck/ is gheslaghen/ ende *Haultepenne* selfs is soo ghequetst geworden/van eenen grooten tack/die met een Veltstuck van eenen boom ghebroken zijnde / hem op den hals ende necke ghevallen is/ dat hy den *XIIII. Iulij* daer aen ghestorven is binnen den Bos. De plaetse daer dese schermutselinghe gheschiedt is/ (alwaer noch op dese uyre de Staten een stercke Schanse hebben) wordt heden ten daghe ghenoemt *Creve-caeur,* dat is *Herten-leet,* of/*Hert-Breecker, Crepacordium,* ende is gelegen op de Riviere de *Dyse,* die by den Bos in de Mase loopt.

De Heere van *Haultepenne* is van de sijne seer beclaecht gheweest/ want hy was wijs ende voorsichtich in het beraedtslaghen/ cloeck/ en moedich om 'tgheene dat beraedtslaecht was/in het werck te stellen. Hy heeft den Coninck van Hispanien veel groote diensten ghedaen.

Ad pheretrum tandem magni properamus & ampli.

Belegheringhe der Stadt *Slvys* by *Parma, Anno 1587.*

[**1587.**] **D**E over-groote dierte in Vlaenderen/ Brabant/ ende alle des Conincx Landen/heeft *Parma* eenen tijdt lanck verhindert groote Leghers in't velt te brenghen/ maer als het coorn schoon op het velt stondt/ende den ooghst was naederende/ soo heeft *Parma* sijn volck by een gheruckt/ ende hy is den sevenden *Iunij* uyt Brussel ghetrocken met negen Vaenen Ruyteren/ ende den achtsten is hy te Brugghe ghecomen/ende hy is van daer voorts met sijn geweldich Leger voor Sluys ghecomen. Die van Sluys siende dat het op haer gemuntt was/ soo heeft de Gouverneur *Ioncker Arnolt van Groenevelt,* gheschreven aen de Heeren Staten ende aen sijn Excellentie om meer volcx/cooren/ ende amonitie. Daer zijn datelijck acht hondert Soldaten/ onder vier Vaendelen/ ende een Schip met coorn gheladen/ derwaerts ghesonden/ als oock eenighe Schepen met amonitie/ die alle gaerden *XII. Iunij* te Sluys aenghecomen zijn/ doch moesten eenige scheuten van des vyandts Gheschutt waer nemen. Soo dat het garnisoen in alles is sterck gheweest sesthien hondert Man: Eer de Staten meer coorn/ bussecruyt/ ende Amonitie daer in senden conden/ hadde *Parma* de Haven alsoo besett/dat het niet moghelijck en was/ daer meer uyt of in te varen. *Parma* sloech sijn Legher in Cassant/ een Eylandt voor de Stadt gheleghen/ doch den meesten hoop lach te Bresque. Hy nam de Blanckenberghsche Schanse in / ende besettese met sterck garnisoen/ om voor den uyt-val van Oostende bevrijdt te zijn: Daer nae toonde hy al sijn ghewelt op de Schanse voor de Haven/ die langhe wel verweert werdt. Die van binnen deden veel uyt-vallen/ waer door sy haren vyanden veel schade aen deden. *Door hare vrome feyten hebben gheduyrende dese belegheringhe, insonderheyt groote eere* [**1587.**] *ende lof verdient Sir Francis Veer, de Colonel Huntley, Sir Thomas Baskerfied, Rogier VVilliams, Enghelsche: Ende onder onse natije Nicolaes Meetkercke, ende sijnen jonghsten Broeder Adolph, tegenwoordelijck Luytenant Colonel van Colonel Veer:* Als mede *Carel Heraugiere, Nicolaes Maulde,* ende andere meer. De Grave van *Licester* hoorende dat *Parma* Sluys beleghert hadde/ soo is hy op het spoedichste uyt Enghelandt in Zeelandt ghecomen / mede brenghende veel nieu Crijchsvolck/ ende beneerstighende alles wat dienen mocht tot ontsett deser Stadt/ meynende daer groote eere te behalen. *Parma* wel wetende dat *Licester* ende de Staten noch costen/ noch moyte/ noch volck sparen en souden om Sluys t'ontsetten/ heeft des te meer gespoedt om sich meester daer van te maken/hy heeft de Stadt gheduyrichlijck beschoten met dertich Canons/ ende acht Colubrinen/daer mede hy *wel seventhien duysent ende acht hondert scheuten gheschoten heeft.* Op S. Jacobs dach heeft hy gheschoten sonder op-houden/ van smorghens te drie uyren/ tot 'savondts te vijf uyren/ wel vier duysent scheuten/ makende een bresse wel van twee hondert en vijftich passen/ daer op hy seven mael dede stormen/ ende is elcke reyse cloeckelijck afgeslagen. Daer is oock in de Minen onder d'aerde menich-maelghevochten/ eens wel vijf uyren lanck/ daer *Parma* wel seven hondert Man verloos/ ende wel so veel wierdender gequetst: Men vochter dagelijcx hant aen hant. Die van binnē hebben *XVIII.* dagen en nachten gheduyrichlijck op de wacht gestaen in hare wapenen/etende ende slapende op de wallen. Door dit dagelijcksche ghevecht zijn die *XVI C.* Mannen des garnisoens ghecomen op *VII C.* Den *XXIX. Iulij* is de Grave van *Licester* met *XXV.*

[**1587.**] Vaendelen Voet-volcx/ende ses Benden Peerden na Oostende gheseylt/alwaer by hem ghecomen zijn den Admirael van Enghelandt/ de Grave van Comberlandt/ met veel Schepen ende Edel-lieden. Sijn voor-nemen was de Haven van Sluys te bespringhen/ende eenige Schepen daer binnen te senden met volck ende amonitie: Maer als veel Schips-Capiteynen/Piloten/ ende Zeeus Scheeps-volck ordeelde/ dat dit te vergheefs soude zijn: Soo heeft hy te Oostende boven de vijf duysent Mannen aen landt ghesett/ende hy is den derden *Augusti* nae Blanckenberg ghetrocken/ d'welck seer sterck zijnde/ den Legher van *Parma* beschutte. Hy heeft die sterckte met twee Velt-stucken ende eenighe Muskettiers beschoten/ maer bevindende dat die van binnen groote teghenweer deden/ soo is hy van daer ghetrocken/ des te eer ende te meer/ om dat hy tijdinghe creech dat *Parma* met sijn Legher op de been was. *Licester* meynde dat *Parma* nae hem toe soude comen/ ende vreesde dat hy den selfden niet en soude connen teghen-staen: Maer de Grave van Arenbergh heeft *Anno 1588.* in de vrede-handelinghe te Borborgh den Enghelschen Ghesanten bekent/ dat *Parma* ghereet was om op te breken/ indien *Licester* tot hem aenghecomen hadde/ want de sprake ginck/datter veel duysenden met den Admirael over-ghecomen waren. Als *Parma* vernam dat *Licester* te rugghe nae Oostende ghetrocken [**1587.**] was/ soo begost hy wederom de Stadt van Sluys met ghewelt aen te tasten. De belegherde vernemende datter gheen ontsett voor handen en was/ ende siende den vyandt op hare wallen logieren/oock vreesende alle uyre van onderen uyt de onder-gemineerde kelders over-vallen te worden: Oock dat van twintich stucken Geschuts haer maer viere en resteerden/ want de vyandt hadde de sesthien met sijn conterbatterien ghebroken ende onghebruyckelijck ghemaeckt: Oock dewijle sy niet busse-cruyts ghenoech en hadden om eenen storm af te slaen: Soo hebben sy nae seven weken belegheringhe eerlijcke conditien van over-gheven met den vyandt ghemaeckt/ ende sy zijn uyt de Stadt ghetrocken op den vierden *Augusti,* met bagghe ende baggagie/ met vlieghende Vaendelen/brandende lonten/ende coeghelen in den mondt / zijnde in alles ontrent seven hondert Man/ daer onder veel ghequetste waren. *Parma* heeft voor Sluys verloren drie en veertich Capiteynen/ ende vier duysent Soldaten / zijnde meer dan hy verloren hadde in de belegheringen van Nuys/Grave/Berck/ ende Venlo 'tsamen gherekent. Veele oordeelden dat Sluys verloren was door d'oneenicheyt tusschen *Licester* ende de Staten/immers heeft het d'een den anderen gheweten ende verweten.

Dum spiramus speramus.

(193)

SLUSA urbs digna cani nostro quoqȝ carmine digna,
Quis tibi proimeritis aeternas dicere laudes
Possit, ob obsidium quod fortiter ipsa tu-listi,
At cadis, excipiunt fortem tua moenia Parmam,

Hoe de Overste Schenck de Stadt *Bon* inghenomen heeft den *XXIII. Decembris, Anno 1587.*

[**1587.**] **D**E Colonel Marten Schenck is den *XX. Decembris* van Rijn-Berck nae Zulich/ een Stedeken op de grensen van Gulich op den Ceulschen bodem gheleghen/ ghetrocken/ met vier hondert Voet-knechten/ ende drie hondert Ruyteren/ die hy uyt de naeste garnisoenen vergadert hadde. Hy bleef te Zulich drie daghen lanck stille ligghen/ sonder yemandt te beschadighen/ verwachtende aldaer de aencomste van meer volcx. Niemandt conde gissen wat dat Schenck in den sin hadde/ maer men meynde dat hy daer ghecomen was om eenen buyt te halen uyt het Sticht van Ceulen/ ghelijck hy tot anderen tijden meer ghedaen hadde. Den *XXII. Decembris* is hy op ghetrocken/ het hooft hebbende/ soo het scheen/ nae der Eiffel/ waer van het geruchte stracx binnen Bon/vier mijlen van Ceuleghen/ gheloopen is. Maer Schenck hem swenckende/ is by schoonen lichten daghe door het Bos gepasseert ende te Rijnburgh ghecomen/ende van daer treckende is hy comen liggen tusschen Bon ende Brule/rustende in een cleyn Bosschelgen tot dat den nacht aenghecomen was. Van daer is hy den leegen wech lancx Buhel ende Bourheym getrocken/ dichte lancx de grachten. Het garnisoen heeft op hem los gheschoten / op dat die van Bon mochten hooren datter Crijchs-volc in't velt was. Doch op dat die van Bon van sijn comste niet en souden verwitticht worden/so heeft Schenc eenige Ruyteren voor uyt gesonden/om op te houden alle die nae de Stadt toe souden willen gaen/om haer te waerschouwen. Ontrent acht uyren in den avondt is Schenck met sijn volck te Transdorp ende te Endich nae by Bon ghecomen/ daer hy gherustt ende ghepaistert heeft: Nae midder-nacht is hy met eenighe ladders (die hy nochtans niet en heeft ghebruyckt) ghepasseert door Popelsdorp/ daer [**1587.**] de Bisschoppen van Ceulen een schoon Palleys hebben. Hy heeft sijn volck gheleyt lancx den Rijn/ sonder dat die van Popelsdorp ofte de Wacht te Bon hem ghehoort of vernomen hebben: Om des te weynigher ghehoort te worden/ soo hebben eenighe van Schencks Soldaten in een verkens cot/ dichte onder de Stadt/de verckens gheslaghen ende doen crijten/ andere hebbender hoopkens van den groven Dordonium ghelecht/ daer de verckens nae liepen/ ende gnorden/ elck een der selfder willende part hebben aen dien buyt. Ontrent twee uyren in den morghenstondt heeft Schenck secretelijck aen de Rijn-poorte by het Tol-huys eenen grooten Mortier ofte Petart vol busse-cruyts ghebracht / dien sy onder de Poorte in d'aerde ghegraven hebben/d'welck soo heymelijck niet gheschieden en conde / of de Wacht hoordet/ ende riep wie daer ware? Maer Schenck ende sijn volck sweghen stille: Te drie uyren liet hy het vuyr in het busse-cruyt van de Petart steken / door eenen die van den vyandt was over-gecomen/ ende dit proef-stuck van ghetrouwicheyt aen der Staten sijde dede. Hy stack de Petarse aen met een loopende vuyr lancx een plancke/ even wel wierdt hy met den slach ter aerde gheslaghen/ ende de cleederen verbrandden hem aen het lijf. De Petarse heeft soo wel ghewrocht/dat sy de gheheele Poorte open ende ter neder gheslaghen heeft/ ende noch een groot stuck muyrs daer nevens: Stracx liepen Schencks Soldaten tot voor de tweede Poorte/ die soo sterck niet en was als d'eerste/ sy hebbense met hamers en bijlen open ghebroken. Als sy aldus in de Stadt gheraeckt waren/ soo lieper een deel volcx op de Stadts wallen en bolle-wercken/ andere liepen nae de Marckt toe/ die sy lichtelijck in-

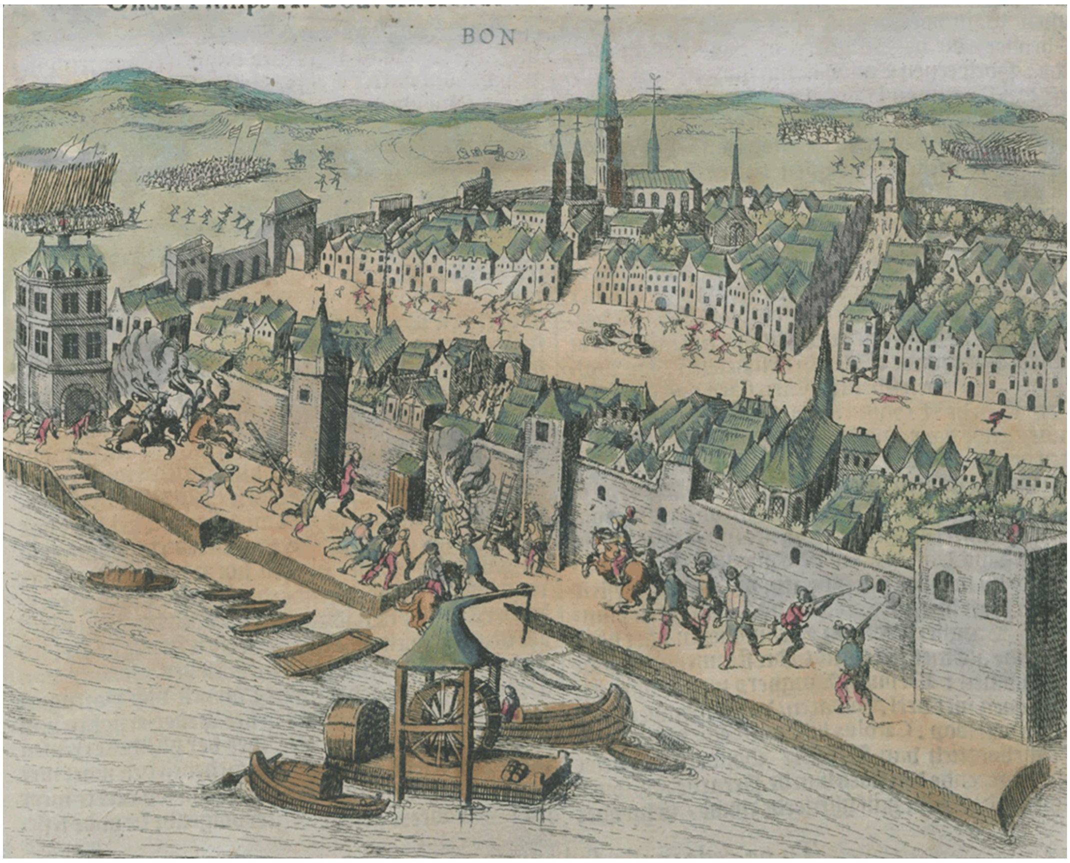

(194)

Quis tibi non meritas cantabit carmine laudes,
Dicat et invicta partos virtute triumphos,
DUX SCHENCKI, te BONNA canet quoqʒ carmine victa
AEterno, tibi perpetuo haec laus sola manebit.

+ namen/want daer en was noch Capiteyn/noch Bevel-hebber/ die de Borghers of Soldaten in ordre stelde: Doch eenen Canonier sijn stuck af-schietende/ heeft +1588
den Hoopman Hans Wighman doodt gheschoten/ ende eenighe ghequetst. Schenck heeft stracx eenighe van sijn Soldaten gesonden om de Stochumpoorte op te breken/ ende den Ritmeester *Gerrit de Bale* met sijn Ruyteren in te laten: De ander Ruyters waren met het Voet-volck door de gepetardeerde Poorte inghecomen. *Schenck* was van de eerste die binnen de Stadt ghecomen waren/ hy is door de gheheele Stadt ghereden/ d'een strate op/ d'ander neder/stellende sentinellen ende *corps de guarden,* verbiedende by lijf straffe aen het plunderen te vallen tot dat hy op alles soude ordre ghestelt hebben. De Borghers hoorende den schrickelijcken slach van de *Petarde,* als oock de Trommelen ende Trompetten *alarm* slaende/ ende daer onder ghemenght het roepen en crijten der Soldaten/ roepende victorie/victorie: So zijn sy in hare huysen ghebleven/waer de Ruyters of Soldatē licht sagen/daer schoten sy in de huysen/door deuren en vensters. Schenc schickte sijn Ruyterije na des Bisschops Pallays/om de Cancelie wel te bewaren. Als hy nu alles nae sijnen sin wel in ordre gestelt hadde/so heeft hy sijn Soldaten de Stadt laten plunderen/de Borghers vangen en ransoneren/met haer handelende als met een Stadt /die stormender handt is inghenomen: Weynich Borghers zijnder doot gebleven/oock niet veel Soldaten/want sy gaven haer stracx op den loop. *Carolus Billeus Doctor* in de Rechten/ gheboortich van Brussel/ Gouverneur deser Stadt/hoorende den slach van de Petarde/ spronck uyt sijn bedde/ ende half ghecleedt zijnde/ is hy over de Stadts muyr gheraeckt/ende nae Covelents ghevluchtt: [**1588.**] Hy was wel twee daghen te vooren ghewaerschout datter Crijchs-volc te Zulpich was/dat sy hem wouden comen besoecken/daer hy op antwoorde: De sorghe is my bevolen/ick sal daer wel in voorsien.

Schenck nu absoluyt meester van Bon geworden zijnde/ dede terstont alle maghen-aes ende anderen noodruft uyt de om-ligghende Dorpen vergaderen/ ende in de Stadt brengen/ende hy dede die met Bollewercken/Vesten/en Wallen teghen ghewelt stercken. Aen d'ander sijde van den Rijn dede hy by de Boeren eñ Wijngaert-arbeyders een groote Schanse op-werpen: Ende hoorende dat de Rijcx-Vorsten by een waren/ soo is hy tot haer ghereyst/ haer presenterende de Stadt Bon/ (welcke hy/ als Marschalck van den Bisschop *Truchses* hadde ingenomen) in hare ofte des Rijcx handen te stellen/indien sy wouden aennemen ende beloven die te beschermen teghen het ghewelt der Spaenjaerden/ des Rijcx vyanden. De Vorsten hebben gheantwoordt /dat het haer doe niet gheleghen en was/haer teghen den Coninck van Hispanien te stellen/ die een lidtmaet des H. Rijcx was. Daer by voeghende/dat veelen/die de Nederlanders geholpen hadden/dat qualijck becomen was/ als den Coninck van Vranckerijck/ ende de Coninginne van Enghelandt; Als oock des Conincx van Vranckerijcx Moeder/ den Coninck van Portugael *Don Antonio* assisterende/ in het weder-crijghen van de Eylanden van *Acores,* met der ghelijcke excusen meer. Doch hierom en heeft Schenck den moet niet verloren gegeven/maer hy heeft hem soo veel te meer tot tegen-weere gestelt/achtervolgende de oude lesse.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

Taxis wordt voor *Bon* gheschoten/ende binnen *Cevlen* statelijck begraven/ den *XXVI. Aprilis, Anno 1588.*

[**1588.**] **N**Evens andere cloecke ende dappere Crijchf-Helden / die den Coninck van Hispanten ghedient hebben/ is oock gheweest *Iohan Baptista Taxis,* Overste Luytenant van *Verdugo,* Gouverneur van Frieslandt. Hy was ghebooren te Straesburgh/eenes Post-meesters Sone/ die door sijne dapperheyt ende cloecke feyten in den Crijch bedreven/tot hoocheyt ende groote state gheclommen ende ghecomen is / ghelijck dat tot allen tijden ende in allen Landen ghebeurt is/ dat veele door hare manhafticheyt in den Crijch zijn ghenobiliteert ofte gheadelt gheworden/ daer van het oude spreucxken sijnen oorspronck ghenomen heeft/ *Mars nobilis ars.* Hy was cleyn van persoon/ maer groot van couragie/wijs van raedt/ende stout in het uytvoeren:

Major in exiguo regnabit corpore virtus.

Hy heeft den Spaenjaert ghedient/ maer hy en is de Spaensche Religie niet toe-ghedaen gheweest/ maer hieldt sich aen de Aughsburghsche Confessie/ d'welck de Spaenjaerden in hem hebben gheduldet ende gheleden/ om dat hy haer in den Crijch soo goede diensten dede. Hy en was nerghens nae soo bitter als veel ghespaniolizeerde Duytschen zijn/ maer hy ghebruyckte alle discretie ende beleeftheyt die hy conde ofte dorste teghen de Religions-verwanten. Doe hy Zutphen in-ghecreghen hadde *Anno 1582.* Soo is *D. Petrus Gellius de Bouma* Kercken-leeraer der Ghemeynte aldaer/ van sijn Soldaten ghevanghen/ [**1588.**] ende op groot rantsoen ghesett/ doch hy heeft hem aen sijne tafel ten eten ghenoodicht ende cortoisie ghedaen: Het is bedroeft ende seer leelijck/ dat yemandt teghen die den Crijch helpt voeren/ van welcker Religie hy niet heel vreemt en is. Doch wat en doet ende en werckt de eer-giericheyt ende gelt-giericheyt niet in de herten der Menschen?

De voor-verhaelde *Taxis* seer yverich ende besich zijnde om die van Bon te helpen benauwen/ ofte een voordeel af te sien/ gaende in den avondt-stondt alleen dichte onder de Stadt/ is van een mousache of jonghe/ die buyten ghesloten was/ ende achter de begravinghe lach te loeren/ door het hooft gheschoten/daer van hy stracx doodt ghebleven is:

La mouche va si souventau laict, qu'elle y demeure.

Het doode lichaem is in der Stadt ghebracht/ doch gherantsoneert/ ende nae Ceulen ghevoert /alwaer het in der Minder-broeders Clooster met groote pompe ende magnificentie / met pijpen en trommelen/ghesangh ende ghelol/op de Paepsche wijse/begraven is/ den *XXVI. Aprilis.* Het Lijck wierdt gheleydt van *Octavio Episcopo Colatino, des Paus Nuntius,* van den Grave van *Manderscheyt* met de Dom-Heeren/ de seven Stiften / Predick Heeren/ Carmeliten/Augustinen/ Minne-broers/Cruys Broeders/Abt ende Moniken van *S. Panthaleon,* van S. Marten ende voorts van de geheele Cleresie/die alle

[**1588.**] gaer voor aen ginghen. *Vbi cadaver, ibi aquilae.* Het Lijck volchden de Borgher-meesteren der Stadt Ceulen/de Raedts-Heeren des Ceur-Vorstes *Ernesti,* daer nae de Raedts-Heeren ende Officieren des Conincx van Hispanien. Hier nae zijn ghevolcht veel treffelijcke Borghers / *& sine nomine vulgus.*

Cùm moritur dives concurrunt undique [**1588.**] *cives.*

Jck en weet niet wat *Epitaphium* ofte Graf-schrijft datter op *Taxis* graf ghehouwen staet: My dunckt datter dit niet qualijck op passen en soude/.

Quisquis es, hoc te sepultus rogat, sua ne moveas seu inquietes ossa,
ut qui vivus nunquam quievit, nec alius quiescere passus est, saltem
quiescat mortuus.

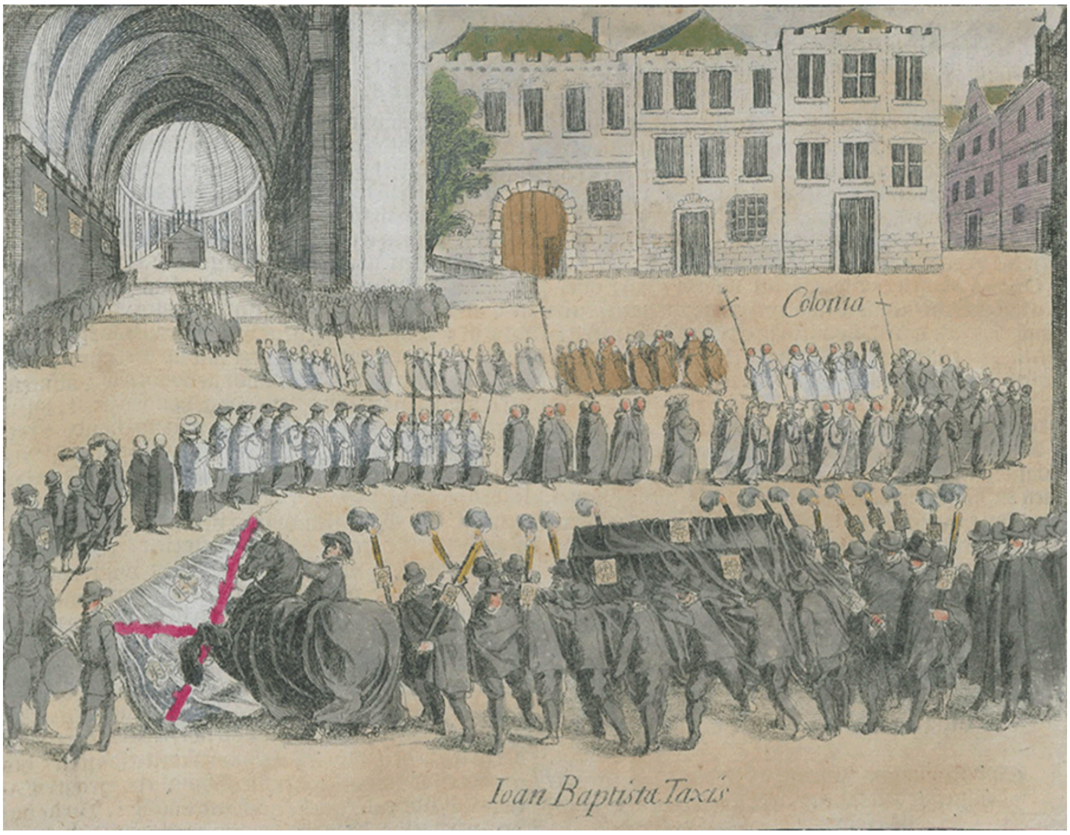

(195)

Marte fuit nulli, nulli virtute secundus
TAXIS cheu vili jam glandis concidit ictu,
Hoc tegitur tumulo, magno comitante boatu,
Gloria sic mundi transit quae magna videtur.

Uan de groote *Scheeps-armade,* die de Coninck van Hispanien ghesonden heeft/ om Enghelandt ende Neder-landt te vermeesteren/ *Anno 1588.*

[**1588.**] **N**V sal ick een weynichsken spreken van t'gene daer nimmermeer ghenoechsacm van gesproken noch gheschreven can worden. Jn den jare onses Heeren *1588.* heeft *Philippus II.* Coninck van Hispanien/ om Engelandt ende Neder-landt ghelijckelijck te over-vallen/ af-gheveerdicht die groote gheweldighe Scheeps-Armade/ die de *Onoverwinnelijcke* ghenoemt wierdt/ daer over men langhe ghetimmert ende toe-ghereydt heeft/ elck Coninck-rijck van Hispanien heeft voor sijn gedeelte ghemaeckt ende toe-gerustt soo veel Galioenen/ Galeassen/ Galeyen/ ende andere soorten van Schepen/ als de Coninck ende sijnen Raedt haer belastt ende verordineert hadden/ daer toe heele bosschagien hier en daer sijn ghevelt ende afghehouwen worden. De Coninc van Hispanien heeft selfs in drucke laten uytgaen in de Spaensche tale eene wijdt-luchtighe beschrijvinghe deser Armade / by *Michiel Aytsinger* verduytscht ende in drucke uyt-ghegheven in *Augusto 1588.* die mede gheordeelt heeft / ghelijck vast alle Spaens-ghesinde/dat de Coninginne van Engelandt voor seker soude over-wonnen worden/door de groote macht deser Armade/ d'welck hem beweecht heeft dese schampere verskens te maken/

Tu quae Romanas voluisti spernere leges,
Hispano disces subdere colla jugo.

Dat is: Ghy Coninginne stout veracht des Paus gebot/
Ghy sult den Spaenjaert haest worden tot eenen spot.

Daer zijn in dese Armade in alles geweest hondert ende dertich groote Schepen/ te weten vijf en sestich Galioenen/seer hooghe ghebout/ als Casteelen/welcker [**1588.**] sommighe soo groot waren/dat sy conden voeren duysent tonnen lasts/ jae daer over: Bequaem om te vechten/ indien sy bespronghen wierden/ maer niet bequaem om andere te bespringhen / want mense qualijck keeren en wenden conde: De Borst-weeringhen boven waeren meest vry voor Musquet coeghelen: Beneden waren sy vier of vijf voeten dicke van balcken en hout massijf in malcanderen ghewrocht: Soo dat sy scheut vry waren voor het Canon/ ten ware datse van heel nae by wel ghetroffen waren/ ghelijck nae der handt bevonden is/ alsmen veel clooten in het hout stekende gevonden heeft. Hier waren by *XXV. Vrcas* of Hulken/ van vijfhondert tot seven hondert tonnen lasts/ *XIX. Patasches,* tot seventich ende hondert tonnen last/ *XIII. Zabras, IIII. Galeassen,* ende vier Galeyen/'tsamen groot *57868.* tonnen last. De Galeassen waren verciert met Camers/ Capellen/ Toorens/ Predick-stoelen/ ende ander schoon gherief. Men condese Galey-wijse roeyen/ met seer groote riemen/ tot welcken eynde in yeder drie hondert Slaven waren. Jn dese Schepen waren neghenthien duysent/ twee hondert ende vijf en neghentich Soldaten: acht duysent/ vier hondert vijftich Boots-ghesellen/ ende twee duysent acht en tachtentich Riemers/ of Slaven die roeyden. Sy waren versien met twee duysent/ ses hondert ende dertich stucken Gheschuts van allerley soorten/ als groote ende middel-matighe Slanghen/ groote Canons/ halve ende heele/ oock drielinghen. By de boven-verhaelde Armade waren noch twintich cleyne Scheepkens/ diemen *Caravelles* noemt / ende thien *Falvas,* elck met ses riemen/ tot dienst ende gerief van

(196)

Hesperiae REGIS classem quis carmine dicet,
Quâ trux Christigenum teritabat perdere gentem,
Faetam armisqʒ virisqʒ DEUS quitalia ridet
Disijcit arma viros, servat Batavosque, Britannos.

[**1588.**] de groote Schepen. Al dese Schepen groot en cleyn waren wel ghestoffeert ende overvloedelijck voorsien met busse-poeder / coeghelen / en lonten: Oock met veel Trompetten / Vlagghen / Vaenen / en Wimpelen. Daer waren hondert seven en seventich Officieren die achtinge gaven op het Gheschutt / ende tgeene dat daer toe ghehoorde. Noch waren by dese Armade hondert vier en twintich *Aventureros,* dat is/ persoonen van qualiteyt ende vermoghen/welcke uyt vryen wille sonder soldije / haer by dese Armade vervoecht hebben/ om te hooren/sien/versoecken/leeren/ ende eere te behalen: Daer onder waren den *Prince van Ascoly,* de Marquisen van *Pennafiel,* ende *Barlango,* met noch ettelijcke Marquisen en jonge Graven/ by haer hebbende vier hondert ses en vijftich strijdtbare Dienaren. Daer en was niet een deghelijck geslachte / noch niet eenen grooten Heere in Spanien/ of hy en hadde op dese Armade sijnen Sone / Broeder/ Neve/of Verwant/die alle gaer meynden groote eere te gaen bevechten/ ende met grooten buyt wederom in Spanien te keeren. Noch waren in dese Armade hondert en tachtentich Gheestelijcke persoonen uyt allerley Ordenen/ om in Enghelandt van alle sulcke soorten als sy selfs waren te gaen planten / institueren/ ende formeren/ ende *Don Martin Alaccon* was in dese Armade/als *Vicarius* generael van de hellighe Jnquisitie. Daer en was gheenes volcx weyniger als Medicijn-meesters ende Chirurgijns/want daer en waren maer vijf *Medici,* ende vier *Chirurgi,* die elck hare Dienaers/ende Verbinders hadden. Het schijnt dat de Coninck ghemeynt heeft/dat hy sonder slach of stoot/door den schrick/Enghelandt ende Neder-landt innemen soude /ende datter derhalven niet veel Medicijn-meesters noch Chirurgijns van doene wesen en souden. Over dese gantsche Scheeps-Armade was Generael Overste *Lodovico Perez Hertoghe van Medina Sidonia,* die onder hem hadde *Don Francisco de Bobadilla, Don Diego de Piementel, Don* [**1588.**] *Francisco de Toledo, Don Alonzo Luzon, Don Patricio Ancelmo,* ende *Don Augustijn Mexia,* als Velt-Overste ofte Opper-Colonellen/ ende andere hooghe Bevel-Hebbers ende Officieren meer / die vele waren/ nae heysch van sulck een groote Armade. Alles in alles gherekent hooghe ende leeghe Officieren / met het ghemeyne Crijchs-volck / ende Boots-volck / soo zijn in dese Armade gheweest een en dertich duysent/ vier hondert/vijf en tneghentich Menschen/tot welcker noodruft voor ses maenden provisie gedaen was van bis-cuyt of twee-back / wijn/speck/caes/ drooghe vis/ rijs/boonen/erwten/olije/ asijn/met elf duysent/acht hondert een en vijftich pijpen vers water. Oock alderley scheeps ende huys-raedt / ende watmen bedencken conde datmen van noode hadde in een Armade ofte Velt-Legher/als seelen/touwen/ coorden/ anckers/ molens of wind-asen om 't Gheschutt aen landt te brenghen / block-waghens/ berders en deelen. Jtem *7000.* Haeck-bussen met allerley toe-behoor/ *1000.* Musquetten/ *10000.* Lansen/ *10000.* Hellebaerden/ *6000.* Spiessen. Jtem een groot ghetal schuppen / spaen / forquetten / *&c.* Dese groote ghewaldighe Armade coste den Conincx daghelijcx dertich duysent Ducaten. Sy is uyt de Haven van *Lisbona* 'tseyle ghegaen den *XXIX. Maij, 1588.* Den *XXI. Iulij* is sy uyt de *Corogne* in Galissien ghevaren. Daer en waren noch en mosten in dese Armade gheen Vrouwen of Hoeren zijn/op groote penen en straffen: Maer sy huyrden ettelijcke Schepen daer mede sy de Armade volghden.

Boven al de groote toe-rustinghe daer van ick tot noch toe ghesproken hebbe/ soo heeft de Prince van *Parma* hier in Neder-landt toe-gherust ende veerdich ghemaeckt een groote Vlote van Schepen ende veel Crijchs-volck/in de Havenen van Duynkercke Greoelinghe/ Sluys/ende andere plaetsen/om sich by de

[**1588.**] Spaensche Armade te vervoeghen/ als sy tusschen Enghelandt ende de Neder-landen soude ghecomen zijn. Om welcke Schepen des te bequamelijcker ende met minderen ghevaer by malcanderen te brenghen/ soo heeft hy verscheydene graven en binnen-vaerden in Vlaenderen verdiept / daer aen te werck stellende veel duysent Menschen: Hy heeft by een ghebracht hondert Heude-schepen met victualie ende amonitie gheladen: twee hondert seventich Plat-bodem schepen: twee en dertich Oorloch-schepen; Noch vijf groote Schepen te Hamborgh/ende elders oock vijve aenghehouden. Om dese Schepen te bemannen liet hy te Hamborgh/Bremen/Embden/ende elders veel Scheeps-volck aennemen. Hy hadde twee duysent ydele tonnen of vaten sterc laten binden/ ende propijs bereyden/om stracx Bruggen daer op te maken over de Rivieren/ tot welcken eynde hy oock hadde laten houwen ende onder met yseren poincten / ende ter sijden met clampen laten beslaen / menichte van groote balcken / die oock dienen souden om de Havenen te sluyten ende toe te peylen. Hy hadde oock veel scheepkens laten toe-bereyden met back-ovens. Hy hadde schrickelijcke veel mutsaerts ende rijs-bossen laten snijden /binden/ ende t'schepe brenghen: Jtem veel sadels/toomen/hamen/ ende allerley Peerdts-ghereetschap: Oock veel treck-peerden/seer veel geschut/ met amunitie/ende victualie in over-vloet. By Nieupoort hadde hy veerdich ligghen ses en vijftich Vaendelen Soldaten/ elck Vaendel gherekent op hondert coppen: By Dirmuyden twee hondert seven Vaendelen: By Cortrijck vijf duysent Ruyteren.

De Paus van Roome *Sixtus V.* heeft tot de bovenverhaelde Crijchs-rustinghe ghevoecht sijne Gheestelijcke wapenen/publicerende sijn *Crusade* ende *Bullen* voor de gheene die haer op dese Armade begeven/ende in den dienst van den Coninc haer leven verliesen souden/haer belovende volle indulgentie ende vergevinghe van alle hare sonden. De Enghelsche ende Neder-landers [**1588.**] spotten hier mede/seggende: *dat de duyvel eenen straet-schender was, ende dat hy op sulcke paspoorten niet en paste.* Maer de Paus beloofde oock tot dese enterprinse te contribueren tien hondert duysent Ducaten/d'een helft terstont / d'ander helft alser in Enghelandt een goede Haven soude verovert wesen: Dit vertrooste de Soldaten beter/dan de Bullen en Aflaten. De Paus heeft de Enghelsche ontslaghen van den eedt die sy de Coninginne ghedaen hadden/daer by belastende alle Enghels-Carholijcke/dat sy / elck met sulcke macht als hy conde op-brenghen/ sich vervoeghen souden by het Heyr-legher des Conincx ende des Princen van Parma / om het Catholijcke gheloove in Enghelandt te helpen restitueren.

Om de Coninginne in slape te wieghen/ ende om haer te doen vermoeden/ dat het niet op haer/maer op de Geunieerde Provincien gemunt was/so heeft de Coninck van Hispanien in dit voor-jaer een solemnele vrede-handelinghe met de Coninginne van Enghelandt aenghevanghen/ tot welcken eynde beyder sijdts Ghesanten te *Borborgh* in Vlaenderen vergadert ende by malcanderen ghecomen zijn/ ende so langhe ghebleven/ tot dat de Spacusche Armade voor handen was /waer van als de Prince van *Parma* gewisse tijdinge hadde/siende den windt uyt den Zuyd-Westen wayen /so sprack hy tot eenige sijne vertroude vrienden/ *Questo vento fara la pace, Desen windt sal de vrede maken.*

Maer ter wijle dese Spaensche Armade onder seyl is /soo moet ick hier verhalen wat de Engelsche ende Neder-landers ghedaen hebben. De Coninginne van den Coninck in Vranckerijck ende andere Heeren secretelijck/doch sekerlijck verwitticht zijnde / dat het *pro prima instantia* op haer ghemuntt was / heeft in der haeste toegherustt ontrent hondert ende vijftich so groote/als cleyne Schepen/welcker ghetal dagelijcx

[**1588.**] toe-nam/daer in stellende ende ghebruyckende alleen hare onder-saten/ gheen vreemdelinghen. *Mi Lord Charles Hawart* was Admirael / eñ *Sir Francis Draeck* sijnen Vice-Admirael. Alle Man door gheeheel Enghelandt is in wapenen gebrocht/onder Capiteynen ende Regimenten verdeylt/ ende daghelijcx in den Crijchs-handel gheoeffent gheworden. De Coninginne reedt over al door het Landt daer de alarm plaetsen verordineert waren/ ordre ghevende/ ende hare onder-saten troostende ende een herte in't lijf sprekende.

De Staten der vereenichde Provincien en hebben oock niet geslapen/maer sy hebben ontrent negentich Schepen toe-gherustt ende ghereet ghehouden/groot of cleyn/ nae de gheleghentheyt van haere Rivieren/ Havenen/ende Zee-custen / daer mede sy besett hebben alle de Havenen/ van Vlaenderen/ van Lillo af tot Grevelinghen ende Cales/ om te beletten/dat *Parma* met sijn Vlote nergens uyt de Vlaemsche Havenen soude comen / nochte sich by de Spaensche Schepen vervoeghen connen. Oock heeft sijn Excellentie ende de Staten de Zee-steden met goet sterck garnisoen wel voorsien: Ende *Iustinus van Nassou* Admirael/met *Ioos de Moor* Vice-Admirael van Zeelandt/zijn ghesonden om haer te voeghen by den Enghelschen Vice-Admirael *Mi Lord Henri Seymer,* ende te gaen ligghen tusschen Cales ende Dover/ sterck wesende ontrent vijf en dertich Schepen groot en cleen/van tachtentich tot hondert vijftich vaten/uytnemende wel gemant met cloeck Zee-volck/ende met twaelf hondert Musquettiers/ghecoren uyt alle Regimenten/wel gheoeffent ende gheresolveert te vechten als Mannen.

De Enghelsche hebben ettelijcke malen/insonderheyt op den *2.3.4.5.6.7.8.* ende *9. Augusti,* met de Spaensche cloeckelijck gevochten/strijdende als Helden *pro aris & focis,* voor vrouwen en kinderen/ voor goet en bloet/den Spaenjaert elcke reyse met behendicheyt [**1588.**] den windt af-nemende /hare cleyne Schepen propijsser ende handigher zijnde / als die groote onhebbelijcke Spaensche waren. Op den *VII. Augusti* hebben de Enghelsche acht van hare slechste Schepen ghenomen/ ende hebben daer in ghebracht alderhande wilt vuyr ende brandighe materie/ende die te twee uyren nae midder-nacht in brande ghesteken/ ende voor windt ende getijde recht op de Spaensche Schepen aen/die voor *Cales* op ancker laghen/ghestuyrt/ die sulck eenen schrick ende alarm onder de Spaenjaerden brochten/dat sy roepede/ *De brandt-schepen van Antwerpen, de brandt-schepen van Antwerpen,* terstont hare anckers ende cabels af-hieuwen/ende haer seer confuyselijck nae de ruyme Zee begaven. Jn dit haestich vluchten wiert *Don Hugo de Moncados* groote Galeassens roer onclaer/ende dreef op strant voor *Cales,* alwaer hem de Enghelsche lustich aen-vielen/ hy werdt doodt gheschoten/ ende het meeste deel des volcx dat by hem op dit Schip was; Eenighe verdroncken/ meynende haer selven te salveren: Het Schip werdt gheplundert / daer in/ benevens veel andere costelijckheyt/ ghevonden zijn vijf en vijftich duysent Ducaten aen gelde. De Neder-landers hebhen tot haren buyt ghecreghen twee Galeonen/seven hondert ende acht hondert vaten groot / op welcker een was *Don Francisco de Toledo,* die leck gheworden zijnde/met eenen boot vluchtte ende ontquam: Op het andere was *Don Diego Piementel,* d'welck *Ioncker Peter Verdoes* abordeerde ende in Zeelant bracht. De Vaene daer van heeft hy in S. Peters Kercke binnen Leyden gehangen/soo lanck zijnde/dat sy streckt van 'tbovenste des gewelfsels/dat nochtans hooge is/tot op den gront/noch een groot eynde opgewonden zijnde, Daer staet een *Crucifix* op/met dese woorden/

EXSVRGE CHRISTE, ET VINDICA CAVSAM TVAM.

+ De Enghelsche en hebben in al dit Scheeps-ghevecht niet boven hondert Man verloren / nochtans waren sy haren vyandt elcke reyse soo nae / dat sy malcanderen met hare pijcken afreycken ende quetsen conden: Sy schoten al haer Gheschut/ d'een sijde voor / d'andere nae los/ op de Spaensche/ als oock haer Handt-geschut ende Musquetten/ ende dit somtijdts eenen gheheelen dach lanck/immers soo langhe als sy cruyt en loot hadden/ maer sy en vonden niet gheraden de Spaensche Schepen te aborderen/ om 'tgroot voordeel dat die hadden van wegen de grootte harer Schepen/die als Casteelen in de Zee laghen en vlotten/ende langhe teghen de scheuten van 'tgrof Gheschutt conden harderen. Soo dat de Enghelsche ende de Nederlanders voor oogen sagen eñ bekennen moesten/dat sy veel te swack waren tegen dese overgroote Schepen te vechten/ soo niet Godt de Heere haer merckelijck ghesterckt/ ende d'over winninghe ghegheven en hadde: D'welck noch meer ghebleken heeft/ als onsen goeden Godt ende noodt-hulper al desen Somer de Spaensche Armade met sijne stormwinden uyt den hooghen Hemel soo merckelijck ende soo crachtelijck bestormt ende bestreden heeft/ dat sy vluchtende voor de Enghelsche ende Neder-landtsche Schepen/ meestendeels van Godes handt zijn gheslaghen ende te schande ghemaeckt. Soo dat wel met rechte ende seer aerdich de Hooch-geleerde *Theologus David Chytraeus,* dese versen/die eertijdts *Claudianus* van de victorie die Godt den godtsaligen Keyser *Theodosio* miraculeuselijck ghegheven heeft/op de Coninginne *Elysabet* ghepast heeft: +1588

O nimium dilecta Deo, cui fundit ab antris
AEolus armatas acies, cui militat aether,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Men heeft nae der hant vernomen/dat de Spaenjaerden tusschen Enghelandt ende Neder-landt verloren hebben tusschen de vier ende vijfduysent Mannen/ [**1588.**] behalven veel gequetste/die meest nae der handt op Zee storven. Sy hebben verloren elf van haere principale groote Schepen/ ende sy zijn volschrick en vreese Noordwaerts achter om Enghelandt/Schotlandt/ ende Yrlandt nae huys ghevaren/ passerende tusschen de *Orcades* ende *Fayre-Ille.* Doch daer zijn op de custen van Yrlandt wel acht en dertich van dese vluchtende Schepen door de storm-winden te schande ghecomen ende vergaen / daer van weynich volcx ghebercht wierdt: Onder de welcke waren het groote Galeon van *Michiel Oquendo,* ende twee groote Venetiaensche Schepen: Eenighe wierden wederom nae Enghelandt ghedreven / ende ghecreghen: Eenighe wierden by die van *Rochelle* ghenomen. Daer zijnder twee groote onder Noorweghe ghebleven/ een groote Galeasse is door tempeest ghedreven tot *Hable de grace* in Vranckerijck. Jn somma van de hondert vier en dertich Schepen die uyt Spanien gheseylt waren/ en zijnder maer ontrent drie en vijftich wederom te huys ghecomen / soo groote / als cleyne/daer onder eenighe te rugghe waren gekeert/ by dit of dat ghebreck/ eer sy in de Enghelsche Zee ghecomen waren. Twee van de Galioenen die 'thuys ghecomen waren/gheraeckten in brandt in de Haven ligghende/ andere meer heeft de handt des Heeren vervolcht ende te schande ghemaeckt/ als sy meynden ontvluchtt ende hem ontcomen te zijn. Veele Menschen van de Armade te huys comende / zijn gaen quijnen/ ende eyndelijck in elende ghestorven. Jnsonderheyt is het notabel/ dat corts nae dat dese overighe Schepen in Spanien aenghecomen waeren / de principale hoofden ende beleyders daer van ghestorven zijn / als namelijck *Don Ian Martines de Richaldo, Don Diego Flores de Valdez, Don Michiel Oquendo, Don Alonzo de Lieva, Don Diego de*

[**1588.**] *Maldinado, Don Francisco Bonadillio, Don Ieorgio Mauriques,* alle gaer van den hooghen Crijchs-raedt in de Armade. Veele groote Dons zijnder verdroncken/ als onder andere *Thomas Perenot van Granvella* Grave van *Cantecroy;* Jn Zeelandt bleef langhe ghevanghen sitten *Don Diego de Piementel, Mastro del Campo;* Jn Enghelandt *Don Pedro Valdes, Don Basco de Silva,* ende *Don Alonso de Sayas; Don Alonso de Lucon* Overste van *XXXII.* Vaendelen werdt in Yrlandt ghevanghen ghecreghen van *Sir Richard Bingam,* als oock *Don Rodrigo de Lasso,* ende twee van den huyse/ *Cordua,* voor de welcke *Mons de Tiligni* ghelooft werdt/ die gheduyrende de belegheringhe voor Antwerpen ghevanghen was/ende dus langhe te Doornick gheseten hadde.

Ghelijck gheduyrende het perijckel in Enghelandt ende in Neder-landt veel vast ende bede-daghen ghehouden zijn/ alsoo isser nae de volcomene verlossinge/ soo in Enghelandt/als in Neder-landt eenen al-ghemeynen danck-seggingh dach van de Coninginne ende de Staten verordineert/ ende ghehouden op den *XXIX. Novembris stylo novo,* met bevell/ dat een yeghelijck Godt den Heere vierichlijck dancken ende loven soude voor de over-groote ghenade / die hy den Jn-woonderen van Enghelandt ende van Neder-landt bewesen hadde/ te schande makende ende verstroyende die groote Spaensche Armade/ by veelen voor *Onwinnelijck* gheachtt. Jck hebbe des maels te Franiker studerende/ *Aisinghers* versen aldus gheinverteert/

Vos qui Christigenûm voluisti perdere gentem,
Anglae discetis subdere colla jugo.

Die van dese machtighe Armade meer begheert te lesen/die besie ende lese *Meteren, I. Petit, Xerxen Hispanicum,* de Caerten daer van ghedruckt/ende veel andere particuliere Tractaetgens/ als onder andere [**1588.**] mijn Oratie/ die ick des maels in het Latijn te Franiker hebbe drucken laten/ tot verbreydinghe ende groot-makinge van Godes eere; Waer op de Hoochgheleerde *Doctor Sibrandus Lubberti* dit *Epigramma* ghemaeckt heeft:

Vidit ut Hispani funestam sanguine classem
Relligio, sancta talia voce refert:
Indos sufficiat crudeli morte necasse,
Anglia sit nostro tuta sub imperio.
Dixit, & indomitas disjecit turbine naves,
Submersitque mari corpora, tela, rates.
Sic pereat quicunque Dei contemnit honorem,
Et contra sanctos bella nesanda gerit.

Ende de Eerweerdighe Godtsalighe *Theodorus Beza* heefter dese aerdighe versen van ghemaeckt:

Staverat innumeris Hispanus navibus aequor,
Regnis juncturus sceptra Britanna suis.
Tanti hujus rogitas quae motus caussa? Superbos
Impulit Ambitio: Vexit Avaritia.
Quàm bene te Ambitio mersit vanissima ventus:
Et tumidos tumidae vos superastis Aquae.
Quàm bene totius raptores orbis avaros
Hausit inexhausti justa vorago maris.
At tu cui venti, cui totum militat aequor,
Regina ômundi totius una decus:
Sic regnare Deo perge Ambitione remota,
Prodiga sic opibus perge juvare pios:

Vt te Angli longum, longum Anglis ipsa fruaris,
Quàm dilecta bonis, tam metuenda malis.

De Staten van Zeelandt deden een *Medallie* snijden en munten ter ghedachtenisse van de comste ende onder-ganck deser Armade. Op d'eene sijde was het wapen van Zeelandt/ met dese woorden/ *Soli Deo*

[**1588.**] *gloria, Gode alleen de eere.* Aen d'ander sijde waren af-ghebeeldet eenighe groote Schepen/ende daer nevens stonden dese woorden / *Classis Hispanica, De Spaensche Vlote,* ende daer benevens rontom her/ [**1588.**] *Venit, juit, fuit, 1588.* dat is/ *Sy quam, ginck, verginck.*

> *2.* Par. *37.* v. *7. 8.*
> *Hebt eenen goeden moet, en vveest vrymoedich, en vreest niet, ende en vvort niet versaecht voor den Coninc van Assur, noch voor alle den hoop die by hem is, want daer is eenen grooteren met ons, dan met hem. Met hem is eenen vleeschelijcken arm, met ons daer en teghen is de Heere onse Godt, dat hy ons helpe, ende voere onsen crijch.*

Belegheringhe der Stadt *Bon* by den Prince van *Chimay,* uyt last van *Parma, Anno 1588.*

[**1588.**] **D**E Hertoghe van Cleve woude geern gesien hebben/ dat *Ernestus* Hertoghe van Beyeren Arch-Bisschop van Ceulen/ met den Oversten Schenck in der vriendtschap gehandelt hadde/ op dat het garnisoen van Bon de om-liggende Provincien met rooven en brant-schatten met en soude in den grondt verderven ende te schande maken: Jae hy riedt hem/ conde hy gheen bestendich noch langh-duyrich accoort met hem maken/ dat hy ten minsten voor eenen tijt lanck *treves* ofte stille-stant van wapenen ende vyandtschap maken soude / op dat hy sich midler wijle met voeghe tot den Crijch ende belegheringhe der Stadt soude mogen schicken. Dusdanighen voor-slach heeft de Hertoghe van Cleve op den Oversten Schenck ghedaen / die daer wel nae soude gheluystert hebben: Maer de Bisschop van Ceulen en was hier toe gantschelijck niet ghesinnet/ achtende dat het sijn hoocheyt / eere/ ende reputatie te nae soude gaen/ dat hy/ die een Ceur-Vorst des [**1588.**] Rijcx was/ sich in verdrach gheven soude met eenen Marten Schenck/ weynich denckende op die oude spreucke/

> *A cane non magno saepe tenetur aper,*
> *Imo, etiam crinis unus habet umbram suam.*

De Ceur-Vorst heeft den Prince van *Parma* om hulpe aengheroepen/ weynich behertighende/dat hy dus doende menich duysent Menschen in sijn eyghen Landt hertelijck bedroeven/ende in den gront bederven soude. Ten quam den Hertoghe van *Parma* niet wel / dat hy sijn Legher verminderen soude/ eenich volck nae Bon sendende /om dat te belegheren/ alsoo het even den tijdt was/dat de Spaensche Vlote/om Enghelandt ende Neder-landt te over-vallen/ voor de handt was/die hy uyt last van den Coninck sijnen

[**1588.**] meester moeste assisteren ende te rechte helpen: Nochtans de wijle aen den Ceulschen Crijch soo heel veele gheleghen was/ soo heeft hy den *Prince van Chimay,* eenighen Sone van den Hertoghe van Aerschot/ in de Meerte derwaerts ghesonden / met ses Nederlandtsche Benden van Ordonnantien/ ende ses Benden lichte Peerden/gecommandeert by uyt-landers. Hier by waren eenighe Lottringhsche Regimenten/ oock Luycksche/ Duytsche/ ende een Neapolitaens van twaelf Vaendelen/onder *Carlo Spinelli.* De Prince van *Parma* heeft *Verdugo,* den Gouverneur van van Frieslandt/belastt/dat hy sijnen Oversten Luytenant *Taxis* soude senden/ om den Prince van *Chimay* met raedt en daedt by te woonen. Oock hadde *Parma* derwaerts ghesonden *Don Maurico de Lara,* om *Chimay* op alles instructie te gheven/ als die des Landts gheleghentheyt wel bekent was: Maer desen en bleef niet langhe in het Legher voor Bon/ hy keerde haestelijck wederom nae Vlaenderen/om den tocht op Engelandt te helpen doen met de Spaensche Armade/hoopende grootē buyt eñ eere daer te halen.

Binnen der Stadt was Gouverneur *de Baron Otto* [**1588.**] *van Potlits,* een cloeck Crijchs-man/ende hadde by hem *Christoffel VVolf,* ende andere cloccke Crijchs-lieden meer/die haer uyterste beste ghedaen hebben/om den vyandt de Stadt te onthouden/weynich passende op sijn schieten/ ende ander ghewelt. Nae dat de Spaensche Vlote door de handt Godes gheruineert ende meest verdroncken was/soo is *Graef Peter Ernst van Mansvelt* uyt Vlaenderen ghecomen in het Leger voor Bon/die met de reste/ dese Stadt heeft helpen dwinghen. Soo dat Schenck siende/ datter gheen ontsett te verwachten en was/ soo heeft hy de belegherde ontboden/ dat sy met den vyandt souden appoincteren soo sy best conden/ d'welck gheschiedt is op den neghen en twintichsten *Septembris, Anno 1588.* na dat sy een half jaer lanck waren belegert geweest. Het garnisoen isser uyt getrocken met hare wapenen/ bagghen/ende bagagie/ (meest gherooft goet zijnde) ende zijn gheconvoyeert gheweest tot Rijn-Berck/ ende tot Wachtendonck toe. De Crijchs-lieden segghen.

De bello aliquid, de pace nihil.

(197)

Nempe illud verum, quavis incertior horâ,
Quolibet est folio fortuna volubilis, ecce
Urbs quae capta fuit-SCHENCKI virtute potenti
Pandit mox hosti portas, et cessit Ibero.

Wachtendonck by Mansvelt beleghert ende ghewonnen den *XX. Decembris, Anno 1588.*

[**1588.**] **N**Ae dat *Parma* sijnen tijdt/volck/ en gelt eenige weken aen een onnuttelijck ende te vergheefs voor Berghen op Zoom gespilt hadde/ soo heeft hy sijnen Legher doen op-breken/ ende hy heeft de swackste compagnien in garnisoen ghebracht/ende een goet deel des selfden heeft hy onder het beleydt van *Graef Peter Ernst van Mansvelt* ghesonden om *VVachtendonck* te belegeren/een Stedeken gheleghen in het over-quartier van Gelderlandt/op de Riviere Niers/twee mijlen van Geldre. Hy is daer voor gecomen *in Octobri,* ende heeft stracx voor den Coninck de Stadt op-gheheyscht/ daer die van binnen niet nae luysteren en wouden. Derhalven soo heeft *Mansvelt* begonnen de Stadt te beschieten/ maer siende de ghelegentheyt so aen/dat of hy schoon met schieten bresse ofte openinghe ghemaeckt hadde ghehadt/datter qualijck middel was om eenen storm aen te brenghen: Soo heeft hy dat laten blijven/ende hy heeft twee hooghe platte formen ofte catten daer voor ghemaeckt/van de welcke hy dapperlijck op de huysen ghesthoten/oock vuyr en vlamme in de Stadt gheworpen heeft/ schietende met vierighe brandende ofte gloeyende clooten: Hy heeft schier alle de daken van de huysen afgheschoten/ende belette allen tegenweer die die van binnen doen conden/ soo dat sy haer op de straten niet en dorsten begheven/oock niet dorsten in hare huysen blijven/ maer moesten haer in de kelders verberghen/noch herte/noch middel hebbende om het schrickelijcke wijdt-uyt-berstende vuyr te lesschen. De vuyr-ballen daer mede *Mansvelt* de Stadt van *VVachtendonck* beschooten eñ bespogen heeft/zijn ghemaeckt binnen de Stadt Venlo/ daer seer constighe vuyr-werckers woonden/ ende maeckten veel van dese helsche coeghels/om huysen en Steden daer mede in den brandt te brenghen/ maer het heeft haer [**1588.**] selfs seer qualijck becomen/ want als de jonghe Hertoghe van Cleve aldaer ghecomen was/ corts voor de belegheringhe van *VVachtendonck,* soo hebben die van Venlo sijne Doorluchticheyt een treffelijck bancquet gheschoncken/ ende tot een triumphe / (doch te ghelijcke oock om een proeve te doen wat cracht ende werckinghe dat dese vuyr-ballen souden doen) zijnder eenighe in de lucht gheworpen/die neder-vallende op eenighe weeck-dakige huysen/ende de selfde in brant brenghende/ ende door gheen middelen connende ghedempt worden/ (dat zijn de beste die soo ghetempert zijn) soo is het eene huys voor/het andere nae/in den brandt ghecomen/die soo langhe voorder en voorder gecropen ende gelopen is/tot dat wel de halve Stadt is afghebrandt:

> ----- *Nec enim lex justior ulla*
> *Quam necis artifices arte perire sua.*

Binnen de Stadt van *VVachtendonck* was Gouverneur eenen Capiteyn / toeghenaemt *Lanckhayr,* die met sijn Soldaten/hardt teghen ghehouden heeft/ haer quijtende nae behooren: Maer *Lanckhayr* doodt gebleven zijnde/ende de Soldaten niet connende haer langher voor des vyandts schieten en vuyr-werpen verberghen: Oock heel vermoeyt zijnde door het langhe waken en braken: Ende wel wetende dat sy geen ontsett te verwachten en hadden/midts dat het saysoen des jaers gants onbequaem was om derwaerts te comen met volck ende allerley Crijchs-rustinghe: Als mede/ overmidts de Borgheren door de groote schade die sy aen hare huysen/ ende andersins gheleden hadden/ al haer beste rieden tot verdrach: Soo hebben sy nae twee maenden belegheringhe de Stadt

(198)

MANSVELDI parvis sensim data flamma favillis
Surgit, et alta petit celeri fastigia vento
Implentur clamore viae, inmedio igne furit MARS,
Nassovius miles jam factâ pace recessit.

[**1588.**] over-ghegheven in handen van *Mansvelt,* op den *xx.* dach *Decembris,* het Crijchs-volck uyt-treckende alleen met het sijd-gheweer/doch mede nemende bagge ende bagagije/ ende de Ruyteren namen oock hare Peerden mede.

Mansvelt meester van de Stadt gheworden zijnde/ heeft de selfde met noodt-wendich garnisoen besett/ [**1588.**] de reste van sijn Legher heeft hy ghelogiert in het Landt van Gulick / tot grooten overlast der neutrale Landen/ die haer den winter over den cost gheven moesten/ voor slaghen ende quade snuyvighe woorden.

Aliquid mali propter vicinum malum.

Marten Schencks aenslach op *Niemeghen,* daer hy verdrinckt / den *X. Augusti, Anno 1589.*

[**1589.**] **S**Jnt dat Marten Schenck des Conincx sijde verlaten/ ende hem in dienst van de Staten begheven heeft/ soo heeft hy altijdt gepractiseert/ hoe hy de Stadt van Niemeghen soude connen over-vallen / want om met ghewelt te belegheren/ daer en wist hy gheenen raedt toe/ soo langhe als der Staten saken soo verwerret stonden. Derhalven so heeft hy met behendicheyt ende verrasschinghe ghepoocht sijn voor-nemen in het werck te stellen. Tot desen eynde is hy in den beginne van *Augusto Anno 1589.* den Rijn-stroom afghecomen voor by Wesel/ Rees/ en Emmerijck/ tot aen de Schanse van hem ghebout/ende nae sijnen name ghenoemt/ gheleghen op een Eylandeken/ daer sich den Rijn in tween is verdeylende/ d'een strenghe loopende nae Arnhem/ d'ander nae Niemeghen/ ende wordt de Wale ghenoemt. Hy heeft ontrent twintich soo groote / als cleyne Schepen ghehadt/ ende vijf Ponten/ daer hy sijn Voet-volck ende Gheschutt in-ghesett heeft: Het Peerde-volck liet hy te lande nae Niemeghen rijden. Hy selve is met het Voet-volck den thienden *Augusti* de Wale afghevaren/ ende is den aenstaenden nacht [**1589.**] goet tijdt voor Niemeghen ghecomen/ doch eenighe van sijn Schepen zijn door de duysterheyt des nachts de Stadt voor by ghevaren/ ende en conden teghen stroom voor by het rondeel van der Stadt niet haest ghenoech wederom op-comen: Eenighe Schepen met volc zijn te spade aen gecomen/ het water was so hooghe datmense niet voort-steken en conde met boomen/ ende sy waren onbequaem om te roeyen. *Schenc* met vijf groote / ende eenighe cleyne Scheepkens vol volcx tot aen de Crane ghecomen zijnde/ heeft gheresolveert sijnen aenslach in't werck te stellen/hopende dat midler wijle de andere aencomen souden/daer hy doch tot den letsten toe sijnen aenslach niet eenen van sijne Capiteyns ontdeckt en hadde / d'welck mede een oorsake was van hare dolinghe/ ende dat sy ter rechter plaetse met hare Schepen niet aen en leydden. Schenck selfs landede by de Maye-poorte/ende hy heeft met storm-rammen ofte balcken/ tot dien eynde propijs gemaeckt/ S. Antonis Poorte op-gheloopen/hoe-wel datse van binnen toe-gemetselt was:

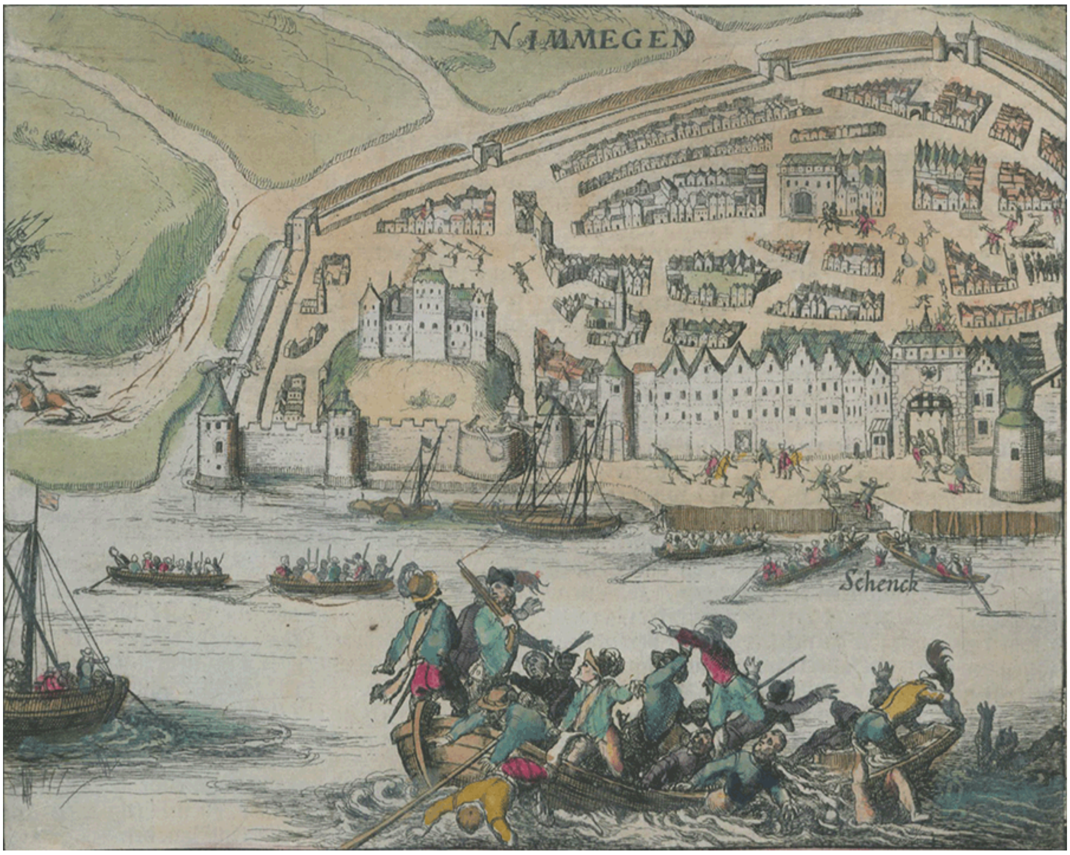

(199)

NOVIMAGUM belli DUX SCHENCKIUS impiger instat
Arte novâ superare, sed heu, post Marte rebelli
Magnanimus nimium mersus letalibus armis,
Effugientem animam fluitantibus evomit undis.

[**1589.**] Oock braken sijn Soldaten yseren tralien ende vensters aen een huys in de Stadts-muyren/ door het welcke sy meynden in de Stadt te gheraken/ (even aldus hebben *Anno 1569.* die van de Religie *Nismes* inghecreghen:) Maer wat *Schenck* dede/hy en conde niet volcx genoech in dit huys crijghen/elck vreesde voor sijn leven/ oock liep het te langhe aen eer de Soldaten door dese gaten een voor een conden in-cruypen. De Borghers in gheweer en wapen ghecomen zijnde/ hebben soo dapper in dit huys (d'welck sy nochtans niet en dorsten aen-vallen) met Musquetten ende Roers gheschoten/ dat Schencks Soldaten daer niet uyt-comen en dorsten; Stracx zijnder twee Velt-stucken tot voor dit huys ghesleept/daer mede sy eenighe scheuten in dit huys ghedaen hebbende/ soo zijn de Soldaten ende Borghers met sulck ghewelt op Schencks volck in-ghedronghen/dat syse daer uyt dreven/ den meesten deel doodt slaende. Midler wijle waren de Ruyteren met eenich Voetvolck besich/ om de Hessensche Poorte open te crijghen/ maer het was te late begost/ want eer sy de sloten ende grendels conden af-breken/ soo wierdt het claer dach / soo dat sy daer afgheslaghen wierden: Want het quam al op de beenen datter in de Stadt was / Soldaten / Borghers / Mannen/ Vrouwen/ Jonghers/d'een schietende/d'ander met steenen werpende. Schenck siende ende bevindende dat den aen-slach ghefalieert was/ soo is hy met sijn volck af-gheweken / ende nae de Schepen ghevluchtt/ eermen die uyt der Stadt in den grondt schoot. Dit vluchten is met sulcke disordre ende verbaestheyt toe-ghegaen/ dat elck een van de Caye in de Ponten/ Schepen/ende Schuyten Springhende/de selfde soo over-laden wierden/ dat eenighe te gronde ginghen/ ende onder andere mede dat Schip daer Schenck in was: Die niet wel swemmen en conden/ verdroncken/onder de welcke *Schenck* was/ die soo [**1589.**] swaer gheharnascht was/ dat hy stracx te gronde ginck ende niet wederom op en quam. Een Crijchsman/ die in soo menich ghevecht ende schermutsinghe gheweest was/ moest daer door het water om den hals comen: *Vt vixit, ita motixit, sine lux, sine crux, sine Deus.* Eenighe der Schepen dreven voor stroom een halve mijle beneden de Stadt. Doch een van de grootste Ponten vol volcx werdt met de cracht des strooms ghedreven aen een van des Stadts thoorns / ghenoemt S. Huyberts thoorn/ ende wat sy deden sy en conden daer niet af-comen/ sy wierden soo dapper beschoten ende met steenen ghesmeten / datter veele over boort spronghen/ende die niet heel wel swemmen conden / die verdroncken/ want den stroom is aldaer seer breedt. Jn somma daer is veel volcx buyten om den hals ghecomen/ maer binnen niet boven acht of neghen/ soo doodt als ghequetst. Als het nu hooghe dach gheworden was/ soo voeren die van Niemeghen met Schuyten en Shepen op het water/ om verdronckene Menschen/en wat sy crijghen conden/met netten/ dregghen/ ende haken te visschen. Onder andere vonden sy een doodt lichaem met een schoon harnas ende goede cleederen aen/d'welck aen landt ghebracht zijnde/ soo zijnder gheweest/ die stracx kenden dat het Schenck was/insonderheyt aen de lijckteeckenen der wonden/ die hy in het aen-sicht ende elders hadde/waer over sy seer verblijt waren/want hy was haeren heftichsten vyandt. Sy hebben het doode lichaem ghevierendeelt/ het hooft op S. Antonis Poorte/ ende de vieren-deels aen halve galghen op verscheydene hoecken ende Poorten der Stadt ghehanghen. Maer sy hebbense corts wederom af-ghenomen / door last van den *Marquis van Varrabon,* Stadt-houder in het over-quartier van

[**1589.**] Gelder-landt/ overmidts dat Schencks Soldaten/ om dese schande haeres Oversten te wreken/ al de Borghers van Niemeghen die sy crijghen conden/ op-hinghen/ofte doodt sloeghen/sonder eenighe ghenade. Het hooft ende quartieren af-ghenomen zijnde/wierden in een kiste gheleyt/ende in eenen thoorn ghesloten/ daer sy soo langhe ghestaen hebben/ tot dat twee jaren daer nae sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits de Stadt in-creech/ die heeft den dooden *Schenck* nae Crijchs-ghebruyck laten begraven in de groote Kercke/ voor den hooghen Altaer/ in het grafder Hertoghen van Gelder-landt. Sijn Excellentie is met al de Crijchs-Overste/ Ritmeesters/ [**1589.**] ende Capiteyns/die daer waren/het lijck ghevolcht.

Daer waren in dier tijt veel cloecke ende verre siende persoonen/die meynden/dat de Geunieerde Provincien haer over Schencks doodt niet seere te bedroeven en hadden/want hy hadde weynich daghen voor sijne reyse nae Niemeghen brieven aen de Staten gheschreven/ met sulcken inckt/ datmen ghenoech merckte/ indien hem desen aen-slach gheluckt hadde/hy en soude op sijne meesters niet veel ghepast hebben.

De oude Latinisten segghen:
Quem saepe transit casus, aliquando invenit.
Wy Duytsche segghen:
De cruycke gaet soo langhe te vvater tot dat sy eens breeckt.

Riin-Berc wordt nae langhe belegheringhe overghegheven in handen van den Grave van *Mansvelt,* den *XXX. Ianuarij, 1590.*

[**1590.**] **I**Ck hebbe hier boven verhaelt/ hoe dat de Prince van *Parma* door den Grave van *Mansvelt* de Stadt Rijn-Berck met Schansen en Forten besett ende beleghert heeft/ meynende die uyt te hongheren/ alsoo hyse met ghewelt niet wel dwinghen en conde. Maer de Staten hebben de selfde elcke reyse met stercke convoyen ghevictualieert ende van noodruft versorcht. Op het eynde van *September 1589.* hebben *de Grave van Oversteyn,* de *Baron van Potlits,* eñ de *Ridder Francoys Veer,* met duysent Peerden / ende twee duysent te voet Rijn-Berck ghevictualieert/ onaenghesien des vyandts Legher in sijn beschansinghen heel vast en seker lach / ende corts daer te vooren versterckt was gheworden met vijfhondert Peerden/ ende ontrent seven hondert Voet-knechten. *Oversteyn, Veer,* en *Potlits* trocken in goede ordre met eenighe Velt-stucxkens nae een Schanse/ de Ceulsche Regneete ghenoemt / die sy met twee stucken Gheschuts beschoten ende over-weldichden/ ende besettense met noodtwendich garnisoen. Dit ghedaen zijnde/ soo passeerden sy het water by het huys te Loo. De *Marquis van Varrabon,* die in het af-wesen van Mansvelt in het Legher voor Rijn-Berck het opperste ghebiedt hadde / heeft allen vlijt aenghewendt/om sijnen vyandt eenen af-breuck te doen. Hy leyde het daer op aen / dat hy haer op den wech van Denckenhove met sijn gantsche macht meynde in de *arriere-guarde* ofte hinder-tocht te vallen/ende den steert wat te corten. Maer de *Ridder Veer* met vier Enghelsche Vaendelen Voet-knechten/ ende de Ritmeester *Christoffel VVolf* met sijn Ruyteren / die den achter-tocht hadden/ hebben haer soo cloeckelijck ende soo mannelijck gheweert / dat sy over de ses hondert Spaenjaerden hebben doodt gheslaghen/behalven een groot [**1590.**] deel ghequetste/ ende vele meynende te ontvluchten zijn verdroncken ende om den hals ghecomen. Beyde partijen vochten in fraye ordeninghe/ ende treften op malcanderen met volle ghelederen/in vryen velde. Van Varrabons senventhien Vaendelen/hebbender de Enghelsche thiene ghecreghen/ ende een isser verscheurt: Oock zijnder drie Compagnien van des vyandts Ruyteren gheslaghen/ waer van een Vaene ghecreghen is. Der Staten volck creech hier wel twee hondert Peerden van den vyandt/ waer van de Enghelsche alleen wel hondert ende twintich voor haer deel ghecreghen hebben/ ende onder andere was mede het Peerdt van den Marquis/ doch hy selfs isser van ghecomen. De furije ende hitte des ghevechts was soo groot / datter weynich zijn ghevanghen ghenomen. *Aen de Spaensche sijde bleven over de veertich Ridders, Capiteyns, ende Officieren doodt,* onder de welcke de voornaemste waren *de Marquis van Ciro,* als oocke en Jtaliaenschen Grave *Iun Antonio Caraffa,* Cosijn van den Cardinael *Caraffa,* ende *Alonzo Palagano* Capiteyn/ ende seven Vaen-draghers/ meest Napoliteynen. Dit ghevecht is gheschiedt op den *XV. Octobris, 1589.* d'welck gedaen zijnde/ soo is Graef Caerl van *Mansvelt* in't Legher ghecomen/ mede brenghende wel 'tseventich Vaendelen/ Ruyteren als Voet-knechten/ uyt Brabant; Maer hy quam te late om *Varrabon* te ontsetten / of soo andere meynden/ al-willens liet hy *Varrabon* in den noodt/ *male-content* zijnde/ om dat *Varrabon* hem gheprefereert was in 'tGouvernement van Gelderlandt. *Oversteyn, Potlits, en Veer* hebben haer ghehaest soo seere als sy immermeer conden om de ghela-

(200)

Fortia praestare atque patiproprium est BELGARUM,
Mansveldus mihi testis erit, cum moenia BERCAE
Ipsi pandebant, obsessos ultima cunctos
Prandia sumsisse, hosti nulla alimenta relinguunt

+ dene Waghens en Peerden binnen Berck te brenghen. Het garnisoen van Berck hoorende den *alarm* ende aen-comste harer vrienden/so is het selfde sterck uytghevallen/ ende heeft den vyandt eenighe Schansen/haer dichte voor de neuse ligghende/afgenomen. De Grave van *Mansvelt* heeft alle ghereetschap ende ordre ghemaeckt om der Staten volck te slaen/ als het wederom uyt Berck soude comen ende te rugghe trecken/ d'welck *Oversteyn, Potlits,* ende *Veer* merckende ofte vermoedende/soo hebben sy eenen anderen wech als *Mansvelt* meynde/ghenomen/treckende den Lippart uyt/ ende sy zijn sonder haer volck te pericliteren ofte in ghevaer te stellen/ ghecomen in haere Schanse voor Rees/ alwaer sy haer volck op den *XVII. Octobris,* sonder hinder of beletsel van yemandt/ over den Rijn ghesett hebben/ elck een sendende nae sijn quartier en garnisoen. *Mansvelt* tot sijnen schade ende leet-wesen ghesien ende bevonden hebbende/hoe wel de Schanse voor Rees lach voor der Staten volc/ die daer op haeren toe-vlucht namen/ ende alle ghereetschap daer in brachten/ende vergaderden tot het ontsetten van Berck: Soo heeft hy de selfde *in Novembri* doen belegheren/ ende sy is in sijnen handen ghelevert/by verdrach/want overmits den Rijn des maels seer leech was/ soo lach dese Schanse rontom drooghe/ ende derhalven en was sy niet houbaer. Het over-gaen deser Schanse heeft de belegherde binnen Berck den moet seer benomen/ wel wetende datter nu gheenen middel noch wech en was om haer te ontsetten: Ende alsoo sy seer benaut waren/ ende alles haer ontbrack/oock veel crancke/ ende weynich *medicamenta* binnen hadden: Soo hebben sy begheert/ [**1590.**] ende haer zijn van *Mansvelt* gegeven ses weken tijts/ om aen de Staten/ ende aen sijn Princelijcke Excellentie te schicken/ ende haer te vraghen/hoe het haer belief de dat sy haer houden of draghen souden? Dese hebben haer gheantwoordt/ dat sy gheenen middel en wisten om de Stadt te ontsetten/ als te verre van d'andere Provincien ende Steden ligghende/ dat sy vryelijck souden sien een goet apoinctement te crijghen. Dit bescheyt ghecomen zijnde/soo zijn om met *Mansvelt* te appoincteren/gedeputeert *Seino van Dort, Heere te Dort, Gouverneur der Stadt, een man wijs van rade, ende cloec van dade, ende een goet getrou Patriot,* hem zijn by-ghevoecht, *Arent Rest,* ende *Guliaem Musel,* Capiteyns/ende *Hans Grueber* Vaendrich. Die/ nae veel over en weder senden en disputeren/ met *Mansvelt* verdraghen zijn/ dat het garnisoen uyt de Stadt trecken soude op den derden *Februarij 1590.* met vlieghende Vaendelen/met Trommelen en Pijpen/brandende lonten/gheladen Roers/ en coeghelen in den mondt/ ende dat sy om hare bagghen en bagagije te vervoeren met hare crancke/souden hebben vijftich Schepen en Schuyten/ met behoorlijck convoy/ tot Wesel toe/ ende dat Capiteyn *David Sopet,* sonder rantsoen te betalen/ soude vry ghelaten worden. De Borghers creghen oock redelijcke conditien. *Mansvelt* in der Stadt comende/heeft bevonden datter noch broodt/ noch andere victualie meer in de Stadt en was/ sich seer verwonderende dat het de belegerde dus op het uyterste hadden laten aen-comen.

+1590

Fortia agere & pati Belgicum est.

Sijn Excellentie *Graef Maurits* bout de Schanse van *Knodsenbvrgh,* recht teghen over Niemeghen. *Anno 1590.*

[**1590.**] **I**N de maendt van Mey *Anno 1590.* is sijn Excellentie Graef *Mauritius van Nassou,* met den Grave van *Hohenloh,* ghecomen in de Over-Betau/ ende hy heeft datelijck begonnen een ghewaldige Schanse recht over Niemegen/ aen d'ander sijde van de Riviere/ op te werpen/ om daer mede te becommeren het op ende af-varen der Schepen van boven ofte beneden comende/ als oock om de Stadt met schieten te quellen/ ende verslaghentheyt onder de Borghers ende het garnisoen te brenghen/ende alsoo de selfde door geduyrich schieten en schade tot op-gheven te dwinghen ende te bringhen. De Grave van *Mansvelt* dese tijdinghe crijghende/is met eenen grooten hoop volcx aen-ghecomen/om dit te verhinderen/ d'welck hy oock eenigher mate ghedaen heeft/ het werck-volck verdrijvende/ende het begonnen werck/ (alsoo het noch niet hooghe ghenoech ghebracht en was/om teghen-weere daer uyt te doen) slechtende ende af-werpende. Dit in der haeste ende als te loope gheschiedt zijnde/soo is *Mansvelt* van daer ghetrocken nae het Landt van Luyck/ op de Mase/ daer sijn Legher beter conde van alles versien ende versorcht worden. Prins Maurits is stracx wederom aen den arbeydt ghevallen/ de gravers ende arbeyders soo sterck en wel met Ruyteren ende Knechten bewarende ende bewakende / dat *Mansvelt* niet wederom op haer en dorst aen-vallen: Die van der Stadt hebben oock daghelijcx gheschoten op de gravers ende arbeyders; Maer of sy schoon somtijdts eenen/twee/ ofte drie treften/ dat armen en beenen in de locht vloghen/soo en is even wel dit aen-gevanghen werck daerom niet achter-ghebleven/ maer op het eynde der maendt *Iulij* is dese Schanse soo wijdt ghebracht/ dat men de selfde teghen eenen aen-loop [**1590.**] conde verdedighen/ ende met der tijdt is sy stercker en hoogher op-ghebout. Dese Schanse is *Knodsenburgh* ghenoemt gheworden/als gemaeckt zijnde tot eenen spijt ende dwanck van die van Niemeghen/ die eertijdts van haere quaet-willighe Knodsen-draghers zijn ghenoemt gheworden/ als sy plechten (om redenen haer daer toe moverende) de Knodse op strate te brenghen. Eer sijn Excellentie van daer trock/ soo heeft hy eenen cloecken Capiteyn/ ghenoemt *Gerrit de Ionghe* Gouverneur van dit Fort ghemaeckt/hem by-settende tusschen de vier ende vijfhondert Man/ ende dat versiende ende versorghende met allerley voor-raedt van Gheschut/ munitie/ ende victualie voor ses maenden.

Prins Maurits vernemende/dat de Grave van *Mansvelt* te Luyck ligghende/alle daghe stercker van volck wierdt/ in meyninghe de Wale te passeren/ ende eenen in-val in de Betau te doen/soo heeft hy sich daer op by tijdts gespitst; Hy heeft de Riviere/van Bommel af tot aen Schencken-schans/ met Crijchs-volck besett en bewaert/de selfde legghende op verscheyden plaetsen/ daermen vermoedde dat den vyandt soude connen over-comen; Om den vyandt de passagie te beletten / heeft oock sijn Excellentie verscheydene Oorloch-schepen op de Riviere gheleyt. De Prince van *Parma* woude geern ghehadt hebben/dat die van Niemeghen sterck garnisoen in-ghenomen hadden/ vreesende dat sy met der tijdt / door de schade ende quellagije die haer uyt Knodsenburgh aen-ghedaen wierdt/ met het menichvuldich schieten/ ende werpen der vuyr-coeghelen in haere Stadt ende huysen verflaeuwen/ jae met de Staten accorderen souden:

[**1590.**] Maer sy en wouden daer toe gheensins verstaen/ gelijck sy oock niet en wouden lijden/ dat groote hoopen Crijchs-volck in hare Stadt logieren/ of door de selfde passeren souden/ vreesende dat de selfde/ onder pretext van eenen aenslach op den vyandt te maken/ hare Stadt vermeysteren ende in-houden souden.

Ontrent deser tijdt hebben oock de Edele Moghende Heeren Generale Staten een treffelijck Fort ofte Sterckte maken laten in het Eylandeken de [**1590.**] *Voorn* ghenoemt / gheleghen by Herwerden/ boven Bommel.

Sijn Excellentie dach ende nacht besich ende becommert gheweest voor den welstant ende bescherminghe der Landen / sijn lijf noch leven in het minste niet verschoonende; Jn sijn Vorstelijck gemoedt gheresolveert zijnde / ende sprekende:

O Heer; Ick vvil voorts slaeven
Den Crijch t'uytvoeren bly,
V saeck sal ick hantaeven/ *Ie maintiendray.*
Ick leyde, leydt ghy my.

(201)

Mauritius tamen adverso nil Marte moveri
Nassovius, nec frangi animo, nec cedere tanto
Anxius eventu rerum, prope moenia clarae
Urbis Novimagi regalem condidit arcem

Hoe de Stadt ende 'tCasteel van *Breda* met een stoute behendicheyt inghenomen is/den vierden *Martij, Anno 1590.*

[**1590.**] **C***Harles de Heraugiere,* gheboortich van Camerijck/ Capiteyn over een Compagnije Soldaten/heeft uyt last/ ende met ordre van sijn Princelijcke Excellentie/ ende *Graef Philips van Nassou,* aen-genomen in het werck te stellen eenen aenslach op het Casteel ende Stadt van *Breda,* al van langher handt seer behendelijck ende heymelijck beraemt/ soo by andere / als insonderheyt by eenen Schipper/ ghenoemt *Adriaen van Berghen,* die ghewoone was alle jare turf te leveren op het Casteel te *Breda,* presenterende eenich Crijchs-volck binnen het Casteel secretelijck te brenghen/ die by nachte lichtelijck souden connen de Wacht over-vallen ende den hals af-snijden/ ende soo voorts op het onversienste de reste vermeesteren. Als sijn Excellentie den aenslach goet vondt/so liet hy desen Schipper sijn Schip met een solderinghe alsoo maken/datmender ontrent 'tseventich Mannen in soude connen verbergen/daer den turf op ende ter sijden aen geladen wierdt in goede ordre/also dat de gheene die in het Schip quamen/ niemandt sien en conden. *Heraugieres* nam uyt verscheydene Compagnien seventich cloecke jonge Mannen/ onder de welcke naeu eenen en was/ die baert hadde. Sijn Excellentie vervoechde sich met eenich Crijchs-volck op het Eylandeken Clundert / twee mijlen van *Breda,* daer niemandt sonder sijn kennisse van comen en conde/ om te verbreyden dat hy daer was. Om den aenslach in het werck te stellen wiert bestemt den *XXV. Februarij,* maer het begon soo te vriesen/dat sy vreesden/dat het Schip niet en soude connen door het ys gheraecken/ doch aen d'ander sijde vreesende dat den aenslach soude ontdeckt worden/ indien sy langher toefden/so zijn sy den *XXVI. Februarij* des avondts als het duyster was/ in het Schip ghecropen / daer het soo enghe was/ dat sy alle gaer [**1590.**] crom ende gheboghen sitten moesten. Sy bleven stille ligghen van 'smaen dachs avondts tot 'sdonderdachs 'smorghens/niet connende voorts comen/verhindert zijnde door den contrarien windt ende vorst. Hier leden die goede Crijchs-lieden schrickelijcken grooten coude/ oock honghen / want sy en meynden niet datse soo langhe onder weghe souden ghebleven zijn. Soo dat sy ghenoodtsaeckt waren des nachts uyt het Schip nae de Schanse van Noord-dam te gaen/ om wat provisie te halen / ende haer wat te verquicken/ ende bleven daer den woens dach over. Den voor-ghenoemden Schipper siende dat dit soo lancksaem voort-ginck/vreesde dat den aenslach ontdeckt was / soo dat hy beswijckte / ende en dorst het niet waghen voorts te varen: Maer hy hadde drie maets/jonghe cloecke Mannen/die by het garnisoen des Casteels soo wel bekent waren als de Schipper selfs/die beweechde hy daer toe/dat sy aennamen met de vracht daer henen te varen. Doch een van dese drie verflaeude oock/ ende verliet het Schip: Maer de twee andere bleven stant-vastich ende wel ghemoett/ ghelijck oock deden alle de Crijchs-lieden die in het Schip waren/niemandt uyt-ghesondert/hadde haer de couragie ontbroken / sy conden wel achter ghebleven zijn doe sy aen landt ghegaen waren om haer te warmen ende om proviande te halen. Als sy met groote moeyte des vry-dachs morghens / zijnde den tweeden *Martij,* tot aen het Reyghers-bos / dichte by het Casteel gecomen waren / soo moesten sy daer blijven ligghen tot des sater-dachs 'smorghens te thien uyren/ overmidts sy met d'een sijde des Schips aen grondt gheraeckten. Hier toe quam noch een groot onghemack/ het Schip wierdt leck / ende het water

(202)

Fabula quae PARIDIS propter narratur amorem
Trojam Palladia superatam fraude malignâ,
Nocte pari ratione BREDAM superavit HARAUGIER
CAROLUS, hoc verè verum narrabit IBERUS.

[**1590.**] quam daer soo gheweldich in/ dat het Crijchs-volck diepe in het coude water sat: Maer als den vloet begon te wassen ende sy wederom vlot wierden/ soo is het leck miraculeuselijck wederom van selfs ghestopt/ nae datter 'twater uyt-ghesepen was: Als nu het water een weynichsken ghewassen was/soo arbeydden de Schippers soo langhe/ dat sy tot in de gracht voor het Casteel quamen te ligghen. Doe sy hier laghen/ soo quam daer een Corporael van de Wacht des Casteels met een Schuytgen aen haer boort/ om het Schip te visiteren/ als dat ghebruyckelijck was: Hy tradt in den Roef/ ende schoof een binnen vensterken op/ maer niet in sijn besichtinghe vindende/ soo ginck hy wederom nae de *corps de guarde.* Godt de Heere gaf het/datter even des maels niemandt in dit Schip en was/ die eens hoeste de ofte gheluyt gaf/ daer sy doch alle gaer/ door de over-groote coude die sy nu ettelijcke daghen ende nachten lanck gheleden hadden / soo vercout waren/ dat sy om den hoest te breken haer selven in de armen ende handen beten/ ende alsoo den mondt ende adem stopten / vreesende dat sy haer selven ontdecken souden. Den derden *Martij* het water noch een weynichsken ghewassen zijnde/ ende het garnisoen seer groot ghebreck van turf hebbende / soo werdt de Sluyse des Casteels geopent/ om het Schip in te laten / d'welck van wegen het ys ende het leeghe water seer qualijck connende voort gheraecken / soo quamender eenighe Jtaliaensche Soldaten uyt de *corps de guarde,* die het ys braken/ ende met een linie het Schip door het ondiepe water holpen trecken. Doe sy aldus des nae-middachs binnen ghecomen waren/soo beval de Wachtmeester/ dat de Soldaten uyt het Schip souden turf brenghen laten in de Wacht-huysen. Als de Turfdraghers soo veel turfs ghehaelt hadden/ dat sy de solderinghe daer het Crijchs-volck onder lach/ begosten te blooten/ soo vreesden de Schippers dat doe noch den aenslach soude ontdeckt worden/derhalven [**1590.**] soo spraken sy tot de Turf-draghers/wy hebben al den dach ghearbeydt als esels/ wy en connen het niet langher herden/ de Cordegarden zijn versorcht/ het gaet teghen den avondt/ wy moeten nu wat rusten/ siet daer Maets/ daer is een stuck gelts/ gaet en verdrinckt dat / morghen cont ghy met gemack het heele Schip wel ledich maken. De draghers waren hier mede wel te vreden/ ende staeckten het werck. Des Capiteyns Dienaer quam teghen den avondt op het Schip loopen ende keef met den Schipper/ om dat den turf soo goet niet en was/ als hy wel pleech te wesen: De Schipper antwoorde/ *VVeest te vreden, den besten turf licht onder, dien hebb'ick voor den Capiteyn ghespaert,* daer mede ginck dien henen. *Matthijs de Helt van Dillenborgh* was met den hoest soo ghequelt/ dat het hem onmoghelijck was dien te bedwinghen: Hy boodt sijnen eyghenen Ponjaert sijne cameraden aen/ om hem te door-steken/ of den hals af te snijden/ willende liever alleen sterven/ dan dat alle die eerlijcke Soldaten sijnent halven om den hals souden comen/ende den aenslach ontdeckt soude worden: Maer de Schipper maeckte met pompen en andersins soo veel rumoers als hy eenichsins conde/ om het hoesten sijnes turfs voor de draghers ende andere te verdooven. Het was een wonder werck Godes/ dat desen jonghen Schipper in sulck groot perijckel ende ghevaer zijnde/ noyt en veranderde van gelaet/ verwe/ of sprake/ ende hoe jonck dat hy was/ soo vant hy altijdt raedt by hem selven/ ende wist elck een bequamelijck te beantwoorden ende af te setten. De *Sergeant Major* heeft door sijne sorghe ende voorsichticheyt (al hoe wel onwetens) desen aenslach seer ghevoordert: Want overmits daer tijdinghe ghecomen was/dat Graef Maurits ergens op eenen aenslach was/ soo beval hy dat den eenen Schipper in de Stadt soude gaen slapen/ niet willende dat meer als

+ eenen Schipper in het Casteel vernachten soude. Dit quam seer wel te passe tot bevoorderinghe van den aenslach/ want desen eenen Schipper is teghen den +1590
avondt uyt der Stadt ghegaen/ ende heeft sijn Excellentie verwitticht / dat het Schip binnen het begrijp des Casteels was/ ende voorts van alle gheleghentheyt/ ende hem vermaent haestich voorts nae het Casteel aen te trecken. Ontrent midder-nacht tusschen den derden ende vierden *Martij* cruypen die verborghene Helden uyt het Schip/*Heraugieres* verdeylde dese seventich Mannen in twee hoopen/ den eenen trop belaste hy Capiteyn *Lambert Charles,* teghenwoordelijck Gouverneur van Niemeghen/ een seer cloeck ende voorsichtich Crijchs-man: den anderen leydde hy selfs: Stracx vielen sy op de Wachters/ die sy meest om-brachten/ soo met schieten/ als met slaen; Sy riepen en baden om Crijchs-ghenade/maer die en conde haer mits den hooghen noodt ende gheleghentheyt der sake/ niet ghegunt worden. Als nu door het gheroep ende den alarm *Paulo Antonio Lancavecha,* Soon ende Luytenant van den Gouverneur *Odeardo Lancavecha* (die 'sdaechs te vooren na Geertruyden-Berghe ghetrocken was/ meynende dat Graef Maurits eenen aenslach voor hadde op die Stadt) uyt den slaep gheweckt was/soo dede hy eenen uyt-val uyt het binnenste van het Casteel met ontrent *XXXVI.* Mannen/ maer de Capiteynen *Lambert Charles* ende *Fernes* booden hem soo cloecke teghenweere/ dat sy stracx wederom te rugge weken/*Paulo Antonio* ghequetst zijnde. Des nachts ontrent twee uyren quam de *Grave van Hohenloh* met eenich volck buyten het Casteel / daer hy by de Sluyse een pallisade af-brekende/binnen gheraeckte. Stracx daer na quam sijn Excellentie met de reste van het Voet-volck ende Peerde-volck/ ende maeckte sich volcomelijck meester van het Casteel/ *Lancavecha* ende de overighe Jtalianen die op het Casteel waren het leven schenckende/ doch sy moesten rantsoen betalen. Daer lagen [**1590.**] in der Stadt vijf Vaendelen Jtaliaensche Voetknechten/ ende 'tseventich Peerden van de Compagnije van den *Marquis del Guasto,* daer sijnen Luytenant *Tarlantino* by was/het scheen dat dese wat teghen-weere doen wouden/de Stadt met de Borgers soo langhe teghen-houdende/ tot dat sy ontsett souden worden/maer siende ofte vernemende/dat Prins Maurits ghereetschap maeckte om uyt het Casteel in de Stadt te vallen/soo wierden sy soo banghe/dat sy niet connende wachten tot dat de Poorte soude gheopent worden/ de selfde op-braken/daer uyt loopende met seer groote disordre/ onaenghesien dat de Borghers haer baden te blijven/ ende haer beloofden cloeckelijck by te staen/vreesende van der Staten volck te sullen gheplundert worden. De Borgherije van het garnisoen aldus verlaten zijnde/so sonden de Borgemeesters aen sijn Excellentie/ ende begeerden sprake te houden/d'welck haer gheconsenteert zijnde/ soo sijn sy in ghenaden aen-ghenomen/ ten aen-sien dat sy *Anno 1581.* sonder hare schult in des vyandts handen vervallen waeren / ende om dat sy onderdanen waren van het huys van Nassou. Maer sy mosten de plonderinghe der Stadt/die den Soldaten belooft was/af-coopen/ elck eenen hooft voor hooft betalende twee maendt Solts/ beloopende over de seven en 'tneghentich duysent guldens.

Daer bleven op het Casteel doodt ontrent veertich van de Jtalianen/ van sijner Excellentie volck bleeffer maer eenen doodt/ die door de duysterheyt in het water viel ende verdronck. De Edele Moghende Heeren Staten ende sijn Excellentie hebben *Heraugiere* gheschoncken het Gouvernement der Stadt/ des Casteels/ ende des Landes van *Breda.* Capiteyn *Lambert Charles* wierdt gemaeckt voor eerste *Sergeant Major,* ende daer nae Gouverneur van Niemeghen/ welcken staet hy noch tegenwoordelijck met grooten

[**1590.**] lof ende eere is bedienende. De Schippers wierdt elck een eerlijck pensioen gheschoncken *ad vitam.* De andere Capiteyns ende Soldaten werdt belooft/dat sy tot beteren staet souden bevoordert worden/occasie voor-vallende/elck nae sijn qualiteyt ende capaciteyt/ midler wijle cregen sy elck een redelijcke somme gelts/ ende eenen goudenen penninck/ die de Staten lieten slaen/ter gedachtenisse deser treffelijcker victorie/met [**1590.**] af-beeldinge van de Water-gracht/het Turf-schip/eñ de Soldaten daer uyt comende / met dese om-schrift/ *Parati vincere, aut mori,* ende noch daer nevens/*Invicti animi premium.* Aen d'ander sijde staen dese woorden/ *Breda à servitute Hispanica vindicata, ductu Principis Mauritij à Nassou, 4. Martij, Anno 1590.*

Iam credi res vera licet, non vana Poësis
Machina Trojani qua celebratur equi.
Attamen hoc differt, quod TROIA hoc corruit astu,
Sed BREDA excusso est libera facta jugo.

Dat is:

Men vonter t'aller tijdt/die niet gheloovens weert
En achtten 'tgheen men schrijft van het Trojaensche Peert:
Maer trouw'ns nu 'tselfd' soo corts gheschiedt is te *BREDA,*
Soo gh'loof ick 'teen soo wel als 'tander voor en na:
Doch met dit onderscheyt/dat *TROIA* wierdt verbrandt/
Maer *BREDA* bloeyt soo schoon als een Stadt in Brabandt.

De groote Schanse voor *Zvtphen* wordt den *XXIIII.* ende de Stadt den *XXX. Maij* inghenomen/ *Anno 1591.*

[**1591.**] **D**E Stadt van Zutphen *Anno 1582.* by *Taxis* met verrasschinghe ingenomen zijnde/heeft neghen jaren lanck groote elende ende overlast geleden van de Spaensche garnisoenen/ die sy eenen ruymen tijdt moesten versorgen met cost en dranck/ ende noch alle weken gelt in de handt gheven/ ende midler wijle leden de Borghers selfs met hare Vrouwen ende Kinderen hongher en commer/ ende wierden daer en boven noch verpocht en versnorckt/ gheslaghen ende ghestooten: Overmits de Stadt wel seven jaren lanck met Schansen en Forten [**1591.**] ten aen den Veelau cant/ ende aen d'ander sijde van het garnisoen van Lochum / ende van het huys te Dort/is om-cingelt ende besett gheweest/soo en isser niet connen in-ghebracht worden/ dan met stercke convoyen/ nae de welcke wel een yeder haeckte ende verlanghde /ghelijck cenen bisch nae het water doet/ ten aensien van den grooten hongher ende commer die de Borghers leden: Maer wederom verschrickter een yeder voor/als voor den baerlijcken Duyvel/

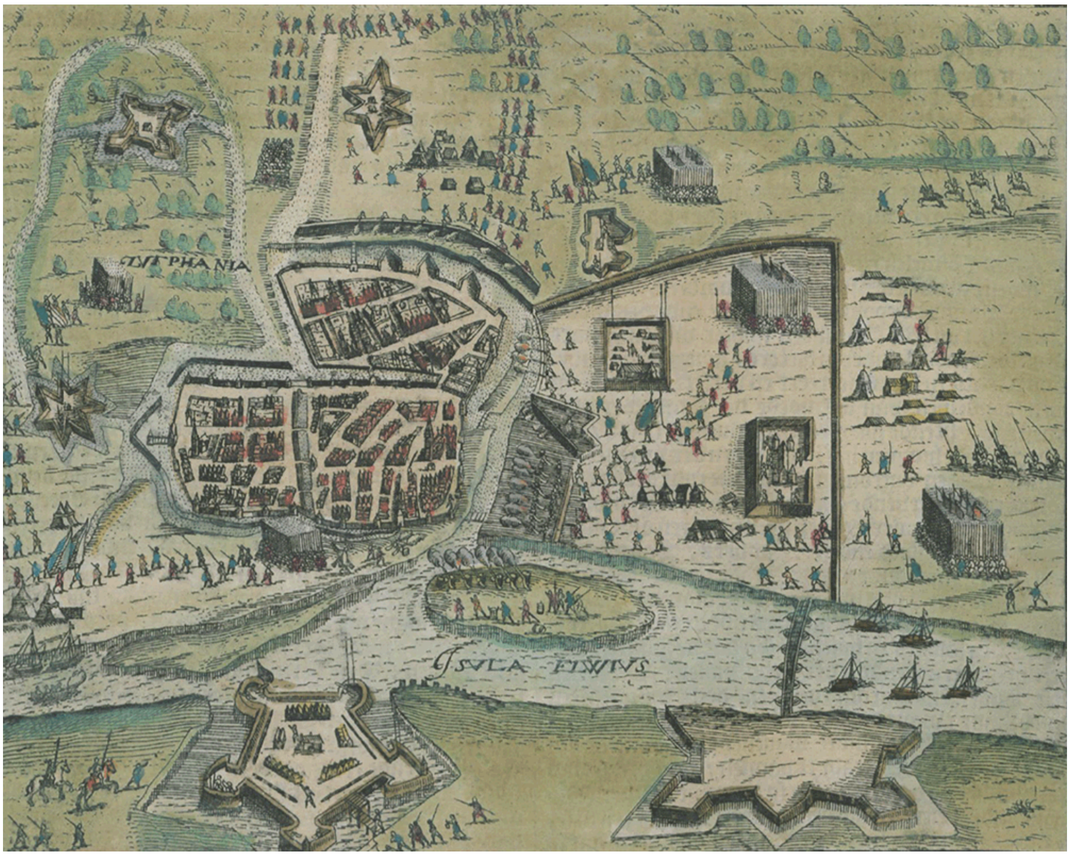

(203)

ZUTPHANIAM miserè torquent munimen, Iberus,
Civibus et miseris restat spes nulla salutis,
Mauritius rarâ pietate insignis et armis,
Vt venit, vidit, vicit Munimen, IBERUM.

[**1591.**] want als die Spaenjaerden/Albanoisen/Jtalianen/ en Walen te voet ende te peerde in de Stadt quamen/ d'welck ghemeynelijck by nachte gheschach/ om van der Staten volck des te weynigher besprongen ofte verhindert te worden: Soo maeckten sy sulck een eyselijck ghetier/ ende vielen met sulcke wrevelmoedicheyt in de huysen/ slaende deuren en vensteren in stucken/alsmense haer niet te vooren en opende/ dat de arme Borgers saten te beven/ende niet en wisten waer sy cruypen ende haer verberghen souden. Watter quam (d'welck elcke reyse weynich was/ want het moeste al over d'Asse gebracht worden/) dat moesten de Borghers coopen en betalen/ ende het garnisoen att het op/ de Borghers midler wijle met hare Vrouwen ende Kinderen bitteren hongher lijdende. Soo dat als sy het al verteert en versett hadden/ sy noch eyndelijck van aermoede de Stadt verlaten moesten/ achtende haer selven gheluckich te zijn/ als sy verlatende huys en hof/de handen der wreeder tyrannen conden ontcomen. Langhe tijdt heefter een schepel rogge (gevende ontrent dertich pondt broots) ghegolden drie dalers/ oock somtijdts een oort meer/ jae oock drie dalers ende *XV.* stuyvers. Soo haest en vertrocker niemandt uyt de Stadt/ of de Soldaten namen het huys in/ prijs makende al wat sy daer in vonden/jae sy braken de anckers uyt de muyren/ende vernielden solders en balcken/soo dat de huysen moesten in-storten/ ende over hoop vallen. Dit deden dese Spaensche garnisoenen eens-deels by ghebreck van brandt (want daer en wierdt niet in-ghebracht) eens-deels oock uyt moet-willicheyt/ ende mede om de Borghers in de Stadt te bannen / uyt vreese van hare huysen te verliesen/soo sy daer uyt trocken. Nevens andere elenden die den vromen Borgheren deser Stadt zijn over-comen/ is oock dese gheweest/dat sy moesten pionierē en schansen/als der Staten volc van de Veelau aen-comende/erghens sochten door te booren. Soo dat het gheen cleyne elenden en zijn die deser [**1591.**] Stadt ettelijcke jaren aen een zijn over-comen. Jck hebbe van oude Borghers deser Stadt hooren vertellen/dat eenighe lieden uyt honghers noodt ghegaen zijn op den vuyl-cuyl/ ende hebben daer versamelt een deel botten van de doode caronien/ uyt de welcke sy smout of eenighe vetticheyt gestooten ofte ghesoden hebben/ d'welck sy by ghebreck van boter op haer broot smeerden. Jn den jare onses Heeren *1591.* heeft het Godt den Heere belieft/dese elendighe/ verdorvene/bedroefde Stadt te verlossen uyt de handen der Spaenjaerden/ door sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits/ die gheresolveert zijnde herwaerts aen te trecken/sich ghelaten heeft/ als of hy 'sHertoghen-Bos of Geertruyden-Bergh woude gaen beleghreren/sendende veel volcx nae Breda/ende meer dan hondert/soo groote/als cleyne Schepen de Mase op. Hier en tusschen hadde sijn Excellentie secretelijck onder 'tghebiedt van den *Ridder Veer* eenich Crijchs-volck nae Doesborgh ghesonden/ die belast was de belegheringhe te beginnen/ ende sijn Excellentie selfs is met eenich volck subitelijck van Wtrecht op Rhenen ende Arnhem ghetrocken/ ende van daer de Veelau over nae Zutphen. Den *XXIII.* Mey zijn uyt Doesburgh gesonden veerthien of vijfthien Soldaten/ eenighe ghecleedt als Boeren/ de andere als Boerinnen/ met boter/ eyeren/ moes/ en kaes in hare korven. Dese vermomde Soldaten lieten haer vinden voor de groote Schanse in de Veelau recht teghen over Zutphen gheleghen/ aen den cant van de Riviere/des morgens vroech teghen het op-gaen der Poorten/ ende een goet deel Crijchs-volck lach niet wijdt van daer verborghen. Soo haest als de Poorte gheopent was/soo voerender een groot deel der Soldaten/ die des nachts in de Schanse de Wacht ghehadt hadden/ over 'twater nae de Stadt toe. Dese gheconterfeytte Boeren leenden op hare stocxkens/

[**1591.**] ende de Boerinnen huckten neder / veylende hare waeren aen die van der Wacht/die gheen quaet vermoeden op dese Boeren en hadde. Maer in de Poorte ende voor aen in de Schanse staende/ soo trock een van dese Boerinnen van onder haer cleederen een Roer/ ende schoot dat los op een van de Soldaten/ ende van ghelijcke deden stracx al dese Boeren ende Boerinnen/doende blijcken/dat sy Crijchs-lieden waren/ende namen de Poorte der Schanse in. Het verborghen Crijchs-volck het schieten hoorende/ brack los/ ende snel toe-loopende/ hebben sy het Wachthuys overweldicht/ ende alsoo de Schanse vermeystert. Daer en bleef maer eenen van de verwinners doodt/ ende eenen van die in de Schanse laghen/ de reste werden ghevanghen ghenomen. Dese stercke Schanse aldus op den *XXIIII.* Mey verraschet zijnde/soo is sijn Excellentie des anderen daechs met sijn Legher voor de Stadt ghecomen/ sterck zijnde ontrent neghen duysent Man te voete/ende sestien hondert Ruyteren.

Den *XXVII.* heeft sijn Excellentie een Scheeps-brugghe doen legghen/ soo breedt zijnde/ datter vijve in't ghelitt nevens malcanderen over gaen of rijden conden/ haer streckende van de Veelau tot op den onweerden Weert/dichte voor de Stadt midden in d'Yssel ligghende. *Graef Iohan Philips van Oversteyn ende Fulckensteyn,* een jonck moedich Heere/ werdt stracx in den aen-vanck deser belegeringe gheschoten/als hy/sonder noodt te na de Stadt gecomen was: Hy werdt binnen Aernhem eerlijck begraven.

Den *XXVIII.* zijnder van het Scheeps-volck *XXXII.* stucken grof Gheschut op den Weert gheplantt/ op twee verscheydene plaetsen teghen de Visch-poorte/ daer des maels gheenen aerdenen wal voor en was. Dit ginck met sulcke behendighe rassicheyt toe/ dat het ongheloovelijck was. De ervarentheyt leerde hier / dat dit veel sneller ende bequamelijcker van het knap-handighe Boots-volck gheschach / dan met [**1591.**] Peerden. Dese stucken begosten op den middach te spelen/ ende schooten elck drie mael los. Dit gheschiedt zijnde wierdt de Stadt by eenen Trompetter op-gheheyscht. *Laukema* een Fries Edel-man/Overste Luytenant van *Billy,* wasser Gouverneur binnen/ by sich hebbende ontrent ses hondert Man. Sy hebben *Dekema* ende *Forneau,* beyde Capiteyns/uyt-gesonden/versoeckende eenighe daghen respijt/om aen *Verdugo* te schicken/ ende advijs by hem te halen. Maer haer en wierdt niet meer als eenige uyren ghegheven om haer te beraden. Sy dan aen-merckende/ dat sy nerghens nae volcx ghenoech en hadden/ om de wallen deser grooter Stadt te beboorden/ ende eenen storm af te slaen: Oock de wijle sy niet versien en waeren van mondt-cost/ pulver / ende ander amunitie/ ende wetende dat het ontsett soo wijdt te soecken was/dat sy al langhe stormender handt souden over-vallen ende inghenomen zijn eer dat soude connen aen-comen: Soo hebben sy veraccordeert/ dat het garnisoen noch dien selfden avondt/ zijnde den *XXX. Maij,* soude uyt-trecken met Vaendelen en wapenen/ ende soo veel bagagie / als elck soude connen draghen. De Borghers/ Gheestelijcke ende Weereltlijcke/ hadden drie daghen tijdts om haer te bedencken ende beraden: Die blijven wilden/ souden ghenieten al wat de in-woonders der anderer Steden in de Gheunieerde Provincien waren ghenietende: Die vertrecken wilden/die mochten trecken daer het haer beliefde. Den gheenen die uyttrocken wierdt convoy ghegheven tot Deventer toe/ met eenighe Waghenen ende Peerden. *Prince Maurits* is stracx in eyghener persoon in dese veroverde Stadt ghecomen/vindende meer eenen hoop steenen dan en Stadt/ want daer laghen wel duysent gheruineerde huysen. Daer en waeren niet boven veertich Borghers binnen die seer veraermt waren. Het

[**1591.**] in-nemen deser stercke Schanse/ ende dier grooter Stadt/is so spoedichlijck toe-ghegaen/datmen van het in-nemen der selfder in verscheydene Landen ende Provincien eer ghehoort heeft/ als van het belech. [**1591.**] Stjn Excellentie mocht met den Keyser *Iulio Caesare* wel spreken:

Veni, vidi, vici.

Hoe *Deventer* by sijn Excellentie is beleghert ende in-ghenomen den *X. Iunij stilo novo, Anni 1591.*

[**1591.**] **S**Oo haest als sijn Excellentie meester gheworden was van Zutphen/soo heeft hy datelijck/ jae noch dien selven avondt/ Deventer doen berennen / een groote mijle van Zutphen gheleghen/aen de selfde Riviere/ende aen de selfde sijde daer Zutphen op leyt. Het Gheschutt wierdt met groote ylveerdicheyt ghescheept ende derwaerts gevoert/ ende het gheheele Legher is daer voor ghecomen/ d'welck ghequartiert ende verdeylt is aen dese ende gheene sijde der Riviere. Sijn Excellentie heeft voor Deventer/daer d'Yssel niet boven half so breedt en is als sy voor Zutphen is/twee Scheeps-bruggen ghemaeckt/eene boven/ende eene beneden de Stadt: Alsoo dat men rontom de Stadt conde gaen ende rijden. Sijn Excellentie bleef daer eenen dach/twee ofte drie stille ligghen/sonder schieten of graven/om te besien hoe haer die van binnen dragen souden. Hier quamen by sijn Excellentie verscheydene uyt-ghewekene Borgers dier Stadt/die in de Veelau op hare goederen/ende sus hier en daer woondē/die sijn Excellentie aen-dienden/wel te weten/datter groote oneenicheyt in de Stadt was tusschen de Duytsche ende Waelen/ om dat dese gelt creghen/gheene niet. Jmmers dese uyt-gewekene Borgers wisten sijn Excellentie so veel berichts te doen/ dat hy resolveerde met schieten en graven de Stadt ernstlijck aen te tasten. Hy heeft stracx daer voor geplantt *XXVIII.* stucken Gheschuts/ soo in de Ramen / aen de Zutphensche sijde / als over [**1591.**] d'Yssel aen den Veelauschen cant.

Graaf Herman van den Berge was persoonelijck binnen Deventer/ ende hadde by sich *XIIII.* Vaendelen Soldaten/oock veel Gheschut ende amunitie/d'welck hem ten deele uyt Zutphen toe-gheschickt was/doe sijn Excellentie op den aen-tocht nae de Veelau aen was/*Verdugo* vermoedende/dat het eer op Deventer/ als op Zutphen soude gegolden hebben. Nae dat sijn Excellentie eenighe scheuten op dese Stadt ghedaen hadde / soo heeft hyse laten op-heysschen/daer Graef Herman gheensins nae luysteren en woude. Hy ontboodt sijn Excellentie goeden dach/latende hem daer nevens aen-seggen/dat hy de Stadt voor den Coninc houden wilde/so lange als hy leefde. Vernomen hebbende / dat eenen Spaenschen Capiteyn des garnisoens geseyt hadde/ het wil hier op een corts met ons selsaem af-loopen/ de Cosijns die buyten zijn/ ende die hier binnen zijn/sullen haer op een corts met malcanderen wel vergelijcken: So heeft dat Graef Herman seer ter herten gegaen ende verdroten. Des anderen daechs liet hy alle de Capiteyns in der Kercke by hem comen/ protesterende datmen hem groot onghelijck doen soude/indien men eenich achter-dencken of misvertrouwen op hem hadde: Daer by verclarende/dat hy datelijck sijnen Schepper in de Misse uyt de handen des Priesters ontfanghen/ ende by den selfden

(204)

MAURITIO cōstat quod amat VICTORIA curam,
Extemplo Batavo vicina DAVENTRIA cincta est
Milite, concutitur, mox moeniaquassa ruinam
Minantur, pangunt Mauri mox faedera tuta,

[**1591.**] sweeren woude / dat hy eer sterven soude / eer hy van op-gheven spreken wonde / of immers / dat hy in de bresse soo lange vechten woude/tot datmen hem daer uyt dragen soude. Hy sprack voorders tot de rontom her staende Capiteyns ende Officieren/indien ghy alle gaer oock so doet/so sal de Coninck wel gedient worden. Sy hebben hier op stracx alle gaer het Sacrament ontfanghen. Op den *IX. Iunij,* heeft sijn Excellentie laten schieten vier duysent ses hondert scheuten op eenen aerdenen wal / ligghende tusschen twee stercke muyren/aen de Stadts-poorte/ende maeckte met dit schieten een groote bresse. Geduyrende het geweldich schieten/liet sijn Excellentie eenighe platte Schepen in de Haven brenghen / daer de muyr lancx de Kaye ter neder geschoten was. Daer was oock een Brugghe veerdich / om daer mede op de Kaye / die aldaer vry hooge is/te climmen/ende eenen storm op de Stadt te doen/daer toe de Enghelsche/Schotten/ende Nederlanders/elck onder hare Overste/ veerdich stonden/ ende seer willich waren. Maer comende daer sy landen souden/soo hebben sy bevonden/dat de Brugge te cort was / niet connende tot aen de Kaye reycken/ wes halvē den storm voor dat mael niet en conde aengaen/gelijc sijn Excellentie enē Graef Willem dien beraemt ende verordineert hadden: Doch alsoo de achterste de voornste dapper voorts-dronghen/so zijnder veele van de Enghelsche/die voor aen 'tspits stonden/ van de Brugghe in't water ghedronghen/ ende haerder zijn *X.* of *XII.* verdroncken: Maer die over-geraecten/deden eenen dapperen aen-val op de bresse. De Vaendrich van Capiteyn Lambert was d'eerste die daer op clom/doch hy wierdt stracx doodt geschoten: Te ghelijcke met desen spronck oock *N. Potter* Vaendrich van Capiteyn *Meetkercke* op de bresse / latende sijn Vaendel lustich wayen: Maer alsoo hy niet ghenoech ghevolcht en wierdt (want het Regiment dat volgen soude/bleef op den Toge staende/niet connende volghen overmidts het legghen van de Brugge over [**1591.**] de Haven gefalieert was) so spronck hy wederom te rugghe met het Vaendel in sijn slincker handt / ende hy bracht sijn eyghen / ende oock sijnes Cameraden Vaendel daer van/ende voorts is hy met de reste die tot aen de bresse ghecomen waren/gheweken nae het Schip. Jn het af-wijcken wiert geschoten Capiteyn *Meetkercke,* Sone van Heer Adolph van Meetkercke / ghewesenen President van Vlaenderen / een seer cloeck/wijs/gheleert Edel-man/die 'sdaechs nae het innemen der Stadt ghestorven is/ende hy leyt binnen Deventer in de groote Kercke begraven/ al-waer hem ende sijnen Broeder ter eere dit *Epitaphium* gheschreven ende aen den pilaer nevens sijn graf ghehanghen is:

> *Consilio & Armis.*
> *Nicolao & Antonio nobilis Viri Adolphi à Meetkercke Praesidis Flandriae filijs, Brugensibus qui ambo pro Patria fortiter occubuere, Balduinus & Adolphus fratres natu minores Commilitones poss.*
> *Obierunt,*
> *Hic in obsidione propugnaculi ad Zutphaniam tormento verberatus Non. Octob. stylo novo, M.D. LXXXVI. Annos natus XIX. menses V.*
> *Ille in oppugnatione Daventriae, ad impetum ultro inter primos vocatus, sclopetoque ictus III. Id. Iun. M.D. XCI. Annos natus paulo minus XXX. Cum prius Tribunus Milit. in expeditione Lusitanica auspicijs Reginae Angliae ordines duxisset.*

Graef Herman van den Berghe stondt met seven Vaendelen Soldaten in ende nevens de bresse doende groote teghen-weere / tot dat hy van den haghel der steenen te bodem geslagen wierdt / sijn eene ooghe soo gheraeckt zijnde. Dat hy daer aen blindt gebleven is. Capiteyn *Muller* nevens hem staende/wert het-hooft

[**1591.**] af-geschoten: Noch wierdender twee Vaendrichs/ende twee van sijne Edel-lieden aen sijner sijde doot geschoten / want sijn Excellentie liet de stucken dapper spelen op de bresse / ende op de huysen daer nevens staende. De af-gheschotene steenen der muyren ende der huysen deden soo groote schade als de coeghelen.

Desen storm alsoo/gelijck gheseyt is / af-gheslagen zijnde/so liet sijn Excellentie de Brugge wel bewaren/ zijnde van meyninghe des anderen daechs wederom eenen aen-val te doen. Graef Herman merckte wel/ dat dese Brugge het instrument hares onder-gancks soude wesen/ daerom heeft hy des nachts een goet deel Soldaten doen uyt-vallen om de Brugghe aen brandt te steken: Maer *Graef VVillem van Nassou* dien gheheelen nacht gheenen slaep in d'ooghen hebbende/ heeft sich by der handt vinden laten/groote sorge draghende voor dese Brugghe/ hy heeft soo goede ordre ghegheven / ende soo goede Wacht daer by ghestelt/ dat de vyandt uyt-vallende / soo ontfanghen wierdt/ dat hy onverrichter sake moest af-wijcken. Hier mede verloren de belegherde gheheelijck den moet / alsoo dat Graef Herman noch voor het aen-breken des daechs eenen Trom-slagher aen sijn Excellentie ghesonden heeft/ om aen te dienen / dat hy begheerde te parlamenteren/d'welck hem ghegunt zijnde / so hebben sy terstont eenen Spaenschen/ ende eenen Walschen Capiteyn uyt ghesonden/daer teghen als Ostagiers in der Stadt ginghen Capiteyn *van der Noodt,* ende Capiteyn *Lennep.* Op den thienden *Iunij* is het verdrach ghesloten/meest ghelijck te Zutphen / doch der Borgherije en wierdt in het verdrach niet eens [**1591.**] ghedacht/het sy dat Graef Herman sulcx in de haestighe verbaestheyt vergat / ofte dat hy op haer vertoornt was/ het Crijchs-volck isser uyt-ghetrocken op den thienden dach nae dat Prins Maurits daer voor ghecomen was/ met haer vol gheweer/ oock met pack en sack. Daer zijn ontrent hondert van der Staten Soldaten voor Deventer / gheduyrende het belech/ doodt ghebleven/ ende twee Capiteyns/*Meetkercke* een Edel-man uyt Vlaenderen/ daer van te vooren ghesproken is/ ende *Douwe Alua,* een Fries Edel-man. Prins Maurits heeft Graef Herman van den Berghe (die eenighe daghen lanck met beyde sijn ooghen blindt was) goet-chier aen-ghedaen/ende met sijnen eyghenen Coets-waghen tot Groeningen laten voeren.

Of wel de Borghers in het verdrach vergeten waren/so heeft nochtans sijn Excellentie de selfde beleefdelijck getracteert / betoonende dat hy niet teghen de Borghers ende goede in-woonders der Landen ende Steden/ maer teghen de Spaenjaerden haren aenhanck den Crijch was voerende. By ordre ende bevell van sijn Excellentie ende den Crijchs-raedt wiert het doode lichaem van *Roelandt Iorck* Enghels-man (die de groote Schanse voor Zutphen / die hem van Licester toe-vertrout was/ verradelijck hadde overghegheven in handen van den vyandt) op-gegraven/ ende buyten de Stadt met het doodt-vat aen een galghe ghehanghen/ andere Verraders tot eenen schrick en spieghel.

Discite justitiam moniti, & non temnere Christum.

Hoe sijn Excellentie *Delfsiel* beleghert heeft/ den eersten *Iulij stylo novo, Anno 1591.*

[**1591.**] **N**V wil ick met sijn Excellentie Graef Maurits uyt Overyssel nae West-Frieslant reysen/die wel wetende sijnen tijdt waer te nemen/stracx nae het innemen van Deventer/ namelijck op den *XVI. Iunij,* met Graef Willem Lodewijck van Nassou nae Frieslandt ghetrocken is/vergheselschapt met sijn Legher/ ende by sich hebbende wel ander half hondert Schepen/ om 'tgheschutt/ bagagie/amonitie ende allerley oorlochs-ghereetschap te voeren. *Verdugo* wel wetende dat sijn Excellentie noch so niet uyt het velt scheyden en soude/ ende nochtans niet connende gissen waer hy eerst soude voorvallen / soo heeft hy binnen Coevoorden ende Steenwijck stercke besettinghe ghebracht / ende hy selfs is met vijfthien hondert Man in de voor-stadt van Groeninghen/ ghenoemt Schuyten-diep/ getrocken/ ende hy heeft veel Schanskens ende Kercken in 'tOlde-ampt/ Ommelanden/ ende Drente/d'eene met vijf en twintich/ d'andere met dertich of veertich Mannen besett.

Sijn Excellentie is met verwonderinghe van veele Menschen over 'tmoras by Rouveen ende Staphorst gemarcheert/latende de Schepen met het Geschut eñ amunitie d'Yssel afvoor by Campen/ ende soo voorts over de Suyder-Zee nae Harlinghen varen/ ende hy is met sijn volck tot nae by de Stadt van Groeninghen ghecomen / in meyninghe de selfde te belegeren: Maer om redenen is hy eerst ghetrocken nae *Delfsiel,* een Sterckte gheleghen op den mondt van een water dat van Groeninghen door Appinghen-dam loopt in den Ems/ daer het een schoone diepe Haven maeckt. De grachten rontom dit Fort gaende / waren diep/ ende over de hondert voeten breedt/de wallen schoon ende hooghe/met vier bolle-wercken. Daer laghen drie hondert Mannen in garnisoen/by die van Groeninghen [**1591.**] aen-ghenomen ende ghegagiert; Sy en hadden *Verdugo* die plaetse / daer haren Stadt soo veele aen gheleghen was/ noyt willen toe-vertrouwen. Soo haest als het Gheschutt te lande gebracht was/ sonder gherichtt te zijn/ of eenighen scheut daer mede gedaen te hebben/heeft sijn Excellentie het Fort op-gheheyscht/haer ontbiedende/datter nu noch genade voor haer was / maer indien sy die nu niet en wouden aen-nemen/ dat sy dan sijn ghewelt sonden moeten af-wachten/ niet twijfelende of hy en soude haer op een corts/ door Godes hulpe / met ghewelt connen over-vallen/daer toe alles in sijn Leger veerdich was/ haer verlof ghevende om eenighe uyt te senden ende dat te comen besichtighen. Hier over isser oneenicheyt onder de belegherde ontstaen: Doch ten laetsten hebben sy eenighe uyt-ghesonden/ in het Legher van sijn Excellentie/ die wel te deghe besichticht hebbende al de groote ghereetschap om haer aen te tasten/ ende daer van/ wederom binnen ghecomen zijnde / rapport doende / soo isser groote verslaghentheyt onder haer alle ghecomen/ ende hebben haer in accoort met sijn Excellentie ghegheven/ hem dese Sterckte over-leverende den eersten *Iulij stylo novo.* Daer zijn uyt-ghetrocken twee hondert ende dertich Mannen/ ende wel vier hondert soo Vrouwen/ als Kinderen. Daer zijn in ghevonden vijf metalen stucken/ ende ses yseren Gotelinghen/met genoechsaem busse-cruyt eñ amunitie daer toe gehoorende; Als dit volck uyt trock/soo warender twee Soldaten in sijn Excellentie Legher / die twee van des vyandts Soldaten beschadichden / den eenen sijnen hoet / den anderen sijnen ponjaert af-nemende: Sijn Excellentie liet dese beyde Soldaten stracx op-hanghen / om dat

(205)

Haec-ubigesta COMES VICTOR successibus audax,
Hoc propugnaculum, numeroso milite faetum
Hostili cingit, poni tormenta jubebat,
Utquaterat, pacto cessat mox faedere bellum

[**1591.**] sy beschadichden de gheene die hy vry gheleyde toegheseyt hadde.

Als het garnisoen van Delfsiel binnen Groeningen quam/soo en was het daer niet willecom. De Hooplieden leyden de schult op der Soldaten onwillicheyt ende onghehoorsaemheyt: De Soldaten wierden alle gaer gecasseert eñ oneerlijc verclaert/ende sonder gelt of pas-poort wech-gejaecht. De Hoop-lieden wierden ghevanghen/ om haer voor recht te stellen. De Edele Mog. Heeren Staten van Frieslant hebben met raet [**1591.**] ende advijs van sijn Excellentie ende Graef Willem/ het Fort van Delfsiel veel laten vergrooten/ ende seer verstercken/ het selfde begiftighende met veel Privilegien: Jae sy waren wel ghesinnet een Stadt daer van te maecken/ ghelijck voor desen oock andere Heeren te doen voor-ghenomen hadden/ want daer is een bequamer Diep ende Haven/ als te Emden.

Knodsenbvrgh by *Parma* beleghert/ ende van Prins Maurits ontsett/ den *25. Iulij, Anno 1591.*

[**1591.**] **D**E Prince van *Parma,* die nu eenen tijt lanck gheweest was in de ghewoonte van Steden te winnen/sonder dat yemandt hem sonderlinghe verhindernisse daer in gedaen hadde: Heeft seltsaem op-gehoort/ vernemende dat dien jonghen Helt *Prins Maurits van Nassou* hem in sulck eenen corten tijdt met ghewelt hadde af-ghenomen de treffelijcke Steden Zutphen / ende Deventer / midtsgaders die stercke Schanse voor Zutphen/ ende oock Delfsiel/ ende andere meer in Frieslandt gheleghen: Derhalven soo heeft hy sich tot tegen-weere bereydt/ vergaderende alomme so veel volcx als hy conde/ende hy is nae den Rijn aen ghetrocken/ van meyninghe zijnde de stercke Schanse Knodsenburgh te belegheren/ te winnen/ te raseren/ dewijle sijn Excellentie met sijn Legher voor Steenwijck lach. Die van Niemeghen hadden langhe by *Parma* aen-ghehouden ende hem ghebeden/dat hy haer desen dwijnger van de neuse woude af-nemen/want daer werdt by dage ende by nachte uyt dese Schanse so op en in de Stadt gheschoten/dat sy noch in haere huysen/ noch op de straten vry en waren: Oock en dorster niet een Schip voor by de Stadt passeren/ dan met consent van den Gouverneur deser Schanse. Soo is dan *Parma* eyndelijck [**1591.**] ghecomen/ om die van Niemeghen uyt dese elende te verlossen. Te Rees heeft hy een Brugghe gemaeckt/ende hy heeft van die van Wesel Schepen ontleent/om sijn volck/d'welck hy uyt Nuys/Berck/ ende andere plaetsen lichtte/nederwaerts te brengen. Hy is den *XIII. Iulij* tot Niemeghen ghecomen/ met ontrent vijf duysent te voet/ ende twee duysent vijfhondert Peerden: Van waer hy by nachte uyt het Rijck van Niemeghen in de Betau ghecomen is/met drie duysent Man te voet/ ende ontrent drie of vier hondert Ruyteren/ met eenighe stucken grof Gheschutt/ende heeft met de selfde de Schanse beleghert/ ende de passagien besett. *Barlaymont* met sijn Regiment lach in't Oosten/ Graef *Octaviaen van Mansvelt* in't Westen: *Bossu, Beaurains,* ende andere Colonels hadde yeder haer quartier: De Ruyteren laghen te Lent: *La-Motte* was Overste van 'tGheschutt/ hy heeft neghen stucken voor dese Schanse geplantt/daer mede hy den *XXII. Iulij* twee hondert ende tachtentich scheut en geschoten heeft / niet op-houdende van schieten tot des avondts te seven uyren. De bresse dieder gheschoten was/ en hadde niet veel te beduyden/dan

(206)

Cinxerat Albano Parmensis milite PRINCEPS
Hoc propugnaculum Batavorum milite faetum
MAURITIUS Frisiae fortem cum vicerat ARCEM
Venit, ALEXANDRO sternit spectante cohortes.

[**1591.**] dat de borst-weeringhe seer beschadicht was/ nochtans heeftmen de Ruyters veel rijs-bossen of mutsaerts doen aen-brenghen om de grachten te dempen/ ende eenen aen-val te doen. Een Vaendel Spaenjaerden heeft een proeve ende aen-val op de Schanse ghedaen/ ghevolcht zijnde van een Vaendel Yren. De Gouverneur *Gerrit de Ionghe,* met sijn by-hebbende Soldaten deden groote tegen-weer/ ende hebben met grof en cleyn Gheschutt/ soo dapper uyt de Schanse gheschoten/ dat sy drie van des vyandts stucken devaliseerden ofte in stucken schoten/ ende daer sneuvelde menich stout Crijchs-man/ onder andere werdt voor dese Schanse geschoten *Graef Octavius van Mansvelt, Don Ieronimo Caraffa* Napolitain/ met *Achilles Trissino* van Vicentien/ ende andere meer van name ende qualiteyt. Soo haest als sijn Excellentie voor Steenwijck de tijdinghe creech/dat *Parma* te Niemeghen ende in de Betau ghecomen was/ soo heeft hy hem stracx op den wech nae Gelderlandt begheven/ latende *Graef VVillem van Nassou* met een deel van 't Legher in Frieslandt blijven. Te Arnhem ghecomen zijnde/ heeft sijn Excellentie stracx een Scheepsbrugghe aldaer over den Rijn doen legghen/ ende hy heeft in de Betau op de Stadts-weert doen trecken vier Cornetten Lanciers/ ende twee Vaenen Carabijners/met twee duysent Musquettiers ende Spiesen/ soo dat de beyde Leghers ontrent ander halve mijle van malcanderen lagē. Sijn Excellentie en bleef hier niet langhe stilleliggen/ maer hy is met ettelijcke Vaenen Ruyteren uyt-gereden/tot den vyandt aen. Nae by den vyandt ghecomen zijnde/ heeft hy twee Vaenen Ruyteren voor uyt ghesonden/ om het velt te ondecken/ ende den vyandt te gaen besichtighen/ ende uyt te locken: Midler wijle hadde sijn Excellentie een *embuscade* ofte hinder-laghe in drooge grachten ghemaeckt/ van Ruyteren ende Voet-knechten/ onder het beleyt van den *Grave van Solms,* ende den *Ridder Veer.* Den vyandt Graef Maurits Ruyteren [**1591.**] vernemende/ is met vijf Vaenen Ruyteren haer aen ghevallen; Prins Maurits Ruyteren deden (gelijck haer bevolen was) een weynich teghen-weere/ op dat den vyandt niet mercken en soude dat het ghemaeckt spel was/ maer stracx keerden sy den rugghe ende gaven haer op de vlucht/ ende wierden van den vyandt soo wijdt vervolcht tot dat sy de *embuscade* ofte hinder-laghe ghepasseert waren. Doe keerden sijn Excellentie Ruyteren weder te rugghe / ende boden haren vyandt het hooft/ ende midts dien brack de hinder-laghe los/ende vielen den Spaenjaert van alle canten so dapper aen/dat stracx al des vyandts Ruyteren gheslaghen/ ghevangen/ ende op de vlucht ghebracht wierden. Der Staten volck creech wel hondert en vijftich ghevanghens/ meest van qualiteyt/ ende onder andere *Don Alfonso d'Avalos,* Generael van de Ruyterije/ende twee hondert vijftich schoone Peerden/ behalven anderen schoonen buyt van cleederen/ geweere/wapens/gelt/ketenenen/baggen; ende drie Cornetten / welcker eene was de Cornette ofte Vaene van den Hertoghe van *Parma,* op de welcke seer costelijck gheborduyrt stondt het beeldt *Christi,* ende daer nevens dese woorden/ *Hic fortium dividet spolia.* Op d'ander sijde was het beeldt van *Maria,* met het kindeken in de wiege/daer by gheschreven stondt/ *Quem genui adoro.* De Prince van *Parma* heeft dit schendelijck verlies sijnes volcx voor sijn ooghen moeten sien/ ende en condese niet helpen/ want hy / ende sijnen Sone *Raynutius Farnese* (die even doe ter tijt uyt Jtalien gecomen was om sijnen Vader te besoecken) laghen op het Valckenhof / ende saghen het ghevecht aen. *Parma* verwitticht zijnde datter veel Schepen uyt Hollandt op weghe waren om nae Niemegen te comen/ vreesende dat sy hem van boven ende van beneden besetten souden; Soo heeft hy belast/ datmen het volck ende Gheschutt uyt de Betau over de Ri-

viere [**1591.**] by hem brenghen soude; D'welck gheschiedt zijnde/behalven twee stucken / die sy midts de groote haeste achter-lieten/soo heeft hy hem ghestelt om met pack en sack van daer te trecken/ uyt-spreydende dat hy brieven uyt Hispanien ghecreghen hadde/ daer in hem de Coninck belaste nae Vranckerijck te trecken/ tot hulpe van de *Ligue,* daer hy doch eerst vijf maenden hier nae verreyst is. Hy is den *XXVI. Iulij* uyt Niemeghen ghescheyden/ doende de Borghers veel schoone beloften/ als dat sijnen Legher daer ontrent soude blijven ligghen/ ende dat hy de Stadt Niemeghen als sijnen oogh-appel soude bewaren. Maer ten waren niet dan bloote woorden / ghelijck die van [**1591.**] Niemegen tot haren grooten schade bevondē hebben: Wech treckende liet hy den Heere van Gheleyn daer binnē als Gouverneur/met drie Vaendelē Soldaten.

Parma uyt Niemeghen treckende/ is van eenighen onder de ghemeynte beschimpt ende nae-gheroepen. Doch de oude Spaensche Bevel-hebberen/ wetende in wat perijckel dat het gantsche Leger was nae dese neder-laghe/hebben het weder-over-schepen ende aftocht sonder schade ende disordre/ gheachtt te wesen het alder-voor-sichtichste ende weerdichste Crijchsmans stuck/dat Parma oyt ghedaen hadde.

Dares Entellum invenit.

Hvlst **by Prins Maurits beleghert ende in-ghenomen/ den** ***XXIIII. Septembris, Anno 1591.***

[**1591.**] **D**Es anderen daechs nae dat *Parma* van Niemeghen vertrocken was/ (latende *Verdugo* met eenen hoop volcx te Cranenborgh/ in het Landt van Cleef/) soo zijnder uyt Hollandt veel Schepen en volck by sijn Excellentie voor Niemeghen ghecomen. Yeder een meynde/ jae hielt voor seker/ dat sijn Excellentie nu voorts Niemeghen belegheren soude/ alwaer groote verslagentheyt binnen was: Maer nae dat hy sijn Legher ghemonstert hadde/bevindende het selfde stere te zijn ontrent seven duysent te voet/ ende over de duysent vijfhondert Peerden: Soo heeft hy het selfde eenighe daghen lanck in garnisoen gebracht/ eensdeels om den vyant oorsake te gheven van ghelijcken te doen/ ende desen Somer voor gheen beleghheringhe meer te sorgen: Ander deels om doch het Crijchs-volck te laten rusten ende adem scheppen/ ende midler wijle heeft hy Knodsenburgh van alles wel versien/ende ordre ghegeven om het selfde te verstercken: Ende alsmen nu in't Legher [**1591.**] ende 'tgantsche Landt nergens anders dan van de belegheringhe van Niemeghen en sprack/ soo heeft sijn Excellentie bevolen het Gheschutt te schepen/ met het pulver / schuppen / ponten / horden / ende andere Crijchs-ghereetschap/ ende hier nevens vier duysent Voet-knechten met hare wapenen ende bagagie / die de Schelde zijn op-gheseylt / ende in Vlaenderen ghelandt den *XIX. Septembris,* alwaer by-ghecomen zijn seven Cornetten Peerden/ die door Brabant getrocken waren. Met dit volck heeft sijn Excellentie Hulst de Hooft-stadt van het Landt van Waes/ op het onvoorsienste berent ende om-cinghelt/ d'welck *Parma* weynich vermoet hadde. Sijner Excellentie volc nam stracx den eersten dach in het Fort van Wilsenoort/ den tweeden dach het Fort Vrestruylt: Het Fort van *Magdalena* heeft den vyandt uyt vreese verlaten. Sijn Excellentie heeft stracx noch eenige nieuwe Schansen

[**1591.**] ende begravinghen verordineert ende maken laten/ ende den *XXI.* werdt het Gheschut gheplantt. Op dat die van Antwerpen in het Legher niet vallen en souden/soo heeft sijn Excellentie den wech ende dijck van Calloo door-ghesteken/ ende 'tLandt laten onderloopen. Het Peerde-volck liep tot voor Gent/ ende tot aen het Veer voor Antwerpen. Daer waren eenighe Soldaten ende ghewapende Boeren/ die een Kercke in-ghenomen/ ende haer daer in ghesterckt hadden: Daer is eenich van der Staten volck voorgecomen /haer op-heysschende/waer nae sy niet willende luysteren/soo werdt de Kercke aen brandt ghesteken/ende al die daer in waren zijn jammelijck verbrandt.

De Gouverneur van Hulst was Hulst was eenighe dagen eer sijn Excellentie voor de Stadt viel/daer uyt ghetrocken. De Soldaten ende Borghers siende dat sijn Excellentie het Geschutt gheplantt ende ghereedt hadde om haer te beschieten/jae dat hy alreets een van hare Ravelijns dapper beschoot/ ende achtende dat sy niet sterck ghenoech en waren om teghen te houden: Soo hebben sy gheappoincteert/ ende zijn den *XXIIII. Septembris* uyt ghetrocken met bagghe ende bagagie/ sterck zijnde ontrent twee hondert ende sestich Man. De Borghers mochten blijven/sitten in hare huysen ende goederen/sonder eenich rantsoen te betalen/met belofte dat sy souden te genieten hebben al wat de inwoonders van andere Landen en Steden onder der Staten ghebiedt waren ghenietende. De Geestelijcke verlieten de Stadt/ende trocken uyt met het Spaens garnisoen/ d'welck tot groote vrede ende voor-deel der Stadt ghereyckte.

Montdragon Castileyn van Antwerpen heeft ontrent vier duysent Voet-knechten/ende twee duysent Ruyteren vergadert/ daer mede hy in Vlaenderen ghetrocken is/ om sijn Excellentie te verhinderen voorderen in-val in Vlaenderen te doen/ jae hy meynde Hulst stracx wederom te gaen belegheren/ maer vernemende [**1591.**] dat de Stadt van alles ghenoechsaem versien ende versorcht was/ soo heeft hy andere sinnen ghecreghen.

Raynutius de jonge Prince van Parma was ooc even t'Antwerpen ghecomen/ als sijnen Heer-Vader de Stadt van Hulst wierdt af-ghenomen. De Magistraet van Antwerpen heeft hem eerlijck onthaelt ende beschoncken/ daer hy weynich vermaken ofte ghenoechte in ghehadt heeft/ dewijle sijnes Vaders naem ende reputatie door het subijte verlies van soo veel treffelijcke Steden ende Sterckten gequetst ende vermindert wierdt. Hy heeft by de Spaensche/Portugeesche/ ende Jtaliensche Coop-lieden een goede somme van penninghen/ daer hy sijnen persoon voor verplichtte/ te weghe ghebracht/ daer mede men de Gemutineerde Spaenjaerden te Diest/ ende elders/ heeft willich ghemaeckt den Coninck in desen hoogen noodt haren dienst niet te weygheren.

Over Hulst ende 'tgheene daer onder ghehoorde/ werdt Gouverneur ghestelt *Georgion Everardt Grave van Solms,* Colonel van het Zeeusche Regiment / met goede stercke Compagnien/ ende voor-raedt van alles. De generale middelen ofte Jmposten/ d'welck der Staten gout-berghen zijn/ wierden daer stracx verpachtt voor elf duysent ende acht hondert guldens/ ende dat alleen gheduyrende den tijdt van vijf maenden.

Montdragon heeft met hulpe ende raedt van Steelandt / Hooch-Baillu van 'tLandt van Waes/ eenige groote Dorpen/als S. Jan ten Steene/ende Stekene/nae by Hulst gheleghen/beschanst ende met garnisoen besett/om de courssen ende het loopen des garnisoens van Hulst te beletten/ghelijck sy oock eeniger mate ghedaen hebben/maer gheheelijck en conden sy het buyt halen ende brandt-schatten desen ende den garnisoenen van Oostende/ Axele/ ende ter Neuse/

(207)

Prosequitur partos Princeps ex hoste triumphos,
Transtulit extemplo copias, et flumina RHENI
Deserit, invadit campos, Urbemqȝ BRABANTI
HULSTUM MAURITIO citius quis liberat Urbes

[**1591.**] niet verhinderen noch beletten. Want eenen hoop van der Staten Ruyteren en Knechten trocken desen Somer in Vlaenderen/ ende quamen tot nae by Gent/ alwaer sy by de drie hondert soo Spaenjaerden/ als Waelen versloeghen/ ende namender 'tneghentich ghevanghen. Corts hier nae vielen sy noch stercker in't Landt/ maer sy vonden by Nieu-poort teghen-stant/ so dat sy in de plaetse van buyt/slaghen cregen/doch sy weken nae den Zee-cant/ onder 'tGeschutt van de Zeeusche Oorloch-schepen/ verliesende [**1591.**] ontrent dertich ofte veertich Mans/wes halven het rooven ende brandt-schatten niet op en hieldt. Jmmers maeckten het die van Zeelandt met de Vlaemsche garnisoenen soo bont in Vlaenderen/dat die van Brugghe ende andere/ versochten onder contributie van de Staten haer te moghen begeven/ende met de selfde te moghen handelen/midts betalende de Licenten/maer Parma en wou dat niet toe-laten.

Lucri bonus odor ex re qualibet.

Hoe sijn Excellentie *Niemeghen* beleghert/ ende in-ghenomen heeft den *XXI. Octobris, Anno 1591.*

[**1591.**] **N**Ae de veroveringhe der Stadt Hulst/wouden de Staten van Zeelandt geern gehadt hebben/dat sijn Princelijcke Excellentie met het Legher in Vlaenderen ware ghebleven/ om sijn victorien aldaer te vervolghen: Hem wierden verscheydene aen-slagen op Schansen en Sterckten in Vlaenderen aen-ghedient/daer wel goet voordeel by soude zijn te doene gheweest/ insonderheyt voor die van Zeelandt: Maer sijn Excellentie aen-merckende dat *Mondragon* met sijnen Legher hem grootelijcx in den wech soude zijn/jae dat Parma sijn gantsch ghewalt in corten daghen daer brengen conde/ om sijn aen-slaghen te verhinderen/ ende hy nu goede hope hadde/dat hy op een corts/ met de hulpe van Godt/ soude connen meester worden van Niemeghen/ soo heeft hy het Legher in Vlaenderen doen op-breken/ende hy is den tweeden *Octobris* in Zeelandt gecomen/daer hy met groote vreucht en blijdtschap is ontfanghen/ ende van groot en cleyn hertelijck ghewillecomt. Sijn Excellentie is al voort uyt Zeelandt nae Gelderlandt ghereyst/niet rustende tot dat hy voor Niemeghen quam/ alwaer hy het meeste [**1591.**] deel des Leghers ghevonden heeft met het Gheschut ende alle Crijchs-ghereetschap/ die tot der tijdt toe 'tschepe waren ghebleven. Graef Willem quam by sijn Excellentie met *XII.* Vaendelen uyt Frieslandt. Van den soberen stant der Stadt was sijn Excellentie ghenoechsaem verwitticht/ door *Christiaen Huygens,* nu Secretaris van de Raden van Staten/die eenen tijdt lanck in de Stadt hadde ghevanghen gheleghen / ende hy was nu juyst wel te passe uyt-ghecomen/ recht eer de brieven van het Hofvan Brussel te Niemeghen waren aen-gecomen/belastende datmen hem noch eenen tijdt lanck soude ghevangen houden.

Sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits is den XIIII. Octobris met sijn gheheel Legher voor Niemeghen ghecomen, ende heeft terstont een Scheepsbrugghe ghemaeckt over de Wale/ om van het een quartier tot het andere te moghen gaen. Doch die van der Stadt hebben de selve uyt S. Hubrechts Thoorn stracx in stucken gheschoten/ daer door hy ghedwonghen wierdt de selfde wat verder van de

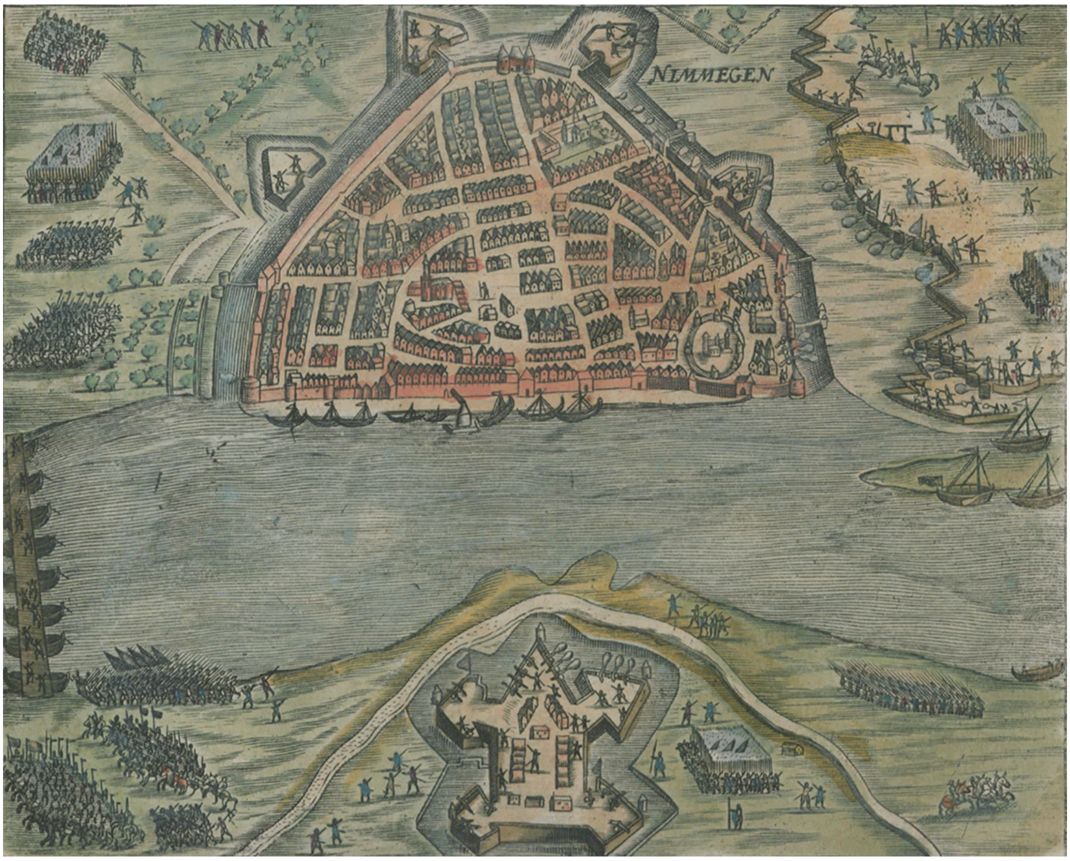

(208)

Mens generosa animo generoso tendit ad alta,
Non humili conta loco, post pauca Trophaea,
MAURITIUS nova mox PRINCEPS extorsit IBERO
NOVIMAGUM superans sicsic juvat ire per hostes,

[**1591.**] Stadt af te legghen. Sijn Excellentie heeft veertich stucken Gheschuts gheplantt by de Hoender-poorte/ daer een stuck muyrs sonder wal was / ende onder aen den voet van den Hoender-berg in de Oye sestien stucken/ ende noch *XII.* in de Betau over den Lappen-toorn/ om daer mede bresse te schieten tusschen den Valcken-hof ende de Hoender-poorte. Als het Gheschutt gheplantt was/ heeft sijn Excellentie de Stadt op-gheheyscht. Daer op die van der Stadt antwoordden/ *dat Graef Maurits een jonck Vryer was, ende de Stadt van Niemeghen een Vryster, die wel weerdich was datmen wat meer moeyte dede om die te crijghen.*

De Borghers ende Soldaten hielden haer in het eerste trots ende mannelijck ghenoech/maer siende de menichte des Gheschuts op vijf verscheydene oorden gheplantt/de loop-graven tot haer aen-comende/de minen daer mede sy onder-graven wierden/ de menichte der Schepen/ de couragie en vlijtighe onversaechtheyt des volcx/ d'welck haer belegherde: Soo begost haer den moet al vry te ontvallen. Sy en hadden maer drie Vaendelen Soldaten binnen/daer Capiteyns van waren *de Heere van Gheleyn Gouverneur, Snater, ende Ian van VVeerden,* met weynich Peerden/ daer *Hendrick Kieboom, alias* Neuse/ eenen Berchvercooper/ Capiteyn over was. Sy hebben aen *Verdugo* om hulpe ghesonden/midler wijle alle moghelijcke teghen-weere doende; De leeghe plaetse die tusschen de Riviere ende 'tValcken-hof is/ hebben sy af-ghesneden van de Stadt/ ende hebbender ghelijcker handt eenen wal in der haeste op-geworpen/daer aen Man/Wijf/ en Kindt ghearbeydt hebben. Sy hebben oock de Hoender-poorte ghestopt/ende voorts ghedaen al wat cloecke Borghers en Soldaten te doene toe-stondt. Maer gheen ontsett vernemende/ ende tot haren grooten leet-wesen siende/ dat hare huysen uyt Knodsenburgh ende van elders/dagelijcx seer leelijc gerampaneert ende door-schoten wierden: [**1591.**] Oock haerder vele grooten honger en commer lijdende; Als oock door schrick en vreese der brandt-coegelen/die elcke reyse op het onversienste in de Stadt op en deur hare daken vielen/ soo hebben de Borghers ende Soldaten eenpaerlijck besloten de Stadt met accoort over te gheven in handen van sijn Princelijcke Excellentie. Soo haest als *Neuse* gheroken ende vernomen heeft/ datmen van parlamenteren begon te spreken/ soo is hy met sijn Ruyteren te Peerde gaen sitten/ ende is met eenen vollen loop door het Zeeusche quartier geloopen ende daer deur gheraeckt/wel wetende dat hy hanghen moest/indienmen hem ghecreghen hadde. Veel Borghers/ soo wel Paepsche als andere op het Stadt-huys gaende/ hebben versocht datmen in onder-handelinghe met sijn Excellentie treden soude/ haer beclaghende dat sy nu wel saghen/ dat sy van den Coninck verlaten waren/voor den welcken sy soo langhe haer goet verteert/ haer bloedt vergoten/ haer lijf en leven ghewaecht/ ende alles by hem op-gesett hadden: Als ooc dat sy meermaels aen *Parma* ghesonden hadden/ die soo veel te doen hadde met andere gheschefften/ dat hy op haer niet en paste: Op den *XX. Octobris* hebben sy hare Gesanten aen sijn Princelijcke Excellentie ghesonden/ (waer teghen sijn Excellentie Ostagiers in de Stadt gesonden heeft) versoeckende te mogen in hare Stadt behouden de oeffeninghe der Paepscher Religie/ soo niet alleen/ nochtans ten minsten dat beyde Religien mochten toe-ghelaten worden: Jtem/dat de tegenwoordighe Magistraet mochte in de regieringe blijven: Oock een cleyn garnisoen/*&c.* d'welck haer alles werdt af-gheslaghen. Soo hebben sy dan des anderen daechs uyt-ghesonden *Borgher-meester Vlaemijnck,* met volle macht het verdrach te besluyten op soo goede conditien als hy immermeer soude connen erlanghen/d'welck hy ghedaen heefe/ zijnde vast so-

danighe [**1591.**] als andere veroverde Steden ghegeven zijn. De Soldaten trockender uyt den *XXII. Octobris,* met hare Vaendelen bagagie/ wapenen en gheweer *in amplissima forma,* ende werden geconvoyeert tot voor de Stadt Grave. Sijn Excell. heeft in de Stadt ghevonden vijf en twintich metalene stucken Geschuts/ twaelf yseren/met andere amunitie ende Crijchs-gereetschap: Doch de Stadt ende Borgherije vondt hy in eenen seer aermen staet / den meesten-deel der huysen waren deur-schoten/gheduyrende de belegheringhe/ als oock te vooren uyt Knodsenburgh. De huysen waren bloot van in-boel ofte huys-raet/d'welc gheen wonder en is/want door dien sy soo lange sonder neeringhe/ coop-handel/ of acker-bou gheseten hadden/ soo hadden sy hare beste cleederen/ bedden/ [**1591.**] schotelen/ potten/ en plateelen uyt der Stadt gheschickt/vercocht/ ende verteert. De Magistraet bekende sijn Excellentie/datter over de drie duysent bedden uyt hare Stadt nae Hollandt gebracht ende vercocht waren/doe de Schepen noch op licent voeren/ coopende rogghe daer voor/ dieder eenen tijdt lanck ghegolden heeft vier en dertich Keysers guldens 'tmolder/gaende *XVIII.* op een last.

Graef Philips van Nassou, een cloeck verstandich Heere /is Gouverneur der Stadt gestelt/ende *Geraert de Ionge,* Gouverneur van Knodsenburgh/is sijn Genade tot eenen Luytenant Gouverneur by-ghevoecht/ met *VI.* Vaendelen te voet/ ende twee te Peerde.

Tandem fit Surculus Arbor.

Die noch corts was een *SPRVYT,*
Js nu een' *BOOM* vol jeuchden:
Noort/ Oost/ West/ ende Suyt/
Worden vertelt sijn deuchden.
Godt will' hem langhe sparen/
Jn voorspoet en wel-varen.

De belegheringhe ende het in-nemen van *Steenvviick* by Prins Mauritius. *Anno 1592.*

[**1591.**] **S**Teenwijck is een Stadt in de Provincie van Overyssel gelegen/op de frontieren van Frieslandt/ aen een Rivierken de *Aa* ghenoemt/ in den omme-ganck niet meer dan sestien hondert treden groot. De Prince van *Parma* heeft *Anno 1582.* den *XVII. Novembris* dese Stadt de Staten af-ghenomen met verrasschinghe/ ende hy heeft de selfde versterckt met dicke aerden wallen/ al met hout doorvlochten/ op datmender soo ghemackelijck ende haestelijck niet en soude connen door-schieten/ door-graven/ [**1592.**] of door mineren. Sijn Excellentie Graef Maurits/ ende Graef Willem van Nassou/ zijn met ontrent acht duysent Man te voet/ ende vijfthien hondert Ruyteren den *XXVIII. Maij Anno 1592.* daer voor ghecomen. *Verdugo* wel vermoedende dat dit op handen was/soo heeft hy dese Stadt by tijdts met sterck garnisoen/ ende allerley noodruft wel versien ende versorcht/ daer in leggende sesthien Vaendelen Voet-

knechten/ [**1592.**] ende tachtentich Ruyteren. Hier over was Gouverneur een cloeck ende ervaren Crijchs-man *Anthonio de Quocquello,* uyt Walsch-Vlaenderen geboortich/ Overste Luytenant van *La-Motte.* Prins Maurits heeft voor dese Stadt een katte of platte forme laten maken / ende hy heeft daer vier stucken Gheschuts op-ghesett/om de belegerde van de borstweeringhen te houden / ende om alles in de Stadt te ondecken. Dese katte veerdich zijnde / heeft sijn Excellentie van de hoochte der selfder in eyghenen persoon willen besichtighen de gelegentheyt der Stadt; Als hy daer op tusschen twee Schans-corven stondt te loeren/soo wierdt hy uyt der Stadt met een Roer in de rechter wanghe gheschoten / datter het loot in bleef steken: Maer het is op een corts wederom fijn ghenesen. Daer zijn rontom de Stadt gheplantt vijf en veertich stucken Gheschuts/daer mede sijn Excellentie op den *XIII. Iunij* heeft begonnen te schieten/ daer mede doende op eenen dach wel seven duysent scheuten / waer mede nochtans weynich is uyt-gherichtt/ jae qualijck heeftmen daer mede connen de borst-weeringhe af-werpen. Die van binnen hebben tot bewijs van de cleyn-achtinge des schietens / elcke reyse met bessemen over en lancx de vesten en wallen ghestreken ende gheveecht/willende te kennen geven/ dat al het schieten niet te beduyden en hadde/want de wallen waren soo sterck van de vette aerde daer sy van ghemaeckt waren/ende soo vaste met boomen en rijsen door-vlochten ende door-naeyt/ dat het schier onmoghelijck was met schieten bresse daer in te maken. Sijn Excellentie heeft oock eenighe vuyr-ballen in de Stadt schieten laten/om eenen schrick ende vreese onder de belegherde te brenghen: Maer sy vonden raedt en middel om het vuyr stracx te lesschen/so dat het gheen groote schade ghedaen heeft.

Als dan fijn Excellentie sach en bevondt/dat dit alles soo weynich te beduyden hadde/ soo heeft hy het principalijck op het mineren ende onder-graven aengheleyt/ [**1592.**] soo langhe gravende tot datmen in het Conterscherp ghecomen was/ ende men het selfde die van binnen af-ghenomen hadde. Doe is hy voorts meester gheworden van den voet des wals des Bollewercks aen de Oost-sijde / d'welck het principaelste bolle-werck der Stadt was / daer men met mineren ende sapperen ghecomen ende gheraeckt is drie en twintich voeten ter Stadt waert in / onder d'aerde/ eer de Mineurs keerden om eenighe camers te maken. Over dit werck wasmen wel thien daghen lanck besich/welcken tijdt geduyrende/die van binnen twee lustighe uyt-vallen deden. Des nachts tusschen den *XXVI.* ende *XXVII. Iunij* vielen sy uyt / sterck zijnde wel tusschen de vier ende vijfhondert Man/hemden over hare cleederen eñ wapenen ghetrocken hebbende: Sy hebben wel dertich Mannen van der Staten volck doodt gheslaghen / die aldaer de Wacht hadden: Onder anderen was de Luytenant van Capiteyn *Olthof,* jae oock de Capiteyn selfs/die binnen dese Stadt ghelegen ende in honghers-noodt sich mannelijck gequeten hadde/doe *Rennenbergh Anno 1581.* dese Stadt belegherde/maer nu droncken zijnde/is hy van sijnen vyandt over-vallen. Eenighe van der Staten Soldaten/ die sy in desen uyt-val ghevanghen creghen/ hebben sy op de Stadts-vesten ghehanghen: Maer noyt en heeftmen eenighe van de belegherde connen ghevanghen crijghen/ om dit hanghen met hanghen te beloonen/ende om te vernemen hoe het in de Stadt ghestelt was. Doch die van binnen best wetende in hoe groot perijckel dat sy stonden van over-vallen te worden/ sonden den *XXX. Iunij* drie Capiteyns in het Legher van sijn Excellentie om te parlamenteren. Prins Maurits stelde haer dese conditien voor/ namelijck/dat sy souden mogen uyt-trecken sonder wapeuen en Vaendelen/doch met hare baggagie/midts conditie/ dat sy terstont over den Rijn trecken ende

(209)

Quis quaeso invideat STEENVICO miles honorem,
Regis ob jmperium quod pertulit exitiale
Obsidium, sic nota fides comitumqꝫ Ducumqꝫ,
Maior honos vinci DUCE PRINCIPE bellipotenti.

[**1592.**] beloven souden in ses maenden aen dese sijde des Rijns niet te dienen/ ende datmen hem soude leveren alle de Berch-vercoopers die daer binnen waeren. Dese conditien en wouden de belegherde niet aen-nemen/ sy en heyschten oock gheen andere/ waer over het accoort voor dat mael niet voort ghegaen is. De Berch-vercoopers wouden haer liever doodt vechten/ daer haer ghevanghen gheven om stracx op-ghehanghen te worden: Soo haest als sijn Excellentie voor de Stadt ghecomen was/so hadden alle de Soldat en malcanderen belooft ende gheswooren/dat sy by malcanderen wouden leven ende sterven: Soo dat de Stadt noch in den uytersten noodt niet gecomen zijnde/ de andere Soldaten de Berch-vercoopers niet en wouden ten besten gheven. Doch 'tis te vermoeden/ dat het beyden partijen nae der handt berouwen is/ dat het accoort dit mael niet ghetroffen en wierdt/ *post est occasio calva.*

Het eerste d'welck die van binnen ontbrack/ was busse-cruyt /d'welck *Verdugo* wel wetende/ soo heeft hy drie hondert Soldaten/ elck met een sacxken bussecruyts van *XV.* of *XVI.* ponden/in de Stadt meynen te brenghen: Maer alsoo de belegheraers den voor-uytghesondenen bode ghecreghen hadden/ soo pasten sy daer op/ ende daer en gheraecktender maer sestich of seventich binnen / de reste werdt gheslaghen/ghevanghen/ of in de vlucht gedreven. Dit busse-cruyt quam de belegherde seer wel te passe. Sijn Excellentie heeft de Batterien doen verdobbelē/also datter in alles zijn gheplant geworden vijf en sestich stucken Gheschuts. Den tweeden *Iulij stilo novo* zijn alle de stucken ettelijcke maelen gelijckelijc los geschoten/wel vier uyren lanck. Doch eerst wiedender twee minen aen-ghesteken; Jn d'eene waren dertich tonnē pulvers/wegende ontrent vijfduysent pondt: Jn de andere waren ontrent twee duysent vijfhondert ponden pulvers. Dese minen achter uyt berstende / en deden hare operatie [**1592.**] so wel niet alsmen verhoopt hadde/sy dedē meer schade onder der Staten volck/ als onder den vyant: Doch even wel is dien hoeck des Bolle-wercks met den slach om verre geworpē. Graef Willem van Nassou heeft datelijck het op-geworpen Bolle-werck aen de oost-sijde aen-ghevallen ende in-genomen/d'welck over de geheele Stadt commandeerde ofte sach. Oock wierter aen d'ander sijde een Poorte in-genomen/met groot verlies / ende tot groote schade der belegherde. Als nu het Geschut van sijn Excellentie alle de straten ende hoecken der Stadt conde beschieten/ende by-nae alle de huysen boven af-geschoten waren/de Kercken mede seer gherampaneert/ende de binnen muyren der huysen door-gebroken warē/ om daer van binnen bedeckt door te loopen/ ende sich het volc meest in de kelders verberghen moeste: Oock dewijle het vreeselijck schieten de belegerde eenen grooten schrick aenbracht/ ende sy vreesden alle uyre stormender handt over-vallen te worden/ ende siende dat sy gheen ontsett te verwachten en hadden/so hebben sy geappoincteert: De Soldaten zijnder sonder Vaendelen ofte gheweer/ses hondert in getale/ den vijfden *Iulij* uyt-getrocken/ belovende in een half jaer aen dese sijde des Rijns niet te sullen dienen. Het geheele contract is te lesen by *Meteren lib. XVI. f. 90.* Wt gratie ende beleeftheyt heeft sijn Princelijcke Excellentie boven het contract den Gouverneur / Capiteyns/ ende Ruyteren hare Peerden gheschoncken. De Berch-vercoopers / dewijle sy in het contract niet begrepen en waren/ wierden ghevanghen/ ende eenighe op-ghehanghen/ eenighe onthalst. Daer zijn gheduyrende dit belech op de Stadt gheschoten neghen en twintich duysent scheuten met grof Gheschutt / daer mede de Stadt/ muyren/ en wallen/ seer jammerlijck zijn verscheurt ende gheraseert gheweest.

Velis nolis, aliter haec sacra non peraguntur.

Coevoorden beleghert by sijn Excellentie/ ende in-ghenomen den *XII. Septembris, Anno 1582.*

[**1592.**] **N**V salic gaen beschrijven de belegeringe ende inneminge van het Stedeken/ende het huys van Coevoorden *Anno 1592.* geschiet. Doch dewijle dit een van de vermaertste eñ stercste Fortressen van Nederlant is/dickwils belegert en gewonnen/dickwils af-geworpen ende wederom getimmert: Eer ick daer toe come/sal ick eerst de gheleghentheyt ofte situatie daer van in't corte beschrijven. Dese plaetse is soodanich/dat alle die uyt Frieslandt/ Omme-landen/Drente/ ende het Landt van Vollenhove na Duytsch-lant reysen willē/die moeten haren wech op Coevoorden nemen/want over de Bortange en is den wech nerghens na so bequaem. *Coevoorden* was *Anno 1592.* in den omme-ganck ontrent ses hondert vijftich treden groot. Het leyt tusschen twee morasschē/het heeft in t Noot-oost een geduyrich moras/ ses mijlen lanck/streckende tot aen den Dollaert: Jn 'tWesten heeft het een geduyrich moer of staende water/ niet veel corter als het andere/streckende tot voor by Hasselt/ende Swarte-Sluys/tot aen de Suyderzee. Dese beyde morasschen besluytē geheel Frieslant/ d'Omme-landen/Drente/eñ dat deel van Over-Yssel daer Steenwijck ende Vollenhove in leyt/ sonder dat op die voornoemde twaelf mijlen langde eenigen harden pas is/ dan deur ende hart voor by Coevoorden alwaer eenen sand-wech is tusschen die beyde morasschen/ ontrent duysent treden breet: So dat Coevoorden wel bewaert zijnde/swaerlijck eenich vyants Leger in Frieslant/Omme-landen/ ende Drente comen can. Het leyt vijf mijlen van Lingen/vijve van Oldenzeel/ vijve van Zwoll/ neghen van Deventer/ ses van Steenwijck/ende seven van Groeningen. Sijn Princelijcke Excellentie is den *26. Iulij, 1592.* met sijn Leger ende Geschutt voor Coevoorden gecomen. Daer lach binnen *Graef Frederick van den Berge, Evert eñ Herman van Ens* gebroeders/*Vasques* en Spaenjaert/ eñ Capiteyn [**1592.**] *Chalon,* ende hondert Ruyters van *Mendo* ende *Roderigo* Vaenen. So haest als Graef Frederic sach/ dat sijn Excellentie sich neder-sloech/ soo stack hy het vuyr in de Vlecke voor het huys ligghende / vernielde oock alle hoven/boomen/ende heggen/die haer het gesichte benamen/eñ dede alle mogelijcke verhinderinge. Des niet te min/so is sijn Excell. allencxkens met sijn loop-graven gecomē tot aen de grachtē des Casteels/ d'welck seer sterck is/ so wel *natura loci,* als by conste/ want het hadde vijf wel-gemaecte Bolwerckē op het fatsoen des Casteels van Antwerpē/met schoone hooge wallen rontom/eñ binnen twee kattē noch hooger op-gevoert: De gracht was hondert voeten wijt/ eñ daer in stont een sterck pael-werc van eyken balcken. Daer loopt een cleyn Rivierken lancx de Vlecke/dienende in de plaetse van een gracht/ d'welck dat mael mits den geduvrigen regen/so hooge was geworden/ datmen drie heele/eñ drie halve Cartouwē van Zwol tot dichte by Coevoordē 'tschepe heeft gebracht. Daer lach een Ravelijn of uyt-stekende buyten-werck/ de Brugge bevrijdende/d'welck sijn Excellentie heeft ingenomen. Des niet te min hebben de belegerde/cloecke ende seer moedige uyt-vallen gedaen: Sy zijn eens op eenen claren middach uyt-ghevallen/ ende hebben een gheheele Compagnie Soldaten vernielt / doodtslaende den Capiteyn/ Luytenant/ Vaendrich / ende beyde Sergeanten /daer zijn alleen elf Soldaten van ghecomen. Om dese dolle uyt-vallen te verhinderen/ heeft sijn Excellentie goet ghevonden de Brugghe in stucken te schieten/ ghelijck hy oock ghedaen heeft: Doch nae der handt als de belegerde hare halve mane by de Brugghe ligghende verlaten moesten/so staken sy voorts de Brugghe gheheelijck aen brandt/om niet te connen vervolcht worden.

[**1592.**] Wt de breede ende diepe grachten des Casteels heeft sijn Excellentie het water doen tappen ofte leyden/ so veel hy conde/ende heefter voorts aerde in laten brenghen voet voor voet/ makende in de gracht een galerije (boven met toorsen bedeckt/op datse die van binnen niet en souden connen in brandt steken) tot bevrijdinghe der arbeyders/ die met der tijdt tot aen den voet van de rempart ghecomen zijn. Als sijn Excellentie Soldaten dus verre ghecomen waren/soo hebben sy onverhinderlijc de wallen des bollewercks onder-graven ende af-ghegraven. Sijn Excellentie heeft oock diversche minen onder de wallen doen graven/ dat een swaer werck was/ overmidts daer soo veel dorre/ oock wassende hout in lach. Oock mineerden die van binnen tegen de eene mine/die sy vonden/ende locht gaven/alsoo maeckten syse onnutt. Oock heeft sijn Excellentie een katte ghemaeckt/ van waer hy die van binnen seer quelde/ ende haer seer verhinderde in hare teghen-weere. De Prince van *Parma* wel wetende hoe veel dat den om-ligghenden Landen/ ende hem aen Coevoorden gheleghen was/ soo heeft hy *Verdugo,* den Gouverneur van Groeninghen ende Groeningher-landt/gesonden met vier duysent Man te voet/ ende ses hondert Peerden/ om het Legher der Staten aen te tasten/d'welck in het eerste niet seer sterck van volck en was/ want *Graef Philips van Nassou* was nae Vranckerijck ghesonden met drie duysent Man/ tot hulpe des Conincks/ ende de *Coninginne Elysabeth* hadde oock haer Enghelsche af-ghevoordert. Maer als *Verdugo* nae by het Leger quam/ soo heeft hy stracx soo veel gesien ende vernomen/dat hy niet eens een proeve daer op doen en dorst: Hy heeft hem neder-gheslagen te Emlichem in de Graefschap van Benthem/ maer een mijle van Coevoorden/ om de victualie/van Zwol op het Legher gaende/ af te snijden. Doch *Verdugo* siende dat sijn Excellentie van alles ghenoech creech uyt Steenwijck ende uyt andere Steden en Landen/so heeft hy noch [**1592.**] eyndelijck geresolveert een blaeuwe ooghe te wagen/ ende het Legher van sijn Excellentie aen te tasten/ d'welck hy oock ghedaen heeft op den *VII. Septembris* 'smorghens voor den dach/ de Ruyteren ende Soldaten witte hemden over haer harnas hebbende/ om malcanderen in de duysternisse te kennen/aen-vallende aen drie plaetsen ghelijckelijck/met sulck een furije ende ghewelt/dat hy een groote lenghte van de trencheen ofte loop-graven in-nam. Alsoo dat de Spaenjaerden begonnen te roepen *Victoria:* Maer Graef Willem van Nassou is met sulck een couragie ende ghewelt op haer aen-ghevallen/ dat hyse alle gaer/ die hy in de trencheen vont/ heeft doodt gheslaghen. Oock heeft stracx het grof Gheschutt vuyr ghegeven op en dwers door des vyandts volck dat in ordre op het velt voor de loop graven stondt /d'welck des halven ghedwonghen wierdt te deynsen/ doch in goede ordre/als ervarene Crijchs-lieden te doen plegen. Doe den dach aen-ghecomen was/soo kenden de onse haren vyandt aen de witte hemden/ende schoten des gewisser op haer. Jn het af-wijcken nam de vyandt veel doode ende ghequetste mede/ insonderheyt Officieren. Daer zijn ghetelt twee en veertich Waghens met doode ende ghequetste/ nae Oldenseel varende. Men achtt dat de vyandt in dit gevecht wel vijfhondert Mannen verloren heest/ ende sijn Excellentie en verloosser maer drie. Doch sijn Ghenade *Graef VVilhelm van Nassou* is cloeckelijc vechtende deur sijn luchter sijde gheschoten/ dat de coeghel by den navel weder uyt quam/ des niet te min bleef hy tot den alderletsten in den strijdt/ tot dat den vyandt af-tooch/ Godt de Heere hem wonderlick aen den lichaeme ende in couragie versterckende: hy bleef steets in het legher/ ende hy wiert met de hulpe van Godt/ ende door de conste van goede Meesters/in corten tijt wel ghenesen.

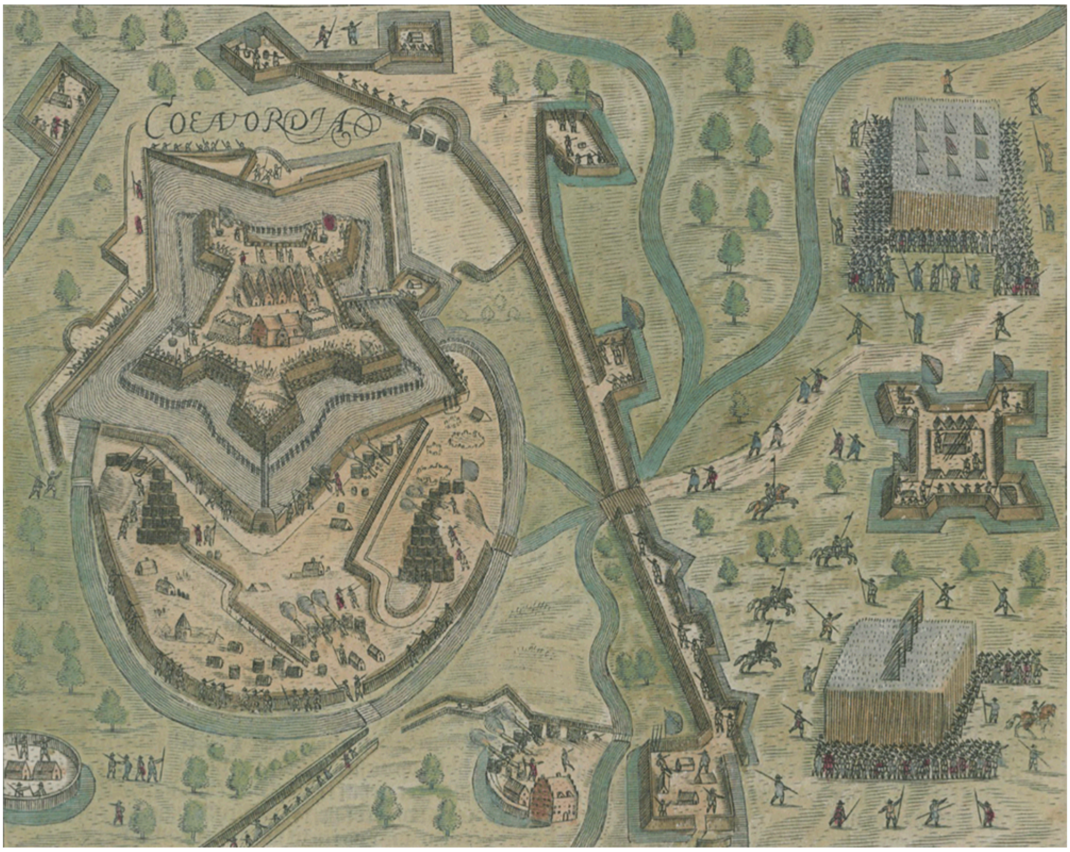

(210)

Macte Deo Duce DUX, jam caeptis annuitille
Omnipotens, cingat COEVORDICA moenia miles,
Rumpe moras milles, subeas jam moenia, vince,
Vicisti PRINCEPS, hosti jam parce subacto.

[**1592.**] De belegherde siende ende bevindende dat haeren vyandt tot op haer muyren en wallen gecomen was: Dat sy op verscheydene plaetsen onder-graven waren: Datter niemandt het hooft en mocht buyten steken / of hy en werdt stracx gheschoten: Ende bevindende/ dat sy nu voortaen te vergheefs op ontsett wachten: Soo zijn sy op den *XII. Septembris* met sijn Excellentie veraccordeert / te moghen uyt-trecken /met haer Vaendelen/ wapenen/brandende lonten/ Peerden/ bagagije/ ende al wat haer toe-behoorde [**1592.**] / moghende trecken waer het haer beliefde/ daer toe haer convoy/ ende waghenen zijn ghegheven. *Daer trocken uyt wel vijfhondert Soldaten die gaen conden.* Daer zijn in ghevonden ontrent vier hondert mudden rogghe/ welcke de Drost voor sijn eyghen privaet goet geern soude verdedicht ende vervoert hebben/ maer conde het niet te weghe brenghen.

Doodt van den Prince van *Parma,* ende sijn begraffenisse binnen Brussel/ *in Decembri, Anno 1592.*

[**1592.**] **D**E Prince van *Parma* heeft van den jare *1589.* tot *Anno 1592.* gaen quijnen ende gaen quellen/niet connende wederom tot sijn voorighe ghesontheyt comen ofte geraecken/onaenghesien dat hy allerley middelen ende raedt der Doctoren ende Medicijn-meesters ghebruyckt heeft. Hy selfs / ende veel andere / hebben d'opinie ghehadt/ dat hy vergeven was van de Spaenjaerden/die hem mis-gunden den staet ende eere daer hy toe ghecomen was. Andere schrijven/dat hy ghestorven zy aen hardicheyt in de milte/veroorsaeckt door het gheduyrighe water-drincken/daer toe hy sich begeven hadde/vreesende voor de gicht. Hy is eenen tijdt lanck te Spae gheweest (doch hy quam daer te spae) om van dat bronne-water te drincken: Gheen beterschap vindende/ende vreesende (niet sonder reden) van der Staten volck aldaer bespronghen te worden: Soo is hy in het beginsel van *October* tot Brussel ghecomen/ alwaer hy hem eensaem ende stille ghehouden heeft in de Warande achter 'tHof. Hoe qualijck dat het hem luste/ soo heeft hy nochtans uyt bevell sijnes Conincks/ alle ghereetschap ghemaeckt om sijnen derden tocht in Vranckerijck te doen/ tot hulpe ende versekeringhe van de *Ligue.* Hy is den *IX. Novembris* uyt Brussel [**1592.**] vertrocken/ seer swack van lichame zijnde/ by sich hebbende tusschen de seven ende acht duysent Man/so te voet/ als te peerde. Als den voor-tocht ofte *auant-guarde* ghecomen was tot *Arbre de Guyse* in Picardijen/ soo is hy soo swack ende onvermoghen van lichaem geworden/dat hy niet voorder en conde reysen: *Hy heeft hem binnen Atrecht begheven, al waer hy eenighe daghen cranck ghelegen hebbende, deser VVeerelt over-leden is tusschen den tweeden ende derden Decembris, in d'Abdije van S. Vaast, out zijnde vijf en veertich, ofte soo andere schrijven, acht en veertich jaren,* na dat hy over de *XIIII.* jaren Gouverneur in Neder-landt geweest was/ *somtijdts ghebiedt hebbende over meer dan sestich duysent Crijchs-lieden. Quisquis es, Miles, qui haec legeris, fato tuo ne terrere: Sed cogita summos etiam duces saepe extra bellum occumbere. Parma* is in sijnen leven gheweest een cloeck/ vernuftich/ wijs/ ende voorsichtich Crijchs-man: Beleeft / ende seer Hoofs/seer gehaett ende mistrout van de Spaenjaerden/sijn woordt beter houdende dan oyt eenigen Gouverneur die voor hem in Neder-landt uyt Spanien ghesonden was: Ende onaenghesien hy eenen

(211)

Qui toties Batavos, toties quoq$_3$ terruit Urbes
FARNESIO PRINCEPS de sanguine PARMA recepit
Intolerabilium pretium pervile laborum,
ATREBATI perijt, BRUXLLAE funus habebant.

[**1592.**] Jtaliaen was/so is hy onbeveynsder ende open-hertigher gheweest/ als yemandt van sijne voor-saten. Ware *Alexander Farnese* in Neder-landt ghecomen/ in de plaetse van *Duc d'Alba,* de Landen en souden noyt van den Coninck af-ghevallen zijn.

Als de *Medici* ende *Chirurgi* sijn lichaem openden/ soo hebben sy de edele deelen des selfden ghevonden so bedorven van boven tot beneden/ dat het niet mogelijck was dat hy langher leven soude. Het herte/hersenen / tonghe / ooghen / ende inghewant / zijn t'Atrecht in de groote Kercke voor 'thooghe Altaer begraven. Het doode lichaem is in een male ghebonden ende te Peerde nae Jtalien ghesonden/ om aldaer in sijn Stadt *Parma* begraven te worden. Doch soo is even wel hem een costelijcke uyt-vaert binnen Brussel ghedaen/ op den *xx.* dach *Decembris, 1592.* alwaer eenen grooten oproer tusschen de Spaenjaerden ende Jtalianen begon te rijsen/ om het voor-gaen/ want nae het Hof-ghesin ende den Stadt-houder *Mansvelt,* dronghen haer de Spaensche Heeren in/ d'welck de Jtalianen niet connende noch willende lijden/soo begosten sy malcanderen aen te tasten ende te rugghe te trecken: Jmmers ten ware dat de Spaenjaerden voor de Jtaliaenen geweken hadden/daer soude een groot bloedt-badt uyt ontstaen hebben. De pompe ende statie/ met de processien der Papen ende Moniken/die met hare Crucifixen/toortsen en fackelen/elck op het statelijckste ghemarcheert zijn/hier te beschrijven/ware veel te lanck/ende nergens toe dienstelijck. Op verscheydene plaetsen in Jtalien zijn desen Prince oock uyt-vaerden ter eere ghedaen / als mede binnen Roome/ den *x. Aprilis, 1593.* Daer mede de Paus/ Cardinalen/Bisschoppen/Abten/ende Prelaten hebben willen betoonen ende doen blijcken haer droeffenisse ende herten-leet over de doodt ende af-lijvicheyt van desen haren cloecken Voor-vechter ende Beschermer [**1592.**] der Roomscher Religie. Jae de Romeynen hebben ter eere ende ter eeuwigher ghedachtenisse van desen haren cloecken Campioen / een Statue ofte Beeldt van schoonen Marmer-steen op het *Capitolium* ghesett / nae de wijse der oude Romeynen/ met dese hier volghende schrift:

Quod Alexander Farnesius, Parmae & Placentiae Dux III. magno in imperio res pro Rep. Christiana praeclare gesserit, mortem obierit, Romanique nominis gloriam auxerit,
S.P.Q.R.
Honoris ergo, majorum morem seculis multis intermissum, revocandum censuit; Statuamque Civi optimo in Capitolio ejus virtutis, suae que in illum voluntatis testimonium.

Ex S.C.P.
Clementis VIII. P.M. Anno II.
Gabriele Caesarino I.V.C.
Iacobo Rubeo.
Papirio Alberto Coss.
Celso Celso, Cap. Reg. priore.

Dat is te segghen.

Dewijle *Alexander Farnese,* den derden Hertoghe van *Parma* ende *Plancentia,* om sijn seer groote daden in de regieringhe voor de Christelijcke ghemeyne welvaert ghedaen/ende daer over stervende des Roomschen naems glorie vermeerdert heeft: Soo heeft den Raedt ende 'tvolck van Roome t'sijner eere/ wederom vernieuwende het oude vervallene gebruyck/ een Beeldt hunnen goeden Borgher op-gherichtt op

het *Capitolium,* tot eenen getuyghenisse sijner deucht/ ende haren goet-gunsticheyt t'hemwaerts/ uyt last der hoogher Overicheyt/ in het tweede jaer des Paus *Clementis VIII. &c.*

Vtinam omnes hostes Ecclesiae Christi tam magnifice sepulti essent.

Belegheringhe der stercke Stadt *Geertrvyden-bergh, Anno 1593.*

+ **G**Eertruyden-Bergh is een cleyne/ doch een seer stercke Stadt/ gheleghen aen de slincke sijde van de Merwe / by de Mase/ op den Brabantschen bodem/doch ghehoorende tot de Graeflijckheyt van Hollandt/ende toe-behoorende heden ten daghe *Graef Hendrick Frederick,* jonghste Sone van wijlent *Guiliaume de Nassau* Prince van Oranien/ hooch-loffelijcker ghedachtenisse/ die dese Stadt nae de Pacificatie van Gent met schoone bolwercken/ strijck-weeren/diepe grachten/ende andere fortificatien so wel hadde laten versien eñ versorgen/ datse/ na het oordeel van velen/onwinnelijc was/des maels weynich denckende/dat sijnē couragieusen Sone *Prins Mauritius* aen de selfde soude betonen dat hy eenen Docteur ofte *Super-Magister* is in het belegeren eñ veroveren van Steden ende vasticheden/ welcken lofde Coninck van Vranckerijck *Hendricus IIII.* sijne Princelijcke Excellentie ter eere ghegheven ende toeghestaen heeft. Dese Stadt en leyt maer drie mijlen van Dordrecht/ Heusden / ende Breda. De Spaensche hebben den Hollanderen uyt dese Stadt langhe tijdt seer groote schade te water gedaen/nemende ende beroovende menich Schip en Man/ reysende tusschen Hollandt ende Zeelandt. Om dat dese Stadt den Spaenschen soo groot profijt / ende den Hollanderen en Zeelanderen soo groote schade was in-brenghende/soo hebben de Stadt-houders des Conincks van Hispanien/ gheduyrende dese Neder-landtsche oorloghen/altijdts een sonderlinghe forghe ghedragen voor de behoedenisse der selfder / die niet alleen besorghende ende besettende met goet en sterck garnisoen/ onder eenen cloecken ghetrouwen Gouverneur/maer oock versiende met ghenoechsame amunitie/geschutt/ voor-raedt van mondt-cost/ende insonderheyt sorghe draghende voor de fortificatie der selfder. Daer lach [**1593.**] *Anno 1593.* als Gouverneur binnen *Dismas de Berges Heere van VVaterdijck,* een Edel-man cloeck van verstande/ ende in Crijchs-saken wel bedreven. Alles wel aen-ghemerckt zijnde/ soo conde een yeder wel verstaen ende af-nemen/dat het swaer ende sorgelijck was dese stercke Stadt te gaen belegheren/ die soo haest conde ontsett crijghen/de Grave van Mansvelt in Brabant een veel stercker Legher hebbende/ als sijn Excellentie des maels conde in't velt brenghen: Nochtans en hielden den de Staten van Hollant niet op sijn Excellentie hier toe aen te porren/ eens-deels om van de daghelijcksche beschadinghe des vyandts ontslaghen te moghen worden/ als oock om dat het haer alleen aen dese Stadt ontbrack/haren *Tuyn* volcomelijck te besluyten. Jmmers nae veel disputerens/ oock wel half teghen den wille der Staten van Frieslandt (die nu ter halver verlossinghe geraeckt zijnde/ geern souden ghesien hebben datmen het Legher in Frieslandt hadde gebracht) is sijn Excellentie in Godes name den *XV. Martij stilo antiquo,* doe het noch seer cout was ende veel reghende/ met sijn Legher voor Geertruyden-Berghe gecomen/ voor eerst ende voor al sorghe draghende om sijn Legher wel te bevestigen ende te besluyten teghen de aen-comste ende in-val sijnes vyandts/ d'welck hy des te lichter ende eer doen conde / overmidts daer ontrent ruym van de drie deelen des Landts de twee met water over-vloeyt ende beloopen waren. Hy heeft de geheele landt-sijde af-ghegraven/met bolle-wecken/ strijck-weeren ofte flanckeringhen versien/ ende op de principale *avennes* met stercke Schansen ende vestinghen besloten ende aen malcanderen ghebracht/ alle gaer soo dicke ende soo sterck/ dat sy tegens Cartouwen bestaen conden:

+1593

[**1593.**] De grachten die daer/voor laghen / waren nae advenant/ofte nae verheysch des wercks diepe ende breet: Jn het midden der selfder was een dobbel pael-werc/ alle palen boven stomp/maer met yseren pinnen eenen voet lanck / soo dichte by den anderen/ datmen daer gheenen knije tusschen brenghen en conde. Daer waren oock hier en daer vuyr-bakens verordineert / om malcanderen stracx te waerschouwen als de vyandt voor handen was. Op dese wallen ende bolle-wercken stonden veel heele ende halve Cartouwen/ wel tot hondert toe. Oock liet sijn Excellentie een stuck weechs verre te lande-waert in/veel diepe cuylen graven/ hier en daer in't velt / ende hy liet veel voet-anghels verre in het velt saeyen / alles om des vyandts Ruyterije de aen-comste op sijn Legher te verhinderen. Eenighe leeghe riet-velden die onder water stonden/ alsoo datmender niet in graven noch arbeyden en conde / liet sijn Excellentie met Water-molens drooghe malen: Ter contrarie andere drooghe velden daer 'twater den vyandt hinderen / ende der Staten Legher voorderlijck zijn conde/ liet hy met water beloopen/ alsoo dat de ghestaltenisse van de landouwe aldaer gheheel verandert wierdt. De gheheele water-sijde was lancx henen met Schepen beleyt / vast geanckert / ende met dicke cabels vast aen malcanderen ghebonden. Daer waren oock noch veel Oorlochschepen /die op de wacht laghen / ende op en aen voeren: Jae noch warender tusschen de aen malcanderen vast ghemaeckte Schepen / cleyne jachten / die dichte onder de Stadt de Schilt-wacht hielden: So dat dese Schepen van verre aen te sien / als een keten van veel schakelen scheenen te wesen. Sijn Excellentie lach met sijn gheheel Legher in dese beschansinghe soo seker ende soo vaste / als of hy in een stercke vaste Stadt gheleghen hadde.

Dese buyten-wercken nu vol-bracht zijnde/soo begost sijn Excellentie de Stadt te naederen ende aen te tasten. De Gouverneur en was niet in de Stadt/ [**1593.**] even wel deden de belegerde haer devoir seer wel met uyt-vallen en schermutseren / ende met dapper schieten/ soo met grof Gheschutt / als met Musquetten/ Falckenetten / ende Handt-roers / waer teghens sijner Excellentie Soldaten haer alleen met schans-corven bedecken conden/ want het isser soo leech waterich landt/datmender gheen voet diep graven en conde sonder op het water te comen.

De Grave van Mansvelt heeft stracx allen vlijt ende neersticheyt aen-ghewendt om dese Stadt te gaen ontsetten / hy heeft thien dagen nae dat sijn Excellentie te velde gecomen was / vier duysent Mannen binnen Herentals ghebracht / ende hy heeft by een ghebracht al het Crijchs-volck dat hy eenichsins lichten conde/ wel tot veerthien duysent Man / soo te voet/ als te peerde / eenighe Fortressen met geleende Borgers besettende/ om des te meer Crijchs-volck te moghen in het velt brenghen/ d'welck de Staten oock deden / want haer Legher was swack. Graef Willem en dorst het Friessche Crijchs-volck niet trecken laten tot hulpe van sijn Excellentie/ dewijle *Verdugo* met vier duysent Man te voet / ende met ses hondert Peerden voor Groeninghen ende daer ontrent lach/ dreyghende alle daghe erghens eenen in-val in Frieslandt te doen / ghelijck hy alreets voor weynich weken ontrent Leeuwaerden ghedaen hadde.

Daer wierdt soo goede Crijchs-discipline in het Legher van sijn Excellentie ghehouden/dat de Huys-lieden met haer goet en beesten tot het Legher aen quamen vluchten / om vry ende onbeschadicht te moghen blijven voor de struyck-roovers/ binnen welckes bepalinghe (zijnde wel drie uyren gaens groot / overmits de groote cromten ende om wegen der wateren eñ morasschen) de Huyslieden hare Koeyen en Schapen weydden molcken/botter kernden/ ende langhst de Hutten en Tenten ginghen sy veylen ende vercoo-

(212)

GEERTRUDIS Montem cingebat milite pauco
MAURITIUS raris belli virtutibus auctus,
Hujus ad exemplum si vult jam discat IBERUS,
Obsidione Urbes premere, et superare potenter.

pen+ haer Gansen/ Hoenderen/eyeren/botter/kaes/ melck en vleys/ d'welck voor desen noyt in eenighen Legher ghesien was: Jae binnen het besluyt des Leghers +1593
sach men de Huys-lieden haer Landt ploeghen/ mesten/ egghen/ ende besaeyen. Alles was in het Legher soo over-vloedich ende soo goedencoop/als in eenighen Stadt van Neder-landt. Al dese groote wercken heeft sijn Excellentie gemaeckt door de handen sijner Soldaten/nae het gebruyck der ouder Romeynen/ ende dat niet by dwanck/ maer voor goeden dach-loon. Als sijn Excellentie sijne wercken ende batterijen veerdich hadde/ soo heeft hy met een groote menichte van grof Gheschutt op de Stadt gheschoten/ eens-deels op de vesten ende strijck-weeren / ander-deels op de huysen: Soo datter niet boven vier huysen in de gheheele Stadt onbeschadicht en bleven/sonder dat sijn Excellentie verschoont heeft het schoone Palleys d'welck sijnen Heer-Vader voor weynich jaren daer binnen ghebout hadde. Door dit gheduyrich schieten heeft sijn Excellentie met der tijdt verlamt ende onbruyckelijck ghemaeckt meest al het Gheschut/dat de vyandt in de Stadt hadde. Teghen over het Noorder-bolle-werck liet sijn Excellentie ses houtene Cartouwen / yser-verwich ghemaelt / planten/daer de vyandt veel vergeefsche scheuten dede/sijn pulver onnuttelijck verquistende.

Als nu de Grave van Mansvelt eenen treffelijcken Legher/ ontrent van veerthien duysent Man/soo te peerde/ als te voet/ vergadert ende by een ghebracht hadde/ soo is hy op het laetste van den Mey te velde getrocken/ende tot het Leger van sijn Excel. aen ghemarcheert/ja aen-gecomen te Westen van de Stadt/ daer sijner Excellentie Quartier ende Legher-plaetse was/sich neder-legghende op een Cartouwen-scheut nae by de selfde in een Dorp Houte genoemt/daer hy sich stracx beschanste op den Steel-Hoofschen dijck. Sijn Legher was soo wel versien met heele ende halve Cartouwen/ als oock met anderen voor-raet ter [**1593.**] oorloghe noodich / als of hy de treffelijckste Stadt sijner vyanden hadde willen beleghеren ende over-weldighen/meynende sijn Excellentie te verschricken ende te doen verloopen/ ofte immers met de menichte sijner Cartouwen hem te verduyvelen. Als Mansvelt daer thien daghen lanck gheleghen hadde/ ende gheenen middel noch wech en sach noch vinden en conde om erghens door te booren/ende hem de proviande begon te ontbreken/mits seven Vaenen Ruyteren binnen Breda ligghende de weghen seer onveylich maeckten: Soo is hy van daer op-ghetrocken met al sijn ghewalt/nae het Ooste van de Stadt/nae de Langhe-strate aen/daer de Grave van Hohenloh sijn Quartier hadde/ hoopende uyt den Bos ghenoechsaem te sullen ghespijst worden. De Grave van Mansvelt heeft met dit vertrecken veel daghen versleten/want hy moeste wijdt om reysen/ overmits de *Donghe* (alsoo heet de Riviere loopende by Geertruyden-Berghe in de Zee) ende de morasschen. Hier vont hy alles jae soo wel versien ende versorght/ als hy het aen sijner Excellentie Quartier ghelaten hadde/ met bolle-wercken en wallen/met grachten en palen/met grof Gheschutt ende wel ghewapent Crijchs-volck. Soo dat hy hier oock t'eynden raedts was/ niet wetende wat hy doen of beginnen soude. Hier bleef hy eenighe daghen lanck liggen pratten/sijner Excellentie Soldaten seer moede ende mack makende met het gheduyrighe waken en braken/want sijner Excellentie Legher niet veel over de vijf duysent vechtende Mans sterck zijnde/ende den omme-loop des Legers seer wijdt zijnde/ moeste schier alle Man nacht by nacht waken/soo langhe als de vyandt met sulck een sterck Legher haer so dichte voor de neuse lach. Doch eyndelijck heeft sijn Excellentie tot versterckinghe sijnes Leghers noch vier goede Vaendelen Soldaten uyt Frieslandt ghecreghen / d'welck de Friesen ghe-

consenteert [**1593.**] hebben/mits conditie dat de Hollanders meester zijnde van Geertruyden-Berge/haer souden helpen de Stadt van Groeninghen bedwinghen.

Nae dat de Grave van Mansvelt maer een Musquet-schote-weechs van Grave Hohenlohs Quartier ettelijck daghen gheleghen hadde/soo docht hem/dat het niet eere genoech wesen en soude/den tijdt aldaer toe te brengen/sonder yets aen te richten. Derhalven so liet hy ettelijcke duysenden mutsaerden of rijs-bossen ende horden maken/ sich aen-stellende/ als of hy daer mede buyten dijcks deur 'tslijc ende ondiepte des waters/ eenen nieuwen wech hadde legghen willen/ om nevens het Leger van sijn Excellentie in de Stadt te comen/ doch hy en heefter niet mede uytgherichtt/ jae oock niet eens gheproeft het water en slijck daer mede te dempen/het was meer *pro forma* ende quansuys dan dat sy hoopten daer mede yets te sullen uytrichten. Den *16. Iunij* liet sijn Excellentie de Stadt opheysschen: die van binnen gaven hem ter antwoorde/ dat hy selfs met haer spotten soude/ indien sy de Stadt op-gaven/daer sy het ontsett voor hare oogen saghen. Weynich dagen hier nae comt sijn Excellentie de belegerde so nae/dat hy het water uyt hare grachten hoosde/eñ met gallerijen door de Stadts-grachten quam tot aen hare bollewercken/ die sapperende ende onder-minerende. Den *24. Iunij* heeft sijn Excellentie het Noorder bolle-werck stormender handt in-gecregen/ door hulpe van een biesen-brugge over de gracht gherakende/die by nachte daer in gebracht was. Hier hebben haer insonderheyt seer wel gequeten dese drie Hoop-lieden/*Haen, Beuvry,* ende *Calf.*

Als die van binnen saghen dat haren vyandt haer dus nae gecomen was/ende de Grave van Mansvelt niet uyt en richtte tot haren voor-deele ofte verlichtinghe [**1593.**] / soo hebben sy teecken ghegeven van te willen appoincteren/ gelijck oock sulcx datelijck geschiedt is/ op den *XXV. Iunij,* aen-nemende uyt de Stadt te trecken alleen met haer sijd-gheweer/ ende de Ruyteren met hare Peerden/gelijck des naevolghenden daechs gheschiedt is. Doch sijn Excellentie heeft uyt beleeftheyt haer het volle gheweer geschoncken/behoudende alleen haer Vaendels/welcker *XVI.* in getale waren/ die de Vaen-draghers selfs met groote eer-biedinghe sijn Excellentie over-leverden. Daer zijn uyt-getrocken tusschen de ses ende seven hondert ghesonde Soldaten: Daer warender ontrent vier hondert doodt ghebleven. Sijner Excellentie Officiers vonden daer binnen wel vier duysent pondt busse-cruyts. Daer was tot dier tijdt toe soo veel tarwe binnen geweest/ dat sy noch gheen rogghen-broodt en hadden willen eten: Vlees/ vis/bier/boter/sout/en wasser oock gheen gebreck. Dat sy haer/geenen grooteren noodt hebbende/soo haest over-gaven/daer toe beweechden haer/benevens de boven-verhaelde oorsaken/oock dese: Dat den Gouverneur Waterdijck/ met noch andere Capiteyns niet binnen de Stadt en waren/dese beleghering weynich vermoedende: *Masieres* Waterdijcks Oversten Luytenant/boven op de toorn climmende/om de gheleghentheyt des Leghers te besichtighen/ was met een grof Gheschut gheschoten/ende eenen Capiteyn die by hem was/ met noch eenen cloecken Pape. *Ghersans,* die *Masieres* in 'tcommandement volchde/was oock gebleven: Oock en wasser geenen Jngenieur binnē/of yemant die verstant hadde van Crijchs-gebouwen te maken/so dat een begonnen katte drie mael her-maect ende verandert wiert.

Niet onsen Gouverneur, niet onsc Staten vvijs
En hebben dit ghedaen: HEER, u comt toe den prijs.

Het innemen van *Wedde,* ende meer andere Sterckten in Frieslandt / by Graef Wilhelm van Nassou / *Anno 1593.*

[**1593.**] **D**Ewijle sijn Princelijcke Excellentie besich was met het belegheren ende innemen van Geertruyden-Berghe/so en is sijn Ghenade Graef Willem Lodewijc van Nassou/Gouverneur van Frieslandt/ niet slaperich nochte nae-latich gheweest/ maer hy heeft met al het volck d'welck hy conde te weghe brenghen / ghesocht ende gepoocht de machtige Stadt van Groeningen daghelijcx meer ende meer te benauwen / met af-snijdinghe der passagien ende wegen / die sy niet missen en conden/ souden sy handel ende wandel drijven. Den *VIII. Aprilis* heeft hy begonnen Bellingh-Woolder-zijl te stercken/ om den wech nae de Bourtange/(die dien van Groeninghen alleen was open gebleven) te besluyten. *Verdugo* Gouverneur van Groeninghen ende Groeningher-landt dit vernomen hebbende / is met ontrent vijf en twintich hondert Man / soo te voet / als te peerde / uyt-ghetrocken/ om Graef Willem sijn voornemen te beletten. Doch comende nae-by Graef Willems Legher-plaetse / soo heeft hy bevonden / dat sijn Ghenade alreets soo veel aerde tot een borst-weringe hadde op-gheworpen / dat het gheen raedt en was Graef Willem aen te tasten / maer hy heeft hem onverhinderlijck laten sijn aenghevanghe Sterckte volmaken. Doch om sijn Ghenade te diverteren / heeft hy sijn Ruyterije in Frieslandt laten vallen / die den *XIIII. Aprilis* te Slochteren eenige Huys-lieden haelden ende gevankelijck wech voerden. Dat mael en quamen sy niet dieper in het Landt / maer trocken stracx te rugghe. Doch den *XXI. Aprilis,* op Paeschavondt quamen dese Ruyteren wederom / ende sy hebben Bergum/ Sumeer/ ende Gaerijp geplundert ende in brande ghesteken / also datmen te Leeuwaerden op den wal staende / den brandt sien conde. Deel onverstandighe murmureerden over Graef Willem/ [**1593.**] om dat hy met het Crijchs-volck soo verre van der handt getrocken was/die doch alle de Dorperen voor strupers en buyt-halers niet en hadde connen bevrijden / al ware hy met al sijn Crijchs-volck binnen 'sLandts gheweest. Doch sijn Ghenade vernemende des vyandts in-val in Frieslandt / heeft sich derwaerts ghespoedt soo seere als hy immermeer conde/ om ordre te stellen teghen des vyandts voorderen in-val. Soo haest als de tijdinghe quam/ dat Graef Willem in Frieslandt aen-ghecomen was / onaengesien dat hy geen Crijch-volck mede en bracht/so was nochtans alle Man grootelijcx verquickt om de teghenwoordicheyt van sijnen persoon / die door sijnen wijsen raedt veel goets conde te weghe brenghen.

Als midler wijle sijn Excellentie meester geworden was van Geertruyden-Bergh / soo heeft hy Graef Willem toe-ghesonden den Heere van *Locres* met tien Neder-landtsche Vaendelen Voet-knechten/ Colonel *Bartolt Balfour* met thien Schotsche/ ende *Graef Philips van Nassau* met acht Vaenen Ruyteren/ Graef Willem aldus versterckt zijnde / heeft allen vlijt ende neersticheyt aen-ghewendt / om de Schansen ende stercke Huysen in Groeningher-landt ende daer ontrent gheleghen / in te nemen / eensdeels om dat het roof-nesten waren / den Huys-man ende reysighers seer quellende/ander deels om alsoo die van Groeninghen des te naeuwer te besluyten / ende besloten te houden. Jn *Augusto* heeft Graef Willem het huys van Gransberghe belegert/ ende met ses stucken Geschuts beschoten / het garnisoen dwinghende hem het huys over te leveren op ghenade ende ongenade. Die van *Veen-brugge* gaven haer ooc over/so haest als sy het Gheschutt saghen/ datelijck uyt-treckende met

(213)

NASSOVIUS qui jam frisiae moderatur habenas,
Non paucos laudis bello accumularat acervos,
Arces permultas, et propugnacula forti
Milite disijciens Weddae quoque moenia vastat.

[**1593.**] hare bagagije/sonder gheweer. Die van *Emlichem,* ende die op Steenwijcks huys laghen/ als oock die van *Dalem,* dit hoorende/verliepen van selfs. Dit gaf die van Coevoorden ende Ootmarsum groote verlichtinghe. Graef Willem dit alles gheluckelijck verrichtt hebbende/is voorts over de moeren nae *VVedde* getrocken/een Casteel by de Bortanghe ghelegen/ hebbende rontom eenen steenen muyr/ uyt de gracht op-ghemetselt/ daer achter lach eenen smallen wal/ ontrent *XV.* voeten dick: Buyten die gracht was een voor-gheburght/met noch een ander gracht besloten. Buyten de gracht van 'thuys liep rontom een hooge bedeckte strate/buyten de welcke noch een gracht geleyt was. Sijn Ghenade is op den *XXVI. Augusti* met sijn Leger ende Geschut hier voor ghecomen/alwaer *Meester Ioos Mattheeusen Ingenieur, uyt Vlaenderen geboortich,* met Graef Willem in der nacht de bequaemste aencomste des Huys besichtigende/op des grachts cant doodt gheschoten wordt/daer sijn Ghenade seer droeve om was / want hy was cloeck / ende verstont sijn stuck seer wel. Hy hadde den selfden dach vertelt/ hoe dat hem snachts te vooren ghedroomt hadde/dat hy sijne handt in sijnen boesem stekende/ de selfde vol bloedts wederom uyt-getrocken hadde/daer by voeghende/dat hy voor ettelijcke jaren ghelijcken droom gehadt hadde/ ende dat hy stracx daer naeswaerlijck was ghewondet gheworden. Die binnen *VVedde* laghen/ [**1593.**] hielden haer in't eerste mannelijck/ meynende dat Graef Willem haerder niet en soude connen machtich worden. Oock hoopende ende vastelijck vertrouwende/ dat *Verdugo* haer by tijdts soude comen ontsetten/ zijnde vijftich Man sterck daer binnen / ende van alles ghenoechsaem versien: Maer als Graef Willem besich was om sijn Gheschutt te planten/ soo creghen sy andere sinnen/ ende sonder een scheut te verwachten/gaven sy haer over in sijne handen/den *XXVIII.* uyt-treckende sonder gheweer/ alleen met soo veel bagagie als sy draghen conden: Van ghelijcken hadden oock gedaen die van 'tSchansken *'tVeer-huys* ghenoemt/ligghende op de Riviere daermen over-scheept nae Bellingh-Wolde/een Cartouscheute van Wedde.

De Soldaten die in *VVinschoten* laghen/dit vernemende/ en dorsten Graef Willem niet verwachten/ maer sy verliepent eer hy tot haer aenquam. Des selfden daechs als Graef Willem Wedde verovert hadtrock hy nae *Slochteren,* voor welcke Schanse hy het Gheschut planten moest / eer de Soldaten die daer in laghen (vijftich sterck zijnde) die wouden over-geven. Maer soo haest als het Gheschutt geplantt was/gaven sy't op /sonder eenen scheut te verwachten / ende sy trockender uyt met haer gheweer ende bagagie.

De Doorluchtighe Hooch-gheboorene Uorst *Ernestvs,* wordt ghestelt Gouverneur van Neder-landt / in den name des Conincx van Hispanien/ *Anno 1594.*

[**1594.**] **D**Ewijle de Prince van *Parma* noch in het leven was/ soo is uyt Hispanien nae Neder-landt ghesonden *Don Piedro Mauriques de Toledo, Grave van Fuentes, Cosijn van Duc d'Alba,* eensdeels om een reformatie te maken in het stuck van de Finantien: Ander deels/om te letten op den handel ende aen-slagen van *Parma,* met den welcken de Spaenjaerden niet wel te vreden en waren. Hy is even op dien dach te Brussel aenghecomen / als *Parma* te Atrecht over-leden is. Nae de doodt van *Parma,* is wel *Pieter Ernst Grave van Mansvelt, oudt zijnde LXXX. jaren, by den Coninck gestelt Gouverneur der Neder-landen,* doch alleen by provisie/ dat is /tot dat de Coninck daer in voorsien/ ofte eenen anderen stellen soude. De Grave van *Mansvelt* zijn by ghevoecht/als principale Raden / de Grave van *Fuentes,* ende eenen *Stephanus Diuarra,* beyde Spaenjaerts/ die/nae haren aert/tot alle strengicheyt geraden hebben/ende hebben het daer toe gebracht / dat *Mansvelt Anno 1593.* den vijfden *Ianuarij,* het Quartier gebroken heeft / verbiedende voortaen geenderhande rantsoenen noch contributien te betalen/ oock gheen *sauveguarden* van den vyandt te mogen halen ofte gebruycken/by lijf straffe: Bevelende daer nevens /dat sich een yeder tegen de vyanden soude wapenen/beschansen/ende ter weere stellen/de selfde doodt te slaen/of te vanghen / ende dan te hanghen / van wat staet of qualiteyt sy oock souden zijn. De Heeren Staten/om met het eene sweerdt het andere in de scheyde te houden/hebben oock der ghelijcke Placcaten doen publiceren/doch sy gaven den inwoonderen van Brabant/ Flaenderen/*&c.* dach/tot den aenstaende maent van April/op dat de selfde haer by tijdts mochten versien/ ende uyt het aenstaende perijckel begheven. Door dit [**1594.**] Placcaet der Staten/ als oock door eenighe invallen die der Staten Ruyteren en Knechten in harer vyanden Landen deden/ is *Mansvelt* ende sijne adjuncten veroorsaeckt geworden/water in haren wijn te doen/ ende alles te laten toe gaen op den ouden voet.

De saken aldus in Neder-landt loopende/ heeft de Coninck van Hispanien goet gevonden ende besloten in Neder-landt tot Gouverneur Generael te senden/ sijnen nae-Neve/ ende schoon-Broeder / den Doorluchtighen Hooch-geborenen Vorst ende Heere *Ernest Arch-Hertoghe van Ostenrijck,* des Keysers *Rudolphi* oudtste Broeder / ende in des selfden naem doe ter tijt Stadt-houder in Hongeren/Croatien/Stiermarck/ ende andere Landtschappen: Niet twijfelende of de Neder-landers en souden desen Vorst hoogelijck respecteren/ ghehoorsamen/ ende ontsien/ dewijle hy was eenes Keysers Neve/ Sone/ Broeder/ ende een seer presentabel ofte aensienelijc/oock een cloeck/wijs/ ende ervaren Heere in de politie/ende in crijchs-saken. De Heeren/ Edele / ende Steden van Brabant/ Vlaenderen/ Arthois/ Henegouwe/ *&c.* verwitticht zijnde/dat het sijne Conincklijcke Majesteyt van Hispanien belieft hadde sijnen Cosijn ende Swagher/den Arch-Hertoghe *Ernestum* haer tot eenen Gouverneur te verordineren/ soo hebben sy ghewenscht / dat hy met den eersten mochte over comen / om ordre te stellen soo in den Crijchs-handel/ als in de politie. Sy hebben *den Grave van Solre,* (van den huyse van *Croys,* Gouverneur van Doornijck ende Tournesis/ ende van weghen sijner Huysvrouwe/weduwe van *Montigny, Marquis van Renti,*) ende *Don Diego de Piementel,* met andere Heeren/ nae Duytsch-landt aen sijne

[**1594.**] Hoocheyt *Ernestum* ghesonden/ om te bidden/dat hy sich doch woude spoeden in Neder-lant tot harer hulpe te comen. Dese Ghesanten quamen eerst te *Arague* in Bohemen/daer sy ghevonden hebben *Don Guiliaume de S. Clement Ambassadeur van den Coninck van Hispanien by ben Keyser,* den welcken sy ghebeden hebben / met haer te bearbeyden by sijne Keyserlijcke Majesteyt dat het de selfde woude ghelieven sijnen Heer Broeder *Ernestum* op het spoedichste uyt Hongarien daer hy Velt-Overste was/te ontbieden/ende nae Neder-landt te laten reysen/ om aldaer het roer in handen te nemen/ ende het Schip der *Repub.* in een goede Haven te stuyren. D'welck desen Ambassadeur te doene belooft heeft/ ende heeft het oock datelijck by den Keyser in het werck ghestelt/ ende te weghe ghebracht. Also dat *Ernestus* corts daer nae by den Keyser te Hove ontboden ende ghecomen zijnde/ sijnen afscheyt van sijne Keyserlijcke Majesteyt ghenomen heeft/ ende heeft sich op de reyse begeven met ontrent seven hondert Peerden/ meer tot pracht/ als tot de oorloghe toe gherustt/ want dese Peerden ginghen meest voor de Coets-waghens/ daer verscheydene treffelijcke Heeren met haren treyn op saten/ uytgesondert een hondert Peerden/ of daer ontrent / op de welcke eenige van de Hof-Jonckeren ende hare Dienaers reden. Sijn Hoocheyt is ghereyst op 't Landt van Francken/van daer op Wurtzborgh/de Phalts/ Franckfort/ ende soo voorts lancx den Rijn op Ceulen/ alwaer hem de Arch-Bisschop ende Ceur-Vorst *Ernestus* van Beyeren/seer eerlijck ende statelijc ontfanghen heeft/ ende is met sijne Hoocheyt gereyst nae Luxenborgh/daer hy aengecomen is den *XVII. Ianuarij, 1594.* Te Luxenborgh heeft *Graef Pieter Ernst van Mansvelt* sijne Hoocheyt verwachtt ende waer-genomen/ ende seer eerlijck met groote eerbiedinghe/ nae Hoofscher wijse / ghewillecomt: Sy zijn 'tsamen van [**1594.**] daer gereyst na Namen/alwaer de Grave van Barlaymont/Gouverneur dier Provincie/sijne Hoocheyt seer statelijck ontfanghen heeft. Sijne Hoocheyt heeft aldaer eenighe daghen gerustt / want hy was so ghequelt van het *podagra,* datmen hem in ende uyt de Coetse beuren moest. Voor de aencomste sijner Hoocheyt liepen stercke ende versekerde tijdinghen van geweldige bestellingen ende nieuwe lichtingen van veel Crijchs-volck/die al tijdelijck in de Herfst begost waren/om sonder feyl of foute teghens den volghenden Somer met dertich duysent Man in 'tvelt te comen/ ende twee Leghers te houden/den eenen aen de Oost/ den anderen aen de West-sijde des Rijns. Dit en waren gheen valsche tijdinghen/ de weruijnghen zijn geschiedt/ende daer is veel volcx aenghecomen/daer Overste van waren *Hertoghe Frans van Sassen* te Louwenborgh/de Prince van *Chimay,* de Grave van *Barlaymont,* de Grave van *Swartsenborgh,* ende andere/ doch sy zijn haest verloopen / by ghebreck van gelt. Maer benevens de gheruchten van oorloge /quamen verselschapt van des Keysers Hof af/ verscheydene tijdinghen van Pays / ende daer wert door het gantsche Landt ghestroyt/dat de Coninck den Arch-Hertoghe *Ernesto* hadde ghegheven volcomene ende onbepaelde macht/om den Pays te maken / selfs met toelatinghe der Religie/ oock der tegenwoordiger regieringhe der Staten / ende besittinghe der Officien/*&c.* Alleen datmen den Coninck den blooten naem ende souvereyniteyt gunnen soude/ de Staten mochten selfs de Landen regieren nae haer believen ende welghevall. De Coninck en hadde voor desen noyt willen wijcken in een van beyde dese puncten/nu gafmē voor dat hy in beyden soude wijcken/dwelck de geconfedereerde Nederlanders niet en geloofden: maer seyden.

Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

(214)
ERNESTVS D.G. ARCHIDVX AVSTRIAE, DVX BVRGVNDIAE, COMES TIROL. ETC. BELGICAR. PROVINCIAR. GVBERNATOR. M D XCV

De Arch-Hertoghe *Ernestvs* doet sijn blijde incomste binnen Brussel/op den *XXXI. Ianuarij, Anno 1594.*

[**1594.**] **O**P den laetsten dach *Ianuarij stilo novo,* is de Doorluchtighe Hooch-geborene Arch-Hertoghe *Ernestus* te Brussel aen-gecomen/ vergheselschapt met den Ceur-Vorst van *Ceulen,* den Marck-Grave van *Baden,* den Hertoghe van *Aerschot,* de Prince van *Chimay,* de Graven van *Mansvelt, Fuentes, Solre,* ende met vijfthien hondert Heeren en Edele uyt Hooch-Duytsch-landt/ Nederlandt/ Jtalien/ Hispnaien/ ende andere Coninckrijcken. Hy is met sijnen treyn ofte sleep voor de Stadt van Brussel van de voornaemste Heeren des Landts met groote eer-biedinghe gewillecomt / ende van de Borgerije seer statelijck in-ghehaelt. Het isser alles seer magnifijck ende statelijck toe-ghegaen / gelijc dan onse Neder-landers in Feesten/ Triumphen/ ende vertooninghen van oude gheschiedenissen alle andere volckeren verre overtreffen eñ te boven gaen. Daer waeren op verscheydene plaetsen binnen de Stadt van Brussel op-ghericht *Arcus triumphales,* vertooningen van oude gheschiedenissen/Pyramiden/ schoone tafereelen/ en const-rijcke schilderijen/ ende al de Stadt deure zijnder drie daghen lanck ghedaen veel costelijcke bancquetten/gasterijen/ spelen/ mommerijen/ vreuchde-vuyren/ Musijcke/ ende daer is allerley vreucht ghehantiert.

Onder andere costelijcke ende magnisijcke vertooninghen hebben die van Brussel sijne Hoocheyt voor ooghen nae het leven gestelt/alle de Keyseren van den Huyse van Oostenrijck/ elck op een besondere stellagic daer toe ghemaeckt / als zijn ghewest *Fredericus, Albertus, Maximilianus, Carolus, Ferdinandus, Rodolphus.* Oock hebben die van Brussel op andere stellagien/vertoont/hoe goede ende vaste hope dat de Neder-landen hadden/ dat sy door het wijse beleyt van sijne Doorluchticheyt tot eenen goeden vrede op een [**1594.**] corts souden ghebracht worden.

Dese triumph-daghen voor-by zijnde /so heeft sijne Hoocheyt bysich ontboden de Staten der Provincien staende onder de ghehoorsaemheyt van den Coninck/ ende hy heeft haer vertoont de commissie die de Coninck hem ghegheven hadde / om als Luytenant van sijne Majesteyt/ als Gouverneur / ende Capiteyn Generael de selfde te regieren. Als dese brieven ende commissien opentlijck ghelesen waren/ soo is de Grave van *Mansvelt,* die by provisie ende voor eenen tijdt lanck het Gouvernement bevolen was/ van sijn plaetse op-ghestaen/ende hy heeft sijn commissie overghelevert in handen van sijne Hoocheyt / ende voorts soo heeft hy/ ende alle de aen-wesende Heeren ende Staten/ *Ernesto* den eedt van getrouwicheyt gedaen.

Dit aldus in *Ianuario* ende in *Februario* ghepasseert zijnde/so heeft sijne Hoocheyt *in Martio,* ten overstaen van *Mansvelt, Fuentes, Diuarra, Aerschot,* ende andere Heeren betekent ende over-leyt /wat hy al behoeven soude om den Crijch te voeren teghens de Staten der Vereenichde Neder-landen/ ende hy heeft den staet der oorloghe soodanich bevonden/ *dat hy ter maendt behoefde acht hondert duysent guldens, om de Crijchslieden hare soldijen te betalen, ende in goede ordre en discipline te houden; ende te bestellen 'tgheene dat tot een Velt-leger van doene was,* vindende noodtwendich twee Leghers te maken/ den eenen teghen de Vereenichde Neder-landen/ den anderen teghen den Coninck in Vranckerijck tot hulpe van de *Ligue.* Hy heeft de Staten af-ghevraecht / hoe veel duysenden ter maendt/ dat de Landen daer toe souden op-brenghen/den welcken dit niet wel en behaechde: Maer overmidts de Landen door den langh-duyrighen

(215)

Roma triumphales olim Saturnia pompas,
Post victas acies populo dabat, aemula tantas
Bruxella Ernesto dedit ingrediente, vagatur
Haec fama, Austriacâ quidquam dabit indole dignum

+ Crijch in soo groote elende vervallen waren/ so wouden sy liever ghehadt hebben/dat hy van verlichtinge der schattinghen / ende van vrede met hare nae-buyren te maken/ghesproken hadde. De Ruyteren ende Knechten die hy nieu hadde aennemen laten/ verliepen eer sy t'samen by een conden gebracht worden op de bestemde monster-plaetse: Ende de oude Regimenten bleven noch mutinerende: Al by ghebreck van gelde. Des te weynigher waren de Staten der Vereenichde Provincien bevreest voor *Ernestum* ende sijne toe-rustinghe / overmidts sy wel wisten / dat hy in de Neder-landtsche saken selfs vreemt ende onervaren was/ ende dat hy een Heere zijnde van sulcken hooghen huyse en stamme/ oock soo ervaren in anderer Coninck-rijcken Landt-saken/ niet en soude willen ghemeestert nochte gheregiert wesen/van die gheene die de saken nu langhe by-ghewoont ende gheregiert hadden/ waer uyt dan vervreemdinghe ende oneenicheyt tusschen sijne Hoocheyt ende de Staten dier Landen stonden te rijsen/ tot schade ende nae-deel der selfder / ende tot voor-deel der Vereenichde Landen. *Corruptio unius est generatio alterius.* +1594

De benaebuyrde Coninghen / Princen / en Heeren/ waren ooc vermoedende /dat sijn Hoocheyt haer alle goede naebuyrschap eñ vrientschap soude aenbieden/ ende soecken goede eenicheyt met haer te onder-houden: Maer ten is niet gheschiedt/ om redenen sijne Hoocheyt daer toe beweghende / my onbekent. Hy hielt sich seer stadich ende prachtich in seden ende omme-ganck/ hy en stondt voor niemandt op / bewees oock niemandt eere of reverentie/ noch in-landtsche/ noch uyt-lantsche Heeren/dan alleenelijc dat hy voor *Graef Peter Ernst van Mansvelt,* overmits sijnen hoogen ouderdom/ende dat hy hem in den staet van Gouverneur Generael vant /den hoet naeuwelijcx twee vingeren breet van 'thooft lichtende. Eenen Spaenschen Heere/hebbende eenen tijt lanck in sijn camer gestaen [**1594.**] met blooten hoofde/ ende daer nae/ gelijck hy by *Parma* gewoon was/den hoet op-settende/wiert hem by *Ernesti* Hoof-meester den hoet van 'thooft geruckt/ eñ hy ter camer uyt-gestooten. Hy hoopte veel licht hier mede de herten der Neder-landers te winnen / quansuys of hy de Spaenjaerden niet en achtte / maer *het was periculoos der eener Natije gunste te soecken met smaet ende hoon der anderer.* Als nu de Arch-Hertoge *Ernestus* jaer en dach in Neder-landt gheweest was/ sonder yet merckelijcks aen te vanghen/ soo hebben eenighe Brabanders / die doch tot jocken en boerden van natueren gheneycht zijn / te Brussel ende t'Antwerpen dit Rijmken ghestroyt:

> *Ernestus* die de sest is/
> Ergher dan die pest is/
> Comt sien waer de rest is:
> Of daer niet ten best is:
> Om dat hy de lest is/
> *Nihil* op 'trequest is.

Dit en stell' ick hier niet tot na-volginge/maer veel meer tot berispinge der geeuer die van Hooges standes Heeren en Overicheden spottelijck spreken. Het schijnt dat die Dichters van die boven-verhaelde verskens hare ooghe hebben gehadt op die *Carmina,* die ettelijcke jaren daer te vooren gedichtt waren op den *Paus Alexander de seste,*

> *Sextus Tarquinius, sextus Nero, sextus & iste,*
> *Semper sub Sextis perdita Roma fuit.*

Dat is:

Tarquinius de sest' heeft Roomen seer ghequelt:
Nero de sest' heeft Room' in vuyr en bloet gestelt:
Alexander nu Paus de seste van dien naem
Heeft ooc der boosen pat gewandelt onbequaem.
So dat 'tonluckich Room' altijt is van de seste
Seer jammerlijc gequelt/ als van eē quade peste.

Dabit indole dignum.

Verdugos cloecken aen-slach op *Delfsiel* ghemist/ *Anno 1594.*

+ **A***Nno 1594.* heeft *Verdugo,* Gouverneur van Groeningher-landt/eenen cloecken aen-slach ghehadt op *Delfsiel,* daer van de beleyders waren *Capiteyn VVolfaert Prengher,* ende *Capiteyn Alexander Grootvelt,* die tot desen eynde duysent Man ghelichtt hebben uyt Verdugos Leger voor Coevoorden ligghende/ de welcke sy over verscheydene weghen / om kundschappers te bedriegen/ gheleyt hebben/ malcanderen des avondts tusschen den *XII.* ende *XIII. Februarij* vindende in den Dam/ een uyre gaens van Delfsiel. Jn den Dam rustten sy tot ontrent midder-nacht/ ende van daer trocken sy met ghemack in den duysteren nae Delfsiel aen/ voor-hebbens zijnde die gheweldige Schanse niet met becruypinghe ofte verrasschinghe/ maer met ghewelt aen te vallen ende te vermeesteren. Sy quamen eerst aen de Landt-poorte. Als de Schilt-wacht haer vernam ende riep: Wie daer? Antwoorden sy seer moedichlijck: Dat sult ghy wel haest gheware worden/ midts dien laten sy hare trommelen alarm slaen/ende sy vallen met een groot gheruchte ende ghedruys op de water sijde aen. Sy hadden mede ghebracht groote saghen / ende cleyne anckers / daer langhe touwen vast aen waren/ die sy aen de Hameye op den dijck staende / vaste maeckten. Dese Hameye ginck dwers door de gracht / tot aen de punt van het bolle-werck. Sy hebben soo langhe ghesaecht/dat sy in de Hameye een openinghe maeckten / daer vier ofte Mans te ghelijcke door cruypen conden. Andere deden haer beste/ om met de anckers/ die aen de Hameye vast ghemaeckt waren/de gheheele stackettinghe om verre te trecke / maer 'twas verloren arbeyt. Het garnisoen [**1594.**] dat in dit Fort lach met het gheroep ende ghetrommel des vyandts uyt den slaep gheweckt zijnde/ quam stracx nae de wallen toe gheloopen/om teghenweere te doen. *Capiteyn Tiaerdt Iansz. VVederspan* quam in sijn hemde op den wal geloopen met een Hellebaerde in sijn handt/ de Soldaten moet aen-sprekende/ ende haer als een cloeck Hoopman voor tredende. Doch eer lanck wierdt hy doodt gheschoten/ daer door sijn Soldaten seer verflaeuden. Den anderen Capiteyn / ghenoemt *Iohan Cortenoort,* lach cranck te bedde: Soo datter lichtelijck disordre onder de Soldaten soude ghecomen hebben/ ten ware dat de Bevel-hebbers van beyde Compagnien haer soo mannelijck / ende soo wel ghequeten hadden. Doch tot grooten voor-deele des Landts was even te deser tijdt binnen Delfsiel ghecomen *Ioncker Frederich van Fervou,* Hof-meester van sijn Genade Graef Willem van Nassou/ (te vooren Hoopman in sijn Ghenaden Regiment) die sich hier soo mannelijck/ ende soo cloeckelijck ghehouden heeft / soo met ordre te gheven / als met teghen-weere te doen/ naest Godt / hem insonderheyt de behoudenisse van Delfsiel toe te schrijven is. Een Scheeps-Capiteyn / ghenoemt *Tiaerdt Tibbes* heeft sijnen Vader-landt oock eenen goeden dienst ghedaen/ die om des vorstes wille dichte onder het Fort was comen ligghen. So haest als hy den alarm hoorende / soo liet hy sijnen Schip een weynichsken nederwaerts drijven / ende hy streeck met sijn Gheschutt soo wel ende so bequamelijck lancx den Dijck daer de vyandt

+1594

[**1594.**] over quam / dat hy der selfder een groot deel ter neder wierp. Jmmers de vyandt siende/ dat hy vergheefschen arbeydt dede/is af-gheweken/ sonder datmen oyt heeft connen weten/ hoe veel volcx dat hy daer verloren heeft / want op het laetste brocht hy eenen loosen alarm aen/om sijn doode op te rapen/ende [**1594.**] mede te nemen. Binnen Delfsiel bleven doodt Capiteyn Wederspan/ ende twaelf Soldaten/ende Cortenoorts Vaenderich was so gewondt / dat hy weynich daghen hier nae van de quetsuren ghestorven is.

Desine grande loqui, frangit Deus omne superbum.

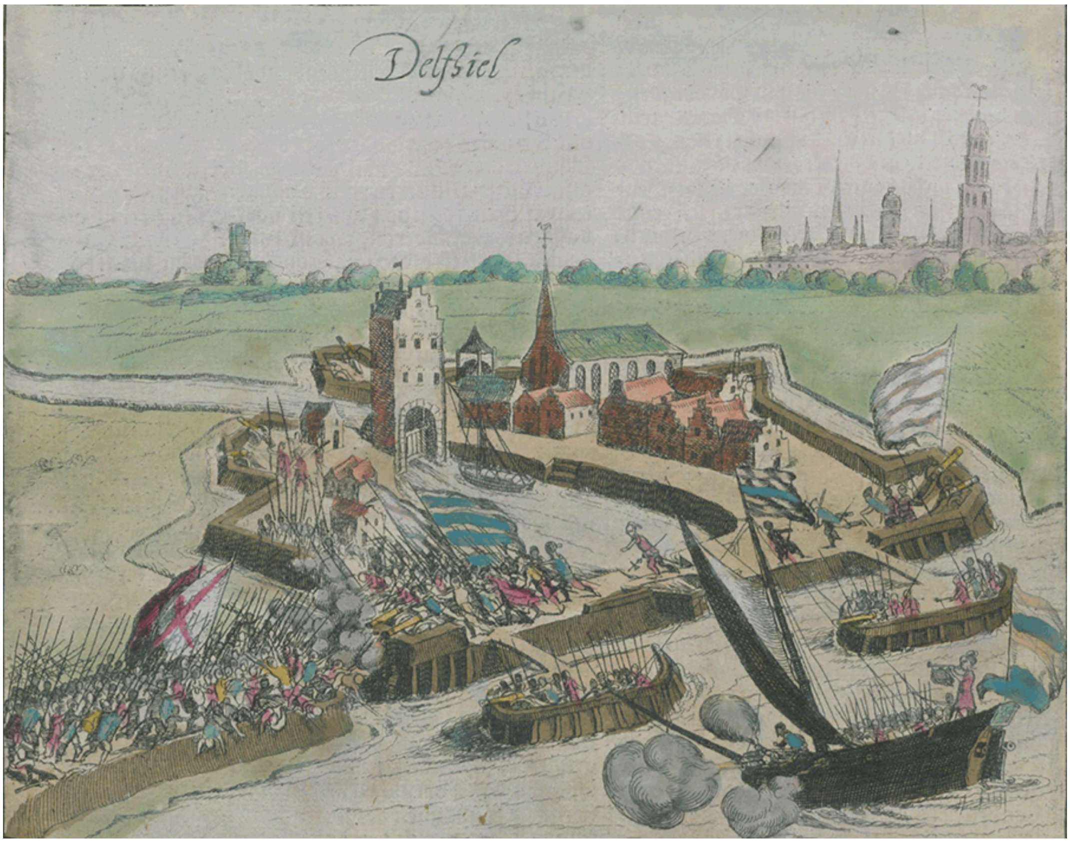

(216)

Vir fugiens jterum pugnat, VERDUGO corhorter
Colligit ex cunctis copijs et tentat aperto
Marte ARCEM fuperare manu, queis obstitit ausis
Illa Ducum virtus Frifiis jnnata potentes.

Coevoorden wordt by sijn Excellentie ontsett/den *VI. Maij, Anno 1594.*

+ **E**En weynisken hier bevoorens hebbe ick verhaelt/ hoe dat *Verdugo* die van Coevoorden/ (daer *Ioncker Casper van Eussum* Gouverneur binnen was) met veele Schansen ende Fortressen heeft omeingelt ende besett / haer af-snijdende allen toe-voer van victualie ende allerley behoeflijckheyt/soo dat sy ghenoechsaem beleghert waren; ende dit heeft gheduyrt wel seven oste acht maenden lanck. Sy hadden eer lanck haer in sijne handen moeten over-gheven / by ghebreck van maghen-aes / ende allerley noodtdruft. Sijn Princelijcke Excellentie *Graef Mauritius, ende Graef VVillem van Nassou,* Stadt-houder van Frieslant dit wel wetende/hebben haer goet tijdt bereydt ghemaeckt/ om die van Coevoorden te ontsetten. Ende dewijle de Hertoghe *Ernestus* soo groote preparaten ten oorloghe maeckte/ soo hebben de Generale Statenhaer by tijdts daer teghen begonnen te wapenen/ende sy hebben *Graef Everard van Solms* in Duytsch-landt ghesonden/ om Duytsche Knechten/ ende een deel Peerde-volck aen te nemen: Oock hebben sy door den *Ridder Fransoys Veer* twee duysent Engelsche laten aennemen / ende noch elders eenich volc/t'samen beloopende tot vijf duysent Man te voet / ende drie hondert Peerden: Hollandt/Zeelandt/ Frieslandt/ ende Vtrecht/ beloofden dit jaer van *1594.* ter maent twee-mael hondert duysent guldens ordinarie / behalven de Convoyen ende Licenten over alle de Landen / ende brandt-schattinghen uyt Brabant ende Vlaenderen. Gelderlandt ende Overyssel gaven ordinarise contributie uyt de Quartieren/ / die men eeniger mate teghen den vyandt verdedighen ende beschermen conde. Benevens dit boven-verhaelde wierdender noch verwillicht neghenmael hondert duysent ordinarie/ tot lichtinghe van het nieuwe Crijchs-volck / ende noodruft eenes Velt-Leghers. [**1594.**]

+1594

Op het eynde van de Maerte trock sijn Excellentie nae Aernhem / om aldaer te verwachten ende te ontfanghen den Grave van Solms/ met sijn nieu-aenghenomene Ruyteren ende Soldaten/ welcker aencomste/ door dien de Rivieren over-liepen / eenighe daghen is verhindert gheweest/ende sy zijn noch eyndelijck moeten te schepe af-comen. Als dit volck te Ysseloort by Arnhem aen-gecomen was / sterck zijnde drie duysent Man te voet/ ende tusschen de twee eñ drie hondert Peerden/so heeft sijn Excellentie ende Graef Willen van Nassou goet gevonden haer loopplaetse ofte legher-plaetse voor eerst te verordineren op Zwolle/alwaer by een gecomen zijn wel tien duysent Voet-knechten/ ende twee duysent wel ghemonteerde Ruyteren. Graef Willem van Nassou is by dit Legher gecomen met veel waghenen/ met allerhande victualie ende-noodruft tot behoef des Leghers wel versien ende gheladen.

Verdugo hadde by sich ontrent Coevoorden drie duysent Voet-knechten/ eñ twaelf hondert Peerden/ die meesten deels al den winter daer gheleghen hadden/ doch hy heeft door *Graef Herman van den Berge* te Brussel by den Arch-Hertoghe *Ernestum* seer ghesolliciteert ende aen-ghehouden / om meer volcx/ hulpe/ ende bystant: ghelijck oock ghedaen hebben die van Groeninghen / wel wetende indien de Staten conden meester blijven van Coevoorden/ dat het met haer gedaen was / ende dat sy op een corts in hare handen souden moeten vervallen. Sy sonden/om des te beter verhoort te moghen worden/ sijne Hoocheyt eenich schoon silver-werck/ ende twintich schoone Friessche Peerden/ maer sy en quamen tot Brussel niet/

(217)

MAURITIUS toties palmam subduxerat hosti,
Attamen is bello superatus, fortiter Urbes
Obsidio est ausus premere at rellinquere cogit
Has PRINCEPS, solvens durâ obsidione Covordam.

[**1594.**] der Staten volck hebbense ghecreghen ende goeden buyt daer van ghemaeckt. Doch sijn Hoocheyt wel wetende dat het gants van nooden was die van Groeninghen (die haer soo ghetrouwelijck aen des Conincx sijde hielden) by-stant te doen / soo heeft hy uyt Brabant noch acht Vaenen Ruyteren / ende een goet deel Voet-knechten ghesonden / tot versterckinghe van Verdugos Legher / soo dat *Verdugo* nu ontrent achtien hondert/ meest oude wel gheoeffende Ruyteren/ by sich hadde/ ende vijf duysent Voetvolcx/ met de welcke hy meynde sterck ghenoech te zijn / om al het ghewelt der Staten te connen af-keeren. Hy hadde wel te vooren meer-maels *Eusum* gesocht door beleeftheyt ende groote beloften af te locken/maer nu begost hy stout te spreken/ ende hem te dreyghen / indien hy de Vestinghe niet haest over en leverde: Doch *Eusum* dit weynich achtende / ontboodt hem/*dat het in Hollandt noch in Frieslandt gheen wijse en was datmen voor Mey verhuysde.*

Onaengesien al de macht ende gewelt des vyants/ zijn even-wel sijn Princelijcke Excellentie/ende Graef Wilhelm van Nassou / by haer voornemen gebleven/ belanghende het ontsetten van Coevoorden: Ende den vijf den Mey *stilo novo,* hebben sy haer gheheele Legher in een fraye slacht-ordre ghesett / ende zijn alsoo [**1594.**] ghetrocken nae Dalffem: Den sesten Mey is sijn Excellentie in ghelijcke slacht-ordre van Dalfsem getrocken tot Ommen. *Verdugo* door sijn uytghesondene verspieders vernomen hebbende al de ghelegentheyt ende ordre van sijner Excellentie Legher/ soo en heeft hy niet gheraden ghevonden de aen-comste des self den te verwachten / maer hy is by nachte met stille Trommelen opghebroken/ met sijn gheheel Legher / verlatende sijn Schansen; ende hy is nae Linghen aen ghetrocken. Aldus is Coevoorden/ nae eenen dertich weken belegheringhe / ontsett/sonder stoot of slach: Op eenen saterdach wasser den vyandt voorghecomen/ op eenen saterdach is hy van daer gaen loopen. Onder weghen is *Verdugo* veel volcx ontloopen / want den schrick was onder haer ghecomen. Sijn Excellentie heeft Coevoorden voor een gheheel jaer volcomelijck ghespijst/ ende van allen noodruft versorcht/ oock het garnisoen versterekt: Ende hy heeft voerts alle de omligghende Schansen inghenomen / doch stracx daer nae gheslecht / uytgesondert eene aende Drentsche sijde / op 'teynde des dijcks ligghende/ die hy met volck besett / ende van allen noodruft versorcht heeft.

O *Belgica,* demoedich
  Valt dijnen Godt te voet:
Dat ghy dus sijt voorspoedich/
  Men hem toe schrijven moet.

Belegheringhe ende inneminghe der Stadt *Groeninghen* by Prins Maurits/ *Anno 1594.*

[**1594.**] **C**Oevoorden ontsett ende van de langhe belegeringe verlost zijnde/ hebben de Ed. Hooch-Mog. Heeren Staten met sijn Excellentie ende met Graef Wilhelm beraedtslaecht/ watmen best doen ende by der handt nemen soude/ daer mede men de Landen den grootsten dienst doen soude/ ofte Groeninghen belegheren/ ofte de Twente ende Graefschap Zutphen suyveren? De eyndelijcke resolutie viel/ datmen het Leger soude voor Groeninghen brenghen / een oude/ treffelijcke/volck-rijcke Stadt/ ende alle Mans persoonen van jonghers op seer wel in de wapenen gheoeffent. Dese resolutie ghenomen zijnde/soo is datelijck het Geschutt 'tschepe ghebracht ende nae Zwolle ghevoert / om over de Suyder-zee ende Watten / dat Reider-diep henen op voor Groeninghen te brenghen: Ende het gheheele Legher is den *IX. Maij stilo antiquo* nae Groeninghen aen ghemarcheert. Te Helpen teghens over de Heerpoorte dede sijn Excellentie het Leger dubbel beschansen/ ontrent hondert vijftich treden in de wijdde/ eensdeels teghen het grof Gheschutt der Stadt/daer mede die van Groeninghen soo wel versorcht ende versien waren als eenighe Stadt in Neder-landt: Eensdeels oock tegen 'tontset dat van buyten mocht aencomen. Met dese beschansinghe alleen was de Stadt ghenoechsaem gheblocqueert / want de leeghe Landen ten beyden sijden / wierden bewatert / met stouwinghe van het Schuyten-diep ende het Horn/ twee Rivierkens spruytende uyt de Morasschen van Drente: Soo dat van de Noordt-sijde der Stadt gheen ontsett comen en conde / waer uyt te speuren is / dat de Steden aen moras ende waterighe Landen ligghende / daerom niet te stercker en zijn; want connen sy over sulcke plaetsen by den vyant niet aenghetast worden/ soo en connen sy oock daer ober by [**1594.**] hare vrienden niet ontsett noch ghespijsicht worden/ ende men canse met cleyne Leghers omcinghelen. De eerste daghen hebben die van Groeninghen gheweldich uyt de Stadt geschoten / met allerley grof Gheschutt: daer zijn in acht dagen tijdts ghetelt wel vier duysent scheuten. Dit schieten heeft gheduyrt so langhe als het belech duyrde/ doch soo furieus niet als in't eerste / soo dat de velden schenen gheploecht / of van de Swijnen omghewroett te wesen: Daer is gheduyrende dit belech/op twee of drie duysent schenten nae / soo veel uyt de Stadt in 't Legher / als uyt het Legher op de Stadt gheschoten. Alsser yemant seyde/datmen het pulver soude sparen tot datmen beter voordeel daer mede soude connen doen / die wiert stracx voor eenen Geus ende vrient van Graef Maurits ghescholden. Doch niet teghenstaende al dit schieten / soo zijn even wel de wallen en grachten des Leghers volvoert. Daer vielen te deser tijdt onghewoonelijcke groote stort-regens/die den voort-ganck der wercken meer verhinderden / dan al het schieten uyt de Stadt/ d'welck meer schricks/ als schade aenbracht. Den *16. Maij* begon eerst sijn Excellentie nae de Stadt aen te approcheren met graven en schansen/ door de Hoven der Borghers / aen twee sijden/ aen d'Ooster-poorte/by het Ravelijn/ ende aen d'ander sijde by het Bolwere/ arbeydende op elcke plaetse alle nachte wel vijfhondert Man. Den *XVII.* trock Graef Georgiaen Eberhart van Solms nae de Schanse *Hoogher-brugghe,* ontrent duysent treden op het Ooste van Groeningen ghelegen / in de welcke sestich Soldaten laghen/die hare plaetse verlieten ende vluchten nae de Stadt.

Den *XIX.* trock Graef Willem met *XII.* Vaendelen

[**1594.**] nae *Auwerder-sijlen-schans,* daer *Capiteyn Prengher* in lach met hondert twintich Man/ wesende den pas om met Schepen victualie uyt Frieslandt in het Legher te brenghen/ Graef Willem liet de Schanse opheysschen/ maer Prengher antwoorde/ dat hy het Gheschutt verwachten woude/ daer by segghende: *Ick wil het waghen, als een meysken van vijfthien jaren.* Den *XXI. Maij st. v.* in den morgen-stont begost Graef Willem de Schanse (nae dat hyse ten tweeden male hadde op-gheheyscht) te beschieten: Nae *XXII.* voleen of vluchten des Gheschuts/staken die van binnen de hoeden op/ begheerende te verdraghen: Maer het Crijchs-volck gants hittich zijnde/liep seer onordentlijck tot den storm/ sonder bevell van Graef Willem/ eer de storm-brugghe over de gracht gheleyt was/ daer over datter wel vijftich gequetst wierden: Niet te min soo vielen Graef Willems Soldaten so onversaecht aen/ dat sy de Schanse overweldichden/ ende sloeghen Capiteyn Prengher doodt/met sijnen Luytenant/ende alle de Soldaten/uytghenomen vier of vijve. Stracx nae het innemen quam de Schanse in brandt/van een vuyr-werck/'twelck voor den storm daer in gheworpen was/ ende doe eerst los borste/ daer door noch eenighe/ die haer in hoecken en holen versteken hadden/ verbrandden. Des Velt-scheerders Vrouwe hadde Prenger sijnen doodt voor-seyt/ ende ghewesen de plaetse daer hy doodt liggen soude.

Den *XXVI. Maij* begoftmen de Heere-poorte met acht stucken te beschieten. Ontrent deser tijdt ghebeurdet/dat eenen Engelschen Soldaet eenen Duytschen Sergeant door-stack: Hier over is eerst onder weyninghe van beyde Natien eenen twist gheresen/ die datelijck soo gewassen is/dat de beyde Regimenten met vlieghende Vaendels teghen malcanderen aentrocken/ ende sy souden malcanderen als vyanden doodt gheslaghen hebben/ ten ware dat sijn Excellentie/ Graef Willem/ ende de Ridder Veer daer tusschen gevallen eñ sulcx verhindert hadden/d'welck [**1594.**] sy met perijckel hares levens deden: Aen beyde sijden bleven eenighe doode. Den *XXVII. st. v.* in der nacht/ liet sijn Excellentie eenighe gloeyende coeghelen in de Stadt schieten/die in't eerste wat schricks aenbrachten/ maer deden weynich schade in een Stadt meest hart-dack hebbende. Hier op is ghelijcke-wel ghevolcht eenich ghespreck door brieven tusschen de belegherde/ Graef Maurits ende Graef Willem/ doch vruchteloos: Want als sijn Excellentie ende Graef Willem/ met advijs van den Raedt van State/ eenen Trompetter aen de belegherde gesonden hadden/ met sodanc Articulen van verdrach als sy haer gheven wilden/ soo is wel de Trompetter binnen ghelaten ende wel ghetracteert/ maer in het schrijven/ d'welck sy den *4. Iunij* aen sijn Excellentie ende Graef Willem sonden/begheerden sy stille-stant van wapenen/soo langhe tot dat sy haer souden beraden hebben met hare Ghecommitteerde binnen Brussel. Dit wierdt haer plat afgheslaghen/ ende sy zijn wederom by brieven versocht in onder-handelinge van accoort te treden. Sy antwoorden/ dat sy over ses daghen souden bescheyt schrijven: Maer sijn Excellentie ende Graef Willem en wouden daer gheensins toe verstaen. Oock quam daer ter selver tijdt eenen Over-looper uyt de Stadt/ die sijn Excellentie boodtschapte/ dat *Verdugo* belooft hadde/ dat hy de belegherde in ses dagen tijdts ontsetten soude/ waer uyt men bemercket heeft/ dat sulck versoeck op bedroch lach/ om sijn Excellentie ende het Legher den tijdt onvruchtbaer te doen verslijten: Soo dat den *VI. Iunij* des morgens vroech sijn Excellentie met twee batterijen/ (geplant hebbende noch drie heele Cartouwen/ beneffens de voorige acht halve) van nieus begost te schieten/soo op de Heer-poorte/als op en door de huysen/ende oock op des vyandts Gheschut op den wal staende/d'welck met der tijdt veel verlamt wierdt.

(218)

Haec illa est Frisicae non; ultima gloria gentis
Vrbs permagna potens multis regnata PHILIPPO
Annis, sed tandem didicit parere animoso
MAURITIO Ordinibusqʒ simul victoribus Vrbis

[**1594.**] Des nachts tusschen den *x.* ende *xi.* begostmen te graven nae de Heere-poorte aen/ ende de mine nae het Ravelijn te maken. Den *xiii.* wierdt *Iohan ten Bure* uyt de Stadt met brieven des Magistraets aen sijn Excellentie ende aen Graef Willem ghesonden/ daer in sy schreven gheresolveert te zijn te appoincteren/ midts dat het ghespreck ende onder-handelinge binnen de Stadt gheschieden soude: d'welck haer geconsenteert wierdt/ met benoeminghe der persoonen die als Gyselaers aen beyden sijden uyt ende in souden ghesonden worden/tot versekeringhe der onderhandelaers/midler wijlen hielt het schieten op. Maer *Borghemeester Iarges* socht middelen om alles om te stooten; hy creech de Voer-lieden/ Schuyten-schuyvers/ ende ander volcxken aen de handt / die op den *15.* des morgens met een ghedruys ende op-roer voor 'tRaedt-huys quamen/ daer die Heeren vergadert waren/seer dreyghende alle de gheene die van accoort spreken wilden: Sy liepen *Ian ten Burens* huys op/hy verstack sich/ maer sijn huys plunderden sy. Gheduyrende desen op-loop in der Stadt/soo quamen de Soldaten/die in de Voor-stadt laghen (welcke de Borghers niet en hadden willen in de Stadt nemen) met schuyten over de gracht/clommen over den wal/ ende met hulpe van de Schuyt-schuyvers ende *Iarges* aen-hanck/ gheraeckten sy in de Stadt. Als desen alarm over was / schreef de Magistraet met den Trompetter die binnen der Stadt op antwoorde lach te wachten/dat sy noch eenige weken op ontsett wachten wouden/ ende dat sy/ sulcx feylende/ met sijn Excellentie ende Graef Willem verdragen wouden. Doe de Heeren saghen dat de belegherde haer aldus bespott hadden/ soo ginck het schieten wederom dapper aen van allen canten/ende ten liet sich niet anders aensien/dan dat dese belegheringe eenen bloedighen uytganck nemen soude/want de quade partije was deur de incomste der Soldaten seer ghestijft.

Den *2. Iulij* was sijn Excellentie in groot perijckel [**1594.**] sijnes levens / want gaende met Graef Willem in de loop-schansen tusschen 'tRavalijn ende Drentelers toorn/ om te besichtighen een plaetse daermen een nieuwe batterije maken soude/so comter eenen Musquetten coeghel ghevloghen teghen de Rondasse/ die men voor hem hieldt/ ende trefte so hart/dat de Rondasse hem teghen het hooft aen-stiet. Jn der ghelijcke perijckel was oock Graef Willem gheweest den *10. Iunij,* gaende door een loop-grave die qualijck ghemaeckt was.

Der Stadt behoedenisse ofte verlies honck principalijck aen het Ravalijn/ daerom oock het meeste werck ende ghewelt hier op en aen bedreven is. Den *2. Iulij* wasmen met de mine deur de ghevulde gracht gecomen/ dertich voeten diep in d'een sijde van 't Ravalijn/uyt welckes punte de in-ghegravene Wilgheboomen met touwen ghetrocken wierden/ soo dat d'aerde met groote stucken stortede. Den *5. Iulij* alsmen tachtentich voeten diep in 't Ravalijn ghecomen was / ende tusschen de vijf ende ses duysent pondt pulvers in de mine ghebracht hadde/ soo is de selfde des avondts ontrent thien uyren aen-ghesteken/ nae datter een stuck grof Gheschuts was los geschoten/ daer mede al der Staten Crijchs-volck dat in de naeste loop-graven was/ een teecken wierdt ghegheven om veldewaerts in te wijcken/ ende alsoo het vuyr ende slach der mine te ontwijcken / die aen-ghesteken zijnde/stracx eenen dompighen dooven slach met eene grouwelijcke groote vierige wolcke gaf/daer in men veel plancken/ hout/ eerde en steenen sach vlieghen/ oock Menschen. Eenighe Soldaten wierden uyt het Ravalijn in de gracht aen de velt-sijde gheworpen/ ende aldaer/ verbaest ende bedwelmt ligghende/ghevanghen ghenomen. Daer stonden drie Vaendelen Schotten veerdich/ die stracx nae den ghegheven slach eenen aen-val deden/ ende sy creghen het Rava-

lijn [**1594.**] in/sonder teghen-weer/ende het stondt sus en so sy souden in desen loop voorts tot in de Stadt geloopen zijn/ ten ware dat een plancke (in de plaetse van de af-geschotene Brugge gheleyt zijnde) door de menichte der voorvluchtende Soldaten des garnisoens/ midden in stucken ghebroken hadde/ daer mede den Schotten den pas tot de Stadt aen/ benomen was: Doch sy bleven even wel ligghen in de uyt-gheworpene mine/daermen haer sacken vol sands in bracht/ om daer van borst-weeringhen te maken/ want die van binnen dapper op haer schoten/ dat sy twee Capiteyns doodt-schoten/ ende wel dertich Soldaten wierdender soo ghequetst/ als doodt gheschoten. Hier nae versochten die van binnen stille-stant/ om hare doode onder d'aerde te soecken ende te begraven/ die haer ghegunt wierdt/ende daer wierdender ghevonden by de twee hondert. Dit maeckte een verflaeutheyt onder de Soldaten/ als mede onder die crijters van de Borgherije/ die wetende/ datter noch vier galerijen door de grachten nae den wal aen/ (sonder datmen sulcx beletten conde) begosten te ghenaken/so hebben sy *Iohan ten Bure,* dien sy te vooren in stucken wouden scheuren/bewillicht tot sijn Excellentie ende Graef Wilhelm te gaen/ met versoeck dat eenighe mochten binnen hare Stadt ghesonden worden/ om met haer te handelen: Dit wierdt haer af-gheslagen/ maer ter antwoorde ghegeven/ indien het haer ernst ware/soo mochten sy selfs eenighe uyt-schicken/ met aen-biedinge van Gyselaers tot haerder versekeringhe. Dit is gheschiedt op den *IX. Iulij;* ende hebben de uyt-ghesondene vele puncten ende articulen op het pampier ghebracht ende ghevoordert/als waren onder andere/hanteringhe der Roomscher Religie/met behoudenisse aller der Geestelijcke by hare goederen/ hanteringhe der Ghilden/ ende der teghenwoordighe Overicheyt en Officieren/vryheyt van garnisoenen/ Casteelen/ende slichtinghe van alle de Schansen ende Forten in de Omme-landen/uyt-gesondert Delfsiel/ [**1594.**] d'welckmen noch voor eenen tijdt lanck soude mogen blijven laten/ende daer nae slichten: Dat de Stadt ende Omme-landen een *corpus* maken souden/ ende hare *quota* van contributie op de gras-talen der Omme-landen vinden souden: Gheen rekeninghe van eenighe ontfanghene penningen te onder-soecken: Confirmatie van alle vercoopinghen/sententien/ordinantien/uytsluytinghen van ballinghen: Vrije incomen voor de gheene die sy nae Brussel ghesonden hadden: Los-latinghe van alle ghevangene Borghers sonder rantsoen: Bevrydinghe van alle Licenten/ Jmposten/Contributien/den tijdt van twee jaren/tot opmakinghe der kercken/ toorns/poorten/huysen/dijcken/ dammen en zijlen/die gheduyrende dese belegheringhe in stucken gheschoten ende ghebroken waren. Dese Articulen zijn den belegherden af-gheslaghen/ ende in de plaetse der selfder andere gheschreven/ende in de Stadt ghesonden/blijvende daer en tusschen de uyt-ghesondene in het Legher. Die van binnen siende den noodt daer sy in waren/ende geen ontsett vernemende/ende aen-merckende de beleeftheyt ende billicheyt der conditien die haer toe-ghesonden waren/ hebben/ nae weynich dispuyts/ den *XIII.* de selfde aen-genomen/ende sy zijn beyder sijdts onder-tekent gheworden. Ten selfden daghe zijnder ses Compagnien binnen ghtrocken/ ende den *XIIII.* isser *Iorgen Laukema* met *IX.* Vaendels uyt-ghetrocken/ ontrent vijfhondert Man sterck zijnde. Sijn Excellentie ende Graef Willem trockender noch des selfden daechs binnen/ ende wierden van den Magistraet op de Marckt willecom geheeten/ nae dat sy de Stadt besien hadden/trocken sy daer uyt nae het Legher toe: doch 'sanderen daechs quamē sy weder daer binnen ende blevender eenighe daghen. Den *XVI.* S. Martens Kerck van de beelden ghesuyvert zijnde/so is de eerste predicatie daer binnen ghedaen. Men heeft

[**1594.**] vernomen/datter in de Stadt geweest was proviande voor neghen maenden / ende twee en 'tneghentich duysent ponden busse-cruyts / die sy/gheduyrende de belegheringhe/meesten deels verschoten hadden/veele seer onradich. Op de Stadt waren wel thien duysent scheuten ghedaen/ die wel hondert duysent guldens aen poeder ende coeghelen gecostt hadden. Daer zijn binnen ghevonden *XXXVI.* metalen stucken Gheschuts/behalven de yseren.

Den *XXIII. stylo veteri,* is den onden Magistraet af-ghedanckt / ende andere in haer plaetse ghestelt/ by Graef Willem ende viere uyt den Raedt van State. De vier nieu-vercorene Borgher-meesters waren *Melto Coenders, Ioachim Altingh, Herman Coninc,* [**1594.**] ende *Egbert Alberda.* Den *XXIIII. st. v.* is de Borgherije aen 'tRaedt-huys vergadert/om eenen nieuwen eedt van ghetrouwicheyt te doen der Generaliteyt/ende haren Stadt-houder Graef Wilhelm van Nassou. Den *XXVIII. Iulij stylo antiquo,* vertrock sijn Princelijcke Excellentie *Mauritius* nae Hollandt/ nemende sijnen pas door West-Frieslandt/ alwaer hy in de Steden Doccum/ Leeuwaerden/ Franiker/ende Harlinghen/ met groote blijdtschap/ eerbiedinghe ende gheluckwenschinghe ontfanghen is gheweest/ blijvende in elcke Stadt eenen dach ofte twee.

qVIntILI In patrIVM foeDVs gronInga reVersa est,
Et noVa nasso VIs parta trophaea VIrIs. 13. Iulij.

De Staten schicken *Graef Philips van Nassou* met eenen hoop Ruyteren en Voet-knechten tot hulpe van den Coninck/ende sy worden by *Momedi* gheslaghen/ *Anno 1595.*

[**1595.**] **D**E Coninck van Vranckerijck van allen canten dapper bestreden ende aen-ghevochten zijnde/heeft *Anno 1594.* door sijnen Ambassadeur den Heere van *Bussen val* versocht ende begeert/datmen hem op het spoedichste met Ruyteren en Voet-knechten ter hulpe comen soude / als gheresolveert zijnde den Crijch in *Artois, Henegouwe,* ende benaebuyrde Lande te voeren. De Heeren Staten hebben sijne Majesteyt in de plaetse van twintich Vaendelen die hy versocht/gesonden acht en twintich Vaendelen te voet/ende vijf Vaenen Ruyteren / onder het beleyt van de cloecke strijdtbare Helden *Graef Lodewijck Gunter van Nassou,* ende den *Ridder Francoys Veer.* Sy zijn van Arnhem vertrocken op den *XI. Octobris Anno 1594.* Graef Philips leydde het [**1595.**] Voet-volck/ ende Veer de Ruyteren: Sy zijn den *XXX. Octobris stylo antiquo* by den Hertoge van *Bouillon* gecomen/die volcomenen last ende commissie hadde om den Crijch op des Conincx van Hispanien Landen te voeren. Maer hy was veel te swack hier toe/ want hy en hadde/ benevens het Neder-landtsche Crijchs-volck/ maer drie Regimenten Francoysen/ seven Vaendelen Switsers/ende drie hondert Peerden/ met drie Cartouwen. Het Neder-landtsche Crijchs-volck in Vranckerijck gecomen zijnde/wiert wat om-her ghevoert/ dan hier/ dan daer gheleyt/ daermen vermoedde dat sy den cost best crijghen souden/ ende sy wierden soo af-ghesleept/ dat sy meer

(219)

HENRICUS REX GALLORUM dum cogitat hostem
HISPANUM bello REGEM vexare seroci,
Auxilium mittit GALLO SACER ORDO PHILIPPUM
NASSOVIUM caesum MOMEDI quem vidit ab hoste.

[**1595.**] schade leden/dan ofmense voor den vyandt gebruyckt hadde. Jn den beginne des jaers *1595.* heeft de Hertoghe van *Bouillon,* met hulpe der Neder-landers/ verrascht ende in-ghenomen *Yvoix, La-Ferte,* ende het Casteel *Chevancy* in Lutzenburgher Landt gelegen/ ende hy stelde hem / als of hy *Momedi,* ende andere Steden daer ontrent hadde willen aentasten. D'welc de Spaensche merckende / soo hebben sy haer sterck derwaerts begheven / om sulckes voor te comen. Graef Philips meynde eenich van des vyants volck te slaen/ wierdt van vijfhondert Ruyteren soo dapper aen-gherent (hy maer sestich sterck zijnde) dat alle der Staten Ruyteren die by hem waren /doodt gheslaghen/ ofte ghevanghen wierden. Onder de ghevanghene was de *Ritmeester Nicolaes Schmelsijnck,* een Oosten-Rijcx Edel-man/die dese Landen langhe tijdt seer wel ende ghetrouwelijck ghedient heeft/als Ritmeester / Overste Luytenant/ ende Colonel/ in verscheydene belegheringhen/ schermutselen/ ende aen-slaghen. Oock wierdt hier ghevanghen de *Ritmeester Georgiaen Conteler,* die oock een goet Crijchsman ende ghetrouwe dienaer der Neder-landen langhe tijdt gheweest is: Ende *Capiteyn Bootselaer.* Graef Philips is alleen met vijf Ruyteren den vyant ontcomen/waer van hy/naest Godt/sijn goet Peerdt dancken mocht: Hy dwaelde ende reedt wel eenen halven dach om her/ eer hy wederom by sijn volck comen conde. Twee daghen hier nae heeft de Hertoghe van *Bouillon* eenighe van des vyandts Ruyteren [**1595.**] verrascht ende over-vallen/in de voor-stadt van *Verthun* ende daer ontrent ligghende: Sommighe heeft hy doodt gheslaghen/sommighe ghevanghen ghenomen/ teghen de welcke de boven-ghenoemde Ritmeesters ende Capiteyn zijn los ghelaten. De Neder-landtsche Ruyteren ende Voet-knechten wierden gheleyt in *Yvois, La-Ferte,* ende *Chevancy,* daer sy den winter over bleven / lijdende hongher ende commer/ want alle dinck was daer soo diere (mits het verloop der Boeren/ ende onveylighe passagien) dat eenen Man 'sdaechs thien stuyvers conde verteeren aen drooghe broot ende water/d'welck de Neder-landers niet ghewoon en waren. Daer is veel volcx cranck gheworden/ende veele zijnder wech ghestorven. So dat dit eenen schadelijcken tocht voor de Neder-landen gheweest is / ende de Coninck heefter weynich voor-deels by ghehadt. Den *4. Maij* is Graef Philips van Nassou met der Staten Ruyteren uyt *Yvois* ghescheyden/ ende hy is door het Sticht van Ments/de Graefschap Nassou/ Westphalen/ende 'tLandt van der Merck nae Neder-landt ghereyst/ ende daer wel aen-ghecomen. Het Voet-volck is den *VI.* van *Yvois ende La-Ferte* nae Diepen ghetrocken/ ende daer 'tschepe ghegaen / ende in den beginne van *Iulio stylo antiquo* in den Briel aen-ghecomen/ veel weynigher in ghetale/ als sy waeren doe sy uyttrocken.

Eventus belli sunt incerti.

Hoey in't Landt van Luyck by *Herauguiere* in-ghenomen/ den *VIII. Februarij stylo novo, Anno 1595.*

[**1595.**] **I**N den beginne des jaers *1595.* heeft sijn Excellentie eenen aenslach in het werck gestelt/ dien hy wel twee jaer beraedtslaecht hadde/op de Stadt *Hoey* in het Lant van Luyck gelegen/een van de woon-plaetsen der Princen ofte Bisschoppen van Luyck. Dese Stadt heeft haren naem van een Rivierken Hoey ghenoemt/ d'welck sijnen oorspronck onder het Dorp Havelanghe nemende/in dese Stadt in de Mase valt/ ende de selfde in twee deelen deylt/ doch wordt met een schoone steenen Brugge wederom aen een ghehecht. Dese Stadt leyt vijf mijlen van Luyck/ende sy heeft een sterck Casteel op eenen berch gheleghen. Sijn Princelijcke Excellentie siende hoe wel dat dese Stadt ghelegen was/ om met den Hertoghe van *Bouillion* goede naebuyrschap te houden/ en eenen vryen pas nae Vranckerijck te hebben/ soo heeft hy met den cloecken Helt *Charles de Heraugieres* Gouverneur van Breda hier van ghesproken/ die stracx bereyt eñ willich was/ om een proeve te doen/ ende te versoecken of hy dit hooch-ghelegene Casteel ende Stadt soude connen verrasschen ende vermeesteren. *Heraugieres* heeft eenighe waegh-halsen daer toe ghecocht ende ghebrocht/ die de gheleghentheyt deser plaetse wetende / haer hebben gebruycken laten om den aenslach in het werck te stellen/ d'welck sy aldus ghedaen hebben: Sy hebben door de correspontie ende kennisse die sy in de Stadt hadden/ een huysken tot haren inganck ende verblijf gecregen/d'welck gheleghen was recht onder het Casteel: Jn het Casteel recht boven dit huysken was een oude verrotte venster / d'welck dese stoute ghesellen wel wisten/als daer meermaels gheweest zijnde. Sy maeckten ladders van coorden/met haken/die sy so dickwils van beneden in de hoochtte wierpen/ tot dat sy aen de rijchels of posten deser venster vast bleven/ lancx de [**1595.**] welcke dese Soldaten/ zijnde ontrent dertich in ghetale / op-clasterden / ontrent den midder-nacht / ende sy braken dese oude verolmde venster op/ ende clommen alle gaer door de selfde in het Casteel/ d'welck een yeder achtte onmoghelijck te wesen/daerom dat oock aen die sijde des Casteels nimmermeer wacht ghehouden wierdt. Daer binnen zijnde / ende de geleghentheyt des Casteels wel kennende / soo hebben sy haer op een bequame plaetse nae by de Poorte des Casteels vervoecht/ ende zijn aldaer heel stillekens blijven ligghen/ verwachtende dat des morghens de Poorte soude gheopent worden / d'welck heel vroech gheschach/ alsmen ter vroech Misse luydde / tot de welcke de voornaemste Officieren ende Soldaten des Casteels meynden te gaen; Maer dese waech-halsen op haer passende / namense in het doncker by den halse/ ende dreychdense te door steken indien sy kickten of mickten/sy bondense ende wierpense in een duyster gatt / ende lietense daer ligghen. Doch onder andere wasser een Vrouwe/ die door verschricktheyt ende verbaestheyt haer niet en conde bedwingen van roepen en crijten. Dese stoute gasten siende dat sy ondeckt waren/zijn even vry-moedich ende onversaecht ghebleven / ende sy besetten de Poorte/ ende maeckten haer meester van het Casteel/ op het welcke tot haren ghelucke des maels heel weynich garnisoen lach. Meesters van het Casteel gheworden zijnde sonder bloedt-storten/ ende den *alarm* in der Stadt ghecomen zijnde/so hebben sy de selfde op-geheyscht. De Borghers ende Soldaten waren in wapen ghecomen/ende meynden haer ter weere te stellen / doch door de groote verbaestheyt wasser cleyne ordre/ende vermoedden datter onghelijck meer volcx op het Ca-

steel [**1595.**] ghecomen was/als sy nae der handt te zijn vernomen hebben: Oock saghen sy dat *Herauguieres* met eenen grooten hoop volcx van Diepenbeeck nae de Stadt aen quam trecken/ (hy was sterck *XII.* Vaendelen Voet-volcx/ ende *XIIII.* Cornetten Peerden:) d'welck haer beweecht heeft de Stadt by compositie over te gheven/ *Herauguires* op den *VIII. Februarij* met drie Vaendelen Voet-knechten/ ende twee Cornetten Peerden in-latende/ daer mede hy voor eerst de Stadt ende het Casteel besett heeft; die hy oock stracx versien ende versorcht heeft met mondt-cost ende amunitie/ende hy heeft het gheheele om-ligghende Landt op contributie ghebracht/daer toe dese Stadt seer propijs ende wel gheleghen was/ als passagije over de Mase ende op het Landt van Namen ende Brabant/ ghelijck die stracx tot harer groote schade ende leet-wesen zijn wijs gheworden. Want *Herauguieres* Ruyteren / hebben haer stracx op de Heerestrate begeven / ende hebben ontrent *Montmedi* seven Carren met alderhande goudene ende sijdene lakenen/sijdene coussen/ passementen van gout en silver/ [**1595.**] ende andere costelijcke Jtaliaensche waeren geladen/ nae Antwerpen gaende/aenghetastt/ weerdich geachtt wel drie hondert duysent guldens. Doch eenighe deser Ruyteren zijnde van de garnisoenen van Breda ende van Berghen op Zoom/ nae huys rijdende met desen costelijcken buyt/ soo zijn sy ontrent Tongeren ontmoett van eenighe van des Conincks Ruyteren. De Brabantsche Ruyteren hier van ghewaerschout zijnde / hebben gheenen moet ghehadt om teghen dit volck haer ter weere te stellen/ maer sy deylden haer in drie hoopen/ ende sochten haeren vyandt te ontloopen/ ghelijck oock de twee hoopen ghedaen hebben: Maer den derden hoop is ghevallen in de handen der vyanden; daer blevender wel sestich of seventich soo doodt/als ghevanghen/daer onder twee Luytenanten waren. Deseschade hebben de Ruyteren gheleden/ende sy zijn selfs buyt gheworden/ om dat sy den buyt van hare Peerden niet werpen en wouden/om haer ter weere te stellen.

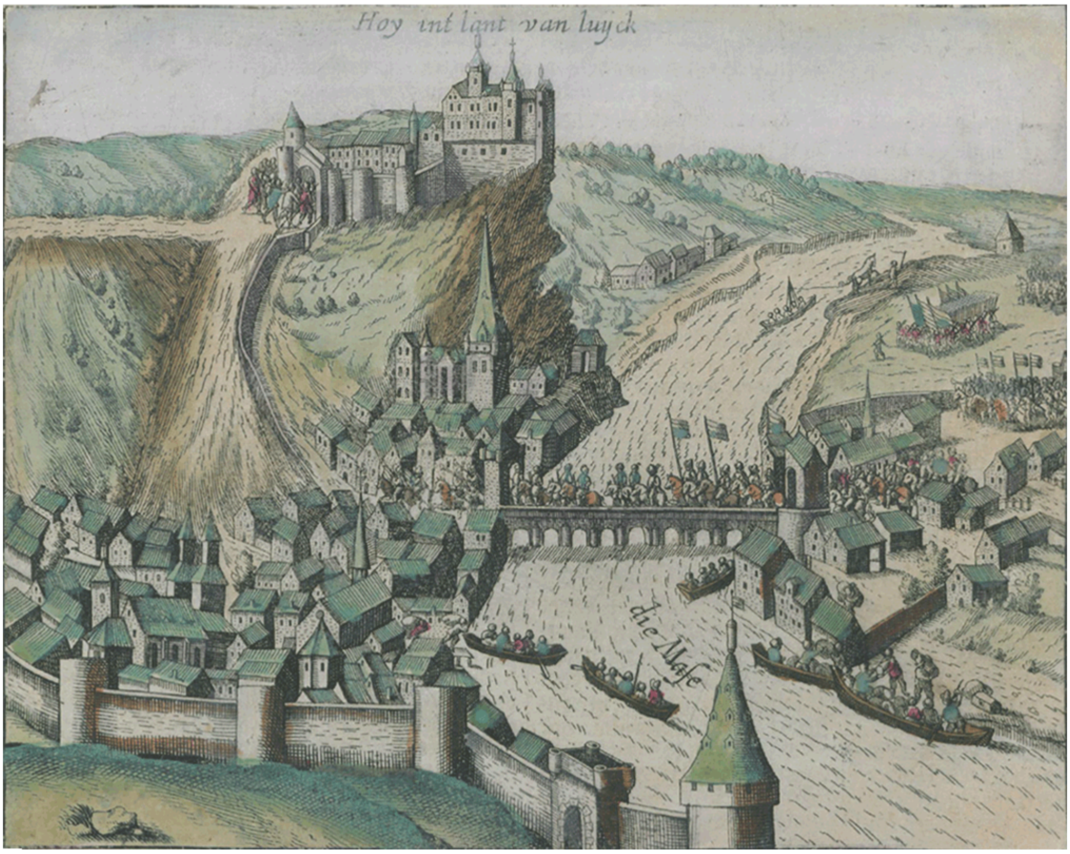

(220)

Nobilitas animo generoso quaerit honorum
Magnorum cumulos, et partos addit acervo,
HOEYAE arcem subiens per[c]auto milite HARAUGIER
AEternam certâ laudem sibi struxit ab hoste.

De Bisschop van Ceulen neemt met hulpe der Spaensche de Stadt *Hoey* in / den *XIII. Martij,* ende het Casteel den *XXI. Martij, Anno 1595.*

[**1595.**] **E***Rnestus van Beyeren, Arch-Bisschop van Ceulen ende van Luyck,* was seer ghestoort van wegen het innemen der Stadt ende des Casteels van Hoey; hy heeft stracx aen de Staten der Vereenichde Landen ghesonden/ hem beclaghende over 'tghewelt ende verbrekinghe der neutraliteyt tusschen hem ende hare Ed. Hooch-Mog. op-gherichtt / ende begeerde datmen hem sijn Stadt datelijck weder leveren ende in vrydom stellen soude: Als oock datmen de verbrekers der naebuyr-schap soude straffen nae behooren / ende wederom op-richten de schade die sy hem ende sijne ondersaten aen-ghedaen hadden. Hier op hebben de Staten gheantwoordt/ dat sy dese Stadt sijne Doorluchticheyt niet en begeerden gheheelijck te onthouden/ maer dat syse hem alleen voor eenen tijdt lanck af-leenden/ ende dat niet tot schade ofte nae-deel der in-woonders dier Stadt ofte des Landts van Luyck/maer alleen tot een verblijf/ ofte passagie ende vertreck in tijdt des noodts; sy beloofden dat sy / als de oorloghe soude geeyndicht wesen / hem alles wederom leveren souden: Daer noch by-voeghende / dat sy hoopten / dat sijne Doorluchticheyt haer dit so wel toe-staen ende gunnen soude/ als hy leet eñ toe-stont / dat hare vyanden Berck ende Bon/ in het Sticht van Ceulen gheleghen/ inhielden. De Bisschop siende ende bevindende/ dat de Staten niet gesinnet en waren hem dese Stadt ende Casteel soo stracx wederom in handen te stellen / so heeft hy een ander register ghetrocken / ende hy heeft sonder de weder-comste sijner Gesanten/ende de antwoorde der Staten te verwachten/hulpe ende troost ghesocht by den hooghen Raedt des Conincx binnen Brussel/daer hy selfs henen gereyst is/biddende ende versoeckende / dat sy hem met een Crijchs-heyr ende [**1595.**] macht van volcke souden willen by-stant doen: Daer toe de Spaensche stracx willich ende bereyt waren/ ende zijn derwaerts getrocken de Graven van *Fuentes,* van *Barlaymont,* ende *La-Motte,* met ontrent vijfthien hondert Peerden / seven duysent te voet/ ende vijfthien stucken Gheschuts. *Fuentes* met de sijne hebben haer ghespoet desen dienst den Bisschop te doen/ des te meer op dat sy Brabant ende het Landt van Namen voor de courssen des garnisoens van Hoey bevrijden souden. Ende ofschoon de Arch-Hertoghe *Ernestus* van Oostenrijck den *XXI. Februarij* te Brussel over-leden was / soo zijn sy even wel met dese belegeringhe voort-ghevaren.

Herauguieres hoorende de aen-comste van *Fuentes* om hem te comen belegheren / heeft sich met de Capiteynen *Ballifour, Vos,* ende meer andere in de Stadt laten besluyten ende belegheren/alles schickende ende ordinerende om mannelijck teghen-weere te doen.

De Grave van *Fuentes* heeft met sijn volc de Stadt Hoey over d'een sijde der Mase beleghert / ende des Bisschops volck/ sterck zijnde ontrent ses duysent Man / aen d'ander sijde. *La-Motte* heeft het Stedeken/d'welck niet houbaer en was / met ledderen beclommen ende in-ghenomen. Doe de Spaensche in het beste van het plunderen waren / soo valt *Heraugieres* met vier hondert Man daer op / ende verslaet haerder vry veele; gheduyrende dit ghevecht zijnder oock verscheydene Borghers doot ghebleven/ al hoe wel sy stille saten/ende gheen van beyden partijen toe en vielen. *La-Motte* heeft sijn Gheschutt gheplantt op eenen bergh teghen over het Casteel/ d'welck op een cale enghe klippe leyt / sonder wal of bolwercken/

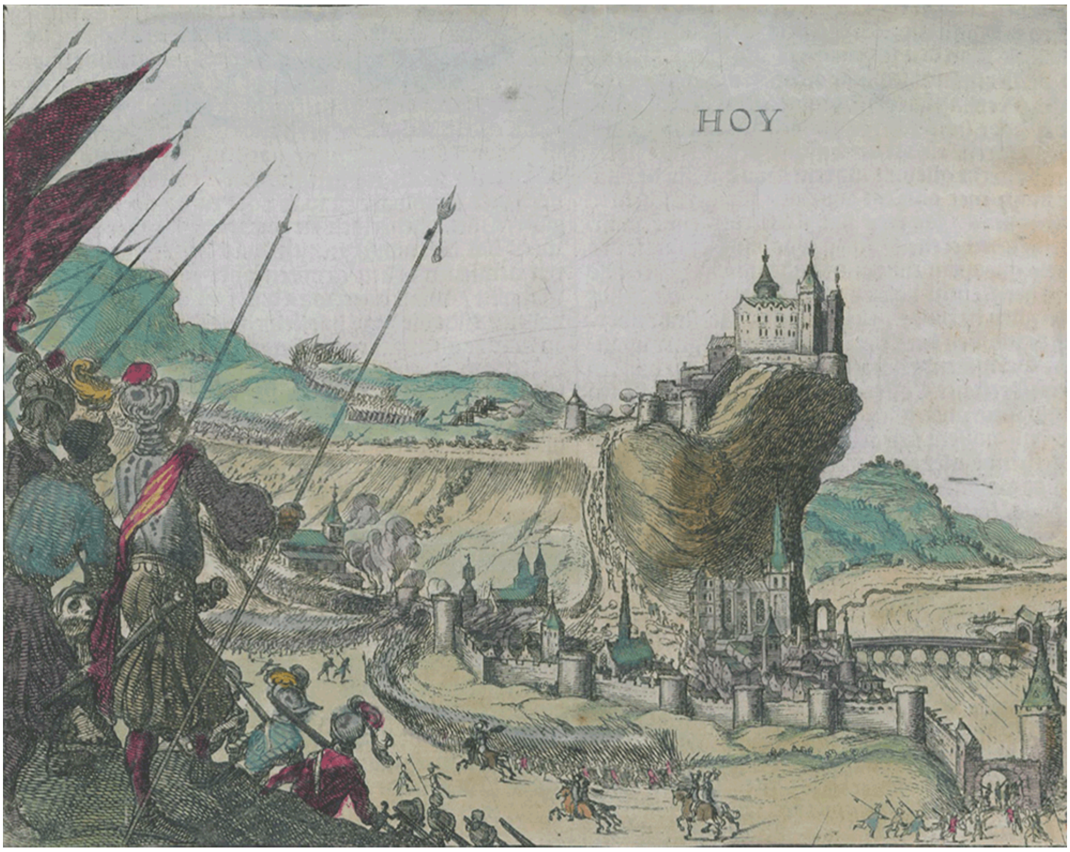

(221)

Extemplo Hispanas collegit ab hoste cohortes
ERNESTUS, fuit huic tum sacra Ecclesia curae,
Attamen ille Vrbem ciugit, pellitqꝫ Batavos,
Ridiculum certè est quod EPISCOPUS arma capessat.

[**1595.**] simpelijck van steenen op-ghemetselt: Het hadde eenen stercken ronden toorn sesthien voeten dick/op den welcken het/ van weghen des berchs steylicheyt/onmoghelijck was den storm aen te brenghen. *Heraugieres* verliet sich principalijc op desen toorn/ meynende dat hy eenen stercken vol-metselden muyr hadde/ maer naeder handt heeft ghebleken/ dat het twee muyren waren/ eñ dat die tusschen beyden met steenrots ende aerde ghevult waren: Soo dat als de buytenste muyr met ontrent vijfthien hondert scheuten gheopent was/ soo rees dat steen-rots ende vulsel van selfs den berch af/ soo dat de binnen plaetse des Casteels gheopent ende onvry ghemaeckt wiert/also dat sich het Crijchs-volck voor des vyants Gheschut niet berghen en conde. *Herauguieres* vreesende overvallen te worden door het groot gewelt sijner vyanden/eñ wel wetende datter geen ontsett voor handen en was: Heeft het Casteel op den *XXI. Martij stylo novo* by compositie over-ghegheven/ nae datter ontrent ander-halfduysent scheuten opgheschoten waren/hy uyt-treckende met een Peerdt alleen/ ende sijne byhebbende Soldaten met vol gheweer/ bagghe / ende baggagije /soo veel als elck draghen conde.

De Spaenjaerden souden boven het verdrach/ *Heraugieres* met al sijn Crijchs-volck vermoordt hebben/ als straet-schenders ende vry-buyters/ ten ware dat *La-Motte* ende andere Heeren haer sulckes belet hadden. De Bevel-hebber over de Ruyteren die haer convoyeerden/ gaf haer verlof/ dat sy haer weeren souden/ ende dreychden de Spaniers dat hy *Heraugiere* helpen soude. De tijdinghe van het over-gheven van Hoey quam des nae-middaechs in den Haghe/ als even des selfden daechs voor den middach de Staten den Luyckschen Ghesanten hadden gheantwoordt: Als de Spaenjaerden Rijn-Berck verlaten/ soo soudemen oock Hoey weder over-leveren in handen van den Bisschop. Hadden de Staten gheweten dat Hoey niet langher en soude teghen gehouden [**1595.**] hebben/ sy souden sonder twijfel de Luycksche Ghesanten/ die wel ses weken lanck in den Haghe hadde ligghen solliciteren/ een ander antwoorde ghegheven hebben. Eenighe onder de Staten en waren niet wel te vreden / dat *Herauguieres* dese Stadt ende Casteel so lichtelijc verlaten ende over-gegeven hadde/ meynende dat hy die noch wel langher hadde behooren / oock connen houden/ dewijle de bresse noch niet stormbaer en was: D'welck oock *Herauguieres* niet gheheelijck en ontkende / maer hy bewees dat het onmoghelijck was hem te ontsetten/ ten aensien van den grooten over-vloet der opperwateren/ want daer was dat jaer veel sneeu ghevallen/ ende die was haestelijck ghedoyt/ ende daer op was te ghelijcke eenen swaren reghen ghevallen/ waer door alle Rivieren wel ses voeten hoogher over-liepen/ als oyt te vooren ghesien was by Mans ghedencken / soo dat vast alle de Dorperen ende weghen ten platten lande onder water stonden/ ende men conde gheen straten of weghen ghebruycken om tot des vyandts Legher te comen. Daer verdroncken veel duysenden van beesten/oock veel Menschen in het Sticht van Ceulen ende daer om-her. De gheheele Betau/ Bommeler-Weert/ al het Landt rontom Vtrecht ende Amerfsort/tot de Poorten van Vianen/ stonden onder water: Den dijck by *Gorcum* brack deur/ soo dat het ontrent Papendrecht al onder liep: *Schoonhoven* stondt gheheel in't water/ ende men vreesde dat het de Stadts-muyren omwerpen soude. Daer zijn oock hier en daer Schansen verdroncken/ veel bollewercken aen de Steden ende Fortressen wech-ghespoelt: So datter over al groot jammer ende elende te sien ende te hooren was/ ende dit duyrde ettelijcke weken lanck. De Soldaten hadden genoech te doen dat sy tegen het gewelt des waters dijckten en damden. De Spaensche meester ghe-

geworden [**1595.**] zijnde van Hoey/hebben het Casteel besett met drie Vaendelen Soldaten/ ende het Legher bleef daer ontrent noch ligghen/het Landt-volck seer verdervende; sy verwachtten gelt van den Bisschop/ [**1595.**] maer het was wat verre te soecken. Doch sy hielden het Casteel soo langhe in tot dat sy gelt creghen.

Manus nostrae occultae sunt, caedunt quod vident.

Prins Maurits comt voor *Grol* den vierden *Iulij,* d'welck hy weder verlaten heeft den *XV. Iulij, Anno 1595. st. v.*

[**1595.**] **S**Jn Princelijcke Excellentie Graef *Mauritius van Nassou,* heeft met advijs der Heeren Generale Staten / het Legher in den beginne der maent *Iulius* in het velt gebracht/ om de Stadt van Grol/gheleghen in de Graefschap Zutphen/op de grensen van het Sticht van Munster/te gaen belegheren. Doch hy gheliet sich/ als of hy 'sHertoghen-Bos hadde willen belegheren/ met veel Schepen de Lecke ende Rijn op-varende: Hy heeft/om den vyandt werck te leveren/ belastt ende ordre ghegheven/dat de Zeeusche garnisoenen in Vlaenderen souden vallen/ende haer beneerstigen eenige Schansen in het Lant van Waes in te nemen/gelijc ooc geschiet is. Maer des niet tegenstaende heeft dē vyant volcx genoech op de beenen gebracht/om sijn Excel. voor Grol te comen besoecken/gelijc stracx verhaelt sal worden.

Sijn Excellentie is den vierden *Iulij* voor Grol ghecomen/met ontrent thien duysent Man/soo te voet/ als te Peerde. Hy hadde des te beter hope dese Stadt haest te vermeesteren/overmits hy verwitticht was/ dat de selfde niet wel met Gheschutt ende busse-cruyt versien en was/om groote tegen-weere te doen. Den vijfden *Iulij* heeft sijn Excellentie twee stucken Gheschuts voor de Stadt geplantt/ ende heeft die tot drie reysen nae malcanderen af-gheschoten/d'welck gheschiet zijnde/so heeft hy de Stadt laten op-heysschen. Maer *Graef Iohan van Stirumb,* die daer Gouverneur binnen was/ ende by sich hadde elf Vaendelen Soldaten/ [**1595.**] en heeft hier nae niet willen luysteren/ maer heeft sijn beste gedaen om de Stadt voor den Coninck in te houden/ verwachtende haest ontsett te worden/ ghelijck het oock gheschiedt is. Want *Montdragon* is met seven duysent Man te voet/ ende twee duysent Peerden nae het Legher van sijn Excellentie aen-gecomen / boven Rijn-berck by Orsoy den Rijn passerende / want beneden Rijn-berck en dorst hy niet over-schepen/ vreesende van der Staten Oorlochschepen/die op den stroom laghen/verhindert te worden. Van Orsoy is *Montdragon* ghetrocken op Dorsten/ daer een Brugghe leyt/ welcke de Ritmeester Balen uyt last van sijn Excellentie meynde af te breken/maer de Borghers van Dorsten sterck uyt-vallende met haer gheweer /hebben hem sulckes te doen verhindert. Van Dorsten af is *Montdragon* ghecomen op Rees/ alle ghereetschap makende om op het Legher van Prins Maurits aen te vallen/ erghens aen eenen hoeck door te breken/ ende de Stadt te victualieren/versch volck in te brenghen/ ende van allen noodruft te versorghen. Sijn Excellentie hier van by sijne verspieders verwitticht zijnde/ heeft hem beraden met de Ghecommitterde der Heeren Staten/die het Leger volchden/ ende met sijne Crijchs-Overste. Daer zijn verscheydene consideratien gevallen / d'een radende te blijvē/d'ander goet vindende op tebreken.

[**1595.**] Sijn Excellentie woude liever de belegheringhe ghecontinueert hebben / groote hoope hebbende van op een corts de Stadt te vermeesteren/want hy was al met drie gallerijen tot in de gracht ghecomen. De Grave van Hohenloh ende andere cloecke Ritmeesters ende Capiteyns presenteerden met een deel des Leghers *Montdragon* in het ghemoet te trecken/ om te sien of sy hem erghens een af-breucke souden doen connen. Maer sijn Excellentie aen-merckende dat dit periculeus was/(want hy niet volcx genoech en hadde om de Stadt nae behooren te besetten ende te besluyten/als een groot deel van sijn volck soude gegaen zijn om sijnen vyandt te ontmoeten) oock aen-merckende indien dit volck gheslaghen wierdt / dat den vyandt (diemen veel stercker maeckte als hy was) hem met sijn cleyn hoopken lichtelijck soude connen over-vallen: So heeft hy gedacht ende gheachtt/dat het beter ware op te breken/ende voor dat mael met ordre te rugghe te trecken/ dan sijnen Legher te hasarderen/ende sijn reputatie in de waech-schale te setten/ om soo een Stedeken als Grol is. Soo is dan sijn Excellentie den *XV. Iulij* van voor Grol op-gebroken/ende hy is voorsichtelijck getrocken tot Lochem/ het Gheschutt ende allerley crijchs ghereetschap nae Zutphen schickende. Doch 'tgeene men so in der haest niet verslepen noch vervoeren en conde by gebrec van wagens (als schuppen/deelen/sperren/ende een groot getal palen met scherpe yseren pinnen aen beyde eynden/ om in d'aerde te steken/ ende den aen-loop des Peerde-volcks te verhinderen) heeft sijn Excellentie laten verbranden/op dat het sijnen vyant niet te passe comen en soude. De Soetelaers lieten weldrie hondert [**1595.**] tonnen biers achter/daer de Soldaten soo veele uyt droncken als sy draghen conden/ende doe sloegen sy de vaten den bodem in. De Staten waren so blijde als sy hoorden dat sijn Excellentie voor Grol was opgebroken/als of sy tijdinghe ghecreghen hadden/dat hy erghens een victorie bevochten hadde/ want sy vreesden dat hy hem met het Legher stoutelijck soude ghehasardeert hebben. Dit aldus ghepasseert zijnde/ soo is sijn Excellentie met sijnen Legher comen logieren by Borkeloh/een mijle van Grol/ende van daer by Lochum: Van daer treckt hy stracx met ses halve Cartouwen nae een Dorp ghenoemt Sillevolde in de Graefschap Berge by Vist ende by Ter-Burght geleghen/hem legerende tusschen de oude Yssel ende een moras/ om aldaer te passen op het voor-nemen van *Montdragon,* ende om hem het nestelen op den bodem der Vereenichde Provincien te verhinderen/alle passagien hem besettende ende belettende. *Montdragon* dit siende/en heeft hem niet durven dieper in het Lant begheven/maer nae dat hy eenige daghen lanck daer om her ghehenghelt hadde/ soo is hy den *XX. Iulij* nae de Lippe ghetrocken/ ende des anderen daechs is hy dichte by Wesel ghepasseert/ ende comen logieren te Bislick/ daer hy ghebleven is tot den vierden *Augusti,* doe brack hy op/ende trock nae Dijncxlakerham/daer hy voorts al den somer bleefliggen. Prins Maurits is oock op een corts met sijn Leger by Wesel ghecomen/soeckende sijnen vyandt een voor-deel af te sien/waer van in het naeste Capittel sal gesproken worden.

Quo minimè putes gurgite piscis erit.

(222)

Ludit in humanis rebus Fortuna aliquando
Adversa est, GROLLAE dum moenia cingeret audax
MAURITII miles, rumor tulit ingruere hostem,
NASSOVIUS linquit Grollam, et sese obiscit hosti.

Dappere schermutsinghe tusschen *Montdragon,* ende drie jonghe Graven van *Nassou,* ende eenen Grave van *Solms,* den *2. Septembris, Anno 1595.*

[**1595.**] **N**Ae dat de beyde Leghers eenen tijdt lanck op twee uyren gaens nae by malcanderen boven Wesel hadden liggen pratten/de Lippe tusschen beyden zijnde/ elck een loerende ende practiserende om sijnen vyandt eenich voor-deel af te sien: Soo zijn sy eyndelijck op den tweeden *Septembris stylo novo* dapper aen malcanderen gecomen/ tot schade van beyder sijdts Crijchs-volck/ d'welck aldus is toe-ghegaen. *Graef Philips van Nassou* een dapper cloeck Heere/ is van sijn Princelijcke Excellentie op den eersten *Septembris* teghen den avont met ontrent vijfhondert Peerden voor uyt gesonden/om *Montdragons* Legher te gaen besichtighen/ met belastinge van niet te slaen voor dat sijn Excellentie met het gros des Leghers by der handt soude ghecomen zijn. Doch Graef Philips op den wech twee Compagnien van des vyandts Ruyteren ontmoetende/ en conde niet laten de selfde aen te tasten/ende heeftse meest verslaghen. Die ontliepen/ maeckten stracx *alarm* in het Legher van *Montdragon,* die in aller haeste met sijn volck in de wapenen ghecomen zijnde/sijnen vyandt in't ghemoet ghetrocken is/veel stercker als dese jonghe Heeren vermoedden. *Graef Philips van Nassou* met *Graef Ernst van Solms* voor aen zijnde/ ende niet machtich ghenoech om teghen de groote macht harer vyanden victorie te bevechten/ hadden wel met eeren moghen en connen wijcken op het Leger van sijn Excellentie/d'welck niet wijdt van daer en was: Maer dese jonghe Heeren/ als oock *Graef Ernst,* ende *Graef Lodewijck van Nassou,* die noyt gheleert en hadden voor haren vyant het velt te ruymen ofte te wijcken/ hebben met een seer groote couragie harē vyant verwacht eñ waergenomen/ ende sy/met weynige Ruyteren die by haer bleven/hebben lustich [**1595.**] ende ridderlijck meer dan een groote uyre lanck ghevochten/ tot dat *Graef Philips* ende *Graef Ernst van Nassou,* als oock *Graef Ernst van Solms,* so zijn gequetst gheworden / dat sy haer niet langher connende verweeren/van hare vyanden gevangen ende nae Rijn-Berck zijn ghevoert geworden/alwaer *Montdragon* ende andere hooghe Officieren haer alle beleeftheyt/ die sy bedencken conden/ ghedaen ende bewesen hebben/ als oock mede ghedaen hebben de Graven van den Berghe: geern toestaende dat sijner Excellentie Doctoren ende Chirurghns by dese gequetste Heeren quamen/ende haer verbonden. De beyde ghequetste Graven laghen in een camer/by malcanderen/Graef Philips was door de blase gheschoten/ wesende het Roer soo nae op sijn lijf ghesett/ dat het vuyr in sijn cleederen gheraeckt was/hy is des naest-volghenden nachts ghestorven/ met bekentenisse ende groot berou sijner sonden: Elck een was begeerich om hem te sien. Hy hieldt sich soo mannelijck als hy eenichsins conde/ antwoordende elck een met goede bescheydenheyt/ het devoir sijner stamme tot in den doodt toe niet verghetende. Hy was een Heere/ die om sijn dapper mannelijck ghemoet ende beleeftheyt/by alle Man/insonderheyt by het Crijchs-volck/in sijn leven seer bemint/ ende nae sijn doodt seer is beclaecht gheweest. De jonge Grave van Solms/is drie daghen daer nae ghestorven/een Heere van groote hopeninghe/ghelijck de proeven die hy alreets in sijner jonckheyt ghegheven hadde / ghenoechsaem beloofden. Deser beyder Graven doode lichamen zijn van Rijn-Berck ghesonden op Bislick in het Legher van sijn Excellentie/ op den sesten *Septembris,* ende sy zijn

(223)

NASSOVII exoptant paribus concuriere signis,
Imparibus DUX ipse DRAGON signis concurrit,
Occumbitque PHILIPPUS, euni sequiturqȝ COMES SOLMS,
NASSOVIOS sic sic fortes juvat ire perumbras.

+ corts daer na binnē Arnhem in de groote Kercke eerlijck/nae verheysch harer Graeffelijcker stammen ende staet /begraven/ ghelijck noch op desen dach hare Wapen-vaenen daer van ghetuyghenisse gheven. *EN QVO TANDEM? Graef Ernst van Nassou,* teghenwoordelijck Velt-Marschalck van het Legher der Geunieerder Provincien/wierdt in dit ghevecht oock seer ghequetst/ende daer nae ghevanghen/ ende voor groot rantsoen corts daer nae vry ghelaten; den welcken Godt de Heere tot dienst der Landen langhe wille sparen ende bewaren. Met sijn Ghenade quam eenen Ruyter los/ die uyt groote ghetrouwicheyt by Graef Philips ghebleven was/ om hem handt-reyckinghe te doen: Hy is met sijn Ghenade vry-willichlijck binnen Berck ghegaen/al hoe wel hy by de Spaensche ghedient ende sonder paspoort ghescheyden was/ ende derhalven voor seker wist dat hy hanghen soude indien sy hem kenden: Doch hy bleef onbekent. +595.

Graef Lodewijck van Nassou, siende dat den vyandt soo sterck ende gheweldich op het cleyn hoopken van der Staten Ruyteren aen-viel/ dat het onmogelijck was haer langher teghen te staen/nae dat hy langhe mannelijck ghevochten/ende eenighe quetsuren ghecreghen hadde/is te rugghe gheweken/met de Ruyteren die by hem waren/ ende gheenen anderen wech connende in-rijden/overmits hem den vyandt soo nae op de hielen was/is met sijn Peerdt van den hoogen [**1595.**] oever in de Lippe ghespronghen/daer in hy schier soude verdroncken zijn/ overmits de swaerte sijner wapenen/ende de hoochte/oock steylicheyt des oevers/ daer sijn Peerdt niet teghen op en conde / doch eyndelijck is hyder noch op gheclastert ende ontcomen/ by hem hebbende den Drost van Sallant / den Ritmeester Balen/ ende andere. De Nassausche verloren in dese heete schermutsinghe/ hondert ende acht en twintich Peerden/ ende daer wierden ghevanghen drie en tachtentich Ruyteren/ende vier en twintich blevender doodt/onder andere *Robert Veer,* broeder van den Ridder Francoys Veer/eñ de Ritmeester *Ferdinand van Kinski* ridderlijc vechtende wert in het hooft gheschoten/ daer aen hy corts daer nae ghestorven is. Aen de Spaensche sijde zijnder oock veele doodt ghebleven/ghequetst/ende ghevanghen. Den *XII. Septembris* trock *Montdragon* in der nacht stillekens op/ niet durvende sijn Legher daer langher vertrouwen / ende ginck logieren te Angeroort / beneden Keysers-Weert/hem wel beschansende/doende de Landen rontom her groote schade/eñ bleef daer ligghen tot den *XXII. Octobris,* doe trock hy door Gulicker-landt nae Brabant. Den *XXVI. Octobris* is sijn Excellentie op-ghebroken/ by den wech eenighe Casteelkens ende Roof-nesten in-nemende ende verstoorende.

Afbeeldinghe des Hooch-gheborenen ende Doorluchtighen Vorstes *Alberti* van Oostenrijck / ende sijn comste in Neder-landt / *Anno 1596.*

[**1596.**] **N**Ae de doodt des Doorluchtighen Vorstes *Ernesti,* is sijnen Heer-Broeder *Albertus,* Cardinael der Roomscher Kercke / Arch-Bisschop van *Toledo,* ende *Vice-Roy* in Portugael/ jonghste Broeder des Keysers *Rudolphi II.* van den Coninck vercoren ende verordineert tot het Gouvernement der Nederlantsche Provincien/staende onder de gehoorsaemheyt van sijne Majesteyt. Hy was des maels een Heere in het beste van sijn leven/ oudt ontrent vijf en dertich jaren/want hy is gheboren *Anno 1560.* den derden *Novembris.* Die van Brabant / Vlaenderen/ Arthois/Henegouwe/ *&c.* waren seeer verblijdt / dat de Coninck haer desen treffelijcken Vorst tot Gouverneur was toe-schickende/ hoopende ende vertrouwende (onaenghesien hy *XXVI.* jaren lanck in Spanien was gheweest) dat hy sich nochtans beleefdelijck ende goedertierentlijck soude draghen/ghelijck hy ghedaen hadde in sijn Gouvernement van Portugael: Daer in sy niet bedroghen en zijn/want hy is seer beleeft tegens groote en cleyn. Jae hy heeft selfs sijnen vyanden sijne beleeftheyt laten smaken corts nae sijne aencomste/ als hy nae het innemen van Hulst / met *Graef Ernst van Nassou* seer beleefdelijck heeft ghediscoureert/niet willende lijden dat desen jonghen Heere met den blooten hoofde voor hem staen soude/ ende hy heeft sijn Ghenade in het afscheyden een schoon Spaens Peerdt gheschoncken. Desen Vorstelijcken Cardinael/ op dat sijn aen-comste in Neder-landt des te aenghenamer wesen soude/ so heeft hy van den Coninc versocht ende vercregen/ dat *Philips van Nassou, Prince van Oranien* gantsch vry gelaten / ende met hem nae Neder-landt trecken soude/die van den jare *1568.* in Hispanien was bewaert gheweest/ vervoert zijnde uyt de Vniversiteyt van [**1596.**] Leuven/in den beginne der Neder-landtsche beroerten. De Staten Generael hebben den Prince van Oranien door hare brieven ghewillecomt/ ende sijne vercreghene vryheyt ghecongratuleert/ begeerden nochtans/ de wijle den vyandt sich vermatt met sijnen persoon veel te willen uyt-richten/ dat hy het de Staten verwittigen wilde eer hy dieper in het Landt quame.

De Dorstelijcke Cardinael *Albertus* is met den Prince van Oranien uyt het Hof van Spanien ghescheyden den *XXVIII. Septembris 1595.* ende met *XXVI.* Galeyen/onder het beleyt van den *Prince Doria,* tot *Genua* in Jtalien den *VII. Octobris,* wel aen-ghecomen / alwaer hy sich neerstelijck gheinformeert heeft op den staet van Jtalien/ Vranckerijck / ende de omligghende Landen/tot welcken eynde hy daer eenige weken lanck ghebleven is. Ten behaechde sijn Hoocheyt/als insonderheyt mede den Coninck van Hispanien niet wel / dat de Paus *Clemens VIII.* even om deser tijdt den Coninck van Vranckerijck uyt den Ban ghedaen hadde/hem aen-nemende in den schoot der Roomscher Kercke/waer door veele Steden ende groote Heeren in Vranckerijck den Coninck waren by-ghevallen/ verlatende *de hellighe Ligue:* Doch alsoo de oude Zee-stadt van Marsilien / gheleghen in Provencen aen de Middel-lantsche Zee/seer bequaem voor Spanien om de Zee-vaert / haer noch als neutrael ofte onpartijdich was houdende / soo heeft de Vorstelijcke Cardinael door de Spaensche Agenten aldaer/gearbeyt om die te bewegen om de Spaensche sijde te houden; Maer de Hertoghe van Guyse / om te betoonen dat hy in goeden ernst ende oprechtelijck

[**1596.**] met sijnen Coninck versoent was / ende dat hy hem ghetrouwelijck woude dienen/ soo heeft hy/ sulcx vernomen hebbende / soo veel te weghe ghebracht / dat dese Stadt haer gheheelijck heeft ghegheven onder de ghehoorsaemheyt van haren Coninck.

Sijn Hoocheyt is den *XXVII. Novembris, Anno 1595.* uyt *Turin in Piemont* vertrocken / ende hy is ghereyst door Savoyen / gheconvoyeert ofte beleyt zijnde van den Grave *Martinengo,* ende van *Amadeo* Bastaert van Savoyen / tot Besanson in der Graefschap van Bourgongien; van daer voorts nae Loreynen / alwaer hem uyt Neder-landt te gemoete quamen Philips van Croys Grave van Solre / ende andere Neder-landtsche Heeren. Den *XXIX. Ianuarij* is de Vorstelijcke Cardinael te Lutzenburgh aen-ghecomen/ daer hem verwachtende waren de Hertoghe van *Pastrana,* ende de Hertoghe van *Feria,* met meer andere soo Neder-landtsche als Spaensche Heeren; Oock is *Ernestus* van Beyeren / Ceur-Vorst van Ceulen/ sijne Doorluchticheyt comen begroeten te *Rhimay* in het Landt van Namen / op den *VIII. Februarij 1596.* Behalven dat de Vorstelijcke Cardinael by sich hadde [**1596.**] de wel ses duysent Man te voet / ende ontrent duysent Peerden: Soo zijn hem noch te ghemoete ghesonden uyt Neder-landt/ acht Regimenten Neder-landts Voet-volc / met een Regiment Hooch-Duytsche/ende wel duysent Peerden/ tot *Marche in Famine* toe. Dus sterck quam *Albertus* aen / uyt vreese van der Staten Crijchs-volck / dat daghelijcx daer om her lach te sweven / ende geern sulck eenen grooten visch soude ghevanghen hebben. De Francoysen loerden oock op hem / ende hadden eenen aen-slach op Landrecht / dien sy op derthien-avondt meynden in het werck te stellen / maer die van binnen lonten rieckende namen acht Compagnien Neapolitanen in de Stadt / waer door den aen-slach achter bleef.

Albertus brocht nevens andere natien van volck/ wel drie duysent soo Spaenjaerden / als Jtalianen/ nieu aen-genomen volck/daer de plaghe onder quam/ soo dat haerder veele storven eer sy in Neder-landt quamen / om ons te plaghen.

Si Deus pro nobis, quis contra nos?
Parce pio generi, & proprius res aspice nostras,
Caussa tua est, caussam, Christe, tuere tuam.

(224)
ALBERTUS D.G. ARCHID: AUSTRIAE / DUX BURGUNDIAE / COM: FLAND.

De Triumphante in-comste des Uorstelijcken Cardinaels *Alberti* binnen Brussel/ den *XI. Februarij, Anno 1596.*

[**1596.**] **D**E Grave van *Fuentes,* (die tot dat *Albertus* soude aen-ghecomen zijn/Gouverneur in Neder-landt van weghen den Coninck gheweest is) hoorende ende vernemende de aencomste van sijne Hoocheyt in Lutzenborgher Landt/ soo is hy de selfde te ghemoete getrocken tot Namur/ ende heeft hem gheleyt ende gebracht tot Brussel/ alwaer hy seer triumphantelijck is ontfanghen ende ghewillecomt by de Groote ende Edele/ mitsgaders Ghedeputeerde der Landen. Doe hy aen de Leuvensche Poorte quam/soo zijn hem van weghen de Magistraet de sleutelen der Stadts-poorten ghepresenteert/ ende de Gilden seer fraey in hare wapenen hebben hem met veel fackelen ende toortsen gheleyt ende ghelichtt tot aen het Conincklijcke Paleys. Daer waren hier en daer op de straten op-ghericht seer schoone *Arcus triumphales* met veel beelden ende anderen cieraet schoon op-ghesmuckt: Jtem verscheydene stellagien daer schoone vertooningen van levendighe personagien op ghedaen wierden: Daer zijn oock veel costelijcke tapitserien ende schilderien lancx den wech daer sijne Hoocheyt passeerde/ ghehanghen ende vertoont gheweest. Voor het Palleys stont een *pyramide* ende daer boven op een groote schoone verguldene Sonne; Ooc wasser te sien een schoon Schip met vlaggen en seylen/daer in oock eenighe saten die quansuys met riemen het selfde waren voorts roeyende: Maer het was nae de conste ghemaeckt op raderen en schijven/ daer mede men het selfde van binnen conde doen keeren en wenden: Dit Schip volchde sijn Hoocheyt/die te Peerde satt/een stuck weechs achter aen. De Grave van *Fuentes* reedt aen sijner Hoocheyt slincker handt/ de selfde beduydende ende uyt-legghende wat die van Brussel met hare vertooninghen wouden te kennen gheven/ meest daer toe [**1596.**] streckende/ om aen te wijsen hoe noodtsakelijck dat de vrede dien Landen was/souden sy niet op een corts gheheelijck 'tonder comen.

De Vorstelijcke Cardinael heeft sijne commissie den Staten des Landts vertoont/ende hy heeft hem in het Gouvernement der Landen ghesett/ ende de regieringhe by der handt ghenomen/ den Grave van *Fuentes, Diuarra,* ende andere nae Spanien sendende/ want hy van des Conincx wille soo wel geinformeert was/dat hy der selfder raedt noch onderwijs niet en behoefde. Hy is seer beleeft ende eer-biedich teghen de Groote / ende hy geeft yeder man/ van wat staet of conditie dat hy is/ goet ghehoor ende antwoorde/ daer mede hy stracx veeler Menschen herten gewonnen ende tot sich ghetrocken heeft. Hy heeft stracx in den aen-vanck sijner regieringhe doen blijcken/ dat hy gheneycht was justitie te oeffenen/ ende strickte crijchs-discipline te houden. Hy druckte dickwils sijn eygenseghel op de brieven die hy aen de Gouverneurs der Provincien ofte andere Officieren schreef/ daer sus de andere Gouverneurs Generael plechten te gebruycken des Conincx seghel.

Die van Brabant/Vlaenderen/*&c.* hebben stracx wel ghemerckt ende bevonden/ dat de Vorstelijcke Cardinael gheenen last noch groote gheneghentheyt en hadde om haer tot eenen vrede met de Geunieerde Provincien te brenghen/ daer sy nochtans nae verlanghden/ als eenen visch nae het water: Want hy heeft stracx alle ordre ghestelt om den Crijch teghen Vranckerijck ende de vereenichde Landen te continueren/ sijn Legher op het eynde van de Meerte ghereet hebbende om *offensive* teghen Vranckerijck/ende *defensive* in Neder-landt te gaen.

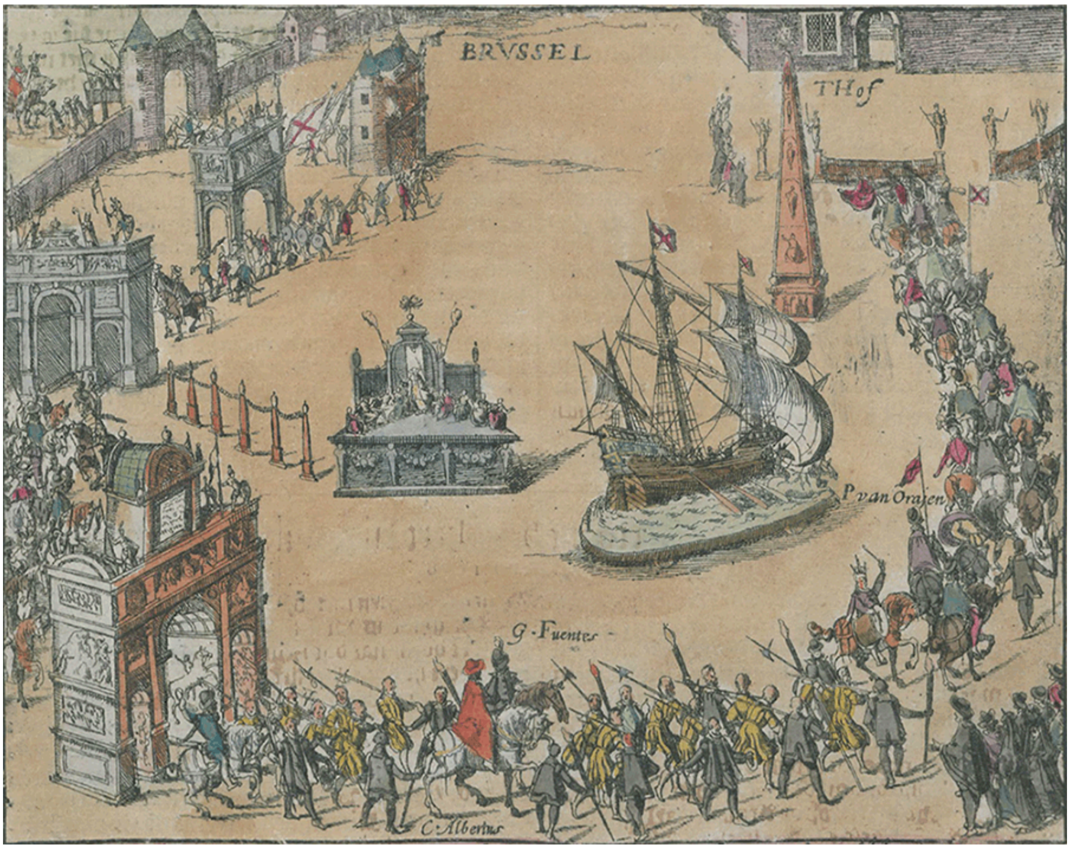

(225)

Adventu ALBERTI gavisa BRABANTIA tota est,
Sperant ut BELGAE Coeant, et foedera jungant,
Arma parat, qui pascere oves, devota solebat
Corda DEO, pacem si felix ille tulisset.

[**1596.**] Men seyt ghemeynelijck ende het is waer / *nieuwe Heeren hanghen nieuwe heckens.* Sijn Hoocheyt heeft in den beginne sijner regieringhe een reformatie doen af-lesen/ op het stuck van de Wapenen/ Tymbren/ ende Seghelen van Graven / Baroenen / Ridderen/ ende Edele in Neder-landt/ wech-nemende alle misbruycken die geduyrende de Neder-lantsche oorlogen ingeslopen waren/niet willende lijden noch toe-staen/ dat yemant andere wapenen of seghelen voeren ofte ghebruycken soude / dan daer toe sy van oudts gherechticht te wesen/bewijsen conden.

Noch heeft sijne Hoocheyt een edict doen publiceren / inhoudende Ordonnantie ofte pragmatijcke/ wat titelen datmen eenen yederen nae sijnen staet ende qualiteyt gheven soude / hy ware dan hooghes of leeghes standes/ Gheestelijck of Weereltlijck/Hertoghen/Princen/ Graven/Baroenen/ of Ridderen/ *&c.* alles conform de pragmaticque by den Coninck in Hispanien gepubliceert *Anno 1586.* Hier mede waren [**1596.**] vermaeckt ende wel te vreden die geene die *in terminis* gebleven/ende corts by den Coninck met nieuwe titelen ende staten vereert ende verhoocht waren: Maer andere van mindere qualiteyt/ die geern wat hoogher wouden aen-ghesien worden/ als hare voor-ouders ofte sy plechten gheachtt te wesen/ die wouden liever ghehadt hebben/ dat dese Placcaten te rugghe ghebleven waren. Den ghemeynen Man ende meesten hoop der inwoonderen der Landen en gaven op de Edicten van de titelen der Heeren en Edelen gheen groote achtinghe/ maer wouden liever ghehoort ende vernomen hebben eenighe tijdinge van vrede-handelinge/verminderinghe van schattingen/ vryheyt in der conscientie/ontlastinge van de Spaenjaerden / ende andere vreemde natien / daer mede sy langhe ende veele jaren ghequelt ende gheperst waren gheweest.

Beati pedes annuntiantium pacem.

De Arch-Hertoghe beleghert ende wint *Hvlst, Anno 1596.*

[**1596.**] **D**E Hooch-gheborene Doorluchtighe Vorst *Albertus* van Oosten-rijck/ en heeft het by de victorien te *Cales, Ardres,* ende elders in Vranckerijck behaelt/ niet willen berusten laten/ maer hy heeft ghepoocht al *plus oultre* te gaen/ ende noch meer Steden onder sijne ghehoorsaemheyt te brengen/d'welck hem des te lichter om doene was/ overmidts een groot deel van der Staten volck in Vranckerijck ghesonden was/ ende den sleur van al hare Enghelsche waren op de Armade nae Hispanien ghetrocken. Tot desen eynde heeft hy dit jaer van *1596.* nevens andere groote toe-rustinghen/ de Jtaliaenen te Tienen met drie en twintich mael hondert [**1596.**] duysent guldens willich ghemaeckt hem wederom dienst te doen/nae dat sy nu wel twee jaren lanck gemutineert hadden. Het liet sich aensien / ghelijck oock het gheruchte over al ginck/ dat sijn Hoocheyt twee Leghers soude te velde brenghen: Jmmers daer waren verscheydene Steden ende Quartieren/die vreesden dat het op hare cappe druppen soude/ als waren Ostende / Hulst /Breda/ Ter-Tolen/ende in het boven-quartier/ Niemeghen/ Bommel/Bommeler-Weert/Zutphen/Doesburgh/ende andere. Sijn Excellentie heeft voor allen sorghe ghedraghen so veel

(226)

ALBERTUS cingit copijs hostilibus HULSTUM,
Urbem quam BATAVI superarant fortiter armis,
Munimenta capit, mox propugnacula sternit,
Hinc Urbem invadit, prima haec victoria PAPAE

+ hem eenichsins moghelijck was. Op het onversienste is *Albertus* met sijnen voor-draf voor Hulst gevallen/ een Stedeken in Vlaenderen in het Landt van Waes +1596 gheleghen/ om 'twelcke te bewaren by sijne Excellentie verordineert was de Graef van Solms/ opper-Colonel van Zeelandt/met dertich Vaendelen Soldaten. *La-Barlotte* is met een Regiment Waelen/ ende *Tiesselinck* met een Regiment Duytschen deur het verdroncken slijck-landt met de leeghste ebbe/ende over-brugghende de Kreecke met twee schuyten / op een onbewaeckte plaetse by nachte tusschen de Moerschanse ende de groote Rape / ghecomen in Hulsterambacht; de Grave van Solms dit vernemende/dede eenen uyt-val uyt Hulst / met *300.* of *400.* Man: Maer als de beyde partijen in den duysteren nacht aen malcanderen gecomen waren/sonder d'een d'andere te connen kennen of onder-scheyden/werdt daer meer schricks als schades ghedaen/ ende de vyandt met de Statissche vermenght zijnde/ gheraeckte in een cleyn Schansken aen den dijck gheleghen/d'welck hy in hieldt: Veele liepender na het water om haer te salveren/maer verdroncken. Jn dit ghevecht is nevens andere doodt ghebleven de Colonel *Tiesselingh,* met een Jtaliaens Capiteyn/ende *La-Barlotte* werdt seer ghewondt/ ende de Grave van Solms wierdt door sijn been gheschoten. Den dach ghecomen zijnde bracht den vyandt meer volcx daer over / wel tot drie duysent toe / ende begost sich in den dijck te beschansen: Maer dit volck quam in seer groote benantheyt/ want de Staten Schepen en Schuyten verhinderden haer stracx de toe-voeringhe van proviande met Schuyten of Waghens/soo dat al het bier en broodt dat sy creghen / dat moestmen haer op den hals toedraghen/ende de draghers wierden dickwils geschoten. Den *9.* liet *Albertus* de Moer-vaert beschieten. De belegherde siende dat haeren wal niet bestendich en was/maer datter de coeghels door vloghen/van lichte morassighe aerde op-ghemaeckt zijnde/soo gaven [**1596.**] de Soldaten teecken van appoincteren/ende hebben noch dien avont dese plaetse over-gelebert: Daer trocken uyt neghen hondert Mannen/met vliegende Vaendels / belovende niet te sullen dienen binnen Hulst. Hier mede creech de vyandt aen die sijde eenen pas tot aen de Stadt toe/maer de sijde nae Axel/daer het Fort Nassou lach / bleef steedts open/ tot groot gherief der belegherde. De Grave van Solms begost terstont een Ravalijn op te werpen/ende van binnen met een groote halve mane den wal af te snijden. Daer zijn verscheydene uyt-vallen ende schermutselen geschiedt/ te lanck alhier te verhalen/oock minen ende contra-minen ghemaeckt/ende daer en bleef niet onversocht/soo van d'eene / als van d'ander partije. Daer wierdt binnen de Stadt wel drie hondert roeden wals ghemaeckt/gheduyrende dit belech/de arbeydende Soldaten het schieten des vyants niet ontsiende.

Den *XXIII. Iulij stylo veteri* wiert het Ravalijn aen de Begijne-poorte dapper beschoten met *XV.* of *XVI.* stucken. Des avondts heeftmen eenen storm aenghebracht/zijnde d'eerste ghelederen van de uyt-ghelesenste Soldaten/ alle gaer tot de knien toe ghewapent met scheut-vrije wapenen: Doch wert niet uytghericht. Des daechs te vooren was *Graef Ernst van Nassou* met vijf versche Vaendels daer binnen ghecomen/d'welck den belegherden den moet vermeerderde. De vier naest-volghende daghen werter stercker en stercker op 'tselve Ravalijn gheschoten / ende elcke reyse eenen nieuwen furieusen aen-val ghedaen / die veel volcx ten beyden sijden/ doch van buyten meest/ vernielden. Binnen wierdt *Piron,* des Graven van Solms Overste Luytenant/ een Man van grooten bedrijve/verstandich ende moedich/gheschooten ende seer ghequetst. Aen d'ander sijde en hadde de Colonel *La-Barlotte* van thien Capiteyns maer eenen behou-

den [**1596.**]/sijn Regiment was vermindert tot op twee hondert Man toe/hy selfs was ter doodt toe ghewondt/ ende nae Antwerpen ghebracht. De Velt-Marckschalck *Rone,* beleyder van het geheele belech/so hier/ als voor Cales/ werdt den cop af-gheschoten/ daer sijn Hoocheyt veel aen verloos. Hy was een Lotringer Edel-man/ ende hadde van jonghs de partije van de Religie ghedient/ maer *Guyse* heeft hem met een rijck pensioen aen sijn sijde ghetrocken. Nae sijn doot is het overste regiment des Leghers bevolen *Graef Herman van den Berghe.* De Vorstelijcke Cardinael verschoonde sijn volck weynich/segghende: *les ames sont a Dieu, les corps au Roy.* Hy heeft dertich Canoniers in dit belech verloren / soo seere haestende dat de Soldaten achter onghevulde schans-corven/die haer alleenelijck voor blinden dienden / nae den wal aen schanseden. Sijn Excellentie heeft op het schrijven ende begeeren des Graven van Solms/ voor en nae binnen Hulst gesonden ses en dertich Vaendelen Soldaten/ende viere in 'tFort Nassau. Daer wert oock overvloet van pulver ende provande in ghesonden/so datter ten laetsten gheen plaetse meer zijnde om het coorn te solderen/'tselve buyten in de Schepen moest ligghen blijven/ waer van een of twee by den vyandt in brandt ghesteken werden: 'Tgheene de Staten aen Hulst te coste ghelecht hebben/ gheduyrende dese belegheringhe / soo aen gelt/ als aen victualie ende amunitie / beloopt wel tot de somme van vier mael hondert duysent guldens.

Den *XXVII. Iulij* heeft den vyandt gheweldigher gheschoten als oyt te vooren gheschiedt was; als het grouwelijck schieten op-hieldt/soo vervoechden haer de belegherde op den wal ontrent de bresse/ om den storm waer te nemen: stracx berst daer een mine los/ die soo wel opereerde/dat sy des Ravalijns punt opwierp/ met twintich Soldaten/ diemen in de lucht sach vlieghen. Doe volghde stracx den storm / ende de vyandt nam het Ravalijn stormender handt in; als [**1596.**] de Soldaten nae de Stadt aen vluchteden/so volghde haer den vyandt so cort op de hacken/dat hy mede in-drongh tot op des Stadts wal/ daer hy ghestutt wierdt / daer over doodt bleven twee cloecke Capiteyns/*Egger* een Schots-man/ ende *VVigbold Barits* een Fries: ende daer bleven vier Capiteyns van den vyandt. De Grave van Solms den vyandt soo nae by niet connende lijden/ heeft hem lustich wederom uyt het Ravalijn gheslaghen / ghevanghen crijgende eenen Jtaliaenschen Vaendrich/ die seyde/ datter doe ter tijdt voor Hulst gebleven waren wel vijfhondert Adel-borsten van sijn Regiment. Corts hier nae heeft Solms desen mol-hoop/ soo met een mine / als andersins / 'tonderste boven gheworpen/gheslechtet ende verlaten. De vyandt schoot daghelijcx menigen scheut met grof Gheschut in de Stadt/deur de daken ende huysen/ somtijts wel ander-half duysent op eenen dach/ ende de Musquet-coeghels vloghender als haghel: Soo dat de Crijchs-lieden in dese enge Stadt gheen plaetse en hadden/ dan achter den wal/ alwaer sy niet steedts ligghen connende/ somwijlen haerder vijftich op eenen dach gheschoten werden. Den *XXIX. Iulij stylo veteri* heeft den vyandt beschoten het groote bolle-werc by den Haven-dijck/voor de dobbel-poorte gheleghen: Hier quam des vyandts pulver aen brandt/ende 'theeft veel van sijn eygen Soldaten in de lucht geworpen/gevende sulc eenen grootē slach/datmen den selfden niet alleen tot Middelborgh hoorde/ maer oock schuddinge gevoelde. Den *XXX. Iulij* bracht de vyant twee Velt-stucken in de Schanse Absdael over 'twater/om de vrije vaert uyt eñ in de Stadt te beletten/maer sy wierden haest verlamt met een halve Cartouwe uyt de Schanse Nassou. Den eersten *Augusti* heeft de Grave van Solms/ met advijs van den Crijchs-raedt/ twee Capiteyns *Iohan de VVitte* ende *Bruges,* aen sijn Excellentie geschickt/ om te ver-

toonen [**1596.**] de swackheyt der Stadt sonder flanckeringe/ ende dat het Crijchs-volck daer binnen ligghende/ nu langher gheenen middel en hadde om den vyandt te crencken/ooc niet om sich selven te beschermen. Stellende derhalven sijne Excellentie ende den Heeren Staten in bedencken/ of het niet beter en ware/ het overighe volck te redden met over-ghevinghe der Stadt/ dan haest beyde volc ende Stadt te verliesen? Sijn Excellentie heeft / met advijs der Staten/ Solms gheschreven/ dat hy/ als het ooghe by het werck hebbende/beter als yemants daer buyten/soude connen ordeelen wat best ghedaen/ best ghelaten ware: Datmen hem/ eñ sijnen by-hebbenden Crijchs-lieden toc-betroude/ dat sy haer draghen souden als het alle eer-lievende Crijchs-lieden betaemde/met belofte/ datmen haer met versch volck/ pulver / proviande/ ende alle noodighe dinghen by tijdts versorghen soude. Als nu midler wijle de vyandt eenighe dagen lanck verflaeude/so met schieten/als met graven/ soo grepen de belegherde nieuwen moet/ ende vielen op den *3. Augusti* uyt met ses hondert Man/haren wech nemende nae Absdael/ daer de vyandt met sijn beschansinghe was cruypende nae het Fort Nassou/ om de vaert te sluyten: Sy jaechden den vyandt uyt d'eerste/tweede/derde/ende vierde beschansinge/ doe werden sy van de Ruyteren en Knechten ghedwonghen te rugghe te keeren/mede nemende eenen Spaenschen/ ende eenen Schotschen Capiteyn ghevanghen. Des anderen daechs deden de belegherde wederom eenen uyt-val aen d'ander sijde/doot slaende hondert Soldaten ende vier Capiteyns. Als nu de Vorstelijcke Cardinael *Albertus* selfs in 't Legher ghecomen was/soo liet hy op den *6. Augusti* des morghens heel vroech met *XXIII.* stucken geweldich schieten by Duyvels-gat ende de Dobbel-poorte: Stracx daer nae liet hy de Stadt by eenen Trompetter opheysschen. De Grave van Solms ontboodt/dat het gheen wijse was soo slechtelijck Steden over te leveren/ [**1596.**] dat het noch eerst menich Man het leven costen soude. *Albertus* dese antwoorde ontfanghen hebbende/ liet stracx wederom even dapper schieten tot 'savondts te ses uyren. De Grave van Solms hadde des voor-middachs aen sijn Excellentie ende Staten gheschreven watter om-ginck / verclarende / dat hy met de Colonels/Capiteyns/ ende Soldaten wel gemoett waren/ende in't beschermen van de Stadt leven ende sterven wilden. Maer als 'savondts de vyandt by Duyvels-gat wat voordeels met schieten ghecregen hebbende/in den wal quam logieren/ende dat daer van binnen gheen halve mane teghens ghemaeckt en was/ghelijck sijn Excellentie al voor acht daghen belast hadde/soo schreef Solms/ bedroeft te zijn/dat hy soo haestighe veranderinghe moest overschrijven: Dat wel den voorigen goeden moet eenichsins duyrde/doch datter veele / siende den vyandt in den wal/ende op drie plaetsen handt aen handt /sonder strijc-weer van buyten/begosten te verflauwen: Versoeckende raedt/ of het niet beter en ware nae goet accoort te trachten / dan 'tuyterste te verwachten? Sijn Excellentie antwoorde sijn Genade even als hy te voorens ghedaen hadde. Doch Solms werdt den *VII.* van de Capiteyns versocht ende vermaent/om te appoincteren ende het Crijchs-volck by tijdts te salveren/ segghende dat het in den Crijchs-raedt gheordeelt was/dat de plaetse niet langher houbaer en was/ ende dat sy hare eere ende eedt ghenoechsaem verwaert hadden. De Grave van Solms antwoorde haer/indien sy by dese meyninghe bleven/ soo en conde hy alleen niet vechten/ ende hy heeft den Crijchs-lieden stracx het schieten verboden/ die in slach-ordre stonden achter de bressche/den storm verwachtende/ sonder teycken van onwillicheyt of slaeu-herticheyt te betoonen. Datelijck sont de Grave van Solms aen den Vorstelijcken Cardinael om

[**1596.**] gespreck te houden/ ende daer zijn des selfden avonts Gyselaers uyt ende in ghesonden/ ende den *VIII.* isser verdraghen/dat de belegherde/van wat Natie ofte qualiteyt sy waren/souden uyt-trecken met vliegende Vaendels/ Trommel-slach/ brandende lonten/den mondt vol coegels/ ende met al hare baggagie; achter-latende 'tGheschutt/zijnde thien heele ende halve Cartouwen/ met de amunitie ende vivres. *Albertus* heeft voor dese Stadt verloren ontrent vijf duysent Man/met sestich Capiteyns. Jn de Stadt zijn doodt ghebleven ontrent vijfhondert Soldaten/ende thien [**1596.**] Capiteyns/soo doodt en ghequetst/als ghevanghen. De Grave van Solms isser den *10. Augusti* uyt-ghetrocken/ sterck zijnde ontrent vijf en twintich hondert ghesonde Mannen/ *Meteren* schrijft van een en veertich Vaendelen sterck *3075.* Man. De Grave wierdt corts daer nae by de Staten van Zeelandt afghesett van sijn Colonelschap/ doch hy is by de Generale Staten Overste ghemaeckt van een ander Regiment Soldaten buyten Zeelandt.

Nemo sapit omnibus horis.

Beschrijvinghe ende verhael hoe sijn Princelijcke Excellentie het Legher *Alberti* over-vallen ende gheslaghen heeft by *Tovrnhovt* den *XXIIII. Ianuarij, 1597.*

[**1597.**] **D**E Vorstelijcke Cardinael *Albertus* heeft in het eerste jaer sijner regieringe groote victorien ghehadt in Neder-landt / *Hulst* veroverende/ doch insonderheyt in Vranckerijck/ daer hy *Gales* ende *Ardres* in corter tijdt ghewonnen ende vermeestert heeft. Hy heeft op het eynde van den jare *1596.* ende in den beginne des jaers *1597.* groote ghereetschap gemaeckt/om wederom vroech in't velt te comen/ ende sijnen vyandt een voor-deel af te sien. Hy hadde eenen aen-slach op Ter-Tolen/met intelligentie/wachtende alleen op bequaemheyt van eenen stercken vorst. De Staten van Brabant wouden geern gehadt hebben/dat hy Breda ofte Bergen op Zoom beleghert hadde/welcker garnisoenen haer seer quelden. Sy hebben sijne Hoocheyt belooft daer toe/boven hare ordinarise quote/ te geven twee mael hondert duysent guldens ter maendt/ te beginnen soo haest als het *Canon* soude gheplantt zijn: Ende soo haest als hy een van die twee Steden soude inghenomen hebben/ soo beloof den sy hem tot een vereeringe [**1567.**] ende schenckagie te geven vier mael hondert duysent guldens. Sijn Hoocheyt heeft al in *Decembri 1596.* begonnen een Legher by Tournhout/vier mijlen van Breda / te vergaderen/ alwaer by een ghecomen zijn vijf Regimenten Voet-knechten/ ende vijf Compagnien Ruyteren/ 'tsamen sterck ontrent ses duysent Man/ het beste Crijchs-volck dat de Coninck doe ter tijdt in Neder-landt hadde. Over desen hoop Ruyteren en Knechten was Generael *de Grave van VVarax, Heere van Ballanson, Broeder van den Marquis van Varrabon, ende Generael van het Gheschutt,* een seer cloeck Heere/ die wel dertich jaren lanck bevel in den Crijch ghehadt hadde. *Marcellis Bax Gouverneur van Berghen op Zoom,* ende *Herauguieres Gouverneur van Breda,* en hebben sijn Excellentie niet alleen verwitticht/dat den vyant so sterc by Tournhout vergaderde/maer oock hebben sy hem gebeden ende vermaent den selfden aen te vallen ende te verstroyen / eer die

[**1597.**] selfs erghens eenen schadelijcken in-val dede. Of wel sijn Princelijcke Excellentie in het eerste hier in groote difficulteyt ghevonden heeft/ overmits de ongestadicheyt van het Winter-weder / als oock om dat hy sijn Crijchs-volck / dat wel dertich mijlen wijdt van malcanderen verscheyden lach in diversche garnisoenen/swaerlijck soude connen by een brenghen/ of den vyandt en soude op sijn hoede zijn: Soo heeft hy nochtans eyndelijc geresolveert in Godes name een proeve te doen. Hy heeft ontrent ses duysent Mannen so te voete/als te peerde /verschreven/den *XXII. Ianuarij 1597.* te comen voor Dordrecht eñ te Geertruyden-Berghe /ses mijlen van Tournhout gheleghen/daer hy oock selfs op den bestemden dach ghecomen is/by sich hebbende den *Grave van Solms,* de Engelsche Ridderen *Francoys Veer,* ende *Robert Sidney,* Gouverneur van Vlissinghen. De *Grave van Hohenloh,* die op den wech was om nae Duytsch-landt te reysen/ is oock te poste daer by ghecomen / soo haest als hy hoorde van dese vergaderinghe / wel vermoedende datter wat besonders op handen was. Sijn Excellentie heeft den *XXIII. Ianuarij* op de Heyde al sijn volc in goede ordre ghestelt/ende het Voet-volck deylende in acht *batallions.* De Ruyterije hadde den voortocht / verdeylt in ses trouppen / alle gaer cinckroers ofte groote pistolen voor haer geweer hebbende/geen lancen. Met al dit volck is sijn Excellentie in slachordre tot sijnen vyandt aen ghetrocken/niet rustende voor midder-nacht / doe sy te *Ravels,* een uyre gaens van Tournhout ghecomen waren. Den *XXIIII.* is sijn Excellentie heel vroech van *Ravels* op-ghebroken/ meynende in den morgen-stondt sijnen vyandt te vinden ende te bespringhen/daer hy tot noch toe sijn Legher-plaetse ghehadt hadde. Maer de Grave van *VVarax* van verscheydene plaetsen ende persoonen gewaerschout zijnde / dat sijn Excellentie *Graef Maurits* nae hem toe trock / des nachts oock sulcx merckel de aen die vieren die sijner Excellentie Soldaten in 'tvelt [**1597.**] maeckten om haer te warmen ende te droogen/was 'smorgens voor den dach met stille Trommelen (doch in goede ordre/neghen/oock elf dicke in 'tghelitt) opghetrocken/daer hy veel meer hadde behooren sijnen vyandt te verwachten daer hy lach/ of hem te ghemoete ghegaen te hebben/of erghens op een bequame voor-deelige plaetse met sijn fris volck sijnen moeden/ beslijckten / beslabden/ half vercleumden vyandt te verwachten. *Varax* op-brekende/liet hier en daer een weynich besettinghe / om te becommeren ende met schermutsinge wat op te houden die hem souden willen nae-volghen. Aen de rechter sijde reden *Varax* Ruyteren/verdeylt in drie hoopen/ende aen de slincker sijde waren sy bedeckt met veel gheboomte / ende met een waterken van Tournhout af-comende.

Als sijn Excellentie sach/dat sijnen vyant vertrocken was/ende bevont dat den wech seer quaet was/ ende bequaem om laghen te legghen/soo heeft hy sich met de voornaemste Hoofden sijnes Leghers beraden/ wat hy doen soude? Den meesten-deel rieden/ datmen den vyandt niet voorder vervolgen en soude: Maer de *Ridder Veer,* ende *Marcellus Bacx,* met meer andere / die de gheleghentheyt beter besichticht hadden/ waren gantsch van contrarie opinie / roepende dat het al te groote schande wesen soude/datmen den vyandt soo soude ontcomen laten. Sijn Excellentie heeft goet gevonden twee hondert Musquettiers onder het beleyt van den Ridder Veer/ of soo andere schrijven van Capiteyn van der *Aa* mede te senden/ om de *embuscaden* ofte hinder-laghen te ontdecken ende op te slaen. Met desen hoop Voet-volcx is *Marcellus Bacx* selfs oock ghereden/by sich hebbende noch vijf ofses Peerden. Daer is een van des vyandts hinder-laghen op-gebroken/ ende heeft een van Bacx Peerden doodt gheschoten/ maer stracx zijn sy in de vlucht gheslaghen. *Veer, Sidney,* ende *Regemortes,* met

(227)

Interea lectas ex omni gente cohortes
TVRNHOVTI locat ALBERTUS, queis territat Vrbes,
MAVRITIVS legit peditumqȝ equitumqȝ cohortes,
Atqȝ hostem insequitur fugientem, armisqȝ lacessit.

[**1597.**] noch thien Ruyters volchden *Bacx* heel cort op het spoor/ende comende op de Heyde hebben sy den vyant in't ooghe ghecreghen: Sy hebben de twee hondert Musquettiers op den schermutsel aen den vyandt gevoert/om dien te becommeren ende op te houden/tot [**1567.**] dat sijn Excellentie met sijn Leger by haer soude connen comen. Dit schermutseren duyrde wel drie uyren lanck / malcanderen weynich schade doende.

Nulli sine morte triumphi.

Breeder verhael van den slach by *Tovrnhovt, Anno 1597.*

[**1567.**] **P**Rins Maurits met sijn Ruyterije op de Tielsche Heyde ghecomen zijnde / heeft wel ghemerckt dat de vyandt so verre voor uyt was/ dat hy hem met sijn Voet-volck niet en soude connen achter-halen/ daerom resolveerde hy den selfden met sijn Peerde-volck alleen aen te tasten/ eer sy van de Heyde in den enghen wech nae Herentals geraeckten: Het Voet-volck belastende aen te trecken ende hem te volghen soo haestelijck als sy eenichsins conden of mochten. Hy heeft de Colonels ende Ritmeesters *Veer, Sidney, Bax, Du-Boys,* ende *Donck* belast voor uyt te rijden/ ende met valsche Alarmen soo langhe op te houden/ tot dat sy op bequame plaetsen om te treffen souden ghecomen zijn. Ter wijle dat de boven-gemelde/ gelijck haer bevolen was/ den vyant met schermutselen op-hielden/ soo waren de Graven van Hohenloh ende van Solms met acht Cornetten Peerden achter een water om ghereden/ ende hadden het voorste Regiment des vyants achter-haelt/maer alsoo die noch in een waterachtighe dellinghe waren/ soo en tastten syse niet aen / tot dat syse op een bequamer plaetse hadden: Daer vielen sy t'effens op hare vyanden aen/volghens de orde van Prins Maurits. De Spaensche Ruyteren slechts een cleyn proefken van teghen-weere ghedaen hebbende reden terstom daer van. Het Hooch-Duytsche Regiment van den [**1567.**] Grave van Sults aldus van het Peerde-volck verlaten zijnde / werdt van ter sijden aen-ghetast / ende Hohenloh met Solms reden en braken midden daer door. Desghelijcken vielen de beyde Baxen/ Du-Boys/ ende Donck van ter sijden op de Neapolitanen/ die eens al 'tseffens los schooten/ maer te haestich/ ende treftcnder weynich. Doe en warender niet dan de Spiessen te vreesen/ daer dese Ruyteren stracx op in-drongen / eer sy te deghe haer gesett hadden in hare *posture.* Dit gheschiedt zijnde / quam het gheheele Legher des vyandts in disordre / ende het wierdt lichtelijck verslagen ende te schande gebracht. De twee middelste Regimenten des vyandts waren Walen/ van het een was *La-Barlotte,* van het ander was *Hachicourt* Colonel/ doch sy en waren hier niet present. Dese wierden aen-ghegrepen ende over-vallen van vier Vaenen Ruyteren/daer *Parker* het beleyt van hadde/die Prins Maurits hadde doen stille staen in *reserve,* of tot onsett van andere die in noodt mochten comen/ ende hulpe van doen crijghen mochten. De Grave van *Varax* bleef stracx in den eersten aenval/ met veel andere brave *Cavalleros.* De Soldaet die den Grave van *Varax* om-bracht / en kende hem niet/ maer meynde dat hy een slecht Jtaliaens Ruy-

(228)

Quâ die Amyntrades fertur cecidisse PHILPPUS,
Quâ SALENTINOS vistos post terga Quirites
DUX ere auspicijs REGULI, victricibus armis
Illâ MAURITIUS TVRNHOVTI fudit IBEROS.

ter[+] was/ overmidts hy soo heel slechte cleederen aen hadde. Des vyandts slach-ordre ghebroken zijnde/so warender veele die met ontloopen en vluchten haer leven meynden te salveren / maer sy en conden niet ontcomen/want ter sijden waren sy besett van t'gheboomte ende een cleyn Rivierken/voor haer was den enghen wech die nae Herentals gaet / die was toeghestopt van de baggagie Waghens/ daer de Voerlieden van gheloopen waren met de Peerden. [+]1597

Dit ghevecht is gheschiedt op den *XXIIII. Ianuarij,* ontrent een uyre voor den middach. *De Boeren daer ontrent woonende hebben ghetuycht, dat sy over de twee duysent, twee hondert, ende vijftich doode begraven hadden,* die in dese slachtinghe aen des vyandts sijde doodt ghebleven waren: Andere schrijven van veel meer / onder andere dooden is gheweest de Generael *Balanzon,* ende de Overste Luytenant van *Barlotte,* ende meest al de Capiteyns ende Officieren die daer teghenwoordich waren/lustich vechtende: Ende dat aen-merckens weerdich is/*daer en bleven niet boven acht Mannen aen sijner Excellentie sijde,* de Ritmeester *Donck* is nae der handt aen de quetsure ghestorven / die hy vromelijck vechtende ghecreghen hadde/ als oock een Vlaems Capiteyn/ghenoemt *Cabilliau:* Daer waren oock heel weynich ghequetst in het Legher van sijn Excellentie. De Ruyteren ende Soldaten hebben hare doode vyanden ghenaeckt ende gheplundert / ende sy cregen *by de ses hondert ghevangens,* waer onder eenen jonghen Grave van *Mansvelt* was/ oock eenen Vaendrich onder den Grave van Sults/ ende *Iernonimo Dentice* Luytenant Colonel van den Marquis de *Trevico,* ende de *Sergeant Major,* die het daer nae ontliep. Van de ghevanghens storvender meer dan hondert / overmidts sy soo swaerlijck ghewondet waren. *Sijn Princelijcke Excellentie heefter voor sijnen buyt van ghebrocht groote eere, ende acht en dertich vaendelen, ende de Cornette van Don Alonso de Montdragon,* ende een *banderolle* van de Soetelaers [**1597.**]/die noch tegen-woordelijck op het groote Sael in 'sGraven-Haghe hanghen/ tot een memorie ende ghedachtenisse der treffelijcker victorie / die Godt de Heere sijn Excellentie ghegeven heeft met so weynich volcx/namelijck met ontrent acht hondert Ruyteren/ want dese hadden de victorie bevochten eer het Voetvolck 'tsamen aen-ghecomen was. Sijn Excellentie heeft des Graven van *Varax* Dienaers toe-ghelaten het doode lichaem hares Heeren nae Liere te voeren/ ende soo voorts nae Mechelen/ daer hy sijn Huysvrouwe ende veel Kinderen hadde/ daer mede sendende eenen brief aen den Vorstelijcken Cardinael/ hem aen-biedende de ghevanghene / die ontrent ses hondert in ghetale waren/voor een behoorlijck rantsoen te moghen lossen/indien hy het gebrokene Quartier wederom vernieuwen wilde / soo niet /dat hy de ghevangene aen het leven straffen soude: Begeerende hier op antwoorde binnen twintich daghen. De Vorstelijck Cardinael antwoorde seer beleefdelijck / sijn Excellentie bedanckende voor het werck der liefde aen het doode lichaem van Varax bewesen / belovende voort-aen Crijchs-ghebruyck te sullen houden/met verclaringhe dat de wreetheden teghen sijn nature waren. Stracx nae dese bataillie heeft sijn Excellentie het Casteel van *Tournhout* beschoten / in-ghecreghen by appoinctement / ende met garnisoen besett. Dit verrichtt zijnde/is yeder Compagnije wederom nae haer garnisoen vertrocken / ende sijn Excellentie is den achsten dach nae sijn vertreck uyt Hollant wederom in den Haghe ghecomen: Hy heeft op al desen tocht (naegheleghentheyt des tijdts) goet weder ghehadt / hadde het ghevrosen / soo ware den wech voor de Ruyteren bedorven gheweest. Men heeft in alle de Kercken der Gheunieerder Provincien Godt den Heere voor dese treffelijcke victorie hertelijck ghedanckt.

[**1597.**] Nae de slachtinghe hebben de Boeren op ende ontrent de Tielsche Heyde woonende / al het gheweer ende wapenen der verslaghene/die sy vinden conden/ by een vergadert / ende t'samen in een Kercke ghebracht. Die van Diest hebben haer belast de selfde binnen hare Stadt te brenghen/ d'welck de Boeren niet en dorsten weygeren / maer hebbense op ses Wagens [**1597.**] gheladen om derwaerts te brenghen; D'welck die van Breda vernomen hebbende / so zijn sy met eenich volck uyt-ghevallen / ende hebbense de Boeren binnen Breda doen brenghen op den *XXIII. Februarij* tot een *Trophaeum* haerder victorie.

> Judic. c. *5.* v. *30.*
> *Alsoo moeten om-comen, Heere, alle uvve vyanden: Maer die u lief hebben, moeten zijn ghelijck de Sonne vvanneer sy op-gaet in hare macht.*

Riin-Berck **by sijn Excellentie Graef Maurits beleghert / ende in-ghenomen den *XXI. Augusti, Anno 1597.***

[**1597.**] **H**Oe sich de Vorstelijcke Cardinael meer gesterckt ende ghewapent heeft / hoe oock de Edele Mogende Heeren Staten der Vereenichde Neder-landen haer stercker daer teghen ghewapent hebben:

> *Tu ne cede malo, sed contra audientior ito.*

De Geunieerde Provincien hebben in den jare duysent vijfhondert negentich seven, so veel middelen op ghebracht, dat de extraordinarise sommen van penninghen beliepen tot tvvee Milioenen, ofte tvvintich tonnen schats, vvant den Raedt van State berekende, dat het Leger d'vvelck sijn Excellentie te velde brenghen soude, drie hondert duysent guldens ter maendt soude costen, behalven de [**1597.**] *ordinarise gagien der Soldaten, die des maels tvvee hondert Vaendelen Voet-knechten, ende een en tvvintich Vaenen Ruyteren sterc vvaren.*

Sijn Excellentie met de Heeren Staten gheresolveert zijnde Rijn-Berck te gaen belegheren/ om den Rijn-stroom te vyren: Soo heeft hy verschreven acht en sestich Vaendelen Voet-volck/ ende al het Peerdevolck/ die haer / achter-volghende den last van sijn Excellentie / den vijfden *Augusti* voor 'sGravenweert ofte Schencken-schans hebben vinden laten/ alwaer op den bestemden tijdt oock ghecomen is sijn Excellentie selfs / met Graef *VVilhelm van Nassou,* Gouverneur van Frieslandt/*&c.* Als oock de Graven van *Hohenlo,* van *Solms, Graef Ernst, ende Graef Lodewijck van Nassou,* ende *Graef Hendrick Frederick*

[**1597.**] *van Nassou.* Daer zijn ter bestemder tijdt en plaetse by een ghecomen tusschen de drie ende vier hondert so groote/ als cleyne Schepen/ brenghende victualie/ baggagie / amunitie/ ende wel veertich stucken grof Gheschut/ met allerley oorlochs-ghereetschap.

Den *VIII. Augusti* is sijn Excellentie met eenich volc ghepasseert voor by de Stadt ende 'tCasteel van *Alpen,* daer sestich Soldaten op laghen: Hy heeft het op-gheheyscht/overmits het aen den pas lach / ende het Legher groote schade doen conde. Die daer in laghen / siende twee stucken Gheschuts diemen daer voorbracht / hebben haer stracx over-geven/wel wetende dat sy teghen het ghewelt van het Legher niet en vermochten: Sy zijnder met gheweer en bagagie uyt-ghetrocken. Den selfden avondt is het Legher noch eens deels voor Rijn-Berck ghecomen: Sijn Excellentie de gheleghentheyt wel besichticht hebbende/ heeft noodt-wendich gheacht twee Leghers te slaen/ den eenen boven de Stadt/ voor de Rijn-poorte ende ende Cassel-poorte/ daer over ghebiedt hadde *Graef VVilhelm van Nassou,* by sich hebbende *Horatio Veer,* ende *Ioncker Arent van Duyvenvoorde,* met hare Regiementen/ ende daer by vijf Benden Ruyteren. De Graven van *Hohenloh* ende *Solms,* met de Colonel de Heere van *Cloetinghe,* ende de Schotsche Colonel *Morray,* met een en twintich Vaendelen Voet-volck/ ende twaelf Benden Ruyteren/ hadden haer quartier ende besonder Legher op den Berch van *S. Anna,* voor de Sant-poorte. *Sijn Princelijcke Excellentie* met den jonghen Prins *Graef Hendrick Frederick* lach met sijn Legher een weynisken beneden den Berch/ tusschen de beyde boven-verhaelde Quartieren. Sijn Excellentie heeft voor eerst ende voor al ordre ghegeven ende bestelt/de Leghers alsoo te begraven/ dat sy met loop-schansen d'een aen d'ander gebracht zijn/ de Stadt gheheelijck omcinghelende/ van den eenen cant des Rijns tot den anderen toe. Hy heeft oock den Weert in den Rijn ligghende / doen beschansen. [**1597.**] Den elfsten ende twaelfsten *Augusti* heeftmen begonnen loop-schansen tot de Stadt aen te maken. Oock heeft sijn Excellentie een Scheeps-brugghe doen maken van sijn Legher over den Rijn streckende/tot op het Eylandt in den Rijn gheleghen / ende soo voorts van daer over den Rijn aen d'ander sijde/om alle foeragije ende toe-voer van daer te moghen halen. Behalven het stercke garnisoen dat te voren in de Stadt gheleghen hadde/soo zijnder uyt den Grave / Alpen/ ende andere naest-gheleghene plaetsen/noch vijfhondert Soldaten in-ghesonden/ als vermerckte dat sijn Excellentie dese Stadt woude aen-tasten: Soo dat het garnisoen wel neghen hondert Man sterck gheworden is. Die van binnen deden groote tegenweer/ insonderheyt schooten sy dapperlijck uyt den grooten toorn/ als oock uyt den Tol-toorn/ op de loop-graven/ ende in beyde de Leghers/ alsoo dat sy op den *XV. Augusti* nevens de tente van sijn Excellentie gheschooten hebben/in de tente van den Heere van Sonsvelt / die daer op sijn matrasse lach en sliep/nochtans sonder hem te quetsen. Doch Graef Lodewijck van Nassou creech eenen scheut boven door het dicke van sijn been/maer het is op een corts ghenesen. Sijn Excellentie heeft met drie stucken dese toorns/ ende met twee het bollewerck voor de Cassel-poorte so dapperlijck beschoten op den *XV.* ende *XVI. Augusti,* dat die van der Stadt dese hare schiet-plaetsen moesten verlaten. Des nachts tusschen den *XVI.* ende *XVII. Augusti* werdender noch *XXIIII.* stucken Gheschuts geplantt/om de Stadt aen alle hoecken en canten te beschieten/d'welck gelijckelijck met *XXXVI.* stucken aenghegaen is den *XIX. Augusti* des voor-middaechs ontrent thien uyren. Nae dat al dese stucken driemael ghelost waren / heeft sijn Excellentie de Stadt doen op-heysschen. Die van binnen begheerden drie dagen uyt-stell/welcke haer niet ghegunt en zijn/maer het

(229)

BERCKA iterum subito est armis circumdata densis
NASSOVII, castrisqꝫ aditum praecludit IBERIS,
Accedunt, hoeret pede pes, densusqꝫ viro vir,
Spes superest hinc nulla, subit mox moenia PRINCEPS.

[**1597.**] schieten is even dapper wederom aen-ghegaen/gheduyrende tot vijf uyren nae den middach/ *soo datter dien dach op de Stadt geschoten zijn over de twee duysent scheuten met grof Gheschutt.* Onder faveur van dit schieten heeft *Graef VVilhelm van Nassau* des vyandts halve mane inghenomen. Doe heeft sijn Excellentie de Stadt ten tweeden male doen op-heysschen. *Hoopman Snatere,* die Gouverneur der Stadt was/ende de samtlijcke Capiteynen/siende het volck van alle canten tot haer aen comen trecken in slachordre (al hoe wel daer noch gheen suffisante bresse geschoten en was/) ende wetende dat sijn Excellentie met eenighe galerijen in hare wallen ghecomen was: Oock dewijle sy gheen ontsett voor handen en sagen/ soo hebben sy vier Capiteyns uyt-ghesonden/voor de welcke van sijner Excellentie weghen Gyselaers binnen ginghen/ende nae lange disputeren ende ernstich bidden/ heeft sijn Excellentie haer toe-ghelaten met Trommel-slach/ Vaendelen/ wapenen/ ende bagagie uyt te trecken/ met convoy en waghens tot Geldre/ ende te moghen dienen soo wel aen dese/ als aen geene sijde der Rivieren/ende belovende de Borgers by hare Privilegien te laten. Aldus zijnder uyt de [**1597.**] Stadt getrocken ontrent neghen hondert Man; comende voor de Stadt Geldre/ wierden buyten ghesloten / doch des anderen daechs hebben sy de Wacht aen een Poorte over-weldicht/ende zijnder ingedronghen/ stracx mutinerende ende gelt roepende: Het garnisoen der Stadt is met haer aen-ghespannen/ ende hebben gelijcker handt Graef Hendrick van den Berghe met alle de Bevel-hebberen uyt de Stadt gedreven.

Sijn Excellentie is meester van Berck gheworden op den *xx. Augusti,* even een jaer nae dat *Albertus* Hulst inghenomen hadde. Sijn Excellentie heeft binnen Berck ghevonden vier en veertich metalen stucken / ende dertich yseren / als oock veel lakens/ corts te vooren daer in ghesonden om de garnisoenen in betalinghe te gheven/ weerdich gheachtt over de *170000.* guldens: Oock vijf ghesoncken Oorlochschepen/ ende twee seer schoone Punten/corts binnen Ceulen ghetimmert. Doch de vyandt hadde veel van het laken bedorven/werpende het selfde in putten ende grachten.

Belegheringhe ende in-neminghe van *Mevrs,* den derden *Septembris, 1597.*

[**1597.**] **S**Tracx nae het innemen van Rijn-Berck heeft sijn Princelijcke Excellentie *Capiteyn Schaep* tot Gouverneur aldaer ghesett/ ende de selfde met sterck garnisoen laten besetten/ ende vermaken laten 'tgheene daer aen van nooden was/ ende voorts heeft hy met de Raden van State beraedtslaecht waermen het Legher brenghen soude. Eenighe rieden datmen stracx nae Groll gaen soude / ende datmen de Cleefsche met Meurs soude begaen laten/ vermoedende dat sy die Stadt ende Casteel in neutraliteyt souden brenghen connen/ dewijle de Grave [**1597.**] van Nuenaer de selfde van den Vorst van Cleve pleech te leene te nemen. Sy was voor elf jaren van de Spaensche in-ghenomen/ ende sy haddense met ghedooginghe des Cleefschen Raedts tot noch in-gehouden. Doch sijn Excellentie heeft raedtsamer ghevonden/ dewijle het boven-verhaelde onseker was/ datmen Meurs/nu het Legher soo nae by was/belegheren soude. Hy isser voor ghecomen den *28. Augusti,* sterck zijnde sestich Vaendelen Voet-knechten/

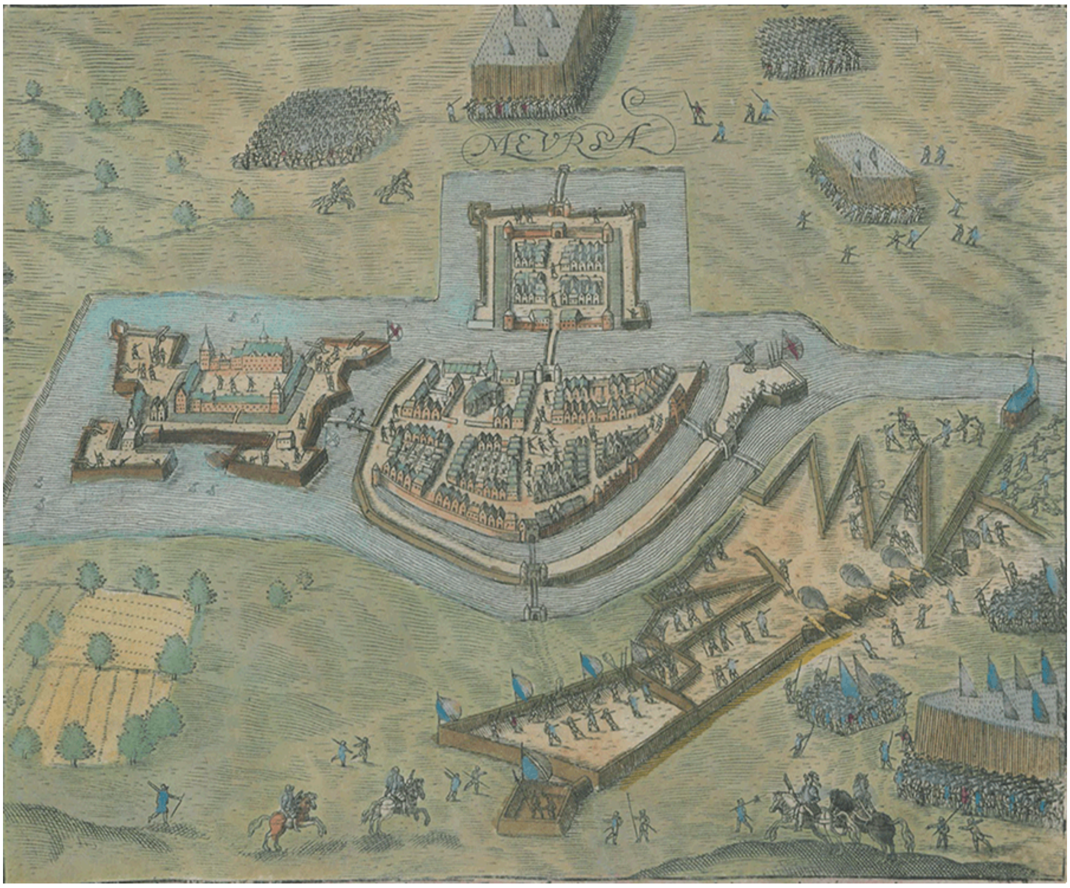

(230)

En paribus fatis perierunt moenia MEVRSAE,
Cum fossae, aditusq3 parat, qui possidet Urbem
Dulce jugum patriae recipit DUX impiger, at jam
MAURITIUS longae Dominus ditionis, et Urbis.

[**1597.**] ende een en twintich Vaenen Ruyteren. Sijn Excellentie derwaerts treckende/schreef aen den Gouverneur / *Andreas de Miranda,* dat hy quam om het Casteel van Meurs ghewapender handt aen te tasten/ dat hy sijn beste daer teghen doen mocht/ maer vermaende hem dat hy de Stadt (die hy doch niet inhouden noch verdedighen en conde) verschoonen soude/ ende dat hy gheen oorsake zijn en soude van het verderf der aermer Borgeren/die doch neutrael waren/ ondersaten des Rijcx/ende die eygentlijck den Crijch niet aen en ginck: Jndien hy anders dede / dat hy ghesinnet was sulcx op hem te verhalen. De Gouverneur antwoorde: dese Stadt is van 'sConincx weghe my bevolen/ ick wil mijn beste doen tot eere ende dienst van sijne Majesteyt/ ende tot verderf der geener die my sullen aen-tasten: Jndien ick verstae eñ mercke datter de Coninck mede gedient is/so ick wil de Stadt in brande steken/al quame sy my eygen toe.

Graef Maurits is met sijn volck voort-getrocken/ ende hy verdeelde het in twee Leghers: Het eene leyde hy voor de Kerck-poorte ende Heen-poorte / daer hy oock selfs logierde. By sijn Excellentie laghen met haer volck ende Regimenten *Graef VVilhelm van Nassau, de Grave van Solms, de Colonellen Veer, ende Balfour,* in alles sterck neghen en veertich Vaendelen Voet-knechten/ ende alle de Ruyterije. Aen d'ander sijde van de Stadt lach *de Heere van Cloetinghen* met ses Vaendelen van sijn Regiment / ende *Duvvenvoorde* met vijf Vaendelen van het West-Friessche Regiment. Doe sijner Excellentie volck eerst quam aen trecken / soo hebben de Coninghsche die in de Kercke voor de Poorte laghen met de selfde wat ghescharmutseert/doch alsser twee Schotsche Vaendelen aenquamen om de Friesen te ontsetten/ soo hebben de Spaensche de plaetse verlaten/ende zijn na de Stadt ghevluchtt. Soo haest als het Legher neder-gheslaghen was/ heeft sijn Excellentie ordre ghegheven de loop-graven tot de Stadt aen te maken/sonder met [**1597.**] begravinghe des Leghers tijdt te verslijten. Jn de Stadt ende Casteel waren tusschen de acht ende neghen hondert Man. Dese Stadt wierdt geacht wel so sterck te zijn/als de Stadt Rijn-Berck/ oock was sy soo gheleghen/ dat *Albertus* bequamelijcker conde comen om de selfde te ontsetten/ als hy Rijn-Berck conde doen / want sy leyt een mijle weechs van den Rijn Land-waerts in/aen de West-sijde. Doe sijner Excellentie volck begon te approcheren / soo schoten sy dapper uyt de Stadt ende van het Casteel/ ende daer is den eersten avont geschoten Capiteyn *VVaddel* Schotsman / met noch eenighe Soldaten. Doch even wel is sijn Excellentie soo haestelijck voort ghevaren/dat hy den *XXXI. Augusti* twaelf stucken Gheschuts heeft geplant/ende des nae-volgenden nachts ismen uyt het Quartier van de Friesen met de loopgraven ghecomen tot op den cant van de gracht / die smal ende ondiepe was. Doch aen d'ander sijde en wasmen soo nae niet ghecomen/ het arbeyts volck wat verhindert zijnde door den regen ende quaet weder. Sijner Excellentie voor-nemen was onder het faveur van 'tGheschutt / d'welck den derden *Septembris stylo novo* soude ghespeelt hebben/met eenige biesbruggen/die al gerect waren/over de Stadts-grachten te gheraken / ende in de wallen te comen. Maer de Gouverneur / heeft de aen-staende bloedt-stortinghe/costen/ende moeyte by tijdts willen voor-comen/ hy heeft op den tweeden *Septembris* eenen Trommelslagher uyt-ghesonden aen sijn Excellentie/begherende te parlamenteren/tot welcken eynde hy heeft uytghesonden Capiteyn *Muchet,* ende Capiteyn *Boecop,* ende in der selfder plaetse heeft sijn Excellentie tot Gyselaers daer binnen gesonden den Heere van *Ghistelle,* Overste Luytenant van den Grave van Solms/ ende Capiteyn *Ingenhaven.* De Gouverneur ende sijne Capiteyns hielden hart aen om drie daghen respijt/

[**1597.**] om te sien ofmen haer niet soude comen ontsetten: Maer sijn Excellentie haer die gheensins willende geven/ende sy oock wel vermoedende/dewijle daer niet ghedaen en was om de Stadt van Berck te ontsetten/datter dan oock naeu een Peerdt en soude ghesadelt worden om haer/daer nerghens nae soo vele aen gheleghen en was/ te comen ontsetten: Soo zijn sy veraccordeert het Casteel ende Stadt over te gheven in handen van sijn Princelijcke Excellentie/mits datmen haer soude laten uyt-trecken met hare vliegende Vaendelen/volle wapenen/brandende lonten/ coeghelen in den mondt/ slaende Trommel/baggagie/ Peerden / ende daer toe noch een metalen Velt-stucxken/d'welck daer te vooren sijn Excellentie noch noyt yemant ghegunt en hadde: Maer dese goede conditien heeft sijn Excellentie haer ghegheven/om tijdt te winnen/ want hy noch wat anders uyt te richten in den sin hadde. Sijn Excellentie consenteerde *Miranda* dit Velt-stuck op sijn bede/al lacchende daer by bedinghende/ dat hy gheen Steden daer mede belegheren en soude. Sy zijnder uyt-ghetrocken den derden *Septembris,* sterc zijnde acht hondert en dertich Mannen. *Prins Maurits* heeft haer veertich Waghens ende goet convoy ghedaen/om hare bagagie te vervoeren/daer voor Capiteyn *Boecop* in ostagie bleef. Op het Casteel van Meurs heeft sijn Excellentie ghevonden ses schoone stucken Gheschuts/ een seer groot Canon/ schietende vijftich pondt ysers/ twee halve Cartouwen/twee drielinghen/ende twee Velt-stucken/maer gheenen voor-raed van cost/ noch van pulver. Jn het Wapen-huys zijn oock/ nevens andere crijchs-ghereetschap/gevonden vier groote Cabels ofte Cordelen/ elck van acht hondert pondt swaer/ die tot Ceulen gheslaghen waren/ om op die groote Ponten te ghebruycken.

Aldus heeft sijn Princelijcke Excellentie binnen den tijdt van een maendt drie Steden met drie Casteelen inghenomen/te weten/Alpen/Berck/Meurs/ende [**1597.**] den vyandt heeft van selfs *de Camille-schans,* twee mijlen boven Berc gelegen/verloopen ende verlaten/ als de Grave van Hohenloh uyt het Legher nae Duytsch-landt reysende/ ende van eenighe Ruyteren gheconvoyeert zijnde/ daer voor by reedt. Het schijnt dat sy vreesden voor belegheringhe/de welcke sy niet verwachten en wilden: Daer is in ghevonden een Cartouwe / ende twee drielinghen. Sijn Excellentie heeft dese Schanse/die langhe een roof-nest geweest was/stracx doen slechten. Dese Schanse hadde haren name van eenen Jtaliaenschen Capiteyn *Camillo Sachino,* diese ghemaeckt heeft/ een seer godlos Man/ die groote wreetheyt in dese Landen bedreven heeft: Hy noemdese *Mutiliana,* ghelijck dat blijckt uyt een descriptie die hy in een Capelleken heeft schrijven laten / luydende aldus: *Mutiliana me fecit, Mutilianam supra Rhenum fundavi, ubi moriar nescio. Ego Camillus Sachinus hanc inexpugnabilem arcem cum virtute animi & propria pecunia fundavi Anno salutis 1587. militans sub Alexandro Farnesio, in servitio Regis Catholici, in quo loco Attila Gotthorum Rex fundamenta urbis Asciburgi destrustruxit, olim fundati ab Vlisse, & à Publ. Ennio Consule Romano restaurati.*

Oock heeft sijn Excellentie in deser maent van *Augusto* van sijnen vyant verovert ende gecregen alle de Schepen ende besettinghe die hy op den Rijn hadde/ crijghende *LIII. schoone metalen stucken Geschuts,* met veel andere crijchs-rustinghe ende amunitie: Soo dat sijn Excellentie in dese maent van *Augusto* ten rechten is geweest *Augustus,* ofte/vermeerder des Rijcx.

Speramus adhuc augustiora.

Grol by sijn Excellentie beleghert/ende in-ghenomen den *XXVIII. Septembris, Anno 1597.*

[**1597.**] **S**Jjn Princelijcke Excellentie wel wetende/dat het niet ghenoech en is / datmen Steden ende vasticheden winne / ten sy datmen de selfde ooc verware:

> *(Non minor est virtus, quam quaerere parta tueri.)*

Soo bleef hy eenighe daghen lanck met sijn Legher ontrent de nieu-in-ghenomene Steden/ tot dat de grachten/ wallen/ en borst-weeringhen wat hermaeckt / ende de loop-graven gheslecht waren. Dit gheschiedt zijnde/is sijn Excellentie den *VIII. Septembris* op-ghetrocken/ sterck zijnde ontrent ses duysent Man te voet/ ende vijfthien hondert Ruyteren/behalven de Matrosen/ of Scheeps-volck / seer cloeck ende behendich in het aen en afvoeren van het Gheschutt/ met sulckes als daer toe behoort. Sijn Excellentie heeft een Scheeps-Brugge/ ontrent hondert roeden lanck/over den Rijn by Orsoy geslagen/daer het gantsche Legher ten selven daghe over getrocken is/logierende des avonts tusschen de Lippe ende den Rijn. Den *IX.* is sijn Excellentie met het Legher ghetrocken voor by Wesel/ende logierde des avondts te Bruynen in het Landt van Munster. Den *X.* trock hy voor Boeckholt/ ende bleefdien avondt te Aelten by Bredevoort. Den *XI. Septembris* teghen den avont is sijn Excellentie voor Grol gecomen/welcke Stadt *natura loci* sterck is/ende hadde doe ter tijdt vijf Bolwercken/ ende goede strijck-weeren. Jn dese Stadt was Gouverneur *Graef Iohan van Limpurg ende Styrum,* by sich hebbende twaelf Vaendelen Voet-knechten / ende drie Vaenen Ruyteren/die juyst met het aen-comen van 't Legher daer binnen ghecomen waren/daer sijn Excellentie met droeve om en was/veel beter achtende dat sy in een belegerde Stadt besloten [**1597.**] waren / dan dat sy in de naeste garnisoenen of sterckten ligghende/ hare vryheyt behouden hadden/ om steets op de straten te rijden/steghen ende wegen onveylich te maken. Dese Stadt was al vry wat hart aen te tasten: Maer het is ghelijck *Virgilius* seyt:

> - - *Labor omnia vincit*
> *Improbus.*

Sijn Excellentie heeft met acht hondert spaden/ in weynich dagen dese Stadt met ses principale Schansen ende eenige andere wachten eñ loop-graven also om-gravē/datter niemant uyt of in en mochte. Daer zijn wel eenighe uyt-vallen gheschiedt /die schermutselinghen hebben ghecauseert/maer hadden niet veel te beduyden. Sijn Excellentie heeft middelen en weghen ghevonden om het water uyt de Stadts-grachten / ontrent de Beltemer-poorte/te leyden/om also haer des te naerder te comen. Oock heeft *Meester Iean Bouvier,* een seer constich vuyr-wercker/ met vuyrballen drie mael de Stadt/welckes huysen meest met weeck dack ghedeckt zijn/in brande ghebracht/ ende namentlijck op den *XXIIII. Septembris* in der nacht/ zijnder wel veertich huysen verbrandt / de gheheele Stadt soude verbrandt hebben / ten ware de neersticheyt der Borgheren in het blusschen des vuyrs/de Soldaten liepen nae de wallen / ende lieten branden wat branden wilde / sonder een handt daer aen te slaen. Op den *XXV. Septembris* is wederom het vuyr in de Stadt gheschoten/ ende heeft schier soo groote schade ghedaen / als het den voorighen nacht gedaen hadde. Doch boven al heeft sijn Excellentie dese Stadt benauwt ende gedwongen met seven galderijen (dat zijn bedeckte weghen door de grachten) die hy aen

(231)

GROLLA iterum Batavae tulit obsidionis honorem,
MAURITII binis gaudebat victa triumphis,
Cives servantur, miles dimittitur, hoc est
Parcere subjectis, et debellare superbos.

[**1597.**] hare Stadts-wallen bracht / om alsoo in de twee bollewercken ende in hare wallen te comen logieren/stellende noch daer toe vier batterien/ ende op de selfde *XXIIII.* stucken Gheschuts/ om de borst-weeren ende wallen te beschieten/ datter niet een Mensche op en soude connen duyren/te ghelijcke sijne approchen ende wercken onverhinderlijck bevoorderende. Als dese wercken eerst begonnen waren/ liet sijn Excellentie door eenen Trompetter de Stadt op-heysschen: Den welcken de belegherde schimperlijck antwoordden/sy en geloofden niet dat hy van Graef Maurits uyt-gesonden was/ maer wel van yemant van de Staten/ den oorloch niet verstaende: Van op-gheven moest men eerst spreken/ alsmen op den wal ware gecomen/ handt aen handt met malcanderen vechtende.

De Grave van Stierum heeft met sijne Soldaten alle moghelijcke teghen-weere gedaen/ met schieten/uytvallen/ende afsnijdinghe der wercken/die van binnen maeckten oock een halve mane in het Levelder bollewerck/eñ begosten noch eene te maken aen het Gasthuys bollewerck: Midler wijlen sijn Excellentie met sijn galerien tot aen den wal ghecomen zijnde/so heeft hy de Stadt ten tweeden male laten op-heysschen. Als de Gouverneur drie daghen respijts versocht/om aen Graef Herman van den Berge Gouverneur van Gelderlant te schrijven/ ende antwoorde te verwachten: Soo heeft sijn Excellentie de belegherde ontboden/dat sy haer cort beraden souden/ andersins woude hy datelijck voort-varen/ hy en ware niet ghecomen om haer de Stadt af te bidden/ maer met ghewelt te nemen. De belegherde siende ende bevindende /dat haren vyandt haerisoo dichte onder /jae oock [**1597.**] met sapperen ende mineren in hare wercken gecomen was / dat sy met schieten / noch met uyt-vallen niet uyt-richten en conden/oock wel wetende/ dat sy geen ontsett te verwachten en hadden: Soo hebben sy op den *XXVII. Septembris* hare Ghecommitteerde aen sijn Princelijcke Excellentie in het Legher ghesonden/die eyndelijck veraccordeert zijn/dat sy met al hare wapenen ende goederen uyt de Stadt souden trecken/de Ruyteren hare Peerden daer latende / ende dat sy sweeren souden in drie maenden op dese sijde van de Mase teghen de Gheunieerde Landen niet te dienen/ ende dat sy alle de boecken/ pampieren/ registeren/ Landt-saken aen-gaende/ souden leveren in handen van den Cancelier ende Raden des Vorstendoms Geldre/ ende der Graefschap Zutphen/des men haer waghenen en convoy souden gheven / om hare siecke/ ghequetste / ende baggagie te vervoeren tot den Rijn toe. Alle die in de Stadt begeerden te blijven/sy waren Gheestelijck / of Weereltlijck / souden dat mogen doen / sonder eenichsins verseert ofte beschadicht te worden.

Den *XXVIII. Septembris* zijn Ruyteren en Knechten uyt de Stadt ghetrocken/met eenen ongheloovelijcken tros van vrouwen/jongers en baggagie. Sijn Excellentie heeft uyt een vry-willighe beleeftheyt de Ruyteren hare Peerden gheschoncken/ ende hy heeft dese Stadt met ses Vaendelen Soldaten besett/ ende *Ioncker Seino van Dorth, Heere te Dorth,* by provisie tot Gouverneur gemaect/ende op alles goede ordre geset hebbende/is hy van daer op Bredevoort ghetrocken.

Belegheringhe des Stedekens/ende des Casteels *Bredevoort,* ende inneminghe der selfder op den *XII. Octobris, Anno 1597.*

[**1597.**] **N**Ae dat sijn Excellentie de trencheen ofte loop-graven met de batterijen ende andere wercken voor Groll hadde slechten laten/ so is hy den eersten *Octobris* met sijn Legher op-ghebroken/ ende hy is ghecomen voor het Stedeken ende 'tCasteel van *Bredevoort,* in der Graefschap Zutphen gheleghen / alwaer eenen Lorreynois/ghenoemt *Capiteyn Guardot* commandeerde/ by sich hebbende sijn eyghen Vaendel/ende het Vaendel van den Heere van Anholt/ onder het beleyt van den Luytetenant *Brouckhuysen,* 'tsamen sterck zijnde ontrent drie hondert Man/ d'welck ghenoech was nae de grootte der plaetse. Dit Stedeken ende Casteel ligghende rontom in moere ende in broeck-landt/ ende daer en zijn maer twee weghen daermen aen-comen can/den eenen met Waghenen en Peerden / zijnde eenen dijck gemaeckt door het water ende moras/ ende leydet d'eene Poorte in / d'ander uyt/ ende daer is noch eenen enghen voet-padt/ gaende nae het huys ter Walvaert / ende soo voort op Aelten. Soo haest als sijn Excellentie voor Bredevoort ghecomen was/ soo heeft hy ordre ghegheven/ dat de Ruyteren ende Soldaten/ rijs-bossen ofte mutsaerden souden aenbrenghen/ daer by voegende veel horden en plancken/ om over de morasschen ende modderighe weghen te moghen passeren / op sekere bequame plaetsen liet sijn Excellentie een goet deel sacken met aerde gevult/als oock schans-corven en horden brenghen / ende plantte twintich stucken grof Gheschuts / om daer mede te beschieten de beyde Ravelijns / die de beyde Poorten bevryden. Dit alles is met sulcken spoet ende ijlveerdicheyt toe-ghegaen/ onaenghesien den ghestadighen reghen/ ende menichvuldigge morasschen/ dat aldaer wel ghebleken heeft/dat veel handen licht werck maken / ende dat het goet jaghen is met willige honden: [**1567.**] De Boots-gesellen trocken 'tGheschutt tot het Stedeken ende het Casteel aen / met sulcke stoute onversaechtheyt/ als of sy met goede loop-graven bedeckt waren gheweest: Desghelijcken deden oock de Waghen-lieden/ rijs/ deelen/ en horden soo onbeschroemt aen-voerende / als of sy ende hare Peerden (daer sy somtijts meer voor sorghen als voor haer selven) yeder noch een leven in de kiste hadden ghehadt. Als de wercken bestelt ende begonnen waren/ende het Gheschutt geplantt was/soo liet sijn Excellentie het Stedeken ende het Casteel op-heysschen. De belegherde antwoordden/ dat sy het houden wouden voor Godt ende den Coninck tot den laetsten Man/daer by voegende/ghy en hebt die van Groll niet voor; haer daer op verlaten / datmen haer met graven / sapperen / en mineren niet en conde benauwen. Sijn Excellentie om gheen dinck onversocht te laten/ (wetende dat somtijdts moghelijck en doenlijck is 'tgheene datmen meynt niet moghelijck te zijn) heeft besteet te maken een galerije dwers door de gracht/ om ghelijckelijck met schieten ende met sapperen de belegerde te benauwen. Dit alles veerdich zijnde / ende het Gheschutt drie mael los gheschoten wesende / soo heeft sijn Excellentie de Stadt ende het Casteel ten tweeden male doen op-heysschen / haer belovende een goet appoinctement. De belegherde sloeghen dese presentatie simpelijck eñ schimpelijck af/haer hier op verlatende/dat als schoon den wal ende bollewercken plat geschoten waren/de onghevulde gracht haer ghenoechsaem beschermen conde: Niet wetende noch vermoedende/ dat sijn Excellentie vlottende Brugghen hadde / die hy/ alst hem beliefde/ in hare grachten brenghen conde/ om daer mede over te gheraken. Sijn Excellentie

[**1597.**] siende ende bevindende hare obstinaetheyt/ soo heeft hy de halve mane aen 'toosten tot bedeckinghe van de Poorte op-gheworpen/ ende aen 'tsuyd-westen een steenen rondeel/dapperlijck beschoten. Nae een uyre scietens heeft het Schotsche Regiment het Ravalijn bestormt ende inghenomen. De belegherde weerden haer mannelijc met schieten ende met steenen te werpen. Maer siende dat de bresse in hare wercken ghemaeckt/groot ghenoech was/ om niet alleen te voet/ maer oock te peerde eenen storm aen te brenghen / eñ dat sijner Excell. Legher daer toe veerdich stont: So gaven sy teecken van te willen parlamenteren/ eerst door eenen Trommel-slagher/ die sich maer een weynichsken bloot ghevende / stracx met eenen Cartouwen-coeghel gheheel in stucken geslaghen ende wech gheslinghert wierdt: Daer nae met het op-steken harer hoeden op spiesen/ jae de Vrouwen ende Kinderen quamen op den wal/ vielen op hare knien/ ende met ghevouden handen riepen sy / ghenade ghenade. Sijn Excellentie dede op-houden van schieten/ latende het Legher in slach-ordre stille staen/ maer eenen Soldaet op de bresse climmende/ende niemant siende/ soo wenckte hy met sijnen hoet; Stracx quamen de Boots-ghesellen/ Gravers/ ende Soldaten/ die in de loop-graven waren / met een ghedrups ende gheroep aen-loopen/ ende hebben de beyde halve manen inghenomen. Sijn Excellentie woude liever met appoinctement/ dan stormender handt de Stadt inghenomen hebben/ maer de hitte der Soldaten/ insonderheyt der gheener die hare verwanten ende cameraden daer verloren hadden/was so groot / dat sy op de doot/die sy voor oogen sagen/niet en pastē/veel weyniger op het gebot van sijn Excell. Sy vielen aen als Leeuwen. Die van binnen dit siende/ende niet anders wetende dan dat het geheele Leger teecken van stormen gegeven was/liepen sonder ordre na het Casteel toe/ende verlietē de bresse/de welcke de gravers van de approchen/eñ 'tvolck d'welck by de Bies ende [**1597.**] Corck-brugghen bestelt was/ in-namen/ eer noch yemant van den gheenen die ghereet stonden om te stormen /voorts ghemarcheert waren. Eer die vluchtende Soldaten in het Casteel conden gheraken/ zijn haerder wel tseventich achter-haelt ende doodt gheslaghen. Het Casteel werdt datelijck over-ghelevert op ghenade ende onghenade/ sonder eenich verdingh. Capiteyn *Guardot* vreesende soo wel van sijn eyghen volck / als van sijnen vyandt doodt gheslaghen te worden/ verstack hem in een mine/ ghevonden ende voor den dach ghebracht zijnde/ heeft sijn Excellentie hem het leven gheschoncken/ ghelijck hy oock allen anderen Officieren ende Soldaten gedaen heeft / betoonende sijn aen-gheborene goedertierenheyt: De beyde Capiteyn-Luytenanten ernstlijck bestraffende / dat sy met haere hardneckicheyt / de Stadt ende inwoonders om hare welvaert gebracht hadden: Doch sy moesten alle gaer rantsoen betalen/ nae crijchs-ordre / (d'welck onder de Soldaten verdeylt is/ sonder dat sijn Excellentie een stuyver daer van ghenoten heeft/) ende sy moesten sweeren/ dat sy in drie maenden aen dese sijde der Mase niet dienen en souden. Sijn Excellentie soude geern het berooven ende plunderen der schamele Borghers/ende anderer luyden/ die haer goet hier in / als in een vaste plaetse ghevluchtt hadden / verhindert hebben/ doch ten conde niet zijn/die eerst in ghevallen waren/ hadden al stracx begonnen te plunderen / soo dat eenighe haer goet meest quijt waren / eer sijn Excellentie conde ordre stellen; ende dat noch het elendichste was/ eenen Soldaet by nachte in sijn logement willende eenighen buyt soecken / nam een handt vol stroo in de handt / by ghebreck van keerse/d'welck hy onstekenke / ende daer mede door het huys gaende/ het huys heeft aen brandt ghesteken / daer door voorts den brandt in de benaebuyrde huysen ghecomen is/ ende

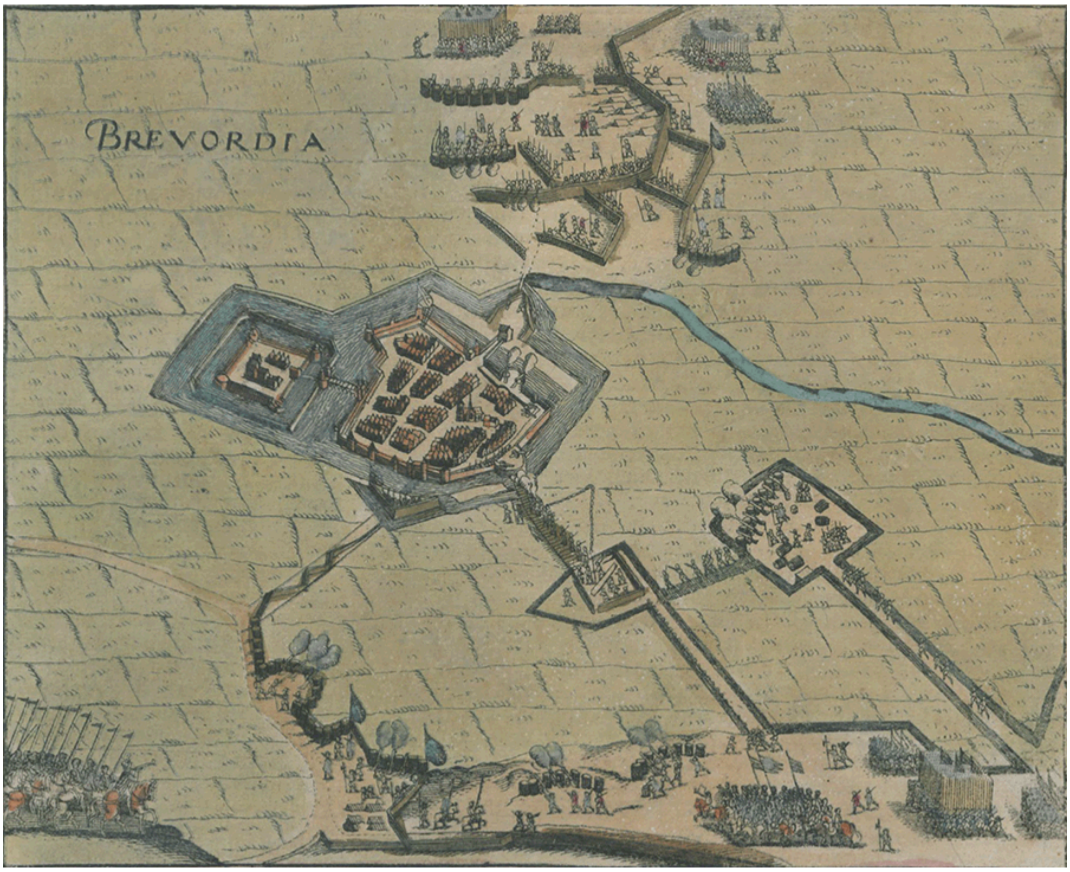

(232)

Ecce etiam palmis devicta B*REVORDA* *superbit,*
NASSOVII, quam vis fuerit sita sede palustri,
Intereunt Cives, pereunt quoque Martis alumni,
Cum spes nulla Duces teniere obstant fortibus armis.

[**1597.**] het gantsche Stedeken af-ghebrandt / op acht huysen nae/meest met riet en stroo ghedeckt zijnde. Doch andere seyden/dat desen brandt ghecomen was van eenen vyer-coeghel/die in der Stadt gheschoten zijnde/ onghelescht was blijven ligghen/ ende daer nae [**1597.**] van selfs ontfunckte. Sijn Excellentie heeft voor Bredevoort meer volcx verloren/ als voor een van alle de plaetsen die hy dit jaer in-ghenomen heeft.

Belegheringhe ende in-neminghe der Steden *Enschede, Oldenseel,* ende *Ootmaersen,* den *18. 21.* ende *23. Octobris, 1597.*

[**1597.**] **A**Ls sijn Excellentie sijn Legher eenige dagen hadde rusten laten / ende ordre ghestelt hadde op het slechten der loop-graven en batterijen/als mede op eenighe fortificatien/ soo is hy op-ghebroken/ende den *18. Octobris* voor Enschede ghecomen / een Stedeken in de Twente gheleghen/ eenen aerdenen wal ende twee grachten hebbende/jae *Conte Mario Martinengo,* die veel jaren hier gheregneert ende huys ghehouden hadde/ die hadder seven bolle-wercken om-her maken laten / flancquerende op malcanderen. Sijn Excellentie heeft hier twaelf stucken Gheschuts voor ghebracht/ende haer laten op-heysschen. Capiteyn *Vasquez* ende *Grootvelt* sonden twee Mannen uyt om te sien of het Gheschutt daer voor ghebracht was/ d'welck sy bevindende alsoo te zijn / ende gheen ontsett vermoedende/ op dat het haer niet en ginge als die van Bredevoort/ soo zijn sy noch des self den daechs veraccordeert de Stadt op te gheven/midts dat sy met hare wapenen ende baggagie souden uyt-trecken/belovende in drie maenden aen dese sijde van de Mase den Coninc van Hispanien niet dienen. Daer zijn op den *19. Octobris* heel vroech uyt-getrocken ontrent hondert ende thien Man / onder twee Vaendels.

Des anderen daechs is sijn Princel. Excellentie met het Legher voor *Oldenseel/* ligghende een mijle van Enschede/ ghecomen/ zijnde de Hooft-stadt van Twente/hebbende drie muyren ende drie grachten rontom her. Het is een van de oudtste Steden [**1597.**] van Overyssel/ ende is cirkel rondt/ ende hadde doe neghen bolle-wercken. Daer laghen binnen ontrent ses hondert Soldaten/ ende de Burgherije isser tamelijck sterck. Sijn Excellentie heeft terstont de loopgraven ende batterijen doen maken/ ende met eenighe stucken Gheschuts laten schieten / terwijle de beddinghen voor de principale batterijen ghemaeckt wierden; Doch eer de selfde ghereet waren/so hebben de Borghers met de Capiteyns ende 'tCrijchsvolck ghehandelt / ende soo wijdt versproken/dat sy den *22. Octobris* om te appointeren uyt-sonden Capiteyn *Borch-grave,* den Vaendrich van *Capiteyn Egmont,* ende twee van den Magistraet/ want sy wel wisten/dat sy doch in het corte ofte in't lange moesten vervallen in de handen harer vyanden/gheen ontsett voor handen zijnde/ ende sijn Excellentie vast besich zijnde om het water uyt hare grachten te leyden/ende haer met schieten te benauwen/ ende de Stadt met de huysen te bederven. Sy zijn veraccordeert des avondts ontrent elf uyren/ op het appointement van die van Enschede/doch dit noch daer by bedingende/ dat alle de Borghers ende inwoonders/die soo haest niet vertrecken en conden/ ende nochtans begeerden te vertrecken / drie maenden tijdts hebben souden om ordre te stellen op hare saken/ ende als dan onverhinderlijc met hare goederen te mogen reysen en trecken waer het haer believen soude. Alle die begeerden te

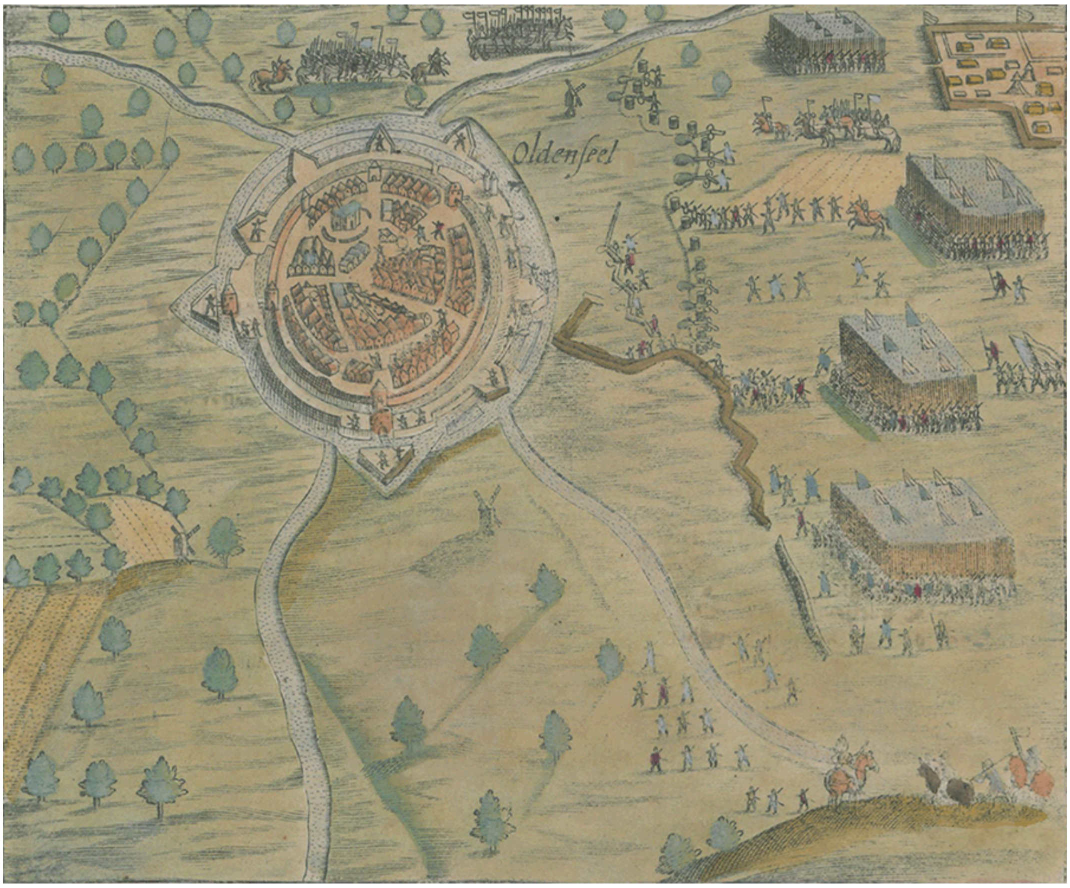

(233)

NASSOVIO hinc Arces reliquae ceciuere subasta,
Felix illa dic^s, quae te fortissime bello
Intulit his arvis, felix qui prima locasti
Oppressis laturus opem vestigia campis.

[**1597.**] blijven/ sy waren Gheestelijck/ of Weereltlijck/die souden ghetracteert worden als de Borghers ende inwoonders der anderer Steden in de Gheunieerde Provincien. Het Spaens garnisoen is den *23. Octobris* uyt Oldenseel ghetrocken/ met ses vlieghende Vaendels / ontrent vier hondert Man sterck.

Ten selven dage is sijn *Princelijcke Excellentie* daer binnen ghetrocken/ met sijn Genade *Graef VVilhelm van Nassou,* ende met me Vrouwe de Princesse van Oranien Weduwe/ die om eenighe noodtwendighe oorsaken in het Legher voor Oldenseel ghecomen was. Daer zijn in-ghevonden veel yseren stucken/ doch maer drie coperen stucken Gheschuts/ende ontrent seven duysent pondt pulvers. Sijn Excellentie heeft tot Gouverneur binnen Oldenseel ghestelt *Iacques Meurs een Schotsman,* die dese Landen lange ende ghetrouwelijck ghedient heeft.

Als sijn Excellentie met sijn gheheel Legher voor Oldenseel ghecomen was / soo heeft hy Grave *Georjaen Everard van Solms* met twee Regimenten Voetknechten / ende eenighe Ruyteren nae *Ootmarsen,* oock een Twentisch Stedeken / ghesonden/ met vier stucken Gheschuts/vermoedende dat sy doen souden als die van Enschede ghedaen hadden. De Grave van Solms voor Ootmarsen ghecomen zijnde / heeft het Stedeken op-gheheyscht/ maer *Capiteyn Otto van den Sande* heeft sulckes gheweyghert. Op den *21. Octobris* het Gheschut gheplant zijnde/ ende drie [**1597.**] voleen gheschoten zijnde/ soo hebben die van binnen des selfden daechs gheappoincteert/ ende haer ghegheven in handen van den Grave van Solms / op het appoinctement van Enschede/ sy zijnder oock stracx op den *21. Octobris* uyt-ghetrocken/sterck zijnde ontrent hondert en dertich Man. Daer zijn in de Stadt ghevonden twee metalen Falconetten / ende twee yseren stucken/met ontrent acht hondert pondt busse-cruyt / ende twee hondert pondt lonten/ met hondert ende twaelf coeghelen/ ende weynich andere provisie. Die in het Stedeken ende Fort van *Goor* lagen/siende hoe het met hare naebuyr-steden af-liep/ so en dorsten sy de aen-comste van sijn Excellentie niet verwachten / maer verliepen ende verlieten haer plaetse sonder scheut of slach te verwachten.

Doch alsoo de ghene die meester van 'tvelt is/oock lichtelijck meester van Enschede / Ootmarsen/ ende Goor can worden/ soo heeft sijn Princelijcke Excellentie/ op datmen het Legher door al te veel besettinghen van Steden ende vasticheden de te weynigher soude behoeven te versplitteren ende verdeylen/ goet ghevonden / de selfde te demanteleren ofte van hare vesten te ontblooten/ ghelijck oock corts hier nae gheschiedt is/met advijs/so der Generale Staten/als der Staten of Gedeputeerde der Lantschap van Overyssel.

Linghen beleghert / ende in-ghenomen den *XII. Novembris, Anno 1597.*

[**1597.**] **O**P den *XXVI. Octobris stylo novo* is Prince Maurits met sijn gheheele Legher van Oldenseel op-getrocken/ende hy is den *XXVIII.* over de Eems ghepasseert/ende ghecomen voor Linghen/ de uyterste frontier-plaetse van Neder-landt/zijnde een hooghe Heerlijckheyt/bestaende uyt Stadt/ Casteel/ ende vier Dorperen / welcke de Keyser *Carolus V. Anno 1546.* met de Graefschap Tecklenborgh / ende de Heerlijckheyt van Reede / by confiscatie/*Graef Coenraet van Tecklenborgh* afnam/ midts hy zijnde van 'tSmalcaldisch verbondt/teghen sijne Keyserlijcke Majesteyt de oorloge hadde helpen voeren. Dese Heerlijckheden vergaf de Keyser aen *Maximiliaen van Egmont, Grave van Bueren,* voor de ghetrouwe diensten die hy hem ende den Rijcke ghedaen hadde. Doch daer nae is dese Heerlijckheyt wederom/als een Gelders leen/in handen van den Keyser ghecomen. Ende nae der handt hebbense de Heeren Staten sijner Excellentie Heer Vader / den Prince van Oranien wederom gheschoncken/voor een cleyne recompense van de groote diensten die hy langhe ende vele met sijne groote schade / desen Landen ghedaen hadde.

Doe sijn Excellentie voor dese Stadt quam/so was sy seer wel versien/soo van bolle-wercken/vesten/en andere fortificatien / als met garnisoen ende allerley noodt-wendigen voor-raet om een belegeringhe af te wachten. Het Casteel lach in vier aerden bolle-wercken of rondeelen besloten. De Stadt was beset met dobbele grachten en vesten/vier bolle-wercken / ende drie Ravelijns. Daer laghen in garnisoen drie stercke Vaendelen Voet-knechten/ende een Vane Ruyteren/ 'tsamen sterck ontrent ses hondert Man. Daer was Gouverneur binnen *Graef Frederick van den Berghe,* eñ by hem was *N. Laukema* Overste Luytenant van [**1597.**] *Verdugo.* Die van der Stadt merckende dat het op haer ghemunt was/ hebben de naeste huysen ende groote schaep-stallen / welcker vele ontrent de Stadt waren / ende eenen meulen / doen af-branden/ om de in-legeringe aldaer te beletten: Oock hebben sy eenige uyt-vallen ende schermutselingen gedaen/doch sy zijn elcke reyse met schade te rugge gedreven: Sy schoten ooc so dapper uyt de Stadt ende het Casteel / dat het scheen dat sy gheheel in het vyer stonden/maer raecktender weynich. Den *31. Octobris* ende den eersten *Novembris* zijnder eenige stucken Gheschuts geplant/ met de welcke sijn Excellentie heeft laten schieten op de defensien des vyandts/ midler wijle tot de Stadt aen approcherende ofte naderende. Den derden ende vierden *Novembris* zijn der Staten Soldaten ghecomen tot in den voet van het Ravelijn dat voor de Molen-poorte leyt / daer sy een mine van die van binnen hebben ghevonden/ ende te schande gemaeckt. Doch als de Soldaten het busse-cruyt uyt de mine namen ende in hare hoeden wech-droeghen / hebben die van binnen met peck-cransen ende brandende reepen soo dicke ende dapper gheworpen/dat het bussecruyt in brande ghecomen zijnde/ eenighe Soldaten ende Mineurs verbrandde. Den vijf den *Novembris* hebben sijner Excellentie Soldaten een Ravelijn voor de Leucke-poorte in-ghenomen ende in-ghehouden. Den sevensten ende achtsten *Novembris* heeft sijn Excellentie begonnen den belegherden het water te benemen. Den twaelfden heeft sijn Excellentie het Casteel met *24.* stucken Gheschuts doen beschieten/ beginnende 'smorghens te acht uyren tot 'snae-middach te vier uyren/midler wijle onder de bescherminge van het Geschut twee rondeelen onder-gravende.

[**1597.**] Het schieten een weynichsken op-houdende/heeft sijn Excellentie de Stadt doen op-eysschen: die van binnen begeerden drie uyren tijdts om haer te beraden/ ende datmen midler wijle van schieten en graven soude op-houden. Sijn Excellentie en heeft haer ghenen tijdt willen gunnen / maer heeft haer ontboden/ dat dit de eerste ende laetste op-heysschinghe wesen soude/dat hy stracx met alle gewelt ende rigeur woude voort-varen / sonder eenich ghespreck ghehoor te gheven: Derhalven hebben sy datelijck Gyselaers versocht / ende hebben hare Ghesanten uyt-ghesonden / die met den duysteren avondt met sijn Excellentie verdraghen zijn/op dese conditien/dat sy des anderen daechs met Peerden en Wapenen/Cornette en Vaendels/bagghe ende baggagije over Rijn en Mase trecken souden / ende in drie maenden aen dese sijde der selfder niet te dienen: Als ooc dat sy alle de pampieren ende boecken / aengaende de domeynen van den Lande/ in handen van sijn Excellentie leveren souden: Oock wierden haer vijftich waghens ghegeven tot bevoorderinge van hare eerste dach-rense. Alle Borghers ende Officieren souden moghen ses weken lanck binnen de Stadt blijven/om hare saken te verrichten/ ende als dan/die niet blijven en wilden/ met paspoort vertrecken. Sijn Excellentie heeft Graef Frederick van den Berghe op sijn ernstich versoeck / toe-ghelaten op den *13. Novembris* noch binnen Linghen te blijven/ midts dat de Spaensche van het Casteel souden trecken / ende Capiteyn *Marten Cobbe,* die het commandement aldaer wierdt bevolen/ met sijn Vaendel op het Casteel/ ende Capiteyn [**1597.**] *Teylinghen* met sijn Vaendel in de Stadt souden comen. Soo zijn sy dan eerst den *14.* uyt-ghetrocken / sterck zijnde ontrent vijfhondert weerbare Mannen te voet/ ende een Vane Ruyters. Sijn Excellentie heeft daer binnen gevonden een heel Canon/ twee halve / een Slanghe/ drie halve / een Falconet/ ende twee Mortieren / met veel Haken / ende wel twaelf duysent pondt busse cruyt. Dit is een jaer geweest/ in het welcke Godt de Heere / ghelooft moet hy sijn in eeuwicheyt / sijnen seghen merckelijck over dese Landen ende sijn Princelijcke Excellentie ghestreckt heeft/ *want hy heeft in drie maenden tijdts ghewonnen ende in-ghenomen neghen vaste Steden, ende vijf Casteelen, passerende met sijn Leger seven Rivieren, de Oorloch-schepen ende VVt-ligghers des vvandts, die hem den pas verhinderen wouden, verdryvende. In desen tocht heeft sijn Excellentie over-wonnen wel vijf duysent van sijne vyanden, al oude Crijchs-lieden, gheleyt ende ghecommandeert by Graven ende oude Colonellen, Ritmeesteren, Capiteynen, ende Officieren, in die Quartieren wel bedreven, ligghende in vaste, bemuyrde, ende bewalde Steden ende Casteelen. Door het in-nemen deser Steden heeft sijn Excellentie den Rijn-stroom ghevryet, als ooc de geheele Graefschap Zutphen, Overyssel, Drente, Twente, Frieslant, ende de Omme-landen, zijnde in grootte wel de vierde paert van de 17. Neder-lantsche Provincien. Ende dit alles heeft Godt de Heere door sijn Excellentie uyt-gerichtt, dewyle de Vorsteljcke Cardinael wel sestich duysent Man in gagie hadde.*

Als 'sWeerelts Vorsten meenen/
   Hoe wel loopt ons den bal.
Soo schickt Godt dickwils eenen
   Die't haer weer af-wint al.

(234)

Francisco de Mendoza Admirant van Arragon/ Uelt-Overste van weghen den Coninck van Hispanien / ende Arch-Hertoghen.

[**1597.**] **B**Enevens veel andere cloecke Velt-Overste ende beleyders des Crijchs/die de Coninc van Hispanien ghebruyckt heeft om de Geunieerde Neder-landtsche Provincien den Crijch aen te doen/ is oock gheweest *Francisco de Mendoza, Admirant van Arragon, Marquis van Guadalesta, ende van Iamaica, Commandeur van Val de Pennas, van de ordre van Calatrava, opper-Hof-meester van den seer machtighen Coninck van Hispanien, ende opperste President des Crijchs-raedts: Als oock opper-Hof-meester van den seer doorluchtighen Alberto, Arch-Hertoghe van Oosten-rijck, ende Capiteyn van de lichte Peerden, &c.* Het gheslachte van de Mendozen is in Hispanien een seer oudt ende treffelijck gheslachte/ ende van de voornaemste onder de ghene die ghenoemt worden *los Grandos,* ende meest vertroude dienaers des Conincx van Hispanien. Eenen *Don Bernardin de Mendoza,* is ten tijde van *Duc d'Alba* hier in Neder-landt geweest *Mastro del Campo,* ofte Colonel over een Regiment Spaeujaerden/ende hy heeft de Neder-lantsche [**1597.**] crijghen van die tijden beschreven/ seer favoorabel voor de Spaensche Natie/ veerdich ende cloeck zijnde soo wel met de penne/ als met de lance/ tot dienst ende eere van sijnen Coninck. Nae der handt is hy als Ambassadeur in Enghelandt ghesonden/ ende noch daer in Vranckrijck/ alwaer hy den Coninck van Hispanien groote diensten ghedaen heeft/ insonderheyt als hy de Stadt van *Paris* in-gehouden heeft voor sijnen Coninck ende de *Ligue.* Sijnen oudtsten Broeder / Grave van de *Corogne,* is *Viceroy* in Jndien gheweest. Het gheslachte der Mendozen is van ouden tijden her de Rooms-paepsche Religie seer toe-ghedaen gheweest: Sy voeren in haer wapen het *Ave Maria,* in een Asuren ofte in een groen-graen velt.

Wat aen-gaet de wercken ende daden van *Don Francisco de Mendoza,* daer van sal in het vervolch deser Historie breeder ghesproken worden.

Spaensche Heeren lof te gheven
Acht'ick maer verloren pijn:
Seght haer niet/*Ghy zijt verheven?*
Want sy weten dat sy't zijn.

(235)
FRANCISCUS DE MENDOZA / ADMIRAN: AB ARRAGON. MIL: REG: HI: PR.

Hoe *d'Admirant* het huys te *Broec* beleghert ende in-ghecreghen heeft/seer schandelijck vermoordende den Grave/ende veel andere. *Anno 1598.*

[**1598.**] **A**L hoe wel den gheheelen handel des Admirants in de neutrale Landen/wel weerdich ware op het lange ende breede verhaelt ende beschreven te worden: Nochtans dewijle mijn voor-nemen niet en is voor dit mael een vol-comen Historie der Neder-landtsche geschiedenissen aen den dach te gheven/maer alleen in het corte te verhalen de voornaemste belegheringhen ende slachtinghen dese naeste veertich jaren hier in Neder-lant gebeurt: Soo en sal ick maer in het corte sijnen tocht aen-roeren/ met het verhael der schrickelijcker moordt aen *Grave VVierich van Daun Grave van Falckensteyn,* op het huys te Broeck begaen.

Corts nae dat de Vorstelijcke Cardinael *Albertus van Oostenrijck* uyt Neder-landt nae Hispanien ghereyst was/ om aldaer te trouwen *Isabella Clara Eugenia,* des Conincx *Philippi II.* van Hispanien oudtste Dochter: Soo heeft *Francisco de Mendoza Admirant van Arragon,* den welcken de Crijchs-saken bevolen waren/ het gheheele Legher des Conincx van Hispanien nae den Rijn aen ghevoert / ende so voorts in het Sticht van Munster / ende andere om-ligghende Vorstendoemen ende Landen.

Dit Spaensche Legher was sterck ontrent twintich duysent Man te voet / ende twee duysent vijfhondert Ruyteren / nae het uyt-wijsen der Monsterrollen/diemen by eenen ghevanghenen Commissaris gevonden heeft. Maer het gesleep van Hoeren/Jonghers/Soetelaers/ende allerley onnut gespuys/was soo groot ende soo veele/dat het gheheel Legher over de sestich duysent Menschen groot was/ by sich hebbende wel seven duysent trof-waghens. Waer dese hongherige onbetaelde Sprinck-hanen quamen/daer richtten sy groote verwoestinghe aen/ alles cael af etende ende verdervende. Dit was noch van het minste/maer [**1598.**] veel aerme Huys-lieden/die neutrael waren/ sneden sy neus en ooren af/ende bedreven over al onuytsprekelijcken moetwille eñ ontucht met hoerdom/ overspel/ ende vercrachtinghe der Vrouwen/dwingende mannen ende ouders sulckes aen te sien: Jtem roovende/stelende/stootende/slaende/ende brandende al waer sy by ofte ontrent quamen. Sy hebben op verscheydene plaetsen de Craem-vrouwen ende hare jonghe Kinderkens vermoordt: Sy en beroofden ende en plunderden niet alleen der ghemeyner Boeren ende Borgeren huysen/maer oock veeler Heeren ende Edel-lieden Casteelen/ selfs der gheener die *salve-guarde* hadden van *Alberto* den Vorstelijcken Cardinael: Oock wel der gheener die goet Spaens ende Paeps waren. By het rooven ende plunderen is het niet ghebleven/ maer dese wreede tyrannen hebben oock veel Menschen seer schrickelijck ghepijnicht ende vermoordt / die bradende aen speten / haer gheheele lichaem met messen ende priemen pijcquerende / ghelijck de Cleer-makers de wambaysen doen: Eenighe hebben sy met bloote voeten tegen een heete vuyr gesett ende ghebraden/bedrijvende onmenschelijcke ende Barbarissche wreetheden/ van welcken allen op een ander tijdt ende plaetse / belieft het Godt / wijdtluftigher sal ghesproken worden/als oock van het innemen ende besetten der Steden in de Vorstendoemen Bergh/ Gulich/Cleef/ Munster/*&c.*

Grave VVierich van Daun, Grave van Falckensteyn, een ondersaet des Rijcx / hoorende de groote wreedtheyt ende tyrannije deses Spaenschen Leghers/heeft tot bewaringhe sijnes huyses Broeck / aen de Roere gheleghen/daer op ghenomen hondert Soldaten/die hem van den Vorst van Cleve/oft Vorstelijcke Raden

(236)

Cui TAGUS Hesperijs ad mentem volvitur undis,
Cui Siculi semper, cui dives AMERICA paret,
Paret et antiquis ROMANIS aemullus AFER,
MENDOZAM mittit Comites, populosqȝ trucidans.

[**1598.**] wierden toe-gesonden/ ende ontrent ander half hondert Boeren/met de welcke hy hoopte sijn Casteel in te houden/ende sijne ondersaten/ die tot hem op het huys vluchtten/te beschermen/indien hem de Spaensche quamen bespringhen. Hy heeft de Soldaten wel ernstlijck bevolen/ als ooc de Huys-lieden/dat sy haer als neutrale draghen souden/den Spaenschen gheen schade eerst toe-voeghende / maer dat sy alleen hare schade souden weeren ende keeren soo veel als sy met voeghe doen conden. Doch sijn Ghenade vertroude ende verliet sich principalijck op de *salve-guarde* van den Admirant. Maer alsoo dit huys den Spaenschen wat hinderlijck was in haer streupen ende rooven/ doch insonderheyt om dat desen Grave de Ghereformeerde Religie toe-ghedaen was/ als oock om dat hy als een Vader-landt lievende Heere/ sich meermaels ghestelt hadde teghens de Spaens-gesinde Raden ende Pentionarisen in de Vorstendoemen Gulich/ Cleef/Bergh/*&c.* Soo heeft de Admirant goet gevonden het huys Broeck te gaen belegheren; Tot welcken eynde hy derwaerts gesondē heeft *Fernando Lopez,* die met ettelijc Geschut eñ eenige Regimenten Crijchs-volcx daer voor gecomen is den *VII. Oct. st. n.* eñ heeft het huys des morgens ontrent acht uyren laten berunnen/eñ stracx doen opheysschen in den name des Conincx van Hispanien/ sijn Ghenade door vier Capiteyns sendende eenen brief in het Latijn geschreven/deses inhouts: Dat sijner Ghenaden Soldaten eenighe van sijn Legher op fouragie rijdende/hadden doodt gheslaghen/eenighe de Peerden af-ghenomen/ d'welck hem niet langher en stondt te dulden nochte te lijden: Maer woude hebben / dat de Grave die Soldaten/die sulcx ghedaen hadden/ datelijck soude straffen/ofte datmense hem over-leveren soude/ om nae behooren gestraft te worden/indien hy dit woude doen/eñ op het huys Spaens garnisoen nemen/ende daer op blijven laten/so lange als des Conincx Leger in die quartieren blijven souden: So soude hy voor sijn [**1598.**] persoon/huys-gesin/ende goederen onbeschadicht blijven. De Grave heeft hier op geantwoort/dat hy geen schult en hadde aen sulckes daer mede sy hem beschuldichden/hadde yemant van sijn volc buytē sijnen last yets gedaē/sulckes gebleken zijnde/soude hyse straffen na behooren. Belangende het overgevē des Casteels/ daer op antwoorde hy/ dat het een Leen-goet was des Hertogen van Gulich/Cleef/Bergh/*&c.* d'welck hy behoudens eedt en eere/ niet en mocht overgheven sonder wille eñ voorwete sijnes genadichsten Heeren.

Soo haest als de Grave den Spaenschen dese antwoorde ghegheven hadde/ so zijn sy nae haer Legher toe ghegaen/ ende hebben stracx met vier grove stucken Gheschuts het Casteel beschoten / den gheheelen dach lanck tot op den avondt/doende daer op drie en vijftich scheuten/daer mede sy groote schade aen het huys deden/ want het gheenen aerdenen wal noch muyr rontom her en heeft. Des volghenden nachts hebben de Spaensche met hacken ende graven so veel uyt-gerichtt/tot dat sy aen de muyr des Casteels gecomen zijn / soo datmen haer met schieten gheenschade noch hinder van het huys doen en conde. De Grave zijnde een Heere van groote couragie/ en soude dit sijn Casteel noch niet over-gelevert hebben/ware sijn volck soo wel ghehertt gheweest als hy was: Maer siende dat sy meest tot appoincteren geneycht waren/ ende *Fernando Lopez,* ende noch eenen Spaenschen Colonel in des Admirants name/hem goet appoinctement toe-seyden/soo is hy des morghens vroech op den *VIII. Octobris* met haer verdongen ende verdraghen/ dat hy het huys in hare handen stellen soude/ mits belofte / dat hy alle die by hem waren / noch aen lijf/noch aen goet niet en souden ghequestst noch beleedicht worden: Maer de Spaensche bedonghen /dat de Soldaten ende Boeren sonder wapen of gheweer van het huys trecken souden; welcke laetste conditie

[**1598.**] (als stracx daer nae gebleken heeft) de Spaenjaerden bedonghen/op dat sy des te ghemackelijcker de selfde souden connen vermoorden. Dit verdrach ghetroffen zijnde/ soo heeft *Graef Iohan van Styrum,* die in het Spaensche Legher was/ ende wel merckte watter op handen was/ den Grave van Broeck heymelijck ghewaerschout ende vermaent/dat hy sich versteken ofte wech maken soude. Maer desen vromen Duytschen Grave niet genoechsaem kennende der Spaenjaerden trouloosheyt /is op het huys ghebleven/ende hy heeft de Capiteyns/ die op het huys quamen aen sijner tafel ghesett/ende goet chier aen-ghedaen.

De Grave/ om het verdrach nae te leven/ liet sijn Soldaten sonder gheweer ende wapen van het huys af-gaen/ die beneden op het pleyn der Poorte van de Spaensche Ruyteren zijn aenghevallen/ghehouwen ende door-steken/by nae alle de Soldaten ende Boeren die van het huys quamen/ sijn aldaer seer schendelijck vermoordt gheworden; de Spaenjaerden dwonghen haer eerst dat sy haer naeckt ontcleeden moesten/ op dat de cleederen der gheener die sy vermoorden wouden/niet en souden bebloedt/door-houwen ofte gheschoten worden: Meer verschoonende de cleederen/ dan de menschen. Gheduyrende dit slachten en moorden der menschen/so is het gebeurt/ dat een van de Soldaten die mede op het huys gheweest was/siende het schrickelijck moorden aengaen/ ende hy daer naeckt stondt/ verwachtende alle ooghenblick dat hy oock geslachtt soude worden/so riep hy in sijnen anghst ende benautheyt *Iesus Maria.* D'welck een van de Spaenjaerden hoorende/so sprac hy/*bon Christiano,* ende schonck hem het leven om des woordts wille: Doch de Spaenjaert was in sijn opinie bedroghen / want desen Soldaet was de Ghereformeerde Religie toe-gedaen/ ende die woorden waren hem onverhoets in sijner verbaestheyt ontvloghen. Eenighe van des Admirants Soldaten tastten den Grave selfs aen/ ende namen hem den hoet van [**1568.**] 'thooft/ ruckten hem de craghe van den hals/ ende sijn rapier ende ponjaert van het lijf/ ende stieten hem dat hy onder de Peerden quam te liggen/ende sy souden hem voor seker daer vermoordt hebben / hadde hem niet eenen Spaenschen Capiteyn ontsett ende op het huys gheleyt. Daer was een schrickelijck geroep/ *brenght Peerden, brenght Peerden, dat wy dese Lutheranen in vier stucken scheuren:* Stracx viel een yeder aen het plunderen / alle camers/ kisten en kasten opslaende / ende roovende al wat sy vonden / gelt/cleederen/juweelen/linnen/wollen/sijde/fluweel/*&c.* Daer was seer veel coorns op het Casteel/d'welck de Huys-lieden daer rontom her op ghevluchtt hadden/ d'welck meest in sacken stondt: Dit hebben de Spaensche uyt-ghestortt ende schendelijck vertreden. Alsser niet meer op het huys te rooven noch te plunderen en was/ soo zijn sy daer af-ghetrocken/ latende op het huys tot besettinghe een Compagnije Spaenjaerden ende twee Walsche. Doch des selfden daechs trockender de Walen af/ ende daer bleven alleen sestich of seventich Spaenjaerden op het huys/die den Grave toe-lieten over al door het huys te gaen / ende gaven sijnen Rentemeester alle de sleutelen wederom/na dat sy alle schappē en schappraen haddē uytgerooft. Der Soldaten Hoeren sachmen daer stracx gaen proncken met der Gravinnen eñ Jofferen schoone cleederen eñ cieraet. Des Gravē Gemael met de jonge Gravinnen eñ Jofferen waren by tijdts van het huys gegaen/eñ na den Herdenbergh gevluchtt. *Philips VVilhelm van Bernsau Heere van Hardenbergh ende Langenbergh, des Graven van Broeck suster Sone,* is alleen by sijnen oom op het huys gheleven/ sich stedes aen sijner sijde vervoeghende ende by hem slapende / tot dat sy hem met bloote rapiers van de camer ghejaecht hebben/ niet connende lijden dat desen jonghen Heere by sijn oom blijven soude in sijnen hooghen noodt ende groote

[**1598.**] bedroeffenisse. Weslhalven hy hem op de vlucht begheven heeft / ende is door Godes wonderbaerlijcke beschickinghe deser bloedigher tyrannen handen ontcomen/ Godt de Heere hem sparende tot dienst sijnes Dader-landts. Doch eer noch de Heere van Hardenbergh van sijnen lieven Oom de Grave van Broeck ghescheyden wierdt/ soo hadde hy hem in den duysteren nacht een seer schoone dubbelde gouden keten onder de cleederen om het lijf ghedaen/die sijn Ghenade seer lief was / om datse hem van sijne voor-ouderen was aen-geerft; welcke keten als corts hier nae den Heere van Hardenbergh op een seker oort ghetoont wierdt / soo heeft hy daer uyt sekerlijck besloten / dat sijnen lieven Oom voor seker om den hals ghebracht was / d'welck hem de tranen uyt de ooghen gheperft heeft. Hy en was in sijne meyninghe niet bedroghen/ want op den *XI. Octobris,* zijnde Sondach / hebben des nae-middaechs twee Spaenjaerden met blaeuwe Casacken/den Grave ghenoodicht met haer van het huys af te gaen / om in de Hoven te gaen spacieren / d'welck of wel sijn Ghenade niet geern en dede/ te vooren wel wetende/dat hy niet dan sijnen onwille ende groote hert-seer aen de doode ende verslaghene daer om her ligghende / sien en soude: Soo en dorst hy dit even wel niet weygheren. Hy is van dese Moordenaers als een Schap ter slacht-banck gheleydet: Een van sijne Dienaers/ genoemt *Goethert Hensgen,* volchde hem. Sy zijn t'samen door den Cruyt-hof gegaen / ende de Spaenjaerden en wouden niet lijden dat sijn Ghenade eenich gheweer in de handt hebben soude: Doch hy nam een stocxken van der aerden op/ d'welck in den Cruyt-hof lach/ende hy ginck also met dese Moordenaers al sachtgens spaceren nae den Water-meulen ende Visch-slach. De Grave niet connende met de Spaensche Soldaten spreken / wees haer dat sy de fuycke lichten ende den visch die daer in was uyt-nemen souden. Doch ten was haer daerom niet te doen/hy selfs was de visch daer hy op loerden/ [**1598.**] want een van dese Spaenjaerden heeft den Grave met eenen Veder-spriet eenen stercken slach gegeven in den slaep van den hoofde/so dat hy stracx ter aerde viel/roepende *o Iesu,* d'welck desen Moordenaer hoorende / ende siende dat de Grave noch leefde/ so trock hy sijn rapier uyt de scheyde / ende door-stack hem/ doe riep de Grave noch eens/doch commerlijc/*o Iesu,* ende gaf den gheest: Het doode lichaem sleepten de Spaensche in een huysken daer by der hant staende/ d'welck sy in brande staken/den vromen Grave in ende met huysken tot assche toe verbrandende / principalijck uyt haet van de Religie / want desen Heere langhe tijdt de Ghereformeerde Religie was toe-gedaen gheweest. Dat dit alsoo gheschiedt sy ghelijck alreets verhaelt is/heeft by eede voor de Vorstelijcke Raden te Dusseldorp op den *14. Octobris* verclaert de boven-ghenoemde *Goethert Hensgen,* die sijnen Heere gevolcht was / als oock *Georg Beckman* des Graven Rentemeester/jeghenwoordelijck Borghermeester te Dulmen. Daer zijn corts nae het vertrec der Spaenjaerden eenige stucxkens van fijn lijnwaet/versenght ende half verbrandt / ghevonden ter plaetse daer het af-ghebrande huysken ghestaen hadde/als oock eenige stucxkens van botten of beenderen in de assche ligghende.

Als het nu late in den avondt was / ende de Poorten des Casteels ghesloten waren/so zijn des Graven Dienaers / die als ghevanghene lieden op het huys waren/ seer bedroeft gheweest/niet wetende wat het beduydde dat haren Heere niet wederom boven en quam. De Richter heeft sich eyndelijck verstoutt tot den Capiteyn te gaen / ende te vraghen / waer sijnen Heere de Grave bleef? De Capiteyn ende eenige Soldaten hebben hem geantwoordt / dat weet ghy beter als wy. Als des Graven Dienaers seyden / dat het haer gants onbekent was/want sy immers uyt hare

[**1598.**] camers niet gheweest en waren: Soo heeft de Capiteyn ende sijne Soldaten geseyt / de Grave is door de Roere gheswommen ende ontloopen / hy vondt aen d'ander sijde vier sadel Peerden veerdich staen / hy is op het eene gaen sitten ende van daer ghecomen / jae als eenen schelm ontloopen. Hier op antwoorde Georg Beckman/*sijn Ghenade en is noyt schelm hulde gheweest.* De Spaenjaerden brochten ende stelden daer voor de ooghen des Graven Dienaers / eenen die tot den gorde-riem nat was/die seyde/dat hy den vluchtenden Grave in het water hadde ghevolcht/ maer dat hy hem ontcomen was. De Capiteyn dreychde haer seer strenghelijck / dat hyse alle gaer woude laten om den hals brengen/ om dat sy het hem niet gheseyt en hadden/dat de Grave ghesinnet was te ontloopen. Wat sy haet ontschuldichden/ten mocht niet gelden / maer men heeftse den gheheelen nacht in de vreese des doodts ghelaten. Doch des morghens heeft mense onbeschadicht van het huys gaen laten/ haer eerst af-nemende alles wat sy noch behouden hadden.

De Admirant heeft twee daghen na dat de Grave vermoordt was/ uyt Orsoy aen de Vorstelijcke Raden van Gulich ende Cleef eenen onschuldich brief geschreven/daer in verhalende/ dat sijne Soldaten tot het om-brenghen soo der Soldaten ende Huys-lieden te Broeck/ als des Graven selfs/ ghetercht ende veroorsaeckt waren geweest / door dien dat des Graven Hanevederen teghen veele van sijne Crijchs-lieden/ Soetelaers / ende andere persoonen op fouragie rijdende/ Barbarissche wreedtheyt ghepleecht hadden/ de selfde sonder eenighe ghenade vermoordende/ende dat hy den Grave drie mael door sijn schrijven versocht hadde / dat hy die Hanevederen als Moorders straffen soude / oft dat hyse hem soude over-leveren om gestraft te worden / *ende dat hy hem tot alle vriendelijcke ghediensticheyt voeghen ende schicken soude:* D'welck / seyt hy / als de Grave weygherde te doen/ [**1598.**] soo waren sy aen beyde sijden tot de strenge ende bittere wapenen ghecomen/ ende daer op was gevolcht 'tgheene in sulcke tempeesten ende toe-loop van Soldaten /die van weghen soo veel onghelijcx vergramt ende verbittert waren / pleech te gheschieden. Jae hy voechter by/dat na den gemeynen roep ende wensch/ den Grave niet alleen nae Crijchs-recht / maer oock nae de Goddelijcke ende Politijcke Rechten/loon nae sijne verdiensten ontfanghen hadde / dewijle hy was een hooft der ketteren in die quartieren: Ende dat dit een exempel was / daer aen sich andere mochten spieghelen / ende daer door het volck tot devoir ende ghehoorsaemheyt soude beweecht ende ghebracht worden: Doch (seyt d'Admirant) wy nae onfe goede natuyrlijcke sachtmoedicheyt / hebben mede-lijden met den Grave/ende des aermen volcx ongheluck/dat sy gheenen goeden raedt in tijdts hebben volgen willen. Dat desen moordt aen den Grave moet-willens ende met voor-bedachten raedt gheschiedt sy/blijckt onder anderen daer uyt/dat een voornamen Gulickscher Edel-man ende Raedts-Heere die gheheel ghespanioliseert was / den selfden dach als de Grave vermoordt wierdt / tot eenighe die by hem waren / ghesproken heeft / *Pour certain le Conte de Brouck est mort,* De Grave van Broeck is voor seker doodt.

Als de tijdinge van den moordt deses Graven aen den Keyser ghecomen was/ so heeft sijne Keyserlijcke Majesteyt aen den Admirant gheschreven/ende hem bevolen / dat hy justitie doen soude over de Moordenaers van den Grave / maer daer en is niet op ghevolcht/ dan dat eenighe particuliere persoonen (alsoo desen Heere by yeder een seer bemint ende gelieft was) sijne doodt ghewroken hebben aen de Spaensche ende Spaens-ghesinde / waer sy die crijghen ende besetten conden. Onder andere is dit memorabel / dat eenige van der Staten volc met surprinse den Spaenjaerden

[**1598.**] af-nemende het huys Assel/ ende daer op vindende eenen Spaenschen Capiteyn/ soo hebben sy den selfden datelijck den cop af-ghehouwen ende op een tafel geleyt/ als sy van het huys trocken/ soo lieten sy des Spaenjaerts hooft op de tafel ligghen/ ende schreven daer rontom/ *Dit is de eerste wrake ghedaen over de moordt des Graven van Broeck.* Dus wreedt zijn dese Soldaten over den Spaenschen Capiteyn gheweest (dien sy sus anders wel souden geransoneert hebben) om dat sy een van des vermoorden Graven honden/ ende andere dinghen meer den Grave toe-comende/ by hem vonden/daer uyt sy besloten/dat hy voor seker/ [**1598.**] indien niet handt-dadich/ ten weynichsten schuldich was aen des Graven doodt/ als mede ghenooten te hebben van den buyt ofte goederen des huyses Broeck. Graef Frederick van den Berghe/ Velt-Marschalck des Leghers / heeft hooghelijck sijne onschult over desen moordt ghedaen/ verclarende een groot mishaghen daer aen te hebben/ ende dat hy noyt hadde willen consenteren / datmen den Grave van Broeck soude ghewelt aendoen.

D'Admirant van Arragon vertoont sich voor *Schencken-schans,* als of hy die hadde willlen belegheren / in April/ *Anno 1599.*

[**1599.**] **F***Rancisco de Mendoza Admirant van Arragon,* heeft allerley middelen en wegen verdacht om sich meester te maken van der Rijn-stroom/ om lancx den selfden eenen vryen toe-ganck te moghen hebben in Gelder-landt. Hy heeft in-ghenomen ende met sijn Crijchs-volck besett Berck/Rees/ Gennep; ende op het eynde van *Februario* heeft hy Emmerick doen op-heysschen /belovende vergevinge van alle voorgaende saken/te ghelijcke haer dreygende / dat hyse met gewelt woude aen-tasten/ ende verderven/ soo sy hem niet goetwillichlijck in en lieten. Hy en heeft de Borghers gheen langhe daghen van beraedt ghegeven/maer hy isser stracx met sijn volck voor-ghecomen/ ende nae dat hyder ontrent *XXIIII.* scheuten op ghedaen hadde / soo hebben de Jesuyten ende Spaens-ghesinde den meesten deel der Borghers beweecht de Stadt in handen van den Admirant over te gheven / ghelijck het oock gheschiedt is op den lesten *Februarij,* ende *d'Admirant* heefter stracx binnen ghesonden ontrent duysent Man / soo te voet / als te peerde/onder het beleyt van den Grave van *Busquoy.* Maer dit alles en hadde noch niet te beduyden om [**1599.**] den Rijn-stroom te vermeesteren ende den pas te openen nae beneden/ Schencken-schanse lach hem in den wech/ende hy en wist niet hoe hy dit hecken tot sijnen wille crijghen soude. Sijn Excellentie heeft allen moghelijcken vlijt ende neersticheyt aen-ghewendt/ om des Spaenjaerts hooch-moet ende trots voor-nemen te schutten ende te stutten. Hy heeft de Stadt Sevenaer in-ghenomen / versterckt/ ende met garnisoen besett: Voor Doesborgh dede sijn Excellentie repareren de fortificatien die vervallen waren/ ende hy leyde aldaer thien Vaendelen Knechten/eñ eenige Ruyteren/ tot bewaringhe ende bewakinge van den Weert eñ de Stadt. Hy trock na Niemegen/eñ stelde daer oock op alles goede ordre. Op 's Graven-weert/ daer Schencken-schans op staet / heeft sijn Excellentie een stuck wals / d'welck den voorighen Winter door hooghe wateren af-ghespoelt was/ met aller macht ende ijlveerdicheyt wederom doen op-maken. Sijn Excellentie dede een Brugghe slaen over d'oude Wale by het Tol-huys/ ende noch eene over den Rijn

(237)

Hic Mendoza potens ad propugnacula SCHENCKI
Labitur, et Campos non pauco milite complet,
Instat IBER densus, sed mox certamine parvo
Pellitur, obsessis relliquerat ille triumphum.

[**1599.**] aen den Gelderschen Weert / ende noch eene over den arm des Rijns te oudt Sevenaer / om te aller uyre/ wanner het de noodt voorderen soude/sijn Legher in der haeste by een te connen brengen. Den *XIIII. Aprilis* is de *Cardinael Andreas* te Rees aen-gecomen/daer sijn volck sterck vergaderde/ende den *XVI.* monsterde. Den *XVII.* dede hy eenige troupen over den Rijn trecken nae de Cleefsche sijde/ als oock op den *XVIII:* Ende den *XIX.* quam hy met den *Admirante* tot Emmerijck/alwaer oock Graef Frederick van den Berghe ende meer andere Overste by een quamen met hare Regimenten / ende sy legherden haer te Griethuysen ende in den Clever-ham: Oock liet *d'Admirant* sijne Scheeps-brugge van Rees nae Emmerick af-drijven/ ende aldaer over den Rijn slaen/ daer Graef Frederijck van den Berge met sijn Regiment terstont over trock/ ende hy dreef de Hollandtsche Schepen/ tusschen Emmerick ende 'sGraven-weert liggende / nederwaerts. *d'Admirante* sondt oock de Regimenten van *Don Carlos Columna, Gaspar Sapena, Don Alfonso d'Aualos, La-Barlotte,* ende *Standley,* nae Schenckenschans aen/ om haer te legghen achter den dijck besijden Schencken-schans of 'sGraven-weert. De *Cardinael Andreas* trock nae Griet-huysen/ ende besette [**1599.**] *het huys te Haelt.* Den *XXVIII.* volchde het gheheele Legher onder het beleyt van *Graef Frederick van den Berghe,* al aen de Haeltsche sijde / sich ghelatende ende aen-stellende/ af of het haer ernst ware gheweest de Schanse met ghewelt aen te tasten. Al hoe wel dat sijn Princelijcke Excellentie hem dit niet en conde laten voor-staen/om de onghelijckheyt der sake: Nochtans en liet hy niet af het gheheele Eylandeken ofte Weert te door-snijden ende door-graven/ te fortificieren/ ende met batterijen wel te versien/ van de welcke hy soo dapperlijck onder den vyandt gheschoten heeft /dat die niet geraden en vondt langher daer te blijven ligghen/ maer den eersten *Maij* des nachts heeft den *Admirant* (nae dat hy wel duysent Man verloren hadde) doen op-breken ende van daer vertrecken de Colonellen *Sapena, La-Barlotte,* ende andere meer/ met den meesten deel van de Regimenten van *Don Alfonso d'Aualos, Don Carlos Columna,* ende *Standleys.* Hy heeftse de Mase af-ghesonden nae de *Voorne,* meynende de Schanse in het selfde Eylandt ligghende / te over-vallen / maer het miste hem / sijn Excellentie hadder al in ver-sien.

T'en is gheen minder deucht / soo de Poete seyd/
Datmen ghewonnen heeft / te vryen met ghemack/
Dan het vercrijghen is: By veele dit ontbrack:
Dien Prins en is niet cloeck / die niet en can van beyd.

Hoe de Admirant *Bommel* heeft beleghert / doch wederom verlaten/ *Anno 1599. in Maijo.*

[**1599.**] **N**Ae dat des *Admirants* Legher van Schencken-schans gheweken was/soo is het subijtelijck gheruckt voor de Stadt Bommel in Gelder-landt / op de zuydelijcke palen der selfder Landtschap gheleghen/ aen de Riviere Wale/ aen de noordt-sijde van den Bommeler-weert. Dese Stadt is van den jare *1572.* stantvastelijck aen der Staten sijde ghebleven/ onaenghesien/dat den vyant verscheydene aen-slaghen daer op ghehadt heeft. De Heeren Staten ende sijn Excellenie verwitticht zijnde / dat den vyandt eenen in-val op den Bommelerweert te doene voor-hebbens was/ hoopende daer erghens door te booren ende in Hollandt te geraken: Soo hebben sy de Stadt van Bommel met nieuwe bolle-wercken ende flanckeringhen doen verstercken. Dewijle men hier mede besich was / ende Bommel open lach / insonderheyt aen de west-sijde / wesende hare oude muyren hier en daer af-ghebroken/ ende de nieuwe wercken noch niet in defensie ghebracht: So is den *Admirant* subijtelijck voor dese Stadt gevallen met sijn Legher / hoopende de selfde in der haeste te over-vallen. De onverwachtte comste des vyandts voor Bommel/heeft den Borgeren sulck eenen schrick aen-ghebracht / dat veele der selfder uyt de Stadt ghevluchtt zijn / mede nemende wat sy conden/de reste verlatende: Ende ghewisselijck indien den vyant soo haest als hy over de Weert was ghecomen / voor de Stadt ware gheruckt / sy soude door hare openheyt/ende der Borgheren verbaestheyt/in seer groot perijckel ghestaen hebben/ d'welck *Don Sapena* verswijmt heeft/ wachtende de aen-comste des Admirants met het gantsche Legher. Soo haest als sijn Excellentie vernam / dat den vyandt in den Bommeler-weert ghevallen was/ soo is hy hem op het spoedichste met sijn Ruyterije ghevolcht/ ende hy heeft eenighe [**1599.**] Compagnien Voet-volck binnen Bommel gesonden/daer hy oock persoonelijck op den sesten Mey binnen ghecomen is/ wiens teghenwoordicheyt de Borgheren ende Soldaten sulcken moet ende blijdtschap ghegheven heeft/dat haer docht dat het alreets alles ghewonnen was. Sijn Excellentie heeft in het aensien van het Spaensche Legher/stracx dese Stadt met veel beschansinghen/halve manen/trencheen/ende dier ghelijcke wercken doen omcinghelen/ ende hy heeft in der haeste de begoste bolle wercken der Stadt laten besluyten/ d'welck alles met ongheloovelijcke ijlveerdicheyt verrichtt is. Daer wierden drie duysent Mannen in de Stadt ende in de nieuwe buytenwercken gheleyt/ ende het ander Crijchs-volck wiert geleyt lancx de dijcken in Tieler-weert/om den vyant het over-varen alder te hinderen / bycans drie mijlen weechs in de lenghte. Het Eylandt Voorn wierdt by nae rontsom met eenen wal omcinghelt/tegen het schieten van Cartouwen bestendich.

Den vierden Mey is het geheele Leger des vyants voor Bommel ghecomen/ nae dat het wat om-gheswamrt / ende die van Bommel en Voorn tijdt gegeven hadde om haer te verstercken/ ende van alles te versien. Hy heeft aen de West-sijde / daer de Stadt meest open gheleghen hadde / begonnen te schermutseren/soeckende erghens binnen te gheraken: Maer hy is van die van binnen cloeckelijck te rugge gheslaghen. Geduyrende de schermutselinge voor de Stadt/ meynde de vyandt met ander volck / daer toe bestelt/ aen de Rossumschen middel-weert over te comen/ maer het is hem daer oock misluckt/daer wiert over al te goede wacht gehouden. Hier nae heeft de vyant alle ghereetschap ghemaeckt om Bommel met sijn

[**1599.**] grootste ghewelt aen te tasten: D'welck sijn Excellentie merckende/soo heeft hy sijn Legher/d'welck in de Over-Betue lach/ ontboden nae Bommel te comen/ ende hy heeft alle ghereetschap ghemaeckt om den vyandt teghen-stant te doen/ veel batterijen makende/ ende het Legher van alles wel voor-siende/ sijn Legher binnen ende buyten de Stadt seer wijsselijck ende bequamelijck verdeylende. *Den XVII. Mey is eerst den Admirant in het Legher voor Bommel gecomen, d'welck men heeft geacht sterck te zijn ses en twintich duysent Man te voet, ende vier duysent te Peerde,* zijnde al te samen oudt Crijchs-volck / die door lanckheyt van tijde groote ervarentheyt in Crijchs-saken ghecreghen hadden. Den eersten nacht als d'Admirant in het Legher gecomen was/dede hy eenen gheweldighen aen-val doen op de uyterste beschansingen der Stadt aen de Oensche Poorte / die noch niet volmaeckt en was: Maer hy wierdt van die van binnen seer cloeckelijck af-gheslaghen/ende met groot verlies [**1599.**] van sijn volck te rugghe ghedreven. Die van binnen creghen oock eenighe gevange van *qualite,* ende onder andere eenen *La-Motte,* die aen sijn quetsuren binnen Bommel ghestorven is.

Dit is gheweest den laetsten aen-val die den vyant op Bommel ghedaen heeft / hem nae dier tijdt seer stille ende dichte in sijn Legher houdende / meer besich om sich teghen sijnen vyandt te verweeren / dan om den selfden aen te vallen. Hy heeft elcke reyse in de Stadt gheschoten/ ende op den *19.* Mey is de Schotsche *Colonel Morray,* gaende lancx de Stadtswallen/gheraeckt: Hy sach den coeghel wel aen-comen/ maer het schijnt dat hy't schande achtte te wesen/dat hy een Crijchs-man bocken soude; Hy wiert in de cruyne van het hooft geschoten/ ende bleef stracx doodt: Hy was een cloeckmoedich Man/ die veel eere in dese Landen behaelt heeft.

Aen sijn Princelijcke Excellentie.

VVel eer hebt ghy ghevvonnen
Veel Steden vvel ghemant,
Velt-slaghen hebt ghy connen
Beleyden triumphant:
Hier heeft het oock ghebleken,
Dat ghy beschermen cont
De Steden en Landt-streken
Staend' in 'tNeer-lants verbont.

(238)

Hinc mox BOMMELLIAM cunctae petiêre cohortes
MENDOSAE, Cui si tunc mens non laeva fuisset,
Invasisset cam, nam moenia cuncta jacebant
Disiecta, at tantis PRINCEPS successibus obstat.

Breeder verhael van sulckes als gheschiedt is in de belegheringhe voor *Bommel, Anno 1599.*

[**1599.**] **T**En is sijn Princelijcke Excellentie niet ghenoech gheweest/dat hy Bommel beschermt ende ghevryet hadde/maer hy heeft met het schoone Legher dat hy by der handt hadde/ *(sterck zijnde sestien duysent Man te voet, ende drie duysent te peer de, fraey gewapent ende wel geoeffent volc,)* den vyandt ghesocht alle schade ende af-breucke te doen. Hy heeft batterijen op-ghericht daer mede hy den vyandt dapper in sijn Legher gheschoten heeft/ ende hy heeft den selfden dickwils in sijn *trencheen* gaen besocken. *Graef VVillem van Nassou* en was niet langhe by sijn Excellentie gheweest / of hy en soude in eenen uyt-val seer nae by van een Cartou-scheute geraeckt zijn gheweest / ten ware dat Godt de Heere hem merckelijck bewaert hadde. Den *XXI.* Mey hebben de Enghelsche ende Francoysen over de ses hondert Mannen in des vyandts *trencheen* doodt geslagen. De Stadt Bommel wierdt met twee Scheepsbrugghen aen den Tielschen Weert ghehecht / d'eene voor 'tVoet-volck ende Peerden / aen de opper sijde van de Stadt: De andere was voor de Waghenen ende aller-hande passanten/ligghende op acht en dertich Schepen/ ende een groote Ponte / alle gaer wel vaste gheanckert / ende met masten vast aen een ghehecht: Dese Brugghe was wel vijf treden breedt/so dat twee Waghens malcanderen ontmoetende / neffens den andere passeren conden; De Bruggen waren elck lanck vier hondert / ende tusschen de veertich ende vijftich treden. Den vyandt heeft eenighe batterijen ende hoochten ghemaeckt / van de welcke hy veel in de Stadt nae de Bruggen/die sijn Excellentie over dc Wale gheleyt hadde / gheschoten heeft / doch sonder merckelijcke schade / quetsende meer de huysen/dan de Menschen. Sijn Excellentie heeft van sijn batterijen met Cartouwen/ Slanghen/ en andere [**1599.**] stucken so gheweldichlijck ende so geduyrichlijc in des Admiranten Legher gheschoten/ dat hy sijn tenten/ en hutten heeft moeten op-breken/ ende te rugghe wijcken / om van het Gheschut bevryet te wesen. Daer zijn schier alle dage eenige cleyne schermutselingen geschiet/ want behalven die van Bommel/ liepen oock die van der Voorn / Heufden/ Gorchum / ende andere Staetsche Soldaten oock daghelijcx uyt/ende creghen veel ghevanghene ende peerden: Daer zijn alleen binnen Bommel/ gheduyrende het belech/ over de vier hondert schooue peerden vercocht / die den vyandt af-ghehaelt waren. Daer zijn tusschen den *28.* ende *29.* Mey binnen den Bos meer dan *80.* Waghens met doode ende ghequetste in-ghebracht / uytgenomen die te Heel/ ende elders begraven wierden. So dat des Admiranten Colonels ende Overste seer onverduldich wierden/ ende daghelijcx murden/ en ordeelden/dat hy sonder eenigen schijn op hoope van voor-deel te connen doen/het volck in den doot jaechden/alreets verloren hebbende boven de twee duysent Mannen: Sy seyden/dat het teghen de nature ende alle fondamenten van den oorloch was/ eene Stadt te bevechten / die soo binnen/als dichte nae by soo sterck van volcke was / ende meer Geschuts hadde / als de belegheraers / ende daer de Staten de alder-bequaemste gheleghentheyt hadden om teghenstant te doen. Den derden *Iunij* heeft sijn Excellentie met al het Gheschut van des Stadts bolle-wercken ende batterijen wel een uyre lanck in des vyants Legher/dat op den Tielschen Weert lach / soo dapperlijck geschoten/dat hy des nachts het vuyr in sijn hutten ghesteken/ende sijn Leger-plaetse verlaten heeft. Soo dat Bommel nae *XX.* daghen belegheringe/door

(239)

Prospicit hic longè MENDOZAE exercitus Urbem,
Ludibrium Batavis, jam defendentibis illam,
Ille moras ducit frustrâ, hinc mox cedit IBERUS,
MAURITIO palmam linquens, Batavisqȝ, Zelandis.

[**1599.**] de machtighe handt Godes/ ende het cloecke beleyt sijner Excellentie/is verlost ende ghevryet geworden. Die van Bommel vernemende des vyants vertreck/ zijn met groote menichten tot het verlaten Leger geloopen/ende hebben veel baggagie/wapenen/ ende instrumenten gevonden/oock veel onbegravene doode/ghequetste/ ende jonghe verlatene kinderen/die sijn Excellentie haer nae-ghesonden heeft; oock de doode heeft hy doen begraven/ende de gequetste heeft hy laten in de Stadt brengen/om te verbinden. Den vijfden *Iunij* zijn des vyandts batterijen/*Trencheen,* ende andere wercken van de Borgheren ende Soldaten gheslichtt/met de schuppen ende ghereetschap die de vyandt vluchtende/achter ghelaten hadde. Godt de Heere heeft sulck eenen schrick in des Admiranten Legher voor Bommel ghesonden/dat selfs verscheydene Officieren ende Bevel-hebberen/ die niet ghequetst en waren/haer binnen den Bos hebben begheven/ draghende hare armen in sluyeren/ om onder dien deck-mantel uyt het Legher/ daer het seer heet was/te moghen blijven. Alsoo datmen met Trompetten en Trommelen door de Stadt heeft ghepubliceert / ende eenen yederen/in dienst des Conincx zijnde/by lijf-straffe bevolen uyt de Stadt nae het Leger te trecken.

Den vyant Bommel verlaten hebbende/heeft hem begheven nae Rossum / ende heeft sijn Brugge geleyt tusschen Alem ende Maren/meynende/so het scheen/ in den Tielschen Weert te vallen/ maer *Graef Ernst van Nassou,* die met een Regiment nieuwe Duytschen hier de wacht hadde / heeft hem sulcx verhindert. d'Admirant plantte in der haeft eenige stucken Gheschuts / ende meynde onder het faveur der selfder den stroom te passeren. Graef Ernst heeft om sulcx te beletten/ moeten verlaten het voor-deel van den dijck/ ende sich begeven op het voor-landt ende op den [R]ossenschen Weert/ alwaer hy bloot stondt onder de ghenade van des vyandts Cartouwen/ die dapper [**1599.**] schoten; daer zijn vijf Cartou-scheuten door Graef Ernsts logement ghevloghen/ ende twee door sijne slaep-stede: Maer Godt de Heere heeft hem bewaert/ ende tot grooten deinst des Landts ghespaert. Hy heeft in der haest soo veel aerde daer teghen op-gheworpen als hy eenichsins conde: Ende sijn Excellentie heeft hem meer volcx toe-gesonden / met welcker hulpe hy eenen tamelijcken wal ghemaeckt heeft. De vyandt heeft dach ende nacht soo schrickelijck geschoten/ dat hy op Graef Ernstes Quartier alleen/wel *XIIII.* duysent scheuten gheschoten heeft/ hoopende dat hy hem door al dit schieten soude verbolderen/ ende dwinghen die plaetse te verlaten: Maer te vergeefs. Sijn Excellentie liet *XXXVI.* soo heele als halve Cartouwen planten en teghen des vyandts batterijen/ die so vuyr gaven / dat sy den Admirant groote schade aen-brachten: Hem wierden soo veel Constabels doodt gheschoten / ende soo veel stucken verlamt/dat hy eerst met schieten op-houden moest. De grove stucken ginghen hier veel daghen aen een so dickwils ende soo veel te ghelijcke los aen beyden sijden / als ofmen ghestadelijck eene Stadt ten storm beschoten hadde/ welcke maniere van doen noyt te vooren ghehoort noch ghesien en was. Sijn Excellentie heeft voorts alle plaetsen daermen conde aen-comen/ met Crijchs-volck besett / ende hier en daer batterijen gemaeckt. Jn *Iunio* isser voorts weynich uyt-gerichtt/ dan dat de beyde Leghers malcanderen met schieten nu en dan wat beschadicht hebben: Sijn Excellentie heeft wel ghesocht den vyandt tot vechten uyt te locken/ maer hy bleef binnen sijn begravinghe. Den eersten *Iulij* heeft den dyandt meer dan *500.* scheuten gheschoten in het Legher van sijn Excellentie/ doch niemant ghequetst. Den *4. Iulij* heeft sijn Excellentie *3000.* Mannen in den dagheraet doen over-schepen/ ende heeft in 't ghesichte des vyandts aenghevangen/

[**1599.**] te Herwaerden op den hoeck van Bommeler-weert een halve mane op te werpen/de selfde met ghepinde pallesaden wel dichte besettende. Als aen dese halve mane eenen dach ende nacht ghearbeydt was/ ende sy tot de hoochte van vier voeten gebracht was/sonder dat den vyandt gesocht hadde eenighe verhindernisse te doen: Soo is den vyandt eerst met weynich volcx/om de onse uyt te locken op sijn embuscade/daer nae met *5000.* Spaenjaerden ende Jtalianen/onder het beleyt van *Sapena,* seer furieuselijck op defe halve mane aen-gevallen. Voor aen ginghen eenighe Monicken/ met cruycen en vaenen in de handt/ om de Soldaten moet te gheven/ maer de onse hebben de halve mane cloeckelijck beschermt/ ende den vyandt ridderlijck af-geslaghen/vechtende handt aen handt/ soo met pijcken/als met rapiers en ponjaerts/want eenighe van den vyandt waren tot binnen de pallesaden gheraeckt. De vyandt af-gheslaghen zijnde / is van der Staten volck vervolcht ende dapper in den steert ghehouwen/alsoo dat hy heeft achter ghelaten wel seven hondert doode/onder de welcke veel Capiteyns/ Officieren/ende Edel-lieden waren/behalven een groot deel ghequetste / welcker alleen binnen den Bos corts hier nae wel *150.* ghestorven zijn: Dan onser sijde en blevender in dit ghevecht maer achte doot/ ende ontrent *22.* ghequetst. Onder de doode van den vyant was eenen Monick/die met veel heylichdoms te vergheefs versien ende ghewapent was/hebbende sijnen arm vol pallesaden/ die hy selfs onversaechdelijck hadde uyt-ghetrocken.

Augustus ende *September* zijn gepasseert sonder yet merckelijcx uyt te richten / de beyde Leghers laghen sterck begraven/ende elck was op sijn hoede. De Heeren Staten ende Landen bewesen grooten vlijt in [**1599.**] het beschermen van Bommel/ het meeste deel van de beyde Collegien/ der Staten Generael / ende der Raden van Staten/waren langhe binnen Bommel/ ende sy versorchden het Leger van alles volcomelijck/ ende onder-hielden dien gheheelen Somer in dienste *280.* Schepen/ *379.* Waghens/ *356.* Treck-peerden/ Brugghe-meesters ende dier gelijcke Officieren *203.* welcker gagien met de extraordinarise oncosten van amunitie / ende de ghereetschap der artillerije/ de Landen dien Somer ghecostt hebben (boven de ordinarise soldijen des Crijchs-volcx) over de twaelf hondert duysent guldens. Het is oock verhalens weerdich/dat sijn Princelijcke Excell. in dit sijn Bommelsleger groot gerief gehadt heeft van die vijf Scheepsbruggen/die hy geleyt heeft over de Water-stroomen daer ontrent vlietende/elc duysent of twaelf hondert voeten lanck/uytgesondert de eene/die vanden Tielsschen tot op den Rossumschen Weert reyckte/ over eenen arm van de Wale/dese was ontrent ses hondert voeten lanc. De vijf Bruggen die sijn Excellentie over de stroomē ontrent Bommel geleyt heeft/'tsamen aen een gehecht zijnde/ souden den Hellespont ruym overbrucht hebben/ daer *Xerxis* in Griecken-landt over quam/want ghelijck *Herodotus* ghetuycht / soo was *Xerxis* Brugghe seven *stadia* lanck/dat is/vier duysent drie hondert vijf en tseventich voeten/ welcke mate sijner Excellentie vijf Bruggen meer dan over-reyckten. Noch hadden de Staten te deser tijdt den Duytschen Vorsten een Brugghe gheleent om den Rijn te over-brugghen. Ghelooft sy Godt de Heere die den Landen dese middelen ende macht ghegheven heeft.

Den *VVinder* is vermaerder
  En van veel schoonderen schijn:
Nochtans is de *Bewaerder*
  Des doickes Medicijn.

Afbeeldinghe van de Jnfante *Isabella Clara Evgenia.*

[**1599.**] **P***Hilippus* de tweede van dien naem/ Coninck van Hispanien/ heeft binnen sijnen leven ghehadt vier echte ghetroude Huys-vrouwen. *Anno 1544.* troude hy *Mariam,* de Dochter van Coninck Johan van Portugael. *Anno 1554. Mariam,* de Coninginne van Enghelandt: *Anno 1560. Isabellam,* de oudtste Dochter van den Coninck Hendrick van Vranckerijck. *Anno 1570. Annam* van Oostenrijck / des Keysers *Maximiliani* Dochter/ des Arch-Hertoghes *Alberti* Suster / ende sijn eyghen Susters Dochter. By de Fransche Vrouwe heeft hy gewonnen sijn oudtste Dochter/genoemt *Isabella Clara Eugenia,* gheboren binnen *Segovia* in Spanien/ den *22. Augusti,* op S. Claren dach/*Anno 1566.* Dese Dochter heeft hy ten houwelijcke ghegeven aen den Doorluchtighen Hooch-gheborenen Prince Albert/ Arch-Hertoghe van Oostenrijck / eenes Keysers Sone/ Broeder/ Neve: ende met de *Infante* heeft de Coninck ten houwelijck ghegheven de *XVII.* Neder-landtsche Provincien/met noch andere Heerlijckheden/doch op sekere conditien ende voorwaerden/ te lanck hier te verhalen. *Anno 1591.* doe de saken in Vranckerijck tusschen den Coninc ende Ligue op het hoochste waren swevende/hebben de *Liguers* ghetrachtt ende gepoocht de *Infante* te maken Coninginne van Vranckerijck/om dat sy de naeste in het bloedt was/alsmen de *Salicque* Wet (die niet toe en laet dat de Croone van Vranckerijck op een Vrouwe erve) besijden stelde; ende *Henry de Bourbon,* Coninck van Navarre van den Paus gheercommuniceert zijnde/de Croone niet en soude moghen beerven. Den brief in den welcken de *Ligeurs* haer over-gaven in handen van den Coninck van Hispanien/ ofte sijn Dochter de *Infante,* (midts datmen haer hylijcken soude aen eenen Heere/ die bequaem soude wesen tot de regieringe des Rijcx) [**1599.**] was gheschreven binnen Paris den tweeden *Novembris Anno 1591.* in den welcken met uyt-ghedruckte woorden stondt/ dat dit boven-verhaelde was den wensch ende wille van alle de Catholijcken in Vranckerijck. De Heere van *Chasseron* heeft desen brief/ gaende nae Spanien/ by *Lions* af-gheworpen/ ende den Coninck van Vranckerijck in handen ghelevert.

De Doorluchtige Hooch-gheborene Vorst *Albertus van Oostenrijck* is den *XIIII. Septembris Anno 1598.* uyt Brussel nae Spanien ghereyst om te trouwen/ ende van daer in Neder-landt/ als Princesse Landen/ te brenghen de Doorluchtighe Hooch-gheborene Vorstinne *Isabella Clara Eugenia.* Met sijn Hoocheyt reysden den Hertoghe van *Aumale,* de de Prince van *Oranien,* de Graven van *Egmont, Barlaymont, Solre,* ende *Fontenoy,* met de Gravinnen van *Mansvelt, Hoochstraten,* ende *Busquoy,* ende veel Edele/ soo Mannen/ als Vrouwen/ in alles sterck wel twee duysent Mannen/ ende duysent Peerden en Muyl-esels. Sijn Hoocheyt is ghetrocken door het Landt van Lutzenborgh/ ende van Trier/ ende van daer op des Ceur-Vorstes van Heydelberghs Lant/ die sijne Hoocheyt met al sijn gheselschap heeft ghedefroyeert/ ende alle costen betaelt soo langhe als hy in sijn Landt was: der ghelijcke liberaliteyt gheschiede hem oock met al sijnen treyn in het Landt van den Hertoghe van Wittenberh / ende dat tot op de frontieren van den Hertoghe van Beyeren/ tot dat sy in het Landt van Tyrol quamen/ alwaer yeder Man sijn eyghen gelt verteeren moeste tot Trenten toe. Hier heeft sijn Hoocheyt ghevonden de Arch-Hertoginne *Margaretam,* bruyt ende toe-comende Coninginne van Hispanien / Dochter des Arch-Hertoghen

(240)
ISABELLA CLARA EUGENIA D.G. HISPAN: INFAN: DUCISS: BURG: BRAB: CO: FL.

[**1599.**] *Caroli* van Oostenrijck/ met hare Moeder *Douwagiere* van Beyeren / by haer hebbende eenen grooten treyn. Van Trenten is sijne Hoocheyt ghecomen op het Venetiaens ghebiedt / daer hy met de bruyt des Conincks/ seer statelijck is ontfanghen geweest/oock wel thien of twaelf daghen cost vry ghehouden met alden treyn/ nu sterck zijnde wel drie duysent vijfhondert Menschen / ende wel twee duysent Peerden Muylen. Van daer reysden dese twee Hof-ghesinnen tot *Ostegia,* een Stedeken ghehoorende onder de ghehoorsaemheyt van den Hertoghe van *Mantua.* Van daer reysde sy op *Ferrara,* alwaer de Paus *Clemens VIII.* de beyde houwelijcken opentlijck solemniseerde/ de plaetse des af-wesenden bruydegoms/ ende der af-wesender bruyt wierdt door hare Ambassadeurs verwaert. Van *Ferrara* zijn sy ghetrocken nae Milanen/ van daer op Pavijen / ende soo voorts op *Genua:* Ende zijn te Milanen wederom ghecomen/ ende daer ghebleven tot in *Martio,* doe zijn sy met de Galeyen uyt Jtalien nae Spanien geseylt / ende den *XXVII. Martij* te *Byvaros* ghelandet. Hier te verhalen al de magnificentie/ triumphen/ bancketten/ ende vertooninghen die dese personagien in Jtalien bewesen zijn / soude veel te lanck vallen.

Den eersten Sondach na Paesschen, zijnde den XVIII. Aprilis Anno 1599. is Philippus III. Coninck van Hispanien te Valencen getrout [**1599.**] *met Vrou Margareta van Oostenrijck; Als oock de Arch-Hertoghe Albertus van Oostenrijck, met de Infante Isabella Clara Eugenia, des Conincx Suster:* D'welck alles met groote magnificentie/pompe/ ende pracht is toeghegaen. Jn het laetste van Mey zijn hare Hoocheden *Albertus* ende *Isabella* ghereyst na *Barcelona,* daer sy den *VIII. Iunij* 'tschepe gingen/ ende zijn den *XVIII.* tot *Villa Franca* aen-ghecomen/ende van daer langhs Milanen over de *Alpes,* ende soo voorts langhst Basel/tot *Bezanson* in Borgondijen gecomen/ ende van daer gereyst op Lutzenborgh / ende eyndelijck op den vijfden *Septembris* te Brussel wel aen-ghecomen / ende aldaer van de Staten / Landen / en Steden blijdelijck/ ende met groote triumphen in-ghehaelt/ghewillecomt ende ontfanghen. Alle de Staten ende Magistraten waren in root fluweel ghecleedt / de mindere Officiers in root armoysijn. De Coetsier ofte Voerman van hare Hoocheyt was in gouden laken ghecleedt/waer uyt lichtelijck af te nemen is/hoe costelijck dat de Heeren/Jonckeren / ende Jofferen aen haer Hof beborduyrt/bepeerelt/ ende bestickt zijn gheweest.

S. Andries-Schanse by sijn Excellentie beleghert/ ende in-ghenomen den *VI. Mey, Anno 1600.*

[**1600.**] **H**Et Spaensche Legher van voor Bommel ghedreven zijnde / ginck ligghen ontrent Rossum / op het uyterste van het Eylandt/ alwaer het op den vijfden *Iunij* begonnen heeft een gheweldighe Schanse te maecken/ boven de Lorre-gracht ofte Creke / daer het Landt een enghte heeft/ welcke de Schanse met haer Bollewercken conde bereycken / ende met haer Gheschut beschieten ende onvry houden: Houdende hier mede in gheduyrighen *alarm* ende onruste de Betau / ende onvry houdende de vaert soo wel van de Waele/ als van de Mase. Dese Schanse wierdt groot van begrijp ghemaeckt / met vijf uyt-stekende punten ofte flanckerende Bolle-wercken/ twee siende ende schietende op de Waele/ twee op de Mase/ ende het vijfde nae Herwarden toe. De contra-scherpe buyten was seer groot ende dicke / als eenen dijck/ om te weder-staen de op-wateren ende het over-loopen der Rivieren op sekere tijden des jaers. Dese Schanse wierdt meest beneersticht ende ghemaeckt door het aen-drijven van *den Vorstelijcken Cardinael Andreas van Oostenrijck,* die oock een cleyn Capelleken daer binnen stichtte/ d'welck hy wyede/ ende noemde *S. Andries,* ghelijck oock de gheheele Schanse is ghenoemt gheworden. De vijf Bolle-wercken deser Schanse wierden genoemt *Austria, Borgou, Sassen, Arragon,* ende *Velasco.* Jn dese Schanse en zijn niet alleen huysen en hutten voor de Soldaten ghetimmert/ maer oock brouwerien/ water-meulens/ ende alles watmen vermoedde noodtwendich te wesen / om alle ghewelt af te wachten ende af te keeren. Jn het maecken deser Schanse heeft *Andreas* den gheheelen Somer / ende een groot deel van den Winter *Anno 1599.* het gheheele Legher des Conincx ghebruyckt. Sijn Excellentie en conde sijnen vyandt des maels [**1600.**] het maken deser Schanse niet beletten/ om datse begrepen was op een plaetse die gheenen toe-ganck en hadde / dan alleen van Bommel/ lancx een stuck dijcks / daer voor ende daer op het gheheele Legher des vyandts lach: Of men moeste van over de Riviere comen/ ende dese Schanse met Schepen/ als een Eylandt bespringhen / d'welck swaerlijck om doen was. Eenighe by den vyandt noemden dit Fort/ *den Sleutel van Hollandt;* Andere *den Bril van Hollandt:* Maer een Paeps-gheestelijck Man aen het Hof van den Admirant schreef aen een van sijne goede vrienden / *Dat dit Fort was een VVilt-braet met coeghelen ghespeckt,* (want daer waren veel hondert scheuten op de arbeyders gheschoten) *met menschen bloedt over-goten, ende van binnen vol roof ende godtloosheyt.*

Den Winter die nae het maecken deser Schanse volchde/ was strenghe/ alsoo datmen met Waghenen ende Peerden alle Rivieren passeren conde/ waer over de benaebuyrde Landen van Veelau/Betau/ Vtrecht/ *&c.* in groote benautheyt waeren/ vreesende dat die van *S. Andries* in het Landt vallen/ ende eenen roofdaer uyt halen souden/ bedrijvende moordt en Vrouwen cracht / nae den ghewoonlijcken aert der Spaensche: Maer Godt de Heere heeftse ghetoomt/ het zy dat sy vreesden van sijner Excellentie Crijchs-volck gheslaghen of onder-schupt te worden: Ofte/ d'welck gheloovelijcker is/ door de mutinatie ende scheuringhe die tusschen haer gheresen is / want op den *XV. Februarij* begosten de Soldaten des vyants/ so elders/ als binnen dese Schanse/te mutmeren/dewijle eenighe in dertich/andere in twintich maenden niet betaelt en waren/ sy namen

[**1600.**] ghevanghen al hare Capiteyns ende Bevel-hebbers/ ende plunderdē des Gouverneurs ende anderer huysen. Den *XVI. Februarij* sonden sy al hare Officiers/ met veel Vrouwen ende Kinderen nae den Bos. Het garnisoen bestont uyt Waelen ende Duytschen: Sy speeldender om/ wie haren *Eletto* ofte Voor-stander soude wesen/ende het viel op de Waelen. De Staten der Vereenichde Provincien / ende sijn Excellentie hebben goet ghevonden dese occasie waer te nemen/ ende sijn Excellentie heeft teghen den *XIX.* ende *XX. Martij* voor Dordrecht te comen verschreven tachtentich Vaendelen Voet-volcx/ ende hy is daer mede de Mase op-ghevaren/ nae de Schanse van *Creveceur,* d'welc hem op den *XXIII. Martij* in sijne handen overgaf. Den *XXVI. Martij* quam sijn Excellentie met sijn Legher te Alem logieren/ daer het naest-voor-ledene jaer den Admirant met sijnen Legher gheleghen hadde. Hier ligghende sneet sijn Excellentie de Schanse van S. Andries van Brabant af. Oock liet sijn Excellentie stracx met sijn aen-comste de dicken boven groot Lit door-steken/ om den Brabantschen cant nae Ossen/ Geffen/ Nieulandt/ ende tot voor den Bos te onder water te setten/op dat den vyandt geenen wech hebben en souden/om de Schanse te ontsetten/dan langhst den dijck/dien hy met Schansen ende *trencheen* wel versorchde/leggende op alle *advenues* Schansen ende Forten. Jn het beginsel van den Aprilliepen de Rivieren soo hooge op/datmen uyt noch in de Schanse comen en conde / dan met Schuyten. Sijner Excellentie volck lach meest op de Schepen/ die daer in grooten ghetale waren/ oock logeerden sommighe in de Schansen/ Reduyten/ ende op den dijck. Tot Maren op den Brabantschen cant liet sijn Excellentie *XII.* stucken Gheschut planten/ met de welcke hy de Schanse van S. Andries heel black conde beschieten/ alsoo dat die van binnen alle de huysen in de Schanse moesten ondecken / om van de pannen ende stucken der daken niet gequetst te worden. Oock [**1600.**] wierter insonderheyt gheschoten op de meulens/ ende op de brouwerien ende backerien/ om alsoo de belegherde ten lesten tot aermoede ende ghebreck te brenghen. Daer waren in de Schanse over de twee duysent Mannen/die haer dapperlijck gheweert hebben/ menighen scheut doende op de uyt-leggers/schietende ysers van veertich eñ vijf en veertich ponden swaer/ doch sy deden de Schepen weynich schade/overmits sy verre aflaghen. Sijn Excellentie heeft se doen opheysschen/nae dat hyse eenige dagen lanck met schieten seer ghequelt ende benaut hadde/maer sy en wilden daer niet nae luysteren/al hoe wel sy saghen/dat het als een vlacke Zee rontom haer was/ ende niet moghelijck haer te ontsetten. Die van 'sHertoghen-Bos deden al wat sy conden/ om de belegherde couragie te geven / met beloften van *secours,* met vuyren en teeckenen/met schieten/oock daer binnen sendende eenighe Boden met veel beloften/ maer daer en volchde niet veel nae. Alleen heeftmen op den *X. Aprilis* eens ghetrachtt over 'tverdroncken Landt eenige plat-bodem Schuyten by nachte in de Schanse te brenghen / met eenich gelt ende anderen noodruft: Maer dese tot achter Maren ghecomen zijnde/werden ondeckt ende te rugghe gedreven. Ontrent Diest vergaderden oock eenige Ruyteren ende Voet-knechten/ die onder het beleyt van *Don Loys de Velasco* ende *La-Barlotte* tot Os ghecomen zijn: Maer vindende het Landt over al onder water/ende de dijcken over al met Schansen ende trencheen soo versien/ dat sy gheen middel en saghen om door te gheraken/soo keerden sy te rugghe.

Voorder soo dede Prince Maurits het Casteel van Batenborgh/tusschen Lit ende den Grave in Mase-en-Wael ghelegen/beschieten ende innemen/d'welck mede eenen pas was van daer den belegherden het ontsett comen conde.

(241)

Hoc munimentum non fausto sijdere struxit
ANDRAEAS ille Austriaco de sanguine natus,
Terrorem Batavis incussit gentibus, at mox
Milite quem SACER ORDO dedit superatur ubique,

[**1600.**] Als in't laetste van den April de wateren seer ghevallen waren / soo heeft sijn Excellentie die Schanse van alle canten met sijn Gheschutt ghenadert/ ende beschoten/soo dat sy van alle canten besprongen ende benaut waren. Jae sijn Excellentie quam met sijn approchen tot op de grachten van hare conter-scherpen. Daer was oock een Brugghe gheleyt van Alem tot aen den Rossemschen dijck streckende/ wel drie hondert en sestich passen lanck. Die van binnen dus omcinghelt ende benaut zijnde van haren vyandt/ende binnen gebreck hebbende van gelt/cleederen/brant om te backen ende brouwen/ alreets verbrandt hebbende de wilghe-boomen daer mede de straten ghemaeckt ende gheplaveyt waren: Oock seer groot gebreck hebbende van medicine/ salve en plaesteren/ voor de crancke/ende ghequetste: Ende siende dat het onmoghelijck was haer te ontsetten/soo hebben sy de gravers ende mineurs toe-gheroepen/dat sy begeerden te parlamenteren. De Papen die by haer waren beloofden haer/soo sy het tot den laetsten toe vromelijck hielden/dat sy den Hemel verdienen souden/*&c.* Maer op dese conditien en wilden de Soldaten haer leven niet langher waghen. Sy zijn met sijn Excellentie verdraghen/ dat sy de Schanse in sijne handen souden over-leveren/ des souden de Staten haer betalen hondert duysent ende vijf en twintich duysent guldens/beloopende yeder Soldaet ontrent hondert ende ses guldens/de Officiers nae advenant/de Weduwen oock het hare. Daer waren binnen elf hondert ende twee en veertich participanten. D'welck de Staten ende sijn Excellentie liever deden/dan dat sy het Legher met groote oncosten langher daer voor ende 'tCrijchs-vole met stormen avontureren souden/ vreesende/ dat het water eenen nieuwen wasdom crijghen mocht/ghelijck oock gheschiedt is/ende datmen dan met groote moeyte ende oncosten het Gheschut ende alle oorlochs-ghereetschap soude moeten van daer voeren/ende de *trencheen* verlaten. Alle die [**1600.**] de Staten wilden dienen/souden getracteert worden als andere Soldaten. Aller over-loopers misdaet souden vergheven worden. Alle die nae huys trecken wouden/ soudemen paspoort gheven/ *&c.* Alle dese/ ende andere conditien by *Meteren I. petit,* ende andere verhaelt/ zijn den *VI.* Mey besloten/ ende den *VIII.* ende *IX.* volbracht. Soo haest als de belegherde met sijn Excellentie verdraghen waren/so deden sy stracx een vreuchden-scheute/ met al hare handt-roers tefsens/ oock met eenighe grove stucken/ in seer fraeye orden: 'Twelck die van den Bos hoorende/soo antwoorden sy lustich met grove stucken/ haer ghevende troost van ontsett/ want sy niet en wisten dat de belegerde met sijn Excellentie verdraghen waren. Daer zijn in de Schanse gevonden *XVIII.* stucken Geschuts/ ende ontrent *96.* tonnen busse-cruyt/*4000.* yseren coeghels/ ende tusschen de *60.* en *70.* last coorens/ met noch andere provisie / gheweer/ ende amunitie van oorloghe / gheachtt weert te zijn over de *125000.* guldens. Daer zijn soo veele van dese Soldaten aen der Staten sijde gebleven/datter een goet Regiment van *XI.* Vaendelen van ghemaeckt is/meest onde Soldaten. Over haer wierdt voor eerst Colonel ghestelt *de jonghe Prince Hendrick Frederick,* sijner Excellentie jonghste Broeder/ende *de Heere van Marquette* Overste Luytenant/ ende sy wierden ghenoemt/ *de nieuwe Geusen.*

Aldus sijn de Heeren Staten ende sijn Excellentie meesters gheworden van die groote gheweldighe Schanse/ om welcke te bouwen de vyandt den meesten tijdt des voor-gaenden Somers met sijn groot Legher versleten hadde/ende daer mede hy gemeynt hadde in den Winter niet alleen Gelder-landt/Overyssel/ ende Vtrecht/ maer oock Hollandt te quellen/ ende op contributie te brenghen. Maer soo nu Godt de Heere de saken ghewendt heeft / soo hebben de

[**1600.**] Spaensche dese Schanse tot voordeel van haeren vyandt ghebout/ zijnde naest het Casteel van Antwerpen/ de sterckste vestinghe die de Spaenjaerden in Neder-landt ghebout hebben/ ende by Hollandt ghevoecht/is sy noch veel stercker/overmits de gheleghentheyt der stroomen ende der wateren. Den [**1600.**] *Hollantschen Tuyn* was hier mede recht besloten/ende is aenmerckens weerdich/dat de Spaenjaerden selfs dese laetste Poorte en grendel aen den Hollandtschen Tuyn ghemaeckt hebben.

Sic vos non vobis indificatis aves.

Wachtendonck by Graef Lodewijck van Nassou in-ghenomen/den *XXIII. Ianuarij, 1600.*

[**1600.**] **D**Ewijle datmen in Brabant besich was met triumpheren ende willecomen van de Arch-Hertoghen *Alberto* ende *Isabella,* die op het eynde des jaers van *1599.* te Brussel aenghecomen zijn: Soo heeft sijn Princelijcke Excellentie bedacht ende betrachtt/hoe hy de Landen soude connen dienst doen met het in-nemen van d'eene of d'andere Stadt. Hy heeft den *XXII. Ianuarij* in het Clooster te Bebber by Cleef doen by een comen acht Vaenen Ruyteren/ ende ontrent acht hondert Mannen te voet/uyt Zutphen/Doesborgh / ende andere garnisoenen de selfde lichtende/ onder het veleyt van den cloecken Heere *Graef Lodewijck van Nassou,* ende den vromen *Colonel Edmont Schotsman,* die met dit volck gemarcheert zijn nae Wachtendonck/een sterck Stedeken in 'tover-quartier van Gelder-landt ghelegen/ op de Riviere Niers/hebbende een schoon Casteel/op het welcke *de Heere van Gileyn,* Gouverneur ende Pant-Heere der selfder plaetse/ huys was houdende. Graef Carel van *Mansvelt* hadde voor twaelf jaren nae twee maenden beleghheringhe/ doe de Prince van *Parma* in den grooten loop sijner victorien was/ dese Stadt den Gheunieerden Provincien af-ghenomen. *Graef Lodewijck van Nassou* dede op den *XXII. Ianuarij* des voor-middaechs sijn Crijchs-volck van [**1600.**] Bebber op-trecken nae Wachtendonck aen / ende quamen in der nacht ter Niekercke by Wachtendonc/ daer sy een weynichsken rustten / ende trocken doe voorts nae de Stadt/eensdeels door het water/eensdeels door het ys der Stadts-grachten/ die niet diepe en waren/ daer door plodderende soo sy best conden/ want het hadde den voorighen dach hart gevrosen/ ghelijck het teghenwoordelijck des maels oock dede. De Schilt-wacht dit rumoer ende gheplodder in de grachten hoorende / riep: *Qui va la?* Maer sy daer niet op passende/beclommen de wallen ende geraeckten in de Stadt / sonder dat sy eenighe intelligentie daer binnen hadden. Daer en waren niet boven tachtentich Soldaten in de Stadt ende in 'tCasteel/want het Peerde-volck dat daer in garnisoen lach was hooghe op/om buyt te gaen soecken/ ende plonderden het Slot Wandersluyten/ doch sy wierden van de garnisoenen van Bon ende van Bruyler gheslagen. Met dat onse Soldaten de Stadt beclommen/ was den *alarm* binnen der Stadt groot/maer sy vonden weynich teghen-weere/ alsoo dat de Stadt schier sonder bloedt-storten wierdt in-genomen. Graef Lodewijck ordineerde een deel Musquettiers op eenen hoeck

[**1600.**] wals van de Stadt nae het Casteel aen/ die ghestadelijck op het Casteel schooten/ ende nae alle de gheene die teghen-weere deden. Hy schickte stracx eenich volck op de naeste Dorperen/ ende doet alle de leederen van daer binnen Wachtendonck brenghen/ om daer mede het huys aen alle canten te beclimmen. *De Heere van Gileyn* cloeckelijck weder-stant doende/ werdt in sijn kele gequetst: eenen Constabel ende andere op het Casteel wierden doodt geschoten. *De Heere van Gileyn* en hadde niet boven dertich Soldaten by hem / met de welcke hy het Casteel niet langhe inhouden en conde: Daerom heeft hy stracx eenen expressen nae Reurmonde aen den Grave van Berghe om hulpe ghesonden/die wel terstont alle by-ligghende garnisoenen derwaerts dede trecken/ maer het was te spade/want Graef Lodewijck was al stracx met sijn Ruyteren ende met al het Voet-volck door de Kempensche Poorte daer binnen gheraeckt. Eenighe Ruyteren saten af van hare Peerden/ende holpen het Voet-volck; Die t'samen haer so cloeckelijck droeghen/dat sy over de grachten quamen/ ende geraeckten op den wal van het Casteel. *Een van des Gouverneurs dienst-maechden stiet met een vorcke een* [**1600.**] *ladder te rugge van den muyr af, daer vijve van der Staten Soldaten op stonden.* Doch eyndelijck heeft de Gouverneur het Casteel moeten over gheven in handen van Graef Lodewijck van Nassou/op den *XXIII. Ianuarij.* Dese Stadt lach rontom in des vyandts Steden/ende was der halven wel gheleghen om des Admirants aen-slaghen/die hy uyt die Steden soude willen doen/ te ontdeken/ ende te verhinderen. De Soldaten hebben grooten buyt in dese Stadt ghecreghen/want de Boeren daer om her hadden daer binnen/ als in een vaste burght / al hare beste goederen ghevlucht. Sijn Ghenade Graef Lodewijck op alles goede ordre gestelt hebbende/is den *XXIIII.* wederom van daer vertrocken/ latende daer binnen een deel Ruyteren ende Soldaten tot garnisoen/ende hy stelde daer tot Gouverneur *Loys van der Ketulle, Heere Ryhove.* Op den vijfden *Februarij* quam de Colonel *Edmont* met een goet convoy/ ende brocht binnen Wachtendonck lonten/ schuppen/ spaen/ ende allerley andere ghereetschap / ende noodtdruft.

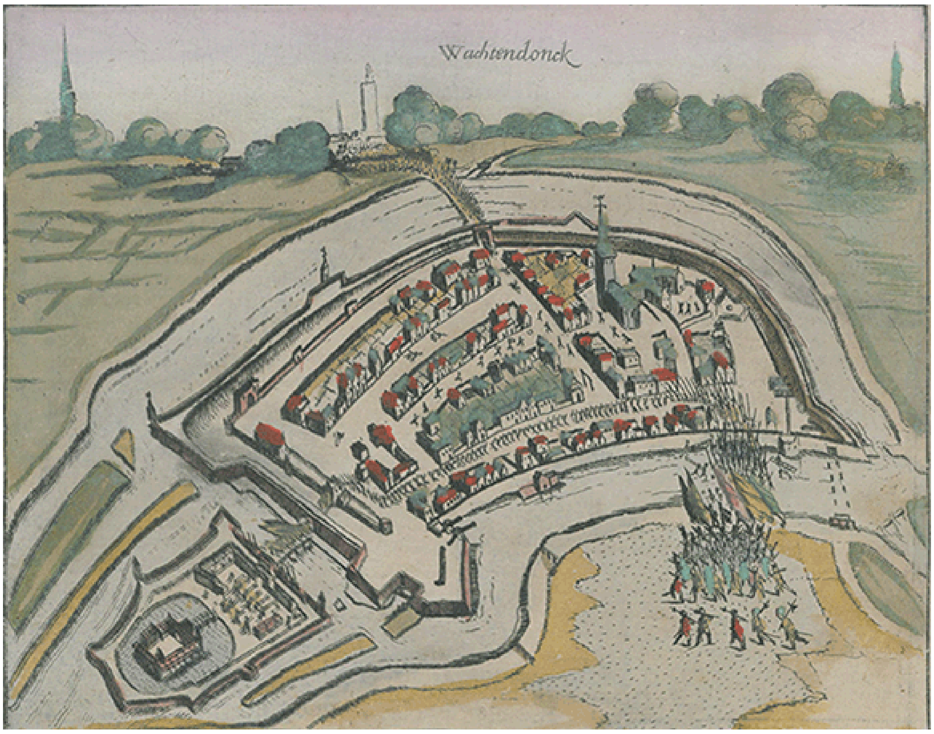

(242)

ALBERTI adventum laeti excepere BRABANTI,
Interea ERNESTUS NASSOVI stirpe creatus,
WACHTENDONKI Arcemque Urbemqȝ invadit, honorem
Accumulat gentis patriae quoqȝ fortibus ausis.

Beschrijvinghe van den machtighen *Heyr-tocht,* die de Ed.H.M. Heeren Staten *in Vlaenderen* ghedaen hebben/deur het wijs ende cloeck beleyt des Hooch-gheborenen Vorstes *Mauritij de Nassau, Anno 1600.*

[**1600.**] **D**E Ed.H.M. Heeren Generale Staten goet gevonden hebbende haren vyandt in sijn eyghen Landt den Crijch aen te doen/hebben (door groote instantie van die van Zeelant/ die de Spaensche niet geern tot soo nae nae-buyren en hadden) gheresolvert te gaen versoecken wat voorspoet dat haer Godt de Heere in Vlaender-landt geven soude / hopende eenighe Zee-steden te vermeesteren/uyt de welcke de Zee-roovers nu ettelijcke jaren lanck den Gheunieerden Provincien seer groote schade ghedaen hadden / ende noch dagelijcx waren doende/de Admiraliteyten dwingende jaerlijcx groote oncosten van convoyen te doen. Dit groote werck nam sijn Excellentie des te vrymoediger aen/ overmits des Arch-Hertoghen volck vast over al mutineerde van weghen mis-betalinghe ende groote tachterheyt. De Heeren Generale Staten hebben raedtsaem gevonden desen tocht *collegialiter* by te woonen/ op dat sijn Princelijcke Excellentie in alle voor-vallende saken raedt ende advijs soude moghen crijghen /sonder tijdt te verslijten met nae den Haghe over ende weder te schrijven ende te senden / wel wetende dat daer en tusschen goede ghelegentheyt om wat groots uyt te richten/soude connen voor by gaen. Behalven de Graven ende Heeren die in dienst der Landen waren/ soo zijn oock op desen tocht met sijn Excellentie als vry-willighe ghetrocken/ Johan Adolph Hertoghe van Holsteyn / Johan Ernst Vorst van Anhalt/ ende drie Graven van Solms.

Sijn Princelijcke Excellentie heeft tot bevoorderinghe ende vol-voeringhe deses tochts laten toe-rusten/ boven de twee duysent / soo groote als cleyne Schepen/ om daer mede Ruyteren ende Soldaten (zijnde sterck *128.* Vaendelen Voet-volcx/ *XXV.* Vaenen Ruyteren/ [**1600.**] *XXX.* Cartouwen/ ende *VII.* Velt-stucken) over te voeren / gheenen anderen wech noch middel hebbende om in Vlaenderen te comen. Veele van dese Schepen waren gheladen met victualie/ baggagie/ amonitie van Oorloghe/ waghens / ende van alles watmen bedencken conde tot sulck eenen tocht te behoeven. Als nu alles veerdich was/ ende den dach van af-schepinghe bestemt was /so hebben de Heeren Staten eenen al-gemeynen beed ende vast-dach door alle de Gheunieerde Provincien doen af-condigen om Godt den Heere te bidden/ dat het sijne goddelijcke Majesteyt woude believen sijnen seghen tot desen tocht ende Crijchs-rustinghe te gheven. Sijn Excellentie is den *XVII. Iunij stylo novo* met sijn Hof-ghesin uyt 'sGraven-Haghe ghescheyden/ ende van daer op Rotterdam/ ende soo voorts op Dordrecht gevaren/ doende t'seyle gaen alle de Schepen die daer laghen/ nae Rammekens. Des anderen daechs 'smorghens vroech zijn de Heeren Generale Staten uyt den Haghe ghescheyden /ende te Rotterdam t'schepe gegaen zijnde/ des avondts ghecomen tot voor S. Annenlandt/ daer sy het ghetije verwachtt hebben. De Heeren Staten ende sijn Excellentie voor Rammekens by malcanderen ghecomen zijnde/ (alwaer by de drie duysent Schepen laghen) hebben haer met malcanderen beraedtslaecht/ende besproken/hoe sy hare reyse voorder nemen souden. De meyninghe was wel Nieu-poort te gaen belegheren/ ende hadde haer den windt ghedient / sijn Excellentie soude daer voor zijn beschanst ende begraven gheweest/ eer de Arch-Hertoghe met sijn Legher daer hadde connen comen: Dewijle de windt heel contrarie was om op Nieupoort

(243)

Belgis adspira[t] Martis felicior aura,
Cogitat imperij fines Sacer Ordo, Zelandi,
Porrigere, armantur puppes, Neptunius auro
Emitur et miles, conscendunt FLANDRICA regna

+ te seylen/ ende dat het volck ende peerden haest ghebreck van hoy / stroo/ende versch water souden ghehadt hebben: Soo isser gheresolveert/ datmen het naeste Landt van Vlaenderen soude aen-varen/ d'welck de *Philippine* is/ ende datmen van daer te lande tusschen Gent en Brugghe recht op Oostende aen trecken soude. *Graef Ernst van Nassou* hadde de avant-guarde van de Schepen/ die voet aen landt gesett hebbende/het Fort op de Philippine heeft doen op-heysschen/ ende heeft het oock datelijck in-ghecreghen ende besett/ des vyandts Soldaten veertich in ghetale /daer uyt treckende alleen met haer sijd-gheweer. Den *22. Iunij* is sijn Excellentie ontrent den middach met sijn gheheel Legher te *Philippine* aenghecomen / ende in vijf uyren tijdts is ten selven dage het gheheele Legher / Ruyteren en Voet-volck met alle noodruft ghelandet/ende de Schepen zijn ontslaghen ende te rugghe ghetrocken. Dit gheheele Legher was sterck twaelfduysent Man te voet/ ende ontrent twee duysent peerde/ want in Frieslandt [**1600.**] was *Graef VVillem van Nassou,* ende in Gelderlandt was de *Grave van Hohenlo* ghelaten / met een goet deel Ruyteren en Voet-knechten /sorghende voor inval van den vyandt/ende de garnisoenen waren oock noodtwendelijck besett. +1600

Sijn Excellentie heeft in Vlaenderen gelandet zijnde/ al het Crijchs-volck laten af-vraghen/ of sy yets ten achteren waren/indien jae/ datmen het haer dadelijck soude betalen / maer daer en was niemant die van mis-betalinghe claechde/veel meer heeft elck een ghesproken ende verclaert willich ende bereyt te wesen om voor sijn Excellentie ende de Ed.H.M. Heeren Staten haer lijf ende leven te wagen. De Heeren Staten zijn den *XXII. Iunij* te Philippine in het Leger by sijn Excel. gecomen/ende daer is publicatie gedaen/ dat yeder Soldaet voor ses dagē proviande coopen eñ mede nemē soude/dewijle men te vooren wel vermoede/datmen de Weert negens te huys vinden en soude.

Hoe sijn Excellentie met sijn Legher van de *Philippine* door Vlaenderen op Nieupoort ghetrockenis.

[**1600.**] **D**En *XXIII.* is het geheele Legher van de *Philippine* op-getrocken nae *Assenede,* een Dorp niet verre van 'tSas van Gent gheleghen/ alwaer d'avant-guarde een Casteelken met met veertich Soldaten besett/ in-ghenomen heeft. De vyandt hadde opinie dat sijn Excellentie daer gecomen was om het Sas van Gent te belegerē/daerom heeft hy ontrent seven hondert Soldaten uyt de Schansen voor Oostende gelicht/ ende daer mede het garnisoen binnen 'tSas versterct. Den *XXIIII.* is sijn Excellentie des morghens vroech met het Legher te *Assenede* op-ghebroken/ende getrocken nae een groot Dorp gheheeten *Eeckeloo,* tusschen Gent en Brugghe gheleghen. Den *XXV.* is het Legher ghetrocken van Eeckeloo tot *Male* by Brugghe/van daer om her veele beesten/oock eenighe menschen/ghevanckelijck halende ende in het Legher brenghende. Den *XXVI.* is sijn Excellentie ghemarcheert nae het Dorp *Iabbeke,* latende sijn Legher so dichte onder de Stadt van Brugghe trecken/ alsmen met het Canon conde afreycken/ doch die van Brugghe / hoe fel sy gheschoten hebben/soo en hebben sy maer eenen Mensche geraeckt/ zijnde een van sijner Excellentie Muletiers. Den *XXVII. Iunij* heeft sijn Excellentie vernomen/ dat den vyandt de Schanse te *Oudenburgh* verlaten hadde/ de welcke hy stracx met twee Compagnien Soldaten besett heeft. Die op de Fortressen te *Plassendale* ende *Bredene* laghen/ verliepent oock / eer sy haren vyandt saghen / achter-latende haer Gheschutt. Een groot deel des Leghers is dien avondt binnen *Oostende* ghecomen.

De Boeren ende Huys-lieden waren over al verloopen/ ende hadden haer hier en daer in de vervallene huysen ende Bosschagien versteken/ onaenghesien dat de *Baron Peter Sedleniski Sergiant Major van 'tgheheele* [**1600.**] *Legher,* met eenighe Ruyteren ghedruckte billietten alomme voor uyt ghesonden ende ghestroyt hadde/den Huys-lieden belovende dat haer gheen leet aen-ghedaen en soude worden/indien sy de Soldaten victualie ende noodruft wouden brenghen / welcke haer soude betaelt worden: Maer ter contrarie doende/dat sy te verwachten hadden dat hare huysen souden in brande ghesteken worden. Maer het sy dat de Boeren dese billietten niet ghecreghen en hebben/ of dat syse al willens verworpen hebben / immers daer en is niemandt by huys ghevonden / maer een yeder heeft hem versteken; Waer yemant van sijner Excellentie Leger achter bleef/ofte een weynichsken van den wech af-dwaelde / hy was Man of Vrouwe / daer saten de Boeren stracx achter ende sloegense doodt: Waer deur de Soldaten ghetercht zijnde/ vast over al den rooden Hane lieten craeyen/d'welck sus anders niet en soude gheschiedt zijn. Op desen tocht was wijn en bier seer diere / want het moest al over d'Asse nae ghevoert worden: Maer het vleys was goeden coop/ want Koeyen en Schapen liepen in het velt/als niemandt toe-behoorende/ wiese maer aen-taste dien quamen sy toe / ende wierden ghecocht voor eenen grijp-penninck. Als het Legher te Assenede ghecomen was/soo coste een pot biers ses stuyvers/te Eeckeloo *12.* stuyvers / te Male ende Jabbeke *18.* ooock *20.* jae *26.* stuyvers. Daer zijn op desen tocht drie Koeyen ghepresenteert voor eenen pot viers te gheven. Tot Male is een Koe vercocht voor eenen stooter/ de welcke ghemolcken zijnde / soo gaf de vercooper drie stuyvers voor de melck.

De Grave van Solms heeft met acht Compagnien Ruyteren ende vijf Regimenten Voet-volcx/ op

[**1600.**] den *XXVIII. Iunij* gaen belegheren de Schanse *Albertus,* ligghende ontrent een uyre gaens van Oostende/ aen de West-sijde/in de Duynen / op de passagie nae Nieupoort/ een Schanse die seer propijs ende wel geleghen was. Sijn Ghenade heeft dese Schanse met vier halve Cartouwen laten beschieten tot dat hy een bresse ghemaeckt hadde/ daer mede hy de belegherde heeft ghedwonghen te appoincteren/ uyt-treckende op den *XXVIII. Iunij* met haer gheweer/ ende soo veel baggagie als yeder draghen conde/ doch hare Vaendels moesten sy achter laten / ende beloven in ses maenden in Vlaenderen niet te dienen.

Den *30. Iunij* is de Grave van Solms uyt last van sijn Princelijcke Excellentie met eenighe Regimenten ghegaen om de Haven van *Nieupoort* te belegghen/ [**1600.**] ende in te nemen de Forten daer ontrent gheleghen. Den eersten *Iulij* is oock sijn Excellentie met sijn gheheele Legher ontrent Nieupoort aen-ghecomen/ des morghens gheheel vroech/ stracx in-crijghende verscheydene Schanskens / ende voorts ordre ghevende hoemen de Stadt soude connen besluyten: de twee derde-deelen des Leghers wierden ghecampeert aen de West-sijde van de Haven/ nae Duynkercke aen: ende de reste aen de Oost-sijde. Daer quamen op den eersten dach deser belegheringhe wel te passe / ontrent hondert Schepen in Prins Maurits Legher voor Nieupoort/met allerhande victualie ende amunitie.

(244)

MAURITIO Duce per FLANDROS deducitur agmen
Intrepidum, invadens mox munimenta PHILIPPI,
O laetum augurium, tandem cingit NEOPORTI
Moenia, sollicitans proprjs insedibus hostem

Wat preparaten dat de Arch-Hertoghe ghemaeckt heeft.

[**1600.**] **E**Erick voort-vare in dit verhael/soo moet ick eerst beschrijven wat de Arch-Hertoghe ghedaen heeft/ hoorende dat sijn Excellentie hem dus onversiens in Vlaenderen gevallen was/ d'welck sijn beste melck-Koe is. Jck segghe onversiens ende onverwacht/ want hare Hoocheden hoorende dat de Staten ende sijn Excellentie gereetschap maeckten om te velde te trecken/ vermoedden gantschelijck/ dat het op Rijn-Berck ofte op de Steden aen den Maes-cant in het over-quartier van Gelderlant gelden soude. Doch siende dat het op Vlaenderen ghemuntt was/soo heeft *Albertus* stracx eenighe van sijne Colonellen ende Overste gesonden aen sijne ghemutineerde Soldaten/om haer te beweghen ende bewillighen/dat sy immers hem desen noodtwendigen tocht en dienst niet af-slaen en souden/dewijle hy den vyandt nu in het bloote velt hadde/ op ghelijck voordeel ende plaetse/ daer sy langhe ghewenscht hadden hem eens te moghen crijghen: De Arch-Hertoghe beloofde/ dat hy haer selfs soude aen-voeren/ ende dat hy sijn leven by haer woude waghen / *&c.* Jmmers hebben het des Hertoghen af-ghesondene soo wijdt ghebracht/ dat sy voor eerst de ghemutineerde van Diest/ ende noch eenighe andere hebben willich ghemaeckt/ de Waelen belovende neghen maenden [**1600.**] solts te betalen: De Jtalianen/ Spaenjaerden/ ende Duytsche beloofden sy vol te betalen/maer op terminen/in neghen maenden tijdts. Die van Diest en wouden niet marcheren onder hare ghewoonelijcke Capiteynen ende Officieren/maer onder haren *Eletto,* ende onder een groote nieuwe baniere/ die sy tot dien eynde hadden maken laten: Sy lieten besettinghe in Diest ende elders/ als oock haren tros ende baggagie.

Alle de ghemutineerde / die willich ghemaeckt wierden desen tocht te doen / waren sterck boven de twee duysent Man / soo te voet/ als te peerde/ ende sy zijn te Langher-brugghe by Gent ghecomen/ daer voor eerst het *rende-vous* ofte loop-plaetse van des Hertoghen volck verordineert was. Hier zijn op den *XXVIII. Iunij* by een gecomen ontrent veerthien hondert Peerden / ende elf duysent te voet/ alle gaer oudt Crijchs-volck. Den *XXIX.* is de *Infante* met den Hertoge door het Legher ghereden/ende sy heeft het Crijchs-volck moet aengesproken/ende vermaent vromelijck te vechten tegen de godloose Ketters/ende teghen hare Rebelle / d'welck Godt en sy verghelden souden/ *&c.*

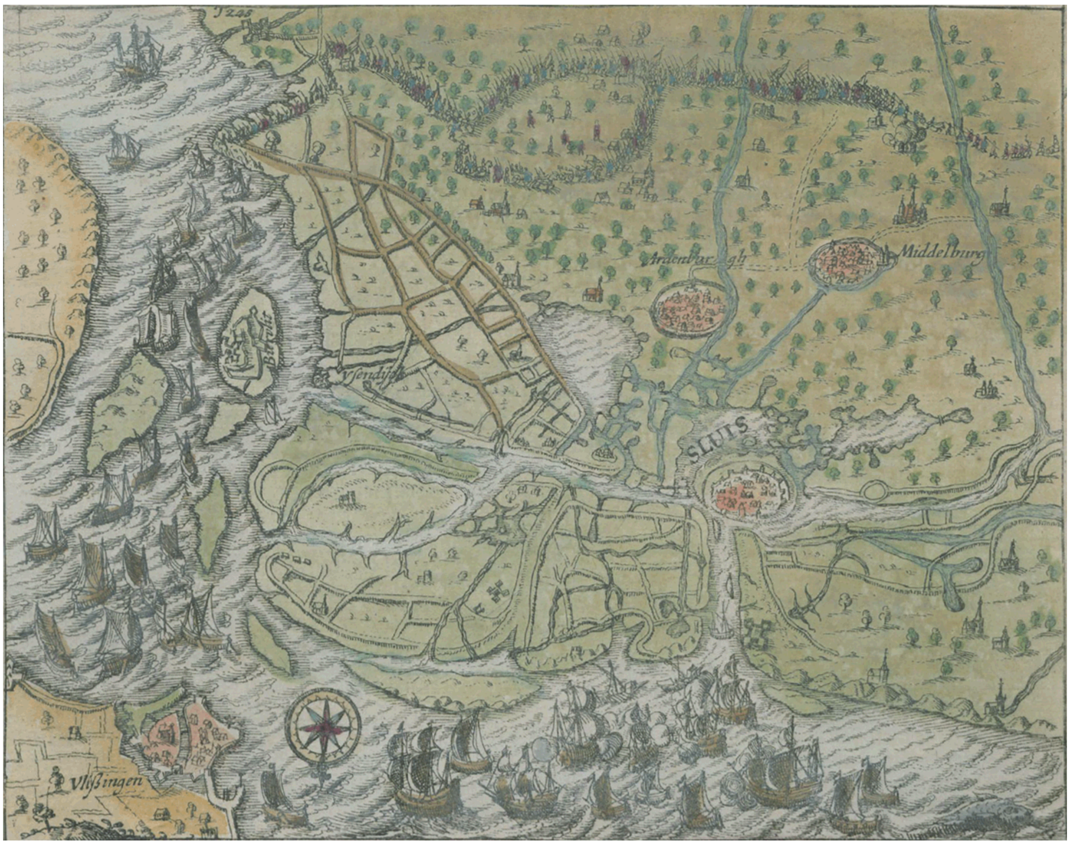

(245)

Interea ALBERTUS *magno discrimine regnum*
Versari vidit, verbis componit amicis
Discordes sociorum animos et reppulit iras.
Conveniunt pariter cuncti fulgentibus armis,

Uoorder verhael van sijner Excellentie tocht in Vlaenderen.

[**1600.**] **D**Es nae-middaechs den eersten *Iulij* creghen de Heeren Staten ende sijn Excellentie tijdinghe/ dat de Arch-Hertoghe *Albertus* in der haeste veel volcx vergadert ende by een ghebracht hadde/ ende dat hy met het selfde in eygener persoon was ghecomen tot voor *Oudenborgh,* welcke Schanse/als oock die Forten *Brenede, Plassendale, Snaeskercke,* siende dat sy teghen het ghewelt des vyandts niet bestaen en conden / haer by appoinctement hebben over-ghegheven; Maer of haer schoon belooft was/ ende by den Arch-Hertoghe onder-tekent / dat sy hare Vaendelen nae-latende/ met haer gheweer ende wapenen vry ende vranck souden moghen vertrecken/ soo en is haer gheen woordt noch gheloove gehouden/maer eenighe van het garnisoen van Oudendenborgh/soo Ruyteren / als Soldaten/ zijn seer schendelijck vermoordt / andere ghequetst/ meesten deels van hare wapenen berooft gheworden. De twee Compagnien die in Snaeskercke ghelegen hadden/ zijn meesten-deels seer schelms vermoordt gheworden / met hare Capiteyns *Bussigny,* ende *Hans van Eynhoven:* Eenighe/ doch seer weynighe / zijn naeckt ontloopen/ ende binnen Oostende ghecomen. *Albertus* dit vernemende en was niet wel te vreden/ datmen sijn belofte verbroken hadde/ende hy sont een van de Heeren die by hem waren / om den *massacre* te verbieden / maer te vergheefs: *Bruges* die met sijn volck te Bredene lach / vernemende hoe het met die van Snaeskercke was af-gheloopen/ ende wetende dat de Schanse daer hy in lach/niet houbaer en was/ soo is hy daer uyt ghetrocken als de vyandt op hem aen-quam / ende hy heeft hem met sijn volck binnen Oostende ghesalveert. De *Colonel Piron* heeft door Capiteyn *VVagheman* sijn Excellentie verwitticht/ dat de vyandt aen quam marcheren. Wagheman [**1600.**] quam midden in der nacht by sijn Excellentie ende seyde hem sulcx/ die het eerst niet en woude ghelooven/ maer hy seyde hem soo veel bescheyts/ ende daer quamen stracx soo veel boodschappers/dat hy het gelooven moeste/derhalven soo heeft hy op alles goede ordre ghegheven; Jnsonderheyt heeft hy het Fort *Albertus* met stercker garnisoen besett/ ende met *vivres,* eñ amunitie genoechsaem versorcht ende versien. Ooc heeft sijn Excel. datelijck sijnen Cosijn *Graef Ernst van Nassou* met *Edmonts* Schotsche Regiment/ het Zeeusche Regiment onder den Heere *Charles van der Noot,* eñ eenige van de Compagnien die uyt de overgegevene Schansen gecomen waren/met vier Benden Peerden ende twee halve Canons/gesonden nae Oostende aen/ om de Brugghe ende pas van *Leffinghen* by *Albertus* Schanse in te nemen ende te bewaren/ om alsoo de Spaenjaerden den pas op der Staten Leger te stoppen/so langhe tot dat hy sijn volck weder over de Haven van Nieupoort soude ghebrocht hebben: Maer eer *Graef Ernst* daer conde comen/soo hadde de vyandt de passagie al in-ghenomen ende besett. De Spaensche zijn heel sterck ende wel gemoet op Graef Ernst ende sijn volck aen-ghevallen/ moedich zijnde om dat sy haer Legher op den rugghe hadden/ ende sagen datter gheen volck by der handt en was/ daer Graef Ernst op conde wijcken. Jmmers nae dat Graef Ernst met sijn by-hebbende Crijchs-volc eenen tijdt lanck met den vyandt cloeckelijck ghevochten hadde/soo moest hy de bane ruymen / ende is so dapper ghevolcht gheweest /dat sijn volck in disordre geraeckte. Daer ginck het op een moorden aen/ de Spaensche niemant verschoonende. Soo dat daer in heeten bloede wel acht hondert Schotten doodt ble-

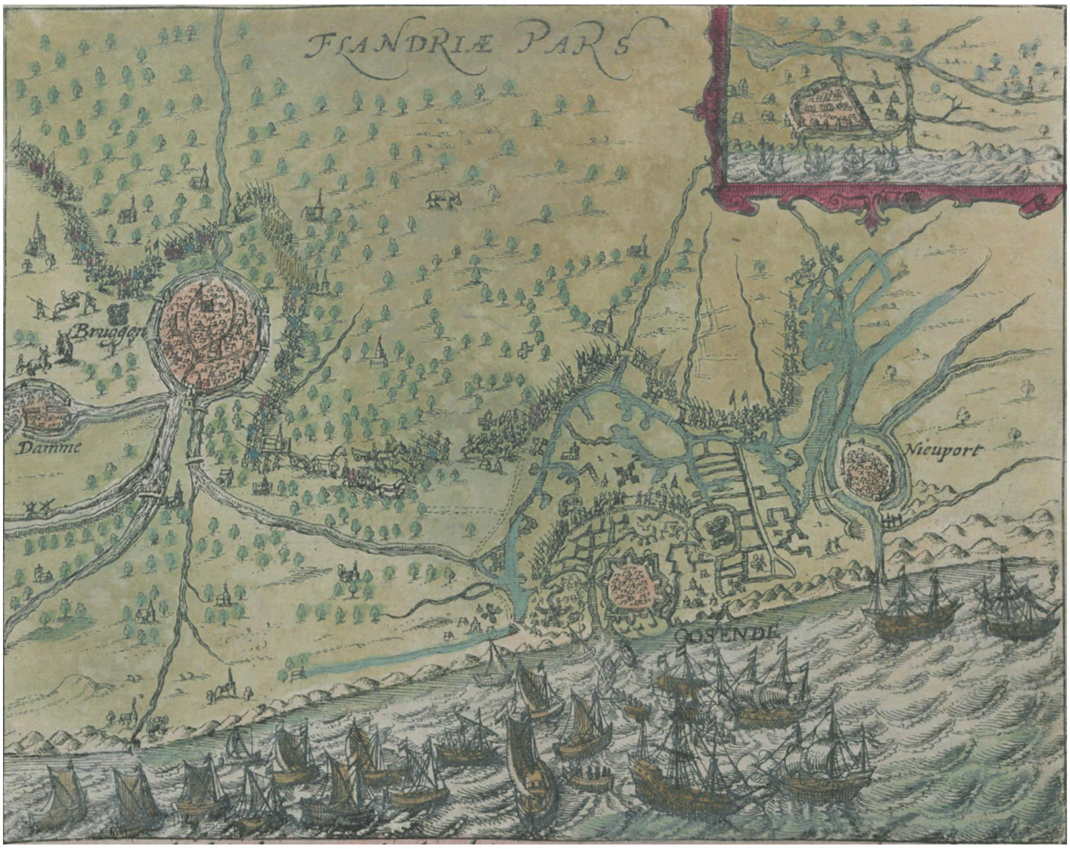

(246)

Fama pedes, latos humerosq₃ volantibus alis
Induit, et ventis permane levata secundis,
MAURITIO NEO mox PORTI narrabat adesse
Hostiles copias, extemplo ille arma parabat.

[**1600.**] ven/met seven Schotsche Capiteyns/te weten *Stuart, Barclay, Kilpatric, Andries Murray, Michiel, Nisbeth,* ende *Strachem:* Behalven de Luytenanten ende andere Officieren. De vijf Capiteyns bleven doodt in den eersten aen-val/ maer *Barclay* ende *Murray* wierden door-steken nae dat sy langhe waren ghevanghen gheweest. Van des Heeren van der Noots Regiment blevender ontrent hondert en achthien Mannen/daer onder gherekent dese drie Capiteyns/*Turqueau, VValrave,* ende *La-Grappe,* ende hier en boven noch wel hondert van *Colonel Pirons* ende *Bruges* volck: Sijn Ghenade Graef Ernst van Nassou is met de reste van het volck ontcomen. De Spaensche door dese victorie moedich gheworden zijnde/swoeren malcanderen tot den laetsten Man by te staen/ ghelijck sy oock te vooren het Sacrament daer op ghenomen [**1600.**] hadden/ sweerende dat sy niemandt in het leven laten en souden/ dan den Prince Maurits / ende sijnen Broeder Graef Hendrick/ den eenen om dat hy sulck een dapper Crijchs-man was / den anderen om dat hy noch jonck was. Of wel dit massacreren haest ghedaen was/ soo heeft even-wel sijn Excellentie hier mede eenighe uyren tijdts ghewonnen/ die hy gheemployeert heeft om sijn volck over de Haven van Nieupoort te brenghen / ende alles in ordre te stellen teghens dat de vyandt aen-quam/ die oock eenighe uyren verlette met te beraedtslaghen/ hoe hy sijn volck/ door wat wech/ ende in wat ordre/ dat hyse tot den vyandt aen-leyden soude.

Cort verhael van den bloedighen *Velt-slach* gheschiedt by *Nieu-poort* in Vlaenderen / op den tweeden *Iulij, Anno 1600.*

[**1600.**] **D**En Arch-Hertoge *Alberto* is den moet seere gewassen door de victorie die hy den eersten *Iulij* ghecreghen hadde/soo spoedelijck incrijghende de Forten van Oudenborgh/ Vlassendale/ ende Bredene: Als oock door de victorie die hy op den tweeden *Iulij* in den morghen-stondt gecregen hadde/doe hy *Graef Ernst van Nassou* met sijn volc gheslaghen hadde. Hy schreef op Brugghe *par poste,* dat hy Graef Maurits *avant-guarde* verslaghen hadde/ ende dat hy de reste van sijn Legher soo besett hadde/ dat hy hem niet en cost ontcomen. Die van Brugghe hebben stracx/ tot een teecken van victorie/ de clocken gheluyt ende getriumpheert; maer des avondts creghen sy ander tijdinghe.

Nae dat sich *Albertus* met sijne Colonels wel beraedt slaecht hadde /so is hy met sijn Leger na Nieupoort aen ghetrocken/meynende dat sijn Princelijcke Excellentie ende het gheheele Legher (vernomen hebbende [**1600.**] wat Graef Ernst in den morghen-stondt weder-varen was) haer op den loop begheven souden/ niet durvende sijne aen-comste verwachten: Maer hy rekende al sonder den weert. Sijn Excellentie resolveerde den vyandt het hooft te bieden ende slach te leveren: Hy heeft al sijn volck by een ghetrocken/ende in slach-ordre ghestelt; Hy heeft sich alomme by de troupen vervoecht/'tCascet op 'thooft/de Pistole in de vuyst/de Crijchs-lieden vermanende/dat sy haren eet/eere/lijf en leven/mitsgaders des Landts welvaert/betrachten wouden/vastelijck vertrouwende/ dat de Heere der Heyr-scharen haer een goede ende gheluckige uyt-comste gheven soude/dewijle sy vochten voor de ware Religie/voor het Vader-landt/voor hare Privilegien/ voor hare Vrouwen ende Kinderen/ Vrienden en Maghen/ teghen de Spaensche

(247)

Ire hostem ad bellum juvat, indulgere furori
Infano suadet victoria prima, cadebant
Dux, milesqȝ SCOTUS, pariter manifestaqȝ IBERI
Perfidia apparet quem mox vindicta sequetur.

[**1600.**] tyrannen/die haer van dien allen sochten te berooven. Hy hieldt haer voor ooghen/ dat sy den vyandt voor haer hadden/ de Haven van Nieupoort achter haer/ de Zee aen d'een sijde/ ende het water *Yperle* aen d'ander sijde: Soo datter gheen ander uyt-comste en was/dan deur den vyandt te slaen/ ende met het geweere eenen wech te maken. De jonghe Prins *Graef Hendrick Frederick* die des maels maer sesthien jaren oudt en was/heeft oock het Regiment van de nieuwe Geusen/ daer hy Colonel over was / moet aen-ghesproken / ende tot cloeck vechten vermaent: ghelijck oock andere Overste ende Colonellen elck de hare gedaen hebben. Op dat de Soldaten des te weynigher op vluchten dencken souden /heeft sijn Excellentie alle de Schepen van Nieupoort af nae Oostende doen varen.

Sijn Excellentie hadde in den morghen-stondt met het leege water/sijn volck dat over d'ander sijde van de Haven van Nieupoort lach/ aen dese sijde by den anderen ghebracht. Des morghens ontrent thien uyren sachmen den vyandt ter sijden Oostende lancx het strant aen-comen trecken: Doe en was noch nerghens nae al het Voet-volck van sijn Excellentie over de Haven ghecomen/ so dat indien de vyant spoedelijc hadde aen-gevallen/vermoedelijc hy soude sijn Excellentie een voor-deel af-ghesien hebben / d'welck hem ende dese Landen soude ghesmertt hebben. Als nu sijn Excellentie al sijn volck by een hadde / soo heeft hy het selfde in fraeye slach-ordre ghestelt / *Graef Lodewijck van Nassou,* Luytenant generael over alle der Staten Peerde-volck/leyde de *avant-guarde* van het Peerde-volck by sich hebbende thien Vaenen Ruyteren/ ende Generael *Sir Francis Veer* de *avant-guarde* [**1600.**] van het Voet-volc/sterck zijnde een en veertich Vaendelen Voet-knechten. De *Grave George Everard van Solms,* leyde de *bataillie,* by sich hebbende seven Vaenen Ruyteren/ende vijf en twintich Vaendelen Voetvolcx. De *arriere-guarde* wierdt gheleyt van den *Heere Olivier van den Timpel, Heere van Corbeque, &c.* sterck zijnde drie Vaenen Ruyteren/ende ses en twintich Vaendelen Voet-knechten.

Sijn Excellentie hadde oock eenige troupen Musquettiers in de Duynen verordineert/ om van daer in de troupen van den vyandt te flancqueren/soo hy den strant langhs ghecomen hadde. Oock dede hy op het strant planten ses halve canons / om den vyant daer mede te willecomen. Alles aldus verordineert zijnde/ heeft sijn Excellentie in bataillie staende op het strant/ sijnen vyant verwacht. Ontrent elf uren quamender ontrent *600.* van des vyandts Ruyteren voor uytrijden/op de welcke met die ses stucken eenighe schoten ghedaen wierden/alsoo dat sy niet voorder aen en reden /maer weken ter sijden in de Duynen / daer sy haer Voet-volck ende Gheschutt verwachten. Het was een groot voor-deel voor sijn Excellentie ende sijn Legher/dat hy steedts den windt / die tamelijck sterck waeyde / ende de Sonne op den rugghe hadde/ want daer mede wierdt hem het stuyven van 'tsant/ ende den roock van 'tGeschut uyt d'oogen gheweert. Doe de vyandt in het aen-trecken was / hebben der Staten Oorloch-schepen/ uyt bevel van sijn Excell. dapper daer onder geschoten / ende geencleyne schade gedaen/die uyt bevel van sijn Excellentie so dichte aen 'tstrant ghecomen waren/als sy eenichsins conden.

Uoorder verhael van den bloedighen Uelt-slach/ gheschiet by *Nieu-poort* in Vlaenderen. *Anno 1600.*

[**1600.**] **A**Ls de vyandt nae by sijner Excellentie Legher ghecome was/ namelijck tusschen de Parochien van het West-ende / ende Willekens kercke/liggende een cleyn mijlken van Nieupoort/soo heeft hy vijf halve Canons/ ende een Velt-stuck op het strant gheplantt / daer mede sy eenighe scheuten deden/ ghelijck sijn Excellentie wederom op haer dede/ maer ten duyrde daer niet langhe/ want overmits den aen-was der Zee/ moesten beyde de de Leghers het strant verlaten/ ende nae de Duynen wijcken. Hier ginck het ghevecht van beyde sijden dapper aen/ ende daer wierdt van beyder sijdts Crijchs-volck mannelijck ghevochten/ in verscheyden chargen; Daer en is gheen Regiment / Vaendel/ jae naeu eenen Ruyter of Soldaet geweest/of hy en heeft ghevochten. Sijn Excellentie ghebruyckte *Mons de Brochum,* een Brabants Edelman/ om af en aen te rijden/ ende den Oversten ende Collonellen sijnen last ende ordre aen te dienen. Alsoo de vyandt seer mannelijck ende onverschrocken aen-viel/ niet achtende het verlies van hare Cameraden/die nevens hare sijde gheschoten wierden/ maer roepende *Victoria, Victoria,* soo isser eenen schrick ofte verflaeutheyt ghecomen/ eerst in de *avant-guarde* van Prins Maurits/ daer nae oock onder het ander Crijchs-volck/ alsoo datter veele waren/ soo Ruyter/als Voet-knechten/ die haer op den loop gaven/ met sulcke verbaestheyt/ dat sy dichte voor by sijn Excellentie passerende/ende van hem gecommandeert zijnde den vyant het hooft te bieden/ niet ghehoorsaemden. Graef Lodewijck was daer in groot perijckel/ met alle de gheene die by hem bleven/ want sy geraeckten *pesle mesle* onder den vyandt/ die haerder oock veele doodt sloech. Doch Godt de Heere gaf den onsen op een corts wederom sulck een hert ende moet/dat sy te rugge keerden ende haer tot den vyant wenden/daer de Ritmeester *Cloet* [**1600.**] een goet voor-gangher van was/ roepende over luyt sijne Ruyters/ ende segghende/ (gelijck hy seer cluchtich was/) Crijchs-lieden valt aen/ soo ghy u desen dach wel hout/so gheve ick u het gheheele Sticht van Ceulen prijs/midts-dien viel hy den vyandt aen/ende wierdt wel ghevolcht / so van sijn eyghen Ruyteren/ als van andere/ende aldus wierdt Graef Lodewijck ontsett/ den welcken Cloet kende aen sijn Orange plumagie. Hier en tusschen heeft sijn Excellentie op alles wederom goede ordre ghestelt/ghereden en ghedraeft van d'een *Esquadron* tot het andere/ vermanende / commanderende / ende de Soldaten couragie aen-sprekende / soo langhe tot dat hy soo hees was van roepen/dat hy gheen geluyt meer gheven en conde. 'Tghevecht duyrde by nae drie uyren lanck/ met hoope eñ vreese aen beyden sijden/ want beyde sijdts Soldaten deden haer devoir seer wel/ende daer wiert mannelijck ghevochten. De Ruyterije van sijn Excellentie creech het eerste ende het meeste voor-deel op de Ruyterije van den vyandt/ die allenskens begost te wijcken/ende nae Nieupoort aen te vluchten. Na lange gevecht begost oock des vyandts Voet-volck van het strant af achter de Duynen te vluchten/ d'welck ons volck den moet ende couragie heeft doen wassen/ alsoo dat het den vyandt dapper ghevolcht ende van allen canten besprongen heeft: Eerst weeck den vyant met ordre/ maer corts daer nae begaf hy sich op de volle vlucht met disordre/veele haer geweer ende wapenen van haer werpende/ om des te spoedigher te moghen ontvluchten/maer onse Ruyteren ende Soldaten hebbense vervolcht / ende haerder veele doodt gheslaghen/oock veele ghevanghen.

Als de Arch-Hertoghe sach dat sijn Ruyteren haer plaetse verlieten ende vluchten/so is hy ooc af-getroc-

ken/eñ [**1600.**] heeft hem selven ghesalveert/niet sonder groot perijckel van ghevangen te worden: hadden die van Oostende die voorsichticheyt ghebruyckt/ dat sy het Brughsken te Leffingen hadden afgeworpen/sy souden sijne Hoocheyt met alle die by hem waren in hare handen ghecregen hebben/doch hy is haer ontcomen/ ende dien nacht binnen Brugge geraeckt / eñ des anderen daechs terstont nae Gent getogen. Maer even wel is de schade die sijne Hoocheyt hier geleden heeft/ niet cleyne geweest/want hy heeft verloren veele van sijn beste Colonellen/Ritmeesteren/Capiteynen/ ende het puyck van sijn oudtste Crijchs-volck. Daer zijn op de Wael-plaetse doot blijven liggen over de vijf duysent mannen van des Arch-Hertogen volck/boven de geene die noch na de principale slachtinge zijn achterhaest/doot geslagen/ende van de quetsuren gestorven. Sijn Excell. heeft in alles verloren tusschen de twee ende drie duysent Mannen/ daer mede ingerekent die des morgens so leelijc vermoort waren/ ende ontrent seven hondert ghequetste. Sijn Excellentie heeft van den vyant gecregen acht stucken Canons/met veel amunitie ende baggagie/selfs des Arch-Hertogen Cabinet ende segel: Oock over de hondert Vaendels/met verscheydene Cornetten / eñ onder andere den Standaert ofte Kenne-vaene van de sestien hondert gemutineerde Spaenjaerts ende Jtalianen te voet/eñ acht hondert te peerde. Alle dese Vanen en Vaendelen/ooc eenige Trompetten/zijn in den Hage tot een eeuwige ghedachtenisse van dese voor-treffelijcke victorie die God de Landen gegeven hadde/opgehangen/alwaer sy noch tegenwoordelijc te siene zijn. Onder den buyt is oock gheweest *Alberti* schoone witte Peerdt /daer mede hy sijn blijde in-comste gedaen hadde in de Steden van Vlaenderen eñ Brabant. Daer zijn gevanckelijck ghenomen vijfhondert een en vijftich van des vyants volck/hooges eñ leeges standes/waer van de [**1600.**] voornaemste was *Don Francisco de Mendoza Admirant van Arragon,* met veel andere Dons/Heerē eñ Officieren/als *le Conte de Salmes: Don Loys de Villar, Mastro del Campo: Don Loys d'Avila: Don Pedro de Mendoza: Doctor Andreas N. Medicus de son Alteze: le Conte Charles Rezin, Page de son Alteze: Don Gaspar Moragon. XXXV.* Ritmeesters eñ Capiteyns: *CCII.* Luytenanten/Vaendrichs/Sergeanten/*Dons, Cavalleros,* ende andere van name: *CCCVI.* gemeyne Soldaten. Sijn Excellentie bleefdien geheelen nacht met sijn Leger in in het velt/daer den slach geschiet is/logierende in een tente by de kercke van Westende/daer hy sijn avontmael dede /te gaste hebbende den Admirant van Arragon: Daer gingen allerley propoosten om over tafel/ te lanck alhier te verhalen. Des anderen daechs marcheerde sijn Excell. met het Leger nae Oostende om wat te refrescheren. Sijn Princelijcke Excellentie is binnen Oostende gecomen/alwaer de Heeren Staten hem gewillecomt ende dese treffelijcke victorie gecongatuleert hebben. Daer is een solemnele danc-segginge tot Godt geschiedt in de vergaderinghe van de Heeren Staten ende sijner Excellentie/daer veel hondert Menschen tegenwoordich waren/eñ sijn Excell. heeft met den Admirant by de Heeren Staten maeltijt gehouden/het Leger blijvende in de Duynen by de Schanse *Albertus.* Het is wel aen-merckens weert/ datter *302.* jaren hier te vooren/ even op den tweeden dach *Iulij* eenen Velt-slach gheschiet is tusschen *Albertum* eenen Vorst van Oostenrijck/ende *Adolphum van Nassou* Rooms Keyser /in welcke bataillie de Keyser *Adolphus* doodt bleef: 'tschijnt dat die van *Nassou* haer leet teghen die van Oostenrijck hier ghewroken hebben.

Dese versen zijn in dien tijdt hier van ghemaeckt:

Anno milleno trecentis bis minus annis,
In Iulio mense Rex Adolphus cadit ense.

(248)

Nec mora, mox junctis ALBERTUS viribus, ingens
Agmen agit, properatq;3 armis exscindere nostros,
Qui contrâ hostiles copias fudâre, saluti,
ALBERTO fuga fit, capitur MENDOZA superbus.

De *Swarte Galeye* van Dordrecht neemt voor Antwerpen het *Admirael-schip,* met noch seven ander Schepen/den *29. Novembris, Anno 1600.*

[**1600.**] **O**Vermits de Galeyen van *Frederick Spinola* eenen tijdt lanck in Zee ghebraveert/ ende met stille weder eenighe Schepen over-vallen hadden/ende dagelijcx dreychden ergens in Hollandt ende Zeelandt in te vallen: Soo hebben de E.M. Heeren Staten ende sijn Princelijcke Excellentie goet ghevonden/met ghelijcke wapenen ende gheweer den vyandt teghen-stant te doen/ ende hebben te Dordrecht tot dien eynde een groote Galeye doen timmeren/ zijnde lanck ontrent acht en veertich treden/ ende wierdt ghenoemt de *Swarte-Galeye van Dordrecht.* Op dese Galeye is d'eerste Capiteyn gheweest *Iacob Michielsen,* een cloeck Zee-varent Man/ ende sy is nae behooren ghemant met Crijchs-volck ende Roeyers/ welcker eenige vry-willichlijck voor behoorlijcke soldije dienst op dese Galeye ghenomen hebben/ sommighe zijnder op ghebannen eenen sekeren tijdt van jaren/ om hare quade feyten ende delicten. Op dese Galeye wierden geleyt twaelf metalen stucken/ aen yeder sijde sesse/ twee vooren/ ende twee achter/met veel steen-stucken/ende sy was soo dicke van ghevoerde plancken/ dat de Roeyers sittende scheut-vry waren voor roers ende musquetten-coeghels. Dese Galeye is *in Septembri 1600.* in Zeelandt aen-ghecomen / ende voer van daer nae Sluys om een proeve op den vyandt te doen / den welcken sy voor eerst een Zeeus Schip (dat hy ghenomen hadde) ontweldighden/vechtende tegens drie van Spinolas Galeyen/ die hy alle drie met hare grote schade ende schande in het gat van Sluys ghejaecht heeft. Den *XXIX. Novembris Anno 1600.* is de Admirael van Zeelandt/ ende Capiteyn *Legier,* met dese Swarte Galeye/ ende met eenighe Sloepen ofte Jachten roeyende op-ghevaren nae Antwerpen/ende [**1600.**] met den donckere geraeckten sy voor by de Schanse van Ordam/die niet een scheut op dese Galeye met haren aen-hanck/en deden/meynende dat het victualie Schepen waren/comende van Hulst / ghelijck die daer dickwils voor by passeerden. Ontrent middernacht quam de Swarte Galeye voor Antwerpen/ daer sy op ancker vondt het Admirael-schip van Antwerpen/zijnde een schoone groote Heude oste Smacseyl/sulck een fraey /groot/ ende gheweldich Schip/ dat de Zeelanders van dier soorte niet een Schip en hadden hier by te verghelijcken/ het was groot hondert en tachtentich vaten/ ende hadde op *XVII.* metalen stucken/behalven de yseren/ ende de steen-stucken/ het Gheschut ligghende drie hooghe / d'een boven d'andere: Het lach op ancker tegen over de Nieustadt aen den Vlaemschen hoeck. *N. Maes,* Capiteyn van dit Admirael-schip/ en was juyst niet aen boort als de Swarte Galeye het selfde quam bespringhen/ die het selfde met haer yseren pinne voor uyt stekende/soo vaste in het hout roeyde ende liep /dat de pinne soo diepe in't Admirael-schip vlooch / dat sy beyde vast aen malcanderen ghevleughelt ende bevesticht bleven: Doch met veel moeyte ende verlies van eenich volck/hebben die van 'tAdmirael-schip de snuyte van de Swarte Galeye af-ghesaecht; Sy hebben oock deur de Galeye gheschoten/ ende eenich volck ghequetst/ eenighe ghedoodt. Doch nae eenich ghevecht hebben de Staten Soldaten ende Boots-volck het Admirael-schip vermeestert / het meeste deel des volcx dat daer op was spronck over boort / ende ontquam alsoo vluchtende nae Antwerpen/ om aldaer seker tijdinghe te brenghen watter dien nacht gepas-

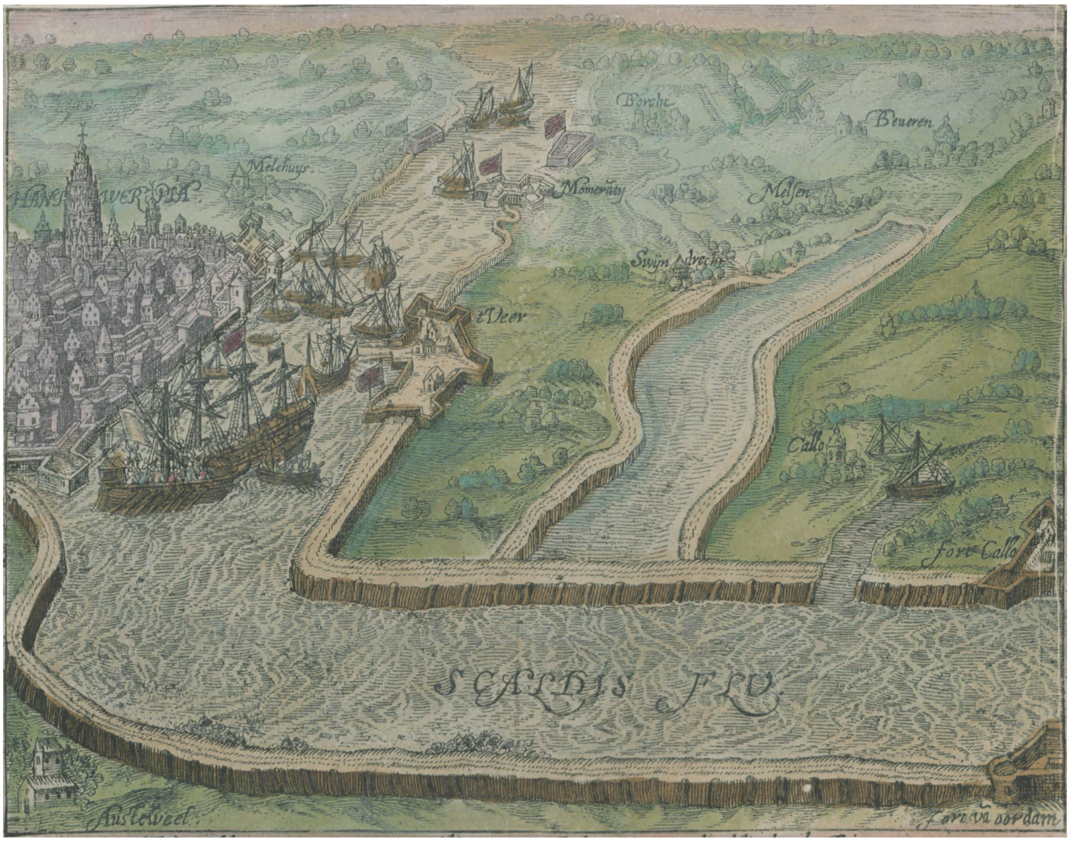

(249)

Quid MAES versabas animo, quos pectore tristi
Fundebas gemitus MICHAEL cum Martius ille
Te spectante tuam divulsit ab urbe Triremem,
Et naves septem Batavas deduxit ad oras.

+ seert was. Daer wierden alleen twee jonghers op het Schip ghevangen/die den Capiteyn van de Galeye de seylen ende andere ghereetschap des Schips wesen/ +1600
welcke sy op-hissende te seyle zijn ghegaen/den stroom haer dienende. Sy namen behalven het Admirael-schip/noch mede twee nieuwe Marct-schepen op Brussel ende Mechelen varende/ elck vier metalen stucken op hebbende/met noch ander Gheschut. Noch namen die stoute waech-halsen mede vijf ander schoone Schepen/diemen Heuden noemt/ zijnde convoy Schepen/die sy by nachte op haren wech gereet vindende mede aen-snoerden. *Aldus quam de Staten Galeye victorieus met VIII. Schepen, die sy den vyandt voor Antwerpen ontweldicht hadde, de Riviere lustich af-drijven,* passerende voor by Oordam / ende andere Schansen des vyandts / die doe menighen scheut op haer deden. *Op dese acht Schepen waren wel vijftich metalen stucken Gheschuts. Den buyt was wel* [**1600.**] *soo veele weert, als de swarte Galeye van uyt-reden ghecostt hadde.* Door het gheschiet ende ghevecht voor Antwerpen isser in de Stadt eenen grooten *alarm* gecomen/ elc een noch voor quader vreesende/de Stadtspoorten bleven twee daghen lanck ghesloten / want die van binnen vreesden voor verraderije. De Trompetters van de Swarte Galeye speelden op de Cayen voor Antwerpen het wel-bekende Liedeken/ *VVilhelmus van Nassouwe, &c.*

Corts hier nae quam de Grave van Arenberch/ Admirael/binnen Antwerpen/ om *N. Maes* Capiteyn van het Admirael Schip/ende andere te straffen/van weghen hare onachtsaemheyt. Ende om dier-ghelijcken trots voor te comen/ soo heeft hy een Schanse op den werfdoen maken/ onder de welcke de Schepen by nachte schuylen conden.

Als het Calf verdroncken is soo vultmen den put.

Corte beschrijvinghe van de langhe ende ghedenck-weerdighe belegheringhe van *Oostende. Anno 1600.* begonnen/ende *Anno 1604.* gheeyndicht.

[**1600.**] **O***Ostende* is een van de geringhste Stedekens van gheheel Vlaenderen/alwaer voor dese laetste inlandtsche beroerten schier niet dan Visschers/ en Schippers/ eñ die haer op de Zee geneerden/en plechten te woonē: So dat het een doodts/ ende in vreemde Landen een onbekent Stedeken gheweest is / maer door de langh-duyrighe/ strenghe/ ende bloedighe belegheringhe / die het dese naest-voorledene jaren heeft uyt-gestaen/is het door de gheheele Weerelt bekent ende vermaert gheworden. Het leyt vier mijlen v. Brugghe/ ende ontrent drie van Nieupoort/ aen den kant der Zee/tusschen [**1600.**] de Duynen / op een Rivierken ghenoemt de *Yperlee.* Het is groot binnen de wallen een halve uyre gaens/ tamelijck bebout / hebbende maer een Kercke; De huysen zijnder meest met stroo ende riet-dack gedeckt gheweest. Het is eerst *Anno 1572.* met poorten ende palissaden besloten / ende met vesten bevesticht gheworden. Doch het is van jare tot jare stercker ghemaeckt/ alsoo dat de Prince van *Parma* geheel Vlaenderen overheert hebbende / nochtans gheen meester van Oostende en conde worden. Alsoo daghelijcx de

(250)

Urbs jacet, OSTENDAM veteres dixere coloni,
Flandrorum imperio semper subiecta potenti,
Hanc tenuere armis fortes BA[TA]VIqȝ, ZELANDI,
Non tulit ALBERTUS, cingitqȝ hosti-libus armis.

[**1600.**] garnisoenen van Oostende in Vlaenderen vyandelijcke uyt-vallen deden/plunderden/schatteden/ende branddden: Soo hebben die van Vlaenderen/ insonderheyt die van Brugghe ende 'tVrije (die den brant naest saten/ende der halven de grootste schade leden) den Arch-Hertoghe *Albertum* meer-maels seer ernstlijck ghebeden/ dat hy haer woude verlossen van den over-last dien sy van die van Oostende dagelijcx moesten lijden: Sy beloofden hem/soo hy Oostende woude belegheren/op te brenghen alle maenden drie hondert duysent guldens soo langhe als de belegheringhe duyren soude/ende nae de veroveringhe deser Stadt/ beloofden sy haer Hoocheden te betalen tneghentich duysent guldens alle maende/ drie jaren lanck gheduyrende/ende boven allen desen een vereeringhe van driemael hondert duysent guldens. De eerste hondert duysent guldens beloofden sy te betalen soo haest als het Legher voor de Stadt soude ghecomen zijn: De ander hondert duysent soo haest als het Gheschut daer voor soude gheplantt zijn: De laetste hondert duysent guldens als de eerste bresse soude gheschoten zijn. De Arch-Hertoghe heeft die van Vlaenderen belooft/dat hy Oostende soude gaen belegheren/des te meer daer toe gheneycht zijnde/op hope dat hy hier mede sijn Excellentie Prins Maurits van Rijn-Berck af-trecken soude/d'welck hy beleghert hadde. *Alberti Leger is den vijfden Iulij stylo novo, Anni 1600. voor Oostende ghecomen,* ende hy heeft des anderen daechs van de Oost-duynen af de Stadt met vier Cartouwen begonnen te beschieten/d'welck hy ghecontinueert heeft ses weken lanck / dach ende nacht. Jae daer is van daghe te daghe meer ende meer Geschutt gheplantt gheworden. Als *Albertus* voor dese Stadt quam/so laghen daer in *XXI.* Vaendelen Soldaten van verscheyd[ene] Regimenten/ over de welcke commandeerde de Heere *Charles van der Noot,* die hem hier/ghelijck oock op verscheydene andere plaetsen/seer mannelijck ghequeten heeft. Hier te verhalen [**1600.**] al watter gheduyrende dese belegheringhe/ soo vooren als binnen dese Stadt gepasseert is/ met graven/schieten/ sapperen/mineren/ af-snijden/ uytvallen en schermutseren (al hoe wel veele der selfder seer memorabel zijn) dat en is gheensins mijne meyninghe/daer zijnder die hier van *Iournalen* ofte dachregisters ghemaeckt ende alles met grooten vlijt by een ghebracht hebben/ tot de welcke ick den curieusen Leser sende/ ick sal alleenelijck in het gros de notabelste ende gedenck-weerdichste hooft-puncten in het corte verhalen. Soo haest als sijn Princelijcke Excellentie vernomen heeft/ dat de Arch-Hertoghe *Albertus* met sijn Legher voor Oostende gevallen was/ soo heeft hy uyt sijn Legher voor Rijn-Berck op den *IX. Iulij* nae Oostende ghesonden den *Generael Francoys Veer,* met *XII.* Vaendelen Enghelsche/ ende den *Colonel Huchtenbroeck* met *VII.* Vaendelen Nederlanders/die alle gaer voorspoedelijck binnen Oostende ghearriveert zijn. Den *XII.* quamender uyt Enghelandt te Oostende aen vijfthien hondert Enghelsche/alle gaer ghecleedt met roode rocken/ ende wierden terstont verdeylt onder de *XII.* Enghelsche Compagnien. De Generael Veer en woude met al dit volck binnen Oostende niet blijvenligghen/ maer hy heeft sijn Legher-plaetse ghenomen buyten de Stadt op de hooghe velden/ alwaer hy hem begraven ende beschanst heeft tegen den inval sijner vyanden. Ontrent half Ooghst hadde *Albertus* met vijftich groote Canons / rontomme de Stadt staende/ gheschoten ghehadt over de vijf en dertich duysent scheuten/ maer hadde met al dit schieten gheen bresse connen maken. Jn dese maendt heeft de vyandt uyt het Legher in der Stadt / namentlijck in het Quartier daer de Enghelsche laghen/ met de Canons/brieven gheschoten/ belovende alle die uyt der Stadt in het Legher wouden over-comen/ datmense daechs

[**1601.**] thien stuyvers boven alle costen gheven soude/ meynende daer mede commotie onder de Soldatente verwecken. Ghelijck de Arch-Hertoghe sijn Legher elcke reyse verfrist ende met nieuwe Regimenten versterckt heeft/ alsoo heeft sijn Princelijcke Excellentie ende de Ed. Hooch-Mog. Heeren Staten oock elcke reyse nieu-volck/ amunitie/ gheschutt ende victualie/ met alle behoeflijckheyt daer binnen ghesonden/ als mede ghedaen heeft de Coninginne van Enghelandt. Daer zijn den *XXIII. Augusti* binnen Oostende uyt Zeelandt ghecomen over de vijftich Schepen / daer in over de *XX.* Vaendelen Soldaten waren/so Francoysen/ als Schotten / ende Friesen. De vyandt schoot gheweldich op de Schepen die uyt ende in de Stadt voeren/ maer die van binnen/ eñ het Scheepsvolck/ antwoordden hem in de selfde sprake. *Albertus* dede sijn volck in het eerste deser beleghheringhe soo furieuselijck aen-vallen/dat hy de eerste twee maenden tijdts al over de drie duysent Mannen verloos / behalven wel *2000.* ghequetste / welcker veele aen de quetsuren storven/d'welck veroorsaeckte datter veele verliepen/ niet willende hare beurte verwachten van gheschoten te worden. Den *XV. Septembris* is binnen Oostende met den *Grave van Hohenlo* ghecomen de *Hertoge van Holsteyn,* des Coninck van Danemarcks Broeder/ ende bleven twee nachten ende eenen dach in de Stadt/ alles wel door-sien ende besichticht hebbende zijn wederom daer uyt ghevaren/ ende onbeschadicht in Zeelandt ghecomen. Daer zijn oock desen eersten Somer verscheydene Heeren uyt Enghelandt/ Vranckerijck/ ende andere Landen binnen Oostende ghecomen/om dese vermaerde belegheringhe te besichtighen/ nevens andere den *Hertoghe van Northumberlandt:* Maer sy en blevender niet langhe binnen/ als sy saghen datter het ghebraden soo heet van 'tspitt ghenomen wierdt.

De Spaensche siende ende bevindende/dat de belegherde lancx de Geule ofte Haven daghelijcx ververschinghe [**1601.**] van volck / amunitie / gheschutt / ende alles wat sy behoefden/ in overvloet creghen/ ende wel wetende dat sy soo langhe als dese deure open was/ de Stadt niet en souden connen vermeesteren/ soo hebben sy allen vlijt ende neersticheyt aen-ghewendt om de uyt ende in-vaert te behinderen/ plantende veel stucken Gheschuts om de uyt ende in-varende Schepen in den grondt te schieten. Oock liet den Hertoghe groote menichte van sacken maken/ diemen met sant soude vullen/om de Geule daer mede te stoppen/ maer dit en is tot gheen effect ghecomen. Jn *Septembri* wasser seer groote elende in des vyandts Legher / overmits de Soldaten tot over hare enckelen in verscheydene Trencheen in het slijck ende water ginghen/ ende wisten gheen plaetse te vinden om drooghe te ligghen ofte sitten: *Soo datter wel seven duysent crancken in Alberti Legher gheweest zijn, behalven dat alle de Gast-huysen van Vlaenderen met crancken vervult wierden.* Als het sprinck-vloet was/ ofte de wint op den vollen vloet hart waeyde/ ende het water onstuymich maeckte/so spoelden elcke reyse des vyandts trencheen wech / ende het water stont somtijdts wel een mijle weechs rontom de Stadt/so dat de Zee den vyandt meer-maels gedwongen heeft sijn trencheen ende loop-graven te verlaten. Den *XXVIII. Septembris* is de *Colonel Huchtenbroeck,* visiterende het Enghelsche Quartier / van den vyandt met een Musquet van achteren door-schoten. De Heere van der Noot is in sijn plaetse ghesuccedeert.

Albertus tot sijnen grooten leet-wesen siende ende bevindende hoe weynich hy uyt-richtte op Oostende/ soo was hy van meyninghe met advijs des Crijchs-raedts/in *Octobri* de belegheringhe te verlaten/overmits den Winter voor handen was/ de Stadt rontom her te blocqueren ende met inenichte van Schansen tebesetten ende t'om-cinghelen: D'welck die van

[**1601.**] Vlaenderen vernemende/soo en waren sy niet wel te vreden/hebben der halven de Bisschoppen van Gent/ Brugghe / ende Ypere aen hare Hoocheyden ghesonden/ die met veele redenen de selfde beweecht hebben de belegheringe te continueren tot den uytersten. De best clinckende ende meest beweghende reden was dese/ dat die van Vlaenderen in willichden ende beloofden / boven de ses mael hondert duysent guldens die sy alreets desen Somer hadden opghebracht / anderwerfde somme van ses hondert duysent guldens te betalen/behalven de tneghentich duysent guldens ter maendt/die sy nu al ettelijcke maenden lanck betaelt hadden.

De Verrader is hier oock al mede besich geweest. Een Enghels-man ghenoemt *Connisbe,* die voor Capiteyn by de Spaensche diende ende mede voor Oostende lach/heeft den Arch-Hertoge belooft eenen goeden dienst te doen/ ende Oostende met behendicheyt in sijne handen te leveren/ d'welck hem seer lief om hooren was / ende beloofde hem groote geschencken. Desen *Connisbe* nam sijnen af-scheyt ende trock door Vranckerijck in Enghelandt / alwaer hy door eenige sijner goeder vrienden van den opper-Secretaris van hare Majesteyt ghecregen heeft brieven van addres aen den Generael Veer binnen Oostende / die hem voor Edel-man onder sijn Compagnije heeft aen-ghenomen/ met belofte van hoogher promotie te sijner tijdt. Desen schelm heeft goede gheleghentheyt verspiedt om schriftelijcke correspendentie met den vyandt te houden/daer lach een gebrokene schuyte onder de Stadt/half in /half uyt het water/daer wandelde hy schier alle morghens henen/ als hadde hy derwaerts gegaen om sijn ghevoech te doen/daer wist hy sijne brieven in een seker gat te steken/ van daerse de vyandt haelde / ende bestelde hem daer wederom antwoorde. Desen schelm heeft vier Soldaten binnen Oostende ligghende aen sijn handt gecreghen/ende eens ontmoetende eenen Sergeant die ettelijcke [**1601.**] daghen lanck by den provoost geseten hadde/ die gheweldich op sijnen Capiteyn vloeckte ende dreychde: Soo heeft desen *Connisbe* hem aen-ghesproken / ende hem in dese hevighe passie vindende/ heeft hem allencxkens sijnen aen-slach ende voor-nemen ondeckt / met belofte van groote recompense indien hy hem daer toe woude behulpelijck zijn/d'welck hem desen Sergeant belooft heeft/ ende sy hebben raedtsaem ghevonden/ dat de Sergeant het amunitie huys soude in brande steken/daer toe hy seyde goede gheleghentheyt te hebben/alsoo hy daghelijcx pulver/lonten/en scherp daer ginck halen voor de Compagnije. Daer was een cleyn water-sluysken dichte aen der Stadts bollewercken/ de naeste plaetse aen des vyandts trencheen/ d'welck *Connisbe* met hulpe van desen Sergeant ende de andere die sy alreets hadden/ ende noch meynden te crijghen/ wouden vermeesteren/ende alsdan soude de vyandt/ te vooren daer van verwitticht zijnde / daer op aen-vallen ende de plaetse over-weldighen/ende soo voorts met alle ghewelt op de Stadt aen-vallen. De sake nu dus verre ghebracht wesende/heeft de Sergeant gheseyt/ dat hy niet voorder gaen en woude / ten ware dat *Connisbe* hem schriftelijcke versekeringhe gave waer hy sijnen loon ende beloofde penninghen crijghen soude/als hy hem soude gheholpen hebben in het verrichten van dit exploict. *Connisbe* heeft den Sergeant onder sijn handt schriftelijcke belofte ende versekeringhe ghegheven/de welcke de Sergeant datelijck den Generael Veer ghetoont heeft/ hem daer by verhalende den geheelen aen-slach die desen Verrader voor hadde. Hy is stracx gevangen eñ van den Crijchs-raet geexamineert/ende heeft bekent/dat hy om dit feyt te doen aldaer gecomen was. De Generael Veer heeft hem in Engelandt gesonden met sijne confessie/om aldaer sijne wel-verdiende straffe te ontfanghen.

+ Jn *Novembri* waren het *XIII.* weken datter gheen Schepen binnen Oostende ghecomen en waren/ soo datter begoste ghebreck te zijn van veele dinghen. +1601 Doch den *XI.* der selfder maendt isser een Vlote van drie en vijftich Schepen in de Geule comen seylen/ daer de vyandt seer af-grijselijck op gheschoten heeft/ want de vyandt hadder sijn batterien ende gheschut op aen-ghelecht: daer wierden wel eenighe Schepen gheraeckt ende ghequetst/ maer even wel gheraeckten sy alle binnen/ uyt-ghesondert twee/ die niet al te cloeck in't seylen en waren/ de vyandt heeftse met sijn sloupen ghecreghen/berooft/ende 'tvolck datter op was ghevanghen ghenomen.

Op den *XIII. Novembris* is de Schanse *Albertus* in brandt ghecomen/ men weet niet hoe of waer van/ de sprake ginck dat het vuyr uyt den Hemel ghevallen was: Het was eenen seer schrickelijcken brandt; de Papen en Moniken quamen aen-loopen met hare Cruycen en Vaenen/ende wierpen ghewyet water/ maer ten holp al niet/ het onghewyede water dede meer mirakel/d'welc de Soldaten dapper aen brochten ende in het vuyr goten/ maer watmen dede de Schanse brande soo langhe tot dat het al verbrandt was dat branden conde. Daer wierdt gheseyt/dat hare Hoocheyden hier verloren hebben aen gout en silver/ ghemuntt ende onghemuntt/ als oock aen cotelijcke cleederen ende clenodien/ de weerde wel van vijfthien tonnen schats.

Die van Oostende siende ende bevindende dat de vyandt de Geule alle daghe meer ende meer benaeude ende onvry maeckte met sijn batterien ende rijswercken/ soo hebben sy goet ghevonden een nieuwe Haven te graven aen de Oost-sijde der Stadt/ daer sy met alle macht cloekelijck zijn aen-ghevallen/ende hebbense volmaeckt / onaenghesien het grouwelijck ende onophoudelijck schieten des vyandts op de gravers ende arheyders. Daer was voor en nae veel gelts binnen Oostende te verdienen/ voor de gheene [**1601.**] die arbeyden wouden / insonderheyt voor de Werckbasen / die schier creghen wat sy eyschten: daer blevender veele doodt/ ende veele der gheener die niet alleen in het sweet hares aenschijns / maer oock hares bloedts/ een goet stuck gelts verdient hadden/versopent/versmeerdent/ende verspeeldent seer onnuttelijck.

De belegheraers hebben in dese winter-maenden schrickenlijcke groote coude gheleden/ soo datter veele vervrosen ende vercleumden/ ende de belegherde en sweetten niet seere / insonderheyt die on schilt-wacht stonden. Maer boven alle andere elenden eñ ongeval/ heeft Godt de Heere de belegerde besocht met een seer schadelijcke sieckte/ daer de Menschen seer schielijck aen storven/des morghens waren sy cloeck ende ghesont / des avondts doodt. Het schrickelijck donderen van al de Canons buyten ende binnen de Stadt/daer de aerde van dreunde/ item den brandt die de grouwelijcke vuyr-coeghels/ elcke reyse veroorsaeckten/ ende de groote stormen en water-vloeden/ die elcke reyse dreychden de geheele Stadt/of ten minsten den eenen of den anderen hoeck wech te slepen/ dat was daer daghelijcx broodt.

Den derden *Decembris* is de vyandt gecomen met drie Regimenten Soldaten / met een Scheeps-brugghe / ende andere ghereetschap/ ende meynde in der nacht te over-vallen de halve mane die aen d'ander sijde van de Geule lach. Sy deden eenen mannelijcken ende furieusen aen-val/ende daer wierdt eyselijck met grof Gheschut ende Musquetten gheschoten: Maer sy wierden oock soo cloeckelijck ende soo mannelijck ontfanghen/ dat sy nae drie dappere stormen af-weken/nae-latende menich stout Crijchs-man/die het sijn Moeder noyt vertelt en heeft hoe het hem daer ghegaen is. De Generael Veer dede hier sijn devoir boven maten wel.

[**1601.**] Op den *XXI. Decembris* hebben de Spaensche eenen gheweldighen storm ghedaen op de oude Stadt / des morghens ontrent drie uyren seer furieuselijck aenvallende/ ende stormden wel twee uyren lanck met ververschinghe van volck / aen brandt stekende het staketsel ofte pallisaden die daer waren. Die van binnen hebben mannelijcke teghen-weere ghedaen/ ende hebben met Cartouwen soo dapper daer onder gheschoten / dat de vyandt/ met het wassen van de Zee moeste te rugghe trecken/ met verlies van menich stout Soldaet/ die van der Stadt vielen uyt ende vervolchden haren vyandt dapperlijck / sloeghender veele doodt/ ende brochten eenighe ghevanghen binnen de Stadt/die wonder vertelden van de groote armoede/elende/ende onghemack die in het Leger waren.

De Generael Veer in desen storm veel goede Soldaten verloren hebbende/ oock wetende datter veel dincx in de Stadt ghebreck was/overmits dat daer in langhe tijdt gheen Schepen en waren in-gecomen: Ende hier benevens vernomen hebbende/ dat *Albertus* veel nieu volck uyt de garnisoenen van Brabant/ Artois/ende Henegouwe ghelichtt ende in't Legher ghecreghen hadde / zijnde van meyninghe elcke reyse nieuwe stormen aen te brenghen/ de welcke Veer vreesde/dat hy/by ghebreck van volck/niet alle gaer en soude connen af-slaen: Soo heeft hy sich ghelaten/ als of hy woude appoincteren/ maer ten was hem maer om tijdt te winnen/ ende midler wijle op alles goede ordre te stellen/ende nieu secours met victualie ende amunitie te verwachten. Hy heeft eenen Capiteyn aen *Albertum* ghesonden/ ende versocht eenighe daghen stille-stant/ om te moghen spreken van het over-gheven der Stadt. Daer zijn Gyselaers van beyden sijden ghesonden/ ende *den stille-stant van wapenen is veraccordeert.*

Rijbas Gouverneur van Sluys, ende de Sergiant Major van des Arch-Hertoghen Legher/ zijn in de [**1601.**] Stadt ghecomen; *Veer heeft dese conditien voor-geslaghen,* dat hy met het gheheele garnisoen soude moghen uyt-trecken met vlieghende Vaendelen / ende met vol gheweer/met al hare baggagie/ oock dat hy soude mede nemen alle des Landts goederen / al het Gheschut/amunitie/victualie/ *&c.* Jtem/so heyschte Veer een groote somme penninghen tot vereeringhe der Soldaten/ die haer soo mannelijck ende soo wel in dit belech ghequeten hadden in den dienst harer Heeren. *Rijbas* ginck vast over en weer/ ende de sake was soo wijdt ghebracht/ dat de Arch-Hertoghe alles consenteerde/ behalven die groote somme gelts voor de belegherde. Gheduyrende dese *Trefues* ofte stille-stant van wapenen/soo is *Albertus* met *Isabella,* ende sijn gants Hof-ghesin/oock een groote menichte van allerley Natie van Menschen/ghecomen te waghen/te peerde/te voete/om dese wijdt-vermaerde belegheringhe te besien/daer over sich een yeder hooghelijck verwonderde. Daer was groote vreucht in het Leger ende door het gantsche Landt/want men meynde dat de Stadt voor seker soude gheappoincteert hebben. Maer onder desen soo saghen die van Oostende een groote Vlote Schepen aen-comen seylen/wes halvẽ de Generael Veer alle handelinge van verdrach heeft af-ghesneden/ blijde zijnde dat hy soo veel tijdts met dese onder-handelinghe ghewonnen hadde/d'welck *Alberto* seer verdroten ende ghespeten heeft/ alsoo dat de belegheringhe van dier uyren aen wederom seer wreedelijck ende heftich is aen-ghegaen. De Vlote is den *XXIII. Decembris* binnen Oostende ghecomen / sterck zijnde *XXXII.* Schepen/ gheladen met vijf Vaendelen Soldaten/ ende drie hondert Boots-gesellen/ ammunitie/victualie/cruyt/ loot/lonten/veel gelts/ ende allerley noodruft/d'welc seer willecome was. Op Christ-dach quamender over de vier hondert Schuyten binnen Oostende met

+ Soldaten gheladen. Den *XXIX. Decembris* quamender noch twee hondert Boots-ghesellen binnen / tot versterckinghe des garnisoens/ende om by het Gheschutt te zijn/daer toe dit volck seer knap-handich is. Soo dat de Stadt op nieus van alle noodruft is versien gheworden. +1601

Den *XXX. Decembris* heeft de vyandt wederom eenen gheweldighen storm aen-ghebracht/de Ruyteren dreven met bloote deghens het Voet-volck voort/ als schapen ter slacht-banck. De Generael Veer was hier van by tijdts verwitticht/ ende heeft derhalven daer op ghebacken ende ghebrouwen/ alsoo dat de [**1601.**] vyandt aen-vallende/het Canon soo dapper daer onder ghespeelt heeft/ dat het opene straten door des vyandts slacht-ordre maeckte / ende men sach menichte van armen/ beenen/ hoofden /ende leden der Menschen in de lucht vlieghen. *Gheduyrende dit ghevecht, soo wierter eenen Apoteker de beyde beenen met eenen scheut af-gheschoten, daer hy aen storf, alsmen hem te grave droegh, so wiert sijn hooft met een Canon af-gheschoten, maer de draghers bleven onbeschadicht.*

Hier mede wil ick het jaer *1601.* besluyten.

Uerhael van sulcx alser binnen ende buyten Oostende ghepasseert is/ *Anno 1602.*

[**1602.**] **I**Ck sal de beschrijvinghe der Historien deses jaers *1602.* beginnen met het verhael van 'tgheene datter ghepasseert is op den *VII. Ianuarij.* De Arch-Hertoghe heeft al sijn volck ende Crijchs-macht by een ghebracht/ ende heeft al sijn Gheschutt gheplantt teghen Santhil/ Helmond / ende Porcepicq/ drie de treffelijckste Fortressen van Oostende/ de welcke *Albertus* eenen gheheelen dach ende nacht seer gheweldelijck dede beschieten/ eens-deels om bresse te maken/ander-deels om die van Oostende af te matteren. Daer zijn meer dan *2000.* scheuten gheschoten met coegels die *40.45.* ende meer ponden swaer woeghen. Doe het leeghe water was gheworden/ soo is den vyandt in slach-ordre op de Stadt aen-ghecomen/ de Ruyteren dreven het Voet-volck aen met bloote deghens/ende daer is eenen seer gheweldighen storm op de Stadt ghedaen: Die van binnen hebben haer soo mannelijck gheweert/ als oyt Soldaten gedaen hadden/alsoo dat de vyandt moeste af-wijcken/ na-latende menich stout en onversaecht Crijchs-man. Doe de vyandt in het af-wijcken was/soo is het Canon (gheladen met ketenen/naghelen/musquet-coeghelen [**1602.**] /ende ander scherp) op haer los ghegaen / also datmen de Menschen ende stucken van Menschen so dicke sach in de lucht vlieghen / als of het een vlucht Crayen gheweest ware. Onaenghesien dit overgroot verlies van soo menighen cloecken Soldaet/so heeft *Albertus* wederom ghereetschap ghemaeckt om eenen storm aen te brenghen op Helmond/ Porcepicq/ ende alle Enghelsche Trenceen/die de Generael Veer met voor-dachticheyt met weynich volcx besett hadde/den vyandt oorsake ghevende om op de selfde aen te vallen. Als de vyandt in het aenvallen was/so hebben die van den Polder ende van 'tSuyd-bollewerck al haer Gheschut (met ketenen/naghels/en sacxkens vol musquet-coeghelen geladen) daer op ghepast/ ende soo dapper onder den vyandt gheschoten/ datter menich stout Helt sneuvelde. Veer siende dat even wel de vyandt niet af en weeck/ heeft hy de Watersluysen doen openen / d'welck de vyandt siende/ soo moest hy afwijcken/ of souden t'samen verdroncken hebben. Jn het aftrecken isser noch menich Man

[**1602.**] gheschoten/ oock veele verdroncken/ overmits het water soo dapper opliep. Als der Staten volck hare doode vyanden plunderden ende de cleederen uyttrocken/*soo hebben sy onder de doode ghevonden een jonck Spaens Vrou-mensch in Mans cleederen gecleedt, ende lach dicht onder Sandhill,* men heeft by haer ghevonden een schoone gouden ketten/ verciert met edele ghesteenten/ ende meer andere juweelen. Gheduyrende desen gheweldighen storm / was de Arch-Hertoghe op de Katteyen achter sijn batterijen/ ende de *Infante* was in de Schanse *Isabella.* Alle die op de oude Stadt stormden hadden by haer victualie voor drie ofte vier daghen/ want sy meynden voor seker meesters van de Stadt te worden/ ende vreesden datter binnen niet en soude t'eten zijn. Behalven het groot getal der gemeyner Soldaten die in desen storm bleven/zijnder ooc veel Dons eñ groote meesters om den hals gecomen. De reste wierdt so onhebbelijck van de Stadt af-ghewesen / dat het haer ghedencken sal soo langhe als sy leven sullen / alleefden sy soo langhe als *Mathusalem* gheleeft heeft. Jn dit ghevecht wierdt de *Colonel Horatius Veer* seer gequetst / ende *Capiteyn Haesten* met *Capiteyn van der Leeur* bleven doodt/ met meer andere Officieren. 'sDaechs nae den storm/ wesende den *VIII. Ianuarij,* zijn alle de doode eerlijck begraven/ende daer is stracx ordre ghegeven om alle de wercken te repareren/ soo als sy voor desen storm gheweest waren. Ontrent half Januarius zijnder voor en nae veele Schepen in-ghecomen/met allerley noodruft/oock met veel Vaendelen nieu volcx/ ende eenighe zijnder uyt-ghetrocken / waer onder was *Capiteyn Landts-croone, die daer binnen gecomen was met een Compagnije van hondert en vijf en twintich coppen, ende hy isser selfs derde uyt-ghetrocken.* Met dit laetste volck isser oock binnen ghecomen *Daniel de Hartain Heere van Marquette, Colonel.* De Generael Veer liet om dese tijdt het volck monsteren/ ende waren sterck een en tachtentich Vaendelen. Hy was [**1602.**] seer sorchvuldich / ende en verschoonde hem selven niet: Hy dede alle daghe twee-mael/ende alle nachte eens de ronde deur de gheheele Stadt.

Den *XV. Februarij* quamender binnen Oostende *XV.* Vaendelen Soldaten/ daer *de Colonel Edmont* Overste van was: Sy quamen by schoonen hellen daghe binnen gheseylt/ weynich achtende het grouwelijck schieten des vyandts; daer zijn alleenelijck twee Boots-ghesellen ghewondt/ ende eenigher Schepen seylen door-schoten/ maer gheraeckten even wel binnen. *Soo dat die van binnen des maels gheschatt wierden sterck te zijn ses duysent weerbare Mannen,* daer over commandeerde als Generael de cloecke *Ridder Francoys Veer,* ende de beroemde Colonels *Horatius Veer,* de Heere van *Marquette, Loon, Edmont.*

Den *XXV. Februarij* isser eenen hoogen sprinck-vloet uyt de Zee gecomen/die in des vyants Leger groote schade dede/ ende gheen cleyne aen de Stadts-wercken/ de welcke op een corts wederom zijn gherepareert ende ghestopt gheworden/ door den cloecken arbeydt onser Soldaten/ om welckes te verhinderen de vyandt wel *1800.* scheuten met Canon gheschoten heeft/het nieuwe werck dewijle het *in fieri* was/wel te deghe met ysers van *30.* en *40.* ponden larderende.

Den *XXVIII. Februarij* is de *Colonel Diedrich van Dorth* met eenich Crijchs-volck binnen Oostende gecomen in jachten.

Den *XXIX.* isser een groote commotie onder de Spaenjaerden in het Legher voor Oostende gheresen / claghende over quade betalinghe / ende datmen haer daghelijcx op de vleys-banck brocht. De Hertoghe heeft om desen oproer te stillen / haer belast/ dat sy eenighe souden deputeren ende nae Nieupoort senden/datmen daer met haer handelen soude/maer als sy te Nieupoort quamen / lietse *Albertus* op-hanghen.

(251)

Obsidione gravi ALBERTI quot Martis alumni,
Atq$_3$ Duces cecidêre canetnon carmine quisquam,
Quid nova TROIA tulit, pictoris muta tabella
Edocet haec, oculos, memoremq$_3$ hic pascite mentem.

[**1602.**] Den eersten *Martij* hebben de Spaensche haren slach waer-ghenomen/ ende hebben vroech in den morghen-stondt / alser eenen duysteren nevel nederdaelde / eenen grooten dicken Cabel over de Geule ghebracht / ghespannen over neghen tonnen/om dien boven water te houden/ende dit tot dien eynde/ op dat der Staten Schepen daer op steuten ende schade lijden souden. Als den nevel verdwenen was/ soo saghen die van der Stadt die tonnen ligghen drijven in het water/niet wetende wat het te beduyden hadde. Godt de Heere heeft stracx wederom eenen dicken nevel laten vallen/ den welcken die van Oostende waer namen / ende vielen uyt met eenighe Jachten/ lichten den Cabel ende tonnen/ ende brochten het t'samen binnen de Stadt.

Den *VII. Martij* is de Generael Veer uyt Oostende ghetrocken / nae dat hy van den aen-vanck der belegheringhe sich daer binnen wel ghequeten hadde. Na hem commandeerde *de Overste Frederick van Dorp,* ende beneffens hem *de Colonellen Dorth, Marquette, ende Edmont: De Colonel Loon* vertrock om deser tijdt uyt Oostende. Jn dese maendt is de nieuwe Haven op-ghemaeckt gheworden /so datmense heeft [**1602.**] connen ghebruycken om uyt ende in de Stadt te varen: Daer zijn den thienden deser uyt-ghevaren ses en dertich Schepen te ghelijcke. *Daer zijn in den tijdt van twaelf dagen over de hondert Schepen binnen Oostende ghecomen, weynich passende op al het schieten des vyandts.*

Daer was in de Stadt noch clocke noch clepel die uyre sloech/maer men matter de uyren af by duymen breedt aen de brandende lonten. Als op den *XII. Martij* de Colonellen verordineert hadden/datmen een dancsegginghe tot Godt doen soude voor de lanck-wijlige behoudenisse der Stadt/ ende om Godt te bidden dat hy de selfde voortaen ghenadelijck soude willen beschermen: Soo heeftmen al het Gheschut datter in de Stadt was/ groot en cleyn af-gheschoten/ ende de Vrouwen / Jonghers / ende Kinderen namen ketels / beckens/ ende allerhande gheluyt makende dinghen in de handt/ ende sloegen daer op/d'welck sulck een selsaem gheluyt maeckte buyten de Stadt/datter de vyandt af verschrickte / niet wetende wat het mocht beduyden.

Watter gheschiedt sy in de belegheringhe van *Oostende, Anno 1603.*

[**1603.**] **D**Jt jaer is aenghevangen met een grouwelijck over-senden van menichte der coeghelen/ welcke die van binnen ende van buyten malcanderen den eersten *Ianuarij* tot een nieu-jaer toe-ghesonden hebben/d'welck soo afgrijselijck was om sien en om hooren/ dat het scheen dat buyten ende binnen de Stadt alles in brande stondt/ jae bersten en breken soude. *Daer zijn van den aenbeginne deser belegheringhe tot op den beginne deses jaers 1603. op de Stadt van Oostende geschoten over de vijf en twintich duysent yseren ballen van ses en dertich* [**1603.**] *tot vijftich pondt in't gewichte, behalven de duysenden van de mindere stucken, de vuyr-ballen, ende musquetaden, onmoghelijck te tellen: Ende die van der Stadt hebben tot op het jaer 1603. op haren vyandt gheschoten over de hondert duysent scheuten met grof Gheschut, uytghesondert alle de kegel-steenen, vuyr-ballen, musquetaden, &c.* Den *XIII. Aprilis* hebben de Spaensche wederom eenen grooten aen-val op de Stadt gedaen aen de Oost-sijde/maer sy moesten af-wijcken

[**1603.**] met verlies van veel volcks. Doe hebben sy't versocht aen de West-sijde/meynende *Porcepick* in brande te steken/ tot dien eynde mede brenghende veel peck-tonnen ende andere fel-brandende materien. Maer het is den vyandt hier ghegaen even als het hem aen de Oost-sijde ghegaen hadde. Dese niet teghen-staende is de vyandt datelijck ghevallen op't *Polder-Carrè,* d'welck hy vechtender handt in-ghecreghen heeft/doch met verlies van veel volcks/ nae dat sy wel vier uyren lanck/ meest handt aen handt/ ghevochten hadden: Al wat sy vonden dat sloeghense doodt. Den *14.* hebben der Staten Crijchs-lieden op het *VVest-Carre* eenen treffelijcken assault ghedaen/ meynende het selfde wederom in te crijghen/maer te vergheefs/sy moestender af-wijcken nae verlies van veel volcx aen beyden sijden.

Den *4. Iulij* vielen die van der Stadt uyt in der nacht/met duysent Man/ende vielen op den *Luysbos,* den welcken sy increghen: Maer de vyandt quam stracx met sulcker macht aendringen/dat de Oostendenaers het inghenomen Fort verlaten moesten: daer bleef veel volcx aen beyden sijden.

Den *13.* is *de Heere van der Noot* binnen Oostende ghecomen / de *Colonel Dorp* heeft hem het Gouvernement in handen ghestelt/ende is des selfden daechs nae Zeelandt ghescheept.

Den *22.* deser hebben die van Oostende soo gewelдelijck op den *Luysbos* (een Schanse alsoo ghenoemt) gheschoten / datse in den brandt raeckte / ende geheel afbrandde / want het rijs ende hout-werck datter aen was / dat was soo drooghe/dat het niet en conde ghelescht worden.

Den *22. Augusti* hebben die van Oostende wel hondert vijftich gloeyende coegels op des vyandts *Catte* geschoten/ ende eyndelijc de selfde in brandt gebracht. De vyandt heeft sijn beste ghedaen om den brandt te lesschen / maer 'twas te vergheefs. Sy heeft drie daghen ende drie nachten aen een ghebrandt eer sy te [**1602.**] gronde afghebrandt was.

Den *29. Septembris* is de *Colonel Dorth* met Roeyjachten uyt Oostende getrocken / ende onbeschadicht in Zeelandt aenghecomen.

Den *7. Octobris* hebben die van Oostende schier met al haer Canons in des vyandts Legher geschoten/ ende de vyandt heeft haer even dapper met de selfde mate wederom inghemeten. Gheduyrende dit schrickelijck donderen en blixemen/ soo is het bussecruyt d'welck binnen Oostende onder den wal stont/ in brandt gheraeckt. Hier is nevens andere met den slach van het busse-cruyt doodt ghebleven eenen constighen vuyr-wercker/ghenoemt *Meester Ioriaen, ende sijnen geselle VVillem Fransen wierdt uyt den Kelder om hooghe over de Stadt ghedreven, ende in de Haven gheworpen, daer hy onbeschadicht uyt ghevischt is.*

De vyandt indachtich zijnde hoe wel het die van Oostende geluct was met haer schieten op hare Catte den *22. Augusti* soo hebben sy op den *30. Novembris* het selfde oock versocht op het *Oost-Ravelijn,* ende het is haer oock gheluckt/want het is in den brandt ghecomen: Maer de Matroosen hebben (in groot perijckel hares levens) den brandt met cracht van water/ ende met af-brekinghe der brandender materie/ ghedempt. Daer voor de Gouverneur *Charles van der Noot* haer een eerlijcke vereeringhe gedaen heeft.

Den *18. Decembris* is binnen Oostende ghecomen de *Colonel Gistelles,* om aldaer Gouverneur te zijn. Den *23.* isser de Heere van der Noot uytghetrocken.

Anno 1604. den eersten *Ianuarij,* soo hebben die van binnen / als oock die van buyten / al haer Gheschut/ cleyn en groot / op malcanderen los gheschoten/d'een den anderen een vierich nieu jaer schenckende ende toe-schickende / d'welck menich man het leven costte.

Op het eynde des Iaers 1603. is in het Legher voor Oostende ghecomen de Marquis Ambrosio Spinola, die

[**1604.**] een contract met den Coninck van Hispanien heeft aenghegaen/belovende sijne Majesteyt/ dat hy met eenige Hoofsche Negotianten een groote somme penninghen soude op-brenghen / midts conditie dat hy het opperste ghebiedt in het Legher voor Oostende hebben soude / d'welck veele van de Overste des Leghers ghespeten ende verdroten heeft: Soo haest als hy in het Legher ghecomen was/ heeft hy veel dinghen ghereformeert/ ende heeft veel Jngenieurs ofte Crijchs-bou-meesters in het werck ghestelt/ om die van Oostende (die alreets den meesten deel van hare buyten-wercken quijt waren) daghelijcx naerder en naerder te comen: Hy liet oock mineren/graven/en sapperen. Den stercken storm-windt ende hooghe Zee uyt den Noordt-westen/ die den eersten *Martij* waeyden/hebben hem seer gheholpen/af-etende ende bedervende meest alle de conterscherpen.

In Martio is de Colonel Gistelles Gouverneur binnen Oostende, gheschoten, daer aen hy ghestorven is, daer het garnisoen seer droeve om was. Nae hem volchde in het gouvernement de Colonel Iohan van Loon, die oock corts daer nae gheschoten wierdt. Nae dese is *de Colonel Iacob van Berendrecht, een oudt Crijchs-man, ende een seer eerlijck cloeck Helt, die het opperbevel hadde binnen Oostende, oock geschoten, daer hy aen ghestorven is in Zeelandt comende, alsmen hem van het eene Schip in het andere soude over-setten. Nae dese is de Colonel VVtenhove ghevolght, om als Gouverneur binnen Oostende te commanderen, die oock op een corts seer ghequetst zijnde, daer uyt trock. Eyndelijck hebben de Heeren Staten ende sijn Princelijcke Excellentie binnen Oostende als Gouverneur ghesonden Daniel de Hertain Heere van Marquette, die den x. Iunij daer binnen quam, bevindende dat de keerse vast in de pijpe was brandende.*

Nevens andere wercken die den *Marquis Spinola* ghedaen heeft tot veroveringhe van Oostende/is dit/ dat hy den tweeden *Iunij* een gheweldighe mine dede [**1604.**] op-blasen aen het Polder-bolle-werck / ende stracx volchde daer op eenen gheweldighen storm: Maer hy heefter meer volcx verloren als d'onse/ ende sus niet uyt-gherichtt. Doch soo heeft eyndelijck *Spinola* het *Porcepick* inghecreghen: Ende hy heeft soo veel stormen ghedaen/ende soo veel minen doen springen/ dat hy ten laetsten/ gheen volck noch gelt sparende/ ghecomen is tot in de Vesten ende Grachten/ende hy heeft de oude Haven ghestopt met menichte van rijs en hout.

Jn *Augusto* heeft de *Marquis Spinola* het Fort *Sandhil* onder-mijnt/ ende hy liet verscheydene platte formen ofte Catten maken/ daer mede hy schier alle der Stadt bolle wercken conde beschieten.

Spinola om tot een cort eynde te comen/ heeft in *Septembri* voor-ghenomen *Sandhil* (het principaelste bollewerck der Stadt) te bestormen/ daer toe hy de Spaenjaerden ende Jtalianen geern soude gebruyckt hebben/ maer sy en woudender niet aen / vreesende dat sy daer gheen eere bevechten en souden. Derhalven soo heeft hy met belofte van groote belooninghen daer toe bewillicht de Duytsche Regimenten van *Barlaymont* ende *Biglia.* Als sy aen-vielen/ soo lieten die van der Stadt hare minen springhen/ daer mede sy veel van Spinolas volck om den hals brochten: Doch even wel soo zijn de naeste soo dapper aen-ghevallen/ dat sy naelanghe vechten meesters van dit Fort gheworden zijn. De belegherde/die dusdanich verlies alle daghe te verwachten hadden/ hebben by tijdts Santhil/ Helmond/ ende andere wercken afghesneden/ ende nieuwe wercken ghemaeckt/ ende tot een retraite ofte aftreck veerdich ghehouden. So dat de vyandt ettelijcke roeden Landts met veel bloedts ghecocht hebbende / stracx voor sijn ooghen wederom derghelijcke wercken heeft sien ligghen/die hy al wederom met nieu bloedt moeste coopen. Hier

[**1604.**] nae hebben de belegerde de Stadt wederom ten halven afghesneden/ al met flancquerende bollewercken/ dwers over de Stadt gaende. Daer achter sneden sy wederom meer als een vierendeel van de Stadt af/ aen de Geule ende nieuwe Haven/ al met flancquerende bollewercken. Dit was haer laetste retraicte ofte rugghe-wijck/ welcke de Crijchs-lieden *Nova Troia* noemden/ hopende hier mede den vyandt noch eenen tijdt lanck op te houden. *In het maken deser wercken wierden veel doode op-gegraven, diemen met de aerde in de bolle-wercken ende borst-weeringhen dempte, alsoo dat de doode de levendighe moesten helpen beschermen.* Maer alsoo dese wercken van versche aerde ende doode Menschen op-gheworpen/ soo wel niet bestaen en conden teghen het ghewelt van 'tGheschut / als de oude verleghene bollewercken gedaen hebben/soo heeft de vyandt met schieten op dese nieuwe wercken groote schade ghedaen. *Spinola* liet veel van sijn Gheschut op des Stadts oude wallen planten/daer mede hy gheweldelijck schoot in en door alle huysen en straten/soo datter niemant vry en was in de gheheele Stadt. Die van binnen deden wel elcke reyse mannelijcke uyt-vallen/ ende namen haren vyandt d'een of 'tander voordeel af/ vernaghelden 'tGheschut / ontdeckten de minen *&c.* maer moesten al stracx wederom te rugghe wijcken.

Op den *XXII. Augusti* isser eenen gheweldigen hooghen vloet met eenen storm uyt den Noordt-westen ghecomen/ die aen de Stadt ende aen des vyandts wercken rontom her groote schade ghedaen heeft/ maer meest den belegerden/die in groote vreese stonden/ dat de gheheele Stadt soude onder-gheloopen hebben.

De saken dus verre met Oostende verloopen zijnde/heeft *de Heere van Marquette,* met advijs ende kennisse van den Crijchs-raedt / in *Septembri* de Heeren Staten ende sijn Excellentie/ die doe te Sluys waren/ alle gheleghentheyt over-gheschreven/ ende ghevraecht/ [**1604.**] of het haer gheraden docht/ dat sy de Stadt noch langher souden teghen houden/ ofte dat sy ordeelden/dat het beter ware al dat goede Crijchs-volc/ (d'welck sijn devoir soo wel ghedaen hadde/ ende nu daghelijcx in meerder perijckel van de Zee was/ als van hare vyanden) te preserveren ende te sparen tot meerderen dienst van het Landt ∗ De Heeren Staten ende sijn Excellentie aen-merckende ende overweghende / dat Oostende teghenwoordelijck maer eenen mol-hoop en was/ende een omgewroet Kerckhof van menich duyseut vroom Soldaet/ als mede ende insonderheyt considererende / dat sy nu met de conqueste van Sluys/ Cadsant / Ysendijck / Middelburgh/Aerdenborgh/ ende andere vaste plaetsen/ eenen goeden voet in Vlaenderen hadden / daer uyt sy de oorloghe veel bequamelijcker op hares vyandts bodem voeren conden/ dan uyt Oostende/ om den welcken te behouden de Stadt van Oostende dus langhe met veel bloedts en gelts was teghen-ghehouden: Jtem / dewijle Oostende nu met soo veel Schansen/ Fortressen/ jae als rontom her met eenen aerdenen wal omsett ende omcinghelt was / also dat ofschoon ons volck daer in bleve/ nochtans tot afbreuck hares vyandts uyt die Stadt niet en soude connen bedrijven/ende dat *Albertus* meester daer van zijnde/ den Gheunieerden Neder-landen daer uyt weynich schade doen conde: Sijn Excellentie ende de Heeren Staten dese ende andere redenen ende gheleghentheden over-weghende/ soo hebben sy aen *den Heere van Marquette Gouverneur binnen Oostende* geschreven/ ende hem belastt/ dat hy met den vyandt soude appoincteren op het voorderlijckste als hy conde. De Gouverneur desen last van sijne meesters ontfanghen hebbende/heeft twee Capiteyns uyt-gesonden/te weten *Achthoven* ende *Gelder,* ende daer quamen twee Ostagiers uyt het Legher in de Stadt.

[**1604.**] Nae verscheydene debatten aen beyde sijden / soo is op den *xx. Septembris stylo novo, Anni 1604.* tusschen den *Marquis Spinola* ter eener / ende *den Heere van Marquette,* de Colonellen ende Capiteyns des garnisoens binnen Oostende ter anderer sijde / veraccordeert ende verdraghen: voor eerst / dat alle Kerckelijcke persoonen souden uyt-trecken met al hare goederen/sonder hinder ofschade: Voorder dat de Gouverneur / Colonellen / Capiteynen / ende alhet volck van oorloghe / oock alle Borghers ende inwoonders die wilden/ niemant uyt-ghesondert/souden moghen vry en vranck vertrecken/met alle de Schepen/gheladen of ongeladen/ende vier Canons/item met hare wapenen / vliegende Vaendelē/slaende Trommelen/ brandende lonten/coeghels in den mondt/ ende met al hare baggagije. Dat de gevangens van beyder sijden teghen malcanderen souden los gelaten worden sonder rantsoen / elck betalende sijn verteerde costen.

Daer zijn uyt-ghetrocken boven de drie duyfent ghesonde Soldaten/behalven die 'sdaechs te vooren te schepe vertrocken waren/ t'samen onder hondert ende seven Vaendelen ghehoorende. De Gouverneur/ Colonellen/ ende Capiteyns zijn met haer Crijchs-volck over Landt getrocken op Sluys/daer sy van sijn Excellentie / midtsgaders de andere aenwesende Graven ende Heeren / vriendelijck sijn ontfanghen gheweest: Sijn Excellentie is ghereden midden door de slach-order deser Crijchs-lieden/ende heeft haer al te famen hooghelijck bedanckt voor den ghetrouwen dienst / die sy de Landen ende hem ghedaen hadden / belovende elck een van haer te voorderen waer het de gheleghentheyt eenichsins foude medebrenghen. Jn Oostende bleven weynich Borghers/ sy zijn meest met het garnisoen daer uyt ghetrocken/ ende te Sluys gaen woonen.

Aldus is Albertus meester gheworden van Oostende, nae dat hy drie jaren ende tachtentich daghen daer voor gheleghen ende alle moghelijcke middelen tot veroveringhe [**1604.**] *dier Stadt ghebruyckt hadde.* Wat aen-gaet het ghetal der dooden/die soo binnen der Stadt / als in des vyandts Legher gheweest zijn/ ware onmoghelijck te schrijven. *Pompeius Iustinianus schrijft, datter aen des Conincx sijde doodt ghebleven zijn over de vijftich duysent uyt-ghelesene Soldaten: Daer by voeghende, dat het ghetal der dooden so binnen als buyten beloopen soude wel tot hondert duysent en veertich duysent Menschen, alsmen behalven die Soldaten die door de Crijchs-wapenen om gecomen zijn, mede rekenen soude alle die Mannen, Vrouwen, Ionghers en Kinderen, die van coude, hongher, commer, peste, ende andere cranckheden ghestorven zijn, gheduyrende dit belech. Daer is by een Hooch-Duytschen Edel-man, die voor Sluys doodt gebleven is in den dienst van Alberto, ghevonden een memorie, daer in hy aen-getekent hadde, datter voor Oostende, geduyrende dese belegeringe, waren doodt ghebleven seven Velt-Marschalcken, vijftien Colonellen, neghentien Sergeant-Majors, hondert vijf en sestich Capiteyns, drie hondert twee en twintich Vaendrichs, duysent negen hondert en elf Sergianten, duysent een hondert ses en sestich Luytenanten, neghen duysent een hondert ses en sestich Corporaels, ses hondert en thien Lanspasaten, vier en vijftich duysent drie hondert ende ses en sestich Soldaten, over de ses duysent Matroosen, een duysent een hondert en ses en 'tnegentich Vrouwen en Kinderen, t'samen makende ses en 'tseventich duysent negen hondert en een en sestich persoonen.* Dese souden ghebleven zijn van het beginsel der belegheringhe tot den laetsten *Iulij 1604.* want doe is dese schedel gevonden by den voor-verhaelden Edel-man. Jn een Historie van de Neder-landtsche oorlogen gedruckt binnen Brussel *Anno 1609.* staet gheschreven/ *datter aen des Conincks sijde zijn doodt ghebleven wel sestich duysent Mannen, in den tijdt van negen maenden, van den tijdt af te rekenen dat de Marquis Spinola het*

[**1604.**] *hoochste ghebiedt over het Legher voor Oostende ghehadt heeft.* Daer zijnder die schrijven / datter aen beyden sijden / gheduyrende dese belegheringhe/ ghebleven zijn over de hondert duysent en twintich duysent Menschen. Maer ick achte datmen het seker ghetal niet weten en can / insonderheyt van der Staten volck: Want die in der Stadt sieck ofte ghequetst wierden/zijn uyt-ghevoert ende over al in Hollandt/ Zeelandt/ ende andere Landen in de Gast huysen/ ofte by hare vrienden ghebracht / sommighe zijn opghecomen / sommighe ghestorven/daer van niemant register heeft connen houden. *Daer zijn gheduyrende dese belegheringhe, tot vele ende verscheydene reysen, uyt ende in de Stadt van Oostende ghevaren wel drie duysent Schepen, waer van datter ontrent hondert in den grondt gheschoten, als in handen van den vyandt gheraeckt zijn.* Om welckes schade ende perijckels halven schier niemandt gheschroemt ofte ghevreest heeft Oostende te victualieren/selfs Engelsche ende Francoysen.

De Arch-Hertoghe *Albertus* is met de *Infante* binnen Oostende gecomen / nae datter der Staten volck uyt-ghetrocken was/ ende hebben voor hare ooghen [**1604.**] ghesien/ dat sy voor al haer gelt / volck / arbeydt en moeyte/ niet anders ghecreghen en hadden/ als eenen mols-hoop / sant-bergh / en ruinen eener armer Stadt / jae de graven der gheener die de Stadt haer soo langhe onthouden hadden. Sy hebben ordre ghegheven/dat de Kercke/ ende eenighe huysen / souden herbout worden / als oock dat de Stadts wallen en hoof den / souden gherepareert ende versien worden/ insonderheyt teghen de cracht ende slach der Zee/die elcke reyse dreychde datse de gheheele Stadt soude op-slocken. Daer zijn oock uyt verscheydene Landen luyden van *qualitè* ghecomen / om dese drie-mael afghesnedene ende vercleynde Stadt te sien / die met Menschen vleys en bloedt soo ghemest ende doorweyckt was.

Wie heeft oyt ghehoort ofte ghelesen / dat een Stedeken gheleghen op sijnes vyandts bodem / soo langhe is beschermt geworden teghen sulck eenen machtighen vyandt / die niet eenen voet aerde ghecreghen en heeft/ of hy en heeft hem veel Menschen bloedts ghecost.

Hier eyndt de moorder-merckt, 'sdoodts feest heeft een besluyt,
De Spaeniaert heeft ghebraen den Harinck om den cuyt:
Voor Dons en veel Seignors ghebleven hier ter plecken,
Crijcht hy een plaets bestroyt met schulpen, puyn, en slecken:
Voor menich schoon stuck gouts ghetelt in 'swerck-mans handt,
Crijcht hy onvruchtbaer hout, gheheyt in dorre sandt.

[1604.] De gheleerde Poēet *Daniel Heynsius* heeft dit fraeye [1604.] *Epigramma* gemaeckt op het belegh van Oostende.

AEnschout het cleyn toon-heel/ het grafder vromer Helden/
Die voor het Neder-landt/haer lijf te pande stelden/
Den dorren mollen-hoop/besprenght met Menschen bloet/
Bestreden van de pest/de vyandt/en de vloet:
Bevochten en bewaert/van al de Elementen/
Uyer/Water/Aerd'/en Locht: Maer meest met Spaensche renten
En 't Jndiaensche gout/ daer Hollandt met verdrijft
Den Spaeniaert uyt het Landt/ enselve meester blijft.
De Weerelt wacht het eynd/den Hemel telt de jaren/
En siet het wonder aen. Daer eerst de wallen waren
Js nu des vyandts macht: Den Spaenjaert comt ghegaen
Jn't midden van de Stadt/noch heeft hy daer niet aen:
De Menschen houden plaets/die doodt zijn en die leven/
Selfs die verslaghen zijn/en willent noch niet gheven/
Sy stellen haer ter weer/want daer de Aerde wijckt/
Daer wort sy wederom/met Menschen vleys ghedijckt.
Waer wil de vyandt zijn? wat heeft hy toch begonnen?
Oostende is hy quijt/ al heeft hy't al ghewonnen.

[**1604.**] De Menschen staen in't sant: hoe dat het comt of gaet/ [**1604.**]
De Stadt is langhe wech/de vyandt comt te laet.

Cedat Troia animis, cedat Cartago ruinis,
Oostendae similis non fuit orbe labor.

Oostendens langh belegh/'tghewelt aldaer bedreven/
Met al de listicheyt / en mannelijcke feyten:
Soodanich zijn/dat noch *Troia,* noch 'thooch verheven
Carthago met haer om d'eer sullen durven pleyten.

Uerhael ende afbeeldinge van verscheydene groote/treffelijcke/ cloeck-verdachte *Instrvmenten* ofte wercken/die de *Marquis Spinola,* om Oostende te dwinghen / heeft maken laten.

+ **B**Enevens al het ghewelt van schieten en stormen / graven en mineren/branden en blaken/ d'welck daghelijcx op ende voor Oostende geschiedt is/so heeft oock +1604 de Marquis Spinola/ om de belegherde des te meer te besluyten ende te benauwen/ maken laten verscheydene Jnstrumenten ende cloeck-verdachte wercken/ soo van des Paus Jngenieur (tot dien eynde in Neder-landt gesonden) als van den cloecken *Colonel Iustiniano Pompeiano,* ende andere. Voor eerst soo hebben sy ghemaeckt eenighe ronde instrumenten als groote wijn-vaten/ lanck/dicke / ende met stercke banden in een ghebonden. Dese *Salsicione* (alsoo noemdense de Jtalianen) waren so hooghe/datter eenen Ruyter op sijn Peerdt sittende/achter schuylen conde. Doch soo groot ende swaer/ dat sestich stercke Mannen ghenoech te doen hadden om de selfde te verrollen van d'een plaetse tot [**1604.**] de andere. *Spinola* liet dese Sausijssen op de Geule brenghen / aen d'Oost-sijde van de Stadt. De Gouverneur vernomen hebbende/ dat dit ghérichte van Sausijssen op handen was/soo heeft hy daer stercken mostaert en peper op bereyt / die hy haer met de langhe lepelen soo mildelijck toe-ghemeten heeft/dat den vyandt de Sausijssen verlaten ende ten besten ghegeven heeft.

Daer nae liet *Spinola* groote *mast-boomen* in de Geule brenghen/ende de selfde daer dwers in leggen/ wel vaste gheanckert zijnde. Maer dit was oock al cost verloren/ want de golven der Zee hebbense in stucken gheslaghen/niet willende dus ghetoomt noch gheboeyt wesen.

Oock heeft de vyandt een *Vlot-werck* gemaeckt op

[**1604.**] tonnen / in alles lanck tachtentich wijn-vaten / ende vijf vademen dick. Daer stonden dicke Schans-corven op/sijde aen sijde/dichte aen malcanderen/ ende daer setten sy eenighe stucken Gheschuts op / waterpas schietende. Dit noemden de Jtaliaensche Jngenieurs *Gabionata sopra tonelli.* Als het leeghe water was/ soo sat het vast op het drooghe. De belegherde hebben den vijfden *Februarij 1603.* soo dapperlijck hier op gheschoten/ dat sy het den vyandt onbruyckelijck maeckten. Der ghelijcke Vlot-wercken meer heeft de vyandt oock op andere tijden in de Geule ghebracht/ maer sy zijn door het Gheschut / ende oock van de Zee ende storm-winden te schande ghemaeckt/ ende in duysent stucken gheslaghen.

Doch het costelijckste ende constelijckste werc heeft des Paus Jngenieur gheinventeert/ d'welck hy in sijne sprake noemde *Ponte di tergone,* maer andere noemdent in Duyts den *Helle-waghen.* Het was een *storm-brugghe,* daer mede sy in den eersten duysteren nacht de Stadts halve mane/over de Geule ligghende/meynden te bestormen/ ende met gewelt te overvallen. Dit gheveerte was ghemaeckt op vier metalen raderen/vijfthien voeten hooghe/ ende ses voet breedt op den omme-loop; elck radt hadde wel drie hondert Ducaten ghecost. Dit was 'tsamen vijftich treden lanck/ende ses breedt/ datter thiene in't ghelidt [**1604.**] over marcheren conden/alsmen eenighe Schanse ofte Fort in der haeste soude willen over-vallen. De Jngenieurs hadden dit werck also verordineert/dat het was als een Lijn-drayers schraghe/ ende daer achter was een Brugghe vast / ligghende op dwersbalcken. Jn het midden van dese Helle-wagen stondt eenen grooten mast boom/ die wel vijftich treden lanck was/hebbende boven aen een dwers hout met rollen/daer dicke touwen over gingen/om dit werck op en aen te trecken. Alsmen dese Waghen-brugghe erghens aen brenghen soude / soo brachtmen twee groote anckers tot nae by het Fort of plaetse diemen bestormen wilde / ende maecktese daer vaste. Dan nam men een dicke stercke touwe eñ stackse door den rinck van den ancker / eñ het andere eynde maecktemen aen den Waghen vaste. Aen het losse eynde (ende dat aen beyde sijden des Waghens) spandemen twintich of vijf en twintich Peerden/ die van het Fort of plaetse diemen bestormen wilde af-gaende/ den Wagen tot het Fort aen-trocken. Maer dit was oock al *Parturiunt Montes,* ofte cost-verloren/die van Oostende meynden hare Slanghen ende Cartouwen hier op te proberen/ ende te versoecken/ of sy met haer Hels Gheschut desen Helle-waghen souden connen verduyvelen.

Het eene mes houdt het ander in de scheyde.

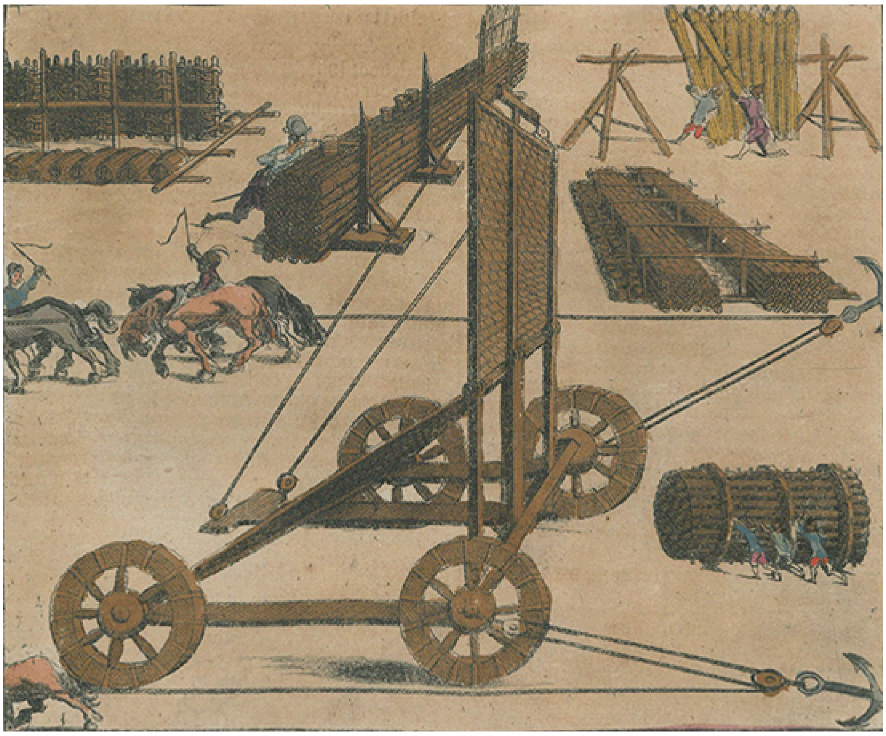

(252)

Machina quam quondam meditaverat Itala tellus,
FLANDRIA clara opibus seclis quam norat ovitis,
OSTENDAE frustra haec tentavit solvere muros,
Riserunt BATAVI, simul et NEPTUNUS, amici

Riin-Berck by Prins Maurits beleghert/ende ghewonnen den *XXX. Iulij, Anno 1601.*

[**1601.**] **D**En twaelfden dach *Iunij Anno 1601.* is sijn Princelijcke Excellentie Graef *Mauritius van Nassou* in eyghener persoon ghecomen voor de Stadt Rijn-Berck/ eerst voor uyt ghesonden hebbende hondert vijftich Vaendelen Voetknechten/ ende drie en dertich Vanen Ruyteren/ om die Stadt te berennen ende te om-cinghelen. Dese Stadt is gheleghen op de Zuyd-sijde van den Rijn/ acht mijlen van Ceulen/toe-behoorende den Bisschop van Ceulen. Het is een middelbare Stadt van grootte/ende sy is gheduyrende dese Neder-landtsche oorloghe meer-maels in-genomen/ende so van d'een/ als van d'ander partije ghesterckt gheworden/ alsoo sy wel gheleghen is om den Rijn-stroom te vermeesteren/ ende de Neder-landen van Hooch-Duytschlandt af te snijden/ ende seer propijs om de Graefschap Zutphen/ ende het Landt van Overyssel of te bevrijden/ ofte beswaren met brandtschattinghen.

Doe sijn Excellentie voor dese Stadt quam met sijn Legher/ soo waren daer binnen over de drie duysent Voet-knechten/vijftich Peerden/ende twee hondert Boots-ghesellen/ ende hier onder waren veel overloopers/ die ghewoon zijn het uyterste ghewelt te verwachten. Daer waren oock in der Stadt twee en dertich stucken grof Gheschutt/twintich metalen/ ende twaelf yseren stucken: Sy hadden oock victualie ende allerley noodruft ghenoech/ behalven sout en salve. *Don Ieronymo Lopez, de la Villa was Gouverneur der Stadt,* vermaert voor een cloeck wel-gheoeffent Crijchs-man: Hy en heeft sijnen vyandt niet verwachtt dicht onder de Stadts-grachten en wallen/ maer hy heeft sijn Crijchs-volck buyten rontom de Stadt gheleghert in de conter-scherpen: Hy heeft oock door sijn volck eenighe weyden voor de Peerden [**1601.**] ende het Vee bevrijt: Het Oorloch-schip ofte Wtleggher heeft hy stracxghesoncken ende in den grondt gheboort/ ende de masten ghekerft ende af-ghehouwen.

Ghelijck die van binnen allen moghelijcken vlijt hebben aen-ghewendt tot bescherminghe ende bewaringhe harer Stadt / alsoo heeft sijn Princelijcke Excellentie sich bevlijticht om haer te benouwen ende te vermeesteren: Hy heeft het gheheele Legher doen om-graven/ ende met beschansinghen / reduyten/ grachten/ ende palesaden/ oock poorten ende valbrugghen aen de weghen ghesterckt/soo van buyten teghen het ontsett/als van binnen teghen de uyt-vallen van de beleghherde/ die met groote hoopen ende mannelijcke couragie meer-maels zijn uyt-gevallen: voornamelijck den *XX. Iunij* op het Quartier van de Francoysen/ wel met ander-half duysent Mannen/ verdeylt in drie hoopen/ die nae een uyre ghevecht in de Stadt ghedreven wierden/ niet sonder schade van beyde sijden. Sijn Excellentie heeft by schoonen lichten daghe/ ghelijck ick selfs ghesien hebbe/ sijn uytligghers/ proviand/ ende amunitie Schepen teghen stroom laten op-seylen/voor by de Stadt nae het Legher ofte Quartier daer de Grave van Solms lach/ onaenghesien het gheweldich schieten uyt der Stadt/ daer mede maer een Schip soo door-schoten is/ dat het op den gront bleefsitten/maer het is op een corts in het aen-sien des vyandts wederom gereddet ende op-gheseylt. Den *XVIII. Iunij* heeft sijn Excellentie in-ghenomen de Schanse op den middel-weert voor de Stadt gheleghen/ daer hy twee heele/ ende twee halve Cartouwen op-ghesett heeft/daer mede hy den vyandt seer beschadicht heeft/ als oock ghschiedt is

(253)

MAURITIUM saevo partis ex hoste triumphis,
Ire iterum in pugnas, iterum nova quaerre regna
Urget amor patriae, cingebat milite BERCAM,
Et tandem ORDINIBUS disiecta ea moenia reddit,

[**1601.**] uyt de Oorloch-schepen van boven ende van beneden. Den eersten ende tweeden *Iulij* heeft sijn Excellentie voor de Stadt gheplantt *XXX.* stucken Gheschuts/ daer mede hy op de defensien des vyandts dapper gheschoten heeft/ midler wijle met graven ende mineren den vyandt seer naderende. De Arch-Hertoghe *Albertus* heeft de belegherde belooft te ontsetten/ tot welcken eynde hy veel Ruyteren ende Voetknechten by Mastricht ende by Ruermonde vergadert heeft / maer vernemende hoe sterck dat sijn Excellentie beschanst ende begraven lach/soo en heeft hy gheen proeve van ontsett ghedaen/ maer is ghetrocken nae Vlaenderen tot de belegheringhe van Oostende/ meynende daer mede sijn Excellentie te diverteren ofte afte trecken van Rijn-Berck. De belegherde hebben haer soo mannelijck gheweert / dat sy sijne Excellentie tot op den *XXII. Iulij* werck ghegheven hebben eer hy meester van hare buyten-wercken is connen worden. Doe heeft eerst sijn Excellentie namelijck op den *XXIII. Iulij* de Stadt laten op-heysschen door eenen Trompetter/dien sy voor antwoorde gaven/dat sy tot over-ghevinghe der Stadt niet verstaen en conden / dewijle sy nu eerst eenen dach waren beleghert gheweest. Den *XXVIII. Iulij* heeft sijn Excellentie (als de minen ghereet waren om te springhen) de Stadt ten anderen male doen op-heysschen/ daer dic van binnen nae begosten te luysteren/ alsoo dat sy nae eenighe onder-handelinghe door den [**1601.**] Trompetter/op den *XXX. Iulij* hebben uyt-ghesonden den Ritmeester *Boedbergen* met *Francisco Nello* Jtaliaen / die met sijn Excellentie verdraghen zijn de Stadt in sijne handen te leveren/ op sekere conditien die sijn Excellentie onder-tekent heeft. Den eersten *Augusti* in den morghen-stondt is de Gouverneur (noch niet gheheelijck ghenesen van de quetsuyre / die hy den *XX. Iunij* in sijn wanghe gecregen hadde/staende op het rondeel om de schermutsinghe aen te sien) uyt-ghetrocken/ met sesthien Vaendelen Soldaten/ dertich Peerden/tachtentich Boots-ghesellen: Daer zijn uyt-ghetrocken ontrent veerthien hondert ghesonde/ ende vier hondert ghequetste Soldaten/onder de welcke mede waren eenighe Bergh-vercoopers/ ende andere over-loopers. Sy quamen aen marcheren uyt de Stadt met hare vlieghende Vaendelen/ wapenen/brandende lonten/coeghels in den mondt/ ende slaende Trommelen/bagghe ende baggagie/ende twee Velt-stucken/met twee tonnen busse-cruyts/ ende vijftich coeghels. Sijn Excellentie heeft haer ghedaen twee hondert waghens om de siecke/ ghequetste/ ende baggagie tot Geldre te brenghen. De Edele Moghende Heeren Staten hebben de Stadt doen stercken ende van alles wel versien/ ende hebben daer in tot Gouverneur ghestelt den Colonel *Gistelles.*

Nos qui vivimus benedicamus Domino.

Belegheringhe van *'sHertogen-bos* den eersten *Novembris, Anni 1601.*

[**1601.**] **I**Ck hebbe hier boven verhaelt ende beschreven de belegheringhe ende veroveringhe der Stadt Rijn-Berck by sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits van Nassou/die geern stracx wederom een ander ridderlijck feyt by der handt soude ghenomen hebben/om den Arch-Hertoge van Oostende af te trecken/also den besten ende bequaemsten tijdt des jaers nu noch voor handen was: Doch twee-dingen hebben sijner Excellentie wille ende wensch eenen geruymen tijt te rugge gehouden: Voor eerst de swackheyt sijnes Leghers/ want de Generael Veer/ Gouverneur van Oostende/ hadde versocht datmen hem boven de neghen en vijftich Vaendelen Enghelsche die hy alreets daer binnen hadde/ noch meer volcx soude schicken/ d'welck op een corts gheschiedt is/ derwaerts reysende de Heere *Chastillion,* met drie en twintich Vaendelen Francoysen: Ten anderen soo hadde de offensive oorloghe voor Berck/ ende de defensive t'Oostende/ der Landen borse al vry wat ledich ghemaeckt/*Pecunia nervus belli.* Doch de Staten siende dat de Arch-Hertoghe voor Oostende bleef ligghen/soo hebben sy gheresolveert haer Leger voor 'sHertoghen-Bos/een van de vier Hooft-steden van Brabant/te brenghen. Soo is dan sijn Excellentie voor dese groote ende machtighe Stadt gecomen den eersten dach *Novembris 1601.* met drie en seventich Vaendelen Voet-knechten/ ende drie en dertich Vanen Ruyteren. Dit was wel een cleyn Legherken om sulck een groote ende volck-rijcke Stadt te belegheren/ evenwel wasser groote apparentie dat sijn Excellentie de selfde soude vermeestert hebben/indien hy door den strengen vorst niet en ware genootsaeckt gheweest op te breken/nae dat hy ses en twintich daghen daer voor gheleghen hadde.

Soo haest als sijn Excellentie met sijn Leger voor [**1601.**] den Bos ghecomen was/ soo heeft hy de *avenuen* oft aen-comsten/ die hy achtte hem dienstelijck te wesen/ ende soo vele als hyder besetten coste / in-ghenomen. Sijn Excellentie selfs/ met den Grave van Solms/ campeerde sich aen 'tVuchtsche eynde: Graef Wilhelm van Nassou legherde hem voor de Hintemerpoorte/ met ses en twintich Vaendelen Voet-knechten/ ende veerthien Vanen Ruyteren. Dese beyde Leghers begosten haer stracx te begraven teghen de aen-comste harer vyanden van buyten. Dit voordeel hadden sy / dat sy in't eerste weynich volcx behoefden te ghebruycken teghen de Stadt/want daer en waren binnen de Stadt maer twee Vaendelen Soldaten/ ende ander-halve Compagnie Ruyteren/ soo dat sijn Excellentie gheen uyt-vallen te vreesen en hadde: Oock waren de beyde dijcken/ die uyt der Stadt nae het Legher ginghen/ heel enghe/ soo dat weyninghe een groote menichte den wech conden afstoppen. Of wel sijner Excellentie Soldaten seer vlijtich ghearbeydt ende ghegraven hebben/soo was het ghelijcke wel onmoghelijck sulck een groote wijdde in corten daghen te om-graven / want sy wel acht uyren gaens te bevrijden ende te retrancheren hadden. Die van binnen hebben haer seer wel ghequeten/ elck in sijnen staet en graet. *Antonius Schets, Ridder, Heere van Grobendonck, Gouverneur deser Stadt,* heeft de Borghers (om haer des te willigher te maken tot cloecke teghen-weere) belooft ende versekert /datter op een corts ontsett comen soude: Dat de schade die sy door schieten ofbrandt lijden souden/op de gemeyne costen des Landts haer souden vergoedert worden/ ende dat de ghequetste ende verlambde met een behoorlijcke recompense van sijne Hoocheyt souden

[**1601.**] versorcht worden/*&c.* Den Bisschop/ende de Geestelijcke/ (welcker des maels vele in de Stadt waren) deden oock haer beste tot teghen-stant: eenighe de wapenen in de handt nemende/ andere met aerde te draghen aen de wercken: Sommighe deden haer beste om door hare predicatien het volck moet aen te preken: Haerder eenighe baden / seghenden hare vrienden / vervloeckten hare vyanden/ende ginghen dickwils in processien/*&c.*

De Magistraet met *den Schout Ioncker VVillem van Brecht,* hebben ordre ghemaeckt op het lesschen des brandts/ende op het maken van brandt-reepen/ lanternen uyt te hanghen/*&c.* De Borghers deden oock seer wel haer devoir/betoonende dat sy couragie hadden/ daer van sy van oudts vermaert zijn; Sy maeckten een halve mane aen de Vuchtsche Poorte/ daer Man/Wijf/en Kindt aen arbeydde. Terwijle die van binnen ende buyten aldus in't werck waren/ soo zijnder voor en nae soo veel Soldaten binnen ghecomen/ dat het garnisoen wel ander half duysent sterck geworden is/overmits de beleggers de Stadt [**1601.**] soo haest niet om-graven en conden. Hoe wel het op den *XII. Novembris* begon te vriesen/ soo bleef noch even wel sijn Excellentie sijn om-gravingen ende approchen continuerende/ hoopende in twaelf of veerthien daghen op de wallen van de Stadt te logieren/ want de begravinghen waren tot aen de grachten van de Hintemer ende Vuchter-poorten ghebracht/ ende daer waren tegen de halve mane van de Vuchter poorte thien stucken Gheschuts in batterije gheplantt / oock wierter aen de Hintemer-poorte een galderije ghemaeckt/ ende daer wierden veel vierighe coeghels in de Stadt gheschoten/*&c.* Maer de coude ende vorst wierden daghelijcx strengher/so dat alle Rivieren ende wateren hart bevrosen/ ende het Legher gheen victualie noch noodruft te schepe meer crijghen en conde. Hier door is sijn Excellentie ghenoodtsaeckt gheweest den *XXVII. Novembris* op te breken/ tot sijn groot leet-wesen. Van dit belech wierden aen deser sijde dese verskens ghemaeckt.

Non Ducis obsessae servavit moenia Sylvae
Alberti gladius, frigida sed glacies.

Dese verskens zijn van d'ander partije aldus ghestelt:

Tam Ducis obsessae servavit moenia Sylvae
Alberti gladius, frigida quàm glacies.

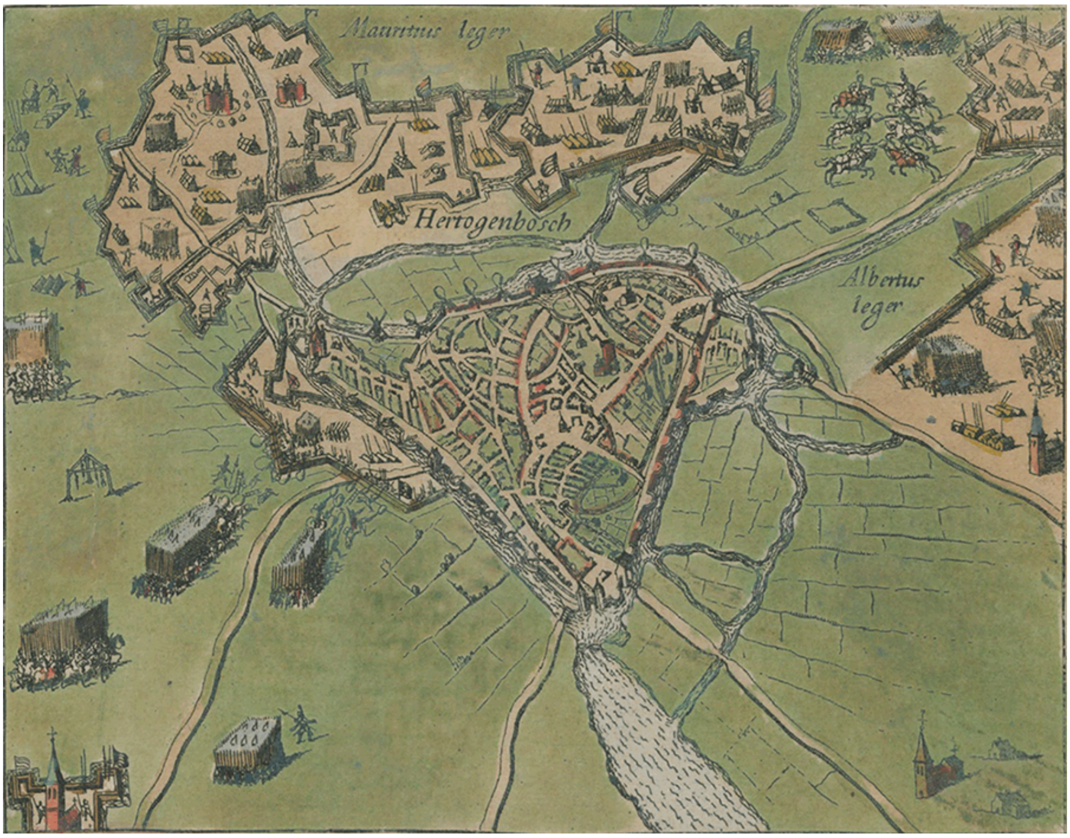

(254)

BUSCODUCUM cingit perpauco milite PRINCEPS
NASSOVIUS, dudum ut bene cinctam hostilibus armis
Liberet OSTENDAM, tantis conatibus obstat
Asperahijems, stringebat aquas, alimenta negabat.

Uan den grooten *tocht* die sijn Princelijcke Excellentie *in Brabant* ghedaen heeft/ *Anno 1602.*

[**1602.**] **I**N desen jare van *1602.* hebben de beyde crijchsvoerende partijnen hier in Neder-landt soo groote Leghers te velde ghebracht / als in langhe jaren sijn ghesien gheweest. Want behalven dat de Arch-Hertoghe *Albertus* eenen treffelijcken Legher hadde eñ hielt om te continueren de belegeringe voor Oostende/soo heeft hy noch daer en boven drie Regimenten Walen ende Borgonjons doen lichten. Doch dit ginck slappelijck voort by ghebreck van gelt/ eñ de Regimenten van *Tolli,* ende den Grave van Emden verliepen meest: De Heere van *S. Amour,* behout Sone van *Champaigni,* hadde last van *5000.* Switsers aen te nemē: Noch warender aencomende vijf Regimenten Jtalianen/ de Regimenten van *Achicourt, Barlaimont, Fresin, Gransen, Busquoy,* eñ *la Catrice,* haddē last haer te verstercken. Jn somma daer wiert vergadert een Leger van ontrent drie duysent Ruyteren/eñ derthien duysent Voet-knechten / daer Velt-Overste van was *Francisco de Mendoza* Admirante van Arragon / die corst te vooren uyt sijn Hollandtsche ghevanckenisse ghecomen was. Met al dit volck meynde den vyandt ergens eenen schadelijcken in-val te doen in de vereenichde Neder-landen. De Edele Hooch-Moghende Heeren Staten der vereenichde Nederlanden ende sijn Princelijcke Excellentie hebben tot bescherminghe harer goeder onder-saten/ bevrijdinghe des Landts / ende tot af-keeringhe van den Spaenschen hooch-moet/ al goet tijdt groote lichtinghen van nieu Crijchs-volck ghedaen/in Enghelandt aen-nemende drie duysent nieuwe Soldaten / ende noch drie duysent tot versteckinghe van de oude Regimenten/ doende van ghelijcken de Fransche Regimenten verstercken / behalven noch *2400.* nieuwe Dooch-duytsche Ruyteren onder den Grave van Solms/ ende den Rijn-Grave: Oock wierdt allen [**1602.**] Ritmeesters ende Capiteyns bevolen hare Compagnien vol te maken. Daer is by de Edele Hooch-Moghende Heeren Staten met sijn Princelijcke Excellentie ende d'ander Crijchs-Overste beraedtslaecht/ watmen best tot dienst der Landen soude beginnen ende in het werck stellen: Den meesten deel vonden goet ende raedtsaem / datmen met dit gheweldighe Legher soude door Brabant in Vlaenderen trecken/ om *Alberti* Legher voor Oostende op te lichten/ ende voorts gheheel Brabant/ Vlaenderen/ Arthois/Henegouwe / *&c.* te brandtschatten / hoopende datmen stracx eenen toe-val eenigher Steden/die het jock der Spaenjaerden al voor vele jaren moede geweest waren/ soude crijghen / ende datter een revolte in het gheheele Spaens-Neder-landt vallen soude: Oock hooptemen door desen tocht te sullen verhinderen de incomste van de Jtaliaensche fortsen / daer mede *Spinola* op comende wech was. Sijn Excellentie Graef Maurits en was tot desen tocht niet seer gheneghen/ Graef Willem Lodewijck van Nassou noch veel weynigher /by-brenghende vele swaricheden /die hy als propheterende voor-seyde / dat haer ontmoeten souden: Doch de voornaemste ende meeste onder de Heeren Staten vonden het seer goet /jae noodtwendich tot dienst van de Landen/ als insonderheyt oock dede de Colonel Veer/ die in Enghelandt treckende/ brieven van de Coninginne mede bracht/ daer in sy verclaerde / dat sy desen tocht prees ende goet vondt: De Coninck van Vranckerijck betoonde oock/ dat hem dit wel behaechde / d'welck de resolutie voort dreef/ ende maeckte dat Prins Maurits ende Graef Wilhelm ten lesten mede stemden. De resolutie van in Brabant te trecken ghenomen zijnde/ soo heeft sijn

(255)

En Batavas acies, PRINCEPS Inumine fausto,
I. pete Maurorum terras immicaq$_3$ regna,
Nec redeas prius hostili quam sanguine VICTOR,
AEternum referas Batavis, patriaeq$_3$ triumphum.

[**1602.**] Excellentie met de Edele Moghende Heeren Staten op alles goede ordre ghestelt/ als insonderheyt op de victualie/ vreesende dat die haer eerst ontbreken soude. Sy deden provisie van tonne-meel/ meulens/ quernen / ovens / schuppen / spaden / houweelen/ brugghen / *&c.* ende namen mede wel drie duysent waghens/ die schier elck drie Peerden hadden. Sy namen oock mede veel Backers/ Brouwers/ Smeden/Metselaers/Timmer-lieden/Sadel-makers/ met een goet getal van Pioniers/drie hondert Boots-ghesellen om het Geschut te regieren/ ende drie hondert Brugghe-leggers/ende ses hondert tachtentich tocht-peerden om 't Geschut te trecken. Desen gantschen Heyr-legher is den *XVII. Iunij* ghemonstert tot Elten/ in het Eylandt van 'sGraven-weert/ tot Panderen/ ende daer ontrent/ ende is bevonden sterck te zijn wel *achthien duysent Man te voet, ende over de vijf duysent Ruyteren,* behalven het groot getal van de Peerden der bagagije-waghens / waghenen en carren der Soetelaers. Eer het Legher aen het marcheren quam/ soo hebben de Edele Hooch-Moghende Heeren Staten Generael eenen ghedruckten brief uyt-ghesonden aen de Spaens-Neder-landtsche Provincien / haer versoeckende ende vermanende [**1604.**] binnen drie daghen nae over-leveringhe des briefs/te forneren de somme van N.N. op af-cortinghe van de ghedraghene/ ende noch te draghen consenten voor de bevrijdinghe der Neder-landen/ ende Gyselaers in het Legher te senden met last om voorts te handelen op een redelijcke contributie: Daer voorder byvoeghende/dat by ghebreke van desen nae te comen/ met der daedt by oorlochsche executie soude gheprocedeert worden.

Oock soo hebben de Staten van deser sijde aen de Staten van gheener sijde gheschreven/ende haer vermaent/dat het nu tijdt was haer de handt te bieden/ om de Spaenjaerden ende andere vreemdelinghen te Lande uyt te drijven/ ofte ten weynichsten/ dat sy souden willen haer stille houden/ ende den Legee van sijn Excellentie Graef Maurits gheenen tegen-stant ofte af-breucke te willen doen/ haer versekerende/ indien sy het Spaensche jock met hulpe deses Legers wouden en conden af-werpen/ dat sy soo op de Politie/ als op de Religie/ in hare Landen sulcke ordre souden moghen stellen ende houden/ als haer best duncken soude/*&c.*

> Iudic. *7.2.*
> *De Heere sprack tot Gedeon, des volcks is te vele dat met u is, dat ick Midian in hare handen soude gheven, Israel mocht hem teghen my beroemen, ende segghen: Mijne hant heeft my verlost.*

Breeder verhael van den tocht in Brabant. *Anno 1602.*

[**1602.**] **A**Ls nu het gheheele Legher der Staten by een ghecomen ende ghemonstert was/ soo is het (nae het houden van eenen al-gemeynen vasten eñ bid-dach door alle de Provintien) op den *XIX.* ende *XX. Iunij* den Rijn ende Wael/over twee Brugghen/die tot dien eynde over de selve Rivieren gheslaghen waren/ghepasseert/ende ghetrocken nae Niemeghen/ elcken Soldaet en Ruyter by sich hebbende eenen knap-sack met proviande voor acht of thien daghen. Van Niemeghen is het Legher ghetrocken op Moock/ alwaer sijn Excellentie eenich volck over de Mase voor uyt gesonden heeft den *XXI.* ende hy dien nacht met de reste van het Legher gherustt hebbende/is den *XXII.* de Mase ghepasseert/ ende met het gheheele Legher gaen logieren tot cleyn Linden/met voornemen den vyandt (die nu sijn Jtalianen in sijn Legher ghecreghen hadde) te gaen besoecken/ende hem slach te leveren/indien hy daer toe conde comen/ ende nae het verwerven van de verhoopte victorie/de Stadt van Oostende/die nu in de elf de maendt beleghert was/tegaen ontsetten. Sijn Excellentie heeft al het Crijchs-volck verdeylt in drie Leghers ofte hoopen. Den eersten Legher wierdt geleydt *by Graef Ernst van Nassou,* langhst den Maescant treckende / by welcke troupen sijn Princelijcke Excellentie selfs was/ met andere Heeren ende Overste. Den tweeden hoop wierdt gheleyt van *Graef VVilhelm van Nassou,* by sich hebbende *Graef Hendrick Frederick van Nassou,* die ordinaris in het midden marcheerde. Den derden hoop wierdt gheleyt by den *Ridder Veer* Generael van de Enghelsche Regimenten/ houdende de rechter sijde van Graef Wilhelm/ langhs den Peel/elcken Legher met sijn avant-guarde/ battalie/ ende arriere-guarde. De Ruyterije wierdt gheleyt door *Graef Lodewijck van Nassou,* by [**1602.**] sich hebbende *mi Lord Graey,* ende is oock verdeylt gheweest in drie hoopen / elcken hoop ghevoecht zijnde by een van de troupen Voet-volex: De Wagenen en Carren waren oock in drien verdeylt. De Artillerije/ zijnde twaelfhalve Canons/ ende drie Veltstucrkens/ waren by de troupe van sijn Excellentie. Elcken Oversten der Leghers was by gheschrifte ghegheven/ hoe wijdt sy van malcanderen trecken/ ende waer sy logieren souden. Den *XXIII. Iunij* desen Heyr-tocht te cleyn Linden op-ghebroken zijnde/ is teghen den avondt comen logieren te Sambeeck/ Mullen/ ende Oploo: Den *XXIIII.* tot Bleyterswijck/ Meerle/ ende Venroy: Den *XXV.* tot Baken/ Brey/ ende Zevenum: Den *XXVI.* tot Bugghenum by Remunde/Baren/ende Heyl-huysen: Den *XXVII.* tot Aldeneyck by Maseyck/ Gestinghen/ ende Ophoven. De eerste ghenoemde plaetse betekent altijt de Legher-plaetse van sijn Excellentie/de tweede van Graef Wilhelm/ de derde van den Generael Veer. Den *XXVIII.XXIX.XXX. Iunij* ende den eersten *Iulij* is den gheheelen Legher stil blijven ligghen in de voorghenoemde plaetsen/richtende molens om te malen/ ende ovens om te backen / halende uyt de Stadt van Maseyck voor ghereet gelt soo veel provisie alsmen daer crijghen conde/d'welck weynich genoech was/ onaenghesien het haer vier daghen te vooren was aenghesecht/dat sy van alles voorraedt doen souden. Den *II. Iulij* is 'tLegher/in de selve ordre als vooren/ ghemarcheert ende des avondts comen logieren te Leut ende daer ontrent: Den *III.* (latende Mastricht aen de slincke handt) tot Gellijck/ Moperdinghen ende Eyghenbilsen: Den *IIII.* tot Tongherberch by Tungheren/den *V.* stil gheleghen. Den *VI.*

[**1602.**] tot by S. Truyen/ een Dorp ghenaemt groot Gelmen: Den *VII.* sijn al de troupen te Halmale op d'ander sijde van S. Truyen/dichte by malcanderen ghelogiert gheweest.

Des Admirants Leger lach te Hackenduyvel boven Tienen/ alwaer hy sich vast begraven hadde met wallen ende bollewercken / wel besett met grof Gheschutt. Den *VIII. Iulij* is sijn Excellentie met een groot deel sijnes Leghers te voet ende te peerde/ ende met drie Velt-stucxkens/ghetogen over 'tRivierken Dormale/daer hy vijf Brugghen over geleyt hadde/door een Dorp Neerlandt gheheeten / latende Leeuwen aen de rechter sijde/ ende is ghecomen tot in 'tghesichte van des vyandts Legher/ eenighe Ruyteren voor uyt schickende om te sien offer apparentie was hem uyt sijn voor-deel te locken ende tot een Veltslach te brenghen: Dan overmits de vyandt sich niet en repte/maer hem gheheel stille binnen sijn beschansinghe hielt /soo is sijn Excellentie/ nae dat hy by nae den geheelen dach sich voor des vyandts Legher gepresenteert ende in slach-ordre ghehouden hadde/wederom ghekeert nae de reste van het Legher/d'welck hy te Halmale ghelaten hadde / alwaer hy oock den *IX.* is blijven ligghen / sonder dat sich de vyandt eens vertoont heeft: Maer overmidts de victualie daer seer schaers te becomen was/ (want sy uyt de Luycksche Steden naeu broodt voor gelt crijgen en conden) ende sijn Excellentie daer gheen voordeel sach te doene; Oock niet gheraden en vondt dieper in't Landt te trecken/ (daer hy noch veel weynigher noodruft [**1602.**] voor menschen en beesten soude connen crijghen hebben) latende sulck eenen geweldighen vyandt achter hem: Soo is hy den *X. Iulij* in sulcke ordre als hy ghecomen was / wederom te rugghe ghetrocken/ ende des avondts te Alken ende daer ontrent comen logieren/ zijnde de hitte des selfden daechs soo onlijdelijck/ datter wel veertich Menschen (hoe wel de dachreyse niet groot en was) onder weghen van de hitte versmachtt ende doodt ghebleven zijn / vele bleven machteloos by de weghen ligghen/die nochtans des nachts in de coelte wederom in het Legher ghecomen zijn. De vyandt en heeft hem noch in het aen-comen/ noch in het af-trecken sich noyt vertoont/ noch den minsten alarm by daghe ofte by nachte ghegheven. Den *XI.* is sijn Excellentie om der hitte wille blijven ligghen: Den *XII.* is hy gaen logieren op de Heyde by Hasselt / den *XIII.* tot Helchteren/ den *XIIII.* tot Lille / den *XV.* tot Heese / van waer sijn Excellentie eenen Trompetter ghesonden heeft aen het garnisoen te Eyndhoven / haer bevelende af te trecken/d'welck gheschiedt is. Den *XVI.* is 'tLegher ghelogiert voor Helmont/ ende alsoo het garnisoen des vyandts op het huys liggende / weygherde te vertrecken/so heeft sijn Excellentie daer op ghedaen een volee van ses halve Canons/ d'welck gheschiedt zijnde / soo hebben sy stracx gheappoincteert/ ende sy zijn daer van ghetrocken. Den *XVII.* is het Legher door Helmont ghetrocken/ende des avondts te Vden ghecomen.

Varij & incerti sunt belli eventus.

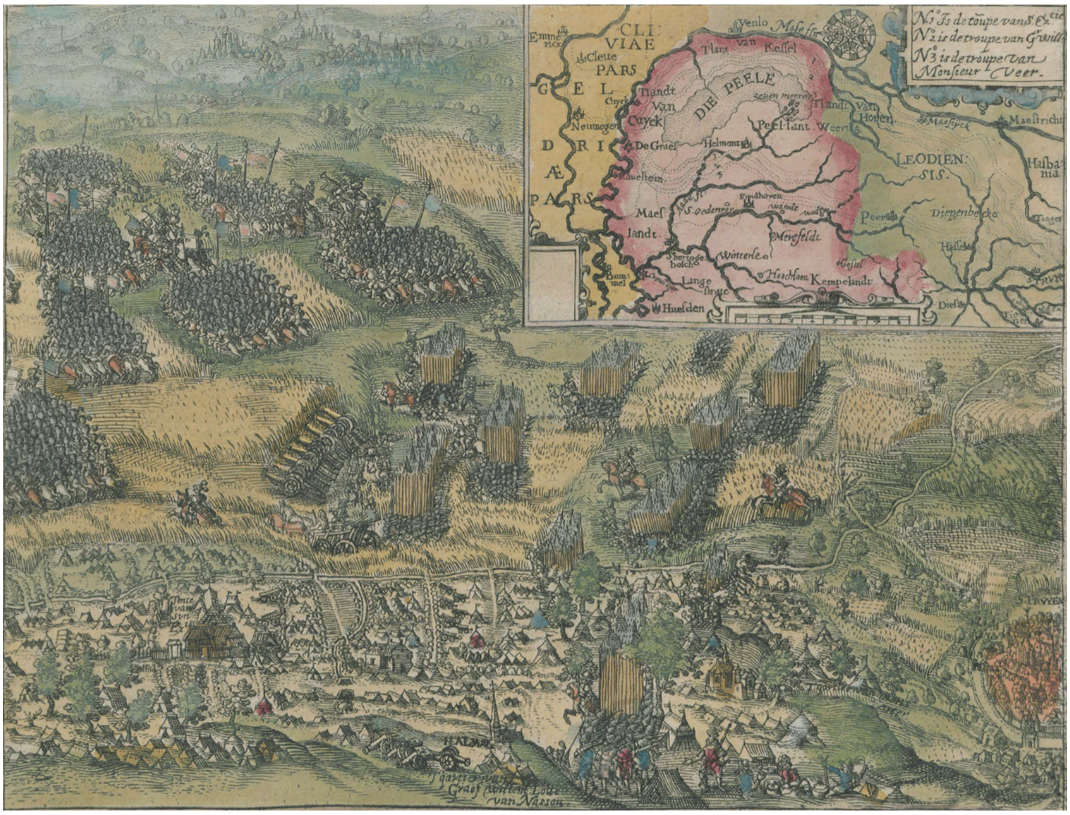

(256)

Has arces Batavûm generosa B*RABANTIA* *vidit,*
PRINCIPE MAURITIO duce, si non laeva fuisset
Tunc mens disjunctis populis F*LANDRISQ3* B*RABANTIS,*
Solvissent quoqз fortè jugum intolerabile IBERI.

Belegheringhe ende in-neminghe der Stadt *Grave,* by sijn Excellentie Prins Maurits/ *Anno 1602.*

[**1602.**] **N**Ae dat sijn Princelijcke Excellentie met sijn Leger Brabant wat door-wandelt hadde/ soo is hy den *XVII. Iulij* ghecomen te Vden/ den *XVIII.* te Cassel/Esteren/ Reken/Welp/ ende ontrent de Stadt Grave. Stracx heeft sijn Excellentie besichticht/ ontworpen/ ende af-ghemeten de ghelegentheyt der Stadt/ende des Landts rontom her. Sijn Excellentie heeft sijn Quartier ghenomen Oostwacrts van de Stadt/ dicht aen de Mase: Aen d'ander sijde was het Quartier van *Graef Ernst van Nassou,* met twee Brugghen vast aen 'tQuartier van sijn Excellentie ghehechtt. Sijn Ghenade *Graef VVilhelm Lodewijck van Nassou* lach tot Hal Zuydwaerts / ende *de Generael Veer* Westwaerts/ oock aen de Mase. Daer sijn stracx twee Brugghe over de Mase gheleyt / d'eene boven aen het Legher van sijn Excellentie / d'andere beneden aen 'tLegher van den Generael Veer. Daerlaghen in der Stadt ontrent *1500.* Soldaten / behalven de Borghers. Sy waren wel versien van Gheschutt / amunitie / ende victualie. Den *XXII.* hebben des vyandts Soldaten het huys te Batenborgh verlaten. Die van der Stadt hadden een Fort ligghende over de Mase aen de Noordt-sijde der Stadt / daer sijn Excellentie drie hondert en achthien scheuten op geschoten hebbende/ so is het garnisoen den *XXII.* in den duysteren avondt daer van ghetrocken ende in de Stadt gheraeckt: Sijn Excellentie heeft dit Fort inghenomen / besett/ ende teghen de Stadt ghesterckt. Sijn Excellentie was wel van meyninghe met allen mogelijcken vlijt ende haest nae de Stadt aen te approcheren: Doch alsoo daer sekere tijdinghe ende kundschap quam/dat *Don Francisco de Mendoza, Admirant van Arragon,* met een Legher van twintich duysent Man quam sacken nae 'tLandt van Luyck / ende van daer nae Ruermonde [**1602.**] ende Venloo / in meyninghe de Stadt Grave door den eenen ofte den anderen middel te ontsetten: So heeft sijn Excellentie den meesten deel sijnes volcx moeten ghebruycken/ om het Legher van buyten te stercken / ende alle advenuen ofte aen-comsten met palisaden/redouten / forten/loop-schansen (die daer tusschen de sestich ende seventich in ghetale waren) te voor-sien. Daer zijn oock teghen de voor-naemste aen-comsten des vyandts batterijen ghemaeckt/ als oock verscheydene vyer-bakens/daer door de Quartieren in ghevalle van alarm/by nachte/malcanderen conden waerschouwen.

Alsoo dese wercken groot ende vele waren (streckende wel een duytsche mijle d'omme-gravinge van Oosten tot den Westen toe/ende aen d'ander sijde van de Mase van d'een Brugghe tot de andere oock bynaest een mijle weechs / soo is sijn Excellentie daer mede besich gheweest tot den derden *Augusti* toe / op welcken dach teghen den avondt de *aproches* tot de Stadt aen begonnen zijn. Den Admirant is met sijn Legher ontrent Venlo blijven ligghen/sich gelatende als of hy over de Mase hadde willen trecken/ende de Stadt Rijn-Berck belegheren / om door dien middel sijn Excellentie van de Stadt Grave te trecken/doch hy is den vierden *Augusti* op-ghebroken van ontrent Venloo/ ende nae dat hy wat om-her ghetrocken hadde / is hy den thienden comen logieren tot groot Linden/ een halve uyre gaens van 'tQuartier van sijn Excellentie /alwaer hy Legher gheslaghen heeft/ ende nae eenighe apparentien ende dreyginghen van op sijner Excellentie Legher te sullen vallen/ is hy eyndelijck tusschen den *XXII.* ende *XXIII. Augusti,* des nachts / sonder Trommel of Trompet te roeren/

(257)

Adjacet Urbs MOSAE, convenerat omnis in unum
Huc miles Batavus, quam cingit fortibus ausis,
ORDINIBUS reddit PRINCEPS, redditqʒ sepultas
Relligionis opes, et libertatis honorem.

[**1602.**] met sijnen gheheelen Legher te rugghe ghetoghen na Cuyck. Het gheruchte ginck wederom/dat hy Rijn-Berck wilde gaen belegheren /wes halven sijn Ghenade *Graef Ernst van Nassou* ten tweeden male tot bewaringhe dier Stadt ghesondenis. Doch d'Admirant bleef ontrent Venlo ligghen/ poghende garnisoen in de Stadt te brenghen/ d'welck de Borghers weygerden in te nemen/overmits de moet-willicheyt die dit volck gewoon was te bedrijven in die plaetsen daer sy meesters zijn.

Nae dat des vyandts Legher vertrocken was/so zijn *d'approches* ter Stadt-waert aen allen canten dapper ghevoordert/soo dat sijn Excellentie in corter tijdt met de sappe ghecomen is tot aen der Stadts principaelste bolle-werck / ligghende ghemeyn met des Stadts wallen. Aen de sijde van Graef Wilhelm van Nassou/ waren de galerien gebracht tot over de helft van de principaelste gracht der Stadt: Ende d'Enghelsche waren aen hare sijde soo wijdt ghecomen/dat sy op een corts haer hadden connen meester maken van de principaelste gracht der Stadt. De belegherde siende dat den Admirant met sijn Legher te rugghe ghetrocken was / ende wel merckende dat sy nu gheen ontset te verwachten en hadden / so hebben sy/ niet willende het alder-uyterste verwachten/ op den *18. Septembris* eenen Trom-flagher uyt-ghesonden/ versoeckende appoinctement/waer op d'Ostagiers ten weder sijden uyt ende in ghesonden zijn: het accoort is ghetroffen op den *19. dito,* ende het geheele garnisoen (sterck zijnde ontrent *800.* ghesonde/ ende *200.* ghequetste) isser den *20.* uyt-ghetrocken/ met peerden/wapenen/huysraet/bagghe ende baggagie/ [**1602.**] met vliegende Vaendels/slaende Trommels/ brandende lonten/ende coeghels in den mondt: Haer zijn gheleent *150.* waghens tot Diest toe. Sijn Excellentie was des te williger haer dit goede appoinctement te gheven/ om dat de Mase dapper aen het wassen was/ d'welck hem veel verhinderinghe aenbracht in sijn begravinghen / approchen/ende galderien. Jae indien de vyandt de Stadt noch seven of acht daghen in-ghehouden hadde/het hooghe water soude sijn Excellentie ghedwongen hebben van daer te vertrecken. Daer is stracx ten selven daghe/wesende sondach/ een predicatie in de groote Kercke (na dat sy van de beelden ghesuyvert was) ghedaen/met lof-sanghen ende danck-segginghen tot Godt voor dese treffelijcke victorie / die sijn Excellentie in het aen-sien van sijnes vyandts Legher/ bevochten heeft.

Den *28.* is sijn Princel. Excellentie als Heere van de Stadt Grave/ende van den lande van Cuyck/op de Marckt ghehuldet/ nae ghedane predicatie op de Marckt voor al het volck. De Baron van *Sidleniski* is Gouverneur der Stadt ghemaeckt. Nae datter ordre ghestelt was / soo tot bewaringhe der Stadt/ als op de politie ende fortificatie/ soo is het Legher op-ghebroken den laetsten *Septembris,* sijn Princelijcke Excellentie keerende nae 'sGraven-Haghe/ ende de Soldaten daer hare parenten haer wesen. Des Admirants volck begost stracx te mutineren/ principalijck de Jtalianen/ noemende spottelijck den Admirant *El gran Capitan del Rosarie.*

Het Casteel van *Wachtendonck* wordt by die van Venlo in-ghenomen den vijfden *Martij,* d'welck sy den elfden wederom verlaten moesten. *Anno 1603.*

[**1603.**] **D**Aer zijn in dit jaer van *1603.* verscheydene aen-slaghen van beyder sijdts Overste beraemt/ maer weynich of gheene vol-voert/ behalven op het Casteel van Wachtendonc/ daer *Graef Hendrick van den Berghe* eenen aen-slach op gepractiseert heeft/door het beleyt ende hulpe van eenen Ruyter ghenoemt *Peelhase,* die op het Rivierken Niers daghelijcx vischte / ende dickwils d'een of d'ander met sijn schuyte in het Casteel plocht te brenghen voor *Ryhove* Gouverneur des Casteels ende der Stadt/die des maels heel weynich volcx by hem hadde. De voor-noemde *Peelhase* heeft sijn schuyte met stroo gheladen/ ende hy heeft thien of twaelf stoute Soldaten van Venlo daer onder verborghen/ die hy den vijf den *Martij* heeft ghebracht tot aen de Brugge van het Casteel. Hy badt de Schilt-wacht (zijnde een van sijn goede bekende cameraden) hem de handt te langen / om hem op de Brugghe te beuren/d'welck de Schilt-wacht gewillichlijck sonder eenich achterdencken doende/ soo trock hy hem met ghewelt in't water / ende door-stack hem. Dit gheschiedt zijnde/ soo quamen voor den dach de gheene die onder het stroo hadden verborghen gheleghen/ welcker Capiteyn was *Mattijs Dulken,* een oudt en stout Crijchsman/ oock beleeft ende discreet / teghenwoordelijck Gouverneur van Groll. Sy over-vielen de wacht in de *corps de guarde,* maeckten haer stracx meester van het Casteel/ ende trocken de Val-brugghe op/ soo datter niemandt uyt de Stadt op het Casteel comen en conde om haer te beschadighen. Aen d'ander sijde van de Stadt laghen een goet gheral van haer volck/ uyt de naeste garnisoenen ghelichtt ende daer [**1603.**] ghebracht/ om desen aenslach te helpen verrichten/ ende voorder in het werck te stellen / de welcke sy stracx op het Casteel lieten. Sy namen den Gouverneur ghevanghen / ende voerden hem stracx van het Casteel nae Geldre. Die van der Stadt vernemende watter gheschiedt was/hebben in aller ijl en spoet (de Burghers ende Soldaten malcanderen cloeckelijck helpende) haer teghen het Casteel ghebaricardeert / daer toe nemende ende over hoop werpende alles wat haer eerst ter handt quam/ jae sy hebben het met grof Gheschut beschoten/ soo groote schade doende tot af breucke hares vyandts/ als sy eenichsins costen of mochten. Soo als het Godt naemcundich hebben woude/ soo waren even te deser tijdt de Ritmeesters *Cloet* ende *Quaet* daer ontrent met hare Compagnien. Dese hoorende den alarm/ ende vernomen hebbende wat daer ghebeurt was/ so zijn sy op het spoedichste nae de Stadt ghereden/ om te sien of sy die conden ontsetten/daer binnen ghecomen zijnde/ soo hebben sy haer t'samen seer mannelijck ende seer cloeckelijck ghedraghen/ doende groote teghen-weere teghen het Casteel/ ende de Stadt bewarende teghen den in-val des vyandts uyt het Casteel/ die ontrent acht hondert Man sterck gheworden was. Daghelijcx creghen die van binnen meer Ruyteren en Voet-knechten by haer uyt de naeste garnisoenen / ende sy wierden op een corte soo sterck/ dat sy niet alleen de Stadt en versekerden/ maer sy besetten het Casteel van buyten ende van binnen soo sterck / datter niet uyt of in comen en conde.

[**1603.**] Die op het Casteel waren/ siende dat sy gheen meesters van de Stadt worden en conden/ ende alreets ghebreck hebbende van victualie/ ende amunitie/ ende dat alle weghen van der Staten volck so ghesloten waren/ datmen haer niet en conde brengen 'tghene sy behoefden: Oock wetende dat sy so haest niet en costen ontsett worden/ als den noodt wel voorderde: So hebben sy op den sesten dach na dat sy in het Casteel gecomen waren/namelijc op den elfden *Martij* begeert te apoincteren/ versoeckende met hare wapenen te moghen vertrecken/ ende twintich waghens om hare ghequetste te vervoeren/d'welck haer gheconsenteert werdt. De ghevanghene wierden [**1603.**] teghens malcanderen los ghelaten. De Ritmeester *Quade* bleef Gouverneur van Wachtendonck tot dat de Ritmeester *Ryhove* wederom los ghelaten wierdt/ die stracx in sijn plaetse gherestitueert ende her-stelt is geworden/want desen over-val door sijn schult noch verswijmenisse niet gheschiedt en was. *Cloet* ende *Quaet* hebben in het behouden deser Stadt de Landen eenen grooten dienst ghedaen/ ende seer groote eere behaelt/weerdich aen haer ende de hare gerecompenseert ende vergolden te worden met behoorlijcke eere ende danckbaerheyt.

Resp. & premijs & poenis constat.

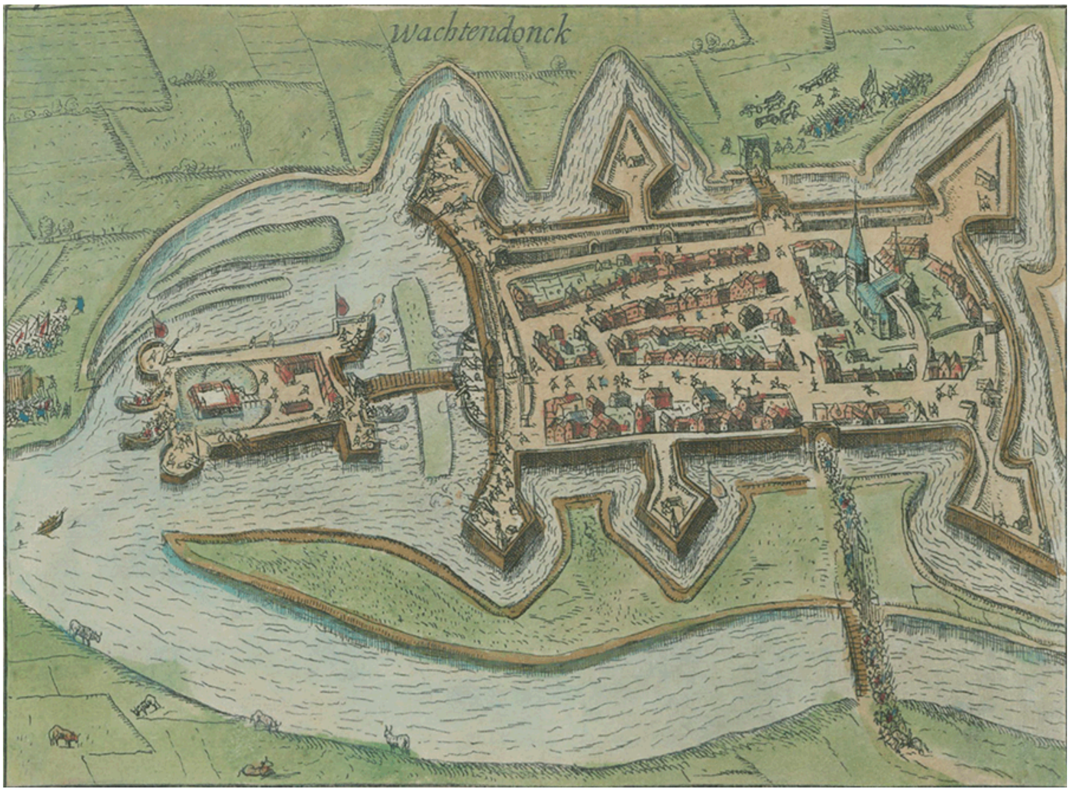

(258)

Hanc ARCEM arte novâ cautus superavit IBERUS,
Classica dant signum, ruit illico concita pubes,
Pugnandi studio, licitiqʒ cupidine MARTIS.
Eicit extemplò fortem DUX CLOETIUS hostem.

Prins *Mauritius* treckt voor *'sHertoghen-Bos,* d'welck hy wederom moet verlaten. *Anno 1603.*

[**1603.**] **I**N desen jare van *1603.* heeft wederom sijn Princelijcke Excellentie 'sHertoghen-Bos gaen belegheren/daer hy voor ghecomen is den *19. Augusti,* met hondert en dertich Vaendelen Voet-knechten/ ende fes en dertich Vanen Ruyteren / beginnende stracx hem te beschansen te Vught / loopende met sijn begravinghen nae S. Antonis poorte aen. Daer en was doe ter tijdt gheenen Gouverneur binnen de Stadt/ ende heel weynich garnisoen. Soo haest als de Arch-Hertoghe/die met sijn Leger in Brabant ghereet lach/ loerende erghens op eenen aen-slach/ hoorende dat Prins Maurits voor den Bos ghevallen was/ soo is hy hem ghevolcht den *21. Augusti,* sich neder-slaende te Doughen/ Ghester/ Schindel/ ende daer om-her / stracx vast besettende ende beschansende Eickendonck ende Hintem/om die sijde van de Stadt open te houden. Beyde Leghers groeven en schansten daghelijcx / sijn Excellentie nae de Stadt toe / d'andere nae harer weder-partijen Legher aen. *Graef Frederick van den Berghe* maeckte een stercte ende batterie/ de Sterre-schanse genoemt/ van waer hy lichtelijck conde schieten in het Quartier van *Graef Ernst van Nassou,* die te groot Pettelaer niet stille en lach /maer schoot wederom dapper in Graef Fredericks Quartier. Doe het Leger *Alberti* gecampeert lach aen d'een sijde van de Stadt/ soo wist sijn Excellentie wel/ dat hy gheen meester van de Stadt en foude connen worden / als niet connende de selfde met sijn Legher/schansen/trencheen/ ende begravinghen om-cinghelen/ nochtans soo hebben de Edele Hooch-Mogende Heeren Staten met sijn Princelijcke Excellentie goet ghevonden ende gheresolveert daer stevich ende vaste te blijven ligghen/ wetende daer groot voor-deel te rekenen tot dienst der Landen: Want soo langhe als sijn Excellentie voor dese [**1603.**] Stadt bleef liggen/so moeste ooc *Albertus* daer eenen Leger houden tot defensie eñ bewaringe der Stadt/ (midler wijle sijn eyghen Landt beschadighende) den welcken hy sus anders conde/ ende buyten twijfel soude ghevoert ende ghebracht hebben in den Bommeler-weert / of erghens op den Rijn / daer sijn Excellentie *defensive* hadde moeten teghen gaen/ met schade ende verderf der Landt streke daer dese beyde Leghers hadden comen te ligghen. Jndien *Albertus* sijn Legher van de Stadt ghetrocken hadde / so soude voor seker sijn Excellentie meester daer van zijn gheworden. Hier door is de Arch-Hertoghe ghenootsaeckt gheweest sijnen Legher daer te continueren/ d'welck hy nochtans niet en hadde behoeven te doen/ indien die van der Stadt hadden willen sterck garnisoen in-nemen/d'welck sy weygherden/hoe instantelijck dat *Albertus* tot verscheyden reysen daer om aenhieldt / segghende dat sy mans ghenoech waren om hare Stadt te bewaren.

Den eersten *Septembris* soo trock met den donckeren uyt des Arch-Hertoghen Legher den *Marquis de la Bella,* met meer dan drie duysent Man/ ghecoren uyt alle Regimenten/door de Stadt ende buyten omme / soo stillekens als hy conde / sonder Trommel te roeren/ oock sonder Vaendelen/ ende hy nam een hoochte in buyten S. Jans poorte/genoemt Trent/ een plaetse seer wel gheleghen om te beletten den toevoer welcke in sijner Excellentie Legher van Hemert over Vliemen quam. De *Marquis de la Bella* beschanste hem stracx op dese hoochte met menichte van mutsaerden/die hy tot dien eynde hadde mede-gebracht/ aerde daer op werpende. Sijn Princelijcke Excellentie des midder-nachts hier van verwitticht zijnde/

(259)

BUSCODUCUM rursus DUX impiger agmine facto,
Cinxerat, ALBERTI copiois ut falleret armis,
Ne peterent GELDROS, sic MARS deluditur arte
Sincerus, dolus an virtus quis in hoste requirat.

[**1603.**] maeckte terstont alarm in sijn Legher/ ende dede also al sijn volck in wapen comen. Hy nam ontrent twee duysent Mannen te voet van allerley Natien/ ordre gevende datter hem noch een deel te voet eñ te Peerde volghen souden. Comende dichte voor het retranchement/ heeft hy bevonden/dat het wel een mans lenghte hooch ghebracht was: Ontrent een uyre voor den dach heeft hy het aen drie sijden te ghelijcke so cloeckelijck bestormt/ dat hy nae een uyre vechtens de Spaenjaerden/ Jtalianen/ ende Duytsche/ die daer in laghen/daer uyt ghedreven heeft/vluchtende nae de Stadt/ daerniense niet in laten en woude. Daer blevender aen de Spaensche sijde wel *400.* doot/ ende daer wierdender ontrent *200.* ghevangen/waer onder de *Marquis de la Bella* was/die terstont aen sijne quetsuyren ghestorven is. Aen der Staten sijde blevender ontrent veertich doodt/ ende over de hondert ghequetst. Den derden *Octobris* wierden gheschoten de *Marquis Malaspina,* ende *Olivier van den Tempel, Heere van den Tempel ende Corbeke, een oudt ervaren Crijchs-man, President van den hoogen Crijchs-raedt,* [**1603.**] *die over de dertich jaren de Landen seer wel ende ghetrouwelijck ghedient hadde.* Hy wierdt den *XX. Octobris* tot Heusden seer heerlijck begraven/ het lijck wierdt ghevolcht van sijn Princelijcke Excellentie/van Graef Wilhelm van Nassou/van den Vorst van Anhalt/ ende van veel andere treffelijcke Heeren en Overste. *Mons de Tempel,* ende de *Marquis Malaspina* (den welcken het *Esquadron* ghevangen hadde den *XXVIII. Septembris*) zijn beyde/neffens malcanderen rijdende/ de beenen af-gheschoten met eenen coeghel van de Stadts-poorte af-comende/ die trefte de vier beenen deser Heeren door de buycken harer Peerden. De Peerden bleven stracx doodt / *Mons de Tempel* over-leet noch ten selven daghe / *Malaspina* behieldt het leven/de beyde voeten afgesneden zijnde. Den vijfden *Novembris* is sijn Excellentie in goede ordre van den Bos af-ghetrocken. Den volghenden nacht is des Arch-Hertoghen Leger oock op-ghebroken; beyder sijdts Soldaten treckende in haer garnisoen.

Seneca seyt:

Licet omne tecum Regis robur trahas,
Licet arme longè miles ac latè explicet,
Fortuna belli semper ancipiti in loco est.

Hoe sijn Princelijcke Excell. Graef *Mauritius* van Nassou *Slvys* beleghert ende in-ghecreghen heeft / nae dat hy in Vlaenderen verscheydene Steden / Forten en Schansen beleghert ende in-ghenomen hadde/ *Anno 1604.*

[**1604.**] **T**Erwijlen de Arch-Hertoghen ende *Spinola* noch al opiniatreerden voor Oostende/ soo hebben de Edele Moghende Heeren Generale Staten ende sijn Princelijcke Excellentie haer bedacht ende beraden op middelen om die vrome Soldaten/binnen Oostende liggende te ontsetten/ achtende ende houdende voor den besten ende bequaemsten wech ende middel/ eenen gheweldighen in-vall in Vlaenderen te doen / om alsoo den vyandt van Oostende af te trecken. Alle Capiteyns hebben last ende bevel ghecreghen hare Compagnien vol te maken/ ende daer is bestellinge gedaen van vijfthien hondert nieuwe Switsers/ ende noch twee duysent nieuwe Voet-knechten. Prins *Mauritius* is den *XXV. Aprilis* in het Eylandt van Cadsand / recht teghen over Sluys gheleghen/met sijn volck ghelandet/ vergheselschapt met *Graef VVilhelm* Stadt-houder van Frieslandt/ *Graef Ernst,* ende *Graef Lodewijck,* ghebroederen van Nassou/ als oock met *Graef Hendrick Frederick,* Generael van de Ruyterije/ende met *Graef Adolph van Nassou.*

De Heeren Generale Staten/ als oock de Heeren Raden van Staten/hebben eenighe Heeren uyt hare Collegien ghecommitteert/ om op desen tocht sijn Excellentie te vergheselschappen/ ende met raedt en advijs by te woonen.

Jn twee daghen tijdts heeft sijn Excellentie in-gecreghen alle de Schansen op *Cadsand* ligghende / als ooc corts daer na de Schansen en Forten van *Coxie, S. Catarina, S. Philippe,* ende *Ysendijck.*

Op den *VI. Maij* zijn die van Sluys in der nacht uyt-ghevallen/wel twee duysent sterck/in meyninge Graef Maurits uyt Cadsand te slaen. Sy quamen [**1604.**] al stillekens aen met Galeyen ende Slouppen/ ende hadden wel ses hondert Man aen Landt gheset/ eer het de twee Vaendelen Schotten/ die daer de wacht hadden/ sijn ghewaer gheworden. Maer soo haest als dese den vyandt vernomen hebben/so zijnse cloeckelijck op hem aen-ghevallen. Den vyandt niet wetende hoe sterc van volcke dat dese Schotten waren/ quam stracx in disordre/ ende nam de vlucht nae de Slouppen daer mede hy aen-ghecomen was: Maer hy wierdt soo cort van de Schotten ghevolcht / dat haerder vele in het loopen sijn doodt gheslaghen/eenighe ghevanghen / ende vele zijnder verdroncken/overmidts sy in der haeste elck een soeckende sijn leven te berghen / de Slouppen soo hebben over-laden/dat sy ghesoncken zijn. Der Staten volck heeft achte van des vyandts Sloupen ghecreghen. Ende aldus is dien aen-slach ghebroken/indien hy den vyandt gheluckt hadde/ soo ware hy meester gheworden van schier alle de Schepen ende amunitie der Staten/ende sijn Excellentie hadde moeten het velt ruymen.

Den *XII. Maij* trock sijn Excellentie soo te water/ als te lande/nae *Aerdenborgh,* een oude doch vervallene Stadt/een mijle weechs van Sluys gheleghen. Daer laghen binnen ses Vaendelen Duytsche Soldaten/ ende sy heeft rontom goede diepe grachten. Soo dat sy wel houbaer was/ maer Godt de Heere heeft haer met sulcke verbaestheyt gheslaghen/dat sy sonder slach of scheut de Stadt verlieten/ ende sijn Excellentie ten besten gaven/ die de selfde by *Graef Ernst van Nassou* dede besetten/ want sy leyt seer wel om Sluys te benauwen. Stracx is sijn Excellentie

[**1604.**] voorts ghetrocken nae een andere woeste Stadt/ ghenoemt *Middelburgh* in Vlaenderen/een mijle van Damme / ende twee groote mijlen van Brugge gheleghen. Dese Stadt lach open ende desolaet/ maer daer leyt een Casteel d'welck tamelijck sterck is/daer het garnisoen van gheloopen is/vernemende de aencomste van sijn Excellentie. Den *XVI. Mey* heeft sijn Excellentie eenighe Ruyteren ende Voet-knechten gesonden van Aerdenburgh nae de Soute ende Soete/ d'welc twee navigabele wateren zijn. Sy vonden *Don Loys de Velasco* beschanst ligghende ontrent het Sluysken van de wateringe van Moerbeke eñ Lapschuyre. *Velasco* der Staten volck vernemende/is op het onversienste op haer aen-gevallē. De Ritmeesters *Marcelis Bax* ende *Brochum,* met den Luytenant van *Pauls Bax,* moesten hier het spits af-bijten/want Don Loys is haer dapper aen-ghevallen. Met de eerste *charge* die de vyandt op dese Ruyteren dede/heeft hy verscheydene van der Staten Peerden ende Ruyteren ghetroffen/ ende onder andere den Ritmeester *Marcelis Bax,* die door de dhije gheschoten wierdt/ also dat hy sich moeste uyt het ghevecht in het Quartier brenghen laten / ende de Ritmeester *Brochum* bleef alleen met de beyde Luytenants ende hare Ruyteren teghen den vyandt vechtende/sy leden groote schade/ want sy waren als een doel daer des vyandts Musquettiers ende Harkebusiers dapper op schoten. Geduyrende dit ghevecht is *Graef Ernst van Nassou* met eenich Voet-volck daer by ghecomen / oock is de *Colonel Horatius Veer* onsen Ruyteren te hulpe ghecomen met ettelijcke Vaendelen Engelsche Voet-knechten/die haer nevens onse Ruyteren soo wel gequeten hebben/ dat de Spaensche merckelijcke schade gheleden hebben/ alsoo dat haerder ontrent vijfhondert zijn verslaghen ende verdroncken/ ende ontrent drie hondert ghevanghen/ met elf Capiteyns. De Heeren Staten zijn van wegen dese victorie seer verblijt geweest/ ende sy zijn het Crijchs-volck uyt dese slachtinghe [**1604.**] comende/een groot stuck weechs te ghemoete gegaen/om haer te bedancken voor den goeden dienst dieu sy dien dach de Landen ghedaen hadden/ende sy vereerden de Ritmeesters *Bax* eñ *Brochum* yeder met hondert Roose-nobels/ tot vergoedinghe van hare schade/ende tot een gouden keten. Daer was naeu eenen Ruyter of hy/of sijn Peerdt hadden schade geleden. Sijn Excellentie vernomen hebbende/dat de vyandt tusschen de Soete ende Soute lach/ *XIII.* of *XIIII.* Vaendelen sterck/ hem aldaer beschansende/ soo is hy derwaerts ghetrocken / behendelijck met Ruyteren ende Soldaten in den morgen-stondt voor daghe / met het leeghe water de Riviere passerende. Hy is de Spaensche onversiens op het lijf ghevallen/ ende heeft haer uyt haer voor-deel ghejaecht/ ende ghedwonghen na Damme toe te vluchten. Sijn Excellentie dit verricht hebbende / heeft stracx een ander Brugghe over de Soete gheleyt/ daer de Ruyterije is over-ghetrocken ende ghereden nae de West-sijde van de Haven van Sluys; d'welck de Spaensche vernemende/ soo hebben sy al hare Schansen aen die sijde verlaten/uyt-ghesondert *S. Iooris* Schanse/ligghende voor aen op de Haven / die sijn Excellentie stracx liet berennen/ ende maeckte ghereetschap om de selfde te beschieten: D'welck de vyandt merckende/ende geenen moet hebbende om tegen te houden/so is hy daer uyt-geloopen op den *XXIII. Maij,* sterc zijnde hondert en dertich Man/ende hadden daer binnen negen stucken grof Geschut / ende thien tonnen bussecruyts. Maer eer de vyandt uyt-trock/soo heeft hy een brandende lonte geleyt nae by het busse-cruyt/om dat in brande te brenghen als sy daer uyt / ende der Staten volck daer in soude ghecomen zijn. Maer die Godt bewaert is wel bewaert / Godt heeft dit boose feyt aen den dach ghebracht/ alsoo dat de lonte by tijts wech genomen zijnde / niemandt van dit pulver

(260)

SLUSA canet, non est quod quìsquam carmine cantet,
Quae fuerit fortuna DUCI, quae praelia forti
MAURITII sint gesta manu, quot Flandrica castra
Atqȝ Urbes unâ felix aestate subegit.

[**1604.**] en is beschadicht gheworden. Dese victorien hebben sijn Excellentie aen-leydinghe ghegheven tot de belegheringhe van Sluys/d'welck sijn minste ghedachte was doe hy met het Legher nae Vlaenderen trock/ want het scheen gantsch onmoghelijck te zijn/als het oock was / een Stadt te belegeren/die met den vloet rondtom blanck in het water leyt/wijder alsmen met een Cartouwe can af-schieten: Maer een cleyne victorie is dickwils oorsake van een groote. Om dese Stadt te benauwen/soo heeft sijn Excellentie de Haven doen in-nemen/ ende met Schepen ende volck besetten laten/ende voorts heeft hy nae sijn gewoonlijcke wijse/ het gheheele Legher doen beschansen met trencheen tegen de aen-comste ende invaldes vyants/ eñ met Bruggen heeft hy de Quartieren aen malcanderen ghehecht/ op dat het eene / de noodt sulcx voorderende/ het andere datelijck soude connen ontsetten ende ter hulpe comen. Prins Maurits selfs lach aen de West-sijde van de Haven / de Heere van der Noot in't Suyden/ende op het verdroncken Landt laghen Schepen en Sloupen om den vyant de wech te water af te stoppen. Maer eer al dese wercken vol-trocken waren / so cregen die van der Stadt twee mael volck binnen/eens ontrent drie hondert/andermael duysent Mannen/onder het beleyt van *Pompeio Iustiniano,* die eenige Wagenen met meel mede brochten. Dit meynde de Arch-Hertoge ende *Spinola* dat de behoudenisse der Stadt wesen soude/ maer het is ter contrarie een oorsake gheweest / dat de belegherde de Stadt te eer moesten over-gheven/overmidts alle dese monden op een corts de voor-raet van victualie op-geten hebben.

Sijn Excellentie aen-merckende het groote werck dat hy voor hadde / ende wel wetende dat hy het selfde / sonder Godes merckelijcke hulpe / niet en soude connen vol-voeren/soo heeft hy op den *XXI. Maij* door het gantsche Legher met Trommelen ende Trompetten eenen al-ghemeynen vasten ende bede-dach doen vercondighen/ om Godt den Heere te bidden/+ dat hy sijnen seghen woude gheven tot het aengevanghene werck/ verbiedende alle Soetelaers eenigherhande victualie op dien dach te vercoopen/ op verbeurte van alle hare goederen/ ende uyt het Legher ghebannen te worden. Sijn Excellentie de hulpe Godes verwachtende / en is daerom niet ledich noch nalatich gheweest / maer hy heeft verscheydene batterien/ soo nae de Stadt als hy conde / laten veerdich maken / ende hy heeft Gheschutt daer op gheplantt/ om de Stadt te beschieten: Hy heeft ooc om de Stadt van over de Haven te bestrijden/ verordineert ende bestelt te maken een Brugge over-deckt ende scheutvry voor een Musquet. Doch alsoo sijn Excellentie van de gheene die uyt de Stadt in sijn Legher over quamen loopen / verstaen heeft / datter in de Stadt soo grooten honghers noodt was/dat de belegherde haer op een corts souden moeten over-gheven: Soo en heeft hy met schieten en stormen gheen groot ghewelt daer op ghedaen / maer resolveerde de belegherde uyt te hongheren / verwachtende midler wijle of de *Marquis Spinola* van Oostende soude op-breken/om Sluys te comen ontsetten. Den honghers noodt groeyde daghelijcx soo seere binnen Sluys/ dat sy de Slaven ende Galleye-boeven voor eerst alle spijse onthielden / ende wesen haer buyten de Stadt op het verdroncken landt den cost te gaen soecken / daer sy pluckten ende uyt-groeven een seker cruyt Soutenelle ghenoemt/ dat daer in grooten over-vloet wast. Hier mede hebben dese arme boos-wichten ettelijcke dagen lanck haer moeten onthouden. Doch die het ontloopen conden quamen in het Leger van sijn Excellentie/ ende baden hares lijfs ghenade / ende om vrijen pas door het Landt/d'welck haer ghegunt wierdt.

+1604

De belegherde hebben meer-maels met vuyr-tekenen by nachte haren noodt te kennen gegeven: Waer door de Arch-Hertoghe *Albertus* is beweecht gewor-

den [**1604.**] sijnen Velt-Oversten den *Marquis Spinola* te belasten / dat hy allen mogelijcken vlijt soude aen-wenden om Sluys te ontsetten. *Spinola* seyde / dat in sijn af-wesen de belegheringhe van Oostende soude verachtert worden / begeerde derhalven dat sijne Hoocheyt het ontsett van Sluys yemandt anders op-legghen ende bevelen woude. Maer *Albertus* heeft ghewilt dat *Spinola* selfs uyt Legher van Oostende soude comen om Sluys t'ontsetten / hem dreyghende so hy het niet datelijck en dede / dat hy den Coninck sulcx woude claghen. Soo dat *Spinola,* ghenoechsaem teghen sijn herte / moeste gaen versoecken/ of hy Sluys soude connen ontsetten. Tot welcken eynde hy vergadert ende by een ghebracht heeft ontrent ses duysent Man te voet / ende twee duysent vijfhondert Ruyteren/ zijnde al het Crijchs-volck dat hy erghens lichten conde / ende hy is met den *Grave Trivultio* op het eynde van *Iulio* ghemarcheert ende nae Sluys aen-ghetrocken / om een proeve van ontset te doen/ latende de Stadt van Oostende gheblocquiert ende met acht duysent Voet-knechten/ ende vijfhondert Ruyteren om-cinghelt. *Spinola* met sijn Legher ontrent Sluys ghecomen zijnde / heeft ghepoocht erghens door te breken / ende victualie met allerley noodruft binnen de Stadt te brenghen. Hy legherde hem te Lapschuyre op de cromte van eenen dijck/ meynende door sijn fel schieten het Legher van sijn Excellentie te doen delogeren: Maer sijn Excellentie maeckte hier contra-batterijen teghen / ende *Spinola* heeft over al sulcke mannelijcke teghen-weere ghevonden/dat hy met verlies van menich stout Crijchsman wederom te rugghe trecken moeste. Want als hy op den *VI. Augusti* met drie duysent soo Ruyteren als Voet-knechten/ op het Quartier van Graef Willem van Nassou aen-viel/ meynende het selfde in der nacht te over-vallen: Soo is hy daer soo ontfangen/ dat hy te rugghe trecken moest/ achter-latende de ghereetschap die hy mede ghebracht hadde. Op den [**1604.**] *XXVI. Augusti* heeft de *Marquis Spinola* de Schansen *S. Catarina,* ende *S. Philippo,* daer weynich volcx in lach / lichtelijck in-ghecreghen. Stracx hier nae is hy behendelijc gepasseert de Riviere van Oostburgh/ meynende daer erghens met ghewelt door te booren. *Graef VVillem van Nassou,* die met een goet deel volcx in Cadsand lach / vernemende de over-comste des vyants/heeft sich in der haeste derwaerts vervoecht/ om den vyandt in sijn voornemen te verhinderen. By Graef Willem sijn datelijck ghecomen/ de *Colonel Dorth* met eenighe Compagnien/ oock eenighe troupen Francoysen/ Enghelsche ende Friesen. *Spinola* in der haeste voort-treckende / heeft het volck dat in een halve mane aen het water tusschen Cadsand ende Oostburgh lach/ doen wijcken. Maer comende by de twee Redouten die op den dijck lagen/daer vondt hy cloecken wederstant: Voor eerst soo heeft hem de Wacht wat opgehoudē/stracx is Graef Willem daer by gecomen/ende heeft hem manlijc het hooft geboden/ den welcken de *Colonel Dorth* te hulpe quam/ die des vyandts ghewelt een goede wijle heeft tegenghestaen / hy selfs met een slacht-sweerdt cloeckelijck vechtende / tot dat hy twee sware quetsuyren creech/ alsoo datmen hem uyt het ghevecht draghen moest/ door sijnen hoet ende cleederen waren verscheydene coeghels ghevloghen / die ick selfs gesien hebbe. Doch onaenghesien al dese cloecke teghen-weere/soo soude *Spinola* door-ghebroken ende in Cadsand gheraeckt hebben / ten ware dat sijn Excellentie selfs daer ware by-ghecomen met eenige Compagnien van het Friessche Regiment / onder het beleyt van den Oversten Luytenant *Iulius van Eitsinga,* als oock eenighe Enghelsche / oock Fransche Compagnien / onder *Mons de Chastillon,* die t'samen den vyandt soo cloeckelijck weder-stonden/ dat *Spinola* moeste af-trecken/ achter-latende meer dan vier hondert dooden/ onder de

[**1604.**] welcke eenighe Graven ende andere Heeren van *qualitè* waren / oock eenen Colonel.

De belegherde vernomen hebbende / dat *Spinola* te vergeefs trachtte haer te ontsetten/soo hebben sy begost te parlamenteren op den *XXIX. Augusti,* versoeckende soo langhe stille-stant van wapenen / tot dat sy aen den Arch-Hertoghe mochten schicken/om sijnen raedt ende wille te vraghen. Dit heeft sijn Excellentie haer plat af-gheslaghen / ende hy heeft haer dit appoinctement aengheboden / soo sy des anderen daechs wouden uyt-trecken /soo souden sy uyt-gaen met volle wapenen ende baggagie: Soo sy eenen dach langher toefden / soo souden sy uyt-gaen alleen met haer sijd-gheweer / maer toefden sy tot den derden dach / so souden sy moeten staen tot sijn ghenade. Het eerste namen sy aen / soo dat de Spaensche met *Serrano* haren Gouverneur / op den *XXX. Augusti* uyt Sluys getrocken zijn met hare baggagie / wapenen/ vlieghende Vaendelen / brandende lonten / slaende Trommelen/ sterck zijnde tusschen de drie ende vier duysent wel-ghewapende Mannen/ ende veerthien hondert Slaven/ meest Turcken / die sijn Excellentie alle gaer in vryheyt ghestelt heeft te trecken waer het haer beliefde. Sy en hadden in ettelijcke daghen gheen broodt ghegeten / maer hadden het leven onder-houden met stucken en lappen van leersen/schoon ghesoden parkement / met soutenelle cruyt *&c.* honden/ catten / ratten waren al voor lanck op-geten. Sijn Excellentie heeft in de Stadt gevonden ontrent [**1604.**] seventich stucken Gheschuts / soo metalen als yseren/ behalven die in de Forten waren. Oock heeft sijn Excellentie hier ghevonden elf Galeyen met haer toe-behooren.

Het verlies van Oostende is met dese victorie dobbel en dobbel gerecompenseert ende vergoedet/ want Sluys veel propijser voor de Staten ghelegenis om Vlaenderen in contributie te houden / als Oostende. Het is een goede Zee-stadt / drie mijlen van Brugge/ ende vijve van Middelburgh in Zeelandt gheleghen. Hier is een van de schoonste ende sekerste Havenen van *Europa,* in de welcke bequamelijck wel vijfhondert Schepen connen ligghen. Hier is ooc een schoon Casteel/van de Stadt af-ghesondert.

Sijn Excellentie ende andere Heeren zijn in het Legher voor Sluys cranck gheworden / ende *Graef Lodewijck Gunter van Nassou,* is aldaer ghestorven/daer de Heeren Staten/sijn Excellentie/ ende alle eerlijcke lieden seer droeve om waren / want hy is in sijnen leven een dapper cloeck Helt gheweest. Over Sluys ende de conqueste in Vlaenderen is Gouverneur ghestelt *Graef Hendrick Frederick van Nassou,* sijner Excellentie jonghste Broeder/ende *de Heere van der Noot* tot Luytenant van Graef Hendrick. Jn de Vereenichde Neder-landen wierden ter ghedachtenisse deser victorie Ghedenck-penninghen gheslaghen met dese om-schrift aen d'een sijde:

Beatus populus cujus adjutor Deus:

Op d'ander sijde:

Traxit, Duxit, Dedit, Anno 1604.

Af-beeldinghe van Grave *Ernst Casimir van Nassou,* Veldt-Marschalck der Gheunieerde Nederlandtsche Provincien.

[**1604.**] **O**Nder andere Nassousche Heeren daer de Geunieerde Provincien grootelijcx aen verplichtt ende verbonden zijn/is gheensins de geringhste de Hooch-Welgeborene eñ cloecke Helt *Graef Ernst Casimir van Nassou, des Hooch-VVel-gheborenen Grave Iohan van Nassou te Dillenburgh Sone,* die noch jonck van jaren zijnde met sijnen Heer Broeder *Graef Lodewijck Gunter* in Neder-lant ghecomen / ende by sijn Ghenade *Graef VVillem van Nassou* Stadt-houder in Frieslandt / in aller deucht ende ridderlijcke oeffeninghe is op-ghetrocken. Soo haest als hy weerachtich was/ heeft hy sich gheghevenin den dienst deser Landen/ daer in hy sich soo mannelijck ende wel ghequeten heeft/ dat niet alleen alle in woonders der Geunieerder Provincien / maer sijne vyanden selfs / hem grooten lof ende eere van manhafticheyt / voor-sichticheyt ende cloeck-moedicheyt zijn toe-schrijvende / waer van op behoorlijcke tijden ende plaetsen in dese onse Historie mentie ghemaeckt is/ ende noch voort-aen sal ghemaeckt worden. Als *Anno 1605. de Doorluchtighe Hertoghe Hendrick Iulius van Brunswijck* eenen Crijch hadde aenghevanghen met de Stadt Brunswijck/soo heeft hy by de Edele Hooch-Mogende Heeren Generale Staten der Vereenichde Neder-landen versocht/dat het haer woude ghelieven/tot voeringhe sijner oorloghe/ hem te assisteren met eenighe crijchs-verstandighe Overste ende Capiteynen/ende by-namen hem te laten by-comen den cloecken ende crijchs-verstandighen Heer *Grave Ernst van Nassou* tot eenen Velt-Oversten neven sijn eyghen persoon. Dit selfde heeft oock sijne Vorstelijcke Doorluchticheyt aen sijn Genade *Graef Ernst* selfs seer instantelijck versocht / als mede aen [**1604.**] *Graef Iohan van Nassou,* Graef Ernsten Heer-Vader. Dit versoeck hebben de Heeren Staten den Hertoge van Brunswijck gheconsenteert / al hoe wel niet sonder groote swaricheyt/ soo om andere redenen / als mede om dat de Landen sijner Ghenaden teghenwoordicheyt ongeern misten/ selfs sijnes grootelijcx van doene wesende in hare sware crijghen teghen den Spaenjaert *Graef Ernst* is den *XVIII. Februarij* uyt Neder-landt nae Brunswijck toe gereyst/mede nemende tot Overste der Ruyteren den *Ritmeester Niclaes Smelsinck een Oosten-rijcx Edel-man, die de Geunieerde Provincien langhe ende ghetrouwelijck gedient heeft* in verscheydene tochten / slachtingen / schermutselen/ ende belegheringhen. Sijn Ghenade nam oock mede den cloecken *Colonel Dorp,* den welcken hy Generael van 'tGheschut maeckte / ende eenighe Jngenieurs/ ende andere Werck-basen / die haer op het stuck van graven / mineren / dijcken en dammen / approchen maken/ ende der ghelijcken Crijchs-handel wel verstonden.

Jn de beschrijvinghe deser Neder-landtsche Historien te verhalen den Crijch tusschen den Hertoge ende de Stadt van Brunfwijck / dat is buyten ons propoost.

Sijn Ghenade *Graef Ernst* heeft by den Hertoghe van Brunswijck sich soo cloeckelijck ghedragen/ende in aller manieren sijn dapper ghemoet ende hooghe couragie soo blijcken laten / dat sijne Vorstelijcke Doorluchticheyt hem sijne oudtste Dochter *VROV SOPHIA HADEVVICH* ontrent *XVII.* jaren oudt zijnde/ tot een Gemael ende Ehgade ghegheven

[**1604.**] heeft: Haer Moeder is een Dochter des Conincx *FREDERICI* van Danemarck. Sijn Ghenade is *Anno 1607.* den *VIII. Novembris stylo novo,* met de Hertoginne van Brunswijck/sijn onlancx ghetroude Huys-vrouwe / in den Haghe ghecomen/ alwaer sy soo van sijn Princelijcke Excellentie als van de Edele Hooch-Mogende Heeren Staten/ ende andere Heeren/ seer blijdelijck sijn ghewillecomt/ ende op verscheydene magnificque bancquetten seer statelijck gefestoyeert gheweest/die samtlijcke Heeren haer met Graef Ernst verblijdende/ dat Godt de Heere hem sulcx een treffelijcke / deuchden-rijcke / schoone ende beleefde Princesse tot een Huys-vrouwe hadde byghevoecht. [**1604.**] Nae eenighe daghen is Graef Ernst uyt den Haghe ghescheyden/ende nae Arnhem ghereyst/ aldaer sijn residentie nemende/ om de ooge te hebben/ ende sorghe te draghen over de Frontieren des Vorstendoms Gelder/der Graefschap Zutphen/ende der Landtschap van Overyssel/die alle gaer sijn Genade hooghelijck dancken ende prijsen voor de goede toeversicht ende ordre/die hy is ghevende/alsoo dat een yeder veylich en vry over al mach woonen/gaen/en reysen/sonder van het Crijchs-volck beschadicht/ofte veronghelijckt te worden.

Fortes creantur fortibus, & bonis.

(261)
ERNESTUS CASIMR: COMES A NASSAU / CATZENELNB: VIANDEN ET DIETZ ETC.

Beeltenisse/Gheslachte / Commissie / ende Uerhooginghe van den *Marquis Ambrosio Spinola.*

[**1604.**] **C***Arolus Spinola* is gheweest een seer rijck ende machtich Borgher binnen *Genua,* die sijne Sonen veel tonnen schats heeft nae-gelaten. Sijn Sonen groot van moede ende couragie zijnde/hebben ghetrachtt ende ghestaen nae treffelijcke staten/ende hebben ghesocht haer selven eenen eeuwighen ende onsterffelijcken name te maken by hare nae-comelinghen/ ende beroemt te worden van weghen hare groote daden door de gantsche wijde Weerelt. Siende ende ordelende dat sy hare valiantise nerghens beter en souden connen besteden noch betoonen / dan in Neder-landt/ tot verdedinghe ende voort-plantinghe der Rooms-Catholijcke Religie / so hebben sy haren dienst ghepresenteert den Coninck van Hispanien / die den selfden geern heeft aen-ghenomen/ niet twijfelende of hy en soude van haer wel ende ghetrouwelijck ghedient worden: Des te meer ende te eer was de Coninck van Hispanien geneycht om dese Heeren tot hooge Crijchs-ampten te verheffen/ om dat sy presenteerden/ hem ettelijcke tonnen schats te verschieten op sekere conditien ende voorwaerden die sy met malcanderen op-richten souden.

Fredericus Spinola, Caroli Sone / heeft *Anno 1603.* ten dienste van den Coninck/ses groote Galeyen uyt Spanien in Neder-landt ghebrocht/wel ghewapent ende ghemant / ende van alles wel versien/ om in Vlaenderen de Zee-custen te bewaren. Dese Galeyen heeft *Don Frederico Spinola* op sijn eygen costen laten toe-rusten/ met conditie / dat alle de Schepen en goet/ dat hy van den vyandt met dese Galeyen crijghen en nemen conde/ dat soude sijn eyghen buyt ende prinse zijn. Doch hy heeft een roede tot sijn eyghen verderf en straffe maken laten / want *Anno 1603.* is hy voor Sluys/ met der Staten Schepen cloeckelijck vechtende/ in ende met sijn Galeyen om [**1604.**] den hals ghecomen.

Hen quam praecipiti mersa profundo
Mens hebet, & propria luce relicta,
Tendit in externas ire tenebras.

Don Ambrosio Spinola is tot noch toe gheluckigher ende voor-spoedigher gheweest in sijn aen-slagen ende groote ridderlijcke daden/ als sijnen Heer-Broeder. *Anno 1602.* heeft desen *Marquis Spinola* ontrent acht duysent soo Jtalianen/ als Spaenjaerden hier in Neder-landt gebracht/meest op sijn eyghen borse/ daer mede hy den Coninck goede diensten ghedaen heeft. Hem is *Anno 1603.* nae sijnes Broeders doodt/ van den Coninck in Hispanien/ op sekere conditien/ het opperste bevel ende ghebiedt des Legers/ende de belegeringe van Oostende bevolen ende toe-vertrout/ *Dictator* absoluyt/ en *Quaestor* was hy t'samen/niet sonder groote op-sprake ende benijden van d'andere/ maer insonderheyt van de Spaensche Crijchs-Overste/ die den Coninck vele jaren hier in Neder-landt ende elders ghedient hadden.

Hoe can den Spaenjaert lijden
Van een Italiaen:
Noch nieu van alle sijden,
Tot sijn ghebiedt te staen?

De *Marquis Spinola* met dese commissie in het Legher voor Oostende ghecomen zijnde / heeft terstont veel dinghen ghereformeert/ veel Officieren verandert/den raedt van de Crijchs-verstandighe ende der Jngenieurs geern hoorende ende volghende. Hy is *Anno 1604.* nae de veroveringe van Oostende in Hispanien ghereyst

/ alwaer hy seer ghewillecomt / ende magnifijckelijck is onthaelt gheweest / ende hem zijn van den Coninck driemael hondert duysent Ducaten

(262)
AMBROSIVS. SPINOLA DVX. S. SEVERINO. PRINC. SARLVAL. MARCH. BENAFRO

[**1604.**] ter maendt toe-gheseyt tot voeringhe des Crijchs in Neder-landt / nae de rapporten ende brieven van die tijden. *Anno 1605.* den *XXIIII. Aprilis,* is de *Marquis Spinola* binnen Brussel/ door last ende commisse van den Coninck /vereert met het Gulden-Vlies/ een ordre des huyses van Borgoignen / welcke de Coninghen van Hispanien gewoon zijn te gheven de treffelijckste Princen van Christen-rijck/hare liefste vrienden/ ofte ghetrouste ondersaten. De Coninck van Hispanien heeft oock den cloeck-moedighen *Marquis Don Ambrosio Spinola* voor sijn ghedane / ende noch te doene ghetrouwe diensten/ als oock voor de groote somme gelts die hy sijne Majesteyt verschoten heeft/ toegheseyt ende belooft te gheven de rijcke Provincie van Frieslandt/ rijcker ende vermoghender zijnde/ als menich Vorstendom/ of sy wel niet groot in haer begrijp ende bepalinghe en is. *Spinola* sijnen gheweldighen Heyr-tocht op de beenen ghebracht hebbende/ hoopte vastelijck/ dat hy dese Landen t'eene-mael [**1604.**] vermeesteren soude / ende hy ghebruyckte dit advijs/ *AVT NVNC, AVT NVNQVAM, of nu, of nimmermeer:* Daer op zijn corts hier nae dese verskens ghemaeckt/ doe hy selfs bevondt/ dat hy de Landen met den sweerde niet dwinghen en conde.

AVT NVNC, AVT NVNQVAM, dicebat Spinola vincens,
NEC NVNC, NEC NVNQVAM, dicebat Spinola victus.

Wat de *Marquis Spinola* al voor victorien hier in Neder-landt bevochten/ ende hoe hy den twaelf-jarighen *Treves* heeft helpen procureren/ daer van sal ick hier nae wijtluftigher handelen.

Seneca.

Cupit & regi proximus ipsi
Clarasq́ue laetas ire per Vrbes,
Vrit miserum gloria pectus.

Prins Maurits tocht en aen-slach op *Antwerpen,* in den Mey/ *Anno 1605.*

[**1605.**] **S**Jjn Princelijcke Excellentie wel wetende ijoe groote ghereetschap dat de Arch-Hertoge *Albertus* ende Marquis *Spinola* maeckten om in des Somer des jaers *1605.* wat groots uyt te richten tot na-deel van de Geunieerde Neder-landtsche Provincien/ so heeft hy ghedacht ende voor-ghenomen haer voor te comen/ ende in haer Landt een cloeck ende treffelijck stuck aen te richten/ daer over [**1605.**] haer de geheele Weerelt soude verwondert hebben indien hy het hadde connen vol-voeren/ eñ hy soude het voor seker vol-voert hebben/ indien het Godt de Heere belieft hadde weder en windt daer toe te gheven. Sijn voor-nemen was de groot-machtige ende wijtvermaerde Stadt van Antwerpen te beleghren/

(263)

AGGER qui jungit FLAND^{R}OS fortesqʒ BRABANTOS,
Si nostris felix copijs tum fortè suisset,
Cum vestiret eum furioso milite classis
Sed varij eventus bellorum, occasio praeceps.

[**1605.**] sonder te schromen al de macht die hy wist dat de Coninck van Hispanien ghebruycken soude om de selfde te beschermen ende te verdedighen. Tot desen eynde is sijn Princelijcke Excellentie op den *XV. Maij* na Berghen op Zoom ghetrocken/ sterck zijnde ontrent vijf duysent Peerden/ende wel twintich duysent Man te voet/ met een groote menichte van waghenen ende treck-peerden. Daer zijn oock in Zeelandt veerdich gheweest ontrent vier hondert Schepen/ groot en cleyn/ daer in ontrent tachtentich Vaendelen Voetknechten zijn ghescheept/ onder het beleyt ende ghebiedt van den cloecken Helt *Graef Ernst van Nassou, Velt-Marschalck over het Legher der Ed. Hooch-Mog. Heeren Staten.* Dese Schepen hadden oock gheladen het Gheschut met de ghereetschap daer toe gehoorende/ item anckers/kabels/ cruyt/ loot/ en lonten/ met goede provisie van victualie ende allerley magen-aes. Sijn Excellentie was met de Ruyterije ende de reste van het Voet-volck van Bergen op Zoom getrocken na Eckeren/een mijle weechs van Antwerpen ghelegen. Sijn Genade Graef Ernst van Nassou is cloecke lijck de Spaensche Schanse/ Peerle gheheten/op den dijck aen de cant van de Schelde liggende/gepasseert/ onaenghesien dat de Spaensche dapperlijck vyer gaven op de Schepen/ met grof en cleyn Gheschutt; maer hoe onseker dat de aen-slaghen te water zijn (als hanghende voor-namelijck aen windt en weder) heeft hier ghebleken/ overmits sijn Ghenade Graef Ernst gheensins met sijn volck landen en conde/daer hem te landen gheordonneert was/ want in eenighe recken ende cromten van de Schelde hadde hy platt in den windt/ ende de dijcken aen den Vlaemschen cant waren lancx met Crijchs-volck besett/ die dapper in de Schepen schoten ende veel schade deden/ als der Staten Schepen laverende om den windt te scheppen/dichte onder het lant comen moesten. Graef Ernst siende ende bevindende/ dat het hem onmoghelijck was aen de Vlaemsche sijde sijn volck aen landt [**1605.**] te setten/ende hem den contrarien windt aen de Brabantsche sijde dreef: Soo heeft hy ghetracht met chaloeppen en groote booteu het volck aen den Vlaemschen kant over te brenghen. Alser nu ontrent drie hondert over ghebracht waren/ ende sy achter den dijck schuylende de reste van haer volck verwachten/ soo isser den vyandt in der nacht op aengevallen. Der Staten volck in der nacht niet connende weten hoe sterck dat hare vyanden waren/ ende vermoedende dat sy heel sterck waren (ghelijck sy oock in der daedt wel drie Man teghen een hadden/ want de dijcken lancx den Vlaemschen cant waren besett wel met *3000.* Man/ die oock Gheschut by haer hadden/) soo zijn sy haest in disordre gebracht/daer zijnder ontrent hondert doodt-gheslaghen/ eenighe vluchten in de chaloeppen / ende daer wierdender wel tachtentich ghevanckelijck gebracht op het Casteel van Antwerpen. Dit gheschiede den *XVII. Maij* heel vroech in den morghen-stondt/te selven daghe als Graef Ernst voor-hebbens was een Brugghe over de Schelde te maken/ by Ousterweel/ de Schepen van oorloghe ende andere in't ghesichte van Antwerpen ghecomen zijnde. Als den aen-slach op de Vlaemsche dijcken ghemist was/so tooch Graef Ernst met al sijn Schepen en volck nae Ousterweel/ daer hy sijn Crijchs-volck aen landt sette/ende trock nae Eeckeren / daer hy Prins Maurits met sijn Leger ghevonden heeft. Overleyt hebbende wat sy doen souden/soo hebben sy gheresolveert dadelijck wederom te rugghe nae Berghen op Zoom te trecken/ want dewijle de Vlaemsche dijcken soo besett ende versekert waren (de tijdinge ende aen-slach sijner Excellentie te vroech op strate ghecomen zijnde) datmen gheen meester daer van worden en conde/ (sonder de welcke vermeestert te hebben/het den Staten volck onmogelijck was Antwerpen te belegheren) ende *Spinola* met een groot

[**1605.**] Legher quam aen-trecken eer sijn Excellentie met de schuppe in d'aerde was: Soo en wassen gheen apparentie van met het Leger voor Antwerpen te connen blijven. Jn de Stadt van Antwerpen was groote beroerte alsmen der Staten Schepen en Crijchs-volck sach aen-comen trecken / eenighe vreesende/andere hopende sijner Excellentie voor-spoet/ elck nae dat hy ghesinnet was: Alle eet-waren sloeghen terstont onder de handt op: daer warender vele die sackten en packten/ om nae Brussel/ Mechelen/ ende andere Steden te vluchten. Een yeder die de ghelegentheyt des Landts ende der Stadt in die tijden verstont/ [**1605.**] ordeelde/indien Graef Erust met sijn Schepen aen Cloppers-dijck hadde connen aen-comen/sijn volc t'seffens landen/ dat sijn Excellentie tot sijn voor-nemen soude gecomen zijn/d'welc trouwens een groots ware gheweest voor de Vereenichde Neder-landen: Maer 'ten heeft Godt alsoo niet belieft. De Schepen der Staten met alle ghereetschap voeren wederom de Schelde af/niet sonder menigen scheut te schieten / ende waer te nemen uyt en in des vyandts Schansen op de Schelde ligghende.

Spinola beleghert ende wint *Oldenseel* in *Augusti, Anni 1605.*

[**1605.**] **S**Jjn Excellentie Graef Maurits wel wetende wat eenen doorn dat het den Arch-Hertoge in sijnen voet was/dat hy Sluys met de om-ligghende plaetsen hem ontweldicht hadde / ende noch was in-houdende; Ende niet twijfelende of sijne Hoocheyt en soude derhalven alle middelen aenwenden om desen dooren uyt te trecken/ ghelijck alreets *Spinola* tot dien eynde met een gheweldich Legher op de beenen was: Soo heeft sijn Excellentie daer in by tijdts met alle moghelijcke middelen ghesocht te voor sien: Ende hy heeft insonderheyt groote sorghe ghedraghen voor het gheweldighe Fort van Ysendijck/het Fort selfs versterckende ende alle toeganghen af-snijdende/ zijnde het landt rontom her leech ende waterich: Oock heeft sijn Excellentie daer ontrent noch eenighe stercke Schansen ghemaeckt/ ende de Zee daer rontom loopen laten.

De Marquis *Spinola* heeft verscheydene aen-slaghen ghehadt/ oock eenich ghewelt ghedaen om sijn Excellentie in sijn voor-nemen te verhinderen/maer te vergeefs. Terwijlē dat de beyde Legers in Vlaenderen nevens malcanderen laghen/soo isser eenen anderen Legher vergadert ontrent den Rijn/ onder den [**1605.**] Grave van *Busquoy,* alwaer aen-ghecomen zijn wel vijf duysent Jtalianen / sijn Hoocheyt verwachtte dagelijcx noch eenige nieuwe Regimenten/ van meyninghe zijnde Sluys ende Rijn-Berck te ghelijcke te gaen belegeren: Noyt en hadde de Arch-Hertoge soo groote bestellinghe ende wervinghe van volcke/ als hy dit jaer ghehadt heeft.

De Grave van *Busquoy* heeft in den beginne van *Iulio* groote gereetschap gemaeckt om ontrent Ceulen den Rijn te passeren/Schepen/Schuyten/en Ponten tot dien eynde vergaderende. *Busquoy* monsterde sijn Legher boven Ceulen/ alwaer de Legaet des Paus het selfde met veel ceremonien de benedictie ghegheven heeft. Als sijn Excellentie dese tijdinghen creech in Vlaenderen/ soo is (op het ernstighe ende menichvuldige schrijven ende aenhouden der Geldersche ende Overysselsche Steden) eenige Compagnien Ruyteren ende Soldaten nae het boven Quartier/insonderheyt nae Rijn-Berck/sleutel des boven-Quartiers/ ghesonden/ onder het beleyt van sijn Ghenade Graef Ernst van Nassou / die Berck nae behooren

[**1605.**] versorcht ende versterckt heeft/ de ooghe mede hebbende op de naest-ghelegene Steden ende Fortressen/ die elck vreesden dat het haer gelden soude. De Marquis *Spinola* siende dat hy sijnen tijdt in Vlaenderen te vergheefs versleet/ gants gheen hoope hebbende Sluys te connen belegheren/ dewijle sijn Excellentie hem met het verstercken van Ysendijck ende de omligghende Schansen de deure ende in-ganck toe-ghesloten hadde / soo is hy den *VI. Iulij* uyt Vlaenderen ghetrocken/ende hy is ontrent Roeroort ghecomen/ ende aldaer den Rijn gepasseert/der Staten oorlochschepen met Gheschut eerst van daer ghedreven hebbende / ende hy heeft den derden *Augusti* teghen den avont de Pioniers met ettelijcke Cornetten Ruyters voor uyt-gesonden/om de wegen na der Graefschap Zutphen ende Overyssel aen/effen te maken. Hy is corts in goede ordre gevolcht met sijn geheele Leger/ Ponten en Schuyten op Waghens mede nemende/ om de Rivieren ende Wateren te passeren/ oock by sich hebbende *XVI.* stucken Gheschuts/ende ettelijcke hondert Waghenen met allerley amunitie. Sijn gheheel Legher wierdt gheschatt sterck te zijn vijfthien duysent Man te voet/ ende drie duysent Peerden. Zutphen/Doesburgh/Deventer/ende vast alle de om-ligghende Steden/ waren in groote vreese ende benaeutheyt/ ende nae Menschen ooghe is het seker/ indien *Spinola* des maels met sijn Legher voor een van de boven-ghenoemde Steden ghecomen hadde/ hy soudese in heel corter tijdt verovert/ jae by schoonen lichten daghe over-vallen ende in-ghenomen hebben/want sy laghen open/de fortificatien waren vervallen/ ende sy en waren niet versien met behoorlijck garnisoen; Jmmers hebbe ick ghesien/ dat te deser tijt de melck-maechden uyt Zutphen achter de Vischpoorte over eenen dam door de Stadts-grachten alle daghe ginghen om de Koeyen te melcken. Ende daer en lach/ nevens de swacke Burgherije/ maer een [**1605.**] Vaendel Soldaten in garnisoen. Sijn Excellentie was noch in Vlaenderen met het principale Legher/ niet geern noch spoedelijck op-brekende / om dat hy meynde dat *Spinola* desen tocht hadde aen-genomen/ alleenelijc om hem uyt Vlaenderen te trecken. Graef Ernst van Nassou moeste het volc d'welc hy te Berck hadde/daer behouden/ overmits de Grave van Busquoy noch aen den Rijn-cant gebleven was met ettelijcke duysent Mannen/om den pas ende schansen te bewaren eñ te verstercken/ loerende midler wijle op eenige aenslagen. Maer Godt de Heere die de crijgen regiert / heeft den Marquis *Spinola* eenen anderen wech gewesen/hy is/nae dat hy met sijn Legher wat om-geswarmt hadde/den *VIII. Augusti* gecomen by Oldenseel in de Twente/een onstercke plaetse/ eñ met drie swacke Compagnien Soldaten besett/ over de welcke commandeerde *Iaques Meurs* Schots-man/een seer eerlijc ende cloeck Capiteyn/ die de Landen lange jaren seer ghetrouwelijck gedient heeft. Den selfden nacht heeft hy sijn approchen ende begravinghen beginnen te maken/ende hy is stracx gecomen tot aen de Stadts-grachten. Hy heeft voor dese Stadt geplantt elf stucken Gheschuts / met de welcke hy den *IX. Augusti* tusschen dach en nacht ses en dertich voleen schoot. Die van binnen aen-siende het groot ghewelt des vyandts/ ende wel wetende datter gheen ontsett voor handen en was/ oock een yeder wel wetende dat het haer niet moghelijck en was eenen storm met soo weynich volcks af te wachten/de Burghers daer toe gantsch onwillich zijnde/ insonderheyt de Rooms-Catholijcke / die daer verre de meeste ende sterckste binnen zijn: So hebben sy geparlamenteert/ ende sy hebben op eerlijcke conditien den elfden *Augusti* de Stadt over-ghegheven in handen van den Marquis *Spinola.*

Olde-seelen breken licht.

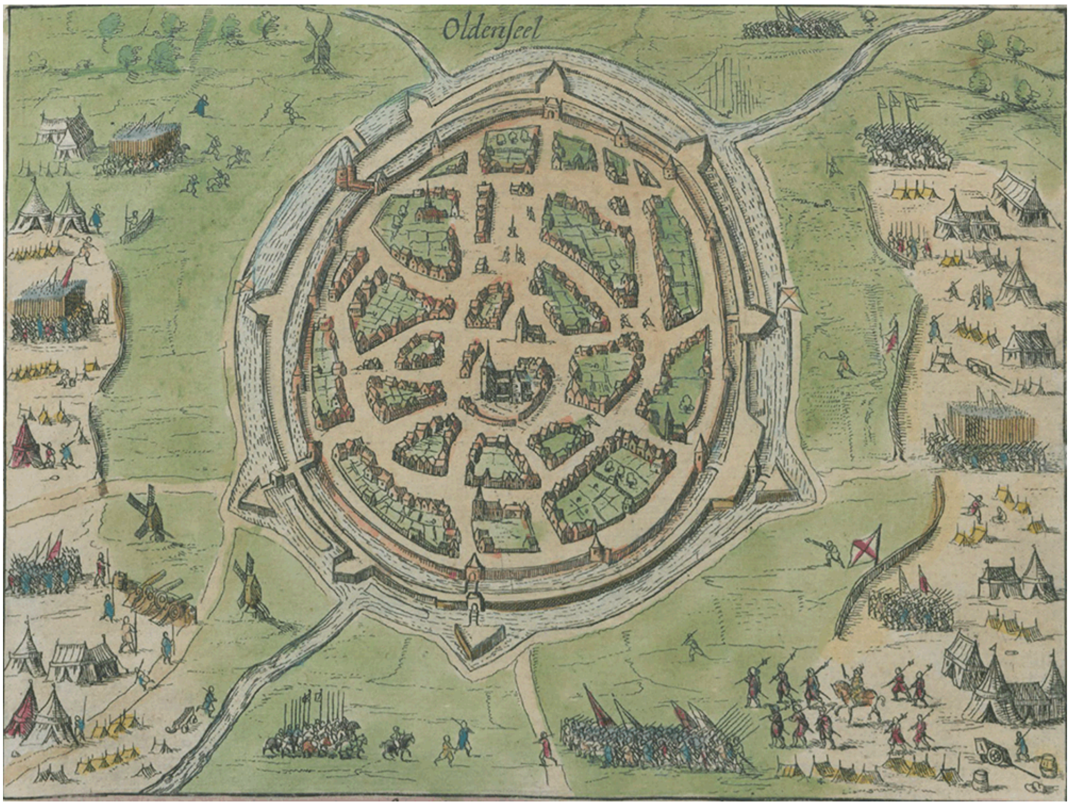

(264)

Dat varias Fortuna vices, non prospera semper.
Illa Urbs quae quondam Ordinibus parebat, abhoste
Obruitur SPINOLÂ, laudem qui quaerit in armis,
AEternum nomen generis, multosqȝ triumphos.

Linghen by den Marquis *Spinola* beleghert/ en in-ghenomen/ *1605.* in *Augusto.*

[**1605.**] **I**N *Anno 1597.* hebbe ick in het corte verhaelt de gheleghentheyt der Stadt Linghen/ nu sal ick gaen beschrijven / hoe de selfde *Anno 1605.* van den Marquis *Spinola* is beleghert ende inghenomen. Nae dat hy meester gheworden was van Oldenseel /soo heeft hy noch des selfden daechs eenighe Ruyteren ende Voet-knechten ghesonden nae Linghen / daer acht Vaendelen / doch maer ontrent vijfhondert Soldaten sterck/in garnisoen laghen/over de welcke *Marten Cobbe* commandeeerde/ een Capiteyn die de Landen langhe ende wel ghedient heeft / ende door den Crijch van cleyn groot geworden is. *Spinola* stondt in beraedt of hy die sterck-vermaerde plaetse met ghewelt soo stracx soude durven aen-tasten/doch vernemende datmen daer doende was met het verdiepen der grachten / ende met veranderinghe van de fortificatie/wes halven de Stadts-wallen ende borstweeringhen hier en daer niet versien noch nae behooren op-ghesett en waren: Soo is hy met sijn Legher derwaerts ghetrocken/ende hy heeft op den thienden *Augusti* teghen den avondt begonnen te approcheren aen vier plaetsen te ghelijcke. Die van binnen siende hoe ernstlijck dat sy aen-getastt wierden/deden stracx haer beste om op hare wallen ende borst-weeringhen bequame plaetse ende beddinghe te maken om haer Gheschut te planten / op sulcke plaetsen van waer sy den vyandt de meeste af-breucke meynden te doen. Maer wat conden sy met haer Gheschut veel uytrichten? sy en hadden maer eenen Constabel/ ende die en hadde maer eene handt. De Marquis *Spinola* heeft den *XII. Augusti* vier batterien begonnen te maken/daer hy Gheschutt op-brengen en planten woude/ om de Stadt te beschieten; behalven noch eenige stucken die hy hier en daer gheplantt heeft om de defensien ofte teghen-weere der belegherde te beletten/ [**1605.**] op dat sy hem met hare Roers ende Musquetten niet hinderen en souden in het approcheren. Als de batterien ghereet waren/ so heeft *Spinola* laten schieten op twee bolle-wercken / soo langhe tot dat hy de punten ofte uyt-stekende hoecken der selfder hadde af-gheschoten. Oock soo quam *Spinola* soo verre met sijn approchen/dat hy in een van de bolle-wercken/welcker punt hy af-gheschoten hadde / doende was om met de schuppen wijder en dieper te sapperen. Doe die van binnen saghen / dat haren vyandt haer dus dapperlijck aen alle hoecken en canten met schieten en graven was aen-vallende / ende sy bevonden / dat sy te weynich volck hadden om de groote wijdde dier plaetse nae behooren te besetten: Als oock aenmerekende / dat sy gheen scherp en hadden / maer coegels moesten gieten van hare tinnen schotelen en plateelen: Jnsonderheyt oock overmits de Borgers (sterck zijnde ontrent drie hondert Man) onwillich waren de Stadt langher te helpen verweeren: Soo vreefde de Gouverneur/dat sy een poorte/bolle-werck/of hoeck erghens souden in nemen/ende datse met den vyandt op hare eyghen handt een appoinctement maken fouden / ghevende hem met de Soldaten ten besten: Hier over is hem / ende den anderen Capiteynen het herte wat cleyn gheworden / soo dat sy bevindende dat het haer niet moghelijck en was de Stadt in sulcker gheleghentheyt langhe te connen tegen-houden/ soo heeft de Commandeur/met advijs van de Capiteyns ende Officieren / met den Marquis gheappoincteert/ende op den *XVIII. Augusti* de Stadt over-ghelevert op de selfde conditien ghelijck die van Oldenseel ghedaen hadden. Als de Commandeur Marten Cobbe/ende de andere Capiteyns met den Orost van Linghen by

(265)

LINGA jterum SPINOLAM recipit malè cincta superbum,
Ordinibus pariter scelus indignantibus istud,
MAURITIUM extemplo numeroso milite mittunt,
Sed frustra, obsessos timor ingens occupat omnes.

[**1605.**] sijn Excellentie quamen/ die doe met sijn Legher ontrent Deventer lach/ uyt Vlaenderen ghecomen zijnde/ende alle preparaten makende om Lingen te gaen ontsetten: So was sijn Excellentie daer over seer ghestoort/ende hy heeft den Commandeur/ en Drost (dewijle hy oock Capiteyn was) met alle de Capiteynen laten ghevangen setten/om haer te doen verantwoorden het subijte ende onberwachtte over-geven van Linghen. De Capiteynen wierden ghecasseert ende daer mede vry ghelaten / ende mochten de wapenen dragen/ ende haer stellen onder wat Compagnien sy wilden. De Drost is oock eyndelijck los ghelaten: Maer Marten Cobbe bleef wel jaer en dach in de ghevanckenisse/ doch hy is oock eyndelijck vry ghestelt / nae veel solliciteren.

De Marquis *Spinola* bleef ettelijcke daghen lanck te Linghen stille liggen/op-makende de conter-scherpen/ ende andere noodige reparatie doende: Hy heeft oock de Kercken gherepareert / ende ordre op alles ghestelt/ verswijmende met sijn langhe stillc ligghen goede occasien/ want Coevoorden/Bourtange/Bellingher-Woude/ende andere plaetsen/zijnde de passagien [**1605.**] om in Frieslandt ende in Groeningher-landt te comen/ seer vervallen waren/ oock niet versien dan met haer ordinaris garnisoenen / dewijle sijn Excellentie het volck in sijn Legher van doene hadde. Den schrick was/ door het subijte over-gaen van Lingen/ in de voor-noemde plaetsen/ ende elders/ soo groot/ dat sy vermoedelijck sonder groote teghen weere haer souden over-ghegheven hebben in de handen harer vyanden/ indien de Marquis terstont nae het in-nemen van Linghen daer voor ghecomen ware. Maer sijn Excel. tijdt hebbende/heeft die/ende andere plaetsen met genoechsaem garnisoen versorcht ende besett: Eñ den laetsten *Augusti* is hy met eenen goeden hoop volcx ghecomen ontrent Coevoorden/alwaer des anderen daechs by hem ghecomen is Graef Willem van Nassou met sijn volck. Soo dat sy t'samen sterck waren neghenthien duysent Man te voet/ende drie duysent Peerden/om *Spinolae* voordere invasien te beletten/ende om hem in te vallen/ende af-breucke te doen waer sy souden connen of moghen.

Hoe de Grave van Busquoy *Wachtendonck* beleghert ende ghewonnen heeft in *Octobri, Anno 1605.*

[**1605.**] **D**E Marquis *Spinola* heeft den achtstē *Octobris* den Grave van *Busquoy* met vijf duysent Mannen te voet / ende met duysent Peerden ghesonden om Wachtendonck een wel ghefortificeerde Stadt en Casteel / te gaen belegheren/ hem daer toe aen-lockende het drooghe weder die jaers/daer door de morasschen /ontrent dese Stadt ligghende/ hart en drooghe geworden waren/ daer sus anders die Stadt/om dat sy in sulck een moras ende leeghe waterige plaetse en grondt leyt / niet wel te belegheren noch te dwinghen en is. De Grave van *Busquoy* voor dese Stadt gevallen zijnde/heeft [**1605.**] met sulcken spoet ende ijlveerdicheyt (al hoe wel met verlies van veel volcx) dit belegh ghevoordert/dat hy ten sevensten daghe op de Stadts-grachten quam logieren; Hy heeft stracx het water uyt de Stadtsgrachten af-gheleydt / het selfde eenen leeghen wech wijsende / nae dat hy den scheyd-muyr / daer mede men het water in de gracht houdt/ (ghemeynelijck eenen Beer genoemt) hadde in stucken geschoten. Hy heeft veelrijf-bossen laten aen-voeren / daer mede hy eenen wech door de gracht ghemaeckt hebbende/ soo

(266)

Quis Wachtendoncki eventus quoque carmine cantet,
DUX BUSQUOIJ venit, vidit, superavit et Arcem,
Atqȝ Urbem paucis tunc obsistentibus illi,
Tam varia est Fortuna, [c]as[tu]s dabit illa nefandos.

[**1605.**] heeft hy terstont begonnen te sapperen ende te mineren onder een van de Stadts bolle-wercken. De belegherde dit siende ende vernemende / hebben den moet verloren ghegheven/des te eer ende te meer om dat sy wisten / datter gheen ontsett voor handen en was/overmits de gelegentheyt ende onbequaemheyt der weghen ende toe-ganghen: Sy zijn op den *27. Octobris* in onderhandelinge van appoinctement met den Grave van *Busquoy* getreden/den welcken sy den *28.* de Stadt hebben over-gelevert/uyttreckende met hare Vaendelen/Wapenen/Peerden/ende baggagie. [**1605.**]

Sijn Excellentie vermoedende dat de Grave van *Busquoy* sijn victorie in dien hoeck landts vervolghen soude/soo heeft hy sorghe gedragen voor *Meurs,* derwaerts sendende/tot versterckinge van het garnisoen seven Vaendelen Soldaten/ met eenen Jngenieur/ om met der haeste aldaer eenighe buyten-wercken te maken. Doch de vyandt dit vernomen hebbende/ofte dat het hem doch niet te passe en quam/ en heeft dese Stadt niet aenghetastt.

De beyde Leghers by *Roeroort* ligghende / tasten malcanderen dapperlijck aen den *IX. Octobris, Anno 1605.*

[**1605.**] **A**Ls nu de *Marquis Spinola* te Linghen sodanighe ordre ghestelt hadde / als hem docht van nooden ende oorbaerlijck te zijn/so is hy den *XIIII. Septembris* op-ghebroken / ende nae den Rijn toe ghereyst. *Prince Maurits,* (die nu eenen tijdt lanck met sijn Legher by Coevoorden ghelegen hadde / om die vlecke te versterckenin ses bol-wercken/waer van het Casteel met sijn wallen maer voor een bolle-werck verstrecken en soude) dit siende ende vernemende/ is den *XVI. Septembris* oock op-ghebroken/ ende den *XX.* is hy te Neder-Elten aen den Rijn ghecomen. Midler wijle was *Spinola* met sijn Legher ghesackt / ende gecomen by Wesel aen den Rijn/ alwaer op den *XXII.* de beyde Leghers eenighe cleyne schermutselinghen met malcanderen ghehouden hebben. Den *XXIII.* vertrock *Spinola* nae de Roere / om by Roer-oort een Schanse op den Rijn te slaen. Den *XXIIII.* ginck Prins Maurits legheren recht onder Wesel op den Rijn. Alwaer sijn Excellentie nae eenighe daghenvernomen hebbende/datter eenige versche Regimenten Enghelsche/Schotten/ en Yren (die de Coninc den Arch-Hertoge in sijn Rijcken te lichten niet weygheren en conde/ uyt last des laetsten tractaets [**1605.**] van payse) uyt Brabant nae Spinola toe-quamen trecken: Soo is sijn Excellentie den *VIII. Octobris* teghen den avondt op-ghetrocken met al de Cavallerije / ende met ontrent drie duysent Voet-knechten van allerley Natien / die hy/ om des te beter te connen spoeden/ op waghens liet voeren. Hy is ghetrocken nae Mulhem op de Roere/ by het huys te Broecke / alwaer *Don Loys de Velasco* Generael van de Peerden lach/ met veerthien Vanen Ruyteren/ ende acht Vaendelen Voet-knechten/welcke sijn Excellentie op het onversienste meynde in het Legher te overvallen. *Graef Hendrick Frederick* sijner Excellentie Broeder hadde den voor-tocht met *Marcellis Bax,* elck met acht Compagnien Peerden. *Prins Maurits* volchde met de reste / by sich hebbende drie Veltstucken. De Spaensche vernemende de aen-comste van de Statische /besetten het Dorp / ende het huys te Broeck; De Ruyteren/ nae dat sy een weynichsken met Graef Hendricks Ruyteren geschermutseert hadden/ doe sijn Excellentie aen quam met de reste van het volck/ begaven haer nae de Roere/ daer sy

(267)

Quid memorem pugnam S*PINOLAE* *cum Principe saevam,*
Quid miseras clades, aspersos sanguine campos,
Plenaqꝫ caesorum R*OERAE* *emissaria, bello*
D*UX*, *milesqꝫ cadit, dubia est victoria cunctis.*

[**1605.**] door gheraeckten. Sijn Excellentie heeft last gegeven haer te volghen/d'welck niet alleen de Ruyteren ghedaen hebben/maer ooc eenige Engelsche Voet-knechten onder den Ridder *Horatius Veer. Marcellus Bacx* was soo spoedelijck over-ghecomen/ dat hy de vluchtende Spaensche den wech af-stopte / doch Bacx wierdt op een corts bespronghen wel van duysent Peerden/hy niet boven vier hondert sterc zijnde/even wel so heeft hy wel ander half uyre lanck sich so mannelijck gheweert/ dat hy sijn plaetse in-ghehouden heeft. Ten laetsten quam Graef Hendrick om Bacx te ontsetten/ ende gingen om gelijckelijck de Spaensche /die aen de Roere stonden/te chargeren/d'welck sy seer mannelijck deden. Maer *Don Loys de Velasco* met eenen verschen hoop Ruyteren de Nassousche aen-vallende / soo is Graef Hendrick van sijn eyghen Ruyteren verlaten / die haer op de vlucht begaven. Hier over is den onsen den moet soo ontvallen/ ende den Spaenschen so aen-gewassen/ dat sy de reste van der Statē volck in disordre eñ op de vlucht souden gebracht hebbē/ten ware dat *de cloecke Ridder Horatius Veer,* eñ de *Heere van Backlough* Schotf-man/hadden stant ghehouden / den vyandt op hare gevelde spiesen waer-nemende eñ keerende. Een troupe Francoysen onder den *Heere van d'Ommerville* quam d'Engelsche ontsetten/eñ weerden haer seer mannelijck. De Heere van *d'Ommerville* wiert in het gevecht doot geschotē.

Graef Hendrick van sijn Compagnije / doch niet van sijnen Luytenant / verlaten zijnde/ heeft met de weynighe Peerden/ die noch by hem ghebleven waren/hem vervoecht by Marcellis Bacx/daer doe den gheheelen Spaenschen hoop op-ghevallen is. Hier viel den strijdt heel scherp / elck sijn devoir wel doende/doch de Spaensche vielen Graef Hendrick so dapper aen / dat hy sich naeu en wiste te berghen/ nochtans en woude hy niet vluchten/ maer weerde sich seer mannelijck met Marcellis Bacx/ ende menighen stouten Helt. Dit ghevecht duyrde wel seven uyren [**1605.**] lanck / met schade ende verlies van beyde partijen/ want soomen ghemeynelijck seyt/*Daermenhout, daer vallen spaenderen.*

Terwijle dat dit ghevecht duyrde / so was sijn Excellentie aen-ghecomen met drie Velt-stucken/ *Graef Ernst van Nassou,* ende *de Heere van Marquette* voerden het Voet-volck aen / d'welck sy dapper onder de Spaensche deden schieten / alsoo datter al vry vele ter aerde vielen sonder wederom op te staen/ onder de welcke mede was de Jtaliaensche Grave *Theodoro Trivultio, Overste Luytenant van Don Loys de Velasco.* Graef Hendrick sette oock wederom met de Ruyteren onder sijne vyanden / die hy op de vluchtt brocht / eenighe wierden ghejaecht boven over eenen bergh/andere liepen het bosch in/vele salveerden haer op het huys van den Grave van den Broeck / d'welc sy voor desen schermutsel behendelijck in-ghecreghen hadden/ ende diende haer nu voor een vertreck plaetse. Daer wierdender vele in de vlucht ghevanghen ende doodt gheslaghen. Eyndelijck is *Spinola* van Roeroort af aen-ghecomen met het gheheele Legher/ by den welcken sick vele van de gevluchtte vervoechdē. Sijn Excellentie vernemende dat *Spinola* met sulc een groot ghetal van versche Ruyteren eñ Soldaten aen quam trecken/soo heeft hy sijn moede/doch moedich volck belast af te trecken met ordre / maer doe de Spaensche so dapper aenvielen/so zijn onse Ruyteren wat te haestich in het af-trecken gheweest/ een yeder sich spoedende om eerst door de Roere te gheraecken. De Spaensche vielen op het Enghelsche Voet-volck/ d'welck van de Ruyteren verlaten was / doch weerde hen dapperlijck met de spiesen/ oock met schieten/ soo langhe als het cruyt en loot hadde. De Heere van *Chastillion* met twee troupen staende aen de cant van de Reviere/ schoot soo dapper onder de Spaensche Ruyteren/ dat sy niet verder en dorsten aen-treden/

[**1605.**] maer moesten te rugghe blijven. Doe gheschach de *retraite* ofte af-tocht orderlijck: De Spaensche volchden wel van verre/ schietende onder de Nassousche/ maer aen een Heyde comende / hebben sy malcanderen verlaten.

Dit is eenen heeten ende langh-duyrenden schermutsel gheweest/in den welcken *Spinola* wel vijfhondert Mannen verloren heeft/so *Meteren* schrijft/maer *Gotardus Artus Tom.* VI. *lib. 3. Mercurij Gallo-Belg.* schrijft/datter *Spinola* wel duysent vijfhondert Mannen verloren heeft / onder de welcke waren de Grave van *Trivultio,* ende *Gambarotta,* ende andere van name. Onder de gevangene was eenē neve van Spinola/ *Nicolaes Doria* Ritmeester, eñ andere van qualite: Haer wierden af-ghenomen twee Ruyters Vaenen. Men achtte dat aen sijner Excellentie sijde ghebleven zijn ontrent twee hondert Mannen/ende den vyandt heeft haer twee Vaendelen af-ghenomen. d'Ommervillens [**1605.**] doodt wierdt seer beclaecht. Daer wierden ghevanghen *Mons de Bethune,* de Ritmeester *la Sale,* Capiteyn *Pigot,* ende *Ratleyf.* De Ritmeester *la Sale* wierdt terstont verwisselt ende vry gelaten voor *Nicolaes Doria,* de andere voor ordinaris rantsoen. Maer *den Enghelsche Ridder Sir Henry Carie,* Camerlinck van den Coninck van Enghelandt / zijnde een avonturier/ende dienende op sijnen eyghenen buydel/ moeste groot rantsoen betalen/mits hy in het Quartier niet begrepen en was. Het voor-verhaelde ghevecht is gheschiedt op den *IX. Octobris Anni 1605.* Jn het welcke *Don Loys* meynt groote eere ingheleyt te hebben / met op-houdinghe van sijner Excellentie volck / dan of hy een treffelijcke Stadt sijnen vyandt af-ghenomen hadde. Dit late ick crijchs-verstandige ordeelen.

Cracov by den Grave van *Busquoy* beleghert ende verovert / in *Novembri, Anno 1605.*

[**1605.**] **D**En vijfden dach *Novembris* is de Grave van *Busquoy* gecomen voor het stercke huys *Cracou,* in een moerighen ende sompighen grondt gheleghen / doch door de langh-duyrige droochten deses jaers / condemen daer lichtelijck rondtom her comen/soo dat de natuyre der plaetse nu falierende/de fortificatie ende 'twerck van Menschen handen niet ghenoechsaem en was om groot ghewelt langhe teghen te staen. Op dit Casteel was Gouverneur *de Heere van Swieten,* Colonel over een Regiment Voet-volcx/een treffelijc Hollandts Edel-man/ cloeck ende couragieus/by sich hebbende ontrent vier hondert Soldaten/ ende van alles tamelijck wel versien. Doch de Gouverneur en hadde gheen behoorlijck commandement over het Crijchs-volck / maer wat hem goet docht/ dat mishaechde eenighen Capiteynen ende Officieren/ die meer haer eyghene sinnelijckheyt volchden / dan des Gouverneurs commandement. Jmmers doe sy sagen dat haren vyant haer met sulcke resolutie ende couragie aen-viel/soo verlieten ende verliepen sy den *VIII. Novembris* de halve mane voor de Poorte ligghende/ende weken met een ghedruys op het Casteel/ alwaer sy stracx soo besloten ende benaut wierden / dat sy haer moesten overgheven in handen van haren vyandt/op sijn ghenade [**1605.**] ende onghenade/die haer geen ander appoinctement en heeft willen gheven/dan dat de Gouverneur/Capiteyns/ ende Officieren souden uyt-trecken alleen met haer sijd-gheweer / ende de Soldaten met eenen stock in de handt/ achter-latende haer gheweer ende baggagie.

Nae de veroveringhen van Wachtendonck ende *Cracou* heeft de Marquis *Spinola* sijn Legher laten op-breken/dat hier en daer in garnisoen versendende. De Engelsche Regimenten onder den Baroen *Arondel,* ende den Ridder *Marcham,* den Arch-Hertoghe voor Wachtendonck goede diensten ghedaen hebbende tot hare groote schade ende verlies/zijn tot Tienen in garnisoen gheleyt/doch op een corts zijn sy seer gesmolten / meest verloopende / want sy claechden datse qualijck betaelt wierden. Sijn Excellentie heeft oock den *XXIII. Novembris* sijn Legher verdeylt ende in garnisoen trecken laten / latende sijn Ghenade *Graef Ernst van Nassou* binnen Rijn-Berck/ binnen Meurs legghende sterck garnisoen. Sijn Excellentie is eerst den tweeden *Decembris* in den Haghe aen-ghecomen.

De oude Latinisten segghen:

> *Communis est Mars, & melior saepe caussâ, pugnâ est inferior.*

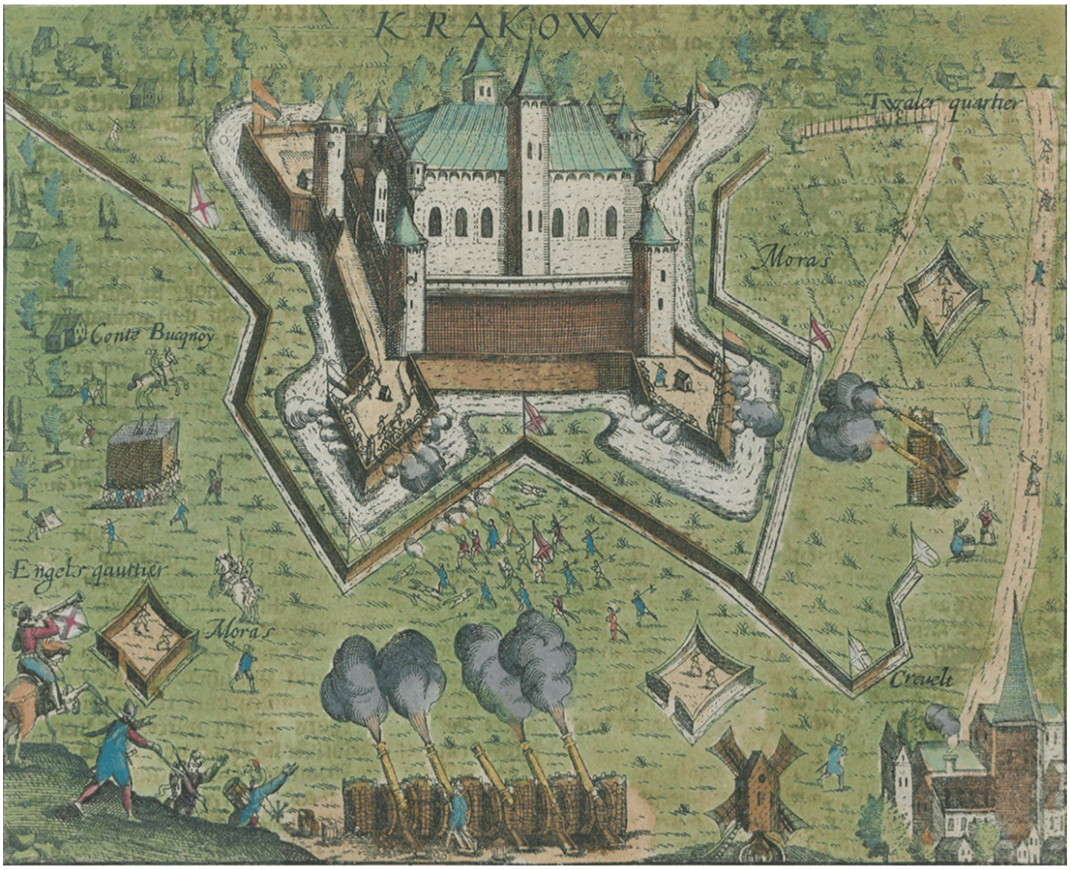

(268)

Arcem C*RACCOVIAM* B*USQVOII simili quoque fato*
Invadit, nam queis sedes committitur ista
Degeneres fugêre metu, tergumqȝ dedêre,
Armigerae cedunt acies, peditumqȝ cohortes.

Bredevoort by *Verdugo* verrascht / den *VI. Martij* doch wederom verlaten den *XXII. Martij, Anno 1606.*

[**1606.**] **H**Et is ghebeurt op den *XIIII. Martij,* dat *Guilleamo Verdugo* Gouverneur van Oldenseel/met ontrent vijfhondert Peerden/ ende met veerthien hondert Voet-knechten in der nacht ghecomen is voor Bredevoort/ een Stedeken in der Graefschap Zutphen ghelegen /hebbende aen d'een sijde een tamelijck sterck Casteel/ in een morasschich ende waterich landt/ gheleghen. Dese Spaensche Crijchs-knechten dichte onder de vestinge der Stadt ghecomen zijnde / ghelieten haer te wesen van Prince Maurits Ruyterije / roepende tot de Wacht/dat de Spaensche haer vervolchden/ende dat sy eenen Spaenschen Luytenant ghevangen hadden/ versoeckende dat sy mochten schuylen onder de vesten en wallen der Stadt/ op dat haren buyt haer niet ontweldicht mochte worden van de ghene die haer nae-jaechden. Terwijle dat de Schilt-wacht met den Corporael hier van sprack / soo quamen die vreemde gasten al naerder en naerder/tot aen de Hameye / ende voorts tot aen de Poorte / daer *du Tirail* behendelijck een *petarde* aen ghehanghen heeft. Doe de Wacht begost achterdencken te crijgen / ende haer belastte van daer te gaen/so hebben sy de *petard* aenghesteken/ die los brekende / de Poorte heeft in stucken gheslaghen/ door de welcke de Spaensche in-comende / doodt gheslaghen hebben al die sy voor de handt vonden; d'welck sy des te lichtelijcker doen conden / overmits het Vastel-avondt zijnde/de Soldaten meest droncken en vol waren.

Invadunt urbem vino somnóque sepultam.

Yeder een dus onsachte wacker ghemaeckt zijnde/ sach om een goet heen comen / den meesten deel der Soldaten ende Borgheren/ als oock de Predicant *Ioannes Verschaghen,* vluchten nae het Casteel/ daer Drost ende Gouverneur op was *Goosen van Lauwick,* [**1606.**] een cloeck ende verstandich / oock beleeft ende goet-dadich Gelders Edel-man. Men was even te dier tijdt besich met het her-maken van de Brugghe tusschen het Stedeken ende het Casteel/ soo dat sy meest af-ghebroken was/ende daer laghen alleen eenighe plancken van het eene jock tot het andere/daer een Mensche ofte twee over gaen conde. Dese plancken liet de Drost stracx wech nemen/so dat de vyant aen het Casteel niet comen en conde/ de Stadt ende het Casteel met een brede gracht van malcanderen ghesepareert ende af-ghesneden zijnde. *Verdugo* begost stracx een beschansinghe ofte halve mane aen den cant van de gracht teghen het Casteel op te werpen/ eens-deels om den Gouverneur met sijne by-hebbende Soldaten te besluyten / ander deels tot een bevrijdinghe ende borst-weere teghen het schieten uyt het Casteel: Hy heeft wel eenighe stucxkens Gheschuts in het Stedeken gevonden/daer mede hy het Casteel hadde connen beschieten / maer het busse-cruyt was onlancx te vooren uyt het amunitie huys op het Casteel ghebracht. De Gouverneur ende Drost Lauwick (al hoe wel hy des maels met het *podagra* ofte voet-oevel ghequelt was) dede alle mogelijcke tegenweere met schieten ende andersins / doch hy soude eyndelijck ghenootsaeckt zijn gheweest het Casteel in handen van sijne vyanden over te gheven/ ten ware datter by tijdts ontsett ghecomen hadde / d'welck op het spoedichste de Drost van Sallant / de Colonel Dort/ de Drost van Haexberghen/ de Ritmeester Batenborgh/ende andere vigilante ende vader-landt-lievende Mannen hebben te weghe ghebracht / lichtende uyt de naeste garnisoenen een goet aen-tal Ruyteren en Knechten/ met de welcke sy na

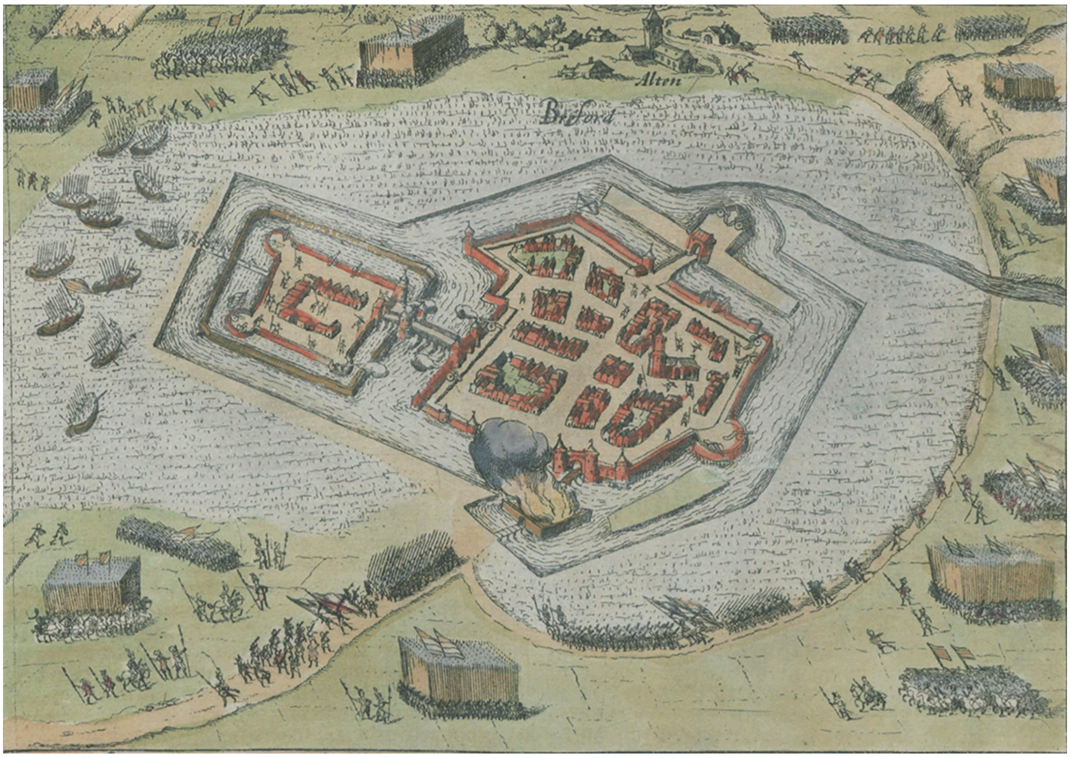

(269)

Et BREDEVORA potens hostili Marte subacta est,
Omnes cum terras tenebrosâ nube sacentes
Nox operit, portas subit hostis milite forti,
Obsistunt nöstri, victor mox victus abibat.

[**1606.**] Bredevoort gemarcheert zijn/de passagien ende weghen rontom besettende/om den Spaenschen binnen Bredevoort allen toe-voer van victualie ende amunie/ daer sy groot ghebreck van hadden / te verhinderen. Oock hebben de boven-ghenoemde Overste/ overde morasschen eenighe Musquettiers van achteren op het Casteel ghebracht/waer door den Drost met sijn by-hebbende volck / versterckt zijnde/so dapper met Musquetten/ oock met hare stucken grof Gheschut/ op hare belegheraers gheschoten hebben/ dat sy harer vele om het leven brachten; Soo dat sy op het laetste niet wetende waer of hoe sy haer berghen souden/ cuylen in d'aerde maeckten daer sy incropen en schuylden. Dewijle dit aldus te Bredevoort passeerde/ soo is *Graef Hendrick Frederick* sijner Excellentie Broeder met meer Ruyteren en Knechten daer voor ghecomen/ d'welck *Verdugo* vernemende/ ende siende datter gheen hulpe noch ontsett voor hem en quam/oock groot ghebreck van mondt-cost/ende [**1606.**] van busse-cruyt hebbende/so heeft hy op den *22. Martij* moeten met sijne vyanden appoincteren/ in-willigende des selfden daechs te vertrecken met haer volle gheweer en wapenen/ wederom daer leverende de ghevanghene Burghers ende Soldaten die sy wech gheschickt ende vervoert hadden. De Spaensche hebben mede ghenomen al den buyt die sy in het over-vallen der Stadt ghecreghen ende gherooft hadden. Haer zijn eenige Waghens ghegheven om hare doode ende ghequetste te vervoeren. Blijde waren de Spaensche dat sy dus ontquamen: Blijde was den Drost ende die van het Casteel dat sy van die quade gasten ontslaghen waren: Blijde waren die aan Zutphen ende van Overyssel dat die quade naebuyren soo haest verhuysen moesten. Lof en eere hebben de ontsetters behaelt: Godt sy ghelooft boven alle/ende voor allen.

En Martis vices.

Cloeckelijck verdachten/maer qualijck beleydden aen-slach op *Slvys,* den *12. Iunij, 1606.*

[**1606.**] **A**Lsoo het die van Vlaenderen seer schadelijck ende na-deelich is/dat de Stadt van Sluys met der Staten garnisoen besett is/die daer mede alle de omliggende Steden ende Stereten in gheduyrighe vreese van verrascht ofte overvallen te worden / zijn onder-houdende: Soo heeft *du Tarrail* eenen behendighen aen-slach ghehadt op dese Stadt/door het in-gheven ende aen-dienen van twee Spaenjaerden die van den vyandt over-ghecomen waren (eenighe meynen dat het gheschiedt was met kennisse van hare Overicheyt) die nae dat sy eenen tijdt lanck aldaer in garnisoen gheleghen/ ende alle [**1606.**] ghelegentheyt der Stadt binnen en buyten wel doorsien ende besichticht hadden/soo zijn sy wederom aen de Spaensche sijde ghegaen/ ende hebben aen-ghedient / hoemen eenen wissen aen-slach op de Stadt Sluys soude connen maken /segghende/ ghelijck het waer was / dat het Wacht-huys / d'welck op de Brugghe buyten d'Oost-poorte ghestaen hadde / afghebrandt was / ende datter op die buyten-brugghe gheen wacht ghehouden en wierdt / want yeder een heeft geordeelt/dat de Stadt aldaer buyten perijckel

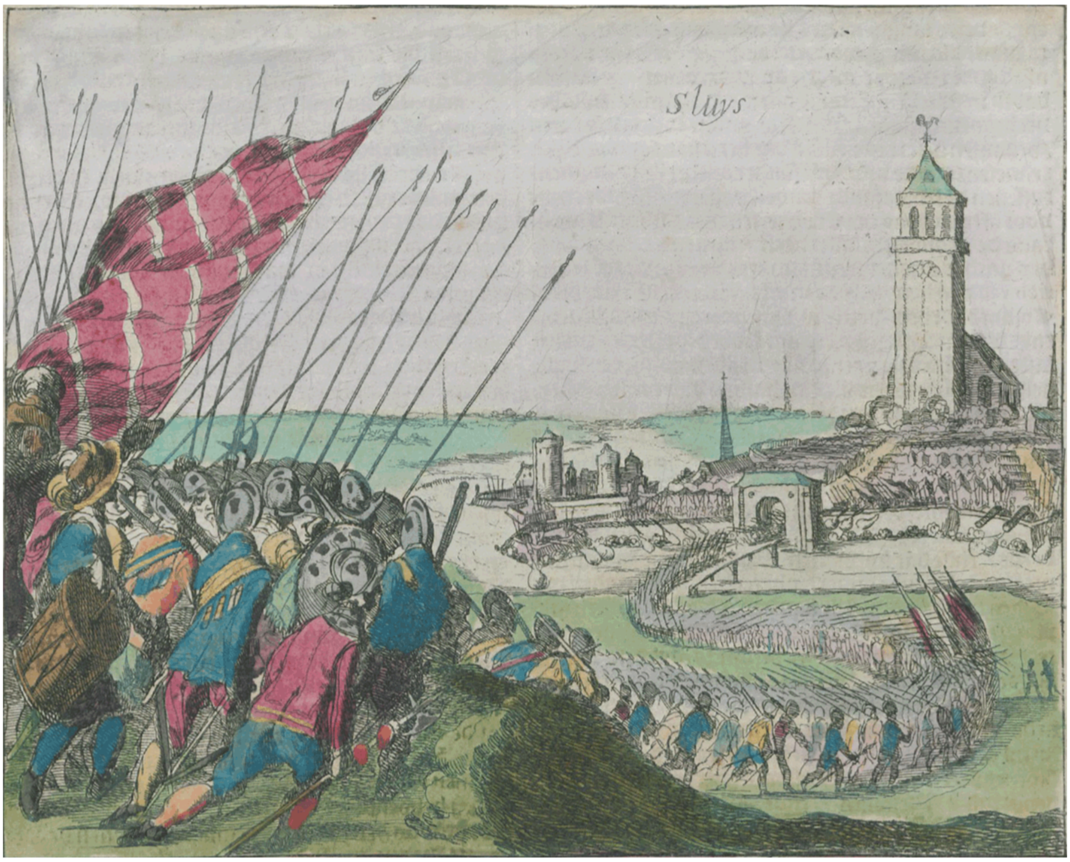

(270)

Slingesbi nobis est alter HORATIUS, ille
Slusam fortê dolo MAURUS cum scanderet Vrbem,
Sydere nocturno, solus DUX eijcit hostem,
Munere virtutem magno SACERORDO beavit.

[**1606.**] van *surprinse* was/overmits datter aen het uyterste eynde deser langher Brugge een *pallisade* ende Poorte was/diemen 'savondts toe-sloot / ende sy wierdt al avondt tweeder weghe op-ghetrocken/ behalven dat sy is streckende nae Couxie/ Cadsand/ ende het verdroncken landt/d'welck al-omme met der Staten Schansen besett is: Alsoo dat het scheen onmogelijck te wesen/dat de vyandt/sonder ontdeckt te worden/ tusschen de selfde soude connen passeren/insonderheyt voor ofte nevens de Crabbe-schanse / d'welck nochtans de vyandt ghedaen heeft / op den *12.* dach *Iunij,* des nachts als het leeghe water was. *Graef Frederich van den Berghe,* des maels ghebiedende over des Conincx Crijchs-volck in Vlaenderen/ was te deser tijdt binnen Brugghe. Sijn Hoocheyt heeft hem belastt/ dat hy dese *entreprinse* in aller manieren soude helpen bevoorderen/die des halven hier toe heeft verordineert twaelf hondert uyt-ghelesene Soldaten. *De Heere van der Noot Gouverneur van Sluys* ende de om-ligghende Stedekens ende Schansen/ heeft des vrydaechs/als des sondaechs den aenslach aenginck/ een heymelijck briefken ghecreghen /daer in hem geschreven wierdt/ dat de vyandt eenich volck vergaderde / ende dat hy binnen Brugghe drie waghenen met petarsen ende andere ghereetschap gheladen gesonden hadde / d'welck van der Noot stracx aen alle plaetsen onder sijn Gouvernement staende / heeft laten weten / haer vermanende dat sy dobbele wacht houden souden/ tot welcken eynde hy uyt Aerdenburgh het Vaendel van Capiteyn Pekel gelicht/ende in de Crabbe Schanse tot versterckinghe des garnisoens aldaer ghesonden heeft. Hy is op de cundschap die hy ghecreghen hadde/stracx ghetroeken nae Aerdenborgh / Ysendijck / ende andere om-ligghende Schansen / om op alles ordre te gheven / hy heeft die van de Crabbe-schanse belastt/dat sy dien nacht seven Adel-borsten souden laten *sentinelle-perdu* staen buyten de Schanse/ d'welck verswijmt is/ ende alsoo [**1606.**] heeft de vyandt aldaer eenen openen pas ghevonden. Jndien die van Crabbe-schanse des Gouverneurs ordre ghevolcht hadden / soo conde hy tijdts genoech zijn gewaerschout geworden/om oock binnen Sluys de wacht te verdobbelen/ ende ordre op alles te gheven/ *daer is niet quader, als een quaet toe-verlaet.* Jmmers en heeft de Gouverneur dien nacht gheen dobbele wacht ghestelt/ meynende/ jae voor seker houhende/dat dien nacht soo goede ordre was ghegeven/ datter gheen swaricheyt en was/ ende hy meynde den naesten nacht de wacht binnen Sluys te verdobbelen.

De beleyders deses aenslachs hadden dese ordre ghegheven/ dat een deel van het Crijchs-volck soude trecken nae de Suyd-sijde van de Stadt/ om op een bestemde uyre aldaer eenen loosen alarm te maken/ ende alsoo het meeste volck der Stadt derwaerts te trecken/ midler wijle soudemen de Oost-poorte petarderen ende aenvallen. Jn somma alles was wel bestelt/ende na Menschen oordeel en conde desen aenslach niet missen/veel weynigher volcx als daer was/ conde het werck wel verrichtt hebben/maer Godt de Heere heeft dese Stadt naem-cundich bewaert/want het is ghebeurt / dat de Coster die het grootste uyrwerck regiert / des avonts (als des nachts daer aen de Stadt soude zijn in-ghenomen gheworden) nae thien uyren in den duysteren gegaen is / om het selfde op te winden/d'welck hy (buyten allen twijfel door de beleydinghe Godes) soo heeft over-ghewonden/ dat de Clocke den gheheelen nacht niet gheslaghen en heeft: Soo dat den hoop die aen die Suyd-sijde was/ gheenen clocke-slach hoorende / ende gheen horologie by sich hebbende/ niet gheweten en heeft / wanneer het tijt was den alarm te beginnen. Die aen de Oostpoorte waren/en conden haer niet ghenoechsaem verwonderen watter schuylen mocht/ dat sy geen alarm

[**1606.**] aen het Suyden en hoorden/sy begosten wat quaets te vermoeden / ende te vreesen/ dat sy in de valle waren / ende souden wel haest af-ghetrocken hebben/ten ware dat *du Tarrail,* ende eenige Bevel-hebbers/haer couragie ghegheven hadden / die een slaende uyrwercksken by haer hebbende/ ende wetende dat de bestemde uyre al langhe ghepasseert was/ soo hebben sy/sonder langher te wachten op den alarm-roep aen de Suydt-sijde/haren aenslach begonnen in het werck te stellen. *Pompeio Iustiniano* schrijft / datter een Peerdt d'welck over de Brugghe ginck weyden / geneyet heeft /daer door de Schilt-wacht veroorsaeckt wierdt nauwe toe te sien ende te luysteren/ d'welck neyen des Peerdts de vyandt selfs sal moeten bekennen een werck Godes gheweest te zijn/gheschiedt tot waerschovwinghe der Stadt. *Pompeio Iustiniano* voecht hier voorder by / dat de Schilt-wacht gheen ander gheruchte hoorende dan het neyen van het Peerdt/in sijn schilt-wacht-huysken ghegaen is/sonder sijnen Corporael ofte yemant aen te roepen: maer Capiteyn *Slijnghesbie* heeft my vertelt/dat de Schilteenich gheruchte hoorende/ den Corporael aengheroepen heeft tot twee ofte drie mael toe/ ende dat de Corporael/sonder by hem te comen/gheroepen heeft/ laet passeren / meynende dat het de Ronde was/die de Schilt-wacht veroorsaeckte te roepen.

Du Tarrail heefter ontrent *XXV.* veerdich ghehadt tot sijnen dienste/ die gheswommen zijn tot daer het wacht-huys op de Brugghe gestaen hadde/elck met een touken naeslepende eenen swaren hamer/ bijl/ houweel / ofte der ghelijcke instrument / om de sloten ende crammen der Val-bruggen af te slaen / ende aen het Hamey-poortgen t'eynde der Brugghe van de Stadt af/ hinghen sy een *petarse.* Soo haest als die overgheswommene Soldaten uyt het water op de Brugghe gheclastert waren (daer toe haer recht te passe quamen de half afghebrandde palen van het wacht-huys d'welck op de Brugghe ghestaen hadde/ [**1606.**] ende de dammenkens die de werck-meesters in het verdiepen der grachten ghemeynelijck laten ligghen/ als niet connende erghens aen schaden wanneer sy met water beloopen ende bedeckt zijn) soo hebben sy met ghewelt de sloten ende grendelen der Val-brugghen ghelijckelijck afgheslaghen/ ende de *petarse* aen de Hameye/staende op het uyterste van de Brugghe/ ginck oock te ghelijcke aen / also dat de buyten Poorte/ende de beyde Val-brugghen te ghelijcke gheopent wierden ende neder-vielen. Stracx is de vyandt / so dicke als hy conde / over de Brugghe tot de Stadtspoorte aen ghemarcheert. Doch / tot groot voordeel der Stadt/waren het Spiesen die voor aen quamen/ d'welck een groote foute van de beleyders deses aenslachs was / want de Musquettiers ofte Vier-roers conden daer onghelijck beteren dienst gedaen hebben.

Des Gouverneurs Sergeant hadde de wacht aen dese Poorte met *XVI.* of *XVII.* Soldaten. De Sergeant het gheruchte op de Brugghe hoorende / is stracx met sijn by-hebbende Soldaten op de beenen ghecomen/ haer voegende van binnen dichte voor de Poorte/om die te bewaren/midts dien heeft de vyandt de petars die hy aen de Stadts-poorte vast ghemaeckt hadde/doen los springen/die de eene deure der Poorte open sloechs/ ende oock het clincket van 'tander bladt/ soo dat de vyandt wel vier Man te ghelijcke conde in de Stadt comen. De Sergeant des Gouverneurs wierdt van den slach der petars doodt geslagen/met twee Soldaten die nevens hem stonden/ d'welck den anderen Soldaten die daer de wacht hadden/een groote verbaestheyt heeft aenghejaecht/ soo dat sy de Poorte verlieten/ende haer op de vlucht begaven. Des vyandts Soldaten die den voor-tocht hadden/ en hasteden haer niet seere om in te vallen stracx met dat de petarse hare operatie ghadaen hadde/ maer achter-dencken hebbende om dat sy noch

[**1606.**] gheenen alarm aen de Suyd-sijde en hoorden/ als oock om dat sy gheen gheruchte in der Stadt en vernamen (d'welck haer dede vermoeden dat sy verraden waren/ ende dat die van binnen op haer pasten) soo bleven sy noch wat voor de gheopende Poorte staen. *Du Tarrail* riep soo luyde als hy roepen conde/ *marche, marche,* de Poorten zijn open; d'welck waer was: Mits dien zijnder ontrent twintich tot binnen de gheopende Stadts-poorte getreden/ende sy souden met een groot ghevolch dieper in de Stadt ghevallen hebben/ ten ware dat eenen cloecken Enghelschen Capteyn/ghenoemt *Antoni Slingesbie,* haer sulcx verhindert hadde/ die corts te vooren te Berghen op Zoom gheweest was/doe de vyandt die Stadt ghepetardeert hadde/ alwaer hy voor ooghen ghesien hebbende/hoe subijtelijck dat een Stadt met petarsen can over-vallen worden/ soo en heeft hy dien nacht niet hart gheslapen/ wetende wat tijdinghe dat de Gouverneur des vrydaechs ghecreghen hadde/ als dit des sondaechs 'snachts gheschiede. Soo dat desen Capiteyn van d'eerste was/ die in der Stadt de slaghen der hameren ende der petars op de Brugghe gehoort heeft/ ende hy is met der haeste uyt het bedde ghespronghen/ende half ghecleedt nae de Poorte toegheloopen met een pijcke in de handt/ cloeckelijck gevolcht zijnde van derthien Soldaten van sijn Compagnie/ met de welcke hy de Soldaten die aen de Poorte de wacht hadden/meynde ter hulpe te comen: Doch hy en heeft daer niemant ghevonden/sy waren alle gaer ghevlucht: Maer ter contrarie heeft hy ghesien ende bevonden/dat de vyandt door de ghepetardeerde Poorte in de Stadt ghetreden was; Hy heeft even wel moet gegrepen ende den vyandt cloecke teghen-weere ghedaen/ soo met de wapenen ende gheweer (ontfanghende van den vyandt in het ghevecht eenighe cleyne quet suyren) als oock den vyandt verbaest makende met roepen val aen val aen/ lustich Soldaten: Ende samblant makende als offer vele [**1606.**] van het garnisoen by hem gheweest waren/ riep hy met luyder kele/ Sergeant seght den Luytenant/dat hy met de Musquettiers van de drie Engelsche Compagnien aenvalle/ de vyandt is in onse handen. De vyandt dit hoorende/ is nae een weynich schermutserens afgheweken / ende *Capiteyn Slinghesbie* met de gheene die by hem waren / hebben de Poorte nae hen toe-gheschoven/ende de doode van binnen daer tegen aen-gheleyt / om de selfde toe te houden/ want de grendelen ende sloten waren al in stucken ghespronghen met den slach van de petars. Gheduyrende 'tgene alreets verhaelt is/ soo waren op de beenen ghecomen de Gouverneur/ met de Capiteynen *Philips Haultain, Brucksaulcx,* ende *Turner;* Capiteyn van de wacht / met het ghereetste volck/meest half ghecleet/ de boxens aen/ ende 'tcorcelet over het hemde. Daer is stracx met grof Gheschutt/ Musquetten/ ende Handt-roers op den af-wijckenden vyandt dapper gheschoten/vele wierdender doodt gheschoten /vele dronghen malcanderen van de Brugge in het water/ die meest al versmoorden /vele blevende op de Brugghe doodt liggen/welcke de Soldaten des garnisoens gheplundert hebben/ alsoo dat sy half ghecleedt uytgegaen zijnde/meest met cleederen genoechsaem versien wederom binnen ghecomen zijn. Des vyandts Soldaten die aen de West-sijde waren/ hoorende aen de Oost-sijde den alarm aengaen/hebben oock alarm/ doch seer slappelijck ghemaeckt/ maer sy begaven haer stracx op de vlucht/in groote disordre. Men heeft nae het af-wijcken des vyandts ghevonden eenighe petarsen/ ende wel soo veel wapenen/ daermen vijfhondert Man mede soude connen wapenen. De Gouverneur heeft den af-ghewekenen vyandt laten volghen van twee Vaen-draghers met ontrent hondert Man/ die met de Soldaten die op de Crabbeschanse laghen/ vele van de vluchtende Walenhebben

[**1606.**] doodt gheschoten: Eenighe verdroncken in de krieken en slooten/ want de Zee was aen het wassen doe sy af-weken. Een van de Spaenjaerden die den aenslach ghepractiseert hadde/ wierdt op de Brugge onder de doode ghevonden. *Turdus ipse sibi malum cacat. Graef Frederich van den Berghe* bleef een stuck weechs achterwaerts/ by sich hebbende twee duysent Soldaten/ met de welcke hy stracx het Casteel van Sluys meynde te belegeren/indien den aenslach op de Stadt gheluckt hadde/ maer vernemende dat hy misluckt was/soo is hy nae Brugghe getrocken/ het Crijchs-volck latende elck in sijn garnisoen vertrecken. De vyandt heeft eenen Tamborijn in de Stadt gesonden/ om eenighe ghevanghens te lossen / die seyde / dat de Spaensche wel by de vijfhondert Man dien morgenstondt verloren hadden. Corts nae dat Godt de Heere dese Stadt soo ghenadelijck (waer voor hy moet ghelooft ende ghepresen zijn) uyt de handen harer vyanden verlost hadde /soo heeft sijn Excellentie voor die Brugghe een halve mane laten maken/ om dierghelijcke aenslaghen in toe-comende tijden te verhoeden: Ende is verboden voortaen de over-loopers van den vyandt comende/ in dienst aen te nemen binnen Sluys ofte andere Frontier-plaetsen.

Het heeft den Arch-Hertoghe seer verdroten/ dat hem desen aen-slach so leelijck misluckt was/ende dat (so *du Tafrail* riep en claechde) by foute van couragie/ ende door verswijmenisse/ want hy hadde haer de Poorten ende Val-brugghen geopent. De Arch-Hertoge heeft den Crijchs-raedt bevolen informatie op dit stuck te nemen / ende te verordelen ende te straffen de ghene die dese foute begaen hadden/d'welck geschiedt is/want den Crijchs-raedt heeft ghewesen/ dat *Capiteyn Cruyckenborgh,* ende *Capiteyn Resar, Sergeant Major* van het Regiment van den Grave van *Bossu,* die langhe den Coninck ghedient hadde/soudent onthalst worden/daer over veel murmuratie geresen is/ [**1606.**] soo onder de Burghers / als onder de Soldaten/roepende: *Al misdoen de Spaenjaerden ende Italianen, sy behouden even wel hare hoofden, maer de Neder-landers moetense verliesen.*

De Heeren Generale Staten hebben *Capiteyn Anthoine Slingesbie,* tot een teken van danckbaerheyt/ voor sijnen ghetrouwen dienst den Landen alhier bewesen/ vereert met een goudene *Medaille,* daer op de veroveringhe der Stadt Sluys gemunt staet/weerdich hondert pondt/ ende sijn Soongen *Charles,* des maels drie daghen oudt zijnde/ hebben sy ghegheven een tractament van vijfthien guldens ter maent/met dese Acte: *De Raden van State der Vereenichde Neder-landen hebben volghens resolutie van de Heeren Staten Generale van den elfden deser maendt, om sekere goede consideratien, ende ten regarde van het goet devoir by Capiteyn Anthonis Slinghesbie in de laetste entreprinse by den vyandt op de Stadt Sluysghehadt, aldaer ghedaen, daer door hy by een yeghelijck den roem heeft, dat hy alleene met Godes ghenade, is ghevveest die gheene, die met hulpe van vveynich Soldaten van sijne Compagnie, de voor-noemde Stadt alsdan heeft ghesalveert, desselven Capiteyns Soongen gheapoincteert, ende appoincteert by dese onder de selve fijne Compagnie op een tractament van vijftien ponden van veertich grooten ten tvvee en veertich dagen &c.*

[**1606.**] *Ghedaen in 'sGraven-Haghe, den* XII. *Maij, 1607.* Jck en weet niet dat de Heeren Staten oyt eenighen Capiteyn of Colonel in dese Landen treffelijcker attestatie van manachticheyt ende cloeckheyt [**1606.**] ghegheven hebben/ als dese is die sy den cloecken Capiteyn *Slingisbie* hier gheven.

----- *Laudataq́ue virtus*
Crescit, & immensum gloria pondus habet.

De Marquis *Spinola* beleghert / ende wint *Lochvm in Iulio, Anno 1606.*

[**1606.**] **D**E *Marquis Spinola* is den laetsten Mey deses jaers *1606.* in Neder-landt aen-ghecomen uyt Hispanien / alwaer hy by den Coninck een goede somme ghereede penninghen ghecreghen heeft / welcke sijne Majesteyt meest heeft moeten tot grooten interesse op-nemen van de Negotianten in Hispanien ende Jtalien/want daer ghenen voor-raedt van gelde en was/overmits de Jndiaensche Vlote noch niet in-ghecomen en was. Oock heeft de Marquis op sijn eyghen credijt/ende op het credijt sijner vrienden / soo veel gelts op-ghenomen / als hy eenichsins conde becomen / soo aen ghereede penninghen / als aen wissel-brieven ende credijt-brieven. Hy heeft het Peerde-volck twee maendt solts aen laken ghegeven / ende den meesten deel van het Doet-volck heeft hy elck eenen Conincx-daelder ghegheven / met stercke beloften / dat al hare t'achterheyt hun soude betaelt worden / soo haest als het Legher soude gheplantt wesen voor de plaetse die hy meynde te belegeren: Hy heeft oock de noodelijckste schulden hier en daer betaelt.

Behalven dat de Marquis sijn oude Crijchs-lieden heeft willich ghemaeckt / soo met gelt / als met beloften/ soo heeft hy noch veel nieu volck aen-ghenomen uyt den Brunswijckschen Crijch comende. Soo dat hy dit jaer soo sterckvan volcke was/als noch oyt de [**1606.**] Spaensche gheweest waren in dese oorloghen. Jn het begin van *Iulio* is hy met eenen treffelijcken Legher ghecomen ontrent Roeroort / alwaer de Heere *Charles de Longheval, Grave van Busquoy* veel volcx met allerley noodtdruft / ter oorloghe dienlijck / gereet hadde. Den *X. Iulij* vertrock *Spinola* van den Rijn met *XXVII.* Vanen Ruyteren / ende ontrent elf duysent Man te voet/ mede voerende ontrent thien stucken Gheschuts / ende ontrent twee duysent Waghens/ waer onder waren *XXII.* gheinventeert by den cloecken Jngenieur *Pompeo Romano,* elck twee ovens op hebbende / eenighe van coper / andere van yser: Eenighe Waghens voerden brou-ketels/andere hadden schuyten gheladen / bequaem om stracx aen malcanderen vast te maken; eenighe waren bevracht met ponten/die so groot waren datter hondert en vijftich Mannen seffens mede conden over-schepen: Oock warender Waghenen gheladen met ramen/ bereydt om canifas daer op te spannen / ende alsoo te dienen tot Brugghen om over de morasschen te gaen.

Den tijdt was nu ghecomen
Hem docht 'was sijnen keer,
Hy schreef met groot beromen,
Of nu/of nimmermeer. *Aut nunc, aut nunquam.*

(271)

LOCCHEMIUM magno circundatur agmine DVX se
Contulit huc, sedets bellis placuere futuris,
Ille cruentatis minitans jam praetia signis,
Moenia devastat, pellit quoq3 Martis alumnos.

[**1606.**] Den *XII. Iulij* passeerde *Spinola* met sijn Legher over de Lippe te Dorsten/ ende quam den *XVIII.* te Goor. Sijn voor-nemen was in Frieslandt te vallen/ ende daer sich meester te maken. Veel gheluckwenschinghen/ ghebeden/ ende missen wierdender hem ende sijn Legher te ghevalle ghedaen/sy hielpen soo veel als sy mochten. Tot een goet *omen* ende voorbode van sijn gheluckich succes/hebben eenighe spitsvinnighe Gheesten ghevonden ende ghemerckt/ dat *Ambrosius Spinola,* dit *Anagramma* geeft/ als men de letteren verwisselt van plaetse/*Ambulo spina rosis, Ick wandele als eenen dooren in de roosen.*

De Ed. Hooch-Mog. Heeren Staten der Geunieerder Provincien met sijn Princelijcke Excellentie vernemende/dat *Spinola* ghesinnet was dit jaer twee Leghers te velde te brenghen/resolveerden dat sy dit jaer alleen defensive oorloghe voeren wouden/ hare Steden en vasticheden op de Frontieren wel besettende/ende een vlieghende Legher houdende/om dat te brenghen daer het de noodt meest voorderen soude. Doch Godt de Heere heeft van boven uyt den Hemel voor ons ghestreden/ want daer is in de Somermaenden sulck eenen gheduyrighen reghen dach by dach ghevallen/ dat over al de weghen en passagien diep onder 'twater stonden/ soo datmen over al de hooghe weghen soecken moest: Jnsonderheyt waren de weghen langhst de Bourtanghe onbruyckelijck: Den pas van Coevoorden was oock vol waters/ende de morasschighe wegen in Drente waren so diepe/ datmense niet passeren en conde: Soo dat in die tijden dese versen op den geanagrammatiseerden naem *Spinolae* ghemaeckt wierden:

Ambulo Spina rosis, est nomen juxta anagramma,
Ambulo Spinola aquis, dicere jure queo.

Mijn' naem' brenght meed' dees woorden fijn/ [**1606.**]
Jck wandel' op der roosen pat;
Maer beter mocht mijn' name zijn/
Jck wandel' in het water nat.

Nae dat de Marquis hier wat stille ghelegen/daer wat om-her ghetrocken hadde/loerende op sijn voordeel/ soo scheen het dat hy den *XX. Iulij* het hooft nae Deventer wendde. Hier om is sijn Princelijcke Excellentie/die doe te Zutphen was/stracx op Deventer getrocken met eenich volck/ende verschreef drie Compagnien uyt Lochum binnen Zutphen te comen/ om aldaer garnisoen te houdē. So haest als de Marquis *Spinola* dit vernam/soo is hy stracx nae Lochum ghetrocken/d'welck hy op den *XXI. Iulij* dede berennen eñ besluyten/jae hy begost dien volghenden nacht tot de Stadt aen te approcheren. Hy maeckte een Schanse op den berch voor Lochum liggende/eñ heeft grooten vlijt aengewent om dit Stedeken/d'welc doch swack was/in der haeste ende op het spoedichste te vermeesteren. Binnen Lochum commandeerde *Christiaen Barfelt Overste Luytenant,* een oudt/cloeck/wel-bedreven Crijchs-man/ die ghedaen heeft tot defensie der plaetse die hem toe-betrout was/alles wat een eerlijc Crijchs-man te doene schuldich is: Maer alsoo hy nevens sijn Vaendel niet meer als noch een Vaendel Soldaten en hadde/met een Vaendel Waert-gelders/ ende de Burgherije oock swack was; so en is het niet mogelijck geweest de plaetse tegen het groot ghewelt des vyandts te verdedigen of tegen te houden. Heeft der halven geappoincteert ende eerlijcke conditien bedongen/ende hy isser den *XXIIII. Iulij* met geweer en wapenen/bagge ende baggagie uytgetrocken/ende te Zutphen aengecomē/daer hy willecom was/sijn Excellentie goet contentement hebbende aen de teghenweere die hy gedaē hadde/wel wetende dat het Stedeken niet houbaer en was met soo weynich volck.

Ibant quo poterant, ubi non poterant ibi stabant.

Uan de belegheringhe der Stadt *Grolle,* in den jare *1606.*

[**1606.**] **N**Ae het in-nemen van Lochum heeft *Spinola* ettelijcke daghen versleten met te loeren waer hy best eenen inval soude connen doen/ om de Gheunieerde Provincien te beschadighen/ ende sijn Excellentie een voor-deel af te sien. Doch eyndelijck is hy op den derden *Augusti* met sijn Legher voor Grol ghecomen/ daer de *Colonel Dorth* Gouverneur binnen was/ by sich hebbende over de duysent Soldaten/van verscheydene Natien. Den thienden *Augusti* heeft *Spinola* twee halve manen van de buyten-wercken in-ghecregen/die hem diere stonden/want daer waren aen sijner sijde welses hondert soo doode / als ghequetste/ ende onder de selfde eenighe van grooten naem ende qualiteyt. *Spinola* gheen volck sparende/ is den op *XIII. Augusti* geraeckt in de grachten/ ende soo voort aen de wallen der Stadt/ onaenghesien alle de teghen-weere die de belegherde deden/ met haren vyandt handt aen handt vechtende. *Spinola* heeft aen verscheydene oorden de borstweeringen der Stadt af-gheschoten/ende was dapper doende om de wallen der Stadt te sapperen/ende den belegerden hare minen te schande te maken. Doe hy vernam / dat sijn Excellentie met het Legher van Zutphen op Doesburgh marcheerde/so heeft hy wel vermoedt/ dat sijn Excellentie soude poghen hem in het Legher te vallen/ende te doen op-breken: Derhalven so heeft hy/om dat perijckel niet te verwachten/ met aller macht de Stadt seer furieuselijck aenghetast/ ende den *XIIII.* heeft hy sich met sijn Legher voor de Stadt in slacht-ordre gestelt /veerdich staende om eenen generalen assault te doen. D'welck de Borgherije siende/so hebben sy eenpaerlijck den Gouverneur ghebeden/dat hy doch met appoinctement de Stadt woude overgeven/ eer sy met gewelt overvallen zijnde/lijf en goet verliesen souden. De Colonel dit [**1606.**] bidden en schreyen in achtinge nemende/ende ooc aensiende dat den vyandt hem so nae gecomen was/ dat hy den storm qualijck soude connen af-slaen/heeft op den *XIIII. Augusti* met een goet appoinctement de Stadt over-ghegheven. Het Crijchs-volck isser uytgetrocken/met vliegende Vaendels/met bagge ende baggagie/ ende men heeft haer waghens bestelt om hare baggagie ende ghequetste tot Zutphen te voeren/ daer sy den *XV.* ontrent de noene zijn aen-ghecomen/ ende den Gouverneur is op Doesburgh ghetrocken/ om sijn Excellentie van alles rappoort te doen. Den Burgheren was twee maenden ghegheven om haer te beraden/ of sy blijven wouden/ ofte vertrecken. Den meesten deel isser ghebleven.

Nevens andere Compagnien die binnen Grol gheleghen hadden / was eene van de Walen die Geertruyen-Berghe hadden over-ghegheven/die wel uyt het verdrach niet ghesloten en waren/nochtans vreesende datmen haer gheen woordt houden en soude/ soo hebben sy haer Vaendel van de stangh ghereten/ ende sy hebben haer onder andere Vaendelen ghesteken/ ende alsoo zijn sy daer uyt gheraeckt. Jn het uyt-trecken heeft het garnisoen ende de Burgers die mede uyt-trocken / als insonderheyt de Predicant *Ioannes VVighelius* groote schade geleden/de Spaensche eenighe waghens en karren met goet gheladen beroovende/teghen het contract ende belofte/d'welck nochtans den Velt-Oversten niet geweten en wiert/ maer de onghebondenheyt eenigher Soldaten.

Dese belegheringhe is wel cort/maer scherp af-geloopen/alsoo datmen achtt/dat *Spinola,* gheduyrende de weynich daghen des beleghs/ aldaer wel acht ofte neghen hondert Man te schande gemaeckt heeft/

[**1606.**] maer die van binnen en hebben niet boven hondert Man verloren.
Sijn Excellentie siende dat *Spinola* nae het veroveren deser Stadt / met sijn Legher daer bleefligghen/ om de wallen en grachten te repareren/ ende te hermaken dat hy met schieten en graven ghebroken hadde: Soo heeft hy sijn Legher ghescheyden [**1606.**] ende in garnisoen ghesonden/tot dat hy soude sien wat *Spinola* nu eerst by der handt soude nemen / ende waer hy hem legheren soude / om alsdan te doen wat tot den meesten dienst der Landen behooren soude.

----- *Semper tibi pendeat hamus,*
Quo minime putes gurgite piscis erit.

Weest altijdt op u hoed/
Slaept nimmermeer te vast/
Als ghy't weynichst vermoedt
Den vyandt op u past.

(272)

Successit mox G*ROLLA potens, ubi tractat habenas*
DORTSIUS, jmperij summi, qui restitit ausis
Fortiter hic Spinolae, tandem superatus, et Urbem
Sanguine consparsam linquit, partosqꝫ triumphos.

Riin-Berck wordt by den Marquis *Spinola* beleghert/ *Anno 1606.*

[**1606.**] **D**Ewijle de Marquis *Spinola* sach ende tot sijnen grooten leet-wesen bevondt/dat den reghen niet op en hieldt/ende dat het hem derhalven onmoghelijck was nae Frieslandt aen te trecken/ofte in der Landtschap van Overyssel/ Graefschap Zutphen/ ofte daer ontrent yets uyt te richten / sijn volck seer jammerlijck af-ghemartert ende gheswackt zijnde / ende daghelijcx verloopende: Soo heeft hy besloten de Stadt Rijn-Berck te gaen belegheren / daer doe Gouverneur binnen was de Colonel *VVtenhove,* een Vlaems Edel-man: De groote Schanse op den Weert/ ende het *retranchement* over den Rijn/ daer de behoudenisse der Stadt aen dependeerde/wierdt den Schotschen Colonel *Sir VVilliam Edmond Ridder* te bewaren ghegheven. De Grave van *Busquoy* is uyt last van den Marquis *Spinola* te Moock op-ghebroken / ende hy is den *XX. Augusti* langhst den Rijn op-ghetrocken nae Berck aen/ *en passant* voor Rees een Hollandts Oorloch-schip over-vallende/ daer quade wacht en toe-versicht op was. *Spinola* is ten selfden daghe oock van Grol af nae Rijn-Berck heen aen ghemarcheert. Sijn Princelijcke Excellentie / die altijdt ende over al desorchvuldighe ooghe in't seyl hadde /merckende dat het op Rijn-Berck ghemuntt was / soo is hy oock met sijn Legher op den *XX. Augusti* na Deutecom ende voorts nae den Eltener-Bergh ghetrocken. De Grave van *Busquoy* heeft allen vlijt ende neersticheyt aen-ghewendt om Rijn-Berck stracx te besluyten/ ende heeft dese Stadt op den *XXII. Augusti* van de landt-sijde beneden om-cinghelt. Den *XXIIII.* brocht hy twaelf Saloepen/ die hy op Waghens over landt ghevoert hadde in den Rijn/ om daer mede eenich volck over d'ander sijde te brenghen/ als oock om daer mede de Riviere te besluyten / tot welcken eynde hy oock een [**1606.**] batterije van twee Cartouwen maeckte/daer hy het Boots-volck van Antwerpen opleyde. De jonghe Prins *Graef Hendrick Frederick van Nassou* heeft op den *XXV. Augusti* des nachts binnen Berck/ sonder aen-stoot / ghebracht vier en twintich Vaendelen Voet-knechten/tot versterckinge van het garnisoen/ met de welcke vry-willichlijck daer dinnen getrocken zijn wel tachtentich Fransche Heeren en Edele van grooten huyse/ als onder andere *de Heere van Soubyso, Broeder van den Hertoge van Rohan,* bloedt-verwanten des Conincx / van wegen *Anne d'Albret* Coninginne van Navarre / des Conincx Moeder. Die Fransche Heeren waren seer wel en fraey ghemonteert/met goede wapenen en gheweer / en met groote pluymagien / ende sy hebben haer daer binnen seer wel en brave ghehouden/ als cloecke ende ghehertte Crijchs-lieden / haer lijf en leven gheensins sparende noch verschoonende. Als de belegherde voor-hebbens waren op den *XXVIII. Augusti* eenen uyt-val te doen over den Rijn / op de sijde daer *Spinola* selfs lach/soo waren de Fransche Heeren ende Edele hier toe willigher als willich / jae sy hebben het beleyt ende voortocht in desen uyt-val geern aen-ghenomen/ ende sy hebben haer t'samen met de andere Crijchs-lieden des garnisoens seer wel ghequeten / niet eer wederom in de Stadt keerende voor dat sy den vyandt groote af-breucke ghedaen hadden. Desen uyt-val haer wel gheluckt zijnde/ hebben corts daer nae eenen anderen aen de sijde van *Busquoy* ghedaen / maer die en gheluckte haer soo wel niet/ want den vyandt door de voorighe schade voor-sichtigher gheworden zijnde/ heeft wat beter ordre ghestelt om der Francoysen furieus aen-vallen te stutten / soo dat nae een weynich

(273)

Prosequitur palmam SPINOLA hanc, gaudetq$_3$ triumphis,
RHIINBERCAM cingens pugnaci milite fortem,
Munimen primum quod RHENUS lambit et ambit,
Armatâ superat dextrâ, sed sanguine multo.

[**1606.**] schermutselens sy na de Stadt aen moesten wijcken/ ghedreven ende aen-gheballen zijnde met ses hondert Peerden/onder de welcke die van der Stadt/ als syse binnen scheut haddē/so dapperlijc schooten/dat Man en Peerdt in de lucht vlooch. *Mons de Flessches* eenen jongen Franschen Grave / die sich in desen schermutfel te verre onder sijn vyanden begheven hadde/wiert ghevanghen.

Den derden *Septembris* is de Schotsche Colonel *Edmond* door het hooft gheschoten / kijckende onversiens over de borst-weeringe der Schanse / aen welcken Man / de Landen / insonderheyt te dier tijdt en plaetse / veel verloren hebben. Hy heeft van kindts beene de Staten gedient/ ende is door sijn cloeckheyt ende ghetrouwicheyt van ghemeyn Soldaet geworden eerste Colonel der Schotscher Regimenten / ende hy is van sijnen Coninck gheadelt ende Ridder geslaghen gheweest. *Mars nobilis ars.*

Soo haest als *Edmond* doodt was / is het retranchement over de Riviere verlaten/ ende het volck dat daer op gheleghen hadde / is des selfden nachts daer [**1606.**] afghetrocken/ ende in de Schanse op den Weert gecomen. Hier mede creech *Spinola* groot voor-deel/ ende verhinderde in velerhande manieren het ontsetten der Stadt. Corts nae het verlaten van het groot retranchement over den Rijn/ ende het af-breken harer Brugghe / verlieten de belegherde verscheydene buyten-wercken/als de Redoute aen de Holle-strate/ ende de plaetse genoemt het oudt quartier van Graef Ernst / daer mede vast alle weghen van ontsett sijn Excellentie benomen werden.

Den *XIII. Septembris* is sijn Excellentie met het grootste deel sijnes Leghers over de Lippe ghetrocken/ende hy heeft de Schanse die *Spinola* op den mont van de Lippe ghemaeckt hadde / om het over-comen te beletten/ om-cinghelt. Die daer binnen laghen hier van seer verbaest wordende/ gaven de Schanse op/ nae dat sy een stuck grof Gheschut ghesien hadden: Daer trocken uyt twee hondert en seventich gesonde Mannen.

Omnium rerum vicissitudo.

Voorder verhael van de belegheringhe der Stadt *Riin-Berck, Anno 1606.*

[**1606.**] **D**E saken met Rijn-Berck aldus staende/ soo zijnder verscheydene deliveratien op het ontsett ghevallen tusschen sijn Excellentie ende de Crijchs-Overste met de Gecommitteerde der Heeren Staten. Jn het Legher/ende vast over al warender vele/die seer qualijck ende onbeleefdelijck van sijn Excellentie oordeelden ende spraken/ als of hy sijn devoir in het ontsetten deser Stadt niet ghensechsaem en dede: Maer die het roer mede in de handt hadden / ende dit stuck dieper in saghen/ als [**1606.**] den ghemeynen man/ die ordeeldender veel anders van: Sijn Excellentie en conde de Stadt niet ontsetten/ ten ware dat hy hadde willen sijn gantsch Legher-waghen/ aen-tastende sijnen vyandt / die in sijn voor deel vast begraven ende besloten lach / ende veel stercker van volcke was/dan hy / want *Spinola* hadde corts noch vier versche Regimenten Soldaten gecregen met Graef Frederick van den Berghe/boven

(274)

Continuò obsessis pugnae novus ingruit horror,
Ictibus assiduis ne sit victoria fraudi,
Jntercludit iter nostris, ut solvere possint
Obsidium, tandem SPINOLAE victoria cessit.

[**1606.**] het gheweldighe Legher/dat hy van den aen-beginne der belegheringhe voor dese Stadt ghebracht hadde. Daer wierdt by sijn Excellentie ende de andere Heeren gheconsidereert/datmen eenen slach wagende ende dien winnende/ soo en soudemen niet meer daer mede uyt-richten/dan datmen de Stadt Berck ontsetten soude / d'welck wel een groote *bravade,* maer cleyne schade des vyandts staet aen-brenghen soude: Maer by al dien sijn Excellentie den slach quame te verliesen/ soo verviel het gheheel boven-quartier der Vereenichde Neder-landen in groot perijckel ende ghevaer. Jndien sijn Excellentie met approcheren ende met begravinghen den vyandt socht te benauwen ende te crencken / soo vreesdemen dat de vyant eens op het onversienste in der nacht aen d'ander sijde van de Riviere met ettelijcke duysent Ruyteren en Knechten in de Betou vallende / eenighe plaetsen van importantie mocht overvallen/ende alsoo de saken des Landts in groot verloop brenghen: want in sulcken ghevalle en soude sijn Excellentie den vyandt soo haest met goede ordre niet connen volgen/ of hy en soude thiene voor uyt hebben. Alle Crijchs-verstandighe ordeelen/ datmen altijdt principalijck moet soecken de wonde van het herte ofte edelste deelen des lichaems afte weeren. Dit alles wel gheconsidereert zijnde/ heeft sijn Excellentie gheachtt/ dat hy de Landen beteren dienst dede met daer te blijven ligghen/ het binnenste der Landen te salveeren/ sonder sijn Leger te hasarderen; dan dat hy onvoorsichtelijck aen-loopende/gepoocht hadde sijnen vyant uyt sijn voor-deel te drijven: Of schoon *Spinola* dese uyterste Frontiere der Geunieerder Provintien vermeesterde/ als maer de reste van 'tlichaem binnen niet ghequetst en wierdt/soo soude die wonde wel te ghenesen zijn. Doe sijn Excellentie dan sach dat de Stadt Rijn-Berck moeste vervallen in de handen harer vyanden/ soo heeft hy sijnen Heer-Broeder Graef Hendrick Frederick op den *XVI. Septembris* teghen [**1606.**] den avondt over den Rijn ghesonden met al het Peerde-volck dat in den Legher by der handt was/ om noch elf Vaendelen Soldaten binnen Meurs te brenghen / boven de sesse die daer alreets in waren/ d'welck Graef Hendrick Frederick dien nacht gheluckelijck beschickt heeft. Oock heeft sijn Excellentie eenen aen-slach gehadt op *Venlo,* die ghemist is: Hadde dien gheluckt/soo ware het eenen bequamen middel gheweest om *Spinola* van Rijn-Berck te diverteren/ ofte immers soude sijn Excellentie met het innemen deser Stadt gerepareert ende vergoedet hebben het verlies van Berck: Maer ten heeft Godt soo niet belieft.

De belegherde binnen Rijn-Berck hebben tot verscheydene reysen cloeck-moedighe uytvallen gedaen/ als onder andere op den *XXIIII. Septembris,* haren vyandt een halve mane af-nemende/ende eenige ghevanghens in de Stadt brenghende: Maer als haer alle de wercken buyten de Luyt-poorte/ende oock het werck buyten de Cassel-poorte/ ende noch andere meer/waren af-ghenomen/ ende den vyandt aen de Stadts-grachten ghecomen was: Ende haer bussecruyt van hondert en vijftich duysent pondt gecomen was op dertich duysent pondt/ (want sy van de eerste uyre des beleghs seer dapper uyt de Stadt gheschoten hadden/geen cruyt noch loot sparende:) Jnsonderheyt dewijle sy wel vernamen datter gheen hope van ontsett en was: Soo en wouden sy het uyterste niet verwachten/ maer sy zijn den tweeden *Octobris* in appointement ghetreden/ende sy zijn des selfden daechs daer uyt ghetrocken met hare volle wapenen ende baggagie/ sterck zijnde ontrent drie duysent Man te voet/ ende drie Vanen Ruyteren. Haer wierdt toe-gelaten mede te nemen drie stucken Gheschuts die op den Weert ghestaen hadden: Oock trocken mede onverhinderlijck daer uyt de *nieuwe-*

geusen,+ die S. Andries aen sijn Excellentie ghelevert hadden: Sy namen oock mede het doode lichaem van den Colonel *Edmond,* maer sy moesten daer laten alle de schepen/ ponten/ brugghen/ gheschut/ amunitie/ victualie / ende crijchs-ghereetschap/ die niet cleyn noch gheringhe en was. De Fransche Heeren en Edele/ al hoe wel sy avonturiers waren sonder vasten dienst/ soo zijn sy even wel mede in het verdrach begrepen gheweest/ ende trocken daer uyt met den Gouverneur ende het garnisoen. +1606

Men achtte datter gheduyrende dit belech/ontrent vijfhondert van het garnisoen doodt ghebleven zijn. Het Legher van *Spinola* is seer vermindert ende ghesmolten / vele doodt gheschoten ende gheslaghen/vele van natticheyt ende onghemack gestorven/vele wech geloopen: De Regimenten van *Conte Guido, S. Georgio,* [**1606.**] ende dat van *Pompeio Iustiniano,* waren wel op een derde deel ghesmolten/eñ veel Vaendelen van andere Regimenten en conden maer op veertich of vijftich Man gemonstert worden. Voor dese Stadt bleef de Colonel *Torres,* ende *Bly-leven* Overste Luytenant van *Achicourt,* drie Jngenieurs/ oock eenighe neven van *Spinola* ende *Busquoy.* Den over-ganck deser Stadt heeft ghebroken die *maxime* ofte opinie die de Crijchs-Overste langhe voor eenen sekeren reghel gehouden hebben / namelijck/dat een Stadt wel besett niet goet Crijchs-volck/ende van alles ghenoechsaem versien zijnde/ende met eenen Legher geassisteert om die te seconderen/onwinbaer is: Nu is dit een *maxime* by de Crijchs-lieden gheworden.

Wie meester van het velt is, die is meester van de Steden.

Effigie van *Graef Hendrick-Frederick van Nassou,* met een cort verhael sijner cloeckheyt / ende het in-nemen van *Arckelens, Anno 1607.*

[**1607.**] **N**Evens andere schoone spruyten die uyt den af-gehouwen Nassouschen Orangien-boom ghesproten zijn/is eene van de treffelijckste *Graef Hendrick-Frederick van Nassou,* jonghste Sone des Doorluchtighen Princes *Gulliame de Nassou.* Desen jonghen Prince is gheboren binnen Delft / *Anno 1584.* den *XXIX. Februarij,* uyt *Me Vrouwe Loyse de Colligny,* vierde Huys-vrouwe van mijn Heere den Prince van Oranien/Dochter van *Caspar de Colligny,* Heere van *Chastillion,* Admirael van Vranckerijck / die op de bruyloft van Parijs vermoordt was *Anno 1572.* Desen jonghen Heere is van kindts beene / soo by sijn Moeder/ (een seer cloecke/ wijse/ ende deuchtsame Princesse) als by sijnen Gouverneur [**1607.**] ende Meesters/ seer wel op-ghetrocken in kennisse van spraken/ende ridderlijcke oeffeninghen. Hy heeft stracx in sijne jonckheyt doen blijcken/ dat hy vol couragie ende cloeckheyt was/ gheboren om het ghemeyne beste ende sijnen Vader-lande vele goede diensten te doen. *Anno 1593.* is hy ghemaeckt *Gouverneur van Geertruydenberghe,* welcke Stadt hem by Testamente van sijnen Heer-Vader ghegheven was. Doe den bloedighen Veldt-slach *Anno 1600.* by Nieupoort soude aen-gaen/ soo woude sijn Excellentie/ende de aen-wesende Heeren Staten wel geern ghesien hebben/ dat sich desen jonghen Heere wat

[**1607.**] buyten scheute soude gehouden hebben/ maer sijn Heroick gemoet ende groote couragie en conde dat niet lijden/ hy is midden in den strijdt ghebleven/ ende hy heeft de Crijchs-lieden van sijn Regiment moet aengesproken/ende tot cloeck vechten seer ernstlijck ende met goede mine vermaent / sijn leven alsoo weynich verschoonende / als den gheringhsten Soldaet die in het Legher der Staten was. Doe hy in sijn *XVII.* jaer was/soo hebben hem de Heeren Generale Staten die eere ghedaen / ende hebben hem ghemaeckt *Raedts-Heere in het Collegie van de Heeren Raden van State,* willende hem van joncx op in de regeringe ende affairen van State oeffenen/op dat hy de Landen in toecomende tijden niet alleen met den sweerde / maer oock met goeden raet ende advijs soude connen voorderlijck wesen. Hy heeft sijn eerste sessie in de vergaderinghe der E.H.M. Heeren Raden van State ghenomen op den *XVII. Martij stylo novo, Anni 1600.* Nae dat Prins Maurits *Anno 1600.* de gheweldige Schanse van S. Andries in-ghecreghen hadde/ende de Soldaten die garnisoen daer in gehouden hadden/ haer aen der Staten sijde in dienst begaven / soo is *Graef Hendrick-Frederick Colonel* over de selfde ghemaeckt/ ende de Heere van *Marquette* tot Overste Luytenant van dit nieuwe Regiment / sterck zijnde elf Vaendelen / meest Walen / oude wel-gheoeffende Soldaten. *Anno 1603.* is sijn Ghenade *Graef Hendrick-Frederick* als *Ambassadeur,* met eenighe van de E.H.M. Heeren Staten/ in Enghelandt ghereyst/ om den Groot-machtighen Coninck Jacob den *VI.* gheluck ende heyl te wenschen in sijnen nieu-aen-ghestorvenen Coninck-rijcke van Enghelandt / welcke Ambassade sijne Majesteyt seer aenghenaem is gheweest/ ende den Neder-landen gunste by sijne Majesteyt [**1607.**] veroorsaeckt heeft. *Anno 1604.* hebben de Heeren Generale Staten ende sijn Princelijcke Excellentie desen jonghen Heere ghemaeckt *Gouverneur van Sluys, ende al hare Conquesten in Vlaenderen,* ende tot sijnen Luytenant stelden sy *den Heere van der Noot,* een seer cloeck / verstandich ende handich Edel-man/ die de Landen van kindts beene op ghetrouwelijck ende wel ghedient heeft / ende houdt sijn residentie binnen de Stadt Sluys / om op alles wel toe te sien. *Anno 1604.* is sijn Ghenade Graef Hendrick-Frederick ghemaeckt *Generael van der Staten Ruyteren,* ende *de Heere van Marquette* sijnen Oversten Luytenant. Jn verscheydene slachtinghen ende schermutselen heeft desen jongen Heere sijne cloeck-moedicheyt doen blijcken / altijdt bereydt zijnde tot dienst des Landts/ sonder eenich perijckel ofte ghevaer aen te sien. *Anno 1607.* in *Ianuario* heeft hy met eenighe Ruyteren ende Knechten meynen te slaen twee Regimenten van den vyandt /ligghende in Limborgher-landt: Maer dit volck sijn comste vernomen hebbende / ende gevlucht zijnde in de naeste Steden/soo is Graef Hendrick/om niet te vergeefs de moeyte van uyt-trecken gedaen te hebben/ ghevallen op een Stedeken in Gulicker landt gheleghen /ghenoemt *Arckelens,* daer *Graef Hendrick van den Berge* in lach/het welcke hy den elfden *Februarij* ghepetardeert ende ingenomen heeft/doodt-slaende eenige Ruyteren van Graef Hendricks sijnes Cosijnes Bende/ ende hem selfs ghevanckelijck in den Haghe brengende. Het Stedeken wierdt geplundert/ eñ eenige huysen in brande ghesteken/om datde Burghers neutrael zijnde/ der Staten Ruyteren en Soldaten elcke reyse afbreucke eñ schade gedaen hadden.

A teneris assuescere multum est.

(275)
HENRICVS FRIDIRICVS NATVS AVR PRIN COMES NASSAUIA ET

Af-beeldinghe van *Ian van Neyen,* door wiens beleyt de *Treves* te weghe ghebracht is/ *Anno 1607.*

[**1607.**] **H**Oe moede dat de Coninck van Hispanien/ als oock hare Hoocheden *Albertus* ende *Isabella,* midtsgaders de Neder-landen onder hare ghehoorsaemheyt staende/den Crijch voor lanck gheweest zijn/heeft daer aen genoechsaem ghebleken/ dat sy meer-maels / als voor vele jaren/ door den Keyser/Coninghen van Danemarck/Polen/ende andere Vorsten/de Ed. Hooch-Mog. Heeren Staten tot Vrede-handel versocht hebben/ niet soo seere/op dat wyl als op dat sy selfs van de sware oncosten/schaden/verderf van Landt en luyden eenmael mochten verlost ende ghevryet worden. De mate der plaghen en straffen/daer mede Godt de Heere onse sonden ende over-tredingen woude te huys soecken/moeste eerst vervult wesen. *Anno 1606.* in Mey/ is Joncker *VValrave van VVittenhorst, Heere van der Horst,* inden Haghe ghecomen/om de E.H.M. Heeren Staten/ende sijne Princelijcke Excellentie aen te dienen/ dat hare Hoocheden gantsch gheneycht waren de langh-duyrighe oorloghe te eyndighen/ende de Landen in ruste te brenghen/op soo billicke conditien/ dat de Landen ende een yeder daer aen goet contentement hebben soude. Maer de Heere van der Horst en vondt nerghens ghehoor/soo dat hy *re infecta* wederom vertrocken is. Den *XXIII. Decembris Anni 1606.* is hy wederom in Hollandt ghecomen / met eenen *Meester Ian Gevarts,* Licentiaet in de Rechten/Secretaris van Tuernhout/ om den handel van Peys ofte *Treves* wat meer te bevoorderen. Sy hebben de sake eerst in het particulier by eenighe Heeren soo onder-bout/dat men haer heeft aen-gheseyt/dat sy haren last opentlijck den Staten Generael op den *XIII. Ianuarij 1607.* souden moghen voor-draghen/d'welck gheschiedt zijnde/ soo hebben de Heeren Staten op den *XXVII. Ianuarij* haer gheantwoordt: Dat sy geensins [**1607.**] ghesinnet en waren/ oock niet en costen noch en mochten in onderhandelinge treden met hare Hoocheden/ soo langhe als sy pretendeerden Souvereyniteyt over de Gheunieerde Provincien/ daer van de Coninck van Hispanien *Philippus II.* al voor vele jaren vervallen was/ om vele ende verscheydene redenen ende oorsaken.

De Heere van der Horst/ ende Meester Jan Gevarts dese antwoorde ontfanghen hebbende/sijn vertrocken nae Brussel/om rappoort te doen. Weynich daghen hier nae heeft de Heere van der Horst eenen brief aen de Heeren Staten gheschreven/haer aendienende/dat het de meyninge van hare Hoocheden niet en was deur desen handel yet op de Vereenichde Provintien te winnen ofte te pretenderen/ maer dat hy die woude laten soo sy waren/*&c.*

Hier op is voorder ghevolcht/dat op het eynde van *Februario* in Hollandt met paspoort ghecomen is/ als Ghedeputeerde van hare Hoocheden/ *Broer Ian van Neyen,* Sone van Marten van Neyen/ Commissaris generael van de Franciscanen ofte Minder-Broeders / harer Hoocheden Biecht-Vader. Het scheen stracx aen sijn ghespraecksaemheyt ende ongeveynstheyt/ende het heeft oock ghebleken/dat hy den rechten Man was/ om met de vrye-Neder-landers te handelen. Hy heeft verclaert / dat het harer Hoocheden meyninghe niet en was/met dese handelinghe van Vrede ofte *Treves,* haren titul ofte recht beter te maken/ghelijck oock niet ergher: Maer wel met de Staten te handelen in stant soo die nu waren. Als de Heeren Staten wederom verclaerden/dat de Arch-Hertoghe desen Staet moesten kennen voor eenen vryen Staet/ daer op de Coninck nochte hare

(276)
IOANNIS. NEYEN. ANTV. ORD. S. ERANC. GEN. ARCH. AVST. APVD. ORD. PR. CONELEG.

[**1607.**] Hoocheden niets te pretenderen en hadden/ al eermen met haer in eenige onder-handelinghe soude connencomen: Soo heeft desen Broer Jan Neyen aenghenomen hare Hoocheden daer toe te beweghen/om voorder bloedt-stortinghe te vermijden/*&c.*

Hy is den neghenden *Martij* met de jacht van sijn Excellentie de Schelde op nae Antwerpen ghereyst/ ende hy heeft te weghe ghebracht/ dat hare Hoocheden een Acte ghegheven hebben van *dato* den *XIII. Martij,* met hare handen ende *Cachet* bevesticht/daer in ende daer mede sy verclaren/ dat sy te vreden waren/ te handelen met de Staten Generael van de Vereenichde Neder-landen/ in *qualitè,* ende als de selfde houdende voor vrije Landen/Provintien/ende Staten/daer op sy niet en pretenderen/het sy by weghe van eeuwighe Vrede/ofte Bestant ende schorsinghe van Wapenen/den tijdt van *XII.XV.* of *XX.* jaren/ tot keure van de voorschreven Staten/alles op redelijcke conditien/ ghevende de Staten optije van tijdt [**1607.**] en plaetse om hier op gecommitteerde te senden. Ende op dat dit alles des te beter mochte verhandelt worden/ waren hare Hoocheden te vreden/dat voor eerst de naest-aencomende acht maenden soude wesen stilestant van alle belegheringhen/ ofte surprinsen van Steden ofte Sterckten/invasien ende in-legheringen van Provintien ofte Quartieren / ende het maken van nieuwe Schansen/*&c.* D'welck de Staten voor eerst hebben inghewillicht / ende daer is op ghevolcht het accoort van *Treves* voor den tijdt van twaelfjaren/ ghelijck hier van stracx breeder verhael sal ghedaen worden / waer toe *Pater Neyen* een van de principale instrumenten ende drijvers geweest is/d'welck hem den eenen dus/ den andere soo gheduydet ende af-ghenomen heeft. Tot lof sijnes handels in deser sake/zijn ghemaeckt/ ende onder sijn Beeltenisse ghestelt dese Latijnsche Versen:

Aëri incisa tuo nunc proximus ora, sed aurum
Vincentem statuam PAX tibi constituet:
PAX studijs promota tuis: PAX optima rerum.
Quae statua illa? Deo teste, BEATVS eris.

Maer de Bataviers ende veel andere vrije-Nederlanders/die geduyrende dese Neder-landtsche oorloghen/soo menich-mael met den lieffelijcken naem van Pays bedroghen waren/ vreesden dat oock desen *Pater Neyen* uyt-ghesonden was om den enden Spaenschen bedrieghelijcken naet te naeyen/ wes halven dit *Epigramma* op hem ende sijnen naem ghemaeckt is:

De namen dick den aert der Menschen ons beschrijven/
En duyden 'tampt dat haer nae te bedienen staet.
Siet/keert *Iean,* het is *Naei:* keert *Neyen,* ghyspelt *neyen.*
Dus *Iean Neyen* die neyt / waer ghy hem grijpt of laet.
Niet dat de *Pater* sich op'tCleer-maken verstaet/
Geestelijck en geestich is 'tneyen daer ick van spreke/
Met monde/niet met handt: Geen Cappen/maer den staet.
Ney, Pater Ney, maer wacht dat 'tgaren niet en breke.

Aen-comste van den Marquis *Spinola* in den Haghe/ende hoe hy van sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits ontfanghen wordt/ *Anno 1608.*

[**1608.**] **D**E Staten Generael heel en al gheresolveert zijnde met de Gecommitteerde van de Arch-Hertoghen in communicatie te comen op de handelinghe van Vrede of langhe *Treves,* so hebben sy in de Vereenichde Neder-landen aen-gheschreven ende doen houden eenen al-ghemeynen bid ende vasten-dach op den *9. Ianuarij 1608.* Om Godt den Heere te dancken ende te loven voor de weldaden die hy dus langhe de Landen hadde bewesen: Als oock/om hem te bidden/ dat desen aen-ghevanghen Vrede-handel mochte af-loopen tot sijner eere/ ende tot behoudenisse ende wel-stant der Landen.

Hare Hoocheden hebben tot het bespreck ofte handel van Vrede oflanghe *Treves,* Ghedeputeert den *Marquis Spinola,* den *President Richardot,* den *Secretaris Mancicidor, Pater Ian van Neyen,* ende *Verreyken.* Of het wel by velen verstandigen een vreemt bedencken gaf/datter niet een Neder-landts Heere van ouden huyse/stamme/en staet onder dese Gedeputeerde en was/soo hebben even wel de Heeren Staten haer de versochte paspoorten ghesonden / op dat over al de Gouverneurs der Steden ende Forten haer souden passeren laten / jae met eere ende met beleeftheyt souden onthalen ende gheleyden/ ghelijck het oock volcomelijck gheschiedt is/ jae Heer *Iustijn van Nassou,* Gouverneur van Breda/ ende de Ridder *Marcellus Bacx,* Gouverneur van Berghen op Zoom/ zijn uyt last van de Heeren Staten/ ghetrocken tot Liere/ om aldaer de Ghedeputeerde van hare Hoocheden te ontmoeten/ die den *27. Ianuarij* aldaer sijn aen-ghecomen/ ende sy zijn den *28.* van daer ghetrocken met eenen grooten treyn/ ende ghevolch van Dienaers/ Pagien/ ende Lackeyen; Oock veel costelijcke baggagie ende juweelen. Op den avont zijn sy te Hoochstraten [**1608.**] aen-ghecomen: Den *29.* quamen sy te Breda/ alwaer sy heerlijck zijn ontfanghen/ ende wel ghetracteert gheweest. Den *30. Ianuarij* zijn sy ontrent den middach te Geertruyden-Bergh ghearriveert/ daer sy oock wel onthaelt ende ghetracteert zijn gheweest: Van daer trocken sy met hondert en t'negentich sleden over het ys van den Bies-bos ende Merwe (want het was doe eenen strenghen winter/ ende 'tvroos hart) ende sy quamen noch des selfden avonts te Dordrecht / alwaer de Magistraet haer buyten de Stadt heeft ontfanghen ende ghewillecomt/met sulcken toe-loop van volcke/ als of half Hollandt daer ware by een ghecomen/ om dese Ghedeputeerde te sien. Den laetsten *Ianuarij* op nae-noen quamen sy te Rotterdam aen/ met sleden lancx het diep van de Mase ende Merwe/daer sy oock feestelijck onthaelt zijn. Den eersten *Februarij* voor den noen quamen sy te Delft / daer sy beleefdelijck van den Magistraet ontfanghen zijn / maer hebbender niet ghegeten/om dat sy te Rotterdam ontbeten hadden/ ende veradverteert wareen/dat Prins Maurits uyt den Hage haer te ghemoet quam ghereden /als oock gheschiedt is/want nae den noeue is sijn Excellentie/met Graef Wilhelm/ Graef Hendrick Frederick van Nassou/ ende veel andere Heeren/met acht Coetsen/dese Gedeputeerde tot Rijswijck toe/een halve mijle van den Haghe te ghemoet ghevaren. Als so malcanderen ontmoetten ende nae by quamen/(d'welck gheschach tusschen Rijswijck ende de Hoorn-brugge/) so trat sijn Excellentie/als oock de Marquis/ende alle de andere Heeren van de Coetse / wille-comden ende congratuleerden malcanderen / ende deden de complementen

[**1608.**] tamelijck vroylijck ende blijde aensicht: Met wat herte ende ghemoet/dat weet Godt. De Marquis *Spinola* ginck op de coetse van sijn Excellentie sitten op de hoogher handt/ doch met veel weygheringhe ende teghen-houden; Voor in de selfde coetse voeren ruggelinck *Mancicidor* ende Graef Hendrick: ende ter sijden in't slach of af-hanghen der coetse/ *Richardot* ende Graef Wilhelm van Nassou: *Pater Neyen,* ende *Verreyken* saten op andere coets-wagens met andere Heeren die haer uyt den Haghe te ghemoete waren ghecomen. Waer dese Ghedeputeerde ghecomen ofte gepasseert zijn/doch insonderheyt in den Haghe/daer was sulcken toe-loop van Menschen / hooghes ende leghes standes / dat de gheheele wech/ water ende landt/ ten beyden sijden (want midts de harde vorst was het alles als een vlacke bane) swart / ende van volck bedeckt waren; Het scheen dat niemandt van goede moeder gheboren en was / die niet uyt en liep [**1608.**] om desen Man ende d'andere Ghedeputeerde te sien/ die doch de selfde persoonen waren/die soo vele jaren lanck/met alle middelen van gelt ende gewelt/gesocht hadden den onder-ganck van de Gereformeerde Religie/ de verwoestinghe der Landen/ ende verwerringhe van den welstant en staet der selfder. Naeder hant zijnder noch dagelijcx uyt alle Steden en Quartieren duysenden van Menschen in den Haghe ghecomen/ als of daer mede grooten af-laet te verdienen ware gheweest / wanneermen die Heeren eens sien mochee: Onder dese kijckers waren veel persoonen die in de regeringhe der Landen ende Steden saten/ ende die mede compareerden in de vergaderingen van de Staten der Landen. Een treffelijck Edel-man schreef my uyt den Haghe / *VVy hebben hier gisteren het Trojaensche-Peerdt in-ghehael.*

Aut haec in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, venturaque desuper urbi:
Aut aliquis latet error: Equo ne credite Teucri,
Quicquid id est, Timeo Danaos, & dona ferentes.

(277)

Dic mihi MUSA quis haec nostris dedit otiaterris,
Quis non delapsam pacem fulgentibus astris
Accipiat BATAVI BATAVI cognoscite tanti
Muneris autorem, Deus est qui cuncta gubernat

Schermutselinghe tusschen der Staten volck/ende de Spaensche / by *Santen, 19. Novembris, 1608.*

[**1608.**] **I**Ck hebbe hier boven verhaelt / hoe dat tusschen de Arch-Hertoghen ende de Ed. Hooch-Mog. Heeren Staten in den beginne des jaers *1607.* verwillicht is eenen corten *Trefues* van acht maenden/welcke meer-maels zijn verlenght geworden/ alsoo dese Vrede-handelinghe (overmidts vele ende verscheydene in-vallende saken) veel langher geduyrt heeft alsmen meynde. Maer alsoo dese corte *Trefues* alleen de Burghers ende Jnwoonders der Steden ende der platte Landen/niet het Crijchs-volc/ waren aen-gaende/soo moesten de selfde op haer hoede zijn/ende malcanderen noch voor vyanden houden/ ghelijck sy al den voorighen tijdt ghedaen hebben.

De Spaensche garnisoenen ontrent Sluys tamelijc sterck van volcke zijnde/hadden eenen aen-slach ghemaeckt op de Peerden ende Koeyen die van Aerdenburgh toe-comende: Sy hielden haer in een leechte ende hollicheyt daer ontrent verborghen/ende meynden den beesten wech te voeren als sy uyt der Stadt des morgens inde weyden souden gedreven worden. Maer het garnisoen van Aerdenborgh dit vernomen hebbende/is heymelijck uyt-ghetrocken/ende heeft de Spaensche onversiens overvallen/ eenige doodt gheschoten/ ende neder-gehouwen/oock eenighe gevanckelijck binnen Aerdenborgh ghebracht. Die ontloopen conde was vry.

Der Staten Ruyteren en Knechten aldus van haren vyandt ghetercht zijnde/hebben ghesocht hem dit te verghelden. *Graef Adolph van Nassou, een jonck cloeck-moedich Heer,* is in *Novembri 1608.* met negen Compagnien Ruyteren uyt Niemeghen ghetrocken nae het Landt van Lutsenborgh/ om des vyandts ondersaten te dwinghen tot betalinghe eenigher achter-stedigher contributien. Jn het weder-keeren nae Niemeghen/ hebben sy vernacht tusschen Rijn-Berck [**1608.**] ende Santen op verscheydene Dorpen/in het Vorstendom van Cleve/ haren vyandt niet vreesende/ om dat sy soo sterck van Ruyteren waren. De Gouverneur van Berck hier van de tijdinghe gecregen hebbende/heeft in den avondt stondt ontrent *600.* andere seggen *800.* Musquettiers/uyt-ghesonden onder het beleyt van *Roeland Standley,* die op het onversienste tot Graef Adolph ingevallen zijn/doot-slaende eñ quetsende veel Ruyterē van sijn Compagnije/ende haer af-nemende haren buyt. Graef Adolph heeft sich seer mannelijc verweert/onaengesien dat hy sijn wapenen niet aen en hadde/jae oock nae dat hy seer verwondet was. Doch eyndelijck is hy soo mack ende soo machteloos gheworden/ ende heeft der wonden soo vele ghecreghen/ dat hy ghevallen/ ende doodt ghebleven is/ hebbende neghen wonden/ doch maer eene die doodtlijck gheacht was/zijnde in de slincker borst. Als den alarm in d'ander Dorpen quam/daer de reste van de Ruyteren lach/soo heeft sich een yeder gespoedt om te Peerde te comen / ende Graef Adolph te gaen ontsetten: Maer als sy nae by het Dorp quamen/ soo saghen sy de Spaensche met den buyt daer henen trecken; sy zijn haer nae-gherent/ende hebbense op een vlack velt om-cinghelt: De Spaensche weerden haer wel eenen tijdt lanck / maer de Nassousche Ruyteren brachtense stracx in disordre / soo dat een yeder sach om een goet heen comen / het gheweere wech werpende: Daer wierdt haer den buyt wederom af-genomen / ende harer vele wierden aenghesnoert om ghevanckelijck in de garnisoenen ghebracht te worden: Maer als de Ruyteren de tijdinghe creghen/ dat Graef Adolph doodt gheslaghen was/soo wierden sy soo hels ende soo furieus/dat sy

(278)

SANTENIUM vidit pugnam committere acerbam
Nostros cum MAURIS eguites, ubi fortis ADOLPHUS
NASSOUII generis cadit ictu glandis atroci,
Iam Comitum gaudet MARS sanguine Nassoviorum.

[**1608.**] onder de Spaensche/ sonder ghenade of aensien van persoonen/ soo gheschoten ende ghehouwen hebben/ datter weynighe het leven van ghebrocht hebben. Graef Adolphs doode lichaem is op Niemeghen ghebracht/ende van daer op Arnhem/ alwaer het sijnen Heer-Broeder *Graef Ernst van Nassou,* seer eerlijc in de [**1608.**] groote Kercke heeft begraven laten/met gevolch van vele Edele/ende andere treffelijcke persoonen. Dese onse Neder-lantsche Tragedije moeste met het Edele Nassous bloedt verseghelt ende besloten worden.

Mortuus in portu est: At nos jactamur in undis:
MARS puerum instituit, MORS juvenem rapuit.

Uercondinghe van het twaelf-jarighe *Bestant,* met een cort verhael van de *Triumphen* hier over ghedaen/in *Aprili, Anno 1609.*

[**1609.**] **N**Ae datter wel twee jaren lanck van Vrede ofte *Treves* is ghehandelt gheweest: So isser eyndelijck/ nae veel disputerens/ tusschen de Ghedeputeerde van hare Hoocheden/ ende de Generale Staten der Vereenichde Nederlanden / ten over-staen van de Ambassadeurs der Coninghen van Vranckerijck/ Groot-Britannien/ Danemarck; ende der Chur en Vorsten Phals/ Brandenburgh/Hessen/ende Ansbach veraccordeert/ ghetroffen/ ende op den *IX.* dach *Aprilis* binnen Antwerpen besloten/onder-tekent/ende verseghelt eenen twaelf-jarighen *Trefues* ofte Bestandt / in *XXXVIII.* Articulen begrepen / by Philips den derden Coninck van Hispanien geapprobeert/geconfirmeert/ende geratificeert/voor so veel dese sake hem mocht rakē. Het is aen-merckens weerdich /dat de Gheunieerde Neder-landen den Coninck van Hispanien hebben afghesworen *Anno 1581.* in de maendt van *Iulio,* ende dat oock even in de selfde maendt *Anno 1609.* de Coninck van Hispanien die af-sweeringhe heeft gheratificeert.

De Articulen van den *Trefues* zijn t'Antwerpen voor het Stadt-huys af-ghelesen op den *XIIII. Aprilis;* Ende voor den Stadt-huyse in 'sGraven-Haghe [**1609.**] op den *XXI. Aprilis, Anno 1609.* Die ic hier niet en verhale/overmits de selfde in openen druck verveerdicht zijn in verscheydene spraken. Op den vijfden *Maij* is het twaelf-jarighe Bestant in alle Steden af-gecondicht / met tekenen van blijdtschap.

Op dat het publiceren ende af-lesen van dit Bestant met des te meerder aensien ende solemniteyt geschieden soude / soo wasser t'Antwerpen voor het Stadthuys ghemaeckt een seer magnifijcque stellagie/op de welcke ginghen sitten eenighe voor-nemene Heeren. Eer de af-losinghe ghedaen wierdt/soo wierter eerst met veerthien Trompetten gheblasen/de welcke ophoudende / so heeft yeder een met op-ghereckte ooren in stillicheyt gheluystert ende naeuwe toe-ghehoort/ wat den in-houdt der Articulen was.

Daer was verordineert / dat die van 'tCasteel al haer Gheschut af-schieten souden / so haest als de Articulen souden ghepubliceert zijn / d'welck soo stracx niet gheschiedende / so is de *Marquis Spinola* met eenen vollen loop derwaerts ghereden / ende heeft belastt dat het datelijck gheschieden soude / wiens ghebodt de Spaenjaerden moesten ghehoorsamen. Met dat

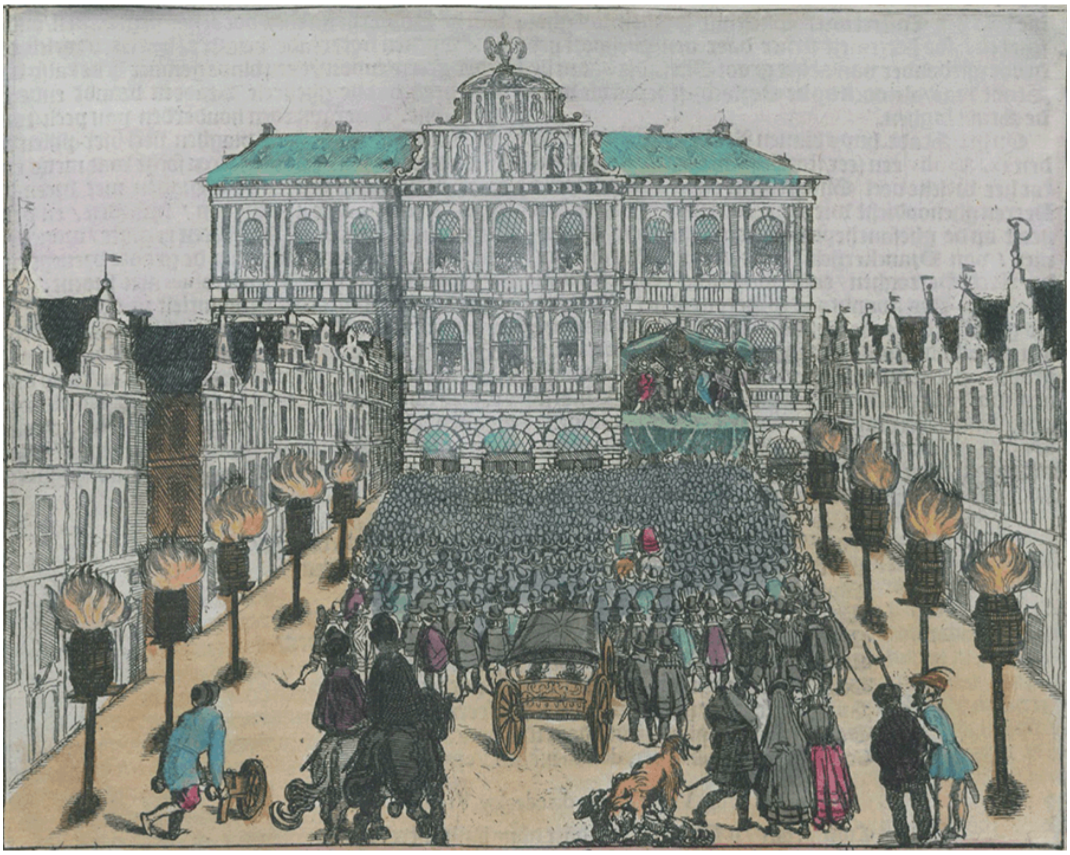

(279)

Componunt pacem REX, et SACER ORDO beatam
Annis bis senis, utinam DEUS ille Deorum
AEterna Belgis concedat faedere pacem,
Hoc precor illa dies velox affulgeat orbi.

[**1609.**] die van het Casteel haer Gheschut hadden los gheschoten/ soo heeftmen stracx daer aen ghehoort het groot ghedonder van al het groot Gheschut dat in de Stadt was/als oock op de Oorlochs-schepen die voor de Stadt laghen.

Op het Stadt-huys binnen Antwerpen wierdt op den *IX. Aprilis* een seer statelijck bancquet gehouden/ tot het welcke veel Gheestelijcke ende Weereltlijcke Heeren ghenoodicht wierden/daermen ghedroncken heeft op de ghesontheyt der Coninghen van Hispanien/ van Vranckerijck / van Groot-Britannien/ der Arch-Hertoghen/ende van Prins Maurits van Nassou. Des avondts is wederom al het Gheschut los gheschoten/ende wederom isser gheluydt geworden met alle de clocken der Stadt/ ende mede met de grootste clocke/die van vier en twintich stercke mannen moet ghetrocken worden eermense over halen can/die wel vier mijlen verde can ghehoort worden. De ses gheswporene Ghilden hebben seer triumphantelijck gheviert/ elck voor hare camere/ een yeder willende prijs en eere behalen. Alle de Capiteynen van de Borgerije hadden ooc eenen yegelijcken/onder [**1609.**] sijne wijcken sorterende/belastt te vieren/d'welck een yeder geern/ende met een blijde gemoet dede; also dat het scheen dat de gheheele Stadt in brandt ende in vyer stont. Daer wierden honderden van peck-tonnen aen-ghesteken/ daer vloghen veel vier-pijlen en fuseen door de locht/ende elck een socht wat nieus ende vermakelijcks voorts te brenghen met vreemde vuyr-wercken. De nae-buyren / vrienden / en verwanten noodighden malcanderen te gaste/droncken en cloncken/ alsoo betoonende de groote vreucht ende blijdtschap die haer desen *Trefues* aen-brocht.

Jn de Gheunieerde Provintien is oock over al vreucht en blijdtschap bedreven/met vyeren/schieten/ clocke-luyden/ maeltijden/ musiceren/ *&c.* Jn alle Kercken onder der Staten gebiedt staende/is op den *VI. Maij* ghepredickt/ ende met solemnele danck-segginghen Godt ghedanckt/ dat het bloedt-storten/ ende landt-verderven nu was op-houdende/ ende ghebeden dat dit Bestant mochte bestendich zijn en blijven.

Com' Bestant 'sPeys voor-bood / ghy meer dan wel-com zijt/
Wilt over Neder-landt/uw' vreuchden-vaen ontvouwen.
Ghy Lucifers Ghesant/Oorloch vermaledijt/
Moeder des onghelucks/vertreckt uyt ons' Landouwen.
Ghy hebt ons al te langh/uw' bitt'ren dranck ghebrouwen/
En door u wreede handt / vergoten 's Menschen bloedt.
Dus (overeenicht-volck/) schept eenen goeden moet/
Sy zijn te schand' gheraeckt/die u soo seere deerden:
Doch ten is niet gheschiedt/door uwe macht of goet/
Godt zy in d'Hemelen eer, den Menschen Peys op eerden.

VVensch om driederley Vrede.

Com'/com'/ o Vrede / com'/doet dijne blijd' intrede
Langhs Bestants clare baen/ in 'tnedrich Neder-landt/
De Wrake/Tyranny/en d'Ontrou van hier bandt.

[**1609.**] Laet Eendracht / Liefd / en Trouw / in-nemen hare stede. [**1609.**]
Maer du / o Vredes Godt / ons weder-sijdts in-plant
Den innerlijcken Vreed / die ons ghemeener handt
Van den tijdtlijcken leyd' / in dijnen eeuw'ghen Vrede.

Eenen anderen wensch-Dicht.

Peys / maer een' goeden Peys / verleen' in onse daghen/
O Heer / want die alleen / van dy her-comen moet.
Voor een nieu-oorloghe / voor heymelijck' aenslaghen/
En voor in-landtschen twist / ons Vader-landt behoet.

Nunc equidem pax est, At non fiducia pacis.

Hoe de Spaensche van der Staten Ruyteren te *Mvlhem* gheslaghen zijn / *Anno 1608.*

[**1608.**] **D**Oe beyder sijdts Gedeputeerde in den Hage noch handelende waren van het twaelf-jarige Bestant / so zijn de Spaensche ende der Staten Crijchs-lieden te *Mulhem* dapper aen malcanderen gecomen: d'welck aldus is toe-ghegaen. *De Heere van Marquette, Luytenant Generael van der Staten Ruyterije* te Arnhem residerende/sekerlijck gheadveert eert zijnde / datter een Convoy van den vyandt/sterck zijnde ontrent ses hondert Man / so te voet/als te peerde/met gelt op Lingen/Oldenseel/ ende andere plaetsen deser sijdts Rijns was gaende/jae dat het alreets den Rijn ghepasseert was/so heeft hy alle de Ruyterije uyt de omliggende garnisoenen verschreven op eenen benoemden dach te Aelten by Bredevoort by een te comen. Daer sijn late in der nacht ter bestemder plaetse by den Heere van *Marquette* gecomen de Ritmeesters *Schmelsijnck, Brochum, Batenborgh, Paigny, Lambert,* ende *Boyer* Lutenant van *Sir Robert Sicil,* met hare Ruyterije/ sterck zijnde in alles ontrent seven hondert goede wel-gemonteerde Ruyters/die in den morghen-stondt vroech voor den dach [**1608.**] recht nae Dorsten gemarcheert zijn / eenige Ruyters voor uyt schickende / op datter gheen advertissement uyt Dorsten aen den vyandt en soude ghedaen worden. Van daer is *Mons de Marquette* met de Ruyteren voorts over de Lippe ghetrocken/ ende hy is op des vyants track ofte spoor ghecomen/ende heeft het selfde gevolcht in aller diligentie. Maer overmidts haer den duysteren nacht over-viel / soo hebben sy vijf ofte ses uyren lanck gepaystert: voorts marcherende zijn sy gecomen aen een Brugge/die de byant afgebroken hadde/so dat der Staten Ruyteren met groote moeyte de Riviere ghepasseert zijn / ende sy hebben vernomen/ dat de vyant te Mullem lach/ om hem te refresseren/ in het weder-keeren nae den Rijn over al de Boeren geplundert ende berooft hebbende / ende met veel buyts geladen zijnde. De Heere van *Marquette* op alles goede ordre ghestelt hebbende / ende elck een tot wel doen vermanende/ is recht op Mullem ghemarcheert. Dichte aen den vyandt ghecomen zijnde/heeft

[**1608.**] *Mons de Marquette* den alarm ghegheven/onse *avant-guarde* heeft op de gene die den in-ganc van het Dorp bewaerden/ghechargeert. Met dit eerste treffen zijnder eenighe doodt ghebleven / ende onder andere den Luytenant van Graef Hendrick van den Berge/ende de vyandt is t'samen ghejaecht ende ghedreven tot op het Kerck-hof ende in de Kercke. Aen onser sijde is in dit eerste aen-treffen een Cornet doot gebleven/ende Capiteyn *Lambert,* Luytenant van de Compagnie van *Prins Hendrick van Nassou,* is de handt in stucken geschoten/ ende daer zijn noch eenighe Ruyteren ghequetst. De vyandt meynde op het Kerck-hof ende in de Kercke vry te wesen/het scheen oock onmoghelijck dat de Ruyterije die plaetse soude connen forceren/ want de Kercke leyt op eenen bergh/ende den Kerck-hof is rontom bemuyrt. De Heere van *Marquette* heeft voor eerst het Kerck-hof rontom in goede ordre met de Ruyterije om-cingelt / eñ hy heeft de Harquebusiers doen af-sitten/ ende den vyant van allen canten doen bevechten; maer men heeft aldus die plaetse niet connen vermeesteren. De Heere van *Marquette* gheresolveert/zijnde den vyandt/nu hy hem besloten hadde /niet te laten ontcomen / heeft ghedaen al wat eenen cloecken Oversten betaemt/ rontom her rijdende/ende sijn volck tot cloeckheyt vermanende: Ende hy heeft dit *Stratagema* ghebruyckt/ dat hy ettelijcke huysen/aen en in den muyr van het Kerc-hof staende/ seer bequamelijc voor windts in brande liet steken/so dat den roock den vyant in d'oogen vlooch/ende 'tgesichte verblindde. De Ritmeester *Brochum* (van eenen Huys-man hem een bequame plaetse gewesen zijnde/ ende die wel besichticht hebbende /) is selfs van sijn Peert getreden/ende hy is met sijne Ruyteren te voet [**1608.**] so cloeckelijck op den vyandt aengevallen/dat hy nae langhe vechten/ eenen in-ganck van den Kerck-hof vechtender hant heeft ingecreghen: Sijne Ruyteren/ als oock vele van d'andere Compagnien/ zijn hem stracx gevolcht/ende zijn tot den vyandt in de Kercke inghevallen/die siende dat de canse verloren was/sich heeft over-gegeven in handen van der Staten volck/ bedingende alleen/datmen Quartier houden/eñ haer voor rantsoen soude los laten/d'welck haer belooft/ ende gehoudē is/al hoe wel met groote moeyte/want onse Ruyteren waren soo hittich/dat sy het al souden doot geslagen hebben/ten ware dat het *Mons de Marquette* ende de Ritmeesters met gewelt tegen-gehouden ende verhindert hadden/ niet willende hare belofte breken. Hier hebben der Staten Ruyteren goeden buyt gecregen/want sy hebben in de Kercke ghevonden wel twee hondert sadel-Peerden/ ende ontrent vijfhondert Man/ daer warender over de seventich van den vyant doot gebleven/onder de welcke waren de Luytenants van Graef Hendrick/ende van Graef Adolph van den Berge/met noch andere Luytenants eñ verscheydene Officieren. De Heere van *Marquette,* ende de samtlijcke Ritmeesters/hebben goet ghevonden/alle de gevangens te laten gaen/gevanckelijc mede nemende alleen *Don Cornille Dicol* een Yris Capiteyn/ die dit volck leydde/ ende alle de principale Officiers / die voor der Soldaten rantsoen borghe bleven. *Mons de Marquette* heeft de ghevanghene te Arnhem ghebrocht / alwaer haer rantsoen volcomelijck is betaelt gheworden/ende sy zijn vry ghelaten.

Hic desinunt lusus bellici in Belgio.

Dus langh heeft *Mars* gheraeft/dus langh heeft hy ghebrult/
Nu eyndicht sijn ghenoecht/ 'tbloedt-bat is nu vervult.

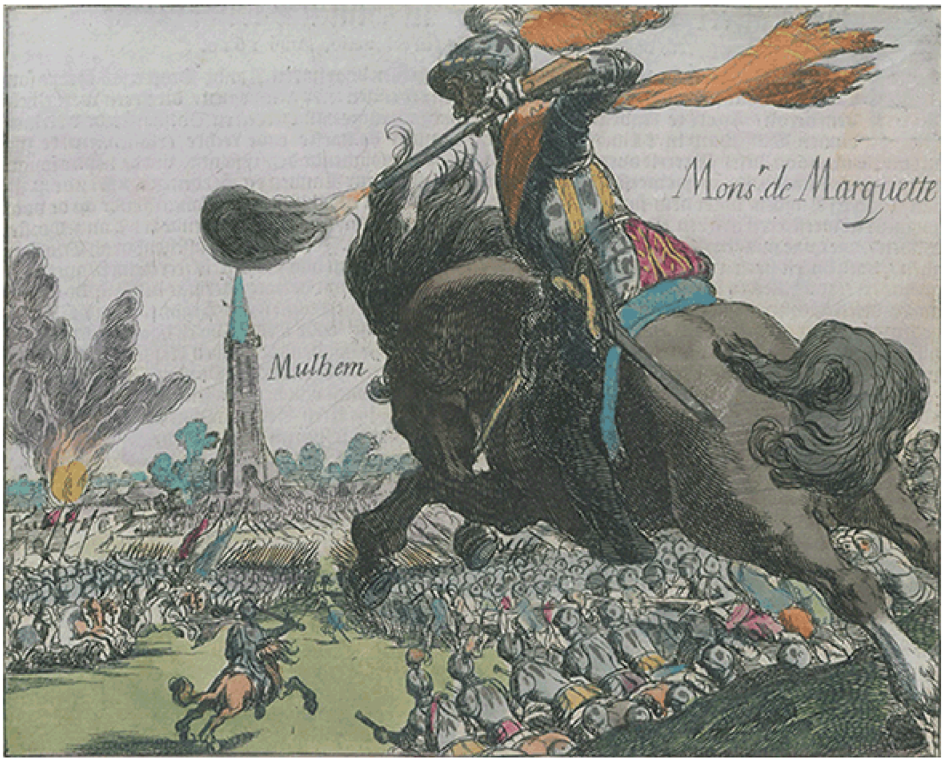

(280)

Hispanus miles quem magna superbia vexat,
Innocuos populos armis torquebat iniquis,
Non tulit hoc Marquette potens, fatalibus armis
MULHEMIUM sequitur MAUROS, multosqʒ trucidat.

Het Casteel *Bredebent* in Gulicker-landt wordt beleghert/doch wederom verlaten/in *Februario, Anni 1610.*

[**1610.**] **H**Ans Wilhelm Hertoge van Gulick/Cleve/ Bergh/ Grave van der Marck ende Ravensbergh/ Heere te Ravesteyn/ *&c.* is binnen Dusseldorp in 'tLandt van Cleve den *xxv. Martij 1609.* deser Weerelt overleden/ gheen kinderen nae-latende. Hy is gheweest een rijck Heere van Land en Luyden/maer arm-sinnich. Hy is gehoulijckt geweest/eerst aen een Marc-Gravinne van Baden / daer nae met een Hertoginne van Lottringhen/ doch hy en heeft noyt Kinderen by de selfde gheprocreeert. Alles te verhalen wat stracx nae de doodt deses Vorstes in sijne Landen ende Heerlijckheden gepasseert is/ware veel te lanc: Jck salder hier alleen een cort verhael van doen/om den Leser aen te wijsen den oorspronck van den Gulickschen Crijch.

Nae de doodt van Hans Wilhelm Hertoghe van Cleve / *&c.* pretendeerden ende contendeerden de Ceur-Vorst van Brandenburgh/ ende Philips Lodewijck Phals-Grave van Nieborch/dat haer de erffenisse deser Vorstendoemen ende Landen was toecomende/ja elc een van haer meynde dat hy de naeste daer toe behoorde te wesen. Hier over is eenen vriendelijcken dach gehouden op het Slot *Hamborgh,* daer *Mauritius* Landt-Grave van Hessen/ ende verscheydene Vorsten/ Graven/ ende Rechts-gheleerde by een quamen. Dese vergaderinghe is onvruchtbaer af-geloopen / ende daer is eenen anderen bestemt binnen *Dortmond,* alwaer nae veel disputerens eyndelijc besloten is op denlaetsten *Maij,* dat dese beyde Vorsten ghelijckelijck de regeringhe der Landen aen-nemen souden/ tot dat met ordre ende in der vriendtschap hier anders in ghedaen soude wesen/ ende dat sy door alle de Vorstendomen reysende/in alle Steden de Overicheden ende Ondersaten souden doen sweeren/ dat sy dien voor haren Landt-Vorst ende Heere souden [**1610.**] erkennen ende aen-nemen/ die in een wettelijcke vergaderinge van Heeren en Vorsten soude verclaert worden de naeste ende rechte erfghenaem te zijn. Achter-volghende dese resolutie/zijn de beyde jonghe Vorsten deur Landen en Steden geveyst/ende sy zijn over al wel ende blijdelijc ontfangen/ende op de voorverhaelde conditie besworen/ ende tot Lant-Vorsten aengenomen. Johan van Ruysschenburgh Drossaert ofte Amptman van Gulick/is secretelijck/met weynich andere/uyt de vergaderinge der Landt-stenden nae Gulick vertrocken/de Stadt ende het Slot vermeesterende/ende Crijchs-volck daer in brenghende/ ende dat in-houdende voor den Keyser / ende sich stellende tegen de vereenichde Vorsten. Dit is cortelijck den oorspronck van den Gulickschen Crijch.

Leopoldus Arch-Hertoghe van Oosten-rijck/ Bisschop van Presburgh/ Straesburgh/ende Passou/ Broeder van den Arch-Hertoghe Ferdinand van Greets/is stracx van den Keyser afgeveerdicht/ ende in het laetste van *Iulio, Anno 1609.* te Gulick aengecomen/met hem brengende des Keysers Heraulten met citatie ende daginge/dat alle die op de Vorstendoemen Gulic/Cleef/Bergh/*&c.* yets te pretenderen hadden/ voor sijne Keyserlijcke Majesteyt verschijnen souden: Ende dat hy *interim* den Arch-Hertoghe *Leopoldum* hadde afghesonden/ als sijnen oppersten Commissaris/om aldaer te resideren/ende alles te doen/als of hy daer selfs tegenwoordich ware. *Leopoldus* heeft de Stadt Gulich met groote neerfticheyt gesterckt/ende hy heeft een Clooster voor Gulich liggende beschanst/ soeckende daghelijcx *plus oultre* te gaen. N. Palland een Gulichs Edel-man/ die daer te vooren de Arch-Hertogen gedient hadde/heeft sijn huys Bredebent/

(281)

Magnanimo fuerit LEOPOLDI corpore virtus
Quanta, feret multo Bredebentum milite cinctum,
Obsidione viros solvit, licet ipse COMES SOLMS
Obstitit, hyberno qui sydere causerat urbem.

+ recht over Linnigh op de Roer gelegen/*Leopoldo* vrywillich over-ghelevert/nae dat hy hem in dienst van den Ceur-Vorst Brandenborgh begeven hadde/van den welcken hy oock wel onthaelt ende ghetracteert was geweest. *Leopoldus* heeft op het huys Bredebent sterck garnisoen gheleyt / d'welck stracx/als oock het garnisoen van Kalckhoven by Aken/ rontom her ten platten lande groote schade ende verderfheeft aengerichtt/ ende de wegen/staten/ ende passagien over al onvry ghemaeckt. Hier door is de Grave Frederick van Solms/ een van der Vorsten Crijchs-Overste/ veroorsaeckt gheweest Bredebent in *Februario 1610.* te gaen belegheren/daer voor brengende sodanich een Legerken als hy des maels conde by een crijgen. *Leopoldus* en soude dit Casteel niet geern verlaten noch verloren hebben/ als hem seer wel gheleghen zijnde. Daerom als hy van den Arch-Hertoghe *Alberto* eenich Crijchs-volck/soo te voet als te peerde/uyt Brabant gecregen hadde / soo heeft hy een resolutie genomen Bredebent te gaen belegheren/ nu connende in't velt brenghen twee duysent Man te voet / ende ses Compagnien Ruyteren. Hy is eerst comen ligghen in een cleyn Bosschelgen nae by Bredebent/by sich hebbende [**1610.**] vier stucken grof Geschut. Wetende dat de belegerde gebreck van pulver hadden/heeft hy drie hondert Soldaten/ yeder met een sacxken pulvers gheladen/in eenen duysteren nacht/(geleydt zijnde van eenen Boer/die beloofde dat hy dit volck door het moras den wech wijsen soude/) meynen daer binnen te brenghen. Maer de belegheraers zijn dit wijs gheworden/ ende sy hebben eenighe deser pulver-draghers doodt gheslaghen/ eenighe ghevanghen/ de reste in de vlucht ghejaecht. Desen aen-slach *Leopoldo* ghefalieert zijnde/heeft eenen aen-val ghedaen op de belegheraers/die haer soo wel geweert hebben/ dat *Leopoldus* ontrent twee hondert Mannen verloren hebbende / moeste af-trecken/latende Bredebent noch beleghert. Maer alsoo des maels der Forsten macht niet genoechsaem en was om Bredebent met gewelt aen te tasten / ende het seer onbequaem weder was/daghelijcx soo seere reghenende/waeyende/en stormende/als het in langhe jaren ghedaen hadde/so heeft de Grave van Solms moeten op-breken/ ende sijn volck in garnisoen brenghen.

+1610

Hoe de Walen te *Reckvm* gheslaghen worden van den *Vorst Christiaen van Anhalt, Anno 1610.* den eersten *Maij.*

[**1610.**] **R***Icher* schrijft insijn Boeck ghenoemt *Suitte de l'Historie de la paix f. 518.* dat de *Vorst Christiaen van Anhalt* uyt den Haghe comende / by sich ghehadt heeft *Graef Hendrick Frederick van Nassou,* met malcanderen reysende van Niemeghen op Dusseldorp. Sy hebben vernomen/ datter op een Dorp by Mastricht vier Compagnien Ruyteren/ende een Vaendel Soldaten van *Leopoldi* volck/ laghen/ meest Walen zijnde. De Vorst van Anhalt ende Graef Hendrick hebben in der haeste een goet deel Waghens doen verboden/ op de welcke sy [**1610.**] eenighe Vaendelen Soldaten setten/ ende namen eenighe Vanen Ruyteren mede / met de welcke sy in aller ijl/ doch voorsichtelijck/ ghetrochen zijn / om dese Walen te vernestelen: Sy hebbense onversiens in-ghevallen / ende vele doodt gheslaghen/doch verre den meesten deel / immers wel tot vijfhondert toe/ vluchtten in het Clooster te *Reckum* nae by Mastricht gheleghen/ daer sy haer ter weere stelden / hoopende dat sy haest ontsett crijghen souden: Maer de Vorst

(282)

HENDRICUS FREDERIX forti de stirpe creatus
AURIACÂ, quam trux DELPHIS maotârat IBERUS,
Praemia RECCUMII solvit perdigna scelestis,
Cum DUCE ANHATINO, sic sic dabit indole dignum.

[**1610.**] van Anhalt eñ Graef Hendrick vielē haer so mannelijc eñ so dapperlijc aen/dat sy niet lange en condē tegenweere bieden: Gheduyrende ditghevecht / heeft de Vorst van Anhalt het Clooster aen brant doen steken/ so dat haerder vele zijn verbrandt / vele doodt geslagen/eenighe gevangen/weynige levendich ontcomen.
[**1610.**] Daer warē noch eenige cleyne troupen van *Leopoldi* Crijchs-knechten die hier en daer in het velt hielden/ welcke oock meesten-deels van de Anhaltsche zijn aen-gherent / gheslaghen ofte verstroyt.

Sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits treckt nae het Landt van Gulich / ende stelt sijn Crijchs-volck in slacht-ordre by Nuys / den *xxv. Iulij, Anno 1610.*

[**1610.**] **G**Helijck ick te vooren geseyt hebbe/ N. Ruysschenburgh Amptman van Gulich / secrete intelligentie met den Keyser ende Arch-Hertoghe *Leopoldo* hebbende / is secretelijck uyt de vergaderinge der Landt-Stenden gescheyden/ende hy heeft de Stadt ende 'tCasteel Gulich in-ghenomen ende in-ghehouden voor den Keyser / sich stellenden. teghen de Vereenichde Vorsten ende Landt-Stenden. De Stadt is gheleghen op de Riviere Roere/ die te Roer-monde in de Mase loopt / het is een proper Stedeken/ vier mijlen van Aken/ seven van Mastricht/ ende ses van Colen gheleghen/ ende heeft een schoon Casteel/ gheachtt soo sterck te wesen als eenich Casteel in gantsch Neder-landt.

De Vorsten van Brandenburgh ende Nieuburgh siende / datmen haer socht te turberen in haer recht/ ende al-bereyts in-ghenomene possessie/soo hebben sy verscheyden malen hare Ghesanten aen sijne Keyserlijcke Majesteyt ghesonden / om hem te informeren van de gherechticheyt harer saken / te ghelijcke sijne Keyserlijcke Majesteyt biddende / haer te willen laten in de vreedsame besittinghe harer Erf-Landen. Doch desen onaenghesien/ heeft de Keyser een derde Mandaet te Ceulen laten aen-slaen / van date den elfden *Novembris Anni 1609.* in de Acht doende de Vorsten Brandenburgh ende Nieuburgh / ende met haer acht en veertich persoonen van *qualite,* so Edellieden/ [**1610.**] als andere. De Vorsten hebben ten derden male hare ende harer ondersaten onschult aen den Keyser gheschreven ende over-gesonden / appellerende *à Caesere male informato, ad melius informandum, et à Commissario ad committentem,* eñ te ghelijcke haer recht stellende ende haer beroepende op alle de Ceur-Vorsten / Princen / ende Stenden des Rijcks. Maer als de Vorsten saghen ende bevonden / dat al haer remonstreren/schrijven ende besenden te vergeefs was/ de Arch-Hertoghe sich alle daghe / op den name des Keysers / meer ende meer versterckende / soo hebben sy noodtsakelijck gheachtt / ghewelt met ghewelt te weder-staen: Tot welcken eynde *Vorst Christiaen van Anhalt* is af-gheveerdicht aen de Coninghen van Vranckerijck ende Groot-Britannien / aen de protesterende Duytsche Vorsten/ als oock aen de Edele Hooch-Moghende Heeren Staten der Vereenichde Neder-landen / om hulpe ende by-stant van volck en gelt / die haer de selfde promptelijck belooft ende toeseyt hebben.

De Coninck van Vranckerijck was seer besich ende neerstich in het bevoorderen van de sake der Vorsten/ ende maeckte groote ghereetschap ter oorloghe/ Hy was gheresolveert in eyghener persoon sich op desen tocht te begheven/ ende soo voorts in Neder-

(283)

Caesaris armatas acies, dirasqʒ phalanges,
Italiae sensere Duces, Galliqʒ tulêre,
At sic MAURITII copias, Batavasqʒ cohortes,
Viderunt Comites Germani, sensit IBERUS.

+ landt te comen. Maer wel machmen segghen/*Homo proponit, Deus disponit: De Mensche neemt hem wat voor, maer het staet in de handt des Heeren hoe het uytgaen sal.* Den *XIIII. Maij Anni 1610.* is desen treffelijcken ende strijdtbaren Coninck vermoordt binnen Parijs/ sittende in sijnen Coets-waghen/ met twee steken die de Moordenaer hem ghegeven heeft onder de craghe/soo diepe penetrerende / dat den punt van het mes des Conincx herte soo ghequetst heeft/dat hy ter naeuwer noodt levendich op sijn huys *Louvre* is connen ghebracht worden/ alwaer hy datelijck den geest ghegheven heeft/tot groote bedroeffenisse sijner ondersaten/sijner vrienden ende bontgenooten. Doch cvenwel isser nae veel deliberatien / by den jonghen Coninck / *Loys de XIII.* by de Coninginne-Regente/ ende by de Princen/ gheconsenteert/ dat den tocht by den over-ledenen Coninck verordineert tot dienst der Vorsten van Brandenburgh ende Nieuburgh / sijnen voort-ganck nemen soude. By hare voorighe resolutie zijn oock ghebleven de Coninck van Groot-Britannien/de Gheconfedereerde Vorsten van Duytschlandt / ende de Edele Hooch-Mogende Heeren Staten der Vereenichde Neder-landen. *De Vorst van Anhalt,* een seer doeck/strijdtbaer/wijs/ende voorsichtich Prince/was by de geconfedereerde Princen ende Vorsten vercoren ende ghestelt tot Velt-Overste des Leghers/om de Stadt ende 'tCasteel Gulich te gaen belegheren / ende *Ioncker Iohan van Dorth, Heere van der Horst ende Pesch,* was Commissaris Generael van 'tgantsche Legher. Doch sijne Vorstelijck Doorluchticheyt heeft sijne Princelijcke Excellentie Graef Maurits van Nassou versocht ende ghebeden/ dat het hem woude ghelieven tot bevoorderinghe deser goede ende billicke sake/ in eyghener persoon met het [**1610.**] Neder-landtsche secours derwaerts te comen/ om desen Crijch/ nae sijn wijs ende cloeck verstant/ te helpen beleyden: Daer toe of wel de Heeren Staten in het eerste niet seer gheneycht en waren/ nochtans siende dat sijn Princelijcke Excellentie seer begeerich was de Vorsten ende hare goede sake te helpen mainteneren/soo zijn sy ten laetste te vreden gheweest/dat sijne Excellentie den Vorsten desen tocht te ghevalle doen soude/die op alles ordre ghestelt hebbende/met de Enghelsche/Fransche/Schotsche/ ende Nederlandtsche troupen uyt Neder-landt nae Gulich ghemarcheert is/ende hy is den *XXV. Iulij* met de selfde ontrent Nuys ghecomen/ sterck zijnde hondert en dertich Vaendelen Voet-volcx/ over de twee duysent Ruyteren/ veel grof Gheschutt/ ende wel duysent Waghens. Als de Duytsche Vorsten te Nuys by sijn Excellentie ghecomen waren/ soo heeft hy al dit volck in batalie ende in schoone slacht-ordre gebracht/ tot groote verwonderinghe der Vorsten/ ende aller Menschen die het ghesien ende aen-schout hebben. Des middaechs heeft sijn Excellentie binnen Dusseldorp met de Vorsten mael-tijt gehouden. Doe hy des nae-middaechs in het Legher gecomen was/so was hy haest in perijckel sijnes levens geraeckt/door dien dat eenighe Waghens met sestich tonnen busse-poeder gheladen/ aen brandt ghecomen zijn/ daer hy niet wijdt van en was/ daer wierden met den slach doodt gheslaghen veertich Soldaten/ ende vele ghequetst. Doch Godt de Heere/ des hy ghelooft moet zijn/heeft sijn Princelijcke Excellentie voor schade bewaert/ om den Landen noch meerdere diensten te doen.

+1610

Belegheringhe ende veroveringhe der Stadt ende Casteel *Gvlich, Anno 1610.*

[**1610.**] **D**En *XXIX. Iulij* is sijn Excellentie met sijn Legher voor Gulich ghecomen/ sich voegende by het Legher der Vorsten Brandenburgh ende Nieuburgh/ doch elck sijn Quartier appart hebbende. Stracx heeft sijn Excellentie ordre ghestelt om te approcheren/ ende op het maken van batterijē/sonder aen te sien ofte te vreesen het geweldich ende menichvuldich schieten uyt het Casteel. Jn gevalle dat de Marquis *Spinola,* als van weghen den Keyser/hadde willē ergens eenen in-val doen/om sijn Excellentie te diverteren ofte van Gulich af te trecken: Soo isser goet ghevonden/ dat sijn Ghenade Graef Wilhelm van Nassou met eenighe Vaendelen Voet-volcks aen Schencken-schanse soude blijven ligghen/ om te doen wat de noodt ende gheleghentheyt verheysschen souden. *Binnen der Stadt ende Casteel was Gouverneur Iohan van Ruyssenborgh, Heere van Rhasett, Ampt-man van Gulich, ende Colonel van een Regiment Duytsche Soldaten,* die sijn uyterste devoir ghedaen heeft/ om de Stadt ende 'tCasteel te verweeren/ende te verwaren voor den Keyser. Den tweeden *Augusti* heeft sijn Excellentie met vier halve Cartouwen een proeve ghedaen wat hy met schieten soude connen uyt-richten: Maer nae eenighe voleen bevindende/dat de muyren des Casteels so hart zijn/ dat hy weynich ofte niet met schieten conde uyt-richten/ soo heeft hy op-ghehouden. De Hertoghe van Brandenburgh/die met vier en veertich Vaendelen Voet-volcx/ ende acht Cornetren Peerden aen d'ander sijde van de Stadt lach/heeft op den vierden *Augusti* oock een proeve met acht stucken Gheschuts gedaen/ maer hy heeft oock bevonden/ dat het te vergeefs was/daerom liet hy het schieten oock blijven: Ende daer is goet gevonden/dat men met de approchen soo seere spoeden souden alst mogelijck ware/om+ aen het mineren te moghen comen. Jn het approcheren ismen soo vlijtich gheweest/dat de belegeraers den vijf den *Augusti* soo nae onder de Stadt +1610 geraeckten/dat sy ende de belegerde malcanderen met Musquetten conden begroeten ende af-reycken. Die van binnen siende datnien hare halve mane seer was naderende/soo hebben sy de selfde gemineert ende springhen laten/ doch te vroech/ alsoo dat sy maer eenen Man daer mede beschadicht en hebben/ ende sy verloorender neghen Man mede. De belegheraers hebben corts daer nae dese halve mane vermeestert ende inghenomen/ ende sy zijn daer mede in de Stadtsgrachten ghecomen. De *Baron Peter van Sidleniski,* Wacht-meester van het gheheele Legher/ ende Gouverneur van den Grave/een cloeck/wijs/nuchteren/ arbeydtsaem Man/die de Neder-landen langhe tijdt seer trouwelijck gedient hadde / rijdende van het eene Quartier nae het andere / is met een grof Gheschut het been afgheschoten/daer aen hy ghestorven is/seer beclaecht van sijn Excellentie ende yeder Man/ met dese selfde schente wierdt ghetroffen het Peerdt daer de Vorst van Anhalt op satt / d'welck onder hem doodt bleef/maer hy selfs onbeschadicht. Den *XIIII. Augusti* hebben der Staten Soldaten den belegerden noch een halve mane af-ghenomen/uyt de welcke de belegherde met schieten in het Legher veel schade gedaen hadden: Doch sy hebben de selfde stracx wederom verlaten/bevindende dat sy onder-graven ende ondermineert was/ maer stracx daer nae los brekende/ en heeft sy gheen quaet ghedaen: Des nachts te elf uyren hebben de belegeraers dese Schanse/geen teghen-weere vindende/wederom in-ghenomen ende in ghehouden. Terwijle sijn Excellentie ende de

[**1610.**] Vorsten vast besich waren om Gulich te benouwen ende te bedwinghen/ soo zijn op den *XX. Augusti* de Fransche troupen in het Legher aen-ghecomen/ onder het beleyt van den *Mareschal de la Chastre:* Het hadde den name dat sy thien duysent Man te voete sterck waren/ ende thien of twaelfhondert Ruyteren/by sich hebbende vier metalen Velt-stucken/met de welcke hy de belegherde/ soo haest als hy in sijn Quartier aen de Roer gecomen was/begroett heeft. Den *XXII. Augusti* hebben de belegherde dapper gheschoten/ om te beletten het voort-brenghen der Galderijen/doch al te vergeefs. Den *XXIII. Augusti* hebben die van buyten wel met twee duysent Mannen in de approchen ghearbeydt/ op de welcke die van der Stadt twee uyt-vallen deden/ met schade van beyden sijden. Eyndelijck zijn de Vorsten ende sijn Excellentie met verscheydene galderijen in de Stadts-grachten ghecomen/waer op die van binnen met halve Cartou ysers ende vyer-werck dapperlijck wierpen/ ende groot ghewalt deden/ maer te vergheefs/ men quam haer al naerder ende naerder / oock eyndelijck in hare muyren/ doch met groote moeyte / alsoo sy van harde keselinghen als in een ghegoten waren. Daer waren oock batterijen veerdich /om met *XXXVI.* stucken Gheschuts van heel nae by de Stadt ende het Casteel te beschieten.

Die van binnen haer in desen staet vindende/ ende siende datter gheen ontsett voor handen en was/ soo zijn sy ghenootsaeckt gheweest appoinctement te versoecken/ d'welck (ten aensien van den Coninck van Vranckerijck) in de Tente van den *Mareschal de la Chastre* ghemaeckt is/ op dese Articulen: Dat die van Gulich souden behoudē in haer geheel de Rooms-Catholijcque [**1610.**] Religie. Dat de Gouverneur met al het Crijchs-volck onbeschadicht souden uyt-trecken/ met hare wapenen/peerden/en baggagije/met slaende Trommels/vlieghende Vaendels/brandende lonten/en coeghels in den mondt. Dat oock alle de Dienaren ende Officieren *Leopoldi,* ende wie het beliefde/ souden moghen vertrecken. Dat de Magistraet ende Burgheren hare Privilegien souden behouden. Alle ghevangens in der Stadt en Casteel los te laten sonder rantsoen/midts betalende verteerde costen. Jndien de Gouverneur binnen drie maenden den eedt van ghetrouwicheyt den Vorsten quame doen / soo soude hy her-stelt worden in het ghebruyck van alle sijne goederen. Jn dit verdrach was mede begrepen het Slot *Bredebend.* Op dese conditien is den tweeden *Septembris 1610.* Gulich ende Bredebend over-ghelevert in handen van de Vorsten. Wt Gulich zijn ghetrocken ontrent sesthien hondert Mannen/ ende uyt Bredebent hondert en tachtentich. Binnen Gulich zijn ghevonden veertich tonnen polvers/ende *XXIII.* so groote/als cleyne metalen stucken Gheschuts. So haest als Gulich verovert was/so zijn de Francoysen vertrocken/haren last eñ commissie niet wijder streckende. Die vertrocken zijnde/so isser ordre gegeven de loop-graven te flechten/ ende den Oversten *Schoonborgh* is by provisie Gouverneur daer binnen gestelt. Dit alles gheschiedt zijnde/ heeft sijn Excel. de amunitie eñ het geschut t'schepe laten brengen/eñ hy is na beneden gereyst/by al de weerelt groote eere eñ roem behaelt hebbende/ dat hy in weynich dagen meer als een maent/sulc eē stercke vestinge vermeestert hadde.

eXpVgnat IVLIae robVr VI MaVrItIVs DVX.

(284)

IULIACUM mihi testis erit, quid belliger armis
MAURITIUS valeat, referet NEOBURGUS, etille
Brandenburgensis quibus, exoptantibus illa
Accidit obsidio, GALLO veniente cadebat.

Hoe de *Marquis Spinola* met sijn Heyr-leger gecomen is in de Uorstendoemen Gulich / Cleve / Bergh / innemende *VVESEL*, ende veel andere Steden. Midtsgaders watter tusschen beyder sijdts Leghers ghepasseert is inde maenden *September, October, November, Anno 1614.*

[**1614.**] **I**Sser yemandt in alle dese Landen die *ex Astris*, ofte uyt den loop des Hemels toe-comende dinghen weet te voor-segghen / soo meyne ick dat het mijnen goeden vriendt *Doctor Nicolaus Mulerius* is.

Hier te verhalē hoe wel dat hy de waerheyt getroffen heeft de naest-voorgaende jaren/dat ware te lanc ende buyten propoost. Van de Krijghen deses jaers heeft hy aldus gheprognosticeert: *Mars gaet te wercke, hy briescht ende beert luyde, hy craeckt soo verveerlijck, datmen hem uyt Indien in Spanien hooren can, sommighe sullen oock banghe wesen voor onse Nederlandtsche Treves: Sy soude alreets vergaen, ten ware sake, datmen een olye-verwe daer op gheleyt hadde, in Roos-olye ende Lelie-olye ghemenght.* Ende daer nae schrijft hy aldus: *Ick en hebbe gheen goet behaghen, dat Sol ende Saturnus nu t'samen in het moort-gat knicke-bollen: Sy en brouwen niet goets. Ist sake dat Plinius altijdt met de waerheyt calt, soo en is dit oock geen leughen, daer hy schrijft, datter een volck in Indije soude zijn, daer de Vrou-lieden hare Kinderen halen in haer vijfste jaer, ende sy sterven voorts van ouderdom in haer achtste jaer. Misschien dat onse Vrou-Treves uyt dat gheslachte is. VVy moghen Godt bidden dat hy haer stercken wil, ende een lanck leven gunnen in goede ghesontheyt: Ende haer twee Peet-ooms oock bewaren.* Wat dese parabolen beduyden/verstaen alle verstandighe wel. Ick sal nu in het corte gaen verhalen watter in den nae-somer deses jaers ghepasseert is / daer uyt een yeder lichtclijck sal connen mercken / dat onse *Treves* desen Somer aen eenen sijdenen draet ghehanghen hebben / ende noch zijn hanghende / die al voor lanck in stucken soude zijn / ten ware dat de beyde Velt-Overste (teghen de natuyre van *Martis* Kinderen) [**1614.**] so scrupuleus waren geweest om den maechdom van *Ioffrou Treves* ongheschendt te bewaren. Al goet tijdt in den voor-somer heeftmen wel gheweten/ datter veel volcx in het Oosten-rijcksche Neder-lant/ ende in de benabuyrde Landen wierdt aengenomen/ van die Heeren/ die men wel weet dat de Gheunieerde Neder-landtsche Provincien niet gunstich en zijn. De Edele Hooch-Mog. Heeren Staten en sliepen oock niet als sy sulcks hoorden / insonderheyt so heeft *Prins Mauritius van Nassau* een ooghe in't seyl gehadt/ ende heeft sich (tot voor-deel der Vorsten Brandenburch ende Nieuburch) by tijdts versekert van het stercke Casteel Gulich / wel wetende dat de oude wel ghesproken hebben / *Praestat praevenire quàm praeveniri.* Welcke voorsichticheyt de Coninghen van Vranckerijck ende Groot-Britannien gheapprobeert ende gelaudeert hebben. De Hertoghe van *Nieuburch* dese tijdinghe crijghende / is daer over seer verstoort gheworden/ ende hy heeft sich stracx meester ghemaeckt van *Dusseldorp*, sterck garnisoen daer in legghende/ ende de Stadt met nieuwe bolle-wercken versterckende: Ende hy heeft de Brandenburchsche Raden/ ende andere Officieren / die des maels te *Dusseldorp* waren/ in arrest ende versekeringhe ghehouden.

Den *10. Iunij* isser binnen *VVesel* een by-een-comste ghehouden over dit gheresene misverstant / alwaer nevens de Brandenburchsche ende Nieuburchsche Ghesanten / oock verschenen zijn des Ceur-Vorstes van *Cuelen*, ende der Ed. Hooch-Mog. Heeren Staten der Gheunieerder Provincien Ghedeputeerde: Maer sy zijn onvruchtbaerlijck gescheyden. *De Phals-*

Grave Nieuburch heeft al goet tijdt tot sijn voordeel assistentie ghesocht ende ghevonden / by sijnen Swagher den *Ceur Vorst van Cuelen*, by den *Arch-Hertoge Albertum*, ende andere Paepsche Vorsten / hem nu wel gheneycht zijnde / overmidts hy op den XV. Mey de Lutersche Religie af-ghesworen/ende de Paepsche aen-ghenome hadde / tot groot hert-seer sijnes vromen ouden Vaders / ende tot groote bedroeffenisse van veel vrome Lutersche. Ettelijcke weken hier nae heeft de *Marquis Spinola* een groot Legher (daer van nochtans den roep grooter was/als de daedt) by een vergadert / bestaende eens-deels uyt des Arch-Hertoghen *Alberti* ordinaris Crijchs-volck / ander-deels uyt nieu-aen-ghenomen volck. *Prins Mauritius* vermoedende dat het op Gulich gelden soude / soo heeft hy de Stadt ende 't Casteel wel laten fortificeren/ ende hy heefter in *Augusto* door sijnen Broeder *Graef Hendrick* XXXVIII. Vaendelen Soldaten te voet / van allerley Natien/ ende een Vane Ruyteren/daer *Thomas Viller* Ritmeester van is /laten in brenghen/ ende daer toe allerley amunitie ter oorloghe / met eenich Gheschut. *Prins Hendrick* heeft (op desen tocht zijnde) des Arch-Hertoghen bodem gantschelijck verschoont / liever een groot stuck weechs omme treckende/dan op des self den bodem te comen/ om gheen clachten te veroorsaken. In *Augusto* is de *Marquis Spinola* in sijn Legher by Mastricht ghecomen/ met den Vorst van *Nieuburch.* Den roep ginck / datmen met dit Legher / van weghen ende uyt last des Keysers/ *Aken* tot ghehoorsaemheyt bringen ende dwinghen / ende *Mulheim* raseren soude / jae datmen onder des Keysers ghebiedt soude brenghen *Niemeghen, Deventer, Campen, Zwolle, Groeninghen*, ende alles wat eertijts onder het Rijcke ghehoort hadde. De Nieuburgher heeft met het weynighe volck dat hy hadde/ verscheydene Steden hier ende daer / doch in sonderheyt in het Vorstendom Berghe / in-ghenomen / ende met Crijchs-volck besett /teghen danck ende wille der Burgheren / dewijle sy den beyden Vorsten beeedicht zijnde / hare Steden liever tot beyder voordeel / dan tot eenen / wouden behouden hebben / doch teghen ghewelt niet vermoghende / hebben sy des Nieuborghers Crijchs-volck moeten in-nemen. De *Marquis Spinola* in sijn Legher ghecomen zijnde/heeft te Rijn-Berck een stercke ende breede Scheeps-brugghe over den Rijn maken laten. Hier uyt ghisten wel eenige/ ja hielden voor seker/dat hy gesinnet was herwaerts aen te comen: Maer andere meynden/dat dit alleen dienende was als cen *Stratagema*, om te amuseren de ghene die hy wel wist dat op syn aen-slaghen acht gaven. Ymmers heeft de *Marquis Spinola* op den naeme des Keysers de treffelijcke Rijck-stadt *Aken*, sonder slach of stoot den *22. Augusti* in-ghenomen/nae dat hy sich alleen met een deel synes Leghers daer voor verthoont hadde: De Burghers van weghen de Religie oneenich zijnde/ende niet eene linije treckende/ende de *Heere van Pudlits* (die met ontrent *CCCC.* Brandenburchsche Soldaten daer binnen was) niet machtich ghenoech zijnde/die groote Stadt te verdedighen teghen het ghewelt van *Spinola*, zijnde de selfde gantsch onsterck/ende niet versien om een belegheringhe uyt te staen.

Daer zijn twaelf hondert van des Marquis Spinolaes soldaten binnen ghecomen/die haer eenen tijdlanck moet-willich ghenoech hebben aenghestelt/ nae haren ouden stijl. De Borghers die met de soldaten meynden uyt te trecken/zijn met harde slagen te rugghe ghedreven/ ende teghen haren danck daer binnen ghehouden. Doch de Borghermeester *Calckbrenner*, die syn uyterste devoyr ghedaen hadde om de Stadt teghen te houden/ isser by nachte uyt-gheraeckt/ende binnen Gulich ghecomen / tot synen grooten gelucke.

Straex is dē Magistraet/ die over jaer en dach van de Ambassadeurs des Conincx van Vranckerijck/eñ

des Keur-vorstes van Heydelberch in-ghestelt was/ af-ghedanckt / ende de uyt-gewekene van den ouden Raedt zijn wederom in-ghecomen/ ende in het Ampt des Magistraets geset. Stracx is oock den Gereformeerden eñ den Lutheranen verboden exercitie haerder Religie/ende daer is een forme van Inquisitie ingevoert. Hoe dit op den aen-staenden Rijcx-dach van Chur ende Vorsten sal ghenomen ende verstaen worden/daer sullen de Coninc van Vranckerijc/de Phals-Grave Cuer-Vorst/ ende andere Vorsten des Rijcx/ wel op letten/hare eere ende reputatie isser grootelicx aen gheleghen / de welcke sy niet geern en sullen quetsen laten: Immers en behoorden sy het niet te lijden datmen die soude turberen ende overvallen/die haere ordre volghen / ende die sy in hare bescherminghe hebben aen-ghenomen.

Spinola ende *Nieuburch* hebben noch verscheydene Steden in de Vorstendoemen Gulich/Cleef/Berghe/in-genomen/eñ met haer Crijchs-volc beset: Als voor eerst *Duyren*, daer de Burgers haer de sleutelen in het ghemoedt brachten / dewijle sy in des Keysers naeme quamen. Daer na hebben sy *Berchem, Caster, s'Grevenbroeck, Orsau*, ende *Duysborch* in-genomen/ ende met Krijchs-volck beset. *Mulhem* hebben sy doen demanteleren / af-werpende (met hulpe van de omligghende Boeren/die daer toe op-gheboden waren) de wallen ende vesten/ die daer aen ghemaeckt waren / beghinnende dit schoone werck den eersten *Septembris st. n.* Hadde het ghegaen nae den wensch ende wille harer quade Nae-buyren/men soude de gheheele Stadt geruineert/ende het onderste boven gheworpen hebben. Tis corts hiernae meer-maels ghebeurt/ dat eenighe bittere Papauwen van Keulen comende/gegaen zijn in de Kercke daer de Gereformeerdē plechten te vergaderen/ ende sy hebben/ tot een hoon eñ spot der selfder/haer ghevoegh daer in ghedaen.

Waer de *Marquis Spinola* met syn Leger quam / het was al *Veni, Vidi, Vici.* Het vermoedē was/dat hy na dese exploicten met syn Legher hooger op treckē soude/om des Keysers Acht in acht te brenghen/ ende de selfde over *Francfort am Main* te executeren: Maer hy heeft het hooft nae beneden ghewendt/ende hy is nae *Rijn-Berck* aen getrocken/ al-waer hy eenich Krijchs-volck gevonden heeft/dwelc hy daer bescheyden hadde/ comende uyt Linghen ende Oldenzeel / ende hy is van daer met syn geheel Legher op Wesel ghecomen/ door wat occasie/ofte door wiens raedt/in-gheven of schrijven dat dit gheschiet sy/ als oock wat intelligentie dat hy ende de Vorst van *Nieuburch* binnen Wesel moghen gehadt hebben/dat en weet ick noch niet/ het sal te syner tijdt wel openbaer worden/De Sonne sal noch wel blooten t'ghene dat nu onder de snee verborghen leyt.

So is dan *Spinola* den sevendē *Septembris stilo novo* voor Wesel ghecomen/blijvende bloodt in het velt ligghen/ sonder eenighe veschansinghe ofte begravinge/ want *Prins Maurits* was des maels noch in Hollandt. Als *Spinola* op Wesel aen-quam / soo hebben haer de Burghers/ die schoon en wel ghewapent waren/ tot teghen-weere bereyt/ jae de Vrouwen selfs hebbē hare Mannen tot cloeckmoedicheydt vermaent/ ende sy hebben het geschut uyt het amunitie-huys helpē trecken/ende slepen ter plaetsen daer het staen soude. De Burghers/ soo haest als de vyandt voor hare Stadt ghecomen was/hebben eenen uyt-val ghedaen/ haere vyanden onversiens in het Legher overvallende/ende vele der selfder doot-slaende / alsoo sy niet en vermoeden dat die Burghers soo moedich zijn souden / dat sy *offensive* souden gaen/ ofte haren vyandē in het Leger vallen souden. Hadde dese couragie noch drie daghen gheduert Wesel waer behouden ghebleven/ want syn Princ. Excel. was op den aentocht met een staetelick Legher/ om haer te bewaren voor de ellende die voor hare poorten lach/by sich hebbende ontrent thien duy-

sent man te voet/ende vijf en twintich hondert Ruyteren/alle-gaer so fraey ghemonteert/ ende soo wel in ordre/dat het eenen lust was de selfde aen te sien. Met syn Excellentie zijn te velde getrocken *Graef VVillem van Nassau*, Gouverneur van Friesland / *Graef Hendrick Fredrick*, Overste van de Ruyterije/ *Graef Ernst van Nassau*, Veld-Marschalck / de *Heere van Kessel*, Generael van't Gheschut / *Adolph van Meetkercke*, Wacht-meester Generael vant gantsche Leger/mitsgaders andere Heerē ende Overste van alle Natien.

Al dit schoone volck heeft syn Excel. in het Veld gebracht/ sonder datmen eenighe nieuwe lichtinge van Krijchs-volck gedaen heeft. Het is alleen der Landen ordinaris Krijchs-volck. Hier heeft gebleken/hoe wel/ende hoe wijsselick dat de Heeren Staten doen/dat sy jaer uyt jaer in soo veel Krijchs-volcx in dienste ende in gagie houden/dat sy alle uyre/wanneer het de noot voordert/ connen veerdich zijn om een Leger te velde te brengen/ ende even wel hare Frontieren na behooren beset te laten. Syn Excel. is met syn Legher in aller ijlveerdicheyt op-ghetrocken nae Wesel/hoorende dat de Marquis Spinola daer voor gecomē was/maer een weynichsken te laet is veel te laet. Eer hy tot voor de Stadt conde comē/so heeft de Magistraet (ofte ymmers eenighe der selfder) de Burghers vermaendt ende ghebeden/ dat sy den Spaenschen gheen voorder teghen-weere doen en souden / dat het beter ware met Spinola te appoincteren/ende hem de stadt over te leveren/ op de beste conditien diemē soude connen bedinghen/alsoo doch hare Stadt swack was/eñ sy van weghen de Staten van Neder-land geen ontset te verwachten en hadden/ ja dat harent halvē niet een Peert en soude ghesadelt worden/ etc. De Burghers dit hoorende ende geloovende/hebben verstaen tot verdrach/ ende sy hebben dese schoone/ treffelicke/eñ rijcke Stadt (daer ontrent ses duysent Burghers in waren/ende wel tachtentich stucken grof geschuts/ met ghenoechsame amunitie) over-ghelevert in handen van Spinola/ op den derden dach na dat hy daer vooren ghecomen was/ ende na dat hy *34.* of *36.* schoten op een buyten-poorte van een Voor-stadt gedaen hadde. Beloovende haer niet hooger te sullen beswarē/dan met duysent man te voet/die sy noch cost noch gagie geven en souden/ haer oock beloovende te sullen laten behouden hare Religie / ende hare Privilegien/ ende dat hy hare Stadt wederom in vrydom stellen soude/so haest als de Staten Gulich verlaten souden: Hy beloofde haer oock / dat het midler-wijle ende tot aller tijt eenen yederen soude vry staen te reysen/ ofte met der woone te vertrecken/waer het hem lusten eñ believen soude. Het heeft menich Man grootelicx verwondert dat dese stadt niet langer als tot op den derden dach teghen gehouden en heeft/als oock dat sy dit onghemack niet by-tijdts voor-ghecomen en heeft/dwelck lichtelick hadde connen gheschieden wanneer sy by tijts Garnisoen hadden inghenomen/ het ware dan van des Vorsten van Brandenborchs volc (dwelc sich tot voor de eene Poorte vervoecht heeft/terwijlen dat Spinola aen d'ander syde lach) ofte van der Staten Krijchs-volck/ dwelck haer tijdts ghenoech ghepresenteert was/ende sonder slach of stoot daer hadde connen binnen comen / oock sonder eenighe belastinge der Burgheren. Ende al en warender maer een hondert ofte twee van der Staten soldaten binnen gheweest/de Marquis Spinola en soudese niet beleghert hebben/ om gheen hostiliteyt den Staten te betoonen tot verbrekinghe van den *Trefves*, Maer doe dit dien van Wesel wiert aen-ghepresenteert/ so en wouden sy het niet aen-nemen/doe was het / Dit siet verre/ Wy zijn Neutrael/wy willen neutrael blijven/ wy hopen *Spinola* en sal ons niet aen tasten/etc. Sy hadden oock eenighe uyt het midden van haer ghedeputeert / ende aen den Marquis gesonden /doe hy noch te Rijn-berc was/om hem met redenen te beweghen haer onghe-

Tabula, quarepraesentantur oppida atqȝ loca, per Marchionem Spinulam, nomine Caesareae Majestatis, obsessa et occupata in Ducatibus Juliaceno, Clivensi et anno Christi 1614. Necnon expeditionis bellicę, ad conatibus ejus resistendum ab Illsmo et Exc.mo Principe Mauritio Nassovio, nomine Perillustrium Praepotentiumqȝ D.D. Ordinum Foederatorum, susceptae.

molesteert te laten/maer te vergheefs/oock en waren het de Af-ghesante onder haer niet eens/dwelck Spinola vernemende/ so is hy met dese Oratoren op Wesel aen ghecomen/ende heeft het (so alreets gheseyt is) op den derden dach nae syn aencomste/onder syn ghebiedt ghecreghen. De wonde is versch om hier te verhalen verscheydene dingen/ die in deser sake zijn voorghevallen/den tijt sal oock noch veel openbaren. Sijn Excel. te laete ghecomen zijnde om Wesel te bewaren/heeft stracx *Emmerick* ingenomen/ende met sterc garnisoen beset/laetende daer binnen voor Gouverneur *Antoine van VVtenhove* Colonel/eñ Gouverneur van Doesburch. Oock heeft syn Excellentie door hulpe van twee ofte drie goet-willighe ende cloeck gehertte mannen *Rees* in gecregen/daer hy even te passe quam/want de Spaensche waren met Punten/daer sy haer volck in hadden om binnen Rees te brengen/tot dichte voor de stadt ghecomen/ maer uyt de stadt is op haer met grof gheschut eenen scheut ofte twee gedaen/daer mede zijn sy te rugge geweken / ende Prins Mauritz heefter syn volck binnen ghebracht. Maer *Spinola* is Prins Maurits te gaeu geweest in het innemen van *Santen.* De *Marquis Spinola* heeft tot Gouverneur binnen Wesel ghestelt *Don Iuan de Gonsalves*, Raets-heer in des Conincx van Hispanien hooghen Krijchs-raet/ ende Gouverneur van Rijn-berck. Dese duysent soldaten die Spinola binnen Wesel gebracht heeft / waren al Spaengiaerden /die de Burghers eenen tijdtlanck den cost hebben moeten gheven/maer sy zijn nae ettelijcke weecken daer van vry gheweest / midts opbrenghende alle weken veerthien hondert daelders/eñ de soldaten in hare huysen verstreckende sout en suyr/ vier en licht/bewasschen ende bewringhen/ eñ watter sus onder het spaensche woort *Servitio* verstaē wort. Het grof gheschut ende amunitie den Vorst van *Brandenburch* toe-behoorende / heeft hem Spinola op syn versoeck/den Rijn-stroom af uyt Wesel op Rees ghesonden / ettelicke daghen nae het opgheven der stadt.

In het midden van September heeft Prins Maurits de Ridder *Lambert Charles, Gouverneur* van *Niemeghen*, met dry Velt-stucken/ ende eenighe Vaendelen Voetvolcx ghesonden/om *Goch, Cranenburch*, ende *Gennep* in te nemen / ende met Brandenburchs Garnisoen te besetten: dwelck de boven-ghenoemde Ridder seer behendelick ende wel op het spoedichste verricht heeft.

Eenighe daghen nae dat syn Princelicke Excel. met syn Legher sich by Rees ghecampeert hadde/ heeft de *Marquis Spinola* een ghespreck versocht te *Bislick*, Sijn Excel. Prins Maurits heeft op den bestemden dach derwaerts gesonden *den Heere van Marquette, Overste Luytenant van der Staten Ruyterije*, gheconvoyeert met syn eyghen Compagnie/ende met de Compagnie van *Mons de Brochum*, die in goede ordre met geladē roers te Bislick comende/ eenen ouden Spaenschen *Don* aldaer ghevonden hebben / met *Graef Hendrick vanden Berge*, geconvoyeert met een stercke Compagnie Ruyteren/ by haer hebbende haer syd-gheweer eñ roers/ maer niet geladen/om te betoonen dat sy niet gesinnet en waren eenige hostiliteyt te bewijsen. *Mons de Marquette* met den Spaenschen *Don* in gespreck gecomen zijnde/so heeft dien/ uyt last van *Spinola* voorgeslagen eenen *Trefves* van ses maenden/ om te sien ofmē middelen soude vinden om den aen-ghevanghenen Krijch te accommoderen. Daer op de *Heere van Marquette* antwoorde/wel te wetē/ dat syn Excel. Prince Maurits daer toe geensins en soude willen verstaen/ maer sloech voor/ op het behach vã syn Excel. Prince Maurits/eenen *Trefves* of stille-stant van wapenen/ dē tijt van ses weken/ daer den Spaenschē *Don* niet na luysteren en woude/seggende: Dat sulcke groot wichtige saken in so corter tijt niet en conden afgehandelt werden: Ende alsoo is dese byeencomste onvruchtbaer afgegaen. Daer was een costelicke Maeltijdt bereydt/

tot de welcke de Spaensche Ghesanter *Mons de Marquette* genoodicht heeft/eñ hy isser ghegaen/Het wasser al seer magnifijck ende overvloedich / twaelf partrisen in een schotel/ende sus alles na advenant. Nae ghedaener maeltijdt zijn de beyde Gesanten vertrocken/elck nae syn Quartier.

De Spaensche Gouverneur *Gonsales* heeft binnen Wesel goede ordre gehouden/ also dat de soldaten den Burgheren gheenen sonderlinghen over-last gedaen en hebben/jae selfs niet in de oeffeninge der Ghereformeerde Religie/latende de selfde alle hare Kercken inhouden / alleene eene in-nemende tot oeffeninghe der Paepscher Religie. Het is wel alsoo/dat stracx int eerste doe de Spaengiaerden binnen Wesel gecomen waren/ harer eenige onder den Gods-dienst in der Kercken gecomen zijn/ende hebben met roepen/fluyten/eñ andere ongestuymicheyt de predicatie voor dat-mael verstoort/Maer daer is sulcke ordre op gestelt/datter spaensche schilt-wachten voor de Kerck-deuren staen/ gheduyrende de Predicatien eñ Gods-dienst der Gereformeerde/ de welcke den soldaten/die inde Kercke gaen willen / den toe-ganck verbieden/ om alsoo alle insolentie eñ ongeregeltheyt voor te comen. Dit selfde weder-vaert oock den Paepschen binnen *Emmerick*, van der Staten volck.

Corts nae het over-gaen van Wesel zijn nae der Staten Legher gereyst/*Mons de Reffuge*, extraordinaris / ende *du Maurier*, Ordinaris Ambassadeur van Vranckerijc/*Sir Henry VVotton*, Extraordinaris Ambassadeur des Conincx van Groot Britannien/ *Iohan Aelbert Grave vã Solms*, Groot-hof-meester des Phals-Gravẽ Cuer-Vorst / ende *B. Buwinckhausen van VValmerod*, Raets-heere des Hertoges van Wittenberch/ Ghesanten des Cuer-Vorstes/ Princen/ende Geconfedereerde Stenden in het Rijc. Van weghen de Geunieerde Nederlantsche Provintien *D. Dirck Bas*, Burgermeester van Amsterdam/ *Albertus Ioachimi*, Burgermeester vã Middelburch in Zeelant/*Marcus Lijclama van Nieholt* uyt Friesland / uyt de Generale Staten: *Ende Iohan van Gog V.I.D.* Burghermeester te Zutphen/ *VV. Borre van Amerongen* van Wtrecht/ eñ *S. van Harsolte*, Burgermeester te Zwolle/uyt het Collegie der Raden van Staete / ende *Iohan Dickensont*, Agent des Conincx van Groot Britannien by de possederende Vorsten. Dese alle-gaer waren Ambassadeurs ende Ghedeputeerde der Coninghen Princen/ eñ Potentaten / die te vooren de Vorsten van Brandenburch ende Nieuburch ghestelt hadden in de provitionele besittinghe der Vorstendoemen Gulich/Cleve/Berch/ende sy waren nu ghesonden om desen aenghevangenen Crijch te ondervatten/ ende de Vorsten Brandenburch ende Nieuburch met malcanderen te verghelijcken: Sy hebben hare sit-plaetse ghenomen binnen de stadt van *Santen*, daer de Marquis *Spinola* syn garnisoen uyt gelicht heeft/ mits Prins Maurits syn volck oock uyt *Calcar* nemende. Nae langhe ende veel disputen/ oock over ende weder over schickingen ende besendinghen/soo zijnder sekere Articulen op het Pampier ghebracht / die soo billich ende onpartydich zijn/dat yeder redelijck man die de selfde leest/sal moeten bekennen/datse soo ingestelt zijn/dat geen Vredelievende Heeren de selfde en sullen weygheren aen te nemen ende te onderschrijven. Maer even wel hebben de Spaensche nu dese/dan gene swaricheyt voor ghewent/crackelende op eenige minuten/ meer om tijt te winnen (nae aller verstandigher oordeel) dan dat die swaricheden die sy in brachten / wat besonders te beduyden hadden. Midlerwijle soo en is de Marquis Spinola niet stille geweest/ maer hy heeft syn Legher tusschen de Lippe ende de Stadt met retrenchementen aen de veldt-syde begraven / niet durvende sich in openen velde so nae by synes vyands Legher betrouwen/dwelck Prins Maurits ghedaen heeft/latende syn Legher onbegraven in het Velt liggen. Ooc heeft

de Marquis Spinola geduyrende de onderhandelinge binnen Santen/ de stadt Wesel aen verscheydene oorden vast beschanst ende bebollewerckt/ een geweldich Fort op den Weert leggende/daer mede genoechsaem te kennen ghevende/ dat hy niet gesinnet en was dese stadt/de Croone syner Conquesten/ te verlaten/daer de Spaensche so vele jaren op gheloert hebben/om aldaer *Sedem Belli* te maken / eñ over welckes veroveringhe soo groote tryumphe bedreven was in Hispanien/Italien/eñ andere Paepsche Landen/haer verblijdende dat die Kettersche Stadt/*het tweedde Geneven*, vermeestert/ ende onder het Spaensche jock ghebracht was.

Gheduyrende dese onderhandelinghe te Santen/so bleven beyde de Leghers lange stille liggen / geen van beyde eenighe Steden nochte Fortressen in-nemende/ oock malcanderen gants geen hostiliteyt betoonende/ alsoo datmen niet ghehoort noch vernomen en heeft (dwelck trouwens wel vreemt is) dat oyt Ruyter of Soldaet d'een den anderen met woorden of wapenen heeft gequetst ofte beschadicht/ daer doch beyder sijds Ruyteren op fouragie rijdende/ dick wils in eene eńde de selfde huysen ghecomen zijn / ende hebben wel met malcanderen het Coorn afghedorscht ende gevlegelt.

Doch in *Octobri* heeft syn Princelicke Excellentie den *Ridder ende Ritmeester Guliaume de Rijt* ghenoemt *Brochum*, met syn eygen Compagnie/ende de Compagnien van *Aelva*, ende van *Ootmarsum* ghesonden nae *het Land van der Marck*, om de steden deser Graefschap met eenich volck te besetten: Tot welcken eynde zijn Excel. desen Ruyteren hadde by-ghevoecht als Commissarisen ende *Oratores* den *Raets-heer Steenges*, gheheymen Raedt des Vorstes van Brandenburch/ ende *Ioncker Herman Frenck*, die tsamen met groote behendicheyt haren last verrichtende/soo veel hebben te weghe gebracht/ dat sy de Compagnie van *Aelva* binnen den *Ham*, ende eenige Ruyteren op het stercke Casteel ende Vorstelick huyster Marck ghecreghen hebben. De andere Stedē der Graefschap Marck en hebben gheen volck willen in-nemen/ten ware *communi consensu omnium*, ende hebben in der ijl eenen Lants-dach tot dien eynde verschreven/daer allerley disputen zijn ghevallen/doch hebben meest geresolveert neutrael te willen blijven/eñ gheen garnisoen te willen in-nemen. Hier op is stracx ghevolcht *Prins Hendrick Fredrick van Nassau*, met XXV. vanen Ruyteren / ende ontrent vier hondert voetknechten/onder het beleyt van Hopman *Geldre*, oock by sich hebbende twee oft drye Veltstucxkens. Ende heeft meer met dreyghen dan met gewelt te doen/ in ghecreghen *Halteren, Lunen, Vnna, Caemen*, den *Ham*, ende andere plaetsen. Het Garnisoen van Gulich heeft oock eenige van de naest-gelegene Stedekens ingenomen ende beset. Corts hier nae is oock *G. Hendrick vanden Berghe* met eenich volck ende gheschut uyt het Spaensche Leger gesonden/ na de Vorstendoemen Gulich ende Berch/ ende heeft daer oock eenighe Stedekens inghenomen / ende met Spaens Garnisoen beset. Dit is wel het voornaemste datter met de wapenen dese naeste drye maenden is uytghericht. Nu sal ick wederom keerē tot de Vrede-handelinghe.

De Heeren Ambassadeurs ende Ghecommitteerde der Heeren Staten/ hebben den beyden geinteresseerden Vorsten de gheconcipieerde Articulen toe-gesonden/ende begeert/dat sy de selfde souden onder-teeckenen/dwelc sy (doch niet sonder veel voor-gaende swaricheyt) ghedaen hebben/Brandenburch uyt den name ende belastinge van synen Heer Vader den Keur-Vorst/ende syn Vrou Moeder de Keur-Vorstinne/de Nienburgher voor sich selfs / ghelijck sy oock onderteeckent zijn van alle de boven-ghenoemde Ambassadeurs ende Gecommitteerde der Heeren Staten/als onder-handelaers/ Maer de Marquis *Spinola* heeft sulckes te doene gheweyghert / ten ware dat Prins Mau-

rits by Acte woude beloven niet wederom in die Landen te comen/dwelck een onbillijcke petitie zijnde/ soo en heeft syn Excellentie sulckes niet willen beloven/ eñ of hy het schoon hadde willen doen / soo en souden het de Heeren Ambassadeurs niet toe-ghestaen hebben/ wel wetende dat hy den Man is / den welcken haere Meesters moeten ghebruycken / om dese ende andere Landen met de wapenen in vrede te brenghen/als redenen ende woorden by d'een of d'ander gheen plaetse vinden en connen. Immers is noch eyndelick/desen handel soo wijt ghedisputeert ende ghebracht/dat sich *Spinola, Nieuburch*, eñ andere Onder-handelaers aen de Spaensche syde/ so wijt hebben in-ghelaten met de Ambassadeurs / ende de Staten/binnen Santen vergadert/ dat elck een meynde dat het al ghedaen was/ en dat *Spinola* dē VIII. *Decembris stylo novo* syn krijchsvolck uyt Wesel / ende Prince Maurits het syne uyt Gulich souden doen vertrecken/ (de beyde Vorstē vijfhondert nieu-aen-ghenomene soldaten hebbende/ende op dē Middel-wech veerdich liggende/ om d'een helft binnen Gulich/ ende d'ander helft binnen Dusseldorp te trecken) Eñ dat op den XXIII. *December stylo novo* des morgens voor acht uren/beyder sijds krijchsvolck alle de Steden ende vasticheden der Landen ruymen soude: Maer buyten aller verwachtinghe ende vermoedinge/so is desen heelen handel gestutt/de Spaensche niet willende het gheconcipieerde / eñ van de beyde gheinteresserde Vorsten gheteeckende Verdrach aennemen. Want als de Secretarisen der beyder Coninghen de laetste Acte aen het Logement van den *Marquis Spinola* brochten/ om die te laten onderteeckenen/So heeft hy haer wel een ure lanc laten wachten eermense audientie ghegheven heeft: Alsdoen is Spinola tot haer uyt ghecomen/ uyt het ghemack daer hy met de Krijchs-Overste vergadert was/ende heeft na weynich woorden die hy met de Secretarisen gesproken hadde/ende sonder de Acte die sy brochten te lesen/ ineen haestich ghemoet geseyt: *a Brusselles, a Brusselles*, de afghesondene Secretarisen/sonder ander bescheyt/ daer mede af-wijsende. Dit is gheschiet op den XXII. *Novembris stilo veteri*, Des anderen daechs heeft syn Excellentie ordre ghegheven op het scheyden des Legers/recht wel by tijts/want tusschen den XXII. ende XXIII. is den Rijn wel vijf voeten opgheloopen / ende dat heeft noch vier ofte vijf daghen lanck ghecontinueert/ alsoo dat eer al het volck t'schepe conde geraken/so was het meeste deel des veldts/daer der Staten Leger gelegen hadde/ met water beloopen/dwelc die selfde weke soo ghewassen is / dat het sommigher weghen een spiesse diepe boven het Landt ghegaen heeft. Sijn Excellentie met de Ambassadeurs eñ Gecommitteerde der Provintien / hebben veel Geschuts ende andere Krijchs-ghereetschap binnen *Rees* laten brenghen/daer sy selfs waren/ende nae dat sy op alles goede ordre geset hadden/soo zijn sy van daer vertrocken op Niemeghen/ ende soo voorts den stroom af op Hollandt/laetende sterck garnisoen binnen *Rees* ende *Emmerick.* De Ambassadeurs hebben haer ghethoont niet weynich t'onvreden te zijn/om dat de Spaensche met haren loosen handel / haer soo langhe te vergeefs hadden op-ghehouden. De *Marquis Spinola* heeft oock syn Legher doen scheyden/dat foererende in de naeste Steden der dry Vorstendoemen met haren aencleve/ ende hy selfs nae Brussel reysende/ heeft *Don Loys de Velasco* binnen Wesel ghelaten / die daer binnen is gecomen met syn Vaene Ruyteren / ende corts hier nae is ooc des Ritmeyster *Boedbergens* Compagnie Ruyteren daer binnen ghecomen / als oock verscheydene Compagnien te voet/so dat het Garnisoen binnē Wesel ghenoechsaem verdobbelt is.

Ten is noch in het vat niet daer het in suyren sal.
propItIVs nobIs Da paCeM IehoVa.

Hiernaer volghen de onderhandelinghen tusschen beyde Princen van Branden-burch ende Nieu-burch/door tusschenspreken vande E. Heeren Ambassadeurs/ ende Ghedeputeerde aen wedersyden voorghevallen. Die ons nae 't besluyt van dit teghenwoordighe werck ter hant ghekomen zijn.

OP dat den Leser te beter onderricht moghe werden van de gantsche gheleghentheyt deser sake / ende met eene verstaet wat voor kale ende schrale uytvluchten ende tergivisatien datter van weghen de Nieuburchsche (oft eer Spaensche) syde ghesocht ende byghebracht zijn / om de by-een-comste der Heeren Coninglijcke ende Vorstelijcke Ambassadeurs t'eenemael vruchteloos/ende d'Articulen / by hare EE. tot conservatie van die ghemeene ruste beraemt/illusoir te maken/ghelijck sy dan eyntelijck noch ghedaen hebben / ende tot haer vermeten ghecomen zijn/ soo sullen wy de saecke wat hoogher verhalen / ende voor eerst hier stellen het Translaet oft vertaelde van de selve Articulen.

1. De Garnisoenen/welcke gheleyt zijn worden in alle de Steden / Casteelen / ende andere plaetsen der Vorstendommen Gulich/Cleve/Bergh/ Graefschappen Marck ende Ravensbergh / ende Heerlijckheydt Ravesteyn/ die inghenomen zijn geweest/by wie ende onder wat naem ofte pretext dat het sy / eñ namentlijck die gheleyt zijn gheweest in de Stadt ende 't Casteel van Gulich/ende in die van Wesel/sullen terstont daer uyt ghenomen worden / ende sullen de munitien van Oorloghe aldaer te bevinden moghen mede ghenomen worden by de ghene diese daer inne geleyt hebben. Ende al het Krijchsvolck soo van't een als van't ander Legher / sullen elck nae syn Lant vertrecken/ sonder te desen aensien eenighe pretensie te maken/ eñ sonder de Inwoonders der Steden/ oft Ondersaten der voornoemde Vorstendommen ende Graefschappen te beschadighen.

2 De Princen Brandenburch ende Nieuburch sullen sich verbinden geen plaetse van de voorsz Landen te stellen in handen van eenen derden / hy sy dan oock wie hy wille. Maer sullen elckanderen bystaen tegen alle de ghene die feytelijck oft andersins op de voorsz Landen yet sullen pretenderen/ behoudens dat alsulcke pretendenten sich sullen vermogen te behelpen met den middel van vrientschap ofte van rechte. Ende en sullen gantsch geene garnisoenen gheleyt oft ghestelt worden in eenighe Steden oft Casteelen / 'tsy by wie dat het sy / dan met ghemeynen consente van beyde voorsz. Princen. De welcke mede tot Garde ende sekerheydt van hare persoonen niet meer en sullen moghen hebben als elck vijftich man te peerde/ende hondert voetknechten ten hoochsten.

3. De Fortificatien soo by d'een als by d'ander syde in de voorsz. ingenomene plaetsen sedert de Maent Mey lest-leden ghemaeckt/sullen afgebroken ende gedemolieert worden / sonder dat het van nu voort-aen yemant/ hy sy dan wie hy wille / gheoorloft sal wesen die te hermakē/oft eenige plaetse in de voorsz Landen te fortificeren/tot nae de eyntelijcke beslechtinghe van de hooft-sake.

4. De Kerckelijcke persoonen/Amptluyden/ Edelluyden/oft andere/ sy zijn dan van wat Religie/ staet/ ofte conditie dat sy willē/die uyt hare beneficien/ampten ende goederen geset ofte verjaecht souden mogen zijn geworden/oft oock van selfs vertrocken/uyt oor-

sake van het mis-verstant tusschen de voorsz Princen gheresen/sullen weder ghestelt worden in hare beneficien/Ampten/staten/huysen ende goederen/sonder eenige uytneminge. Eñ die bevonden sullen wordē voor desen wettelijck voorsien gheweest te hebben met die voorsz beneficien ende ampten/ naer luyt der reversalen/ accoorden ende conventien tusschen de ghemelte Princen ghemaeckt/sullen daer inne ontfangen worden: sonder dat nochtans yemant van de voorsz ghemeyne Amptluyden sal vermoghen sich selven besonderlijck aen den eenen van de selfde Princen meer/ als aen den anderen te verplichten.

5 Alle gheinnoveerde saken / soo in den Kerckelijcken als Wereltlijcken staet / sullen by Commissarisen daer toe van beyde Princen ghesamender hant te deputeren / gheredresseert ende in vorighen state gestelt/ als oock van nu voortaen ghereguleert worden/ naer uytwijsen der Tractate van Dortmunt ende Halle/ der brieven Reversael/ende der verclaringhen/welcke bevonden sullen worden by ghemeynen consente der voorgemelte Princen ende Stenden des Lands daer over ghemaeckt te wesen / voor soo vele de selve verclaringhen niet en sullen strijden teghen de belofte by den Princen van Brandenburch ende Nieuburch aen den overleden Aller-Christelijcxsten Coninc Henrick de Groote van hoochloflijcker ende onsterffelijcker ghedachtenisse ghedaen/ de welcke in ende over al sal ghehouden ende ghevolcht worden/ghelijck sy verhaelt staet in het Tractaet tot Reductie der Stadt Gulich gemaeckt. Ende sullen tot Commissarisen hier toe by de voorsz Princen te deputeren/ ghecoren worden personagien van qualiteyte/goede middelen/ binnen de Landen woonende/ eñ by de alghemeyne ruste ende eendracht gheinteresseert/ welcke ghenoemt sullen worden binnen een Maendt nae den datum van dit teghenwoordich Tractaet. Ende off een van de voorsz Princen in gebreke bleve/ die binnen den voorsz tijdt te noemen/ soo sal de uytvoeringe van desen Artijckel ghedaen worden by Commissarisen door den anderen Prince ghenoemt. Ende oft gheviele dat de voorsz Commissarissen onder den anderen eenighen twijffel hadden / belanghende het uyt-voeren van de voorsz Tractaten/Reversalen/verclaringhen ende beloften/ so sullen de Staten van de Provincie daer tgeschil aen is hanghende/twee persoonen noemen/ d'een van d'een eñ d'ander van d'ander Religie / om ghesamentlijck met de voorsz Commissarisen te beraet slaghen ende resolveren 'tgene sy sullen bevinden met de voorsz Tractaten/ Reversalen/verclaringen ende belofte naest over een te comen.

6 De Welghemelte Princen sullen elck besonderlijck in de voorsz Landen resideren/ ende sullen te dien eynde de selve Landen by provisie gedeelt wordē in twee deelen/ sonder naedeel nochtans van de vereeniginge der selve / ende van de Tractaten van Dortmunt eñ Halle.

7 In een van welcke twee deelē sal wesen het Vorstendom Cleve / 't Graefschap Marck ende Ravesteyn/ met het Graefschap Ravensberch/ ende alle die toebehoorten ende aenhanghselen vande Cancellerije ende Reken-camer van Cleve / als mede de Leenen/ Landen ende Heerlijckheden gheleghen in't Hertochdom van Brabandt eñ Graefschap van Vlaenderen. Ende sal over sulcx het voorsz Graefschap Ravensberch afghescheyden worden van de Dusseldorpsche Cancellerie ende Reken-camer / om de Cleefsche toeghevoecht te worden.

8 Ende in't ander deel sullen zijn de Vorstendommen Gulich ende Berch/ met hare toebehoorten ende aenhangsels. Met conditie/dat de Stadt eñ t' Casteel van Gulich met alle haren omgangh sullen weerloos ghemaeckt / ende deselve haeren omgangh tot een slechte Muer ghemaeckt worden. Ghelijck mede ter selver tijdt de nieuwe Fortificatie van de Stadt/

Slot ende Casteel van Dusseldorp afghebroken ende ghedemolieert sal worden. Ende tot uytvoeringhe van dit teghenwoordich artijckel / sal by elck van de voorschreven Princen genoemt worden een Capiteyn oft Ingenieur / op dat men met de voorschreven afbrekinghe ende demolitien in aller neerstigheyt ende sonder ophouden voortvare / ende dat ten koste van de landen.

9 Tot der tijt toe dat de fortificatien van Gulich ende Dusseldorp t'eenemael gedemolieert sullen zijn/ sullen de voorschreven twee Steden ghestelt ende overgelevert worden in handen van de Stenden van Gulich / Cleve / etc. om by de selve Stenden tot bewaringhe van de voorschreven plaetsen ghecommitteert te worden personagien van qualiteyte / den lande getrouwe/ende wel toeghedaen.

10 Ende sullen tot desen eynde by de Stenden van Gulich ghenoemt worden vier persoonen / twee van d'een / ende twee van d'ander religie/de twee om Capiteynen/ende d'ander twee om Lieutenanten te wesen. Ende uyt elck van de Hertogdommen Cleef ende Berg/mitsgaders uyt het Graef-schap Marck twee persoonen/d'een van d'eene/ende d'ander van d'ander religie / om mede te wesen d'een Capiteyn ende d'ander Lieutenant. Ende sal yeder der Capiteynen gebiedt hebben over *100.* Mannnen/welcke aenghenomen sullen worden in de voorschreven landen / sonder dat eenigh vreemdeling daer onder sal moghen worden ontfangen. Van welcke vijf Capiteynen de drye sullen gheleyt worden tot bewaringhe vande Stadt ende Vesting Gulich / ende d'ander twee tot bewaringhe van de Stadt/ Slot/ ende Casteel van Dusseldorp / waer over sy met malcanderen het lot sullen trecken.

11 De voorschreven Capiteynen/Lieutenanten/ende Soldaten / sullen sweeren ende belooven de voorschreven plaetsen wel ende ghetrouwelijck voor het ghemeyne landt te bewaren / tot de volcomen afbrekinghe der selve / ende niemandt daer in te laten / 'tsy dan van wat syde dat het oock sy / die yet teghen die selve soude moghen voornemen. Oock mede dat sy niet en sullen vraghen naer eenig ghebodt / het sy dan van wien het wille / dat haer soude moghen ghedaen worden tot nadeel van de bewaringhe der plaetse/die haer sal betrout worden / oft van de afbrekinghe der selve.

12 Welcke deelen alsoo ghemaeckt zijnde / sullen de hoochgemelte Princen het lot trecken/ ende een yeder van hun regeren het ghene dat hem in den name van alle beyde ten deele vallen sal. Gelijck mede alle openbare acten/ soo in d'een als in d'ander residentie sullen afgheveerdicht worden uyt den gemeynen name van bey de Princen/onder de signatueren der Presidenten van yeder Cancellerie / ende onder eenen ghemeynen Seghel van beyde Princen/waer inne sy onderlingen sullen verdraghen.

13 Soo in d'een als in d'ander residentie sal yegelijc Prince stellen twee Presidenten/om so in de Cancellerie als in de Reken-camer te dienen / met vier Raetsluyden / ende soo veel Secretarisen als de selfde Princen sullen noodigh bevinden te wesen. Ende sullen de Presidenten by gebeurte over ander weke presideren. Ende wat aengaet wie eerst beginnen sal / als mede de signatuere / daer inne sal het voorsitten bewaert worden voor den ghenen diese voor datum ghehadt heeft. Ende sullen de saken soo van justitie als finantie geresolveert worden by pluraliteyt van stemmen/ sonder dat het yemanden gheoorloft sal zijn sich aen d'een oft d'ander van de voorschreven Princen te addresseren/ het sy dan om den loop ende uytvoeringhe van de Iustitie / ofte oock van eenighe andere saken/ die aldaer verhandelt sullen worden/ in eenigher wijse te verhinderen. Ofter nochtans eenig geschil viele met de gebueren/ so en sal 't gene te dien aensiene in de

voorschreven Cancellerien geordineert sal wesen niet uytghevoert werden / sonder alvoren daer van met beyde Princen gesproken te hebben. Ende so de Presidenten ende Raetsluyden van d'een Cancellerie sich in opinien ghedeelt vinden / soo sal de sake van nieus oversien ende in deliberatie ghelegt worden tot twee mael toe/ende dat op twee verscheyden dagen. Ende of sy dan nochmaels ghedeelt waren / soo sal hun de Prince van de residentie met de Presidentē scheyden.

14 De voorschrevē Princen sullen behouden de gratien ende uytdeelinghen van de Ampten ende beneficien in alle de landen / ende sullen daer van by ghebeurte over de ander maent disponeren/volgens hare voorgaende conventien ende reversalen / ende dat nae behoorlijcke informatie op den staet/leven/ende zeden der gene die daer nae staen/ghenomen te wesen by de Raeds-luyden der Cancellerien / tot desen eynde te deputeeren / ende na voorgaende examen van de gene die de beneficien sullen versoecken/welck examen gheschieden sal op den ouden voet. Ende sal het openstaende beneficie bedient wordē by den naestwoonenden kerckelijcken persoon/van ghelijcker religie ende waerdigheyt / tot dat daer inne by de voorschreven Princen sal wesen versien. Ende sal de bedienaer genieten de incomste van alsulcken beneficie/ naer advenant van den tijt die hy dienen sal.

15 Ende soo 't ghebeurt/dat d'een of d'ander van de voorschreven Princen den tijdt van drye maendē lang in gebreken blijft/bequame personen tot de ledigstaende curen ende beneficien / wanneer 't sijn beurt is / te noemen/ in sulcken gevalle sal het den anderen Prince vry staen de selve te gheven aen personen daer toe bequaem ende ghequalificeert.

16 De inkomsten van de voorschrevē Landen sullen ghelijckelijck ghedeelt worden onder de voorschreven Princen/nae de aflegginghe van de weddens/renten/ pensioenen / ende ghewoonlijcke lasten: Ende sullen 'tghene een yeder van hun uyt de inkomsten van de voorschreven landen sal toecomen ontfanghen uyt handen van de Rentmeesters daer toe te committeren ende by ordinantie van de Rekencamers / sonder dat yemant van hun beyden sal moghen van eenigh deel der voorschreven incomens alleen ofte besonderlijck disponeren / noch de selve eenigsins diverteren.

17 Men sal niet vermoghen op te nemen/ja ooc niet te voorderen eenighe contributien oft inpositien ten profijte van de voorschreven Princen / sonder hun beyden toestemminghe ende consent. Ende 'tghene de Stenden van de selve Landen t'sy uyt eyghen beweginghe ofte ten versoecke van de voorschreven Princen sullen contribuered/dat sal onder hun beyden ghelijckelijck worden ghedeelt.

18 De rekeninghe van de generale ende particuliere ontfanghers/ soo nae de gemeyne administratie ende regeringhe der beyde Princen / als daer voren / sullen ghedaen worden / ende na datter by de Presidenten/ oft andere van de Rekencamers daer toe te committeren/informatie genomen sal wesen van het incomen der voorschreven landen/so sal daer af een sekere staet ghemaeckt worden / ende sullen de pachtgoederen/ versettingen ende t'achterheden der selve landē geexamineert ende verbetert worden/indien't noot is.

19 De Archiven ende ander plaetsen / in de welcke men vinden sal de titels ende registers betreffende de gherechtigheden beyder Cancellerien ende Rekencamers / sullen binnen den tijt van een jaer / te rekenen naer den datum deses tractaets / sorgvuldelijck ende neerstelijck oversien worden by Commissarisen daer toe van beyde Princen ghecommitteert / de welcke Inventaris sullen makē van die titels die aldaer gevonden sullen worden. Ende sal oock besonderlijc Inventaris gemaeckt worden van de titels des Graefschaps Ravensberch/ welcke sal gelaten worden in de Dusseldorpsche Cancellerie/ so wanneer men de Ori-

ginalen van daer sal nemen/ om die over te dragen in de Cancellerie van Cleve. Ende sal hy / dien het deel van Cleve te lote valt/beloven dieselve Titels te restitueren aen den genen die Ravensbergh ten eynde van de Hoofdsake toegewesen sal worden.

20 Het effect ofte vrucht van alle vervreemdingen/ verschenckinghen/ende versettingen / die by de voorsz Princen voor de Maent van October lest-leden soudē moghen ghedaen zijn / sal opgheschort blyven tot den eynde der hoofd-sake toe. Behoudens/ dat soo wie van beyde Princen sich bevinden sal yet vervreemt/ verschoncken/ ofte verset te hebben buyten de residentie die hem toevallen sal / binnen de selve sijne residentie sal vermoghen te recompenseren/ na dat hy het dan te rade vindt/ de personē aen welcke de selve vervreemdingen/verschenckingen eñ versettingen souden mogen gheschiedt zijn/eñ met name den Heere Kettler voor de Baronie eñ 't Landt van Monjoye/ende dit by provisie/eñ met conditie/ dat van nu voortaen de somme welcke d'inkomste vande vervreemde/verschoncken eñ versette goederen soude mogen bedraghen/van de helft desselven Vorstes in het totale inkomen der voorsz Landen afghetrocken sal worden. Ende wat aengaet de vervreemdingen/verschenckingen eñ versettingen/die gheschiet souden mogen zijn na 'tbeginsel des voorsz Maents van October/de stucken alsoo vervreemt/verschoncken ende verset/sullen aen beydē zijden gerestitueert ende weder gegeven worden.

21 De voorsz Princen sullen leven eñ sich in de voorsz Landen aenstellen *jure familiaritatis*, als ghemeynsame vrienden/naer luyt der Tractaten van Dortmunt eñ Halle/ der Reversalen/eñ der Privilegien des Lants/ tot dat de hoofd-sake gheeyndight ende ghedecideert sal wesen.

22 Door dit teghenwoordich Tractaet en wort niet verstaen dat wederroepen zijn eenige reservatien/presentatien/reversalen/oft ander verclaringhen/die de voorsz Princen voor desen souden mogen gegeven ofte ghedaen hebben ten voordeele van yemandt op die successie van de voorsz Landen pretenderende / maer dat de selve blyven in ghelijcker kracht eñ weerde als sy waren voor 'tselve Tractaet.

23 De voorsz Princē sullē in Princelijcke woordē beloven/ ende d'Officieren van de twee voorsz Cancellerijen eñ Rekenkamers/ in de welcke dit Tractaet sal gelesen/afghekondight ende geregistreert wordē/ sullen sweerē/ het selve onverbrekelijck te onderhouden/ naerkomen / eñ volghen nae sijn forme ende inhoudt. Ende sullen de selve Princen mede beloven goede ende bondighe ratificatien daer van in te brengen binnē ses weken/voor alle uytstellinge ende dilay. Ende soo yemandt van de twee Princen sulcx niet naer en komt/ so sal hy/ den selven tijdt overstreken wesende/vervallen wesen van het lot te moghen trecken/ ende den genen/die sijne ratificatie inghebracht eñ in bey de Cancellerien der voorsz Landen aenghegeven sal hebben/ sal keure gegeven worden van de residentien hier voren gheroert. Sonder na welcke ratificatie te wachten /dit tegenwoordich Tractaet niet en sal laten uyt gevoert te wordē ten opsien van't vertreckē der heyrlegers eñ Garnisoenē/ eñ van de afbrekingē der fortificatien voorgenoemt/ eñ van de wederoprechtinghe der voorsz innovatien. Met bespreck/dat even ter selver tijdt als die Legers eñ garnisoenē sullē vertreckē/ oock de Stadt eñ 't Casteel van Gulich/ midtsgaders de Stadt/ Slot eñ Casteel van Dusseldorp gestelt sullen worden in handen van de gene die by de Stenden des Landts tot bewaringe van de selve plaetsen ghelast sullen wesen/alles ten voordeele van de ghemeene ruste/ sekerheydt van de ghemeene administratie der voor[sz] Princen/ ende verlichtinge van de Ondersaten der voornoemde Landen. Gedaen ende ghesloten tot Santen den Novembris des Iaers *1614.* ende onderteeckent by alle de welgemelte Heeren/Coning-

lijcke / Chur ende Vorstelijcke / midtsgaders Statische Gesanten.

Den Titel ofte het opschrift van dese articulē luydē aldus:

Articulen verdragen tusschē de Ambassadeurs der ondergeschrevene Coningen/ Princen ende Potentaten/over de gheschillen geresen tusschen de Doorluchtighe/Hooge eñ Machtige Princen/*George VVilhelm*, Marckgrave vã Brandenburg/ Hertoge van Pruyssen/ etc. ter eenre/ende *VVolfgang VVilhelm* Paltzgrave/Hertoge van Nieuburgh etc. ter anderer zijde/ belangende het provisionele Gouvernement eñ bedieninge der landen Gulick/ Cleve eñ andere hangende aen de successie van wijlen den Hertoge van Cleve. Welcke Articulen by geschrifte gestelt zijn gewordē na vele ende verscheyden conferentien/ghehouden so onder de welghemelte ondergeschreven Ambassadeurs/als ooc met de gene die tot desen eynde by de selve Princen gecommitteert zijn geweest/ gelijck mede na het consent der selver Princen van Brandenburg ende van Nieuburg over het meerendeel eñ de voornaemste van de selfde Articulen. Ende om afte snijden verscheyden kleyne swaricheden/welcke souden moghen veroorsaken een groote langsaemheyt in het begonnē Tractaet om tot de voorschreven beslechtinge te gheraken/ende over sulcx verlengen de verdruckinge van de volckerē der selver landen/te rugge houden de wederinstellinge de Hooch-gemelte Princen in de ghemeyne bedieninge van dien/eñ door het aenhouden der verblijvinge van de Legers ende Garnisoenen baren verscheyden misvertrouwens eñ onheylen/tot grooten nadeele van de algemeyne ruste: So is raedtsaem ghevonden/dat de voorsz Articulen sullē overgelevert worden by de welgemelte Ambassadeurs aen de hooch-gedachte Princen/om sich daer na te voegen / ende die aen te nemen/ ten goede ende ruste van hare Personē/ van de voorsz Landen/ ende van de gantsche Christenheyt. Belovende de welgedachte Ambassadeurs in dē name van hare Coningen/Princen ende Overhoofden/ de voorsz Princen vã Brandenburg eñ Nieuburg te mainteneren by de voorsz provisionele administratie volghens de selfde articulen. Eñ warē ondertekent als volcht.

Refuge, Raedt des Aller-christelijcksten Conings in sijne Radē van State eñ Secreten etc. Ambassadeur vã sijne M^{r}. tot bevredinge der geschillē vã Gulic/etc.

Du Maurir. Raedt van sijne alder-Christelicste M^{r} eñ sijnen Ambassadeur ordinaris by mijn Heeren de Staten van de vereenichde Provincien/etc.

Henry VVotton, Ambassadeur extraordinaris van sijne M^{r}. van Groot-Britannien/tot bevredinge van de gheschillen van Gulich/Cleve/etc.

Iohan Dickenson, Agent van sijne Majesteyt van Groot-Britannien by de possiderende Vorsten.

In Name van de Chur/Vorsten/ende vereenichde Stenden des Heyligen Rijcx.

Iohan Albert Grave van Solms / etc. Grootmeester van de Churvorstelijcke Paltz/etc.

B. Buwinckhausen van *VValmeroden*, Raedt in de Radē van mijn Heere dē Hertoge vã Wirtemberg etc.

In name van de Staten Generael der vereenichde Nederlanden:

D. Dirrick Bas.
Marcus van Lyclama ende Nyeholt.
VV. Borre van Amrongen.
Albert Ioachimi.
I. van Goch.
S. van Haersolte.

Dese Articulē werden beneffens eenen brief van de Heerē Con: Gesantē in date den *12.* Novembris *1614.* overgesondē aen dē Hertoge van Nieuburg/die dē *18.*

dito tot andwoorde schreef/ nademael door de genade Gods eñ de goede officien by dē Heerē Gesantē gedaē het Tractaet van verdrach tusschē dē Maregraef vã Brandenburg eñ sijnen persoon nu so verre ghebracht was/datter geēswaricheyt meer en was als alleēlijc vã dē tijt der uytvoeringe/pretenderende d'een partie dat deselve datelic behoorde te geschiedē/eñ de sijne dat men wachten moest na de ratificatie van mijn Heere

den Churfurst / ende Mevrouwe de Churfurstinne van Brandenburgh/ dewijle daer geen ghenoechsame Procuratie en was van die selve Vrouwe: so badt hy den Welghemelte Heeren Gesanten/niet te willen toelaten/ dat om soo weynich daghen alsser van noode waren om de voorsz Ratificatie te doen comen/ men naelaten soude het voorsz Tractaet te besluyten/segghende voorts in synen Brief / dat wat aenghingh de plaetsen by den Marquis Spinola inghehouden / hy Marquis sich verbinden soude syne garnisoenen daer uyt te trecken met de overcomste van de voorsz. Ratificatie/ midts dat Prince Maurits sich mede verbinden soude alsoo te doen/ etc. Maer de Heere Petrus Peckius / Raedts-heer van den Secreten Raede tot Brussel/ ende Gesante van den Eerts-hertoch Albertus/vernomen hebbende dat die voorsz Articulen gheteeckent ende ghereet waren omme den possiderende Vorsten overgelevert te worden/heeft al den *12.* Novembris by de Heeren Ambassadeurs van Vranckrijck hoochlijck gheexpostuleert/dat sulcx in syn afwesen gheschiet was/ jae dat hy geen copye oft visie van de selve en hadde connen crijghen/hem voorts seer beclaghende over de forme/ ende sonderlinge dat de Articulen niet alleen by de Coninglijcke Gesanten/ maer oock by die van de Gheunieerde Churfursten ende Stenden des Rijcx/ende der Heeren Staten Gecommitteerdens onderteeckent waren. Versocht daerom te moghen Copye hebben voor de overleveringe/ende verclaerde dat uyt die maniere van doen niet anders conde geoordeelt worden/dan dat men de sake begeerde in verwarringe te houden / ende tot extremiteyt te breugen. Op al het welcke by de Welghemelte Heeren Ambassadeurs hem is voorghehouden/ hoe eñ in wat manieren datter nu meer als een maent was gehandelt om de mis-verstanden tusschen de possiderende Vorsten/ ende tghene daer van dependeert/ ter neder te legghen / ende hoe veel Conferentien op die materije oock met syne E. selve waren gehouden/daer mede even-wel de sake niet en hadde connē gerecht worden/waer van nochtans de schult niet te gevē en was den Heeren Ghesanten/die ter goeder trouwe de vereeniginge tusschen de Vorsten geerne saghen ghetroffen/ ende de Landen verlost vandesware inlegeringe der twee Heyrlegers/ midtsgaders voorgecomen dat die ghemeene ruste niet en werde gheturbeert/ van de welcke / indien de Heere Peckius ofte syne Meesters moede waren/ mochte hy sulcx verclaren. Sulcx dat hare EE. den bequaemsten middel om een goet eynde van de sake te maken/hadden gheoordeelt te wesen/te beramen met den genen die de twee Princen in de possessie vande Landen hadde helpen stellen de voorsz articulen / de welcke niet anders en moesten verstaen worden te wesen/ als het advijs/ raedt ende versoeck aen den selven Princen gedaen/ ende gegeven by hunne Vrienden/tot haren ende harer Onderdanen beste/ ende tot conservatie van de gemeene ruste. De voorsz Peckius hadde mede de Keulsche Ghesanten opghemaeckt/ om te verhinderen dat die voorgeroerde Articulen geteeckent souden overgesonden worden/dan wierden even-wel by de Wel-ghemelte Heeren Ambassadeurs besloten/ toegheschickt/soo aen den Heere Prince van Brandenburch / als aen den Hertoch van Nieuburch/diese (gelijck geseyt is) beyde geaggreert ende aenghenomen hebben / al-hoe-wel dat de Nieuburghsche int eerste daer teghen moveerden de swaricheden in dese naervolgende Articulen by den Heere Peckius aen de Coninghlijcke Ghesanten overgegeven begrepen/namentlijck:

1. Dat het accoort ghemaeckt wordende/wordt verstaen dat het selve onderteeckent sal wordē by yeder Prince in een besonder schrift/ het welcke mede sal moghen gheteeckent werden by den ghenen die elck Prince sal begheeren/ende sullen in den Titel de qualiteyten van de selve beyde Princen uytghedruckt wor-

den als Procureurs van hunne respective Vaders ende Moeders.

2 Dat men by het tweede artijckel sal voeghen / dat beneffens de Princen oock de Stenden ende Steden der selver landen haer sullen verbinden tot het inhoudt des artijckels.

3 Dat men in't vijfde artijckel sal uytdrucken / dat het gheschieden sal door twee Commissarisen / by elck van de voorschreven Princen ghenoemt.

4 Dat men den Ingenieurs in het achste artijckel gemeldt/sal belasten/te maken dat de Stadt niet open en blijve / noch in perijckel van beclommen te worden.

5. Dat men tot verclaringhe van den *17.* artijckel daer sal by voeghen / dat in plaetsen daer de Princen de collatien van de beneficien niet en hebben dan alleen voor ses maenden int jaer/de selve ses maenden onder haer ghelijckelijck sullen ghedeelt worden.

6 Dat het oversien van de Archiven (in den *19.* artijckel gheroert) geschieden sal binnen een jaer/sonder uytstel van de hooftsake.

7 Dat yeder Prince sal te verclaren hebben de vervreemdinghe ende versettingen die hy ghedaen mach hebben / met den tijdt der selve / ende dat men op 't eynde van den *20.* artijckel sal by voeghen/dat voortaen gheene vervreemdinghen / verschenckinghen ofte versettinghen en sullen gheschieden / dan met consent van beyde Princen.

8 Dat men in den *21.* artijckel nae de woorden *der privilegien des landts* sal byvoeghen/*ende naer luyt deses teghenwoordighen provisionelen tractaets, het welcke sal ghevolgt, onderhouden ende naeghecomen worden in alle sijne poincten, tot de decisie van de hoofdsake toe.*

9 Dat men maken sal een formulier van ratificatie/ den tijdt van de inbrenginghe der selve verkorten/ende de uytvoeringhe des tractaets soo langhe nalaten.

Beneffens dese overgegeven Memorie continueerde de voorschreven Heere Peckius sich ten hooghsten te beklaghen/ dat de Heeren Ambassadeurs den rechten weg niet en waren inghegaen/ ende sich partydig ghetoont hadden/voor soo veel sy den ghecommitteerden uyt de vergaderinghe der Heeren Staten Generael hadden toeghelaten de articulen te teyckenen.

Daerentegen schoven de Heeren Ambassadeurs de partydigheyt op de Nieuburgsche syde / die de Coningen van den aenvang gesuspecteert hadden / ende niet begeert te vertrouwen de bewaringe van Gulich/ als mede op den voorschreven Peckius/die niet alleen met de Nieuburgsche Ghesanten/maer oock sonder de selve des Hertoghen van Nieuburgs saken ghedreven ende ghevordert hadde. Sustinerende d'Heer Ambassadeur van groot Britannien / dat de rechte weg in deser sake by den Heeren Ambassadeurs gehouden was: ende dat hare E.E. anders niet en hadden connen procederen / dan (nadien de partyen onderlinghe niet en hadden konnen verdraghen) metten genen die de Princen in de Possessie van de Landen hadden helpen stellen / wesende een lichaem van over langhe t'samen ghevoeght/te Concipieren articulen/volgens de welcke hare Doorluchticheden de voorsz Landen 'tsamen in ruste souden moghen administreren / gelijc ghemeender hant was gheschiedt. Het principaelste poinct waer op evenwel van de Nieuburghsche zijde het besluyt vã dese handelinge wiert uytgestelt / was/ dat de Marquis Spinola niet en begeerde Wesel te ontruymen / voor dat de ratificatie van den Heere Chuerfurst van Brandenburg soude wesen in ghebracht / segghende de selve Marquis / dat hy van een yeder gehouden foude worden voor eenen *Nescio*, dat is onwetende / ende in sweerelts saken onervaren Man/indien hy op de beloften in d'artyckelen begrepen/ende die van dẽ Heere Prince van Brandenburg/ welcke geen sufficiente procuratie tot dese handelinge en hadde / soude sijn garnisoen uyt de voorschreven Stadt trecken sonder veele versekeringhe / ende dat

niet alleenlijck sijne reputatie daer door soude worden ghequetst / maer oock sijne quaetgunners occasie om hem te stellen in de quade gratie van sijnen Coning ende Ertshertoghen. By dese syne opinie bleef de voorschreven Heere Marquis persisterende / niet tegenstaende by den Heeren Ambassadeurs volcomentlijck vertoont werdt aen den Heere Peckius/ dat het voorschreven voorgheven onghesondeert was/sijnde het grief van de Ertshertoghen gerepareert soo haest als het volck van de Heeren Staten uyt Gulich soude vertrocken sijn/ende die vestinghe ghedemolieert.

Ghelijck oock de Hertoge van Nieuburg ghenoeg soude versekert zijn teghen Brandenburg / als ten weersijde het volck van oorloghe afghedanckt soude wesen / ende sijne Doorluchtigheyt ghestijft met het faveur van alle die d'articulen hadden onderteykent/ die hem ontwyffelijck souden byvallen/ indien de Heere Churfurst weygherde ofte swaricheyt maeckte ten bestemden tijde de ratificatie te senden. Dat daer beneffens quam in consideratie / dat binnen den tijdt versproken om de ratificatie over te brenghen vele saken konden toevallen / die oock buyten den wille des Marquis souden connen veroorsaken/ dat Wesel als dan niet en soude worden ontlast van het garnisoen/ als daer waren/sijne doodt/ofte die van de Eertshertogen/ofte van den Coning van Spaenien/meuterye onder de Soldaten ende ander oorsaken meer.

De aenwesende ghedeputeerde uyt des Landts Stenden vonden haer door het voorschreven gesusticeerde van den Marquis seer perplex / ende sochten middel om hem gerust te stellen / ten eynde de Landen op het spoedigste mochten ghenieten de vrucht van de meyninghe der Heeren Ambassadeurs / ende van de articulen/voorslaende /dat soo verre by den eenen oft anderen Prince de ratificatie niet en werde overghebracht ten bestemden dagh/ syluyden den genen die in gebreke bleve niet en souden kennen voor haren Heere/noch eenighe inkomsten laten ghenieten / soo lange hy sijne ratificatie niet en soude inghebracht hebben.

Als nu op den *17.* ditto de Brandenbursche commissarisen volcomen procuratie van den Heere Churfurst op den Prince sijnen Soon overbrachten / by de welcke sijne Doorluchtigheyt tot dese handelinghe werdt gheauthoriseert / ende allen geratificeert wat daer in verdraghen ende besloten soude worden/wert de Copie der selve ghestelt in handen van den voorschreven Peckius/ die daer op ghecommuniceert hebbende met den Hertoghe van Nieuburg / Marquis Spinola ende Keulsche ghesanten / noch dien avondt de Heeren Coninglijcke Ghesanten ghevisiteert/ende van weghen de selven Hertoghe ende Marquis versocht heeft / dat hare F.F. noch den volgenden dagh haer vertreck van Santen wilden uyt stellen / also hy eenen Courier op de voorschreven saken afghesonden naer Brussel alle uyre was verwachtende. Hier op volgde des anderen daegs de voornoemden brief des Hertoghen van Nieuburch / waer inne hy verclaerde te vrede te wesen d'articulen te accepteren / mits dat de Heeren Ghesanten by particuliere acte verclaringhe doen souden / op de puncten begrepen in de voorverhaelde memorie by Peckius overghegheven/ consenterende dat alle de voorsz articulen souden worden gheexecuteert / soo haest procuratie van de Churforstinne van Brandenburg overghelevert soude wesen/ van alsulcken inhout/als die van sijne Churfurstelijcke Hoocheyt/die als-doen mede gheexhibeert/ ende by den Heeren Ambassadeurs in der bester forme gesien is gheworden / niet anders verhopende dan dat de handelinghe nu tot een ghewenschte uytkomste soude worden gebracht. Peckius op den *19* ditto de voorsz procuratie van de Keurvorstinne ter handt gekregen/ ende die metten Hertoghe van Nieuburg ende Marquis Spinola tot Wesel ghecommuniceert hebbende/ heeft des daeghs daer aen tot de t'samentlijcke Hee-

[**1614.**]ren Ambassadeurs geseyt, dat sijne Vorstelijcke Doorluchticheyt op de selve procuratie met de executie van de articule*n* soude late*n* voortgae*n*, sonder nochtans voor die tijdt eenige schriftelijcke declaratie dies aengaende mede te brenghen, dan verclaerde dat sijne Doorluchticheyt die metten eesten soude oversenden met aggreatie van de articulen, onder de voorbesproken Conditien, ende mits dat de Steden des lants souden sweeren, dat sy den ghenen die teghens de artickelen doen soude, ofte de ratificatie van sijne principale binnen den bestemden tijdt van ses weken niet over en leverde, voor haren Heere niet te sullen kennen. Versoeckende te dien eynde de voorsz Peckius met de Nieuburgsche Commissarisen, ende trachtende by den Heeren Ambassadeurs te doen goet vinden, dat de Stenden daer op souden worden vergadert, waer mede dan 10. oft 12. daghen te vergeefs souden doorghebracht sijn gheworden. Dan ghevoelende dat de voorsz conditie den Heeren Ambassadeurs niet en behaegde, sijn ten lesten met veel aenporrens daer toe ghebracht, dat sy den 22. ditto aen de Heeren Ambassadeurs van Vranckrijck overghelevert hebben de declaratie des Hertoghen van Nieuburg op de aenneminghe van d'articulen, ghelijck die by hare EE. waren inghestelt, ende nam de Heere Peckius aen een Memorie in te stellen van het gene te doen stont, om sonder voorder dilaey te comen tot die executie, doch sondt in plaetse van dien aen de Heeren Ambassadeurs over seker formulier van de beloften, welcke de Generaels van beyde leghers souden doen, nopende het uyttrecken van de garnisoenen uyt de Steden, ende van de leghers uyt den velde, inghestelt sijnde op den naem van den Marquis Spinola. Daerteghens by de Ghecommitteerde der Heeren Staten generael gheconcipieert werdt een ander formulier op den naem van sijn Princelijcke Excellentie, gheapprobeert by de Heeren Ambassadeurs, die het selve den Heere Peckio overleverden, om de depesche [**1614.**] van dier sijde te vervolghen.

Tusschen den 24. ende laetsten Novembris wierden soo by den Heere Peckio als by de Nieuburgsche voortghebracht verscheyden onghefondeerde swaricheden, om te beletten, oft ten minsten te vertrecken d'executie van de articulen by den Heeren Ambassadeurs inghestelt, ende nu by de Princen van Brandenburg ende Nieuburg aenghenomen ende gheteyckent. Waeromme de Heeren Coninglijcke Ambassadeurs goedt vonden, met voor-weten van des Vnions Gesanten, ende de Gecommitteerde uyt den Heeren Staten Generael, t'samen aen den Hertogh van Nieu-burgh, ende elck besonder aen den Marquis Spinola te schrijven dese naervolgende brieven, by ons uyt de Fransoysche ende Italiaensche sprake in onse Nederduytsche vertaelt. Die hare EE. ghesamentlijck schreven aen den Hertoghe van Nieuburch luyde aldus:

Mijn Heere: Als mijn Heeren uwer Hoogheyts Ambassadeurs ons over-leverden uwe Aggreatie op de Articule*n* van het Tractaet van accommodatie tusschen uwe Hoocheyt ende mijn Heere den Prince van Brandenburgh, soo begeerdense op ons, dat wy metten eersten oock souden intrecken die van den selven Prince. Twelc gedaen hebbende, presenteerden wy de selve gisteren morgen aen uwe voornoemde Ambassadeurs. De welcke die gesien en*de* gelesen hebbende, ons verclaerden anders geen mangel daer in te mercken, dan dat de voorsz Heere Prince daer in geen vermae*n* en maeckt van syn Erfgenaem oft recht daer toe hebbende. Waer op wy hem verthoonden, dat wesende een sone des huysgesins, ende in deser sake niet handelende dan in qualiteyt van Procureurs van mijn Heere de Churfurst, ende Me Vrouwe de Chur-furstinne syn Vader ende Moeder, hy noch ghemocht noch behoordt en hadde de selve Clausele daer inne te

[**1614.**]voeghen, voornemelijck in een Tractaet provisioneel, het welcke niet alleen niet en moet eeuwelijck stadt-grijpen, maer hebben oock uwe Hoocheden selve ons verclaert het selve metten eersten te willen eyndighen door beslechtinghe van de hoofd-sake, tsy by middelen van vrientschap ofte van rechte. Behalven dat de selve clause wel sal mogen begrepen worden in de Ratificatie der ghenen, uyt crachte van welcker volmacht hy procedeert, ende dat derhalven dese swaricheydt van gheener waerde en was. Waer over niet te min de selve uwer H[ts]. Ambassadeurs persisteerde de voorsz Aggreatie niet te aenveerden, tot na dat sy gesien hadden de Originale volmachten van den voorghemelten Heere Prince. De welcke ons des namiddaechs gebracht wesende by syne Ambassadeurs, als oock ghesien ende ghecollationeert by die van uwer H[t]. soo begeerdense dat wy haer daer van een Copije souden teyckenen, tot ghetuygenisse dat sy de selve gesien, ende sich daer mede vernoecht gehouden hadden, doch de selve Copije by hun aenghenomen zijnde, en hebbense even-wel niet ghelaten voort te varen in't weygheren van de Aggreatie des voorsz Princens, over het Tractaet tusschen uwe Hoochede*n* aen te nemen, haer altijt stootende aen 't voorghewende manghel van de voorsz Clause, ende ons voorders aensegghende, datter noch seeckere andere pointen tusschen uwe Hoocheden te beslechten waren van dinghen in het voorsz. Tractaet niet begrepen. Van welcke pointen nochtans sy ons gheen verclaringe en deden, noch metten monde noch by gheschrifte. Daeromme wy uwe H[t]. niet en connen verborghen houden, dat wy soodanighe Proceduren seer vreemt ghevonden hebben, namelijck dat sy ons aengeseyt hebben niet voorsien te zijn van volcomene Procuratie, selfs om de voorsz Aggreatie, als wy haer die presenteerden, uyt onsen hande*n* te aenvaerde*n*, te meer om dat wy gantsch gheen manghel daer in en bevinden, als oock dat naedien het voorsz Tractaet besloten, ende ten weder-syde [**1614.**] by uwe Hoocheden voor goet ghekent is, men ons nu voor-hout een ander gheheel nieu Tractaet by der handt te nemen, waer inne wy gheresolveert zijn in geener maniere te trede*n*, dewijl het alreets gemaeckte Tractaet genoechsaem is om dese Landen in ruste te houden, ist anders dat yeghelijck daer nae haeckt, ende haken de sommighe naer yet anders, soo en soude het nerghens toe dienen te treden in nieuwe voorslaghen, de welcke van d'eene syde gestelt zijnde, verscheyden andere sullen met haer trecken van d'ander syde. Men heeft ons oock geseyt dat uwe H[t.]. begeerde het voorsz Tractaet gheratificeert te hebben by de Stenden van dese Landen solemnelijck vergadert, het welcke naemaels sal moghen gheschieden, indient noodich is, om uwe H[t]. te vernoeghen. Maer soo veel aengaet de uytvoeringe des selven Tractaets, waer toe de tijdt perst, soo ghelooven wy altesamen, selfs volgens t'advis van mijn Heer Peckius, dat de selve Stenden, die hier teghenwoordelijck in grooten ghetale uyt alle de Provincien versamelt zijn, moghende ende behoorende by uwe Hoocheden gheauthoriseert te worden, bequaem zijn om in den naem van al d'andere, te staen over een handelinghe daer niet min aen en hanght als de ontlastinghe uwer Ondersaten van de jammeren en*de* ellendicheden die sy lijden door 'tverblijven van de twee Leghers, die haer nu van so langhen tijdt herwaerts opeten, ende niet langer en connen blijve*n* sonder ghetuyghen zijn willende, noch onse persoonen door onse teghenwoordicheydt daer aen schuldich maken, uwe H[t]. niet en sullen verswijgen, dat de haperinghen ende uytstellinghen, die wy sien dat gebruyckt worden om de voorsz uytvoeringe te vertrecken, ons tot verdriet strecken, 't welck des te grooter is, om dat nae eenen langhen tijdt ende veel arbeydts by ons uyt goeder gheneghentheydt in den name van

[**1614.**]onse Meesters tot ghemeyne vernoeghinge van uwe Hoocheden aenghewent, ende nae dat wy uwe sake ghebracht hebben in soo goeden staet als sy soude connen wesen, nu daer anders niet en ontbreect dan tgene tusschen u beyden besloten is uyt te voere*n*, men daghelijcx inbrengt sekere swaricheden die gantsch geenen schijn en hebben, soo dat wy ghedwonghen zijn te twijffelen, off oock de oprechte meyninghe van hare Majesteyten in deser sake ghesecondeert, ende byghestaen wordt, ghelijck sy, om des aensiens wille, t'welck (so uwe H^{t}. weet) de tusschen-sprekinge van so grooten Monarchen weerdich is, wel behoorde. Daerom isset dat wy u bidden alle dese swaricheden te doen ophouden, die doch niet weerdt en zijn selfs voor een ure tijdts dit goede werck te achterhouden, aen het welcke uwe H^{t}. can oordeelen of oock yemandt ter werelt meer-gheleghen is als u selve, soo dat het onnoodich zijn soude u de redenen daer van voor te dragen. Vwe H^{t}. indien 't haer belieft, sal oock de teghenwoordighe brenghers doen hebben een recepisse van de Acte van Aggreatie der voorsz Heeren Princes van Brandenburch, op uwer beyder Tractaet, de welcke wy u oversenden, volghens de approbatie ons by uwe H^{t}. selve gegeven, ende by ons aen de Ambassadeurs van den selve Heer Prince behandicht. Welcke sendinghe wy niet en souden behoeft hebben expresselijc aen uwe H^{t}. te doen, indien uwe Ambassadeurs u de voorsz. agreatie hadden willen doen hebben, ghelijck sy ons onder hare hant-teyckens belooft hadden. Ende soo wy ymmers dit misnoegen sullen moeten hebben, dat dese voorsz brenghers tot ons wederkeeren sonder recepisse, met een goede versekeringhe daer by van dese sake, ende dat sonder uytstel, gheheelijck te eyndigen, soo bidden wy uwe H^{t}. sich te willen laten voorstaen, dat de weerdicheydt van onse Mesters, ende de eere van onse ampten ons raden ende bedwinghen sullen haer te bevrijden van de cleynachtinghe, die sy voortaen door ons langher onnutte verblijf alhier souden [**1641.**] onderworpen zijn, ende hun te gaen aendienen en*de* bewijsen (ghelijck sy ons tselve noch teghenwoordelijck ordineren) op wat voet ende hoe verre men dit Tractaet ten goede van uwe Hoocheden heeft connen brengen, so haest daer eenighe resolutie sal ghenomen zijn op d'een manier of op d'ander, ende met eene*n* wat wy uyt hare namen ghedaen hebben, tot bevestiginge van den alghemeynen vrede, die wy weten dat sy wel geresolveert zijn meer ende meer te versekeren, en*de* niets dat in hare macht sy daer toe te sparen, Ende verwachtende een goede ende veerdighe antwoorde van uwe H^{t}. sullen wy den Schepper bidden, etc.

Den inhoudt des Briefs by den Heere Ambassadeur van Vranckrijck gheschreven aen den Marquis Spinola was als volght:

Mijn Heere, nademael wy gecomen zijn tot het gene dat hare Aller-Christelijcxste Majesteyt en ons bevolen hebben in haren name te beschicken, en*de* dat door de begheerte diese ghehadt hebben om te voldoen de menichmael verhaelde versoecken aen hun gedaen by hare Serenissime Hoocheden*n*, streckende om te maken dat mijn Heeren de Staten van de Vereenichde Nederlanden hare Garnisoenen souden trecken uyt Gulich, ende naedemael deselve Heeren bereydt zijn, soo uyt die, als uyt alle andere by haer ingenomene plaetsen te vertrecken: Soo hebben wy oock tot noch toe altijt gelooft, dat men van wege hare voorsz Hoocheden met ghelijcke volveerdicheyt soude volbrengen de conditie waer op de authoriteyt va*n* hare voorsz Majesteyten soo vrymoedelijck in dese handelinghe ghebruyckt is gheworden, ende dat men ter selver tijdt oock soude wech nemen alle de Garnisoenen die men uyt haren name daer inne gheleyt heeft, te meer, om dat wy een accoort getroffen hebbende tusschen mijn Heeren de Prince*n* van

Brandenburch en*de* Nieuburch, by hun in de alderbeste forme gheapprobeert, ten eyn-

[**1614.**]de dat hare misverstanden geen nadeel meer en mochten veroorsaken, noch voor hare, noch voor den algemeynen vrede, van nu af volcomentlijck uytghevoert hebben 't gene ons te volbrenghen toe quam. Al de reste mijn Heere hangt nu aen uwe Excellentie, ende daerom bidden wy u gantsch toegheneychdelijck daer in te ghebruycken de macht die ghy hebt, sonder te ghedooghen dat soo grooten goet langher uytghestelt worde door middel van sekere consten die men ons doet blijcken, waer van wy wel ghelooven dat de meyninghe van uwe Excellentie heel verre verscheyden is, maer de wijle sy even-wel daer door achterhouden wort, en*de* dat wy sien de vervaerlijcke consequentie*n* die daer uyt op verscheyden manieren mogen volgen, so heeft ons ghedocht dat wy u moesten bidden, gelijck wy gantsch toegheneychdelijck doen, dat ghy daer inne wilt hersien, te meer omdat wy uytghedruckten last ontfangen hebben van hare Majesteyten dese sake op het allerspoedichste te eyndigen, in de welcke het hun grootelijcx aengaet claer te moghen sien, soo om de sorghe die sy draghen voor de ruste van hare vrienden en*de* ghebueren, als om dat hun so merckelijck vele daer aen gelegen is, niet te ghedoogen dat de selve ruste ghestoort werde. Wy stelden over eenige dagen ons vertrec van hier uyt, op hope van een veerdighe uytvoeringe des voorsz Tractaets, waer van wy ooc hare Majesteyte*n* verwitticht hebbe*n*. Maer nu en conne*n* wy sonder leetwesen niet aensien, noch sy sonder onlust verstae*n*, dat het selve noch uytgestelt wort op sekere swaricheden die niet eens aenmerckens weert en zijn. Wy dan bidde uwe Excellentie noch maels de selve af te snijde*n*, en*de* sich te verwerven de eere van het volvoeren van deser sake, midts noemende eenen sekeren dach tot de uytvoeringe van tgene geaccordeert is, om de Legers en*de* garnisoenen te doen vertrecken. Andersins door ons langer verblijf alhier, soude ons verweten worden dat wy de waerdicheyt van hare Majesteyte*n* onderworpen maeckten een sulcken verachtinghe die haer verloren [**1614.**] soude, en*de* waer van het onmoghelijck zijn soude ons selven te excuseren. Wy hopen dan door de weder comste van desen brengher, eyntelijck te verstaen den wille van uwe Excellentie, over tgene voorseyt is, op dat wy volgens de selve, een eyntelijcke resolutie mogen nemen, naer uytwijsen onses schuldighen plichts. Ondertusschen sullen wy blijven etc.

Volcht nu den Brief van den Heere Ambassadeur van Groot Brittanien aen de*n* voorsz Marquis Spinola.

Excellentie ende Doorluchtichste Heere, Om uwe Excellentie niet moeyelijck te vallen met het verhael van de omstandicheden, ghy weet alle watter ghepasseert is, sedert dat wy tot uwen versoecke alhier zijn verbleven. Ghy weet ooc dat de tegenwoordigen handel alreede so verre ghebracht is, datter geen middel meer overgebleven en is tuschen de ruste ende afbrake der selve. Des niet tegenstaende sien wy datter alle daghe nieuwe swarichedekens gantsch vreemdelijck worden inghebracht, om tghene datter gheaccordeert, ende aen wedersyden beseghelt is, te verlengen, ofte oock teffens om te stooten. Derhalven, dewijle yegelijck Dienaer (al is hy schoon met andere vergeselschapt) een besonder insien heeft op de eere des ghenen die hem gebiedt, so heb ick't gheacht mijnen schuldighen plicht te zijn uwe Excellentie met alle behoorlijcke eerbiedinge indachtich te maken, dat indien het uwe meyninge is de ingenomene plaetsen te behoude*n*, het moghelijck beter soude gheweest hebben 'tselve te doen, sonder de weerdicheyt van mijnen Serenissimen Heere, ende die van syne Croonen te verabuseren met een deel ophoudinghen alhier voorgevallen, ende met soo veele ende so dickmaels verhaelde beloften aen synen Conincklijcken persoon ghedaen. Bidde daerom uwe Excellentie niet alleen met hare groot-moedichheyt, maer oock met hare voorsichticheyt ende oprecht-

[**1614.**]ticheyt sich te beraden, hoe veel datter aen tghene dat noch te resolveren staet, is gheleghen. Waer mede, etc.

De Marquis Spinola dese Brieven ontfanghende, beclaechde sich, dat hy in de handelinghe bedrogen was, ende dat men met hem ter goeder trouwe niet en hadde geprocedeert, beschuldigende die van Brandenburch, dat sy de Procuratie te langhe hadden achter ghehouden, ende segghende met hooghe woorden, soo verre ten weder-syde geen Ostagiers werden gestelt, dat hy Wesel niet en soude verlaten, om van't uyttrecken van Gulich verseeckert te zijn, maer soo de Ostagiers saterdaechs binnen Santen quamen, soo soude hy met den synen des maendaechs vertrecken, ende des donderdaechs daer aen Wesel ende alle andere plaetsen ruymen. Den Hertoch van Nieuburch, weygherde eerst een wijle synen Brief aen te nemen doch met Spinola ghesproocken hebbende, heeft den selve daer nae gheaccepteert, ende beantwoort als volcht:

Mijne Heeren, uwen Brief op ghisteren is my wel behandicht, ende hoe wel dat de poincten daer van ick u hebben doen spreken, wel noodich zijn gheaccommodeert te wesen tusschen mijn Heere den Marckgrave van Brandenburch ende my, soo en verstae ick nochtans door de accommodatie der selve de uytvoeringhe van het Tractaet tusschen ons ghemaeckt, gheensins te vertrecken, my vastelijck verseeckerende, dat de selfde Heer Marckgrave daer nae oock niet en sal vertrecken de accommodatie van de voorsz poincten, ende dat op't alderspoedichste. Wat belanght de forme van d'approbatie by den voorschreven Heere Marckgrave ghedaen, daer in ghedraech ick my aen 'tghene mijne Ghedeputeerde u sullen segghen, ende blijve altijdt, etc. uyt het Leger by Wesel den 27. Novembris 1614.

Sijne Excellentie verstaen hebbende het voorschreven [**1614.**] protest van den Marquis Spinola, heeft in de Ostagiers gheconsenteert. Maer des niet teghenstaende, heeft Peckius de Heeren Ambassadeurs laten weten, dat hy Fretema, die met de antwoort op de voorsz. Brieven te rugghe was ghesonden, om eenighe saken van importantie, smorghens metten daghe hadde ghesonden naer Wesel, ende dat hy teghen den middach weder soude keeren met sulcken antwoordt, daer inne hare EE. redelijc contentement souden hebben, uyt welck woordeken *redelijck* niet veel goets en was te vermoeden. Heeft oock noch-maels aenghehouden om de voorschreve*n* Acte by de Generaels van beyde de Legers te passeren, namelijck van niet meer in de Gulicxsche Landen met hare Leghers te sullen weder keeren, segghende: soo sulcx niet en gheschiede, dat dan de handelinghe soude moeten breken. Waer op hem by de Heeren Ambassadeurs werdt gheantwoort, dat sulcken belofte soude strecken tot prejudicie van de Vorsten selfs, ende boven dien onghefondeert was. De voorsz. Peckius seyde mede, soo verre de Leghers Kersmisse uyt het Velt ghebracht conden worden dat het veel ghedaen soude wesen, ende is daer op stil-swijghens naer Wesel vertrocken met de Nieuburchsche ende Keulsche Gesanten, welcke laetste mede voor haer vertreckt aen de Heeren Ghecommitteerde uyt de Edele Mogende Heeren State*n* Generael verclaerden, van Peckio verstaen te hebben, so verre de boven-verhaelde Acte by de Generaels niet en wierde ghepasseert, dat de handelinghe soude ghebroken worden. Den lesten Novembris nae den middach is de voorsz Heere Peckius met de Nieuburchsche ende Keulsche Ghesanten van Wesel weder ghecomen tot Santen, mede brenghende een heel andere resolutie, dan men in vervolch van de verclaringe by hem tot meer-male*n* gedae*n*, hadde verwacht, te weten,

[**1614.**]dewyle de sake van de welcke ghehandelt wert seer swaer was, dat de Marquis Spinola daer van gheadverteert hadde hare Hoogheden in Brabant, om daer op te verstaen hare goede meyninghen, die hy wilde volghen. De Keulsche hebben den ghecommitteerden uyt den Heeren Staten generael gesegt, dat sy vermoeden, dat de Marquis wel mocht om advis in Spaenjen geschreven hebben, om te ontgaen het perijckel van sijn credit en*de* faveur aen 't Hof, daer inne hy lichtelijc door sijne quaetgunders soude werden gebracht: daer beneffens om schijn te geven aen't voorsz dilay van deser saecke, ende den haet van dat d'executie des tractaets niet voort en ging te schuyven op de Heeren Staten, ende sijn Princel. Excell^{e}.

Daer wiert by Peckius wederom voorgheslagen, dat hare H^{o}: Mo: ende sijn Excelle behoorden te beloven in dese landen niet weder te comen met eenighe macht van krijgs-volck, immers den eenen Prince teghen den anderen niet by te vallen, ende onder 't dexel van manutentie des accoords nae haer beliefte volck in't landt te brengen, waer door dan nieuwe onlusten souden worden veroorsaeckt, ghelijck door 't versekeren van Gulich tot voordeel van beyden Vorsten was gheschiedt. De Nieuburgsche presenteerden noch daerenboven, dat de lotinge van de residentie behoorde gedaen te worden voor het vertrecken van de garnisoenen uyt de Steden. Maer de Heeren Ambassadeurs hebben dat voorstel ghenomen (ghelijck het in der waerheyt was) voor ghesochte dilayen, ende hebben de voornoemde Ghesanten bejeghent met gelijcke redenen als wy hier voren beschreven hebben, ende uyt hare brieven te sien zijn. Ende om een afscheyt te maken, hebben hare EE. den Heere Peckio, den Nieuburgschen, ende den Landt-stenden tot Santen overghelevert hun-luyden advys op de forme van d' executie des tractaets, het welcke sy van ghelijcke ghedaen hebben aen sijn Excell^{e}. ende den Prince van Brandenburg, ende zijn alsoo met seer groote droefheyt [**1614.**] der inghesetenen van Santen vertrocken naer Rees. Van waer sy den in. Decembris eenen expressen naer Spinola ghesonden hebben, met de namen van de Ostagiers by sijn Excell^{e}. ghenomineert, volghens 'teerste artijckel van haer EE. advys op de forme van d'executie van het gemaeckte tractaet, om Spinola te meer in't onghelijck te stellen, soo hy in gebreke bleve van ghelijcke te doen, ghelijck hy dan in ghebreke ghebleven is. Ende dit is vast het ghene dat in de voorschreve*n* verdrietige, ende noch ten lesten vruchteloose ende bedriechelijcke handelinghe is voorghevallen.

*D*E handelinghe tot Santen nu aldus afghebroken, ende de Heeren, Coninglijcke Ghesanten van daer vertrocken, ende met de gecommitteerde uyt den Heeren Staten generael in 's Graven-Haghe ghecomen zijnde, soo heeft de Heere van Refuge, Ambassadeur des Aller-Christelijcxsten Conings, op den 9. Decembris 1614. ter vergaderinghe van de selve Heeren Staten generael een memorie over ghegheven van sekere poincten, op de welcke sijne E. begeerde resolutie ghenomen te worden by de Heeren ghedeputeerde van de selve vergaderinghe, welcke poincten wy den Leser alhier mede sullen voorstellen, met de antwoorde by den Heeren Staten daer op gegheven.

Het eerste poinct was, dat de ratificatie ende approbatie des Tractaets van Santen, by de Heeren Staten generael ghedaen, hem Ambassadeur mocht overghelevert worden. Het tweede, dat de Heeren Staten letten souden op de middelen, die sy oordeelen souden bequaemst te wesen om te comen tot de uytvoeringhe van 't voorsz tractaet, op dat de Heere Ambassadeur wederkeerende naer Vrancrijck, die mochte voordraghen aen sijne Majesteyt, om van

[**1614.**]haren 'twege daer over te nemen alsulcken resolutie, als sy achten sal hare weerdicheyt, ende de qualiteyt der sake best te betamen, ende op dat de selve Staten op't spoedichste daer van verwitticht mochten werden. Volghens welcken het mede dienstich zijn soude te letten in wat staet van vrede ofte van oorloghe de Landen vande Cleefsche Successie blijven senden ter tijdt toe dat de voorsz middelen gheresolveert en*de* in't werck ghestelt mochten worden.

Op dese propositie ghedaen van wegen de Majesteyt des Aller-Christelijcxste*n* Coninghs aen de Heeren Staeten Generael der Vereenichde Nederlanden by den Heer van Refuge, Raet van syne Majesteyt in syne Raden van State ende Secreten, ende synen Ambassadeur extraordinaris by de selve Heere*n* Staten, op den 9. van deser maendt, ende de voorsz Memorie daer op schriftelijck overghegheven, hebben de welgemelte Heeren Staten, na rijpe deliberatie, syne Majesteyt wel oodtmoedelijck bedanckt van de continuatie syner Coninghlijcker gheneghentheyt tot de welvaert van de voorsz. vereenichde Nederlanden, en*de* van die Vorstendommen Gulich, Cleve, Bergh, met de Graefschappen ende Lander daer aen hangende, ende de goede inghesetenen van dien, met presentatie ende aenbiedinge van haren bereyden dienst aen syne Majesteyt. Bedanckende mede den voornoemden Heere Ambassadeur van syne goede officien ghedaen in d'accommodatie van de gheschillen, misverstanden ende beroerten tusschen de Heeren Prince van Brandenburch ende Paltsgrave van Nieuwburch gheresen, van welcke goede Officien de Ghedeputeerde van de voorsz Heeren Staten seer goede ghetuyghenisse hebben ghegheven, soo by verscheyden hare brieven ende advisen, als by mondelinghe rapport.

Verclarende voorts op de eerste vrage van de voorschreven memorie, dat hare EE. ghehoort hebbende 't rapport van hare Gedeputeerde, die mede tot Santen ghebesoigneert hebben, het selve ghebesoigneerde, [**1614.**] midtsgaders het ghemaeckte verdrach, ende de ordre op de uytvoeringhe des selfs hebben gheratificeert en*de* gheapprobeert, naer luyt van de Acte beneffens desen overghegheven. Op de tweede vraghe van de voorsz memorie, verclaerden hare EE. dat de ghematichste middelen, om tot de uytvoeringe van't voorsz. Tractaet te comen, naer haer verstandt, waren, den Eerts-hertoghe van wegen hare Majeseteyten indachtich te maken syne beloften, op dat hy niet toe en liete dat het volbrenghen van't voorsz accoort langher uytghestelt werde. Ende of 'tgebeurde dat sulcx door desen middel niet volbracht en wierde, soo en conden hare EE. niet verstaen dat het selfde door andere middelen te weghe ghebracht conde worden, als door die, welcke de Coningh Henrick de Groote (hoochloflijcker ende onsterffelijcker ghedachte) in 't Iaer 1610. tegen dierghelijcke usurpatien tot maintenement van syne Coninghlijcke weerdicheyt, ende onderstant van de verdruckte vriende*n* ende Bontgenooten der Croone van Vranckrijck resolveerde, welcke Resolutie hare Majesteyten Coninghlijck dede uytvoeren. Waer inne buyten allen twijfel de Coninghlijcke Majesteyt van Groot Brittanien, de Chur ende andere vereenichde Vorsten van Duytslandt hare Majesteyten wel souden byvallen. Ghelijck mede de Heeren Staten bereydt souden zijn na haer uyterste vermogen de hant daer aen te houden. Ende met dese Resolutie soude behoorlijcke ordre ghestelt mogen worden op den lesten Artijckel va*n* de voorsz memorie. Versoeckende voorts de Welgemelte Heeren Staten aen den voorsz Heere Ambassadeur, dat hy hare Majesteyten jonstelijck wilde recommanderen, soo van dese als van die verdruckte Landen, ende versekeren van haerder EE. ware ende oprechte toegheneychdicheydt tot haren dienste.

Den 22. des voorsz maents, heeft den Hertoge van

[**1614.**]Nieuburch ae*n* de Coninglijcke Majesteyt van Groot Brittanien gheschreven dese navolgenden Brief, by ons uyt den Fransche ghetranslateert:

Heere: Het behoorlijck respect tot de Croone van Groot Brittanien, aen de welcke, door de gunsten en*de* bystanden, soo wel my, als wijlen den Hertoghe van Nieuburch mijn vader, ende andere mijne Voorsaten van tijde tot tijde, en*de* dat voornemelijck by uwe Majesteyt, metghedeelt, ick my sonderlinghe vinde verplicht te zijn, heeft over my soo veel machts ghehadt, dat het my beweecht heeft toe te staen ende in te willighen alle tghene dat nae de Conferentien van Santen de Ambassadeurs van uwe Majesteyt goet ghevonden hebben tot het provisionele accoordt tusschen my ende den Marckgrave van Brandenburch. Het welcke ick met meerder vernoeghinghe soude gedaen hebben, indien de Artijckelen van't voorsz. Accoort, my hadden mede ghedeelt gheworden, om oft de selve aen te nemen, oft anders om mijne redenen daer teghens inne te brenghen. Maer de wijle sy my toeghesonden wierden om my selve daer na te reguleren, geteeckent zijnde niet alleenlijck by de voorsz Ambassadeurs van uwe Majesteyt, ende die van den Aller-Christelijcxsten Coningh, maer oock by de Ghedeputeerde van de Staten der Vereenichde Nederlande*n*, als een sake in 'theymelijck besloten met hunluyden, die door hun voornemen op de plaetse van Gulich de oorsake waren geweest van onse beroerte*n* ende bewegingen van oorloghe, soo en can ick niet laten te belijden het herten-leet ende rechtveerdich misnoegen dat dese onverwachte maniere van procedere*n* in mijn siele veroorsaect heeft. Des niet te min, stellende het voorschreven respect van uwe Majesteyt boven alle andere Consideratien, hebb' ick gheresolveert de voorsz. Artijckelen, midts veranderinghe van de forme oft wijse door mijn Acte van approbatie daer by ghevoecht, te passeren. Maer als men sich schickte om tot het volbrenghen van dien te comen, dewijl het dickmaels [**1614.**] in de voorsz Conferentien geoordeelt ende verdraghen was behoorlijck te wesen, dat men de alghemeyne ruste in toecomende tijden wel versorghen soude, sonder eenige deure open te laten tot dierghelijcke inconvenienten, als door het voorsz innemen van Gulich waren veroorsaeckt, soo hielt men de voorsz Ambassadeurs van uwe majesteyt ende Vranckrijck, als Middelaers, andermael voor, dat men niet alleen en behoorde het krijchsvolck uyt de plaetsen aen wedersyde ingenomen te trecken, maer oock te beloven van nu voort geen plaetsen meer in te sullen nemen, waer toe de Ghedeputeerde van de voorsz Staten niet en wilden verstaen, maer presenteerden alleenlijck een seecker belofte van den Prince Mauritz van Nassou, ontworpen in twijffelachtige ende inbindende wijsen van spreken, die verscheyden verstrickende uytlegginge onderworpen waren, ende waer door de voorsz alghemeyne ruste geensins en soude versekert hebben geweest, gelijc uwe Majesteyt gelieven sal particulierlijcker te sien uyt de by-ghevoechde afschriften van de belofte*n* aen wedersyde gepresenteert, waer over men niet en heeft connen accorderen, welcke presentatien ick uwe Majesteyt bidde wel te considereren, en*de* door de continuatie van hare goede officien te maken dat de voorsz. Staten vande vereenichde landen tot reden ghebracht mogen worden, tot behoudinge vande voorsz alghemeyne ruste, ende alsoo desen nieuwen aenwas te voeghen by de verbintenissen, die my van over lange voor al mijn leven gemaeckt hebben uwer Majesteyts seer oodtmoedige ende gantsch toeghedane dienaer, Wolfgangh Wilhelm Paltzgrave.

Dese Brief was gheschreven uyt Bussel, in date als boven gheseyt. Wat antwoorde nu dat syne Majesteyt van Groot Brittanie*n* daer op moge gegeven hebben, is ons noch onbekent, maer sal te syner tijdt wel aen den dach come*n*. Resteert nu dat wy den gun-

[**1615.**]stighen Leser tot syner volcomener onderrichtinghe voor-stellen eenighe andere stucken den selven Cleefschen handel betreffende, die wy van goeder handt hebben becomen, ende uyt den Francoysche doen oversetten.

De Ridder Digby, Ambassadeur van syne Majesteyt van Groot Brittannien by den Coningh van Spaengien, schrijft uyt Madrid in date den 18. Ianuarij deses jaers 1615. onder andere woorde*n* aldus:

Dat de Cleefsche saken noch niet geaccommodeert en zijn, ende datter sedert weynich tijdts herwaerts eenighe opschortinghe in de selve gevallen is, dat wijt men hier de weygheringhe by Graef Maurits ghedaen, van te onder teyckenen seker Artijckel al te voren in de Conferentie van Sante*n* geaccordeert. Des niet teghenstaende hebbense hier op dat selve poinct een ordre ghestelt, die (naer hunne meyninghe) allen persone*n* niet vervoert zijnde, van hare passien behoort te vernoeghen. De ordre die sy (na dat ick verstae) gestelt, ende voor eenige dagen door een expressen Bode overghesonden hebben, is, dewijle de voorsz Grave Mauritz niet en heeft wille*n* consentere*n* dat het voorsz Artijckel soude geformeert worde*n*, door het welck de Coningh van Spaengien ende de State*n* van de vereenichde Provintien sich over en*de* weder souden moeten verbinden hun Leghers niet te brengen, noch sich voort aen meester te maken van eenighe Steden ende plaetsen in de Vorstendomme*n* van Gulich en*de* Bergh, dat men hier te vreden is, dat het selve Artijckel ten wedersijde verworpen oft by beyde partijen gelijckelijck bevestight werde, op dat men aen wedersijde ofte verbonden blijve den inhout des selfden Artijckels te volgen, ofte gelijcke vrijheyt hebbe te doen tgene men goet vinden sal, etc.

Hierenboven heeft den Ambassadeur des Conincx van Spaengien, residerende by de Majesteyt van Groot Brittannien, door synen Secretaris ghedaen dese naervolghende verclaringhe, nopende. de voorsz. [**1615.**] saken van Gulich, Cleef, etc. Den Ambassadeur mijn Meester synen dienst oodtmoedelijck recommanderende aen syne Majesteyt, heeft my bevole*n* mijn Heere den Camerlingh te bidde*n*, dat hy syne voorsz Majesteyt van synen't wege aendiene, Nadien de Eertshertoghe eenen expressen Bode afgheveerdicht hadde op den 16. Decembris, om syne Catholijcke Majesteyt te verstaen te gheven den inhout van het Tractaet van Santen, ende de particulariteyte*n* van dien, nopende de Princen van Brandenburch ende van Nieuburch, ende dat de Propositie tusschen de selfde Princen voor ghestelt, van alle ses maenden by ghebeurte te verwisselen van woon-plaetse, gheen stadt grijpen en soude, als mede dat de Marquis Spinola ghepresenteert hadde de Stadt Wesel wederom te gheven ende te stellen in haren vorigen staet, dat syne Catholijcke Majesteyt door brieven van den sesten Ianuarij tot antwoorde ghesonden hadde, dat het Tractaet tusschen de voorsz Princen ghemaeckt, van poinct tot poinct soude nagecomen worden, ende dat de voorsz Marquis Spinola de stadt Wesel ende alle andere by hem inghenomene plaetsten souden hebben weder te gheven, ende dat generalijck al het gene dat int voorsz Tractaet gheaccordeert is, volbracht ende uytgevoert soude worden. Verblijdende sich syne Catholijcke Majesteyt daer inne te meer, om dat het de wille ende begheerte van syne Majesteyt van Groot Brittannien was, dat sulcx soude gheschieden gelijck den Ambassadeur mijn meester van hier gheschreven ende verthoont heeft door Brieven van den Catholijcken Coningh synen Heere, ende om dat de Ridder Digby stracx nae sijn aencomste int Hof van Spaengien gelijcke devoiren hadde ghedaen.

Den Eertshertoge Albertus heeft mede desen aengaende een Brief gheschreven aen syne Majesteyt van Groot Brittanien, luydende ghelijck als volcht.

[**1615.**]Alderhoochste etc. uwe Secretaris Trumbal heeft my behandicht den leste*n* van uwe Majesteyt, met een minute daer by, in de welcke het uwe Majesteyt belieft heeft de moeyte te doen van't ontwerpen eene verbintelijcke belofte, te onderteyckene*n* by den Marquis Spinola, en*de* den Grave Mauritz van Nassou. Het is gheheel seker, dat uwe Majesteyt sich altoos bewesen heeft seer gheneghen te zijn om te versorgen de algemeyne ruste ende vrede, gelijck sy dan sonderlinghe betuycht heeft door hare Ambassadeurs in't stuck van de beslechtinghe der saken ende gheschillen van Gulich ende andere Landen, dependerende aen de Successie des wijlen Hertoghs van Cleve, ende tselfde doet my vastelijck ghelooven, dat door de continuatie van hare goede officien de selve saken tot een goet ende gheluckich eynde ghebracht sullen werden, tot vernoeghen van de gantsche Christenheydt. Om dan te beantwoorden de voorsz Brief van uwe Majesteyt, sy sal alreede wel onderricht zijn, datter in het Tractaet van Santen niemant gekent ofte genoemt en is geweest van mijnen't weghe, en*de* dat het volgens dien niet behoorlijck en is, dat men in eenige schriften, die in mijnen name gemaeckt souden worden, sich gedraghe tot het voorsz Tractaet, niet connende vinden eenighe aenmerckens weerdighe reden, waeromme de Staten van de Vereenichde Provintien eenighe swaricheyt souden moghen maken in de forme van de clare ende suyvere belofte die hun voorghestelt is geweest, nopende van geene plaetsen meer in de voorsz Landen in te neme*n*, tsy dan onder wat pretext dat het sy, voornemelijck als men insicht neemt op de verclaringen alreede tot verscheyde*n* reysen aen uwe voorsz Ambassadeurs, als oock aen die van den Alder-christelijcxsten Coningh, ende van de Vnie der Protesterende Vorsten van Duytschlandt, soo by den voorsz Marquis Spinola, als van andere van mijnen't weghe daer inne ghebesicht, gedaen, namelijck indien de voorsz Landen wederom quamen te vallen in openbaer oorloghe, datter dan geen oorsake wesen en soude [**1615.**] om te twijfelen, of ten soude elcke partije vry staen te doen het gene dat haer duncken soude te behooren, sonder in sulcken ghevalle ghebonden te zijn aen de voorsz belofte. Het welck dewijl het altoos mijn meyninghe geweest is als oock, midts de voorsz. conditie, oprechtelijck en*de* ter goeder trouwe wederom te doen gheven alle ende yegelijcke plaetsen by onsen krijchsvolcke in de voorsz Landen ingehouden, soo haest de voorsz Staten de hare uyt de plaetsen by haer inghenomen sullen doen vertrecke*n*, So wil ick dit vertrouwen hebben op uwe Majesteyt dat sy het gantsch redelijck sal bevinden te wesen, dat de voorsz beloften metten aldereersten so by my als by den voorsz Staten gedaen werden op den voet vande voorsz alreets ghedane verclaringhen, op dat door sulcken middel de ruste ende vrede sonder voorder uytstel weder opgherecht werde in de voorsz Landen. En*de* op sulcken verwachtinge, my gedragende aen tgene mijnen Raetsheere Boisot uwe Majesteyt sal aendienen, sal ic dese besluyten, etc. Wt Brussel den 25. Ianuarij 1615. stilo novo.

By desen Brief was gevoecht een Acte van belofte by de voorsz Eerts-hertoge gepresenteert, met versoec van een gelijcke Acte gemaeckt te worden by de Heeren Staten der Vereenichde Provintien, ende luyde de voorsz Acte als volcht:

Syne Hoocheyt verclaert, dat hy den - - - - dach des Maendts - - - - syn krijchsvolck sal doen vertrecken uyt alle de Steden ende plaetsen by haer inghenomen in de Landen van Gulich, Cleve, Bergh, Marck, Ravensbergh ende Ravesteyn, ende belooft oock van nu voort gheene steden ofte plaetsen aldaer meer te sullen innemen, het sy dan oock onder wat pretext dat het soude moghen wesen.

Op den voorgaenden Brief heeft de Coningh van Groot Britannien gheschreven dese naervolghende antwoorde, vergheselschapt met een byvoeghsel ende

[**1615.**]limitatie op de voorsz Acte van belofte by den Eertz-hertoghe ghepresenteert.

Mijn Heere, mijn Broeder ende Couzijn. Wy hebben uwen Brief van den 25. voorleden, uyt handen van uwen Ambassadeur ontfanghen, waer uyt wy speuren de continuatie van uwe genegentheyt tot de betrachtinge van de ruste van Christenrijck. Wy hebben oock ontfangen van onsen Agent by u residerende het formulier dat u belieft heeft by gheschrifte te stellen. Onse sorghe dat dit verschil gheaccommodeert moge werde, is so groot, dat wy de Copye va*n* uwen Brief ende verclaringe in aller yle ghesonden hebben aen onsen Ambassadeur residerende in den Haghe, hem belastende de Staten in onsen name te versekeren, inghevalle dese woorden uwes Briefs, *Indien de Landen wederom quamen te vallen in openbare oorloge,* als alleenlijck sprekende van de Landen van Gulich ende Cleef, ende het woordt *openbare oorloghen,* moghende verstaen worden voor *aengheseyde oorloge,* eenich twijfel oft misvertrouwen mochten baren in hare ghemoederen, dat uwe meyninghe gheensins en is dat het hun soude verboden zijn hunne vrienden hulpe ende bystant te doen. Ende om hun soo veel eer te beweghen u formulier aen te nemen, so hebben wy dese presentatie ghedaen, te weten, dat wy alle goede devoyren sullen doen by den Alder-christelijcxsten Coningh, dat ghelijck wijlen syn Vader ghelucksaligher gedachtenisse ende wy borghen zijn gebleven voor het volbrenghen van het Tractaet van den Treves, wy alsoo mede verklaren sullen, ingevalle sy hare vriende*n* ende bontghenooten hulpe ende bystandt doen, wanneer de selve van eenige partye, het sy dan inde voorsz Landen van Gulich ende Cleef, oft elders in Duytslant, aengetast souden moghen worden, dat sy daerom gheensins en sullen worden ghehouden dese Artijckel ghebroken te hebben. Maer indien de selfde Staten noch evenwel jaloers en*de* nae-denckende blijven, soo bidden wy u, op dat ymmers dit goede werc tot een gheluckich eynde ghebracht moghe werden, dat ghy ofte te vrede wilt zijn dat dese weynighe [**1615.**] woorden, welcken onsen Agent u sal mede deelen, gevoecht moghen worden by u formulier, ofte dat het Tractaet van Santen uytgevoert moge*n* worden met eenighen steert, het welcke den Coningh van Spaengien syn wille te wesen schijnt, als blijckt by seker schrift ons behandicht by synen Ambassadeur, waer van onsen Agent last heeft Copije te leveren. Daer mede, etc.

Het by-voeghsel ende limitatie des selven Conincx van Groot Brittannie*n* op de Acte van belofte by den voorsz Eerts-hertoghe ghepresenteert, luyde aldus:

Dat de Staten van ghelijcke te vrede*n* zijn ende beloven geene Stede*n* oft plaetsen va*n* nu voort-aen meer in te nemen, het sy dan in wat name ende onder wat pretext dat het wille eenige*n* inval oft inbreucke dede, het sy dan in de voorsz Landen van Gulich en*de* Cleef, ofte van yemant anders van der Staten Bont-ghenooten, dat het in sulcken ghevalle haer sal vry staen hare vrienden ende Bontghenoten te assisteren, sonder dat sulcx gheduydet sal worden voor een breucke van dese teghenwoordighe belofte.

Ende dit is vast alle de sekerheyt die wy van deser sake tot noch toe hebben connen becomen. Watter wijders op volghen sal leert de tijt, ende sal by ons in den tweeden druck deses teghenwoordighen Boecx verhalet mogen worden, Welck Boeck wy hier mede besluyten, Godt almachtich door synen lieven Sone Iesum Christum biddende, dat hy dese Vrije Vereenichde Nederlanden onder de vreedsame ende ghelucksalighe regieringhe der Ed. Mo. Heeren Staten so Generael als particulier, ende onder het niet min voorsichtich als voorspoedich beleyt van syn Princelicke Excelle*n*tie, en*de* der andere seer doorluchtige Prince van den Vorstelijcken Huyse van Nassou, langhs soo meer wille seghenen ende gebenedijen, tot lof ende eere synes Alderheylichsten naems, opbouwinghe sijner Gemeynte, ende geruste welvarentheyt van alle goede inghesetenen der selfde Landen. Amen.

FINIS.

Tafel ofte Register over dit teghenwoordighe Boeck vande Nassousche Oorloghen.

A.

ADmirant va*n* Arragon vermoort de Graef van den Broec,	694.
Comt voor Schencken-schans,	700.
Wijckter af,	702.
Comt voor Bommel,	703.
Daer hy oock weder af wijckt,	706.
Wordt in de slach van Vlaenderen gevangen,	732.
Adolph, Grave van Meurs, Gouverneur van Ghelderlant,	442.
Neemt Nuys in,	498.
Yssel-oort,	506.
Maeckt Knodsenburch,	510.
Adolph Grave van Nassou in Vrieslandt verslage*n*,	47.
Syn Neve de jonge Graef Adolph by Santen verslagen,	836.
Aelst van de Spaengiaerden overvallen ende gheplundert,	182.
By Duc d'Alensons volck inghenomen.	414.
Aerschot Gouverneur van Vlaenderen wordt met meer andere groote Heeren tot Ghent ghevanghen.	258.
Albertus Ertzhertoge van Oostenrijck comt in Nederlant,	657.
Wort te Brussel ontfanghen,	660.
Beleghert ende wint Hulst,	662.
Reyst naer Spaengien,	711.
Trout de Infante van Spaengien, ende behijlickt met haer de Nederlanden.	712.

Comen tsamen in Nederlandt,	712.
Beleghert en*de* wint Oostende,	740.
Schrijft aen den Coningh van Groot Brittanien,	879.
Alcmaer te vergheefs by Duc d'Alba belegert.	125.
Alexander Farnese Prince van Parma comt by Don Iean, en*de* brengt veel volcx mede,	274.
Wordt Gouverneur Generael van de Nederlanden,	316.
Wint Karpen, Helmondt, Weert, Valckenburch, en*de* doet een Tocht voor Antwerpen,	320.
Wint Maestricht,	323.
Audenaerde	406.
Gent,	438.
Dermonde en Vilvorden,	441.
Ontfangt het Gulde Vlies,	489.
Wint Antwerpen,	492.
Grave,	520.
Venlo,	524
De Paus vereert hem met een hoet ende sweert,	537.
Hy beleghert ende wint Berck,	540. ende 578.
Rust schepe*n* toe om de Spaensche Vloot t'assisteren,	564.
Wint Wachtendonck,	572.
Stoot syn Hooft voor Knodsenburch,	600.
Sterft binnen Atrecht,	614.
Syn uytvaert wort te Brussel ghehouden.	616.
Alpen by Prince Maurits inghenomen.	674.
Ambassadeurs tot Santen rame*n* Artijckelen om de possiderende Vorsten te bevredigen,	861.
Schrijven aen den Hertoch van Nieuborch,	888.
Aen Spinola,	872.

Ambassadeur van Vranckrijck doet een propositie in den Hage, nopende het Tractaet van Santen,	876.
Waer op de Staten antwoorden.	876.

Ambrosius Spinola comt voor Oostende,	749.
Sijn afcomste,	788.
Wordt vereert met het Gulden Vlies,	790.
Wint Olden-zeel,	793.
Linghen,	796.
Wachtendonck,	798.
Cracou,	804.
Lochum,	814.
Grol	817.
Rijnberck,	820.
Comt in den Haghe,	831.
Wint Aken, Duere*n*, Wesel, etc.	852.
Weygert Wesel te verlaten,	868.
Beclaecht sich over de handelinghe tot Santen,	874.

Amsterdam van Hellingh inghenomen, maer weder verlaten,	266.
Accordeert met den Prince van Orangien.	267.

Andries Schansse ghemaeckt,	713.
Van Prince	

Mauritz beleghert ende ghewonnen,	714.
Antoine de Lalaing Grave van Hoochstraten sterft in Vranckrijck	69.
Antonis Timmerman Priester ghevierendeelt.	398.
Antwerpen en*de* sijn Heerlijckheyt,	194.468
Wort van den Spaengiaerden overvalle*n*, en*de* jammerlijc mishandelt,	195.
Van Duc d'Alenson te vergeefs ghetracht in te nemen,	424.
Van Parma belegert ende gewonnen,	471.
Van Pr. Mauritz gedreycht,	779.
Arckelens by Graef Hendric Frederic ingenome*n*,	825
Ardenburch by Prince Mauritz ingenomen,	779.
Artijckelen waer op d'Ertzhertoghe Matthias ontfangen wort voor Gouverneur van de Nederlanden,	273.
Artijckelen van het Tractaet van Santen tusschen de possiderende Vorsten,	861.
Het opschrift vande selfde,	
Worden ghesonden vande Coninghlijcke Ghesanten aenden hertoch van Nieuborch,	
Sijn antwoort.	
Artijckelen by de Heer Peckius overgelevert, aen de Coninghlijcke Ghesanten betreffende t'tractaet van Santen,	867.
Beclaecht sich over d'Heeren Ambassadeurs,	868.
Atrecht valt de Malecontenten by,	410

Audenaerde by Parma inghenomen,	406
Axele inghenomen by Pr. Mauritz,	544.

B

Batenburg over-gegeven aen Parma,	524.
By Pr. Mauritz ingenomen,	714.
Batenburghsche Heeren ende ander Edele onthalst,	48.
Beelde Storminghe door gansch Nederlandt,	12. 13. 14. etc.
Benden van Ordonnacien,	4
Berck by Parma belegert,	540.
Gewonnen,	578.
Voor de tweede mael,	758.
By Spinola belegert ende gewonnen,	820.
Bergen in Henegouwe by G. Lodewyck inghenomen,	96.
Weder verlaten, ende by Duc d'Alba ingenomen,	100.
Bergen op Zoom by de Staten ingenomen,	249.
By de Malecontenten verrascht, doch weder verraden,	374.
Belegeringe ende inneminge van Bergen in Henegouwe,	98.
Van Haerlem,	112.
Van Middelburgh in Zeelandt,	150.
Van Oudewater,	170.
Van Bomenee,	172.
Van Zierixzee,	178.
Van Campen,	295.
Van Bins,	308.

Van Deventer,	313.
Van Maestricht,	323.
Van Audenaerde,	406.
Van Eyndoven,	412.
Van Gent,	438.
Van Antwerpen,	47.
Van Grave,	520.
Van Venlo,	524.
Van Nuys.	529.
Van Berck by Parma,	540. 578.
Van Sluys by Parma,	553.
Van Bou,	569.
Van Wachtendonck,	572.
Van Zutphen,	588.
Van Deventer,	592.
Van Hulst,	601.
Van Nimmegen,	604.
Van Steenwyck,	607.
Van Coevorden,	611.
Van Geertruydenberg,	617.
Van Groeninghen,	637.
Van Berck by Prince Mauritz,	673.
Van Meurs,	676.
Van Grol,	680.
Van Breevoort,	683.
Van Lingen,	689.
Van Oostende,	740.
Van Berck voor de tweedemael by Prince Mauritz.	758.
Van Grave,	770.
Van Sluys by Pr. Mauritz,	779.
Van Oldenzeel by Spinola,	793.
Van Lingen,	796.
Van Wachtendonck,	798.
Van Cracou,	804.
Van Lochem,	814.
Van Grol,	817.

Van Berck,	820.
Van Dueren, Aken, Wesel etc.	852
Van Gulich by Pr. Mauritz.	846.

Bernard van Merode Gouverneur in Vrieslandt,	457.

Beroerte op de Merebrugge binnen Antwerpen	19,
Binnen Groeningen,	215.
Binnen Atrecht, daer Gosen onhalst wordt,	310.
Binnen Antwerpen onder d'Engelschen	

Bestandt van 12 jaren t'Antwerpen gepubliceert,	836.
Bins by Duc d'Alenson ingenomen,	308.
Bisschop van Yperen bidt voor den Grave van Egmont, maer te vergeefs,	52.
Boisot Admirael van Zeelant verdrinckt,	180.
Bommel te vergeefs van de*n* Admirant belegert	703.
Bommenee by de Spaenjaerden ingenomen,	172.
Bon by Schenck ingenomen,	556.
Van Chimay belegert ende gewonnen,	569.
Brandenburgsche Commissarissen becomen volcomen Procuratie, wort de Coppe gestelt in handen van den Heer Peckius,	869.
Breda by de Hooghduytsche verlaten,	250.
By Hautepenne ingenomen,	361.
By Pr. Mauritz gewonnen met een Turff-schip,	584.
Bredenbent te vergeefs belegert,	842.
Brederode levert de request aen Madame de Parma,	8.
Brevoort van Pr. Mauritz belegert ende inghenomen,	683.
By Verdugo verrast, maer weder verlaten,	806.
Briel ingenomen van Lume,	86.
Brugge op Parma over de Schelde geleyt,	475.

Brieven van den Hertoghe van Nieuburg aen de Heeren Ambassadeurs, 874.

Aen den Coning van Groot Britannien, 877.

Van de Ertzhertoge Albertus aen den selven Coning, 879.

Van den Coning aen de Ertzhertoge, 880.

Brussel by Egmont inghenomen voor den Coning, maer stracx weder verlaten.

Brusselaers syn d'eerste die den 10. penning weygeren, 84.

Bulle by den Paus gepubliceert tot voordeel van Don Iean, 276.

Tot voordeel van de Spaensche Vlote, 505.

C.

Cambresis van Duc d'Alenson ingenomen, 366.

Camerijck van Parma geblockeert: van d'Alenson ontset, 364.

Camille schans, 679.

Campen belegert ende gewonnen, 295.

Casteel van Antwerpen gebout. 139.

Overgelevert aen de Staten, 227.

Afgebroken met meer andere 246.

Weder opgemaeckt, 472

Casteelen van Cuylenborg ende Vianen den Staten overgelevert, 224.

Casteel van Gent by den Prins van Oraenjen belegert ende ingenomen, 210.

Casteelen van Harlingen, Leeuwarden ende Staveren afgeworpen, 337.

Casteel van Namen by Don Iean ingenomen,	240.
Casteel van Vtrecht by den Prins van Oraenjen ingenomen,	222.
Champaigni Gouverneur van Antwerpen	198.
neemt Wouw ende Bergen op Zoom in voor de Staten,	249.
Wort op Parma Gouverneur van Gent gemaeckt,	442.
Cheurvorsten, soeckt Keurvorsten.	
Christiaen Vorst van Anhalt slaet de Wale*n* by Reccum,	844.
Coevorden by der Staten volck verlaten,	352.
By Pr. Mauritz ingenomen,	611.
Van Verougo belegert, maer te vergeefs,	634.
Coning van Spaengien Philips de tweede vertreckt voor de leste reyse uyt Nederlandt,	4.
Tracht den Prins van Oraenjen in syn stricken te krijgen,	26.
Sweert de kleynicheyt hem in Nederlandt aengedaen in persoon te wreken, maer verandert van resolutie, sendt Duc d'Alba,	32.
Draecht het Gouvernement van de Landen by provisie op aen den Raed van State,	184.
Doet den Prins van Oraenjen veel schoone Presentatien, ende daermede niet winnende set 2500. Croonen op zyn lijf,	389
Sent de Spaensche Vloot af,	582
Soeckt de Co-	

ninginne van Engelandt onder schijn van vredehandelinge te bedriegen,	565.
Geeft de Nederlanden met syn Dochter ten Houwelijcke,	710.
De Coninghlycke Ambassadeurs neffens de ghecommitteerde wt de generale Staeten schrijven tsamentlijck aen den Hertoch van Nieuburch,	870
Yeder int bysonder aen Marquis Spinola,	872, 873.
worden by den Hertoch van Nieuborch beantwoort,	874.
Cortrijck ingenomen,	334.

D

Delfsche Beeldestormers slechten oock de altaren,	15
Delfsiel by Pr. Mauritz belegert ende ingenomen,	596.
By Verdugo besprongen, maer te vergeefs,	631.
Deventer van Rennenberg belegert ende gewonnen	313,
Van Prince Mauritz,	392.
Diemerdijck doorgesteken,	118.
Diest van Don Iean ingenomen,	280,
Van de Staten,	346.
Doesburg by Licester gewonnen,	543.
Don Iean van Oostenrijcks kloecke daden teghen den Turck	232,
Wort Gouverneur van Nederlandt	234,
Komt te Brussel, dat hy veel harten windt,	235,

Begint syn gheveynstheyt te ontdecken, ende neemt het Casteel van Namen in	238,
Wint den slag te Gemblours	378,
Neemt Leeuven, Tienen ende meer andere Steden in	280.
Duc d' Alba wort Gouverneur van de Nederlanden gemaeckt	32,
Syn natuere	34,
Syn groote macht	37.
Syn wreetheyt	42, 48, 50, 52, 54, 59, 68, 81, 90, 146
Wint den slach te Iemmingen	58,
Treckt tegen den Prins van Oraenjen te velde, daer hy handelt als eenen Fabius Maximus	66, 98,
Triumpheert over syne victorien, ende wordt van den Paus vereert met een gheseghent Sweerd	69, 70
Wordt van de Staten beschoncken voor syn goede diensten	72,
Laet een pardoen verkondigen	75,
Voordert den 10. penning	84,
Wint Bergen in Hennegouwe	98,
Belegert ende wint Haerlem	112,
Daer groote wreetheyt gepleegt wordt	116,
Belegert Alckmaer, doch te vergeefs	124,
Stelt den bloet-raed in	136,
Bout het Casteel van Antwerpen, ende recht daer zyn beeldt op	139,
Vertreckt naer Spaenjen	144,
Daer hy sterft	146.
Duc d' Alenson wordt aengenomen als Beschermer van de Nederlantsche Vrijheyt	306,
Neem Bins ende andere Steden in	308,
De Landen worden hem op sekere conditien belooft	309,
Ontset Camerijck	364,
Neemt Cambresis in,	366,
Komt te Vlissingen, te Middelburch, ende van daer t'Antwerpen	379,

Wort Hertogh van Brabant gehult	380
Wint Aelst	414,
Tracht Antwerpen ende ander Steden te vermeestere*n*	422,
Sterft in Vranckrijck	428.

E

Edelen van de Nederlanden presenteren request aen Madamme de Parma	6,
Sommige nemen volck aen tot haerder versekeringe	16,
Maken een aenslag te vergeefs op Vlissingen	18,
Vallen ten deele weder af, ende worden onder malkanderen oneens, vertreckende sommighe met den Prins uyt Nederlandt	25,
Worden gebannen ende hare goederen verbeurt gemaeckt	48,
Beginnen sich hier en daer ter were te stellen,	58,
Versekeren den Ertzhertoge Matthias tot Gouverneur Generael	260,
Verlaten uyt jalousie den Prince ende de Staten	277.

Egmont en Hoorne gevangen	38,
onthalst	50, 52, etc.
Des onthoofden Egmonts Sone wordt t' Antwerpen gelate*n*	204,
Los gelaten	230,
Neemt Bruyssel in voor den Coning, dat hy weder verlaet	329.

Elizabeth Coninghinne van Engelant verbant de Watergeusen uyt haer Lant	86,
Hare afbeeldinge, deugden ende hulpe den Nederlanden bewesen	460,
Maeckt ghereetschappe om de Spaensche Vloot te wederstaen	565.
Enschede by Pr. Mauritz inghenomen ende ghedemanteleert	686.
Ertzhertog Albertus van Oostenrijck komt in Nederlandt	657,
Wort te Brussel ontfanghen	660,
Belegert ende wint Hulst	662,
Reyst naer Spaengien	711,
Trout de Infante van Spaenjen, ende behylickt met haer de Nederlanden	712,
Komen tsamen in Nederlandt	712,
Belegert ende wint Oostende	750,
Schrijft aen de Coning van Groot Britannien	879.
Ertzhertogh Ernestus van Oostenrijck wort Gouverneur van Nederlandt	625,
Komt te Brussel	628,
Sterft	648.
Ertzhertogh Matthias wordt by den Nederlandschen Adel uyt onderlinge jalousie versocht tot het Gouverneurschap Generael	260,
Het welck hy aenveert ende komt t' Antwerpen	264,
Wort in 't Gouverneurschap bevesticht, ende te Brussel inghehaelt	370, 274,
Begheert ende krijcht syn afscheyt van de Staten	372.
Executie over de complicen van Iauregui die den Prins voor t'hooft gheschoten hadde	398,

Over Niclaes Salcedo	412,
Over den Moordenaer des Princen van Oranjen	449.
Eyndoven meermaels belegert ende gewonnen	432.

F

Focker ende Fronsberge Duytsche Colonellen gevangen	250.
Francois Martini Stella Commissaris van de Staten by Robles gepijnigt	215.
Frederic Spinola met sijn Galeyen voor Sluys verslagen	788.

G

Gebhardus Truchses Keurvorst van Ceulen verlaet het Pausdom ende neemt de Consessie van Augspurg aen	429,
Komt te Delff	444,
Sterft te Straesburg	445.
Gedeputeerde van weghen den Ertzhertoghe op de handelinghe van het 12. jarigh bestandt komen in den Hage	83.
Gedeputeerde over hete tractaet van Santen tussche*n* de possiderende Vorsten	858.
Geertruydenberge van des Princen volck beklommen ende ingenomen	130,
Van Pr. Mauritz belegert ende gewonnen	617.
Gent van Parma belegert ende ingenomen	438.

Geusen worden ghenoemt de Heeren die de request presenteren aen Madamme de Parma	8.
Gistelles Gouverneur van Oostende blijft doot	749.
Gosson tot Atrecht onthalst	310.
Goor by Pr. Maurits ingenomen ende gedemaneleert	688.
Grave by Parma belegert ende ingenomen	520
Pr. Mauritz	720.
Graef Adolph van Nassou verslagen	47.
Graef Adolph syn Neve	836.
Graef van Arenberge te Winschoten verslagen	46.
Graef van Bossu neemt Rotterdam in	90
Wort op de Zuyderzee gevangen	134,
Los gelaten ende by de Staten aengenomen	222,
Veldt-Overste ghemaeckt van den Ertzhertoge Matthias	264.
Graef van Egmont rijdt Duc d'Alba tegen om hem te wellecomen	36,
Komt met Hoorn te Hove	38,
Daer sy beyde gevangen worden ende naer Gent gevoert	40,
Weder ghebracht te Brussel	50,
ende aldaer onthooft	53, 54.
Graef Henrick Frederick van Nassous afbeeldinge met een kort verhael syner kloeckheyt	825,
Slaet	

de Spaensche by Santen	864.
Graef van Hohenlo verliest den slach te Hardenberge	350,
Ontset Lochem	403,
Verrascht 's Hertoghenbosch, maer moet het weder verlaten	495,
Wort Luytenant generael ghemaeckt van Pr. Mauritz	504,
Beset de Spaensche in Bommelerwaert	511.
Graef van Hoochstrate sterft	69.
Graef Ian van Nassou doet den Prince goede assistentie	65.
Graef Lodewijck van Nassou neemt het huys te Wedde in	44,
Wint den slag te Winschoten	46,
Neemt Berghen in Hennegouwe in	96,
Wort te Iemmingen gheslagen	59,
Op de Mouckerheyde, daer hy doot blijft	159.
Graef Lodewijck Gunter van Nassou neemt Wachtendonck in	714,
Sterft int Leger voor Sluys	784.
Graef van Lodrou brengt syn volck op de Vleeschbanck	78,
Graef van Lume neemt den Briel in	86.
Graef van Mansvelt wint Westerloo	436,
Wordt Gouverneur generael by provisie	625,
Wint Wachtendonck,	572,
Rijnberck	578.
Graef van Rennenberg wint Campen voor de Staten	295,
Deventer	301,

Valt de Spaenjaerden toe	337,
Neemt Hattem in	353.

Graef Philips van Nassou wort Gouverneur van Nimmegen	607,
Treckt met der Staten volck in Vranckrijck	642,
Wort gequetst by Wesel, daer hy van sterft	654.

Graef Willem van Nassou een wijs Heere	370.
Ontset Lochem,	402,
Wort Gouverneur van Vrieslandt,	457,
Syn Houwelyck	460,
Voor Coevorden geschoten	612,
Neemt Wedde in ende ander vaste plaetsen in Vrieslandt	622.

Groeningen staet in groot gevaer	215,
Doet Eedt aen de Staten generael	219,
Wort van Pr. Mauritz belegert ende gewonnen	637.

Grol van Pr. Mauritz belegert, maer verlaten	651,
Belegert ende gewonnen	680,
By Spinola belegert ende ingenomen	817.

Guido de Bres ende Pellegrin de la Grange Predicanten te Valencijn gehangen	25.

Gulich by Pr. Mauritz belegert ende ingenomen	849.

H

Haerlem belegert	112,
Ingenomen ende wreedelyck mishandelt	116.

Handelinge tot Santen loopt vruchteloos af	875.

Hattem van de Malecontenten ingenomen, maer terstondt weder verlaten	353.
Hautepenne neemt Knodsenburg	510,
Wort van Hohenlo geslagen by Engelen, ende sterft	552
Heer van Hemert tot Vtrecht onthalst	524.
Heer van Tolouse een yverig ende geleert Edelman maeckt vergheefs een aenslach op Vlissinghen	16,
voor Osterweel	18.
Herlin Vader ende Sone te Valencijn onthalst	24.
Heere van Villiers in den slagh te Daelhem gevangen	62,
te Brussel onthalst	50.
Hellinck neemt Amsterdam in	266,
maer syn volck wordt wederom uytgeslagen, ende hy blijfter doot	267.
Heraugiere neemt Breda in met een turffschip	584.
Herman de Ruyter neemt Leuvestein in	81,
Daer hy kloeckelijck vechtende doot blijft	82.
Hertogh van Aerschot Gouverneur van Vlaenderen wort met veel groote Heeren te Gent gevangen	257.
Hertogh Hans Casimir komt in Nederlandt	300,
Helpt Truckses	430.
Hertogh van Nieuburch aggreeert het tractaet van Santen	878,
Syn declaratie wort overghelevert	

aen de Heeren Ambassadeurs	870,
Schrijft aen de selve Heeren	874,
Aen den Coningh van Groot Britannien	877.

Hertogen-bosch by de Duytschen geruymt	250,
By Hohenlo ingenomen, maer stracx weder verlaten	495,
Van Pr. Mauritz twee mael te vergeefs belegert	761, 776.

Hertoghinne van Parma soeckt Margareta van Oostenrijck.

Heyrtocht van Pr. Mauritz in Vlaenderen	720,
In Brabant,	764.

Hoey by Herauguiere inghenomen,	645,
Van Fuentes belegert ende gedwongen	650.

Huchtenbroeck Gouverneur van Oostende blijfter doot	741.

Hulst by Pr. Mauritz belegert ende ingenomen	601,
Van den Vorstelijcken Cardinael gedwongen	662.

I

Ian Grouwels, geseyt Spelle, wreetheyt ende Godloosen handel	72,
syn doot	74.

Ian van Imbise meynt Gent te leveren in handen van Parma, maer syn aenslach wort ontdeckt ende hy onthooft	441.

Ian van Loo Gouverneur van Oostende blijfter doot.

Ian van Neyen Treves-maker	828.
Iasper Leynsens kloecke daet	148.
Iesuiten worden uyt Antwerpen geleyt	283.
Instrument genaemt Fin de la guerre op de Schelde int beleg van Antwerpen gebruyckt	486.
Instrumenten voor Oostende gebruyckt	756.
Isabella Clara Eugenia Infante van Spaenjen trout met den Ertzhertoge Albertus	710,
Comen tsamen in Nederlandt	712.

K

Karpen by den Prins van Oraenjen ingenomen	66,
By Parma gedwongen	318.
Knodsenborch gemaeckt	581,
By Parma belegert, maer by Pr. Mauritz ontset	598.
Komeet oft Sterre met de steert in Nederlant ghesien	264.
Krimpen van de Spaensche, ende korts daernae by den Prins van Oraenjen ingenomen	176.

L

La Garde sterft	434.
La Nove Veld-maerschalck van de Staten	294,

Geslagen ende gevangen te Ingelmunster	343.
Leuven en*de* meer ander Steden ingenomen by Don Iean	280,
Leycester, soeckt Robert Dudley.	
Leyden belegert	162,
Wonderbaerlijck ontset	165.
Liere verraden	400.
Lingen van Pr Mauritz belegert ende ingenomen	689,
By Spinola belegert ende ingenomen	796.
Lochem beleghert van Parma, maer door Graef Willem van Nassou ontset	403,
Van Spinola belegert ende ingenomen	814.
Lodewijck Grave van Nassou neemt het huys te Wedde in	44,
Wint den slach te Winschoten	46,
Neemt Berghen in Henegou in	960,
'tWelck hy weder verlaet	100.
Wort te Iemmingen geslagen	59,
Te Mouckerheyde, daer hy doot blijft	159.
Lodewyck Gunther Grave van Nassou neemt Wachtendonck in	717,
Sterft in't Leger voor Sluys	784.
Lodron levert syn volck op de vleysbanck by Antwerpen	78.
Louys de Requesens Gouverneur van de Nederlanden	142,
Tracht Middelburch te ontsetten, maar te vergeefs, ende met verlies van den scheepstrijdt voor Bergen op Zoom	147,
Publiceert een pardoen generael	156,
Wint de slach op de Mouckerheyde	159,

Verovert Oudewater	174,
Bomenet	172,
Belegert Zierixzee	174,

Wiens innemen hy niet en beleeft.

Louvesteyn by Herman de Ruyter ingenomen	81.

M

Maestricht van de Spaenjaerden geplundert	191.
Van Parma belegert, ingenomen, ende geplundert	323.
Mal Brustez of de qualyck ghebrande te Valencyn	22.
Malecontenten waerom alsoo ghenoemt	436.
Wachtendonck	572.
Rijnberck	572.
Wort by provisie Gouverneur generael	625.
Margareta van Oostenrijck Hertoginne van Parma Gouvernante van Nederlandt	4.
Maeckt een strenghe placaet teghen de predicatien	9.
Die sy naemaels geveynsdelijck ende uyt vreese gedoocht	16.
Verstroyt de Geusen voor Oosterweel	18.
Met Krijchsvolck ghesterckt synde, verbiedt weder e predicatien	22. 29.
Heeft leetwesen dat sy soo seer over de Nederlanders geclaecht hadde	35.
Vertreckt uyt Nederlandt	41.
Daer sy wederom inkomt	318.
Sterft in Italien	537.
Marquette Gouverneur van Oostende	750.
't welck hy overgheeft met voorweten van Pr. Mauritz	751.
Slaet de Spaensche by Mulhem	839.

Matthias Ertzhertog van Oostenrijck wort Gouverneur van Gelderland	260
Komt t'Antwerpen	262.
Te Brussel	270.
Doet aldaer den Eedt	272.
Vertreckt uyt de Landen	372.
Matthijs Dulken verrascht Wachtendonck, maer moet het weder verlaten	773.
Mauritz gheboren Prince van Oraenjen, ende wort Gouverneur van Hollant, Zelant etc.	503.
Neemt Axele in	534.
Maeckt de Schanse van Knodsenburch	581.
Wint Breda door een turffschip	584.
Zutphen,	588.
Deventer,	592.
Houdt goede Krijchsdiscipline	598.
Slaet Parma voor Knodsenburg	600.
Wint Hulst	601.
Nimmegen	604.
Steenwijck	607.
Wordt in syn wanghe gheschoten	608.
Beleghert ende wint Coevorden	611.
Geertruydenbergh	617.
Groeninghen	937.
Komt voor Grol, dat hy weder verlaet,	651.
Slaet Albertus volck by Turnhout	667.
Wint Rijnberck	673.
Alpen	674.
Meurs	674.
Grol	680.
Breevoort	683.
Enschede, Oldenzeel, Otmarsen	686.
Lingen	689.
Sint Andries Schanse	713.
Syn Heyrtocht in Vlaenderen	720.
Daer hy den Veldslag wint by Nieupoort	730.

Wint Rijnberk voor de tweedemael	758.
Doen een tocht door Brabant	764.
Beleghert ende wint Grave	770.
Ysendijcke, Ardenburg, Sluys	776.
Heeft een aenslag op Antwerpen	790.
Wint Gulich	846.

Mecchelen laet den Prins van Oraenjen uyt noot binnen, ende wordt daerom van de Spaenjaerts jammerlijck gheplundert	102.
Van der Staten volck inghenomen en gheplundert	34.

Meenen van de Malecontenten inghenomen	403.
Van de Schotten	336.

Megen van der Staten volck verlaten	524.

Meurs van Prins Mauritz belegert ende ghewonnen	676.

Middelburg in Zeelant by den Prins van Oraenjen belegert	150.
Lijdt grooten honger 154. Ende gaet by appointement over	155.

Middelburg in Vlaenderen by Pr. Mauritz inghenomen	780.

Mandragon Gouverneur van Middelburgh	150.
Wint Zierixzee	178.
Ontset Grol	651.

Moniken te Brugge ghevanghen om haer Sodomije	286.
Ghedoodt	290.
Te Gent ghedoot	288.
Te Leeuwarden uytgheleyt	337.

N

Naerden by Don Frederic inghenomen ende gheraseert 108.

Nassousche Heeren betoonen den Nederlanders groote weldaden ende ghetrouwigheyt	64, 65. etc.
Nederlands beschrijvinge, ende hoe het tegenwoordig tusschen de Ertzhertoghen ende vereenighde Staten ghedeelts is	1. 2.
Nederlanders uytgheweken worden by Duc d'Alba ingedaecht op verbeurte van Lijf en Goedt	48.
Nederlandsch twaelfjarig bestandt	826.
Nieupoort van Prins Mauritz te vergeefs belegert	724.
Nimmegen valt de Staten af	508.
Wordt van Pr. Mauritz belegert ende inghenomen	704.
Noircarmes neemt Valentijn in	24.
Daer hy wreedelijck met de Burghers leeft	25.
Norrits Colonnel quijt sich mannelijck te Rimenant	299.
Ontset Steenwijck	359.
Northumberlandt een Enghelsch Grave komt binnen Oostende	741.
Nuys by den Grave van Meurs inghenomen	498.
Van Parma belegert ende ghewonnen	529.

O

Oldenzeel van Pr. Mauritz inghenomen	686.
Van Spinola	793.

Olivier van den Tempel neemt Aelst in	414.
Oostende van Alberto belegert en*de* gedwonge*n*	738.
Ootmarsem van Pr. Mauritz inghenomen ende gedemanteleert	686.
Ordre van't Gulden Vlies	489.
Oudewater van de Spaenjaerden ingenomen wort in vier ende bloet gheset	169.

P

Pacificatie van Gent wort ghepubliceert	214.
By Don Iean besworen	235.
Pardoen by Don Iouijs gepubliceert	156.
Binnen Antwerpen	77.
Binnen Haerlem	118.
Peckius Raedsheer des Ertzhertogs Alberti protesteert teghens het tractaet van Santen	867.
Geeft articulen over diende tot verclaringhe desselven 808. Brenght een heel ander resolutie mede dan men verwacht hadde	874.
Philips de tweede soeckt Coning.	
Philips Grave van Nassou wort Gouverneur van Nimmegen	607.
Treckt met der Staten Krijgsvolck in Vranckrijck	642.
Wort by Wesel ghequetst ende sterft	654.
Philips Sidney voor Zutphen geschoten	544.
Philips Wilhelm Prince van Oraenjen komt uyt syn Gevanckenisse in Nederlandt	657.

Predicant binnen Aelst ghevangen 16.

Twee te Valencijn gehangen 25

Een tot Brussel ghedoot 48.

Twee te Haerlem 116.

Een tot Oudewater 172.

Een te Nuys 532.

Predicanten nemen haer afscheyt van de Magistraet van Antwerpen 30.

Predicatien der Ghereformeerde ende Martinisten buyten Antwerpen 19.

Worden meest over al gheschort 29.

President Vigilius sterft.

Prince Mauritz, soeckt Mauritz 236.

Prince van Oraenjen wort van Madamme de Parma naer Antwerpen ghesonden, daer de Burgers *Vive le Geux* roepen 10.

Stilt de beroerte by de Merebrugge, daer hem een roer op de borst geset wort 19.

Vertreckt uyt Nederlandt, dat hem de Coning archlistelijck soeckt te ontraden 26.

Syn laetste woorden voor syn vertreck 27.

Brengt een Leger te velde 65.

Treckt over de Mase, ende neemt eenighe vaste plaetsen in 66.

Neemt Ruermonde in 92.

Verbiedt alle soelen ende geweldt 92.

Is in groot perijckel 100

Neemt Mechelen in 102.

Verslaghentheyt onder die van synder syde 106,

Verovert Rammekens 122.

Wint Geertruydenberg 130.

Het huys te Wardenburg 158.

Het

Casteel van Gent	210.
Komt op't versoeck van de Staten Generael in Brabant	252.
Syn Triumphante incomste binnen Brussel, daer hy Ruwaert van Brabant gemaeckt wordt,	254.
Wort t'Antwerpen door 't hooft gheschoten, daer hy van gheneest,	389.
Wort binnen Delft geschoten,	448.
Syn leste woorden,	450.
Sijn begraeffenisse,	454.
Syn treffelijckheyt,	456.

Prince van Parma, soeckt Alexander Farnese.	
Prince van Parmas Sone Rinutius comt t'Antwerpen,	602.

[*R*]

Raedt van State neemt het Gouvernement van den Landen aen, twelck de Coningh aggreeert,	184.

Rammekens van den Prins inghenomen	122.

Request by den Nederlantschen Edeldom ghepresenteert aen Madame de Parma,	6.

Rijhovens stoute daet,	257.
Behoudt Dendermonde,	440.

Rijnberck by Parma belegert	40.
Gewonnen	578.
By Pr. Mauritz belegert ende ingenomen	673.
Voor de tweede reyse	758.
By Spinola	823.

Robert Dudley Grave van Licester Gouverneur generael van de vereenighde Nederlanden	465.
Doet de Gouverneur van Grave onthalsen	524.
Wint Doesburg, ende belegert Zutphen	543.
Robles Gouverneur van Vrieslant ghevangen	215.
Wederom los ghelaten	230.
Rochus Meeussens kloecke daet	28.
Roda een wreede Spaenjaert	197. 204.
Roermonde by den Prins van Oraenjen inghenomen	92.
Roeroort by Schenck inghenomen	546.
Rotterdam by Bossu inghenomen	90.
Ruy Gomez Fresneda, Biechtvader des Conings van Spaenjen raedt hem tot sachtmoedicheyt	32.
Ruychaver neemt Amsterdam	266.
Daer hy doorsteken wordt	267.

S

Salcedo meynt Duc d'Alenson ende den Prince van Oraenjen te vermoorden	409.
Wort met 4. Peerden van een ghescheurt	412
Scheep-strijdt tusschen de Vlissingers ende Spaengiaerden	119.
Op de Zuyderzee daer Bossu ghevangen wordt	134
Voor Bergen op Zoom	147.
Tusschen de Enghelschen met de Nederlanders en*de* de Spaensche Vlote	566.

Schenck neemt Roeroort in	546.
Weerle	517.
Bon	556.
Mist Nimmegen, daer hy verdrinckt	574.

Schenckenschans by den Admirant gedreyght	703.

Schermutsinghe by Iupiliaen	220.
By Rijmenant	298.
Te Gaveren	304.
Voor Antwerpen	320.
By Wijnorberge	416.
By Gent	419.
By Amerongen	500.
By Batenburg	520.
By Engelen	550.
By Rijnberck	578.
Voor Knodsenburg	600.
By Wesel	654.
By Roeroort	800.
By Mulhem	839.
By Reckum	844.

Sichem vechtenderhandt ingenomen by Don Iean	280.
Ende wederom by de Staten	349.

Sluys by Parma belegert ende gewonnen	553.
By Pr. Mauritz belegert ende uytgehongert	779.

Sonoy steeckt den Diemerdijck door by Amsterdam	118.
Neemt het Casteel van Staveren in	338.

Spaenjaerden soecken actie op de Nederlanden	36.
Komen in Rotterdam, daer sy grooten moet wille bedrijven	90.
Plunderen en*de* mishandelen Mecchelen	102.

Muyteneren	182.
Worden vyanden des Conings ende der Landen verclaert	184. 188.
Plunderen Aelst	184.
Maestricht	191.
Antwerpen	201.
Worden van de Schotten gheslaghen	220.
Trecken uyt Antwerpen	227.
Wt Maestricht en*de* geheel Brabandt	230.
Vermoorden te Nuys wel 200. Soldaten in koelen bloede,	532.
Spaensche Vlote ende haer groote macht	562.
Spelle tot Brussel gehangen	74.

Spinola soeckt Ambrosius.

Staten van Brabandt, Vlaenderen etc. accorderen met die van Hollant en Zeelant	252.
Maken den Prins van Oraengien Luytenant van den Ertzhertoghe Matthias	272.
Verclaren Don Iean vyandt van de Landen	276.
Syn onder malkanderen oneens	302.
Staten van de Vereenighde Landen maken reetschap tot wederstandt van de Spaensche Vlote	566
Steenwijck by Rennenberg te vergeefs belegert	356
By Pr. Mauritz beleghert ende inghenomen	607.
Stout seyt van een Soldaet binnen Steenwijck	358
Swarte Galeye van Dort neemt den Admirael voor Antwerpen	736.

T

Tatis slaet der Staten volck	514.
Wort voor Bon gheschoten	559.
Tot Colen seer statelijck begraven	560.
Ter-Tolen van dese Princen volck inghenomen, doch strax verlaten	134.
Tractaet van Santen tusschen possiderende Vorsten	861.
Trelon principael instrument van't innemen van den Briel	86.

Treves van twaelf jaren besloten ende afghekondicht	836.
Triumphe binnen Brussel over Duc d' Albas victorien	70.
In de Paepsche Landen over de gemeynde doot van den Prince	397.
Tot Brussel over die inkomste des Ertz-hertoghen Alberti	660.
T'Antwerpen over het twaelfjarig Bestandt	836.
Truchses Bisschop van Colen trout een Huysvrouwe	429.
Sterft te Straesburgh	444.

V

Valencijn seer gheneghen tot de Gereformeerde religie wordt verclaert rebel te zijn teghen den Coning	22.
Beleghert ende overgegeven op des Coninx Genade	24.
Gevrijt van het Spaensch Garnisoen	212.
Vchtenbroeck Gouverneur van Oostende	761.
Vert Gouverneur van Oostende	751.
Veld-slach tot Amsterweel	15.
Te Winschoten ende Heyligerlee	44.
Te Iemmingen	56.
Te Daelem	59
Op Mouckerheyde	159.
Te Visnack	188.
Te Gemblours	277.
Te Rijmenant	298.
Te Hardenbergh	350.
Te Northoorn	369.
Op de Couwensteynschen Dijck	483.

By Ameronge 500.

Te Boxum 514.

Te Turnhout 667.

By Nieupoort 730.

By Roeroort 800.

Venlo by Parma belegert ende inghenomen 524.

Verhael van de uytvluchten by den Spaenschen gebruyckt in de handelinghe tot Santen 861.

Verdugo wort Gouverneur van Vrieslant 369.

Belegert Locchem te vergeefs 403.

Verrascht Bredevoort, maer moet het weder verlaten 806.

Vervolginghe teghen die van de Religie 29.

Viglius sterft te Brussel 236.

Vive le Geux roept men binnen Antwerpen 10.

Vlissingers halen Schepen ende Volck uyt Antwerpen 119.

Verschonen Niemandt op Zee 122. 150.

Vluchtinghe van veel Nederlanders uyt vreese der Spaenjaerden 25.

Vreburgh Casteel van Vtrecht by de Staten verovert. 222.

VV

Wachtendonck by Mansfelt belegert ende ghewonnen 572.

By Gr. Lodewyck Gunther ingenomen 717.

By Matthys Dulcken verrascht, maer weder verlaten	
773. By Spinola ingenomen	798.
Walen worden uyt het Casteel van Antwerpen gedreven	241.
Walsche Provincien scheuren sich van d'ander Nederlanden af	310.

Watervloeden doen groote schade	650.
Wedde inghenomen van Graef Lodewyck	44.
Van Graef Willem	622.
Westerloo van Mansfelt beleghert ende ghewonnen	436.
Willebroeck over en weder over gegaen	332.
Willem Lodewyck Grave van Nassou ontset Lochem	402.
Wort Gouverneur in Vrieslandt	457.
Syn Houwelijck	460.
Wort voor Coevorden in sijn sijde gheschoten	612.
Neemt Wedde ende andere vaste plaetsen in	622.
Wouwe van Biron ghewonnen	434.
Wtenhove Gouverneur binnen Oostende	750.
Wtvluchten by de Nieuburgschen ende Spaenschen ghebruyckt om het tractaet van Santen vruchteloos te maken	861.

Y

Yseloort by de Staten inghenomen	506.
Yver der vrome Patriotten	64. 153.

Z

Zierixzee by de Spaenjaerden belegert ende inghenomen	178

Zutphen inghenomen by Graef Willem van den Berge, ende wederom by de Spaenjaerden, die daer een grouwelijcke moort begaen	104.
By de Staten rontsom gheblocquiert	448.
Van Licester te vergeefs belegert	543.
Van Prince Mauritz ghewonnen	588.

Eynde des Registers.

Eenighe Letter-fauten in het schryven ende drucken begaen.

Het eerste getal is de *Folio*. het tweede de *Pag.* oft de clomnen, a de eerste, b de tweede, het leste de regel oft linie.

Fol.	*Fauten.*	*pag.*	*lin.*	*leest*
1	hebben	b	16	heeft
6	beeven	a	25	burden
32	gebruyckt, ende	b	20.	gebruyckt worden, en*de*
36	confirmeerde	a	34.	confirmerende
37	minne	a	1.	mine
75	limiten	b	29.	limitatien
80	*Marien*	b.	31.	*Marium*
87	woude	a	18.	dede
124	by de musquetiers	b	6.	door de musquettiers
125	*timiant*	a	21	*tinniant*
130	*Pronymo*	a	24.	*Ieronymo*
134	raem	a	3.	ram
154	getrocke*n*, en*de* getrocken, en*de*	a	26.	getrocken, ende gheconvoyeert
166	is	a	26.	sijn
166	nam	b	29.	sy nam
	162			172
172	gewyet	b	8.	gevryet

184	landen is	a	21.	landen geschreven, is

Fol.	*Fauten.*	*pag.*	*lin.*	
186	cachte	b	16.	cracht
187	eenige tijdt	b	14.	eenen tijd
200	van sijn volck, onder het beleyt van Iuliae*n*	b	28.	van sijn volck, van Iuliaen
	ende het Casteel	b	31.	het Casteel
207	wa*n*delaers huysliede*n*	b	32.	wandelaers huysliede*n*
208	om also	a	13.	om die also
215	belijden	b	29.	believen
	118			218
218	sijnen	a	1	sijn
210	is	a	6.	in
	aen en sloegen	b	13.	aen sloegen
	lieden gearresteer |	b	14.	lieden wierden gearresteert
244	wierpender	b	7.	wierpen
250	ontwaemde	a	5.	ontwaepende
272	*prose*		9.	*propose*
282	waer sy	a	1.	waer mede hy
330	hooren, hem	a	24.	hooren de burgers hem

Fol.	*Fauten.*	*pag.*	*lin.*	
337	*temeris*		11.	*temeratus*
340	catholijck	b	27.	catholijckelijck
346	baneye	a	11.	baenderije
368.	scheten	a	11.	scheuten
372	om	a	30.	oock
382	antwoorde, dat sy hem	a	10.	antwoorde, dat sy haer grootelijcx bedanckte, dat sy hem
396	gecautiseert	a	30.	gecauteriseert

404	*Sic patitur in telis*	b	23.	*Sic patitur telis*
409	gecommandeert	b	28.	gerecommandeert
419	retiereren	a	22.	retireren
422	alsolute	a	36.	absolute
422	comen doen	b	14.	doen comen
432	so	a	7.	seer
432	*Meyster de Bonnivet*	b	11.	*Monsieur de Bonnivet*
	452			*450*
450	*Barbon* 449	a	4.	*Bourbon* 451

Fol.	*Fauten.*	*pag.*	*lin.*	
464	eyndigende	a	25.	eyndinge
474	treden: dwelck groot is 4634. passen. So dat	a	15.	treden. So dat
474	reperaty	a	23.	repartitye
477	nae leeghde wel ende bequaem	b	28.	nae, leeghe, wel ende bequam
492	hadden	b	4.	hebben
494	verlen	b	8.	verhalen
495	hadde	b	12.	heeft.
502	gelandet	a	4.	getandet
503	*VVr*eken	a	31.	*VVreCken*
512	nood-westen	a	25.	noordwesten
512	soude en*de* dat	a	28.	soude, dat
	accedit		30.	accidit
	speatur		30.	*specatur*
	hora		30.	*anno*
543	stad qualick	a	22.	stadt was qualick
	eenen	b	3.	een
552	duysent soo om	a	19.	duysent man, soo
556	van Ceve legen	a	18.	van Ceulen gelegen
566	groot of cleyn	a	14.	groot en cleyn
568	gelooft	a	13.	gelost
569	op	a	23.	oock
578	*Iun*	b	23.	Iuan
582	sijn Exc' dach	b	4.	sijn Exc. is dach,
595	haeren	b	21.	ende haren
611	en	b	3.	eenen
616	eenen	a	17.	een
	haren	b	1.	harer
617	den de Staten	b	13.	de Staten

	avennes	b	33.	*avenües*
620	scheuten dede	a	25.	scheuten op dede
625	stellen, de selfde	a	29.	stellen, om de selfde
631	vier of te mans	a	30.	vier of vijf mans
631	naest God	b	25.	dat naest God
	hoorende	b	30.	hoorde
	sijnen schip	b	31.	sijn schip
634	op Zwolle	b	17.	by Zwolle
638	belegerde Graef Mauritz	b	9.	belegerde, met Graef Mauritz
641	hantering	a	33.	oeffeninghe
645	correspontie	a	28.	correspondentie
674	als	b	12.	alsmen
678	ick wil	a	17.	wil ick
680	te maken	b	7.	makende

Fol.	*Fauten.*	*pag.*	*lin.*	*leest*
683	ligghende	a	15.	ligghen
	verlaten	b	18.	verlatende
692	daer in	b	9.	daer nae in
696	tot dat sy	b	21.	dat sy tot
697	geschoten	a	23.	door schoten
698	met huyfken	b	12.	met het huysken
699	van daer	ba	5.	daer van
	des Grave*n* dienaers	a	9.	vande dienaers des Graven
	haet	a	16.	haer
700	te hebben	b	4.	hebbende
702	af of	b	5.	als of
	ongelijckheyt	b	7.	ongelegentheyt
703	over de Wert	a	29.	op de weert
	alder	b	19.	aldaer
	geswamrt	b	25.	geswarmt
704	dat hy een	b	15.	dat een

706	Stadt nae soldaten oock dagelicx	b	11.	soldaten dagelicx
	op	b	21.	of
709	so is de*n* vyant eerst			So is hy, als het werck dus hooge op-ghevoert was eerst
710	Princesse landen	b	14.	Princesse der landen
712	peerden muylen	a	8.	peerden en muylen
714	tot voor den Bos te	a	23.	tot voor den Bos toe.
718	doet	a	4.	dede
	heere Ryhove	b	18.	*heere van Ryhove*
728.	*Brenede*	a	9.	*Bredene*
767	Italianen, de Regimenten			Italianen, ende de Regimenten
768	aftrecke*n* sich noyt	b	14.	af-trecken noyt.
	187			781
783	wt leger	a	8.	wt het leger
793	so is	b	29.	wo heeft hy
800	last	b	13.	cracht
810	al avondt	a	4.	alle avonde
	van Crabbeschanse	b	3.	van de Crabbeschanse
	81			811
811	schilt eenige	a	21.	schilt-wacht eenighe
817	den op	a	17.	op den
828	meer-maels, als voor	a	8.	meer-maels voor

Fol.	*Fauten.*	*pag.*	*lin.*	*leest*
830	*proximus*	a	19.	*ponimus*
832	tamelick	a	1.	met een tamelick
834	hebben	a	15.	hadden

Fauten int Register.

1	876	b	20.	875
2	779	a	9.	790
2	544	a	26	534
2	verraden	b	5	verlaten
2	Gosen	b	35	Gosson
3	Boxum	b	22	Reckum
4	124	b	6	125
4	gelaten	b	35	gevangen
5	370	a	24	270
5	443	b	4	444
5	83	b	7	831
5	720	b	22	770
5	36	b	29	38
6	714	a	17	717
6	301	a	27	113
7	doot	a	25	door. 750.
7	960	b	22	60
7	59	b	24	56
7	137	b	35	169
7	174	b	36	178
8	Brustez	a	6	Bruslez
8	306	a	9	303
8	572	a	10	578
8	537	b	4	637
8	674	b	7	676
8	676	b	14	779
8	846	b	15	849
8	403	b	20	303
9	704	a	12	706
9	ghevangen	b	12	ghehangen
9	33a	b	15	532
9	158	b	38	159
10	28	a	29	88
10	349	b	21	346

Gunstighe Leser, daer is meer-maels gefaelt in *Articulis & Casibos,* daer wel niet veel menschen maer nochtans eenighe op letten sullen. Dickwils is *den* voor *de*, ende *de* voor *den* ghesett; Als oock *gene* voor *geene*, ende *geene* voor *gene*, daer nochtans het eerste beteeckent *Ille, Illa, Illud*: het andere *Nullus, a, um.*